DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Бүтүн өлкәләрин пролетарлары, бирләшин!

ЛЕНИН

ӘСӘРЛӘРИНИН
ТАМ
КҮЛЛИЈЈАТЫ

34

СОВЕТ ИТТИФАГЫ
КОММУНИСТ ПАРТИЈАСЫ
МӘРКӘЗИ КОМИТӘСИНИН
ГӘРАРЫ ИЛӘ
ЧАП ЕДИЛИР

*

АЗӘРБАЈЧАН ДИЛИНДӘ
АЗӘРБАЈЧАН
КОММУНИСТ ПАРТИЈАСЫ
МӘРКӘЗИ КОМИТӘСИНИН
ГӘРАРЫ ИЛӘ
ЧАП ЕДИЛИР

ИНСТИТУТ МАРКСИЗМА-ЛЕНИНИЗМА при ЦК КПСС

В. И. ЛЕНИН

ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ

ИЗДАНИЕ ПЯТОЕ

ИЗДАТЕЛЬСТВО
ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
МОСКВА · 1974

АЗӘРБАЈЧАН КП МК јанында ПАРТИЈА ТАРИХИ ИНСТИТУТУ—
Сов.ИКП МК јанында МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ ИНСТИТУТУНУН
ФИЛИАЛЫ

В. И. ЛЕНИН

ӘСӘРЛӘРИНИН ТАМ КҮЛЛИЈЈАТЫ

РУСЧА
БЕШИНЧИ НӘШРИНДӘН
ТӘРЧҮМӘ

АЗӘРБАЈЧАН
ДӨВЛӘТ НӘШРИЈЈАТЫ
БАКЫ · 1982

ЗК2

Л $\frac{10102-129}{М-651-82}$ 9—82 0101020000

© Азәрнәшр, 1982

В. И. ЛЕНИН

ЧИЛД
34

Јјул – октјабр 1917

МҮГӘДДИМӘ

В. И. Ленинин Әсәрләринин там күллиҹҹатынын отуз дөрдүнҹү чилдинә 1917-чи ил ијулун 10-дан (23-дән) октјабрын 24-дәк (нојабрын 6-дәк) олан мүддәтдә, Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабынын hазырландығы дөврдә јазылмыш әсәрләри дахилдир. Чилддә верилән әсәрләр буржуа Мүвәггәти hөкумәтинә гаршы силаһлы үсјан үчүн күтләләри сијаси вә тәшкилат чәһәтдән hазырламаг уғрунда, сосиалист ингилабынын гәләбәси уғрунда Ленинин рәһбәрлији алтында болшевик партијасынын гәһрәман мүбаризәсини әкс етдирир.

Бу дөврдә өлкәдә вәзиҹҹәт сон дәрәчә мүрәккәб иди. Меншевикләр вә есерләр тәрәфиндән јардым көстәрилән Мүвәггәти hөкумәт рус буржуазијасынын вә Антанта империалистләринин ирадәсини јеринә јетирәрәк чинајәткар, ишғалчы мүһарибәни давам етдирирди. Рус гошунларынын ијун ајында чәбһәдә башланан һүчуму боша чыхараг он минләрлә јени гурбанлар верилмәсинә сәбәб олмушду. Үчиллик империалист мүһарибәсиндән әзиҹҹәт чәкмиш өлкәдә көрүнмәмиш игтисади дағынты вә ачлыг артмагда иди. Халг тәсәррүфатынын бүтүн саһәләриндә позғунлуг күндән-күнә кенишләниб дәринләширди. Капиталистләр ингилаба гаршы мүбаризә мәгсәди илә истеһсалы

позур, саботаж тәшкил едир, мүәссисәләри бағлајырдылар. Нәглијјатда дағынты чох бөјүк дәрәчәјә чатмышды. Өлкә малијјә ифласы әрәфәсиндә иди. Кағыз бурахылмасы арасы кәсилмәдән артырды. Кәнд тәсәррүфатында мүһарибәдән әввәлки сәвијјәјә нисбәтән әкин саһәләри аз гала јарыбајары азалмышды. Капиталистләр вә мүлкәдарлар күман едирдиләр ки, дағынты вә ачлыг онлара ингилабы тезликлә боғмаг, республиканы вә Советләри арадан галдырмаг имканы верәчәкдир.

Ијул һадисәләри—Советләрин меншевик-есер Мәркәзи Иҹраијјә Комитәсинин разылығы илә ијулун 4 (17)-дә Петроградда фәһләләрин вә әскәрләрин динч нүмајишинин Мүвәггәти һөкумәт тәрәфиндән атәшә тутулмасы—ингилабын инкишафында дөнүш нөгтәси олду. Икиһакимијјәтлилик гуртарды, өлкәдә һакимијјәт тамамилә әксингилабчы Мүвәггәти һөкумәтин әлинә кечди.

1917-чи ил ијулун 7 (20)-дә Мүвәггәти һөкумәт В. И. Ленини һәбсә алмаг һаггында әмр верди. Әксингилаб болшевикләр партијасыны башсыз гојмаг мәгсәдини күдүрдү. Партија өз рәһбәрини кизли шәраитә кечириб кизләтди. Бир аја јахын Владимир Илич Петроград јахынлығында Разливдә јашады; августун 9-да (22-дә) о, Финландијаја көчүрүлдү вә орада әввәлчә Териоки стансијасы јахынлығында Јалкала кәндиндә, сонра ики күн Лахти шәһәриндә, даһа сонра Һелсингфорсда кизләнди, сентјабрын 17-дән (30-дан) е'тибарән исә Петрограда јахын олмаг үчүн Выборга көчдү. Ингилабын инкишафы, силаһлы үсјан һазырланмасына билаваситә рәһбәрлик зәрурәти В. И. Ленинин Петрограда гајытмасыны гәти тәләб едирди; октјабрын 7 (20)-дә МК-нын гәрары илә о, Петрограда кәлиб октјабрын 24-дә (нојабрын 6-да) ахшама гәдәр кизли мәнзилдә јашады.

Чох кизли вәзијјәтдә олан Ленин партијанын фәа-

лијјәтинә истигамәт верир, өлкәдә вәзијјәти диггәтлә изләјир, ингилабын инкишафына даир бүтүн ән мүһүм мәсәләләр барәсиндә көстәришләр верирди. В. И. Ленин кизли вәзијјәтдә олдуғу 110 күн мүддәтиндә 65-дән чох мәгалә вә мәктуб јазмышды. О, марксизм нәзәријјәсинин ишләниб һазырланмасы үзәриндә чох чалышырды. Бу заман о, Әсәрләринин там күллијјатынын 33-чү чилдинә дахил едилән «Дөвләт вә ингилаб» китабы кими көркәмли әсәрини јазмышдыр. Бу чилдә дахил едилән бүтүн әсәрләри В. И. Ленин кизли шәраитдә јазмышдыр.

Чилдин әввәлиндә верилән «Сијаси вәзијјәт» тезисләриндә, «Шүарлара даир», «Конститусија хүљјаларын һаггында», «Ингилабын дәрсләри» әсәрләриндә Ленин өлкәдә кәскин сурәтдә дәјишилән сијаси вәзијјәтин дәрин тәһлилини верир, болшевик партијасынын јени тактикасыны ишләјиб һазырлајыр вә әсасландырыр. Ленин көстәрир ки, әксингилаб тәшкил олунмуш, мөһкәмләнмиш вә әслиндә дөвләт һакимијјәтини өз әлинә алмышдыр. Меншевикләр вә есерләр тамамилә әксингилаб чәбһәсинә јувarланмышлар. Онларын рәһбәрлик етдикләри Советләр буржуа Мүвәггәти һөкумәтинин бир әлавәси олмушдур. Ленин јазырды: «Рус ингилабынын динч инкишафына олан һәр чүр үмидләр тамамилә јох олмушдур. Објектив вәзијјәт белә дир: ја һәрби диктатура ахырадәк галиб кәлмәли, ја да фәһләләрин силаһлы үсјаны галиб кәлмәлидир, бу исә јалныз һәмин үсјанын игтисади дағынты вә мүһарибәнин узанмасы зәмининдә һөкумәтә гаршы вә буржуазијаја гаршы бөјүк күтләви чыхышла бир вахта дүшәчәји һалда мүмкүндүр» (бу чилд, сәһ. 25). Ленин силаһлы үсјана һазырлыг үчүн гүввәләри топламаг һаггында, күтләләр ичәрисиндә јени иш формалары һаггында, легал иши гејри-легал ишлә әлагәләндирмәк һаггында көстәришләр верир.

Өлкәдә јени сијаси вәзијјәт партијадан тактика

шүарларыны дәјишдирмәји тәләб етди. «Сијаси вәзијјәт» тезисләриндә, «Шүарлара даир» мәгаләсиндә Ленин «Бүтүн һакимијјәт Советләрә!» шүарыны мүвәггәти олараг көтүрмәјин зәрурилијини әсасландырды. «Шүарлара даир» мәгаләсиндә Ленин гејд етди ки, тарихин сәрт дөнүшләриндә, дәјишилмиш шәраитә ујғун олараг, партијанын шүарларыны да сүр'әтлә дәјишдирмәк лазым кәлир, чүнки һәр бир шүар мүәјјән сијаси вәзијјәтин бүтүн хүсусијјәтләри мәчмусундан һасил едилмәлидир. Ленин көстәрирди ки, «Бүтүн һакимијјәт Советләрә!» шүары ијул күнләриндәк дүзкүн иди, бу шүар ингилабын динч инкишафы һаггында партијанын көстәришиндән ирәли кәлирди, о заман ингилабын белә бир инкишафы мүмкүн иди вә ән чох арзу едилирди. Меншевикләр вә есерләр өз хәјанәтләри вә тамамилә әксингилаб чәбһәләринә кечмәләри илә ингилабын бу инкишаф јолуну поздулар. Ленин јазырды: «Мөвчуд Советләр, онларда есер вә меншевик партијаларын һөкмранлығы үзүндән дағылмыш, тамамилә ифлас едилмишдир... *Инди* Советләр галиб кәлмиш вә галиб кәлмәкдә олан әксингилаб гаршысында күчсүз вә ачиздир» (сәһ. 19—20). Ленин көстәрирди ки, һакимијјәти Советләрә вермәк шүары һакимијјәтин индики Советләрә кечмәсинә чағырыш кими баша дүшүлә биләр, инди исә буна чағырмаг халгы алдатмаг демәк оларды. Ејни заманда о гејд едирди ки, «Бүтүн һакимијјәт Советләрә!» шүарынын мүвәггәти көтүрүлмәси јени типли дөвләт олараг Совет республикасындан имтина етмәк демәк дејилдир. Советләр јенидән ингилабын јени мәрһәләсиндә мејдана кәлә биләр вә мејдана кәлмәлидир, лакин есер-меншевикләр тәрәфиндән рәһбәрлик едилән вә буржуазија илә сазишчилик органлары олан Советләр дејил, буржуазијаја гаршы ингилаби мүбаризә органлары кими мејдана кәлә биләр вә мејдана кәлмәлидир.

Ијул күнләриндән сонра, әксингилабын түғјан етди-

ји шәраитдә Ленин әһалинин кениш күтләләрини бүрүјән конститусија хүлјаларынын мүнтәзәм вә амансыз ифша олунмасыны партијанын ән мүһүм вәзифәләриндән бири һесаб едирди. Ленин «Конститусија хүлјалары һаггында» мәгаләсиндә Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасыны һөкумәтин сонсуз јубатмасы, болшевик партијасына вә фәһлә синфинә гаршы кечирилән тә'гибләр вә чәза тәдбирләри мисаллары әсасында көстәрди ки, өлкәдә дөвләт һакимијјәти һәгигәтән әксингилабын әлинә, һәрби күрүһүн әлинә кечмишдир. ««Пролетарское Дело» редаксијасына мәктуб»да Ленин болшевик лидерләринин Мүвәггәти һөкумәтин мәһкәмәсинә кетмәсинә јол верилмәмәли олдуғуну изаһ едәрәк јазырды ки, ијул һадисәләриндән сонра Русијада һеч бир конститусија тә'минатындан бәһс едилә билмәз. Һакимијјәт дајрәләринин әмринә табе олуб Мүвәггәти һөкумәтин мәһкәмәсинә кетмәк өзүнү гызмыш әксингилабчыларын чәнкинә вермәк демәк оларды.

«Кнјаз Г. Ј. Лвова тәшәккүр», «Чаваб», «Сијаси шантаж», «Бөһтанчылар һаггында» мәгаләләриндә В. И. Ленин буржуазијанын өз синфи дүшмәнләринә гаршы, болшевикләрә гаршы мүбаризәдә әл атдығы үсуллары вә методлары ифша етмишди. Ленин ингилабчы пролетариатын партијасына гаршы һәр бир чинајәтә әл атмаға һазыр олан бөһтанчылары вә шантажчылары ифша едәрәк көстәрирди ки, бүтүн дүнјада сосиал-хаинләрлә иттифагда буржуазија ән ијрәнч үсуллардан истифадә едәрәк халг мәнафејинин әсл мүдафиәчиләри олан бејнәлмиләлчиләри тә'гиб едир. О, ингилабчылары мәтанәтли олмаға, буржуа мәтбуатынын һај-күјүнә алданмамаға, өз јоллары илә кетмәјә чағырырды. Ленин фәһлә синфинин гәһрәман партијасы һаггында, болшевикләр партијасы һаггында бөјүк бир ифтихар һисси илә јазырды: «биз өз партијамыза инанырыг, һесаб едирик ки, о, дөврүмүзүн зәкасы шәрәфи вә вичданыдыр...» (сәһ. 105).

Ленинин «Сијаси вәзијјәт» тезисләри, онун «Шүарлара даир» мәгаләси вә башга мәгаләләри 1917-чи ил ијулун 26-дан августун 3-дәк (августун 8-дән 16-дәк) Петроградда кечирилән РСДФ(б)П VI гурултајынын гәбул етдији гәрарларын әсасыны тәшкил етди. Ленин Мәркәзи Комитә тәрәфиндән хүсуси олараг ајрылан вә Разливә онун јанына кәлән јолдашлар васитәси илә Петроградла әлагә сахлајараг кизли вәзијјәтдә олдуғу һалда гурултајын ишинә рәһбәрлик едирди. О, гурултајын ән мүһүм гәтнамәләринин ишләниб һазырланмасында вә јазылмасында иштирак етмишди. Гурултај Ленини фәхри сәдр сечди. Гурултајда В. И. Ленинин әксингилабчы Мүвәггәти һөкумәтин мәһкәмәсинә кетмәси әлејһинә јекдилликлә гәрар гәбул едилди.

Гурултај әксингилабчы буржуазија диктатурасыны тамамилә ләғв етмәк вә силаһлы үсјан јолу илә һакимијјәти пролетариатын вә ән јохсул кәндлиләрин әлә алмасы уғрунда мүбаризә шүарыны ирәли сүрдү. Гурултајын гәрарларында сосиалист ингилабынын гәләбәси үчүн ән мүһүм шәрт олараг пролетариатла ән јохсул кәндлиләрин иттифагы һаггында Ленин мүддәасы хүсуси бир гүввә илә гејд едилди.

Партијанын VI гурултајында гәбул едилән бүтүн гәрарлар башлыча вә әсас мәгсәдә: пролетариаты вә ән јохсул кәндлиләри силаһлы үсјана, сосиалист ингилабынын гәләбәсинә һазырламаға табе етдирилмишди. Гурултај адындан бурахылан манифест фәһләләри, әскәрләри вә кәндлиләри өз гүввәләрини топламаға вә буржуазијаја гаршы болшевик партијасынын бајрағы алтында гәти вуруша һазырлашмаға чағырырды.

VI гурултајын гәрарларыны рәһбәр тутан болшевик партијасы сүлһ уғрунда, торпаг уғрунда, милли һүгуг бәрабәрлији уғрунда мүбаризә апаран бүтүн ингилабчы гүввәләри тәшкил едиб бирләшдирмәк үчүн гызғын фәалијјәтини кенишләндирди вә бу гүв-

вәләри бир истигамәтә—сосиалист ингилабынын гәләбәсинә доғру јөнәлтди. Партија кениш зәһмәткеш кәндли күтләләрини фәһлә синфинин тәрәфинә чәлб етмәк, сазишчи меншевик вә есер партијаларынын хаин ролуну ифша етмәк үчүн чох бөјүк иш апарырды.

Чилдә дахил едилән «Публисистин күндәлијиндән. Кәндлиләр вә фәһләләр» вә «Есерләр партијасы тәрәфиндән кәндлиләрин јенидән алдадылмасы» мәгаләләриндә Ленин фәһлә синфинин кәндлиләрлә иттифагына даир болшевик сијасәтини изаһ едир вә есерләр партијасыны, бу партијанын лидерләрини ифша едәрәк, онларын буржуазија вә мүлкәдарларын әдалтылары олдугларыны көстәрир. 1917-чи ил августун 19-да (сентјабрын 1-дә) «Известия Всероссийского Совета Крестьянских Депутатов»да дәрч едилән 242 јерли кәндли тапшырығында кәндлиләрин торпаг тәләбләри ифадә едилмишди; Ленин бу тәләбләри сәчијјәләндирәрәк изаһ едирди ки, һәмин тапшырыгларда сөһбәт һәр шејдән әввәл мүлкәдар торпагларынын мүсадирәсиндән кедир. Белә бир тәдбирин кечирилмәси хүсуси мүлкијјәтә чох бөјүк зәрбә ендирәр, капиталистләрин һөкмранлығыны сарсыдар. Есерләр кәндлиләри алдадараг онлары инандырмаға чалышырлар ки, һакимијјәт пролетариатын әлинә кечмәдән дә бу чүр дәјишикликләр мүмкүндүр. Ленин јазырды ки, јалныз ән јохсул кәндлиләрлә иттифагда пролетариат капиталистләрин һакимијјәтини девирмәклә мүлкәдар торпагларыны мүсадирә едә биләр, кәндли тапшырыгларында ирәли сүрүлән тәләбләри јеринә јетирә биләр. 1917-чи илин октјабрында «Дело Народа» гәзетиндә есерләр партијасы өз јени торпаг гануну лајиһәсини чап етдирдикдә вә бурада мүлкәдар торпагларынын мүсадирәсинә даир кәндли тәләбләриндән һеч бир шеј сахламадыгда, Ленин «Есерләр партијасы тәрәфиндән кәндлиләрин јенидән алдадылмасы» мәгаләсиндә јазырды: «Гој кәндлиләр билсинләр ки, јалныз *фәһлә* партијасы, јалныз *болшевикләр* капи-

талистләрә *гаршы,* мүлкәдарлара *гаршы, ән јохсул* кәндлиләрин вә *бүтүн* зәһмәткешләрин мәнафеји јолунда ахырадәк дағ кими дурмушлар» (сәһ. 486).

Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабы торпаг һаггында зәһмәткеш кәндлиләрин әсрләрдән бәри бәсләдикләри үмид вә арзулары һәјата кечирди. II Үмумрусија Советләр гурултајы тәрәфиндән торпаг һаггында гәбул едилән декретдә мүлкәдар торпағынын мүсадирә едилдији вә онун халга верилдији е'лан едилди. Болшевикләр партијасы һакимијјәтә кәлдији лап илк күн кәндли тапшырыгларыны торпаг һаггында ганун шәклинә салды.

Халгын мәнафеји уғрунда мөһкәм вә ардычыл мүбаризә болшевик партијасынын нүфузуну вә тә'сирини јүксәкләрә галдырырды. Өлкәдә һәрби диктатура гурмаг, Советләри ләғв етмәк вә монархијаны бәрпа етмәк мәгсәди илә әксингилабын һазырладығы Корнилов гијамынын јатырылдығы дөврдә бу өзүнү хүсусилә парлаг шәкилдә көстәрди.

Болшевикләр партијасы зәһмәткеш күтләләри августун ахырларында чәбһәдән орду корпусуну вә казак һиссәләрини Петроград үзәринә јеридән кенерал Корниловун чыхышына гаршы мүбаризәјә галдырды. «Гәсд һаггында шајиәләр» мәгаләсиндә, «РСДФП Мәркәзи Комитәсинә» мәктубда Ленин көстәрирди ки, Корниловун гијамы әсла көзләнилмәдән һадисәләрин кедишини дәјишдирди. Ленин јазырды ки, биз дә Керенскинин гошунлары кими, Корниловун әлејһинә вурушачағыг, лакин биз Керенскијә тәрәфдар чыхмырыг, онун зәифлијини ашкара чыхарырыг. Болшевикләр Корнилова гаршы мүбаризә апармагла бәрабәр ејни заманда Мүвәггәти һөкумәти ифша едәрәк онун да бу әксингилаби чыхыша шәрик олдуғуну көстәриридиләр. Буржуазијанын вә мүлкәдарларын ингилабы боғмаг чәһди боша чыхды. Болшевик партијасынын тәшкил етдији вә рәһбәрлик көстәрдији фәһлә вә кәндлиләр Корнилов гијамыны јатырдылар. Корни-

ловчулуға гаршы мүбаризә дөврүндә Советләрин фәалијјәти чанланды, онлар өз меншевик вә есер рәһбәрләринин башы үстүндән гијам әлејһинә мүбаризә апарырдылар.

Сентјабрын 1 (14)-дә јазылан «Компромисләр һаггында» мәгаләсиндә Ленин көстәрирди ки, корниловчулуғун јатырылмасы нәтичәсиндә рус ингилабынын инкишафында сәрт дөнүш башланмышдыр. О белә бир мәсәләни гаршыја гојду ки, болшевикләр партијасы хырда буржуа партијаларына көнүллү компромис тәклиф едиб ијулдан әввәлки «Бүтүн һакимијјәт Советләрә» тәләбинә гајытмаға, есерләрдән вә меншевикләрдән Советләр гаршысында мәс'ул олан һөкумәт јарадылмасына разы ола биләр, есерләрә вә меншевикләрә исә бу һөкумәтдә онларын блокунун програмыны һәјата кечирмәк имканы јаранарды. Ленин һесаб едирди ки, болшевикләр ингилабын јени јаранмыш динч инкишафы имканы наминә белә бир компромисә кетмәлидирләр. Бу мәгаләдә Ленин фәһлә синфинин марксист партијасынын компромисләрә мүнасибәтләри һаггында мүһүм принсипиал мүлдәалар ирәли сүрдү. О јазырды: «Һәгиги ингилаби партијанын вәзифәси һәр чүр компромисләрдән имтина етмәјин мүмкүн олмадығыны е'лан етмәкдән ибарәт дејил, ондан ибарәтдир ки, компромисләр лабүд олдугда, *бүтүн компромисләрдә,* өз принсипләринә, өз синфинә, өз ингилаби вәзифәсинә, өзүнүн ингилаб һазырламаг вә халг күтләләрини ингилабда гәләбә чалмаг руһунда тәрбијә етмәк ишинә сәдагәтини сахлаја билсин» (сәһ. 152—153).

Ленин гејд едирди ки, есер вә меншевик партијалары илә компромис имканы корниловчулуға гаршы мүбаризә кедишиндә јаранан вә јалныз чох гыса мүддәт давам едә билән хүсуси вәзијјәтдән ирәли кәлир. О, сентјабрын 3-дә (16-да) «Компромисләр һаггында» мәгаләсинә әлавәдә јазырды: «...дејәсән компромис тәклифинин вахты артыг кечмишдир. Дејәсән, динч

инкишафын *һәлә* мүмкүн олдуғу бир нечә күн *дә* кечиб кетмишдир» (сәһ. 158). Меншевикләр вә есерләр болшевикләрин тәклифләринә рәдд чавабы вердиләр.

Корнилов гијамы әслиндә мүлкәдарлары вә капиталистләри пәрдәләјиб мүдафиә едән сазишчи меншевик вә есер партијаларынын маһијјәтини зәһмәткеш күтләләрә там ајдынлығы илә көстәрди. Зәһмәткеш күтләләр өзләринин һәгиги мүдафиәчисини болшевикләр партијасынын симасында көрүрдүләр. Онлар Советләрдән есер-меншевик депутатларыны кери чағырыр вә онлары болшевикләрлә әвәз едирдиләр. Августун 31-дә (сентјабрын 13-дә) Петроград Совети һакимијјәтин Советләрә кечмәси һаггында болшевик гәтнамәсини гәбул етди, сентјабрын 5 (18)-дә исә Москва Совети белә бир гәтнамә гәбул етди. Пајтахт Советләринин ардынча јерли Советләр дә болшевикләрин тәрәфинә кечмәјә башладылар. Советләрин болшевикләшмәси мәрһәләси башланды.

Сентјабрын биринчи јарысында јазылан «Ингилабын әсас мәсәләләриндән бири», «Рус ингилабы вә вәтәндаш мүһарибәси», «Ингилабын вәзифәләри» мәгаләләриндә Ленин Русијада ингилабын динч инкишафынын мүмкүн олмасы мәсәләсини јенидән ирәли сүрүр. Ленин корниловчулуғун дармадағын едилмәсиндән сонра өлкәдә баш верән сијаси дәјишикликләри нәзәрә алырды. О гејд едирди ки, јалныз һакимијјәтин Советләрә кечмәси *«кәләчәк инкишафы тәдричән, динч јолла, сакитликлә давам едән...»* бир инкишаф едә биләчәк јеканә васитәдир, јалныз Совет һакимијјәти сабит һакимијјәт ола биләрди вә јалныз о, ингилабын кениш инкишафыны, Советләр дахилиндә партијаларын динч мүбаризәсини тә'мин едә биләр.

Ленин «Ингилабын вәзифәләри» мәгаләсиндә Совет һөкумәтинин конкрет програмыны ифадә едиб әсасландырараг, ашағыдакы башлыча мүддәалары ирәли

сүрмүшдү: мүһарибә едән бүтүн халглара демократик шәртләрлә сүлһ бағланмасы дәрһал тәклиф едилмәли; мүлкәдар торпаглары мүсадирә едилмәли вә миллиләшдирилмәли; банклар вә ән мүһүм сәнаје саһәләри миллиләшдирилмәли; үмумдөвләт мигјасында истеһсал вә истеһлак үзәриндә фәһлә нәзарәти гојулмалы; мүлкәдарларын вә капиталистләрин әксингилабына гаршы мөһкәм вә ардычыл мүбаризә апарылмалыдыр. Ленин гејд едирди ки, Советләр бу програмы һәјата кечирмәк үчүн дөвләт һакимиҗҗәтини әлә алсалар, онлара нәинки әһалинин онда доггуз һиссәсинин, фәһлә синфинин вә кәндлиләрин бөјүк чохлуғунун јардым көстәрмәси, һәм дә ордуда вә әһалинин чохлуғу ичәрисиндә ән бөјүк бир ингилаби чошғунлуг тә'мин едиләр, бунсуз исә ачлыг вә мүһарибә үзәриндә гәләбә мүмкүн дејилдир. О јазырды: «Ингилабы хилас етмәк үчүн пролетариат һеч бир гурбандан чәкинмәз, ону хилас етмәк исә көстәрилән програмдан башга бир јолла мүмкүн дејилдир. Лакин Советләр ингилабын динч инкишафы үчүн әлләриндә олан ахырынчы имкандан истифадә етсәләр, пролетариат Советләрә һәр васитә илә јардым көстәрәр» (сәһ. 270). Ленин көстәрирди ки, ингилабын динч инкишафы, һакимиҗҗәтин Советләрә кечмәси үчүн бу имкандан истифадә едилмәсә, пролетариатла буржуазија арасында вәтәндаш мүһарибәси лабүд олачагдыр.

Һадисәләрин инкишафы—меншевик вә есер партијаларын тәрәфиндән әксингилабла сазиш сијасәтинин давам етдирилмәси, ингилабы боғмаг үчүн Мүвәггәти һөкумәтин әксингилаб гүввәләрини һазырламасы—бүтүн бунлар ингилабын динч инкишафынын әсла мүмкүн олмамасына кәтириб чыхарды. Ленин «Шимал вилајәти Советләринин вилајәт гурултајында иштирак едән болшевик јолдашлара мәктуб»унда ингилабын мүхтәлиф мәрһәләләриндә «Бүтүн һакимиҗҗәт Советләрә!» шүарынын әһәмиҗҗәтини изаһ едәрәк ја-

зырды ки, «һеч олмазса сентјабрын орталарындан бу шүар *үсјана чағырыш демәкдир»* (сәһ. 434).

Чилдә дахил едилән әсәрләрдә: «Сијасн вәзијјәт» тезисләриндә, «Шүарлара даир», «Компромисләр һаггында», «Ингилабын әсас мәсәләләриндән бири», «Рус ингилабы вә вәтәндаш мүһарибәси», «Ингилабын вәзифәләри» вә башга мәгаләләриндә Ленин Русијада ингилаби һадисәләрин тәчрүбәсини дәриндән тәһлил едиб үмумиләшдирәрәк, сосиалист ингилабынын инкишаф јоллары вә формалары мәсәләси кими чох мүһүм бир мәсәләни һәртәрәфли ишләјиб һазырлады.

Ленин буну әсас тутурду ки, ингилабын инкишафынын ики әсас формасы: динч инкишаф формасы вә гејри-динч инкишаф формасы мүмкүндүр. О јазырды ки, ингилабын динч инкишафы «сон дәрәчәдә надир вә чәтин бир шејдир». Лакин Ленин ингилабын белә јолунун мүмкүн олмасыны бир реал сајараг гејд едирди ки, «үмумијјәтлә десәк, тарихдә динч вә легал ингилаб нүмунәләри олмушдур» (сәһ. 147). Ленин ингилабын динч инкишафы имканыны *«сон дәрәчә* гијмәтли» һесаб едәрәк көстәрирди ки, марксистләр һакимијјәтин пролетариата динч јолла кечмәсини үстүн тутурлар. Ленин ијул һадисәләринә гәдәр бүтүн һакимијјәтин Советләрә динч јолла кечмәсинин мүмкүн олмасындан бәһс едәрәк јазырды: «Белә олмасы халг үчүн ән асан, ән әлверишли оларды. Белә бир јол ән әзијјәтсиз оларды, буна көрә дә бу јол уғрунда ән бөјүк бир сә'јлә мүбаризә апармаг лазым иди» (сәһ. 14). Бунун хатиринә болшевик партијасы меншевикләрлә вә есерләрлә сазишә кирмәјә һазыр олдуғуну билдирирди.

Ленинин анладығы шәкилдә ингилабын динч инкишаф јолу «капитализмин сосиализмә говушмасы» һаггында реформист вә тәфтишчи идејасына әсла бәнзәмир. Сосиализмә ингилаби јолла кечилмәсини, пролетариат диктатурасы гурулмасыны рәдд едән реформист јолунун әксинә олараг, сосиалист ингилабынын

динч инкишаф јолу,—һәмчинин онун гејри-динч инкишаф јолу,—чәмијјәти ингилаби гајдада дәјишдирмәк јолудур, һакимијјәт уғрунда, пролетариат диктатурасы уғрунда марксист партијанын рәһбәрлик етдији фәһлә синфинин вә зәһмәткеш кәндлиләрин кениш күтләләринин ән фәал синфи мүбаризәсинә әсасланан бир јолдур. Динч јол һаким синифләрин һакимијјәтдән көнүллү сурәтдә имтина етмәси нәтичәсиндә дејил, ингилабчы синифләрин буржуазијаны силаһлы мүгавимәтдән имтина етмәјә мәчбур етмәк үчүн кифајәт олан реал гүввәси сајәсиндә мүмкүн олур. Ијул күнләриндә гәдәр Ленин ингилабын динч инкишафынын мүмкүн олдуғуну мәһз бунда көрүрдү ки, реал гүввә халгын әлиндә иди вә «о заман (февралын 27-дән ијулун 4-дәк) һакимијјәтин Советләрә кечмәсинә... һеч бир синиф, һеч бир чидди гүввә мүгавимәт көстәриб мане ола билмәзди» (сәһ. 13). Ленинин бу мүддәалары дүнја сосиализм системинин јаранмасы вә күтләләр ичәрисиндә сосиализмин чазибә гүввәсинин чох бөјүк дәрәчәдә артмасы илә әлагәдар олараг бир сыра капиталист өлкәләриндә ингилабын динч инкишафы үчүн реал имкан јарандығы индики заманда хүсуси әһәмијјәт газаныр.

Буржуазија халгын бөјүк чохлуғунун ирадәсинә мүгавимәт көстәрмәјә башлајачағы, һәрби-полис апаратына архаланараг зәһмәткеш күтләләрә гаршы зоракылыға, чәза тәдбирләринә вә террора әл атачағы шәраитдә,—белә бир шәраитдә пролетариат үсјана әл атмаға мәчбур олачагдыр. Белә бир нәтичә ијул күнләриндән сонра Русијадакы вәзијјәтә Ленинин вердији тәһлилдән вә онун болшевик партијасы үчүн нәзәрдә тутдуғу тактикадан ирәли кәлир.

Сосиалист ингилабынын динч вә гејри-динч формалары һаггында Ленин идејалары—ичтимаи инкишафын мүасир мәрһәләсинә ујғун сурәтдә—Сов.ИКП XX гурултајынын гәрарларында, Сов.ИКП XXII гурултајынын гәбул етдији Совет Иттифагы Коммунист

Партијасынын Програмында, марксист-ленинчи партијаларын бејнәлхалг мүшавирәләринин сәнәдләриндә јарадычылыгла ишләнмишдир. Бу материалларда көстәрилир ки, ингилабын һәјата кечирилмәси формасы бу вә ја башга өлкәдә гүввәләрин конкрет нисбәтиндән, фәһлә синфинин вә онун партијасынын мүтәшәккиллијиндән вә јеткинлијиндән, һаким синифләрин мүгавимәти дәрәчәсиндән асылы олачагдыр. Пролетариат вә онун авангарды олан марксист-ленинчи партијалар ингилабын инкишафынын динч вә гејри-динч имканларыны һәмишә нәзәрдә тутмалы, бүтүн мүбаризә формаларына јијәләнмәли, бир мүбаризә формасынын јерини ән бөјүк бир сүр'әтлә вә көзләнилмәдән башга мүбаризә формасынын тутмасына һазыр олмалыдырлар.

Сентјабрын орталарында Ленин партијанын Мәркәзи Комитәсинә, Петроград вә Москва комитәләринә «Болшевикләр һакимијјәти әлә алмалыдырлар» мәктубуну вә партијанын Мәркәзи Комитәсинә «Марксизм вә үсјан» мәктубуну јазараг, бурада дахили вә бејнәлхалг шәраитин дәрин вә һәртәрәфли тәһлили әсасында партијанын гаршысына күнүн нөвбәти мәсәләси кими силаһлы үсјан һазырламаг вә тәшкил етмәк вәзифәсини гојур. Ленин јазырды ки, болшевикләр һәр ики пајтахт Советиндә чохлуг газандыгдан сонра, дөвләт һакимијјәтини өз әлләринә ала биләрләр вә алмалыдырлар. Ленин сентјабрын биринчи јарысында өлкәдә јаранмыш вәзијјәтдән бәһс едәрәк көстәрирди ки, рус буржуазијасы Петрограды алманлара тәслим етмәјә һазырлашыр, рус буржуазијасы өз һакимијјәтини сахламаг хатиринә һәр чүр чинајәтләрә вә Вәтән гаршысында хәјанәтләрә әл атмаға һазырдыр. Ејни заманда инкилис-франсыз империалистләри Русијанын һесабына Алманија илә сепарат сүлһ һаггында дилләширләр. Болшевикләр партијасы јалныз һакимијјәти әлә алмагла бу чинајәткар нијјәтләри позуб, өлкәни вә ингилабы хилас едә биләр. Ленин

синфи гүввәләрин нисбәтинә гиҹмәт верәрәк көстәрирди ки, халгын әксәриҹҹәти болшевикләр партиҹасынын ардынча кедир вә бу партиҹанын ингилабда һөкмән галиб кәлмәси тә'мин олунмушдур. Ленин ҹазырды ки, мәсәлә үсјан күнү, үсјан моменти үстүндә дејилдир. «Мәсәлә *вәзифәни* партиҹа үчүн ајдынлашдырмагдан ибарәтдир: Питердә вә Москвада (виләҹәтлә бирликдә) *силаһлы үсјаны,* һакимиҹҹәтин әлә алынмасыны, һөкүмәтин деврилмәсини күнүн нөвбәти вәзифәси кими гаршыҹа гоҹмагдан ибарәтдир» (сәһ. 273).

«Марксизм вә үсјан» мәктубунда вә «Кәнар адамын мәсләһәтләри» мәгаләсиндә Ленин силаһлы үсјан мәсәләси барәсиндә Марксын вә Енкелсин бахышларыны мүнтәзәм бир систем һалында үмумиләшдириб бунлары инкишаф етдирди. О гејд етди ки, һәмин бахышлар әсла бланкизмә вә гәсдчилиҹә бәнзәмир. Ленин өјрәдирди ки, үсјанын мүвәффәгиҹҹәтли олмасы үчүн о, габагчыл синфә, халгын ингилаби чошғунлуғуна, ингилабын тарихиндә елә бир дөнүш моментинә архаланмалыдыр ки, халгын габагчыл сыралары ичәрисиндә ән бөјүк бир фәаллыг олсун, дүшмәнләр ичәрисиндә вә ингилабын зәиф, ҹарымчыг, гәтиҹҹәтсиз достлары сыраларында тәрәддүдләр ән күчлү олсун. Силаһлы үсјан «сијаси мүбаризәнин *хүсуси* бир нөвүдүр ки, бу да... хүсуси ганунлара табедир» (сәһ. 429). Үсјана бир сәнәт кими ҹанашмаг лазымдыр. Марксизм бу сәнәтин башлыча гајдаларыны мүәҹҹән етмишдир. Ленин көстәрирди ки, о дөврдә Русиҹада үсјанын мүвәффәгиҹҹәтли олмасы үчүн бүтүн шәртләр меҹданда иди. Бу әсәрләрдә Ленин үсјан тәшкилинин нүмунәви планыны һазырламышды вә бу план 1917-чи илдә Октјабрын кедишиндә болшевик партиҹасынын рәһбәрлик етдиҹи ингилабчы фәһләләр вә әскәрләр тәрәфиндән мүвәффәгиҹҹәтлә һәјата кечирилди.

Ленинин 1917-чи ил сентјабрын 10—14 (23—27-дә) Һелсингфорсда ҹаздығы «Јахынлашан фәлакәт вә

онунла нечә мүбаризә етмәли» әсәри чилдә дахил едилмишдир. Бу әсәрдә Ленин болшевикләрин игтисади платформасыны инкишаф етдириб әсасландырмыш, ингилабы хилас етмәк, өлкәни јахынлашмагда олан игтисади фәлакәтдән, Русијаны харичи капиталын әсарәт алтына алмасындан хилас етмәк програмыны ирәли сүрмүшдү. Ленин әтрафлы сурәтдә елә ингилаби тәдбирләр көстәрмишди ки, јалныз бунлар өлкәни дағынтыдан, ачлыгдан хилас едиб ејни заманда ону сосиализмә доғру ирәлиләдә биләрди. Бу чүр тәдбирләр: мәhсулларын истеhсалы вә бөлүшдүрүлмәси үзәриндә фәhлә нәзарәти, банкларын вә ири сәнајенин миллиләшдирилмәси, мүлкәдар торпағынын мүсадирәси, өлкәдә бүтүн торпағын миллиләшдирилмәси вә башгалары иди.

Ленин көстәрирди ки, бу тәдбирләрин hәјата кечирилмәси Русијаны тәсәрруфат чәhәтдән јениләшдириб дәјишдирән, бөјүк игтисади дәјишикликләри чәсарәт вә гәтијјәтлә hәјата кечирән халг күтләләринин ән бөјүк чошғунлуғуна сәбәб олар. Ејни заманда Ленин ишғалчы, соjғунчу империалист мүhарибәсинә дәрhал сон гојмаг, бүтүн халглара әдаләтли, демократик сүлh тәклиф етмәк вәзифәсини гаршыја гојурду. Ленин јазырды ки, бу програмы анчаг мүасир чәмијјәтин ән ингилабчы, ән мүтәшәккил вә габагчыл синфи олан пролетариат hәјата кечирә биләр. «Јахынлашан фәлакәт вә онунла нечә мүбаризә етмәли» әсәриндә Ленин сосиализмин әввәлчә ајрылыгда көтүрүлән бир капиталист өлкәсиндә гәләбәсинин мүмкүн олмасы hаггында габаглар ирәли сүрүб әсасландырдығы мүддәаны даhа да инкишаф етдирди. О көстәрди ки, Русијада да империалист мүhарибәси инhисарларын артмасыны гејри-ади дәрәчәдә сүр'әтләндирмиш, онларын ролуну вә мөвгејини күчләндирмиш, инhисарчы капитализмин јүксәлиб дөвләт-инhисар капитализминә кечмәсини сүр'әтләндирмишдир. Бунунла да сосиализмә кечмәк үчүн мадди илкин шәртләр јаранмыш-

дыр, чүнки дөвләт—инһисар капитализми, Ленинин көстәрдији кими, сосиализмә ән там мадди һазырлыгдыр, онун астанасыдыр.

Ленин Русијанын һәлә сосиалист ингилабы үчүн јетишмәдијини сөјләјән меншевик вә есер партијаларынын әксингилаби ролуну ашкара чыхарды. О гејд едирди ки, тарихдә бир јердә дурмаг олмаз. Ингилаби јолла республика вә демократизм әлдә етмиш олан Русијада исә «сосиализмә *кетмәдән,* она тәрәф *аддымлар* атмадан...» (сәһ. 218) ирәлиләмәк олмаз. Ленин Русијада сосиализм гуручулуғу јоллары-ны көстәрәрәк өзүнүн белә бир мәшһур мүддәасыны ифадә етмишди: «Ингилаб нәтичәсиндә Русија өз *сијаси* гурулушу чәһәтдән бир нечә ајда габагчыл өлкәләрә чатды.

Лакин бу аздыр. Мүһарибә амансыздыр, мәсәләни сон дәрәчә кәскин гојур: ја мәһв олмалы, ја да габагчыл өлкәләрә *игтисади чәһәтдән дә* чатмалы вә онлары өтүб кечмәли» (сәһ. 224).

Ленинин һазырладығы игтисади платформа Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабынын гәләбәси нәтичәсиндә һәјата кечирилди. Ингилабын јаратдығы фәһлә вә кәндли һакимијјәти Русијаны империалист мүһарибәсиндән чыхарды, өлкәни милли фәлакәтдән, харичи капиталын әсарәт алтына алмасы тәһлүкәсиндән хилас етди, әсас истеһсал васитәләрини халгын ихтијарына верди. Сосиализм чәмијјәти гурмаг һаггында Ленин програмы илә, әсас принсипләри Ленин тәрәфиндән Октјабр әрәфәсиндә ирәли сүрүлмүш програмла силаһланан Коммунист Партијасы өлкәмизин зәһмәткешләрини сосиализмин там вә гәти гәләбәсинә чатдырды. Совет халгы Коммунист Партијасынын рәһбәрлији алтында кениш коммунизм гуручулуғу илә мәшғул олур. Ленин тәрәфиндән гаршыја гојулан вәзифә—ән чох инкишаф етмиш капиталист өлкәләринә игтисади чәһәтдән чатмаг вә онлары өтүб кечмәк вәзифәси мүвәффәгијјәтлә јеринә јетирилир.

Бу чилдә дахил едилән «Болшевикләр дөвләт һакимијјәтини әлдә сахлаја биләрләрми?» әсәриндә Ленин болшевик партијасына халг күтләләринин инамыны гырмаға чалышан, мәтбуатда болшевикләрин ја һеч заман тәкликдә һакимијјәти әлә алмаға чәсарәт етмәјәчәкләри, һакимијјәти әлә алсалар да, ону һәтта ән гыса мүддәт әрзиндә әлдә сахлаја билмәјәчәкләри кими јалан иддиаларла чыхыш едән буржуа вә хырда буржуа партијаларыны сарсыдычы сурәтдә дәф етди. Ленин ингилаб дүшмәнләринин бөһтанчы ујдурмаларыны ифша едәрәк көстәрди ки, Русијада сосиалист ингилабынын гәләбәси үчүн бүтүн игтисади вә сијаси илкин шәртләр вардыр вә бу шәртләр мөвчуд олдугда, јер үзүндә елә бир гүввә тапылмаз ки, болшевикләр горхудулмаға јол вермәсәләр, онларын һакимијјәти әлә алыб ону әлдә сахламаларына мане ола билсин. Ленин көстәрирди ки, болшевик партијасы пролетариатын вә кениш халг күтләләринин башлыча мәнафеләрини ифадә едир вә онларын јардымына архаланараг пролетар дөвләтинә рәһбәрлији тә'мин едә биләр, јени чәмијјәт, сосиализм чәмијјәти гурулмасыны тәшкил едә биләр.

Ленин пролетариатын куја дөвләт апаратына јиҹәләнә билмәјәчәји һаггында меншевикләрин иддиаларына чаваб верәрәк көстәрди ки, меншевикләр дөвләт һаггында Марксын тә'лиминә лагејдлик көстәрирләр, марксизмин белә бир мүддәасыны тәфтиш едирләр ки, пролетар ингилабы кедишиндә пролетариат көһнә, буржуа дөвләт машынына јиҹәләнмәк дејил, ону әзмәли, сындырмалы вә өзүнүн јени дөвләт һакимијјәти апаратыны јаратмалыдыр.

Ленин һесаб едирди ки, халг күтләләринин ингилаби јарадычылығы сајәсиндә мејдана кәлән бу јени дөвләт һакимијјәти апараты фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләридир. О, Советләрин маһијјәтини ашкара чыхарараг онларын ән демократик, күтләви, әсл халг дөвләт һакимијјәти органлары олдуғуну

көстәрди вә гејд етди ки, буржуа парламентаризминә нисбәтән Советләр ирәли доғру үмумдүнја-тарихи әһәмиҗҗәтә малик бир аддымдыр. Ленин көстәрирди ки, ингилабчы синифләрин јарадычылығы Советләри јаратмасајды, Русијада пролетар ингилабы үмидсиз бир иш оларды.

Ленин сосиалист ингилабы вә пролетариат диктатурасы һаггында марксизм тә'лимини инкишаф етдирәрәк көстәрирди ки, фәһлә синфи буржуа-мүлкәдар дөвләтинин «зүлмкар» апаратыны—ордуну, полиси, мә'мурлар апаратыны дағытмалыдыр; «учот-гејдиҗҗат» апараты дејилән апарата кәлдикдә, ону дағытмаг олмаз вә лазым да дејилдир. Ону капиталистләрин табелијиндән гопарыб пролетар Советләринин табелијинә вермәк, даһа кениш, даһа әһатәли апарат, үмумхалг апараты етмәк лазымдыр. Ленин гејд едирди ки, сосиализм мәркәзләшдирилмиш планлы тәсәррүфат, чидди учот олмасыны, мәһсулларын истеһсалы вә бөлүшдүрүлмәси үзәриндә, әмәк вә истеһлак өлчүсү үзәриндә нәзарәт олмасыны тәләб едир. Ленин көстәрирди ки, галиб кәлмиш пролетариат буржуа зијалыларыны—банк ишинин тәшкилатчыларыны, мүһәндисләри, агрономлары, техникләри, елми һазырлығы олан һәр чүр мүтәхәссисләри сосиализм гуручулуғу ишинә чәлб едәрәк, онларын иши үчүн әлверишли шәраит јаратмалы вә онлары һәртәрәфли фәһлә нәзарәти алтына алмалыдыр.

Ленин өлкәнин идарә олунмасы ишинә ән кениш зәһмәткеш күтләләринин чәлб едилмәсини сосиалист ингилабынын гәләбәсиндән сонра дөвләт гуручулуғунун ән мүһүм вәзифәси һесаб едирди. О көстәрирди ки, Совет дөвләтинин лап илк тәдбирләринин һәјата кечирилмәси халг күтләләринин тарихдә мисли көрүнмәјән ингилаби чошғунлуғуна сәбәб олачаг, әввәлләр сијаси чәһәтдән јухуда олан, еһтијач вә истисмарын әзидји милјонларла фәһлә вә кәндлини јени һәјат уғрунда мүбаризәјә галдырачагдыр. Ленин јазырды

ки, пролетар дөвләтинин әлиндә дәрһал, бирчә зәрбә илә онун гүввәләрини бирә онгат артырачаг көзәл бир васитә вардыр, бу да зәһмәткеш күтләләри дөвләтин идарә олунмасына чәлб етмәкдир,—һеч бир капиталист дөвләтинин ихтијарында белә бир васитә олмамышдыр вә ола да билмәз. Ленин гејд едирди ки, ән башлычасы зәһмәткеш күтләләрдә өз гүввәләринә инам ојатмагдан, онларын дөвләти идарә етмәјә кириша билдикләрини вә кириша билмәли олдугларыны онлара практикада көстәрмәкдән ибарәтдир.

Ленин күтләләри руһландыран болшевизм идеjаларынын, сүлһ, демократија вә сосиализм идеjаларынын галиб кәләчәјинә дәрин инамыны билдирәрәк jазырды: «Идеjалар күтләләрә jиjәләндикдә, гүввә олур. Мәһз инди болшевикләр, jә'ни ингилаби-пролетар бejнәлмиләлчилиjи нүмаjәндәләри өз сиjасәтләри илә елә бир идеjаны тәчәссүм етдирмишләр ки, бу идеjа бүтүн дүнjада чох бөjүк зәһмәткеш күтләләрини һәрәкәт етдирир» (сәһ. 372).

Ленинин «Болшевикләр дөвләт һакимиjjәтини әлдә сахлаjа биләрләрми?» әсәри сосиалист ингилабынын гәләбәси уғрунда мүбаризә үчүн күтләләри сәфәрбәрлиjә алмаг, Совет дөвләтини jарадыб мөһкәмләтмәк ишиндә чох бөjүк рол ојнады. Сосиалист ингилабы көһнә, халга зидд, буржуа-мүлкәдар дөвләт һакимиjjәти апаратыны дағытды вә зәһмәткешләрин үмдә мәнафеjини ифадә едән jени һакимиjjәт апараты jаратды. Совет һакимиjjәти jени, jүксәк типли демократиjаны—зәһмәткешләр үчүн демократиjаны өзүндә тәчәссүм етдирди, милjонларла зәһмәткешләр дөвләтин идарә олунмасына чәлб едилмишдир. Истисмардан азад олан зәһмәткеш күтләләр jенилик jаратмаға һәдсиз габилиjjәтләрини, гәһрәманлыг вә мисилсиз мәрдлик харүгәләри көстәрдиләр.

Ленинин «Jахынлашан фәлакәт вә онунла нечә мүбаризә етмәли» вә «Болшевикләр дөвләт һакимиjjәтини әлдә сахлаjа биләрләрми?» әсәрләриндә верилән

мүддәа вә нәтичәләрин чох бөјүк принсипиал әһәмијјәти вардыр. Русијада вә башга өлкәләрдә сосиалист ингилабы тәчрүбәсинин көстәрдији кими, Ленинин бу әсәрләрдә ирәли сүрүб нәзәри чәһәтдән әсасландырдығы програм—пролетар һакимијјәтинин тәдбирләри програмы сосиалист ингилабының, јени гурулуш јарадылмасында биринчи мәрһәләнин бүтүн өлкәләр үчүн үмуми олан әсас инкишаф ганунаујғунлугларыны ифадә едир.

Чилддә «Партија програмы мәсәләсинә даир» адланан сәнәд вә Ленинин 1917-чи илин октјабрында «Просвещение» журналында чап олунмуш «Партија програмынын нәзәрдән кечирилмәсинә даир» мәгаләси верилир. Ленин болшевикләр партијасынын јени програмыны һазырламаг ишини сүр'әтләндирмәји лазым билир вә гејд едирди ки, бунун бүтүн бејнәлхалг фәһлә һәрәкаты үчүн чох бөјүк әһәмијјәти олачагдыр. «Партија програмынын нәзәрдән кечирилмәсинә даир» мәгаләсиндә Ленин програмын үмуми нәзәри һиссәсинин мәтбуатда Соколников тәрәфиндән ирәли сүрүлән долашыг, јанлыш лајиһәсини кәскин тәнгид етди. О һәмчинин минимум програмы чыхарыб атмаг һаггында Бухаринин вә Смирновун тәклифинин әсассыз олдуғуну көстәрди. Һәмин дөврдә буну етмәк олмазды, чүнки Феврал ингилабы буржуа-демократик ингилабын бүтүн вәзифәләрини јеринә јетирмәмишди. Ленин гејд едирди ки, белә бир шәраитдә минимум програмы чыхарыб атмаг һәрәкатын һәлә кечилмәмиш мәрһәләси үзәриндән атылмаг, буржуа гурулушу чәрчивәси дахилиндә ишләмәкдән имтина етмәк демәкдир. Бурадан мүһүм бир принсипиал нәтичә чыхыр: буржуа-демократик гурулушу шәраитиндә дә марксист партијасынын нәинки сон мәгсәдини—сосиализмә вә коммунизмә кечмәк мәгсәдини ифадә едән максимум програмы, һәм дә ән јахын тәләбләр програмы олмалы вә бурада демократијаны мөһкәмләтмәк вә кенишләтмәк уғрунда, зәһмәткешләрин ән вачиб еһ-

тијачларыны тә'мин етмәк уғрунда мүбаризә вәзифәләри гојулмалыдыр.

Өлкәдә ингилаби бөһран кенишләнир вә дәринләширди. Фабрик вә заводларда тә'тил һәрәкатлары артырды. Металчылар, тохучулар, мә'дәнчиләр, көнчүләр, чапчылар тә'тил едирдиләр. Сентјабрда дәмирјолчуларын вә почт-телеграф гуллугчуларынын Үмумрусија тә'тили олмушду. Кәндләрдә мүлкәдарлара гаршы кәндлиләрин мүбаризәси ән кәскин формалар алараг үсјана кечирди. Милли-азадлыг һәрәкаты артырды. Меншевикләр вә есерләр ингилабын инкишафыны дајандырмаға, күтләләрә рәһбәрлији әлдә сахламаға вә буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинә көмәк көстәрмәјә чалышараг сентјабрын 14 (27)-дә Петроградда Демократик мүшавирә дејилән бир мүшавирә чағырдылар вә орада парламентгабағы јаратдылар.

«Болшевикләр һакимијјәти әлә алмалыдырлар» вә «Марксизм вә үсјан» мәктубларында Ленин Демократик мүшавирәнин сијаси маһијјәтини ашкара чыхарды вә онун барәсиндә болшевикләрин тактикасыны мүәјјәнләшдирди. О көстәрирди ки, Демократик мүшавирәјә бир парламент кими јанашмаг болшевикләр тәрәфиндән ән бөјүк бир сәһв оларды, о, ингилабын һеч бир мәсәләсини һәлл етмәк игтидарында дејилдир,—бу мәсәләләр Демократик мүшавирәдән кәнарда, Питерин вә Москванын фәһлә мәһәлләләриндә һәлл едилмәлидир. «Сахтакарлыг гәһрәманлары һаггында вә болшевикләрин сәһвләри һаггында» мәгаләсиндә Ленин мүшавирәдә иштирак едән болшевикләрин һәрәкәт хәттини кәскин тәнгид етмишди. О јазырды ки, болшевикләр мүшавирәдә вәзијјәт ајдынлашдыгдан сонра орадан чыхыб кетмәли вә «рабитә хидмәти» үчүн бир-үч нүмајәндә сахламалы, галанларыны исә заводлара, казармалара јеритмәли идиләр, чүнки ингилабы хилас етмәк мәнбәји јалныз орададыр. Сонралар, «Публисистин күндәлијиндән. Партијамызын сәһвләри» мәгаләсиндә Ленин өлкәдә јүк-

сәлмәкдә олан пролетар ингилабы илә әлагәдар партијанын фәалијјәтини тәһлил едиб јазырды ки, болшевикләр Демократик мүшавирәдә иштирак етмәкдә сәһв бурахмышдылар, ону бојкот етмәк лазым иди. Парламентгабағына кәлдикдә, Ленин онун лап әввәлдән бојкот едилмәсини тә'кидлә тәләб едәрәк јазырды: «Парламентгабағында иштирак етмәк тактикасы *доғру дејилдир,* бу тактика синифләрин објектив гаршылыглы мүнасибәтинә, дөврүн објектив шәраитинә ујғун дејилдир» (сәһ. 296). Ленинин көстәришләринә ујғун олараг партијанын Мәркәзи Комитәси парламентгабағында иштирак етмәк барәсиндә габагча чыхарылан гәрары бир дә нәзәрдән кечирди, силаһлы үсјан әлејһинә хәтт јеридән вә парламентгабағында иштиракә тәрәфдар чыхан Каменевин вә башга тәслимчиләрин мүгавимәтинн гырараг, парламентгабағының лап илк иш күнү болшевикләрин орадан чыхыб кетмәси һаггында 1917-чи ил октјабрын 5 (18)-дә гәрар гәбул етди.

Сентјабрын 29-да (октјабрын 12-дә) јазылан «Бөһран јетишмишдир» мәгаләсиндә вә октјабрын 1(14)-дә јазылан «Мәркәзи Комитәјә, Москва Комитәсинә, Петербург Комитәсинә, Питер вә Москва Советләринин болшевик үзвләринә мәктуб»да Ленин вәзијјәти сәчијјәләндирди вә партијанын гаршысына бүтүн кәскинлији илә белә бир мәсәлә гојду ки, даһа үсјаны ләнкитмәк олмаз—өлкәдә үмуммилли бөһран јетишмишдир. Ленин јазырды: «Рус ингилабынын бүтүн кәләчәји мәсәләси гаршыја гојулмушдур. Болшевикләр партијасынын бүтүн шәрәфи суал алтындадыр. Сосиализм уғрунда бејнәлхалг фәһлә ингилабынын бүтүн кәләчәји мәсәләси гаршыја гојулмушдур» (сәһ. 316). О гејд едирди ки, Советләр гурултајыны көзләмәк рүсвајчы бир рәсмијјәтчилик ојунудур, ингилаба хәјанәтдир. Ленин јазырды: «Үсјан олмадан һакимијјәти әлә алмаг мүмкүн дејилдирсә, *дәрһал үсјана башламаг* лазымдыр» (сәһ. 382).

Ленин Финландијада оларкән Петрограда чан атырды, партијанын Мәркәзи Комитәси гаршысында өзүнүн гајытмасы мәсәләсини гојурду. Октјабрын 3-дә (16-да) МК белә бир гәрар гәбул етди: «даими вә сых әлагәнин мүмкүн олмасы үчүн Иличә Питерә көчмәси тәклиф едилсин».

Ленин Петроградакәлишинин ертәси күнү, октјабрын 8 (21)-дә «Шимал вилајәти Советләринин вилајәт гурултајында иштирак едән болшевик јолдашлара мәктуб» јазды. Ленин октјабрын 11—13-дә (24—26-да) Петроградда кечирилән бу гурултаја үсјанын гәләбәси үчүн ингилабчы күввәләри сәфәрбәрлијә алмаг ишинә мүстәсна дәрәчәдә бөјүк әһәмијјәт верирди. Мәктубда Ленин болшевикләрин һакимијјәти әлә алмасына имкан верән вә онлардан силаһлы үсјан тәшкилиндә чәлд, гәтијјәтли вә чевик һәрәкәт етмәләрини тәләб едән бејнәлхалг вә дахили шәраитдән бәһс етди. Мәктубу Ленин бу сөзләрдә битирди: «Ләнкимәк өлүмә бәрабәрдир» (сәһ. 437).

Партијанын Мәркәзи Комитәсинин 1917-чи ил октјабрын 10-да (23-дә) вә 16 (29)-да кечирилән тарихи ичласларынын Ленинә мәхсус сәнәдләри: В. И. Ленинин мә'руҙәләри вә чыхышларынын протокол јазылары вә силаһлы үсјан һаггында онун тәрәфиндән јазылан гәтнамәләр чилдә дахил едилмишдир. Ленин өз мә'рузәләриндә вә чыхышларында силаһлы үсјанын зәрурилијини әсасландырды, онун тәшкилат-техники чәһәтдән һазырланмасы вәзифәләрини көстәрди. Ленинин мә'рузәси үзрә октјабрын 10-да (23-дә) гәбул едилән МК гәтнамәсиндә дејилирди ки, силаһлы үсјан лабүддүр вә тамамилә јетишмишдир, партија тәшкилатларынын бүтүн иши силаһлы үсјаны һазырламаг вә кечирмәк вәзифәсинә табе етдирилмәлидир. МК-нын октјабрын 16 (29)-да кечирилән кениш ичласы Ленинин мә'рузәси үзрә онун тәрәфиндән тәклиф едилән гәтнамәни гәбул етди вә бу гәтнамәдә үсјан һаггында МК гәрарыны алгышлајыб она

тамамилә тәрәфдар чыхды, фәһлә вә әскәрләри силаһлы үсјаны һәртәрәфли вә сә'јлә һазырламаға чағырды.

Һәр ики иҹласда Зиновјев вә Каменев үсјан әлејһинә чыхдылар. Тротски МК иҹласларында үсјан һаггындакы гәтнамә әлејһинә чыхмады, лакин үсјаны II Советләр гурултајы чағырылана гәдәр тә'хирә салмаг һаггында әввәлләр ирәли сүрдүјү нөгтеји-нәзәрдә дурурду, бу да ишдә үсјаны позмаг демәк иди. Октјабрын 11 (24)-дә Зиновјев вә Каменев РСДФ(б)П Петроград, Москва, Москва вилајәт, Финландија вилајәт комитәләринә, Советләрин ҮРМИК вә Шимал вилајәти Советләр гурултајынын болшевик фраксијаларына силаһлы үсјан һаггында МК гәрарынын әлејһинә мәктубла мүраҹиәт етдиләр. В. И. Ленин 1917-ҹи ил октјабрын 19, 20 вә 21-дә (нојабрын 1, 2 вә 3-дә) «Рабочий Путь» гәзетиндә дәрҹ едилән «Јолдашлара мәктуб»унда силаһлы үсјан әлејһинә Зиновјевин вә Каменевин ирәли сүрдүкләри дәлилләри сарсыдыҹы сурәтдә тәнгид етди. О јазырды: «...бу дәлилләр о гәдәр һејрәтләндириҹи бир чашгынлығы, горхуну көстәрир, болшевизмин вә ингилаби-пролетар бејнәлмиләлчилијинин бүтүн әсас идејаларынын о гәдәр боша чыхдығыны көстәрир ки, бу гәдәр биабырчы тәрәддүдләрин сәбәбини көстәрмәк асан дејилдир» (сәһ. 446).

Чилддә верилән мәктубларда—«Болшевикләр партијасынын үзвләринә мәктуб»да вә «РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинә мәктуб»да Ленин Каменевин вә Зиновјевин хаин һәрәкәтини ифша едир. Каменев октјабрын 18 (31)-дә јарымменшевик «Новая «Жизнь» гәзетиндә дәрҹ едилән мәктубунда өз адындан вә Зиновјевин адындан силаһлы үсјан һаггында МК-нын гәрары илә разылашмадығыны билдирирди. Бунунла да Зиновјев вә Каменев үсјан һаггында партија МК-сынын кизли гәрарыны дүшмәнә билдирмишдиләр. Ленин онлары дамғалајыб ингилабын штрејкбрехерләри, хаинләри олдугларыны көстәрмиш вә онла-

рын партија сыраларындан харич олунмасыны тәләб етмишди. Ленин јазырды: «Фәһлә партијасыны јалныз бу јолла сағламлашдырмаг олар, бир овуч ирадәсиз зијалычығаздан тәмизләнмәк олар, ингилабчыларын сыраларыны бирләшдирәрәк, бөјүк вә ән бөјүк чәтинликләрә доғру кетмәк олар, *ингилабчы фәһләләрлә бирликдә* кетмәк олар» (сәһ. 477—478).

И. В. Сталин Зиновјевин вә Каменевин штрејкбрехерлијинә барышдырычы мөвге тутмушду. О, октјабрын 20-дә (нојабрын 2-дә) «Рабочий Путь»да Зиновјевин мәктубуну дәрч етмишди, бу мәктубда исә Зиновјев онун барәсиндә Ленин тәрәфиндән ирәли сүрүлән иттиһамлары әсассыз олараг инкар едирди. Сталин МК илә вә редаксијанын башга үзвләри илә разылашдырмадан бу мәктуба «Редаксијадан» бир гејд верәрәк бурада иддиа едирди ки, Зиновјевин «Рабочий Путь»да вә Каменевин (Петроград Советиндә) бәјанатлары илә мәсәләләри битмиш һесаб етмәк олар. О јазырды: «Ленин јолдашын мәгаләсинин (Ленинин «Јолдашлара мәктуб» мәгаләсиндән бәһс олунурду. *Ред.)* кәскин дилдә јазылдығына бахмајараг, биз әсас мәсәләдә һәмфикир олараг галырыг».

Ленинин Зиновјев вә Каменев һаггында јазыб МК-ја көндәрдији вә онларын партијадан чыхарылмасыны тәләб етдији мәктубу октјабрын 20-дә (нојабрын 2-дә) МК ичласында мүзакирә едилди. МК Каменевин МК-дан чыхмаг һаггында исте'фасыны гәбул етди, Каменев вә Зиновјевә бир вәзифә олараг тапшырды ки, МК-нын гәрарлары вә онун нәзәрдә тутдуғу иш хәтти әлејһинә һеч бир бәјанатла чыхыш етмәсинләр. Ленин Ј. М. Свердлова јаздығы вә Әсәрләрдә илк дәфә верилән мәктубунда МК-нын бу гәрары илә разы олмадығыны билдириб ону компромис гәрар адландырды. Бу мәктуб Ленинин ән бөјүк принсипиаллығыны, партијанын дүзкүн ардычыл сијасәти уғрунда онун дөнмәдән мүбаризә апардығыны көстәрир.

Болшевикләр партијасы силаһлы үсјан һаггында

МК гәрарларыны рәһбәр тутараг, гызғын фәалијјәт көстәрди, халг күтләләрини сосиалист ингилабынын ғәләбәси уғрунда гәти мүбаризәјә һазырламаға башлады. Ленин башда олмагла Мәркәзи Комитә силаһлы үсјан тәшкили саһәсиндәки бүтүн ишә рәһбәрлик едирди. Н. К. Крупскаја Ленин һаггындакы хатирәләриндә јазырды: «Бу ахырынчы ај әрзиндә Ленин бүтүнлүклә, башдан-баша үсјан фикри илә јашајырды, анчаг бу барәдә дүшүнүрдү, өз әһвали-руһијјәси илә, өз инамы илә јолдашлары чошдурурду». Ленин силаһлы чыхышы II Советләр гурултајынын ачылышы күнүндә көзләјән дүшмәнләри габагламаг үчүн үсјаны гурултајдан әввәл башламаг үзәриндә тә'кид едирди. Октјабрын 24-дә (нојабрын 6-да) ахшам МК үзвләринә јаздығы тарихи мәктубунда Ленин көстәрирди ки, көзләмәк олмаз, ишы «һөкмән бу күн ахшам вә ја кечә» һәлл етмәк—Керенски һөкумәтини һәбсә алмаг, јункерләри тәрксилаһ етмәк, һакимијјәти әлә алмаг лазымдыр. «Тарих бу күн галиб көләчәк билән (вә һөкмән бу күн галиб көләчәк олан), сабаһ чох шеј итирмәк, һәр шеји итирмәк тәһлүкәси гаршысында олан ингилабчылара ләнкимәји бағышламаз» (сәһ. 489). Октјабрын 24-дә (нојабрын 6-да) ахшамдан хејли кечмиш Ленин Смолныја көлди вә башланмыш олан үсјана билаваситә рәһбәрлији өз әлинә алды.

Ленин тәрәфиндән јөнәлдилән Коммунист Партијасы Русија фәһлә синфини Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабынын ғәләбәсинә көтириб чатдырды. Ленинин идејалары күтләләрә јијәләниб әзәмәтли мадди, тәшкиледичи вә дәјишдиричи күввә олду. Фәһлә синфи илә вә зәһмәткеш кәндлиләрлә гырылмаз әлагәдар олан Коммунист Партијасы халгын ингилаби фәаллығына архаланараг бу идејалары һәјата кечирди. Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабы бәшәријјәт тарихиндә јени дөврүн—капитализмин дағылмасы, сосиализмин вә коммунизмин тәнтәнәси дөврүнүн башланғычыны гојду.

* *
*

Отуз дөрдүнчү чилдә В. И. Ленинин илк дәфә чап едилән сәнәди—««Риганын алынмасы мүнасибәти илә вәрәгә»нин нәшри илә әлагәдар олараг мәктуб» дахил едилир. Мәзмунундан көрүндүјү кими, бу мәктуб партијанын Мәркәзи Комитәси үчүн нәзәрдә тутулмушду. Бурада Ленин легал нәшр едилән болшевик гәзетләринин әксингилабчы Мүвәггәти һөкумәт тәрәфиндән бағланмасына јол вермәмәк мәгсәдилә гејрилегал, «ағыз долусу данышан», сензура тәрәфиндән гырыг-кәсик һала салынмајан бөјүк вә кичик вәрәгәләр нәшринин тәшкили вәзифәсини тә'кидлә гаршыја гојурду.

«Октјабрын 8-дә Петербург тәшкилатынын конфрансында мә'рузә үчүн, һабелә гәтнамә үчүн вә партија гурултајына сечиләнләрә тапшырыг үчүн тезисләр»ә илк дәфә бүтөв һалда чап едилән «Мүәссисләр мәчлисинә намизәдләрин сијаһысы һаггында» бөлмә әлавә едилмишдир. Бу бөлмә В. И. Ленинин Әсәрләринин биринчи вә дөрдүнчү нәшрләриндә әсла верилмәмишди, Әсәрләрин икинчи вә үчүнчү нәшрләриндә исә натамам чап едилмишди.

«Һазырлыг материаллары» бөлмәсиндә «Вәрәгәјә әлавәләрин планы» чап олунур. Ленин бу әлавәләрә кәндли күтләләрини есерләр партијасынын алдатмасы ифша едилән сәнәдләри дахил етмәји нәзәрдә тутурду.

Чилдә әлавәләрдә Әсәрләрдә илк дәфә олараг «Јадда сахламаг үчүн гејдләр» вә В. И. Ленинин Мүәссисләр мәчлисиндә сәсә гојулмаға разылығы һаггында бәјанатлары чап олунур.

Сов. ИКП МК јанында
Марксизм-Ленинизм Институту

СИЈАСИ ВӘЗИЈЈӘТ[1]

(ДӨРД ТЕЗИС)

1. Әксингилаб тәшкил олунмуш, мөһкәмләнмиш вә дөвләтдә һакимијјәти әслиндә өз әлинә алмышдыр[2].

Әксингилабын тамамилә тәшкил олунуб мөһкәмләнмәси әксингилабын үч башлыча гүввәсинин чох көзәл шәкилдә дүшүнүлмүш вә артыг һәјата кечирилмиш бирләшмәсиндән ибарәтдир: (1) кадетләр партијасы[3], ја'ни мүтәшәккил буржуазијанын әсл башчысы һөкумәтдән чыхдыгдан сонра она ултиматум вермиш, әксингилабын бу һөкумәти јыхмасы үчүн јол ачмышдыр; (2) инди һәтта көркәмли есерләрин[4] дә Кавенјак адландырдыглары Керенскинин шүурлу вә ја јарымшүурлу көмәји илә баш гәраркаһ вә ордунун јухары командан һеј'әти әсл дөвләт һакимијјәтини өз әлинә алмыш, чәбһәдә ингилабчы гошун һиссәләрини күлләләмәјә, Питер вә Москвада ингилабчы гошунлары вә фәһләләри тәрксилаһ етмәјә, Нижни-Новгородда онлары әзиб сакитләшдирмәјә, нәинки мәһкәмәсиз, һәтта һөкумәтин гәрары да олмадан болшевикләри һәбсә алмаға вә онларын гәзетләрини бағламаға кечмишдир. Инди Русијада әслиндә әсас дөвләт һакимијјәти һәрби диктатурадыр; бу факты сөздә ингилабчы, ишдә исә күчсүз олан бир сыра тә'сисатларын олмасы пәрдәләјир. Лакин бу шүбһәсиз факт һәм дә о гәдәр әсаслыдыр ки, буну баша дүшмәдән сијаси вәзијјәтдә һеч бир шеј баша дүшмәк олмаз. (3) Гаракүруһчу-монархист вә буржуа мәтбуаты болшевик-

ләри азғынлығла көзүмчыхдыја салмагдан, инди Советләри, «ара гызышдыран» Чернову вә и. а. тә'гиб етмәјә кечәрәк, ән ајдын сурәтдә көстәрди ки, инди һөкм сүрән вә кадетләрлә монархистләр тәрәфиндән јардым көстәрилән һәрби диктатура сијасәтинин әсл маһијјәти Советләри говмаға һазырлашмагдан ибарәтдир. Есер вә меншевикләрин, јә'ни Советләрдә олан индики чохлуғун бир чох башчылары бу ахыр күнләрдә буну е'тираф етмиш вә сөјләмишләр, лакин онлар халис хырда буржуа олдугларына көрә, бу горхунч керчәкликдән ән бош күрултулу ибарәбазлыгла јаханларыны гуртарырлар.

2. Серетели вә Чернов башда олмагла Советләрин вә сосиалист-ингилабчылар, меншевикләр партијаларынын башчылары ингилаб ишинә тамамилә хәјанәт едәрәк, ону әксингилабчыларын ихтијарына вермишләр вә өзләрини, өз партијаларыны вә Советләри әксингилабын ајыбыны өртән бир пәрдәјә чевирмишләр.

Бу факт онунла сүбут олунмушдур ки, сосиалист-ингилабчылар вә меншевикләр болшевикләри әлә вермишләр вә онларын гәзетләринин дармадағын едилмәсини динмәзчә тәсдиг етмишләр, һәтта бу иши көрдүкләрини, һәм дә нәјә көрә бу иши көрдүкләрини ачыг вә ашкар сурәтдә халга сөјләмәјә дә чәсарәт етмәмишләр. Онлар фәһләләрин вә ингилабчы полкларыи тәрксилаһ едилмәсини гануни шәклә салараг өзләрини һәр чүр реал һакимијјәтдән мәһрум етмишләр. Онлар, иртичанын Советләри говмаға сон һазырлыг ишләрини баша чатдырана гәдәр халгын диггәтини «мәшғул етмәкдә» она көмәк едән чәрәнчиләри олмушлар. Сосиалист-ингилабчыларын вә меншевикләр партијаларынын вә Советләрдә олан индики чохлуғун бу там вә гәти ифласыны баша дүшмәдән, онларын «директоријасынын» вә саир ојунбазлыгларынын тамамилә сахта олдуғуну баша дүшмәдән бүтүн индики сијаси вәзијјәтдән гәтијјән һеч бир шеј анламаг олмаз.

3. Рус ингилабынын динч инкишафына олан һәр чүр үмидләр тамамилә јох олмушдур. Објектив вәзијјәт беләдир: ја һәрби диктатура ахырадәк галиб

~~К. Новейшее~~ Политическое положение
~~(Тезисы)~~

Контр-революція организовалась, укрѣпилась и фактически взяла власть в государствѣ в свои руки.

Полная организація и укрѣпленіе контр-революціи состоит в превосходно обдуманном, проведенном уже в жизнь соединеніи трех главных сил контр-революціи: (1) партія к.-д., т.е. калединской воѣдь организованной буржуазіи, цѣлую ~~...~~ из министерства, подавила ему умиленіем, расписав ему все ужасы сверженія этого министерства контр-революціей; (2) генеральный штаб и командные верхи арміи с содѣйствіем или полусознательной помощью Керенского, коего дѣло выдвѣтшаго эсдека генералам удержать Кавеньяком, захватив в руки фактическую государственную власть, перейдя к разгрому революціонных частей — вооруженія, к разоруженію революціонных частей «рабочих в Питерѣ и «Москвѣ, к подавленію «усмиренію в Кронштадтѣ, и аресту большевиков «дѣлу» их еще не довело до суда, но и без постановленія правительства. Фактически основная государственная власть в Россіи теперь есть военная диктатура; эта фактически задвинула еще рядом революціонных (на сиваго) учреждений, но бесправных на дѣлѣ. (но это несомнѣнный фактъ и насколько коренной, что без понимания его ничего понять в политическом положеніи нельзя. (3) Черносотенно-монархическая и буржуазная пресса, перейдя уже от обычной травли большевиков к «правительству Совѣтов», «подвластия» Чернова» и т.д., ясно показала, что каждая ~~...~~ щая судьба политики военной диктатуры, цѣлующей кнутъ и поддерживаемой казаками и монархистами, состоит в подготовкѣ разгона Совѣтов. Многіе вождя эсдеков и меньшевиков т.е. теперешняго большинства Совѣтов, не признали «взятия

В. И. Ленинин «Сијаси вәзијјәт» әлјазмасынын биринчи сәһифәси.—10(23) ијул 1917-чи ил.

Кичилдилмишдир

кәлмәли, ја да фәһләләрин силаһлы үсјаны галиб кәлмәлидир, бу исә јалныз һәмин үсјанын игтисади дағынты вә мүһарибәнин узанмасы зәмининдә һөкумәтә гаршы вә буржуазијаја гаршы бөјүк күтләви чыхышла бир вахта дүшәчәји һалда мүмкүндүр.

Бүтүн һакимијјәтин Советләрә кечмәси шүары апрелдә, мајда, ијунда, ијулун 5—9-дәк, јә'ни әсл һакимијјәтин һәрби диктатуранын әлинә кечдији вахта гәдәр ингилабын мүмкүн олан динч инкишафы шүары иди. Инди бу шүар артыг доғру дејилдир, чүнки бу шүарда һакимијјәтин һәрби диктатуранын әлинә кечмәси, есер вә меншевикләрин ишдә ингилаба тамамилә хәјанәт етмәси нәзәри алынмыр. Авантүралар дејил, гијамлар дејил, һиссә-һиссә мүгавимәт көстәрилмәси дејил, иртичаја һиссә-һиссә гаршы дурмаг јолунда үмидсиз тәшәббүсләр едилмәси дејил, јалныз вәзијјәтин ајдын сурәтдә баша дүшүлмәси, фәһлә авангардынын мөһкәмлик вә мәтанәти, гүввәләрин силаһлы үсјана һазырланмасы ишә көмәк едә биләр, бу үсјанын гәләбә шәртләри исә инди сон дәрәчә чәтинләшмишдир, лакин һәр һалда тезисин мәтниндә көстәрилән фактларын вә һадисәләрин бир вахта дүшәчәји һалда мүмкүндүр. Һеч бир конститусија вә республика хүљаларына гапылмамалы, динч јола даһа һеч бир үмид бағланмамалыдыр, һеч бир дағыныг һәрәкәтә јол верилмәмәлидир, *инди* гаракүрүһчуларын вә казакларын фитнәләринә үјмаг олмаз, гүввәләри топламаг, бунлары јенидән тәшкил етмәк вә бөһранын кедиши гүввәләри доғрудан да күтләви мигјасда, үмумхалг мигјасында истифадә етмәјә јол верәрсә, бу гүввәләри мәтанәтлә силаһлы үсјана һазырламаг лазымдыр. Инди силаһлы үсјан олмадан торпағын кәндлиләрин әлинә кечмәси мүмкүн дејилдир, чүнки һакимијјәти өз әлинә алмыш әксингилаб бир синиф олмаг е'тибарилә мүлкәдарларла бүсбүтүн бирләшмишдир.

Силаһлы үсјандан мәгсәд јалныз, партијамызын програмыны һәјата кечирмәк үчүн һакимијјәтин ән јохсул кәндлиләр тәрәфиндән јардым көстәрилән пролетариатын әлинә кечмәсиндән ибарәт ола биләр.

4. Фəһлə синфинин партијасы легаллыгдан əл чəкмədən, лакин бунун əһəмијјətини бирчə дəгигə дə шиширтмədən, 1912—1914-чү илларда олдуғу кими, легал иши гејри-легал ишлə *ə л а г ə л ə н д и р м ə л и д и р.*

Бирчə саат да легал ишдən əл чəкмək олмаз. Лакин конститусија вə «динчі» јол һаггындакы хүљјалара зəррə гədəр дə инанмаг олмаз. Дəрһал һəр јердə вə һəр тəрəфдə, вəрəгələр нəшр етмək вə с. үчүн гејри-легал тəшкилатлар вə ја өзəкләр јарадылмалыдыр. Дəрһал, сəбатла, мətанətлə, бүтүн хəтт боју јенидən тəшкил олунмаг лазымдыр.

Нə Дөвләт думасында, нə сығорта кассаларында, нə дə һəмкарлар иттифагларында вə и. а. легал əсасы итирмədən, ингилабын вə силаһлы үсјанын чаризми девирмəсиндən даныша билдијимиз 1912—1914-чү илларда олдуғу кими һəрəкət етмəли.

1917-чи ил ијулун 10-да (23-дə) јазылмышдыр

1917-чи ил августун 2-дə (ијулун 20-дə) «Пролетарское Дело» гəзетинин 6-чы №-синдə чап едилмишдир
Имза: W

Әлјазмасындан чап олунур

«НОВАЯ ЖИЗНЬ» РЕДАКСИЈАСЫНА МӘКТУБ[5]

Јолдашлар, ичазә верин, партија гәзетимиз[6] мәчбуријјәт үзүндән дајандығына көрә, сизин лүтфкарлығыныза мүрачиәт едәк. Мүәјјән нөв гәзетләр бизә гаршы азғынлыгла тә'гибә башлајараг, бизи часуслугда вә ја дүшмән һөкүмәти илә әлагә сахламагда тәгсирләндирир.

Ашағыдакы садә фактлар бу тә'гибин нә гәдәр ешидилмәмиш бир... дүшүнчәсизликлә (бу сөз јарамыр, олдугча зәифдир) апарылдығыны көстәрир. «Живое Слово»[7] әввәлчә белә бир хәбәр чап етмишди ки, Ленин часусдур, сонра исә мәсәләнин маһијјәтини дәјишдирмәјән бир «дүзәлиш» шәклиндә билдирмишди ки, о, часуслугда тәгсирләндирилмир! Әввәлчә Јермоленконун ифадәләрини ортаја атырлар, сонра исә е'тираф етмәјә мәчбур олурлар ки, белә бир адамын бу чүр ифадәләриндә бир дәлил олдуғуну күман етмәк ачыгча мә'насыз вә ејибдир.

Парвусун адыны чәкирләр, лакин бу барәдә сусурлар ки, Ченеврәдә чыхан редактә етдијимиз «Социал-Демократ»ын[8] һәлә 1915-чи илдә Парвусу амансыз бир кәскинликлә писләдији кими һеч кәс ону писләмәмишдир; «Социал-Демократ» «Сон һәддин јанында» адлы мәгаләдә Парвусу «Һинденбургун чәкмәләрини јалајан» бир «хаин» вә с. адландырыб ону дамғаламышдыр*. Һәр бир савадлы адам билир вә ја асанлыг-

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 27-чи чилд, сәһ. 90—91. *Ред.*

ла өјрәнә биләр ки, бизим Парвусла гәтијјән һеч бир сијаси вә ја башга бир әлагәмиз һаггында һеч данышыг да ола билмәз.

Бизим һеч бир заман нәинки әлагәмиз олмајан, һәтта һеч бир заман үзүнү дә көрмәдијимиз Суменсон адлы бир нәфәри ишә гарышдырырлар. Ганетски вә Козловскинин тичарәт ишләрини дә араја гатырлар, лакин һеч бир факт көстәрмирләр ки, бәс мәһз нәдә, һарада, нә заман, нә јолла тичарәт часуслуғун үстүнү өрт-басдыр етмишдир. Биз исә нәинки һеч бир заман тичарәт әмәлијјатында нә билаваситә, нә дә долајы јолла иштирак етмәмишик, һәтта үмумијјәтлә адлары чәкилән јолдашларын һеч бириндән нә шәхсән өзүмүз үчүн, нә дә партија үчүн бирчә гәпик дә пул алмамышыг.

Һәтта бу дәрәчәјә чатырлар ки, алман гәзетләринин «Правда»дан телеграмлар көтүрүб—тәһрифләрлә—тәкрар чап етмәләриндә бизи тәгсирләндирирләр, лакин бурасыны демәји «унудурлар» ки, «Правда» харичдә алман вә франсыз дилләриндә бүллетен бурахыр[9] вә бүллетендән тамамилә сәрбәст сурәтдә материал көтүрүб чап етдирмәк мүмкүндүр!

Һәм дә бунларын һамысы Советә бурахылмајан, башга сөзлә десәк, гаты бөһтанчы һесаб едилән Алексинскинин иштиракы вә ја һәтта тәшәббүсү илә едилир!! Мәкәр баша дүшмәмәк олармы ки, бизә гаршы ишләдилән бу үсул *һүгуги јолла тиндән адам өлдүрмәк* үсулудур? Мәркәзи Ичраијјә Комитәси үзвләрини мәһкәмәјә чәлб етмәк шәртләри мәсәләсини Мәркәзи Ичраијјә Комитәсинин мүзакирә етмәси үмумијјәтлә десәк, шүбһәсиз, мүәјјән, бир гајда јарадыр[10]. Сосиалист-ингилабчылар вә меншевикләр партијалары һүгуги јолла адам өлдүрмәкдә иштирак етмәк истәрләрми? часуслугда вә ја гијамда иттиһам олундуғумуз һеч көстәрилмәдән мәһкәмәјә верилмәјимиздә иштирак етмәк истәрләрми?—чинајәти һүгуги чәһәтдән гәтијјән дүрүст мүәјјән етмәдән үмумијјәтлә мәһкәмәјә верилмәјимиздә иштирак етмәк истәрләрми? өз партијалары тәрәфиндән ачыгча намизәд көстәрилмиш шәхсләрин Мүәссисләр мәчлисинә на-

мизәд көстәрилмәсинә мане ола биләчәк тамамилә гәрәзли бир мүһакимәдә иштирак етмәк истәрләрми? Бу партијалар Русијада Мүәссисләр мәчлиси чағырылмасы әрәфәсини Русија зәмининдә дрејфусчулуғун[11] башланғычы етмәк истәрләрми?

Јахын кәләчәк бу суаллара чаваб верәр. Бу суалларын ачыг шәкилдә ирәли сүрүлмәсини биз азад мәтбуат үчүн борч билирик.

Биз буржуа мәтбуатындан данышмырыг. Әлбәттә, Марков вә Замысловски јәһудиләрин ушаг ганы ичмәсинә нә гәдәр инанырдыларса, Милјуков да бизим часуслуғумуза вә ја алманлардан пул алмағымыза бир о гәдәр инаныр.

Лакин Милјуков вә К⁰-сы нә етдикләрини билирләр.

Н. Ленин

«Новая жизнь» № 71,
11(24) ијул 1917-чи ил

«Новая жизнь» гәзетинин мәтниндән чап олунур

«ПРОЛЕТАРСКОЕ ДЕЛО» РЕДАКСИЈАСЫНА МӘКТУБ[12]

Јолдашлар!

Биз Мүвәггәти һөкүмәтин бизим һәбсә алынмағымыз һаггындакы фәрманына табе олмаг фикримизи ашағыдакы мүлаһизәләрә көрә дәјишдирдик.

Кечмиш әдлијјә назири Переверзевин базар күнү «Новое Время»[13] гәзетиндә чап олунан мәктубундан тамамилә ајдын олду ки, Ленинин вә башгаларынын «часуслуғу» һаггындакы «иш» әксингилаб партијасы тәрәфиндән тамамилә гәсдән дүзәлдилмишдир.

Переверзев тамамилә ачыг е'тираф едир ки, о бизим партијамыза гаршы әскәрләрдә һиддәт ојатмаг үчүн (һәрфијјән белә демишдир) јохланмамыш иттиһамлары ишә салмышдыр. Буну дүнәнки әдлијјә назири, һәлә дүнән өзүнү сосиалист адландыран бир адам е'тираф едир! Переверзев чыхыб кетмишдир. Лакин јени әдлијјә назиринин Переверзев-Алексинскинин үсулларындан әл чәкәчәјини һеч кәс сөјләјә билмәз.

Әксингилабчы буржуазија јени Дрејфус ишн дүзәлтмәјә чалышыр. Рус иртичасынын Бејлис ишиндүзәлтмиш олан башчылары јәһудиләрин ушаг ганы ичмәсинә нә гәдәр инанырдыларса, әксингилабчы буржуазија да бизим «часуслуғумуза» бир о гәдәр инаныр. Һазырда Русијада әдаләтли мәһкәмә олачағына һеч бир тә'минат јохдур.

Өзүнү рус демократијасынын сәлаһијјәтли органы һесаб едән Мәркәзи Иҹраијјә Комитәси часуслуг иши һаггында комиссија тә'јин етмишди, лакин әксингилабчы гүввәләрин тәзјиги алтында бу комиссијаны бурахды. Мәркәзи Иҹраијјә Комитәси бизим һәбсә

алынмағымыз һаггындакы әмри нә ачыгча тәсдиг етмәк, нә дә рәдд етмәк истәмәди. О, јахасыны кәнара чәкәрәк, бизи әслиндә эксингилабын ихтијарына вермиш олду.

Бизи «гәсд дүзәлтмәкдә» вә гијама «мә'нәви чәһәтдән» «тәһрик етмәкдә» иттиһам етмәләри тамамилә мүәјјән бир характер дашыјыр. Нә Мүвәггәти һөкумәт, нә дә Совет бизә иснад верилән гондарма чинајәти һүгуги чәһәтдән һеч бир шәкилдә дүрүст мүәјјән етмир; бунларын һәр икиси чох көзәл билир ки, 3—5 ијул һәрәкаты кими бир һәрәкатда «гәсд» һаггында данышмаг садәчә мә'насызлыгдыр. Меншевик вә есерләрин башчылары артыг онлары да сыхышдырмагда олан эксингилабы садәчә рәһмә кәтирмәк истәјәрәк, онун көстәриши илә партијамызын бир сыра үзвләрини онун ихтијарына вермишләр. Русијада нә һәр һансы бир леғал зәмин һаггында, нә дә мүәјјән гајда-гануну олан буржуа өлкәләриндәки конститусија тә'минаты һаггында инди һеч данышыг да ола билмәз. Инди өзүнү һакимијјәтин ихтијарына вермәк—өзүнү Милјуковларын, Алексинскиләрин, Переверзевләрин ихтијарына вермәк, гәддар эксингилабчыларын ихтијарына вермәк демәк оларды, бизә гаршы олан бүтүн иттиһамлар исә онлар үчүн вәтәндаш мүһарибәсиндә садәчә бир епизоддур.

6—8 ијул күнләриндә ҝаш верән һадисәләрдән сонра һеч бир рус ингилабчысы даһа конститусија хүљјаларына гапыла билмәз. Ингилабла эксингилаб арасында һәлледичи дөјүш кетмәкдәдир. Биз јенә дә ингилаб тәрәфиндә дуруб мүбаризә едәчәјик.

Биз јенә дә гүввәмиз чатдыгча пролетариатын ингилаби мүбаризәсинә көмәк едәчәјик. Әкәр Мүәссисләр мәчлиси топлашарса вә ону буржуазија чағырмазса о бизим һәбсә алынмағымыз һаггында Мүвәггәти һөкумәтин әмри барәсиндә јалныз өз фикрини сөјләмәјә сәлаһијјәтли олачагдыр.

Н. Ленин

«Пролетарское Дело» № 2, 28(15) ијул 1917-чи ил)

«Пролетарское Дело» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ШҮАРЛАРА ДАИР

Чох заманлар елә олмушдур ки, тарихдә сәрт дөнүш әмәлә кәлдикдә, һәтта габагчыл партијалар да азчох узун мүддәт әрзиндә јени вәзијјәтә ујғунлаша билмир, дүнән доғру олан, лакин бу күн бүтүн мә'насыны итирән, тарихдәки сәрт дөнүш нә гәдәр «гәфләтән» олмушса өз мә'насыны ејни дәрәчәдә «гәфләтән» итирмиш шүарлары тәкрар едирләр.

Бүтүн дөвләт һакимијјәтинин Советләрә кечмәси шүары һаггында да, көрүнүр, белә бир әһвалат тәкрар олуна биләр. Бу шүар, ингилабымызын гәти сурәтдә кечиб кетмиш олан дөврү әрзиндә, мәсәлән, февралын 27-дән ијулун 4-дәк доғру иди. Бу шүар инди даһа доғру шүар дејилдир. Буну баша дүшмәдән мүасир дөврүн вачиб мәсәләләриндә һеч бир шеј баша дүшмәк олмаз. Һәр бир ајрыча шүар мүәјјән сијаси вәзијјәтин бүтүн хүсусијјәтләри мәчмусундан бир нәтичә кими чыхарылмалыдыр. Инди, ијулун 4-дән сонра исә Русијада сијаси вәзијјәт февралын 27-дән ијулун 4-дәк олан вәзијјәтдән көкүндән фәргләнир.

О заман, ингилабын һәмин кечиб кетмиш олан дөврүндә дөвләтдә «икиһакимијјәтлилик» дејилән вәзијјәт һөкм сүрүрдү, бу да һәм маһијјәтчә, һәм дә рәсми чәһәтдән дөвләт һакимијјәтинин гејри-мүәјјән кечид вәзијјәтини ифадә едирди. Унутмајаг ки, һакимијјәт мәсәләси һәр бир ингилабын әсас мәсәләсидир.

О заман һакимијјәт мүтәрәддид вәзијјәтдә иди. Ону Мүвәггәти һөкүмәтлә Советләр өз араларында көнүллү сазиш әсасында бөлмүшдүләр. Советләр азад, јә'ни кәнардан һеч бир зоракылыға мә'руз галмајан вә силаһлы фәһлә вә әскәр күтләсинин нүмајәндәлә-

риндән ибарәт иди. Силаһ халгын әлиндә иди, кәнардан халга зоракылыг көстәрилмирди—мәсәләнин *маһиjjәти* бунда иди. Бүтүн ингилабын ирәлиjә доғру динч инкишаф jолуну бах бу вәзиjjәт ачыр вә бу jолу тә'мин едирди. «Бүтүн һакимиjjәт Советләрә кечмәлидир» шүары—һәмин динч инкишаф jолунда ән jахын заманда атыла билән аддымын, билаваситә һәjата кечирилә билән бир аддымын шүары иди. Бу шүар ингилабын динч инкишафы шүары иди, бу инкишаф февралын 27-дән иjулун 4-дәк мүмкүн иди вә әлбәттә, ән чох арзу едилирди, инди исә гәтиjjән мүмкүн дејилдир.

Көрүнүр, «бүтүн һакимиjjәт Советләрә кечмәлидир» шүарынын һеч дә бүтүн тәрәфдарлары кифаjәт гәдәр дүшүнмәмишләр ки, бу шүар ингилабын динч jолла ирәлиjә доғру инкишафы шүары иди. Динч jолла дедикдә, тәкчә бу нәзәрдә тутулмур ки, о заман (февралын 27-дән иjулун 4-дәк) һакимиjjәтин Советләрә кечмәсинә һеч кәс, һеч бир синиф, һеч бир чидди гүввә мүгавимәт көстәриб мане ола билмәзди. Бу һәлә һамысы дејилдир. О заман динч jолла инкишаф һәтта бу чәһәтдән дә мүмкүн иди ки, бүтүн дөвләт һакимиjjәти вахтында тамамилә Советләрә кечәчәjи һалда, Советләр *дахилиндә* синифләрин вә партиjаларын мүбаризәси ән динч вә ән әзиjjәтсиз шәкилдә кедә биләрди.

Мәсәләнин бу ахырынчы чәһәтинә дә һәлә кифаjәт гәдәр фикир верилмәмишдир. Советләр өз синфи тәркиби чәһәтдән фәһлә вә кәндлиләрин һәрәкат органлары иди, онларын диктатурасынын һазыр формасы иди. Бүтүн һакимиjjәт Советләрин әлиндә олсаjды, хырда буржуа тәбәгәләринин башлыча нөгсаны, онларын башлыча күнаһы, капиталистләрә е'тимады тәчрүбәдә арадан галхарды, онларын өз тәдбирләринин тәчрүбәси саjәсиндә тәнгид олунарды. Һакимиjjәт саһиби олан синифләрин вә партиjаларын бир-бирини әвәз етмәси Советләр дахилиндә, Советләрин тәкһакимиjjәтли вә там һаким олмасы зәмининдә динч jолла кедә биләрди; Советләрдә олан бүтүн партиjаларын күтләләрлә әлагәси мөһкәм шәкилдә гала

биләрди вә зәифләмәзди. Бирчә дәгигә дә нәзәрдән гачырмаг олмаз ки, Советләрдә олан партијаларын күтләләрлә јалныз бу ән сых вә сәрбәст сурәтдә енинә вә дәрининә артан әлагәси буржуазија илә сазиш бағламаг һаггындакы хырда буржуа хүљјаларынын динч јолла арадан галдырылмасына көмәк едә биләрди. Һакимијјәтин Советләрә кечмәси өзлүјүндә синифләрин нисбәтини дәјишдирмәзди вә дәјишдирә дә билмәзди; о кәндлиләрин хырда буржуалығында һеч бир шеји дәјишдирмәзди. Лакин һакимијјәтин Советләрә кечмәси кәндлиләри буржуазијадан ајырмаг, онлары фәһләләрлә јахынлашдырмаг, сонра да бирләшдирмәк јолунда вахтында бөјүк бир аддым атмыш оларды.

Һакимијјәт вахтында Советләрә кечсәјди белә ола биләрди. Белә олмасы халг үчүн ән асан, ән әлверишли оларды. Белә бир јол ән әзијјәтсиз оларды, буна көрә дә бу јол уғрунда ән бөјүк бир сә'јлә мүбаризә апармаг лазым иди. Лакин инди бу мүбаризә, һакимијјәтин вахтында Советләрә кечмәси уғрундакы мүбаризә гуртармышдыр. Инкишафын динч јолла кетмәси гејри-мүмкүн олмушдур. Динч олмајан, ән әзијјәтли бир јол башланмышдыр.

Ијулун 4-дәки дөнүш мәһз ондан ибарәтдир ки, бундан сонра објектив вәзијјәт кәскин шәкилдә дәјишмишдир. Һакимијјәтин мүтәрәддид вәзијјәти гуртармыш, һәлледичи јердә һакимијјәт әксингилабын әлинә кечмишдир. Есер вә меншевик хырда буржуа партијаларынын әксингилабчы кадетләрлә сазишчилији зәмининдә партијаларын инкишафы буна сәбәб олмушдур ки, һәмин һәр ики хырда буржуа партијасы әслиндә әксингилаби чәлладлығын иштиракчысы вә әлалтысы олмушлар. Хырда буржуаларын капиталистләрә шүурсуз е'тимады, партија мүбаризәси инкишафынын кедиши нәтичәсиндә, хырда буржуалары шүурлу сурәтдә әксингилабчылара јардым көстәрмәјә кәтириб чатдырмышдыр. Партија мүнасибәтләринин бир инкишаф дөврү гуртармышдыр. Февралын 27-дә бүтүн синифләр бирликдә монархијаја гаршы идиләр. Ијулун 4-дән сонра, монархистләрлә вә гаракүруһчу-

ларла әл-әлә верән әксингилабчы буржуазија хырда буржуа есерләри вә меншевикләри, гисмән горхутмагла, өз тәрәфинә чәкмиш вә әсл дөвләт һакимијјәтини чәбһәдә итаәт етмәјәнләри күлләләјән; Питердә болшевикләри дармадағын едән Кавенјакларын, һәрби гулдур дәстәсинин ихтијарына вермишдир.

Һакимијјәтин Советләрә кечмәси шуары инди бир донкихотлуг вә ја истеһза кими сәсләнәрди. Бу шуар објектив чәһәтдән халгы алдатмаг вә онда белә бир хүлја доғурмагдан ибарәт оларды ки, куја Советләрин *инди* дә һакимијјәти әлә алмағы арзу етмәси вә ја һакимијјәтин әлә алынмасы үчүн белә бир гәрар чыхармасы кифајәтдир, куја Советдә һәлә дә чәлладлара көмәк етмәклә өзүнү ләкәләмиш олан партијалар вардыр, куја олмуш иши олмамыш сајмаг мүмкүндүр.

Белә дүшүнмәк чох бөјүк сәһв оларды ки, есерләр вә меншевикләр болшевикләри дармадағын етмәјә, чәбһәдә адамлары күлләләмәјә вә фәһләләри тәрксилаһ етмәјә көмәк етдикләринә көрә, ингилабчы пролетариат онлардан, нечә дејәрләр, «интигам» алмаг мәгсәдилә әксингилаба гаршы онлара көмәк етмәкдән «имтина» едә биләр. Мәсәләни бу шәкилдә гојмаг, биринчиси, әхлаг һаггындакы мешшан анлајышларыны пролетариата иснад вермәк демәк оларды (чүнки пролетариат *ишин хејри үчүн* һәмишә нәинки тәрәддүд едән хырда буржуазијаја, һәтта ири буржуазијаја да көмәк едир); икинчиси,—һәм дә башлычасы,—«әхлаг дәрси вермәк» јолу илә мәсәләнин сијаси маһијјәтини пәрдәләмәк үчүн мешшан тәшәббүсүндән ибарәт оларды.

Мәсәләнин бу маһијјәти ондадыр ки, артыг инди һакимијјәти динч јолла әлә алмаг олмаз. Һакимијјәти јалныз һазырда һакимијјәтә һәгигәтән саһиб оланлары, мәһз һәрби гулдур дәстәсини, Питерә кәтирилән мүртәче гошунлара, кадетләрә вә монархистләрә архаланан Кавенјаклары гәти мүбаризәдә мәғлуб етмәк јолу илә әлдә етмәк олар.

Мәсәләнин маһијјәти ондадыр ки, дөвләт һакимијјәтинин бу јени саһибләринә јалныз ингилабчы халг күтләләри галиб кәлә биләр; бунларын да һәрәкаты

үчүн шәрт јалныз ондан ибарәт дејилдир ки, онлара пролетариат рәһбәрлик етсин, һәм дә бундан ибарәтдир ки, онлар ингилаба хәјанәт етмиш олан есер вә меншевик партијаларындан узаглашсынлар.

Сијасәтә мешшан әхлагы кәтирән бир адам белә дүшүнүр: фәрз едәк ки, есер вә меншевикләр пролетариаты вә ингилабчы полклары тәрксилаһ едән Кавенјаклара көмәк етмәклә «сәһв» етмишләр; лакин онлара сәһви «дүзәлтмәк» имканы вермәк, онларын «сәһви» дүзәлтмәсини «чәтинләшдирмәмәк»; хырда буржуазијанын фәһләләрә тәрәф мејл етмәсини асанлашдырмаг лазымдыр. Белә бир мүһакимә ушаг садәлөвһүјү вә ја ачыгча ахмаглыг, бәлкә дә фәһләләри јенидән алдатмаг оларды. Чүнки хырда буржуа күтләләринин фәһләләрә тәрәф мејл етмәси јалныз ондан вә мәһз ондан ибарәт оларды ки, һәмин күтләләр есер вә меншевикләрдән узаглашсынлар. Инди есер вә меншевик партијалары «сәһви» јалныз о һалда дүзәлдә биләрди ки, һәмин партијалар Серетелини вә Чернову, Даны вә Ракитникову чәлладларын әлалтысы е'лан етсинләр. Биз «сәһвин» белә «дүзәлмәсинә» тамамилә вә сөзсүз тәрәфдарыг...

Биз дедик ки, ингилабын әсас мәсәләси һакимијјәт мәсәләсидир. Әлавә етмәк лазымдыр ки, мәһз ингилаблар бизә һәр аддымда әсл һакимијјәтин *һарада* олмасы мәсәләсинин пәрдәләндијини көстәрир, рәсми һакимијјәтлә реал һакимијјәт арасындакы фәрги көстәрир. Һәр бир ингилаби дөврүн башлыча хүсусијјәтләриндән бири мәһз бундан ибарәтдир. 1917-чи илин март вә апрелиндә реал һакимијјәтин һөкумәтин јахуд да Советин әлиндә олдуғу мә'лум дејилди.

Инди исә ингилабын әсас мәсәләсинә: һазырда дөвләт һакимијјәтинин кимин әлиндә олмасы мәсәләсинә шүурлу фәһләләрин ачыг көзлә бахмалары хүсусилә вачибдир. Бу һакимијјәтин мадди тәзаһүрләринин нәдән ибарәт олдуғуну дүшүнүн, ибарәләри иш кими гәбул етмәјин,—онда сиз чаваб вермәкдә чәтинлик чәкмәзсиниз.

Фридрих Енкелс јазырды ки, дөвләт, һәр шејдән әввәл, силаһлы адамлардан ибарәт дәстәләрдән вә

һәбсханалар кими әлавә мадди һиссәләрдән ибарәтдир[15]. Инди бунлар хүсуси олараг Питерә кәтирилән јункерләрдән, иртичачы казаклардан; Каменеви вә башгаларыны һәбсханада сахлајанлардан; «Правда» гәзетини бағлајанлардан; фәһләләри вә әскәрләрин мүәјјән һиссәсини тәрксилаһ едәнләрдән; әскәрләрин ејни дәрәчәдә мүәјјән һиссәсини күлләләјәнләрдән; ордуда гошунун ејни дәрәчәдә мүәјјән һиссәсини күлләләјәнләрдән ибарәтдир. Бах бу чәлладлар реал һакимијјәтдир. Серетели вә Черновлар һакимијјәтсиз назирләрдир, мүгәвва назирләрдир, чәлладлыға көмәк едән партијаларын башчыларыдыр. Бу фактдыр. Һәм дә нә Серетелинин, нә дә Черновун шәхсән чәлладлығы, јә'гин ки, «бәјәнмәмәләри», онларын гәзетләринин чәлладлыгдан горха-горха үз дөндәрмәләри нәтичәсиндә бу факт дәјишилмир: сијаси либасын белә бир шәкилдә дәјишдирилмәси мәсәләнин маһијјәтини дәјишдирмир.

Мәкәр 150 000 нәфәр Петроград сечичиси органынын бағланмасы, мәтбәәдән «Листок Правды»ны[16] чыхармаг үстүндә фәһлә Воинову јункерләрин өлдүрмәси (ијулун 6-да) чәлладлыг дејилдирми? мәкәр бу Кавенјакларын иши дејилдирми? Бизә дејәрләр ки, нә һөкумәт, нә дә Советләр бунда «мүгәссир дејилдир».

Биз чаваб вериб дејәрик ки, һөкумәт вә Советләр үчүн даһа пис, чүнки онда, демәли, онлар бир һечдирләр; онлар бир ојунчагдырлар, реал һакимијјәт онларын әлиндә дејилдир.

Халг һәр шејдән әввәл вә һәр шејдән артыг *һәгигәти* билмәлидир—әслиндә дөвләт һакимијјәтинин кимләрин әлиндә олдуғуну билмәлидир. Халга бүтүн һәгигәти сөјләмәк лазымдыр: һакимијјәт Кавенјакларын һәрби күруһунун (Керенскинин, бә'зи кенералларын, забитләрин вә и. а.) әлиндәдир, онлара кадетләр партијасы башда олмагла бүтүн гаракүруһчу гәзетләр васитәсилә, «Новое Время», «Живое Слово» вә с., вә с. васитәсилә һәрәкәт едән бүтүн монархистләрлә бирликдә, бир синиф олмаг е'тибарилә буржуазија көмәк едир.

Бу һакимијјәти девирмәк лазымдыр. Бунсуз әксингилаба гаршы мүбаризә һаггындакы бүтүн ибарәләр бош ибарәдир, «өзүнү вә халгы алдатмагдыр».

Инди бу һакимијјәтә һәм назирләрдән Серетели вә Черновлар, һәм дә онларын партијалары көмәк едир: онларын чәлладлыг ролуну вә һәмин партијаларын апрелин 21-дә, мајын 5-дә[17], ијунун 9-да[18], ијулун 4-дә етдикләри «сәһвләрдән» сонра, һүчум сијасәтини, — ијулда Кавенјакларын гәләбәси шәртләринин онда доггуз һиссәсини јаратмыш олан сијасәти—онлар бәјәндикдән сонра, һәмин партијалар үчүн белә бир «финалын» лабүд олдуғуну халга изаһ етмәк лазымдыр.

Халг ичәрисиндә бүтүн тәшвигаты елә гурмаг лазымдыр ки, бу тәшвигатда мәһз индики ингилабын вә хүсусилә ијул күнләринин конкрет тәчрүбәси нәзәрә алынсын, јә'ни бу тәшвигат халгын әсл дүшмәнини, һәрби күрүһү, кадетләри вә гаракүрүһчулары ајдын көстәрсин, бу тәшвигат чәлладларын әлалтысы ролуну ојнамыш олан вә ојнамагда давам едән хырда буржуа партијаларыны, есер вә меншевик партијаларыны гәти сурәтдә ифша етсин.

Халг ичәрисиндә бүтүн тәшвигаты елә гурмаг лазымдыр ки, һәрби күрүһүн һакимијјәти деврилмәјинчә, есер вә меншевик партијалары ифша едилиб халгын е'тимадыны итирмәјинчә кәндлиләрин торпаг әлдә етмәсинин тамамилә үмидсиз бир шеј олмасы ајдынлашдырылсын. Капиталист инкишафынын «нормал» шәраитиндә бу чох узун вә чох ағыр бир просес оларды, лакин һәм мүһарибә, һәм дә игтисади дағынты иши сон дәрәчә сүр'әтләндирәр. Бунлар елә «сүр'әтләндиричиләрдир» ки, онлар бир ајы вә һәтта бир һәфтәни бир илә бәрабәр едә биләр.

Јәгин ки, јухарыда дејиләнләрә гаршы ики е'тираз ирәли сүрүлә биләрди: биринчиси ондан ибарәтдир ки, инди гәти мүбаризәдән данышмаг мәһз әксингилаба көмәк едә биләчәк пәракәндә чыхышлара тәһрик етмәк демәкдир; икинчиси ондан ибарәтдир ки, әксингилабын деврилмәси һәр һалда һакимијјәтин Советләрин әлинә кечмәси демәкдир.

Биринчи е'тираза чаваб олараг биз дејәрик: Русија фәһләләри артыг кифајәт гәдәр шүурлудурлар вә өзләри үчүн әсла әлверишли олмајан бир заманда фитнәкарлыға уjмазлар. Инди чыхыш етмәк вә онлара мүгавимәт көстәрмәк әксингилаба көмәк демәк оларды, бу шүбһәсиздир. Гәти мүбаризә ән кениш күтләләр арасында ингилабын анчаг jени jүксәлиши шәраитиндә мүмкүндүр, бу да шүбһәсиздир. Лакин үмумиjjәтлә ингилабын jүксәлишиндән, онун артмасындан, Гәрб фәһләләринин көмәjиндән вә и. а. данышмаг кифајәт дејилдир, өз кечмишимиздән мүәjjән нәтичә чыхарылмалыдыр, мәһз өз ибрәт дәрсләримиз нәзәрә алынмалыдыр. Бунларын нәзәрә алынмасындан исә мәһз һакимиjjәти әлә кечирмиш олан әксингилаба гаршы гәти мүбаризә шүары ирәли кәлир.

Икинчи е'тираз да конкрет һәгигәтләри олдугча үмуми мүһакимәләрлә әвәз етмәкдән ибарәтдир. Ингилабчы пролетариатдан башга һеч бир шеj, һеч бир гүввә буржуа әксингилабыны девирә билмәз. 1917-чи илин иjул тәчрүбәсиндән сонра, мәһз ингилабчы пролетариат дөвләт һакимиjjәтини мүстәгил сурәтдә өз әлинә алмалыдыр—бунсуз ингилабын гәләбәси *ола билмәз*. Jеканә jол һакимиjjәти пролетариатын әлә алмасындан, ән jохсул кәндлиләрин вә jа jарым-пролетарларын она көмәк етмәсиндән ибарәтдир, бу иши мәһз нә кими шәраитин сон дәрәчә сүр'әтләндирә биләчәjинә исә биз артыг чаваб вердик.

Советләр бу jени ингилабда меjдана чыха биләр вә чыхмалыдыр, лакин бунлар индики Советләр *дејил,* буржуазиjа илә сазишчилик органлары дејил, буржуазиjаjа гаршы ингилаби мүбаризә органларыдыр. О заман да биз бүтүн дөвләтин Советләр типиндә гурулмасына тәрәфдар олачағыг, бу беләдир. Бу үмумиjjәтлә Советләр мәсәләси дејил, *мөвчуд* әксингилаба вә *мөвчуд* Советләрин хәjанәтинә гаршы мүбаризә мәсәләсидир.

Конкрет мәсәләни мүчәррәд мәсәлә илә әвәз етмәк ингилабда ән башлыча гүсурлардан, ән тәһлүкәли гүсурлардан биридир. Мөвчуд Советләр, онларда есер вә меншевик партиjаларын һөкмранлығы үзүндән

дағылмыш, тамамилә ифлас етмишдир. Индики дәгигәдә бу Советләр саллагханаја кәтирилән, балтанын ағзына верилән вә ачызликлә мәләшән гојунлара бәнзәјир. *Инди* Советләр галиб кәлмиш вә галиб кәлмәкдә олан әксингилаб гаршысында күчсүз вә ачиздир. Һакимијјәтин Советләрә верилмәси шүары—һакимијјәтин мәһз мөвчуд Советләрә кечмәси үчүн «садәчә» бир чағырыш кими баша дүшүлә биләр, белә демәк, буна чағырмаг исә инди халгы алдатмаг демәк оларды. Алдатмагдан даһа тәһлүкәли бир шеј јохдур.

Русијада февралын 27-дән ијулун 4-дәк синфи мүбаризә вә партија мүбаризәсинин бир инкишаф дөврү гуртармышдыр. Јени бир дөвр башланмагдадыр, бу дөврә көһнә синифләр дејил, көһнә партијалар дејил, көһнә Советләр дејил, мүбаризә аловунда јенилә шмиш, мүбаризәнин кедишиндә мәтинләшмиш, тә'лим көрмүш вә јенидән јарадылмыш синифләр, партијалар вә Советләр дахил олур. Керијә дејил, ирәлијә бахмаг лазымдыр. Көһнә синиф вә партија категоријаларындан дејил, ијулдан сонра мөвчуд олан јени синиф вә партија категоријаларындан истифадә етмәк лазымдыр. Јени дөвр башланыркән, бурҗуа әксингилабынын галиб кәлмәсини, есер вә меншевикләрин онунла сазишә кирмәси сајәсиндә галиб кәлмәсини вә ону јалныз ингилабчы пролетариатын мәғлуб едә билмәсини әсас көтүрмәк лазымдыр. Бу јени дөврдә, әлбәттә, һәм әксингилабын гәти гәләбәсинәдәк, һәм есер вә меншевикләрин (мүбаризәсиз) гәти мәғлубијјәтинәдәк, һәм дә јени ингилабын јени јүксәлишинәдәк һәлә чох мүхтәлиф мәрһәләләр олачагдыр. Лакин бу барәдә јалныз сонралар, бу мәрһәләләр ајрылыгда мејдана чыхачағы заман данышмаг олар...

1917-чи ил ијулун орталарында јазылмышдыр

1917-чи илдә РСДФ(б)П Кронштадт комитәси кәнчијјәты тәрәфиндән ајрыча китабча шәклиндә чап едилмишдир

Китабчанын мәтниндән чап олунур

КНЈАЗ Г. Ј. ЛВОВА ТӘШӘККҮР

Мүвәггәти һөкүмәтин кечмиш башчысы кнјаз Г. Ј. Лвов Мүвәггәти һөкүмәт јанында журналистләр комитәсинин нүмајәндәләри илә өз вида мүсаһибәсиндә, она фәһләләрин тәшәккүрүнү газандыран гијмәтли е'тирафлар етмишдир.

Лвов демишдир: «Өлкә дахилиндәки сон күнләрин һадисәләри мәним никбинлијими хүсусилә мөһкәмләдир. Ленин чәбһәсини бизим «дәриндән јармағымыз», мәним әгидәмчә, Русија үчүн чәнуб-гәрб чәбһәмизи алманларын јармасындан мүгајисәедилмәјәчәк дәрәчәдә бөјүк әһәмијјәтә маликдир».

Синфи мүбаризәјә гијмәт верилмәсиндә бу гәдәр көзүачыг олан кнјаза фәһләләр нечә дә тәшәккүр етмәјә биләрләр? Фәһләләр нәинки тәшәккүр едәчәкләр, онлар Лвовдан өјрәнәчәкләр.

Бүтүн буржуалар вә мүлкәдарлар, һабелә онларын ардынча сүрүнән есер вә меншевикләр «вәтәндаш мүһарибәсинә» гаршы нә гәдәр дә мисилсиз бир бошбоғазлыг вә һәдсиз ријакарлыгла дәм вурурдулар! Кнјаз Лвовун гијмәтли е'тирафына нәзәр салын, онда сиз көрәрсиниз ки, о, Русијанын дахили вәзијјәтинә мәһз вәтәндаш мүһарибәси нөгтеји-нәзәриндән там сакитликлә гијмәт верир. Әксингилаба башчылыг едән буржуазија ингилабчы фәһләләрин чәбһәсини дәриндән јармышдыр,—кнјазын е'тирафларындакы чүзи һәгигәт бундан ибарәтдир. Ики дүшмән вардыр, ики дүшмән тәрәф вардыр, бири дикәринин чәбһәсини

јармышдыр—кнјаз Лвов Русијанын дахили вәзијјәтини бах, бундан ибарәт һесаб едир. Кнјаз Лвова ачыг данышдығына көрә үрәкдән тәшәккүр едәк! Ахы о, есерләр вә меншевикләрдән олан сентименталмешшанлардан мингат һаглыдыр, бу мешшанлар күман едирләр ки, буржуазија илә пролетариат арасында кедән вә ингилаб заманы лабүд сурәтдә сон дәрәчә кәскинләшән синфи мүбаризә онларын ләʼнәт јағдырмасы вә јалвармасы нәтичәсиндә арадан галха биләр!

Ики дүшмән вардыр, ики дүшмән тәрәф вардыр, бири дикәринин чәбһәсини јармышдыр—кнјаз Лвовун дүзкүн тарих фәлсәфәси белә дир. О һаглы олараг үчүнчү тәрәфи, хырда буржуазијаны, есер вә меншевикләри әслиндә һесаба алмыр. Бу үчүнчү тәрәф бөјүк көрүнүр, ишдә исә бу тәрәф мүстәгил сурәтдә һеч бир шеји һәлл едә билмир; бу, ајыг мүһакимә јеридән кнјаза ајдындыр, бу, хырда буржуазијанын игтисади вәзијјәтини баша дүшән һәр бир марксистә ајдындыр,—бу, нәһајәт, ингилаб тарихинин ибрәт дәрсләрини дәриндән дүшүнән һәр кәсә ајдындыр, ингилаб тарихинин ибрәт дәрсләри буржуазија илә пролетариат арасындакы мүбаризә кәскинләшәркән һәмишә хырда буржуа партијаларынын ачизлијини көстәрир.

Һәтта мүһарибә заманы да дахили синфи мүбаризә харичи дүшмәнлә мүбаризәдән хејли вачибдир—бу һәгигәти е'тираф етмәк үстүндә ири вә хырда буржуазија нүмајәндәләри болшевикләрә нә гәдәр вәһши сөјүшләр јағдырсалар да, белә дир! «Бирлик», «ингилаби демократија» вә и. а. вә с. һаггында курултулу ибарәләр севән сајсыз-һесабсыз адамлар бу һәгигәтдән нә гәдәр үз дөндәрсәләр дә, белә дир!

Мәсәлә чидди, һәлледичи ана көлиб чатдыгда исә, кнјаз Лвов бу һәгигәти дәрһал вә тамамилә е'тираф едәрәк ачыгча билдирди ки, өлкә дахилиндә синфи дүшмән үзәриндә «гәләбә» харичи дүшмәнлә мүбаризә чәбһәсиндәки вәзијјәтдән мүһүмдүр. Мүбаһисәсиз һәгигәтдир. Фајдалы һәгигәтдир. Фәһләләр кнјаз Лвова, буну е'тираф етдијинә көрә, буну хатырладығына көрә, буну јајдығына көрә чох миннәтдар олачаглар. Фәһләләр кнјаза миннәтдарлыг әламәти олараг, пар-

тија гүввәләрини сәфәрбәр едәчәкләр ки, зәһмәткешләрин вә истисмар олунанларын ән кениш күтләләри бу һәгигәти daha јахшы анлајыб мәнимсәсинләр. Өз азадлығы уғрундакы мүбаризәсиндә фәһлә синфинә һеч бир шеј бу һәгигәт гәдәр лазым кәлмәз.

Вәтәндаш мүһарибәси чәбһәсинин кнјаз Лвову бу гәдәр севиндирән шәкилдә «јарылмасы» нәдән ибарәтдир? Фәһләләрин Лвовдан јахшыча ибрәт ала билмәләри үчүн бу мәсәлә үзәриндә хүсусилә әтрафлы дајанмаг лазым кәлир.

Бу дәфә дахили мүһарибә «чәбһәсинин јарылмасы» әввәлән, ондан ибарәт олмушдур ки, буржуазија өз синфи дүшмәнләри олан болшевикләрә дәрјалар гәдәр чиркаб вә бөһтан јағдырмыш, сијаси әлејһдарлара белә ән ијрәнч вә ән мурдар шәкилдә бөһтан атмагда ешидилмәмиш дәрәчәдә инад көстәрмишдир. Бу, «синфи мүбаризә чәбһәсинин јарылмасыны», үздәнираг, «идеја чәһәтдән һазырламаг» иди.

Икинчиси, мадди чәһәтдән мәсәләнин маһијјәтинә аид олан шәкилдә чәбһәнин «јарылмасы» сијаси дүшмән чәрәјанларын нүмајәндәләрини һәбсә алмагдан, онлары ганундан харич е'лан етмәкдән, онларын бир һиссәсини мәһкәмәсиз олараг күчәдә өлдүрмәкдән (ијулун 6-да «Правда» мәтбәәсиндән онун нәшрләрини чыхармаг үстүндә Воиновун өлдүрүлмәси), онларын гәзетләрини бағламагдан, фәһләләри вә ингилабчы әскәрләри тәрксилаһ етмәкдән ибарәт олмушдур.

«Синфи дүшмәнлә мүһарибә чәбһәсинин јарылмасы» бах, бу демәкдир. Гој фәһләләр, вахты чатдыгда, буржуазијаја тәтбиг едә билмәк үчүн буну јахшыча дүшүнсүнләр.

Пролетариат һеч вахт бөһтанлара әл атмајачагдыр. О, буржуазијанын гәзетләрини бағлајараг, һөкумәт адындан верилән ганунда, сәрәнчамда ачыгча билдирәчәкдир ки, капиталистләр вә онларын мүдафиәчиләри халгын дүшмәнләридир. Бизим дүшмәнимиз олан һөкумәтин симасында буржуазија вә Советләрин симасында хырда буржуазија «Правда»нын гадаған едилмәси һаггында, онун бағланмасы сәбәбләри һаггында ачыг-ашкар бирчә кәлмә дә демәјә горхур. Про-

летариат бөһтан васитәсилә дејил, һәгигәти сөјләмәк васитәсилә фәалијјәт көстәрәчәкдир. Пролетариат буржуа гәзетләри һаггында вә бунлары бағламағын зәрурилији һаггында кәндлиләрә вә бүтүн халга һәгигәти сөјләјәчәкдир.

Хырда буржуазија бошбоғазлары — есер вә меншевикләрдән фәргли олараг, пролетариат ишдә синфи мүбаризә «чәбһәсини јармағын», дүшмәнин зәрәрсизләшдирилмәсинин, истисмарчыларын зәрәрсизләшдирилмәсинин нәдән ибарәт олдуғуну мөһкәм биләчәкдир. Кнјаз Лвов пролетариата бу һәгигәти баша дүшмәкдә көмәк етмишдир. Кнјаз Лвова тәшәккүр едәк.

«Пролетарское Дело» № 5, 1 август (19 ијул) 1917-чи ил

«Пролетарское Дело» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ЧАВАБ[19]

I

22 ијул тарихли гәзетләрдә 3—5 ијул һадисәләринин тәһгиг едилмәси һаггында вә бир сыра башга болшевикләрлә бирликдә мәни хәјанәт үстүндә вә силаһлы үсјан тәшкил етмәк үстүндә мәһкәмәјә чәлб етмәк һаггында «Петроград мәһкәмә палатасы прокурорундан» хәбәр чап едилмишдир.

Һөкумәт бу хәбәри чап етмәјә мәчбур олду, чүнки әксингилабчы кадет партијасынын чохданкы арзуларыны вә тәләбләрини јеринә јетирмәк үчүн бөһтанчы Алексинскинин иштиракы илә ачыгчаја—һәр бир савадлы адам үчүн ајдын олдуғу кими—ујдурулмуш бүтүн бу ијрәнч иш олдугча биабырчыдыр.

Лакин Серетели вә К⁰-сы һөкумәти бу хәбәри дәрч етмәклә өзүнү сон дәрәчә биабыр едәчәкдир, чүнки кобуд шәкилдә олан сахтакарлыг инди хүсусилә көзә чарпыр.

Мәи хәстәлијимә көрә ијунун 29-да, чүмә ахшамы Петрограддан кедиб јалныз ијулун 4-дә, чәршәнбә ахшамы сәһәр гајытмышам[20]. Лакин өзлүјүндә ајдындыр ки, истәр партијамызын Мәркәзи Комитәсинин, истәрсә үмумијјәтлә бүтүн партијамызын истисnасыз олараг бүтүн аддымлары вә тәдбирләри үчүн мәс'улијјәти мән тамамилә вә гәти сурәтдә өз үзәримә көтүрүрәм. Мән бурада олмадығымы она көрә көстәрмәли олурам ки, бә'зи тәфәррүатдан хәбәрдар олмадығымы вә башлыча олараг мәтбуатдакы сәнәдләрә истинад етдијими изаһ едим.

Ајдындыр ки, прокурор һәр шејдән әввәл мәһз бу нөв сәнәдләри, .хүсусилә бунлар болшевикләрә дүшмән мәтбуатда дәрҷ едилдијинә көрә диггәтлә топламалы, бир јерә јығмалы вә тәһлил етмәли иди. Лакин «сосиалист» назир Серетелинин сијасәтини јеридән «республикачы» прокурор өзүнүн мәһз бу ән әсас вәзифәсини јеринә јетирмәк истәмәмишдир!

Һөкумәт гәзети «Дело Народа»да[21], ијулун 4-дән аз сонра, бир факт кими е'тираф едилмишди ки, ијулун 2-дә болшевикләр гренадер полкунда чыхыш *әлејһинә* данышмыш, тәшвигат апармышлар.

Прокурорун бу сәнәд үзәриндән сүкутла кечмәјә һаггы вар идими? Онун белә бир шаһид тәрәфиндән верилмиш ифадәни нәзәрә алмамаға әсасы вар идими?

Бу ифадә исә биринчи дәрәҷәли әһәмијјәти олан белә бир факты мүәјјән едир ки, һәрәкат кортәбии сурәтдә артырды вә болшевикләр чыхышы сүр'әтләндирмәјә дејил, тә'хирә салмаға чалышырдылар.

Сонра. Һәмин гәзет даһа мүһүм бир сәнәди, јә'ни партијамызын МК-сы тәрәфиндән имзаланмыш вә ијулун 3-дә кечә тәртиб едилмиш мүрачиәтин мәтнини чап етмишдир. Бу мүрачиәт һәрәкатын габағыны алмаға вә ја, даһа доғрусу, ону низама салмаға чалышмағымыза бахмајараг, һәрәкат һәдди ашдыгдан *сонра,*—чыхыш артыг бир факт олдугдан сонра тәртиб едилиб јығылмаға верилмишдир.

Серетели прокурорунун бүтүн һәдсиз алчаглыг вә әчлафлығы, бүтүн хаинлији мәһз белә бир мәсәләнин үзәриндән *кечмәсиндә* өзүнү көстәрир ки, чыхыш мәһз нә заман, һансы күн вә һансы саатда, болшевик мүрачиәтиндән әввәлми, јохса сонра *башланмышдыр.*

Бу мүрачиәтин мәтниндә исә һәрәката *динч* вә *мүтәшәккил* характер вермәјин зәрурилијиндән данышылыр!

Ајын 4-ә кечән кечә, јә'ни һәлледичи күн әрәфәсиндә кечә «динч вә мүтәшәккил чыхыш етмәк» һаггында мүрачиәт бурахан тәшкилаты «силаһлы үсјан тәшкил етмәкдә» иттиһам етмәкдән даһа күлүнч бир иттиһам тәсәввүр етмәк олармы?[22] Сонра, башга бир суал: «сосиалист» назир Серетелинин «республикачы»

прокурору, бу мүрачиәт үзәриндән там сүкутла кечән прокурор, Дрејфусун иши үзрә вә ја Бејлисин иши үзрә олан прокурорлардан нә илә фәргләнир?

Сонра. Прокурор бунун үзәриндән сүкутла кечир ки, ајын 4-дә кечә партијамызын МК-сы нүмајиши дајандырмаг һаггында мүрачиәт тәртиб етмиш вә мәһз һәмин кечә әксингилабчы гошун дәстәсинин дағытдығы «Правда»да бу мүрачиәти чап етмишдир[23].

Сонра. Прокурор бунун үзәриндән сүкутла кечир ки, Тротски вә Зиновјев ијулун 4-дә Таврически сарајына јахынлашан фәһлә вә әскәрләрә мүрачиәтлә сөјләдикләри *бир сыра* нитгләриндә, онлары өз ирадәләрини нүмајиш етдирдикдән сонра, *дағылышмаға* чағырмышлар.

Бу нитгләри јүзләрлә вә минләрлә адам ешитмишдир. Гој, өз өлкәсиндә «Бејлис ишләри» дүзәлдилмәси илә онун алчалдылмасыны истәмәјән һәр бир намуслу вәтәндаш бу нитгләри динләјәнләрин өз партија мәнсубијјәтиндән асылы олмајараг, прокурора јазылы сүрәтдә мә'лумат вермәләринин гајғысына галсын (бунун сүрәтини өзләриндә сахласынлар), мә'лумат Тротски вә Зиновјевин нитгләриндә дағылышмаг барәсиндә чағырыш олуб-олмамасы һаггында олмалыдыр. Вичданлы прокурор өзү белә бир чағырышла әһалијә мүрачиәт едәрди. Лакин һарада көрүнмүшдүр ки, Керенски, Јефремов, Серетели вә К[0]-сынын һөкумәтиндә вичданлы прокурорлар олсун? Рус вәтәндашларынын өз өлкәләриндә «Бејлис ишләринин» мүмкүн олмамасы барәдә өзләринин гајғыја галмалары вахты дејилдирми?

Јери кәлмишкән. Шәхсән мән хәстәлик үзүндән јалныз ијулун 4-дә бирчә дәфә Кшесинскајанын евинин балконундан нитг сөјләмишәм. Прокурор буну јада салыр, бунун мәзмунуну вермәјә чалышыр, лакин нәинки шаһидләрин адыны чәкмир, һәтта јенә дә мәтбуатда верилән шаһид ифадәләри һаггында сусур! Мән әлимдә гәзетләрин там комплектләри олмасы имканына һеч дә малик дејилдим, лакин һәр һалда мәтбуатда олан ики ифадәни көрдүм: 1) болшевик «Пролетарское Дело»да (Кронштадт) вә 2) мен-

шевик, hөкумәт гәзети «Рабочая Газета»да[24]. Нәјә көрә дә мәним нитгимин мәзмуну бу сәнәдләр вә әhалијә ачыг мүрачиәт васитәсилә јохланмасын?

Мәним нитгимин мәзмуну ашағыдакындан ибарәт иди: (1) хәстәлијә көрә бир нечә сөзлә кифајәтләнмәјим мүнасибәтилә үзр истәмәкдән; (2) Питер фәhләләри адындан ингилабчы кронштадтлылара салам јетирмәкдән; (3) бизим «бүтүн hакимијјәт Советләрә» шүарымызын галиб көлмәли олдуғуна вә тарихи јолун бүтүн доланбачларына бахмајараг галиб көләчәјинә әмин олдуғумузу билдирмәкдән; (4) «мөhкәм, мәтин вә сајыг» олмаға чағырмагдан.

Мән прокурор тәрәфиндән бу гәдәр өтәри, сәthи, сәлигәсиз тохунулан—анчаг тохунулан—чүзи, hәгигәтән олан фактик материал үзәриндән сүкутла кечмәмәк үчүн бу тәфәррүат үзәриндә дајанырам.

Лакин башлыча мәсәлә, әлбәттә, тәфәррүатда дејил, үмуми мәнзәрәдә, 4 ијул hадисәсинин үмуми әhәмијјәтиндәдир. Прокурор бу барәдә hеч олмазса дүшүнмәкдә дә тамамилә ачиз олдуғуну көстәрмишдир.

Бизим әлимиздә бу мәсәлә hаггында, hәр шејдән әввәл, болшевизмин гәддар дүшмәни, hөкумәт гәзети «Рабочая Газета»нын бизә гаршы hәдсиз сөјүш вә hиддәт јағдыран мүхбири тәрәфиндән мәтбуатда верилән чох гијмәтли ифадә вардыр. Бу мүхбир ијулун 4-дән сонра дәphал өз шәхси мүшаhидәләрини дәрч етдирмишдир. Онун дүрүст мүәјјән етдији фактлар бундан ибарәтдир ки, мүәллифин мүшаhидәләри вә алдығы тәәссүраты бир-бириндән кәскин сурәтдә фәргләнән ики hиссәјә бөлүнүр вә бунлардан икинчисини мүәллиф бу сөзләрлә биринчисинә гаршы гојур ки, вәзијјәт онун үчүн «әлверишли шәкил» алмышды.

Онун тәәссүратынын биринчи hиссәси, ондан ибарәтдир ки, мүәллиф чошан күтлә арасында назирләри мүдафиә етмәјә чалышыр. Ону тәhгир едирләр, она гаршы зоракылыг көстәрирләр, нәhајәт, ону шәхсән тутуб сахлајырлар. Мүәллиф сон дәрәчә hәјәчанлы чағырыш вә шүарлар ешидир, бунлардан о хүсусилә буну јадда сахламышдыр: «Керенскијә өлүм» (чүнки

о һүчүма кечмиш, «40 000 адамы гырмышдыр» вә и. а.).

Мүәллифин тәәссүратынын, өз дедиji кими, онун иши үчүн «әлверишли» вәзиjjәт jаратмыш олан икинчи һиссәси, чошан күтләнин ону Кшесинскајанын евинә «мәһкәмәjә» кәтирдиjи андан башланыр. Орада мүәллифи дәрһал азадлыға бурахырлар.

Мүәллифин болшевикләрә гаршы һәдсиз сөjүш jағдырмасына бәһанә олан фактлар беләдир. Хүсусилә сиjаси әлеjһдар капитал вә империалист мүһарибәси нәтичәсиндә әзилән күтләләрин онунла бирликдә деjил, она гаршы һәрәкәт етдиjини һисс едән бир меншевик олдугда, белә әлеjһдар тәрәфиндән сөjүш jағдырылмасы тәбии шеjдир. Лакин сөjүш фактлары дәjишдирмир, бу фактлар исә, болшевикләрин ән азғын дүшмәнинин дә jаздығына көрә, көстәрир вә тәсдиг едир ки, һәjәчана кәлмиш күтләләр «Керенскиjә өлүм» шүары сөjләмәк дәрәчәсинә чатырдылар, болшевикләр тәшкилаты исә үмумиjjәтлә вә бүтөвлүкдә һәрәката «бүтүн һакимиjjәт Советләрә» шүарыны верирди, тәкчә болшевикләр тәшкилатынын күтлә гаршысында мә'нәви нүфузу вар иди вә күтләни зоракылыға әл атмагдан чәкиндирирди.

Фактлар беләдир. Гоj буржуазиjаjа көнүллү вә мәчбуриjjәт үзүндән нөкәрчилик едәнләр бу фактлар барәсиндә һаj-күj салыб налаjиг сөзләр данышсынлар, болшевикләри «һәрәката jол вермәкдә» вә и. а. вә с. тәгсирләндирсинләр. Биз ингилабчы пролетариат партиjасынын нүмаjәндәләри кими деjәрик ки, баһалыға гаршы, «сосиалист» назирләрин фәалиjjәтсизлиjинә вә хәjанәтинә гаршы, империалист мүһарибәсинә вә онун давам етдирилмәсинә гаршы мәзлум күтләләр өзләринин мингат әдаләтли вә гануни олан һиддәтини билдирәркән партиjамыз һәмишә бу күтләләрлә бирликдә олмуш вә һәмишә бунларла бирликдә олачагдыр. Партиjамыз иjулун 4-дә һаглы олараг һиддәтә кәлмиш күтләләрлә бирликдә һәрәкәт едәркән вә онларын һәрәкатына, онларын чыхышына мүмкүн гәдәр динч вә мүтәшәккил характер вермәjә чалышаркән, өз зәрури вәзифәсини jеринә jетирмишдир. Чүнки иjулун

4-дә һакимиjjәтин динч jолла Советләрә кечмәси *һәлә* мүмкүн иди, рус ингилабынын динч jолла ирәлиjә доғру инкишафы *һәлә* /мүмкүн иди.

Прокурорун «силаһлы үсjан тәшкили» һаггындакы уjдурмасынын нә гәдәр ахмаг бир уjдурма олдуғу ашағыдакындан көрүнүр: һеч кәс инкар етмир ки, иjулун 4-дә Петроград күчәләриндә олан силаһлы әскәр вә матросларын чох бөjүк әксәриjjәти партиjамызын тәрәфиндә иди. Бизим партиjамызын jүзләрлә вәзифәли шәхсләри кәнар едиб һәбсә алмаг, онларча дөвләт вә һөкумәт биналарыны вә идарәләрини тутмаг вә с. үчүн там имканы вар иди. Бунларын һеч бири едилмәмишди. Jалныз әксингилабчы кадетләр тәрәфиндән jаjылан бүтүн уjдурмалары тәкрар едәчәк гәдәр долашмыш олан адамлар күjа иjулун 3-дә вә jа 4-дә «силаһлы үсjан тәшкил едилмәси» һаггындакы иддианын күлүнч вә мә'насыз олдуғуну көрмәмәjә гадирдирләр.

Истинтаг аз-чох истинтага бәнзәсәjди, онун верәчәjи биринчи суал бундан ибарәт олмалы иди ки, ким атәш ачмаға башламышдыр, сонра белә бир суал вермәли иди: бу вә jа дикәр тәрәфдән мәһз нә гәдәр адам өлмүш вә jараланмышдыр, һәр бир өлдүрүлмә вә jараланма һадисәси нә кими шәраитдә баш вермишдир. Истинтаг аз-чох истинтага бәнзәсәjди (Данларын, Алексинскиләрин вә башгаларынын органларындакы деди-годучу мәгаләjә бәнзәмәсәjди), онда мүстәнтигләрин вәзифәси бу мәсәләләр барәсиндә чамаат гаршысында ачыг-ашкар шәкилдә шаһидләри диндириб, онларын диндирилмәси протоколларыны дәрһал е'лан етмәкдән ибарәт оларды.

Инкилтәрә азад өлкә олдуғу заман, Инкилтәрәдә истинтаг комиссиjалары һәмишә мәһз белә һәрәкәт етмишдир. Кадетләр гаршысындакы горху үзүндән өз вичданыны һәлә тамамилә итирмәмиш олан Советин Ичраиjjә комитәси биринчи дәгигәдә мәһз белә вә jа буна бәнзәр бир шәкилдә һәрәкәт етмәjә өзүнү борчлу билирди. Мә'лумдур ки, Ичраиjjә комитәси о заман өз истинтаг комиссиjасынын иши һаггында күндә ики дәфә бүллетен бурахмағы мәтбуатда вә'д етмишди.

Бу да мә'лумдур ки, Иҷраиҷјә комитәси (јә'ни есер вә меншевикләр) јеринә *јетирмәдикләри* бу вә'ди вермәклә халгы алдатмышдылар. Лакин бу вә'дин мәтни тарих гаршысында дүшмәнләримизин е'тирафы олараг, аз-чох виҷданлы олан һәр бир мүстәнтигин нә етмәли олдуғуну көстәрән е'тираф олараг гал-мышдыр.

Һәр һалда буну гејд етмәк фајдалыдыр ки, болшевизмә гаршы гызғын пифрәт бәсләјән *буржуа* гәзетләриндән бири, 4 ијул атышмасы һаггында илк мә'лумат верән гәзет һәмин күн ахшам чыхан «Биржевка»[25] иди. Мәһз бу гәзетин вердији хәбәрдән көрүнүр ки, атышманы нүмајишчиләр *башламамыш-дылар,* биринчи күлләләр нүмајишчиләрә *гаршы* атылмышды!! Ајдындыр ки, «сосиалист» һөкумәтинин «республикачы» прокурору «Биржевка»нын бу шаһид ифадәси үзәриндән сүкутла кечмәји үстүн тутмушдур!! Һалбуки болшевизмә гәти дүшмән олан «Биржевка»-нын бу ифадәси һадисәнин партијамыз тәрәфиндән тәсәввүр едилән үмуми мәнзәрәсинә тамамилә ујғун кәлир. Бу һадисә силаһлы үсјан олсајды, онда, әлбәттә, үсјанчылар әкснүмајишчиләрә атәш ачмаздылар, мүәјјән казармалары, мүәјјән биналары мүһасирәјә алардылар, мүәјјән гошун һиссәләрини гырардылар вә с. Әксинә, әкәр һадисә һөкумәт әлејһинә нүмајиш идисә вә һөкумәти мүдафиә едәнләр әкснүмајиш дүзәлтмишдиләрсә, онда тамамилә тәбиидир ки, чох бөјүк нүмајишчиләр күтләсинә гаршы гисмән һиддәтдән, гисмән дә фитнәкарлыг мәгсәдләри илә биринчи олараг әксингилабчылар атәш ачмышлар, нүмајишчиләр исә атәшә атәшлә чаваб вермишләр.

Өлдүрүләнләрин еһтимала көрә һеч дә там олмајан сијаһылары һәр һалда бә'зи гәзетләрдә (јадымдадыр, «Реч»дә[26] вә «Дело Народа»да) дәрч едилмишди. Ис-тинтагын билаваситә вә биринчи вәзифәси бу сијаһы-лары јохламагдан, тамамламагдан вә рәсми сурәтдә чап етмәкдән ибарәт иди. Бундан бојун гачырмаг әкс-ингилабчыларын атәш ачмаға башладыглары һаггын-дакы сүбутлары *кизләтмәк* демәкдир.

Доғрудан да, чап едилән сијаһыларын һәтта өтәри

оларағ көздән кечирилмәси көстәрир ки, ики башлыча вә хүсусилә ашкар групдан, казаклар вә матрослардан өләнләрин сајы тәгрибән бәрабәрдир. Әкәр ијулун 4-дә Питерә кәлиб фәһлә вә әскәрләрлә, хүсусилә чохлу пулемјоту олан пулемјотчуларла бирләшән 10 000 нәфәр силаһлы матрос силаһлы үсјан мәгсәдләри күдмүш олсајдылар, белә бир һадисә мүмкүн олардымы?

Ајдындыр ки, онда казаклар вә үсјанын башга әлејдарларындан өләнләрин сајы 10 гат артыг оларды, чүнки һеч кәс инкар етмир ки, ијулун 4-дә Питер күчәләриндә силаһлы адамлар арасында болшевикләр олдугча бөјүк чохлуг тәшкил едирдиләр. Бу барәдә партијамызын әлејһдарларынын мәтбуатда дәрч олунмуш сајсыз-һесабсыз шаһид ифадәләри вардыр вә аз-чох вичданлы истинтаг бүтүн бу ифадәләри, шүбһәсиз, топлајыб дәрч едәрди.

Әкәр һәр ики тәрәфдән өләнләрин сајы тәгрибән бәрабәрдирсә, бу көстәрир ки, мәһз әксингилабчылар нүмајишчиләрә гаршы атәш ачмаға башламышдылар, нүмајишчиләр исә јалныз чаваб вермишләр. Әкс тәгдирдә өлдүрүләнләрин сајы бәрабәр ола билмәзди.

Нәһајәт, мәтбуатда дәрч олунан мә'луматдан сон дәрәчә мүһүмү ашағыдакыдыр: ијулун 4-дә, нүмајишчиләрлә әксинүмајишчиләр арасында ачыгча атышма олдуғу заман казаклардан өлдүрүләнләр олдуғу мә'лумдур. Һәтта ингилаби дөвр олмајан заманларда да, әһали мүәјјән гәдәр һиддәтләндикдә белә атышмалар олур; мәсәлән, роман өлкәләриндә, хүсусилә чәнубда бир сыра һалларда белә һадисәләр баш верир. Болшевикләрдән исә ијулун 4-дән сонра да өлдүрүләнләр олмасы мә'лумдур, бу заман һиддәтә кәлмиш нүмајишчиләрлә әксинүмајишчиләр һеч бир шәкилдә үз-үзә *кәлмәмишдиләр,* демәли, бу заман силаһлы адамларын силаһсызы өлдүрмәси артыг ачыгча чәлладлыг иди. Ијулун 6-да Шпалернаја күчәсиндә болшевик Воинов белә өлдүрүлмүшдүр.

Бәс бу нечә истинтагдыр ки, һәр ики тәрәфдән өлдүрүләнләрин сајы, һәр бир өлүм һадисәсинин нә заман вә нә кими бир шәраитдә баш вермәси һаггында

һәтта мәтбуатда дәрч олунан материалы да тамам топламыр? Бу истинтаг дејил, әлә салмагдыр.

Ајдындыр ки, «истинтаг» белә бир характер дашыдығы һалда, ондан ијулун 4-нә тарихән гијмәт вермәк үчүн һеч олмазса бир тәшәббүс дә көзләмәк әбәсдир. Һалбуки сијасәтә дүшүнчә илә јанашмаг истәјән һәр кәс үчүн белә гијмәт вачибдир.

Ким ијулун 3 вә 4-нә тарихән гијмәт вермәјә тәшәббүс етсә, бу һәрәкатын апрелин 20 вә 21-дәки һәрәкатла тамамилә ејни гәбилдән олдуғуна көз јума билмәз.

Һәр ики һалда бу, күтләләрин һиддәтинин кортәбии партлајышыдыр.

Һәр ики һалда силаһлы күтләләр күчәјә чыхмышды.

Һәр ики һалда нүмајишчиләрлә әксинүмајишчиләр арасында атышма олмуш вә һәр ики тәрәфдән мүәјјән мигдар (тәгрибән ејни мигдар) итки олмушду.

Һәр ики һалда, сазишчилијә мејл едән орта, аралыг үнсүрләр фәалијјәт мејданындан бир мүддәт кәнар едилмәклә бу, ингилабчы күтләләрлә әксингилабчы үнсүрләр, буржуазија арасында мүбаризәнин сон дәрәчә кәскинләшмәси партлајышы иди.

Һәр ики һалда һөкумәт әлејһинә хүсуси нөв нүмајиш (бунун хүсусијјәтләри јухарыда көстәрилмишдир) һакимијјәтин узун мүддәт давам едән дәрин бөһраны илә әлагәдардыр.

Һәр ики һәрәкат арасында фәрг ондан ибарәтдир ки, икинчиси биринчисиндән хејли кәскин олмушдур вә апрелин 20—21-дә битәрәф олан есер вә меншевик партијалары о вахтдан бәри әксингилабчы кадетләрдән асылы олуб (коалисијалы һөкумәт васитәсилә вә һүчум сијасәти васитәсилә) долашмыш вә буна көрә дә ијулун 3 вә 4-дә әксингилаб тәрәфиндә олмушлар.

Әксингилабчы кадетләр партијасы апрелин 20—21-дән сонра да һәјасызчасына јалан данышыр, чығырбағыр салырды ки, «Невскидә ленинчиләр атәш ачмышлар» вә һабелә ријакарлыгла истинтаг апарылмасыны тәләб едирди. О заман кадетләр вә онларын достлары һөкумәтдә чохлуг тәшкил едирдиләр, демә-

ли, истинтаг тамамилә онларын әлиндә иди. Онлар истинтага башладылар, лакин бундан әл чәкдиләр, һеч бир шеј, дәрч етмәдиләр.

Нәјә көрә? Јәгин она көрә ки, фактлар кадетләрин истәдикләрини гәтијјән тәсдиг етмирди. Башга сөзлә десәк: апрелин 20—21-и һаггында истинтагы «јатыртдылар», чүнки фактлар тәсдиг едирди ки, әксингилабчылар, кадетләр вә онларын достлары атәш ачмаға башламышдылар. Бу ајдындыр.

Көрүнүр, ијулун 3—4-дә дә белә олмушдур вә буна көрә дә чәнаб прокурорун сахтакарлығы бу гәдәр кобуд, бу гәдәр јөндәмсиздир, прокурор Серетелијә вә К⁰-сына хош кәлмәк үчүн аз-чох виҹданлы истинтагын бүтүн гајдаларыны позуб әлә салыр.

3—4 ијул һәрәкаты һакимијјәти әлә алмаға Советләри нүмајиш јолу илә сөвг етмәк үчүн ахырынчы тәшәббүс иди. Бу замандан е'тибарән Советләр, јә'ни бурада ағалыг едән есер вә меншевикләр әслиндә һакимијјәти әксингилаба верирләр, Питерә әксингилабчы гошун чағырырлар, ингилабчы полклары вә фәһләләри тәрксилаһ едиб дағыдырлар, болшевикләрә гаршы өзбашыналыг вә зоракылыға, чәбһәдә өлүм чәзасы тәтбиг едилмәсинә вә саирәјә јол верир вә дөзүрләр.

Инди һәрби һакимијјәт, демәли, дөвләт һакимијјәти дә әслиндә кадетләр тәрәфиндән тәмсил олунан есерләр вә меншевикләр тәрәфиндән јардым көстәрилән әксингилабын әлинә кечмишдир. Инди Русијада ингилабын динч јолла инкишафы даһа мүмкүн дејилдир вә тарих мәсәләни белә гојмушдур: ја әксингилабын там гәләбәси, ја да јени ингилаб.

II

Часуслуг вә Алманија илә әлагә үстүндә иттиһам артыг халис Бејлис ишидир вә бунун үзәриндә лап азачыг дајанмаг лазым кәлир. Бурада «истинтаг» мәшһур бөһтанчы Алексинскинин бөһтанларыны садә-

чә тәкрарлајыр, фактлары хүсусилә кобуд шәкилдә гәсдән тәһриф едир.

1914-чү илдә Австријада мәнимлә Зиновјевин һәбсә алынмасы доғру дејилдир. Тәкчә мән һәбсә алынмышдым.

Мәним бир рус тәбәәси кими һәбсә алынмағым доғру дејилдир. Мән, часус олмағыма шүбһәләндикләринә көрә һәбсә алынмышдым: јерли жандарм мәним дәфтәрләримдәки аграр статистикасы диаграмларыны «план» һесаб етмишди! Көрүнүр, бу Австрија жандармы тамамилә Алексински вә «Јединство» групу сәвиҗҗәсиндә дајанырмыш. Лакин мән дејәсән бејнәлмиләлчилијин тә'гиб едилмәсиндә һәр һалда рекорд газанмышам, чүнки бир-бири илә мүһарибә едән *һәр икн* коалисијада мәни бир часус кими тә'гиб етмишләр, Австријада жандарм, Русијада кадетләр, Алексински вә К⁰-сы тә'гиб етмишдир.

Австријада мәним һәбсханадан азад олмағымда Ганетскинин ролу олмасы доғру дејилдир. Австрија һөкумәт даирәләрини утандыран Виктор Адлер рол ојнамышдыр. Полша өлкәсиндә рус ингилабчысының белә ијрәнчи шәкилдә һәбсә алынмасындан утанан полјакларын ролу олмушдур.

Мәним Парвусла әлагәдә олмағым, лакерләрә кетмәјим вә с. ијрәнч јаландыр. Гәтиҗҗән белә шеј олмамыш вә ола да билмәзди. Парвусун «Зәнк»[27] журналынын лап биринчи нөмрәләриндән сонра бизим «Социал-Демократ» гәзетимиздә Парвус хаин, алман Плеханову адландырылмышды*. Плеханов Русијанын тәрәфиндә дуран сосиал-шовинист олдуғу кими, Парвус да Алманијанын тәрәфиндә дуран белә сосиал-шовинистдир. Биз ингилабчы бејнәлмиләлчи олдуғумуза көрә, бизим нә алман, нә рус, нә дә Украјна сосиал-шовинистләри илә («Украјнанын азадлығы иттифагы»[28]) һеч бир әлагәмиз олмамыш вә ола да билмәзди.

Штејнберг Стокһолмдакы мүһачирләр комитәсинин

---

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 27-чи чилд, сәһ. 90—91. *Ред.*

үзвүдүр. Мән ону биринчи дәфә Стокһолмда көрмүшәм. Штеjнберг тәгрибән апрелин 20-дә вә ја бир гәдәр сонра Питерә кәлмишди вә jадымдадыр, мүһачирләр чәмиjjәтинә мадди jардым көстәрилмәсинә чалышырды. Прокурор буну jохламаг истәсәjди, чох асанлыгла jохлаја биләрди.

Прокурор буну бәһанә етмишдир ки, Парвус Ганетски илә әлагәдардыр, Ганетски исә Ленин илә әлагәдардыр! Лакин бу тамамилә фырылдагчылыг үсулудур, чүнки һамы билир ки, Ганетскинин Парвусла пул һагг-һесабы вар иди, бизим исә Ганетски илә һеч бир һагг-һесабымыз олмамышдыр.

Ганетски бир тачир кими Парвусун jанында хидмәт едирди вә ја онунла бирликдә алвер едирди. Лакин мәтбуатда өз адларыны билдирән там бир сыра рус мүһачирләри Парвусун мүәссисә вә идарәләриндә ишләмишләр.

Прокурор буну бәһанә етмишдир ки, тичарәт jазышмалары часуслуг характери дашыjан әлагәләри пәрдәләjә биләрди. Мараглыдыр, бу көзәл ресептә әсасән тичарәт jазышмалары үстүндә кадет, меншевик вә есер партиjаларынын нә гәдәр үзвүнү иттиһам етмәк лазым кәләрди!

Лакин әкәр прокурорун әлиндә Ганетскинин Суменсона көндәрдиjи бир сыра телеграмлар вардырса (бу телеграмлар артыг чап едилмишдир), әкәр прокурор Суменсонун һансы банкда нә гәдәр вә нә заман пулу олдуғуну билирсә (прокурор бир нечә бу чүр рәгәм чап етдирир), онда нәjә көрә прокурор 2—3 нәфәр контор вә ја тичарәт гуллугчусуну истинтагда иштирак етмәjә чәлб етмәсин? Ахы онлар 2 күндә она бүтүн тичарәт китабларындан вә банкларын китабларындан *там* чыхарыш верәрдиләр?

Бу «Бејлис ишинин» характери прокурорун jалныз адда-будда рәгәмләр вермәсиндә ән ајдын шәкилдә меjдана чыхмышдыр: Суменсон jарым илдә өз чари һесабындан 750 000 манат көтүрмүшдүр, онун 180 000 манаты галмышдыр!! Әкәр рәгәмләр чап едилирсә, онда нәjә көрә тамамилә чап едилиб көстәрилмәсин ки, Суменсон «jарым илдә» мәһз нә заман, мәһз ким-

дән пул алмыш вә кимә вермишдир? Мәһз нә заман вә мәһз нә кими маллар алынмышдыр?

Бу чүр там рәгәмләри бир јерә топламагдан асан нә ола биләр? Буну 2—3 күндә етмәк мүмкүн иди вә етмәк лазым иди! Бу, Ганетски вә Суменсонун бүтүн тичарәт ишләрини ашкара чыхарарды! Бу, прокурорун ишләтдији шүбһәли ејһамлара имкан вермәзди!

Алексинскинин ән мәнфур вә ијрәнч бөһтаны Серетели вә К⁰-сы һөкүмәтинин мә'мурлары тәрәфиндән «дөвләт» гајдасы үзрә јазылыб көчүрүлмүшдүр—есер вә меншевикләр бах бу гәдәр алчалмышлар!

III

Болшевикләрә гаршы Серетели, Керенски вә К⁰-сы һөкүмәти тәрәфиндән галдырылан «мәһкәмә ишләри»ни һәгиги мәһкәмә иши һесаб етмәк, әлбәттә, сон дәрәчә бөјүк бир садәлөвһлүк оларды. Бу, гәтијјән бағышланмаз бир конститусија хүлјасы оларды.

Есер вә меншевикләр мајын 6-да әксингилабчы кадетләрлә коалисијаја кирмәклә вә һүчум сијасәтини, ја'ни империалист мүһарибәсини давам етдирмәк вә узатмаг сијасәтини гәбул етмәклә, лабүд сурәтдә кадетләрин әсири олдулар.

Онлар әсир олдугларына көрә, кадетләрин ән мәнфур ишләриндә, онларын ән алчаг бөһтанчы фырылдагларында иштирак етмәјә мәчбурдурлар.

Черновун[29] «иши» керидә галанларын да көзүнү сүр'әтлә ачмаға, ја'ни бизим бу бахышымызын доғрулуғуну тәсдиг етмәјә башлајыр. Черновун ардынча исә «Речь» артыг Серетелини дә «ријакар» вә «симмервалдчы» кими көзүмчыхдыја салыр.

Инди корлар да көрәр, дашлар да дилә кәләр.

Әксингилаб өз гүввәләрини бирләшдирир. Әксингилабын әсасыны кадетләр тәшкил едирләр. Гәрарkаһ вә һәрби рәисләр, Керенски онларын әлиндәдир, гаракүруһчу гәзетләр онлара гуллуг көстәрир—буржуа әксингилабынын мүттәфигләри бунлардыр.

Сијаси әлејһдарлара гаршы ијрәнч бөһтанлар әкс-

ингилабын һарада олдуғуну тезликлә пролетариатын башa дүшмәсинә вә азадлыг, сүлһ, ачлара чөрәк, кәндлиләрә торпаг наминә әксингилабы *арадан галдырмагда* көмәк едәр.

1917-чи ил ијулун 22-си илә 26-сы (августун 4-ү илә 8-и) арасында јазылмышдыр.

«Рабочий и Солдат» гәзетинин 1917-чи ил 26 вә 27 ијул тарихли 3-чү вә 4-чү №-ләриндә чап олунмушдур
Имза: Н. Ленин

Әлјазмасындан чап олунур

КОНСТИТУСИЈА ХҮЉАЛАРЫ ҺАГГЫНДА[30]

Конститусија хүљалары дедикдә, нормал, һүгуги гајдаја салынмыш, гануни, гысасыны десәк: «конститусија» гајдалары һәгигәтдә олмаса да, адамларын буну мөвчуд һесаб етмәсиндән ибарәт сијаси сәһв нәзәрдә тутулур. Илк бахышда белә көрүнә биләр ки, мүасир Русијада, 1917-чи илин ијулунда, һәлә һеч бир конститусија һазырланмадығы бир заманда конститусија хүљаларынын мејдана кәлмәси һаггында һеч данышыг да ола билмәз. Лакин бу бөјүк сәһвдир. Әслиндә Русијада бүтүн мүасир сијаси вәзијјәтин мәғзи ондан ибарәтдир ки, әһалинин сон дәрәчә кениш күтләләри конститусија хүљаларына гапылмышдыр. Буну баша дүшмәдән, Русијанын мүасир сијаси вәзијјәтини гәтијјән баша дүшмәк олмаз. Конститусија хүљаларынын мүнтәзәм сурәтдә вә амансызлыгла ифша едилмәсини, бу хүљаларын бүтүн көкләринин ашкара чыхарылмасыны, дүзкүн сијаси хәттин бәрпа едилмәсини башлыча вәзифә олараг гаршыја гојмадан, мүасир Русијада тактика вәзифәләринин дүзкүн шәкилдә ирәли сүрүлмәси үчүн гәтијјән һеч бир аддым атмаг олмаз.

Мүасир конститусија хүљалары үчүн сәчијјәви олан үч рә'ји көтүрәк вә бунлары диггәтлә арашдыраг.

Биринчи рә'ј: өлкәмиз Мүәссисләр мәчлиси[31] әрәфәсини кечирир; буна көрә дә инди баш верән бүтүн һадисәләр мүвәггәти, кечичидир, о гәдәр дә мүһүм вә һәлледичи характер дашымыр, тезликлә Мүәссисләр

мәчлиси тәрәфиндән һәр шеjә jенидән бахылыб гәти мүәjjән едиләчәкдир. Икинчи рә'j: халг арасында вә jа Советләр кими «чох нүфузлу» идарәләрдә мүәjjән партиjалар,—мәсәлән, есерләр вә jа меншевикләр, jа да бунларын иттифагы—ашкар вә шүбһәсиз чохлуг тәшкил едир; буна көрә дә үмумиjjәтлә халгын чохлуғунун ирадәси кими, һәмин партиjаларын, һәмин идарәләрин ирадәси дә республикачы, демократик, ингилабчы Русиjада нәзәрдә тутулмаjа билмәз вә jа хүсусилә позула билмәз. Үчүнчү рә'j: *мүәjjән тәдбир,* мәсәлән, «Правда» гәзетинин бағланмасы нә Мүвәггәти һөкумәт, нә дә Советләр тәрәфиндән гануни шәкlә салынмамышдыр; буна көрә дә һәмин тәдбир jалныз бир епизоддур, тәсадүфи һадисәдир, бу тәдбир heч дә һәлледичи шеj hесаб едилә билмәз.

Бу рә'jләрдән һәр биринин тәһлилинә кечәк.

I

Мүвәггәти һөкумәтин һәлә биринчи hеj'әти Мүәссисләр мәчлиси чағырылмасыны вә'д етмишди. Мүвәггәти һөкумәт өлкәни Мүәссисләр мәчлисинә кәтириб чатдырмағы өзүнүн башлыча вәзифәси hесаб етмишди. Мүвәггәти һөкумәтин икинчи hеj'әти Мүәссисләр мәчлиси чағырылмасы вахтыны сентjабрын 30-на тә'jин етмишди. Иjулун 4-дән сонра, Мүвәггәти һөкумәтин 3-чү hеj'әти бу вахты тәнтәнәли шәкилдә тәсдиг етмишди.

Һалбуки jүз ehтималдан 99-у ону көстәрир ки, Мүәссисләр мәчлиси һәмин вахт чағырылмаjачагдыр. Мүәссисләр мәчлиси һәмин вахт чағырыларса,—jенә дә jүз ehтималдан 99-у ону көстәрир ки, Русиjада икинчи ингилаб галиб кәлмәjинчә, биринчи Дума[32] кими, Мүәссисләр мәчлиси дә ejни дәрәчә ачыз вә дәjәрсиз олачагдыр. Буну jәгин етмәк үчүн бejинләри зибилләjән ибарәләр, вә'дләр вә күндәлик хырда шеjләрин һаj-күjүндән бирчә дәгигәлиjә кәнара чәкилмәк вә ичтимаи һәjатда һәр шеjи тә'jин едән, әсас чәһәт олан синфи мүбаризәjә нәзәр салмаг кифаjәтдир.

Русијада буржуазијанын мүлкәдарларла ән мөһкәм сүрәтдә бирләшдији ајдындыр. Бүтүн мәтбуат, бүтүн сечкиләр, кадетләр партијасынын вә онлардан сағда дуран партијаларын бүтүн сијасәти, «әлагәдар» шәхсләрин «гурултајларындакы» бүтүн чыхышлар буну сүбут едир. Есерләр вә «сол» меншевикләрдән олан хырда буржуа бошбоғазларынын баша дүшмәдикләрини буржуазија чох көзәл баша дүшүр, јә'ни баша дүшүр ки, бөјүк игтисади ингилаб олмадан, банклар үмумхалг нәзарәти алтына алынмадан, синдикатлар миллиләшдирилмәдән, капитала гаршы бир сыра ән амансыз ингилаби тәдбирләр көрүлмәдән Русијада торпаг үзәриндәки хүсуси мүлкијјәти ләғв етмәк, һәм дә өдәнҹсиз ләғв етмәк *олмаз.* Буржуазија буну чох көзәл баша дүшүр. Ејни заманда да буржуазија Русијада кәндлиләрин чох бөјүк әксәријјәтинин инди нәинки мүлкәдар торпагларынын мүсадирә олунмасына тәрәфдар чыхаҹағыны, һабелә Черновдан хејли солда дураҹағыны билмәјә, көрмәјә, һисс етмәјә билмәз. Чүнки буржуазија истәр һеч олмазса мајын 6-дан ијулун 2-дәк кәндлиләрин мүхтәлиф тәләбләрини тә'хирә салмаг вә мәһдудлашдырмаг мәсәләләриндә буржуазијаја Черновун нә гәдәр ајры-ајры күзәштләр етдијини, истәрсә кәндли гурултајында[33] вә Үмумрусија кәндли депутатлары Советинин Ичраијјә комитәсиндә кәндлиләри «сакитләшдирмәк» вә онлары вә'дләрлә алдатмаг үчүн *саф* есерләрин (ахы Чернов есерләр арасында «мәркәз» һесаб олунур!) нә гәдәр зәһмәт чәкдикләрини биздән јахшы билир.

Буржуазијанын хырда буржуазијадан фәрги ондадыр ки, буржуазија өз игтисади вә сијаси тәчрүбәсиндән капитализм гурулушунда «гајда-ганун» (јә'ни күтләләрин әсарәтини) сахламаг шәртләрини баша дүшмүшдүр. Буржуалар сијасәт мәсәләләриндә дә анчаг әмәли сүрәтдә, сөзләрә инанмадан, мәсәләнин маһијјәтиндән јапышараг јанашмаға адәт етмиш иш адамларыдыр, бөјүк тичарәт ишиндә бәләд адамлардыр.

Мүасир Русијада Мүәссисләр мәчлисиндә чохлуг есерләрдән нисбәтән солда дуран кәндлиләрин әлиндә

олачагдыр. Буржуазија буну билир. Буну билдијинә көрә дә, буржуазија Мүәссисләр мәчлисинин тезликлә чағырылмасы әлејһинә ән гәти бир шәкилдә мүбаризә етмәјә билмәз. II Николај тәрәфиндән бағланмыш кизли мүгавиләләр руһунда империалист мүһарибәси апармаг, мүлкәдар торпаг саһиблијини вә ја өдәнчи мүдафиә етмәк,—бунларын һамысы Мүәссисләр мәчлиси олдуғу *шәраитдә* мүмкүн олмајан вә ја сон дәрәчә чәтин олан бир ишдир. Мүһарибә көзләмир. Синфи мүбаризә көзләмир. Һәтта февралын 28-дән апрелин 21-дәк олан гыса бир вахт буну ајдын көстәрди.

Ингилабын лап әввәлләриндән Мүәссисләр мәчлиси һаггында ики бахыш нәзәрдә тутулурду. Башданбаша конститусија хүљјалары руһунда олан есер вә меншевикләр мәсәләјә синфи мүбаризәни гәбул етмәк истәмәјән хырда буржуа кими инаныб бахырдылар: Мүәссисләр мәчлиси е'лан едилмишдир, Мүәссисләр мәчлиси олачагдыр, вәссалам! Бундан әлавә нә варса, һамысы һијләкәрликдир! Болшевикләр исә дејирдиләр: јалныз Советләрин гүввә вә һакимијјәти мөһкәмләндикчә, Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасы вә онун мүвәффәгијјәти тә'мин едилмиш олар. Меншевикләр вә есерләр һүгуги чәһәти: Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасынын е'лан олунмасыны, вә'д едилмәсини, бунун барәсиндә бәјаннамә верилмәсини башлыча чәһәт һесаб едирдиләр. Болшевикләр синфи мүбаризәни башлыча чәһәт һесаб едирдиләр: әкәр Советләр галиб кәлсә, Мүәссисләр мәчлиси тә'мин едилмиш олар, әкәр галиб кәлмәсә, о да тә'мин едилмәз.

Белә дә олду. Буржуазија Мүәссисләр мәчлиси чағырылмасы әлејһинә каһ кизли, каһ да ачыг, лакин арасы кәсилмәдән, дөнмәдән мүбаризә апарырды. Бу мүбаризә онун чағырылмасыны мүһарибә гуртарана дәк тә'хирә салмаг арзусунда өзүнү көстәрирди. Бу мүбаризә Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасы вахтынын тә'јин олунмасыны дәфәләрлә тә'хирә салмагда өзүнү көстәрирди. Нәһајәт, ијунун 18-дән сонра, коалисијалы һөкумәт тәшкил едиләндән бир ајдан чох

сонра, Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасы вахты тә'јин едилдикдә, Москва буржуа гәзети билирди ки, бу иш болшевикләрин тәшвигатынын тә'сири алтында көрүлмүшдүр. «Правда»да һәмин гәзетдән олдуғу кими ситат верилмишди.

Ијулун 4-дән, есер вә меншевикләрин гуллуг көстәрмәси вә горхуја дүшмәси әксингилаба «гәләбә» газандырдыгдан сонра, «Речь»дә гыса, лакин сон дәрәчә диггәтәлајиг олан белә бир ифадә көрүндү: Мүәссисләр мәчлисини «тезликлә» чағырмаг «мүмкүн дејилдир»!! Ијулун 16-да исә «Воля Народа»[34] вә «Русская Воля»да[35] белә бир мәгалә дәрч олунду ки, кадетләр белә «гыса» мүддәтдә Мүәссисләр мәчлиси чағырылмасынын «мүмкүн олмамасыны» бәһанә едәрәк онун чағырылмасыны тә'хирә салмағы төләб едирләр вә әксингилаб гаршысында нөкәрчилик едән меншевик Серетели, һәмин мәгаләјә көрә, онун нојабрын 20-дәк тә'хирә салынмасына разылыг верир!

Шүбһә јохдур ки, белә бир мәгалә јалныз буржуазијанын ирадәсинин әксинә олараг чап олуна биләрди. Бу чүр «ифшалар» буржуазија үчүн әлверишли дејилдир. Лакин чиданы чувалда кизләтмәк олмаз. Ијулун 4-дән сонра азғынлашан әксингилаб ағзындан сөз гачырдыр. Ијулун 4-дән сонра һакимијјәти әксингилабчы буржуазијанын лап биринчи дәфә әлә кечирмәси илә јанашы, дәрһал Мүәссисләр мәчлиси чағырылмасына *гаршы* аддым (һәм дә чох чидди бир аддым) атылыр.

Бу бир фактдыр. Һәм дә бу факт конститусија хүљаларынын бүтүн бошлуғуну ашкара чыхарыр. Русијада јени ингилаб олмадан, әксингилабчы буржуазијанын (биринчи нөвбәдә кадетләрин) һакимијјәтини девирмәдән, есер вә меншевик партијаларына, буржуазија илә сазишчилик партијаларына е'тимаддан халг имтина етмәдән Мүәссисләр мәчлиси ја һеч топлашмајачаг, ја да «Франкфурт наггалханасы»[36] олачагдыр, мүһарибәдән вә буржуазијанын «һакимијјәти бојкот» едә билмәсиндән сон дәрәчә горхуја дүшмүш, буржуазијасыз һөкмранлыг етмәк чәһдләри илә буржуазијасыз кечинмәкдән горхмаг арасында ачиз

галыб сүрүнән хырда буржуаларын күчсүз, дәјәрсиз бир јығынчағы олачагдыр.

Мүәссисләр мәчлиси мәсәләси буржуазија илә пролетариат арасындакы синфи мүбаризәнин кедиши вә нәтичәси мәсәләсинә *табедир*. Јадымдадыр, бир дәфә «Рабочая Газета» ағзындан гачырмышды ки, Мүәссисләр мәчлиси бир конвент олачагдыр. Бу, әксингилабчы буржуазијанын гаршысында нөкәрчилик едән бизим меншевикләрин бош, мискин, мәнфур ловғалыгларынын нүмунәләриндән биридир. «Франкфурт наггалханасы» вә ја биринчи Дума олмамаг үчүн, конвент олмаг үчүн, бунун үчүн әксингилабла сазишә кирмәк дејил, она амансыз зәрбәләр вура билмәк, буну бачармаг, бунун үчүн гүввәјә малик олмаг лазымдыр. Бундан өтрү лазымдыр ки, hакимијјәт hазырки дөврүн ән габагчыл, ән гәтијјәтли, ән ингилабчы синфин әлиндә олсун. Бундан өтрү лазымдыр ки, hәмин синфә бүтүн шәhәр вә кәнд јохсуллары (јарымпролетарлар) күтләси көмәк етсин. Бундан өтрү әксингилабчы буржуазијаја, јә'ни кадетләрә вә биринчи нөвбәдә ордунун јухары командан hеј'әтинә амансыз диван тутмаг лазымдыр. Конвент үчүн реал, синфи, мадди шәртләр бунлардыр. «Рабочая Газета»нын ловғалығынын нә гәдәр күлүнч олдуғуну, мүасир Русијада Мүәссисләр мәчлиси hаггында есер вә меншевикләрин конститусија хүљаларынын нә гәдәр hәдсиз бир сәфеh иш олдуғуну баша дүшмәк үчүн бу шәртләри дүрүст вә ајдын көстәрмәк кифајәтдир.

II

Маркс 1848-чи илдәки хырда буржуа «сосиал-демократларыны» ифша едәркән, «халг» вә үмумијјәтлә халгын чохлуғу hаггында онларын hәдсиз ибарәбазлығыны хүсусилә амансыз шәкилдә дамғалајырды[37]. Икинчи рә'ји арашдыраркән, «чохлуг» hаггындакы конститусија хүљаларыны тәhлил едәркән мәhз буну јада салмаг лазым кәлир.

Дөвләтдә мәсәләләри доғрудан да чохлуғун hәлл

етмәси үчүн, бундан өтрү мүәјјән реал шәртләр лазымдыр. Ҹә'ни елә бир дөвләт гајдасы, елә бир дөвләт һакимијјәти мөһкәм сурәтдә гурулмалыдыр ки, бу һакимијјәт ишләри чохлугла һәлл етмәк имканы версин вә бу имканын һәгигәтә чеврилмәсини тә'мин етсин. Бу бир тәрәфдән. Дикәр тәрәфдән, лазымдыр ки, бу өз синфи тәркиби е'тибарилә, һәмин чохлуг ичәрисиндә (вә бундан кәнарда) бу вә ја башга синифләрин нисбәти чәһәтдән дөвләт машыныны әлбир вә мүвәффәгијјәтлә идарә едә *билсин.* Һәр бир марксист үчүн ајдындыр ки, халгын чохлуғу вә бу чохлуғун ирадәсинә ујғун сурәтдә дөвләт ишләринин апарылмасы мәсәләсиндә бу ики реал шәрт һәлледичи рол ојнајыр. Һалбуки есер вә меншевикләрин бүтүн сијаси әдәбијјаты, хүсусилә дә онларын бүтүн сијаси һәрәкәти бу шәртләри гәтијјән баша дүшмәдикләрини көстәрир.

Әкәр дөвләтдә сијаси һакимијјәт, мәнафеји чохлуғун мәнафејинә ујғун кәлән синфин әлиндәдирсә, онда дөвләтин һәгигәтән чохлуғун ирадәсинә ујғун шәкилдә идарә едилмәси мүмкүндүр. Әкәр сијаси һакимијјәт мәнафеји чохлуғун мәнафејинә ујғун кәлмәјән синфин әлиндәдирсә, онда чохлуға әсасланан һәр һансы бир идарә үсулу лабүд сурәтдә бу чохлуғу алдатмаға вә ја әзмәјә чеврилир. Һәр бир буржуа республикасы бизә бунун јүзләрлә вә минләрлә нүмунәләрини көстәрир. Русијада буржуазија һәм игтисади, һәм дә сијаси чәһәтдән һөкмранлыг едир. Онун мәнафеји, хүсусилә империалист мүһарибәси заманы, чохлуғун мәнафејинә әсла ујғун кәлмир. Буна көрә дә мәсәлә рәсми-һүгуги шәкилдә дејил, материалистчәсинә, марксистчәсинә гојулдугда, онун бүтүн мәғзи бу ујғунсузлуғу ашкара чыхармагда буржуазијанын күтләләри алдатмасына гаршы мүбаризәдәдир.

Бизим есер вә меншевикләр исә, әксинә, күтләләри («чохлуғу») буржуазијанын алдатмасы аләти олмаг, онларын алдадылмасына көмәк вә јардым көстәрмәк кими өз һәгиги ролларыны тамамилә сүбут етмиш вә көстәрмишдир. Есер вә меншевикләр арасында ајры-ајры шәхсләр нә гәдәр сәмими олсалар да, пролетариат диктатурасы вә сосиализмин гәләбәси олмадан,

куја империалист мүһарибәсиндән гуртулуб «илһагсыз вә тәзминатсыз сүлһә» чатмаг мүмкүн олмасы, куја јенә дә һәмин шәрт олмадан, торпағын өдәнчсиз олараг халга верилмәси вә халгын мәнафеји үчүн истеһсал үзәриндә «нәзарәтин» мүмкүн олмасы кими онларын әсас сијаси идеjалары,—есер вә меншевикләрин бу әсас сијаси (әлбәттә, һәм дә игтисади) идеjалары објектив чәһәтдән мәһз хырда буржуазијанын өз-өзүнү алдатмасындан вә ја, башга сөзлә десәк, күтләләри («чохлуғу») буржуазијанын алдатмасындан ибарәтдир.

Хырда буржуа демократлары, Луи Блан типли сосиалистләр, есер вә меншевикләр тәрәфиндән чохлуг мәсәләсинин гоjулушуна бизим биринчи вә башлыча «дүзәлишимиз» бундан ибарәтдир: чохлуғун өзлүjүндә jалныз рәсми бир чәһәт олдуғу, әслиндә, һәгигәтдә исә бу чохлуг һәмин чохлуғун буржуазијанын алдатмасыны һәjата кечирән партијаларын чохлуғу олдуғу бир заманда, ишдә «чохлуғун» нә дәjәри ола биләр?

Әлбәттә, биз бурада икинчи «дүзәлишә», jухарыда көстәрилән әсас чәһәтләрдән икинчисинә кәлиб чатырыг—әлбәттә, бу алдатманы jалныз онун синфи көкләри вә синфи мә'насы ајдынлашдырылдыгда дүзкүн баша дүшмәк олар. Бу шәхси алдатма дејилдир, «һиjләкәрлик» (кобуд десәк) дејилдир, бу, синфин игтисади вәзиjjәтиндән доған алдадычы бир идеjадыр. Хырда буржуанын игтисади вәзиjjәти, онун һәjат шәраити еләдир ки, о алданмаја билмәз, о истәр-истәмәз, лабүд сүрәтдә каһ буржуазијаја, каһ да пролетариата тәрәф мејл едир. *Игтисади чәһәтдән* онун мүстәгил «хәтти» ола *билмәз*.

Онун кечмиши ону буржуазијаја тәрәф чәкир, онун кәләчәји исә ону пролетариата тәрәф чәкир. Онун дүшүнчәси ону пролетариата тәрәф чәкир, онун jанлыш фикирләри (Марксын мә'лум ифадәсинә көрә) ону буржуазијаја тәрәф чәкир[38]. Халгын чохлуғунун доғрудан да дөвләтин идарә олунмасында чохлуг тәшкил едә билмәси үчүн, чохлуғун мәнафеjинә һәгигәтән хидмәт едә билмәси, онун һүгугларыны һәгигәтән горуја билмәси вә саирә үчүн, бундан өтрү мүәjjән бир

синфи шәрт лазымдыр. Бу шәрт: хырда буржуазијанын чохлуғунун һеч олмазса һәлледичи анда вә һәлледичи јердә, ингилабчы пролетариата гошулмасыдыр.

Бунсуз чохлуг бир мүддәт давам едә билән, парлаја билән, бәрг вура билән, һај-күј сала билән, мүвәффәгијјәт газана билән, лакин тамамилә лабүд олараг ифласа мәһкум олан бир үјдурмадыр. 1917-чи илин ијулунда рус ингилабында есер вә меншевикләрин чохлуғунун ифласы да мәһз белә дир.

Сонра. Дөвләтдәки «ади» вәзијјәтдән ингилабын фәрги дә мәһз бундадыр ки, дөвләт һәјатынын мүһүм мәсәләләрини билаваситә синифләрин мүбаризәси вә күтләләрин һәтта силаһлы мүбаризә дәрәчәсинә чатан мүбаризәси һәлл едир. Күтләләр азад вә силаһлы олдуглары бир заманда башга чүр ола да билмәз. Бу әсас фактдан белә нәтичә чыхыр ки, ингилаби дөврдә «чохлуғун ирадәсини» ашкара чыхармаг кифајәт дејилдир,—јох, һәлледичи заманда һәлледичи јердә *гүввәтли олмаг* лазымдыр, *галиб кәлмәк* лазымдыр. Алманијада орта әсрләрдәки «кәндли мүһарибәсиндән» башламыш 1848-чи вә 1871-чи илләрдәки, 1905-чи илдәки бүтүн бөјүк ингилаби һәрәкатлара вә дөврләрә гәдәр биз һәр јердә сајсыз-һесабсыз мисаллар әсасында көрүрүк ки, даһа мүтәшәккил, даһа шүурлу, даһа јахшы силаһланмыш олан азлыг өз ирадәсини чохлуға гәбул етдирмиш, она галиб кәлмишдир.

Фр. Енкелс Алманијада XVI әсрдәки кәндли үсјаны илә 1848-чи ил ингилабыны мүәјјән дәрәчәјә гәдәр бирләшдирән тәчрүбәнин ибрәт дәрсини, јә'ни чыхышларын пәракәндә олдуғуну, мәзлум күтләләрин хырда буржуа һәјат шәраити илә әлагәдар олараг, онларын арасында мәркәзләшмә олмадығыны хүсусилә гејд едирди[39]. Биз дә мәсәләјә бу чәһәтдән јанашдыгда, ејни нәтичәјә кәлирик: хырда буржуа күтләләринин садәчә чохлуғу һәлә һеч бир шеји һәлл етмир вә һәлл едә дә билмәз, чүнки дағыныг һалда олан милјонларла хырда кәнд тәсәррүфаты саһибләринә *јалныз,* ја буржуазијанын, ја да пролетариатын рәһбәрлији мүтәшәккиллик верә биләр, онларын чыхышларыны сијаси

чәһәтдән шүурлу шәклә сала биләр, бунлары мәркәзләшдирә биләр (бу да гәләбә үчүн зәруридир).

Мә'лум олдуғу кими, ичтимаи һәјат мәсәләләрини нәһајәт, ән кәскин, ән амансыз шәкилдә ја'ни вәтәндаш мүһарибәси шәклиндә олан синфи мүбаризә һәлл едир. Һәр бир мүһарибәдә олдуғу кими, бу мүһарибәдә дә мәсәләни һәлл едән игтисадијјатдыр—бу да принсип е'тибарилә һеч кәсин е'тираз етмәдији мә'лум фактдыр. Сон дәрәчә характерик вә әламәтдардыр ки, нә есерләр, нә дә меншевикләр буну «принсипчә» инкар етмәмәклә вә мүасир Русијанын капиталист характерини чох көзәл баша дүшмәклә бәрабәр һәгигәтә ачыг көзлә бахмаға чәсарәт етмирләр. Онлар һәгигәти, ја'ни: һәр бир капиталист өлкәсинин, о чүмләдән дә Русијанын үч әсас, башлыча гүввәја, буржуазија, хырда буржуазија вә пролетариата бөлүнмәси кими әсас бөлкүнү е'тираф етмәкдән горхурлар. Һамы бириичи вә үчүнчү гүввәдән данышыр, һамы бунлары гәбул едир. Икинчиси—ја'ни сајча мәһз *чохлуг* тәшкил едәни!—нә игтисади, нә сијаси, нә дә һәрби бахымдан ачыг көзлә гијмәтләндирмәк истәмирләр.

Һәгигәт ачыдыр—есер вә меншевикләр буну дәрк етмәкдән горхурлар.

III

Биз бу мәгаләни башлајаркән «Правда»нын бағланмасы һәлә дөвләт һакимијјәти тәрәфиндән тәсдиг едилмәмиш олан јалныз «тәсадүфи» бир факт иди. Инди, ијулун 16-дан сонра бу һакимијјәт «Правда»ны рәсми сурәтдә бағламышдыр.

Онун бағланмасына тарихи чәһәтдән, бүтөвлүкдә, бу тәдбирин һазырланмасы вә һәјата кечирилмәсинин бүтүн просеси нәзәрә алынмагла бахылдыгда, Русијада «конститусијанын маһијјәти» вә конститусија хүлјаларынын тәһлүкәли олдуғу чох парлаг шәкилдә мејдана чыхыр.

Мә'лумдур ки, Милјуков вә «Речь» гәзети башда олмагла кадет партијасы артыг апрел ајындан бәри

болшевикләрә гаршы чәза тәдбирләри көрүлмәсини тәләб едир. «Речь»ин «дөвләт» мәгаләләриндән башламыш Милјуковун дәфәләрлә (Ленини вә диҝәр болшевикләри) «һәбсә алмаг» чағырышларына гәдәр ән мүхтәлиф формаларда бу чәза тәдбирләри тәләби ингилабда кадетләрин сијаси програмынын башлыча һиссәси олмаса да, башлыча һиссәләриндән бири олмушдур.

Алманлара часуслуг етмәк вә ја алманлардан пул алмаг кими ијрәнч, бөһтанчы бир иттиһам ијун вә ијул ајларында Алексински вә К⁰-сы тәрәфиндән уйдурулуб гондарылмаздан чох әввәл, «силаһлы үсјан» вә ја «гијам» кими ејни дәрәчәдә бөһтанчы, һамыја мә'лум олан фактлара вә дәрч едилмиш сәнәдләрә зидд олан иттиһамдан чох әввәл,—бүтүн бунлардан чох әввәл кадет партијасы болшевикләрә гаршы мүнтәзәм сурәтдә, дөнмәдән, даим чәза тәдбирләри көрүлмәсини тәләб едир. Әкәр инди бу тәләб јеринә јетирилмишсә, һәмин тәләбин әсл синфи вә партија мәнбәјини унудан вә ја өзләрини буну унутмуш кими көстәрән адамларын вичданлы вә ја дүшүнчәли олуб олмамасы һаггында нә кими рә'ј ола биләр? Есер вә меншевикләр инди мәсәләни белә көстәрмәјә чалышырлар ки, куја онлар болшевикләрә гаршы чәза тәдбирләри үчүн ијулун 4-дә мејдана чыхмыш олан «бәһанәнин» «тәсадүфи» вә ја «јеканә» «бәһанә» олдуғуна инанырлар,—буну нечә дә ән кобуд бир сахтакарлыг вә сијасәтдә сон дәрәчә бир күтбејинлик адландырмајасан? Ахы әслиндә шүбһәсиз олан тарихи һәгигәтләри тәһриф етмәкдә бир әндазә олмалыдыр!

20—21 апрел һәрәкаты 3—4 ијул һәрәкаты илә мүгајисә етмәк кифајәтдир ки, бунларын характеринин јекчинс олдуғуну дәрһал јәгин едәсән: күтләләрин наразылыг, сәбирсизлик вә һиддәтинин кортәбии партлајышы, сағдан фитнәкарлыгла атәш ачылмасы, Невскидә өлдүрүләнләр, куја «ленинчиләрин Невскидә атәш ачмалары» һаггында буржуазијанын вә хүсусән кадетләрин бөһтанчы фәрјадлары, пролетар күтләси илә буржуазија арасындакы мүбаризәнин сон дәрәчә шиддәтләниб кәскинләшмәси, хырда буржуа партија-

ларынын, есер вә меншевикләрин тамамилә чашыб галмасы, онларын сијасәтиндә вә үмумијјәтлә дөвләт һакимијјәти мәсәләсиндә тәрәддүдләри кениш мигјас алмышды,—бүтүн бу објектив фактлар һәр ики һәрәкаты характеризә едир. Ијунун 9—10-да вә 18-дә исә, тамамилә ејни синфи мәнзәрә башга бир шәкилдә гаршымыза чыхыр.

Һадисәләрин кедиши тамамилә ајдындыр: күтләләрин наразылығы, сәбирсизлик вә һиддәти кетдикчә даһа чох артыр, хүсусилә хырда буржуа күтләләринә тә'сир көстәрмәк үстүндә пролетариатла буржуазија арасындакы мүбаризә кетдикчә даһа чох кәскинләшир, бунунла да әлагәдар оларағ, есер вә меншевикләрин әксингилабчы кадетләрдән асылылығыны һазырламыш олан ики ән бөјүк тарихи һадисә баш верир. Бу һадисәләр: 6 мај коалисијалы һөкумәтидир, бурада есер вә меншевикләр буржуазијанын нөкәри олмушдулар, бурада онлар буржуазија илә сазиш вә разылыға кәлмәкдә, она минләрлә «гуллуг» көстәрмәкдә, ән зәрури ингилаби тәдбирләрин тә'хирә салынмасында кетдикчә даһа чох долашыб галмышлар, сонра да чәбһәдә һүчума кечилмәсидир. Һүчум лабүд сурәтдә империалист мүһарибәсинин јенидән башланмасы, империалист буржуазијанын нүфузу, тә'сири вә ролунун сон дәрәчә артмасы, күтләләр арасында шовинизмин ән кениш шәкилдә јајылмасы, нәһајәт,—last but not least (сајча ахырынчы олан, әһәмијјәтчә ахырынчы олмајан) һакимијјәтин, әввәлчә һәрби һакимијјәтин, сонра да үмумијјәтлә дөвләт һакимијјәтинин ордудакы әксингилабчы али командан һеј'әтинә верилмәси демәк иди.

Тарихи һадисәләрин кедиши белә олмушдур, бу да апрелин 20—21-дән ијулун 3—4-дәк синфи зиддијјәтләри дәринләшдириб кәскинләшдирмиш вә һәлә апрелин 20—21-дә әксингилабчы буржуазијанын програм вә тактикасы, онун ән јахын мәгсәди вә мәгсәдә чатдырмалы олан «саф» васитәләри шәклиндә ән ајдын сурәтдә мејдана чыхан шејләри ијулун 4-дән сонра онун һәјата кечирмәсинә имкан вермишдир.

Куја болшевикләрин «һијләкәрликлә» өзләрини мәғ-

лубиҹҹәтә дүчар етмәси, куја буна онларын өз «авантүризминин» сәбәб олмасы вә илахир вә саирә мүнасибәтилә ијулун 4-ү һаггында олан (һабелә Л. Мартов тәрәфиндән тәкрар едилән) мешшан инилтиләриндән тарихи нөгтеји-нәзәрдән даһа мәзмунсуз, нәзәри чәһәтдән даһа мискин вә әмәли чәһәтдән даһа күлүнч бир шеј јохдур. Бүтүн бу инилтиләр, иштирак етмәк (күтләләрин һәддиндән артыг гануни наразылыг вә һиддәтинә «динч вә мүтәшәккил» характер вермәк тәшәббүсүндә иштирак етмәк!!) «лазым кәлмәмәси» һаггындакы бүтүн бу мүһакимәләр,—ја болшевикләрдән ешидилирсә, хаинликдир, ја да хырда буржуанын ади горхаглыг вә долашыглығынын ади бир тәзаһүрүдүр. Әслиндә, јај јаздан сонра кәлдији кими, 3—4 ијул һәрәкаты да тамамилә лабүд сүрәтдә 20—21 апрел һәрәкатындан доғулмушду вә ондан сонра мејдана кәлмишди. Пролетар партијасынын гәти вәзифәси күтләләрлә бирликдә олмаг, онларын әдаләтли чыхышларына даһа динч вә мүтәшәккил характер вермәјә чалышмаг, кәнара чәкилмәмәк, күтләнин сон нәфәринә гәдәр тәшкил олунмамасы вә онун һәрәкатында екссес олмасы (елә бил, апрелин 20—21-дә екссес олмамышдыр! елә бил, тарихдә ифратчылыг олмадан күтләләрин бирчә чидди һәрәкаты да олмушдур!) бәһанәси илә педантчасына пилатовсајағы кәнара чәкилмәкдән ибарәт иди.

Ијулун 4-дән сонра болшевикләрин мәғлубиҹҹәти исә һадисәләрин бүтүн әввәлки кедишиндән тарихән мәһз она көрә лабүд сүрәтдә мејдана кәлмишди ки, хырда буржуа күтләси вә онун башчылары, есер вә меншевикләр апрелин 20—21-дә һәлә һүчумла бағлы дејилдиләр, һәлә «коалисијалы һөкүмәтдә» буржуазија илә сазиш бағламагла долашыб галмамышдылар, ијулун 4-дәк исә онлар өзләрини бунунла бағламыш вә о гәдәр долашыб галмышдылар ки, әксингилабчы кадетләрлә (чәза тәдбирләриндә, бөһтанларда, чәлладлыгда) әмәкдашлыг етмәјә јувarланмаја билмәздиләр. Есер вә меншевикләр ијулун 4-дә она көрә әксингилаб чиркабына тамамилә јувarландылар ки, онлар һәлә мај вә ијунда, коалисијалы һөкүмәтдә вә

һүчүм сијасәтини бәјәнмәклә даим бу чиркаба јувар-ланырдылар.

Биз өз мөвзумуздан, «Правда»нын бағланмасы мә-сәләсиндән, көрүнүр, бир гәдәр узаглашыб ијулун 4-нә тарихи гијмәт вермәк мәсәләсинә кечмишик. Ла-кин бу јалныз белә көрүнүр. Чүнки бирини баша дүш-мәдән дикәрини баша дүшмәк олмаз. Биз көрдүк ки, мәсәләнин маһијјәтинә вә һадисәләрин әлагәсинә нә-зәр салынарса, «Правда»нын бағланмасы, болшевик-ләрин һәбсә алынмасы вә онлара гаршы дикәр тә'гиб-ләр әксингилабын вә хүсусилә кадетләрин көһнә програмынын јеринә јетирилмәсиндән башга бир шеј дејилдир.

Инди бу програмы мәһз *кимин* вә нә кими үсул-ларла јеринә јетирдијинә нәзәр салмаг сон дәрәчә ибрәтлидир.

Фактлара нәзәр салаг. Ијулун 2-дә вә 3-дә һәрәкат күчләнир, һөкумәтин фәалијјәтсизлијиндән, баһалыг-дан, дағынтыдан, һүчумдан һиддәтә кәлмиш күтләләр чошур. Кадетләр чыхыб кедәрәк, «мүгавимәт көстәр-мир» вә есерләрлә меншевикләрә ултиматум верирләр, һакимијјәтә бағлы олан, лакин әлиндә һакимијјәти олмајан есер вә меншевикләрә мәғлубијјәт вә күтлә-ләрин һиддәти үчүн чаваб вермәји һәвалә едирләр.

Ајын 2-дә вә 3-дә болшевикләр чыхышдан чәкиндирирләр. *Һәтта* «Дело Народа»дан олан бир шаһид дә ијулун 2-дә гренадер полкунда баш верән һадисәни сөјләјиб буну е'тираф етмишдир. Ајын 3-дә ахшам һәрәкат һədди ашыр вә болшевикләр һәрәката «динч вә мүтәшәккил» характер вермәк лазым кәлмәси һаггында бир мүрачиәт тәртиб едирләр. Ијулун 4-дә фитнәкарлыг мәгсәдилә сағдан ачылан атәш һәр ики тәрәфдән атышма нәтичәсиндә һәлак оланларын сајыны артырыр: гејд етмәк лазымдыр ки, һадисәләри тәһгиг етмәк, күндә ики дәфә бүллетен бурахмаг вә сајрә вә сајрә һаггында Иҹраијјә комитәсинин вердији вә'д бош бир вә'д олараг галды! Есер вә меншевикләр гәтијјән һеч бир иш көрмәдиләр, онлар *һәтта* һәр ики тәрәфдән өлдүрүләнләрин там сијаһысыны да е'лан етмәдиләр!!

Ајын 4-дә кечә болшевикләр чыхышларын дајандырылмасы һаггында мүрачиәт тәртиб етдиләр вә һәмин кечә бу мүрачиәт «Правда»да чап олунду. Лакин елә һәмин кечә, әввәлән, әксингилабчы гошунлар Питерә кәлмәјә башлајыр (көрүнүр, есер вә меншевикләрин, онларын Советләринин чағырышы вә ја разылығы илә белә олмушдур, һәм дә, әлбәттә, сирри сахламаға азачыг да ehтијач галмадығы һалда, индијәдәк бу «инчә» бәнд һаггында ән чох вә ән бөјүк бир чиддијјәтлә сусурлар!). Икинчиси, гошунларын командаһы Половтсевин вә баш гәрарка hын ачыгча тапшырығы илә һәрәкәт едән јункер вә с. дәстәләри һәмин кечә болшевикләрә гаршы таланчылыға башлајырлар. Ајын 4-дән 5-нә кечән кечә «Правда»ны дағыдырлар, 5-дә вә 6-да онун «Труд» мәтбәәсини дағыдырлар, фәхлә Воинову мәтбәәдән «Листок Правда»ны чыхардығына көрә күнүн күнорта чағы өлдүрүрләр, болшевикләр арасында ахтарыш апарыб онлары һәбсә алырлар, ингилабчы полклары тәрксилаһ едирләр.

Бүтүн бунлары ким јеринә јетирмәјә башламышдыр. Һөкумәт вә Совет дејил, баш гәрарка һ этрафында топлашан, «әкскәшфијјат» адындан һәрәкәт едән, гошунларда «hиддәт ојатмаг» вә илахир мәгсәдилә Переверзев вә Алексинскинин ујдурмасынын ишә салан әксингилабчы һәрби гулдур дәстәси иди.

Һөкумәт јохдур. Советләр јохдур; бунлар өз дәрдләринә галмышлар, онлар казакларын кәлиб онлары дағыда биләчәкләри һаггында бир сыра хәбәрләр алырлар. Болшевикләри тә'гиб етмиш олан гарақүруһчу вә кадет мәтбуаты Советләрә гаршы тә'гибә башлајыр.

Есер вә меншевикләр бүтүн өз сијасәтләри илә өз әл-голларыны бағламышлар. Онлар мәһз әл-голу бағлы адамлар кими Питерә әксингилабчы гошунлары чағырырдылар (вә ја онларын чағырылмасына дөзүрдүләр). Бу исә онларын әл-голуну даһа чох бағлајырды. Онлар чиркин әксингилаб кирдабынын лап дәринликләринә јуварланмышлар. Онлар болшевикләрин «ишини» тәһгиг етмәк үчүн тә'јин олунмуш өз комис-

сијаларыны горхудан бурахырлар. Онлар алчаглыгла болшевикләри әксингилабын ихтијарына верирләр. Онлар һәгиранә сурәтдә өлдүрүлмүш казакларын дәфн нүмајишиндә иштирак едир, белӛликлә дә, әксингилабчыларын әлиндән өпүрләр.

Онлар әл-голу бағлы адамлардыр. Онлар ән дәрин бир кирдаба дүшмүшләр.

Онлар вурнухма ичәрисиндә назирлик вәзифәсини Керенскијә верир, кадетләрин јанына Каноссаја кедирләр[40], Москвада «Земство мәчлиси» вә ја әксингилаби һөкумәт үчүн «тачгојма» мәрасими дүзәлдирләр[41]. Керенски Половтсеви вәзифәсиндән кәнар едир.

Лакин бу вурнухма *мәсәләнин маһијјәтини* гәтијјән дәјишмәјәрәк, бир вурнухма олараг галыр. Керенски Половтсеви вәзифәсиндән кәнар едир вә ејни заманда да Половтсевин *тәдбирләрини,* онун сијасәтини рәсмијјәтә салыр, гануниләшдирир, «Правда»ны бағлајыр, әскәрләр үчүн е'дам чәзасы тәтбиг едир, чәбһәдә митингләри гадаған едир, Алексинскинин програмы үзрә болшевикләри һәбсә алмағы давам етдирир (һәтта Коллонтајы да һәбсә алыр!).

Русијада «конститусијанын маһијјәти» һејрәт едиләчәк гәдәр ајдын бир шәкилдә мејдана чыхыр: чәбһәдәки һүчум вә архада кадетләрлә коалисија дүзәлдилмәси есер вә меншевикләри әксингилаб кирдабына атыр. *Һәгигәтдә* дөвләт һакимијјәти әксингилабын әлинә, һәрби гулдур дәстәсинин әлинә кечир. Керенски вә Серетели илә Черновун һөкумәти *бу дәстә үчүн јалныз бир пәрдәдир,* онлар бу дәстәнин тәдбирләрини, онун аддымларыны, онун сијасәтини *кечмиш тарихлә* гануни шәклә салмаға мәчбурдурлар.

Керенски, Серетели вә Черновун кадетләрлә сөвдәләшмәсинин икинчи дәрәчәли, бәлкә, һәтта онунчу дәрәчәли әһәмијјәти вардыр. Бу сөвдәдә истәр кадетләр галиб кәлсинләр, истәр Серетели вә Чернов «тәкчә» давам кәтирсинләр,—мәсәләнин маһијјәти дәјишилмәјәчәкдир, есер вә меншевикләрин әксингилаба тәрәф дөнмәләри (мајын 6-дан е'тибарән онларын бүтүн сијасәтләри үзүндән дөнмәләри) әсас, башлыча, һәлледичи факт олараг галыр.

Партија инкишафы дөврү гуртармышдыр. Есер вә меншевикләр пиллә-пиллә, февралын 28-дә Керенскијә «е'тимад» көстәрмәкдән онлары әксингилабла бағламыш олан мајын 6-на, тамамилә әксингилаба тәрәф сүрүшүб ашағы ендикләри ијулун 5-нә доғру јуварланмышлар.

Јени мәрһәлә башланмагдадыр. Әксингилабын гәләбәси күтләләри есер вә меншевик партијаларындан мә'јус едир вә онларын ингилабчы пролетариата јардым көстәрмәк сијасәтинә кечмәләри үчүн јол ачыр.

1917-чи ил ијулун 26-да (августун 8-дә) јазылмышдыр

1917-чи ил августун 4 вә 5-дә «Рабочий и Солдат» гәзетинин 11 вә 12-чи №-ләриндә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

БОНАПАРТИЗМИН БАШЛАНМАСЫ

Инди, Керенски, Некрасов, Авксентјев вә К⁰-сы[42] һөкумәти јарандыгдан сонра, марксистләрин едә биләчәји ән бөјүк, ән фәлакәтли сәһв—сөзү иш һесаб етмәкдән, алдадычы заһири чәһәти маһијјәт вә ја үмумијјәтлә чидди бир шеј һесаб етмәкдән ибарәт ола биләрди.

Бу иши инди бонапартчы Керенскинин әтрафында лап күлүнч бир тәлхәк ролу ојнајан меншевикләрин вә есерләрин өһдәсинә бурахаг. Доғрудан да, ачыгча кадетләрин әмри илә Керенскинин өзүндән, Некрасовдан, Терешшенкодан вә Савинковдан ибарәт кизли директоријаја бәнзәр бир шеј тәшкил етмәси, һәм Мүәссисләр мәчлиси һаггында, һәм дә үмумијјәтлә 8 ијул бәјаннамәси[43] һаггында сусмасы, әһалијә мүрачиәтиндә синифләр арасында мүгәддәс бирлик е'лан етмәси, ән һәјасыз бир ултиматум вермиш Корниловла һеч кәсә мә'лум олмајан шәртләр әсасында сазиш бағламасы, олдугча чәнчәлли, биабырчы һәбсләр сијасәтини давам етдирмәси, Чернөвларын, Авксентјевләрин вә Серетелиләрин исә ибарәбазлыг вә әдабазлыгла мәшғул олмасы тәлхәклик дејилдирми?

Мәкәр бу тәлхәклик дејилдирми ки, Чернов белә бир заманда Милјукову мүнсифләр мәһкәмәсинә чағырыр, Авксентјев мәһдуд синфи нөгтеји-нәзәрин јарарсызлығындан дәм вурур, Советләрин Мәркәзи

Ичраијјә Комитәсиндә Серетели вә Дан чаризм гаршысында биринчи кадет Думасынын ачизлији кими ән пис заманлары хатырладан, ән мәзмунсуз ибарәләрлә долу олан ән бош гәтнамәләр кечирир.

1906-чы илдә кадетләр Русијада халг нүмајәндәләринин биринчи мәчлисини мөһкәмләнмәкдә олан чар әксингилабы гаршысында мискин һәрзәханаја дөндәриб ону бајағылашдырдыглары кими, 1917-чи илдә есерләр вә меншевикләр Советләри мөһкәмләнмәкдә олан бонапартчы әксингилаб гаршысында мискин һәрзәханаја дөндәриб бајағылашдырмышлар.

Керенски һөкүмәти, шүбһәсиз, бонапартизмин илк аддымлары һөкүмәтидир.

Биз гаршымызда бонапартизмин әсас тарихи әламәтини: һәрбчиләрә (ордунун ән пис үнсүрләринә) архаланан дөвләт һакимијјәтинин бир-бирини ән чох мүвазинәтә кәтирән ики дүшмән синиф вә гүввә арасында маневр етдијини көрүрүк.

Буржуазија илә пролетариат арасындакы синфи мүбаризә сон дәрәчә кәскинләшмишдир: истәр апрелин 20—21-дә, истәрсә ијулун 3—5-дә өлкәдә вәтәндаш мүһарибәсинин башланмасы бир түкдән асылы иди. Мәкәр бу сосиал-игтисади шәрт бонапартизмин классик зәмини дејилдирми? Ахы, буна јахын башга шәртләр дә бура әлавә олунур; буржуазија Советләрә гаршы од јағдырыр, лакин буржуазија Советләри бирдән-бирә говмагда *һәлә* ачиздир, чүнаб Серетелиләр, Черновлар вә К⁰-сы тәрәфиндән бајағылашдырылмыш Советләр исә *артыг* буржуазијаја чидди мүгавимәт көстәрмәкдә ачиздир.

Мүлкәдарлар вә кәндлиләр дә вәтәндаш мүһарибәси әрәфәси шәраитиндәдирләр: кәндлиләр торпаг вә азадлыг төләб едирләр, онларын гаршысыны ала билсә, анчаг бүтүн синифләрә ән һәјасыз сурәтдә вә'дләр верән вә бу вә'дләрдән бирини дә јеринә јетирмәјән бонапартчы һөкумәт ала биләр.

Бураја һүчум авантүрасындан доған һәрби мәғлубијјәтләр кими бир чүнәти дә әлавә един; бу заман вәтәни хилас етмәк һаггындакы ибарәләр (буржуазијанын империалист програмыны хилас етмәк арзусуну

өрт-басдыр едән ибарәләр) хүсусилә јајылмыш олур,—онда сиз бонапартизмин сосиал-сијаси вәзијјәтинин ән мүкәммәл мәнзәрәсини көрәрсиниз.

Өзүмүзү ибарәләрлә алдатмајаг. Бонапартизм һәлә јалныз илк аддымлар атыр дејә јанылмајаг. Бонапартизмин биринчи аддымынын атмасына көмәк етдији һалда, икинчи аддымы мүнасибәтилә аһ-налә едән күт филистерин вәзијјәтинә дүшмәмәк үчүн, онун мәһз илк аддымларыны баша дүшмәк лазымдыр.

Мәсәлән, индики һөкумәтин куја бүтүн әввәлкиләрдән сол олмасы (бах: «Известия»[44]), јахуд Советләри хејирхаһлыгла тәнгид етмәјин куја һөкумәтин сәһвләрини дүзәлдә билмәси, јахуд өзбашына һәбсләр вә гәзетләрин бағланмасынын куја тәк-түк олмасы вә бунларын тәкрар едилмәјәчәјини күман етмәк лазым кәлмәси, куја Заруднынын вичданлы адам олмасы вә республикачы демократик Русијада дүзкүн мәһкәмәнин мүмкүн олмасы вә бу мәһкәмәјә һамынын кәлмәли олмасы вә илахир вә саирә кими конститусија хүљјаларының инди күт филистерликдән башга бир шеј олмазды.

Бу конститусија филистер хүљјаларынын ахмаглығы о гәдәр көз габағындадыр ки, бунлары тәкзиб етмәк үзәриндә хүсуси олараг дајанмаг лазым кәлмир.

Јох, буржуа әксингилабына гаршы мүбаризә көзүачыг олмағы вә олан шејләри көрүб сөјләмәји бачармағы тәләб едир.

Русијада бонапартизм тәсадүфи дејил, капитализмин хејли инкишаф етдији вә ингилабчы пролетариатын олдуғу хырда буржуа өлкәсиндә синфи мүбаризәнин инкишафынын тәбии нәтичәсидир. 20—21 апрел, 6 мај, 9—10 ијун, 18—19 ијун, 3—5 ијул кими тарихи мәрһәләләр бонапартизмин нечә һазырландығыны әјани сурәтдә көстәрән дөврләрдир. Демократик шәраитдә бонапартизмә имкан галмадығыны дүшүнмәк ән бөјүк сәһв оларды. Лап әксинә, бонапартизм мәһз бу шәраитдә (Франсанын тарихи буну ики дәфә тәсдиг етмишдир) синифләрин мүәјјән гаршылыглы мүнасибәти вә онларын мүбаризәси әсасында јетишир.

Лакин бонапартизмин лабүд олдуғуну гәбул етмәк

heч дə онун ифласынын лабүд олдуғуну унутмаг дəмək дejилдир.

Əкəр, биз *тəкчə* десəк ки, Русијада əксингилабын мүвəггəти тəнтənəси мүшаһидə олунур, бу башдансовма оларды.

Əкəр биз бонапартизмин мejдана кəлмəсини тəһлил етсəк вə һəгигəтин үзүнə чəсарəтлə бахараг, фəһлə синфинə вə бүтүн халга бонапартизмин башланмасынын бир факт олдуғуну сөjləсəк, бунунла да биз бонапартизмин деврилмəси уғрунда дəрин синфи мəнафеjə əсасланан, кениш сијаси мигjасда апарылан чидди вə инадлы мүбаризənин башланғычыны гojмуш оларыг.

1799 вə 1849-чу илләрдəки франсыз бонапартизминин башланмасындан 1917-чи илин рус бонапартизми бир сыра шəртләрлə, мəсəлən, ингилабын əсас вəзифəләриндən heч биринин jеринə jетирилмəмəси илə фərгләнир. Торпаг мəсəләси вə милли мəсəләнин һəлл едилмəси уғрунда мүбаризə һəлə jeничə гызышмаға башламышдыр.

Керенски вə ону əлдə бир ојунчаг етмиш олан əксингилабчы кадетләр нə Мүəссисләр мəчлисини тə'jин едилəн вахтда чағыра билмəзləр, нə дə онун чағырылмасыны тə'хирə сала билмəзləр, чүнки һəр ики һалда ингилабы дəринləшдирəрləр. Империалист мүһарибəсинин узадылмасындан доған фəлакəт исə əввəлкиндən хejли артыг бир гүввə вə сүр'əтлə jахынлашмагдадыр.

Русија пролетариатынын габагчыл дəстələри бизим ијун вə ијул күнləриндən күтləви сурətdə зəифləмədən чыха билдиләр. Пролетариат партијасынын елə бир тактика вə елə бир тəшкилат формасы вə ја тəшкилат формалары сечмək үчүн там имканы вардыр ки, бонапартистləрин гəфləтən (куја гəфləтən) тə'гибə башламалары бу партијаны гətиjjən ləғв едə билмəсин вə онун мүнтəзəм сурətdə халга мүрачиət етмəсинə мане ола билмəсин.

Гој партија ачыг вə учадан халга там һəгигəти сөjləjərək десин ки, биз бонапартизмин башланмасы дөврүнү кечиририк; Керенски, Авксентjев вə К⁰-сынын

«јени» һөкумәти әксингилабчы кадетләри вә һакимијјәтә саһиб олмуш һәрбчиләр күрүһүну пәрдәләмәк үчүн јалныз бир өртүкдүр; әксингилаб тамамилә ләғв едилмәдән халг сүлһ әлдә етмәјәчәкдир, кәндлиләр торпаг әлдә етмәјәчәкләр, фәһләләр 8 саатлыг иш күнү әлдә етмәјәчәкләр, ачлар чөрәк әлдә етмәјәчәкләр,—гој партија буну десин вә һадисәләрин инкишафындакы һәр бир аддым онун һаглы олдуғуну тәсдиг едәчәкдир.

Русија, халгын әксәриҗҗәтинин хырда буржуа есер вә меншевик партијаларына тез инандығы там бир дөврү бөјүк бир сүр'әтлә кечди. Инди артыг зәһмәткеш күтләләрин әксәриҗҗәти һәмин тез инанманын ағыр әзабыны чәкмәјә башлајыр.

Бүтүн әламәтләр ону көстәрир ки, һадисәләр ән ити сүр'әтлә ирәлиләмәкдәдир вә өлкә зәһмәткешләрин әксәриҗҗәтинин өз талејини ингилабчы пролетариата тапшырмалы олачағы сонракы дөврә јахынлашмагдадыр. Ингилабчы пролетариат һакимиҗҗәти әлә алачаг, сосиалист ингилабына башлајачаг,—инкишафын бүтүн чәтинликләринә вә гаршыја чыха биләчәк доланбачларына бахмајараг,—бүтүн габагчыл өлкәләрин пролетарларыны бу ингилаба чәлб едәчәк вә һәм мүһарибәјә, һәм дә капитализмә галиб кәләчәкдир.

«Рабочий и Солдат» № 6, 29 ијул 1917-чи ил

«Рабочий и Солдат» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ИНГИЛАБЫН ДӘРСЛӘРИ

1917-чи ил ијулун ахырларында; сөзарды сентјабрын 6(19)-да јазылмышдыр

1917-чи ил сентјабрын 12 вә 13-дә (августун 30 вә 31-дә) «Рабочий» гәзетинин 8 вә 9-чу №-ләриндә чап едилмишдир

Имза: 8-чи №-дә—Н—к о в, 9-чу №-дә—Н. Л е н и н

Сөзарды 1917-чи илдә «Прибой» нәшријјатында: Н. Ленин. «Ингилабын дәрсләри» китабчасында чап едилмишдир

Китабчанын мәтниндән чап олунур

Һәр бир ингилаб чох кениш халг күтләләринин һәјатында кәскин дөнүш демәкдир. Әкәр белә бир дөнүш јетишмәмишдирсә, әсл ингилаб ола билмәз. Һәр бир адамын һәјатында һәр бир дөнүш она чох шеј өјрәтдији, ону чох шеји көрүб һисс етмәјә мәчбур етдији кими, ингилаб да бүтүн халга гыса бир мүддәтдә ән мәзмунлу вә гијмәтли дәрсләр верир.

Ингилаб заманы милјонларла вә он милјонларла адам һәр һәфтәдә ади, јухулу һәјатын бир илиндәкиндән даһа чох шеј өјрәнир. Чүнки бүтөв бир халгын һәјатындакы кәскин дөнүшдә халгын һансы синифләринин нә кими мәгсәдләр күддүјү, онларын нә кими түввәјә малик олдуғу, онларын нә кими васитәләрлә һәрәкәт етдији хүсусилә ајдын олур.

Һәр бир шүурлу фәһлә, әскәр, кәндли рус ингилабынын дәрсләрини, хүсусилә инди, ијулун ахырларында, ингилабымызын биринчи чағынын мүвәффәгијјәтсизликлә гуртармасы ајдын олдуғу бир заманда диггәтлә дүшүнмәлидир.

I

Доғрудан да, көрәк фәһлә вә кәндли күтләләри ингилаб етмәклә нәјә наил олмаға чалышырдылар? Онлар ингилабдан нә көзләјирдиләр? Мә'лумдур ки, онлар азадлыг, сүлһ, чөрәк, торпаг көзләјирдиләр.

Бәс инди биз нә көрүрүк?

Азадлыг әвәзиндә әввәлки өзбашыналығы бәрпа етмәјә башлајырлар. Чәбһәдәки әскәрләр үчүн өлүм чәзасы тәтбиг едир[45], мүлкәдар торпагларыны өзбашына тутмаг үстүндә кәндлиләри мәһкәмәјә чәлб едирләр. Фәһлә гәзетләринин мәтбәәләрини дағыдырлар. Фәһлә гәзетләрини мәһкәмәсиз бағлајырлар. Чох заман һәтта һеч бир иттиһам вермәдән вә ја ашкар бөһтанчы иттиһамлар ирәли сүрәрәк, болшевикләри һәбсә алырлар.

Ола биләр е'тираз етсинләр ки, болшевикләрин тә'гиб едилмәси азадлығын позулмасы демәк дејилдир, чүнки јалныз мүәјјән адамлары мүәјјән иттиһамлара көрә тә'гиб едирләр. Лакин бу е'тираз ачыг ајдын јаландыр, чүнки ајры-ајры адамларын чинајәтләри үстүндә, һәтта бу иттиһамлар мәһкәмә тәрәфиндән сүбут вә гәбул едилмиш олса да, мәтбәәни нечә дағытмаг вә гәзетләри нечә бағламаг олар. Әкәр һөкумәт бүтүн болшевикләр партијасыны, онларын мәсләкини, онларын бахышларыны ганунла чинајәт һесаб етсәјди, бу башга мәсәлә. Лакин һәр кәс билир ки, азад Русијанын һөкумәти һеч белә шеј едә билмәзди вә етмәмишдир.

Болшевикләрә гаршы ирәли сүрүлән иттиһамларын бөһтанчы характери башлыча олараг бунунла ифша едилир ки, мүлкәдарларын вә капиталистләрин гәзетләри болшевикләри мүһарибәјә гаршы, мүлкәдарлара гаршы вә капиталистләрә гаршы мүбаризә апармалары үстүндә азғынлыгла сөјүрдүләр вә һәлә болшевикләрдән һеч биринә гаршы һеч бир иттиһамын ујдурулмадығы заман болшевикләрин һәбсә алынмасыны вә тә'гиб олунмасыны ачыгча тәләб едирдиләр.

Халг сүлһ истәјир. Азад Русијанын ингилабчы һөкумәти исә кечмиш чар II Николајын өзкә халглары рус капиталистләринин сојғунчулуг мәгсәдилә инкилис вә франсыз капиталистләри илә бағладығы кизли мүгавиләләр әсасында јенидән ишғалчы мүһарибә апарыр. Бу кизли мүгавиләләр е'лан едилмәмиш дә галды. Азад Русијанын һөкумәти бүтүн халглара әдаләтли сүлһ тәклиф етмәдән, бәһанәләрлә јахасыны бир кәнара чәкди.

Чөрәк јохдур. Јенә дә ачлыг јахынлашмагдадыр. Һамы көрүр ки, капиталистләр вә варлылар һәрби сифаришләр васитәсилә хәзинәни вичдансызчасына алдадырлар (инди мүһарибә күндә халга 50 милјон маната тамам олур), гијмәтләрин јүксәк олмасындан ешидилмәмиш дәрәчәдә мәнфәәт көтүрүрләр, мәһсул истеһсалынын чидди сурәтдә һесаба алынмасы вә бунларын фәһләләр тәрәфиндән бөлүшдүрүлмәси үчүн исә гәтијјән һеч бир иш көрүлмәмишдир. Капиталистләр кетдикчә даһа да һәјасызлашараг, фәһләләри күчәјә атырлар,—һәм дә халг малсызлыг үзүндән әзаб чәкдији бир заманда онлар белә едирләр.

Кәндлиләрин чох бөјүк әксәријјәти там бир сыра гурултајларда учадан вә ајдын сурәтдә билдирмишдир ки, онлар торпаг үзәриндәки мүлкәдар мүлкијјәтини әдаләтсизлик вә сојғунчулуг һесаб едирләр. Өзүнү ингилабчы вә демократик адландыран һөкумәт исә ајлар узуну кәндлиләрин башыны товламагда вә онлары вә'дләрлә алдадыб бунлары тә'хирә салмагда давам едир. Капиталистләр назир Чернова торпағын алгы-сатгысынын гадаған едилмәси һаггында ганунлар вермәјә ајлар узуну ичазә вермәмишдиләр. Нәһајәт, бу ганун верилдикдә исә, капиталистләр Чернова гаршы ијрәнч, бөһтанчы бир тә'гибә башладылар вә бу тә'гиби индијәдәк давам етдирирләр. Һөкумәт мүлкәдарлары мүдафиә етмәкдә елә бир һәјасызлыға чатмышды ки, кәндлиләри «өзбашына» торпағы зәбт етмәк үстүндә мәһкәмәјә чәлб етмәјә башлајыр.

Кәндлиләрин башыны товлајараг инандырмаға чалышырлар ки, Мүәссисләр мәчлисинә гәдәр көзләсинләр. Бу мәчлисин чағырылмасыны исә капиталистләр даим ләнкидирләр. Болшевикләрин төләби нәтичәсиндә бунун чағырылмасы инди сентјабрын 30-на тә'јин едилдији бир заманда капиталистләр бунун «сон дәрәчә» гыса бир вахт олмасы һаггында ачыгчаһај-күј салыр вә Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасыны тә'хирә салмағы төләб едирләр... Капиталист вә мүлкәдарлар партијасынын, «кадетләр» партијасынын вә ја «халг азадлығы» партијасынын ән нүфузлу үзвләри, мәсәлән, Панина Мүәссисләр мәчлисинин ча-

ғырылмасыны мүһарибә гуртаранадәк тә'хирә салмағы ачыгча тәблиғ едирләр.

Торпаг мәсәләсиндә Мүәссисләр мәчлисинә гәдәр көзлә. Мүәссисләр мәчлиси мәсәләсиндә мүһарибә гуртарана гәдәр көзлә. Мүһарибәнин гуртармасыны там гәләбәјә гәдәр көзлә. Бах белә нәтичә чыхыр. Һөкумәтдә чохлуг тәшкил едән капиталист вә мүлкәдарлар кәндлиләри ачыгча әлә салырлар.

II

Бәс чар һакимиҗҗәти деврилдикдән сонра, азад бир өлкәдә бу нечә ола билмишдир?

Азад олмајан өлкәдә халгы чар, бир овуч мүлкәдарлар, капиталистләр вә һеч кәс тәрәфиндән сечилмәмиш мә'мурлар идарә едирләр.

Азад өлкәдә халгы јалныз онун өзү тәрәфиндән бу мәгсәдлә сечилмиш адамлар идарә едирләр. Сечкиләр заманы халг партијалара бөлүнүр вә адәтән әһалинин һәр синфи өзү ајрыча партија тәшкил едир, мәсәлән, мүлкәдарлар, капиталистләр, кәндлиләр, фәһләләр ајры-ајры партијалар јарадырлар. Буна көрә дә азад өлкәләрдә халг, партијаларын ачыг мүбаризәси вә бунларын арасында азад сазиш васитәсилә идарә едилир.

1917-чи ил февралын 27-дә чар һакимиҗҗәти деврилдикдән сонра, тәгрибән 4 ај әрзиндә Русија азад бир өлкә кими идарә едилирди, мәһз сәрбәст сурәтдә тәшкил едилән партијаларын ачыг мүбаризәси вә бунларын арасында азад сазиш васитәсилә идарә едилирди. Рус ингилабынын инкишафыны баша дүшмәк үчүн, демәли, һансы башлыча партијалар олдуғуну, бу партијаларын һансы синифләрин мәнафејини мүдафиә етдијини, бүтүн бу партијаларын арасында нә кими гаршылыглы мүнасибәтләр олдуғуну өјрәнмәк һәр шејдән вачибдир.

III

Чар һакимиҗҗәти деврилдикдән сонра дөвләт һакимиҗҗәти биринчи Мүвәггәти һөкумәтин әлинә кечди. Бу һөкумәт буржуазијанын, җә'ни капиталистләрин нүма-

јәндәләриндән ибарәт иди вә мүлкәдарлар да онлара гошулмушдулар. Капиталистләрин башлыча партијасы олан «кадетләр» партијасы буржуазијанын һаким вә һөкумәт партијасы кими биринчи јердә дурурду.

Чар гошунларына гаршы, әлбәттә, капиталистләр дејил, фәһлә вә кәндлиләрин, матрос вә әскәрләрин мүбаризә апардығына, азадлыг уғрунда онларын ган ахытдығына бахмајараг, һакимијјәт һеч дә тәсадүфи олараг бу партијанын әлинә кечмәмишди. Һакимијјәт она көрә капиталистләр партијасынын әлинә кечди ки, бу синфин әлиндә сәрвәт, тәшкилат вә билик кими бир гүввә вар иди. 1905-чи илдән сонракы мүддәтдә вә хүсусилә мүһарибә әрзиндә Русијада капиталистләр синфи вә онлара гошулан мүлкәдарлар өзүнүн тәшкили чәһәтдән ән чох мүвәффәгијјәт газанмышды.

Кадетләр партијасы һәмишә, 1905-чи илдә дә, 1905-чи илдән 1917-чи илә гәдәр дә монархист партија олмушдур. Чар истибдады үзәриндә халғын гәләбәсиндән сонра бу партија өзүнү республикачы партија е'лан етди. Тарихин тәчрүбәси көстәрир ки, халг монархијаја галиб кәлдији заман капиталистләрин партијалары, капиталистләрин имтијазларыны вә халг үзәриндә онларын там һөкмранлығыны горујуб сахламаг үчүн һәмишә республикачы олмаға разы олмушлар.

Сөзсүз кадетләр партијасы «халг азадлығына» тәрәфдардыр. Ишдә бу партија капиталистләрин тәрәфдарыдыр вә бүтүн мүлкәдарлар, бүтүн монархистләр, бүтүн гаракүруһчулар да дәрһал онун тәрәфинә кечдиләр. Мәтбуат вә сечкиләр буна сүбутдур. Бүтүн буржуа гәзетләри вә бүтүн гаракүруһчу мәтбуат ингилабдан сонра кадетләрлә ағыз-ағыза верди. Ачыг чыхыш етмәјә чәсарәти чатмајан бүтүн монархист партијалар сечкиләрдә, мәсәлән, Петроградда кадетләр партијасына тәрәфдар олдулар.

Дөвләт һакимијјәтини әлә кечирән кадетләр, вар гүввәләрини инкилис вә франсыз капиталистләри илә кизли, сојғунчу мүгавиләләр бағламыш чар II Николајын башладығы ишғалчы, сојғунчу мүһарибәни да-

вам етдирмәјә јөнәлтдиләр. Бу мүгавиләләрә көрә, гәләбә әлдә едиләчәји һалда, рус капиталистләринә Истанбулу да, Галитсијаны да, Ермәнистаны да вә и. а. тутмаг вә'д едилмишди. Халгдан исә кадетләр һөкүмәти бош бәһанәләр вә вә'дләрлә јахасыны гуртарараг, фәһлә вә кәндлиләр үчүн вачиб, зәрури олан бүтүн мәсәләләрин һәллини Мүәссисләр мәчлисинә гәдәр тә'хирә салыр вә онун чағырылмасы вахтыны тә'јин етмирди.

Халг азадлыгдан истифадә едәрәк, мүстәгил сурәтдә тәшкил олунмаға башлады. Русија әһалисинин бөјүк чохлуғуну тәшкил едән фәһлә вә кәндлиләрин башлыча тәшкилаты фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләри иди. Бу Советләр һәлә феврал ингилабы заманы јаранмаға башламышды вә бундан бир нечә һәфтә сонра Русијанын бөјүк шәһәрләриниң чохунда вә бир чох гәзаларда фәһлә синфинин вә кәндлиләрин бүтүн шүурлу, габагчыл адамлары Советләр тәрәфиндән бирләшдирилмишди.

Советләр тамамилә азад сурәтдә сечилирди. Советләр халг күтләләриниң, фәһлә вә кәндлиләрин әсл тәшкилатлары иди. Советләр халгын бөјүк чохлуғунун әсл тәшкилатлары иди. Һәрби палтар кејән фәһлә вә кәндлиләр силаһланмышдылар.

Өзлүјүндә ајдындыр ки, Советләр бүтүн дөвләт һакимијјәтини өз әлләринә ала биләрдиләр вә алмалы идиләр. Дөвләтдә Мүәссисләр мәчлиси чағырылана-дәк Советләрдән башга һеч бир һакимијјәт олмамалы иди. Јалныз о заман бизим ингилабымыз һәгигәтән халг ингилабы, һәгигәтән демократик ингилаб оларды. Һәгигәтән сүлһ әлдә етмәк истәјән, ишғалчылыг мүһарибәсиндә һәгигәтән мәнафеји олмајан зәһмәткеш күтләләр јалныз о заман һәм ишғалчы мүһарибәјә сон гоја биләр, һәм дә сүлһлә нәтичәләнә биләч бир сијасәти гәтијјәтлә вә мөһкәм сурәтдә һәјата кечирмәјә башлаја биләрдиләр. «Мүһарибәдә» зәһмәтсиз чохлу пул газанан, өлкәни дағынты вә ачлыға кәтириб чыхаран капиталистләри фәһлә вә кәндлиләр јалныз о заман чиловлаја биләрдиләр. Лакин Советләрдә депутатларын аз һиссәси бүтүн дөвләт һакимијјәтинин

Советләрә верилмәсини тәләб едән ингилабчы фәһләләр партијасынын, сосиал-демократ болшевикләрин тәрәфиндә иди. Советләрдә депутатларын чох һиссәси һакимијјәтин Советләрә верилмәсинин әлејһинә олан сосиал-демократ меншевик вә есер партијаларынын тәрәфиндә иди. Буржуазија һөкумәтини арадан галдырыб, ону Советләр һөкумәти илә әвәз етмәк әвәзинә, бу партијалар буржуазија һөкумәтинә көмәк көстәрмәји вә онунла сазишә кирмәји, онунла үмуми һөкумәт јаратмағы мүдафиә едирдиләр. Халгын чохлуғунун инандығы есер вә меншевик партијаларынын буржуазија илә бу сазиш сијасәти ингилабын башландығы вахтдан бәри кечән бүтүн 5 ај әрзиндә онун инкишафынын бүтүн кедишинин башлыча мәзмунуну тәшкил едир.

IV

Һәр шејдән әввәл, есерләрин вә меншевикләрин буржуазија илә сазишчилијинин нечә давам етдијини нәзәрдән кечирәк, сонра исә халгын чохлуғунун онлара инанмасынын сәбәбләрини ахтараг.

V

Меншевикләрин вә есерләрин капиталистләрлә сазишчилији рус ингилабынын бүтүн дөврләри әрзиндә кәһ бир, кәһ да дикәр шәкилдә олмушдур.

1917-чи ил февралын лап ахырларында, халг галиб кәлиб, чар һакимијјәти деврилән кими капиталистләрин Мүвәггәти һөкумәти «сосиалист» кими Керенскини өз тәркибинә дахил етди. Әслиндә Керенски һеч вахт сосиалист олмамышдыр, анчаг трудовик олмушдур, јалныз 1917-чи илин мартындан е'тибарән, артыг бу иш тәһлүкәсиз вә фајдалы олдуғу заман «сосиалист-ингилабчылардан» сајылмаға башламышдыр. Петроград Совети сәдринин мүавини Керенскинин васитәсилә капиталистләрин Мүвәггәти һөкумәти дәрһал Совети өзүнә бағламаға вә әлә алмаға чалышды. Совет, јә'ни бурада чохлуг тәшкил едән есерләр вә меншевикләр капиталистләрин Мүвәггәти һөкумәти тәш-

кил едилдикдән сонра дәрһал, о өз вә'дләрини јеринә јетирдијинә «көрә» «она көмәк көстәрмәјә» разы олду вә беләликлә дә өзүнүн табе едилмәсинә имкан верди.

Совет өзүнү Мүвәггәти һөкумәтин һәрәкәтләрини јохлајан, буна нәзарәт едән орган һесаб едирди. Советин башчылары «әлагә комиссијасы» адланан комиссија тә'сис етдиләр, јә'ни һөкумәтлә әлагә, рабитә үчүн бир комиссија дүзәлтдиләр[46]. Советин, әслиндә, вәзифәсиз назир вә ја гејри-рәсми назир вәзијјәтиндә олан есер вә меншевик башчылары бу әлагә комиссијасында капиталистләрин һөкумәти илә даим данышыг апарырдылар.

Бүтүн март вә демәк олар, бүтүн апрел ајлары әрзиндә белә бир вәзијјәт давам едирди. Капиталистләр вахт газанмаға чалышараг, тә'хирләр вә бәһанәләр васитәсилә һәрәкәт едирдиләр. Капиталистләр һөкумәти бу мүддәт әрзиндә ингилабын инкишафы үчүн аз-чох чидди олан һеч бир аддым атмады. Һөкумәт һәтта өзүнүн лап билаваситә вәзифәси үчүн, Мүәссисләр мәчлиси чағырмаг үчүн гәтијјән һеч бир иш көрмәди, мәсәләни јерләрә көндәрмәди, һәтта мәсәләни назырламаг үчүн һеч мәркәзи комиссија да јаратмады. Һөкумәт бир шеја: чарын Инкилтәрә вә Франса капиталистләри илә бағламыш олдуғу сојғунчу бејнәлхалг мүгавиләләри кизличә бәрпа етмәја, ингилабы мүмкүн гәдәр еһтијатла вә нәзәрә чарпмадан ләнкитмәја, һәр шеј вә'д едиб, һеч бир шеји јеринә јетирмәмәја чалышырды. Есерләр вә меншевикләр «әлагә комиссијасында» ахмаг ролу ојнајырдылар; онлары күрултулу ибарәләрлә, вә'дләрлә алдадыр, «сабаһ-сабаһа» салырдылар. Мәшһур тәмсилдәки гарға кими, есерләр вә меншевикләр тә'рифә алданыр, мәмнунијјәтлә капиталистләрин белә инандырмаларыны динләјирдиләр ки, куја онлар Советләрә јүксәк гијмәт верирләр вә Советләр олмадан бирчә аддым да атмырлар.

Һәгигәтдә исә вахт кечирди вә капиталистләрин һөкумәти ингилаб үчүн гәтијјән һеч бир иш көрмәмишди. Ингилабын әлејһинә исә бу мүддәт әрзиндә һөкумәт кизли сојғунчу мүгавиләләри бәрпа етмәја, даһа доғрусу, бунлары тәсдиг етмәја вә үстәлик инкилис-

франсыз империализминин дипломатлары илә ejни дәрәчәдә кизли олан әлавә данышыгларла «чанландырмаға» мүвәффәг олмушду. Ингилаб әлejhинә бу мүддәт әрзиндә һөкумәт дөjүшән ордунун кенераллары вә забитләринин әксингилаби тәшкилатынын (вә ja, һеч олмазса, онларын jахынлашмасынын) әсасыны гojмаға мүвәффәг олмушду. Ингилаб әлejhинә һөкумәт сәнajечиләри, фабрикчиләри вә заводчулары тәшкил етмәjә башлаja билмишди вә бунлар да фәһләләрин тәзjиги алтында бир-биринин ардынча күзәштә кетмәjә мәчбур олмуш, лакин ejни заманда да истehсалда саботаж етмәjә (ону корламаға) вә әлверишли фүрсәт көзләjәрәк, онун дajандырылмасыны һазырламаға башламышдылар.

Лакин Советләрдә габагчыл фәһлә вә кәндлиләрин тәшкилаты дурмадан ирәлиләjирди. Мәзлум синифләрин ән jахшы адамлары һисс едирдиләр ки, һөкумәт өзүнүн Петроград Совети илә сазишинә бахмajараг, Керенскинин тәмтәраглы сөзләринә бахмajараг, «әлаtә комиссиjасына» бахмajараг, jенә дә халгын дүшмәни, ингилабын дүшмәни олараг галыр. Күтләләр һисс едирдиләр ки, капиталистләрин мүгавимәти гырылмазса, сүлһ иши, азадлыг иши, ингилаб иши һөкмән удузулачагдыр. Күтләләр ичәрисиндә сәбирсизлик вә һиддәт артырды.

VI

Сәбирсизлик вә һиддәт апрелин 20—21-дә бирдәнбирә өзүнү көстәрди. Һәрәкат һеч кәс тәрәфиндән һазырланмадан, кортәбии сурәтдә башланды. Һәрәкат о дәрәчәдә кәскин сурәтдә һөкумәтин әлejhинә jөнәлмишди ки, һәтта бир полк силаһланмыш һалда чыхыш етмиш вә назирләри һәбс етмәк үчүн Мари сарajына кәлмишди. Һөкумәтин даһа давам кәтирә билмәjәчәjи һамыja тамамилә ajдын олду. Советләр һеч кәсдән азачыг да мүгавимәт көрмәдән һакимиjjәти өз әлинә ала биләрди (вә алмалы иди). Бунун әвәзиндә есерләр вә меншевикләр капиталистләрин jыхылмагда олан һөкумәтинә көмәк етдиләр,

онунла сазишə кириб өзləрини daha чох долашдырдылар, ингилабын мəhвинə сəбəб ола билəчəк daha фəлакəтли аддымлар атдылар.

Ингилаб бүтүн синифləри ади, динч вахтда көрүнмəмиш сүр'əтлə вə əсаслы сурəтдə өjрəдир. Ən jахшы тəшкил олунан, синфи мүбаризə вə сијасəт ишləриндə ən тəчрүбəли капиталистлəр башгаларындан daha тез өjрəндиləр. Онлар hөкумəтин чарəсиз вəзијjəтдə олдуғуну көрүб, 1848-чи илдən сонра там бир нечə он ил эрзиндə фəhlələри əлə салмаг, парчаламаг вə күчдən салмаг үчүн башга өлкələрин капиталистləри тəрəфиндən ишлəдилən үсула əл атдылар. Бу үсул «коалисија» дејилən, jə'ни буржуазијадан вə сосиализмə хəjанəт едənлəрдən гурашдырылан, дүзəлдилən үмуми hөкумəтдən ибарəтдир.

Ингилаби фəhлə hərəкаты илə jанашы олараг азадлыг вə демократијанын ən узун мүддəт давам етдији өлкələрдə, Инкилтərə вə Франсада капиталистлəр дəфələрлə вə бөjүк бир мүвəффəгијjətlə бу үсулдан истифадə етмишлəр. «Сосиалист» башчылар буржуазијанын hөкумəтинə дахил олараг, hөкмən капиталистлəр үчүн сахта бир ојунчаг, мүгəввa, пəрдə, фəhlələри алдатмаг үчүн бир алət олмушлар. Русијанын «демократик вə республикачы» капиталистлəри həмин бу үсулу ишə салдылар. Есерлəр вə меншевиклəр дəрhал өзləрини əлə салмаға имкан вердиләр вə мајын 6-да Чернов, Серетели вə К⁰-сынын иштиракы илə «коалисијалы» hөкумət бир факт олду.

Есер вə меншевик партијаларындан олан ахмаглар өз башчыларынын назирлик шөhрəти газанмасындан тəкəббүрлə илhам алараг, шəнлик едирдиләр. Капиталистлəр халга гаршы «Советləрин башчыларынын» симасында көмəкчиләр əлдə етдикləринə көрə, «чəbhədə hүчум əмəлијjатына», jə'ни санки дајанмыш империалист мүharибəсинə, сојғунчулуг мүharибəсинə jардым көстəрəчəкləри haггында онлардан вə'дləр алыб разы галыр вə шəнлəнирдиләр. Капиталистлəр бу башчыларын бүтүн ловға күчсүзлүјүнə бəләд идиләр, онлар билирдиләр ки, нəзарəт барəсиндə вə həttа истеhсалы тəшкил етмək барəсиндə, сүлh сијасəти

вә с. барәсиндә буржуазијанын вердиҗи вә'дләр һеч бир заман јеринә јетирилмәҹәкдир.

Белә дә олду. Ингилабын инкишафындакы икинчи мәрһәлә, мајын 6-дан ијунун 9-на вә ја 18-нә гәдәр олан мәрһәлә есер вә меншевикләри асанлыгла әлә салмағын мүмкүн олмасы һаггында капиталистләрин үмидләрини тамамилә тәсдиг етди.

Пешехонов вә Скобелев капиталистләрдән мәнфәәтин 100%-ни алаҹаглары, онларын «мүгавимәтинин гырылмасы» вә с. һаггындакы күрултулу ибарәләрлә өзләрини вә халгы алдатдыглары заман капиталистләр өз јерләрини мөһкәмләтмәкдә давам едирдиләр. Бу мүддәт әрзиндә капиталистләри чиловламаг үчүн ишдә һеч бир иш, гәтиҗјән һеч бир иш көрүлмәмишди. Гачыб дүшмән чәбһәсинә кечән сосиалистләрдән олан назирләр мәзлум синифләрин көзүндән пәрдә асмаг үчүн бошбоғазлыг аләти олдулар, бүтүн дөвләт идарә апараты исә әслиндә бүрократијанын (мә'мурларын) вә буржуазијанын әлиндә галмышды. Сәнаје назиринин мүавини бәднам Палчински бу апаратын типик нүмајәндәси олуб капиталистләрә гаршы һәр һансы бир тәдбирә манечилик төрәдирди. Назирләр бошбоғазлыг едирдиләр—һәр шеј көһнә гајдасында галырды.

Буржуазија ингилаба гаршы мүбаризә үчүн хүсусилә назир Серетелидән истифадә едирди. Кронштатдакы ингилабчылар тә'јин олунмуш комиссары ишдән көтүрмәк кими бир өткәмлик дәрәчәсинә чатдыгда, ону Кронштадты «сакитләшдирмәјә» көндәрмишдиләр. Буржуазија Кронштадта гаршы өз гәзетләриндә олдугча һај-күјлү, гәрәзли, гызғын бир ја.лан, бөһтан вә тә'гиб кампанијасына башлајараг, Кронштадты «Русијадан ајрылмаг» истәмәкдә тәгсирләндирир, бу вә бу кими чәфәнкијаты мин шәкилдә тәкрар едир, хырда буржуазијаны вә филистерләри горхудурду. Күт, горхуја дүшмүш филистерлијин ән типик нүмајәндәси олан Серетели әксингилабчы буржуазијанын нөкәри ролу ојнадығыны баша дүшмәјәрәк, һамыдан чох «вичданла» буржуазијанын тә'гиб тәләсинә дүшүр, Кронштадты һамыдан сә'јлә «асыб-кәсир вә са-

китләшдирирди». Белә чыхырды ки, о, ингилабчы Кронштадт илә елә бир «сазиш» кечирилмәси үчүн алət ролу ојнајыр ки, Кронштадтда комиссар садәчә һөкумət тәрәфиндән тә'јин едилмәсин, мәһз јеринда сечилсин вә һөкумət тәрәфиндән *тәсдиг едилсин.* Сосиализмдән үз дөндәриб буржуазијанын тәрәфинә кечмиш назирләр өз вахтларыны бу чүр мискин компромисләрә сәрф едирдиләр.

Буржуа назирин һөкумәти мүдафиә етмәк үчүн көрүнә билмәдији јердә, ингилабчы фәһләләр гаршысында вә ја Советләрдә «сосиалист» назир Скобелев, Серетели, Чернов вә башгалары көрүнүр (даһа доғрусу: буржуазија тәрәфиндән ораја көндәрилир) вә вичданла буржуазијанын ишини јеринә јетирирди, һөкумәти мүдафиә етмәк үчүн дәридән чыхыр, капиталистләрә бәраәт газандырыр, дөнә-дөнә верилән вә'дләри тәкрар етмәклә, көзләмәји дөнә-дөнә мәсләһәт көрмәклә халгы әлә салырды.

Назир Чернов хүсусилә өз буржуа һәмкарлары илә сөвдәләшмәклә мәшғул иди: лап ијул ајынадәк, о заман 3—4 ијул һәрәкатындан сонра јени «һакимијјәт бөһраны» башландығы вахта гәдәр, кадетләрин һөкумәтдән чыхыб кетдији вахта гәдәр, назир Чернов даим өз буржуа һәмкарларыны «дилә тутмаг», һеч олмазса торпағын алгы-сатгысыны гадаған етмәјә разылыг вермәләри үчүн онлары «јола кәтирмәк» кими фајдалы, мараглы вә бүтүн халг үчүн әһәмијјәти олан ишлә мәшғул иди. Питердә кәндли депутатларынын Үмумрусија гурултајында (Советиндә) кәндлиләрә бунун гадаған едилмәси бөјүк бир тәнтәнә илә вә'д едилмишди. Лакин вә'д вә'длијиндә галды. Чернов буну нә мајда, нә дә ијунда јеринә јетирә билмәди, нәһајәт, ијулун 3—4 кортәбии партлајышын ингилаби далғасы кадетләрин һөкумәтдән чыхыб кетмәси илә бир вахта дүшдүкдә бу тәдбири кечирмәк мүмкүн олду. Лакин онда да бу тәдбир тәк иди, торпаг уғрунда кәндлиләрин мүлкәдарлара гаршы апардыглары мүбаризә ишини чидди сурәтдә јахшылашдырмагда күчсүз иди.

Бу заман чәбһәдә империалист, сојғунчу мүһарибә-

сини ичиндән башламаг кими эксингилаби, империалист вәзифәни, халгын нифрәт етдији Гучковун јеринә јетирә билмәдији вәзифәни сосиалист-ингилабчылар партијасынын јени мејдана чыхмыш үзвү «ингилабчы демократ» Керенски мүвәффәгијјәтлә вә парлаг сурәтдә јеринә јетирирди. О өз ширин нитгләриндән һејран олурду, ону әлдә бир ојунчаг һесаб едән империалистләр ону тә'рифләјир, она јалтаглыг едир, она пәрәстиш едирдиләр—бүтүн бунлары она көрә едирдиләр ки, о чан-башла капиталистләрә хидмәт едирди, «ингилабчы гошунлары» чар II Николајын Инкилтәрә вә Франса капиталистләри илә бағладығы мүгавиләләри јеринә јетирмәк мәгсәдилә апарылан мүһарибәни, рус капиталистләринин Истанбулу вә Лвову, Әрзуруму вә Трабзону әлә кечирмәләри наминә апарылан мүһарибәни давам етдирмәјә разы салырды.

Мајын 6-дан ијунун 9-дәк рус ингилабынын икинчи мәрһәләси белә кечди. «Сосиалист» назирләрин ганады вә мүдафиәси алтында эксингилабчы буржуазија күчләниб гүввә топлајараг, һәм харичи дүшмәнә гаршы, һәм дә дахили дүшмәнә, јә'ни ингилабчы фәһләләрә гаршы һүчум һазырлады.

VII

Ијунун 9-да ингилабчы фәһләләрин партијасы, большевикләр партијасы күтләләрин дурмадан артан наразылыг вә һиддәтини мүтәшәккил сурәтдә ифадә етмәк үчүн Питердә нүмајиш һазырлајырды. Буржуазија илә сазишләрдә долашан, империалист һүчум сијасәти илә бағлы олан есер вә меншевик башчылары күтләләр ичәрисиндә өз тә'сирләрини итирдикләрини һисс едиб дәһшәтә кәлдиләр. Нүмајишә гаршы үмуми бир курултү галхды, курултү бу дәфә эксингилабчы кадетләри есерләрлә вә меншевикләрлә бирләшдирди. Онларын рәһбәрлији алтында, онларын капиталистләрлә сазишчилик сијасәти нәтичәсиндә хырда буржуа күтләләринин эксингилабчы буржуазија илә иттифага тәрәф дөнмәләри тамамилә мүәјјән едилди,

hejrət edilən̆ək gədər ajdın bir şəkildə kөrүndү. 9 ijun bөhranynын tarixi əhəmijjəti, sinfi mə'nasы bundadыr.

Bolшevikljər hazыrkы zamanda fəhljələri birljəшmiш kadetljərə, esərljərə və menшevikljərə garшы gыzғын dөjүшə apармағы gətijjən istəmәjərək, nүmajiши ljəғv etdiljər. Lakin bu ахырынčылар azaчыg da olsa kүtljələrin e'timadыny sахламаг үчүn, ijunun 18-nə үmumi nүmajiш tə'jin etmәjə mәčbur idiljər. Burjuazija gəzəbljənib өzүndən чыхmышdы; o haglы olараg buny хырda burjua demokratijasынын proletariata tərəf mejli hesab edir və čəbhədəki hүčүmla demokratijanын hərəkətini pozmағы gətiljəшdirmiшdi.

Doғrudan da, 18 ijun Petербург kүtljələri arasында ingilabčы proletariatын шүarlarына, bolшevizmin шүarlarына čox əzəmətli bir gəljəbə gazandырdы, ijunun 19-da isə burjuazija və bonapartčы* Kerenski tərəfindən məhz ijunun 18-də čəbhədə hүčүm baшlandығы təntənəli surətdə e'lan edildi.

Hүčүm əslində zəhmətkeшljərin bөjүk čoxluғunun iradəsi əksinə олараg, kapitalistljərin mənafeji үčүn sojғunčuluг mүharibəsinin jenidən baшlanmasы demək idi. Buna kөrə də hүčүmla labүd surətdə əlagədar олараg, bir tərəfdən, шovinizm oldugča gүvvətləndi və hərbi hakimijjət (demәli, habelə dөvlət hakimijjəti) bonapartčылardan ibarət hərbi kүruhun əlinə kečdi, dikər tərəfdən də, kүtljələrə garшы zoraкылыға, bejnəlmiləlčiljəri tə'gib etmәjə, təшvigat azadlығыny ləğv etmәjə, mүharibə əlejhinə onlары həbsə alыb kүlljələmәjə kečdiljər.

Əkər majын 6-sы esərljəri və menшevikljəri burjuazijanын čənk arabasына kəndirlə bağlamышdыsa, ijunun 19-u kapitalistljərin nөkərljəri olan esər və menшevikljəri zənčirlə bağlady.

---

* Kapitalistlər partijasы ilə fəhljələr partijasынын bir-biri ilə son dərəčə kəskin mүbarizəsindən istifadə edərək, partijasыz hөkumət kimi kөrүnmәjə čalышan hөkumət bonapartizm adlanыr (Fransanын imperatorlары iki Bonapartын adындандыр). Əslində kapitalistlərə хidmət edən belə bir hөkumət fəhljələri və'dlərlə və хырda sədəgəljərlə daha čox aldadыr.

VIII

Сојғунчулуг мүһарибәсинин јенидән башланмасы нәтичәсиндә күтләләрин гәзәби тәбии олараг даһа сүр'әтлә вә даһа күчлү шәкилдә артды. Ијулун 3—4-дә онларын һиддәти партлады; болшевикләр партлајышы дајандырмаға чалышырдылар вә онлар, ајдындыр ки, буна ән мүтәшәккил бир форма вермәјә чалышмалы идиләр.

Буржуазијанын аға тәрәфиндән итаәтдә сахланмыш гуллары олан есерләр вә меншевикләр һәр шејә: иртичачы гошунларын Питерә кәтирилмәсинә дә, өлүм чәзасынын бәрпа едилмәсинә дә, фәһләләрин вә ингилабчы гошунларын тәрксилаһ едилмәсинә дә, мәһкәмәсиз һәбсләрә, тә'гибләрә, гәзетләрин бағланмасына да разы олдулар. Буржуазијанын һөкумәтдә бүтүнлүклә әлә ала билмәдији, Советләрин әлә алмаг истәмәдији һакимијјәт, ајдындыр ки, тамамилә кадетләр вә гаракүруһчулар тәрәфиндән, мүлкәдарлар вә капиталистләр тәрәфиндән јардым көстәрилән һәрби күруһун, бонапартчыларын әлинә кечди.

Пилләләри бир-бир енирләр. Есерләр вә меншевикләр буржуазија илә сазишчилик кими маил бир мүстәви үзәринә дүшдүкләринә көрә, даим ашағы сүрүшәрәк лап кирдаба јуварланмышлар. Онлар февралын 28-дә Петроград Советиндә буржуа һөкумәтинә шәрти јардым көстәрмәји вә'д етмишдиләр. Мајын 6-да онлар бу һөкумәти ифласдан хилас етдиләр вә һүчума разылыг вермәклә өзләринин онун нөкәри вә мүдафиәчисинә чеврилмәләринә имкан вердиләр. Ијунун 9-да онлар ингилабчы пролетариата гаршы гызғын гәзәб, јалан вә бөһтан јүрүшүндә әксингилабчы буржуазија илә бирләшдиләр. Ијунун 19-да онлар сојғунчулуг мүһарибәсинин јенидән башланмасыны бәјәндиләр. Ијулун 3-дә онлар иртичачы гошунларын чағырылмасына разылыг вердиләр: бу, һакимијјәтин гәти олараг бонапартчылара верилмәсинин башланғычы иди. Пилләләри бир-бир енирләр.

Есер вә меншевик партијаларынын белә биабырчы сону тәсадүф дејилдир, хырда тәсәррүфат саһибләри-

нин, хырда буржуазијанын игтисади вәзијјәтинин Авропа тәчрүбәсиндә дәфәләрлә тәсдиг олунмуш нәтичәсидир.

IX

Әлбәттә, һәр кәс хырда тәсәррүфат саһибләринин нечә тагәтдән дүшәнәдәк чалышдығыны, «адамлар сырасына чыхмаға», әсл тәсәррүфат саһиби олмаға, «мөһкәм» тәсәррүфат саһиби вәзијјәтинә, буржуазија вәзијјәтинә јүксәлмәјә чалышдыгларыны мүшаһидә етмишдир. Капитализм һөкм сүрдүкчә, хырда тәсәррүфат саһибләринин башга чыхыш јолу јохдур: ја өзләри капиталист вәзијјәтинә кечмәли (бу исә јүз хырда тәсәррүфат саһибиндән олса-олса бириня мүјәссәрдир), ја да вар-јохдан чыхмыш тәсәррүфат саһиби, јарымпролетар, сонра да пролетар вәзијјәтинә дүшмәли. Сијасәтдә дә белә дир: хырда буржуа демократијасы, хүсусилә онун башчылары буржуазијанын ардынча сүрүнүрләр. Хырда буржуа демократијасынын башчылары ири капиталистләрлә сазишин мүмкүн олмасы һаггында өз күтләләринә вә'дләр вә инандырмалар васитәсилә тәсәлли верирләр,—ән јахшы һалда онлар, ән гыса мүддәтә зәһмәткеш күтләләрин кичик бир јухары тәбәгәси үчүн капиталистләрдән чүзи күзәштләр алырлар, бүтүн һәлледичи, бүтүн мүһүм мәсәләләрдә исә хырда буржуа демократијасы һәмишә буржуазијанын гујругунда сүрүнмүш, онун күчсүз әлавәси олмуш, малијјә кралларынын әлиндә итаәткар бир аләт олмушдур. Инкилтәрә вә Франсанын тәчрүбәси буну дәфәләрлә тәсдиг етмишдир.

Рус ингилабынын тәчрүбәси, хүсусилә империалист мүһарибәсинин вә онун јаратдығы ән дәрин бөһранын тә'сири алтында һадисәләр мисилсиз бир сүр'әтлә инкишаф етдији заман, 1917-чи илин февралындан ијулунадәк олан дөврүн бу тәчрүбәси хырда буржуазијанын вәзијјәтинин сәбатсызлығы һаггында көһнә марксист һәгигәтини олдугча ајдын вә ашкар сурәтдә тәсдиг етмишдир.

Рус ингилабынын ибрәт дәрси белә дир: зәһмәткеш

күтләләрин мүһарибә, ачлыг, мүлкәдарлар вә капиталистләрин әсарәти кими дәмир мәнкәнәнин ағзындан хилас олмасы үчүн есер вә меншевик партијалары илә әлагәни тамамилә кәсмәкдән, онларын хаин ролуну ајдын баша дүшмәкдән, буржуазија илә һәр һансы сазишчиликдән имтина етмәкдән, гәти сурәтдә ингилабчы фәһләләрин тәрәфинә кечмәкдән башга бир јолу јохдур. Ингилабчы фәһләләрә ән јохсул кәндиләр јардым көстәрәрсә, јалныз һәмин фәһләләр капиталистләрин мүгавимәтини гыра биләр, халгы торпағы өдәнчсиз әлә алмаға, там азадлыға, ачлыг үзәриндә гәләбәјә, мүһарибә үзәриндә гәләбәјә, әдаләтли вә мөһкәм сүлһә чатдыра биләр.

СӨЗАРДЫ

Мәтндән көрүндүјү кими, бу мәгалә ијулун ахырларында јазылмышдыр.

Август ајы әрзиндә ингилабын тарихи мәгаләдә дејиләнләри тамамилә тәсдиг етди. Сонра, августун ахырларында баш верән Корнилов үсјаны[47] ингилабда јени бир дөнүш јаратды, бүтүн халга ајдын көстәрди ки, әксингилабчы кенералларла иттифаг бағлајан кадетләр Советләри говмаға вә монархијаны бәрпа етмәјә чалышырлар. Ингилабын бу јени дөнүшүнүн нә гәдәр күчлү олдуғуну, онун буржуазија илә фәлакәтли сазишчилик сијасәтинә сон гоја билиб-билмәјәчәјини јахын кәләчәк көстәрәр...

Н. Ленин

6 сентјабр 1917-чи ил.

СТОҠҺОЛМ ҠОНФРАНСЫ МҮНАСИБӘТИЛӘ ҠАМЕНЕВИН МИҠ-дәки ЧЫХЫШЫ ҺАГГЫНДА[48]

Стоҡһолм конфрансы мүнасибәтилә августун 6-да Ҡаменев јолдашын МИҠ-дәки нитги өз партијасына вә өз принсипләринә сәдагәтли олан болшевикләрин е'тиразына сәбәб олмаја билмәз.

Ҡаменев јолдаш нитгинин лап биринчи чүмләсиндә рәсми характердә олан бир бәјанат вермишдир вә бу бәјанат онун чыхышыны ачыгча гәрибә бир шәклә салыр. Ҡаменев јолдаш белә дејир ки, шәхсән өз адындан чыхыш едир, «бизим фраксијамыз бу мәсәләни мүзакирә етмәмишдир».

Биринчиси, нә замандан бәри мүтәшәккил партијада мүһүм мәсәләләр һаггында ајры-ајры үзвләр «шәхсән өз адындан» чыхыш едир, бир һалда ки, фраксија мәсәләни мүзакирә етмәмишдир ј. Ҡаменевин дә чыхыш етмәјә һаггы јох иди. ●нун сөзләриндән чыхан биринчи нәтичә будур.

Икинчиси, ј. Ҡаменев нә һагла унутмушдур ки, партија МҠ-сынын Стоҡһолмда иштирак етмәк әлејһинә гәрары вардыр. Әкәр бу гәрар гурултај тәрәфиндән вә ја МҠ-нын јени гәрары илә ләғв едилмәмишсә, онда бу гәрар партија үчүн бир ганун олараг галыр. Әкәр бу гәрар ләғв едилмишдирсә, онда ј. Ҡаменев бу барәдә суса билмәзди, «биз, болшевикләр Стоҡһолм конфрансына индиҗәдәк мәнфи мүнасибәт бәсләмишик»— дејәрәк кечмиш замана данышмазды.

Јенә дә белә бир нәтичә чыхыр ки, Ҡаменевин нәинки чыхыш етмәјә һаггы јох иди, һәтта МҠ-нын онун

үчүн мəчбури олан гəрарыны бирчə кəлмə илə дə јада салмајараг, партијанын гəрарыны ачыгча позмуш, ачыгча партијанын əлејһинə данышмыш, партијанын ирадəсини позмушдур. Бу гəрар исə вахтилə «Правда»да дəрч едилмиш вə һəтта белə бир əлавə верилмишди ки, Симмервалд конфрансы Стокһолмда иштирак етмək əлејһинə оларса, партијанын нүмајəндəси бу конфрансдан чыхыб кедəчəкдир*.

Болшевикляриң Стокһолмда иштирак етмəјə «əввəлки» мənфи мүнасибəтинин сəбəбляриниң Каменев доғру шəрһ етмəмишдир. О бурада сосиал-империалистляриң иштирак едəчəји һаггында, белə адамларла əлагə сахламағын ингилабчы с.-д. үчүн биабырчылыг олмасы һаггында сусмушдур.

Е'тираф етмək нə гəдəр кəдəрли олса да, е'тираф етмək лазымдыр ки, тез-тез чох шеји долашыг салан Старостин ингилаби сосиал-демократијанын нөгтеји-нəзəриниң Каменевдəн 1000 гат јахшы, доғру, ләјагəтлə ифадə етмишдир. Сосиал-империалистлəрлə, назирлəрлə, Русијадакы чəлладларын əлалтылары илə бирликдə мүшавирəјə кетмək рүсвајчылыг вə хəјанəтдир. Онда бејнəлмиләлчилик һаггында данышмағына да дəјмəз.

Стокһолм һаггындакы бахышымызын «дəјишдирилмəси» һаггында Каменевин кəтирдији дəлилляр əслиндə о гəдəр зəиfдир ки, буна адамын күлмəји кəлир.

Каменев демишдир: «Бизə ајдын олду ки, бу андан е'тибарəн (??) Стокһолм империалист дөвлəтлəриң əлиндə даһа итаəткар бир аләт олмур (??)».

Бу доғру дејилдир. Һеч бир факт јохдур вə Каменев һеч бир чидди дəлил кəтирə билмəмишдир. Əкəр инкилис-франсыз сосиал-империалистляри кетмирлəр, алман сосиал-империалистляри кедирлəрсə, мəкəр бу принсипиал бир дəјишикликдирми?? Мəкəр бу, бејнəлмиләлчи бахымындан үмумијјəтлə бир дəјишикликдирми? Доғруданмы Каменев Данимарка сосиал-империалисти һаггындакы тамамилə ејни һадисəјə

* Бах: Əсəрляри, 5-чи нəшри, 32-чи чилд, сəһ. 74. *Ред.*

даир партијамызын (29 апрел тарихли) конфрансынын гәрарыны «унутмушдур»?

Гәзетләрин јаздығына көрә, сонра Каменев демишдир: «Стокһолм үзәриндә кениш ингилаби бајраг далғаланмаға башлајыр вә бу бајраг алтында бүтүн дүнја пролетариатынын күввәләри сәфәрбәрлијә алыныр».

Бу, Чернов вә Серетели руһунда олан бош бир декламасијадыр. Бу, бинабырчы јаландыр. Ингилаби бајраг дејил, сосиал-империалистләрин сөвдәләшмәләри, сазишләри, амнистијалары, илһаглары бөлүшдүрмәк һаггында банкирләрин данышыглары бајрағы,—Стокһолм үзәриндә әслиндә бах белә бир бајраг далғаланмаға башлајыр.

Буна дөзмәк олмаз ки, ингилаби бејнәлмиләлчилик үчүн бүтүн дүнја гаршысында мәс'улијјәт дашыјан бејнәлмиләлчиләр партијасы рус вә алман сосиал-империалистләринин фырылдагларына, Черновларын, Скобелевләрин вә К⁰-сынын буржуа империалист һөкүмәти назирләринин фырылдагларына јалтаглыг едиб өзүнү нүфуздан салсын.

Биз III Интернасионал јаратмағы гәрара алмышыг. Биз бүтүн чәтинликләрә бахмајараг бу иши јеринә јетирмәлијик. Керијә, сосиал-империалистләрлә сосиализмә хәјанәт едәнләр арасында сөвдәләшмәләрә дөғру бир аддым да атылмамалыдыр!

«Пролетарий» № 3, 23(16) август 1917-чи ил
Имза: Н. Ленин

«Пролетарий» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ГӘСД ҺАГГЫНДА ШАЈИӘЛӘР

17 август тарихли «Новая Жизнь»ин 103-чү №-синдә бу сәрлөвһә илә дәрч едилән мәгаләјә чох чидди диггәт верилмәлидир вә һәмин мәгаләдә чидди бир шеј кими гәләмә верилән мүддәанын гәтијјән чидди олмадығына бахмајараг, бу мәгалә үзәриндә (дөнә-дөнә) дајанмаг лазым кәлир.

Һәмин мәгаләнин мәзмуну бундан ибарәтдир: августун 14-дә Москвада белә шајиәләр јајылмышды ки, куја чәбһәдән Москваја тәрәф бә'зи казак һиссәләри кәлир вә бунунла јанашы оларағ «Москванын бә'зи ичтиман дәрәләринин рәғбәти илә мүәјјән һәрби группар» «һәлледичи әксингилабы чыхышлар» тәшкил едир. Сонра, куја һәрби һакимијјәт органлары Москва әскәр вә фәһлә депутатлары Советинә мә'лумат вермиш вә «МИК нүмајәндәләриниң иштиракы илә» (јә'ни меншевикләрин вә есерләрин иштиракы илә) әскәрләри шәһәри мүдафиә етмәјин зәрури олмасы илә таныш етмәк вә с. үчүн тәдбирләр көрмүшләр. Мәгаләнин ахырында дејилир: «Москва болшевикләриниң бир чох гошун һиссәләриндә нүфузу олан нүмајәндәләри дә бу һазырлыг ишләринә чәлб едилмишләр, бу дәфә онларын һәмин һиссәләрә кетмәсинә имкан верилмишдир».

Бу ахырынчы чүмлә гәсдән долашыг вә икимә'налы гурулмушдур: әкәр бир чох гошун һиссәләриндә болшевикләрин нүфузу вардырса (бу исә шүбһәсиздир вә һамыја мә'лумдур), онда нечә вә ким болшевикләрин бу һиссәләрә кетмәсинә «имкан верә» *би-*

ләрди? Ахы бу ачыгча чәфәнкијатдыр. Әкәр доғрудан да «бу дәфә» болшевикләрин *һәр һансы* гошун һиссәсинә кетмәләринә «имкан верилмишдирсә» (ким? көрүнүр, меншевикләр вә есерләр!) онда бу о демәкдир ки, «әксингилабдан мүдафиә олунмаг» үчүн болшевикләрлә мүдафиәчиләр арасында мүәјјән *блок,* иттифаг, разылыг олмушдур.

Бах бу чәһәт чидди олмајан мәгаләјә чидди әһәмијјәт верир вә бүтүн шүурлу фәһләләрдән сөјләнилән фактлара чох бөјүк бир диггәтлә јанашмаларыны тәләб едир.

Мүдафиәчиләр, јә'ни меншевикләр вә есерләр тәрәфиндән јајылан шајиәләр ачыгча ујдурмадыр вә бу шајиәләрин нә кими ијрәнч вә мурдар сијаси нијјәтлә јајылдығы тамамилә ајдындыр. Мәһз мүдафиәчиләрин куја горумаг истәдикләри Мүвәггәти һөкумәт һәгигәтән әксингилаби һөкумәтдир. Москва әксингилаби империалист мүшавирәсиндә казак кенералы Калединин рәсмән тәсдиг етдији кими, мәһз Мүвәггәти һөкумәт вә «сосиалист» назирләр чәбһәдән пајтахтлара, мәсәлән, ијулун 3-дә Петрограда һәгигәтән казак һиссәләрини чағырмышлар. Бу бир фактдыр.

Меншевикләри вә есерләри ифша едән, онларын ингилаба хәјанәтини, *онларын* әксингилабчыларла *иттифагыны, онларын* Калединләрлә *иттифагыны* сүбут едән бу факты меншевикләр вә есерләр пәрдәләмәјә, өрт-басдыр етмәјә чалышырлар, белә «шајиәләр» васитәсилә унутдурмаг истәјирләр ки, куја казаклар Керенскидән, Серетелидән, Скобелевдән, Авксентјевдән асылы олмадан Москва үзәринә кедирләр, куја меншевикләр вә есерләр «ингилабы мүдафиә едирләр» вә сајрә. Хаин меншевикләрин вә мүдафиәчиләрин сијаси нијјәти тамамилә ајдындыр: онлар фәһләләри алдатмаг, өзләрини ингилабчы кими гәләмә вермәк, болшевикләр барәсиндә бә'зи шејләр өјрәнмәк (әлбәттә, әкскәшфијјата вермәк үчүн), өз нүфузларыны бир тәһәр дүзәлтмәк истәјирләр. Бу нијјәт бачарыгсыз өрт-басдыр едилдији кими дә алчаг бир нијјәтдир. Бајағы јолла ахмаг бир «шајиә» дүзәлдиб дејирләр ки, биз болшевик гошун һиссәлә-

ринә кетмәк үчүн «имкан» тапарыг вә үмумијјәтлә Мүвәггәти һөкүмәтә е'тимады мөһкәмләдәрик, садәләвһ адамлары инандырырлар ки, куја казаклар бу һөкүмәти девирмәк истәјирләр, куја бу һөкүмәт казакларла блокда *дејилдир,* куја бу һөкүмәт «ингилабы мүдафиә едир» вә илахир вә саирә.

Нијјәт ајдындыр. Шајиәләр чәфәнк вә ујдурмадыр. Лакин белә дејирләр ки, Мүвәггәти һөкүмәтә биз чидди бир е'тимад газандырарыг, һабелә болшевикләри дә өзүмүзлә «блока» чәлб едәрик!

Чәтин инанмаг олар ки, болшевикләр ичәрисиндән инди мүдафиәчиләрлә блока разы олачаг ахмаглар вә алчаглар тапыла билсин. Буна инанмаг чәтиндир, чүнки, биринчиси, РСДФП VI гурултајынын[49] ачыгча гәтнамәси вардыр вә бу гәтнамәдә (бах: «Пролетарий»[50] № 4) дејилир ки, «меншевикләр гәти олараг пролетариатын дүшмәнләри чәбһәсинә кечмишләр». Гәти олараг дүшмән чәбһәсинә кечән адамларла данышыға кирмирләр, онларла блок бағламырлар. Һәмин гәтнамәдә даһа сонра дејилир: «ингилаби сосиал-демократијанын ән биринчи вәзифәси» «онлары (мүдафиәчи меншевикләри) фәһлә синфинин аз-чох ингилабчы олан бүтүн үнсүрләриндән тамамилә тәчрид етмәкдән» ибарәтдир. Ајдындыр ки, меншевикләрлә есерләр чәфәнк шајиәләр јајмагла мәһз белә тәчрид едилмәјә гаршы мүбаризә апарырлар. Ајдындыр ки, Питердә олдуғу кими, Москвада да фәһләләр меншевикләрдән вә есерләрдән кетдикчә даһа чох үз дөндәрирләр, онларын хаин, әксингилаби сијасәтини кетдикчә даһа ајдын көрүрләр вә мүдафиәчиләр «иши дүзәлтмәк» үчүн «һәр шеја әл атмалы» олурлар.

Гурултајын белә бир гәтнамәси олдуғу һалда, «имкан вермәк» вә ја Мүвәггәти һөкүмәтә (куја казаклардан мүдафиә олунан һөкүмәтә) долајы јолла е'тимад көстәрмәк үчүн мүдафиәчиләрлә сазишә кедә биләчәк болшевикләр, бу чүр болшевикләр, әлбәттә, дәрһал—һәм дә һаглы олараг—партијадан харич едиләрләр.

Лакин Москвада вә ја башга бир јердә мүдафиәчиләрлә блок дүзәлтмәјә, мүвәггәти олса да, бу чүр үму-

мш органлар кими бир шеј јаратмаға, һәр һансы бир сазишә вә с. разы ола биләчәк болшевикләр тапыла биләчәјинә диқәр сәбәбләрә көрә дә инанмаг чәтиндир. Еһтимал олмајан бу чүр болшевикләр үчүн ән јахшы бир вәзијјәти фәрз едәк: фәрз едәк ки, онлар садәлөвһлүк үзүндән, меншевикләр вә есерләр тәрәфиндән јајылан шајиәләрә доғрудан да инанмышлар, һәтта фәрз едәк ки, е'тибарлы көрүнмәк үчүн онлара јенә дә гондарма олан мүәјјән «фактлары» хәбәр вермишләр. Ајдындыр ки, бу һалда һеч бир вичданлы вә ја башыны тамамилә итирмәмиш болшевик, мүдафиәчиләрлә һеч бир блока, «имкан верилмәси» һаггында һеч бир данышыға вә с. разы олмаз. Һәтта бу һалда да болшевик белә дејәрди: әкәр әксингилабчы гошунлар инди Мүвәггәти һөкумәтә гаршы һүчума башлајарса, бизим фәһләләр, бизим әскәрләр әксингилабчы гошунларла вурушар, ијулун үчүндә Каледини вә К⁰-сыны чағырмыш бу һөкумәти *дејил,* мүстәгил сурәтдә ингилабы мүдафиә едәр, империалистләрин—Керенски, Авксентјев, Серетели, Скобелев вә К⁰-сынын гәләбәси дејил, өз мәгсәдләрини, фәһләләрин гәләбәси, јохсулларын гәләбәси, сүлһ ишинин гәләбәси мәгсәдләрини күдәрләр. Һәтта бизим фәрз етдијимиз мүстәсна надир һалда да болшевик меншевикләрә белә дејәрди: биз, әлбәттә, вурушачағыг, лакин 1917-чи илин февралында сосиал-демократларын кадетләрлә бирликдә чаризмә гаршы вурушараг, кадетләрлә һеч бир иттифага кетмәдикләри, онлара бирчә санијә дә олса инанмадыглары кими, биз дә сизинлә һеч бир кичичик сијаси иттифага, сизә азачыг да олса е'тимад көстәрмәјә разы олмарыг. 1905—1917-чи илләрдә кадетләрә е'тимад едилдији кими, инди дә меншевикләрә азачыг е'тимад етмәк—ингилаба хәјанәт оларды.

Болшевик фәһләләрә вә әскәрләрә белә дејәрди: вурушаг, лакин гәләбәнин нәтичәләринин әлиниздән чыхмасыны истәмирсинизсә, меншевикләрә гәтијјән е'тимад көстәрмәјәк.

Меншевикләрин јалан шајиәләр вә еһтималлар јајмалары онлар үчүн олдугча фајдалыдыр, күја онла-

рын јардым көстәрдикләри һөкумәт ингилабы хилас едир, һалбуки әслиндә бу һөкумәт *артыг* Калединләрлә *блок дүзәлтмишдир, артыг* әксингилабчы һөкумәтдир, Калединләрлә өзүнүн бу блокунун шәртләрини јеринә јетирмәк үчүн *артыг* хејли аддымлар атмыш вә һәр күн јени аддымлар атмагдадыр.

Бу шаҹиәләрә инанмаг, ачыг вә ја долаҹы шәкилдә бунлара тәрәфдар чыхмаг болшевикләр тәрәфиндән ингилаб ишинә хәјанәт етмәк демәк оларды. Инди ингилабын мүвәффәгиҹҹәтинин башлыҹа рәһни—меншевикләр вә есерләрин хәјанәтини күтләләрин ајдын баша дүшмәсиндән, онларла әлагәни тамамилә кәсмәсиндән, 1905-чи ил тәчрүбәсиндән сонра кадетләр бојкот едилдији кими, меншевик вә есерләрин һәр бир ингилабчы пролетар тәрәфиндән белә гәти сурәтдә бојкот едилмәсиндән ибарәтдир.

((Мән бу мәгаләнин үзүнү бир нечә нүсхә көчүрмәји хаһиш едирәм ки, ејни заманда һәм чап олунмаг үчүн бир нечә партија гәзет вә журналына көндәрилсин, һәм дә ејни заманда ашағыдакы әлавә илә бирликдә мәним адымдан МК-ја тәгдим едилсин:

Мән бу мәгаләјә МК-ја мәним мә'рузәм кими бахылмасыны хаһиш едирәм вә белә бир тәклиф верирәм: бу зәмин үзәриндә болшевикләрин мүдафиәчиләрлә үмуми органлары олуб-олмамасы, блок вә ја сазишләр олуб-олмамасы, бунларын нәдән ибарәт олмасы вә и. а. фактыны мүәјјән етмәк үчүн МК үзвү олмајан москвалыларын иштиракы илә МК-нын рәсми тәһгигаты тә'јин едилсин. Фактлары вә тәфсилаты рәсми сурәтдә тәһгиг етмәк, бүтүн тәфәррүаты билмәк лазымдыр. Блок факты тәсдиг едиләрсә, МК вә Москва комитәси үзвләрини ишдән кәнар етмәк вә онларын рәсми сурәтдә кәнар едилмәси мәсәләсини гурултаја гәдәр МК-нын лап биринчи пленумуна вермәк лазымдыр. Чүнки *инди,* Москва мүшавирәсиндән сонра, тә'тилдән сонра, нјулун 3—5-дән сонра мәһз Москва *мәркәз* әһәмиҹҹәти газаныр вә ја газана биләр. Петроградда бөјүк олан бу чох ири пролетар мәркәзиндә

3—5 ијул типли һәрәкатын јүксәлмәси тамамилә мүмкүндүр. О заман Питердә вәзифә һәрәката динч вә мүтәшәккил характер вермәкдән ибарәт иди. Бу дүзкүн шүар *иди.* Инди Москвада тамамилә башга вәзифә *гаршыда дурур;* көһнә шүар тамамилә јанлыш оларды. Инди вәзифә—сүлһ наминә, кәндлиләрә торпаг верилмәси, јерләрдә кәндлиләрлә сазишә кәлиб вахтында Мүәссисләр мәчлиси чағырылмасы наминә *һакимијјәти* өзүмүзүн *әлә алмағымыздан* вә өзүмүзү һөкумәт е'лан етмәкдән вә и. а. ибарәт оларды. Чох ола биләр ки, ишсизлик, ачлыг, дәмир јолдакы тә'тил, дағынты вә с. зәмининдә Москвада белә бир һәрәкат мејдана кәлсин. Сон дәрәчә вачибдир ки, Москвада саға тәрәф тәрәддүд етмәјән, меншевикләрлә блока кирмәјән: һәрәкат баш верәчәји һалда *јени* вәзифәләри, һакимијјәти әлә алмаг кими *јени* шүары, бундан өтрү *јени* јоллары вә васитәләри баша дүшән адамлар «сүкан архасында» олсунлар. Мәһз буна көрә дә блок иши үзрә «тәһгигат» вә блокчу болшевикләр олмушса, онларын писләшмәси, ишдән кәнар едилмәси тәкчә интизам хатириһә дејил, артыг јол верилмиш олан ахмаглығы тәкчә арадан галдырмаг үчүн дејил, һабелә *кәләчәк* һәрәкатын ән вачиб мәнафеләри үчүн лазымдыр. Августун 12-дә Москвада олан тә'тил сүбут етди ки, Думаја сәс вериләркән чохлуғун есерләр тәрәфиндә олдуғуна бахмајараг, *фәал* пролетариат болшевикләрә тәрәфдардыр. Бу, 1917-чи ил ијулун 3—5-и әрәфәсиндә Питердә олан вәзијјәтә чох бәнзәјир. Лакин олдугча бөјүк фәрг вардыр: о заман Питер һакимијјәти физики сурәтдә әлә ала билмәзди, физики сурәтдә әлә алсајды да, сијаси чәһәтдән ону әлдә сахлаја билмәзди, чүнки Серетели вә К⁰-сы һәлә чәлладлара көмәк көстәрмәк дәрәчәсинә енмәмишди. Мәһз буна көрә дә *о заман,* 1917-чи ил ијулун 3—5-дә Питердә һакимијјәти әлә алмаг шүары *доғру олмазды.* О заман һәтта болшевикләрдә дә Серетели вә К⁰-сыны әксингилабчы кими шәрһ етмәк үчүн шүурлу бир гәтијјәт јох иди вә ола да билмәзди. О заман нә әскәрләрдә, нә дә фәһләләрдә ијул ајынын јаратмыш олдуғу тәчрүбә ола билмәзди.

Инди һеч дә белә дејилдир. Инди Москвада, кортәбии һәрәкат баш верәрсә, мәһз һакимијјәти әлә алмаг шүары ирәли сүрүлмәлидир. Буна көрә дә Москвада бу шүары *тамамилә* баша дүшән вә әтрафлы дүшүнән јарарлы адамларын һәрәката рәһбәрлик етмәси сон дәрәчә вачиб, јүзгат вачибдир. Мәһз буна көрә дә тәһгигат апарылмасы вә мүгәссирләрин ишдән кәнар едилмәси үзәриндә дөнә-дөнә тә'кид етмәк лазым кәлир.))

1917-чи ил августун 18—19-да (августун 31-дә—сентјабрын 1-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә 1928-чи илдә Ленин мәчмуәсинин VII китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

АҒАЧЛАРЫН АРХАСЫНДА МЕШӘНИ КӨРМҮРЛӘР

Августун 4-дә Советләрин МИК ичласында Л. Мартов демишдир («Новая Жизнь»ин һесабатындан ситат кәтиримик) ки, «Серетелинин тәнгиди олдугча јумшагдыр», «һөкумәт һәрбчиләр арасындакы әксингилаби чәһдләрин гаршысыны алмыр» вә «индики һөкумәти девирмәк вә ја она е'тимады сарсытмаг бизим мәгсәдләримизә дахил дејилдир...». Мартов сөзүнә давам едәрәк демишдир: «Гүввәләрин реал нисбәти инди һакимијјәтин Советләрә кечмәсини тәләб етмәк үчүн әсас вермир. Бу јалныз, инди јол верилә билмәјәчәк вәтәндаш мүһарибәси просесиндә мүмкүн оларды». Мартов сөзүнү гуртарараг демишдир: «Биз һөкумәти девирмәк фикриндә дејилик, лакин биз она көстәрмәлијик ки, өлкәдә кадетләрдән вә һәрбчиләрдән башга гүввәләр дә вардыр. Бу, ингилаби демократијанын гүввәләридир вә Мүвәггәти һөкумәт һәмин гүввәләрә архаланмалыдыр».

Мартовун бу фикирләри чох јахшы фикирләрдир вә бунларын үзәриндә там диггәтлә дајанмаг лазым кәлир. Бунларын јахшылыгы ондадыр ки, хырда бурҗуа күтләсинин ән чох јајылмыш, ән зәрәрли, ән тәһлүкәли сијаси сәһвләрини, онун ән типик јанлыш фикирләрини сон дәрәчә габарыг шәкилдә көстәрир. Бу күтләнин бүтүн нүмајәндәләри ичәрисиндән олан Мартов бир публисист кими јәгин ки, ән «соллардан», ән ингилабчылардан, ән чох шүурлу вә мәһарәтли оланлардан биридир. Мәһз буна көрә дә бош сөз күләшдирән Чернов вә ја күтбејин Серетели вә с. кими

бирисинин мүһакимәләриндәнсә, онун мүһакимәләрини арашдырмаг даһа фајдалыдыр. Биз Мартовун мүһакимәләрини арашдыраркән, инди хырда буржуазијанын идејалары нәрисиндә ән ағыллы нә варса, буну арашдырмыш олачағыг.

Һәр шејдән әввәл, һакимијјәтин Советләрә кечмәси мәсәләсиндә Мартовун тәрәддүдләри сон дәрәчә характеркидир. Мартов ијулун 4-дәк бу шүарын *әлејһинә* иди. Ијулун 4-дән сонра о бунун *леһинә* олмушдур. Августун әввәлләриндә о јенә бунун әлејһинә олур, һәм дә фикир верин ки, марксизм бахымындан онун дәлилләри нә гәдәр мәнтигсиз, нә гәдәр гәрибәдир. О бунун әлејһинәдир, чүнки «күввәләрин реал нисбәти инди һакимијјәтин Советләрә кечмәсини тәләб етмәк үчүн әсас вермир. Бу јалныз, инди јол верилә билмәјәчәк вәтәндаш мүһарибәси просесиндә мүмкүн оларды».

Бир долашыглыға бах. Белә чыхыр ки, ијулун 4-дәк һакимијјәтин Советләрә кечмәси вәтәндаш мүһарибәси *олмадан* мүмкүн иди (мүгәддәс һәгигәтдир!), лакин мәһз о заман Мартов һакимијјәтин Советләрә кечмәси әлејһинә иди... Икинчиси, белә чыхыр ки, ијулун 4-дән сонра, Мартов һакимијјәтин Советләрә кечмәсинә тәрәфдар олдугда, һакимијјәтин Советләрә кечмәси вәтәндаш мүһарибәси олмадан мүмкүн иди: бу һәгигәтдә ачыгча, бинабырчы бир јаландыр, чүнки мәһз ијулун 4-дән 5-нә кечән кечә кадетләрин көмәји вә Черновларла Серетелиләрин нөкәрчилији илә бонапартчылар әксингилабчы гошунлары Питерә кәтирирләр. Белә бир шәрантдә һакимијјәти динч јолла әлә алмаг гәтијјән мүмкүн олмазды.

Нәһајәт, үчүнчүсү, Мартовун сөзләриндән белә чыхыр ки, куја марксистин вә ја һәтта садәчә ингилабчы демократын халгын мәнафејини вә ингилабын мәнафејини дүзкүн ифадә едән шүарын «јалныз вәтәндаш мүһарибәси просесиндә» һәјата кечә билмәси әсасында бу шүардан имтина етмәјә һаггы вар имиш... Лакин ахы бу ачыгча чәфәнкијатдыр, һәр бир синфи мүбаризәдән, һәр бир ингилабдан ачыгча имтина етмәкдир. Чүнки ким билмир ки, бүтүн ингилабларын

үмумдүнја тарихи синфи мүбаризәнин тәсадүфи шәкилдә дејил, лабүд сурәтдә вәтәндаш мүһарибәсинә чеврилдијини көстәрир. Ким билмир ки, мәһз ијулун 4-дән *сонра* биз Русијада әксингилабчы буржуазија тәрәфиндән вәтәндаш мүһарибәси башландығыны, полкларын тәрксилаһ едилдијини, чәбһәдә адамларын күлләләндијини, болшевикләрин өлдүрүлдүјүнү көрүрүк. Бир бахын, һадисәләрин инкишафы кедиши нәтичәсиндә гәти бир зәрурәт олараг әксингилабчы буржуазија мәһз вәтәндаш мүһарибәсинә башладығы бир заманда ингилаби демократија үчүн вәтәндаш мүһарибәси «јолверилмәз имиш».

Мартов инанылмаз дәрәчәдә, гәрибә, ән ачыз бир шәкилдә долашмышдыр.

Онун төрәтдији долашыглығы ачыб ајдынлашдырараг белә демәк лазымдыр:

Мәһз ијулун 4-дәк бүтүн һакимијјәтин мөвчуд, о заманкы Советләрә кечмәси шүары јеканә дүзкүн шүар иди. О заман бу динч јолла, вәтәндаш мүһарибәси олмадан мүмкүн иди, чүнки о заман күтлә үзәриндә, халг үзәриндә ијулун 4-дән сонра мүнтәзәм сурәтдә тәтбиг едилән зоракылыг һәлә јох иди. О заман бу һал бүтүн ингилабын динч јолла ирәлијә доғру инкишаф етмәсини вә хүсусилә Советләр *дахилиндә* синифләрин вә партијаларын мүбаризәсинин динч јолла арадан галдырыла билмәсини тә'мин едирди.

Ијулун 4-дән сонра вәтәндаш мүһарибәси олмадан һакимијјәтин Советләрә кечмәси гејри-мүмкүн олду, чүнки ијулун 4—5-дән е'тибарән һакимијјәт кадетләрин вә гаракүруһчуларын јардым көстәрдикләри һәрбчиләр, бонапартчылар күруһунун әлинә кечди. Бундан белә бир нәтичә чыхыр ки, бүтүн марксистләр, ингилабчы пролетариатын бүтүн тәрәфдарлары, бүтүн вичданлы ингилабчы демократлар инди вәзијјәтин көкүндән дәјишилдијини вә буна көрә дә һакимијјәтин пролетарларын вә јарымпролетарларын әлинә кечмәси үчүн башга бир јол лазым кәлдијини фәһлә вә кәндлиләрә изаһ *етмәлидирләр*.

Мартов «инди» вәтәндаш мүһарибәсинә јол верилә билмәмәси һаггындакы өз «фикрини» мүдафиә етмәк

үчүн, онун «индики һөкумәти девирмәк» мәгсәди «дашымамасы» һаггындакы бәјанатыны мүдафиә етмәк үчүн дәлил кәтирмәмишдир. Онун әсасландырылмадан, хүсусилә мүдафиәчиләр јығынчағында сөјләдији фикри лабүд сурәтдә мүдафиәчиләрин белә бир дәлилинә бәнзәјир ки, куја дахилдә вәтәндаш мүһарибәсинә јол вермәк олмаз, харичи дүшмән тәрәфиндән тәһлүкә вардыр.

Биз Мартовун чәсарәт едиб ачыгча белә бир дәлил ирәли сүрүб-сүрмәјәчәјини билмирик. Хырда буржуазија күтләси ичәрисиндә бу ән чох ишләдилән дәлилләрдәндир. Һәм дә бу дәлил, әлбәттә, ән бајағы дәлилләрдәндир. Нә 1870-чи илин сентјабрында Франсада, нә дә 1917-чи илин февралында Русијада харичи дүшмән тәрәфиндән тәһлүкә олдуғу заманларда буржуазија ингилабдан вә вәтәндаш мүһарибәсиндән горхмамышдыр. Харичи дүшмән тәрәфиндән тәһлүкә олдуғу заманларда буржуазија вәтәндаш мүһарибәси бahасына олса да, һакимијјәти өз әлинә алмагдан горхмамышдыр. Јаланчыларын вә буржуазија нөкәрләринин бу «дәлили» илә ингилабчы пролетариат да ејни дәрәчәдә аз һесаблашачагдыр.

* *
*

Мартовун бурахдығы вә хырда буржуазијанын јенә дә бүтүн сијаси идејалары үчүн сон дәрәчә типик олан ән биабырчы нәзәри сәһвләрдән бири чарпәрәст вә үмумијјәтлә монархист әксингилабыны буржуа әксингилабы илә гарышдырмагдан ибарәтдир. Бу исә хырда буржуа демократынын мәһз спесифик мәһдудлуғундан вә ја спесифик күтлүјүндән ибарәтдир, чүнки о, буржуазијадан игтисади, сијаси вә идеја чәһәтдән асылылығыны арадан галдыра билмир, биринчилији она күзәшт едир, ону «идеал» һесаб едир, «сағдан әксингилаб» тәһлүкәси һаггында онун чығырбағырына инаныр.

Мартов хырда буржуазијанын бу идејаларыны вә ја, даһа доғрусу, бу дүшүнчәсизлијини ифадә едәрәк

өз нитгиндә белә демишдир: «Биз сағдан она (һөкумәтә) көстәрилән тәзјигин әксинә олараг, экстәзјиг јаратмалыјыг».

Бу филистерчәсинә тез инанмағын вә синфи мүбаризәни унутмағын кичик нүмунәсидир. Һөкумәт гејри-синфи вә партијалардан јүксәк бир шеј кими гәләмә верилир, она сағдан јалныз чох күчлү бир «тәзјиг көстәрилир», солдан даһа күчлү тәзјиг көстәрмәк лазымдыр. Луи Блана, Чернова, Серетелијә вә бүтүн бу мәнфур күрүһа лајиг бир әлламәлик. Һәм дә бу филистер әлламәлији бонапартчылар үчүн сон дәрәчә әлверишлидир, онлар мәсәләни «ахмаг кәндли бабаја» мәһз белә бир шәкилдә көстәрмәк истәјирләр ки, куја индики һөкумәт һәм сага, һәм дә сола гаршы, јалныз ифрат чәһәтләрә гаршы мүбаризә апарараг, әсл дөвләт јарадыр, һәгиги демократизми һәјата кечирир, әслиндә исә мәһз бу бонапартчы һөкумәт әксингилабчы буржуазијанын һөкумәтидир.

Буржуазија үчүн халгы алдадыб мәсәләни белә көстәрмәк әлверишлидир (вә онун һөкмранлығыны әбәдиләшдирмәк үчүн зәруридир) ки, куја буржуазија «үмумијјәтлә ингилаб демәкдир, сағдан, чар тәрәфдән исә әксингилаб тәһлүкәси вардыр». Хырда буржуазијанын һәјат шәраитиндән гида алан бу идеја үмумијјәтлә «ингилаби демократија» арасында јалныз Данларын вә Серетелиләрин һәдсиз күтбәјинлији, Черновларын вә Авксентјевләрин һәдсиз дәрәчә өзләринә мәфтунлуғу сајәсиндә јашајыр.

Лакин тарихдән вә ја марксизм тә'лиминдән аз-чох бир шеј өјрәнән һәр кәс е'тираф етмәли олачагдыр ки, сијаси тәһлил заманы *синифләр* һаггында мәсәләни әсас көтүрмәк лазымдыр: һансы синфин ингилабындан бәһс олунур? Һансы синфин әксингилабы нәзәрдә тутулур?

Франсанын тарихи бизә көстәрир ки, бонапартчы әксингилаб XVIII әсрин ахырларына доғру (сонра исә икинчи дәфә 1848—1852-чи илләрә доғру) әксингилабчы буржуазија зәмининдә мејдана кәлмишдир, бу өзү дә лекитим монархијанын бәрпа олунмасы үчүн јол ачырды. Бонапартизм демократик дәјишик-

ликләр вә демократик ингилаб шәраитиндә буржуазијанын әксингилабчылығындан доған идарә формасыдыр.

Көзүмүз гаршысында Русијада чох охшар бир шәраитдә бонапартизмин артдығыны көрмәмәк үчүн гәсдән көз јуммаг лазымдыр. Чарпәрәст әксингилаб инди чүзидир, онун зәррә гәдәр сијаси әһәмијјәти јохдур, о һеч бир сијаси рол ојнамыр. Шарлатанлар ахмаглары горхутмаг үчүн, филистерләри сијаси күрултү илә күјә басмаг үчүн, халгын диггәтини әсл чиддi әксингилабдан јајындырмаг үчүн чарпәрәст әксингилаб үјуғуну гәсдән ирәли сүрүб шиширдирләр. Зарудны кими бирисинин мүһакимәсини күлүшсүз охумаг олмур, о дәјәрсиз бир «Мүгәддәс Русија» кими мүттәфигин әксингилаби ролуну өлчмәјә чалышыр, ејни заманда да Русијанын бүтүн буржуазијасынын кадетләр партијасы адланан иттифагынын әксингилаби ролуну «көрмүр».

Кадетләр партијасы Русијада буржуа әксингилабының башлыча сијаси күввәсидир. Бу күввә истәр сечкиләрдә, истәрсә (бу даһа мүһүмдүр) һәрби вә мүлки идарә апаратында вә әввәлчә болшевикләрә гаршы, јә'ни ингилабчы пролетариат партијасына гаршы, сонра да Советләрә гаршы гәзетләрдәки јалан, бөһтан вә тә'гибләр кампанијасында бүтүн гаракүрүһчулары өз әтрафында чох јахшы шәкилдә бирләшдирмишдир.

Индики һөкумәт мәһз кадетләр партијасынын 1917-чи илин мартындан е'тибарән мүнтәзәм сурәтдә тәблиғ етдији вә һазырладығы сијасәти тәдричән, лакин дөнмәдән јеридир. Империалист мүһарибәси давам етдирилир вә узадылыр, сүлһ һаггындакы «бошбоғазлыг» кәсилир, назирләрә гәзетләри, сонра гурултајлары бағламаг, даһа сонра һәбсләрә вә сүркүнләрә әл атмаг һүгуги верилир, өлүм чәзасы бәрпа едилир, чәбһәдә адамлар күлләләнир, фәһләләр вә ингилабчы полклар тәрксилаһ едилир, нәјтахт әксингилабчы гошунларла долдурулур, кәндлиләри торпағы өзбашына «зәбт етмәк» үстүндә һәбсә алмаға вә тә'гиб етмәјә башлајырлар, фабрикләр бағланыр вә локаутлар дүзәлдилир,—һеч дә там олмајан бу тәдбирләр

сијаһысы бонапартизмин буржуа әксингилабы мәнзәрәсини тамамилә ајдын сурәтдә көстәрир.

Бәс Мүәссисләр мәчлиси чағырылмасынын тә'хирә салынмасы вә Москвада бонапартчы сијасәтинин «Земство мәчлиси» тәрәфиндән «гүввәјә миндирилмәси», Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасыны мүһарибә гуртарынчаја гәдәр тә'хирә салмаг үчүн бу кечид тәдбири нечә? Мәкәр бу, бонапартчы сијасәтинин ән јүксәк нүмунәси дејилдирми? Мартов исә буржуа әксингилабынын баш гәрарһаһынын һарада јерләшдијини көрмүр... Доғрудан да, ағачларын архасында мешәни көрмүрләр.

* *
*

Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасыны тә'хирә салмаг ишиндә Советләрин МИК-и, јә'ни орада ағалыг едән есерләр вә меншевикләр, нә гәдәр дә сонсуз ијрәнч бир нөкәр ролу ојнады! Кадетләр јол көстәрдиләр, тә'хирә салмаг идејасыны ирәли сүрдүләр, мәтбуатда кампанијаја башладылар, тә'хирә салмаг тәләбини ирәли сүрән *казак гурултајыны* мејдана атдылар. (Казак гурултајы! Либерләр, Авксентјевләр, Черновлар вә Серетелиләр нечә дә нөкәрчилик етмәсинләр!) Меншевикләр вә есерләр јалтаглана-јалтаглана кадетләрин архасынча гачдылар, бир көпәк кими ағанын гамчысындан горхуб ағанын фитини ешидән кими она доғру сүрүндүләр.

Март ајындан бәри Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасыны кадетләрин нә гәдәр һәјасызлыгла, нә гәдәр вичдансызлыгла тә'хирә салыб ләнкитдикләрини көстәрән факт мә'луматынын садәчә јекунуну халга билдирмәк әвәзиндә; Мүәссисләр мәчлисинин вахтында чағырылмасынын куја мүмкүн олмамасы һаггында јаланчы һијлә вә бәһанәләри ифша етмәк әвәзиндә; бунун әвәзиндә МИК Бүросу һәтта Дан тәрәфиндән (һәтта Дан тәрәфиндән!) ирәли сүрүлән «шүбһәләри» тезликлә кәнара атды вә бу нөкәрләр һеј'әтиндән ики нөкәри, Брамсону илә Бронзову «Мү-

әссисләр мәчлисинә сечкиләри октјабрын 28—29-дәк тә'хирә салмаг лазым кәлмәси һаггында» мә'рузә илә Мүвәггәти һөкумәтә көндәрди... Бу исә Москвада бонапартчыларын Земство мәчлиси тәрәфиндән гүввәјә миндирилмәси үчүн көзәл киришдир. Там әчлафлыг дәрәчәсинә чатмајанлар ингилабчы пролетариат партијасы әтрафында бирләшмәлидирләр. Онун гәләбәсиз олмадан нә халга сүлһ, нә кәндлиләрә торпаг, нә дә фәһләләрә вә бүтүн зәһмәткешләрә чөрәк *әлдә етмәк мүмкүн олмајачагдыр.*

«Пролетарий» № 6, 1 сентјабр (19 август) 1917-чи ил
Имза: Н. Карпов

«Пролетарий» гәзетинин мәтниндән чап олунур

«РИГАНЫН АЛЫНМАСЫ МҮНАСИБӘТИ ИЛӘ ВӘРӘГӘ»НИН НӘШРИ ИЛӘ ӘЛАГӘДАР ОЛАРАГ МӘКТУБ[51]

Бу вәрәгәни, әлбәттә, легал сурәтдә нәшр етмәк олмаз, лакин онун гејри-легал сурәтдә нәшринә наил олмаг лазымдыр. Әкәр биз легал гәзетләримизи (онсуз да бөјүк бир чәтинликлә горудуғумуз вә бизим үчүн сон дәрәчә бөјүк әһәмиҹјәти олан бу гәзетләри) бағланмаг тәһлүкәси алтында гојсаг вә 1912—1914-чү илләрдә етдикләримизи бачармасаг, јә'ни легал имканлардан истифадә етмәји бачармасаг һәддиндән артыг ахмаглыг оларды. Нә легал чап етмәк, нә дә легаллыға ујғунлашараг мәгаләни (вәрәгәни) корламаг лазым дејил.

Әкәр биз, сөз азадлығы һөкумәт тәрәфиндән ашкар сурәтдә мәһдуд едилмиш вә күндән-күнә мәһдуд едилмәкдә олдуғу бир заманда легал сөзлә *кифаҹәтләнсәҹдик,* јалныз ахмаглыг дејил, һабелә алчаглыг оларды.

Мән билирәм ки, бизим болшевикләрин әталәти чох бөјүкдүр вә гејри-легал вәрәгәләр нәшринә наил олмаг чох әмәк тәләб едәчәкдир. Лакин мән исрар вә тә'кид едәчәјәм, чүнки бу,—һәјатын тәләбләридир, һәрәкатын тәләбләридир.

Гејри-легал сурәтдә азад, там күчү илә данышан, өзүнү мәһдуд етмәјән кичик вә бөјүк вәрәгәләр нәшр етмәк лазымдыр. Онлары белә имзаламаг лазымдыр: «Тә'гиб едилән болшевикләр групу». Белә бир имза илә кифаҹәтләнмәк дә олар, буна ашағыда хырда шрифтлә белә әлавә етмәк дә олар: «Тә'гиб едилән

болшевикләр групу һөкумәтин тә'гибләри үзүндән гејри-легал сурәтдә ишләмәјә вадар едилән болшевикләрдән дүзәлмишдир». Јахуд белә дә олар: «Тә'гиб едилән болшевикләр групу, һөкумәтин тә'гибләринә вә мәтбуат азадлығынын ләғв олундуғуна көрә легал болшевик партијасынын чәрчивәләри харичиндә иш көрәрәк гејри-легал азад вәрәгәләр нәшр етмәјә мәчбур олан болшевикләрдән дүзәлмишдир».

РИГАНЫН АЛЫНМАСЫ МҮНАСИБӘТИ ИЛӘ ВӘРӘГӘ

Фәһләләр, әскәрләр вә бүтүн зәһмәткешләр!

Дүшмән гошунлары Риганы тутмушдур. Биз даһа бир ағыр мәғлубијјәтә дүчар олдуг. Фәлакәтләр, мүһарибәнин халга вердији ешидилмәмиш фәлакәтләр кетдикчә шиддәтләнир, кетдикчә узаныр.

Мүһарибә нәјә көрә узадылыр? Әввәлки кими јенә дә гулдур капиталистләр арасында гәнимәтин бөлүшдүрүлмәси үстүндә, она көрә узадылыр ки, вәһши алман капиталистләри Белчиканы, Сербијаны, Полшаны, Риганы вә саирәни әлдә сахлаја биләчәкләрми, вәһши инкилис капиталистләри Бағдады, гарәт етдикләри алман мүстәмләкәләрини әлдә сахлаја биләчәкләрми, вәһши рус капиталистләри. Ермәнистаны вә и. а. әлдә сахлаја биләчәкләрми. Меншевикләрин вә есерләрин иштиракы вә јардымы илә Керенски һөкумәти халгы һәјасызчасына алдадараг, ону өзләринин сүлһ арзусу һаггында бош вә үзәрләринә һеч бир вәзифә гојмајан ибарәләрлә јухуја верирләр, ишдә исә сојғунчулуг мүһарибәсини узадыр, Истанбулун, Галитсијанын, Ермәнистанын онлара вериләчәји һаггында вә'д алмыш олан рус капиталистләринин варланмасы хатириә чарын инкилис вә франсыз капиталистләри илә бағладығы кизли мүгавиләләри е'лан етмирләр.

Рус халгы республика заманында да, капиталистләр арасындакы кизли мүгавиләләри, сојғунчулуг мүгавиләләрини јеринә јетирмәк хатириә өз ганыны ахыдыр.

«Республикачылар» Керенски, Скобелев, Чернов вә К°-сы кизли сојғунчулуг мүгавиләләрини ләғв етмәк әвәзинә, мүһарибә едән бүтүн халглара дүрүст, ајдын, әдаләтли сүлһ шәртләри тәклиф етмәк әвәзинә рус фәһлә вә кәндлиләрини ајлар узуну алдадырлар.

Меншевикләр вә есерләрлә бирликдә Керенски халгы алдатды. Јалныз фәһлә һөкумәти өлкәни хилас едә биләр, ону мүһарибә тәләфатындан, сојғунчу капиталистләрин гарәтиндән гуртара биләр.

Буржуазија Риганын мәғлубијјәти мүнасибәти илә артыг ирәличәдән әскәрләр, фәһләләр вә кәндлиләр үчүн јени каторга ганунлары вә каторга тәдбирләри тәтбиг едиләчәјиндән һәзз

алыр. Артыг кәндлиләрин әлиндән тахылы алмаға башламышлар, капиталистләринсә биабырчы јүксәк мәнфәәтләринә тохунмурлар, фәһлә нәзарәтинә јол вермәјәрәк банкирләри вә милјонерләри ифша едилмәкдән горујан мүгәддәс «тичарәт сиррини» сахлајырлар.

Меншевикләр вә есерләр исә, буржуазија гаршысында алчаг часына нөкәрчилик едәрәк, она јардым көстәрмәкдә давам едир вә «бөјүк партија дидишмәләриндән» «әл чәкмәк» зәрурәти һаггында, јә'ни капиталистләрин там һакимијјәтини сахламаг вә капиталистләр тәрәфиндән өлкәнин гарәт олунмасыны давам етдирмәк һаггында, мүһарибәни узатмаг «азадлығыны» онларын әлиндә сахламаг һаггында бар-бар бағырырлар...

Ијунда Керенски, меншевикләр вә есерләр һөкүмәтинин башламыш олдуғу һүчумда он вә јүз минләрлә халг һәлак олмушдур. Нә гәдәр ки, халг белә бир һөкүмәтә дөзүр, мүһарибәнин узадылмасындан он вә јүз минләрлә адам һәлак олачагдыр.

Өлкәни јалныз фәһлә һөкүмәти хилас едә биләр. Јалныз бу һөкүмәт халгы алдатмајачаг, әксинә дәрһал бүтүн өлкәләрә гәти, ајдын, әдаләтли сүлһ шәртләри тәклиф едәчәкдир.

Буржуазија халгы горхудур, чахнашма салмаға вә авам адамлары инандырмаға чалышыр ки, инди бирдән-бирә сүлһ тәклиф етмәк олмаз, куја бу «Риганы итирмәк» вә саирә демәк оларды. Бу, халгы алдатмагдыр.

Һәтта һөкүмәтләр, јә'ни капиталистләрин гарәт етдикләри сәрвәтләр вә әлә кечиртдикләри өзкә торпаглары (илһаглар) үзәриндә онларын мүгәддәс һүгугларыны горујан һөкүмәтләр дә сүлһ һаггында разылыға кәлсәјдиләр, һәтта о заман да сүлһ тәклифи Ригадан әл чәкмәк демәк олмазды. Рига алман капиталист гулдурларынын ганимәтидир. Ермәнистан рус капиталист гулдурларынын ганимәтидир. Гулдурлар сүлһ һаггында сазишә кәлдикдә, онларын һәр бири ја өз ганимәтини сахлајыр, ја да өз ганимәтләри илә парча-парча мүбадилә едирләр. Нә гәдәр ки, һакимијјәт капиталистләрин әлиндәдир, бүтүн мүһарибәләр белә гуртармышдыр вә белә дә гуртарачагдыр.

Лакин биз *фәһлә* һөкүмәтиндән данышырыг вә јалныз бу һөкүмәт дәрһал әдаләтли сүлһ шәртләри тәклиф едә биләр, буну бүтүн Русијанын кәндли вә фәһләләри сајсыз-һесабсыз тапшырыгларда вә гәрарларда јүз дәфәләрлә көстәрмишләр. Бу шәртләр — илһагсыз, јә'ни өзкә торпагларыны ишғал етмәдән сүлһдүр. Бу о демәкдир ки, нә алман, нә рус полјакларын көнүллү разылығы олмадан Полшаны вә ја Латыш өлкәсини зоракылыг јолу илә өз торпағына гата билмәз, нә түрк, нә рус Ермәнистаны гарәт едә билмәз вә илахир.

Лакин фәһлә һөкүмәти истиснасыз олараг бүтүн мүһарибә едән өлкәләрә дәрһал белә әдаләтли сүлһ шәртләри тәклиф едәчәкдир. Нә гәдәр ки, белә едилмәмишдир, нә гәдәр ки, гәти, ајдын, рәсми сүлһ тәклифләри едилмәмишдир, нә гәдәр ки, кизли сојғунчулуг мүгавиләләри галмагдадыр, нә гәдәр ки, һәрби сифаришләрдән јүз милјонлар газанан капиталистләрин там һакимијјәти вә сојғунчулуғу арадан галдырылмамышдыр, о вахтадәк

сүлһ һаггындакы бүтүн ибарәләр халгы алдатмагдыр, башдан-баша вә һәјасызчасына алдатмагдыр.

Бүтүн капиталист һөкүмәтләри, о чүмләдән Керенски, есерләр вә меншевикләр һөкүмәти дә халгы белә алдатмагла мәшғулдурлар. Һамы сүлһ һаггында бош, һеч бир вәзифә ирәли сүрмәјән ибарәләр ишләдир, һеч ким гәти сүлһ шәртләри тәклиф етмир, һеч ким кизли мүгавиләләри позмур, капиталистләрин мәнфәәтләри үстүндә һамы халглары мәһв едән, чинајәткар, сојғунчулуг мүһарибәсини ишдә узатмагда давам едир.

Рәдд олсун мүһарибә! Рәдд олсун халгы алдадан, мүһарибәни узадан, капиталистләрин сојғунчулуг мәнафејини мүдафиә едән, Мүәссисләр мәчлисинә сечкиләри узадан Керенски, меншевикләр вә есерләр һөкүмәти!

Јохсул кәндлиләрин јардым етдији тәкчә фәһлә һөкүмәтн сүлһ тәклиф едәчәк, капиталистләрин сојғунчулуғуна сон гојачаг, зәһмәткешләрә чөрәк вә азадлыг верәчәкдир. Гој һәр бир фәһлә вә әскәр халга Керенски һөкүмәтини девирмәјин вә фәһлә һөкүмәти јаратмағын зәрурилијини изаһ етсин.

1917-чи илин августунда, 22-дән (сентјабрын 4-дән) сонра јазылмышдыр

Илк дәфә, макинада јазылмыш сурәтиндән чап олунур

СИЈАСИ ШАНТАЖ

Шантаж дедикдә, ифша едилән адама хош кәлмәјән фактларын вә ја ујдурма «әһвалатларын» ифша едилмәси һәдәси илә вә ја она хош кәлмәјән башга һадисәләр төрәтмәк һәдәси илә ондан пул гопармаг нәзәрдә тутулур.

Сијаси шантаж әлејһдара сијаси чәһәтдән зәрбә вурмаг, она бөһтан атмаг, ону сијаси фәалијјәт имканындан мәһрум етмәк вә ја бу имканы чәтинләшдирмәк мәгсәди илә һәгиги, чох заман исә гондарма «әһвалатлары» ифша етмәк һәдәсинә вә ја ифша етмәјә дејилир.

Бизим республикачы, ифадәмиз үчүн үзр истәјирик, һәтта демократик буржуалар вә хырда буржуалар сијаси шантажда өзләрини гәһрәман кими көстәрдиләр, онлара хош кәлмәјән партијалара вә сијаси хадимләрә гаршы ифтира, јалан вә бөһтан «кампанијасы» башладылар. Чаризм кобуд, вәһши, јыртычы бир шәкилдә тә'гиб едирди. Республикачы буржуазија *ијрәнч* шәкилдә тә'гиб едәрәк, хошуна кәлмәјән пролетар ингилабчысына вә бејнәлмиләлчисинә бөһтан, јалан, шәр вә ифтира атмагла, шајиә вә саирә вә саирә илә ону ләкәләмәјә чалышыр.

Хүсусилә болшевикләр республикачы империалистләрин бу тә'гиб үсулларыны һисс етмәли олмушлар. Болшевик үмумијјәтлә шаирин белә бир кәламыны өзүнә тәтбиг едә биләрди:

Онун ешитдији тә'риф вә тәгдир
Ширин пычылтылар арасында јох,
Вәһши бағыртылар ичиндә кәлир[52].

Рус ингилабы башландыгдан сонра дәрһал онун *ардынча* бүтүн буржуа вә аз гала бүтүн хырда буржуа мәтбуаты сәһифәләриндән болшевикә гаршы вәһши һиддәт бағыртылары ешидилир. Һәм дә болшевик, бејнәлмиләлчи, пролетар ингилабынын тәрәфдары, доғрудан да, бу вәһши һиддәт бағыртылары ичәрисиндә тә'риф сәсләри «ешидә» биләр, чүнки буржуазијанын гузғун нифрәти бөһтан јағдырылан, көзүмчыхдыја салынан, тә'гиб едиләнләр тәрәфиндән пролетариата дүзкүн вә вичданла хидмәт көстәрилдијини чох заман ән јахшы сүбут едир.

Биз буржуазијанын бөһтанчылыг үсулларынын шантаж характери дашыдығыны бизим партијаја аид *олмајан* бир тимсалда, есер Черновун тимсалында хүсусилә ајдын көстәрә биләрик. Башда Милјуков вә Кессен олмагла кадет партијасынын үзвләри олан гәддар бөһтанчылар Чернову горхутмаг вә ја говмаг истәјәрәк, онун харичдә чыхан куја «тәслимчи» мәгаләләринә вә онун алман империализми акентләриндән куја пул алмыш адамларла әлагәси олдуғуна көрә, ону тә'гиб етмәјә башламышдылар. Тә'гиб гызышмаға башламышды. Бүтүн буржуа мәтбуаты бундан јапышмышды.

Лакин будур, кадетләр вә есерләр һөкумәтин мүәјјән тәркибдә олмасы әсасында «барышмышдыр». Һәм дә—әчәб мө'чүзәдир!—Черновун «иши» јоха чыхмышдыр!! Бир нечә күн әрзиндә, мәһкәмәсиз, тәһгигатсыз, сәнәдләр е'лан едилмәдән, шаһидләр диндирилмәдән, експертләрин хүласәси олмадан,—«иш» јоха чыхмышдыр. Кадетләр Черновдан наразы олдуглары заман бөһтанчы «иш» мејдана чыхмышды. Кадетләр һеч олмаса бир мүддәт Черновла сијаси чәһәтдән барышдыглары заман «иш» јоха чыхмышдыр.

Бурада сијаси шантаж көз габағындадыр. Гәзетләрдә адамлары писләмәк, бөһтанлар, шәрләр буржуазијанын вә Милјуковлар, Кессенләр, Заславскиләр, Данлар вә башгалары кими алчагларын әлиндә сијаси мүбаризә вә сијаси интигам аләти олур. Сијаси мәгсәд әлдә едилмишдир,—NN вә ја ММ әлејһинә галдырылан «иш» «јоха чыхыр», бунунла да «иш» галдыранын

ијрәнч симасы, алчаг вичдансызлығы, шантажчылығы сүбут едилир.

Чүнки ајдындыр ки, шантажчы *олмајан* адам вичданлы мәгсәдләри рәһбәр тутараг ифша етсәјди, о һеч бир сијаси дәјишиклик шәраитиндә ифша етмәкдән әл чәкмәзди, шантажчы *олмајан* адам һәр һалда өз ифшаларыны ахыра гәдәр, мәһкәмәнин һөкмүнә гәдәр, чамаат там мә'лумат әлдә единчәјә гәдәр, *бүтүн* сәнәдләр топланыб е'лан едилинчәјә гәдәр давам етдирәрди вә ја онун өзү тәрәфиндән сәһв вә ја анлашылмазлыг олдугда буну ачыг вә ашкар сурәтдә е'тираф едәрди.

Болшевик олмајан Черновун тимсалы буржуа вә хырда буржуа мәтбуаты тәрәфиндән болшевикләрә гаршы шантажчы һүчумун әсл маһијјәтини бизә әјани сурәтдә көстәрир. Бу капитал чәнкавәрләринин вә әлалтыларынын сијаси мәгсәди онлара әлдә едилмиш кими көрүндүкдә, болшевикләр һәбсә алындыгда, болшевикләрин гәзетләри бағландыгда,—онда шантажчылар *сусдулар!* Һәгигәти ашкара чыхармаг үчүн бүтүн васитәләр: һәм мәтбуат, һәм пул, һәм харичи буржуазијанын көмәји, һәм Русијанын бүтүн буржуазијасынын «ичтимаи фикринин» јардымы, һәм дә дүнјанын ән бөјүк дөвләтләриндән бир дөвләт һакимијјәтинин достчасына јардымы, бунларын һамысы болшевикләрә гаршы һүчум пәһләванларынын, Милјуковларын вә Кессенләрин, Заславскиләрин вә Данларын әлиндә олдуғу һалда, онлар *сусдулар.*

Шүурлу фәһләләр үчүн дәрһал ајдын олан шеј һәр бир вичданлы адам үчүн ајдын олур, чүнки шүурлу фәһләләрин бүтүн һәјаты онлары буржуазијанын үсулларыны тезликлә баша дүшмәјә һазырлајыр,—бу да ондан ибарәтдир ки, Милјуковлар вә Кессенләр, Заславскиләр вә Данлар вә саирә вә саирә *сијаси шантажчылардыр.* Буну мәһкәмләтмәк, буну күтләләрә изаһ етмәк, буну һәр күн гәзетдә чап етмәк, китабча үчүн бу барәдә сәнәдләр топламаг, шантажчылары бојкот етмәк лазымдыр вә и. а. вә с. Бөһтан вә шантажа гаршы пролетариатын лајигли мүбаризә үсуллары бунлардыр!

Бизим Каменев јолдаш ахырынчылардан бири олараг шантаждан зәрәр чәкди. О, иш арашдырылынчаја гәдәр «ичтимаи фәалијјәтдән узаглашды». Бизим фикримизчә, бу сәһвдир. Шантажчылара елә мәһз бу лазым иди. Онлар иши арашдырмаг истәмирләр. Каменевин әчлафлара гаршы *өз* партијасынын она е'тимад көстәрмәси кифајәт иди—гој сонра «Речь»ин, «Биржевка»нын, «День»ин[53], «Рабочая Газета»нын вә башга алчаг гәзетләрин көпәкләри һүрсүнләр.

Әкәр бизим партија өз рәһбәрләрини буржуазија ләкәләдикдә онларын ичтимаи фәалијјәтдән узаглашдырылмасына разы оларса, онда партија сон дәрәчә зәрәр чәкәр, пролетариата зијан вурар, онун дүшмәнләрини севиндирәр. Чүнки буржуазијанын гәзетләри чохдур, онун (Заславски вә К⁰-сы кими) сатгын гәләм шантажчылары даһа чохдур, бизим партија ишчиләримизи онун «узаглашдырмасы» чох асан олар! О, иши арашдырмағы, һәгигәти ахтармағы һеч фикринә дә кәтирмир.

Јох, јолдашлар! Буржуа мәтбуатынын һај-күјүнә алданмајаг. Шантаж әчлафлары олан Милјуковлары, Кессенләри, Заславскиләри севиндирмәјәк. Пролетарларын, шүурлу фәһләләрин, 240 000 бејнәлмиләлчидән ибарәт олан өз партијамызын мәһкәмәсинә бел бағлајаг. Унутмајаг ки, мүдафиәчиләрлә иттифаг бағлајан буржуазија јалан, бөһтан вә шантаж үсуллары илә бүтүн дүнјада бејнәлмиләлчиләри тә'гиб едир.

Шантажчылары дамғаламагда мәһкәм олаг. Ән кичик шүбһәләри шүурлу фәһләләр мәһкәмәсинин, өз партијамызын мәһкәмәсинин арашдырмасында тә'кид едәк, биз өз партијамыза инанырыг, һесаб едирик ки, о дөврүмүзүн зәкасы, шәрәфи вә вичданыдыр, биз фәһлә синфинин азадлыг һәрәкатынын јеканә рәһбини ингилабчы бејнәлмиләлчиләрин бејнәлхалг иттифагында көрүрүк.

Кадетләрлә бир һөкумәтдә әјләшәнләрин, Милјуковлара, Данлара, Заславскиләрә әл верәнләрин «ичтимаи фикринә» гәтијјән алданмамалы!

Рәдд олсун сијаси шантажчылар! Онлара нифрәт, онлары бојкот етмәли! Фәһлә күтләләри гаршысында

онларын алчаг адларыны јорулмадан ифша етмәли! Биз гәтијјәтлә өз јолумузла кетмәли, өз партијамызын ишләмәк габилијјәтини горумалы, онун рәһбәрләрини алчаглара вә онларын алчаг бөһтанларына вахт сәрф етмәкдән дә горумалыјыг.

«Пролетарий» № 10, 6 сентјабр (24 август) 1917-чи ил

«Пролетарий» газетинин мәтниндән чап олунур

ҚАҒЫЗ ҮЗӘРИНДӘ ГАЛАН ГӘТНАМӘЛӘР

Чәнаб Серетели ән бошбоғаз «сосиалист» назирләрдән вә мешшанлығын башчыларындан биридир. Онун сајсыз-һесабсыз нитгләрини ахырадәк охумаға өзүмүзү мәчбур етмәк чәтиндир, чүнки онун гәтијјән һеч бир шеј демәјән, һеч бир шеја мәчбур етмәјән, гәтијјән һеч бир чидди әһәмијјәти олмајан, һәгигәтән «назир» нитги олан бу нитгләри сон дәрәчә мәзмунсуз вә бајағыдыр. Натигин сон дәрәчә өзүнә мәфтун олмасы үзүндән онун бу кәлиши көзәл «чыхышлары» (бунлар мәһз бош олдуғуна көрә Серетелини буржуазијанын севимлиси етмишдир) хүсусилә дөзүлмәз олур, шит, бәзәкли вә бајағы ибарәләр архасында һәддиндән артыг бир күтбејинлик, јохса һәјасыз бир сијаси ишбазлыг кизләндијини һәлл етмәк чәтин олур.

Серетелинин нитги нә гәдәр мәзмунсуздурса, августун 18-дә Петроград Советинин пленум ичласында[54] бу натигин башына кәлән тамамилә ағлакәлмәз, мүстәсна бир һадисәни бир о гәдәр тә'кидлә гејд етмәк лазым кәлир. Ағлакәлмәз олса да, бу бир фактдыр ки, Серетели дилиндән садә, ајдын, әмәли, доғру бир сөз гачыртмышдыр. Онун ағзындан гачыртдығы бу сөз тәсадүфи әһәмијјәти олмајан, бүтүн һазыркы сијаси вәзијјәтин мүһүм, башлыча чәһәтләрини, онун әсасларыны көстәрән дәрин вә чидди сијаси һәгигәти дүзкүн билдирир.

«Речь»ин вердији һесабата көрә, Серетели (әлбәттә, охучунун јадындадыр ки, Серетели өлүм чәзасынын

ләғв едилмәси һаггындакы гәтнамәјә гаршы чыхырды) белә демишдир:

«...Сизин һеч бир гәтнамәнин көмәк етмәз. Бурада кағыз үзәриндә галан гәтнамәләр дејил, реал ишләр лазымдыр...».

Нә дүздүр, дүздүр. Ағыллы нитгләри ешитмәк дә хошдур...

Әлбәттә, Серетели бу доғру сөзлә биринчи нөвбәдә вә һамыдан чох өзүнү батил едир. Чүнки Советин ән көркәмли башчыларындан бири олан мәһз о, бу органын бајағылашдырылмасына көмәк етмиш, онун либерал јығынчағы кими бир мискин јығынчаг дәрәчәсинә ендирилмәсинә көмәк етмишдир, бу јығынчаг да дүнјаја мирас олараг өз күчсүзлүјү е'тибарилә нүмунәви ола биләчәк хош арзулар архиви гојуб кедир. Башга һәр кимин һаггы олса да, есерләр вә меншевикләр тәрәфиндән мәһдудлашдырылан Совет васитәсилә јүзләрлә «кағыз үзәриндә галан гәтнамәләр» кечирмиш Серетелинин, мәсәлә онун өзүнә олдугча тә'сир едән бир гәтнамәнин гәбул едилмәсинә кәлиб чатдыгда, «кағыз үзәриндә галан гәтнамәләр» һаггында һај-күј салмаға ән аз һаггы вар иди. Серетели өзүнү хүсусилә күлүнчү бир парламентчи вәзијјәтинә салмышдыр, о һәр шејдән чох «парламент» гәтнамәләри илә әлләшмишдир, һәр шејдән чох бунларын әһәмијјәтини көјләрә галдырмышдыр, һәр шејдән чох бунларын үзәриндә чалышмышдыр, *өзүнүн әлејһинә* бир гәтнамә алындыгда исә, вар күчү илә бағырыб демишдир ки, «үзүм һәлә калдыр», ја'ни гәтнамә әслиндә кағыз үзәриндә галан бир гәтнамәдир.

Сахта бир адам тәрәфиндән, сахта бир әда илә дејилмиш олса да, һәр һалда һәгигәт бир һәгигәт олараг галыр.

Гәтнамәнин кағыз үзәриндә галан бир гәтнамә олмасына сәбәб ону кечмиш назир Серетелинин кағыз үзәриндә галан бир гәтнамә е'лан етмәси дејилдир, Серетели күман едир ки, ингилабы мүдафиә етмәк үчүн (зарафат кәлмәсин!) өлүм чәзасы лазымдыр. Гәтнамәнин кағыз үзәриндә галан бир гәтнамә олма-

сына сәбәб будур ки, һәмин гәтнамәдә 1917-чи илин мартындан е'тибарән әзбәрләнән вә мә'насыз шәкилдә тәкрар едилән белә бир шаблон ибарә тәкрар едилир: «Совет Мүвәггәти һөкумәтдән тәләб едир». «Тәләб етмәјә» адәт етмишләр вә адәт үзрә тәкрар едиб көрмүрләр ки, вәзијјәт дәјишилмишдир, гүввә әлдән чыхмышдыр, гүввәјә архаланмајан «тәләб» исә күлүнчдүр.

Бундан әлавә, бир шаблон шәклиндә тәкрар едилән «тәләб» күтләләрдә белә хүлја доғурур ки, куја вәзијјәт дәјишмәмишдир, куја Советин күчү вардыр, куја Совет «тәләб» вермәклә иш көрмүшдүр вә өз вәзифәсини јеринә јетирән бир «ингилабчы» (бағышлајын...) «демократ» кими кедиб бөјрү үстә јата биләр.

Јәгин ки, башга бир охучу соруша биләр: доғрудан мы сијаси сајыглыг, гүввәләри нәзәрә алмаг тәрәфдары, ибарә әлејһдары олан болшевикләрин гәтнамә леһинә сәс вермәләри лазым дејилди.

Јох. Леһинә сәс вермәк лазым иди, һәм дә она көрә ки, гәтнамәнин бир параграфында (§ 3) белә бир көзәл, доғру (әсас, башлыча, һәлледичи) фикир вардыр ки, өлүм чәзасы *күтләләрә* гаршы олан силаһдыр (мүлкәдарлара вә капиталистләрә гаршы олан силаһдан бәһс едилсәјди, бу башга мәсәлә оларды). Леһинә сәс вермәк лазым иди, һәрчәнд мешшан есерләр Мартовун мәтнини биабырчы шәклә салмышлар вә «халгын мәнафејинә јабанчы олан империалист» мәгсәдләри көстәрмәк әвәзинә, халгы алдадан, соjғунчу мүһарибәни пәрдәләјән, «вәтәнин вә ингилабын мүдафиәси» һаггында тамамилә јалан олан ибарәни әлавә етмишләр.

Леһинә сәс вермәк лазым иди, анчаг ајры-ајры парчаларла разылашмадыгларыны билдириб белә демәк лазым иди: фәһләләр! күман етмәјин ки, инди Совет Мүвәггәти һөкумәтдән мүәјјән бир шеј тәләб етмәк игтидарындадыр. Хам хәјала гапылмајын. Билин ки, Совет *артыг* инди тәләб етмәк игтидарында дејилдир, *индики* һөкумәт исә тамамилә әксингилабчы буржуазијанын әсиридир. Бу ачы һәгигәт барәдә чидди дүшүнүн. Һеч кәс Совет үзвләринә бу вә ја башга шә-

кildə bu чүr шәртләр гојуб *леһинә* сәс вермәкдә мане ола билмәзди.

Онда гәтнамә дә «кағыз үзәриндә галан гәтнамә» олмазды.

Онда Серетелинин фитнәкар суалы үзәриндән биз јан кечәрдик, чүнки о, Совет үзвләриндән сорушурду ки, онлар Мүвәггәти һөкумәти «девирмәк» истәјирләрми—тамамилә бунун ејни олараг, һәрфијјән бунун ејни олараг Катков да III Александр заманы либераллардан сорушурду ки, онлар мүтләгијјәти «девирмәк» истәјирләрми. Биз кечмиш назирә белә чаваб верәрдик: мөһтәрәм вәтәндаш, сиз (мүлкәдарларын вә капиталистләрин демократија хәјанәт едән хырда буржуаларла сазиши әсасында јарадылан) һөкумәти «девирмәјә» «әл атанлар» вә ја һətта буна јалныз «гәсд едәнләр» әлејһинә индичә каторга гануну вермишсиниз. Биз тамамилә баша дүшүрүк ки, сиз (сизә) хош кәлән бу гануну бир нечә болшевикә «тәтбиг етсәјдиниз», бүтүн буржуалар сизи даһа чох тә'рифләјәрдиләр. Лакин биз «хоша кәлән» бу гануну тәтбиг етмәк һалларыны тапмаг ишини сизин үчүн асанлашдырмаг вәзифәсини өз гаршымыза гојмуругса, тәәччүбләнмәјин.

* *
*

Русијанын бүтүн сијаси гурулушу 18 август һадисәсиндә күнәш кичик бир су дамчысында әкс олундуғу кими әкс олунду. Бонапартчы һөкумәт, өлүм чәзасы, каторга гануну, бу (фитнәкарлар үчүн) «хоша кәлән» шејләр бәрабәрлик, гардашлыг, азадлыг, вәтәнин шәрәфи вә ләјагәти, бөјүк ингилабын ән'әнәләри, анархијанын әзилмәси һаггында тамамилә Луи-Наполеонун јағдырдығы кими ибарәләрлә бәзәдилир.

Шит, ијрәнч дәрәчәдә шит олан хырда буржуа назирләри вә кечмиш назирләр дөшләринә дөјәрәк, инандырмаг истәјирләр ки, онларын вичданы вардыр, онлар күтләләрә гаршы өлүм чәзасы тәтбиг едиб ишә кечирмәклә өз вичданларыны тапдалајырлар, онлар

бу заман көз јашлары ахыдырлар—бу да кечән әсрин 60-чы илләриндәки белә бир «мүәллимин» тәкмилләшдирилмиш нүмунәсиндән ибарәтдир ки, һәмин «мүәллим» Пироговун вәсијјәтләринә әмәл едирди вә садәчә, ади јолла, көһнә гајда илә дәјмүрдү, «гануни» шәкилдә вә «әдаләтлә» дәјүлмәјә мәһкум едилән обывател баласыны дәјәркән, инсанпәрвәрликлә көз јашы ахыдырды.

Өз хырда буржуа башчылары тәрәфиндән алдадылан кәндлиләр јенә дә инанырлар ки, есерләр вә меншевикләр блокунун буржуазија илә никаһындан... торпаг үзәриндәки хүсуси мүлкијјәтин өдәнчсиз ләғв едилмәси доғула биләр.

Фәһләләрә кәлдикдә... «инсанпәрвәр» Серетели јени каторга ганунуну ләғв единчәјә гәдәр биз фәһләләрин нә дүшүндүкләри һаггында сусуруг.

«Рабочий» № 2, 8 сентјабр (26 август) 1917-чи ил

«Рабочий» гәзетинин мәтниндән чап олунур

СТОКҺОЛМ КОНФРАНСЫ ҺАГГЫНДА

Инди бир чохлары јенидән Стокһолм конфрансы илә марагланырлар. Гәзетләр онун әһәмијјәти мәсәләсини тә'кидлә мүзакирә едирди. Бу мәсәлә бүтүн мүасир сосиализмин лап әсасларына, онун хүсусилә империалист мүһарибәсинә мүнасибәтинә гијмәт верилмәси илә гырылмаз сурәтдә бағлыдыр. Бах, буна көрә дә Стокһолм конфрансы үзәриндә әтрафлы данышмаг лазымдыр.

Ингилабчы сосиал-демократлар, јә'ни болшевикләр лап әввәлдән бу конфрансда иштирак етмәјин әлејһинә чыхырдылар. Онлар бу заман принсипиал чәһәтләри әсас тутурдулар. Һамыја мә'лумдур ки, бүтүн дүнјада, истәр мүһарибә едән, истәрсә битәрәф галан бүтүн өлкәләрдә сосиалистләр мүһарибәјә мүнасибәт мәсәләсиндә ики бөјүк, әсас гисмә ајрылмышлар. Бир гисми өз һөкумәтләринин, өз буржуазијасынын тәрәфинә кечмишдир. Биз онлары сосиал-шовинист, јә'ни сөздә сосиалист, ишдә исә шовинист адландырырыг. Шовинист о адама дејилир ки, «өз» һаким синифләринин сојғунчу мәнафејинин мүдафиәсини «вәтәнин мүдафиәси» анлајышы илә пәрдәләјир. Индики мүһарибәдә мүһарибә едән һәр ики коалисијанын буржуазијасы сојғунчулуг мәгсәдләри күдүр: алман буржуазијасы Белчиканы, Сербијаны вә и. а. сојмаг үчүн, инкилис вә франсыз буржуазијасы алман мүстәмләкәләрини сојмаг вә саирә үчүн, рус буржуазијасы Австријаны (Лвов), Түркијәни (Ермәнистан, Истанбул) сојмаг үчүн мүһарибә едир.

Буна көрә дә индики мүһарибәдә өз буржуазијасының нөгтеји-нәзәринә кечән сосиалистләр даһа сосиалист дејилдирләр, онлар фәһлә синфинә хәјанәт етмишләр, ишдә буржуазија чәбһәсинә кечмишләр. Онлар пролетариатын синфи дүшмәни олмушлар. Һәм дә Авропа вә Америка сосиализминин, хүсусилә II Интернасионал дөврүндәки, ја'ни 1889-чу илдән 1914-чү илә-дәк олан мүддәт әрзиндәки тарихи бизә көстәрир ки, сосиалистләрин бир һиссәсинин, хүсусилә башчыларын вә парламентчиләрин чохунун буржуазија тә-рәфинә кечмәси тәсадүфи бир шеј дејилдир. Бүтүн өлкәләрдә сосиализмин мәһз оппортунист ганады сосиал-шовинистләрин әсас кадрларыны вермишдир. Сосиал шовинизм ону елми чәһәтдән арашдырсаг, ја'-ни ајры-ајры шәхсләри көтүрмәк дејил, бүтөв бејнәлхалг чәрәјаны инкишафда, өз ичтимаи әлагәләри илә бирликдә көтүрсәк, өзүнүн соң мәнтиги һәддинә чатмыш оппортунизмдән ибарәтдир.

Һәр јердә пролетар күтләләри ичәрисиндә сосиал-шовинистләрин сосиализмә хәјанәт етдикләринин баш дүшүлмәси, Русијада Плеханов, Алманијада Шеј-деман, Франсада Кед, Ренодел вә К°-сы, Инкилтәрәдә Һајндман вә башгалары вә илахир вә саирә кими ән көркәмли сосиал-шовинистләрә гаршы һиддәт вә нифрәт аз-чох ајдын вә кәскин шәкилдә көрүнмәкдәдир.

Буржуазијанын гызғын тә'гибләринә вә ағызлара гыфыл вурулмасына бахмајараг, мүһарибә мүддәтиндә бүтүн өлкәләрдә ингилаби бејнәлмиләлчилик чәрә-јаны мејдана чыхмышдыр. Бу чәрәјан сосиализмә сәдагәтли галмышдыр. Бу чәрәјан шовинизмә ујмамышдыр, ону вәтәнин мүдафиәси һаггында сахта ибарәләрлә пәрдәләмәјә јол вермәмишдир, бу ибарәләрин бүтүн сахталығыны, һәр ики коалисијанын буржуази-јасының сојғунчулуг мәгсәдләри үчүн апардығы ин-дики мүһарибәнин бүтүн чинајәткарлығыны ифша етмишдир. Мәсәлән, Инкилтәрәдә сојғунчу инкилис буржуазијасына гаршы мүбаризә үстүндә ил јарым ка-торга чәзасына мәһкум едилән Маклин, Алманијада ингилаба чағырмаг вә Алманија тәрәфиндән апары-лан мүһарибәнин сојғунчу характерини ифша етмәк

кими бир «чинајәт» үстүндә Алманијада алман империализминин гулдурлары тәрәфиндән каторгаја мәһкум едилән Карл Либкнехт бу чәрәјана мәнсубдурлар. Русијада рус республикачы-демократ империализминин акентләри тәрәфиндән, Маклин вә Карл Либкнехтин тә'гиб едилдији кими бир «чинајәт» үстүндә тә'гиб едилән болшевикләр дә бу чәрәјана мәнсубдурлар.

Тәкчә бу чәрәјан сосиализмә садигдир. Тәкчә бу чәрәјан 1912-чи илин нојабрында Базел манифестиндә[55] бүтүн дүнјанын, истиснасыз олараг бүтүн өлкәләрин сосиалистләринин јекдилликлә имзаладыглары вә әгидәләринин шәрһ едилдији тәнтәнәли бәјанатда, тәнтәнәли вә'дә хәјанәт етмәмишдир. Бу манифестдә мәһз үмумијјәтлә мүһарибә һаггында дејил,—мүһарибәләр чүрбәчүр олур,—мәһз 1912-чи илдә һамынын көзү гаршысында һазырланан вә 1914-чү илдә башланмыш мүһарибә һаггында, Алманија илә Инкилтәрә вә онларын мүттәфигләри арасында дүнја һөкмранлыгы үстүндә башланан мүһарибә һаггында данышылыр. Һәм дә белә бир мүһарибә гаршысында Базел манифестиндә сосиалистләрин «вәтәнин мүдафиәси» (јә'ни мүһарибәдә өзләринин иштиракына һагг газандырмаг) кими нә бир вәзифәси, нә дә бир һүгугу һаггында бирчә кәлмә дә дејилмир, анчаг тамамилә гәти шәкилдә дејилир ки, белә мүһарибә «пролетар ингилабына» доғру апармалыдыр. Бүтүн өлкәләрдәки сосиал-шовинистләрин сосиализмә хәјанәти хүсусилә ајдын шәкилдә бунда көрүнүр ки, оғру оғурлуг етдији јердән јан кечдији кими, онларын һамысы инди Базел манифестиндә мәһз индики мүһарибәнин пролетар ингилабы илә әлагәсиндән бәһс олунан јер үзәриндән горха-горха јан кечирләр.

Базел манифестинә садиг галан вә мүһарибәјә гаршы пролетар ингилабы тәблиғ едиб һазырламагла «чаваб верән» сосиалистләрлә мүһарибәјә «өз» милли буржуазијасына јардым етмәклә чаваб верән, сосиал-шовинистләр арасында нә гәдәр кечилмәз учурум олдуғу ајдындыр. Бу ики чәрәјаны «барышдырмаг» вә

ја «бирләшдирмәк» күчәнмәләринин нә гәдәр ачиз, садәләвһ вә ријакар олдуғу ајдындыр.

Дүнја сосиализминдә үчүнчү чәрәјан, «мәркәз» вә ја «каутскичилик» адланан («мәркәзин» ән көркәмли нүмајәндәси Карл Каутскинин адындандыр) чәрәјан тәрәфиндән мәһз белә күчәнмәләр бүтүн мискинлији илә мүшаһидә едилмәкдәдир. Мүһарибәнин бүтүн үч или әрзиндә бүтүн өлкәләрдә бу чәрәјан өзүнүн там идејасызлығыны вә ачизлијини көстәрмишдир. Мәсәлән, Алманијада һадисәләрин кедиши каутскичиләри алман Плехановларындан парчаланыб ајрыларағ «мүстәгил с.-д. партијасы»[56] адланан хүсуси бир партија јаратмаға мәчбур етмишдир вә јенә дә бу партија зәрури нәтичәләр чыхармагдан горхур, бејнәлхалг мигјасда сосиал-шовинистләрлә «бирлик» тәблиғ едир, Алманијада белә бирлијин бәрпа едилмәси үмиди илә фәһлә күтләләрини алдатмагда давам едир, «өз» һөкүмәтинә гаршы ингилаби мүбаризә, мүһарибә заманы да апарылан мүбаризә, өз формаларыны дәјишә билән вә дәјишдирмәли олан, лакин тә'хирә салына билмәјән, ләнкидилә билмәјән мүбаризә кими јеканә дүзкүн пролетар тактикасына әнкәл төрәдир.

Бејнәлхалг сосиализмдә вәзијјәт бах, белә дир. Бу вәзијјәтә ајдын гијмәт верилмәдән, бејнәлхалг сосиализмин бүтүн чәрәјанларына принсипиал бахыш олмадан әмәли характерли мәсәләјә, мәсәлән, Стокһолм конфрансы һаггында мәсәләјә јанашмаг белә олмаз. Һалбуки *јалныз* болшевикләр партијасы 1917-чи ил апрелин 24—29-да конфрансда гәбул олунан вә август ајында партијамызын VI гурултајы тәрәфиндән тәсдиг едилән әтрафлы гәтнамәдә бејнәлхалг сосиализмин *бүтүн* чәрәјанларына принсипиал гијмәт вермишдир. Бу принсипиал гијмәти унутмаг вә Стокһолм һаггында бундан асылы олмадан фикир јеритмәк там принсипсизлик зәминиңә кечмәк демәкдир.

Бүтүн хырда буржуа демократлар, есерләр вә меншевикләр ичәрисиндә һөкм сүрән бу принсипсизлијин нүмунәси олараг, 10 август тарихли «Новая Жизнь»-дәки мәгаләни көстәрмәк олар. Бу мәгаләјә мәһз она көрә диггәт јетирилмәлидир ки, һәмин мәгалә Сток-

holm haггындакы ән чох jajылмыш сәhвләри, jанлыш фикирләри, идеjасызлығы хырда буржуа демократларынын ән сол ганадында дуран гәзетдә бир jерә топлajыр.

«Новая Жизнь»ин баш мәгаләсиндә дejилир: «Стокholм конфрансына бу вә ja башга сәбәбләр үзүндән мәнфи мүнасибәт бәсләмәк олар, «мүдафиәчи чохлугларын» сазишә кәлмәси тәшәббүсләрини принсипчә писләмәк олар. Лакин ашкарча көз габағында олан шеjи нәjә көрә инкар едәсән? Ахы инкилис фәhләләрinin өлкәдә сиjаси бөhран доғурмуш вә Бөjүк Британиjанын «милли бирлиjиндә» илк дәрин jарыг әмәлә кәтирмиш мә'lум гәрарындан сонра конфранс индиjәдәк малик олмадығы бир әhәмиjjәт газанмышдыр».

Бу фикир принсипсизлик нүмунәчиjидир. Доғрудан да, Инкилтәрәдә «милли бирлиjин» Стокholм конфрансы мүнасибәтилә дәриндән jарылмасы кими шәксиз фактдан нә jолла белә нәтичә чыхармаг олар ки, биз бу jарығы дәринләшдирмәк дejил, она jамаг вурмалыjыг. Принсипиал мәсәлә белә вә jалныз белә дир: мүдафиәчиләрлә (сосиал-шовинистләрлә) әлагәни кәсмәли, jахуд онларла сазишә кирмәли. Стокholм конфрансы бир чох сазиш тәшәббүсләриндән бири иди. Бу баш тутмады. Онун баш тутмамасына сәбәб бу иди ки, инкилис-франсыз империалистләри *инди* сүлh haггында данышыглар апармаға разы дejилдирләр, алман империалистләри исә разыдырлар. Инкилис фәhләләри инкилис империалист буржуазиjасынын онлары алдатдығыны daha ajдын hисс етмишләр.

Суал олунур ки, бундан нечә истифадә етмәк лазымдыр? Биз инкилабчы бejнәлмиләлчиләр дejирик: бундан пролетар күтләләринин өз сосиал-шовинистләри илә әлагәни daha дәриндән кәсмәси үчүн, онларын бу әлагәни кәсмәсини ахыра чатдырмаг үчүн, күтләләрин өз hөкүмәтләринә, өз буржуазиjасына гаршы инкилаби мүбаризәсинин инкишаф етмәси jолундакы бүтүн вә hәр чүр манеәләри арадан галдырмаг үчүн истифадә етмәк лазымдыр. Белә hәрәкәт етмәклә, мәhз биз вә jалныз биз jарығы дәринләшдирир вә ону ajрылмаг дәрәчәсинә чатдырырыг.

Стокһолма кедәнләр, јахуд, даһа доғрусу, ораја кетмәјин зәрури олдуғуну күтләләрә тәблиғ едәнләр инди, һәјат бу ојунбазлығы «басыб кечдији» заман, ишдә нә әлдә едирләр? Анчаг буну әлдә едирләр ки, јарыға јамаг вурурлар, чүнки Стокһолм конфрансыны, биз һәлә Шејдеманлардан данышмырыг, ачыгча, *өз* һөкумәтләринә јардым едән адамлар, назирчи Черновлар вә Серетелиләр, Стауningләр, Брантингләр, Трулстралар топлајырлар вә она көмәк едирләр.

Бах бу чәһәт «һамынын көзү гаршысындадыр», «Новая Жизнь»дән олан оппортунистләр бир чәрәјан кимә сосиал-шовинизмә верилән үмуми гијмәтлә әлагәдар олмајараг, тамамилә принсипсиз шәкилдә фикир јеритмәклә буну унудур вә ја өрт-басдыр едирләр. Стокһолм конфрансы империалист һөкумәтләриндә ишләјән назирләрин мүсаһибәсидир. «Новая Жизнь» бу фактын үзәриндән јан кечмәјә нә гәдәр алышса да, онун үзәриндән јан кечмәк олмаз. Фәһләләри Стокһолма кетмәјә чағырмаг, онлары Стокһолму көзләмәјә чағырмаг, онлары Стокһолма һәр һансы бир үмид бағламаға чағырмаг күтләләрә белә демәјә бәрабәрдир: сиз хырда буржуа партијаларынын вә империалист һөкумәтләриндә ишләјән, империалист һөкумәтләрә јардым едән назирләрин сазишиндән хејир көзләјә биләрсиниз, көзләмәлисиниз.

«Новая Жизнь» өзү һисс етмәдән мәһз бу ән принсипсиз, ән зәрәрли тәблиғатла мәшғул олур.

О, инкилис-франсыз сосиал-шовинистләри илә онларын һөкумәтләри арасындакы мүнагишә үзүндән унудур ки, Черновлар, Скобелевләр, Серетелиләр, Авксентјевләр, Брантингләр, Стауningләр, Шејдеманлар да өз һөкумәтләринә јардым едән бу чүр сосиал-шовинистдирләр. Мәкәр бу принсипсизлик дејилдирми?

Фәһләләрә демәкдән ки, бахын, инкилис-франсыз империалистләри һәтта өз сосиал-шовинистләринә дә алман сосиал-шовинистләри илә данышмаға кетмәјә ичазә вермәмишләр,—демәли, Инкилтәрә вә Франса тәрәфиндән *дә* мүһарибә сојғунчу мүһарибәдир,—демәли, *бүтүн* һөкумәтләрлә, *бүтүн* сосиал-шовинистләр-

лə ахырадəк əлагəни кəсмəкдəн башга чыхыш јолу јохдур,—«Новая Жизнь» буну демəкдəн, фəһлəләрə белə хам хүлјаларла тəсəлли верир:

«Стокһолмда,—дејə о јазыр,—сүлһ һаггында сазишə кəлмəјə вə *мүбаризənин* үмуми планыны бирликдə ишләјиб һазырламаға: кредитләрə сəс вермəкдəн имтина етмəјə, «милли бирликлə» əлагəни кəсмəјə, назирləри һөкумəтлəрдəн кери чағырмаға вə с. һазырлашырлар».

Башдан-баша јалан олан бу ибарənин бүтүн сүбуту ондан ибарəтдир ки, бурада «мүбаризə» сөзү гара һəрфləрлə јығылмышдыр. Сөз јох, əчəб сүбутдур!

Мүһарибəдəн сонра үч ил кечдији һалда һəлə дə фəһлələри белə лап бош вə'дləрлə алдадыб дејирлəр: «Стокһолмда» милли бирликлə əлагəни кəсмəјə «јығышырлар»...

Буну етмəјə һазырлашан кимləрдир? Шејдеманлар, Черновлар, Скобелевлəр, Авксентјевлəр, Серетелиләр, Стауингləр, Брантингləр, јə'ни илləр боју вə ајлар боју милли бирлик сијасəти јеридən адамлар (вə партијалар). «Новая Жизнь»нин белə мə'чүзəјə инамы вə гəдəр сəмими олса, бунун мүмкүн олмасыны о нə гəдəр вичданла данышса, биз һəр һалда демəлијик ки, «Новая Жизнь» фəһлələр арасында ən бөјүк бир јалан јајыр.

«Новая Жизнь» фəһлələрдə сосиал-шовинистləрə е'тимад доғурмаға чалышмагла онлары алдадыр: онун дедикləриндən белə чыхыр ки, индијəдəк сосиал-шовинистлəр һөкумəтləрə дахил олсалар да вə милли бирлик сијасəти јеритсələр дə, лакин јахын кələчəкдə онлар Стокһолмда разылашарлар, разылыға кələр, дилləшərləр вə даһа белə һəрəкət етмəзləр. Онлар сүлһ уғрунда мүбаризəјə башлајарлар, онлар кредитləрə сəс вермəкдəн имтина едərləр вə саирə вə саирə...

Бүтүн бунлар башдан-баша ən бөјүк јаландыр. Бүтүн бунлар фəһлələрə иртичачы јолла тəсəлли вериб онлары сакитləшдирмəкдир, онларда сосиал-шовинистləрə е'тимад доғурмагдыр. Лакин сөздə дејил, өзləрини алдатмаг үчүн дејил, фəһлələри алдатмаг

үчүн дејил, һәгигәтән «сүлһ уғрунда мүбаризә едән» сосиалистләр һеч бир бејнәлхалг конфрансы көзләмәдән артыг чохдан белә бир мүбаризәјә башламышлар, мәһз милли бирлији позмаг јолу илә, мәһз Инкилтәрәдә Маклин, Алманијада Карл Либкнехт, Русијада болшевикләрин етдији кими белә бир мүбаризәјә башламышлар.

«Новая Жизнь» јазыр: «Биз Реноделләрә вә Шејдеманлара болшевикләрин гануни вә сағлам скептисизмини тамамилә баша дүшүрүк, лакин «Рабочий и Солдат»дан олан публисистләр нәзәриҹәчиликлә мәшғул олараг, ағачларын архасында мешәни көрмәк истәмирләр: онлар Ренодел вә Шејдеманын архаландығы күтләләр арасында әһвали-руһиҹјәдәки дәјишиклији нәзәрә алмырлар». Чәнаблар, мәсәлә скептисизмдә дејилдир, — мәһз сизин чохунузун әһвали-руһиҹјәси принсипсизлији пәрдәләјән вә ифадә едән зијалы скептисизмидир. Биз Реноделләрә вә Шејдеманлара гаршы скептик дејилик, биз онларын дүшмәнијик. Бунлар «бир-бириндән чох фәргли олан ики мүхтәлиф шеј-дир». Биз онларла әлагәни кәсмишик вә күтләләри онларла әлагәни кәсмәјә чағырырыг. Мәһз биз вә јалныз биз һәм күтләләр арасында әһвали-руһиҹјәнин дәјишилдијини, һәм дә әһвали-руһиҹјәдән вә онун дәјишилмәсиндән хејли артыг дәрәчәдә мүһүм вә дәрин олан башга бир шеји: күтләләрин әсас мәнафејини, Реноделләр вә Шејдеманлар тәрәфиндән тәмсил едилән сосиал-шовинизм сијасәти илә бу мәнафеләрин барышмазлығыны «нәзәрә алырыг». «Новая Жизнь»-дән олан чәнаблар Стокһолмда Русија империалист һөкумәтинин назирләри илә бирликдә мәһз Шејдеманларла вә Реноделләрлә көрүшәчәкләр (чүнки Авксентјев вә Скобелев һәлә бир јана дурсун, Стаунинг вә Трулстра Реноделләрдән һеч бир чидди шејлә фәргләнмирләр). Биз исә сосиал-шовинистләр арасындакы, сосиал-шовинистләр ичәрисиндәки Стокһолм комедијасындан мәһз бунун үчүн вә мәһз буна көрә үз дөндәририк ки, *күтләләрин* көзүнү ачаг, онларын мәнафејини ифадә едәк, онлары ингилаба чағыраг, онларын әһвали-руһиҹјәсинин дәјишилмәсиндән һәмин

әһвали-руһијјәјә принсипсизчәсинә ујғунлашмаг үчүн дејил, мәһз сосиал-шовинизмлә әлагәни тамамилә кәсмәк уғрунда принсипиал мүбаризә үчүн истифадә едәк.

«Новая Жизнь» јазыр: «...Болшевикләр Стокһолма кедән бејнәлмиләлчиләрин Шејдеманлар вә Һендерсонларла сазишини онларын көзүнә сохмағы севир вә «көрмүрләр» ки, онлар өзләри конфранса мүнасибәтдә,—әлбәттә, олдугча мүхтәлиф сәбәбләрә көрә,—Плехановларла, Кедләрлә вә Һаһндманларла бирликдә һәрәкәт едирләр».

Конфранса мүнасибәтдә бизим Плехановларла бирликдә һәрәкәт етмәјимиз доғру дејилдир! Бу ачыгча мә'насызлыгдыр. Сосиал-шовинистләрин бир һиссәси илә јарымчыг конфранса кетмәк истәмәмәкдә бизим фикримиз Плехановларын фикри илә ујғун кәлир. Лакин бизим конфранса *мүнасибәтимиз* нә принсипчә, нә дә әмәли чәһәтдән Плехановларын мүнасибәти илә гәтијјән бир дејилдир. Һалбуки өзүнүзү бејнәлмиләлчи адландыран сиз һәгигәтән Шејдеманларла, Стауннигләрлә, Брантингләрлә бирликдә конфранса кедирсиниз, сиз доғрудан да онларла сазишә кәлирсиниз. Ахы бу фактдыр. Сиз «бејнәлхалг пролетариатын бирләшмәси кими бөјүк иш» дедикдә, *сосиал-шовинистләри бирләшдирмәк* кими коалисијалардан биринин империалистләриндән асылы олан алчаг, мискин, олдугча фитнәкар иши нәзәрдә тутурсунуз. Бу фактдыр.

Сиз, гондарма бејнәлмиләлчиләр күтләләрә Стокһолмда иштирак етмәји тәблиғ едә билмәзсиниз (чох ола биләр ки, мәсәлә тәблиғатдан о јана кетмәсин, чүнки конфранс олмајачаг, анчаг тәблиғатын идеја әһәмијјәти галачаг), сиз јығын-јығын јалан сөјләмәдән, хам хүљалар јајмадан, сосиал-шовинистләрә бәзәк-дүзәк вермәдән, Стаунинг вә Брантингләрин, Скобелев вә Авксентјевләрин куја «милли бирлик» ишини чидди сурәтдә поза биләчәкләринә күтләләрдә үмид доғурмадан, күтләләрә Стокһолмда иштирак етмәји тәблиғ едә билмәзсиниз.

Һалбуки биз болшевикләр Стокһолм әлејһинә тәблиғат апарыркән күтләләрә бүтүн һәгигәти сөјләјирик, сосиал-шовинистләри вә онларла сазиш сијасәтини ифша етмәкдә давам едирик, күтләләри онларла

әлагәни тамамилә кәсмәјә доғру апарырыг. Әкәр вәзијјәт үзүндән алман империализми һазыркы вахты Стокһолмда иштирак етмәк үчүн өзүнә әлверишли һесаб едиб өз акентләрини—Шејдеманлары ораја көндәрирсә, инкилис империализми исә бу вахты өзү үчүн әлверишсиз һесаб едәрәк, инди сүлһ һаггында һәтта данышмаг да истәмирсә, онда биз инкилис империализмини ифша едирик вә инкилис империализми илә инкилис пролетар күтләләри арасындакы мүнагишәдән бу күтләләрин шүуруну дәринләшдирмәк үчүн, бејнәлмиләлчилији вар гүввә илә тәблиғ етмәк үчүн, сосиал-шовинизмлә әлагәни тамамилә кәсмәк лазым кәлдијини бу күтләләрә изаһ етмәк үчүн истифадә едирик.

Новая Жизнь»дән олан гондарма бејнәлмиләлчиләр зијалы импрессионистләри кими, јә'ни һәр анын әһвали-руһијјәсинә ирадәсизликлә гапылан вә бејнәлмиләлчилијин әсас принсипләрини унудан адамлар кими һәрәкәт едирләр. «Новая Жизнь»дән олан адамлар белә дүшүнүрләр: бир һалда ки, инкилис империализми Стокһолм конфрансынын *әлејһинәдир,* демәли, биз *леһинә* олмалыјыг. Демәли, конфранс индијәдәк малик олмадығы бир әһәмијјәт газанмышдыр.

Белә дүшүнмәк ишдә принсипсизлијә гапылмаг демәкдир, чүнки инди ахы алман империализми өз тамаһкар вә сојғунчу империалист мәнафеји үзүндән Стокһолм конфрансынын *леһинәдир.* Бу шүбһәсиз вә ашкар факты ачыг е'тираф етмәкдән горхан, бундан кизләнмәјә мәчбур олан «бејнәлмиләлчиләрин» «бејнәлмиләлчилијинин» нә дәјәри ола биләр. Чәнаблар, сизин белә бир тә'минатыныз вармы ки, Стокһолмда Шејдеманлар, Стаунингләр вә К[0]-сы илә бирликдә иштирак етмәклә сиз әслиндә алман империализминин кизли дипломатларынын әлиндә бир ојунчаг, бир аләт олмајачагсыныз? Сизин белә тә'минатыныз ола билмәз. Белә бир тә'минат јохдур. Стокһолм конфрансы һәр һалда баш тутарса,—буна исә еһтимал чох аздыр,—бу конфранс илһагларын филан вә филан шәкилдә мүбадиләси үчүн имканын олуб-олмамасыны

јохламагдан өтрү алман империалистләринин тәшәббүсүндән ибарәт олар. Шејдеманларла Скобелевләрин вә К⁰-сынын кәлиши көзәл нитгләринин реал, һәгиги мә'насы бундан ибарәт олар. Бу конфранс баш тутмадыгда исә, сизин күтләләр ичәрисиндә апардығыныз вә сосиал-шовинистләр һаггында, онларын тезликлә, јәгин ки, еһтимала көрә «ислаһ олуначаглары» һаггында күтләләрдә бош үмидләр доғуран тәблиғатынызын реал әһәмијјәти олар.

Бејнәлмиләлчи олмаг истәјән сиз, һәр ики һалда, әслиндә каһ бир коалисијанын, каһ да һәр ики коалисијанын сосиал-шовинистләринин әлалтылары олурсунуз.

Биз исә сијасәтин бүтүн доланбач јолларыны вә ајры-ајры һалларыны нәзәрә алыб ардычыл бејнәлмиләлчи олараг галырыг, фәһләләрин гардашлыг иттифагыны, сосиал-шовинистләрлә әлагәни кәсмәји, пролетар ингилабы јолунда чалышмағы тәблиғ едирик.

«Рабочий» № 2, 8 сентјабр (26 август) 1917-чи ил
Имза: Н. К.—ов

«Рабочий» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ПУБЛИСИСТИН КҮНДӘЛИЈИНДӘН

КӘНДЛИЛӘР ВӘ ФӘҺЛӘЛӘР

19 август тарихли «Известия Всероссийского Совета Крестьянских Депутатов»ун[57] 88-чи №-синдә сон дәрәчә мараглы бир мәгалә чап едилмишдир; бу мәгалә кәндлиләр арасында ишләјән һәр бир партија тәблиғатчысы вә тәшвигатчысынын әлиндә, кәндә јола дүшән вә ја кәндлә әлагәси олан һәр бир шүурлу фәһләнин әлиндә әсас сәнәдләрдән бири олмалыдыр. Бу мәгалә «Јерли депутатлар тәрәфиндән 1917-чи илдә Петроградда 1-чи Үмумрусија кәндли депутатлары гурултајына кәтирилән 242 тапшырыг әсасында дүзәлдилмиш нүмунәви тапшырыгдыр».

Чох јахшы оларды ки, кәндли депутатлары Совети бүтүн бу тапшырыглар һаггында (бунларын һамысыны бүтөвлүклә чап етмәк, әлбәттә, лап јахшы оларды, лакин бу гәтиҗјән мүмкүн дејилдирсә) мүмкүн гәдәр әтрафлы мә'лумат дәрч етсин. Мәсәлән, губернијаларын, гәзаларын, наһијәләрин там сијаһысыны вериб һәр јердән нә гәдәр тапшырыг алындығыны, тапшырыгларын тәртиб едилдији вә ја алындығы вахты көстәрмәк, һеч олмазса әсас төләбләри тәһлил етмәк хүсусилә зәруридир, чүнки беләликлә бу вә ја башга бәндләр һаггында рајонлар арасында фәрг олуб-олмадығыны көрмәк оларды. Мәсәлән, һәјәтбашы вә ичма торпаг саһиблији олан рајон, великорус рајонлары вә өзкә милләтләрин јашадығы рајонлар, мәркәз рајонлары вә учгарлардакы рајонлар, тәһкимчилик һүгугуну көрмәјән рајонлар вә с. — бу рајонлар бүтүн

кәндли торпаглары үзәриндәки мүлкиҗҗәт һүгугунун ләғв едилмәси, торпағын вахташыры јенидән бөлүшдүрүлмәси, муздлу әмәҗә јол верилмәмәси, мүлкәдарларын аваданлыг вә мал-гарасынын мүсадирә едилмәси вә саирә вә саирә мәсәләсинин гојулушунда бир-бирләриндән фәргләнирми. Белә әтрафлы мә'лумат олмадан, кәндли тапшырыглары кими сон дәрәчә гиҗмәтли материалын елми сурәтдә өјрәнилмәси мүмкүн дејилдир. Биз марксистләр исә сиҗасәтимизин әсасыны тәшкил едән фактлары елми сурәтдә өјрәнмәҗә вар гүввә илә чалышмалыјыг.

Даһа јахшы материал олмадығына көрә, *тапшырыглар јекуну* («нүмунәви тапшырығы» биз белә адландырачағыг), бунда факт чәһәтдән һәр һансы бир јанлышлыг олдуғу сүбут едилмәдикчә, белә материаллар сырасында јеканәдир вә тәкрар едирик ки, бу материал һөкмән партијамызын һәр бир үзвүнүн әлиндә олмалыдыр.

Тапшырыглар јекунунун биринчи һиссәси үмуми сиҗаси мүддәалара, сиҗаси демократијанын тәләбләринә; икинчи һиссәси торпаг мәсәләсинә һәср олунмушдур. (Умид едирик ки, Умумрусија кәндли депутатлары Совети вә ја башга бириси мүһарибә мәсәләси һаггында кәндли тапшырыглары вә гәтнамәләрини јекунлашдырар.) Инди биз биринчи һиссә үзәриндә әтрафлы сурәтдә дајанмајачағыг вә јалныз ики бәнди гејд едәчәјик. 6-чы §-да бүтүн вәзифәли шәхсләрин сечилмәси; 11-чи §-да мүһарибә гуртардыгдан сонра даими ордунун ләғв едилмәси тәләб олунур. Бу бәндләрин олмасы нәтичәсиндә кәндлиләрин сиҗаси програмы болшевикләр партијасынын програмына *ән јахын* олур. Биз бу бәндләрә әсасланараг, бүтүн өз тәблиғат вә тәшвигатымызда көстәриб сүбут етмәлијик ки, меншевик вә есер башчылары тәкчә сосиализмә дејил, һабелә демократијаја да хаиндирләр, чүнки онлар, мәсәлән, Кронштадтда, әһалинин ирадәсинин әксинә олараг, демократија принсипләринин әксинә олараг, капиталистләрә хош көлсин дејә, комиссар вәзифәсинин һөкумәт тәрәфиндән *тәсдиг олунмасыны,* ја'ни халис сечки јолу илә олмамасыны мүдафиә едир-

диләр. Питерин рајон думаларында вә башга јерли өзүнүидарә органларында есер вә меншевик башчылары, демократија принсипләринин әксинә олараг, дәрһал фәһлә милиси тәшкил едилмәси, сонра исә үмумхалг милисинә кечилмәси кими болшевик тәлябинә гаршы мүбаризә едирләр.

Тапшырыглар јекунундан мә'лум олдуғуна көрә, кәндлиләрин торпаг тәләбләри, һәр шејдән әввәл, кәндли торпаглары да дахил олмагла һәр чүр торпаглар үзәриндәки хүсуси мүлкијјәтин өдәнчсиз ләғв едилмәсиндән; јүксәк мәдәни тәсәррүфатлар олан торпаг саһәләринин дөвләтә вә ја ичмалара верилмәсиндән, мүсадирә едилән торпаглардакы бүтүн иш һејваны вә аваданлығын мүсадирә едилмәсиндән (аз торпаглы кәндлиләр истисна олунур), бунларын дөвләтә вә ја ичмалара верилмәсиндән; муздлу әмәјә јол верилмәмәсиндән; торпағын сәһмәткешләр арасында бәрабәр бөлүшдүрүлмәсиндән, вахташыры олараг јенидән бөлүшдүрүлмәсиндән вә и. а. ибарәтдир. Мүәссисләр мәчлиси чағырылана гәдәр кечид дөврүндә көрүләчәк тәдбирләр сырасында кәндлиләр торпағын алгы-сатгысынын гадаған едилмәси һаггында *дәрһал* ганунлар верилмәсини, ичмалардан ајрылыб чыхмаг, отрублар вә с. һаггындакы ганунларын ләғв едилмәсини, мешәләрин, балыг вә с. вәтәкәләринин вә и. а. горунмасы, узун мүддәтли ичарә мүгавиләләрининн ләғв едилмәси вә гыса мүддәтли ичарә мүгавиләләринә јенидән бахылмасы вә илахир һаггында ганунлар верилмәсини тәләб едирләр.

Бу тәләбләр үзәриндә азачыг дүшүндүкдә көрмәк олур ки, капиталистләрлә әлагәни тамамилә кәсмәдән, капиталистләр синфинә гаршы ән гәти вә амансыз мүбаризә апармадан, бу синфин һөкмранлығыны девирмәдән, капиталистләрлә *иттифагда* һәмин тәләбләри һәјата кечирмәк гәтијјән мүмкүн дејилдир.

Сосиалист ингилабчыларын өз-өзләрини алдатмалары вә онларын кәндлиләри алдатмасы мәһз бундадыр ки, онлар белә бир фикрә јол верир вә буну јајырлар: капиталистләрин һөкмранлығыны девирмәдән, бүтүн дөвләт һакимијјәти пролетариатын әлинә кечмә-

дән, капиталистләрә гаршы пролетар дөвләт һакимијјәтинин ән гәти, ингилаби тәдбирләринә ән јохсул кәндлиләр јардым көстәрмәдән куја бу чүр дәјишикликләр, куја *белә* дәјишикликләр мүмкүндүр. «Сосиалист-ингилабчыларын» ајрылмагда олан сол ганадынын әһәмијјәти дә мәһз бундадыр ки, бу ганад һәмин партијанын өз ичәрисиндә бу јаланын кетдикчә даһа чох баша дүшүлдүјүнү сүбут едир.

Доғрудан да, бүтүн хүсуси мүлкијјәтдә олан торпагларын мүсадирәси банкларын јүз милјонларла капиталынын мүсадирәси демәкдир, чүнки бу торпагларын чох һиссәси һәмин банкларда киров гојулмушдур. Мәкәр белә бир тәдбир бунсуз олармы ки, ингилабчы синиф ингилаби тәдбирләрлә капиталистләрин мүгавимәтини гырмасын. Һәм дә бурада сөһбәт ән чох мәркәзләшдирилмиш банк капиталындан кедир, бу капитал бөјүк өлкәнин капиталист тәсәррүфатынын бүтүн ән мүһүм мәркәзләри илә милјард телләрлә бағлыдыр вә бу капитал анчаг шәһәр пролетариатынын ејни дәрәчәдә мәркәзләшмиш олан күчү илә мәғлуб едилә биләр.

Сонра. Јүксәк мәдәни тәсәррүфатларын дөвләтә верилмәси. Ајдын дејилдирми ки, бу тәсәррүфатлары әлә ала билән вә тәсәррүфаты мә'мурларын вә һәмин капиталистләрин хејринә дејил, һәгигәтән зәһмәткешләрин хејринә идарә едә билән бир «дөвләт» ингилаби пролетар дөвләти олмалыдыр.

Ат заводларынын вә саирәнин, сонра да бүтүн иш һејванлары вә аваданлығын мүсадирә едилмәси истеһсал васитәләри үзәриндәки хүсуси мүлкијјәтә јенијени әзәмәтли зәрбәләр вурмагла галмыр. Бу—сосиализмә доғру атылан аддымлардыр, чүнки *аваданлығын* «тамамилә дөвләтин вә ја ичманын истифадәсинә» кечмәси ири, сосиалист әкинчилијин зәрурилији вә ја, һеч олмазса, бирләшдирилмиш хырда тәсәррүфатлар үзәриндә сосиалист нәзарәти олмасы, онларын тәсәррүфатынын сосиалистчәсинә тәнзим едилмәсинин зәрурилији демәкдир.

Бәс муздлу әмәјә «јол верилмәмәси» нечә? Бу бош ибарәдир, авам хырда тәсәррүфатчыларын ачиз, шү-

урсуз вә садәлөвһ арзусудур, чүнки онлар көрмүрләр ки, кәнддә ehтијат муздлу әмәк ордусу олмадыгда бүтүн капиталист сәнајеси дајанар, шәһәрдә муздлу әмәјә јол, вердикдә, кәнддә она «јол вермәмәк» олмаз, нәһајәт, муздлу әмәјә «јол верилмәмәси» мәһз сосиализмә доғру аддым атмагдан башга бир шеј демәк дејилдир.

Бурада да биз фәһләләрин кәндлиләрә мүнасибәти кими әсас мәсәләјә јанашмыш олуруг.

Русијада күтләви сосиал-демократ фәһлә һәрәкаты (1896-чы илдәки бөјүк тә'тилләрдән е'тибарән һесаб едиләрсә) 20 илдән артыг бир мүддәт әрзиндә мөвчуддур. Белә бир бөјүк мүддәт әрзиндә, ики бөјүк ингилабда, Русијанын бүтүн сијаси тарихи бојунча белә бир мәсәлә ашкар сурәтдә көрүнмәкдәдир: фәһлә синфими кәндлиләри ирәлијә, сосиализмә доғру апармалыдыр, јохса либерал буржуа онлары керијә, капитализм илә барышмаға доғру чәкмәлидир.

Сосиал-демократијанын оппортунист ганады һәмишә белә бир әлламә формул әсасында дүшүнүр: *мадамки* сосиалист-ингилабчылар хырда буржуадырлар, буна көрә дә «биз» сосиализмин буржуа инкары *наминә* онларын сосиализм һаггындакы утопик мешшан бахышыны бир кәнара атырыг. Марксизми рahатча струвизм илә әвәз едирләр, меншевизм кәндлиләри буржуазијанын һөкмранлығы илә «барышдыран» кадет әлалтысы ролу ојнамаға јувarланыр. Чернов вә Авксентјевлә әл-әлә верән Серетели вә Скобелев «ингилаби демократија» адындан кадетләрин мүртәче мүлкәдар фәрманларыны имзаламагла мәшғулдурлар—һәмин ролун сон вә ән ајдын ифадәси беләдир.

Есерләрин хырда буржуа хүљјаларыны тәнгид етмәкдән һеч бир заман бојун гачырмајан, онларла кадетләрә *гаршы* блокдан башга *һеч бир заман блок дүзәлтмәјән* ингилаби сосиал-демократија даим кәндлиләри кадетләрин тә'сири алтындан *гуртармаг үчүн* мүбаризә едир вә сосиализм һаггындакы утопик мешшан бахышына гаршы капитализмлә либералчасына барышмағы дејил, сосиализмә доғру ингилаби-пролетар јолуну ирәли сүрүр.

Инди, мүһарибә инкишафы сон дәрәчә сүр'әтләндирдији, капитализмин бөһраныны сон дәрәчә кәскинләшдирдији, халглары дәрһал икисиндән бирини: фәлакәтә дүчар олмаг, вә ја сосиализмә доғру дәрһал гәти аддымлар атмағы сечмәк гаршысында гојдуғу бир заманда,—инди јарымлиберал меншевизм илә ингилаби-пролетар болшевизми арасындакы фикир ајрылығынын бүтүн учуруму он милјонларла кәндлиләрин фәалијјәт мәсәләси шәклиндә ајдын вә әмәли сурәтдә мејдана чыхыр.

Капиталын һөкмранлығына дөзүн, *чүнки* «биз» һәлә сосиализм үчүн јетишмәмишик, — меншевикләр кәндлиләрә бах белә дејирләр вә јери кәлмишкән, мүһарибәнин вурдуғу јаралары сосиализмә доғру гәти аддымлар атмадан сағалтмағын мүмкүн олуб-олмамасы кими конкрет мәсәләни үмумијјәтлә «сосиализм» мәсәләси кими абстракт бир мәсәлә илә әвәз едирләр.

Капитализмә дөзүн, *чүнки* сосиалист-ингилабчылар хырда буржуа утопистләридир,—меншевикләр кәндлиләрә бах белә дејирләр вә есерләрлә бирликдә кадет һөкумәтинин көмәјинә кедирләр...

Есерләр исә дөшләринә дөјүб кәндлиләри инандырмаг истәјирләр ки, онлар капиталистләрлә һәр һансы бир сүлһүн әлејһинәдирләр, онлар рус ингилабыны һеч бир заман буржуа ингилабы һесаб етмәмишләр,—*вә буна көрә дә мәһз* оппортунист сосиал-демократларла блока кедирләр, мәһз буржуа һөкумәтинин көмәјинә кедирләр... Есерләр кәндлиләрин һәр чүр програмларыны, ән ингилаби програмларыны имзалајырлар—мәгсәдләри дә одур ки, бунлары јеринә јетирмәсинләр, бунлары бир кәнара атсынлар, ишдә коалисијалы һөкумәтдә кадетләрлә ајлар боју «сазишчиликлә» мәшғул олуб кәндлиләри ән бош вә'дләрлә алдатсынлар.

Кәндлиләрин мәнафејинә есерләрин бу биабырчы, әмәли, билаваситә, ашкар хәјанәти вәзијјәти сон дәрәчә дәјишдирир. Бу дәјишиклији нәзәрә алмаг лазымдыр. Есерләрә гаршы тәкчә көһнә гајда илә, јалныз 1902—1903-чү илләрдә вә 1905—1907-чи илләрдә етдијимиз кими тәшвигат апармаг олмаз. «Тор-

пағын сосиалистләшдирилмәси», «торпагдан бәрабәр истифадә», «муздлу әмәјә јол верилмәмәси» вә с. кими хырда буржуа хүлјаларыны нәзәри чәһәтдән ифша етмәклә кифајәтләнмәк олмаз.

О заман буржуа ингилабынын әрәфәси иди вә ја баша чатдырылмамыш буржуа ингилабы вар иди вә бүтүн вәзифә ону, һәр шејдән әввәл, монархијанын деврилмәсинә чатдырмагдан ибарәт иди.

Инди монархија деврилмишдир. Буржуа ингилабы бу дәрәчәјә гәдәр баша чатдырылмышдыр ки, Русија кадетләрдән, меншевикләрдән вә есерләрдән ибарәт һөкумәти олан демократик республика олмушдур. Мүһарибә исә үч ил әрзиндә бизи тәгрибән отуз ил ирәлиләтмишдир, Авропада үмуми әмәк мүкәлләфијјәти вә мүәссисәләрин мәчбури сурәтдә синдикатлашдырылмасыны јаратмышдыр, ән габагчыл өлкәләри ачлыг вә ешидилмәмиш дағынтылыға чатдырараг, сосиализмә доғру аддымлар атмага мәчбур етмишдир.

Јалныз пролетариат вә кәндлиләр монархијаны девирә биләрләр—о заман бизим синфи сијасәтимизин әсас тә'рифи белә иди. Һәм дә бу тә'риф доғру иди. 1917-чи илин феврал вә марты буну бир даһа тәсдиг етди.

Јалныз ән јохсул кәндлиләрә (програмымызда дејилдији кими, јарымпролетарлара) рәһбәрлик едән пролетариат мүһарибәни демократик сүлһлә гуртара биләр, мүһарибәнин вурдуғу јаралары сағалда биләр, сосиализмә доғру атылмасы сөзсүз зәрури вә *тә'хирәсалынмаз* олан аддымлары атмаға башлаја биләр—инди синфи сијасәтимизин тә'рифи беләдир.

Бурадан чыхан нәтичә: есерләрә гаршы тәблиғат вә тәшвигатымызда башлыча диггәт онларын кәндлиләрә хәјанәт етдикләринә верилмәлидир. Онлар јохсул кәндли күтләсини дејил, варлы тәсәрруфатчылардан ибарәт азлығы тәмсил едирләр. Онлар кәндлиләри фәһләләрлә иттифага доғру дејил, капиталистләрлә иттифага, јә'ни онлара табе етмәјә доғру апарырлар. Онлар зәһмәткеш вә истисмар олунан күтләнин мәнафејини назир вәзифәләринә, меншевик вә кадетләрлә блок дүзәлтмәјә сатмышлар.

Мүһарибәнин сүр'әтләндирдији тарих о гәдәр ирәлиләмишдир ки, көһнә формуллар јени мәзмун алмышдыр. «Муздлу әмәјә јол верилмәмәси» әввәлләр *анчаг* хырда буржуа зијалысынын бош ибарәси демәк иди. Инди һәјатда бу башга шеј демәкдир: милјонларла јохсул кәндлиләр 242 тапшырыгда дејирләр ки, онлар муздлу әмәјин ләғв едилмәсинә доғру кетмәк истәјирләр, лакин буну нечә етмәк лазым кәлдијини билмирләр. Биз буну нечә етмәк лазым кәлдијини билирик. Биз билирик ки, буну капиталистләрлә «сазишә кирмәк» јолу илә дејил, јалныз фәһләләрлә иттифагда, фәһләләрин рәһбәрлији алтында капиталистләрә гаршы етмәк олар.

Инди есерләрә гаршы тәблиғат вә тәшвигатымызын әсас хәтти, кәндлиләрә мүрачиәтлә сөјләјәчәјимиз нитгләрин әсас хәтти белә дәјишилмәлидир.

Јолдаш кәндлиләр, есерләр партијасы сизә хәјанәт етмишдир. Бу партија комалара хәјанәт едиб сарајларын тәрәфинә кечмишдир, монархын сарајлары тәрәфинә олмаса да, ингилабын вә хүсусилә кәндли ингилабынын гәддар дүшмәнләри олан кадетләрин Черновларла, Пешехоновларла, Авксентјевләрлә бир һөкүмәтдә ичлас етдикләри сарајларын тәрәфинә кечмишдир.

Јалныз ингилабчы пролетариат, јалныз ону бирләшдирән авангард, болшевикләр партијасы јохсул кәндлиләрин 242 тапшырыгда верилән програмыны *ишдә* јеринә јетирә биләр. Чүнки ингилабчы пролетариат ишин тутмағы гадаған етмәк васитәсилә дејил, буна «јол вермәмәк» васитәсилә дејил, јеканә доғру јолла, капиталы јыхмаг јолу илә *һәгигәтән* муздлу әмәји ләғв етмәјә доғру кедир. Ингилабчы пролетариат һәгигәтән торпаглары, аваданлығы, техники кәнд тәсәррүфат мүәссисәләрини мүсадирә етмәјә доғру, јә'ни кәндлиләрин истәдикләри вә есерләрин онлара верә *билмәдикләри* шеја доғру кедир.

Инди фәһләнин кәндлија мүрачиәтлә сөјләјәчәји нитгләрин әсас хәтти мәһз белә дәјишилмәлидир. Биз фәһләләр јохсул кәндлиләрин истәдији вә ахтардығы, лакин һарада вә нечә ахтармаг лазым кәлдији-

ни һеч дә һәмишә билмәдији шеји сизә верә биләрик вә верәчәјик. Биз фәһләләр *капиталистләрә гаршы* өз мәнафејимизи вә ејни заманда кәндлиләрин нәһәнк чохлуғуһун мәнафејини мүдафиә едирик, капиталистләрлә иттифага кирән есерләр исә һәмин мәнафејә хәјанәт едирләр.

* *
*

Вәфатындан бир гәдәр әввәл Енкелсин кәндли мәсәләси һаггында нә дедијини охучуја хатырладаг. Енкелс гејд едирди ки, сосиалистләр хырда кәндлиләри әмлакдан мәһрум етмәји фикирләринә дә кәтирмирләр, машынлы сосиалист әкинчилијинин үстүнлүјү онлара јалныз *нүмунә васитәсилә* ајдынлашдырылачагдыр[58].

Инди мүһарибә әмәли сурәтдә Русијанын гаршысына мәһз белә бир мәсәлә гојмушдур. Аваданлыг аздыр. Ону мүсадирә етмәли вә јүксәк мәдәни тәсәррүфатлары «бөлмәмәли».

Кәндлиләр буну баша дүшмәјә башламышлар. Ehтијач баша дүшмәјә мәчбур етмишдир. Мүһарибә мәчбур етмишдир, чүнки аваданлыг әлдә едиләчәк бир јер јохдур. Ону горумаг лазымдыр. Ири тәсәррүфат исә бир чох башга шејдә олдуғу кими, аваданлыгда да әмәјә гәнаәт етмәк демәкдир.

Кәндлиләр хырда тәсәррүфаты әлләриндә сахламаг, ону нормаја салмаг, вахташыры сурәтдә јенидән бәрабәрләшдирмәк истәјирләр... Гој етсинләр. Бунун үстүндә һеч бир дүшүнчәли сосиалист јохсул кәндлиләрдән ајрылмаз. Әкәр торпаглар мүсадирә едиләрсә, *демәли,* банкларын һөкмранлығы сарсыдылмыш олар, әкәр аваданлыг мүсадирә едиләрсә, *демәли,* капиталын һөкмранлығы сарсыдылмыш олар,—онда *мәркәздә пролетариатын һөкмранлығы шәраитиндә,* сијаси һакимијјәт пролетариатын әлинә кечдикдә, галанлары *өз-өзүнә* дүзәләр, «нүмунә васитәсилә» гајдаја дүшәр, бунлары тәчрүбә өзү көстәрәр.

Мәсәләнин маһијјәти сијаси һакимијјәтин пролетариат әлинә кечмәсиндәдир. Онда 242 тапшырыг прог-

рамында көстәрилән мүһүм, әсас, башлыча нә варса, һамысы *јеринә јетирилә биләр*. Һәјат исә бунун нә кими дәјишикликләрлә јеринә јетирилəчəјини көстәрәр. Бу сонракы мәсәләдир. Биз доктриначы дејилик. Бизим нəзəриjjəмиз ењкам дејил, фəалиjjət үчүн рəһбəрликдир.

Биз Марксын вə ја марксистләрин сосиализм јолунун бүтүн конкрет чəһətләрини билдикləри иддиасында дејилик. Бу бош шејдир. Биз бу јолун истигамətини билирик, биз һансы синфи гүввəләрин бу јолла апардығыны билирик, конкрет, əмəли чəһətдəн исə буну јалныз *милјонлар* ишə киришəчəји заман онларын *тəчрүбəси* көстəрəр.

Јолдаш кəндлиләр, фəһləләрə инанын, капиталистləрlə иттифагы позун! Сиз јалныз фəһləләрlə мөһкəм иттифагда 242 тапшырыг програмыны ишдə һəјата кечирмəјə башлаја *биләрсиниз*. Капиталистləрlə иттифагда, есерləрин башчылыгы илə сиз һеч бир заман һəмин програм руһунда *һеч бир* гəти, мөһкəм аддым атылдығыны көрмəзсиниз.

Сиз шəһəр фəһlələри илə иттифагда, капитала гаршы амансыз мүбаризədə 242 тапшырыг програмыны һəјата кечирмəјə *башладыгда* исə, бүтүн дүнја сизин вə бизим көмəјимизə кələр, онда һəмин програмын— онун индики ифадəсинин дејил, онун маһиjjətinin— мүвəффəгиjjəти тə'мин едилмиш олар. Онда капитал һөкмранлығынын вə муздлу көləлијин сону чатмыш олар. Онда сосиализм һөкмранлығы, сүлһ һөкмранғы, зəһмəткешləрин һөкмранлығы башланмыш олар.

«Рабочий» № 6,
11 сентјабр (29 август) 1917-чи ил
Имза: Н. Ленин

«Рабочий» гəзетинин мəтниндəн чап олунур

БӨЊТАНЧЫЛАР ЊАГГЫНДА

«Речь»ин 20 август тарихли №-синдә, Њабелә там шүбһәли пулларла чыхан вә сечичиләрә, әкәр «сосиалист әһвали-руһијјәлидирләрсә», «Единство»ја[59] вә «халг сосиалистләринә»[60] сәс вермәји мәсләһәт көрән «Русская Воля» гәзетиндә мәним Њаггымда бир даһа бөһтанчы бәјанатлар дәрч едилмишдир.

Њәр ики гәзетин вердији хәбәрә көрә, бу мә'луматлар «һәрби назирликдән» алынмышдыр, «Речь» исә *һәтта иддиа едир* ки, бу мә'луматлар «сәнәдләрә вә ајры-ајры шәхсләрин бир чох ифадәләринә әсасән» мүәјјән едилир.

Мәтбуатда бөһтан Њаггындакы ганун Русијада әслиндә гүввәдән салынмышдыр. Чәнаб бөһтанчылара, хүсусилә буржуа мәтбуатында там азадлыг верилмишдир: мәтбуатда имзасыз чыхыш ет, истәдијин гәдәр јалан даныш вә бөһтан ат, Њеч бир рәсми шәхс тәрәфиндән имзаланмајан, лакин куја рәсми олан мә'лумат пәрдәси архасында кизлән,—һәр шеј кечиб кедәр! Милјуков чәнаблары башда олмагла ијрәнч бөһтанчылар тохунулмазлыг имтијазындан истифадә едирләр.

Бөһтанчылар иддиа едирләр ки, куја «Украјнанын азадлыгы иттифагы»на мәним мүәјјән мүнасибәтим олмушдур. Милјуковун гәзети јазыр: «Алманија һөкүмәти Ленинә сүлһ тәблиғаты апармағы тапшырмышды». «Берлиндә Ленинин вә Иолтуховскинин иштиракы илә сосиалистләрин ики јығынчағы олмушдур». «Русская Воля» исә бу ахырынчы чүмләјә буну

әлавә едир: «Ленин Иолтуховскинин јанында галырды».

Әкәр ч. Милјукова вә онун кими башга ијрәнч бөһтан чәнкавәрләри олан әчлафлара чәзасыз галмаг имканы верилмишсә, мәнә бирчә шеј галыр: бунун бөһтан олдуғуну бир даһа тәкрар едим, шаһидләрә истинад едән шантаж чәнкавәрләринә гаршы, күтләјә мә'лум олан шаһиди бир даһа көстәрим.

«Украјнанын азадлығы иттифагы»нын хадимләриндән бири олан Басок мәнә 1906-чы илдән, о, меншевик олуб Стокһолм гурултајында[61] мәнимлә бирликдә иштирак етдији вахтдан танышдыр. 1914-чү илин пајызында вә ја 1915-чи илин әввәлләриндә, мән Берндә јашадығым заман, Истанбулдан кәлмиш мәшһур Гафгаз меншевики Триа мәним мәнзилимә кәлмишди. Триа мәнә Басокун «Украјнанын азадлығы иттифагы»нда иштирак етдијини вә бу Иттифагын алман һөкумәти илә әлагәси олдуғуну сөјләмишди. Бу заман Триа Басокун мәнә јаздығы мәктубу вермишди, һәмин мәктубда Басок мәнә рәғбәт бәсләдијини вә бахышларымызын јахынлашачағы үмидиндә олдуғуну билдирмишди. Мән о гәдәр һиддәтләнмишдим ки, дәрһал, Трианын јанындача Басока* чаваб јаздым вә мәктубу она чатдырмаг үчүн һәмин Триаја вердим, чүнки Триа бир дә Истанбула кетмәјә һазырлашырды.

Мән Басока јаздығым мәктубда билдирирдим ки, о, империалистләрдән бири илә әлагәјә кирдијинә көрә, бизим јолларымыз шәксиз ајрылыр вә бизим һеч бир үмуми чәһәтимиз јохдур.

«Украјнанын азадлығы иттифагы»на мәним һәр һансы бир «мүнасибәтим» бунунла битмиш олду.

«Рабочий № 8,
12 сентјабр (30 август) 1917-чи ил
Имза: Н. Ленин

«Рабочий» гәзетинин мәтниндән чап олунур

---

* Бах, Әсәрләри, 4-чү нәшри, чилд 35, сәһ. 158.—*Ред.*

В. И. Ленинин РСДФП Мәркәзи Комитәсинә мәктубунун биринчи сәһифәси. —
30 август (12 сентјабр) 1917-чи ил.

РСДФП МӘРКӘЗИ КОМИТӘСИНӘ

Ола билсин, бу сәтирләр кечикәчәкдир, чүнки һадисәләр бә'зән тамамилә баш кичәлләндиричи бир сүр'әтлә инкишаф едир. Мән буну августун 30-да, чәршәнбә күнү јазырам, мәктубун көндәрилдији адамлар исә буну сентјабрын 2-дән, чүмә күнүндән тез охумајачаглар. Лакин һәр һалда ашағыдакылары јазмағы өзүмә борч билирәм.

Корнилов үсјаны һадисәләрин тамамилә көзләнилмәјән (белә бир заманда вә белә бир шәкилдә көзләнилмәјән) вә ачыгча ағла сығмајан сәрт бир дөнүшүндән ибарәтдир.

Һәр бир сәрт дөнүш кими, бу дөнүш дә тактикаја јенидән бахылмасыны вә онун дәјишдирилмәсини тәләб едир. Һәр дәфә мәсәләјә јенидән бахылдығы заман олдуғу кими, принсипсизлијә гапылмамаг үчүн сон дәрәчә ehтијатлы олмаг лазымдыр.

Мәним фикримчә, мүдафиәчилијә јувархлананлар (Володарски кими) вә ја есерләрлә *блока,* Мүвәггәти һөкүмәтә *јардым көстәрмәјә* јувархлананлар (башга болшевикләр кими) принсипсизлијә гапылырлар. Бу гәтијјән доғру дејилдир, бу принсипсизликдир. Биз *јалныз* һакимијјәт пролетариатын әлинә кечдикдән *сонра,* сүлһ тәклиф едилдикдән *сонра,* кизли мүгавиләләр вә банкларла олан әлагәләр гырылдыгдан *сонра, јалныз бундан сонра* мүдафиәчи олачағыг. Нә Риганын алынмасы, *нә дә Питерин алынмасы* нәтичәсиндә биз мүдафиәчи олмарыг. (Чох

хаһиш едәрдим ки, буну Володарскијә верин охусун.) О вахта гәдәр биз пролетар ингилабына тәрәфдарыг, биз мүһарибәнин әлејһинәјик, биз мүдафиәчи *дејилик.*

Керенски һөкумәтинә исә биз *һәтта инди дә* јардым етмәмәлијик. Бу принсипсизликдир. Суал едә биләрләр ки, доғруданмы Корнилова гаршы вурушмамалы? Әлбәттә, вурушмалы! Лакин бу ејни шеј дејилдир; бурада бир һәдд вардыр; бә'зи болшевикләр «сазишчилијә» гапыларағ, һадисәләрин чәрәјанына *ујараг,* бу һәдди ашырлар.

Керенскинин *гошунлары кими,* биз дә Корниловла вурушачағыг, вурушуруг, лакин биз Керенскијә јардым етмирик, **эксинә,** онун зәифлијини ифша едирик. Бурада фәрг вардыр. Бу чох инчә, лакин сон дәрәчә мүһүм бир фәргдир вә ону унутмаг олмаз.

Бәс Корнилов үсјанындан сонра бизим тактикамыздакы дәјишиклик нәдән ибарәтдир?

Ондан ибарәтдир ки, биз Керенскијә гаршы өз мүбаризәмизин *формасыны* дәјишдиририк. Биз она гаршы дүшмәнчилијимизи зәррә гәдәр дә зәифләтмәмәклә, онун әлејһинә дејилән һеч бир сөзү кери көтүрмәмәклә, Керенскини јыхмаг вәзифәсиндән имтина етмәмәклә дејирик: вахты *нәзәрә алмаг* лазымдыр, биз инди Керенскини јыхмајачағыг, биз она гаршы мүбаризә вәзифәсинә инди *башга чүр* јанашачағыг, јә'ни Керенскинин *зәифлијини* вә *тәрәддүдләрини* халга (Корнилова гаршы мүбаризә едән) изаһ едәчәјик. Бу иш әввәлләр дә көрүлүрдү. Лакин инди бу иш *башлыча иш* олмушдур: дәјишиклик бундан ибарәтдир.

Сонра, дәјишиклик ондан ибарәтдир ки, Керенскијә верилән бир нөв «гисми тәләбләр» уғрунда тәшвигаты күчләндирмәк инди *башлыча иш* олмушдур, һәмин тәләбләр бунлардыр: Милјукову һәбсә ал, Питер фәһләләрини силаһландыр, Кронштадт, Выборг вә Һелсингфорс гошунларыны Питерә чағыр, Дөвләт думасыны гов, Родзјанкону һәбсә ал, мүлкәдар торпагларынын кәндлиләрә верилмәсини гануниләшдир, тахыл вә фабрикләр үзәриндә фәһлә нәзарәти гој вә с. вә с. Һәм дә биз бу тәләбләри тәкчә Керенскинин **гаршысында** дејил, Керенскидән *даһа чох* Кор-

нилова гаршы кедән мүбаризәјә *чәлб олунмуш* фәһлә, әскәр вә кәндлиләрин гаршысында гојмалыјыг. Онлары даһа чох *чәлб етмәк,* Корниловун леһинә олан генераллары вә забитләри әзмәјә чағырмаг, торпағын дәрһал кәндлиләрә верилмәсини *онларын* тәләб етмәси үзәриндә тә'кид етмәк, *онларда* Родзјанконун вә Милјуковун һәбсә алынмасы, Дөвләт думасынын говулмасы, «Речь»ин вә башга буржуа гәзетләринин бағланмасы вә бунларын һаггында истинтаг апарылмасы фикрини доғурмаг лазымдыр. Хүсусилә «сол» есерләри бу тәрәфә сөвг етмәк лазымдыр.

Бизим һакимијјәти пролетариатын әлдә етмәси вәзифәсиндән *узаглашдығымызы* дүшүнмәк доғру олмазды. Јох. Биз бу вәзифәјә сон дәрәчә јахынлашмышыг, лакин *билаваситә дејил,* кәнардан јахынлашмышыг. Һәм дә *индики дәгигәдә* Керенски әлејһинә билаваситә тәшвигат апармагдан даһа чох, *долајы јолла* тәшвигат апармаг лазымдыр, јенә дә онун әлејһинә, лакин долајы јолла тәшвигат апармаг лазымдыр, јә'ни Корнилова гаршы фәал вә ән фәал бир мүһарибә, һәгиги ингилаби мүһарибә апарылмасыны тәләб етмәк лазымдыр. Јалныз бу мүһарибәнин инкишаф етдирилмәси *бизи* һакимијјәт башына кәтирә биләр вә тәшвигат заманы бу барәдә аз *данышмаг* лазымдыр (мөһкәм јадда сахланмалыдыр ки, күнү сабаһ һадисәләр бизи һакимијјәт башына кәтирә биләр вә онда биз һакимијјәти әлимиздән вермәјәчәјик). Мәним фикримчә, буну тәшвигатчылара мәктубда (мәтбуатда јох) тәшвигатчы вә тәблиғатчы һеј'әтләринә, үмумијјәтлә партија үзвләринә хәбәр вермәк лазым кәлир. Өлкәнин мүдафиәси, ингилаби демократијанын вәһид чәбһәси, Мүвәггәти һөкумәтә јардым көстәрилмәси вә саирә вә саирә ибарәләрә гаршы мәһз бир *ибарә* кими амансыз мүбаризә етмәк лазымдыр. Инди *иш* вахтыдыр: сиз чәнаб есер вә меншевикләр чохдан бу ибарәләри чејнәјиб төкмүшсүнүз. Инди *иш* вахтыдыр, Корнилова гаршы мүһарибәни ингилаби јолла апармаг, күтләләри чәлб етмәк, онлары ајаға галдырмаг, онлары чошдурмаг лазымдыр (Керенски исә күтләләрдән *горхур,* халгдан *горхур*). Алманлара гаршы мү-

баризәдә мәһз инди *иш* көрмәк: *дүрүст* шәртләр әсасында *дәрһал* вә *шәксиз сүлһ* **тәклиф етмәк** лазымдыр. Бу иш көрүләрсә, тезликлә ја сүлһ әлдә етмәк олар, ја да мүһарибәни ингилаби мүһарибәјә чевирмәк *олар,* јохса бүтүн меншевикләр вә есерләр империализмин нөкәрләри олараг галырлар.

P. S. Буну јаздыгдан *сонра* «Рабочий»ин[62] алты нөмрәсини охудум вә демәлијәм ки, бизим фикримиз тамамилә дүз кәлмишдир. Чох көзәл олан баш мәгаләләри, мәтбуат нчмалыны, В. М.-нин вә Вол-нин мәгаләләрини үрәкдән алгышлајырам. Володарскинин нитги һаггында онун редаксијаја мәктубуну[63] охудум, бу мәктуб да мәним мәзәммәтләримн «арадан галдырыр». Бир даһа ән сәмими саламлар вә арзулар!

Ленин

1917-чи ил августун 30-да (сентјабрын 12-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә 1920-чи ил нојабрын 7-дә «Правда» гәзетинин 250-чи №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ПУБЛИСИСТИН КҮНДӘЛИЈИНДӘН

1. БӘЛАНЫН КӨКҮ

«Новая Жизнь»дән олан мүәллиф Н. Суханову көтүрсәк, јәгин һамы разылашар ки, о, хырда буржуа демократијасынын пис нүмајәндәси дејил, ән јахшы нүмајәндәләриндән биридир. Онда бејнәлмиләлчилијә сәмими бир мејл вардыр, о буну ән чәтин заманларда, чар иртичасынын вә шовинизмин гызғын чағында сүбут етмишдир. Онда билик вә чидди мәсәләләри мүстәгил сурәтдә арашдырмаг арзусу вардыр, о буну есерчиликдән ингилаби марксизмә доғру истигамәтдә узун мүддәтли тәкамүлү илә сүбут етмишдир.

Буна көрә хүсусилә характерикдир ки, һәтта белә адамлар да ингилабын ән мәс'ул анларында ингилабын әсас мәсәләләриндә охучулара ашағыдакы кими јүнкүл фикирләр тәгдим едә биләрләр:

«...Сон һәфтәләр әрзиндә биз нә гәдәр чох ингилаби наилијјәтләри итирмиш олсаг да, һәр һалда бунлардан бири, бәлкә дә, ән мүһүмү гүввәдә галмагдадыр: һөкумәт вә онун сијасәти јалныз Советин чохлуғунун ирадәси сајәсиндә давам едә билир. Ингилаби демократија өзүнүн бүтүн нүфузуну өз хошуна күзәшт етмишдир; демократик органлар бу нүфузу һәлә тамамилә асанлыгла гајтара биләр; һәм дә дөврүн тәләбләриии лазымынча баша дүшдүкдә, чәтинлик чәкмәдән Мүвәггәти һөкумәтин сијасәтини лазыми јолуна сала биләр» (20 август тарихли «Новая Жизнь»ин 106-чы №-си.)

Бу сөзләрдә ингилабын ән мүһүм мәсәләси һаггында ән јүнкүл, ән мүдһиш бир јалан вардыр, һәм дә

елә бир јалан вардыр ки, бу јалан ән мүхтәлиф өлкәләрдә хырда буржуа демократијасы арасында ән чох јајылмышдыр вә ингилаблары ән чох мәһв етмишдир.

Јухарыда ирәли сүрүлән мүһакимәдә нә гәдәр хырда буржуа хүљјалары олдуғуну дәриндән дүшүндүкдә истәр-истәмәз белә бир фикир доғур ки, «Новая Жизнь»дән олан вәтәндашлар «бирләшдиричи» гурултајда[64] һеч дә тәсадүфи олмајараг назирләрлә, назирчи сосиалистләрлә, Серетели вә Скобелевләрлә, Керенски, Корнилов вә К⁰-сынын һөкумәт үзвү олан јолдашлары илә бирликдә әјләшмишләр. Бу һеч дә тәсадүфи дејилдир. Онларын һәгигәтән бир үмуми идеја әсасы вардыр; бу да хош арзулара мешшанлар арасындан тәнгидсиз олараг көтүрүлән мә'насыз, мешшан е'тимадыдыр. Чүнки мүдафиәчи меншевикләрдән вичданлы һәрәкәт едәнләрин бүтүн фәалијјәти кими, Сухановун да бүтүн мүһакимәси мәһз белә бир е'тимад руһундадыр. Ингилабымызын әсас бәласы бу хырда буржуа е'тимадындадыр.

Һәр бир чидди сијасәтә марксизмин вердији тәләбә, јә'ни: објектив чәһәтдән дүрүст јохланыла билән *фактларын* бу сијасәтдә әсас олмасы, әсас тәшкил етмәси тәләбинә Суханов, јәгин ки, ики әллә гол чәкәр. Јухарыда кәтирдијимиз ситатда Сухановун сөјләдији фикрә һәмин тәләб бахымындан јанашмаға чалышаг.

Бу фикрин әсасыны нә ким фактлар тәшкил едир? Суханов нә илә сүбут едә биләрди ки, һөкумәт «јалныз» Советләрин «ирадәси сајәсиндә давам едә билир», Советләр «там асанлыгла» «өзүнүн бүтүн нүфузуну бәрпа едә биләр», Советләр «чәтинлик» чәкмәдән Мүвәггәти һөкумәтин сијасәтини дәјишдирә биләр.

Суханов, әввәлән, өзүнүн үмуми тәәссүратына, Советләрин күчүнүн «көз габағында олдуғуна», Керенскинин Советә кәлмәсинә, бу вә ја дикәр назирин лүтфкар сөзләринә вә с. истинад едә биләрди. Бу, әлбәттә, тамамилә пис бир сүбут оларды, даһа доғрусу, һеч бир сүбут олмадығыны, һеч бир објектив факт олмадығыны е'тираф етмәк демәк оларды.

Суханов, икинчиси, белә бир објектив факта истинад едә биләрди ки, фәһлә, әскәр вә кәндли гәтнамәләринин чох бөјүк әксәријјәти гәти сурәтдә Советләрин леһинә вә онлара јардым көстәрилмәси леһинә чыхыр. Дејәрди ки, бу гәтнамәләр халгын чохлуғунун ирадәсини сүбут едир.

Мешшанлар арасында бу мүһакимә дә биринчиси кими ејни дәрәчәдә ади бир мүһакимәдир. Лакин бу гәтијјән әсаслы бир мүһакимә дејилдир.

Бүтүн ингилабларда фәһлә вә кәндлиләрин чохлуғунун ирадәси, јә'ни, шүбһәсиз, әһалинин чохлуғунун ирадәси демократија леһинә олмушдур. Буна бахмајараг, ингилабларын чох бөјүк әксәријјәти демократијанын мәғлубијјәти илә нәтичәләнмишдир.

Маркс ингилабларын чохунун вә хүсусилә (бизим индики ингилаба ән чох бәнзәјән) 1848-чи ил ингилабынын бу тәчрүбәсини нәзәрә алараг, гәтнамәләр васитәсилә вә халгын чохлуғунун ирадәсинә истинад етмәклә галиб кәлмәк истәјән хырда бурҗуа демократларына амансыз истеһза етмишдир.

Бизим өз тәчрүбәмиз буну даһа ајдын шәкилдә тәсдиг едир. 1906-чы илин јазында фәһлә вә кәндлиләрин гәтнамәләринин, шүбһәсиз, әксәријјәти биринчи Думанын леһинә иди. Шүбһәсиз, халгын чохлуғу онун леһинә иди. Буна бахмајараг чар ону гова билди, чүнки ингилабчы синифләрин јүксәлиши (1906-чы илин јазында фәһлә тә'тилләри вә кәндли һәјәчанлары) јени ингилаб үчүн олдугча зәиф иди.

Индики ингилабын тәчрүбәсинә диггәтлә фикир верин. 1917-чи илин март-апрелиндә дә, ијул августунда да гәтнамәләрин әксәријјәти Советләрин леһинә иди, халгын чохлуғу Советләрин леһинә иди. Бунунла белә, һамы вә һәр кәс көрүр, билир вә һисс едир ки, март-апрелдә ингилаб ирәлиләјирди, ијул-августда исә ингилаб кериләјир. Демәли, халгын чохлуғуна истинад едилмәси ингилабын конкрет мәсәләләриндә һәлә һеч бир шеји һәлл етмир.

Бир сүбут олараг тәкчә бу истинад мәһз хырда бурҗуа хүљасындан ибарәтдир вә бурада е'тираф етмәк истәмирләр ки, ингилабда дүшмән синифләрә *галиб*

кәлмәк лазымдыр, онлары мүдафиә едән дөвләт һакимиҗәтини *девирмәк* лазымдыр, бундан өтрү исә «халгын чохлуғунун ирадәси» кифајәт дејилдир, вурушмаг истәјән вә вуруша билән ингилабчы синифләрин *гүввәси* лазымдыр, һәм дә һәлледичи заманда вә һәлледичи јердә дүшмәнин гүввәсини *әзә биләчәк* бир гүввә лазымдыр.

Ингилабларда дәфәләрлә елә олмушдур ки, һаким синифләрин, мүлкәдарларын вә буржуазијанын кичик, лакин јахшы тәшкил олунан, силаһлы вә мәркәзләшдирилмиш гүввәси пис тәшкил едилән, пис силаһланмыш, дағыныг олан «халгын чохлуғунун» гүввәсини һиссә-һиссә әзмишдир.

Синфи мүбаризәни ингилабын хүсусилә кәскинләшдирдији бир заманда һәмин мүбаризәнин конкрет мәсәләләрини «халгын ирадәсинә» «үмуми» шәкилдә истинад етмәклә әвәз етмәк јалныз ән күт хырда буржуаја лајиг оларды.

Үчүнчүсү, Суханов јухарыда мисал кәтирилән мүһакимәсиндә јенә дә мешшанлар арасында чох ади олан бир «дәлил» кәтирир. О буна истинад едир ки, «ингилаби демократија өзүнүн бүтүн нүфузуну өз хошуна күзәшт етмишдир». Бурадан санки белә бир нәтичә чыхарылыр ки, «өз хошуна» күзәшт едилән бир шеји кери гајтармаг да асандыр...

Бу мүһакимә тамамилә јарарсыздыр. Һәр шејдән әввәл, көнүллү сурәтдә күзәшт едилән шејин гајтарылмасы күзәшти әлдә едәнин «көнүллү разылығыны» тәләб едир. Бурадан белә бир нәтичә чыхыр ки, бу чүр көнүллү разылыг вардыр. *«Күзәшти»* ким әлдә етмишдир? «Ингилаби демократија» тәрәфиндән күзәшт едилән «нүфуздан» ким истифадә етмишдир?

Сон дәрәчә характеркдир ки, башыны итирмәмиш һәр бир сијасәтчи үчүн әсас мәсәлә олан бу мәсәләнин үзәриндән Суханов тамамилә кечмишдир... Ахы мәтләб, мәсәләнин маһијјәти бундадыр: «ингилаби» (ифадәмиз үчүн үзр истәјирик) «демократијанын» «көнүллү сурәтдә күзәшт етдији» шеј *әслиндә* кимин әлиндәдир.

Бүтүн меншевик вә есерләр кими, үмумијјәтлә бүтүн

хырда буржуа демократлары кими Суханов да мәсәләнин мәһз бу маһиҗҗәтиндән јан кечир.

Сонра. Ола биләр, ушаглар арасында «көнүллү күзәшт» бунун асанлыгла кери гајтарылмасыны көстәрир: әкәр Катја көнүллү сурәтдә топу Машаја вермишдирсә, онда ола биләр ки, буну «гајтармаг» «тамамилә асандыр». Лакин бу анлајышлары Русија зијалысындан башга чох аз адам сијасәтә, синфи мүбаризәјә кечирмәк чәсарәтиндә олар.

Сијасәтдә «нүфузун» көнүллү сурәтдә күзәшт едилмәси күзәшт едәнин о гәдәр ачиз, о гәдәр мискин, о гәдәр характерсиз, о гәдәр зәиф олдуғуну көстәрир ки, бурадан, үмумиҗҗәтлә десәк, јалныз бир нәтичә «чыхармаг» олар: ким нүфузу көнүллү сурәтдә күзәшт едирсә, о, тәкчә нүфузунун дејил, јашамаг һүгугунун да әлиндән алынмасына «лајигдир». Јахуд, башга сөзлә десәк, нүфузун көнүллү сурәтдә күзәшт едилмәси факты, өзлүјүндә, јалныз бунун лабуд олдуғуну «сүбут едир» ки, көнүллү сурәтдә күзәшт едилән бу нүфузу әлдә етмиш адам күзәшт едәнин һүгугларыны да әлиндән алачагдыр.

Әкәр «ингилаби демократија» нүфузу көнүллү сурәтдә күзәшт етмишдирсә, демәли, бу, ингилаби демократија дејил, нөкәрчиликдән хилас олмамыш мешшанчасына алчаг, горхаг бир демократијадыр вә онун дүшмәнләри (мәһз бу күзәштдән сонра) ону гова биләрләр вә ја садәчә һеч дәрәчәсинә ендирә биләрләр, о нүфуза «өз хошуна» күзәшт етдији кими, она ејнилә «өз хошуна» өлүб кетмәк имканы верә биләрләр.

Сијаси партијаларын һәрәкәтләрини бир *шылтаглыг* һесаб етмәк, сијасәти һәр һансы шәкилдә *өјрәнмәкдән* имтина етмәк демәкдир. Бүтүн хәбәрләрә, мә'луматлара вә сечкиләрин објектив мә'луматына көрә, халг ичәрисиндә чохлуғу олан ики бөјүк партија тәрәфиндән нүфузу «көнүллү сурәтдә күзәшт етмәк» кими бир һәрәкәти исә *изаһ етмәк* лазымдыр. Белә бир һәрәкәт тәсадүфи ола билмәз. Белә бир һәрәкәт халгын мүәјјән бир бөјүк синфинин мүәјјән игтисади вәзиҗҗәти илә әлагәдар олмаја билмәз. Белә бир һәрәкәт һәмин

партијаларын инкишаф тарихи илә әлагәдар олмаја билмәз.

Сухановун мүһакимәси ејни шәкилдә олан минләрлә вә минләрлә мешшан мүһакимәләри үчүн мәһз она көрә олдугча типикдир ки, бу мүһакимә әслиндә көнүллүлүк («өз хошу») анлајышына әсасланыр, тәһлил едилән партијаларын *тарихини* нәзәрә алмыр. Суханов бу тарихи өз тәһлилиндән садәчә силиб атмыш вә унутмушдур ки, нүфузун көнүллү сурәтдә күзәшт едилмәси әслиндә февралын 28-дән, Совет Керенскијә е'тимадыны билдирдији вә Мүвәггәти һөкумәтлә «сазишн» бәјәндији замандан башланмышдыр. Мајын 6-сы исә нүфузун ачыгча чох бөјүк мигјасда күзәшт едилмәси демәк иди. Бүтөвлүкдә көтүрсәк, биз тамамилә ајдын бир һадисә көрүрүк: есер вә меншевик партијалары дәрһал маил мүстәви үзәринә кечмиш вә кетдикчә даһа бөјүк бир сүр'әтлә ашағы јуварланмышлар. Ијулун 3—5-дән сонра онлар тамамилә чалаја јуварланмышлар.

Инди дә: күзәшт көнүллү сурәтдә едилмишдир, бөјүк сијаси партијалары «там асанлыгла» тамамилә саға дөндәрмәк олар, онлары узун илләр боју (вә ингилабын узун ајлары боју) тутдуглары истигамәтә әкс бир истигамәт тутмаға «әзијјәтсиз» тәһрик етмәк олар, «там асанлыгла» чаладан чыхмаг вә маил мүстәви үзрә јухары галхмаг олар демәк,—мәкәр бу јүнкүллүјүн сон дәрәчәси дејилдирми?

Нәһајәт, дөрдүнчүсү, Суханов өз фикрини мүдафиә етмәк үчүн буна истинад едә биләрди ки, Советә е'тимад бәсләјән фәһлә вә әскәрләр силаһлыдырлар вә буна көрә дә онлар бүтүн нүфузларыны «там асанлыгла» өзләринә гајтара биләрләр. Лакин аз гала ән мүһүм олан мәһз бу мәсәләдә «Новая Жизнь» мүәллифинин сөјләдији мешшан фикирләрин хүсусилә пис олдуғу көрүнүр.

Мүмкүн гәдәр даһа конкрет данышмаг үчүн апрелин 20—21-и илә ијулун 3—5-ни мүгајисә едәк.

Апрелин 20-дә күтләләрин һөкумәтә гаршы һиддәти ашкара чыхыр. Силаһланмыш полк Петроград күчәсинә чыхыб һөкумәти һәбсә алмаға кедир. Һәбс баш вер-

мир. Лакин һөкумәт ајдын көрүр ки, архаланачағы бир гүввә јохдур. *Онун архасында* гошун јохдур. *Белә бир* һөкумәти девирмәк доғрудан да «тамамилә асандыр», буна көрә дә һөкумәт Советә белә бир ултиматум верир: ја мән исте'фа верәрәм, ја да мәнә јардым един.

Ијулун 4-дә јенә дә күтләләрин һиддәтинин белә бир партлајышы, бүтүн партијалар бу партлајышын гаршысыны алмаға чалышырдылар, лакин *һәр һансы* шәкилдә онун гаршысынын алындығына бахмајараг, о ашкара чыхыр. Јенә дә һөкумәт әлејһинә белә бир силаһлы нүмајиш олур. Лакин белә бир чох бөјүк фәрг вардыр: долашыб галан вә халгдан ајрылмыш олан есер вә меншевик рәһбәрләри Питерә *Каледин* гошунларынын чағырылмасы һаггында *артыг ијулун 3-дә* буржуазија илә сазишә кәлирләр. Мәтләб бундадыр!

Каледин бир әскәр кими ачыг шәкилдә буну Москва мүшавирәсиндә демишди: ахы, сиз сосиалист назирләр өзүнүз «бизи» ијулун 3-дә көмәјә чағырмышдыныз!.. Москва мүшавирәсиндә һеч кәс Калединин сөјләдикләрини рәдд етмәк чәсарәтиндә олмамышды, чүнки о һәгигәти сөјләмишди. Каледин сусмаға мәчбур олан меншевикләрә вә есерләрә истеһза едирди. Казак кенералы онларын үзүнә түпүрмүшдү, онлар исә үзләрини силиб демишдиләр: «аллаһын шеһидир»!

Буржуа гәзетләри Калединин бу сөзләрини јазыб көстәрмишди, меншевикләрин «Рабочая Газета»сы вә есерләрин «Дело Народа»сы исә Москва мүшавирәсиндә верилән бу ән мүһүм сијаси бәјанаты охучулардан *кизләтмишди.*

Белә олду ки, һөкумәт биринчи дәфә хүсуси олараг Каледин гошунларыны алмыш, гәтиҹәтли, һәгигәтән ингилабчы гошунлар вә фәһләләр исә тәрксилаһ едилмишдиләр. Сухановун «тамамилә асанлыгла» үзәриндән кечиб унутдуғу, лакин бир факт олараг галан әсас факт будур. Һәм дә бу факт ингилабын индики мәрһәләси үчүн, *биринчи* ингилаб үчүн һәлледичи фактдыр.

Һакимиҹјәт чәбһәнин һәлледичи јериндә вә сонра

ордуда *Калединләрин* әлинә кечди. Бу фактдыр. Онлара дүшмән гошунлар ичәрисиндә ән фәаллары тәрксилаһ едилди. Калединләрин там диктатура гурмаг үчүн дәрһал һакимиjjәтдән истифадә етмәмәси һеч дә һакимиjjәтин онларын әлиндә олдуғуну рәдд етмир. Мәкәр 1905-чи илин декабрындан сонра чарын әлиндә һакимиjjәт jох идими? Һәм дә, мәкәр, вәзиjjәт ону һакимиjjәтдән чох еһтиjатла истифадә едәрәк, *бүтүн һакимиjjәти* әлә алмаздан әввәл, jә'ни дөвләт чеврилиши етмәздән әввәл ики Дума чағырмаға мәчбур етмәмишдими? [65]

Һакимиjjәт һаггында сөзә көрә дејил, ишә көрә фикир jеритмәк лазымдыр. Ијулун 5-дән е'тибарән һөкумәтин ишләри сүбут едир ки, һакимиjjәт Калединләрин әлиндәдир, бунлар jаваш-jаваш, лакин *дөнмәдән,* кетдикчә даһа да ирәлиләjәрәк, һәр күн бөjүк вә кичик «күзәштләр» алырлар: бу күн «Правда»ны дағыдан, правдачылары өлдүрән, өзбашына һәбсләр едән jункерләр чәзасыз галырлар, сабаһ гәзетләрин бағланмасы һаггында ганун верилир, һабелә jығынчаг вә гурултаjлары бурахмаг һаггында, мәһкәмәсиз харичә сүркүн етмәк һаггында, «дост сәфирләри» тәһгир етмәк үстүндә һәбс чәзасы һаггында, һөкумәтә гәсд етмәк үстүндә каторга чәзасы һаггында, чәбһәдә өлүм чәзасы тәтбиг едилмәси вә илахир вә *саирә* һаггында ганун верилир.

Калединләр ахмаг дејилдирләр. Онлар мәһз истәдикләри шеjи *һәр күн* һиссә-һиссә әлдә етдикләри һалда, нәjә көрә һөкмән зоракылыға әл атсынлар, бирбаша ирәлиләсинләр, уғурсузлуг тәһлүкәси гаршысында галсынлар? Ахмаг Скобелевләр вә Серетелиләр, Черновлар вә Авксентjевләр, Данлар вә Либерләр исә, Калединләрин ирәлиjә доғру һәр бир аддымы мүнасибәтилә чығырыб дејирләр: «демократиjанын тәнтәнәси! гәләбә!» онлар «гәләбәни» бунда көрүрләр ки, Калединләр, Корниловлар вә Керенскиләр онлары бирдән-бирә удмурлар!!

Бәланын көкү мәһз бундадыр ки, хырда буржуа күтләси лап өз игтисади вәзиjjәти үзүндән тәәччүб едиләчәк гәдәр асанлыгла инанмаға вә шүурсузлуға

hазырланмышдыр, бу күтлә hәлә дә јарыјухулу вәзијјәтдәдир вә јуху ичәрисиндә мырылданыб дејир: көнүллү сурәтдә күзәшт едиләни кери гајтармаг «тамамилә асандыр»! Бујурун, Калединләрдән вә Корниловлардан кери алын, көнүллү сурәтдә кери гајтарын!

Бәланын көкү бундадыр ки, «демократик» публисистика бу јухулу, мешшан, күт, итаәткар хүљаја гаршы мүбаризә етмәк әвәзиндә, буна јардым едир.

Вәзијјәтә үмумнјјәтлә сијасәт тарихчисинин, хүсусилә дә марксистин бахмалы олдуғу кими бахдыгда, ја'нн hадисәләри әлагәдар шәкилдә көтүрдүкдә, тамамилә ајдын олур ки, инди гәти дөнүш нәинки «асан» дејилдир, әксинә, *јени ингилаб олмадан* гәтијјән мүмкүн дејилдир.

Мән бурада hеч дә белә бир ингилабын арзу едилиб-едилмәмәси мәсәләсинә тохунмурам, мән hеч дә бу ингилабын динч вә легал сурәтдә мүмкүн олуб-олмамасыны нәзәрдән кечирмирәм (үмумијјәтлә десәк, тарихдә динч вә легал ингилаб нүмунәләри олмушдур). Мән јалныз, јени ингилаб олмадан гәти дөнүшүн тарихән мүмкүн олмадығыны гејд едирәм. Чүнки hакимијјәт инди *артыг* башгаларынын әлиндәдир, артыг «ингилаби демократијанын» әлиндә дејилдир, hакимијјәт *артыг* әлә кечирилмиш вә мөhкәмләдилмишдир. Есер вә меншевик партијаларынын hәрәкәти исә тәсадүфи дејилдир, бу hәрәкәт хырда буржуазијанын игтисади вәзијјәтинин мәhсулудур, февралын 28-дән мајын 6-дәк, мајын 6-дан ијунун 9-дәк, ијунун 9-дан ијунун 18 вә 19-дәк (hүчум) вә и. а. давам едән сијаси hадисәләрин узун бир силсиләсинин нәтичәсидир. Бурада hәм hакимијјәтин бүтүн вәзијјәтиндә, hәм онун бүтүн тәркибиндә, hәм ән бөјүк партијаларын бүтүн фәалијјәти шәраитиндә, hәм дә онлара гида верән синфин «сә'јиндә» дөнүш лазымдыр. *Јени ингилаб олмадан* бу чүр дөнүшләр тарихән мүмкүн дејилдир.

Јени ингилабын бүтүн башлыча тарихи шәртләрини, онун игтисади вә сијаси илкин шәртләрини, сијаси вәзифәләрини, синифләрин она ујғун кәлән нисбәтини вә и. а. халга ајдынлашдырмаг әвәзиндә, бунун әвәзиндә Суханов вә хырда буржуа демократларынын ол-

дугуа чохy халгы *јyхyја верәрәк,* «һәрзәчилик» ојyнy ојнајыр, биз «һәр шеји чәтинлик чәкмәдән гајтарарыг», бу «тамамилә асандыр», бизим «ән мүһүм» ингилаби наилијјәтләримиз «гүввәдә галмагдадыр»— дејә өзләринә тәсәлли верир вә бу чүр јүнкүл, авам, лап чинајәткар чәфәнкијат сөјләјирләр.

Бөјүк ичтимаи дөнүш әламәтләри көз габағындадыр. Бу әламәтләр ишин истигамәтини ајдын көстәрир. Пролетариат арасында есерләрин вә меншевикләрин нүфузу ачыгча дүшмүшдүр, болшевикләрин нүфузу ачыгча артмышдыр. Һәтта августун 20-дәки сечкиләр һәмин Питердә рајон Думаларына[66] ијун сечкиләринә нисбәтән болшевикләрин фаизинин *артдығыны* көстәрмишди, һәм дә «Питерә Каледин гошунларынын» кәтирилмәсинә бахмајараг, белә олмушду!

Бурҗуазија илә пролетариат арасында тәрәддүд етмәјә билмәјән хырда бурҗуа демократијасы ичәрисиндә ингилаби бејнәлмиләлчи чәрәјанларын күчләнмәси, мөһкәмләнмәси вә инкишаф етмәси дөнүшү објектив сурәтдә көстәрир: меншевикләр арасында Мартов вә башгалары, есерләр арасында Спиридонова, Камков вә саирәләри буну көстәрир. Демәјә дә дәјмәз ки, јахынлашмагда олан ачлыг, дағынты, һәрби мәғлубијјәтләр бу дөнүшү һакимијјәтин ән јохсул кәндлиләр тәрәфиндән јардым көстәриләи пролетариатын әлинә кечмәси чәһәтдән сон дәрәчә сүр'әтләндирә биләр.

---

2. БИЈАР ВӘ СОСИАЛИЗМ

Сосиализмин хүсусилә гәзәбли әлејһдарлары бә'зән өзләринин ағылсыз дәрәчәдә гызғын «ифшалары» васитәсилә она хидмәт көстәрирләр. Онлар мәһз рәғбәт бәсләнилмәси вә тәглид едилмәси лазым кәлән шеј үзәринә һүчум едирләр. Онлар өз һүчумларынын лап характери илә халгын көзүнү ачыб бурҗуазијанын ијрәнч һәрәкәтләрини көстәрирләр.

Ән ијрәнч буржуа гәзетләриндән бири олан «Русская Воля» мәһз белә етмишдир; бу гәзет августун 20-дә «Бијар» ады илә Јекатеринбургдан алынмыш бир мәктубу дәрч етмишдир. Һәмин мәктубда белә дејилир:

«...Фәһлә вә әскәр депутатлары Совети бизим шәһәрдә аты олан вәтәндашлар үчүн Совет үзвләринин өз вәзифәсинә көрә һәр күн башга јерләрә кетмәсиндән өтрү нөвбә илә өз атларыны онлара вермәк кими тәбии бир мүкәлләфијјәт гојмушдур.

Хүсуси бир нөвбәтчилик чәдвәли һазырланмыш вә һәр бир «аты олан вәтәндаша» мүнтәзәм сурәтдә јазылы шәкилдә хәбәр верилир ки, о нә заман, һараја вә мәһз һансы саатда өз аты илә бирликдә нөвбәтчилија кәлмәлидир.

Даһа ајдын олмаг үчүн «әмрлә» әлавә едилиб дејилир: «Бу тәләб јеринә јетирилмәдији һалда Совет Сизин һесабыныза фајтон тутуб 25 маната гәдәр хәрч чәкәчәкдир...».

Капиталистләрин мүдафиәчиси, әлбәттә, һиддәтләнир. Капиталистләр халгын тәкчә «бијарда» олмаг дејил, һабелә ачыгчасына фабрик, мә'дән вә ја башга муздлу иш кими каторгада галан, чох заман исә ишсиз галыб ачлыг чәкән нәһәнк чохлуғунун бүтүн өмрү боју еһтијач ичәрисиндә сүрүндүјүнә там сакитликлә бахырлар. Капиталистләр буна сакитликлә бахырлар.

Фәһлә вә әскәрләр исә капиталистләр үчүн хырдача бир ичтимаи мүкәлләфијјәт гојдугда, чәнаб истисмарчылар һај-күј галдырыб дејирләр: бу «бијардыр»!!

Һәр бир фәһләдән, һәр бир кәндлидән сорушун: мәкәр фәһлә вә әскәр депутатлары Советләри дөвләтдә јеканә һакимијјәт олсајды вә һәр јердә варлылар үчүн ичтимаи мүкәлләфијјәт гојсајды, мәсәлән, атларла, автомобилләрлә, велосипедләрлә мәчбури нөвбәтчилик, мәһсуллары, еһтијач чәкәнләри спјаһыја алмагда јазы иши үчүн күндәлик мәчбури иш вә и. а. вә с. тәтбиг етсәјди писми оларды?

Јалныз голчомагдан башга, һәр бир фәһлә вә һәр бир кәндли дејәр ки, бу чох јахшы оларды.

Бу исә доғрудур. Бу һәлә сосиализм дејилдир, сосиализмә доғру јалныз илк аддымлардан биридир, лакин бу мәһз јохсул халга һөкмән вә дәрһал лазым олан шејдир. Белә тәдбирләр көрүлмәдән халгы ачлыг вә фәлакәтдән хилас етмәк олмаз.

Нәјә көрә Јекатеринбург Совети надир бир истисна олараг галыр? Нәјә көрә бүтүн Русијада чохдан белә тәдбирләр көрүлмүр, мәһз бу чүр тәдбирләр бүтөв бир систем шәкли алмыр?

Нәјә көрә варлыларын ат вермәси кими ичтимаи мүкәлләфијјәт гојулдугдан сонра варлыларын өз пул әмәлијјатлары һаггында хүсусилә дөвләтә мал вермәк һаггында әтрафлы һесабат тәгдим етмәси үчүн Советләрин белә бир нәзарәти алтында ичтимаи мүкәлләфијјәт гојулуб јенә белә бир «сәлигәли вә јазылы шәкилдә хәбәр» верилмир ки, өз һесабатларыны нә заман вә һараја вермәлидирләр, нә заман вә һараја мәһз нә гәдәр верки вермәлидирләр?

Она көрә ки, Советләрин чох бөјүк әксәријјәтинин башында есер («сосиалист-ингилабчылар») вә меншевик рәһбәрләри дурурлар, бунлар тәкчә сосиализмә дејил, демократијаја да хәјанәт едәрәк, ишдә буржуазијанын тәрәфинә кечмишләр, буржуа һөкүмәтинә дахил олмушлар, бу һөкүмәтә јардым етмәји өз үзәрләринә көтүрмүшләр. Бу рәһбәрләр буржуазија илә «сазишчиликлә» мәшғул олурлар, буржуазија исә нәинки, мәсәлән, Питердә варлылар үчүн ичтимаи мүкәлләфијјәт гојулмасына јол вермәз, һәтта даһа кичик ислаһатлары да ајлар боју ләнкидәр.

Бу рәһбәрләр өз вичданларыны алдадараг, халгы алдадараг буна истинад едирләр ки, «Русија һәлә сосиализм тәтбиг етмәк үчүн јетишмәмишдир».

Нәјә көрә буна истинад едилмәсини алдатма һесаб етмәк лазымдыр?

Она көрә ки, бу чүр шејләрә истинад етмәк васитәсилә иши гәсдән елә көстәрирләр ки, куја сөһбәт он милјонларла халгын ади һәјатыны позмалы олан мисилсиз дәрәчәдә мүрәккәб вә чәтин бир дәјишикликдән кедир. Иши гәсдән елә көстәрирләр ки, куја ким исә нә техниканын сәвијјәси илә, нә хырда мүәссисәләрин чох олмасы илә, нә дә әһалинин чохлуғунун адәт вә ирадәси илә һесаблашмадан бирчә фәрманла Русијада сосиализм «тәтбиг етмәк» истәјир.

Бунларын һамысы башдан-баша јаландыр. Һеч кәс һеч бир белә шеј тәклиф етмәмишдир. Һеч бир пар-

тија, һеч бир адам фәрманла «сосиализм тәтбиг етмәк» фикриндә олмамышдыр. Сөһбәт Јекатеринбургда варлылар үчүн ичтимаи мүкәлләфијјәт гојулмасы кими јохсуллар күтләси тәрәфиндән, ја'ни әһалинин чохлуғу тәрәфиндән тамамилә бәјәнилән, техника вә мәдәнијјәт чәһәтдән тамамилә јетишмиш олан, јохсулларын һәјатыны дәрһал јүнкүлләшдирән, мүһарибәнин ағырлыгларыны зәифләтмәк вә бунлары бәрабәр сурәтдә бөлмәк имканы верән тәдбирләрдән кедир вә кетмишдир.

Ингилаб, демәк олар, јарым илдән бәри давам едир, есер вә меншевик рәһбәрләри исә бүтүн бу чүр тәдбирләрә әнкәл төрәдәрәк, халгын мәнафејини буржуазија илә «сазишчилик» мәнафејинә сатырлар.

Фәһлә вә кәндлиләр бу рәһбәрләрин хаин олдугларыны, онлары говмаг, бүтүн вәзифәләрдән көтүрмәк лазым кәлдијини баша дүшмәјинчә, зәһмәткешләр лабүд сурәтдә буржуазијанын әсарәтиндә галачаглар.

«Рабочий» № 10
14(1) сентјабр 1917-чи ил
Имза: Н. Ленин

«Рабочий» гәзетинин мәтниндән чап олунур

КОМПРОМИСЛӘР ҺАГГЫНДА

Сијасәтдә компромис дедикдә, башга партија илә сазишә кирәркән бә'зи тәләбләри күзәшт етмәк, өз тәләбләринин бир һиссәсиндән әл чәкмәк нәзәрдә тутулур.

Болшевикләр һаггында мешшанларын ади тәсәввүрү, болшевикләрә бөһтан атан мәтбуатын тәрәфдар олдуғу бу тәсәввүр ондан ибарәтдир ки, болшевикләр һеч кәслә, һеч заман һеч бир компромисә разы дејилдирләр.

Ингилабчы пролетариат партијасы кими бизим үчүн белә бир тәсәввүр фәрәһлидир, чүнки бу тәсәввүр сүбут едир ки, һәтта дүшмәнләр дә сосиализм вә ингилабын әсас принсипләринә бизим садагәтли олдуғумузу е'тираф етмәјә мәчбурдурлар. Лакин һәр һалда доғрусуну сөјләмәк лазымдыр: белә тәсәввүр һәгигәтә ујғун дејилдир. Енкелс һаглы олараг, бланкист коммунистләрин манифестини тәнгид едәркән (1873-чү ил) онларын: «һеч бир компромис!»—дејән бәјанатына күлүрдү[67]. О дејирди ки, бу бир ибарәдир, чүнки мүбаризә едән партијанын компромисләри чох заман лабүд сурәтдә шәраит үзүндән мәчбури олур вә «борчу һиссә-һиссә алмагдан» һәмишәлик имтина етмәк мә'насыздыр[68]. Һәгиги ингилаби партијанын вәзифәси һәр чүр компромисләрдән имтина етмәјин мүмкүн олмадығыны е'лан етмәкдән ибарәт дејил, ондан ибарәтдир ки, компромисләр лабүд олдугда, *бүтүн компромисләрдә* өз принсипләринә, өз синфинә,

өз ингилаби вәзифәсинә, өзүнүн ингилаб һазырламаг вә халг күтләләрини ингилабда гәләбә чалмаг руһунда тәрбијә етмәк ишинә сәдагәтини сахлаја билсин.

Мисал. III вә IV Думада иштирак етмәјә разы олмаг бир компромис иди, ингилаби тәләбләрдән мүвәггәти олараг имтина етмәк иди. Лакин бу тамамилә мәчбури компромис иди, чүнки гүввәләрин нисбәти бизим мүәјјән мүддәт күтләви ингилаби мүбаризә апармағымыза имкан вермирди, бу мүбаризәни узун мүддәт һазырламаг үчүн исә белә бир «пәјә» *ичәрисиндә* дә ишләмәји бачармаг *лазым* иди. Бир партија олмаг е'тибарилә болшевикләр тәрәфиндән мәсәләнин бу шәкилдә гојулмасынын тамамилә доғру олдуғуну тарих сүбут етди.

Инди нөвбәти мәсәлә мәчбури дејил, көнүллү компромис мәсәләсидир.

Һәр һансы бир башга сијаси партија кими, бизим партијамыз да *өзү үчүн* сијаси һөкмранлыға чалышыр. Бизим мәгсәдимиз ингилабчы пролетарнатын диктатурасыдыр. Ингилабын јарым или мәһз *индики* ингилабын мәнафеји үчүн белә бир тәләбин доғрулуғуну вә лабүдлүјүнү мисилсиз бир ајдынлыгла, күввә вә гәтијјәтлә тәсдиг етди, чүнки башга јолла халг нә демократик сүлһ, нә кәндлиләр үчүн торпаг, нә дә там азадлыг (там демократик республика) әлдә едә билмәз. Ингилабымызын јарым или әрзиндә һадисәләрин кедиши, синифләрин вә партијаларын мүбаризәси, апрелин 20—21-дә, ијунун 9—10-да, 18—19-да, ијулун 3—5-дә, августун 27—31-дә олан бөһранларын инкишафы буну һәм сүбут етди, һәм дә көстәрди.

Инди рус ингилабында елә бир сәрт вә елә бир оригинал дөнүш әмәлә кәлмишдир ки, биз бир партија олмаг е'тибарилә көнүллү компромис тәклиф едә биләрик—доғрудур, бизим билаваситә вә башлыча синфи дүшмәнимиз олан буржуазијаја дејил, бизим ән јахын әлејһдарларымыза, «башчылыг едән» хырда буржуа демократик партијаларына, есерләрә вә меншевикләрә буну тәклиф едә биләрик.

Јалныз бир истисна олараг, јалныз, көрүнүр, ән гыса мүддәт давам едә биләчәк хүсуси вәзијјәт үзүндән

биз һәмин партијалара компромис тәклиф едә биләрик вә мәним зәннимчә, биз буну етмәлијик.

Бизим тәрәфимиздән ијулдан әввәлки тәләбә: бүтүн һакимијјәт Советләрә, Советләр гаршысында есерләрдән вә меншевикләрдән ибарәт мәс'ул һөкумәт шүарына гајытмағымыз бир компромисдир.

Инди вә јалныз инди, бәлкә дә, *чәми бир нечә күн әрзиндә* вә ја бир-ики һәфтә әрзиндә, белә һөкумәт тамамилә динч јолла јарадылыб мөһкәмләндирилә биләрди. Бу һөкумәт ән бөјүк бир јәгинликлә бүтүн Русија ингилабынын динч јолла *ирәлијә* доғру һәрәкәтини вә сүлһә доғру вә сосиализмин гәләбәсинә доғру үмумдүнја һәрәкатынын ирәлијә бөјүк аддымлар атмасы үчүн сон дәрәчә бөјүк имканлар олмасыны тә'мин едә биләрди.

Јалныз ингилабын белә динч јолла инкишафы хатиринә—тарихдә *сон дәрәчә* надир вә *сон дәрәчә* гијмәтли олан бир имкан, олдугча надир бир имкан хатиринә, јалныз бунун хатиринә, үмумдүнја ингилабынын тәрәфдарлары, ингилаби методларын тәрәфдары олан болшевикләр, зәннимчә, белә бир компромисә разы ола биләрләр вә олмалыдырлар.

Компромис ондан ибарәт оларды ки, болшевикләр һөкумәтдә иштирак етмәк иддиасында олмајараг (бејнәлмиләлчи үчүн пролетариат вә ән јохсул кәндлиләр диктатурасынын шәртләрини һәгигәтән һәјата кечирмәдән, бу мүмкүн дејилдир), һакимијјәтин пролетариат вә ән јохсул кәндлиләрә кечмәси тәләбини дәрһал ирәли сүрмәкдән, бу тәләб уғрунда ингилаби мүбаризә методларындан имтина едәрдиләр. Өзлүјүндә ајдын олан, есерләр вә меншевикләр үчүн јени олмајан шәрт там тәшвигат азадлығындан вә јени тә'хирләрә јол вермәдән вә ја һәтта даһа гыса мүддәтдә Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасындан ибарәт оларды.

Һөкумәт блоку олмаг е'тибарилә меншевикләр вә есерләр (компромисин һәјата кечирилмиш олдуғуну күман етдикдә), јерләрдә дә бүтүн һакимијјәт Советләрин ихтијарына верилдикдә, тамамилә вә јалныз Советләр гаршысында мәс'улијјәт дашыјан бир һөку-

мәт јаратмаға разы олардылар. «Јени» шәрт бундан ибарәт оларды. Зәннимчә, болшевикләр даһа һеч бир башга шәрт ирәли сүрмәдән үмид едәрдиләр ки, һәгигәтән там тәшвигат азадлығы вә Советләрин јарадылмасында (бунларын јенидән сечилмәси), Советләрин фәалијјәтиндә јени демократизмин дәрһал һәјата кечирилмәси өзлүјүндә ингилабын динч јолла ирәлиләмәсини, Советләр дахилиндә партија мүбаризәсинин *динч јолла арадан галхмасыны* тә'мин едәрди.

Ола билсин, бу *артыг* мүмкүн дејилдир? Ола биләр. Лакин јүздә бир имкан да олса, белә бир имканы һәјата кечирмәјә һәр һалда тәшәббүс етмәјинә дәјәрди.

«Сазишә кәлән» һәр ики тәрәф, јә'ни, бир тәрәфдән, болшевикләр, дикәр тәрәфдән дә, есерләрлә меншевикләрин блоку белә бир «компромисдән» нә газанарды? Әкәр *һәр ики* тәрәф һеч бир шеј газанмырса, компромиси гејри-мүмкүн һесаб етмәк лазымдыр, онда бу барәдә данышмағына да дәјмәз. Инди (ијул вә августдан, «динчлик», дурғунлуг вахтынын ијирми илинә бәрабәр олан ики ајдан сонра) бу компромис нә гәдәр чәтин олса да, зәннимчә, буну һәјата кечирмәк үчүн кичик бир имкан вардыр вә бу имканы есерләрин вә меншевикләрин кадетләрлә бир һөкүмәтә дахил олмамаг гәрары јаратмышдыр.

Болшевикләр буну газанардылар ки, өз бахышлары уғрунда тамамилә азад тәшвигат апармаг вә һәгигәтән там демократизм шәраитиндә Советләрдә нүфуз газанмаг имканы әлдә едәрдиләр. Инди «һамы» болшевикләрин белә бир азадлығы олдуғуну сөздә гәбул едир. Ишдә буржуа һөкүмәти вә ја буржуазијанын иштирак етдији һөкүмәт шәраитиндә, Совет һөкүмәтиндән башга бир һөкүмәт шәраитиндә бу азадлыг *мүмкүн дејилдир.* Совет һөкүмәти шәраитиндә белә бир азадлыг *мүмкүн* оларды (һөкмән тә'мин едилмиш оларды—демирик, лакин һәр һалда мүмкүн оларды). Белә чәтин бир заманда бу чүр имкан хатиринә бу күн Советләрдәки чохлугла компромисә кетмәк лазым кәлир. Һәгиги демократија шәраитиндә *бизим* горхмағымыза әсас јохдур, чүнки һәјат бизим тәрәфимиздәдир вә һәтта бизә дүшмән олан есер вә меншевик

партијалары дахилиндә чәрәјанларын инкишафы кедиши дә бизим һаглы олдуғумузу тәсдиг едир.

Меншевикләр вә есерләр буну газанардылар ки, халгын там бөјүк бир чохлуғуна архаланараг вә Советләрдә өзләринин чохлуғундан «динч јолла» истифадә олунмасыны тә'мин едәрәк, *өз* блокларынын програмыны һәјата кечирмәк үчүн дәрһал там имкан әлдә едәрдиләр.

Әлбәттә, һәм бир блок олдуғуна көрә, һәм дә хырда буржуа демократијасынын *һәмишә* буржуазијадан вә пролетариатдан аз јекчинс олдуғуна көрә, јекчинс олмајан бу блокдан јәгин ки, ики сәс ешидиләрди.

Бир сәс дејәрди: бизим јолумуз һеч дә болшевикләрлә, ингилабчы пролетариатла бир дејилдир. О һәр һалда һәддиндән чох шеј төләб едәчәк вә јохсул кәндлиләри демогоглуг јолу илә өз тәрәфинә чәлб едәчәкдир. О, сүлһ вә мүттәфигләрлә әлагәнин кәсилмәсини төләб едәчәкдир. Бу мүмкүн дејилдир. Биз буржуазијаја даһа јахыныг вә онунла бирликдә кетмәјимиз даһа доғрудур, ахы биз ондан ајрылмамышыг, јалныз гыса бир мүддәтә, һәм дә јалныз бир Корнилов әһвалаты үстүндә *күсмүшүк*. Күсмүшүк—барышарыг. Һәм дә болшевикләр бизә гәтијјән һеч бир «күзәшт етмирләр», чүнки онларын тәрәфиндән үсјан төшәббүсләри онсуз да, 1871-чи ил Коммунасы кими, мәғлубијјәтә мәһкумдур.

Дикәр сәс дејәрди: Коммунаны дәлил кәтирмәк чох сәтһи вә һәтта ахмаг бир һәрәкәтдир. Чүнки, әввәлән, болшевикләр 1871-чи илдән сонра һәр һалда мүәјјән бир шеј өјрәнмишләр, онлар банкы өз әлләринә алмамыш гојмазлар, онлар Версал үзәринә һүчум етмәкдән имтина етмәзләр; белә бир шәраитдә исә һәтта Коммуна да галиб кәлә биләрди. Бундан әлавә, болшевикләрин һакимијјәт башына кәлә чәкләри һалда халга дәрһал тәклиф едә биләчәкләри шеји, јә'ни кәндлиләрә торпаг, дәрһал сүлһ тәклиф едилмәси, истәһсал үзәриндә һәгиги нәзарәт гојулмасы, украјналыларла, финландијалыларла вә с. илә вичданлы сүлһү, Коммуна дәрһал халга тәклиф едә билмәмишди. Кобуд десәк, болшевикләрин әлиндә Коммунадан

онгат артыг «дәлил» вардыр. Икинчиси исә, Коммуна һәр һалда ағыр бир вәтәндаш мүһарибәси, бундан сонра динч мәдәни инкишафын узун мүддәт ләнкимәси, һәр чүр Мак-Магонларын вә Корниловларын әмәлијјаты вә һијләләринин асанлашмасы демәкдир, бу чүр әмәлијјатлар исә бизим бүтүн буржуа чәмијјәтимиз үчүн тәһлүкәлидир. Коммуна илә риск етмәк ағыллы ишдирми?

Әкәр биз һакимијјәти әлә алмасаг, әкәр вәзијјәт мајын 6-дан августун 31-дәк олдуғу кими ағыр шәкилдә галарса, Русијада Коммуна лабүддүр. Һәр бир ингилабчы фәһлә вә әскәр һөкмән Коммуна һаггында дүшүнәчәк, она инаначагдыр, һөкмән ону јаратмаг јолунда тәшәббүс едәчәк вә белә дүшүнәчәкдир: халг һәлак олур, мүһарибә, ачлыг, дағынты кетдикчә даһа чох узаныр. Јалныз Коммуна хилас едәр. Һамымыз һәлак олсаг, өлсәк дә, Коммунаны јарадарыг. Фәһләләрдә бу чүр фикирләр олмасы лабүддүр вә инди Коммунаја 1871-чи илдәки кими асанлыгла галиб кәлмәк мүмкүн олмаз. Рус Коммунасынын бүтүн дүнјада 1871-чи илдәкиндән 100 гат күчлү мүттәфигләри олар... Коммуна илә риск етмәјимиз ағыллы ишдирми? Һабелә бунунла разылаша билмирәм ки, болшевикләр бизә өз компромисләри илә әслиндә һеч бир шеј вермирләр. Чүнки бүтүн мәдәни өлкәләрдә мәдәни назирләр мүһарибә заманы пролетариатла һәр чүр, һәтта кичик бир сазиши дә чох гијмәтләндирирләр. Чох, олдугча чох гијмәтләндирирләр. Ахы бунлар ишадамларыдыр, әсл назирләрдир. Болшевикләр исә чәза тәдбирләринә бахмајараг, өз мәтбуатларынын зәифлијинә бахмајараг, чох сүр'әтлә гүввәтләнирләр... Коммуна илә риск етмәјимиз ағыллы ишдирми?

Биз гәти әксәријјәтә маликик, јохсул кәндлиләрин ојанмасына һәлә чох галмышдыр, бу бизим өмрүмүзә чатар. Кәндли өлкәсиндә чохлуғун ифрат груплар архасынча кетмәсинә инанмырам. Һәгигәтән демократик республикада исә гәти чохлуға гаршы үсјан мүмкүн дејилдир. Икинчи сәс белә дејәрди.

Ола биләр, Мартов вә ја Спиридонованын тәрәфдары кими адамлар арасындан үчүнчү бир сәс дә чы-

хыб десин: «jолдашлар», мән hиддәтләнирәм ки, сизин hәр икиниз Коммуна вә онун мүмкүн олмасы hаггында дүшүнәркән, тәрәддүд етмәдән онун әлejhдарлары тәрәфинә кечирсиниз. Бириниз бир шәкилдә, дикәриниз башга бир шәкилдә олса да, hәр hалда икиниз дә Коммунаны сусдуранларын тәрәфиндәсиниз. Мән Коммуна уғрунда тәшвигат апармарам, онун сыраларында hәр бир болшевикин едәчәји кими вурушмағы бу башдан вә'д едә билмәрәм, лакин мән hәр hалда демәлиjәм ки, мәним сә'jләримин *әксинә олараг әкәр* Коммуна баш версә, мән онун әлejhдарларына дејил, онун мүдафиәчиләринә көмәк едәрәм...

«Блокда» фикир аjрылыглары бөjүк вә лабүддүр, чүнки хырда буржуа демократиjасы ичәрисиндә там назирчи олан там буржуадан башламыш, hәлә тамамилә пролетарын мөвгеjинә кечә билмәjән jарыдинчиjә гәдәр сajсыз-hесабсыз чаларлар вардыр. Бу фикир аjрылыгларынын hәр бир мүәjjән вахтында онун нәтичәсинин нәдән ибарәт олачағыны исә hеч кәс билмир.

* *
*

Jухарыдакы сәтирләр чүмә күнү, сентjабрын 1-дә jазылмышдыр вә тәсадүфи шәраит үзүндән (тарих дејәр ки, Керенски заманы hеч дә бүтүн болшевикләр jашамаг jерини азад сурәтдә сечмәк имканына малик дејилдир) hәмин күн редаксиjаjа чатмамышдыр. Шәнбә күнү вә бу күн, базар күнү чыхан гәзетләри охудугда исә мән өз-өзүмүзә дејирәм: дејәсән, компромис тәклифинин вахты артыг кечмишдир. Дејәсән, динч инкишафын *hәлә* мүмкүн олдуғу бир нечә күн *дә* кечиб кетмишдир. Бәли, hәр шejдән көрүнүр ки, бунлар кечиб кетмишдир[69]. Керенски hәр нечә олса есерләр партиjасын*дан* да, есерләр*дән* дә узаглашачаг вә есерләр *олмадан,* онларын фәалиjjәтсизлиjи сajәсиндә, буржуаларын көмәји илә мөhкәмләнәчәкдир... Бәли, hәр шejдән көрүнүр ки, тәсадүфән динч инкишаф jолунун мүмкүн олдуғу күнләр *артыг* кечиб кетмиш-

дир. Бирчә шеј галыр ки, бу гејдләри редаксијаја көндәриб бунлара: «Кечикмиш фикирләр» сәрләвһәси гојулмасыны хаһиш едәсән... бә'зән кечикмиш фикирләрлә дә таныш олмаг, бәлкә, марагсыз олмур.

3 сентјабр 1917-чи ил.

1917-чи ил сентјабрын 1—3-дә (14—16-да) јазылмышдыр

1917-чи ил сентјабрын 19(6)-да «Рабочий Путь» гәзетинин 3-чү №-синдә чап едилмишдир Имза: Н. Ленин

Гәзетин мәтниндән чап олунур

ПАРТИЈАНЫН ПРОГРАМЫ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР[70]

Програм гәбул етмәк үчүн «мәһдуд» гурултај чағырылмасы һаггында ј. Бухаринин «Спартак»да[71] вердији хәбәр бу мәсәләнин нечә јетишмәкдә олдуғуну көстәрир.

Мәсәлә доғрудан да тә'хирәсалынмаздыр.

Бизим партијамыз башга бејнәлмиләлчи партијалардан ирәлидә дурур, бу инди бир фактдыр.

Буна көрә дә о, тәшәббүс көстәрмәли, империализм мәсәләләринә *чаваб верән* бир програмла мејдана чыхмалыдыр.

Биз буну етмәсәк, биабырчылыг вә рүсвајчылыг олар.

МК-ја белә бир гәрар чыхармағы тәклиф едирәм:

Партијанын *һәр бир* тәшкилаты програм һазырламаг үчүн дәрһал бир вә ја бир нечә комиссија тә'јин едир, бунлара, һабелә бүтүн нәзәриччәчиләрә вә ја јазычылара вә с. *нөвбәдән харич олараг* бу ишә башламағы вә *3*—7 күндән кеч олмајараг, ја өз лајиһәләрини вермәји, ја да башга лајиһәләрә дахил едилмәк үчүн дәјишикликләр вә дүзәлишләр вермәји *тәлиб едир*.

Тә'кидлә чалышдыгда, бу тамамилә јериня јетирилә биләр.

Бу лајиһәләри јығыб чап етмәк вә ја макинада үзүнү көчүрүб башлыча тәшкилатлара көндәрмәк үчүн бир-ики һәфтә лазым кәлир.

Сонра програм гәбул етмәк үчүн **бир ајдан сонра**

мәһдуд гурултај (4 000 вә ја 5 000 үзвдән 1 нүмајәндә) чағырылдығыны *дәрһал* е'лан етмәли.

Бизим партијамыз програмла чыхыш етмәлидир—јалныз *бу јолла* биз сөздә дејил, ишдә III Интернасионалы *ирәлиләдә биләрик.*

Галанлары ибарәләрдән, вә'дләрдән, узун мүддәтә тә'хирә салмагдан ибарәтдир. Биз тәшәббүс көстәрәрәк, иши дә һәр чәһәтдән сүр'әтләндирәрик, јалныз онда III Интернасионалын програмыны һазырлајарыг.

1917-чи ил сентјабрын 3-дән (16-дан) кеч олмајараг јазылмышдыр

Илк дәфә 1928-чи илдә Ленин мәчмуәсинин VII китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

СИММЕРВАЛД МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР[72]

Бизим орадан *чыхмамагда* сәһв етдијимиз инди хүсусилә ајдындыр.

Һамыны Стокһолма үмид бағламагла алдадырлар. Стокһолм конфрансы исә ајдан-ајa «тә'хирә салыныр».

Симмервалд исә Стокһолму *«көзләјир»!* Каутскичиләр+италјанлар, јә'ни Симмервалдын әксәријәти Стокһолму «көзләјир».

Биз дә бу мәзһәкәдә иштирак едәрәк, бунун үчүн фәһләләр гаршысында *мәс'улијјәт дашыјырыг.*

Бу биабырчылыгдыр.

Симмервалддан *дәрһал* чыхыб кетмәк лазымдыр.

Биз орада јалныз мә'лумат үчүн галмагла, һеч бир шеј итирмирик, лакин Стокһолму «көзләмәк» мәзһәкәси үчүн *мәс'улијјәт дашымырыг.*

Биз чүрүк Симмервалддан чыхаркән, дәрһал, 1917-чи ил сентјабрын 3-дә пленум ичласында гәрара алмалыјыг ки, *солларын конфрансыны чағырырыг,* буну Стокһолм нүмајәндәләринә тапшырырыг.

Јохса белә олмушдур ки, дүнјада јеканә бејнәлмиләлчиләр партијасы олуб 17 гәзетә вә с. малик олан бизим партија Симмервалдда галмагла ахмаглыг едәрәк, Мартовун Серетели илә, Серетелинин исә есерләрлә, есерләрин дә буржуазија илә сазишә кирдији

кими, алман вә италјан Мартовлары вә Серетелиләри илә *сазишчилик ојуну ојнајыр*...

Буна да III Интернасионала «тәрәфдар олмаг» дејәрләрмиш!!!

1917-чи ил сентјабрын 3-дән (16-дан) кеч олмајараг

Илк дәфә 1928-чи илдә Ленин мәчмуәсинин VII китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

КҮТЛӘВИ ТӘШКИЛАТЛАРДА ДЕМОКРАТИЗМИН ПОЗУЛМАСЫ ҺАЛЛАРЫ ҺАГГЫНДА

Әскәр депутатлары Советинин (әскәрләрдә 500-ә 1, фәһләләрдә 1 000-ә 1)[73] вә ја һәмкарлар иттифаглары Бүросунун (кичик иттифагларда **а** үзвләр үчүн 1, ири иттифагларда **а**—**b** үзвләр үчүн 1) үсулу кими үсуллары бир *сахтакарлыг**, II Николаја лајиг бир сахтакарлыг кими рүсвај едән бир гәтнамә гәбул етмәк лазымдыр.

Әкәр биз бу *сахтакарлыға* гаршы сүкут едиб буна дөзсәк, онда биз нә *демократыг?*

Онда кәндлиләрдән вә мүлкәдарлардан *бәрабәр олмајараг* нүмајәндәлик «верән» II Николајын нәји писдир??

Биз белә шејләрә дөзмәклә, демократизми бајағылашдырырыг.

Гәтнамә гәбул етмәк, **бәрабәр** (Советләрдә дә, һәмкарлар иттифаглары гурултајларында да) сечки һүгугу тәләб етмәк, бәрабәрликдән *азачыг* кери чәкилмәји бир *сахтакарлыг* кими дамғаламаг, мәһз *II Николајын үсулу* адландырмагла рүсвај етмәк вә МК пленумунун садә диллә јазылан бу гәтнамәсинин вәрәгә шәклиндә фәһлә күтләси ичәрисинә јајмаг лазымдыр.

«Демократ» адланыб демократизмдә *сахтакарлыға* дөзмәк олмаз. Әкәр буна дөзүрүксә, биз демократ дејил, принсипсиз адамларыг!!

1917-чи ил сентјабрын 3-дән (16-дан) кеч олмајараг јазылмышдыр

Илк дәфә 1928-чи илдә Ленин мәчмуәсинин VII китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

---

* «Һәр јердә вә һәр заман *бәрабәр* мигдар сечичиләрдән I нүмајәндә»-демократијанын әлифбасыдыр. Башга чүр олдугда *сахтакарлыгдыр.*

МҮАСИР СИЈАСИ ДӨВР ҺАГГЫНДА ГӘТНАМӘ ЛАЈИҺӘСИ[74]

РСДФ (болшевикләр) Партијасынын Алтынчы гурултајы тәрәфиндән сијаси вәзијјәт һаггында гәбул едилән гәтнамәјә әсасән вә бу гәтнамәни һазыркы дөврә тәтбиг едәрәк, РСДФП МК өзүнүн пленум ичласында белә мүәјјән едир:

1. Ијулун 3-дән сентјабрын 3-дәк ики ај әрзиндә синфи мүбаризәнин кедиши вә сијаси һадисәләрин инкишафы ингилабын мисилсиз сүр'әти нәтичәсиндә, бүтүн өлкәни ирәлиләтмиш, динч заманда, ингилаб вә мүһарибә олмадан узун илләрин өлкәни ирәлиләдә билмәјәчәји гәдәр ирәлиләтмишдир.

2. Кетдикчә даһа ајдын олур ки, 3—5 ијул һадисәләри бүтүн ингилабын дөнүш нөгтәси иди. Бу һадисәләрә дүзкүн гијмәт верилмәдән нә пролетариатын вәзифәләринә, нә дә ингилаби һадисәләрин инкишафынын бизим ирадәмиздән асылы олмајан сүр'әтинә дүзкүн гијмәт вермәк олмаз.

3. Болшевикләрә гаршы буржуазија тәрәфиндән ағлакәлмәз бир сә'јлә јајылан бөһтанлар, капиталист гәзетләри вә нәшриҗјатларына милјонлар гојулмасы сајәсиндә бүржуазијанын халг күтләләри ичәрисиндә сон дәрәчә кениш јајдығы бу бөһтанлар кетдикчә даһа сүр'әтлә вә даһа кениш мигјасда ифша олунур. Әввәлчә пајтахт вә ири шәһәрләрдә фәһлә күтләләринә, сонра исә кәндлиләрә дә кетдикчә даһа чох ајдын олур ки, болшевикләрә атылан бөһтанлар фәһләләрин вә ән јохсул кәндлиләрин мәнафејини мүдафиә едән-

ләрә, јә'ни болшевикләрә гаршы мүбаризәдә мүлкәдарларын вә капиталистләрин башлыча силаһларындан биридир.

4. Корнилов үсјаны, јә'ни кадетләр партијасы («халг азадлығы» партијасы) башда олмагла архасында мүлкәдарлар вә капиталистләр дајанан кенерал вә забитләрин үсјаны болшевикләрә атылан көһнә бөһтаны ачыгча тәкрар етмәк пәрдәси архасында кизләнмәјә чалышырды вә белә‌ликлә дә ән кениш халг күтләләринин көзүнү тамамилә ачыб болшевик фәһлә партијасына, јохсулларын һәгиги мүдафиәчиләринин партијасына буржуазијанын бөһтан атмасынын һәгиги мә'насыны көстәрмәјә көмәк етмишдир.

5. Ијулун 3—4-дә күтләләрин һәрәкатыны бизим сахламаг чәһдләримизә бахмајараг кортәбии сурәтдә башланан бу һәрәката көмәк етмәкдән партијамыз имтина етсәјди, бу, пролетариата ачыгча вә тамамилә хәјанәт етмәк демәк оларды, чүнки капиталистләрин мәнафеји үчүн апарылан империалист мүһарибәсинин, јә'ни ишғалчы вә соjғунчу мүһарибәнин узадылмасындан вә дағынтыны, ачлығы күчләндириб кәскинләшдирән буржуазијаја гаршы һөкүмәтин вә Советләрин фәалиjjәтсизлијиндән гануни вә һаглы олараг һиддәтләнән күтләләр һәрәкәтә кәлмишдиләр.

6. Буржуазијанын вә һөкүмәтин бүтүн сә'jләринә бахмајараг, jүзләрлә болшевикләрин һәбсә алынмасына, онларын кағызларынын, сәнәдләринин әлә кечирилмәсинә, редаксијалардакы ахтарышлара вә с. бахмајараг,—бүтүн бунлара бахмајараг, белә бир бөһтаны сүбут етмәк мүмкүн олмамыш вә һеч бир заман мүмкүн олмајачагдыр ки, күjа партијамыз 3—4 ијул һәрәкаты гаршысына дөвләтдә бүтүн һакимиjjәтин фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләринә верилмәси шүары алтында «динч вә мүтәшәккил» нүмајиш кечирилмәсиндән башга бир мәгсәд гојурду.

7. Әкәр болшевикләр ијулун 3—4-дә гаршыларына һакимиjjәти әлә алмаг вәзифәсини гојсајдылар, бу сәһв оларды, чүнки о заман тәкчә халгын дејил, һәтта фәһлә‌ләрин дә чоху кенералларын ордуда, мүлкәдарларын кәнддә, капиталистләрин шәһәрдә jеритдикләри

әксингилаби сијасәти, ијулун 5-дән сонра өзүнү күтләләрә көстәрән, есер вә меншевикләрин буржуазија илә сазишчилијиндән доған сијасәти һәлә ишдә һисс етмәмишди. Лакин партијамызын һеч бир тәшкилаты нә мәркәзи, нә дә јерли тәшкилаты ијулун 3—4-дә һакимијјәти әлә алмаг шүарыны нә јазылы шәкилдә, нә дә шифаһи сурәтдә нәинки ирәли сүрмәмиш, һәтта бу мәсәләни һеч мүзакирәјә дә гојмамышды.

8. 3—4 ијул күнләриндә партијамызын јол вердији вә инди һадисәләрин ашкара чыхартдығы әсл сәһв јалныз бундан ибарәт иди ки, партија үмумхалгын вәзијјәтини олдуғундан *аз* ингилаби һесаб едирди, партија Советләрин өз сијасәтини дәјишдирмәси јолу илә сијаси дәјишикликләрин динч инкишафыны *һәлә* мүмкүн һесаб едирди, һалбуки әслиндә меншевик вә есерләр өзләрини буржуазија илә сазишчилик нәтичәсиндә о гәдәр долашдырмыш вә өз әл-голларыны о гәдәр бағламыш, буржуазија исә о гәдәр әксингилабчы олмушду ки, артыг һеч бир динч инкишаф һаггында данышыг да ола билмәзди. Лакин јалныз, һадисәләрин чох сүр'әтлә инкишаф етмәјәчәји үмиди илә әсасландырылан бу јанлыш бахышы, белә бир јанлыш бахышы партија ијулун 3—4-дәки халг һәрәкатында «бүтүн һакимијјәт Советләрә» шүары илә вә һәрәката динч вә мүтәшәккил характер вермәк вәзифәсини гаршыја гојмагла иштирак етмәкдән башга бир јолла арадан галдыра билмәзди.

9. Корнилов үсјанынын тарихи әһәмијјәти мәһз ондадыр ки, бу үсјан есер вә меншевикләрин сазишчи ибарәси васитәсилә пәрдәләнмиш олан вә индијәдәк пәрдәләнән һәгигәтә халг күтләләринин көзүнү олдугча бөјүк бир гүввә илә ачды, бу һәгигәт исә ондан ибарәтдир ки, кадетләр партијасы башда олмагла мүлкәдарлар вә буржуазија, һабелә онларын тәрәфиндә дуран кенераллар вә забитләр тәшкил олунмушлар, онлар әсла ешидилмәмиш чинајәтләр етмәјә һазырдырлар вә белә чинајәтләр едирләр, Риганы (сонра да Петрограды) алманлара вермәк, онлар үчүн чәбһә ачмаг, болшевик полкларыны гырдырмаг, гијама башламаг, «вәһши дивизија» башда олмагла пајтахт үзәринә гошун јеритмәк вә и. а.—бунларын һа-

мысында мәгсәд бүтүн һакимиҗҗәти буржуазијанын ихтијарына вермәкдир, кәнддә мүлкәдарларын һакимиҗҗәтини мөһкәмләтмәк, бүтүн өлкәни фәһлә вә кәндлиләрин ганына бојамагдыр.

Корнилов үсјаны, бүтүн өлкәләр үчүн бүтүн тарихин сүбут етдиҗи шеји Русија үчүн сүбут етди, җә'ни сүбут етди ки, буржуазија халг үзәриндә өз һакимиҗјәтини вә өз кәлирләрини сахламаг хатиринә вәтәнә хәјанәт едәр вә һәр чүр чинајәтләрә әл атар.

10. Русијанын фәһлә вә кәндлиләри гаршысында мүлкәдарлара вә буржуазијаја, кадетләр партијасына, бу партијаја рәғбәт көстәрән кенераллара вә забитләрә гаршы ән гәти мүбаризәдән вә онлара галиб кәлмәкдән башга гәтиҗјән һеч бир чыхыш јолу јохдур. Халгы, җә'ни бүтүн зәһмәткешләри белә бир мүбаризәҗә вә белә бир гәләбәҗә доғру исә јалныз шәһәр фәһлә синфи апара биләр, бу шәртлә ки, бүтүн дөвләт һакимиҗјәти онун әлинә кечсин вә ән јохсул кәндлиләр она көмәк етсинләр.

11. Рус ингилабында, хүсусилә мајын 6-дан сонра вә даһа артыг дәрәчәдә ијулун 3-дән сонра һадисәләр бир гасырға вә ја туфан кими елә мисилсиз сүр'әтлә инкишаф едир ки, партијанын вәзифәси һеч дә бу һадисәләри сүр'әтләндирмәкдән ибарәт ола билмәз; әксинә, һадисәләрдән кери галмамаға вә синфи мүбаризәнин вәзиҗјәтиндә вә кедишиндә әмәлә кәлән дәјишикликләри фәһлә вә зәһмәткешләрә мүмкүн гәдәр изаһ етмәк ишимиздә ләнкиməмәҗә вар гүввә илә чалышмагдан ибарәт олмалыдыр. Инди дә партијанын башлыча вәзифәси мәһз бундан ибарәтдир: күтләләрә изаһ едилмәлидир ки, вәзиҗјәт сон дәрәчә бөһранлыдыр, һәр һансы бир чыхыш партлајышла нәтичәләнә биләр, буна көрә дә вахтындан әввәл галдырылан үсјан һәддиндән артыг бир зәрәр вура биләр. Бунунла бәрабәр бөһранлы вәзиҗјәт фәһлә синфини—бәлкә дә мисилсиз бир сүр'әтлә—лабүд олараг буна доғру апарыр ки, фәһлә синфи һадисәләрин ондан асылы олмаҗан дөнүшү үзүндән, әксингилабчы буржуазијаја гаршы гәти дөјүшә кириб һакимиҗјәти әлә алмаг мәчбуриҗјәтиндә гала биләр.

12. Корнилов үсјаны белә бир факты тамамилә ашкара чыхартды ки, орду, бүтүн орду *гәраркаһа нифрәт бәсләјир*. Буну һәтта ајлар узуну өз сә'ләри илә болшевикләрә нифрәт бәсләдикләрини вә фәһләләрлә кәндлиләрин мүлкәдарлар вә буржуазија илә сазиши сијасәтини мүдафиә етдикләрини сүбут етмиш олан меншевик вә есерләр дә е'тираф етмәли олдулар. Керенски һөкүмәти Корнилову Алексејевлә әвәз етмәклә **кифајәтләнәрәк** Клембовскини вә башга корниловчу **кенераллары јериндә** сахладыгдан, ордуну демократикләшдирмәк **вә** әксингилабчы командан һеј'этини рәдд етмәк үчүн гәтијјән һеч бир чидди иш көрмәдикдән сонра ордунун гәраркаһа нифрәти зәифләмәк дејил, күввәтләнәчәкдир. Керенскинин бу зәиф, мүтәрәддид, принсипсиз сијасәтинә дөзән вә көмәк едән Советләр, Корнилов үсјаны ләғв едилдији заман бүтүн һакимијјәти динч јолла әлә алмаг үчүн даһа бир фүрсәт бурахмыш олан Советләр, бу Советләр тәкчә сазишчиликдә дејил, артыг чинајәткар бир сазишчиликдә мүгәссир олурлар.

Гәраркаһа нифрәт бәсләјән вә мүһарибәнин ишғалчы характерини **баша дүшдүјү** үчүн ону давам етдирмәк истәмәјән орду һөкмән јени фәлакәтләрә мәһкумдур.

13. Јалныз фәһлә синфи һакимијјәти әлә алдыгда, ишдә буржуазијаја вә онун кизли мүгавиләләринә тәрәфдар олан меншевикләр вә есерләр кими сөздә дејил, һәгигәтән сүлһ сијасәти јеридә биләчәкдир. Јә'ни: фәһлә синфи дәрһал вә һәр һансы бир һәрби вәзијјәтдә, һәтта Корнилов кенераллары Риганы тәслим етдикдән сонра, Петрограды да тәслим етсәләр, *бүтүн* халглара ачыг, дүрүст, ајдын, *әдаләтли* сүлһ шәртләри тәклиф едәр. Фәһлә синфи буну бүтүн халгын адындан едә биләр, чүнки Русија фәһлә вә кәндлиләринин бөјүк чохлуғу индики ишғалчылыг мүһарибәсинин әлејһинә, илһагсыз (ишғалсыз) вә тәзминатсыз олараг, әдаләтли шәртләрлә бағланачаг сүлһә тәрәфдар олдуғуну билдирмишдир.

Есер вә меншевикләр ајлар узуну белә бир сүлһ һаггында данышмагла, өзләрини вә халгы алдадыр-

лар. Фәһлә синфи һакимијјәти әлә алдыгда, бирчә күн дә итирмәдән һамыја сүлһ тәклиф едәр.

Бүтүн өлкәләрин капиталистләри мүһарибә әлејһинә һәр јердә јүксәлмәкдә олан фәһлә ингилабынын гаршысыны елә чәтинликлә алырлар ки, рус ингилабы сүлһ һаггындакы ачыз вә мискин арзулардан ачыгча сүлһ тәклиф етмәјә вә ејни заманда кизли мүгавиләләри е'лан едиб ләғв етмәјә вә и. а. кечәрсә, јүздән дохсан доггуз һалда демәк олар ки, тезликлә сүлһ јаранар, капиталистләр сүлһә мане ола билмәзләр.

Лакин ән аз еһтимал едилән бир һал баш верәрсә, јә'ни капиталистләр өз халгларынын ирадәсинин әксинә олараг, рус фәһлә һөкүмәтинин сүлһ шәртләрини рәдд едәрләрсә, Авропада ингилаб јүзгат јахынлашар, бизим фәһлә вә кәндлиләр ордусу исә нифрәт бәсләдији рәис вә сәркәрдәләр дејил, һөрмәт бәсләдији рәис вә сәркәрдәләр сечәр, сүлһ тәклиф едилдикдән, кизли мүгавиләләр ләғв едилдикдән, мүлкәдарларла вә буржуазија илә иттифаг позулдугдан, бүтүн торпаг кәндлиләрә верилдикдән сонра мүһарибәнин әдаләтли мүһарибә олдуғуну јәгин едәр. Јалныз о заман Русија тәрәфиндән мүһарибә әдаләтли мүһарибә олар, фәһлә вә кәндлиләр көтәк күчүнә дејил, көнүллү сурәтдә јалныз белә бир мүһарибә апарарлар вә белә бир мүһарибә габагчыл өлкәләрдә лабуд олан фәһлә ингилабыны даһа чох јахынлашдырар.

14. Јалныз фәһлә синфи һакимијјәти әлә алдыгда, бүтүн мүлкәдар торпагларынын өдәнчсиз дәрһал кәндлиләрә кечмәсини тә'мин едә биләр. Буну тә'хирә салмаг олмаз. Мүәссисләр мәчлиси буну гануни шәкләсалар, лакин онун тә'хирә салынмасында кәндлиләрин тәгсири јохдур. Кәндлиләр һәр күн даһа чох јәгин едирләр ки, мүлкәдарлар вә капиталистләрлә сазиш јолу илә торпаг әлдә етмәк олмаз. Торпағы јалныз ән јохсул кәндлиләрин фәһләләрлә сәдагәтли, гардашлыг иттифагы әсасында әлдә етмәк олар.

Чернов мүлкәдар кадетләрә бөјүк вә кичик күзәштләр јолу илә ајлар узуну кәндлиләрин мәнафејини горумаға тәшәббүс етдикдән вә бүтүн тәшәббүсләр боша чыхдыгдан сонра, Черновун һөкүмәтдән чыхыб

кетмәси сазишчилик сијасәтинин үмидсиз олдуғуну хүсусилә ајдын сурәтдә көстәрди. Јерләрдә кәндлиләр исә ијулун 5-дән сонра кәндләрдә мүлкәдарларын нә гәдәр һәјасызлашдығыны вә онлары чиловлајыб зәрәрсиз һала салмағын нә гәдәр зәрури олдуғуну көрүр вә билир, һисс едир вә дујурлар.

15. Јалныз фәһлә синфи һакимијјәти әлә алдыгда, дағынтыја вә јахынлашмагда олан ачлыға сон гоја биләр. Һөкумәт мајын 6-дан бәри һеј нәзарәт вә'д едир, лакин һөкумәт һеч бир иш көрмәмиш вә көрә дә билмәзди, чүнки капиталистләр вә мүлкәдарлар бүтүн иши позурдулар. Ишсизлик артыр, ачлыг јахынлашыр, пул гијмәтдән дүшүр, сабит гијмәтләр икигат артырылдыгдан сонра Пешехоновун чыхыб кетмәси бөһраны даһа чох күчләндирәчәкдир вә јенә дә һөкумәтин бүтүн зәифлијини вә күчсүзлүјүнү сүбут едир. Иши јалныз истеһсал вә бөлкү үзәриндә фәһлә нәзарәти гојулмасы хилас едә биләр. Јалныз фәһлә һөкумәти капиталистләри чиловлајар, *һөкумәтин* сә'ләринә бүтүн зәһмәткешләрин гәһрәманлыгла јардым көстәрмәсинә сәбәб ола биләр, гајда-ганун гоја биләр вә тахылын мәһсула дүзкүн дәјишдирилмәсини мүәјјән едә биләр.

16. Јохсул кәндлиләрин шәһәр фәһлә синфинә олан е'тимады, буржуазијанын бөһтанлары вә сазишчилик сијасәтинә олан үмидләр нәтичәсиндә бир мүддәт гырылмыш олан бу е'тимад хүсусилә ијулун 5-дән сонра кәндләрдәки һәбсләр вә зәһмәткешләрә гаршы һәр чүр тә'гибләр, сонра да Корнилов үсјаны халгын көзүнү ачдыгдан сонра, бәрпа олунмагдадыр. Халгын капиталистләрлә сазишә олан е'тимады итирмәси әламәтләриндән бири бундан ибарәтдир ки, бу сазиш сијасәтини тәтбиг етмиш вә ахырадәк јеритмиш олан ики башлыча партијада, есер вә меншевик партијаларында, хүсусилә ијулун 5-дән сонра, бу партијалар дахилиндә наразылыг, сазишчилијә гаршы мүбаризә вә мүхалифәт кетдикчә артыр вә бу мүхалифәт сосиалист-ингилабчылар партијасынын ахырынчы «Советиндә» вә меншевикләр партијасынын гурултајында бешдә ики һиссәјә јахын (40%) олмушдур.

17. Һадисәләрин бүтүн кедиши, бүтүн игтисади вә сијаси шәраит, ордуда баш верән бүтүн һадисәләр фәһлә синфинин һакимијјәти әлә алмасынын мүвәффәгијјәтини кетдикчә даһа бөјүк бир сүр'әтлә һазырлајыр вә бу мүвәффәгијјәт сүлһ, чөрәк, азадлыг верәчәк, башга өлкәләрдә дә пролетариат ингилабынын гәләбәсини сүр'әтләндирәчәкдир.

1917-чи ил сентјабрын 3-дән (16-дан) кечә олмајараг јазылмышдыр

Илк дәфә 1925-чи илдә Ленин мәчмуәсинин IV китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ЈАХЫНЛАШАН ФӘЛАКӘТ ВӘ ОНУНЛА НЕЧӘ МҮБАРИЗӘ ЕТМӘЛИ[75]

1917-чи ил сентјабрын 10—14-дә (23—27-дә) јазылмышдыр

1917-чи ил октјабрын ахырларында Петроградда «Прибой» нәшријјатында ајрыча китабча шәклиндә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

Продолжение статьи «Как с ней бороться»

Голод надвигается.

Россия гибнет катастрофически быстро. Железнодорожный транспорт разрушен окончательно и разрушается все более. Железная дорога вступит в полосу полного паралича и даже на фронте. Продовольствие подвоз сырья прекратился и даже на фронте. Продовольствие подвоз сырья прекратился. Центральное управление и контроль сам(ого) (хлеба, очаровательное, правительство, Временное) производство, подвоз, распределение хлеба будет вскоре ликвидировано, остановлено, сломлено и весь аппарат продовольственных сношений, обеспечивающий возможность подвоза и распределения хлеба между населением, будет разрушен.

Катастрофа невиданных размеров и голод грозный наступит. Об этом говорят уже во всех городах торговые круги. Комитеты комитетов рабочей прессы и партийные совещания рабочих, солдатских и крестьянских депутатов — везде, в каждом клочке, где капитализм еще существует, где власть советов еще не установлена, где капиталисты еще могут добиться, хотя бы временно, «порядка» ценой голодной смерти десятков миллионов людей.

Что это говорит? Что это означает? Как это объяснить?

Не ошибся ли я?

Прочтем снова речь Милюкова. Катастрофа надвигается еще быстрее, чем мы ожидали. Кадеты говорят: в стране господствует анархия, и недовольство растет, но недовольство рабочих масс, при экономической власти и силе, — и в этом отрицательный, разрушительный элемент, вполне понятный. Но недовольство рабочих масс, при экономической власти и силе, — и в этом отрицательный, разрушительный элемент, вполне понятный. Какое сокрушительное дело, что до власти добрались (кадеты на нарочно) левые, на которых пока еще опирается власть, которые (и) называют (себя) большевиками, при экономической разрухе, при истощении сил, отсутствии, упразднении, гнусном империалистическом грабеже — империалистической, на 90% довольно-таки империалистической войне.

Кадеты правы, говоря, что мы не можем не сделать. Мы должны, мы обязаны, мы не можем не сделать. Мы должны бороться с катастрофой и голодом, мы должны бороться с разрухой, мы должны бороться с империалистической войной, мы должны бороться с империалистической войной, мы должны бороться с империалистической войной

АЧЫЛЫГ ЈАХЫНЛАШЫР

Русија лабуд фәлакәт гаршысындадыр. Дәмирјол нәглијјаты ағлакәлмәз дәрәчәдә дағылмыш вә кетдикчә даһа артыг дағылыр. Дәмирјоллар дајанаҹагдыр. Фабрикләрә хам маллар вә көмүр кәтирилмәси дајандырылаҹагдыр. Тахыл кәтирилмәси дајандырылаҹагдыр. Капиталистләр истеһсала гаршы гәсдән вә дурмадан саботажчылыг едәрәк (хараб едир, дајандырыр, сарсыдыр вә ләнкидирләр) үмид едирләр ки, ешидилмәмиш фәлакәт республика вә демократизмин, Советләрин вә үмумијјәтлә пролетар вә кәндли иттифагларынын ифлас етмәсинә сәбәб олаҹаг, монархијаја гајытмағы вә буржуазија илә мүлкәдарларын там һөкмранлығынын бәрпа едилмәсини асанлашдыраҹагдыр.

Көрүнмәмиш дәрәчәдә фәлакәт вә ачлыг тәһлүкәси лабуддур. Бу барәдә бүтүн гәзетләрдә артыг сајсыз-һесабсыз гәдәр данышылмышдыр. Һәм партијалар, һәм дә фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләри тәрәфиндән сајсыз гәтнамәләр гәбул едилмишдир; бу гәтнамәләрдә е'тираф едилир ки, фәлакәт лабуддур, тамамилә јахынлашыр, онунла гызғын мүбаризә апармаг лазымдыр, һәлак олмағын гаршысыны алмаг үчүн халгын «гәһрәманлыг сә'јләри» лазымдыр вә илахир.

Бунлары һамы дејир. Бунлары һамы е'тираф едир. Бунлары һамы гәт етмишдир.

Лакин һеч бир иш көрүлмүр.

Ингилабдан јарым ил кечмишдир. Фәлакәт даһа да

јахынлашмышдыр. Күтләви ишсизлик баш вермишдир. Бирчә дүшүнүн: өлкәдә мал гытлығыдыр, кифајәт гәдәр тахыл вә хаммал олдуғу һалда мәһсулларын чатышмазлығындан, ишләк әлләрин чатышмазлығындан өлкә мәһв олур,—вә белә бир өлкәдә, белә бир бөһранлы заманда күтләви ишсизлик әмәлә кәлмишдир! Ингилабын (буну бә'зиләри бөјүк ингилаб адландырырлар, лакин буну, бәлкә дә һәләлик чүрүк ингилаб адландырмаг даһа доғру оларды) јарым или әрзиндә, демократик республика шәраитиндә, өзләрини күрурла «ингилаби-демократик» адландыран иттифагларын, органларын, идарәләрин боллуғу шәраитиндә ишдә фәлакәтә гаршы, ачлыға гаршы әсла һеч бир чидди тәдбир *көрүлмәдијини* сүбут етмәјә еһтијач вардырмы? Биз кетдикчә даһа бөјүк бир сүр'әтлә ифласа јахынлашырыг, чүнки мүһарибә көзләмир вә халг һәјатынын бүтүн чәһәтләрини мүһарибәнин позуб дағытмасы кетдикчә күввәтләнир.

Һалбуки азачыг диггәт вериб дүшүндүкдә јәгин етмәк олар ки, фәлакәт вә ачлыгла мүбаризә васитәләри вардыр, мүбаризә тәдбирләри тамамилә ајдындыр, садәдир, бунларын һәјата кечирилмәси тамамилә мүмкүндүр, халгын бунлара тамамилә күчү чатар, бу тәдбирләр *јалныз* она көрә, *тәкчә* она көрә һәјата *кечирилмир* ки, бунларын һәјата кечирилмәси бир овуч мүлкәдарларын вә капиталистләрин һәдсиз мәнфәәтләринә тохунар.

Доғрудан да гәти демәк олар ки, сиз һеч бир нитг, һәр һансы чәрәјандан олан гәзетләрдә һеч бир мәгалә, һәр һансы јығынчагда вә ја идарәдә гәбул едилмиш һеч бир гәтнамә тапмазсыныз ки, орада әсас вә башлыча мүбаризә тәдбири, фәлакәт вә ачлығын гаршысыны алмаг тәдбири тамамилә ајдын вә гәти шәкилдә е'тираф едилиб көстәрилмәмиш олсун. Бу тәдбир: дөвләт тәрәфиндән нәзарәт гојулмасыдыр, көз гојулмасыдыр, учотдур, низама салынмасыдыр, истеһсалда ишчи күввәләринин дүзкүн бөлүнмәси вә мәһсулун бөлүнмәсидир, халг күввәләринин горунмасыдыр, күввәләрин бош јерә сәрф едилмәси һалларынын арадан галдырылмасыдыр, күввәләрә гәнаәт едилмәсидир.

Нәзарәт, көз гојма, учот—фәлакәт вә ачлыгла мүбаризәдә биринчи тәдбир мәһз будур. Бу, шүбһәсиздир вә һамы тәрәфиндән гәбул едилмишдир. Лакин мүлкәдарларын вә капиталистләрин там һөкмранлығына, онларын һәдсиз, ешидилмәмиш, рүсвајчы мәнфәәтләрinә, баһалыгдан, һәрби сифаришләрдән(инди аз гала һамы билаваситә вә ја долајысы илә мүһарибә үчүн «ишләјир») көтүрүлән мәнфәәтләрә, һамынын билдији вә мүшаһидә етдији мәнфәәтләрә, һамыны аһ-уф етмәјә вадар едән мәнфәәтләрә тохунмагдан горхараг мәһз бу тәдбири *көрмүрләр.*

Дөвләт тәрәфиндән дә аз-чох чидди нәзарәт, учот вә көз гојулмасы үчүн әсла һеч бир шеј едилмир.

ҺӨКУМӘТИН ТАМ ФӘАЛИЈЈӘТСИЗЛИЈИ

Һәр чүр нәзарәтә, көз гојмаја вә учота гаршы, бунун дөвләт тәрәфиндән низама салынмасы јолундакы һәр чүр тәшәббүсә гаршы һәр јердә, мүнтәзәм сурәтдә вә дөнмәдән саботажчылыг едилир. Һәм дә кәрәк ағлакәлмәз дәрәчәдә садәдил оласан,—өзүнү баша дүшмәјән кими гәләмә вермәк үчүн кәрәк сон дәрәчә икиүзлү оласан ки, бу саботажчылығын һарадан вә һансы васитәләрлә едилдијини баша дүшмәјәсән. Чүнки банкирләрин вә капиталистләрин бу саботажчылығы, онларын һәр чүр нәзарәти, көз гојманы, учоту белә *позмасы* демократик республиканын дөвләт формаларына ујғунлашдырылыр, «ингилаби-демократик» тә'сисатларын мөвчуд олмасы шәраитинә ујғунлашдырылыр. Елми сосиализмин бүтүн тәрәфдарларынын сөздә гәбул етдикләри, лакин достлары назир, назир мүавини вә и. а. вәзифәләринә кечән кими меншевикләрин вә есерләрин дәрһал унутмаға чалышдыглары һәгигәти чәнаб капиталистләр јахшы мәнимсәмишләр. Бу мәһз о һәгигәтдир ки, республика-демократик идарә формаларынын монархија идарә формаларыны әвәз етмәси капиталист истисмарынын игтисади маһијјәтинә гәтијјән тохунмур вә демәли, һәмчинин әксинә: капиталист мәнфәәтини, мүтләгијјәт монархијасы шәраитиндә олдуғу кими, демократик республика

шəраитиндə дə мүвəффəгиjjətlə горумаг үчүн һəмин мənфəətин тохунулмазлығы вə мүгəддəслиjи уғрунда мүбаризənин jалныз *формасыны* дəjишдирмək лазымдыр.

Һəр чүр нəзарəтə, учота, көз гоjмаjа гаршы мүасир, ən jени республикачы-демократик саботажчылыг ондан ибарəтдир ки, капиталистлəр нəзарəт «принсипини» вə онун зəрури олдуғуну (əлбəттə, бүтүн меншевиклəр вə есерлəр кими) сөздə «һəрарəтлə» гəбул едирлəр, лакин бу нəзарəтин jалныз «тəдричлə», планлы сурəтдə, «дөвлəт тəрəфиндən гаjдаjа салынмыш» шəкилдə тəтбиг олунмасында тə'кид едирлəр. Ишдə исə бу кəлмəни көзəл сөзлəр пəрдəси алтында нəзарəти *позурлар,* ону бош бир шеjə, бир һечə дөндəрирлəр, нəзарəт ojуну ojнаjырлар, һəр чүр ишкүзар вə əмəличидди аддым атылмасыны ləнкидирлəр, һəддиндən артыг мүрəккəб, ири, өлкүн-мə'мур нəзарəт идарəлəри jарадырлар ки, бунлар да тамамилə капиталистлəрдən асылыдыр, əсла һеч бир иш көрмүр вə көрə дə билмəзлəр.

Дедикləримизə сүбут олараг меншевикlərдən вə есерlərдən олан шаһидlərə, jə'ни мəһз елə адамlара истинад едəчəjик ки, ингилабын биринчи jарым илиндə Советlərдə чохлуг онларын тəрəфиндə иди, онлар «коалисиjалы һөкумətдə» иштирак едирдиlər вə буна көрə дə капиталистlərə, онларын һəр чүр нəзарəти позмасына jол вердикləринə көрə рус фəһlələри вə кəндлиləри гаршысында сиjаси мəс'улиjjət дашыjырлар.

«Ингилаби» демократиjанын «сəлаһиjjətли» (сизə зарафат кəлмəсин!) органларындан ən али органын рəсми органында, «Известия ЦИК»ин (jə'ни Центрального Испольнительного Комитета Всероссийского съезда Советов рабочих, солдатских и крестьянских депутатов) 1917-чи ил 7 сентjабр тарiхли 164-чү №-синдə, һəмин меншевик вə есерləр тəрəфиндən jарадылан вə онларын əлиндə олуб нəзарəт ишlərinə бахан хүсуси идарənин *гəрары* чап едилмишдир. Бу хүсуси идарə—Мəркəзи Ичраиjjə Комитəсинин «Игтисади шө'бəсидир». Онун гəрарында, *«игтиса-*

ди һәјаты низама салмаг үчүн һөкумәт јанында тәшкил едилмиш мәркәзи органларын там фәалијјәтсизлији» бир факт кими рәсмән е'тираф едилир.

Доғрудан да, меншевик вә есер сијасәтинин ифлас етдијинә меншевик вә есерләрин өз әлләри илә имза-ладыглары бу сүбутдан јахшысыны тәсәввүр етмәк олармы?

Игтисади һәјаты низама салмағын зәрури олдуғу һәлә чаризм заманы е'тираф едилмишди вә бунун үчүн бә'зи тә'сисатлар јарадылмышды. Лакин чаризм заманы дағынты күндән-күнә артараг мүдһиш бир дәрәчәјә чатмышды. Дағынтыны арадан галдырмаг үчүн дәрһал чидди, гәти тәдбирләр көрмәк республика һөкумәтинин, ингилаби һөкумәтин вәзифәси һесаб едилмишди. Меншевикләрин вә есерләрин иштиракы илә «коалисијалы» һөкумәт јарадылдыгда бу һөкумәтин бүтүн халга мүрачиәтлә 6 мај тарихли ән тәнтәнәли бәјаннамәсиндә дөвләт нәзарәти вә низама салма тәтбиг олуначағы вә'д едилмиш вә буна сөз верилмишди. Серетелиләр дә, Черновлар да, һабелә бүтүн меншевик вә есер рәһбәрләри дә анд-аман едирдиләр ки, онлар һөкумәт үчүн нәинки мәс'улијјәт дашыјырлар, һәтта әлләриндә олан «ингилаби демократијанын сәлаһијјәтли органлары» әслиндә һөкумәтин ишинә көз гојур вә ону јохлајыр.

Мајын 6-дан дөрд ај, дөрд узун ај кечир, бу мүддәтдә Русија мә'насыз, империалист «һүчуму» үзүндән јүз минләрлә әскәр гурбан верди, дағынты вә фәлакәт див аддымлары илә јахынлашды; бу заман јај фәсли һәм кәми нәглијјаты, һәм әкинчилик, һәм дә мә'дән кәшфијјаты вә и. а. вә с. хәтти илә чох иш көрмәк үчүн мүстәсна имканлар верирди; лакин бу дөрд ај кечәндән сонра меншевикләр вә есерләр һөкумәт јанында тәшкил едилмиш нәзарәт идарәләринин «там фәалијјәтсизлијини» рәсмән е'тираф етмәјә мәчбур олмушлар!!

Јенә дә һәмин меншевикләр вә есерләр кими (биз бу сәтирләри 12 сентјабрдакы Демократик мүшавирә-

нин[76] мәһз әрәфәсиндә јазырыг) дөвләт адамларына мәхсус чидди бир әда илә бошбоғазлыг едиб дејирләр ки, кадетләрлә коалисија әвәзинә тичарәт-сәнаје Кит Китычлары, Рјабушинскиләри, Бубликовлары, Терешшенколары вә К⁰-сы илә коалисија дүзәлтмәк васитәсилә ишә көмәк етмәк олар!

Суал олунур: меншевикләрин вә есерләрин бу әчаиб корлуғунун сәбәби нәдир? Онлары, чох дүшүнчәсиз вә садәдил олмаг үзүндән нә етдикләрини билмәјән вә вичданлы адамлар кими алданан хам дөвләт адамлары һесаб етмәлими? Јохса чохлу назир, назир мүавини, кенерал-губернатор, комиссар вә башга вәзифәләри тутмағын хүсуси, «сијаси» корлуға сәбәб олмаг хасијәти вардыр?

НӘЗАРӘТ ТӘДБИРЛӘРИНИН ҺАМЫЈА МӘ'ЛУМ ВӘ АСАН ОЛМАСЫ

Белә бир суал ортаја чыха биләр ки, бәлкә нәзарәт үсуллары вә тәдбирләри һәддиндән артыг мүрәккәб, чәтин, сынанмамыш вә һәтта намә'лум бир шејдир? Бәлкә, ишин ләнкимәсинә сәбәб одур ки, кадет партијасына, тичарәт-сәнаје синфинә, есер вә меншевик партијаларына мәнсуб олан дөвләт адамлары јарым илдән бәри нәзарәт тәдбирләри вә үсуллары ахтармаг, кәшф етмәк вә өјрәнмәк үзәриндә ишләјиб тәр төкүрләр, лакин вәзифә ағласығмаз дәрәчәдә чәтин олдуғуна көрә һәлә дә һәлл олунмамыш галыр?

Һејһат! Авам, савадсыз вә әзкин кәндлиләрин, һабелә һәр шејә инанан вә һеч бир шејә дәриндән фикир вермәјән мешшанларын «көзүндән пәрдә асмаға» вә ишн мәһз белә тәсвир етмәјә чалышырлар. Һәгигәтдә исә һәтта чаризм дә, һәтта «көһнә идарә үсулу» да һәрби-сәнаје комитәләри јарадыркән нәзарәтин әсас тәдбирини, башлыча үсулуну вә јолуну *билирди:* әһалини мүхтәлиф пешәләрә, иш мәгсәдләринә, әмәк саһәләринә вә с. көрә бирләшдирмәк. Лакин чаризм әһалини бирләшдирмәкдән *горхурду,* буна көрә дә һамыја мә'лум, ән асан вә тамамилә мүмкүн олан бу нәзарәт үсулуну вә јолуну һәр васитә илә мәһдудлашдырыр, сүн'и сурәтдә сыхышдырырды.

Мүһарибә едән бүтүн дөвләтләр мүһарибәнин бөјүк ағырлыг вә фәлакәтләрини һисс едәрәк, дағынты вә ачлығы—бу вә ја башга бир дәрәчәдә—һисс едәрәк чохдандыр ки, *там бир сыра* нәзарәт тәдбирләри көрмүш, мүәјјән етмиш, тәтбиг етмиш вә сынамышлар; бу тәдбирләр, демәк олар һәмишә әһалинин бирләшдирилмәсиндән, дөвләт нүмајәндәләринин иштиракы илә, дөвләтин нәзарәти алтында чүрбәчүр иттифаглар јарадылмасындан вә ја бунлары јаратмаға тәшвиг етмәкдән вә и. а. ибарәт олур. Бүтүн бу чүр нәзарәт тәдбирләри һамыја мә'лумдур, онлардан чох данышылмыш вә чох јазылмышдыр, мүһарибә едән габагчыл дөвләтләр тәрәфиндән верилән вә нәзарәтә аид олан ганунлар рус дилинә тәрчүмә олунмуш вә ја рус мәтбуатында әтрафлы шәрһ едилмишдир.

Әкәр бизим дөвләт һәгигәтән ишкүзар, чидди бир нәзарәт гојмаг *истәсәјди,* әкәр онун тә'сисатлары капиталистләр гаршысында өз нөкәрчиликләри илә өзләрини «там фәалијјәтсизлијә» мәһкум етмәсәјдиләр, онда дөвләт үчүн артыг мә'лум олан, артыг тәтбиг олунан чох зәнкин нәзарәт тәдбирләри еһтијатындан икиәлли истифадә етмәкдән башга бир иш галмазды. Буна гаршы јеканә манеә,—кадетләрин, есерләрин вә меншевикләрин халгдан кизләтдикләри манеә ондан ибарәт олмуш вә олмагдадыр ки, нәзарәт капиталистләрин һәдсиз мәнфәәтләрини ашкара чыхарарды вә бу мәнфәәтләрин гаршысыны аларды.

Бу чох мүһүм мәсәләни (әслиндә Русијаны мүһарибәдән вә ачлыгдан хилас етмәк истәјәчәк *һәр бир* әсл ингилаби һөкумәтин програм мәсәләсинә бәрабәр бир мәсәләни) даһа ајдын изаһ етмәк үчүн бу ән башлыча нәзарәт тәдбирләрини бир-бир сајаг вә онларын һәр бирини көздән кечирәк.

Биз көрәчәјик ки, истеһза илә ингилаби-демократик адландырылмајан бир һөкумәт, тәшкил олундуғу лап биринчи һәфтәдә ән башлыча нәзарәт тәдбирләрини һәјата кечирмәји декретлә тапшырсајды (гәрара алсајды, әмр етсә иди), нәзарәтдән һијләкәрликлә бојун гачырмаға чалышан капиталистләр үчүн чидди, шиддәтли чәза тәдбирләри тә'јин етсәјди вә әһалинин

өзүнү капиталистләрә көз гојмаға, нәзарәт һаггында-кы гәрарлары онларын вичданла јеринә јетирмәсинә көз гојмаға чағырсајды,—Русијада нәзарәт чохдан һәјата кечирилмиш оларды.

Һәмин башлыча тәдбирләр бунлардыр:

1) Бүтүн банкларын бир банкда бирләшдирилмәси вә онун әмәлијјаты үзәриндә дөвләт нәзарәти гојулмасы, јахуд банкларын миллиләшдирилмәси.

2) Синдикатларын, јә'ни ән бөјүк, иннисарчы капиталист иттифагларынын (шәкәр, нефт, көмүр, металлургија вә и. а. синдикатларынын) миллиләшдирилмәси.

3) Тичарәт сирринин ләғв едилмәси.

4) Сәнајечиләрин, тачирләрин вә үмумијјәтлә сащибкарларын мәчбури синдикатлашдырылмасы (јә'ни мәчбури сурәтдә иттифаглар һалында бирләшдирилмәси).

5) Әһалинин истеһлак чәмијјәтләриндә мәчбури бирләшдирилмәси, јахуд белә бирләшмәнин тәшвиг едилмәси вә онун үзәриндә нәзарәт гојулмасы.

Инди көрәк, бу тәдбирләр ингилаби-демократик тајда илә һәјата кечирилсәјди, онлардан һәр бириниң нә кими әһәмијјәти оларды.

БАНКЛАРЫН МИЛЛИЛӘШДИРИЛМӘСИ

Мә'лум олдуғу кими, банклар мүасир тәсәррүфат һәјатынын мәркәзи, бүтүн капиталист халг тәсәррүфаты системинин башлыча дүјүн нөгтәсидир. «Игтисади һәјатын низама салынмасындан» данышмаг вә ејни заманда банкларын миллиләшдирилмәси мәсәләсиндән јан кечмәк,—ја там авамлыг бүрузә вермәкдир, ја да дәбдәбәли сөзләрлә вә јеринә јетирилмәмәси габагчадан дүшүнүлүб гәт едилмиш ширин вә'дләрлә «гара чамааты» алдатмагдыр.

Банк әмәлијјаты үзәринә нәзарәт гојмадан, ону низама салмадан тахыл кәтирилмәсинә вә ја үмумијјәтлә мәһсул истеһсалы вә бөлкүсү үзәринә нәзарәт гојмаг вә ону низама салмаг мә'насыздыр. Бу она бәнзәр

ки, тәсадүфи әлә кечән «гәпикләрдән» јапышыб милјонларла маната көз јумасан. Мүасир банклар тичарәтлә (тахыл тичарәти вә һәр бир башга тичарәтлә) вә сәнаје илә о гәдәр сых вә о гәдәр мөһкәм чулғашмышдыр ки, банклара «әл гојмадан» әсла һеч бир чидди, һеч бир «ингилаби-демократик» иш көрмәк олмаз.

Лакин, бәлкә, дөвләтин банклара «әл гојмасы» чох чәтин вә долашыг бир әмәлијјатдыр? Филистерләри адәтән мәһз бу мәнзәрә илә горхутмаға чалышырлар,—әлбәттә, капиталистләр вә онларын мүдафиәчиләри чалышырлар, чүнки бу онлар үчүн фајдалыдыр.

Һәгигәтдә исә, банкларын миллиләшдирилмәси һеч бир «мүлкијјәтчинин» бир гәпијини дә олса әсла әлиндән алмыр, нә техники, нә дә мәдәни чәһәтдән һеч бир чәтинликлә әлагәдар дејилдир вә *јалныз* бир овуч варлынын өз мәнфәәтини күдмәк кими чиркин һәрәкәти үзүндән ләнкидилир. Әкәр банкларын миллиләшдирилмәсини шәхси әмлакын мүсадирәси илә бу гәдәр тез-тез гарышдырырларса,—бу анлајышлар гарышыглығыны јајмагда буржуа мәтбуаты мүгәссирдир, чүнки һәмин мәтбуатын мәнафеји чамааты алдатмағы тәләб едир.

Банкларын ишләтдији вә банкларда топланан капитал мүлкијјәти мәтбу вә јазылы сәнәдләрлә тәсдиг едилир ки, бунлар да сәһм, истиграз вәрәгәси, вексел, гәбз вә и. а. адланыр. Банклар миллиләшдирилдикдә, јә'ни бүтүн банклар бир дөвләт банкында бирләшдирилдикдә бу сәнәдләрдән һеч бири итмир вә ја дәјишилмир. Кимин әманәт китабчасында 15 манаты вар идисә, банклар миллиләшдирилдикдән сонра да 15 манаты олачагдыр вә кимин 15 милјону вар идисә, банклар миллиләшдирилдикдән сонра да сәһмләр, истиграз вәрәгәләри, векселләр, әмтәә сәнәдләри вә саирә шәклиндә 15 милјону олачагдыр.

Бәс банкларын миллиләшдирилмәсинин әһәмијјәти нәдән ибарәтдир?

Ондан ибарәтдир ки, ајры-ајры банклар вә онларын әмәлијјаты үзәриндә (һәтта тичарәт сирри вә и. а.

ләғв едилмиш олса да) һеч бир һәгиги нәзарәт мүмкүн дејилдир, чүнки баланслар тәртиб едиликән, сахта мүәссисәләр вә филиал шө'бәләри ачылыркән, гондарма шәхсләр васитәсилә иш көрүлүркән вә и. а. вә с. заманы ишләдилән мүрәккәб, чох долашыг вә чох һиҹләкәр үсуллары изләмәк мүмкүн дејилдир. Јалныз бүтүн банкларын бир банкда бирләшдирилмәси, өзлүјүндә мүлкиҹјәт мүнасибәтләрини зәррә гәдәр дәјишдирмәмәклә, һеч бир мүлкиҹјәтчинин, тәкрар едирик ки, бир гәпијини дә олса әлиндән алмамагла бәрабәр һәгиги нәзарәт үчүн *имкан* верир,—әлбәттә, бу шәртлә ки, јухарыда көстәрилән бүтүн башга тәдбирләр дә һәјата кечирилмиш олсун. Јалныз банклар миллиләшдирилдикдә милјонлар олсун. Јалныз банклар миллиләшдирилдикдә милјонлар вә милјардларын һарадан вә нә заман, һараја вә нечә ахыб кетдиҹини дөвләтин билмәсинә *наил олмаг мүмкүндүр*. Капиталист дөврииҹәсинин мәркәзи, башлыча васитәси вә әсас механизми олан банклар үзәриндә нәзарәт,—јалныз бу нәзарәт, сөздә дејил, ишдә бүтүн тәсәррүфат һәјаты үзәриндә, ән мүһүм мәһсулларын истеһсалы вә бөлкүсү үзәриндә нәзарәт гојулмасына имкан верәр, «игтисади һәјатын низама салынмасына» имкан верәр; әкс һалда һәмин низама салма гара чамааты алдатмаг үчүн һөкмән назир бошбоғазлығы олараг галмаға мәһкумдур. Банкларын бир дөвләт банкында бирләшдирилмәси шәрти илә јалныз банк әмәлиҹјаты үзәриндә нәзарәт, сонрадан асанлыгла көрүлә биләчәк тәдбирләр васитәсилә, әмлак вә кәлирләр кизләдилмәдән кәлир верҝисинин һәгигәтән алынмасыны низама салмаға имкан верәр, чүнки инди кәлир верҝиси чох бөјүк дәрәчәдә уҹдурма бир шеј олараг галыр.

Банкларын миллиләшдирилмәси һаггында мәһз декрет вермәк кифајәт едәрди,—миллиләшдирмәни дә директорлар вә гуллугчулар өзләри кечирәрдиләр. Бурада һеч бир хүсуси апарат, дөвләт тәрәфиндән һеч бир хүсуси назырлыг иши көрүлмәси тәләб олунмур, бу тәдбир мәһз бир фәрманла, «бир зәрбә илә» һәјата кечирилә биләр. Чүнки бир һалда ки, капитализм инкишаф едиб векселләр, сәһмләр, истиграз вәрәгәлә-

ри вә с. дәрәчәсинә чатмышдыр, демәли, бу тәдбирин һәјата кечирилмәси үчүн игтисади имканы мәһз капитализм өзү јаратмышдыр. Бурада *анчаг* о галыр ки, *һесабдарлыг бирләшдирилсин;* һәм дә әкәр ингилаби-демократик дөвләт гәрара алсајды ки, бүтүн банклары тә'хирә салмадан бир дөвләт банкында бирләшдирмәк үчүн дәрһал, телеграфла директорларын вә гуллугчуларын һәр шәһәрдә јығынчаглары, вилајәтдә вә бүтүн өлкәдә исә гурултајлары чағырылыр,—онда бу ислаһат бир нечә һәфтәдә кечириләрди. Ајдындыр ки, мәһз директорлар вә јүксәк рүтбәли гуллугчулар мүгавимәт көстәрәрдиләр, дөвләти алдатмаға, иши ләнкитмәјә вә и. а. чалышардылар, чүнки бу чәнаблар чох кәлирли јерләрини итирмиш олардылар, чох мәнфәәтли фырылдагчы әмәлијјат кечирмәк имканындан мәһрум олардылар; *мәтләб будур.* Лакин банкларын бирләшдирилмәсиндә һеч бир техники чәтинлик јохдур вә әкәр дөвләт һакимијјәти јалныз сөздә инги-лаби һакимијјәт дејилдирсә (јә'ни көһнәлик вә әталәтдән әл чәкмәкдән горхмурса), јалныз сөздә демократик һакимијјәт дејилдирсә (јә'ни бир овуч варлынын мәнафеји үчүн дејил, халгын чохлуғунун мәнафеји үчүн иш көрүрсә), онда иши азачыг да олса ләнкитмәк, сәнәдләри вә һесабаты кизләтмәјә чәһд етмәк үстүндә директорларын, идарә һеј'әти үзвләри-нин, ири сәһмдарларын әмлакынын мүсадирә едиләчә-ји вә онлара һәбс чәзасы вериләчәји һаггында декрет вермәк кифајәт оларды, мәсәлән, јохсул гуллугчулары *ајрыча* бирләшдирмәк вә варлыларын фырылдаглары-ны вә иши ләнкитмәк чәһдләрини ашкара чыхардыглары үчүн һәмин гуллугчулара мүкафат вермәк кифајәт оларды,—онда банкларын миллиләшдирил-мәси олдугча асан вә чох сүр'әтлә кедәрди.

Банкларын миллиләшдирилмәсиндән бүтүн халга вә хүсусән фәһләләрә *дејил,* (чүнки фәһләләрин банк-ларла аз әлагәси олур), кәндли вә хырда сәнајечи күтләләринә чох хејир дәјәрди. Әмәјә чох бөјүк гәнаәт едилмиш оларды, һәм дә әкәр фәрз едилсә ки, дөвләт банк гуллугчуларыны әввәлки мигдарда сахлајачагдыр, онда бу, банклардан истифадә ишини универсал-

лашдырмаг (үмумиләшдирмәк) јолунда, банкларын шө'бәләринин сајыны артырмаг, онларын әмәлијјатынын мүмкүн олмасы вә и. а. вә с. јолунда ирәлијә доғру чох бөјүк бир аддым оларды. Мәһз *хырда* тәсәррүфатчылар үчүн, кәндлиләр үчүн кредитин мүмкүн вә асан олмасы сон дәрәчә артмыш оларды. Дөвләт исә илк дәфә олараг имкан тапыб әввәлчә бүтүн башлыча пул әмәлијјатыны кизләтмәдән *көрә биләрди,* сонра да онун үзәринә *нәзарәт гојарды,* даһа сонра тәсәррүфат һәјатыны *низама саларды,* нәһајәт, бөјүк дөвләт әмәлијјаты үчүн милјонлар вә милјардларла пул *әлдә едәрди* вә чәнаб капиталистләрә «хидмәтләри үчүн» чохлу «дәллал һаггы» вермәзди. Бах, буна көрә—вә јалныз буна көрә—бүтүн капиталистләр, бүтүн бурҗуа профессорлары, бүтүн бурҗуазија вә она хидмәт едән бүтүн Плехановлар, Потресовлар вә К°-сы банкларын миллиләшдирилмәси әлејһинә ағызлары көпүкләнә-көпүкләнә мүбаризә етмәјә, бу чох асан вә чох вачиб тәдбир әлејһинә мин чүр бәһанә ујдурмаға һазырдырлар, һалбуки *һәтта* өлкәнин «мүдафиәси» бахымындан, јә'ни һәрби бахымдан да бу тәдбир чох бөјүк бир үстүнлүк верәрди, өлкәнин «һәрби гүдрәтини» сон дәрәчә артырарды.

Ола билсин, бурада е'тираз едиб дејәрләр: нә үчүн Алманија вә Америка Бирләшмиш Штатлары кими габагчыл дөвләтләр банклары миллиләшдирмәји һеч фикирләринә дә кәтирмәдән «игтисади һәјатын низама салынмасы»ны чох көзәл јеринә јетирирләр?

Онун үчүн ки,—дејә чаваб верәрик,—бу дөвләтләрдән биринин монархија вә дикәринин республика олдуғуна бахмајараг, онларын *һәр икиси* јалныз капиталист дөвләти дејил, һәм дә империалист дөвләтидир. Онлар белә дөвләт олдуглары үчүн өзләринә лазым олан дәјишикликләри иртичачы-бүрократик јолла һәјата кечирирләр, биз исә бурада ингилаби-демократик јолдан данышырыг.

Бу «кичичик фәргин» чох бөјүк әһәмијјәти вардыр. Бунун һаггында «адәтән» чох вахт дүшүнмүрләр. «Ингилаби демократија» сөзләри биздә (хүсусән есерләр вә меншевикләр арасында), аллаһа инана биләчәк гә-

дәр чаһил олмајан адамлар тәрәфиндән дә ишләдилән «аллаһа шүкүр» ифадәси кими, јахуд «День» вә ја «Единство» гәзетләринин капиталистләр тәрәфиндән тә'сис олундуғуну вә капиталистләрин мәнафеји үчүн онларын пулу илә чыхдығыны вә буна көрә һәмин гәзетләрдә гондарма сосиалистләрин иштиракынын «һөрмәтли» чәһәтинин аз олдуғуну демәк олар һамы билирсә дә, јенә һәмин гәзетләрин әмәкдашларына мүрачиәт етдикдә ишләдилән: «һөрмәтли вәтәндаш» ифадәси кими аз гала шәрти бир ибарә олмушдур.

«Ингилаби демократија» сөзләри дәбдәбәли шаблон бир ибарә кими, шәрти бир ләгәб кими ишләдилмәјиб онларын мә'насы үзәриндә *дүшүнүләрсә*, онда демократ олмаг—ишдә халгын азлығынын дејил, чохлуғунун мәнафеји илә һесаблашмаг демәкдир, ингилабчы олмаг, вахты кечмиш нә варса, зәрәрли нә варса һамысыны ән гәти, ән амансыз сурәтдә мәһв етмәк демәкдир.

Нә Америкада, нә дә Алманијада, мә'лум олдуғуна көрә, нә һөкумәт, нә дә һаким синифләр бизим есерләрин вә меншевикләрин дашымаг иддиасында олдуглары (вә бајағылашдырдыглары) «ингилаби демократија» адыны дашымаг иддиасына дүшмүрләр.

Алманијада үмуммилли әһәмијјәтә малик чәми *дөрд* ири саһибкар банкы вардыр, Америкада чәми *икидир:* бу банкларын малијјә краллары үчүн хәлвәтчә, кизли бирләшәрәк, ингилаби јолла дејил, иртичачы јолла, демократик јолла дејил, бүрократик јолла бирләшәрәк дөвләт мә'мурларыны пулла әлә алмаг (бу, Америкада да, *Алманијада да* үмуми бир һалдыр), мәһз әмәлијјатын сиррини мүһафизә етмәкдән өтрү, мәһз јенә һәмин дөвләтдән милјонмилјон «үстәлик мәнфәәт» гопармагдан өтрү, мәһз фырылдагчы малијјә әмәлијјатыны тә'мин етмәкдән өтрү банкларын хүсуси саһибкарлар әлиндә олмасыны мүһафизә етмәк даһа асан, даһа рәһат вә даһа әлверишлидир.

Америкада да, Алманијада да «игтисади һәјаты» елә «низама салырлар» ки, фәһләләр үчүн (гисмән дә кәндлиләр үчүн) *һәрби каторга,* банкирләр вә капи-

талистләр үчүн исә *ганнәт* јарадылсын. Онларын низама салмасы бундан ибарәтдир ки, фәһләләри «сыхыб» ачлыг дәрәчәсинә чатдырырлар, капиталистләр үчүн исә (хәлвәтчә, иртичачы-бүрократик јолла) мүһарибәдән әввәлкиндән дә *јүксәк* мәнфәәт тә'мин едирләр.

Белә јол республика-империалист Русија үчүн дә тамамилә мүмкүндүр; мәһз бу јол, јалныз Милјуковлар вә Шингарјовлар тәрәфиндән дејил, Терешшенко, Некрасов, Бернатски, Прокопович вә К⁰-сы илә бирликдә Керенски тәрәфиндән дә тәтбиг едилир; бунлар *да* банкларын «тохунулмазлыгыны», онларын һәдсиз мәнфәәт көтүрмәјә мүгәддәс һаглары олдуғуну иртичачы-бүрократик јолла *өрт-басдыр едирләр.* Јахшысы будур ки, кәлин *һәгигәти* сөјләјәк: республика Русијасында игтисади һәјаты иртичачы-бүрократик јолла низама салмаг истәјирләр, лакин бир нөмрәли Корниловун говуб дағыда билмәдији, лакин ики нөмрәли Корниловун говуб дағытмаға чалышачағы «Советләрин» олмасы үзүндән буну һәјата кечирмәкдә «чох вахт» чәтинлик чәкирләр...

Бах белә дејилсә доғру олар. Һәм дә бу ачы олса да, садә һәгигәт халгы маарифләндирмәк үчүн, «бизим», «бөјүк», «ингилаби» демократија һаггындакы ширин јалаңлардан даһа фајдалыдыр...

* *
*

Банкларын миллиләшдирилмәси ејни заманда сығорта ишинин миллиләшдирилмәсини, јә'ни бүтүн сығорта ширкәтләринин бир ширкәт һалында бирләшдирилмәсини, онларын фәалијјәтинин мәркәзләшдирилмәсини, бу фәалијјәт үзәриндә дөвләтин нәзарәтини сон дәрәчә асанлашдырарды. Сығорта ширкәтләри гуллугчуларынын гурултајлары бурада да һәмин бирләшмәни дәрһал вә һеч бир чәтинлик чәкмәдән һәјата кечирә биләрди, бу шәртлә ки, ингилаби-демократик дөвләт бу барәдә декрет вермиш олајды вә идарә һеј'әтләри директорларына вә бөјүк сәһмдарлара өз чидди шәхси мәс'улијјәтләри алтында бирләшмәни

азачыг да олса ләнкимәдән һәјата кечирмәји әмр етмиш олајды. Сығорта ишинә капиталистләр тәрәфиндән јүз милјонларла пул гојулмушдур, бүтүн иш гуллугчулар тәрәфиндән көрүлүр. Бу ишин бирләшдирилмәси сығорта пулуну азалтмыш оларды, сығорта олунанларын ишини хејли рahатлашдырар вә јүнкүлләшдирәрди, әввәлки гәдәр гүввә вә вәсаит сәрф етмәклә сығорта олунанларын сыраларыны кенишләндирмәк имканы верәрди. Көhнәликдән, әталәтдән вә бир овуч кәлирли јер сahибләринин өз мәнфәәтини күдмәсиндән башга әсла hеч бир шеј бу ислаhаты ләнкитмир, hалбуки бу ислаhат халг әмәјинә гәнаәт етмәк имканы верәр, сөздә дејил, ишдә «игтисади һәјаты низама салмаг» үчүн бир сыра чидди имканлар верәрәк, јенә дә өлкәнин «мүдафиә габилијјәтини» јүксәлтмиш оларды.

СИНДИКАТЛАРЫН МИЛЛИЛӘШДИРИЛМӘСИ

Капитализмин көhнә, капитализмдән әввәлки халг тәсәррүфат системләриндән фәргі бундан ибарәтдир ки, капитализм халг тәсәррүфатынын мүхтәлиф сahәләри арасында ән сых әлагә вә гаршылыглы асылылыг јаратмышдыр. Јерн кәлмишкән дејәк ки, бунсуз сосиализмә доғру hеч бир аддым техники чәhәтдән мүмкүн олмазды. Банкларын истеhсал үзәриндә hөкмранлығыны јаратмыш олан мүасир капитализм исә халг тәсәррүфатынын мүхтәлиф сahәләринин бу гаршылыглы асылылығыны ән јүксәк дәрәчәјә чатдырмышдыр. Банкларла сәнајенин вә тичарәтин ән ири сahәләри ајрылмаз дәрәчәдә чулғашмышдыр. Бу, бир тәрәфдән о демәкдир ки, тичарәт вә сәнаје синдикатларынын (шәкәр, көмүр, дәмир, нефт вә с.) дөвләт инhисары јаратмаг јолунда аддымлар атмадан, бу синдикатлары миллиләшдирмәдән тәкчә банклары миллиләшдирмәк олмаз. Дикәр тәрәфдән, бу о демәкдир ки, игтисади һәјатын низама салынмасы чидди олараг һәјата кечириләрсә, ејни заманда hәм банкларын, hәм дә синдикатларын миллиләшдирилмәсини тәләб едир.

Мисал үчүн шәкәр синдикатыны көтүрәк. О hәлә чаризм заманы јарадылмышды вә о заман көзәл гу-

рулмуш фабрик вә заводларын ән ири капиталист бирләшмәси илә нәтичәләнмишди, һәм дә сөз јох ки, бу бирләшмә башдан-баша ән иртичачы вә бүрократик руһда иди, капиталистләр үчүн биабырчасына јүксәк мәнфәәт тә'мин едирди, гуллугчулары вә фәһләләри тамамилә һүгугсуз, алчалдылмыш, әзилмиш вәзијјәтә, көлә вәзијјәтинә салырды. Дөвләт һәлә о заман магнатларын, варлыларын хејринә олараг истеһсала нәзарәт едир, ону низама салырды.

Бурада *анчаг* о галыр ки, иртичачы-бүрократик гајдада низама салманы гуллугчуларын, мүһәндисләрин, директорларын, сәһмдарларын гурултајынын чағырылмасы һаггында, ејни формалы һесабат тәтбиг едилмәси һаггында, фәһлә иттифагларынын нәзарәти вә с. һаггында садәчә дөкретләр вермәк јолу илә ингилаби-демократик гајдада низама салмаја чевирәсән. Бу ән садә бир ишдир вә мәһз бу иш көрүлмәмиш галыр!! Демократик республика шәраитиндә *ишдә* шәкәр сәнајесинин иртичачы-бүрократик гајдада низама салынмасы галыр, халг әмәјинин чинајәткарчасына мәнимсәнилмәси, эталәт вә дурғунлуг, Бобринскиләрин вә Терешшенколарын варланмасы—һәр шеј көһнә гајдасында галыр. Бүрократијаны дејил, демократијаны, «шәкәр крал ларыны» дејил, фәһләләри вә гуллугчулары мүстәгил тәшәббүс көстәрмәјә чағырмаг—мәһз буну бир нечә күндә, бир зәрбә илә һәјата кечирмәк оларды вә лазым иди,—бу шәртлә ки, есерләр вә меншевикләр мәһз бу шәкәр краллары илә «коалисија» бағламаг планлары илә халгын шүууруну тутгунлашдырмајајдылар, чүнки варлыларла мәһз бу коалисија, игтисади һәјатын низама салынмасы ишиндә һөкумәтин тамамилә лабуд олараг «там фәалијјәтсизлик» көстәрмәсинә сәбәб олур вә онунла нәтичәләнир*.

Нефт ишини көтүрүн. Бу иш капитализмин һәлә бундан әввәлки инкишафы нәтичәсиндә нәһәнк бир дәрәчәдә «ичтимаиләшдирилмишдир». Бир-ики нефт

* Мән гәзетләрдә охујанда ки, Керенски һөкумәти шәкәр инһисары тәтбиг едир, һәм дә ајдындыр ки, гуллугчуларын вә фәһләләрин гурултајыны чағырмадан, е'лан етмәдән, капиталистләри чиловламадан иртичачы-бүрократик гајдада тәтбиг едир, артыг бу сәтирләр јазылмышды!!

кралы милјонлар вә јүз милјонларла пула сәрәнчам чәкир, купон кәсмәклә, фе'лән, техники вә ичтимаи чәһәтдән үмумдөвләт мигјасында *артыг* тәшкил едилмиш олан, *артыг* јүзләр вә минләрлә гуллугчу, мүһәндис вә и. а. тәрәфиндән ичра олунан «ишдән» аҝлакәлмәз дәрәчәдә мәнфәәт көтүрмәклә мәшғул олур. Нефт сәнајесинин *дәрһал* миллиләшдирилмәси мүмкүндүр вә хүсусән ингилаби-демократик дөвләт чох бөјүк бөһран кечирдији, халг әмәјинә нечә олурса олсун гәнаәт етмәк вә јаначаг истеһсалыны артырмаг лазым кәлдији бир заманда һәмин дөвләт үчүн мәчбуридир. Ајдындыр ки, бүрократик нәзарәт бурада һеч бир шеј вермәз, һеч бир шеји дәјишдирмәз, чүнки «нефт краллары» чар назирләринин өһдәсиндән асанлыгла кәлә билдикләри кими, Терешшенколарын да, Керенскиләрин дә, Авксентјевләрин дә, Скобелевләрин дә өһдәсиндән асанлыгла кәлә биләрләр, иши ләнкитмәк, бәһанәләр кәтирмәк, вә'дләр вермәк васитәсилә, сонра да буржуа мәтбуатыны ачыг вә долајы јолла пул күчүнә әлә алмаг васитәсилә (буна «ичтимаи фикир» дејилир вә Керенскиләрлә Авксентјевләр дә бунунла «һесаблашырлар»), мә'мурлары (Керенскиләрлә Авксентјевләр бунлары тохунулмамыш көһнә дөвләт апаратында көһнә јерләриндә сахлајырлар) әлә алмаг васитәсилә онларын өһдәсиндән кәлә биләрләр.

Чидди бир иш көрмәк үчүн бүрократијадан демократијаја кечмәк, һәм дә һәгигәтән ингилаби јолла кечмәк, јә'ни нефт кралларына вә сәһмдарларына мүһарибә е'лан етмәк лазымдыр, нефт ишинин миллиләшдирилмәсини ләнкитдикләри үчүн, кәлирләри вә ја һесабаты кизләтдикләри үчүн, истеһсалы поздуглары үчүн, истеһсалы јүксәлтмәк үчүн тәдбирләр көрмәдикләри үчүн декретлә онларын әмлакыны мүсадирә етмәк вә өзләринә һәбс чәзасы вермәк лазымдыр. Фәһләләрин вә гуллугчуларын тәшәббүсүнә мүрачиәт етмәк, *онлары* дәрһал мүшавирәләрә вә гурултајлара чағырмаг, онлар истеһсал үзәриндә һәртәрәфли нәзарәт гојуб ону артырдыгда мәнфәәтин мүәјјән һиссәсини *онларын* сәрәнчамына вермәк лазымдыр. Әкәр белә ингилаби-демократик тәдбирләр

дәрһал, ләнкимәдән, 1917-чи илин апрелиндә көрүлмүш олсајды, дуру јаначаг еһтијатларына көрә дүнјада ән зәнкин өлкәләрдән бири олан Русија, халгы лазыми мигдарда јаначагла тәчһиз етмәк үчүн јај фәслиндә су нәглијјатындан истифадә едәрәк олдугча чох иш көрә биләрди.

Нә буржуа, нә дә коалисијалы есер-меншевик-кадет һөкүмәти әсла һеч бир иш көрмәмиш, бүрократик ислаһат ојуну илә кифајәтләнмишләр. Һеч бир ингилаби-демократик аддым атмаға чүр'әт етмәмишләр. Јенә һәмин нефт краллары, јенә һәмин дурғунлуг, фәһләләрдә вә гуллугчуларда истисмарчылара гаршы јенә һәмин нифрәт, бу зәмин үзәриндә јенә һәмин дағынты, халг әмәјинин јенә ејнилә чинајәткарчасына мәнимсәнилмәси,—һәр шеј чаризм заманы олдуғу кими галыр, јалныз «республика» дәфтәрханаларына кәлән вә кедән кағызларын *башлыглары* дәјишилмишдир!

Миллиләшдирилмәјә техники вә мәдәни чәһәтдән ејни дәрәчәдә «һазыр олан», халгы талан едән көмүр краллары тәрәфиндән ејни дәрәчәдә һәјасызлыгла идарә олунан көмүр сәнајесинә даир әлимиздә олан бир сыра чох инандырычы *фактлар* сәнајечиләрин ачыгча саботажчылыг етдикләрини, истеһсалы *хараб едиб* дајандырдыгларыны көстәрир. Һәтта һөкүмәт меншевик гәзети олан «Рабочая Газета» бу фактлары е'тираф етмишдир. Бәс нәтичәси нә олмушдур? Јарысы фәһләләрдән вә јарысы көмүр синдикаты гулдурларындан ибарәт олараг «јарылыға» чағырылан көһнә, иртичачы-бүрократик мүшавирәләрдән башга әсла һеч бир шеј едилмәмишдир!! Һеч бир ингилаби-демократик аддым атылмамышдыр, *ашағыдан,* гуллугчуларын иттифаглары васитәсилә, фәһләләр васитәсилә, өлкәни мәһв едән вә истеһсалы дајандыран көмүр сәнајечиләринә гаршы террор јолу илә јеканә реал нәзарәт гојмаг үчүн тәшәббүсдән әсәр-әламәт белә јохдур! Ахы нечә тәшәббүс ола биләр, биз ки, «һамымыз» кадетләрлә олмаса да, тичарәт-сәнаје даирәләри илә коалисија тәрәфдарыјыг, бу коалисија исә о демәкдир ки, һакимијјәт капиталистләрин әлиндә сахланылсын, онлара чәза верилмәсин, онларын иши ләнкитмәсинә,

бүтүн тәгсирләри фәһләләрин үзәринә јыхмасына, дағынтыны күввәтләндирмәсинә, *беләликлә дә* јени корниловчулуг һазырламасына јол верилсин!

ТИЧАРӘТ СИРРИНИН ЛӘҒВ ЕДИЛМӘСИ

Тичарәт сирри ләғв едилмәдән истеһсал вә бөлкү үзәриндә нәзарәт ја кадетләрин есерләри вә меншевикләри, есерләрин вә меншевикләрин исә зәһмәткеш синифләри алдатмасы үчүн лазым олан ән бош вә'дләр олараг галар, ја да нәзарәт анчаг иртичачы-бүрократик үсул вә тәдбирләрлә һәјата кечирилә биләр. Бу, һәр бир гәрәзсиз шәхсә нә гәдәр ајдын олса да тичарәт сирринин ләғв едилмәси үзәриндә «Правда»* нә гәдәр исрарла тә'кид етсә дә (капитала хидмәт көстәрән Керенски һөкүмәти «Правда»ны хејли дәрәчәдә мәһз бунун үстүндә бағламышдыр),—нә бизим республика һөкүмәтимиз, нә дә «ингилаби демократијанын сәлаһиҗјәтли органлары» һәгиги нәзарәтин бу *биринчи тәләби* барәдә һеч фикирләшмәмишләр.

Һәр бир нәзарәтин ачары да мәһз бурдадыр. Халгы сојан вә истеһсала гаршы саботажлыг едән капиталын ән зәиф јери мәһз бурдадыр. Мәһз буна көрә дә есерләр вә меншевикләр бу мәсәләјә тохунмагдан горхурлар.

Капиталистләрин хырда буржуазија тәрәфиндән шүурсуз олараг тәкрар едилән ади дәлили ондан ибарәтдир ки, капиталист тәсәррүфаты үмумиҗјәтлә тичарәт сирринин ләғв едилмәсинә гәтиҗјән јол вермир, чүнки истеһсал васитәләри үзәриндәки хүсуси мүлкиҗјәт, ајры-ајры тәсәррүфатларын базардан асылылығы тичарәт китабларынын вә тичарәт дөвриҗјәләринин, әлбәттә, о чүмләдән дә, банк дөвриҗјәләринин «мүгәддәс тохунулмазлығыны» зәрурәт шәклинә салыр.

Бу вә ја башга белә дәлилләри һәр һансы шәкилдә тәкрар едән адамлар өзләри алданыр вә халгы да алдадырлар, мүасир тәсәррүфат һәјатынын ики әсас, ән

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 32-чи чилд, сәһ. 225—227, 355, 356—358, 437—439, 440—442, 443—445. *Ред.*

бөјүк вә һамыја мә'лум олан фактына көз јумурлар. Биринчи факт: ири капитализмдир, јә'ни банклар, синдикатлар, бөјүк фабрикләр вә и. а. тәсәррүфатынын хүсусијјәтләридир. Икинчи факт: мүһарибәдир.

Һәр јердә инһисарчы капитализм олмаға башлајан мәһз мүасир ири капитализм тичарәт сирринин ағыллы бир иш олмадығына һеч бир шүбһә јери гојмур, һәмин сирри икиүзлүлүјә дөндәрир вә анчаг ири капиталын малијјә фырылдагларыны вә аглакәлмәз мәнфәәтләрини өртүб басдыран бир аләтә чевирир. Ири капиталист тәсәррүфаты, артыг өзүнүн техники тәбиәтинә көрә ичтимаиләшдирилмиш тәсәррүфатдыр, јә'ни һәм милјонларла адам үчүн ишләјир, һәм дә өз әмәлијјатлары илә јүзләр, минләр вә он минләрлә аиләни билаваситә вә долајысы илә бирләшдирир. Бу тәсәррүфат, үмумијјәтлә һеч бир тичарәт китабы олмајан вә буна көрә дә тичарәт сирринин ләғв едилмәси илә әлагәси олмајан хырда сәнәткар вә ја орта кәндли тәсәррүфаты дејилдир!

Ири тәсәррүфатда әмәлијјатлар онсуз да јүзләрлә вә даһа чох адама мә'лумдур. Тичарәт сиррини горујан ганун бурада истеһсалын вә ја мүбадиләнин тәләбатына хидмәт етмәк дејил, ән кобуд формада еһтикара вә пул газанмаға, мә'лум олдуғу кими, сәһмдар мүәссисәләриндә хүсусилә кениш јајылан вә чамааты алдатмаг үчүн гурашдырылан һесабат вә балансларла чох маһир бир сурәтдә өрт-басдыр едилән ачыг фырылдагчылыға хидмәт едир.

Әкәр хырда әмтәә тәсәррүфатында, јә'ни истеһсалын өзүнүн ичтимаиләшдирилмәдији, дағыныг вә парчаланмыш олдуғу хырда кәндлиләр вә сәнәткарлар ичәрисиндә тичарәт сирри лабүддүрсә, ири капиталист тәсәррүфатында бу сиррин горунулмасы бүтүн халга *гаршы* чәми бир овуч адамын имтијаз вә мәнфәәтини горумагдыр. Буну ганун да тәсдиг етмишдир, чүнки сәһмдар чәмијјәтләри һесабатларынын дәрч едилмәси гајдасы гојулмушдур, лакин *бу* нәзарәт,—бүтүн габагчыл өлкәләрдә, һәмчинин Русијада артыг һәјата кечирилән нәзарәт,—*халгын* көзүнү ачмајан, сәһмдар чәмијјәтләринин әмәлијјатлары барәдә *бүтүн һәги-*

гәти билмәјә *имкан вермәјән* мәһз иртичачы-бүрократик нәзарәтдир.

Ингилаби-демократикчәсинә һәрәкәт етмәк үчүн бурада дәрһал башга бир ганун, тичарәт сирринн ләғв едән, ири тәсәррүфатлардан вә варлылардан ән мүкәммәл һесабатлар тәләб едән, санбаллы демократик мигдара чатан (дејәк ки, 1 000 вә ја 10 000 сечичи) һәр һансы вәтәндашлар групуна һәр бир ири мүәссисәнин *бүтүн* сәнәдләрини көздән кечирмәк һаггы верән ганун вермәк лазымдыр. Белә бир тәдбир ади декретлә тамамилә вә асанлыгла һәјата кечирилә биләр; *јалныз* бу тәдбир гуллугчу иттифаглары васитәсилә, фәһлә иттифаглары васитәсилә, бүтүн сијаси партијалар васитәсилә *халгын* нәзарәт тәшәббүсүнү кенишләндирәрди, јалныз бу тәдбир нәзарәти чидди вә демократик нәзарәт едәрди.

Буна бир дә мүһарибәни әлавә един. Тичарәт-сәнаје мүәссисәләринин нәһәнк чохлуғу инди «сәрбәст базар» үчүн дејил, *хәзинә үчүн,* мүһарибә үчүн ишләјир. Буна көрә дә мән «Правда»да артыг демишәм ки, сосиализм тәтбиг етмәјин мүмкүн олмадығы һаггында дәлилләрлә бизә е'тираз едән адамлар јалан, үчгат јалан данышырлар, чүнки сөһбәт сосиализми инди, билаваситә, күнү сабаһ тәтбиг етмәкдән дејил, *хәзинә оғурлуғуну ашкара чыхармагдан* кедир*.

«Мүһарибә үчүн» олан капиталист тәсәррүфаты (јә'ни билаваситә вә ја долајысы илә һәрби тәчһизатла әлагәси олан тәсәррүфат) мүнтәзәм, гануни шәкләлә салынмыш *хәзинә оғурлуғудур,* буна көрә дә чәнаб кадетләр тичарәт сирринин ләғв едилмәсинә мүгавимәт көстәрән меншевикләр вә есерләрлә бирликдә *хәзинә оғурлуғуна көмәк едиб бунун үстүнү өрт-басдыр едәнләрдән* башга бир шеј дејилдир.

Инди мүһарибә Русијаја *күндә* 50 милјон манат тамам олур. Күндә хәрчләнән бу 50 милјонун чоху һәрби тәчһизатчыларын чибинә кедир. Бу 50 милјонун *күндә* азы 5 милјону, чох ола билсин ки, һәтта 10

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 32-чи чилд, сәһ. 356—358. *Ред.*

милјону вә даһа чохү капиталистләрин вә онларла бу вә ја дикәр әлагәси олан мә'мурларын «һалал кәлирини» тәшкил едир. Һәрби тәчһизат әмәлијјаты үчүн пул бурахан хүсусилә ири фирмалар вә банклар бурада ешидилмәмиш мәнфәәт газаныр, мәһз хәзинә оғурлуғу илә варланырлар, чүнки мүһарибәнин фәлакәтләри «мүнасибәтилә», јүз минләрлә вә милјонларла адамын һәлак олмасы «мүнасибәтилә» халгын белә алдадылмасына вә талан едилмәсинә башга бир ад вермәк олмаз.

Тәчһизатлардан көтүрүлән белә биабырчы кәлирләр, банклар тәрәфиндән кизләдилән «тә'минат мәктублары», баһалығын артмасындан кимләрин варландығыны «һамы» билир, бунлардан «чәмијјәтдә» истеһза илә данышырлар, үмуми бир гајда олараг «хоша кәлмәјән» фактлар һаггында сүкут едән вә «инчә» мәсәләләрдән јан кечән буржуа мәтбуатында *да* бунларын һаггында ајры-ајры дүрүст мә'лумат аз дејилдир. Һамы билир,—һамы да сусур, һамы дөзүр, һамы «нәзарәтдән» вә «низама салмагдан» ширин-ширин данышан һөкумәтлә разылашыр!!

Ингилабчы демократлар, һәгигәтән ингилабчы вә демократ олсајдылар, дәрһал тичарәт сиррини ләғв едән, һәрби тәчһизатчылары вә тачирләри һесабат вермәјә мәчбур едән, һакимијјәт органлары ичазә вермәдән онларын өз пешәләриндән әл чәкмәсини гадаған едән, мал кизләдәнләрин вә халгы алдаданларын әмлакынын мүсадирә олунмасыны вә күлләләнмәсини* тәтбиг едән, *ашағыдан,* демократик јолла, халгын өзү тәрәфиндән, гуллугчу, фәһлә, истеһлакчы иттифаглары вә и. а. тәрәфиндән јохлама вә нәзарәт тәшкил едән ганун верәрдиләр.

Бизим есерләр вә меншевикләр горхуја дүшмүш демократ адына тамамилә лајигдиләр, чүнки бу мәсәлә-

* Болшевик мәтбуатында мән артыг көстәрмишдим ки, е'дам әлејһинә анчаг о дәлил доғру сајыла биләр ки, бу чәза истисмары горумаг наминә истисмарчылар тәрәфиндән зәһмәткеш *күтләләрә* гаршы тәтбиг едилсин. (Бах: бу чилд, сәһ. 107—111. *Ред.*). *Истисмарчы(лара* (ја'ни мүлкәдарлара вә капиталистләрә) гаршы е'дам тәтбиг етмәдән һеч бир һәнгни ингилаби һөкумәт кечинә билмәз.

дә онлар, горхуја дүшмүш бүтүн мешшанларын дедикләрини тәкрар едирләр, јә'ни дејирләр ки, «һәддиндән артыг шиддәтли» тәдбирләр көрүләрсә, капиталистләр «гачыб дағылармыш», капиталистләрсиз «биз» ишин өһдәсиндән кәлә билмәрик, мә'лум олдуғу кими, «бизә көмәк едән» инкилис-франсыз милјонерләри дә јәгин ки, «инчијәрләр» вә саирә. Белә дүшүнмәк олар ки, куја болшевикләр бәшәриҗҗәт тарихиндә көрүнмәмиш, һеч бир заман сынанмамыш, «утопик» бир шеј тәклиф едирләр, һалбуки һәгигәтдә һәлә 125 ил бундан әввәл Франсада һәгигәтән «инкилабчы демократ» олан, апардыглары мүһарибәнин әдаләтли мүһарибә, мүдафиә мүһарибәси характериндә олдуғуна һәгигәтән инанан, һабелә сәмимиҗҗәтлә һәмин әгидәдә олан халг күтләләринә һәгигәтән архаланан адамлар варлылар үзәриндә *инкилаби* нәзарәт гојмағы вә бүтүн дүнјанын пәрәстиш етдији нәтичәләр әлдә етмәји бачармышдылар. Кечән јүз илдирми беш ил әрзиндә исә капитализмин инкишафы банклар, синдикатлар, дәмир јоллар вә илахир вә саирә јарадараг истисмарчылар, мүлкәдарлар вә капиталистләр үзәриндә фәһләләр вә кәндлиләр тәрәфиндән һәгиги демократик нәзарәт гојулмасы тәдбирләрини јүзгат асанлашдырмыш вә садәләшдирмишдир.

Әслинә галса, бүтүн нәзарәт мәсәләси ондан ибарәтдир ки, ким-кимә нәзарәт едир, јә'ни һансы синиф нәзарәтчидир вә һансы синиф нәзарәт алтындадыр. Бизим республика Русијасында индиҗәдәк, гондарма-ингилаби демократијанын «сәлаһиҗҗәтли органларынын» иштиракы илә нәзарәтчи ролуну мүлкәдар вә капиталистләр ојнајыр вә бу рол онларын әлиндә сахланылыр. Нәтичәдә капиталистләрин, бүтүн халгын һиддәтинә сәбәб олан сојғунчулуғу вә капиталистләр тәрәфиндән сүн'и олараг давам етдирилән дағынты лабүд сурәтдә мејдана кәлир. Көһнә илә әлагәни кәсмәкдән горхмајараг, чәсарәтлә јенилик јаратмагдан горхмајараг, фәһләләр вә кәндлиләр *тәрәфиндән* мүлкәдар вә капиталистләр *үзәриндә* нәзарәт гојулмасына гәтиҗҗәтлә, дөнмәдән кечмәк лазымдыр. Бизим есерләр вә меншевикләр исә бундан чох бәрк горхурлар.

ИТТИФАГЛАРДА МӘЧБУРИ БИРЛӘШДИРМӘ

Мәсәлән, сәнаје чиләрин мәчбури синдикатлашдырылмасы, јә'ни иттифагларда мәчбури бирләшдирилмәси ишдә артыг Алманијада тәтбиг едилмишдир. Бурада да јени һеч бир шеј јохдур. Бурада да есерләрин вә меншевикләрин тәгсири үзүндән республика Русијасында там дурғунлуг олдуғуну көрүрүк, һәмин аз һөрмәтли партијалар бу Русијаны, кадетләрлә, јахуд Бубликовларла, ја да Терешшенко вә Керенски илә ојнадыглары рәгслә «мәшғул» едирләр.

Мәчбури синдикатлашдырма, бир тәрәфдән, һәр јердә вә һәр тәрәфдә синфи мүбаризә тәшкил олунмасына, иттифагларын сајынын, мүхтәлифлијинин вә әһәмијјәтинин артмасына сәбәб олан капиталист инкишафына дөвләт тәрәфиндән бир нөв тәкан верилмәсидир. Дикәр тәрәфдән, мәчбури «иттифаглашдырма» һәр бир аз-чох чидди нәзарәт үчүн вә халг әмәјинә азчох гәнаәт едилмәси үчүн зәрури илкин шәртдир.

Алманијада верилән ганун, мәсәлән, мүәјјән бир јерин вә ја бүтүн дөвләтин көн фабрикчиләрини иттифагда бирләшмәјә мәчбур едир, һәм дә дөвләтин нүмајәндәси нәзарәт үчүн бу иттифагын идарә һеј'әтинә дахил олур. Белә бир ганун билаваситә, јә'ни өзлүјүндә мүлкијјәт мүнасибәтинә әсла тохунмур, һеч бир мүлкијјәтчинин бир гәпијини дә әлиндән алмыр вә нәзарәтин иртичачы-бүрократик, јахуд ингилаби-демократик формаларда истифадәтдә вә рәһбәрлик формаларында һәјата кечириләчәјини һәлә һеч дә габагчадан һәлл етмир.

Дәфһал бир һәфтә дә олса гијмәтли вахты итирмәдән вә гануну һәјата кечирмәјин даһа конкрет формаларыны вә сүр'әтини, онун һәјата кечирилмәси үзәриндә нәзарәт үсулларыны вә и. а. мүәјјән етмәји *ичтимаи шәраитин өз өһдәсинә* бурахараг белә ганунлары биздә дә вермәк оларды вә вермәк лазымдыр. Бурада дөвләтә белә бир ганун вермәк үчүн нә хүсуси апарат, нә хүсуси ахтарыш, нә дә габагчадан һәр һансы тәдгигат иши апармаг лазым дејилдир, бунун үчүн анчаг, белә бир мүдахиләјә «адәт

етмәмиш» олан, нәзарәтсизлијин вә бунунла јанашы олараг тәсәррүфаты көһнә гајда илә идарә етмәјин тә'мин етдији ифрат мәнфәәтин әлләриндән чыхмасыны истәмәјән капиталистләрин бә'зи хүсуси мәнафеји илә әлагәни кәсмәк гәтијјәти лазымдыр.

Белә бир гануну вермәк *үчүн* һеч бир апарат вә һеч бир «статистика» (Чернов кәндлиләрин ингилаби тәшәббүсүнү бунунла әвәз етмәк истәјирди) лазым дејилдир, чүнки бу ганунун һәјата кечирилмәси фабрикчиләрин вә ја сәнаје чиләрин өзләринә, *мөвчуд* ичтимаи гүввәләрә тапшырылмалыдыр, һәмин гүввәләр бу гануну јенә дә мөвчуд ичтимаи гүввәләрин (јә'ни һөкумәтә аид олмајан, бүрократик олмајан гүввәләрин) нәзарәти алтында һәјата кечирмәлидир, анчаг бу гүввәләр һөкмән «ашағы силкләр» адлананлардан, јә'ни гәһрәманлыға, фәдакарлыға вә јолдашлыг интизамына гадир олмаг чәһәтдән тарихдә һәмишә истисмарчылардан чох-чох *јүксәкдә* дуран мәзлум, истисмар олунан синифләрдән олмалыдыр.

Фәрз едәк ки, биздә әсл ингилаби-демократик һөкумәт вардыр вә о гәрара алыр: һәр бир истеһсал саһәсинин фабрикчиләри вә сәнаје чиләри, әкәр онлар, мәсәлән, азы ики фәһлә ишләдирләрсә, дәфһал гәза вә губернија иттифаглары һалында бирләшмәјә мәчбурдурлар. Гануну дөнмәдән јеринә јетирмәјин мәс'улијјәти биринчи нөвбәдә фабрикчиләрин, директорларын, идарә һеј'әтләри үзвләринин вә ири сәһмдарларын үзәринә гојулур (чүнки онлар мүасир сәнаје нин һәгиги башчылары, онун һәгиги саһибләридир). Онлар гануну дәфһал һәјата кечирмәк ишиндән бојун гачырдыгда һәрби гуллугдан гачанлар һесаб едилиб чәзаландырылыр, коллектив зәманәт үзрә һамы бир нәфәр үчүн, бир нәфәр һамы үчүн әмлаклары илә чавабдеһ олурлар. Сонра мәс'улијјәт, јенә *бир* иттифаг һалында бирләшмәјә борчлу олан бүтүн гуллугчуларын үзәринә вә бүтүн фәһләләрлә онларын һәмкарлар иттифагы үзәринә гојулур. «Иттифаглашдырмагда» мәгсәд, ән мүкәммәл, ән чидди вә ән әтрафлы һесабат тәртиб едилмәсинә наил олмагдыр, башлычасы исә хаммал алмаг, назыр мәһсулу сатмаг, халг вәсаитинә вә гүв-

вәләринә *гәнаәт етмәк әмәлијјатыны бирләшдирмәкдир.* Игтисад елминин өјрәтдији кими, бүтүн синдикатларын, картелләрин, трестләрин тимсалындан көрүндүјү кими, дағыныг мүәссисәләри бир синдикат һалында бирләшдирдикдә бу гәнаәт сон дәрәчә бөјүк һәддә чатыр. Һәм дә бир дафа тәкрар етмәк лазымдыр ки, синдикат һалында бу иттифаглашдырма мүлкијјәт мүнасибәтләрини зәррә гәдәр дә дәјишдирмир, һеч бир мүлкијјәтчинин бир гәпијини дә олса әлиндән алмыр. Бу чәһәти тә'кидлә гејд етмәк лазым кәлир, чүнки буржуа мәтбуаты хырда вә орта сащибкарлары даим «горхудараг» дејир ки, күја ümумијјәтлә сосиалистләр, хүсусилә дә болшевикләр онлары «әмлакдан мәһрум етмәк» истәјирләр: бу иддиа тамамилә јаландыр, чүнки сосиалистләр *һәтта там сосиалист* чеврилиши *олдугда да* хырда кәндлиләри әмлакдан мәһрум етмәк истәмирләр, буну едә билмәзләр вә етмәзләр. Биз һәмишә *анчаг* о ән јахын вә ән вачиб тәдбирләрдән данышырыг ки, онлар Гәрби Авропада артыг һәјата кечирилмишдир вә аз-чох ардычыл демократија јахынлашан вә лабүд олан фәлакәтлә мүбаризә етмәк үчүн һәмин тәдбирләри биздә дәрһал һәјата кечирмәли иди.

Хырда вә ән хырда сащибкарларын мүәссисәләри сон дәрәчә дағыныг олдуғундан, техникасы ибтидаи, сащибләри савадсыз вә ја елмсиз олдуғундан, онлары иттифагларда бирләшдирмәк һәм техники, һәм дә мәдәни чәһәтдән чидди чәтинликләрә раст кәләрди. Лакин мәһз бу мүәссисәләр (јухарыда, бизим фәрз етдијимиз мисалда гејд едилдији кими) ганундан чыхарыла биләрди вә онларын бирләшдирилмәмәси, хүсусилә дә кеч бирләшдирилмәси чидди манеә јарада билмәзди, чүнки сајча сон дәрәчә чох олан хырда мүәссисәләрин үмуми истеһсал мәчмуунда ролу, бүтөвлүкдә халг тәсәррүфаты үчүн онларын әһәмијјәти *чох аздыр* вә бундан әлавә чох вахт онлар ири мүәссисәләрдән мүәјјән дәрәчәдә асылы олур.

Јалныз ири мүәссисәләрин һәлледичи әһәмијјәти вардыр ки, бурада да «иттифаглашдырма» үчүн техники вә мәдәни васитәләр вә гүввәләр *мөвчуддур,*

јалныз бу гүввә вә васитәләри ишә салмаг үчүн *инги-лаби* һакимиҷјәтин мәһкәм, истисмарчылара гаршы гәти, амансыз-шиддәтли тәшәббүсү чатышмыр.

Техники тәһсилли вә ümumиҷјәтлә зиjалы гүввәләр чәһәтдән өлкә нә гәдәр јохсул олурса, мәчбури бирләшдирмәни мүмкүн гәдәр тез вә мүмкүн гәдәр гәти сурәтдә декретлә гәрарлашдырмаг вә ону ән ири вә ири мүәссисәләрдән башлајараг һәјата кечирмәк бир о гәдәр *чох вачибдир,* чүнки мәһз бирләшдирмә зиjалы гүввәләрә *гәнаәт етмәк,* онлардан *бүтүнлүклә* истифадә етмәк вә онлары даһа дүзкүн бөлмәк имканы верәр. Һәтта рус кәндлиләри дә өз далда-бучаг јерләриндә, чар һөкумәти шәраитиндә, бу һөкумәтин јаратдыгы минләрлә манеәjә гаршы мүбаризә едәрәк, 1905-чи илдән сонра чүрбәчүр иттифаглар јаратмаг ишиндә иrәлиjә доғру чох бөjүк бир аддым ата билмишләрсә, онда ајдындыр ки, ири вә орта сәнајенин вә тичарәтин бирләшдирилмәси бир нечә ајда вә бәлкә, даһа тез баша чатдырыларды, бу шәртлә ки, «ашағыларын», демократиjанын, гуллугчуларын, фәһләләрин јардымына, иштиракына, мәнафеjинә, фајдасына архаланан,—*онлары* нәзарәтә чағыран әсл ингилаби-демократик һөкумәт, бирләшдирмәjә мәчбур едә иди.

ИСТЕЋЛАКЫН ТӘНЗИМ ЕДИЛМӘСИ

Мүһарибә бүтүн мүһарибә едән өлкәләри вә битәраф өлкәләрдән бир чохуну истеһлакын тәнзим едилмәсинә кечмәjә мәчбур етмишдир. Чөрәк карточкасы меjдана кәлмиш, ади бир һал алмыш вә өз архасынча башга карточкалары да чәкиб кәтирмишдир. Русиjа кәнарда галмамыш, о да чөрәк карточкасы тәтбиг етмишдир.

Лакин мәһз бу мисал әсасында биз фәлакәтлә мүбаризәнин иртичачы-бүрократик методларыны, jә'ни минимум ислаһатла кифаjәтләнмәк методларыны ингилаби-демократик методларла, jә'ни өз адына лајиг олдуғуну сүбут етмәкдән өтрү вахты кечмиш көһнәликдән зорла ајрылмағы вә мүмкүн гәдәр даһа сүр'әтлә иrәлиләмәjи өзү үчүн билаваситә мәгсәд көтүр-

мәли олан методларла бәлкә дә daha ajдын мүгajисә едә биләрик.

Мүасир капиталист дөвләтләриндә истеһлакы тәнзим етмәjин типик нүмунәси олан чөрәк карточкасы өз гаршысына анчаг бир вәзифә гojур вә һәjата кечирир (ән jахшы һалда һәjата кечирир): әлдә олан чөрәjи елә бөлмәли ки, һамыjа чатсын. Һеч дә бүтүн әрзагын дejил, анчаг башлыча әрзагларын, «халг» әрзагларынын ишләдилмәси үчүн һәдд гojулур. Вәссәлам. Бундан артыг һеч бир шejин гajғысына галмырлар. Әлдә олан тахыл ehтijатыны бүрократикчәсинә һесаблajыр, адамларын сajына көрә бөлүр, норма гojур, ону тәтбиг едир вә бунунла да кифajәтләнирләр. Зинәт шejләринә әл вурмурлар, чүнки бунлар «онсуз да» аздыр вә «онсуз да» о гәдәр баһадыр ки, «халга» мүjәссәр олмур. Буна көрә дә истисnасыз олараг *бүтүн* мүһарибә едән өлкәләрдә, *һәтта* Алманијада да, кәрәк ки, һеч бир мүбаһисәjә jол вермәдән истеһлакын ән дүрүст, ән сәлигәли вә ән чидди бир сурәтдә тәнзим едилмәси нүмунәси сajыла биләчәк *һәтта* Алманијада да, биз варлыларын һәр һансы бир истеһлак «нормасындан» һәмишә *jан кечдикләрини көрүрүк.* Буну да «һамы» билир, бу барәдә дә «һамы» истеһза илә данышыр вә казарма гajдалары гәдәр чидди олан алман сензурасынын сәртлијинә бахмajараг алман сосиалист—бә'зән дә һәтта буржуа—мәтбуатында даим варлыларын jедиjи «хөрәкләрин сијаһысы» һаггында, филан курортда (пулу чох олан һәр кәс... хәстә ады илә курорта кедир) варлыларын истәдикләри гәдәр ағ чөрәк алдыглары һаггында, ади чамаат тәрәфиндән ишләдилән мәһсуллары варлыларын сечмә вә аз тапылан зинәт шejләри илә әвәз етдикләри һаггында даим мәгаләләр вә хәбәрләр дәрч едилир.

Капитализмин әсасларыны, муздлу көләлијин әсасларыны, варлыларын игтисади һөкмранлығынын әсасларыны сарсытмагдан *горхан,* фәһләләрин вә үмумиjjәтлә зәһмәткешләрин өзфәалиjjәтини инкишаф етдирмәкдән *горхан,* онларын тәләбкарлығыны «гызышдырмагдан» *горхан* иртичачы капиталист дөвләтинә, *белә бир* дөвләтә чөрәк карточкасындан башга һеч

бир шеј лазым дејилдир. Белә бир дөвләт бир дәгигә дә олса, өзүнүн heч бир аддымында өз *иртичачы* мәгсәдини: капитализми мөhкәмләндирмәк, онун сарсыдылмасына јол вермәмәк мәгсәдини, *варлылар үзәриндә нәзарәт гојмаг* мә'насында, динчлик заманы јахшы, имтијазлы вәзијјәтдә олмуш, тох вә фираван јашамыш бу адамларын үзәринә мүhарибә заманы ағырлыгларын *чох hиссәсини* гојмаг мә'насында истеhлакын hәгигәтән тәнзим едилмәсинә гәтијјән *тәшәббүс етмәјәрәк,* үмумијјәтлә «игтисади hәјатын низама салынмасыны», ајрылыгда исә истеhлакын тәнзим едилмәсини, халгы једиртмәкдән өтрү данышыгсыз зәрури олан тәдбирләрлә мәhдудлашдырмаг мәгсәдини нәзәрдән гачырмыр.

Мүhарибәнин халглар гаршысында гојдуғу вәзифәнин иртичачы-бүрократик гајдада hәлли чөрәк карточкасындан, јеjинти үчүн гәти зәрури олан «халг» мәhсулларынын бәрабәр бөлүнмәсиндән ибарәт олур, бүрократизмдән вә иртичачылыгдан, jә'ни: јохсулларын, пролетариатын, халг күтләләринин («демосун») өзфәалијјәтини *јүксәлтмәмәк, онлар тәрәфиндән* варлылар үзәриндә нәзарәт гојулмасына јол *вермәмәк,* варлыларын өзләрини зинәт шеjләри илә тә'мин етмәсинә *daha чох* имкан вермәк мәгсәдиндән зәррә гәдәр дә әл чәкилмир. Тәкрар едирик ки, *бүтүн* өлкәләрдә, hәтта Алманијада да,—Русијадан heч данышмаға дәjмәз,—варлылар үчүн чох имкан гојулмушдур, «ади халг» ачлыг чәкир, варлылар исә курортлара кедирләр, чүзи олан рәсми нормаја кәнардан чүрбәчүр «әлавәләр» едирләр вә *өзләринин* нәзарәт алтына алынмасына јол *вермирләр.*

Азадлыг вә бәрабәрлик наминә чаризм әлеjhинә jeничә ингилаб етмиш олан Русијада, өз hәгиги сијаси тә'сисатына көрә дәрhал демократик республика олмуш Русијада халгын нәзәрини хүсусилә чәлб едән, күтләләрдә хүсусилә наразылыг, әсәбилик, hиддәт вә гәзәб ојадан чәhәт одур ки, варлыларын «чөрәк карточкаларындан» асанлыгла јан кечдијини *hамы* көрүр. Бу асанлыг чох бөjүкдүр. Хүсусән *«әлагә олдугда»* (бу анчаг варлылара мүjәссәрдир) чох

јүксәк гијмәтлә чохлу мигдарда «әл алтындан» һәр шеј ала биләрләр. Ачлыг чәкән халгдыр. Истеһлакын тәнзим едилмәси ән дар, бүрократик-иртичачы чәрчивәләрлә мәһдудлашыр. Һөкумәт бу тәнзим етмәни әсл ингилаби-демократик әсаслар үзәриндә гурмағы һеч фикринә дә кәтирмир, онун һеч гајғысына да галмыр.

Узун нөвбәләрдән «һамы» әзаб чәкир, амма... амма варлылар нөвбәдә дурмаға гуллугчуларыны көндәрир вә бунун үчүн һәтта ајрыча гуллугчу да тутурлар! Бу да сизә «демократизм»!

Өлкәнин ешидилмәмиш бәлалар чәкдији бир заманда, јахынлашан фәлакәтлә мүбаризә үчүн јеридилмәли олан ингилаби-демократик сијасәт бир тәк чөрәк карточкалары илә кифајәтләнмәзди, бунлара әлавә олараг, биринчиси, бүтүн әһалини истеһлак чәмијјәтләриндә мәчбури сурәтдә бирләшдирәрди, чүнки белә бирләшдирмә олмадан истеһлак үзәриндә там нәзарәт гојмаг олмаз; икинчиси, варлылар үчүн әмәк мүкәлләфијјәти гојарды ки, онлар катиб әмәји вә башга бу кими әмәклә һәмин истеһлак чәмијјәтләринә пулсуз хидмәт етсинләр; үчүнчүсү, һәгигәтән бүтүн истеһлак мәһсулларыны әһали арасында бәрабәр бөләрди ки, мүһарибәнин ағырлыгларыны һамы һәгигәтән бәрабәр чәксин; дөрдүнчүсү, елә нәзарәт тәшкил едәрди ки, мәһз варлыларын истеһлакына әһалинин јохсул синифләри нәзарәт етсинләр.

Бу саһәдә һәгиги демократизм јарадылмасы, халгын мәһз ән чох еһтијач ичәрисиндә олан синифләрinin нәзарәтини тәшкил етмәкдә һәгиги ингилабилик көстәрилмәси һәр бир мөвчуд зијалы гүввәсиндән там истифадә едилмәсинә, бүтүн халгын әсл ингилаби сә'јинин инкишаф етдирилмәсинә чох бөјүк бир тәкан вермиш оларды. Һалбуки инди республика Русијасында, ингилаби-демократик Русијада назирләр бүтүн башга империалист өлкәләриндәки өз мәсләкдашлары кими «халгын хејринә үмуми әмәк» һаггында, «бүтүн гүввәләрдән там истифадә етмәк» һаггында курултулу сөзләр данышырлар, лакин бу сөзләрин ријакарлығыны мәһз халг өзү көрүр, дујур вә һисс едир.

Нәтичәдә јерләрдә сајырлар, позғунлуг дурмадан

артыр, фәлакәт јахынлашыр, чүнки бизим һөкумәт фәһләләр үчүн Корниловсајағы, Һинденбургсајағы, үмуми империалистсајағы һәрби каторга јарада билмир—чүнки *ингилабын* ән'әнәләри, хатирәләри, изләри, вәрдишләри вә тә'сиаты халг ичәрисиндә һәлә чох чанлыдыр; ингилаби-демократик јолла һәгигәтән чидди аддымлар атмағы исә бизим һөкумәт истәмир, чүнки о һәр чәһәтдән вә башдан ајаға буржуазијадан асылыдыр, онунла «коалисија бағламышдыр», онун һәгиги имтијазларына әл вурмагдан горхур.

ДЕМОКРАТИК ТӘШКИЛАТЛАРЫН ИШИНИН ҺӨКУМӘТ ТӘРӘФИНДӘН ПОЗУЛМАСЫ

Биз фәлакәтлә вә ачлыгла мүбаризәнин мүхтәлиф үсул вә методларыны нәзәрдән кечиртдик. Биз һәр јердә бир тәрәфдән демократија, дикәр тәрәфдән һөкумәт вә һөкумәтә јардым едән есерләр вә меншевикләр блоку арасында барышмаз зиддијјәтләр олдуғуну көрдүк. Бу зиддијјәтләрин јалныз бизим шәһримиздә дејил, һәгигәтдә мөвчуд олдуғуну вә онларын барышмазлығынын үмумхалг әһәмијјәти олан *һәгиги* мүнагишәләрлә тәсдиг олундуғуну сүбут етмәк үчүн ингилабымызын јарым иллик тарихинин хүсусилә типик олан ики «јекунуну» вә дәрсини јада салмаг кифајәтдир.

Палчинскинин «һөкмранлығы» тарихи—бир дәрсдир. Пешехоновун «һөкмранлығы» вә јыхылмасы тарихи—дикәр дәрсдир.

Фәлакәт вә ачлыгла мүбаризәнин јухарыда тәсвир едилән тәдбирләри әслиндә әһалинин вә биринчи нөвбәдә демократијанын, јә'ни әһалинин чохлуғунун,—демәли, ән әввәл мәзлум синифләрин, фәһләләрин вә кәндлиләрин, хүсусән ән јохсул кәндлиләрин «иттифаглашдырылмасыны» һәр васитә илә тәшвиг етмәкдән (һәтта буна мәчбур етмәкдән) ибарәтдир. Һәм дә әһали өзү мүһарибәнин ешидилмәмиш чәтинликләри, ағырлыглары вә фәлакәтләри илә мүбаризә апармаг үчүн кортәбии сурәтдә бу јолу тутмаға башламышдыр.

Чаризм әһалинин мүстәгил вә азад «иттифаглашмасына» һәр васитә илә мане олурду. Лакин чар мәһар-

хијасы јыхыландан сонра Русијанын һәр јериндә демократик тәшкилатлар әмәлә кәлмәјә вә сүр'әтлә артмаға башлады. Өзбашына әмәлә кәлән демократик тәшкилатлар, чүрбәчүр тәчһизат комитәләри, әрзаг комитәләри, јаначаг ишләринә бахан мүшавирәләр вә саирә вә илахыр фәлакәтлә мүбаризә апармаға башладылар.

Будур, ингилабымызын бүтүн јарымиллик тарихиндә, нәзәрдән кечирдијимиз мәсәләдә ән диггәтәлајиг чәһәт ондан ибарәтдир ки, өзүнү республикачы вә ингилабчы һөкумәт адландыран *һөкумәт*, «ингилаби демократијанын сәлаһијјәтли органлары» адындан меншевикләрин вә есерләрн *јардым етдикләри* бу һөкумәт демократик тәшкилатлар *әлејһинә мүбаризә етмиш* вә *онлара галиб кәлмишдир!!*

Палчински бу мүбаризә илә үмумрусија мигјасында ән бәднам вә ән кениш бир шөһрәт газанмышдыр. О, халгын гаршысында ачыг чыхыш етмәјәрәк һөкумәтин архасында иш көрмүшдүр (үмумијјәтлә кадетләр дә еjнилә бу чүр һәрәкәт едәрәк, Серетелини «халг үчүн» һәвәслә габаға верир, өзләри исә бүтүн мүһүм ишләри хәлвәтдә көрүрдүләр). Палчински өзбашына әмәлә кәлмиш демократик тәшкилатларын бүтүн чидди тәдбирләрини ләнкидир вә позурду, чүнки һеч бир чидди тәдбир Кит Китычларын һәдсиз мәнфәәтләринә вә ахмаг һәрәкәтләринә «зәрәр» вурмадан кечирилә билмәзди. Палчински исә мәһз Кит Китычларын сәдагәтли мүдафиәчиси вә нөкәри иди. Иш о јерә чатмышды ки, Палчински өзбашына әмәлә кәлән демократик тәшкилатларын сәрәнчамыны ачыгча *ләғв едирди*— бу факт исә гәзетләрдә дәрч едилмишди!!

Палчинскинин «һөкмранлығынын» бүтүн тарихи—о, бир чох ајлар «һөкмранлыг етмишдир», һәм дә мәһз елә бир заманда һөкмранлыг етмишди ки, о заманлар Серетели, Скобелев, Чернов «назир» идиләр,—башдан-баша ијрәнч бир рүсвајчылыгдыр, халгын ирадәсинин, демократијанын гәрарларынын капиталистләр *хејринә,* онларын чиркин мәнфәәтләри наминә позулмасыдыр. Ајдындыр ки, Палчинскинин «икидликләринин» анчаг чүзи бир һиссәси гәзетләрдә дәрч олуна

биләрди вә онун ачлыгла мүбаризәјә нечә *мане олдуғуну,* анчаг пролетариат һакимијјәти әлә алдыгда вә Палчински илә онун кимиләрин ишини кизләтмәдән халгын *мүһакимәсинә* вердикдә, пролетариатын әсл демократик һөкүмәти һәртәрәфли тәһгиг едә биләр.

Ола биләр е'тираз едиб десинләр ки, Палчински истисна иди вә ону ки, кәнар етдиләр... Лакин мәсәлә дә мәһз ондадыр ки, Палчински истисна дејил, *ади һалдыр,* Палчинскинин кәнар едилмәси нәтичәсиндә иш әсла јахшылашмамышдыр, онун јерини башга фамилијалы Палчинскиләр тутмушлар, капиталистләрин бүтүн *«нүфузу», ачлыгла мүбаризәни онларын хејринә позмаг* сијасәти тохунулмаз галмышдыр. Чүнки Керенски вә К⁰-сы капиталистләрин мәнафејини горумаг үчүн анчаг бир пәрдәдир.

Бунун ән ајдын сүбуту әрзаг назири Пешехоновун һөкүмәтдән кетмәсидир. Мә'лум олдуғу кими, Пешехонов ән, ән мө'тәдил халгчыдыр. Лакин әрзаг ишини тәшкил етмәк саһәсиндә о, демократик тәшкилатларла бирликдә, онлара архаланараг вичданла ишләмәк истәјирди. Пешехоновун иш *тәчрүбәси* вә онун ишдән *кетмәси* она көрә даһа мараглыдыр ки, бу ән мө'тәдил халгчы, «халг сосиалист» партијасынын үзвү, буржуазија илә һәр чүр компромисә кирмәјә һазыр олан бир адам јенә дә ишдән кетмәјә мәчбур олду! Чүнки Керенски һөкүмәти капиталистләрин, мүлкәдарларын вә голчомагларын хејринә тахылын сабит гијмәтләрини *артырды!!*

М. Смит «Свободная Жизнь»[77] гәзетинин 2 сентјабр тарихли 1-чи №-синдә бу «аддымы» вә онун әһәмијјәтини белә тәсвир едир:

«Һөкүмәтин сабит гијмәтләри артырмаг гәрарыны гәбул етмәсиндән бир нечә күн әввәл үмумдөвләт Әрзаг комитәсиндә белә бир әһвалат баш верди: сағларын нүмајәндәси, хүсуси тичарәт мәнафејинин инадлы мүдафиәчиси вә тахыл инһисарынын, һабелә игтисади һәјата дөвләтин гарышмасынын барышмаз дүшмәни Ролович тәкәббүрлү бир тәбәссүмлә һамынын ешидәчәји бир сурәтдә деди ки, онун әлиндә олан мә'лумата көрә тахылын сабит гијмәтләри тезликлә артырылачагдыр.

Фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин нүмајәндәси исә буна чаваб олараг билдирди ки, белә бир шејдән әсла хәбәри јохдур,

Русијада ингилаб давам етдикчә белә бир тәдбир көрүлә билмәз, һәр һалда һөкумәт демократијанын сәлаһијјәтли органлары илә—Игтисади шура вә ұмумдөвләт Әрзаг комитәси илә—мәсләһәтләшмәдән белә бир тәдбирә јол верә билмәз. Кәндли депутатлары Советиинн нұмајәндәси дә бу бәјаната шәрик олду.

Амма, һејһат! Һәјат бу экс-мә'лумата чох сәрт бир дүзәлиш верди: демократијанын нұмајәндәләри дејил, сензли үнсүрләрин нұмајәндәси һаглы чыхды. Ашкар олду ки, демократијанын һүгугларына гәсд һазырланмасындан,—демократијанын нұмајәндәләри белә бир гәсдин һәтта баш верә биләчәјини һиддәтлә рәдд етдикләри һалда,—о јахшыча хәбәрдар имиш».

Беләликлә, фәһләләрин нұмајәндәси дә, кәндлиләрин нұмајәндәси дә халгын нәһәнк чохлуғу адындан өз фикрини мүәјјән сурәтдә билдирир, Керенски һөкумәти исә, әксинә, капиталистләрин мәнафејинә ујғун олараг һәрәкәт едир!

Ашкар олду ки, капиталистләрин нұмајәндәси Ролович демократијадан хәлвәтдә ишдән јахшыча хәбәрдар имиш—тамамилә бунун ејни олараг биз һәмишә көрмүшүк вә инди дә көрүрүк ки, буржуа гәзетләри олан «Речь» вә «Биржевка» Керенски һөкумәтиндә нәләр олмасындан јахшыча хәбәрдардыр.

Бу диггәтәлајиг хәбәрдарлыг нәји көстәрир? Ајдындыр: ону көстәрир ки, капиталистләрин өз «иш үсуллары» вардыр вә һакимијјәти *фе'лән* өз әлләриндә сахлајырлар. Керенски—гондарма шәхсијјәтдир, ону истәдикләри заман вә истәдикләри кими ишә салырлар. Он милјонларла фәһлә вә кәндлиләрин мәнафеји бир овуч варлынын мәнфәәтләринә гурбан верилмиш олур.

Халгын белә биабырчылыгла әлә салынмасына бизим есерләр вә меншевикләр нә илә чаваб верирләр? Бәлкә, онлар фәһләләрә вә кәндлиләрә мүрачиәт едәрәк билдирмишләр ки, бундан сонра Керенскинин вә онун һәмкарларынын јери јалныз һәбсханадыр?

Аллаһ еләмәсин! Есерләр вә меншевикләр өзләринә мәнсуб олан «Игтисади шө'бә» хәттилә артыг хатырлатмыш олдуғумуз зәһмли гәтнамәни гәбул етмәклә кифајәтләндиләр! Һәмин гәтнамәдә онлар билдирирләр ки, тахыл гијмәтләринин Керенски һөкумәти тәрәфиндән артырылмасы «һәм әрзаг ишинә, һәм дә

өлкәнин бүтүн тәсәррүфат һәјатына *чох бәрк зәрбә* вуран *фәлакәтли* бир тәдбирдир» вә бу фәлакәтли тәдбирләр гануну ачыгча *«позмагла»* кечирилмишдир!!

Сазишчилик сијасәтинин, Керенскинин гылығына кирмәк сијасәтинин вә она «рәһм етмәк» истәмәјин нәтичәси будур!

Һөкумәт гануну позараг варлылар, мүлкәдарлар вә капиталистләр хејринә елә тәдбир көрүр ки, бу тәдбир бүтүн нәзарәт вә әрзаг ишини, сон дәрәчә сарсымыш малијјә ишләринин сағламлашдырылмасыны *мәһв едир,*—есерләр вә меншевикләр исә тичарәт-сәнаје даирәләри илә сазиш барәдә данышмагда давам едирләр, Терешшенко илә мүшавирәјә кетмәкдә, Керенскијә рәһм етмәкдә давам едирләр вә кағыз үзәриндә галан протест нотнамәси гәбул етмәклә кифајәтләнирләр ки, буна да һөкумәт архајынчасына фикир вермир!!

Мәһз бурада белә бир һәгигәт хүсусилә ајдын сурәтдә мејдана чыхыр ки, есерләр вә меншевикләр халга вә ингилаба хәјанәт етмишләр вә болшевикләр күтләләрин, *һәтта* есерләрин вә меншевикләрин тә'сири алтында олан күтләләрин һәгиги рәһбәри олмаға башламышлар.

Чүнки болшевикләр партијасы башда олмагла пролетариатын мәһз һакимијјәти әлә алмасы,—тәкчә бу өзү Керенскиләрин вә К⁰-сынын етдикләри биабырчылыглара сон гоја биләрди вә демократик әрзаг, тәчһизат вә и. а. тәшкилатларынын, мәһз Керенски вә онун һөкумәти тәрәфиндән *позулан* ишини *бәрпа едә билә рди.*

Болшевикләр—кәтирилән мисалдан бу тамамилә ајдын көрүнүр,—есерләрин вә меншевикләрин өлкәни, тахыл гијмәтләриниң белә јүксәлдилмәси кими рүсвајчылыг дәрәчәсинә чатдыран мүтәәддид, гәтијјәтсиз, һәгигәтән хәјанәткар сијасәтинин әксинә олараг, *бүтүн* халгын мәнафејинин, әрзаг вә тәчһизат ишини тә'мин етмәк мәнафејинин, фәһләләриниң вә *кәндли*ләрин ән вачиб еһтијачларыны өдәмәк мәнафејинин нүмајәндәләри кими чыхыш едирләр!

МАЛИЈЈӘ ИФЛАСЫ ВӘ ОНА ГАРШЫ ТӘДБИРЛӘР

Тахылын сабит гијмәтләринин артырылмасы мәсәләсинин башга бир чәһәти дә вардыр. Бу артырылма, кағыз пул бурахылмасынын һәрч-мәрчликлә јенидән артмасы демәкдир, баһалығын артмасы просесинин ирәлијә доғру јени аддымы демәкдир, малијјә позғунлуғунун гүввәтләнмәси вә малијјә ифласынын јахынлашмасы демәкдир. Һамы е'тираф едир ки, кағыз пул бурахылмасы мәчбури истигразын ән пис нөвүдүр, мәһз фәһләләрин вә әһалинин ән јохсул һиссәсинин вәзијјәтини даһа чох писләшдирир, малијјә позғунлуғу төрәдән башлыча бәладыр.

Лакин есерләрин вә меншевикләрин јардым етдикләри Керенски һөкумәти мәһз бу тәдбирә әл атыр!

Малијјә позғунлуғу илә вә лабүд малијјә ифласы илә чидди мүбаризә апармаг үчүн анчаг бир јол вардыр ки, о да бүтүн бундан әввәлки шәрһимизин көстәрдији јолдур: капитал мәнафеји илә әлагәни ингилаб јолу илә кәсмәкдир вә әсл демократик, јә'ни «ашағыдан» нәзарәт, капиталистләр *үзәриндә* фәһләләрин вә ән јохсул кәндлиләрин нәзарәтини тәшкил етмәкдир.

Һәддиндән артыг кағыз пул бурахылмасы мөһтәкирлији кенишләндирир, мөһтәкирлик васитәсилә капиталистләрин милјонлар газанмасына имкан верир вә истеһсалын чох вачиб олан кенишләндирилмәси үчүн бөјүк чәтинликләр төрәдир, чүнки материалларын, машынларын вә саирәнин баһалығы күввәтләнир вә сычрајыш јолу илә ирәлиләјир. Варлыларын мөһтәкирлик јолу илә газандыглары сәрвәт кизләдилдији һалда ишә нечә көмәк етмәк олар?

Бөјүк вә ән бөјүк кәлирләр үчүн чох јүксәк дәрәчәләри олан мүтәрәгги кәлир верки гојмаг олар. Бизим һөкумәт башга империалист һөкумәтләрин ардынча белә бир верки гојмушдур. Лакин бу верки хејли дәрәчәдә бош вә сәмәрәсиз бир шеј олараг галыр, чүнки, әввәлән, пуллар кетдикчә даһа сүр'әтлә гијмәтдән дүшүр, икинчиси исә, мөһтәкирлик кәлир үчүн

нә гәдәр чох мәнбә олурса вә тичарәт сирринин горунмасыны нә гәдәр е'тибарлы олурса, кәлирләр бир о гәдәр чох кизләдилир.

Верҝини бош бир шеј дејил, һәгиги верки етмәк үчүн кағыз үзәриндә галмајан һәгиги нәзарәт лазымдыр. Нәзарәт бүрократик нәзарәт олараг галдыгча капиталистләр үзәриндә нәзарәт мүмкүн олмајачагдыр, чүнки бүрократија өзү буржуазија илә мин телләрлә бағлыдыр вә онунла говушмушдур. Буна көрә дә Гәрби Авропа империалист дөвләтләриндә, фәрги јохдур, һәм монархија, һәм дә республика дөвләтләриндә малијјә ишләри јалныз елә бир «әмәк мүкәлләфијјәти» гојулмасы бahасына низама салыныр ки, бу да фәһләләр үчүн *һәрби каторга* вә ја *һәрби көләлик* јарадыр.

Иртичачы-бүрократик нәзарәт—империалист дөвләтләрин демократик республикалар, Франса вә Америка истисна олмадан мүһарибәнин ағырлыгларыны пролетариатын вә зәһмәткеш күтләләрин үзәринә гојмаг үчүн ишләтдикләри јеканә васитәдир.

Бизим һөкумәт сијасәтинин әсас зиддијјәти мәһз ондан ибарәтдир ки, буржуазија илә далашмамаг вә онунла «коалисијаны» позмамаг үчүн иртичачы-бүрократик нәзарәт гојараг, ону «ингилаби-демократик» нәзарәт адландырмаг, халгы һәр аддымда алдатмаг, чаризми јеничә девирмиш олан күтләләри ачыгландырмаг вә гәзәбләндирмәк лазым кәлир.

Һалбуки мәһз ингилаби-демократик тәдбирләр мәһз мәзлум синифләри, фәһләләри вә кәндлиләри, мәһз күтләләри иттифагларда бирләшдирәрәк *варлылар үзәриндә* ән һәгиги нәзарәт гојулмасына вә кәлирләрин кизләдилмәси илә мүвәффәгијјәтли мүбаризә апарылмасына имкан верәрди.

Һәддиндән артыг кағыз пул бурахылмасы илә мүбаризә апармаг үчүн чек тәдавүлүнү тәшвиг етмәјә чалышырлар. Бу тәдбирин јохсуллар үчүн әһәмијјәти јохдур, чүнки јохсуллар онсуз да күндәлик газанчла јашајырлар, онсуз да өз «тәсәрруфат дөвриҗјәләрини» бир һәфтәдә баша вурараг газана билдикләри гәпик-гурушу капиталистләрә гајтарырлар. Варлылар үчүн

чек тәдавүлүнүн чох бөјүк әһәмијјәти оларды, чүнки дөвләтә, хүсусән банкларын миллиләшдирилмәси вә тичарәт сирринин ләғв едилмәси кими тәдбирләрлә әлагәдар ораг капиталистләрин кәлирләринә *һәгигәтән нәзарәт етмәк,* онлара һәгигәтән верки гојмаг вә малијјә системини һәгигәтән «демократикләшдирмәк» (бунунла да бирликдә һабелә низама салмаг) имканы верәрди.

Лакин бу ишә мәһз буржуазијанын имтијазларыны ләғв етмәкдән, онунла «коалисијаны» позмагдан горхмаг мане олур. Чүнки әсл ингилаби тәдбирләр көрүлмәдән, ән чидди мәчбуриjjәт олмадан капиталистләр һеч бир нәзарәтә табе олмазлар, өз бүдчәләрини ачмазлар, кағыз пул еһтијатларыны демократик дөвләтә «тәһ-тәлһесаб» тәһвил вермәзләр.

Иттифагларда бирләшмиш фәһләләр вә кәндлиләр банклары миллиләшдирәрәк, ганун үзрә бүтүн варлылар үчүн мәчбури олмаг шәртилә чек тәдавүлү тәтбиг едәрәк, тичарәт сирини ләғв едәрәк, кәлирләри кизләтмәјә көрә әмлакын мүсадирә едилмәси гајдасыны гојараг вә и. а. нәзарәти чох асанлыгла һәм һәгиги, һәм дә универсал нәзарәтә чевирә биләрдиләр, мәһз варлылар үзәриндә нәзарәт гојардылар, мәһз елә бир нәзарәт гојардылар ки, бу хәзинәнин бурахдығы кағыз пуллар *кимин* әлиндәдирсә, онлары *ким* кизләдирсә онлардан алыб *хәзинәјә гаjтарарды.*

Бунун үчүн демократијанын ингилабчы пролетариат тәрәфиндән башчылыг едилән ингилаби диктатурасы лазымдыр, јә'ни бунун үчүн демократија *шидә* ингилаби олмалыдыр. Әсл мәтләб будур. Халгы «ингилаби демократија» *өртүjү* илә алдадан вә һәмишә олдуғу кими јенә дә «après nous le déluge»—биздән сонра истәр лап гијамәт гопсун!—дејә һәрәкәт едәрәк буржуазијанын иртичачы-бүрократик сијасәтинә ишдә јардым көстәрән бизим есерләр вә меньшевикләр дә мәһз буну истәмирләр.

Антидемократик адәтләрин вә буржуа мүлкијјәтинин «мүгәддәслији» һаггында мөвһум фикирләрин биздә нә гәдәр дәрин көк салдығыны биз адәтән һәтта һисс етмирик. Бир мүһәндис вә ја банкир фәһләнин

кәлирләрини вә хәрчләри һаггында, онун газанчы вә әмәк мәһсулдарлығы һаггында мә'лумат нәшр етдикдә, бу, чох гануни вә әдаләтли бир иш һесаб едилир. Һеч кәс буну фәһләнин «шәхси һәјатына» бир тәчавүз, мүһәндис тәрәфиндән бир «ахтарыш вә чуғуллама» һесаб етмәк фикринә дүшмүр. Буржуа чәмијјәти муздлу фәһләләрин әмәјини вә газанчыны *өзү* үчүн елә ачыг бир китаб һесаб едир ки, һәр бир буржуа ораја һәмишә нәзәр сала биләр, һәмишә фәһләнин филан «исрафчылығыны», куја филан «тәнбәллијини» вә и. а. ифша едә биләр.

Бәс тәрсинә нәзарәт нечә? Әкәр гуллугчуларын, контор ишчиләринин, *ев хидмәтчиләринин* иттифаглары *демократик* дөвләт тәрәфиндән капиталистләрин кәлирләрини вә хәрчләрини јохламаға, бу хүсусда мә'лумат нәшр етмәјә, кәлирләрин кизләдилмәси илә мүбаризә ишиндәи һөкумәтә јардым етмәјә дә'вәт олунарса, онда нечә?

Онда буржуазија «ахтарыш» әлејһинә, «чуғуллама» әлејһинә нечә вәһши бир фәрјад гопарарды! «Ағалар» ев гуллугчуларына, капиталистләр фәһләләрә нәзарәт етдикдә, бу тәбии бир шеј сајылыр, зәһмәткешин вә истисмар олунанын шәхси һәјаты тохунулмаз һесаб *едилмир,* буржуазија һәр бир «муздлу көләдән» һесабат тәләб етмәјә, онун кәлирләрини вә хәрчләрини һәмишә ачыб чамаата көстәрмәјә һаглы имиш. Мәзлумларын залыма нәзарәт етмәк, *онун* кәлирләринин вә хәрчләринин үстүнү ачмаг, *онун* чаһ-чәлалыны, һәтта мүһарибә заманы, ја'ни бу чаһ-чәлал билаваситә ачлыға вә чәбһәдә ордуларын мәһвинә сәбәб олдугда, ачыб көстәрмәк чәһдинә исә,—хејр а, буржуазија «ахтарыша» вә «чуғулламаға» јол вермәз!

Јенә ејни мәсәлә мејдана чыхыр: буржуазијанын һөкмранлығы илә һәгиги-ингилаби һәгиги-демократизм *барышмаздыр.* XX әсрдә капиталист өлкәсиндә сосиализмә доғру кетмәкдән *горхан* бир адам ингилабчы демократ ола билмәз.

СОСИАЛИЗМӘ ДОҒРУ КЕТМӘКДӘН ГОРХУРКӘН ИРӘЛИЈӘ КЕТМӘК ОЛАРМЫ?

Шәрһимизин бундан габагкы һиссәси есерләрин вә меншевикләрин јајылмыш оппортунист идејаларындан тәрбијә алмыш бир охучуда асанлыгла белә бир е'тираз доғура биләр: бурада тәсвир олунан тәдбирләрин чоху әслиндә демократик тәдбирләр дејил, *артыг* сосиалист тәдбирләридир!

Буржуа, есер вә меншевик мәтбуатында (бу вә ја башга формада) ади һал алараг јајылмыш олан бу е'тираз, керидә галмыш капитализмин иртичачылыгла мүдафиәсидир, Струвесајағы мүдафиәдир. Дејирләр ки, куја биз сосиализм үчүн һәлә јетишмәмишик, сосиализм «тәтбиг етмәк» һәлә тездир, бизим ингилаб буржуа ингилабыдыр,—буна көрә дә буржуазијаја нөкәрчилик етмәк лазымдыр (һалбуки Франсанын бөјүк буржуа ингилабчылары 125 ил бундан әввәл бүтүн залымлара, һәм мүлкәдарлара, һәм дә капиталистләрә гаршы *террор* васитәсилә өзләринин ингилабыны бөјүк ингилаб етмишдиләр!).

Буржуазијаја хидмәт едән вә белә мүһакимә јеридән баша бәла марксистләр, һабелә онларын тәрәфинә кечмиш олан есерләр баша дүшмүрләр ки, (әкәр онларын фикринин нәзәри әсасларына бахыларса) империализм нә демәкдир? капиталист инһисарлары нә демәкдир? дөвләт нә демәкдир? ингилаби демократија нә демәкдир? Чүнки буну баша дүшдүкдә е'тираф етмәмәк олмаз ки, сосиализмә доғру кетмәдән ирәлијә кетмәк олмаз.

Империализм һаггында һамы данышыр. Лакин империализм инһисарчы капитализмдән башга бир шеј дејилдир.

Русијада да капитализмин инһисарчы капитализм олдуғуну «Продугол», «Продамет», шәкәр синдикаты вә с. кифајәт гәдәр ајдын көстәрир. Јенә һәмин шәкәр синдикаты инһисарчы капитализмин дөвләт-инһисарчы капитализмә кечмәсини бизә ајдын көстәрир.

Бәс дөвләт нә демәкдир? Бу, һаким синфин,—мәсәлән, Алманијада јункерләрин вә капиталистләрин

тәшкилатыдыр. Буна көрә дә алман Плехановларынын (Шејдеман, Ленч вә башгалары) «һәрби сосиализм» адландырдыглары шеј, һәгигәтдә һәрби-дөвләт инһисарчы капитализмидир, јахуд, даһа садә вә даһа ајдын десәк, фәһләләр үчүн һәрби каторгадыр, капиталистләрин мәнфәәтләринин һәрби гүввә илә горунмасыдыр.

Инди сиз кәлин, јункер-капиталист дөвләт *јеринә,* мүлкәдар-капиталист дөвләт јеринә *ингилаби-демократик* дөвләт, јә'ни *һәр чүр* имтијазлары ингилаби јолла ләғв едән, ән мүкәммәл демократизми ингилаби јолла һәјата кечирмәкдән горхмајан бир дөвләт гојмаға тәшәббүс един! Онда көрәрсиниз ки, һәгиги ингилаби-демократик дөвләт шәраитиндә дөвләт-инһисарчы капитализми һөкмән вә лабүд олараг сосиализмә доғру аддым вә аддымлар демәкдир!

Чүнки ән ири капиталист мүәссисәси инһисарчы олурса, онда, демәли, бүтүн халга хидмәт едир. Әкәр о, дөвләт инһисары олмушдурса, демәли, дөвләт (јә'ни *ингилаби* демократизм шәраитиндә әһалинин, биринчи нөвбәдә фәһләләрин вә кәндлиләрин силаһлы тәшкилаты)—дөвләт бүтүн мүәссисәнин фәалијјәтинә истигамәт верир—кимин мәнафејинә?

— ја мүлкәдарларын вә капиталистләрин мәнафејинә; онда һәмин дөвләт ингилаби-демократик дөвләт дејил, иртичачы-бүрократик дөвләтдир, империалист республикасыдыр;

— ја да ингилаби демократијанын мәнафејинә; онда *бу өзү сосиализмә доғру аддымдыр.*

Чүнки сосиализм дөвләт-капиталист инһисарындан ирәлијә доғру ән јахын аддымдан башга бир шеј дејилдир. Јахуд башга сөзлә десәк: сосиализм, бүтүн *халғын хејринә јөнәлдилән* вә буна көрә дә даһа капиталист инһисары олмајан дөвләт-капиталист инһисарындан башга бир шеј дејилдир.

Бурада орта бир јол јохдур. Инкишафын објектив кедиши еләдир ки, *инһисарлардан* (мүһарибә исә онларын сајыны, ролуну вә әһәмијјәтини онгат артырмышдыр) сосиализмә доғру кетмәдән ирәлијә кетмәк *олмаз.*

Ја кәрәк ишдә ингилабчы демократ оласан. Онда сосиализмә доғру аддымлар атмагдан горхмаг олмаз.

Ја да кәрәк сосиализмә доғру аддымлар атмагдан горхасан, бунлары Плехановсајағы, Дансајағы, Черновсајағы белә дәлилләрлә писләјәсән ки, куја бизим ингилаб буржуа ингилабыдыр, куја сосиализм «тәтбиг етмәк» олмаз вә и. а.—онда да һөкмән Керенски, Милјуков вә Корнилов тәрәфә јуварланасан, јә'ни фәһлә вә кәндли күтләләринин «ингилаби-демократик» сә'ләрини *иртичачы-бүрократик* јолла әзәсән.

Орта јол јохдур.

Ингилабымызын әсас зиддијјәти дә бундан ибарәтдир.

Үмумијјәтлә тарихдә, хүсусилә дә мүһарибә заманы бир јердә дајаныб галмаг олмаз. Ја ирәлијә, ја да кери јә кетмәк лазымдыр. Ингилаби јолла республика вә демократизм әлдә етмиш олан XX әср Русијасында сосиализмә *кетмәдән,* она тәрәф *аддымлар* атмадан (техниканын вә мәдәнијјәтин сәвијјәсиндән асылы олан вә бунунла мүәјјән едилән аддымлар: ири машынлы тәсәррүфаты кәндлиләрин әкинчилијиндә «тәтбиг етмәк» олмаз, шәкәр истеһсалында исә ону ләғв етмәк олмаз) ирәлијә кетмәк *олмаз.*

Ирәлијә кетмәкдән горхмаг исә, кери јә кетмәк *демәкдир* ки, буну да Серетели вә Черновларын ағылсыз јардымы илә чәнаб Керенскиләр едәрәк Милјуковлары вә Плехановлары севиндирирләр.

Тарихин диалектикасы мәһз елә дир ки, мүһарибә инһисарчы капитализмин дөвләт-инһисарчы капитализмә чеврилмәсини сон дәрәчә сүр'әтләндирәрәк, *бунунла да* бәшәриј јәти сосиализмә сон дәрәчә јахынлашдырмышдыр.

Империалист мүһарибәси сосиалист ингилабынын әрәфәсидир. Һәм дә бунун сәбәби јалныз о дејил ки, мүһарибә өз дәһшәтләри илә пролетар үсјаны доғурур,—сосиализм игтисади чәһәтдән јетишмәмишдирсә, һеч бир үсјан сосиализм јаратмаз,—она көрә ки, дөвләт-инһисарчы капитализми сосиализм үчүн там *мадди* һазырлыгдыр, онун *башланғычыдыр,*

тарих пилләканынын елә бир пилләсидир ки, онунла (пиллә илә) сосиализм адланан пиллә арасында *һеч бир ара пилләси јохдур.*

* *
*

Бизим есерләр вә меншевикләр сосиализм мәсәләсинә доктриначылыгла әзбәрләдикләри вә пис баша дүшдүкләри нәзәријјә бахымындан јанашырлар. Онлар сосиализми узаг, намә'лум, гаранлыг бир кәләчәк кими тәсәввүр едирләр.

Һалбуки инди сосиализм мүасир капитализмин бүтүн пәнчәрәләриндән бизә бахыр, сосиализм бу ән јени капитализм әсасында ирәлијә доғру бир аддым олан һәр бир бөјүк тәдбирдә билаваситә, *әмәли* олараг өзүнү көстәрир.

Үмуми әмәк мүкәлләфијјәти нәдир?

Бу, ән јени инһисарчы капитализм әсасында ирәлијә атылан бир аддымдыр, бүтөвлүкдә игтисади һәјаты мүәјјән үмуми план үзрә низама салмаг үчүн атылан аддымдыр, халг әмәјинә гәнаәт етмәк, онун капитализм тәрәфиндән мә'насыз јерә исраф едилмәси гаршысыны алмаг јолунда атылан аддымдыр.

Алманијада јункерләр (мүлкәдарлар) вә капиталистләр үмуми әмәк мүкәлләфијјәти тәтбиг едирләр, онда да бу, фәһләләр үчүн һөкмән һәрби каторга олур.

Лакин ејни тәдбири көтүрүн вә ингилаби-демократик дөвләт шәраитиндә онун әһәмијјәти үзәриндә дүшүнүн. Фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләри тәрәфиндән тәтбиг едилән, низама салынан вә истигамәтләндирилән үмум әмәк мүкәлләфијјәти *һәлә* сосиализм *дејилдир,* лакин бу *даһа* капитализм дә *дејилдир.* Бу—сосиализмә *доғру* чох нәһәнк бир *аддымдыр,* елә бир аддымдыр ки, там демократија мүһафизә едилдији шәраитдә, күтләләрә гаршы ешидилмәмиш тәчавүзләрә јол вермәдән белә бир аддымдан кери јә, капитализмә гајытмаг олмазды.

ДАҒЫНТЫЈА ГАРШЫ МҮБАРИЗӘ ВӘ МҮһАРИБӘ

Јахынлашан фәлакәтлә мүбаризә тәдбирләри мәсәләси бизи башга чох мүһүм бир мәсәләни: дахили сијасәтин харичи сијасәтлә әлагәси мәсәләсини, јахуд башга сөзлә десәк: ишғалчы мүһарибә, империалист мүһарибәси илә ингилаби мүһарибә, пролетар мүһарибәси арасындакы, чинајәткар-сојғунчу мүһарибә илә әдаләтли-демократик мүһарибә арасындакы нисбәт мәсәләсини ишыгландырмаға сөвг едир.

Фәлакәтлә мүбаризәнин бүтүн тәсвир етдијимиз тәдбирләри өлкәнин мүдафиә габилијјәтини, јахуд башга сөзлә десәк, һәрби гүдрәтини, гејд етдијимиз кими, сон дәрәчә артырарды. Бу бир тәрәфдән. Дикәр тәрәфдән дә, ишғалчы мүһарибәни әдаләтли мүһарибәјә чевирмәдән, капиталистләрин мәнафеји үчүн капиталистләр тәрәфиндән апарылан мүһарибәни, бүтүн зәһмәткешләрин вә истисмар олунанларын мәнафеји үчүн пролетариат тәрәфиндән апарылан мүһарибәјә чевирмәдән һәмин тәдбирләри һәјата кечирмәк олмаз.

Доғрудан да. Банкларын вә синдикатларын милли-ләшдирилмәси вә бунунла бирликдә тичарәт сирринин ләғв едилмәси вә капиталистләр үзәриндә фәһлә нәзарәтинин гојулмасы нәинки јалныз халг әмәјинә чох бөјүк гәнаәт оларды, гуввә вә васитәләрә гәнаәт етмәк имканы верәрди, һәмчинин әһалинин зәһмәткеш *кütлəлəринин,* әһалинин чохлуғунун вәзијјәтини јахшылашдырмыш оларды. Һамы билир ки, мүасир мүһарибәдә игтисади тәшкилатын һәлледичи әһәмијјәти вардыр. Русијада тахыл, көмүр, нефт, дәмир кифајәт гәдәрдир—бу чәһәтдән бизим вәзијјәтимиз Авропанын мүһарибә едән өлкәләриндән һәр һансынын вәзијјәтиндән јахшыдыр. Көстәрдијимиз васитәләрлә дағынтыја гаршы мүбаризә апарыркән күтләләрин өзфәалијјәтини бу мүбаризәјә чәлб етмәклә, күтләләрин вәзијјәтини јахшылашдырмагла, банклары вә синдикатлары миллиләшдирмәклә Русија бүтүн өлкәни өлчүлмәз дәрәчәдә даһа јүксәк игтисади мүтәшәккиллик пилләсинә галдырмаг үчүн өз ингилабындан вә өз демократизминдән истифадә етмиш оларды.

Әкәр есерләр вә меншевикләр, бүтүн нәзарәт тәдбирләрини ләнкидән вә истеһсала гаршы саботажлыг едән буржуазија илә «коалисија» дүзәлтмәк әвәзинә апрелдә һакимијјәти Советләрин әлинә кечирсәјдиләр вә өз гүввәләрини «назирләрин тез-тез дәјишилмәси» ојununa дејил, кадетләрлә бир сырада назирләр, назир мүавинләри вә и. а. вә с. јерләриндә бүрократчасына мөһкәм отурмаға дејил, фәһләләрә вә кәндлиләрә, *онларын* капиталистләр *үзәриндә* нәзарәт гојмасында, онларын капиталистләр *әлејһинә мүһарибәсиндә* рәһбәрлик етмәјә сәрф етсәјдиләр, онда Русија инди игтисади чәһәтдән симасыны тамамилә дәјишмиш бир өлкә оларды, кәндлиләринин торпағы олан, банклары миллиләшдирилмиш бир өлкә оларды, јә'ни *бу чәһәтдән* (бу исә мүасир һәјатын чох мүһүм игтисади әсасларыдыр) бүтүн галан капиталист өлкәләриндән *јүксәкдә* дурарды.

Банклары миллиләшдирилмиш *олан* өлкәнин мүдафиә габилијјәти, һәрби күдрәти, банклары хүсуси шәхсләрин әлләриндә галан өлкәнинкиндән *јүксәкдир*. Торпағы кәндли комитәләринин әлиндә олан кәндли өлкәсинин һәрби күдрәти, мүлкәдар торпаг саһиблијинин олдуғу өлкәнинкиндән *јүксәкдир*.

Даим франсызларын 1792—1793-чү илләрдәки гәһрәман вәтәнпәрвәрлијинә вә һәрби икидлик мө'чүзәләринә истинад едирләр. Лакин бу мө'чүзәләри мүмкүн едән јеканә амили, јә'ни мадди, тарихи-игтисади шәртләри јаддан чыхарырлар. Вахты кечмиш феодализмә һәгигәтән ингилаби јолла диван тутулмасы, бүтүн өлкәнин даһа јүксәк истеһсал үсулуна, азад кәндли торпаг саһиблијинә кечмәси, һәм дә әсл ингилаби-демократик сүр'әтлә, гәтијјәт, сә'ј вә фәдакарлыгла кечмәси—Франсаны «е'чазкар» бир сүр'әтлә хилас едиб онун тәсәррүфат тәмәлини *дәјишдирән, јениләшдирән* мадди, игтисади шәртләр мәһз будур.

Франсанын тимсалы бизә бир вә анчаг бир шеји көстәрир: Русијаны мүдафиә габилијјәтли етмәк үчүн, бурада да күтләви гәһрәманлыг «мө'чүзәләринә» наил олмаг үчүн бүтүн көһнәлији «јакобинчи» амансызлығы илә сүпүрүб атмаг вә Русијаны *тәсәррүфат чәһәтдән*

јенилəшдирмək, јенидəн гурмаг лазымдыр. XX əсрдə буну исə бир тək чаризми сүпүрүб атмагла етмək олмаз (Франса 125 ил əввəл бунунла кифајətлəнмəди). Буну һətта бир тək мүлкəдар торпаг саһиблијини ингилаби јолла мəһв етмəклə (биз һətта буну да етмəмишик, чүнки есерлəр вə меншевикләр кəндлиләрə хəјанət етмишləр!), бир тək торпағы кəндлиләрə вермəклə дə етмək олмаз. Чүнки биз XX əсрдə јашајырыг; *банклар үзəриндə һөкмранлыг олмадан,* торпаг үзəриндə һөкмранлыг халгын һəјатыны дəјишдирə билмəз, јенилəшдирə билмəз.

XVIII əсрин ахырларында Франсанын мадди, истеһсал чəһətдəн јенилəшдирилмəси сијаси вə мə'нəви чəһətдəн јенилəшдирилмəси илə, ингилаби демократијанын вə ингилабчы пролетариатын (демократија пролетариатдан ајрылмырды вə пролетариат демократија илə һəлə, демək олар, бирləшмиш һалда иди) диктатурасы илə,—иртичачы нə варса һамысына гаршы амансыз мүһарибə е'лан едилмəси илə əлагədар иди. Бүтүн халгда вə хүсусən күтləләрдə, јə'ни *мəзлум* синифлəрдə һədсиз ингилаби чошғунлуг вар иди; мүһарибəни *һамы* ədаləтли мүһарибə, мүдафиə мүһарибəси һесаб едирди вə *əслиндə* дə белə *иди.* Ингилабчы Франса өзүнү иртичачы-монархијачы Авропадан мүдафиə едирди. 1792—1793-чү илləрдə дејил, бир чох илləр сонра, өлкə дахилиндə иртичанын гələбəсиндəн *сонра* Наполеонун əксингилаби диктатурасы Франсанын апардығы мүһарибələри мүдафиə мүһарибələриндəн ишғалчы мүһарибələрə чевирди.

Бəс Русијада нечə? Биз капиталистləрин мənафеји үчүн, империалистləрлə иттифагда, *чарын* Инкилтəрənин вə с. капиталистləри илə бағладығы кизли мүгавиləләрə ујғун олараг империалист мүһарибəсини давам етдиририк; чар һəмин мүгавиləләрдə өзкə өлкələри, Истанбулу, Лвову, Ермənистаны вə и. а. гарət етмəји рус капиталистləринə вə'д етмишди.

Нə гədəр ки, Русија ədаləтли сүлһ тəклиф етмəмиш вə империализмлə əлагəни кəсмəмишдир, онун апардығы мүһарибə ədаləтсиз, иртичачы, ишғалчы мүһарибə олараг галыр. Мүһарибəнин сосиал характери,

онун һәгиги мә'насы дүшмән гошунларынын һарада дурмасы илә мүәјјән олунмур (есерләр вә меншевикләр авам кәндли бајағылығы дәрәчәсинә алчаларағ зәнн едирләр ки, бунунла мүәјјән олунур). Бу характер, мүһарибәнин *һансы сијасәти* давам етдирдији илә («мүһарибә сијасәтин давамыдыр»), *һансы синфин* нә мәгсәдлә мүһарибә етдији илә мүәјјән олунур.

Күтләләри кизли мүгавиләләрә әсасән сојғунчу мүһарибәјә апармаг вә онларын чошғунлуғуна үмид бағламаг олмаз. Ингилабчы Русијанын габагчыл синфи олан пролетариат мүһарибәнин чинајәт олдуғуну кетдикчә даһа ајдын баша дүшүр вә буржуазија күтләләри бу фикриндән нәинки дөндәрә билмәмишдир, һәтта әксинә, мүһарибәнин чинајәт олдуғу дүшүнчәси артыр. Русијада һәр *ики пајтахтын* пролетариаты гәти сурәтдә бејнәлмиләлчи олмушдур!

Бурада мүһарибә леһинә күтләви чошғунлугдан данышыг ола билмәз!

Бири о бири илә, дахили сијасәт харичи сијасәтлә мөһкәм бағлыдыр. Чәсарәт вә гәтијјәтлә бөјүк игтисади ислаһатлар һәјата кечирән халгын ән бөјүк гәһрәманлығы олмадан өлкәни мүдафиәјә габил етмәк олмаз. Һәмчинин империализмлә әлагәни кәсмәдән, бүтүн халглара демократик сүлһ тәклиф етмәдән, бу јолла да мүһарибәни ишғалчы, сојғунчу, чинајәткар мүһарибәдән әдаләтли, ингилаби мүһарибәјә, мүдафиә мүһарибәсинә **чевирмәдән** күтләләрдә гәһрәманлыг ојатмаг олмаз.

Һәм дахили, һәм дә харичи сијасәтдә капиталистләрлә әлагәнин јалныз гәти вә ардычыл сурәтдә кәсилмәси, ингилабымызы вә империализмин дәмир мәнкәнәсинә салынмыш өлкәмизи хилас едә биләр.

ИНГИЛАБИ ДЕМОКРАТИЈА ВӘ ИНГИЛАБЧЫ ПРОЛЕТАРИАТ

Мүасир Русијанын демократијасы һәгигәтән ингилаби олмаг үчүн пролетариатла сых иттифагда олмалы, ахыра гәдәр ингилабчы синиф олан пролетариатын мүбаризәсинә көмәк етмәлидир.

Ешидилмәмиш дәрәчәдә бөјүк олан лабуд фәлакәтлә мүбаризә васитәләри мәсәләсинин тәһлили бу нәтичәјә кәтириб чыхарыр.

Мүһарибә елә бир һәдсиз бөһран јаратмышдыр, халгын мадди вә мә'нәви гүввәләрини елә кәркинләшдирмишдир, бүтүн мүасир ичтимаи тәшкилата елә зәрбәләр вурмушдур ки, бәшәријјәт ики јолдан бирини сечмәјә мәчбур олмушдур: ја мәһв олмалы, ја да ән тезликлә вә ән әсаслы сурәтдә даһа јүксәк истеһсал үсулуна кечмәк үчүн өз мүһәддәратыны ән ингилабчы синфә тапшырмалы.

Бир сыра тарихи сәбәбләр—Русијанын даһа чох керидә галмасы, мүһарибәнин онун үчүн хүсуси чәтинликләри, чаризмин даһа чох чүрүмәси, 1905-чи ил ән'әнәләринин сон дәрәчә чанлы олмасы—үзүндән Русијада ингилаб башга өлкәләрә нисбәтән тез баш верди. Ингилаб нәтичәсиндә Русија өз *сијаси* гурулушу чәһәтдән бир нечә ајда габагчыл өлкәләрә чатды.

Лакин бу аздыр. Мүһарибә амансыздыр, мәсәләни сон дәрәчә кәскин гојур: ја мәһв олмалы, ја да габагчыл өлкәләрә *игтисади чәһәтдән дә* чатмалы вә онлары өтүб кечмәли.

Бу мүмкүндүр, чүнки чохлу мигдар габагчыл өлкәләрин һазыр тәчрүбәси, онларын техника вә мәдәнијјәтинин һазыр нәтичәләри көзүмүзүн габағындадыр. Мүһарибә әлејһинә Авропада артан протест, үмумдүнја фәһлә ингилабынын артмасы шәраити бизә мә'нәви јардым көстәрир. Империалист мүһарибәси заманы сон дәрәчә надир олан ингилаби-демократик азадлыг бизә тәкан верир, бизи ирәлијә сөвг едир.

Ја мәһв олмалы, ја да бөјүк сүр'әтлә ирәлиләмәли. Тарих мәсәләни белә гојмушдур.

Белә бир заманда пролетариатын кәндлиләрә мүнасибәти дә мәсәләнин болшевикләр тәрәфиндән көһнә гојулушуну—буну мүвафиг сурәтдә дәјишдирмәклә—тәсдиг едир: кәндлиләри буржуазијанын тә'сири алтындан чыхартмалы. Ингилабын хилас едилмәсинин рәһни анчаг бундадыр.

Кәндлиләр исә бүтүн хырда буржуа күтләсинин сајча ән бөјүк нүмајәндәләридир.

Бизим есерләр вә меншевикләр өзләринә иртичачы бир рол: кәндлиләри буржуазијанын тә'сири алтында сахламаг, кәндлиләри пролетариатла дејил, буржуазија илә коалисијаја сөвг етмәк ролуну көтүрмүшләр.

Ингилабын тәчрүбәси күтләләри тез өјрәдир. Есерләрин вә меншевикләрин иртичачы сијасәти исә ифлас едир: онлар һәр ики пајтахтын Советләриндә әзилмишләр[78]. Һәр ики хырда буржуа-демократик партијада «сол» мүхалифәт артыр. Питердә 1917-чи ил сентјабрын 10-да есерләрин шәһәр конфрансы сәсләрин үчдә икисиндән ибарәт чохлуғуну, пролетариатла иттифага мејл едән, буржуазија илә иттифагы (коалисијаны) рәдд едән *сол* есерләрә верди.

Есерләр вә меншевикләр буржуазијанын севдији бир шеји: буржуазија илә демократијаны бир-бириндән гаршы гојмағы тәкрар едирләр. Лакин белә гаршыгојма әслиндә, пуду аршынла мүгајисә етмәк кими бир мә'насыздыр.

Бир демократик буржуазија вар, бир дә буржуа демократијасы: јалныз һәм тарих, һәм дә сијаси игтисад сәһәсиндә тамамилә авам оланлар буну инкар едә биләрләр.

Јанлыш гаршыгојма есерләрә вә меншевикләрә шәксиз бир факты: буржуазија илә пролетариат арасында *хырда буржуазијанын* дурдуғу фактыны *пәрдәләмәк* үчүн лазым олмушдур. Хырда буржуазија өз игтисади синфи вәзијјәтинә көрә лабүд олараг буржуазија илә пролетариат арасында тәрәддүд едир.

Есерләр вә меншевикләр хырда буржуазијаны буржуазија илә иттифага тәрәф чәкирләр. Онларын бүтүн «коалисијасынын», бүтүн коалисијалы һөкумәтинин, типик јарымкадет олан Керенскинин бүтүн сијасәтинин мәнијјәти бундан ибарәтдир. Ингилабын јарым или әрзиндә бу сијасәт тамамилә ифлас етмишдир.

Кадетләр кам алырлар: ингилаб куја ифлас етмишдир, ингилаб нә мүһарибәнин, нә дә дағынтынын өһдәсиндән *кәлмәмишдир.*

Доғру дејилдир. Ифлас едән *кадетләрдир* вә *меншевикләрлә бирликдә есерләрдир,* чүнки бу блок (иттифаг) јарым ил Русијаны идарә етмиш, јарым ил әрзиндә дағынтыны гүввәтләндирмиш, һәрби вәзијјәти долашдырмыш вә чәтинләшдирмишдир.

Буржуазијанын *есерләр вә меншевикләрлә иттифагының* ифласы нә гәдәр мүкәммәл оларса, халг бир о гәдәр тез *өјрәнәр.* Халг бир о гәдәр асанлыгла *доғру* чарә: ән јохсул кәндлиләрин, јә'ни кәндлиләрин чохлуғунун пролетариатла иттифагындан ибарәт чарәни тапар.

10—14 сентјабр 1917-чи ил.

ИНГИЛАБЫН ӘСАС МӘСӘЛӘЛӘРИНДӘН БИРИ

Һәр бир ингилабын ән башлыча мәсәләси, шүбһәсиз, дөвләт һакимиҗҗәти мәсәләсидир. Һакимиҗҗәтин һансы синфин әлиндә олмасы һәр шеји һәлл едир. Русијада башлыча һөкумәт партијасынын гәзети «Дело Народа» бу јахынларда (№ 147) һакимиҗҗәт һаггындакы мүбаһисәләр үзүндән Мүәссисләр мәчлиси мәсәләсинин дә, тахыл мәсәләсинин дә унудулмасындан шикаҗәтләнирдисә, есерләрә чаваб вериб демәк лазымдыр ки, өзүнүздән шикаҗәтләнин. Ахы, мәһз *сизин* партијанызын тәрәддүдләри, гәтиҗҗәтсизлији һәм «назирләрин тез-тез дәҗишилмәсинин» узанмасында һәм Мүәссисләр мәчлисинин сонсуз тә'хирә салынмасында, һәм дә тахыл инһисары вә өлкәнин тахылла тәчһиз едилмәси үчүн гәбул едилән вә нәзәрдә тутулан тәдбирләрин капиталистләр тәрәфиндән позулмасында ән чох мүгәссирдир.

Һакимиҗҗәт мәсәләси үзәриндән нә јан кечмәк, нә дә бу мәсәләни узатмаг олмаз, чүнки мәһз бу мәсәлә ингилабын инкишафында, онун харичи вә дахили сијасәтиндә *һәр шеји* һәлл едән әсас мәсәләдир. Бизим ингилабын һакимиҗҗәт гурулушу саһәсиндәки тәрәддүдләр үчүн јарым или «һәдәрә сәрф етдији» шәксиз бир фактдыр, бу факт есерләрин вә меншевикләрин мүтәрәддид сијасәтиндән доғмушдур. Бу партијаларын сијасәти исә, нәтичә е'тибарилә, хырда буржуазијанын синфи вәзиҗҗәтиндән, капиталла әмәк арасындакы мүбаризәдә онун игтисади сәбатсызлығындан доғмушдур.

Инди бүтүн мәсәлә олдугча сәнкин мәзмуну олан бу бөјүк јарым ил әрзиндә хырда буржуа демократијасынын бир шеј өјрәниб-өјрәнмәмәсиндәдир. Әкәр өјрәнмәмишсә, онда ингилаб мәһв олуб кетди вә јалныз пролетариатын галибијјәтли үсјаны ону хилас едә биләр. Әкәр өјрәнмишсә, онда дәрһал мөһкәм, төрәддүд етмәјән бир һакимијјәт јаратмагдан башламаг лазымдыр. Јалныз әһалинин ачыг-ајдын вә гәти *чохлуғуна* архаланан бир һакимијјәт халг ингилабы, јә'ни күтләләри, фәһлә вә кәндлиләрин чохлуғуну ајаға галдырыб һәјата чәлб едән ингилаб заманы сабит ола биләр. Русијада дөвләт һакимијјәти индијәдәк *әслиндә буржуазијанын* әлиндә галмагдадыр, буржуазија исә јалныз ајры-ајры күзәштләр етмәјә мәчбур олур (ертәси күн дә бунлары кери алмага башлајыр), вә'дләр верир (вә бунлары јеринә јетирмир), өз һөкмранлығыны кизләтмәк үчүн һәр чүр пәрдәләр ахтарыр (вә «виҹданлы коалисија» кими заһири бир чәһәтлә халгы алдадыр) вә и. а. вә с. Сөздә халг һөкүмәти, демократик, ингилаби һөкүмәт вардыр, ишдә исә халга зидд, антидемократик, әксингилаби, буржуа һөкүмәти вардыр, бах бу зиддијјәт индијәдәк мөвчуд олмуш вә һакимијјәтин там сабатсызлығы вә төрәддүдләринин, чәнаб есерләрин вә меншевикләрин (халг үчүн) бу гәдәр кәдәрли бир шәкилдә сә'јлә мәшғул олдуглары бүтүн бу «назирләрин тез-тез дәјишилмәсинин» мәнбәји олмушдур.

Ја Советләр говулмалы вә шәрәфсизликлә өлүб кетмәлидир, ја да бүтүн һакимијјәт Советләрә кечмәлидир—мән 1917-чи ил ијунун әввәлләриндә Үмумрусија Советләр гурултајы гаршысында белә демишдим[79] вә ијул илә август әһвалаты бу сөзләрин доғрулуғуну сон дәрәчә ајдын сүрәтдә тәсдиг етди. Һакимијјәтин әслиндә халгын чүзи бир азлығынын, буржуазијанын, истисмарчыларын ихтијарына верилмәсини һакимијјәтин «төмәлини кенишләндирмәк» адландыран буржуазијанын әлалтылары, Потресов, Плеханов вә башгалары нә гәдәр јалан данышсалар да, јалныз Советләр һакимијјәти халгын чохлуғуна ачыгча архаланан сабит бир һакимијјәт ола биләр.

Јалныз Совет һакимијјәти һәтта ән чошгун ингилабын ән чошгун анларында белә сабит ола биләр, јалныз бу һакимијјәти девирмәк олмаз, јалныз бу һакимијјәт ингилабын даим вә кениш инкишаф етмәсини, Советләр дахилиндә партијаларын динч мүбаризәсини тә'мин едә биләр. Нә гәдәр ки, белә һакимијјәт јарадылмајыб, гәтијјәтсизлик, сәбатсызлыг, тәрәддүдләр, консуз «һакимијјәт бөһранлары», назирләрин нәһајәтсиз сүрәтдә тез-тез дәјишилмәси кими бир ојунбазлыг, һәм сағдан, һәм дә солдан олан партлајышлар лабүддүр.

Лакин «һакимијјәт Советләрә» шүары чох тез-тез, бәлкә, һәтта әксәр һалларда тамамилә јанлыш олараг «Советләрдәки чохлуг партијаларындан ибарәт һөкумәт» мә'насында баша дүшүлүр, биз дә тамамилә јанлыш олан бу фикир үзәриндә әтрафлы дајанмаг истәрдик.

«Советләрдәки чохлуг партијаларындан ибарәт һөкумәт»—бүтүн көһнә дөвләт һакимијјәти апаратынын, башдан-баша мә'мурлуг руһунда, башдан-баша гејридемократик руһда олан, һәтта есерләрин вә меншевикләрин дә програмларында көстәрилән чидди ислаһатлары һәјата кечирә билмәјән апаратын тохунулмазлыгы сахланмаг шәртилә назирләрин тәркибиндә шәхси дәјишикликләр демәкдир.

«Һакимијјәт Советләрә»—бүтүн көһнә дөвләт апаратынын, бүтүн демократик тәдбирләрә әнкәл төрәдән бу мә'мур апаратынын көкүндән дәјишдирилмәси, бу апаратын арадан галдырылмасы вә онун јени, халг апараты илә, јә'ни Советләрин һәгигәтән демократик апараты илә, халгын, фәһлә, әскәр вә кәндлиләрин мүтәшәккил вә силаһлы чохлуғу апараты илә әвәз едилмәси, тәкчә депутатлар сечкисиндә дејил, һабелә дөвләти идарә етмәкдә дә, ислаһат вә дәјишикликләр кечирмәкдә дә халгын чохлуғунун тәшәббүс вә мүстәгиллик көстәрмәсинин тә'мин едилмәси демәкдир.

Бу фәрги даһа ајдын вә әјани шәкилдә көстәрмәк үчүн һөкумәт партијасының, есерләр партијасының гәзети «Дело Народа»нын бир мүддәт бундан әввәл етдиҹи гијмәтли бир е'тирафы хатырладаг. Һәмин

гәзет јазырды ки, һәтта сосиалист назирләрә верилән назирликләрдә (бу сөзләр кадетләрлә бәднам коалисија заманы јазылмышды, о заман меншевикләр вә есерләр назир идиләр), *һәтта* бу назирликләрдә дә бүтүн идарә апараты көһнә гајдада галмышдыр вә бу апарат бүтүн ишә әнкәл төрәдир.

Бу исә ајдындыр. Буржуа-парламентли өлкәләрин, һабелә хејли дәрәчәдә буржуа-конститусијалы өлкәләрин бүтүн тарихи көстәрир ки, назирләрин дәјишилмәсинин әһәмијјәти чох аздыр, чүнки реал идарә ишинин чох бөјүк мә'мурлар ордусунун әлиндәдир. Бу орду исә башдан-баша антидемократик руһдадыр, мин вә милјон телләрлә мүлкәдарлар вә буржуазија илә бағлыдыр, һәр шәкилдә онлардан асылыдыр. Бу орду буржуа мүнасибәтләри мүһитиндәдир, јалныз бу мүһитдә нәфәс алыр, бу орду донуб галмышдыр, әталәтлидир, гыч олмушдур, бу орду һәмин мүһитдән чыхмаг игтидарында дејилдир, бу орду көһнә гајдадан башга бир шәкилдә дүшүнә, һисс едә вә иш көрә билмир. Бу орду мә'мур интизамы мүнасибәтләри илә, мүәјјән «дөвләт» хидмәти имтијазлары мүнасибәтләри илә бағлыдыр, бу ордунун јухары сыралары илә сәһмләр вә банклар васитәсилә тамамилә малијјә капиталынын әсиридир, мүәјјән дәрәчәдә онларын өзләри һәмин капиталын акентләриндән, онун мәнафе вә нүфузуну тәмсил едәнләрдән ибарәтдир.

Бу дөвләт апараты васитәсилә торпаг үзәриндәки мүлкәдар мүлкијјәтинин өдәнчсиз ләғв едилмәси вә ја тахыл инһисары вә с. кими дәјишикликләр јаратмаға тәшәббүс етмәк ән бөјүк хүлјадыр, өзүнү вә халгы сон дәрәчә алдатмагдыр. Бу апарат Франсада үчүнчү республика кими «монархсыз монархија» шәклиндә республика јаратмагла республикачы буржуазијаја гуллуг едә *биләр,* лакин белә бир дөвләт апараты капиталын һүгугларыны, «мүгәддәс хүсуси мүлкијјәт» һүгугларыны нәинки мәһв едән, һәтта һеч олмазса чидди сурәтдә азалдан вә ја мәһдудлашдыран ислаһатлар кечирмәјә гәтијјән гадир дејилдир. Буна көрә дә, «сосиалистләрин» иштиракы илә һәр чүр «коалисијалы» һөкумәтләр јарандыгда һәмишә белә бир вә-

зиjjәт әмәлә кәлир ки, бу сосиалистләр ичәрисиндә һәтта ajры-ajры шәхсләр тамамилә вичданлы олдугда да, онлар әслиндә буржуа һөкумәти үчүн бош бир бәзәкдән вә ja пәрдәдән ибарәт олурлар, халгын һиддәтини бу һөкумәтдән узаглашдырмаг васитәси олурлар, һәмин һөкумәтин күтләләри алдатмасы аләти олурлар. 1848-чи илдә Луи Блан да белә олмушдур, о замандан бәри Инкилтәрә вә Франсада сосиалистләр һөкумәтдә иштирак етдикдә он дәфәләрлә белә олмушлар, 1917-чи илдә Черновлар вә Серетелиләр дә белә олмушлар, буржуа гурулушу галдыгча вә көһнә буржуа, мә'мур дөвләт апараты тохунулмаз сахландыгча белә олмуш вә белә дә олачагдыр.

Фәһлә, әскәр, кәндли депутатлары Советләри дә хүсусилә она көрә гиjмәтлидир ки, онлар jени, сон дәрәчәдә daha jүксәк, мүгajисә едилмәjәчәк дәрәчәдә daha демократик бир дөвләт апараты *типидир.* Есерләр вә меншевикләр Советләри (хүсусулә Питер Советини вә Үмумрусија Советини, jә'ни МИК-и), «нәзарәт» пәрдәси алтында ачыз гәтнамәләр чыхармаг вә арзулар ирәли сүрмәклә—һөкумәтин ән нәзакәтли вә лүтфкар бир тәбәссүмлә бир кәнара атдығы гәтнамәләр чыхармаг вә арзулар ирәли сүрмәклә—мәшғул олан бош наггалханаja дөндәрмәк үчүн һәр иши, мүмкүн олан вә мүмкүн олмаjан һәр иши көрмүшләр. Лакин Советләрдә бүтүн көһнәлиjин бир мүддәт бир кәнара атылмасы вә ингилабчы күтләләрин тәшәббүсүнүн әзәмәтли, гүдрәтли, jенилмәз бир шеj кими мejдана чыхмаға башламасы үчүн корниловчулуғун jахшыча бир фыртына олачағыны билдирән «сәрин күләjинин» әсмәси кифajәт иди.

Гоj бүтүн кәмә'тигадлар бу тарихи нүмунәдән дәрс алсынлар. Гоj, «һөкмән буржуазиjаны мүдафиә етмәjә мejл көстәрән көһнә апараты әвәз едәчәк апаратымыз jохдур» дejәнләр утансынлар. Чүнки бу апарат *вардыр.* Бу мәһз Советләрдир. Күтләләрин тәшәббүс вә мүстәгиллиjиндән горхмаjын, күтләләрин ингилаби тәшкилатларына инанын,—онда сиз дөвләт һәjатынын *бүтүн* сahәләриндә фәһлә вә кәндлиләрин корниловчулуғуна гаршы бирләшмәсиндә вә чошгунлуғунда көр-

дүјүнүз кими бир гүввәсини, әзәмәт вә јенилмәзлијини көрәрсиниз.

Есер вә меншевик рәһбәрләрин күнаһы ән чох бунда иди ки, онлар күтләләрә инанмыр, онларын тәшәббүсүндән горхур, онларын мүстәгиллијиндән горхур, онларын ингилаби әзмкарлығына сәдагәтлә, һәртәрәфли көмәк етмәк әвәзиндә, бунун гаршысында горхуја дүшүрдүләр. Онларын гәтијјәтсизлији, онларын тәрәддүдләри, онларын көһнә, бүрократик дөвләт апаратынын көһнә тулуғуна тәзә чахыр төкмәк кими сонсуз вә тамамилә нәтичәсиз тәшәббүсләринин ән дәрин көкләриндән бири бундадыр.

1917-чи илдә рус ингилабында ордунун демократикләшдирилмәси әһвалатыны, Черновун назирлик әһвалатыны, Палчинскинин «шаһлығы» әһвалатыны, Пешехоновун чыхыб кетмәси әһвалатыны көтүрүн—сиз јухарыда дејиләнләрин һәр аддымда ән ајдын шәкилдә тәсдиг олундуғуну көрәрсиниз. Сечкили әскәр тәшкилатларына там е'тимад едилмәмәси, рәисләрин әскәрләр тәрәфиндән сечилмәси принсипинин тамамилә һәјата кечирилмәмәси нәтичәсиндә белә бир вәзијјәт әмәлә кәлмишди ки, Корниловлар, Калединләр вә әксингилабчы забитләр ордуда башчы олмушдулар. Бу фактдыр. Ким гәсдән көзүнү јуммаг истәмирсә, көрмәјә билмәз ки, корниловчулугдан *сонра* Керенски һөкумәти һәр шеји *көһнә гајдада сахлајыр, ишдә корниловчулуғу бәрпа едир.* Алексејевин тә'јин едилмәси, Клембовскиләрлә, Гагаринләрлә, Багратионларла вә башга корниловчуларла «сүлһ» бағланмасы, Корнилов вә Калединин өзү илә јумшаг рәфтар едилмәси—бунларын һамысы ајдындан да ајдын көстәрир ки, Керенски ишдә корниловчулуғу бәрпа едир.

Орта јол јохдур. Тәчрүбә көстәрди ки, орта јол јохдур. Ја бүтүн һакимијјәт Советләрә кечмәли вә орду тамамилә демократикләшдирилмәли, ја да корниловчулуг олмалыдыр.

Бәс Черновун назирлик әһвалаты нечә? Мәкәр бу сүбут етмәдими ки, кәндлиләрин еһтијачыны һәгигәтән өдәмәк үчүн атылан һәр бир аз-чох чидди аддым, кәндлиләрә, онларын өз күтләви тәшкилатлары вә һә-

рәкәтләринә е'тимад бәсләндијини көстәрән һәр бир аддым бүтүн кәндлиләр арасында ән бөјүк бир руһ јүксәклијинә сәбәб олмушдур. Чернов исә аз гала дөрд ај кадетләрлә вә мә'мурларла «чәрчилик етмәли» вә «чәрчилик етмәли» олмушдур, онлар исә сонсуз тә'хирәсалма вә көзләмә васитәсилә ән нәһајәт ону һеч бир иш көрмәдән чыхыб кетмәјә мәчбур етдиләр. Мүлкәдарлар вә капиталистләр бу дөрд ај үчүн вә бу дөрд ај әрзиндә «ојуну уддулар», мүлкәдар торпаг саһибликини горујуб сахладылар, Мүәссисләр мәчлисини ләнкитдиләр, торпаг комитәләринә гаршы һәтта бир сыра чәза тәдбирләринә башладылар.

Орта јол јохдур. Тәчрүбә көстәрди ки, орта јол јохдур. Ја мәркәздә дә, јерләрдә дә бүтүн һакимијјәт Советләрә кечмәли, Мүәссисләр мәчлисинин гәрарынадәк *дәрһал* бүтүн торпаг кәндлиләрә верилмәли, ја да мүлкәдарлар вә капиталистләр һәр шеји ләнкидәчәк, мүлкәдар һакимијјәтини бәрпа едәчәк, кәндлиләри һиддәтләнмәк дәрәчәсинә чатдырачаг вә иши сон дәрәчә дәһшәтли бир кәндли үсјанына кәтириб чатдырачаглар.

Истеһсал үзәриндә аз-чох чидди нәзарәт гојулмасыны капиталистләрин (Палчинскинин көмәји илә) позмалары, тахыл инһисарыны, тахыл вә мәһсулларын демократикчәсинә бөлүшдүрүлмәсини тәнзим етмәк үчүн Пешехоновун ирәли сүрдүју *әсаслары* тачирләрин позмасы әһвалаты да тамамилә белә дир.

Инди Русијада мәсәлә һеч дә «јени ислаһатлар» ихтира етмәкдә, «һәр шеји әһатә едән» дәјишикликләр үчүн «планлар» дүзәлтмәјә чалышмагда дејилдир. Гәтијјән белә дејил. «Сосиализм тәтбиг едилмәсинә» гаршы, «пролетариат диктатурасына» гаршы һај-күј салан капиталистләр, Потресовлар, Плехановлар мәсәләни белә гәләмә верирләр—гәсдән јалан шәкилдә гәләмә верирләр. Әслиндә исә Русијада вәзијјәт белә дир ки, мүһарибәнин көрүнмәмиш ағырлыг вә фәлакәтләри, ешидилмәмиш вә ән дәһшәтли бир дағынты вә ачлыг тәһлүкәси өзү чарәни көстәрмиш, мүәјјән етмиш, нәинки тәкчә мүәјјән етмиш, һабелә гәтијјән тә'хирәсалынмаз ислаһатлар вә дәјишикликләр шәк-

линдә ирәли сүрмүшдүр: тахыл инһисары, истеһсал вә бөлкү үзәриндә нәзарәт, кағыз пул бурахылмасынын мәһдудлашдырылмасы, тахылын маллара дүзкүн мүбадилә едилмәси вә и. а.

Һамы мәһз бу истигамәтдә, бу чүр тәдбирләри зәрури һесаб етмишдир, бу тәдбирләр бир чох јерләрдә вә ән мүхтәлиф чәһәтләрдән башланмышдыр. *Бунлар артыг башланмышдыр,* лакин мүлкәдарларын вә капиталистләрин мүгавимәти, һәм Керенски һөкүмәти *(ишдә* тамамилә буржуа вә бонапартчы олан һөкүмәт) васитәсилә, һәм көһнә дөвләтин мә'мурлуг апараты васитәсилә, һәм дә рус вә «мүттәфиг» малијјә капиталынын билаваситә вә долаји тәзјиги васитәсилә көстәрилән мүгавимәт һәр јердә бу тәдбирләрә мане олур вә мане олмушдур.

Бу јахынларда И. Прилежајев «Дело Народа»да (№ 147) Пешехоновун чыхыб кетмәси вә сабит гијмәтләрин позулмасы, тахыл инһисарынын позулмасы мүнасибәтилә көз јашлары ахыдараг јазырды:

«Бизим һөкүмәтләрин бүтүн тәркибләриндә чәсарәт вә гәтијјәт олмамышдыр... Ингилаби демократија көзләмәмәлидир, о өзү тәшәббүс көстәрмәли вә игтисади һәрч-мәрчлијә планлы сурәтдә мүдахилә етмәлидир... Мөһкәм јол вә гәтијјәтли һакимијјәт лазым кәлирсә, мәһз бурада лазым кәлир».

Доғру сөзә нә демәк олар. Гызыл кими сөзләрдир. Мүәллиф анчаг буну дүшүнмәмишдир ки, мөһкәм јол, чәсарәт вә гәтијјәт һаггында мәсәлә шәхси мәсәлә дејилдир, чәсарәт вә гәтијјәт көстәрә билән *синфин* мәсәләсидир. Белә бир јеканә синиф пролетариатдыр. Һакимијјәтин чәсарәтли вә гәтијјәтли олмасы, онун мөһкәм јол тутмасы пролетариатын вә ән јохсул кәндлиләрин диктатурасындан башга шеј дејилдир. И. Прилежајев өзү дүшүнмәдән *бу диктатураныи* һәсрәтини чәкир.

Чүнки ишдә белә бир диктатура нә демәк оларды? Јалныз бу демәк оларды ки, корниловчуларын мүгавимәти гырыларды вә ордунун тамамилә демократикләшдирилмәси бәрпа едилиб баша чатдырыларды. Ордунун јүздә дохсан доггуз һиссәси белә бир диктатура

јарадылдыгдан икичә күн сонра онун гызғын тәрәфдары оларды. Бу диктатура кәндлиләрә торпаг вә јерләрдә кәндли комитәләринә там һөкмранлыг верәрди; ағлыны итирмәјән бир адам шүбһә едә биләрми ки, кәндлиләр бу диктатураја тәрәфдар чыхырдылар? Пешехоновун јалныз *вә'д етдији* шеји («капиталистләрин мүгавимәти гырылмышдыр»—Советләр гурултајы гаршысында Пешехонов мәшһур нитгиндә һәрфијјән белә демишди) бу диктатура һәјата кечирәрди, буну һәгигәтә чевирәрди вә әрзаг, нәзарәт вә саирә саһәсиндә артыг әмәлә кәлмәјә башлајан демократик тәшкилатлары гәтијјән арадан галдырмазды, әксинә, бунлары мүдафиә едиб инкишаф етдирәрди, бунларын ишиндәки бүтүн әнкәлләри арадан галдырарды.

Јалныз пролетарларын вә ән јохсул кәндлиләрин диктатурасы капиталистләрин мүгавимәтини гыра биләр, һакимијјәтдә һәгигәтән әсәмәтли бир чәсарәт вә гәтијјәт көстәрә биләр, ордуда да, кәндлиләр арасында да күтләләрин гызғын, фәдакар, һәгигәтән гәһрәманчасына јардымыны әлдә едә биләр.

Јалныз һакимијјәтин Советләрә кечмәси кәләчәк инкишафы тәдричән, диңч јолла, сакитликлә давам едән, халг күтләләри чохлуғунун шүур вә гәрары сәвијјәсинә, онларын өз тәчрүбәси сәвијјәсинә тамамилә ујғун олан бир инкишаф шәклинә сала *биләр.* Һакимијјәтин Советләрә кечмәси өлкәнин идарә едилмәсинин вә онун тәсәррүфатына нәзарәтин тамамилә фәһләләрә вә кәндлиләрә верилмәси демәкдир вә *һеч кәс* онлара мүгавимәт көстәрмәк чәсарәтиндә олмаз, онлар торпағы, мәһсуллары вә тахылы дүзкүн бөлүшдүрмәји *тезликлә* тәчрүбәдә *өјрәнәрләр,* өз тәчрүбәләриндә өјрәнәрләр.

«Рабочий Путь» № 10, 27(14) сентјабр 1917-чи ил
Имза: Н. Ленин

«Рабочий Путь» гәзетинин мәтниндән чап олунур

МҮӘССИСЛӘР МӘҹЛИСИНИН МҮВӘФФӘГИЈЈӘТИНИ НЕҹӘ ТӘ'МИН ЕТМӘЛИ

(МӘТБУАТ АЗАДЛЫҒЫ ҺАГГЫНДА)

Мән апрелин әввәлләриндә Мүәссисләр мәҹлисинин чағырмаг лазым кәлиб-кәлмәмәси мәсәләсинә болшевикләрин мүнасибәтләрини шәрһ едәрәк јазмышдым: «Лазымдыр, һәм дә тез чағырмаг лазымдыр. Лакин онун мүвәффәгијјәт газанмасы вә чағырылмасы үчүн бирчә тә'минат вардыр, һәм дә јеканә тә'минат: фәһлә, әскәр, кәндли вә саир депутатлары Советләринин сајыны артырмаг вә онларын *гүввәсини* мөһкәмләндирмәкдир; фәһлә күтләләрини тәшкил етмәк вә *силаһландырмагдыр*»—(«Русијадакы сијаси партијалар вә пролетариатын вәзифәләри», «Жизнь и Знания»нын үчүз китабханасы, III китаб, сәһ. 9 вә 29)*.

О замандан бәри беш ај кечмишдир вә кадетләрин тәсири үзүндән онун чағырылмасынын дәфәләрлә тә'хирә салыныб ләнкидилмәси бу сөзләрин доғрулуғуну тәсдиг етмиш, нәһајәт, корниловчулуг бу сөзләрин доғрулуғуну чох көзәл тәсдиг етмишдир.

Инди, сентјабрын 12-дә Демократик мүшавирәнин чағырылмасы илә әлагәдар олараг, мән мәсәләнин башга бир чәһәти үзәриндә дајанмаг истәрдим.

Һәм меншевикләрин «Рабочая Газета»сы, һәм дә «Дело Народа» кәндлиләр арасында тәшвигат үчүн,

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 209—210. *Ред.*

рус халгынын бу һәгиги *күтләсинин,* онун һәгиги чохлуғунун маарифләнмәси үчүн аз иш көрүлмәси мүнасибәтилә тәәссүф едирди. Һамы баша дүшүр вә е'тираф едир ки, Мүәссисләр мәҹлисинин мүвәффәгијјәтли кәндлиләрин маарифләнмәсиндән асылыдыр, лакин бундан өтрү күлүнч олачаг гәдәр аз иш көрүлүр. Башдан-баша јаланчы вә әксингилабчы буржуа мәтбуаты вә «сатылмыш» мәтбуат кәндлиләри алдадыр, әлә салыр, горхудур, бу мәтбуата нисбәтән меншевикләрин вә есерләрин мәтбуаты (болшевик мәтбуаты һәлә бир јана дурсун) олдугча, олдугча зәифдир.

Нәјә көрә бу белә дир?

Мәһз она көрә ки, һаким есер вә меншевик партијалары зәиф, гәтијјәтсиз, фәалијјәтсиздир, онлар бүтүн һакимијјәти Советләрин әлә алмасы илә разылашмајараг, кәндлиләри чәһаләтдә сахлајыр вә онлара фикир вермирләр, кәндлиләри капиталистләрин вә *онларын* мәтбуатынын, *онларын* тәшвигатынын, «пәнчәсинә» верирләр.

Бизим ингилабы ловғалыгла бөјүк ингилаб адландыран, саға, сола бағырыб «ингилаби демократија» һаггында күрултулу, дәбдәбәли ибарәләр ишләдән меншевикләр вә есерләр *ишдә* Русијаны ән ади, ән хырда буржуа ингилабы вәзијјәтиндә сахлајырлар, бу ингилаб исә чары јыхдыгдан сонра, бүтүн галан шејләри көһнә гајдада сахлајыр вә кәндлиләрин сијаси чәһәтдән маарифләнмәси үчүн, кәндли чәһаләтини, бу *сон* (вә ән күчлү) дајағы, истисмарчыларын вә халга зүлм едәнләрин *дајағыны* дағытмаг үчүн һеч бир иш, гәтијјән һеч бир чидди иш көрмүр.

Мәһз инди буну хатырлатмаг јериндә олар. Мәһз инди Демократик мүшавирә гаршысында, Мүәссисләр мәҹлисинин чағырылмасы үчүн (јенидән тә'хирә салмаг үчүн) «тә'јин едилән» вахтдан ики ај әввәл буну көстәрмәк јериндә олар ки, вәзијјәти дүзәлтмәк нә гәдәр дә асан оларды, кәндлиләрин сијаси чәһәтдән маарифләнмәси үчүн нә гәдәр дә чох иш көрмәк оларды, бу шәртлә... бу шәртлә ки, бизим дырнаг арасында олан «ингилаби демократија» һәгигәтән ингилаби олајды, јә'ни ингилаби гајда илә һәрәкәт едә биләјди

вә һәгигәтән демократија олајды, јә'ни халгын чохлуғунун ирадә вә мәнафеји илә һесаблашајды, азлыг тәшкил едән капиталистләрин ирадә вә мәнафеји илә һесаблашмајајды, чүнки бу азлыг јенә дә һакимијјәти өз (Керенски һөкумәти) әлиндә сахлајыр вә есерләрлә меншевикләр,—билаваситә олмаса да, долајы јолла, көһнә шәкилдә олмаса да, јени шәкилдә—һәр һалда онунла «сазишә кирмәк» истәјирләр.

Капиталистләр (онларын ардынча исә, баша дүшмәмәк вә ја күтлүк үзүндән бир чох есерләр вә меншевикләр) сензуранын ләғв едилдији вә бүтүн партијаларын азад сурәтдә һәр чүр гәзет нәшр етдији бир вәзијјәти «мәтбуат азадлығы» адландырырлар.

Әслиндә бу мәтбуат азадлығы дејил, мәзлум вә истисмар олунан халг күтләләрини варлыларын, буржуазијанын алдатмасы азадлығыдыр.

Доғрудан да. Мисал үчүн Питер вә Москва гәзетләрини көтүрүн. Сиз дәрһал көрәрсиниз ки, бурахылан нүсхәләрин сајы чәһәтдән буржуа гәзетләри, «Речь», «Биржевка», «Новое Время», «Русское Слово»[80] вә илахир вә саирә олдугча үстүнлүк тәшкил едир (чүнки белә гәзетләр олдугча чохдур). Бу үстүнлүк нәјә әсасланмышдыр? Һеч дә чохлуғун ирадәсинә әсасланмамышдыр, чүнки сечкиләр көстәрир ки, һәр ики пајтахтда чохлуг (һәм дә олдугча бөјүк чохлуг) демократијанын, јә'ни есерләрин, меншевикләрин вә болшевикләрин тәрәфиндәдир. Бу үч партијанын алдығы сәсләр дөрддә үч һиссәдән бешдә дөрд һиссәјә гәдәрдир, онларын бурахдығы гәзетләрин нүсхәләринин сајы исә јәгин ки, бүтүн буржуа мәтбуатынын (бизим инди билдијимиз вә көрдүјүмүз кими, бу мәтбуат билаваситә вә долајы јолла корниловчулуғу мүдафиә едирди) нүсхәләри сајынын дөрддә бириндән вә ја һәтта бешдә бириндән аздыр.

Нәјә көрә бу белә дир

Һамы чох көзәл билир ки, нәјә көрә белә дир. Она көрә ки, гәзет нәшр едилмәси кәлирли вә ири капиталист тәдбиридир, варлылар бу әмәлијјата милјон вә милјон манатларла пул гојурлар. Буржуа чәмијјәтинин «мәтбуат азадлығы» халгын истисмар едилән вә

зүлм алтында олан күтләләрини, јохсуллары *варлыларын* мүнтәзәм сурәтдә, даим, һәр күн милјон нүсхәләрлә чыхан мәтбуат васитәсилә алдатмаг, позғунлашдырмаг, әлә салмаг азадлығындан ибарәтдир.

Һамынын көрдүјү, һамынын баша дүшдүјү, лакин «демәк олар һамынын» «утанчаглыгла» сусдуғу, горхаглыгла јан кечдији садә, һамыја мә'лум вә ашкар һәгигәт будур.

Суал олунур: белә бир бнабырчы бәлаја гаршы мүбаризә етмәк олармы вә нечә мүбаризә апарылмалыдыр?

Һәр шејдән әввәл, мәним чохдан «Правда»да көстәрдијим ән садә, ән бөјүк вә ән гануни бир васитә вардыр*; буну инди, сентјабрын 12-дә хатырлатмаг хүсусилә јеринә дүшәрди вә бу васитәни фәһләләр һәмишә нәзәрдә тутмалыдырлар, чүнки онлар сијаси һакимијјәти әлә алачаглары заман чәтин ки, бунсуз кечинә билсинләр.

Бу васитә гәзетләрдәки хүсуси е'ланлар үзәриндә дөвләт инһисарыдыр.

«Русское Слово», «Новое Время», «Биржевка», «Речь» вә саирәјә бир нәзәр салын,—сиз чохлу хүсуси е'ланлар көрәрсиниз, һәмин гәзетләри нәшр едән капиталистләрә чох бөјүк вә һәтта башлыча кәлири верән бу е'ланлардыр. Бүтүн дүнјада бүтүн буржуа гәзетләри бу чүр ағалыг едир, бу чүр варланыр, *халг үчүн зәһәрлә бу чүр тичарәт едирләр.*

Авропада елә гәзетләр вардыр ки, бунларын нүсхәләри һәмин шәһәрдәки әһалинин сајынын үчдә бириндә чатыр (мәсәлән, 240 000 нәфәр әһали олдуғу һалда, 80 000 нүсхә) вә бунлар *һәр бир* мәнзилә *мүфтә* апарылыр, ејни заманда да бунлары нәшр едәнләрә јахшы кәлир верир. Бу чүр гәзетләр е'ланлар һесабына јашајыр, бунлар үчүн ајры-ајры шәхсләр пул верир, гәзетин һәр бир мәнзилә мүфтә апарылмасы исә е'ланларын ән јахшы јајылмасыны тә'мин едир.

Суал олунур ки, нәјә көрә өзүнү ингилаби адландыран демократија гәзетләрдәки хүсуси е'ланлары дөв-

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 32-чи чилд, сәһ. 389—390. *Ред.*

ләт инһисары е'лан етмәк кими бир тәдбири һәјата кечирә билмәсин? Е'ланлары әјаләтдә вә шәһәрләрдә Советләр тәрәфиндән вә бүтүн Русија үчүн Питердә *мәркәзи Совет* тәрәфиндән нәшр едилән гәзетләрдән *башга* бир јердә чап етмәји гадаған етмәсин? Нәјә көрә дә «ингилаби» демократија хүсуси е'ланлар һесабына варлыларын, Корнилов тәрәфдарларынын, Советләр әлејһинә јалан вә бөһтан јајанларын варланмасы кими бир шеја дөзмәлидир?

Белә бир тәдбир сөзсүз әдаләтли тәдбир оларды. Бу тәдбир һәм хүсуси е'ланлары чап едәнләрә, һәм бүтүн халга, һәм дә хүсусилә ән чох мәзлум вә авам олан кәндлиләрә чох бөјүк хејир верәрди, кәндлиләрин чүзи бир гиҗмәтлә вә ја һәтта мүфтә олараг *совет* гәзетләрини әлдә етмәк имканы оларды вә бу гәзетләрдә кәндлиләр үчүн әлавәләр верәрди.

Нәјә көрә дә бу тәдбир һәјата кечирилмәсин? Јалныз она көрә ки, чәнаб капиталистләр үчүн хүсуси мүлкиҗјәт вә ирсиҗјәт һүгугу (е'ланлардан алынан кәлирләр үзәриндәки һүгуг) мүгәддәсдир. Һәм дә өзүнү икинчи рус ингилабында, XX әсрин ингилабчы демократы адландырыб бу һүгугу «мүгәддәс» һесаб етмәк оларму?!

Дејәрләр ки, бу мәтбуат азадлығыны позмаг демәкдир.

Доғру дејилдир. Бу, мәтбуат азадлығыны кенишләндирмәк вә бәрпа етмәк демәк оларды. Чүнки мәтбуат азадлығы *бүтүн* вәтәндашларын бүтүн рә'јләринин азад сурәтдә е'лан едилә билмәси демәкдир.

Бәс инди? Инди исә *јалныз* варлыларын, бир дә ири партијаларын бу инһисары вардыр. Һалбуки һәр чүр е'ланларын верилдији бөјүк *Совет* гәзетләри нәшр едилдикдә, даһа чох вәтәндашларын, мәсәлән, мүәҗҗән мигдар имза топлајан һәр групун өз рә'јләрини билдирмәсини тә'мин етмәк тамамилә мүмкүн оларды. Белә бир дәјишиклик шәраитиндә мәтбуат азадлығы *ишдә* хејли артыг дәрәчәдә демократик оларды, мүгаҗисә олунмајачаг дәрәчәдә мүкәммәл оларды.

Лакин дејәрләр ки, мәтбәә вә кағызы һарадан алмалы?

Бәс белә!!! Мәсәлә «мәтбуат азадлығында» дејил, истисмарчыларын әлә кечирдикләри мәтбәәләр вә кағыз еһтијатлары үзәриндә онларын мүгәддәс мүлкиҗәтиндәдир!!!

Биз фәһләләр вә кәндлиләр нәјин наминә бу мүгәддәс һүгугу гәбул етмәлијик? Јалан мә'лумат нәшр етмәкдән ибарәт олан бу «һүгугун» нәји тәһкимли кәндлиләрә саһиб олмаг «һүгугундан» јахшыдыр?

Нәјә көрә мүһарибә заманы һәр чүр мүсадирәјә—евләрин дә, мәнзилләрин дә, фајтонларын да, атларын да, тахылын да, металларын да мүсадирәсинә јол верилир вә һәр јердә бу олур, амма мәтбәәләрин вә кағызын мүсадирәсинә јол верилмир?

Јох, бу чүр тәдбирләри әдаләтсиз вә ја чәтин һәјата кечирилән тәдбирләр кими гәләмә вермәклә фәһләләри вә кәндлиләри бир мүддәт алдатмаг олар, лакин һәгигәт өз јерини тутачагдыр.

Советләр кими бир дөвләт һакимиҗјәти *бүтүн* мәтбәәләри вә *бүтүн* кағызы көтүрүб буну *әдаләтлә* бөлүр: биринчи јери—халгын чохлуғу, јохсулларын чохлуғу, хүсусилә кәндлиләрин чохлуғунун мәнафејинә олараг дөвләт тутур, чүнки мүлкәдарлар вә капиталистләр онлара әсрләр боју әзиҗјәт вермиш, онлары авамлыгда вә чәһаләтдә сахламышлар.

Икинчи јери—һәр ики пајтахтда, мәсәлән, јүз вә ја ики јүз мин сәс топламыш олан ән ири партијалар тутур.

Үчүнчү јери—даһа кичик партијалар вә сонра, вәтәндашларын мүәјјән гәдәр үзвү олан вә филан гәдәр имза топламыш олан һәр һансы бир групу тутур.

Кағызын вә мәтбәәләрин бах белә бөлүшдүрүлмәси әдаләтли оларды вә һакимиҗјәт Советләрин әлиндә олдугда, һеч бир чәтинлик олмадан бу һәјата кечирилә биләрди.

Бах о заман, Мүәссисләр мәчлисиндән ики ај әввәл, биз доғрудан да кәндлиләрә көмәк едә биләрдик, *һәр бир* ири партијадан *һәр бир* кәпдә *милјон* нүсхәләрлә онларча китабча (вә ја гәзет нөмрәләри, јахуд хүсуси әлавәләр) көндәрилмәсини тә'мин едә биләрдик.

Бах бу, Мүәссисләр мәчлиси сечкиләрини *«ингила-*

би-демократик» гајда илә һазырламаг демәк оларды, бах бу, габагчыл фәһләләр вә әскәрләр тәрәфиндән кәндә көмәк демәк оларды, бах бу, халгын авам сахланмасына вә алдадылмасына дејил, маарифләндирилмәсинә дөвләт јардымы демәк оларды, бах бу, варлылар үчүн дејил, *һамы үчүн* әсл мәтбуат азадлыгы демәк оларды, бах бу, бизи, кәндлиләрин мә'лумат әлдә етмәси вә өјрәдилмәси кими бөјүк бир ишин варлылар тәрәфиндән әлә кечирилмәсинә дөзмәјә вадар едән мәнфур кечмишлә, көләлик кечмиши илә әлагәни кәсмәк демәк оларды.

«Рабочий Путь» № 11, 28(15) сентјабр 1917-чи ил
Имза: Н. Ленин

«Рабочий Путь» гәзетинин мәтниндән чап олунур

РУС ИНГИЛАБЫ ВӘ ВӘТӘНДАШ МҮһАРИБӘСИ

ВӘТӘНДАШ МҮһАРИБӘСИ ИЛӘ ГОРХУДУРЛАР

Меншевикләрин вә есерләрин кадетләрлә коалисијадан имтина етмәләриндән, демократијанын онлар олмадан јахшыча һөкумәт дүзәлдә билмәси вә онлара гаршы Русијаны идарә едә билмәсиндән горхуја дүшмүш буржуазија вар гүввә илә демократијаны горхутмаға чалышыр.

Мүмкүн гәдәр бәрк горхут—бүтүн буржуа мәтбуатынын шүары белә иди. Вар гүввә илә горхут! Јалан даныш, бөһтан ат—анчаг горхут!

«Биржевка» болшевик чыхышлары һаггында гондарма хәбәрләр јајмагла горхудур. Алексејевин исте'фа вермәси вә алманларын чәбһәни јарыб Петрограда јахынлаша билмәси тәһлүкәси һаггында шајиәләр јајмагла горхудурлар, куја фактлар сүбут етмәмишдир ки, мәһз корниловчу кенераллар (шүбһәсиз, Алексејев дә онлардандыр) Галитсијада, Рига гаршысында да, Петроград гаршысында да чәбһәни алманлар үчүн ача биләрләр, мәһз корниловчу кенераллар ордуда гәрарһаһа гаршы ән бөјүк нифрәт доғурурлар.

Демократијаны горхутмағын белә үсулуна «вәтәндаш мүһарибәси» тәһлүкәсини көстәрмәк васитәсилә ән «мө'тәбәр» вә инандырычы бир шәкил вермәјә чалышырлар. Бүтүн горхутма нөвләриндән јәгин ки, вәтәндаш мүһарибәси илә горхутмаг ән чох јајылмышдыр. Халг азадлығы партијасынын Ростов-Дон комитәси дилләрә дүшән бу идејаны, филистер даирәләрин-

дә чох јајылмыш олан идејаны 1 сентјабр тарихли гәтнамәдә («Речь» № 210) белә ифадә етмишдир:

«...Комитә әминдир ки, вәтәндаш мүһарибәси ингилабын бүтүн наилиҗјәтләрини јох едә биләр вә бизим мөһкәмләнмәмиш олан кәнч азадлығымызы ган дәрјасында боға биләр, буна көрә дә күман едир ки, јеринә јетирилмәси мүмкүн олмајан сосиалист утопијалары үзүндән ингилабыи дәринләшдирилмәсинә гаршы ән кәскин протест ингилабын наилиҗјәтләрини хилас етмәк үчүн зәруридир...».

«Речь»ин баш мәгаләләриндә, Плехановун вә Потресовун мәгаләләриндә, меншевик гәзетләринин баш мәгаләләриндә вә сапрә вә сапрәдә сајсыз-һесабсыз дәфә нәзәрә чарпан әсас фикир бурада даһа ајдын, дүрүст, дүшүнүлмүш вә этрафлы шәкилдә ифадә олунмушдур. Буна көрә дә һәмин фикир үзәриндә этрафлы дајанмаг фајдасыз олмаз.

Вәтәндаш мүһарибәси мәсәләсинин даһа конкрет шәкилдә, ингилабымызын һабелә артыг кечмиш олан јарымиллик тәчрүбәси әсасында арашдырмаға чалышаг.

XVIII әсрин ахырларындан е'тибарән бүтүн Авропа ингилабларынын тәчрүбәсинә тамамилә үјғун олараг бу тәчрүбә бизә көстәрир ки, вәтәндаш мүһарибәси синфи мүбаризәнин ән кәскин формасыдыр, бу заман бир сыра игтисади вә сијаси тоггушмалар вә вурушмалар тәкрар олунараг, топланараг, кенишләнәрәк, кәскинләшәрәк, бу тоггушмаларын бир синфә гаршы дикәр синфин силаһлы мүбаризәсинә чеврилмәси дәрәчәсинә чатыр. Ән чох һалларда—һәтта демәк олар ки, аз гала һәмишә—аз-чох азад вә габагчыл өлкәләрдә капитализмин бүтүн игтисади инкишафы үзүндән, бүтүн дүнјада ән јени чәмиҗјәтин бүтүн тарихи үзүндән араларында әкслик әмәлә кәлиб дәринләшән синифләр арасында, ја'ни буржуазија илә пролетариат арасында вәтәндаш мүһарибәси олур.

Ејнилә дә ингилабымызын кечән јарым или әрзиндә биз апрелин 20—21-дә вә ијулун 3—4-дә пролетариат тәрәфиндән вәтәндаш мүһарибәси башланмасына там јахынлашан чох күчлү кортәбии партлајышлар олдуғуну көрдүк. Корнилов үсјаны исә кадетләр партијасы

башда олмагла, мүлкәдар вә капиталистләрин јардым етдији һәрби гәсд иди вә бу да буржуазија тәрәфиндән артыг фе'лән вәтәндаш мүһарибәсинин башланмасына кәтириб чыхармышды.

Фактлар беләдир. Бизим өз ингилабымызын тарихи беләдир. Бу тарихдән исә лап чох өјрәнмәк лазымдыр, онун кедиши вә синфи мә'насы үзәриндә һәр шејдән артыг дүшүнмәк лазымдыр.

Русијада пролетар вәтәндаш мүһарибәсинин әламәтләри илә буржуа вәтәндаш мүһарибәсинин әламәтләрини: 1) һәрәкатын кортәбиилијини, 2) онун мәгсәдләри, 3) бурада иштирак едән күтләләрин шүурлулуғу, 4) һәрәкатын күчү, 5) онун гызғынлығы бахымындан мүгајисә етмәјә чалышаг. Биз зәнн едирик ки, «вәтәндаш мүһарибәси» сөзләрини инди тез-тез «әбәс јерә ишләдән» бүтүн партијалар мәсәләни бу шәкилдә гојсајды вә вәтәндаш мүһарибәси әламәтләрини фактлара әсасән өјрәнмәк тәшәббүсүндә олсајды, бүтүн рус ингилабы шүурлулуг чәһәтдән чох-чох газанмыш оларды.

Һәрәкатын кортәбиилијиндән башлајаг. 3—4 ијул һаггында һәрәкатын кортәбии сурәтдә јүксәлмәси *фактыны* е'тираф едән меншевик «Рабочая Газета»сы вә есер «Дело Народа»сы кими шаһидләрин ифадәләри вардыр. Мән «Пролетарское Дело»нун «Бөһтанчылара чаваб»* ады илә ајрыча вәрәгә шәклиндә чыхан мәгаләсиндә бу ифадәләри мисал көстәрмишдим. Лакин меншевикләр вә есерләр тамамилә мә'лум сәбәбләрә көрә, өзләрини, болшевикләрин тә'гиб едилмәсиндә өзләриниң иштирак етмәләрини мүдафиә едәрәк, 3—4 ијул партлајышынын кортәбии олдуғуну рәсмән инкар етмәкдә давам едирләр.

Мүбаһисәли мәсәләни һәләлик бир јана гојаг. Мүбаһисәсиз олан мәсәләни көтүрәк. Һеч кәс 20—21 апрел һәрәкатынын кортәбии олдуғуна е'тираз етмир. Болшевикләр партијасы: «бүтүн һакимијәт Советләрә» шүары илә бу кортәбии һәрәката гошулмушду, бу партијадан гәтијјән асылы олмајараг, һөкүмәти һәбсә

* Бах: Бу чилд, сәһ. 25—38. *Ред.*

алмаға һазыр олан 30 000 силаһлы әскәри күчәјә чыхармыш мәрһум Линде бу һәрәката гошулмушду. (Һабелә мө'тәризәдә гејд едәк ки, гошун чыхарылмасы һаггындакы бу факт тәдгиг едилмәмиш вә өјрәнилмәмишдир. Буну дәриндән дәрк етдикдә, апрелин 20-ни һадисәләрин тарихи әлагәсиндә көтүрдүкдә, ја'ни ону февралын 28-дән августун 29-дәк давам едән һадисәләр силсиләсинин бир үнсүрү кими көтүрдүкдә, ајдын олур ки, болшевикләрин тәгсири вә сәһви һеч дә филистерләрин бизи иттиһам етдикләри кими һәддиндән артыг ингилабилик дејил, болшевикләрин тактикасынын *кифајәт гәдәр* ингилаби *олмамасы* иди).

Беләликлә, пролетариат тәрәфиндән вәтәндаш мүһарибәси башланмасына јахынлашан һәрәкатын кортәбиилији шәксиздир. Корниловчулугда кортәбиилијә һәтта азачыг да бәнзәјән бир шеј јохдур: бу јалныз кенералларын гәсди иди, онлар јалан вә әмр күчү илә гошунларын бир һиссәсини өз тәрәфләринә чәкмәк үмидиндә идиләр.

Шәксиздир ки, һәрәкатын кортәбиилији онун күтләләр ичәрисиндә дәринлијини, онун көкләринин мөһкәмлијини, онун арадан галдырыла билмәјәчәјини көстәрән әламәтдир. Һәрәкатын кортәбиилији бахымындан фактлар пролетар ингилабынын зәмини олдуғуну, бурҗуа әксингилабынын исә зәминсиз олдуғуну көстәрир.

Һәрәкатын мәгсәдләринә нәзәр салаг. Апрелин 20—21-и болшевик шүарларына даһа чох јахынлашырды, ијулун 3—4-ү исә билаваситә бунларла әлагәдар олараг, бунларын тә'сири вә рәһбәрлији алтында јетиширди. Болшевикләр партијәсы пролетариат вә ән јохсул кәндлиләрин диктатурасы һаггында, сүлһ вә онун дәрһал тәклиф едилмәси һаггында, мүлкәдар торпагларынын мүсадирәси һаггында—пролетар вәтәндаш мүһарибәсинин бу башлыча *мәгсәдләри* һаггында өз гәзетләриндә вә шифаһи тәшвигатда тамамилә ачыг, гәти, ајдын, дүрүст вә учадан данышырды.

Корниловчулуғун мәгсәдләрини биз һамымыз билирик вә демократија ичәрисиндән һеч кәс инкар етмир ки, бу мәгсәдләр мүлкәдарларла буржуазијанын диктатурасындан, Советләри говмагдан, монархијанын

бәрпа олунмасыны һазырламагдан ибарәт иди. Болшевикләрә нисбәтән даһа чох мәтбуата вә даһа чох тәшвигатчы гүввәләринә малик олуб башлыча корниловчу партија олан кадетләр партијасы (јери кәлмишкән демәк лазымдыр ки, ону инди мәһз белә корниловчу партија адландырмаға башламаг лазымдыр) нә буржуазија диктатурасы һаггында, нә Советләрин говулмасы һаггында, нә дә үмумијјәтлә корниловчу мәгсәдләри һаггында һеч заман халга ачыг данышмаға чәсарәт етмәмиш вә чәсарәт етмир!

Һәрәкатын мәгсәдләри бахымындан фактлар көстәрир ки, пролетар вәтәндаш мүһарибәси өз сон мәгсәдләрини халга ачыг сөјләјә биләр, бунунла да зәһмәткешләрин рәғбәтини газаныр, буржуа вәтәндаш мүһарибәси исә јалныз өз мәгсәдләрини кизләтмәк јолу илә күтләләрин бир һиссәсини өз архасынча апармаға чалыша биләр; буна көрә дә күтләләрин шүурлулуғу мәсәләсиндә чох бөјүк фәрг вардыр.

Бу мәсәлә һаггында дејәсән јалныз партијалылыгла вә сечкиләрлә әлагәдар олараг објектив мә'лумат вардыр. Күтләләрин шүурлулуғу һаггында дүрүст фикир јеритмәк имканы верән башга фактлар елә бил ки, јохдур. Пролетар ингилаби һәрәката болшевикләр партијасынын, буржуа әксингилаби һәрәката исә кадетләр партијасынын башчылыг етмәси ајдындыр вә ингилабын јарымиллик тәчрүбәсиндән сонра буна чәтин ки, е'тираз ола биләр. Нәзәрдән кечирилән мәсәләдә факт чәһәтдән үч мүгајисә вермәк олар. Питердә рајон думаларына мај сечкиләринин мәркәзи думаја август сечкиләри илә мүгајисәси кадетләрин сәсләринин азалдығыны вә болшевикләрин сәсләринин олдугча артдығыны көстәрир. Кадет мәтбуаты е'тираф едир ки, фәһлә вә ја әскәр күтләләринин топландығы јерләрдә, үмуми бир гајда олараг, болшевизмин дә күчү өзүнү көстәрир.

Сонра, партија үзвләринин сајынын дәјишилмәси, јығынчаглара кәлмәк вә с. һаггында һеч бир статистика олмадығы һалда, партијада *күтләләрин* шүурлу иштиракыны јалныз партија үчүн пул топланышлары һаггында дәрч едилән мә'луматлара көрә фактлар

əсасында јохламаг олар. Бу мə'лумат «Правда» үчүн, бағланылан гəзетлəр вə с. үчүн пул топланышында болшевик фəһлəлəрин чох бөјүк вə күтləви гəһрəманлығыны көстərир. Пул топланышлары һаггындакы һесабатлар һəмишə чап едилмишдир. Кадетлəрдə биз һеч дə белə бир шеј көрмүрүк: онларын партија ишинə, ајдын мəсəлəдир ки, варлылардан алдыглары пуллар «гида верир». Күтləләрин фəал јардымынын һеч изи дə јохдур.

Нəһаjət, 20—21 апрел вə 3—4 ијул һəрəкаты илə корниловчулуғун мүгајисəси бизə көстərир ки, болшевикләр күтləләрə вəтəндаш мүһарибəсиндə онларын дүшмəнини, jə'ни буржуазијаны, мүлкədарлары вə капиталистləри ачыг көстəрирləр. Корниловчулуг Корниловун ардынча кедән гошунларын *ачыгча алдадылдығыны* артыг көстərди, онларын алдадылдығыны «вəһши дивизијанын» вə Корнилов гатарларынын питерлиләрлə лап биринчи көрүшү ашкара чыхартды.

Сонра. Вəтəндаш мүһарибəсиндə пролетариатын вə буржуазијанын *күчү* һаггында мə'лумат нəдən ибарəтдир. Болшевикләрин күчү jалныз пролетарларын сајында, онларын шүурлулуғунда, болшевик шүарларына есерлəрдən вə меншевикләрдən олан «ашағыларын» (jə'ни фəһлəлəрин вə ən јохсул кəндлиләрин) рəғбəтиндədир. Апрелин 20—21-дə, ијунун 18-дə вə ијулун 3—4-дə фе'лəн мəһз бу шүарларын Питердə фəал ингилабчы күтləләрин *чохлуғуну* өз архасынча апардығы бир фактдыр.

«Парламент» сечкиləри һаггындакы мə'луматы көстəрилəн күтləви һəрəкатлар һаггындакы мə'луматла белə мүгајисə едиркən, Гəрбдə бир чох дəфəләрлə олан мүшаһидə Русија һаггында да тамамилə тəсдиг олунур, бу да ондан ибарəтдир ки, *күтləләрə* тə'сир көстəрмək вə онлары мүбаризəјə чəлб етмək бахымындан ингилабчы пролетариатын *күчү* парламентдə апарырылан мүбаризəјə нисбəтən *парламентдən кəнарда* апарылан мүбаризədə мүгајисə едилмəјəчəк дəрəчədə *чохдур*. Бу, вəтəндаш мүһарибəси мəсəләсиндə чох мүһүм бир мүшаһидədир.

Вәтәндаш мүһарибәсиндә мәзлум синифләрин һәгигәтән кенишләндирә биләчәји гүввәјә нисбәтән парламент мүбаризәси вә сечкиләрин бүтүн шәраити вә бүтүн вәзиҗҗәтинин онларын күчүнү нәјә көрә азалтдығы ајдындыр.

Кадетләрин вә корниловчулуғун күчү *сәрвәтин* күчүндәдир. Инкилис-франсыз капиталы вә империализминин кадетләрә *тәрәфдар олдуғуну*, корниловчулуға *тәрәфдар олдуғуну* бир сыра сијаси чыхышлар вә мәтбуат сүбут етмишдир. Августун 12-дә Москва мүшавирәсиндә бүтүн «сағ» групун Корнилова вә Калединә гызғын тәрәфдар олдуғу һамыја мә'лумдур. Франсыз вә инкилис буржуа мәтбуатының Корнилова «көмәк етдији» һамыја мә'лумдур. Она *банклар* тәрәфиндән көмәк көстәрилдији һаггында мә'лумат вардыр.

Бүтүн сәрвәтин күчү Корнилова тәрәфдар иди, лакин о нә гәдәр ачыначаглы вә сүр'әтли бир шәкилдә ифласа уғрады! Варлылардан башга, корниловчуларда јалныз ики чүр ичтимаи гүввә олдуғуну көрмәк мүмкүндүр: бир «вәһши дивизија», бир дә казаклар. Биринчи һалда бу *јалныз* авамлыг вә алдатма гүввәсидир. Мәтбуат нә гәдәр чох дәрәчәдә буржуазијанын әлиндә галырса, бу гүввә бир о гәдәр горхулудур. Пролетариат вәтәндаш мүһарибәсиндә галиб кәлдикдә, *бу* «гүввәнин» мәнбәјини бирдән-бирә вә көкүндән сарсыдарды.

Казаклара кәлдикдә, бунлар Русијанын јашајыш, тәсәррүфат вә мәишәтдә орта әср хүсусиҗҗәтләрини олдугча чох сахламыш олан учгарларындан биридә варлылардан, хырда вә орта торпаг саһибләриндән (орта торпаг саһиблији 50 десјатинә гәдәрдир) ибарәт әһали тәбәгәсидир. Бурада рус Вандејасы үчүн сосиал-игтисади әсас олдуғуну көрмәк мүмкүндүр. Лакин Корнилов-Каледин һәрәкатына аид *фактлар* нә көстәрди? Һәтта Гучковлар, Милјуковлар, Рјабушинскиләр вә К⁰-сы тәрәфиндән јардым көстәрилән «истәкли башчы» Каледин дә *һәр һалда* күтләви һәрәкат *галдыра билмәди!!* Каледин болшевикләрә нисбәтән мүгајисә едилмәјәчәк дәрәчәдә даһа «ашкар

сурәтдә», бирбаша вәтәндаш мүһарибәсинә доғру кедирди. Каледин ачыгча «Дону ајаға галдырмаға кедирди», лакин јенә дә Каледин «өз» әјаләтиндә, үмумрусија демократијасындан ајры дүшмүш казак әјаләтиндә һеч бир күтләви һәрәкат галдыра билмәди! Әксинә, болшевикләрә зидд үмумрусија демократијасынын нүфуз вә гүввәт мәркәзиндә биз пролетариат тәрәфиндән кортәбии һәрәкат партлајышлары баш вердијини көрүрүк.

Казакларын ајры-ајры тәбәгәләринин вә ајры-ајры тәсәррүфат групларынын демократија вә корниловчулуға нечә мүнасибәт бәсләдикләри һаггында објектив мә'лумат јохдур. Јалныз бу барәдә мә'лумат вардыр ки, јохсулларын вә орта казакларын әксәријјәти демократија даһа чох мејл көстәрир вә јалныз забитләр вә варлы казакларын јухары тәбәгәләри тамамилә корниловчудур.

Һәр нечә олса да, августун 26—31-нин тәчрүбәсиндән сонра, буржуа әксингилабы хејринә күтләви казак һәрәкатынын сон дәрәчә зәиф олмасы тарихән сүбут едилмишдир.

Ахырынчы мәсәлә: һәрәкатын *сәбатлылығы* һаггында мәсәлә галыр. Болшевик, пролетар-ингилаби һәрәкатына даир әлимиздә сүбут едилмиш белә бир факт вардыр ки, Русијада республиканын јарым или әрзиндә, болшевизмин әлејһдарлары тәрәфиндә мәтбуат органлары вә тәшвигатчы гүввәләринин *олдугча бөјүк* үстүнлүјү шәраитиндә (вә бөһтан кампанијасынын чох «тәһлүкәли» шәкилдә «идеја» мүбаризәсинә аид едилдији шәраитдә) болшевизмә гаршы һәм идеја, һәм дә *чәза тәдбирләри јолу илә* мүбаризә апарылмышдыр: јүзләрлә адам һәбсә алынмыш, баш мәтбәә дағыдылмыш, баш гәзет вә бир сыра гәзетләр бағланмышдыр. Бунун нәтичәси фактларла сүбут едилмишдир: Питердә август сечкиләриндә болшевизм олдугча күчләнмиш, сонра, һәм есер, һәм дә меншевик партијаларында болшевизмә јахынлашан бејнәлмиләлчи вә «сол» чәрәјанлар күчләнмишдир. Демәли, республика Русијасында пролетар-ингилаби һәрәкатын сәбатлылығы олдугча бөјүкдүр. Фактлар көстәрир ки, кадетләрин

вә есерләрин меншевикләрлә биркә сә'јләри васитәсилә бу һәрәкаты әсла зәифләтмәк *мүмкүн олмады*. Әксинә, мәһз корниловчуларын «демократија» илә коалисијасы болшевизми *күчләндирди*. Идеја тә'сириндән *вә* чәза тәдбирләриндән башга пролетар-ингилаби чәрәјана гаршы дикәр мүбаризә васитәси ола билмәз.

Кадет-корниловчулуг һәрәкатынын сәбатлылығы һаггында һәләлик мә'лумат јохдур. Кадетләр һеч бир тә'гиб көрмәмишләр. Һәтта Гучкову бурахмышлар, һәтта Маклакову вә Милјукову һәбсә алмамышлар. Һәтта «Речь»и дә бағламамышлар. Кадетләрә рәһм едирләр. Корниловчу кадетләрә Керенски һөкүмәти *һөрмәт едир*. Бәлкә мәсәләни белә гојаг: фәрз едәк ки, инкилис-франсыз вә рус Рјабушинскиләри кадетләрә, «Единство»ја, «День»ә вә саирәјә Питердә јени сечки кампанијасы үчүн јенидән милјонлар вә милјонлар верди; күман етмәк олармы ки, инди корниловчулугдан сонра онларын сәсләринин сајы артсын? Јығынчаглара вә саирәјә әсасән бу суала јәгин ки, мәнфи чаваб вермәк лазым кәләчәкдир...

* *
*

Биз рус ингилабынын тарихиндән алынан мә'луматын мүгајисәси јекунларыны бир јерә топладыгда, белә бир нәтичә алырыг ки, пролетариат тәрәфиндән вәтәндаш мүһарибәсинин башланмасы һәрәкатын күчүнү, шүурлулуғуну, онун зәмини олдуғуну, онун јүксәлдијини вә сәбатлылығыны көстәрмишдир. Буржуазија тәрәфиндән вәтәндаш мүһарибәси башланмасы күтләләрин һеч бир күчүнү, һеч бир шүурлулуғуну, онун һеч бир зәминини, һеч бир гәләбә имканыны көстәрмәмишдир.

Болшевикләрә гаршы, јә'ни ингилабчы пролетариата гаршы кадетләрин есерләрлә вә меншевикләрлә иттифагы ајлар боју тәчрүбәдә сынанмышдыр вә мүвәггәти олараг кизләнән корниловчуларын «демократија» илә бу иттифагы ишдә болшевикләрин зәиф-

ләмәсинә дејил, күчләнмәсинә сәбәб олмушдур, «коалисијанын» ифласына, меншевикләр арасында да «сол» мүхалифәтин күчләнмәсинә сәбәб олмушдур.

Кадетләрә гаршы, буржуазијаја гаршы болшевикләрин есерләрлә вә меншевикләрлә иттифагы *һәлә сынанмамышдыр*. Јахуд, даһа дәгиг десәк, бу иттифаг јалныз *бир чәһәтдә,* јалныз августун 26-дан 31-дәк олан *беш күн* әрзиндә, корниловчулуг заманы *сынанмышдыр* вә бу мүддәт әрзиндә белә бир иттифаг әксингилаб үзәриндә һәлә һеч бир ингилабда көрүнмәмиш бир асанлыгла там гәләбә чалындығыны көстәрмишдир, бу иттифаг буржуа, мүлкәдар вә капиталист әксингилабынын, мүттәфиг-империалист вә кадет әксингилабынын елә сарсыдычы шәкилдә әзилдијини көстәрмишдир ки, *бу чәһәтдән* вәтәндаш мүһарибәси тамамилә боша чыхмыш, лап башланғычында бир нечә чеврилмиш, һәлә һеч бир «дөјүш» олмадан дағылыб кетмишдир.

Һәм дә бу тарихи факт гаршысында бүтүн буржуа мәтбуаты өзүнүн бүтүн дәмтутанлары илә (Плехановларла, Потресовларла, Брешко-Брешковскајаларла вә и. а.) бирликдә вар гүввә илә бағырыр ки, мәһз болшевикләрин меншевикләрлә вә есерләрлә иттифагы вәтәндаш мүһарибәси дәһшәтләри «тәһлүкәси доғурур»!..

Бу гәдәр кәдәрли олмасајды, бу күлүнч оларды. Кәдәрли чәһәт будур ки, белә бир ачыг, ашкар, биабырчы мә'насызлыг, фактлара, ингилабымызын бүтүн тарихинә гаршы истеһза өзүнә үмумијјәтлә динләјичиләр тапыр... Бу, гәрәзли буржуа јаланынын һәлә дә чох јајылдығыны (мәтбуат буржуазијанын инһисарында олдугча, лабүд оларағ јајылдығыны) сүбут едир, бу јалан ингилабын ән шәксиз вә тамамилә мүбаһисәсиз ибрәт дәрсләрини пәрдәләјир, һај-күј ичәрисиндә итирир.

Ингилабын фактларла бүсбүтүн сүбут едилән, тамамилә шүбһәсиз бир ибрәт дәрси варса, бу да анчаг ондан ибарәтдир ки, јалныз болшевикләрин есерләрлә вә меншевикләрлә иттифагы, јалныз бүтүн һакимијјәтин дәрһал Советләрә кечмәси Русијада вәтәндаш

мүһарибәсинә имкан вермәзди. Чүнки белә бир иттифаға гаршы, фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләринә гаршы буржуазија тәрәфиндән башланан һеч бир вәтәндаш мүһарибәси мүмкүн дејилдир, белә бир «мүһарибә» һәтта һеч бир дөјүшә кәтириб чыхара билмәзди, корниловчулугдан сонра, Совет һөкүмәтинә гаршы јеритмәк үчүн буржуазија *икинчи* дәфә һеч «вәһши дивизија» да тапмаз, һәтта әввәлки гәдәр казак гатарлары да тапмаз!

Үмумијјәтлә һәр һансы бир ингилабын динч инкишафы сон дәрәчә надир вә чәтин бир шејдир, чүнки ингилаб ән кәскин синфи зиддијјәтләрин ән чох кәскинләшмәси демәкдир, лакин кәндли өлкәсиндә, пролетариатла кәндлиләрин иттифагы ән әдаләтсиз вә ән чинајәткар мүһарибәдән әлдән салынмыш күтләләрә *сүлһ*, кәндлиләрә исә бүтүн *торпаглары* верә *биләр*,— белә бир өлкәдә, белә бир мүстәсна тарихи заманда бүтүн һакимијјәтин Советләрә кечдији бир шәраитдә ингилабын динч инкишафы *мүмкүндүр* вә *јәгиндир*. Советләр тамамилә демократик олдугда, онлар әскәрләрдән 500 нәфәр сечичијә бир нүмајәндә, фәһләләрдән исә мин нәфәр сечичијә бир нүмајәндә вермәк кими «хырда оғурлуглардан», демократик принсипләри белә «оғурламагдан» имтина етдикдә, Советләр дахилиндә һакимијјәт уғрунда партијаларын мүбаризәси динч јолла давам едә биләр. Демократик республикада белә хырда оғурлуглар арадан галхмаға мәһкүмдүр.

Бүтүн торпағы кәндлиләрә өдәнчсиз верән вә бүтүн халглара әдаләтли сүлһ тәклиф едән Советләрә гаршы, белә Советләрә гаршы исә инкилис-франсыз вә рус буржуазијасынын, Корниловларын, Бүкененләрин вә Рјабушинскиләрин, Милјуковларын Плехановларла вә Потресовларла һеч бир иттифагы әсла горхулу дејилдир, бу иттифаг тамамилә күчсүздүр.

Торпағын кәндлиләрә пулсуз верилмәсинә гаршы, һәјатын башга саһәләриндә дә бу чүр дәјишикликләрә гаршы, әдаләтли сүлһә вә империализм илә әлагәнин кәсилмәсинә гаршы буржуазијанын мүгавимәти, белә бир мүгавимәт, әлбәттә, лабүддүр. Лакин мүгавимә-

нин вәтәндаш мүһарибәси дәрәчәсинә чатмасы үчүн, бундан өтрү *вуруша билән* вә Советләрә галиб кәлә билән мүәјјән *күтлә* лазымдыр. Буржуазијанын әлиндә исә белә күтләләр *јохдур* вә о һеч бир јердән бу күтләләри әлдә едә билмәз. Советләр бүтүн һакимијјәти нә гәдәр тезликлә вә гәтијјәтлә әлә алсалар, «вәһши дивизијалар» да, казаклар да бир о гәдәр тезликлә парчаланарлар, шүурлу корниловчулардан ибарәт чүзи бир азлыға вә фәһләләрлә кәндлиләрин демократик вә *сосиалист* (чүнки о заман мәһз сосиализмдән бәһс едиләчәкдир) иттифагынын тәрәфдарлары олан чох бөјүк әксәријјәтә парчаланарлар.

Һакимијјәт Советләрә кечдији шәраитдә буржуазијанын мүгавимәти буна сәбәб олар ки, *һәр бир* капиталисти *онларча вә јүзләрлә* фәһлә вә кәндли «ишләјәр», она көз гојар, ону нәзарәт алтында сахлајар вә ондан һагг-һесаб чәкәрләр, чүнки фәһлә вә кәндлиләрин мәнафеји капиталистләр тәрәфиндән халгын алдадылмасына гаршы мүбаризә апармағы тәләб едәчәкдир. Бу учот вә нәзарәтин форма вә үсуллары мәһз капитализм тәрәфиндән, мәһз капитализмин јаратдығы банклар, ири фабрикләр, синдикатлар, дәмир јоллары, почтлар, истеһлак чәмијјәтләри вә һәмкарлар иттифаглары тәрәфиндән һазырланмыш вә садәләшдирилмишдир. Ән этрафлы учотдан бојун гачыран вә ја халгы алдадан капиталистләрин бүтүн әмлакыны Советләрин мүсадирә етмәси вә онлары гыса мүддәтә һәбсә алмасы буржуазијанын һәр чүр мүгавимәтини белә ган ахыдылмадан гырмаг үчүн тамамилә кифајәт олачагдыр. Чүнки мәһз миллиләшдирилмиш банклар васитәсилә, мәһз гуллугчуларын иттифаглары васитәсилә, почт васитәсилә, истеһлак чәмијјәтләри васитәсилә, һәмкарлар иттифаглары васитәсилә нәзарәт вә учот универсал гүдрәтли, һәр јери әһатә едән вә јенилмәз олар.

Һәм дә рус Советләри, рус фәһләләри вә ән јохсул кәндлиләринин иттифагы сосиализмә *доғру* атдығы *аддымларында* тәк дејилдир. Әкәр биз тәк олсајдыг, биз ахырадәк вә динч јолла бу вәзифәнин өһдәсиндән кәлә билмәздик, чүнки бу вәзифә әслиндә бејнәлхалг

вәзифәдир. Лакин бизим чох бөјүк еһтијат гүввәмиз вардыр, башга өлкәләрдә ән габагчыл фәһлә ордулары вардыр вә Русијанын империализм илә вә империалист мүһарибәси илә әлагәни кәсмәси һәмин өлкәләрдә јетишмәкдә олан фәһлә ингилабыны, сосиалист ингилабыны һөкмән сүр'әтләндирәр.

* *
*

Вәтәндаш мүһарибәсиндә «ган дәрјасындан» данышырлар. Корниловчу кадетләрин јухарыда верилән гәтнамәсиндә белә дејилир. Бүтүн буржуалар вә бүтүн оппортунистләр бу ибарәни мин чүр тәкрар едирләр. Бүтүн шүурлу фәһләләр буна күлүр вә күләчәкләр, корниловчулугдан сонра буна күлмәјә билмәзләр.

Лакин бизим јашамагда олдуғумуз мүһарибә дөврүндә «ган дәрјасы» мәсәләсини гүввәләрин тәхминән һесабланмасы, нәтичәләри вә бунун агибәтинин нәзәрә алынмасы зәминиңә гојмаг, ону јајылмыш бош бир ибарә кими дејил, кадетләрин тәкчә ријакарлығы кими дејил, чидди шәкилдә көтүрмәк олар вә лазымдыр, кадетләр исә буржуазија диктатурасынын, мүлкәдар һакимијјәти вә монархијанын бәрпа едилмәси мәгсәди илә Корниловун Русијаны «ган дәрјасына» бојамасы *үчүн* өз тәрәфләриндән *һәр бир иши* көрмүшләр.

Бизә «ган дәрјасындан» данышырлар: Мәсәләнин *бу чәһәтини дә* арашдыраг.

Фәрз едәк ки, меншевикләрин вә есерләрин тәрәддүдләри давам едир, онлар һакимијјәти Советләрә *вермирләр,* Керенскини *девирмирләр,* буржуазија илә көһнә, чүрүк компромиси бир гәдәр башга шәкилдә бәрпа едирләр (мәсәлән, кадетләр әвәзиндә «битәрәф» *корниловчулар),* дөвләт һакимијјәти апаратыны совет апараты илә әвәз етмирләр, сүлһ тәклиф етмирләр, империализм илә әлагәни кәсмирләр, мүлкәдарларын торпагларыны мүсадирә етмирләр. Фәрз едәк ки, есерләрин вә меншевикләрин индики тәрәддүдләри белә бир нәтичә верди, «сентјабрын 12-си» белә бир нәтичә верди.

Бизим өз ингилабымызын тәчрүбәси ачыг-ашкар сурәтдә көстәрир ки, бунун нәтичәсиндә есерләр вә меншевикләр даһа да күчдән дүшәрләр, онларын күтләләрлә әлагәси даһа да позулар, күтләләр арасында һиддәт вә гәзәб сон дәрәчә күчләнәр, ингилабчы пролетариата, болшевикләрә олан рәғбәт олдугча артар.

О заман пајтахт пролетариаты коммунаја, фәһлә үсјанына, һакимијјәти әлә алмаға, даһа јүксәк вә даһа гәти шәкилдә олан вәтәндаш мүһарибәсинә индикиндән даһа јахын олар: 20—21 апрел вә 3—4 ијул тәчрүбәсиндән сонра белә бир нәтичәни тарихән лабүд һесаб етмәк лазым кәлир.

Кадетләр «ган дәрјасы» дејә бағырырлар. Лакин белә бир ган дәрјасы пролетариата вә ән јохсул кәндлиләрә гәләбә газандырарды, бу гәләбә исә јүздән дохсан доггуз һалда империалист мүһарибәси әвәзиндә *сүлһ* верәрди, *јә'ни* инди капиталистләрин мәнфәәтләрини вә ишғалларыны (илһагларыны) бөлүшдүрмәк үстүндә ган төкән *јүз минләрлә* адамын һәјатыны горујуб сахлајарды. Әкәр 20—21 апрел бүтүн һакимијјәтин Советләрә кечмәси илә гуртарсајды, Советләр дахилиндә исә ән јохсул кәндлиләрлә иттифагда болшевикләрә гәләбә газандырсајды, бу иш «ган дәрјасы» баһасына баша кәлсәјди дә, 18 ијун дөјүшләриндә јәгин ки, һәлак олан *јарым милјон* рус әскәрләринин һәјатыны хилас едәрди.

Һәр бир шүурлу рус фәһләси вә әскәри һәр јердә ирәли сүрүлмәкдә олан вәтәндаш мүһарибәси мәсәләсини һагг-һесаб едиб нәзәрә алырса, белә дүшүнүр вә белә дә дүшүнәчәкдир, һәм дә мүәјјән шејләр көрүб дүшүнмүш белә бир фәһлә вә әскәри Истанбул уғрунда, Лвов уғрунда, Варшава уғрунда, «Алманија үзәриндә гәләбә» уғрунда *милјонларла* рус әскәрләрини гурбан вермәк истәјән адамларын, партијаларын вә групларын дәм вурдуғу «ган дәрјасы» һаггындакы фәрјадлар, әлбәттә, горхутмаз.

Дахили вәтәндаш мүһарибәсиндәки һеч бир «ган дәрјасы» ијунун 19-дан сонра рус империалистләринин ахытдыглары ган *дәнизләри* илә һеч тәхмини дә мүгајисәјә кәлмәз (һалбуки һакимијјәти Советләрә вермәк

васитәсилә буна јол вермәмәк үчүн сон дәрәчә бөјүк имканлар вар иди).

Ҷәнаб Милјуковлар, Потресовлар, Плехановлар, мүһарибә заманы, вәтәндаш мүһарибәсиндә «ган дәрјасына» *гаршы* дәлил кәтирмәкдә еһтијатлы олун, чүнки әскәрләр ган *дәнизләрини* билир вә көрмүшләр.

Инди, 1917-чи илдә, халглары әлдән салмыш олан ешидилмәмиш дәрәчәдә ағыр вә ән чинајәткар мүһарибәнин дөрдүнчү илиндә рус ингилабынын бејнәлхалг вәзијјәти белә дир ки, вәтәндаш мүһарибәсиндә галиб кәлән рус пролетариатынын әдаләтли сүлһ тәклиф етмәси јүздән дохсан доггуз һалда *даһа дәнизләрчә ган ахытмадан* барышыг вә сүлһ әлдә етмәк имканы демәк оларды.

Чүнки бир-бири илә дүшмәнчилик едән инкилис-франсыз империализми илә алман империализминин Русија пролетар-сосиалист республикасына *гаршы* бирләшмәси тәчрүбәдә *мүмкүн дејилдир,* бизә гаршы инкилис, јапон вә американ империализминин бирләшмәси исә сон дәрәчә чәтиндир вә артыг Русијаныи чоғрафи мөвгеји үзүндән бизим үчүн гәтијјән тәһлүкәли дејилдир. Һалбуки *бүтүн* Авропа дөвләтләри дахилиндә ингилабчы вә сосиалист пролетар күтләләринин мөвчуд олмасы бир фактдыр, үмумдүнја сосиалист ингилабынын јетишмәсинә вә лабүдлүјүнә шүбһә јохдур, һәм дә бу ингилаба, әлбәттә, нүмајәндә һеј'әтләри васитәсилә вә харичи Плехановлар вә ја Серетелиләрлә Стокһолм мүшавирәләри ојуну ојнамаг јолу илә дејил, рус ингилабынын јалныз ирәлијә доғру кетмәси васитәсилә чидди көмәк етмәк олар.

Буржуалар бағырыб дејирләр ки, Русијада коммуна һөкмән мәғлуб олачагдыр, јә'ни пролетариат һакимијјәти әлә алдығы тәгдирдә мәғлуб олачагдыр.

Бу бағыртылар сахта, гәрәзли—синфи бағыртылардыр.

Русија пролетариаты һакимијјәти әлә алдыгда, онун бу һакимијјәти әлдә сахламаг вә Русијаны Гәрбдә галибијјәтли ингилаба чатдырмаг үчүн *бүтүн* имканлары вардыр.

Чүнки, биринчиси, Коммуна заманындан бәри биз

чох шеј өјрәнмишик вә онун фәлакәтли сәһвләрини тәкрар етмәрик, банкы буржуазијанын әлиндә гојмарыг, бизим версалчылара (һабелә корниловчулара) гаршы мүдафиә илә кифајәтләнмәрик, онлара гаршы һүчума кечиб онлары әзәрик.

Икинчиси, галиб кәлмиш пролетариат Русијаја сүлһ верәр. Һәм дә халгларын үч илдән артыг давам едән гырғынынын бүтүн дәһшәтләриндән сонра һеч бир гүввә *сүлһ* һөкүмәтини, вичданлы, сәмими, әдаләтли сүлһ һөкүмәтини јыха билмәз.

Үчүнчүсү, галиб кәлмиш пролетариат дәрһал кәндлиләрә өдәнчсиз торпаг верәр. Һәм дә кәндлиләрин нәһәнк чохлуғу, бизим һөкүмәтин, хүсусилә «коалисијалы» һөкүмәтин, хүсусилә Керенски һөкүмәтинин «мүлкәдарларла ојунуна» гаршы һиддәтләниб әлдән дүшмүш олан чохлуғу галиб кәлмиш пролетариата тамамилә, һәр васитә илә, фәдакарлыгла көмәк едәр.

Чәнаб меншевикләр вә есерләр, сиз һамыныз халгын «гәһрәманлыг сә'јләриндән» данышырсыныз. Мән лап бу күнләрдә сизин «Известия ЦИК»дәки баш мәгаләдә бу ибарәјә јенә вә бир даһа раст кәлдим. Сизин дилиниздә бу *јалныз* бир ибарәдир. Лакин буну охујан фәһләләр вә кәндлиләр бунун үзәриндә *дүшүнүрләр* вә корниловчулуғун тәчрүбәси илә, Пешехонов назирлијинин «тәчрүбәси» илә, Чернов вә *саирәләрин* назирлијинин «тәчрүбәси» илә онларын зеһниндә мөһкәмләнән һәр бир белә дүшүнчә лабүд сурәтдә белә бир нәтичәјә кәтирир: ахы, бу «гәһрәманлыг сә'ји» ән јохсул кәндлиләрин ән сәдагәтли мүттәфигләри вә рәһбәрләри олан шәһәр фәһләләринә бәсләдикләри е'тимаддан башга бир шеј дејилдир. Гәһрәманлыг сә'ји вәтәндаш мүһарибәсиндә мәһз рус пролетариатынын буржуазија үзәриндә гәләбәсиндән башга бир шеј дејилдир, чүнки јалныз белә гәләбә әзијјәтли тәрәддүдләрдән хилас едәр, јалныз бу гәләбә чыхыш јолу көстәрәр, торпаг верәр, сүлһ кәтирәр.

Әкәр дәрһал һакимијјәтин Советләрә верилмәси васитәсилә шәһәр фәһләләринин ән јохсул кәндлиләрлә иттифагыны јаратмаг мүмкүндүрсә, бу даһа јахшыдыр. Болшевикләр ингилабын бу *динч* инкишаф јолу-

нун тә'мин едилмәси үчүн *һәр ишдә* көрәрләр. Бунсуз Мүәссисләр мәчлиси дә тәкликдә, өзлүјүндә ничат вермәз, чүнки ахы бурада да есерләр кадетләрлә, Брешко-Брешковскаја илә вә Керенски илә (бунларын нәји кадетләрдән јахшыдыр?) вә илахир вә саирә илә сазиш «ојунбазлығыны» давам етдирә биләрләр.

Әкәр корниловчулуғун тәчрүбәси дә «демократијаны» өјрәтмәмишдирсә вә о, фәлакәтли тәрәддүд вә сазишчилик сијасәтини давам етдирәрсә, онда биз дејәрик: пролетар ингилабыны һеч бир шеј бу тәрәддүдләр гәдәр позмур. Чәнаблар, вәтәндаш мүһарибәси илә горхутмајын: әкәр сиз дәрһал, ахырадәк, корниловчулугла вә «коалисија» илә әлагәни үзмәк истәмирсинизсә, бу мүһарибә лабүддүр,—онда бу мүһарибә истисмарчылар үзәриндә гәләбәјә кәтириб чатдырар, кәндлиләрә торпаг верәр, халглара сүлһ верәр, үмумдүнја сосиалист пролетариатынын галибиҗҗәтли ингилабы үчүн дүзкүн јол ачар.

1917-чи ил сентјабрын биринчи јарысында јазылмышдыр
1917-чи ил сентјабрын 29 (16)-да «Рабочий Путь» гәзетинин 12-чи №-дә чап едилмишдир
Имза: Н. Ленин

Гәзетин мәтниндән чап олунур

ИНГИЛАБЫН ВӘЗИФӘЛӘРИ

Русија хырда буржуа өлкәсидир. Әһалинин нәһәнк чохлуғу бу синфә мәнсубдур. Онун буржуазија илә пролетариат арасында тәрәддүд етмәси лабүддүр. О јалныз пролетариата гошулдугда ингилаб ишинин, сүлһ, азадлыг, зәһмәткешләрин торпаг әлдә етмәси ишинин гәләбәси асанлыгла, динч јолла, тезликлә вә сакитликлә тә'мин едиләр.

Ингилабымызын кедиши бизә бу тәрәддүдләри тәчрүбәдә көстәрир. Есер вә меншевик партијалары һаггында хүлјаја гапылмајаг, өз синфи пролетар јолумузда мөһкәм дураг. Ән јохсул кәндлиләрин диләнчилији, мүһарибәнин дәһшәтләри, ачлыг дәһшәтләри— бунларын һамысы пролетар јолунун доғру олдуғуну, пролетар ингилабына јардым көстәрмәк лазым кәлдијини күтләләрә ән ајдын бир шәкилдә көстәрир.

Буржуазија илә «коалисија», онунла сазишә кирмәк, Мүәссисләр мәчлисинин «тезликлә» чағырыла биләчәјини «сакитчә» көзләмәк вә саирә һаггындакы «динч» хырда буржуа үмидләрини, бунларын һамысыны ингилабын кедиши амансызлыгла, гәддарлыгла, гәти сурәтдә арадан галдырыр. Корниловчулуг минләрлә вә минләрлә хырда ибрәт дәрсләрини, јерләрдә капиталистләрин вә мүлкәдарларын фәһләләри вә кәндлиләри алдатмасындан ибарәт олан ибрәт дәрсләрини, забитләрин әскәрләри алдатмасындан вә и. а. вә и. а. ибарәт олан дәрсләрини тамамлајан ахырынчы амансыз ибрәт дәрси иди, бөјүк мигјасда олан ибрәт дәрси иди.

Ордуда, кәндлиләр арасында, фәһләләр арасында наразылыг, һиддәт вә гәзәб артыр. Есерләрин вә меншевикләрин буржуазија илә олан вә һәр шеји вә'д едиб һеч бир шеји јеринә јетирмәјән «коалисијасы» күтләләри әсәбиләшдирир, онларын көзүнү ачыр, онлары үсјана сөвг едир.

Есерләр арасында (Спиридонова вә башгалары) вә меншевикләр арасында (Мартов вә башгалары) сол-ларын мүхалифәти артараг, «Советдә» вә бу партија-ларын «гурултајында» артыг 40%-ә чатыр. *Ашағы-ларда,* пролетариат вә кәндлиләр, хүсусилә ән јохсул кәндлиләр арасында исә есерләр вә меншевикләрин *әксәријјәти «соллардыр».*

Корниловчулуг өјрәдир. Корниловчулуг чох шеј өј-рәтди.

Билмәк олмаз ки, инди Советләр есерләрин вә мен-шевикләрин башчыларындан ирәли кедәрәк, бунунла ингилабын динч инкишафыны тә'мин едә биләрләр-ми, јохса онлар јенә дә јерләриндә сајачаг, бунунла да пролетар үсјаныны лабүд едәчәкләр.

Буну билмәк олмаз.

Бизим вәзифәмиз ингилабын динч инкишафы үчүн «ахырынчы» имканы тә'мин етмәкдән өтрү мүмкүн олан һәр ишин көрүлмәсинә көмәк етмәкдир, програ-мымызы шәрһ етмәклә, онун үмумхалг характерини ајдынлашдырмагла, әһалинин нәһәнк чохлуғунун мә-нафе вә тәләбләринә онун сөзсүз ујғун кәлдијини изаһ етмәклә бу ишә көмәк етмәкдир.

Ашағыдакы сәтирләр дә белә бир програмы шәрһ етмәк тәчрүбәсиндән ибарәтдир.

Бу програмла «ашағылара», күтләләрин, гуллугчу-ларын, фәһләләрин, кәндлиләрин јанына, тәкчә өзү-мүзүнкүләрин дејил, хүсусилә есеринкиләрин, битә-рәфләрин, авамларын јанына кедәк. Онлары мүстә-гил сурәтдә дүшүнмәк, өз гәрарларыны чыхармаг, мүшавирәјә, Советләрә, һөкумәтә *өз* нүмајәндә һеј'әт-ләрини көндәрмәк дәрәчәсинә јүксәлтмәјә чалышаг,— онда мүшавирә *һәр нечә* нәтичәләнсә дә, бизим ишимиз һәдәр кетмәз. Онда бу иш һәм мүшавирә үчүн, һәм Мүәссисләр мәчлисинә сечкиләр үчүн, һәм дә

үмумијјәтлә һәр чүр сијаси фәалијјәт үчүн јарарлы олар.

Һәјат болшевик програмы вә тактикасынын доғру олдуғуну өјрәдир. Апрелин 20-дән корниловчулуғадәк «нә гәдәр аз вахт кечмиш, нә гәдәр чох һәјәчан олмушдур».

Бу мүддәт әрзиндә *күтләләрин* тәчрүбәси, *мәзлум* синифләрин тәчрүбәси онлара олдугча чох шеј вермишдир вә есерләрлә меншевикләрин рәһбәрләри күтләләрдән тамамилә ајрылмышлар. Бу програмын мүзакирәсини күтләләрә чатдырмаг мүмкүн олдуғуна көрә, мәһз бу ән конкрет програмда һәмин иш ән доғру шәкилдә өзүнү көстәрир.

КАПИТАЛИСТЛӘРЛӘ САЗИШИН ФӘЛАКӘТЛИ ОЛМАСЫ

1. Аз мигдарда олса да буржуазијанын нүмајәндәләрини, кенераллардан Алексејев, Клембовски, Багратион, Гагарин вә башгалары кими гәддар корниловчулары вә ја буржуазија гаршысында тамамилә ачиз олдуғуну вә бир бонапартчы кими һәрәкәт едә билдијини сүбут етмиш Керенски кимиләрини һакимијјәт башында сахламаг,—бир тәрәфдән, капиталистләрин гәсдән сүр'әтләндириб кәскинләшдирдикләри ачлығын вә лабүд тәсәррүфат позғунлуғунун үзүнә, дикәр тәрәфдән дә, һәрби фәлакәтин үзүнә гапылары тајбатај ачмаг демәкдир, чүнки ордунун гәрарғаһы көрмәјә көзү јохдур вә орду империалист мүһарибәсиндә фәдакарлыгла иштирак едә билмәз. Бундан әлавә, корниловчу кенераллар вә забитләр һакимијјәт башында галдыгда, онлар Галитсија вә Рига барәсиндә етдикләри кими, шүбһәсиз *чәбһәни гәсдән алманларын үзүнә ачарлар*. Јалныз ашағыда көстәрилән јени әсаслар үзәриндә јени һөкумәт јарадылмасы бунун гаршысыны ала биләр. Апрелин 20-дән бәри баш верән бүтүн һадисәләрдән сонра буржуазија илә һәр һансы бир сазишчилији давам етдирмәк есерләр вә меншевикләр тәрәфиндән тәкчә бир сәһв дејил, һабелә халга вә ингилаба ачыгча хәјанәт етмәк оларды.

ҺАКИМИЈЈӘТ СОВЕТЛӘРӘ

2. Дөвләтдә бүтүн һакимијјәт мүәјјән програм әсасында вә Советләр гаршысында һакимијјәтин там мәс'улијјәт дашымасы шәрти илә, јалныз фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләринин нүмајәндәләринә кечмәлидир. Ингилабын истәр мәзмунча хүсусилә зәнкин олан сон һәфтәләринин бүтүн халг тәчрүбәсини нәзәрә алмаг үчүн, истәрсә бә'зи јерләрдә ислаһ едилмәмиш һалда галан биабырчы әдаләтсизликләри (сечкиләрин гејри-мүтәнасиб олмасы, бәрабәр олмамасы вә с.) арадан галдырмаг үчүн дәрһал Советләрә јени сечкиләр кечирилмәлидир.

Һәлә демократик јолла сечилән органларын олмадығы јерләрдә вә ордуда бүтүн һакимијјәт јалныз јерли Советләрә вә онларын тәрәфиндән сечилән комиссарлара вә јалныз сечки јолу илә олан башга органлара кечмәлидир.

Дөвләтин там јардымы илә гәти сурәтдә вә һәр јердә фәһләләр вә ингилабчы гошунлар, јә'ни ишдә корниловчулары әзә билдикләрини сүбут етмиш олан гошунлар силаһландырылмалыдыр.

ХАЛГЛАРА СҮЛҺ

3. Совет һөкүмәти *дәрһал* мүһарибә едән *бүтүн* халглара (јә'ни ејни заманда һәм онларын һөкүмәтләринә, һәм дә фәһлә вә кәндли күтләләринә) демократик шәртләрлә тә'хирә салмадан үмуми сүлһ бағламағы, һабелә дәрһал барышыг бағламағы (һеч олмазса үч ајлыға) тәклиф етмәлидир.

Демократик сүлһүн башлыча шәрти илһаглардан (ишғаллардан) имтина етмәкдир—буну да бүтүн дөвләтләрин итирдикләрини кери гајтармалары кими дүзкүн олмајан мә'нада дејил, јалныз белә бир дүзкүн мә'нада баша дүшмәк лазымдыр ки, һеч бир истисна олмадан, Авропада да, мүстәмләкәләрдә дә *һәр бир* халг *ајрыча* дөвләт тәшкил етмәси вә ја һәр һансы бир башга дөвләтин тәркибинә дахил олмасы мәсәләсини өзү һәлл етмәк үчүн азадлыг вә имкан әлдә едир.

Сүлһ шәртләрини тәклиф етдикдә исә Совет һөкү-

мәти дәрһал өзү бунлары ишдә јеринә јетирмәјә башламалыдыр, јә'ни индијәдәк бизим әлагәдар олдуғумуз кизли мүгавиләләри, чар тәрәфиндән бағланмыш вә рус капиталистләринә Түркијәни, Австријаны вә и. а. сојмағы вә'д едән һәмин мүгавиләләри дәрһ едиб ләғв етмәлидир. Сонра биз, украјналыларын вә финландијалыларын шәртләрини дәрһал јеринә јетирмәлијик, онлар үчүн, һабелә Русијада јашајан бүтүн башга тајфалар үчүн ајрылмаг азадлығы да дахил олмагла там азадлыг тә'мин етмәлијик, *бүтүн* Ермәнистанда да ејни шеји тәтбиг етмәлијик, ону тәрк етмәји вә бизим тутдуғумуз Түркијә торпагларыны тәрк етмәји өһдәмизә көтүрмәлијик вә и. а.

Бу чүр сүлһ шәртләри капиталистләр тәрәфиндән хејирхаһлыгла гаршыланмаз, лакин бу шәртләр бүтүн халгларда елә бөјүк бир рәғбәт вә елә бөјүк бир үмумдүнја-тарихи рүһ јүксәклији вә сојғунчу мүһарибәнин узанмасына гаршы үмуми һиддәт ојадар ки, биз јәгин ки, дәрһал барышыг әлдә едәрик вә сүлһ данышыгларына башламаға разылыг аларыг. Чүнки мүһарибәјә гаршы фәһлә ингилабы һәр јердә дурмадан јүксәлир вә сүлһ һаггындакы ибарәләр дејил *(бүтүн* империалист һөкүмәтләр, о чүмләдән дә бизим Керенски һөкүмәти чохдан фәһләләри вә кәндлиләри бу ибарәләрлә алдадыр), јалныз капиталистләрлә әлагәнин кәсилмәси вә сүлһ тәклиф едилмәси бу ингилабы ирәлиләдә биләр.

Әкәр ән аз еһтимал олунан шеј баш верәрсә, јә'ни әкәр мүһарибә едән дөвләтләрдән һеч бири барышығы да гәбул етмәзсә, онда бизим тәрәфимиздән мүһарибә һәгигәтән мәчбури олар, һәгигәтән әдаләтли вә мүдафиә мүһарибәси олар. Буну пролетариатын вә ән јохсул кәндлиләрин баша дүшмәси өзү Русијаны һәрби чәһәтдән дә, хүсусилә халгы сојан капиталистләрлә әлагә тамамилә кәсилдикдән сонра, гат-гат даһа күчлү едәр, биз һәлә ону демирик ки, онда бизим тәрәфимиздән мүһарибә сөздә дејил, ишдә бүтүн өлкәләрин мәзлум синифләри илә иттифагда апарылан мүһарибә олар, бүтүн дүнјанын мәзлум халглары илә иттифагда апарылан мүһарибә олар.

Хүсусилә, капиталистләр тәрәфиндән ирәли сүрүлүб бә'зән ән чох горхудуланларын вә мешшанларын үјдуғу белә бир мүддәадан халгы узаглашдырмаг лазымдыр ки, бизим инқилис вә башга капиталистләрлә олан индики сојғунчу иттифагымыз позуларса, куја онлар рус ингилабына чидди зәрәр вура биләрләр. Бу мүддәа башдан-баша јаландыр, чүнки «мүттәфигләрин малијјә јардымы» банкирләри варландырараг, рус фәһлә вә кәндлиләрини јалныз, асылан бир адамы кәндирин сахладығы кими «сахлајыр». Русијада тахыл, көмүр, нефт, дәмир кифајәт гәдәрдир вә бу мәһсулларын дүзкүн бөлүшдүрүлмәси үчүн јалныз, халгы сојан мүлкәдарлардан вә капиталистләрдән хилас олмаг лазымдыр. Рус халгының индики мүттәфигләри тәрәфиндән она гаршы ола биләчәк һәрби һәдәјә кәлдикдә исә, франсызларын вә италијалыларын өз гошунларыны алман гошунлары илә бирләшдириб бунлары әдаләтли сүлһ тәклиф едән Русијаја гаршы јеридә билмәләри еһтималы ачыгча чәфәнк бир еһтималдыр; Инкилтәрә, Америка, Јапонија исә, һәтта онлар Русијаја мүһарибә е'лан етсәләр дә (истәр белә бир мүһарибәнин күтләләр арасында сон дәрәчә рәгбәтсиз гаршыланмасы үзүндән, истәрсә Асијаны бөлүшдүрмәк вә хүсусилә Чини сојмаг үстүндә һәмин өлкәләрин капиталистләри арасында мадди мәнафе ихтилафлары олмасы үзүндән бу иш онлар үчүн сон дәрәчә чәтиндир), Алманија, Австрија вә Түркијә илә мүһарибәнин Русијаја вурдуғу зәрәр вә мүсибәтләрин һеч јүздә бирини дә Русијанын башына кәтирә билмәзләр.

ЗӘҺМӘТКЕШЛӘРӘ ТОРПАГ

4. Совет һөкумәти мүлкәдар торпаглары үзәриндә хүсуси мүлкијјәти дәрһал өдәнчсиз ләғв олунмуш е'лан етмәли вә бу торпаглары, Мүәссисләр мәчлиси тәрәфиндән һәлл олунана гәдәр кәндли комитәләринин ихтијарына вермәлидир. Мүлкәдар аваданлығы да һәмин кәндли комитәләринин ихтијарына верилмәлидир ки, бу аваданлыг биринчи нөвбәдә вә пулсуз ола-

раг мүтләг ән јохсул кәндлиләрин истифадәсинә верилсин.

Кәндли гурултајларынын гәтнамәләриндә дә, јерләрдән алынан јүзләрлә тапшырыгларда да («Известия Совета Крестьянских Депутатов»да 242 тапшырығын јекунундан көрүндүју кими), кәндлиләрин нәһәнк чохлуғу тәрәфиндән артыг чохдан тәләб едилән бу чүр тәдбирләр шүбһәсиз зәрури вә тә'хирәсалынмаз тәдбирләрдир. Бунун һеч бир шәкилдә тә'хирә салынмасына даһа јол верилә билмәз, «коалисијалы һөкумәт заманы исә кәндлиләр бунун тә'хирә салынмасындан чох әзијјәт чәкмишләр.

Бу тәдбирләри ләнкидән һәр һансы бир һөкумәт *халга зидд олан,* фәһләләрлә кәндлиләрин үсјаны јолу илә деврилмәли вә мәһв едилмәли олан бир һөкумәт һесаб едилмәлидир. Вә, әксинә, јалныз бу тәдбирләри һәјата кечирән бир һөкумәт үмумхалг һөкумәти олар.

АЧЫЛЫГЛА ВӘ ДАҒЫНТЫ ИЛӘ МҮБАРИЗӘ

5. Совет һөкумәти истеһсал вә истеһлак үзәриндә дәрһал үмумдөвләт мигјасында фәһлә нәзарәти гојмалыдыр. Мајын 6-дан бәри олан тәчрүбәнин артыг көстәрдији кими, бунсуз бүтүн ислаһат вә'дләри вә бу јолдакы тәшәббүсләр сәмәрәсиздир вә бүтүн өлкәдә ачлыг вә ешидилмәмиш фәлакәт олачағы һәр һәфтә көзләнир.

Банклар вә сығорта иши, һабелә ән мүһүм сәнаје саһәләри (нефт, даш көмүр, металлуркија, шәкәр сәнајеси вә с.) дәрһал миллиләшдирилмәлидир, бунунла јанашы тичарәт сирри гәти ләғв едилмәли вә дөвләт сифаришләриндән варланан, һесабат вермәкдән вә өз мәнфәәт вә әмлакына әдаләтли сүрәтдә верки гојулмасындан бојун гачыран чүзи бир азлыгдан ибарәт капиталистләр үзәриндә фәһләләр вә кәндлиләр тәрәфиндән гәти нәзарәт гојулмалыдыр.

Нә орта кәндлиләрин, нә казакларын, нә дә хырда сәнәткарларын әлиндән онларын мүлкијјәтинин бирчә гәпијини дә алмајан бу чүр тәдбирләр мүһари-

бәнин ағырлыгларыны бәрабәр сурәтдә чәкмәк үчүн сөзсүз әдаләтли вә ачлыға гаршы мүбаризә үчүн тә'хирәсалынмаз тәдбирләрдир. Јалныз капиталистләрин сојғунчулуғунун гаршысыны алдыгда вә онларын истеһсалаты гәсдән дајандырылмасына сон гојдугда әмәк мәһсулдарлығынын артырылмасына, үмуми әмәк мүкәлләфијјәти гојулмасына, тахылын сәнаје мәһсуллары илә дүзкүн мүбадиләсинә, варлылар тәрәфиндән кизләдилән милјардларла карыз пулларын хәзинәјә гајтарылмасына наил олмаг мүмкүн олар.

Бу чүр тәдбирләр көрүлмәдән мүлкәдар торпаглары үзәриндә мүлкијјәтин өдәнчсиз ләғв едилмәси дә мүмкүн дејилдир, чүнки мүлкәдар торпагларынын чох һиссәси банкларда киров гојулмуш вә мүлкәдарларла капиталистләрин мәнафеји бир-бири илә гырылмаз сурәтдә чулғашмышдыр.

Үмумрусија фәһлә вә әскәр депутатлары МИК игтисади шө'бәсинин ахырынчы гәтнамәси («Рабочая Газета» № 152) тәкчә һөкумәт тәдбирләринин (мүлкәдар вә голчомагларын варланмасы үчүн тахыл гијмәтләринин артырылмасы кими тәдбирләрин) *«фәлакәтли олмасыны»* дејил, јалныз «игтисади һәјаты тәнзим етмәк үчүн һөкумәт јанында дүзөлдилмиш мәркәзи органларын *там фәалијјәтсизлији* фактыны» дејил, һабелә бу һөкумәтин *«ганунлары позмасыны»* да е'тираф едир. Һаким есер вә меншевик партијаларынын бу е'тирафы буржуазија илә сазишчилик сијасәтинин тамамилә чинајәткар бир сијасәт олдуғуну бир даһа көстәрир.

МҮЛКӘДАРЛАРЫН ВӘ КАПИТАЛИСТЛӘРИН ӘКСИНГИЛАБЫНА ГАРШЫ МҮБАРИЗӘ

6. Корнилов вә Каледин үсјанына кадетләр («халг азадлығы») партијасы башда олмагла бүтүн мүлкәдарлар вә капиталистләр синфи јардым көстәрмишди. «Известия ЦИК»дә дәрч едилән фактлар буну артыг тамамилә сүбут етмишдир.

Лакин нә бу әксингилабы тамамилә әзмәк үчүн, нә дә һәтта бу барәдә тәһгигат апармаг үчүн һеч бир

иш көрүлмәмишдир вә һакимијјәт Советләрә кечмәдән һеч бир чидди иш көрүлә билмәз. Дөвләт һакимијјәтинә малик олмајан һеч бир комиссија там тәһгигат апарыб мүгәссирләри һәбсә ала билмәз вә и. а. Јалныз Совет һөкүмәти бу иши көрә биләр вә көрмәлидир. Јалныз бу һөкүмәт корниловчу кенераллары вә буржуа әксингилабынын башчыларыны (Гучкову, Милјукову, Рјабушинскини, Маклакову вә К°-сыны) һәбсә алмагла, әксингилаби иттифаглары (Дөвләт думасыны, забитләр иттифагларыны вә с.) бурахмагла, бунларын үзвләрини јерли Советләрин нәзарәти алтына вермәклә, әксингилаби һиссәләри бурахмагла, Русијаны «корниловчу» чәһдләринин лабүд сүрәтдә тәкрар едилмәсиндән горуја биләр.

Јалныз бу һөкүмәт корниловчуларын ишини, һабелә һәтта буржуазија тәрәфиндән галдырылан бүтүн башга ишләри дә ачыг сүрәтдә вә тамамилә тәһгиг етмәк үчүн комиссија јарада биләр вә болшевикләр партијасы өз тәрәфиндән фәһләләри јалныз белә бир комиссијаја тамамилә табе олуб јардым көстәрмәјә чағырар.

Халгы сојуб әлдә едилән милјонлар васитәсилә ән бөјүк мәтбәәләри вә гәзетләрин чохуну капиталистләрин әлә кечирмәси кими бнабырчы бир әдаләтсизлијә гаршы јалныз Совет һөкүмәти мүвәффәгијјәтлә мүбаризә апара биләр. Буржуа әксингилабчы гәзетләри («Речь», «Русское Слово» вә с.) бағламаг, бунларын мәтбәәләрини мүсадирә етмәк, гәзетләрдәки хүсуси е'ланлары дөвләт инһисары е'лан етмәк, бу е'ланлары Советләр тәрәфиндән нәшр едилән вә кәндлиләрә һәгигәти сөјләјән һөкүмәт гәзетинә көчүрмәк лазымдыр. Чәзасыз јалан вә бөһтан атмагда, халгы алдатмаг, кәндлиләри јанылтмаг, әксингилаб һазырламагда гүдрәтли бир силаһы јалныз бу јолла буржуазијанын әлиндән алмаг олар вә лазымдыр.

ИНГИЛАБЫН ДИНЧ ИНКИШАФЫ

7. Русија демократијасы гаршысында, Советләр гаршысында, есер вә меншевик партијалары гаршы-

сында инди, ингилаблар тарихиндә сон дәрәчә надир һалларда тәсадүф едилән бир имкан, јени тә'хирләрә јол вермәдән Мүәссисләр мәчлисинин тә'јин едилән вахтда чағырылмасыны тә'мин етмәк имканы, өлкәни һәрби вә тәсәррүфат фәлакәти тәһлүкәсиндән горумаг имканы, ингилабын динч инкишафыны тә'мин етмәк имканы јараныр.

Әкәр инди Советләр јухарыда көстәрилән програмы һәјата кечирмәк үчүн дөвләт һакимијјәтини тамамилә вә бүсбүтүн өз әлинә аларса, онда Советләрә нәинки Русија әһалисинин онда доггуз һиссәси, фәһлә синфи вә кәндлиләрин нәһәнк чохлуғу тәрәфиндән јардым көстәрилмәси тә'мин едиләр. Советләр үчүн ордунун вә халғын чохлуғунун да ән бөјүк ингилаби фәдакарлығы тә'мин едиләр, бу фәдакарлыг олмадыгда исә ачлыг вә мүһарибә үзәриндә гәләбә мүмкүн дејилдир.

Советләр тәрәфиндән тәрәддүд көстәрилмәсәјди, инди онлара гаршы һеч бир мүгавимәт һаггында данышыг да ола билмәзди. Советләрә гаршы һеч бир синиф үсјан галдырмаг чәсарәтиндә олмаз вә корниловчулуг тәчрүбәсиндән дәрс алмыш олан мүлкәдарларла капиталистләр Советләрин ултиматум шәклиндә ирәли сүрүлән тәләби гаршысында һакимијјәти динч јолла күзәшт едәрләр. Советләрин програмына капиталистләрин мүгавимәтини арадан галдырмаг үчүн истисмарчылар үзәриндә фәһләләр вә кәндлиләр тәрәфиндән нәзарәт гојулмасы вә табе олмајанлар үчүн бүтүн әмлакын мүсадирә едилмәси, ејни заманда да гыса мүддәтә һәбсә алынмасы кими чәза тәдбирләри кифајәт олар.

Советләр бүтүн һакимијјәти әлә алдыгда һәлә инди дә—вә јәгин ки, бу онларын ахырынчы имканыдыр—ингилабын динч инкишафыны, халғын өз депутатларыны динч јолла сечмәсини, Советләр дахилиндә партијаларын динч мүбаризәсини, мүхтәлиф партијаларын програмынын тәчрүбәдә јохланмасыны, һакимијјәтин бир партија әлиндән динч јолла башга партија әлинә кечмәсини тә'мин едә биләрди.

Әкәр бу имкан әлдән бурахыларса, 20 апрел һәрәкатындан башланмыш корниловчулуға гәдәр ингила-

бын бүтүн инкишафы кедиши буржуазија илә пролетариат арасында ән кәскин вәтәндаш мүһарибәсинин лабүд олдуғуну көстәрир. Лабүд олан фәлакәт бу мүһарибәни јахынлашдырар. Инсан ағлынын дүшүнә билдији бүтүн мә'луматлардан вә мүлаһизәләрдән мә'лум олдуғу кими, бу мүһарибә көстәрилән програмын һәјата кечирилмәси үчүн, фәһлә синфинин там гәләбәси илә, она ән јохсул кәндлиләрин јардымы илә нәтичәләнә биләр, лакин бу мүһарибә он минләрлә мүлкәдарларын, капиталистләрин вә онлара рәгбәт көстәрән забитләрин һәјаты баһасына баша кәлән олдугча ағыр, ганлы бир мүһарибә ола биләр. Ингилабы хилас етмәк үчүн пролетариат һеч бир гурбандан чәкинмәз, ону хилас етмәк исә көстәрилән програмдан башга бир јолла мүмкүн дејилдир. Лакин Советләр ингилабын динч инкишафы үчүн әлләриндә олан ахырынчы имкандан истифадә етсәләр, пролетариат Советләрә һәр васитә илә јардым көстәрәр.

1917-чи ил сентјабрын биринчи јарысында јазылмышдыр

1917-чи ил октјабрын 9 вә 10-да (сентјабрын 26 вә 27-дә) «Рабочий Путь» гәзетинин 20 вә 21-чи №-синдә чап олунмушдур
Имза: Н. К.

Гәзетинин мәтниндән чап олунур

БОЛШЕВИКЛӘР ҺАКИМИЈЈӘТИ ӘЛӘ АЛМАЛЫДЫРЛАР[81]

РСДФП МӘРКӘЗИ КОМИТӘСИНӘ, ПЕТРОГРАД ВӘ МОСКВА КОМИТӘЛӘРИНӘ МӘКТУБ

Һәр ики пајтахтын фәһлә вә әскәр депутатлары Советләриндә чохлуг газанан болшевикләр дөвләт һакимијјәтини өз әлләринә ала биләрләр вә *алмалыдырлар.*

Ала биләрләр, чүнки һәр ики пајтахтда халгын ингилабчы үнсүрләринин фәал чохлуғу күтләләри өз ардынча апармаг, дүшмәнин мүгавимәтинә үстүн кәлмәк, ону әзмәк, һакимијјәти әлә алмаг вә әлдә сахламаг үчүн кифајәтдир. Чүнки дәрһал демократик сүлһ тәклиф едән, дәрһал кәндлиләрә торпаг верән, Керенскинин әзиб дағытмыш олдуғу демократик органлары вә азадлыглары бәрпа едән болшевикләр *һеч кәсин* девирә билмәјәчәји бир һөкумәт јарадарлар.

Халгын чохлуғу бизим *тәрәфимиздәдир.* Мајын 6-дан августун 31-нә вә сентјабрын 12-дәк олан узун вә чәтин јол буну сүбут етмишдир: пајтахт Советләриндәки чохлуг халгын *бизим тәрәфә* инкишафынын *бәһрәсидир.* Есерләрин вә меншевикләрин тәрәддүдләри, онларын арасында бејнәлмиләлчиләрин күчләнмәси дә буну сүбут едир.

Демократик мүшавирә ингилабчы халгын чохлуғуну *дејил, јалныз сазишчи хырда буржуа јухары тәбәгәләри* тәмсил едир. Сечкиләрә даир рәгәмләрә алданмаг олмаз, мәсәлә сечкиләрдә дејилдир: Питер вә Москва шәһәр думаларына сечкиләри вә Советләрә сечкиләри мүгајисә един. Москвадакы сечкиләри вә 12 август Москва тә'тилини мүгајисә един: бу, күтлә-

ләри өз архаларынча апаран ингилабчы үнсүрләрин әксәриjjәти һаггында објектив мә'луматдыр.

Демократик мүшавирә кәндлиләрә нә сүлһ, нә дә торпаг вермәjәрәк, онлары алдадыр.

Тәкчә болшевик һөкумәти кәндлиләри тә'мин едәр.

* *
*

Нәjә көрә болшевикләр мәһз *инди* һакимиjjәти әлә алмалыдырлар?

Она көрә ки, jахынларда Питерин тәслим едилмәси бизим имканларымызы jүз гат писләшдирәр.

Керенски вә К[0]-сы ордунун башчысы олдуғу бир шәраитдә исә Питерин тәслим едилмәсинә биз мане олмаг *игтидарында дејилик*.

Мүәссисләр мәчлисини дә «көзләмәк» олмаз. Чүнки jенә дә Питерин тәслим едилмәси васитәсилә Керенски вә К[0]-сы һәр заман Мүәссисләр мәчлисини *поза биләр*. Jалныз бизим партиjамыз һакимиjjәти әлә алдыгда, Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасыны тә'мин едә биләр вә һакимиjjәти әлә алдыгда башга партиjалары Мүәссисләр мәчлисинин тә'хирә салынмасында иттиһам едәр вә бу иттиһамы сүбут едәр.

Инкилис империалистләри илә алман империалистләри арасында сепарат сүлһә мане олмаг лазымдыр вә jалныз чәлд һәрәкәт етмәклә буна мане олмаг олар.

Халг меншевикләрин вә есерләрин тәрәддүдләриндән jорулмушдур. Пајтахтларда jалныз бизим гәләбәмиз кәндлиләри бизим тәрәфимизә чәкәр.

* *
*

Мәсәлә мәһдуд мә'нада үсjанын «күнү», онун «вахты» үстүндә дејилдир. Буну фәһлә вә әскәрләрлә, *күтләләрлә әлагәдар олан* адамларын jалныз үмуми сәси һәлл едәр.

Мәсәлә бундадыр ки, инди Демократик мүшавирәдә партиjамызын фе'лән *өз гурултаjы* вардыр вә бу гурултаj *ингилабын мүгәддәратыны һәлл етмәлидир* (истәсә дә, истәмәсә дә, һәлл етмәлидир).

Мәсәлә *вәзифәни* партија үчүн ајдынлашдырмагдан ибарәтдир: Питердә вә Москвада (вилајәтлә бирликдә) *силаһлы үсјаны,* һакимијјәтин әлә алынмасыны, һөкумәтин деврилмәсини күнүн нөвбәти вәзифәси кими гаршыја гојмагдан ибарәтдир. Мәтбуатда белә ифадә ишләтмәдән, бунун уғрунда *нечә* тәшвигат апарылмасыны дүшүнмәк лазымдыр.

Марксын үсјан һаггында бу сөзләрини хатырлајыб дәриндән дүшүнмәк лазымдыр: *«үсјан бир сәнәтдир»*[82] вә и. а.

* * *

Болшевикләрдә «рәсми» чохлуг олмасыны көзләмәк садәлөвһүкдүр: һеч бир ингилаб *буну* көзләмир. Керенски илә К[ө]-сы да көзләмир, Питери тәслим етмәјә һазырлашырлар. «Демократик мүшавирәнин» мәһз мискин тәрәддүдләри Питер вә Москва фәһләләриниң сәбрини түкәндирмәлидир вә түкәндирәчәкдир! Инди биз һакимијјәти әлә алмасаг, тарих буну бизә бағышламаз.

Апаратмы јохдур? Апарат вардыр: Советләр вә демократик тәшкилатлар. Бејнәлхалг вәзијјәт мәһз инди, инкилисләрин алманларла сепарат сүлһү *әрәфәсиндә бизим үчүн әлверишлидир.* Мәһз инди халглара сүлһ тәклиф етмәк—*галиб кәлмәк* демәкдир.

Биз һәм Москвада, һәм дә Питердә һакимијјәти *бирдән-бирә* әлә алмагла (кимин башлајачағының әһәмијјәти јохдур, ола биләр, һәтта Москва башласын), *сөзсүз вә шүбһәсиз* галиб кәләрик.

Н. Ленин

1917-чи ил сентјабрын 12—14-дә (25—27-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә 1924-чү илдә «Пролетарская Революция» журналының 2-чи №-синдә чап олунмушдур

Журналын мәтниндән чап олунур, бу да макинада јазылмыш сүрәти илә јохланмышдыр

МАРКСИЗМ ВӘ ҮСЈАН

РСДФ(б)П МӘРКӘЗИ КОМИТӘСИНӘ МӘКТУБ

Һаким «сосиалист» партијалары тәрәфиндән марксизмин ән сахтакарлыгла вә демәк олар, ән чох јајылмыш шәкилдә тәһриф едилмәси һалларындан бири белә бир оппортунист јаландан ибарәтдир ки, куја үсјан назырламаг вә үсјана үмумијјәтлә бир сәнәт кими бахмаг «бланкизмдир».

Оппортунизмин башчысы олан Бернштејн, марксизми бланкизмдә тәгсирләндирмәклә бәднам шөһрәт газанмышдыр, инди оппортунистләр дә, бланкизм барәдә бағыраркән, әслиндә Бернштејнин мискин «идеjаларыны» зәррә гәдәр дә јенилəшдирмир вә «зәнкинләшдирмирләр».

Үсјана бир сәнәт кими бахмаг үстүндә марксистләри бланкизмдә тәгсирләндирмәк! Һәгигәти бундан даһа биабырчы шәкилдә тәһриф етмәк олмаз, чүнки һеч бир марксист данмаз ки, мәһз Маркс бу хүсусда өз фикрини ән ајдын, дүрүст вә гәти сурәтдә сөjләjәрәк, үсјаны мәһз *сәнәт* адландырмыш вә демишдир ки, үсјана бир сәнәт кими бахмаг лазымдыр, илк мүвәффәгиjjәти *әлдә етмәк* вә дүшмәнин чашгынлыгындан истифадә едәрәк онун үзәринә *һүчүмүн* арасыны кәсмәмәк вә мүвәффәгиjjәтдән мүвәффәгиjjәтә доғру кетмәк лазымдыр вә и. а. вә и. а.

Үсјан мүвәффәгиjjәтли олмаг үчүн гәсдә дејил, партиjа дејил, габагчыл синфә архаланмалыдыр. Бу биринчиси. Үсјан *халғын ингилаби јүксәлишинә* архаланмалыдыр. Бу икинчиси. Үсјан, јетишмәкдә олан

инғилабын тарихиндә елә бир *дөнүш нөгтәсинә* архаланмалыдыр ки, бу заман халғын өн сыраларында ән бөјүк фәаллыг олсун, дүшмән сыраларында вә *инғилабын зәиф, јарымчыг, гәтиҗјәтсиз достларынын сыраларында тәрәддүд* ән күчлү олсун. Бу үчүнчүсү. *Марксизмин бланкизмдән* фәрги дә үсјан мәсәләсинин гојулушундакы бах бу үч шәртдән ибарәтдир.

Лакин бу шәртләр мөвчуд олдуғу бир һалда, үсјана *бир сәнәт* кими бахмагдан имтина етмәк—марксизмә хәјанәт етмәк, инғилаба хәјанәт етмәк демәкдир.

Нә сәбәбә мәнз һазыркы вахт, һадисәләрин објектив кедишинин *үсјаны* күнүн вәзифәси кими гаршыја гојдуғуну партијанын е'тираф *етмәли* олдуғу вә үсјана *бир сәнәт* кими јанашмалы олдуғу бир вахт сајылмалыдыр, буну сүбут етмәк үчүн, әлбәттә, ән јахшысы мүгајисә методу ишләтмәк вә 3—4 ијул күнләрини сентјабр күнләри илә тутушдурмаг лазымдыр.

3—4 ијулда һәгигәтин зиддинә кетмәдән мәсәләни белә гојмаг оларды: һакимиҗјәти әлә алмаг даһа доғру оларды, чүнки фәрги јохдур, дүшмәнләр бизи онсуз да, үсјан етмәкдә тәгсирләндирәчәк вә бизә үсјанчы дејә диван тутачаглар. Лакин буна әсасән белә нәтичә чыхармаг олмазды ки, о заман һакимиҗјәти әлә алмаг мүмкүн оларды, чүнки о заман үсјанын галиб кәлмәси үчүн објектив шәртләр јох иди.

1) Һәлә архамызда инғилабын авангарды олан бир синиф јох иди.

Пајтахтлардакы фәһләләрлә әскәрләрин чохлуғу һәлә бизим тәрәфимиздә дејилди. Инди һәр ики Советдә бу чохлуг мөвчуддур. Буну *анчаг* ијул вә август һадисәләри, болшевикләрә тутулан «диван» тәчрүбәси вә корниловчулуг тәчрүбәси јаратмышдыр.

2) О заман үмумхалг инғилаби јүксәлиши јох иди. Инди, корниловчулугдан сонра бу јүксәлиш вардыр. Әјаләтләр вә һакимиҗјәти Советләрин бир чох јерләрдә әлә алмасы буну сүбут едир.

3) О заман, чидди үмуми-сијаси мигјасда, дүшмәнләримиз арасында вә јары јолда дајанан хырда буржуазија арасында *тәрәддүдләр* јох иди. Инди чох бөјүк тәрәддүдләр вардыр: башлыча дүшмәнимиз олан

мүттәфиг империализми вә үмумдүнја империализми,—чүнки «мүттәфигләр» үмумдүнја империализминә башчылыг едирләр,—гәләбәјәдәк мүһарибә илә Русија әлејһинә сепарат сүлһ бағламаг арасында *тәрәддүд едир*. Бизим хырда буржуа демократлар халг ичәрисиндә чохлуғу ачыгча итирдиләр вә чох бөјүк тәрәддүд едәрәк кадетләрлә блокдан, ја'ни коалисијадан имтина етдиләр.

4) Буна көрә 3—4 ијулда үсјан етмәк сәһв оларды: биз һакимијјәти нә физики чәһәтчә, нә дә сијаси чәһәтчә әлдә сахлаја билмәздик. Физики чәһәтчә әлдә сахлаја билмәздик, чүнки Питерин бә'зи анларда бизим әлимиздә олмасына бахмајараг, бизим фәһләләр вә әскәрләр о заман Питери тутмаг уғрунда *дөјүшә* вә *өлүмә* кетмәздиләр: о заман *нә* Керенскиләрә, *нә дә* Серетели,—Черновлара гаршы белә бир «чылғынлыг», белә бир чошғун нифрәт јох иди; есерләрин вә меншевикләрин иштиракы илә болшевикләрин тә'гиб едилмәсини һәлә адамларымыз көрүб мәтинләшмәмишдиләр.

3—4 ијулда биз сијаси чәһәтчә һакимијјәти әлдә сахлаја билмәздик, чүнки орду вә әјаләтләр, *корниловчулугдан габаг* Питер үзәринә кедә биләрдиләр вә кедәрдиләр.

Инди вәзијјәт тамамилә башгадыр.

Ингилабын авангарды олан, халгын авангарды олан, күтләләри өз ардынча апара билән *синфин* чохлуғу бизим тәрәфимиздәдир.

Халгын *чохлуғу* бизим тәрәфимиздәдир, чүнки Черновун иш башындан кетмәси һеч дә јеканә бир әламәт олмајыб ән ашкар вә ән ајдын бир сүрәтдә көстәрир ки, кәндлиләр есерләрин блокундан (вә есерләрин өзләриндән) *торпаг ала билмәјәчәкләр*. Ингилабын үмумхалг характериндә олмасынын әсл мәғзи дә бундадыр.

Һәм *бүтүн империализм*, һәм дә меншевикләрин есерләрлә бүтүн блоку ешидилмәмиш бир тәрәддүд ичиндә икән, һансы јолла кедәчәјини мәһкәмчә билән бир партијанын вәзијјәти кими әлверишли чәһәт бизим тәрәфимиздәдир.

Гәти гәләбә бизим тәрәфимиздәдир, чүнки халг артыг лап үмидсизлијә јахынлашмагдадыр, биз исә «Корнилов күнләриндә» бүтүн халга өз рәһбәрлијимизин әһәмијјәтини көстәрәрәк, сонра да блокчулара, онларын тәрәддүдү һеч дә кәсилмәдији бир шәраитдә, компромис *тәклиф едиб онлардан рәдд чавабы алмагла,* бүтүн халга һәгиги бир чарә көстәририк.

Бизим компромис тәклифимизин *һәлә* рәдд едилмәдијини вә Демократик мүшавирәнин *ону һәлә* гәбул едә биләчәјини күман етмәк ән бөјүк бир сәһв оларды. Компромис *партија* тәрәфиндән *партијалара* тәклиф едилмишди; башга чүр тәклиф едилә билмәзди. *Партијалар* буну рәдд етдиләр. Демократик мүшавирә анчаг бир *мүшавирәдир,* артыг бир шеј дејилдир. Бир чәһәти унутмаг олмаз; бу мүшавирәдә ингилабчы халгын *чохлуғу,* ән јохсул вә гәзәбләнмиш кәндлиләр тәмсил едилмәмишдир. Бу мүшавирә *халг азлығынын* мүшавирәсидир—бу ашкар һәгигәти унутмаг олмаз. Демократик мүшавирәјә бир парламент кими бахмаг бизим үчүн ән бөјүк бир сәһв, ән бөјүк бир парламент кретинизми оларды, чүнки о өзүнү һәтта перманент, һәм дә ингилабын суверен парламенти е'лан етмиш *олса да,* фәрги јохдур, о һеч бир шеј *һәлл едә билмәз:* мәсәлә *онун харичиндә,* Питерин вә Москванын фәһлә мәһәлләләриндә һәлл олунур.

Гаршымызда, мүвәффәгијјәтли үсјан үчүн лазым олан бүтүн објектив шәртләр вардыр. Гаршымызда — сон дәрәчә әлверишли олан белә бир вәзијјәт вардыр ки, үсјанда *јалныз* бизим гәләбәмиз халгы инчитмиш олан тәрәддүдләрә, дүнјада ән әзаблы бир шеј олан тәрәддүдләрә сон гојачагдыр; үсјанда *јалныз* бизим гәләбәмиз кәндлиләрә дәрһал торпаг верәчәкдир;—үсјанда јалныз *бизим* гәләбәмиз ингилаб әлејһинә олан сепарат сүлһ ојununу *позачагдыр,* һәм дә ону, ингилаб үчүн *хејирли олан* даһа мүкәммәл, даһа әдаләтли, даһа јахын бир сүлһү ачыгдан-ачыға тәклиф етмәклә позачагдыр.

Нәһајәт, јалныз бизим партијамыз үсјанда галиб кәлмәклә, Питери хилас *едә биләр,* чүнки бизим сүлһ тәклифимиз рәдд едиләрсә вә биз һәтта барышыг да

әлдә етмәриксә, о заман *биз* «мүдафиәчи» оларыг, о заман биз *һәрби партијалара башчылыг* едәрик, биз *ән «һәрби»* партија оларыг вә мүһарибәни һәгигәтән ингилаби бир сурәтдә апарарыг. Биз бүтүн чөрәји вә *бүтүн* чәкмәләри капиталистләрин әлиндән аларыг. Биз онлара чөрәјин гырынтыларыны верәрик, ајагларына да чарыг кејдирәрик. Биз бүтүн чөрәји вә бүтүн ајаггабыны чәбһәјә көндәрәрик.

Онда биз Питери горујуб сахлајарыг.

Русијада әсл ингилаби мүһарибә үчүн һәм мадди, һәм дә мә'нәви вәсаит һәлә олдугча чохдур; 100 ehтималдан 99-у ону көстәрир ки, алманлар бизә heч олмаса барышыг верәрләр. Инди барышыг алмаг исә— *бүтүн дүнјаја* галиб кәлмәк демәкдир.

* *
*

Ингилабы хилас етмәк үчүн вә Русијаны һәр ики коалисија империалистләри тәрәфиндән «сепаратчылыгла» бөлүшдүрүлмәкдән хилас етмәк үчүн Питер вә Москва фәһләләринин үсјан етмәсинин сөзсүз зәрури олдуғуну дәрк едәрәк, биз әввәлән, Мүшавирәдә өз сијаси тактикамызы, јетишмәкдә олан үсјан шәраитинә ујғунлашдырмалыјыг; икиичиси, биз сүбут етмәлијик ки, Марксын үсјана бир сәнәт кими бахмаг зәрурәти һаггындакы фикрини гәбул етмәјимиз јалныз сөздә дејилдир.

Биз Мүшавирәдә дәрһал болшевикләр фраксијасы дүзәлтмәли вә сај далынча гачмамалыјыг, тәрәддүд едәнләри тәрәддүдчүләр чәбһәсиндә гојмагдан горхмамалыјыг: онларын *орада* галмасы ингилаб иши үчүн гәтијјәтли вә фәдакар мүбаризләр чәбһәсиндә олмаларындан даһа фајдалыдыр.

Биз, болшевикләрин гыса бир бәјаннамәсини тәртиб едиб узун нитгләрин јерсизлијини, үмумијјәтлә «нитгләрин» јерсизлијини ән кәскин шәкилдә кејд едәрәк көстәрмәлијик ки, ингилабы хилас етмәк үчүн дәрһал һәрәкәтә башламаг лазымдыр, буржуазија илә һәр бир әлагәни тамамилә кәсмәк лазымдыр, бүтүн

индики һөкүмәти тамамилә девирмәк лазымдыр, Русијаны «сепаратчылыгла» бөлүшдүрмәјә һазырлашан инкилис-франсыз империалистләри илә әлагәни тамамилә кәсмәк лазымдыр, бүтүн һакимијјәт дәрһал *башда ингилабчы пролетариат олмагла ингилаби демократијанын әлинә кечмәлидир.*

Халглара сүлһ, кәндлиләрә торпаг верилмәли, даваҝарлыгла әлдә едилән мәнфәәтләр мүсадирә олунмалы вә истеһсалатын капиталистләр тәрәфиндән һәјасызчасына дағыдылмасынын гаршысы алынмалыдыр—дејән програм маддәләри илә әлагәдар олараг бәјаннамәмиз *бу* нәтиҹәнин ән гыса вә кәскин бир ифадәсиндән ибарәт олмалыдыр.

Бәјаннамә нә гәдәр гыса, иә гәдәр кәскин оларса, бир о гәдәр јахшыдыр. Орада анҹаг ики ән мүһүм мәсәләни дә ајдынча көстәрмәк лазымдыр: бири будур ки, тәрәддүдләр халгы әлдән салмышдыр, есерләрин вә меншевикләрин гәтиҹјәтсизлијиндән халг чана дојмушдур; биз бу *партијаларла* әлагәни бир дәфәлик кәсирик, чүнки бунлар ингилаба хәјанәт етмишләр.

О бири дә будур ки, дәрһал илһагсыз сүлһ тәклиф едәрәк, мүттәфиг империалистләрлә вә һәр чүр империалистләрлә әлагәни дәрһал кәсәрәк, биз дәрһал ја барышыг әлдә едәрик, ја да бүтүн ингилабчы пролетариатын мүдафиә тәрәфинә кечмәсинә вә онун рәһбәрлији алтында ингилаби демократија тәрәфиндән һәгигәтән әдаләтли вә һәгигәтән ингилаби мүһарибә апарылмасына наил оларыг.

Бу бәјаннамәни охујараг, данышмаға дејил, *һәлл етмәјә,* гәтнамәләр јазмаға дејил, *һәрәкәт етмәјә* чағырмагла биз бүтүн фраксијамызы *заводлара вә казармалара көндәрмәлијик:* онун јери орадыр, һәјатын дамары орададыр, ингилабы хилас етмәк мәнбәји орададыр, Демократик мүшавирәјә һәрәкәт верән гүввә орададыр.

Орада һәрарәтли вә гызғын нитгләр сөјләјәрәк програмымызы изаһ етмәли вә мәсәләни белә гојмалыјыг: ја Мүшавирә бизим програмымызы *тамамилә* гәбул етмәли, ја да үсјан едәчәјик. Орта јол јохдур. Көзләмәк олмаз. Ингилаб мәһв олар.

Мәсәләни белә гојмагла, бүтүн фраксијаны заводлара вә казармалара топламагла, *биз үсјан башламаг үчүн дүзкүн вахт сечә биләрик.*

Үсјана марксистчәсинә, јә'ни бир сәнәт кими бахмаг үчүн исә биз ејни заманда бир дәгигә дә вахт итирмәјиб үсјанчы дәстәләр *гәраркаһы* дүзәлтмәли, күввәләри бөлүшдүрмәли, сәдагәтли полклары ән мүһүм нөгтәләрә көндәрмәли, Александринканы мүһасирәјә алмалы, Петропавловканы[83] тутмалы, баш штабы вә һөкумәти һәбс етмәлијик, јункерләрин вә вәһши дивизијанын габағына елә дәстәләр көндәрмәлијик ки, чапларындан кечмәли олсалар да, дүшмәни шәһәрин мәркәзләринә јеримәјә гојмасынлар; биз силаһлы фәһләләри сәфәрбәрлијә алыб онлары амансыз сон вурушмаја чағырмалы, дәрһал телеграф вә телефону тутмалы, *бизим* үсјан штабымызы мәркәзи телефон стансијасынын јанында јерләшдирмәли вә онунла бүтүн заводлар, бүтүн полклар, бүтүн силаһлы мүбаризә нөгтәләри арасында телефон рабитәси јаратмалыјыг вә и. а.

Бүтүн бунлар, әлбәттә, тәхминидир вә јалныз ону *көстәрмәк* үчүндүр ки, һазыркы анда *үсјана бир сәнәт кими бахмадан* марксизмә садиг галмаг олмаз, ингилаба садиг галмаг олмаз.

Н. Ленин

1917-чи ил сентјабрын 13—14-дә (25—27)-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1924-чү илдә «Пролетарская Революция» журналынын 2-чи №-синдә чап едилмишдир

Журналын мәтниндән чап олунур, бу да макинада јазылмыш сүрәти илә јохланмышдыр

САХТАКАРЛЫГ ГӘҺРӘМАНЛАРЫ ҺАГГЫНДА ВӘ БОЛШЕВИКЛӘРИН СӘҺВЛӘРИ ҺАГГЫНДА[84]

Демократик мүшавирә дејилән мүшавирә гуртармышдыр. Аллаһа шүкүр, даһа бир комедија архада галды. Әкәр ингилабымызын тале китабында мүәјјән гәдәр комедија көрмәк јазылмышдырса, биз һәр һалда ирәлиләјирик.

Мүшавирәнин сијаси јекунларыны дүзкүн нәзәрә алмаг үчүн онун објектив фактлардан ирәли кәлән дүрүст синфи мә'насыны мүәјјән етмәјә чалышмаг лазымдыр.

Һөкумәт партијалары олан есер вә меншевик партијалары даһа чох позулур, онлар һамынын көзү гаршысында ингилаби демократија ичәрисиндә чохлуғу итирир, истәр ч-б Керенскинин, истәрсә Серетели, Чернов чәнабларынын вә К⁰-сынын бонапартизминин бирләшмәси вә һәјасызлашмасында ирәлијә доғру бир аддым атылыр, — Мүшавирәнин синфи мә'насы белә дир.

Советләрдә есерләр вә меншевикләр чохлуғу итирмишләр. Буна көрә дә онлар сахтакарлыға әл атмаға: үч ајдан сонра Советләрин јени гурултајыны чағырмаг һаггында өз үзәрләринә көтүрдүкләри өһдәликләри позмаға, Советләр МИК-ини сечәнләр гаршысында һесабат вермәкдән кизләнмәјә, «демократик» мүшавирә гондармаға мәчбур олдулар. Болшевикләр Мүшавирә гаршысында бу гондарма һаггында данышырдылар вә онун нәтичәләри болшевикләрин сөјләдикләрини тамамилә тәсдиг етди. Либерданлар[85] вә

Серетели, Чернов чәнаблары вә К⁰-сы өзләринин Советләрдәки чохлуғунун әриjиб jох олдуғуну көрдүләр, буна көрә дә сахтакарлыға әл атдылар.

«Демократик тәшкилатлар сырасында» кооперативләрин, һабелә «дүзкүн» сечилән шәһәр вә земство нүмаjәндәләринин «артыг бөjүк әһәмиjjәтли олмасы» кими дәлилләр о гәдәр ағ jаландыр ки, jалныз кобуд ријакарлыг jолу илә бунлары чидди сурәтдә ирәли сүрмәк олар. 1-чиси, МИК Советләр тәрәфиндән сечилмишдир вә МИК-ин *онлара* һесабат вермәкдән вә вәзифәни тәһвил вермәкдән бојун гачырмасы бонапартчы фырылдагчылығыдыр. 2-чиси, Советләр бураја ингилаби jолла мүбаризә апармаг истәjәнләрин кәлдиjи дәрәчәдә ингилаби демократијаны тәмсил едир. Кооперасијачыларын вә шәһәрлиләрин үзүнә гапылар бағлы дејилдир. Советләрин ағасы һәмин есерләр вә меншевикләр иди.

Jалныз кооперативләрдә, *jалныз* бәләдиjjә (шәһәр вә земство) даирәсиндә галанлар, бунунла да өзләрини көнүллү сурәтдә ингилаби демократија сыраларындан ајырыр, бунунла да өзләрини ја иртичачы, ја да битәраф демократија сыраларына салырдылар. Һәр кәс билир ки, тәкчә ингилабчылар *дејил,* иртичачылар *да* кооператив вә бәләдиjjә ишинә кедирләр; һәр кәс билир ки, кооперативләрә вә бәләдиjjәләрә башлыча олараг үмуми сијаси вүс'әт вә әһәмиjjәти *олмаjан* иш үчүн сечирләр.

Либерданларын, Серетели, Чернов вә К⁰-сынын Мүшавирә гондармагдан мәгсәди «Единство» тәрәфдарларындан вә «битәраф» иртичачылардан өзләри үчүн кизличә көмәкчиләр кечирмәк иди. Онларын сахтакарлығы бундадыр. Онларын бонапартизми бундадыр, бу да онлары бонапартчы Керенски илә бирләшдирир. Мәсәләнин маһиjjәти—ријакарлыгла демократизмә заһирән риаjәт едәрәк, демократизмдә оғурлуг етмәкдән ибарәтдир.

II Николај демократизми, нечә дејәрләр, бөjүк мәбләғләрдә оғурлајырды: о, нүмаjәндәли органлар чағырырды, лакин мүлкәдарлара кәндлиләрдән jүзгат бөjүк чүмаjәндәлик верирди. Либерданлар вә Серете-

лиләр Черновларла бирликдә демократизми хырда шәкилдә оғурламагла мәшғул олурлар: онлар «демократик мүшавирә» чағырырлар, бурада фәһләләр *дә,* кәндлиләр *дә* өз нүмајәндәликләринин мәһдудлашдырылдығыны, буржуазијаја (вә иртичачы демократијаја) ән чох јахын олан кооператив вә бәләддијјә үнсүрләри хејринә *г е ј р и* -мүтәнасиблик, әдаләтс *и з л и к* олдуғуну тамамилә һаглы олараг көстәрирләр.

Чәнаб Либерданлар, Серетелиләр вә Черновлар јохсул фәһлә вә кәндли күтләләри илә әлагәни кәсмишләр, онлардан узаглашмышлар. Онларын хилас олмалары сахтакарлыгдадыр, «онларын» Керенскиси дә бунун сајәсиндә галыр.

Синифләрин ајрылмасы иши ирәлиләјир. Есер вә меншевик партијаларынын ичәрисиндә протест мөһкәмләнир, «башчылар» әһалинин чохлуғунун мәнафејинә хәјанәт етдикләринә көрә ачыгча парчаланма јетишмәкдәдир. Башчылар демократизм әсасларынын әксинә олараг, *азлыға* истинад едирләр. Онларын сахтакарлыг етмәси *лабүдлүјү* дә бурадан ирәли кәлир.

Керенски өзүнү бир бонапартчы кими кетдикчә даһа чох ифша едир. О «есер» һесаб олунурду. Инди биз билирик ки, о, «јарашыг үчүн» трудовикләрдән узаглашыб бураја кәлмиш бир «мартовчу» есер олмагла галмыр. О, есерләр арасында «ханым Плеханова» вә ја есерләрин «День» гәзетиндә «ханым Потресова» олан Брешко-Брешковскајанын тәрәфдарыдыр. Керенски «сосиалист» партијалары адланан партијаларын «сағ» ганады дејиләп ганада, Плехановлара, Брешковскајалара, Потресовлара *мәнсубдур,* бу ганадын исә кадетләрдән *һеч бир* чидди фәрги јохдур.

Кадетләр Керенскини һаглы олараг тә'рифләјирләр. Керенски *о н л а р ы н* сијасәтини јеридир, *халгдан кизлијә* онларла вә Родзјанко илә мәсләһәтләшир, Чернов вә башгалары ону Корниловун досту олан Савинковла әлбир олмагда ифша етмишләр. Керенски Корниловдан *тәсадүфән* күсмүш олан вә башга корниловчуларла ән мәһрәманә иттифагда галан *корниловчудур.* Бу бир *фактдыр* вә буну истәр Савинковун

вә «Дело Народа»нын ифшалары, истәрсә, «тичарәтсәнаје синфи» ады алтында корниловчуларла Керенскинин давам етмәкдә олан сијаси ојунбазлығы, «назирләрин тез-тез дәјишилмәси» сүбут етмишдир.

Керенскинин *ишдә* мәшғул олдуғу шејләр бах бундан ибарәтдир: корниловчуларла кизли сазишләр дүзәлдир, «мүттәфиг» империалистләрлә (Терешшенко вә К⁰-сы васитәсилә) кизли достбазлыг едир, Мүәссисләр мәчлисини кизличә тә'хирә салыб ону саботаж едир, Родзјанкоја, јә'ни мүлкәдарлара гуллуг көстәрмәк үчүн (тахыл гијмәтләринин икигат артырылмасы) кәндлиләри кизличә алдадыр. Онун *синфи* сијасәти белә дир. Онун бонапартизми бах бундадыр.

Мүшавирәдә буну кизләтмәк үчүн Либерданлар вә Серетелиләр Черновларла бирликдә һәмин мүшавирәни сахталашдырмалы идиләр.

Бизим III Думада иштиракымыза нә илә һагг газандырмаг олардыса, бу ијрәнч сахтакарлыгда, бу комедијада болшевикләрин иштиракына да јалныз елә һагг газандырыла биләр: «пәјәдә» дә бизим ишимизи мүдафиә етмәк лазымдыр, «пәјәдән» дә халгын ибрәт ала биләчәји ифшаедичи материал вермәк лазымдыр.

Лакин бурада белә бир фәрг вардыр ки, III Дума ингилабын ачыгча тәнәззүл етдији бир шәраитдә чағырылырды, инди исә *јени ингилаб* ачыгча јүксәлмәкдәдир,—тәәссүф ки, биз бунун јүксәлмәсинин кенишлији вә сүр'әти һаггында чох аз шеј билирик.

* *
*

Мән Мүшавирәдә ән характер бир һадисә Зарудныныын чыхышыны һесаб едирәм. О сөјләјир ки, Керенски һөкүмәтин јенидән тәшкил едиләчәји һаггында «бирчә ишарә етмәклә», бүтүн назирләр исте'фа һаггында әризә вермәјә башладылар. Садәлөвһ, көрпә садәлөвһлүјү илә *(тәкчә* садәлөвһ олса, һәлә јахшыдыр) Зарудны сөзүнә давам едиб дејир: «Елә ертәси күн, бизим исте'фамыза бахмајараг, лап ертәси күн бизи

чағырдылар, бизимлә мәсләһәтләшдиләр, ән нәһајәт бизи сахладылар».

Рәсми «Известия» бу јердә: «салонда үмуми күлүшмә»—дејә гејд едир.

Халгын республикачылар тәрәфиндән бонапартчылыг јолу илә алдадылмасында иштирак едән бу адамлар әчәб шән адамлардыр! Ахы, биз һамымыз ингилабчы демократларыг, зарафат дејил!

Зарудны дејирди: «Биз лап әввәлдән ики шеј ешидирдик: ордунун дөјүш бачарығы олмасына чалышмаг вә демократик әсаслар үзәриндә сүлһү сүр'әтләндирмәк. Инди будур, сүлһә кәлдикдә, мән Мүвәггәти һөкүмәтин үзвү олдуғум ај јарым әрзиндә Мүвәггәти һөкүмәтин бу барәдә бир иш көрүб-көрмәдијини билмирәм. Мән буну көрмәмишәм. (Алғышлар вә јердән бир с ә с: «Һеч бир иш көрмәмишдир», — д е ј ә «И з в е с т и я» г е ј д е д и р.) Мүвәггәти һөкүмәтин үзвү сифәтилә мән бу барәдә мә'лумат истәдикдә, чаваб алмырдым...»

Рәсми «Известия»нын вердији хәбәрә көрә, Зарудны белә демишдир. Мүшавирә исә динмәзчә динләјир, белә шејләрә дөзүр, натигин сөзүнү кәсмир, ичласы сахламыр, Керенскини вә һөкүмәти говмаг үчүн ајаға галхмыр! Нечә дә говсунлар! Бу «ингилабчы демократлар» Керенскинин архасында даг кими дурмушлар!

Чох јахшы, чәнаблар, лакин онда «ингилабчы демократ» анлајышы нөкәр вә кәда анлајышындан нә илә фәргләнир?

Кәдалар «өзләринин» сон дәрәчәдә садәлөвһ вә ја сон дәрәчәдә күт олан назири, Керенскинин (халгдан кизличә вә «артыг көз олмадан» корниловчуларла данышыға кирмәк үчүн) назирләри нечә говдуғуну онлара данышдыгда, бунун мүгабилиндә онларын шадлыгла күлмәси тәбиидир. Нөкәрләр «өзләринин» сүлһ һаггындакы үмуми ибарәләри санки чидди бир шеј һесаб едән, бу ибарәләрин ријакарлығыны баша дүшмәјән назири сүлһ јолунда реал аддымлар һаггындакы суалына һеч чаваб да верилмәдијини е'тираф етдикдә, бунун мүгабилиндә онларын сусмасы тәәччүблү дејилдир. Чүнки нөкәрләр елә белә дә олмалыдырлар—

һөкүмәтин онлары алдатмасына јол вермәлидирләр. Лакин ингилабчылығын бураја нә дәхли вар, демократизмин бураја нә дәхли вар??

Ингилабчы әскәр вә фәһләләрдә белә бир фикир ојансајды, тәәччүблү олардымы: «Јахшы оларды ки, Александринканын дамы учсун вә бүтүн бу кәда тәбиәтли дәстәни әзсин, чүнки сүлһ һаггында бошбоғазлыг васитәсилә Керенски вә К⁰-нын онлары әлә салдығыны онлара ачыгча изаһ етдикдә, онлар сусурлар;—онларын өз назирләри назирләрин тез-тез дәјишилмәсинин (корниловчуларла Керенскинин сөвдәләшмәсини пәрдәләјән) комедија олдуғуну онлара ачыг-ашкар сөјләдикдә, онлар шадлыгла күлүрләр. Аллаһ, бизи достлардан сахла, дүшмәнләрин өһдәсиндән исә өзүмүз кәләрик! Аллаһ, бизи бу чүр ингилаби-демократик рәһбәрлик иддиасында оланлардан сахла, Керенскиләрин, кадетләрин, корниловчуларын өһдәсиндән исә өзүмүз кәләрик».

* *
*

Бурада мән болшевикләрин сәһвләринә кечирәм. Белә бир заманда истеһзалы алгышлар вә сөсләрлә кифајәтләнмәк ачыгча сәһвдир.

Халг тәрәддүд вә тә'хирләрдән тәнкә кәлмишдир. Наразылыг ачыгча артыр. Јени ингилаб јахынлашыр. Иртичачы демократларын, Либерданларын, Серетелиләрин вә саирәләринин бүтүн марағы халгын диггәтини бир комедија олан «Мүшавирәјә» *чәлб етмәкдән,* халгы бу комедија илә *«мәшғул етмәкдән»,* отуруб Зарудныларын динләмәк кими ләјагәтсиз бир ишлә болшевик нүмајәндәләри ләнкидәрәк, болшевикләри күтләләрдән *ајры салмагдан* ибарәтдир! Зарудныларын исә башгаларындан доғру данышырлармыш!!

Болшевикләр бир протест олараг вә халгын диггәтини Мүшавирә васитәсилә чидди мәсәләләрдән узаглашдырмаг тәләсинә дүшмәмәк үчүн чыхыб кетмәли идиләр. Болшевикләр «рабитә хидмәти» үчүн, ијрәнч бошбоғазлығын кәсиләчәји вахты вә сәсвермәјә ке-

чилмәсини телефон васитәсилә хәбәр вермәк үчүн өзләриниң 136 нәфәр депутатындан бир-үч нәфәри сахламалы идиләр. Лакин ашкар чәфәнкиjатла, халгын ачыгча алдадылмасы илә ojунбазлыг едәрәк jетишмәкдә олан ингилабы *сөндүрмәк* кими ачыг бир мәгсәд күдән бу алдатма илә *өзләрини мәшгул етмәjә* болшевикләр jол вермәмәли идиләр.

Болшевикләрин нүмаjәндә һеj'этиниң $^{99}/_{100}$ һиссәси фабрикләрә вә казармалара кетмәли иди; Русиjанын һәр тәрәфиндән кәлмиш вә Заруднынын нитгиндән сонра есерләрин вә меншевикләрин сон дәрәчә чүрүклүjүнү көрмүш олан нүмаjәндәләрин әсл jери ора иди. Бир комедиjа олан бу мүшавирәнин ибрәт дәрсләрини орада, күтләләрә jахын jердә jүзләрлә вә минләрлә jығынчаг вә сөһбәтләрдә мүзакирә етмәк лазым иди, чүнки бу мүшавирә ачыгча jалныз корниловчу Керенскини сахлаjырды, ачыгча jалныз онун jени шәкилләрдә «назирләрин тез-тез дәjишилмәси» илә мәшгүл олмасыны асанлашдырырды.

Ингилаби («конститусиjалы» jох) бөһран заманлары болшевикләрин парламентаризмә мүнасибәти дүз олмады, есерләрә вә меншевикләрә мүнасибәти дүз олмады.

Бунун нечә баш вердиjи ајдындыр: тарих корниловчулугла *чох* сәрт бир дөнүш етмишдир. Партиjа бу дөнүшдә тарихин мисилсиз дәрәчә бөjүк сүр'әтиндән кери галмышдыр. Партиjа, бир мүддәтә, мәнфур наггалхана төләсинә салынмасына jол вермишдир.

Бу наггалханаjа гүввәләрин jүздә бир һиссәсини һәср етмәк, $^{99}/_{100}$ һиссәсини исә *күтләләрә* вермәк лазым иди.

Әкәр дөнүш есерләрә вә меншевикләрә компромис тәклиф етмәjи төләб едирдисә (шәхсән мәнә елә кәлир ки, буну төләб едирди), онда буну ајдын, ачыг, чәлд етмәк лазым иди ки, бонапартчы Керенскинин достларынын болшевикләрлә компромисә кирмәкдән еһтимала көрә бојун гачыра биләчәкләри *дәрһал нәзәрә алынсын.*

Һәлә мүшавирә *арәфәсиндә* «Дело Народа» вә «Рабочая Газета»да чап едилән мәгаләләрдә рәдд ча-

вабы көз габағында иди. Мүмкүн гәдәр даһа рәсми, ачыг вә ајдын шәкилдә демәк, *бирчә дәгигә дә* итирмәдән күтләләрә белә демәк лазым иди: есер вә меншевик чәнаблары бизим компромисимизи рәдд етдиләр, рәдд олсун есерләр вә меншевикләр! Завод вә казармалардакы *белә бир* шүар алтында мүшавирә Зарудныныи садәләвһүјүнә «күлә» биләрди!

«Мүшавирәјә» вә онун шәраитинә бир гәдәр ујмаг әһвали-руһијјәси, көрүнүр, мүхтәлиф тәрәфләрдә мејдана кәлирди. Јол. Зиновјевин сәһви Коммуна һаггында икимә'налы (азы икимә'налы) јазмасындан ибарәтдир, онун дедикләриндән белә чыхырды ки, куја Коммуна Питердә галиб кәлдикдән сонра, *1871-чи илдә Франсада олдуғу кими,* мәғлубијјәтә уғраја биләр. Бу гәтијјән доғру дејилдир. Коммуна Питердә галиб кәлдикдән сонра Русијада да *галиб кәләрди.* Јенә дә онун тәрәфиндән белә јазылмасы сәһв иди ки, болшевикләр Петроград Советиндә рәјасәт һеј'әтинин тәркибинин пропорсионал олмасыны тәклиф етмәкдә јахшы иш көрмүшләр. Чәнаб Серетелиләрә белә пропорсионал шәкилдә јол вердикдә, ингилабчы пролетариат *Советдә* һеч заман һеч бир ағлабатан иш көрә билмәз: онлара јол вермәк ишләмәк имканындан *өзүнү мәһрум етмәк* демәкдир, Совет ишини мәһв етмәк демәкдир. Јол. Каменевин Мүшавирәдә биринчи нитги халис «конститусијалы» руһда сөјләмәси вә һөкумәтә е'тимад көстәрилмәси вә ја «е'тимад көстәрилмәмәси» кими күлүнч бир мәсәлә ирәли сүрмәси сәһв иди. Белә бир јығынчагда корниловчу-Керенски һаггында «Рабочий Путь»да[86] да, Москва «Социал-Демократ»да[87] да *артыг* сөјләнилмиш олан *һәгигәти* сөјләмәк *мүмкүн дејилдисә,* онда нәјә көрә һәмин гәзетләрә истинад едилмәсин вә *күтләләрә көстәрилмәсин ки,* Мүшавирә корниловчу-Керенски һаггында һәгигәти динләмәк истәмир?

Зарудныныи нитгиндән сонра, шәраит ајдынлашдыгдан сонра, Питер фәһләләринин нүмајәндә һеј'әтләри тәрәфиндән *белә бир* мүшавирәјә натигләр көндәрилмәси сәһв иди. Керенскинин достлары гаршысында гырылдатмаг нәјә лазым иди? Пролетар гүввә-

ләрини бир комедија олан мүшавирәјә чәлб етмәк нәјә лазым иди? Нәјә көрә ејни дәрәчәдә динч вә гануни јолла казармалара вә ән чох керидә галан фабрикләрә ејни нүмајәндә һеј'әтләри көндәрилмәјә иди? Бу Александринкаја сәјаһәт етмәкдән вә «Единство» илә Керенскијә рәғбәт көстәрән кооперасијачыларла данышыглардан милјон дәфә фајдалы, мүһүм, чидди вә әмәли бир иш оларды.

Либерданлар тәрәфиндән мүхтәлиф нүмајәндә һеј'әтләриндән сахтакарлыг јолу илә көндәрилән *јүз нәфәр* нүмајәндәдәнсә, он нәфәр әгидәли әскәр вә ја керн галан фабрикдән он нәфәр фәһлә *мин гат јахшыдыр.* Парламентаризмдән—хүсусилә ингилаби вахтларда—истифадә етмәк һеч дә чүрүнтү нүмајәндәләринә гијмәтли вахты итирмәкдән ибарәт дејил, *чүрүнтүнүн тимсалында күтләләри өјрәтмәкдән* ибарәтдир.

Нәјә көрә ејни пролетар нүмајәндә һеј'әтләри Мүшавирәнин бир комедија олдуғуну ајдынлашдырмаг үчүн, мәсәлән, икичә плакат нәшр едиб буну казармаларда вә фабрикләрдә *көстәрмәк* мәгсәдилә Мүшавирәдән «истифадә» етмәсинләр? Плакатын биринда Зарудныны ахмаг бир папагла, пилләкәндә ојнајыб: «Керенски бизә *исте'фа вердирди,* Керенски бизи *сахлады»* дејә маһны охујан шәкилдә чәкмәк оларды. Әтрафында исә Либерлә Данын голундан јапышан Серетели, Чернов, Скобелев вә кооперасијачыны чәкмәк оларды,—бунларын һамысы күлмәкдән гәшш едир. Алтында да белә јазмаг олар: *«онларын кефи саздыр».*

Икинчи плакат. Јенә һәмин Зарудны јенә һәмин чамаат гаршысында дејир: «Мән ај јарым сүлһ һаггында сорушурдум. *Мән чаваб алмадым».* Чамаат, сусур, үзләриндә бир «дөвләт чиддилији» көрүнүр. Серетели хүсусилә чидди көрүнүр, о хәлвәтчә өз јазы дәфтәрчәсинә белә јазыр: «Зарудны әчәб зырамадыр! Белә сарсаг адам назир дејил, пејин дашымалыдыр! Коалисијанын мүдафиәчисидир, амма ону јүз болшевикдән даһа пис балталајыр! Назир олмушдур, амма назирсајағы данышмағы өјрәнмә-

мишдир ки, мән ај јарым сүлһ уғрундакы кампанијанын јүксәлдијини даим изләмишәм вә мән бөјүк Стокһолм идејасы илә әлагәдар олараг мәһз коалисија шәраитиндә бу кампанијанын гәти мүвәффәгијјәт газанмағына әминәм вә саирә вә саирә. Ахы, онда һәмин «Русская Воля» Зарудныны да рус ингилабынын чәнкавәри адландырыб тә'рифләјәрди».

Имза: позғун кишиләрин «ингилаби-демократик» мүшавирәси.

Мүшавирә гуртармаздан *әввәл* јазылмышдыр: биринчи ифадәни, мәсәлән, белә дәјишдирмәли: «әслиндә гуртармышдыр» вә с.

1917-чи ил сентјабрын 22-дән (октјабрын 5-дән) кеч олмајараг јазылмышдыр

1917-чи ил октјабрын 7-дә (сентјабрын 24-дә) «Рабочий Путь» гәзетинин 19-чу №-синдә натамам шәкилдә чап едилмишдир
Имза: Н. Ленин

Илк дәфә там шәкилдә 1949-чу илдә В. И. Ленин Әсәрләринин 4-чү нәшринин 26-чы чилдиндә чап олунмушдур

Әлјазмасындан чап олунур

ПУБЛИСИСТИН КҮНДӘЛИЈИНДӘН

ПАРТИЈАМЫЗЫН СӘһВЛӘРИ

Чүмә, 22 сентјабр 1917-чи ил.

Демократик мүшавирә дејилән мүшавирәнин мә'насыны даһа дәриндән дүшүндүкчә, она кәнардан даһа диггәтлә нәзәр јетирдикчә,—кәнардан исә, дејирләр, даһа јахшы көрүнүр,—бир о гәдәр гәти әмин олурсан ки, бизим партијамыз бу мүшавирәдә иштирак етмәкдә сәһв етмишдир. Ону бојкот етмәк лазым иди. Јәгин ки, дејәрләр: белә бир мәсәләни арашдырмағын нә фајдасы вардыр. Кечмиши гајтармаг олмаз. Лакин дүнәнки күнүн тактикасына гаршы белә бир е'тираз ачыгча әсассыз оларды. «Бүкүнкү күнлә» јашамаг тактикасыны биз һәмишә писләмишик вә бир марксист кими писләмәјә борчлујуг. Бизим үчүн бир дәгигәлик мүвәффәгијјәтләр кифајәт дејилдир. Бизим үчүн үмумијјәтлә бир дәгигәлик вә ја бир күнлүк нијјәтләр дә кифајәт дејилдир. Биз сијаси һадисәләр силсиләсини бүтөвлүкдә, онларын сәбәбијјәт әлагәси дахилиндә, онларын нәтичәләри илә бирликдә *өјрәнәрәк,* даим өзүмүзү јохламалыјыг. Биз дүнәнки күнүн сәһвләрини тәһлил едиркән бунунла да бу күн вә сабаһ сәһвә јол вермәмәји еjрәнирик.

Өлкәдә ачыгча јени ингилаб јетишмәкдәдир, бу ингилаб *башга* синифләрин (чаризмә гаршы ингилаб јарадан синифләрә нисбәтән) ингилабыдыр. О заман чаризмә гаршы пролетариатын, кәндлиләрин вә инки-

лис-франсыз малијјә капиталы илә иттифагда олан буржуазијанын ингилабы вар иди.

Инди буржуазијаја гаршы, онун мүттәфиги олан инкилис-франсыз малијјә капиталына гаршы, онун бонапартчы Керенски тәрәфиндән башчылыг едилән һөкумәт апаратына гаршы пролетариатын вә кәндлиләрин чохлуғунун, јә'ни ән јохсул кәндлиләрин ингилабы јүксәлмәкдәдир.

Инди, јени ингилабын јүксәлдијини көстәрән фактлар үзәриндә дајанмајачағыг, чүнки бизим мәркәзи органымыз олан «Рабочий Путь»ин мәгаләләриня көрә фикир јеридирләрсә, партија бу бәнд үзрә өз бахышларыны ајдынлашдырмышдыр. Јени ингилабын јүксәлмәси, дејәсән, бүтүн партија тәрәфиндән е'тираф едилән бир һадисәдир. Әлбәттә, онун јүксәлмәси һагғындакы мә'луматы һәлә јекунлашдырмаг лазым кәләчәкдир, лакин бу мә'луматын јекунлашдырылмасы башга мәгаләләр үчүн мөвзу олмалыдыр.

Һазырқы заманда көһнә ингилабла јени ингилаб арасында синфи фәргләрә, бу әсас һадисәнин, синифләр нисбәти бахымындан сијаси шәраити вә бизим вәзифәләримизи нәзәрә алмаға ән чох диггәт јетирмәк даһа мүһүмдүр. О заман, биринчи ингилабда фәһлә вә әскәрләр, јә'ни пролетариат вә кәндлиләрин габагчыл тәбәгәләри авангард иди.

Бу авангард хырда буржуазијанын нәинки бир чох ән пис, тәрәддүд едән үнсүрләрини (республика мәсәләсиндә меншевикләрин вә трудовикләрин тәрәддүдләрини јада салаг), һабелә монархист кадетләр партијасыны, либерал буржуазијаны *өз архасынча апарарағ,* бу буржуазијаны республикачы буржуазијаја дөндәрмишди. Нәјә көрә ону белә дөндәрмәк мүмкүн иди?

Она көрә ки, буржуазија үчүн игтисади һөкмранлыг һәр шејдир, сијаси һөкмранлыг формасы исә әһәмијјәтсиз шејдир, буржуазија республика шәраитиндә дә һөкмранлыг едә биләр, һәтта республика шәраитиндә онун һөкмранлығы даһа е'тибарлы олар, чүнки бу сијаси гурулуш һөкумәтин тәркибиндә, һаким партијаларын тәркибиндә вә груплашмасында әмәлә кәлән

һеч бир дәјишиклик васитәсилә буржуазијаја тохунмур.

Әлбәттә, буржуазија монархијаја тәрәфдар олмуш вә олачагдыр, чүнки капиталын монархист органлар тәрәфиндән даһа кобуд шәкилдә, һәрби гајда илә мүһафизәси бүтүн капиталистләр вә мүлкәдарлар үчүн көз габағындадыр вә «сәрфәлидир». Лакин «ашағыдан» күчлү тәзјиг олдугда, буржуазија өз игтисади һөкмранлығыны горујуб сахламаг үчүн һәмишә вә һәр јердә республика илә «барышырды».

Инди пролетариат вә ән јохсул кәндлиләр, јә'ни халгын *чохлуғу* буржуазијаја вә «мүттәфиг» империализмә (һабелә умумдүнја империализминә) гаршы елә бир мүнасибәтдәдир ки, буржуазијаны *өз архасынча «апармаг» олмаз.* Бундан әлавә: *хырда* буржуазијанын јухары тәбәгәләри вә *демократик* хырда буржуазијанын даһа варлы тәбәгәләри јени ингилабын ачыгча әлејһинәдир. Бу факт о гәдәр ашкардыр ки, инди бунун үзәриндә дајанмаға еһтијач јохдур. Чәнаб Либерданлар, Серетелиләр вә Черновлар буну ән ајдын шәкилдә көстәрирләр.

Синифләрин гаршылыглы мүнасибәти дәјишилмишдир. Мәтләб бундадыр.

«Баррикаданын бу вә дикәр тәрәфиндә» һәмин синифләр дурмур.

Бу башлыча чәһәтдир.

Әкәр, мәсәлән, буржуазија тәрәфиндән чағырылан Мүәссисләр мәчлисиндә буржуазијаја гаршы чохлуг оларса, фәһләләрин вә ән јохсул кәндлиләрин партијалары чохлуг тәшкил едәрсә, халис нәзәри шәкилдә, мәсәләни мүчәррәд олараг көтүрдүкдә, легал шәкилдә баш верә биләчәк *јени* ингилабдан данышмаг үчүн *елми* әсас бундан вә *јалныз* бундан ибарәтдир.

Бојкот вә ја иштирак тактикасыны истәнилән шәкилдә, өз «рәғбәтинә» көрә дејил, марксистчәсинә ирәли сүрмәк үчүн нәзәрә алынмасы лазым кәлән ән башлыча, әсас, објектив мә'лумат—синифләрин објектив гаршылыглы мүнасибәтиндән, онларын мүәјјән типли нүмајәндәли органлардан кәнарда вә бу органлар дахилиндәки ролундан (игтисади вә сијаси ролун-

дан); ингилабын јүксәлмәси вә ја тәнәззүл етмәсиндән, парламентдән кәнар мүбаризә васитәләри илә парламент мүбаризә васитәләринин нисбәтиндән ибарәтдир.

Ингилабымызын тәчрүбәси бојкот мәсәләсинә марксистчәсинә нечә јанашмаг лазым кәлдијини әјани сурәтдә ајдынлашдырыр.

Нәјә көрә Булыкин Думасынын бојкот едилмәси дүзкүн тактика иди?

Она көрә ки, онун бојкот едилмәси ичтимаи күввәләрин өз инкишафындакы објектив нисбәтинә үјғун иди. Онун бојкот едилмәси көнә һакимијјәти девирмәк уғрунда јүксәлмәкдә олан ингилаба шүар верирди, бу һакимијјәт исә халғы ингилабдан узаглашдырмаг үчүн сазишчи, кобудча сахталашдырылмыш, буна көрә дә парламентаризм үчүн чидди бир «тутарга» имканы вермәјән бир орган (Булыкин Думасы) чағырырды. Пролетариатын вә кәндлиләрин парламентдән кәнар мүбаризә васитәләри даһа күчлү иди. Булыкин Думасыны бојкот етмәк кими објектив вәзијјәти нәзәрә алан дүзкүн тактика бу амилләрдән әмәлә кәлмишди.

Нәјә көрә III Думанын бојкот едилмәси тактикасы дүзкүн олмады?

Она көрә ки, бу тактика јалныз бојкот шүарынын «парлаг» олмасына вә үч ијун «пәјәсинин» ән кобуд иртичачылығына гаршы нифрәтә әсасланырды. Лакин објектив вәзијјәт елә иди ки, бир тәрәфдән, ингилаб бөјүк бир тәнәззүлдә иди вә кетдикчә тәнәззүл едирди. Онун јүксәлиши үчүн парламент дајағы (һәтта «пәјә» дахилиндән дә) чох бөјүк сијаси әһәмијјәт алырды, чүнки парламентдән кәнар тәблиғат, тәшвигат вә тәшкилат васитәләри демәк олар һеч јох иди вә ја бунлар сон дәрәчә зәиф иди. Дикәр тәрәфдән, III Думанын ән кобуд мүртәчелији онун синифләр арасында һәгиги гаршылыглы мүнасибәт органы, јә'ни монархијанын буржуазија илә Столыпин тәрәфиндән бирләшдирилмәси органы олмасына манечилик төрәтмирди. Өлкә синифләрин бу јени гаршылыглы мүнасибәтини арадан галдырмалы иди.

III Думада иштирак етмәјин објектив вәзијјәти дүзкүн нәзәрә алан тактикасы бу амилләрдән әмәлә кәлмишди.

Бу тәчрүбәнин ибрәт дәрсләрини, бојкот вә ја иштирак мәсәләсинә марксистчәсинә јанашмаг шәртләрини дәриндән дүшүнмәк—«Демократик мүшавирәдә», «Демократик шурада» вә ја парламентгабағында иштирак тактикасынын гәтијјән доғру олмадығыны јәгин етмәк үчүн кифајәтдир.

Бир тәрәфдән, јени ингилаб јүксәлир. Мүһарибә кенишләнир. Парламентдән кәнар тәблиғат, тәшвигат вә тәшкилат васитәләри чох бөјүкдүр. Индики парламентгабағында «парламент» трибунасынын әһәмијјәти чүзидир. Дикәр тәрәфдән, бу парламентгабағы синифләрин һеч бир јени гаршылыглы мүнасибәтини ифадә етмир вә буна «хидмәт» етмир; мәсәлән, кәндлиләр артыг мөвчуд олан органлара (кәндли депутатлары Советинә) нисбәтән бурада *пис* тәмсил едилмишләр. Парламентгабағынын бүтүн мәһијјәти, тәкчә Либерданлар, Серетелиләр вә Черновларын ијрәнч тулдур дәстәси Керенски вә К⁰-сы илә бирликдә бу Серетели-Булыкин думасынын тәркибини сахталашдырыб *гондармалары* мә'насында дејил, һәмчинин белә бир даһа дәрин мә'нада бонапартчы *сахтакарлыгындан* ибарәтдир ки, парламентгабағының јеканә вәзифәси—күтләләри алдатмагдан, фәһләләри вә кәндлиләри алдатмагдан, онлары јүксәлмәкдә олан јени ингилабдан јајындырмагдан, буржуазија илә бағланан *көһнә,* артыг сынанмыш, дағылыб көһнәлмиш «коалисијаја» (јә'ни чәнаб Серетели вә К⁰-сыны буржуазијанын халгы империализмә вә империалист мүһарибәсинә табе етдирмәјә көмәк едән күлүнч бир тәлхәјә чевирмәсинә) јени дон кејдирмәк васитәсилә мәзлум синифләрин көзүнә күл үфүрмәкдән ибарәтдир.

1905-чи илин августунда чар өз тәһкимчи мүлкәдарларына дејир ки, биз инди зәифик. Бизим һакимијјәтимиз сарсыјыр. Фәһлә вә кәндли ингилабы далғасы талхмагдадыр. «Кәндли бабаны» алдатмаг, онун ағзына ширни вермәк лазымдыр...

Индики «чар», бонапартчы Керенски дә кадетләрә, битәрәф Тит Титычлара, Плехановлара, Брешковскаjалара вә К⁰-сына дејир ки, биз инди зәифик. Бизим һакимиjjәтимиз сарсыjыр. Буржуазиjаjа гаршы фәһлә вә кәндли ингилабы далғасы галхмагдадыр. Демократиjаны алдатмаг лазымдыр, бундан өтрү исә 1917-чи ил мајын 6-дан е'тибарән есер вә меншевик «ингилаби демократиjа башчыларынын», бизим меһрибан достларымыз Серетели вә Черновларын халгы алдатмаг үчүн кеjдикләри тәлхәк палтарыны башга рәнкләрә бојамаг лазымдыр. «Парламентгабағы» васитәсилә онларын ағзына ширни вермәк чәтин дејилдир.

1907-чи илин иjунунда чар өз тәһкимчи мүлкәдарларына дејир ки, биз инди күчлүjүк. Фәһлә вә кәндли ингилабы далғасы енир. Лакин биз көһнә гаjдаjа илә өзүмүзү сахлаjа билмәрик вә тәкчә алдатма аздыр. Кәнддә jени сиjасәт лазымдыр, Гучковлар—Милjуковларла, буржуазиjа илә jени иттифаги вә сиjаси блок лазымдыр.

Бојкот тактикасынын обjектив әсасларыны, синифләрин гаршылыглы мүнасибәти илә онун әлагәсини әjани шәкилдә ајдынлашдырмаг үчүн үч вәзиjjәти: 1905-чи илин августуну, 1917-чи илин сентjабрыны вә 1907-чи илин иjунуну белә тәсәввүр етмәк олар. Мәзлум синифләр залымлар тәрәфиндән һәмишә алдадылмышлар, лакин мүхтәлиф тарихи заманларда бу алдатманын мә'насы мүхтәлиф олмушдур. Тактиканы jалныз онун әсасында гурмаг олмаз ки, залымлар халгы алдадырлар; тактиканы *бүтөвлүкдә* синифләрин гаршылыглы мүнасибәтини вә истәр парламентдән кәнар, истәрсә парламент мүбаризәсинин инкишафыны тәһлил етмәклә мүәjjән етмәк лазымдыр.

Парламентгабағында иштирак етмәк тактикасы *доғру дејилдир,* бу тактика синифләрин обjектив гаршылыглы мүнасибәтинә, дөврүн обjектив шәрантинә уjғун дејилдир.

Демократик мүшавирәни бојкот етмәк лазым иди, биз һамымыз белә етмәмәкдә сәһв етмишик, лакин сәһви сахтакарлыг һесаб етмәзләр. Күтләләрин ингилаби мүбаризәсинә сәмими сурәтдә тәрәфдар олмаг

арзусу оларса, тактиканын објектив әсаслары һаггында чидди дүшүнүләрсә, биз сәһви дүзәлдәрик.

Парламентгабағыны бојкот етмәк лазымдыр. Фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советинә кетмәк, һәмкарлар иттифагларына кетмәк, үмумијјәтлә күтләләрин јанына кетмәк лазымдыр. *Онлары* мүбаризәјә чағырмаг лазымдыр. *Онлара* белә бир доғру вә ајдын шүар верилмәлидир ки, Керенскинин бонапартчы гүлдур дәстәсини вә *онун* сахта парламентгабағыны, бу Серетели-Булыкин думасыны говмаг лазымдыр. Меншевикләр вә есерләр һәтта корниловчулугдан сонра да бизим компромисимизи, һакимијјәтин динч јолла Советләрә верилмәсини гәбул етмәдиләр *(о заман* Советләрдә һәлә бизим чохлуғумуз *јох* иди), онлар јенә дә кадетләрлә ијрәнч вә алчаг сазиш батаглығына јуварландылар. Рәдд олсун меншевикләр вә есерләр. Онлара гаршы амансыз мүбаризә апарылмалыдыр. Онлар бүтүн ингилаби тәшкилатлардан амансызлыгла говулмалыдырлар. *Кишкинләрин* бу *достлары* илә, корниловчу мүлкәдарларын вә капиталистләрин достлары илә һеч бир данышыг, һеч бир әлагә олмамалыдыр.

Шәнбә, 23 сентјабр.

Тротски бојкот тәрәфдары иди. Афәрин, јолдаш Тротски!

Демократик мүшавирәјә топлашан болшевикләр фраксијасында бојкотчулуг мәғлуб едилмишдир.

Јашасын бојкот!

Биз һеч бир һалда иштирак етмәјә разы ола билмәрик вә разы олмамалыјыг. Мүшавирәләрдән биринин фраксијасы партијанын али органы дејилдир, һәм дә али органларын гәрарларына да һәјат тәчрүбәси әсасында јенидән бахылмалыдыр.

Һәр нечә олурса олсун бојкот мәсәләсинин һәм Иҹраијјә комитәсинин плену му, һәм дә партијанын тә'чили гурултајы тәрәфиндән һәлл едилмәсинә наил олмаг лазымдыр. Инди бојкот мәсәләсини гурултаја сечкиләр үчүн вә партија дахилиндә *бүтүн* сечкиләр

үчүн платформа көтүрмәк лазымдыр. *Күтләләри* мәсәләнин мүзакирәсинә чәлб етмәк лазымдыр. Чалышмаг лазымдыр ки, шүурлу фәһләләр иши өз әлләринә алараг, бу мүзакирәни кечирсинләр вә *«јухарылара»* тәзјиг көстәрсинләр.

Партијамызын «јухарыларында» тәрәддүдләр көрүндүјүнә һеч бир шүбһә ола билмәз вә мүбаризә инкишаф етдикчә көрә, бу тәрәддүдләр *фәлакәтли* ола биләр вә мүәјјән шәраитдә, мүәјјән заманда тәрәддүдләр ишә *мәһв* едә биләр. Нә гәдәр ки, кеч дејилдир, вар гүввә илә мүбаризәјә кириш мәк, ингилабчы пролетариат партијасынын дүзкүн хәттини горујуб сахламаг лазымдыр.

Партијамызын јухары «парламент» тәбәгәләриндә һәр шеј өз гајдасында дејилдир; онлара даһа чох диггәт верилмәлидир, фәһләләр онлара даһа чох көз гојмалыдырлар; парламент фраксијаларынын сәлаһијјәти даһа чидди мүәјјән едилмәлидир.

Партијамызын сәһви көз габағындадыр. Габагчыл синфин мүбаризә едән партијасы үчүн сәһвләр горхулу дејилдир. Сәһв үзәриндә инад көстәрмәк, ону е'тираф едиб дүзәлтмәкдә јаландан утанмаг горхулу оларды.

Базар күнү, 24 сентјабр.

Советләр гурултајы октјабрын 20-дәк тә'хирә салынмышдыр. Русија һәјатынын индики сүр'әтлә давам етдији бир шәраитдә бу демәк олар узун мүддәтә тә'хирә салмаға бәрабәрдир. Апрелин 20—21-дән сонра есерләрин вә меншевикләрин ојнадыглары комедија икинчи дәфә тәкрар олунур.

Илк дәфә 1924-чү илдә «Пролетарская Революция» журналынын 3-чү №-синдә чап едилмишдир

Макинада јазылмыш сурәтиндән чап олунур

ФИНЛАНДИЈА ВИЛАЈӘТ ОРДУ, ДОНАНМА ВӘ ФӘҺЛӘ КОМИТӘСИНИН СӘДРИ И. Т. СМИЛГАЈА МӘКТУБ

Јолдаш Смилгаја.

Әлә дүшән јахшы фүрсәтдән истифадә едәрәк әтрафлы сөһбәт етмәк истәјирәм.

1

Үмуми сијаси вәзијјәт мәни чох нараһат едир. Петроград Совети вә болшевикләр һөкумәтә мүһарибә е'лан етмишләр. Лакин һөкумәтин гошуну вардыр вә о *мүнтәзәм сүрәтдә* һазырлашыр (ајдын мәсәләдир ки, Керенски болшевикләри әзмәк үчүн гәрарка һда гошун алмаг һаггында корниловчуларла данышыг апарыр, һәм дә *ишкүзар* шәкилдә данышыг апарыр).

Бәс биз нә едирик? Јалныз гәтнамәләрми гәбул едирик? Вахт итиририк, «мүддәт» тә'јин едирик (октјабрын 20-дә Советләр гурултајы олачагдыр—бу чүр тә'хирә салмаг күлүнч дејилдирми? Буна бел бағламаг күлүнч дејилдирми?). Болшевикләр Керенскини јыхмаг үчүн *өз* һәрби гүввәләрини һазырламагдан өтрү мүнтәзәм иш *апармырлар.*

Һадисәләр Демократик мүшавирә заманы мәним вердијим тәклифин, јә'ни силаһлы үсјаны партијанын нөвбәти вәзифә олараг гаршыја гојмалы *олмасы* тәклифимин доғру олдуғуну тамамилә сүбут етди*. Һади-

* Бах: бу чилд, сәһ. 271—273, 274—280. *Ред.*

сәләр буну етмәјә *мәчбур едир*. Инди тарих *һәрби* мәсәләни башлыча *сијаси* мәсәлә етмишдир. Горхум будур ки, болшевикләр «күндәлик мәсәләләрә», хырда чари мәсәләләрә ујараг вә «Керенскини далғанын јыхыб апарачағына» *«умид бағлајараг»* буну јаддан чыхарсынлар. Белә бир үмид садәлөвһлүкдүр, бу лап «тәвәккүлә» бел бағламаг кими бир шејдир. Ингилабчы пролетариат партијасы тәрәфиндән бу чинајәт ола биләр.

Зәннимчә, партија ичәрисиндә силаһлы үсјана чидди мүнасибәт леһинә тәшвигат апарылмалыдыр—бундан өтрү һәмин мәктубун да макинада үзүнү көчүрмәк вә буну питерлиләрә вә москвалылара чатдырмаг лазымдыр.

2

Сонра Сизин ролунуз һаггында. Дејәсән, бизим *тамамилә* өз әлимиздә ола биләчәк вә *чидди* һәрби рол ојнајан јеканә шеј Финландија гошунларындан вә Балтик донанмасындан ибарәтдир. Мәним фикримчә, Сиз өз јүксәк мөвгејиниздән истифадә етмәли, бүтүн кичик, дарыхдырычы иши көмәкчиләрә вә катибләрә һәвалә етмәли, «гәзнамәләрә» вахт сәрф етмәмәли, *бүтүн диггәтинизи* исә Керенскини јахынларда девирмәк үчүн фин гошунлары+донанманы *һәрби чәһәтдән* һазырламаға вермәлисиниз. *Ән е'тибарлы* һәрбчиләрдән ибарәт *кизли* комитә јаратмалы, онларла мәсәләни *һәртәрәфли* мүзакирә етмәли, Питер јахынлығында вә Питердә олан гошунларын тәркиби вә јери һаггында, Финландија гошунларынын Питерә кәтирилмәси һаггында, донанманын һәрәкәти вә и. а. һаггында ән дүрүст мә'лумат топламалы (вә бунлары *өзүнүз* јохламалысыныз).

Биз белә етмәсәк, күлүнч ахмаглар вәзијјәтиндә гала биләрик: көзәл гәзнамәләримиз вә Советләр олар, лакин *һакимијјәт әлимиздә олмаз!!* Мәним фикримчә, сизин һәгигәтән е'тибарлы вә иши билән һәрбчиләр топламаға, Ино[88] вә башга мүһүм мәнтәгәләрә кетмәјә, биздә *чох ади һал олан* ловға үмуми ибарә-

ләрә архајын олмајараг, ишi *чидди* дүшүнүб өјрәнмәјә имканыныз вардыр.

Биз *һеч бир һалда* гошунларын Финландијадан апарылмасына јол верә билмәрик, бу ајдындыр. *Һәр шеј ә,* үсјана, һакимијјәти әлә алмаға,—сонра ону Советләр гурултајына вермәјә әл атмаг даһа јахшыдыр. Мән бу күн гәзетләрдә охујурам ки, артыг ики һәфтәдән сонра десант тәһлүкәси сыфра бәрабәр олачагдыр. Демәли, сизин әлинизdә һазырлыг үчүн чох аз вахт вардыр.

3

Сонра. Финландијадакы казаклар арасында мүнтәзәм тәшвигат апармаг үчүн Финландијада «һакимијјәтдән» истифадә етмәк лазымдыр. Керенски вә К⁰-сы, мәсәлән, «болшевикләшмәдән» горхараг, казакларын бир һиссәсинн гәсдән Выборгдан чыхармыш вә Выборг илә Териоки арасында ајрыча олараг тәһлүкә (болшевик тәһлүкәси) олмајан бир јердә, Усикирко вә Перкјарвидә сахламышдыр. Казакларын јерләшмәси һаггында бүтүн мә'луматы өјрәнмәк вә Финландијанын ән јахшы матрос вә әскәр гүввәләриндән онларын јанына *тәшвигатчы дәстәләри* көндәрилмәсини тәшкил етмәк лазымдыр. Бу зәруридир. Әдәбијјат барәдә дә белә едилмәлидир.

4

Сонра. Әлбәттә, матрослара да, әскәрләрә дә мә'зунијјәт верилир. Кәндә кетмәк үчүн мә'зунијјәт верилләрдән тәшвигатчы дәстәләри дүзәлтмәк лазымдыр ки, онлар бүтүн губернијалары мүнтәзәм сурәтдә кәзиб истәр үмумијјәтлә, истәрсә Мүәссисләр мәчлиси һаггында кәндләрдә тәшвигат апарсынлар. Сизин мөвгејиниз сон дәрәчә јахшыдыр, чүнки Сиз, Русијада бизә јеканә мөһкәм һакимијјәт, Мүәссисләр мәчлисиндә чохлуг верә биләчәк блоку, сол есерләрлә блоку дәрһал һәјата кечирмәјә *башлаја* биләрсиниз. Нә гәдәр ки, орада данышыгла мәшғулдурлар, дәрһал өз

аранызда белә бир *блок* бағлајын, кичик вәрәгәләр нәшр олунмасыны тәшкил един (бундан өтрү вә бунларын Русијаја кәтирилмәси үчүн техники чәһәтдән нә едә биләчәјинизи ајдынлашдырын), онда кәнд үчүн һәр бир тәшвигатчы групунда азы *ики* нәфәр: бир нәфәр болшевикләрдән, бир нәфәр дә сол есерләрдән олмасы лазымдыр. Һәләлик кәнддә есерләрин «фирмасы» һөкм сүрүр, буна көрә дә *һәмин* фирма *хатириня* кәнддә болшевикләрин *сол* есерләрлә блокуну, кәндлиләрин капиталистләрлә дејил, фәһләләрлә блокуну јаратмаг үчүн сизин әлверишли вәзијјәтиниздән (сиздә сол есерләр вардыр) истифадә етмәк лазымдыр.

5

Мәним фикримчә, бејинләри дүзкүн һазырламаг үчүн дәрһал белә бир шүар верилмәлидир: һакимијјәт дәрһал Петроград Советинин әлинә кечмәлидир, о да *бу һакимијјәти* Советләр гурултајына *верәчәкдир*. Чүнки нәјә көрә дә үч һәфтә Керенскинин мүһарибәсинә вә «корниловчу һазырлыгларына» дөзәсән.

Финландијада болшевикләрин вә сол есерләрин бу шүары *тәблиғ етмәси* хејирдән башга бир шеј верməз.

6

Бу һалда ки, сиз Финландијада «һакимијјәт» башындасыныз, сизин үзәринизә вәзифә чәһәтдән кичик олса да, чох мүһүм олан даһа бир иш дүшүр ки, бу да әдәбијјатын Исвечдән гејри-легал кәтирилмәсини гајдаја салмагдыр. Бунсуз «Интернасионал» һаггындакы бүтүн данышыглар *бош ибарәдир*. Буну гајдаја салмаг тамамилә мүмкүндүр: биринчиси, сәрһәддә *әскәрләрдән* өз тәшкилатыныз јарадылмалыдыр; икинчиси, бу мүмкүн олмазса, мән Һелсингфорса кәлмәздән әввәл *јанында бир күн јашадығым шәхсин* көмәји илә (Ровио ону таныјыр)[89] әдәбијјат көндәрилмәсини гајдаја салмаға башладығым јерә һеч олмазса *бир*

нәфәр е'тибарлы адамын *мүнтәзәм сурәтдә кетмәси* тәшкил едилмәлидир. Бәлкә пул чәһәтдән бир гәдәр көмәк лазымдыр. Буну һөкмән гајдаја салын!

7

Мәним фикримчә, биз бу барәдә данышмаг үчүн көрүшмәлијик. Сиз бирчә күндән дә аз вахт сәрф едиб кәлә биләрсиниз, лакин *јалныз* мәнимлә көрүшмәк үчүн кәлсәниз, Ровиону мәчбур един телефонла Хуттунендән сорушсун ки, Ровионун «балдызы» («балдыз»=Сизсиниз) Хуттуненин «бачысыны» («бачы»=мәнәм) көрә биләрми. Чүнки мән гәфләтән чыхыб кедә биләрәм.

Бу мәктубу Ровиоја вериб *тезликлә кери гајыдан јолдаш* васитәсилә һөкмән мәнә һәмин мәктубу алмағынызы хәбәр верин *(мәктубу јандырын)*.

Мән узун мүддәт бурада галмалы олдуғум һалда, биз мәктублашма ишини гајдаја салмалыјыг: *Сиз* Выборг *Советинә* (ичәрисиндә исә белә көстәрилир: Хуттуненә) конвертләри дәмирјол гуллугчуларына верәрәк, бу ишә *көмәк едә биләрсиниз.*

8

Һәмин јолдаш васитәсилә (мүмкүн гәдәр рәсми шәкилдә: вилајәт комитәсинин бланкында, сәдрин имзасы илә, мөһүрлә, ја макинада јазылмыш шәкилдә, ја да *чох ајдын* јазылмыш шәкилдә) мәнә: Константин Петрович Иванов адына бир вәсигә көндәриб орада јазын: вилајәт комитәсинин сәдри бу јолдаша заминдир, *бүтүн Советләрдән,* **Выборг** әскәр депутатлары Советиндән, һабелә башга Советләрдән хаһиш едир ки, она *тамамилә* е'тимад, јардым вә көмәк көстәрилсин.

Бу мәнә *һәр* еһтимала гаршы лазымдыр, чүнки һәм «мүнагишә», һәм дә «көрүш» ола биләр.

9

Сиздә «Програмын нәзәрдән кечирилмәсинә даир»[90] Москвада чыхан кичик мәчмуә јохдурму? Һелсингфорсда кимдән олса ахтарыб тапын вә һәмин јолдашла мәнә көндәрин.

10

Нәзәрдә тутун ки, Ровио чох јахшы адамдыр, лакин *тәнбәлдир.* Она көз олмаг вә күндә ики дәфә *јадына салмаг* лазымдыр. Јохса иш көрмәз.

Салам илә *К. Иванов*

1917-чи ил сентјабрын 27-дә (октјабрын 10-да) јазылмышдыр

Илк дәфә 1925-чи ил нојабрын 7-дә «Правда» гәзетинин 255-чи №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ИНТЕРНАСИОНАЛДА ПАРТИЈАМЫЗЫН ВӘЗИФӘЛӘРИ

(III СИММЕРВАЛД КОНФРАНСЫ МҮНАСИБӘТИЛӘ[91])

«Рабочий Путь»ун 28 сентјабр тарихли 22-чи №-синдә III Симмервалд конфрансынын манифести чап едилмишди. Әкәр сәһв етмириксә, бу манифест бир дә јалныз бејнәлмиләлчи меншевикләрин «Искра»[92] гәзетинин 26 сентјабр тарихли 1-чи №-синдә дәрч едилмиш вә она III Симмервалд конфрансынын тәркиби, онун тарихи (јени үсулла 20—27 август) һаггында ән гыса мә'лумат әлавә едилмишди; башга гәзетләрдә исә нә манифест верилмишдир, нә дә конфранс һаггында азчох әтрафлы мә'лумат.

Инди бизим әлимиздә бу конфранс һаггында бә'зи материал вардыр, бу материал Исвеч сол сосиал-демократларынын «Politiken» гәзетиндәки мәгаләдән (бу мәгалә фин сосиал-демократ партијасынын органы «Työmies»дә тәрчүмә едилмишдир)[93] вә конфрансда иштирак етмиш бир нәфәр полјак вә бир нәфәр рус јолдашын јазылы ики мә'луматындан ибарәтдир. Әввәлчә, һәмин мә'луматлара әсасланараг, үмумијјәтлә конфранс һаггында данышаг, сонра да она гијмәт верилмәсинә вә партијамызын вәзифәләринә гијмәт верилмәсинә кечәк.

I

Конфрансда ашағыдакы партијаларын вә груплларын нүмајәндәләри иштирак етмишләр: 1) Алманија «мүстәгил» сосиал-демократ партијасы («каутскичи-

ләр»); 2) Исвечрә партијасы; 3) Исвеч *сол* партијасы (мә'лум олдуғу кими, бу партија Брантингин оппортунист партијасы илә һәр бир әлагәни кәсмишдир); 4) норвечлиләр вә 5) данимаркалылар (бизим материалда назир Стаунинг башда олмагла рәсми, оппортунист Данимарка партијасындан бәһс едилиб-едилмәдији көстәрилмәмишдир); 6) фин сосиал-демократ партијасы; 7) румынлар; 8) РСДФ (болшевикләр) Партијасы; 9) РСДФ (меншевикләр) Партијасы (Панин иштирак етмәјәчәјини јазылы сурәтдә билдирмиш вә конфрансын там олмамасыны әсас көстәрмишди; Акселрод исә арабир ичласлара кәлирди, *лакин манифести имзаламамышдыр);* 10) бејнәлмиләлчи меншевикләр; 11) Америка «бејнәлмиләлчи христиан сосиалистләр» групу (?); 12) Америка «сосиал-демократ тәблиғат групу» (һәр шејдән көрүнүр ки, бу груп мәним «Ингилабымызда пролетариатын вәзифәләри (Пролетар партијасынын платформа лајиһәси)» китабчамын 24-чү сәһифәсиндә* көстәрилән групун өзүдүр, чүнки мәһз бу груп 1917-чи илин јанварында «Интернационалист»[94] гәзетини нәшр етмәјә башламышдыр); 13) «Өлкә Идарәси» тәрәфиндән бирләшдирилән Полша сосиал-демократлары; 14) Австрија мүхалифәти (Фридрих Адлер тәрәфиндән Штүргке'дам едилдикдән сонра Австрија һөкумәти тәрәфиндән бағланан «Карл Маркс клубу»; бу клуб мәним һәмин китабчамын 25-чи сәһифәсиндә** көстәрилмишдир); 15) Болгарыстан «мүстәгил һәмкарлар иттифаглары» (мәним әлимдә олан мәктубун мүәллифинин гејд етдији кими, «теснјаклара», јә'ни сол, бејнәлмиләлчи болгар партијасына дејил, «широкиләрә», јә'ни оппортунист болгар партијасына мәнсуб оланлар); бу нүмајәндә артыг конфранс гуртардыгдан сонра кәлмишдир, һабелә 16) серб партијасынын нүмајәндәләри дә белә етмишдиләр.

Бу 16 партија вә групдан 1917-чи ил апрелин 24—29-да олан конфрансымызын гәтнамәсиндә бәһс едилән «үчүнчү» чәрәјана (мәним китабчамда исә 23-чү

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 186. *Ред.*
** Јенә орада. *Ред.*

сәһифәдә* бундан бәһс олунур, бурада һәмин чәрәјан «ишдә бејнәлмиләлчиләр» чәрәјаны адландырылмышдыр) 3, 8, 12, 13 вә 14-чү нөмрәләр мәнсубдур; сонра, 4 вә 16-чы груплар бу «сол» чәрәјана јахындыр вә ја бунунла каутскичиләрин «мәркәзи» арасында дурур, лакин бунларын мөвгејини дүрүст мүәјјән етмәк чәтиндир,—ола биләр ки, онлар «мәркәзә» дә мәнсубдурлар. Сонра, 1-чи груп, еһтимал ки, 2, 6 вә 7-чи груплар, 10-чу груп вә еһтимал ки, 15-чи груп каутскичи «мәркәзә» мәнсубдур. 5-чи (әкәр бу Стаунинг партијасыдырса) вә 9-чу груплар мүдафиәчиләрдән, назирчиләрдән, сосиал-шовинистләрдән ибарәтдир. Нәһајәт, 11-чи груп ачыгча, тамамилә тәсадүфидир.

Бурадан көрүнүр ки, конфрансын тәркиби сон дәрәчә мүхтәлиф,—һәтта мә'насыз олмушдур, чүнки *әсас мәсәләдә* бир-бирләрилә разы *олмајан,* буна көрә дә һәгигәтән әлбир, һәгигәтән бирликдә һәрәкәт *едә билмәјән* адамлар, өз сијасәтләринин *башлыча* истигамәтиндә һөкмән бир-бирләриндән узаглашан адамлар топлашмышдылар. Тәбии, бу чүр адамларын «әмәкдашлығынын» «нәтичәси» ја далашмагдан вә «деди-годудан», ја да һәгигәти кизләтмәк үчүн јазылан јајғын, компромисчи гәтнамәләрдән ибарәт ола биләр. Бу барәдә мисал вә сүбутлары биз индичә көрәчәјик...**

1917-чи ил сентјабрын 28-дән (октјабрын 11-дән) сонра јазылмышдыр

Илк дәфә 1928-чи илдә Ленин мәчмуәсинин ***VII китабында*** *чап едилмишдир*

Әлјазмасындан чап олунур

---

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 183—188. *Ред.*

** Әлјазмасы бурада кәсилир. *Ред.*

БӨЊРАН ЈЕТИШМИШДИР[95]

I

Шүбһә јохдур ки, сентјабрын ахырлары рус ингилабынын тарихиндә вә јәгин ки, үмумдүнја ингилабынын тарихиндә дә ән бөјүк бир дөнүшдүр.

Үмумдүнја фәһлә ингилабы чүрүмүш рәсми «сосиализмдән», ишдә исә сосиал-шовинизмдән галан вичданлы нә варса һамысыны фәдакар бир мәрдликлә тәмсил едән тәк-тәк адамларын чыхышлары илә башланды. Үмумдүнја ингилабынын сәләфләри кими ағыр бир ролу өз үзәрләринә көтүрән бу тәк-тәк гәһрәманлардан ән мәшһурларынын адлары бунлардыр: Алманијада Либкнехт, Австријада Адлер, Инкилтәрәдә Маклин.

Бу ингилабын тарихән һазырланмасында икинчи мәрһәлә һәм рәсми партијаларын парчаланмасы шәклини алан, һәм гејри-легал нәшрләр шәклини алан, һәм дә күчә нүмајишләри шәклини алан кениш күтләви һәјәчан олмушдур. Мүһарибәјә гаршы протест гүвәтләнирди—һөкумәт тә'гибләринә мә'руз галанларын сајы артырды. Өз ганунилији вә һәтта өз азадлығы илә шөһрәт газанмыш өлкәләрин, Алманија, Франса, Италија, Инкилтәрәнин һәбсханалары онларла вә јүзләрлә бејнәлмиләлчиләрлә, мүһарибә әлејһинә оланларла, фәһлә ингилабы тәрәфдарлары илә долдурулмаға башланмышды.

Инди, ингилабын әрәфәси адландырыла биләчәк үчүнчү мәрһәлә башланмышдыр. Азад Италијада партија рәһбәрләринин күтләви сурәтдә һәбсә алынмасы

Российская Социал-Демократическая Рабочая Партия.

309

Цѣна 20 коп.
на иног. дор. 25 коп.

Пролетаріи всѣхъ странъ, соединяйтесь!

Центральный органъ Р. С.-Д. Р. П.

РАБОЧІЙ ПУТЬ.

ПРІЕМЪ ПО ДНЯМЪ РЕДАКЦІИ
ежедневно съ 2 до 4 час.

РЕДАКЦІЯ ПОМѢЩАЕТСЯ:
Петроградъ, Выборгск. сторона, Финляндскій пр. д. № 6, 3-й этажъ, дворъ, № 4.
Телефонъ ночной редакціи 4-03.

Подписная плата
съ пер. 18 р., 1 мѣс. 60 р., 3 мѣс. 3 р., 1 мѣс. 1 р. 80 к.
Для иногородныхъ перес. и на 1 мѣс. 2 р. 50 к.
Отдѣльные номера продаются по 2 коп. у разносчиковъ и въ конторѣ редакціи.

№ 30. Суббота ЕЖЕДНЕВНАЯ ГАЗЕТА. 20-го Октября (7-го октября ст. ст.) 1917 г.

Товарищи рабочіе, солдаты и крестьяне! Готовьтесь къ Всероссійскому Съѣзду Совѣтовъ на 20-ое октября! Немедленно созывайте Областные Съѣзды Совѣтовъ!

Экстренный партійный съѣздъ, назначенный на 17 октября, въ силу ряда условій откладывается на короткое время.

Центральный Комитетъ Р. С.-Д. Р. П.

Областной съѣздъ Совѣтовъ Сѣверной области, назначенный на 8 октября въ Гельсингфорсѣ, созванъ на 10 октября въ Петроградѣ.

Организаціонное Бюро по созыву съѣзда.

Въ субботу въ 2½ час. дня въ помѣщеніи Охтинскаго коммисаріата (Большой пр., д. № 85) состоится Общее собраніе Охтинскаго Района Р. С.-Д. Р. П. (Большевиковъ).

Сегодня въ 1-мъ дня состоялся въ Фурштатской 19 на 2 (ход. Яровой) совѣщаніе центральной комиссіи по выборамъ въ Учредительное Собраніе при П. п.

Секретарь.

Изъ Кіева по телеграфу: въ Раду, Собранія при Ц. К. помѣщается въ Фурштатской 19 на 2 (ход. Яровой). Секретарь открыть отъ 12 до 5. Депутатовъ въ Смольномъ отзываютъ.

Сегодня въ 2 часа дня въ Смольномъ Выборгскій районный Совѣтъ рабочихъ и солдатскихъ депутатовъ Собранія очень выгодно, что нуженъ кворумъ всѣхъ товарищей обязательно.

Совѣтчики Керенскаго.

Сегодня газеты печатаютъ свои выгодныя предсмертныя „разъясненія“ Совѣта съ.-р. и меньшевиковъ „предложенныхъ“ правительствомъ Керенскаго въ Директоріи. Газеты сообщаютъ, что эти „разъясненія“ выработаны „Совѣтомъ“ въ результатѣ „переговоровъ“ Керенскаго съ Авксентьевымъ, Гоцомъ, Либеромъ и Дановымъ. Эти „разъясненія“ могутъ служить новымъ подтвержденіемъ, что Керенскій, Авксентьевъ и К° не хотятъ считаться съ волей народа, выраженной на Демократическомъ Совѣщаніи, и что они не остановятся ни передъ какими средствами, чтобы удержать власть въ своихъ рукахъ.

Въ самомъ дѣлѣ, мотивируя свои выгодныя предложенія, они заявляютъ, что „Совѣтъ республики“ является „временнымъ“ учрежденіемъ, что „Совѣтъ республики“ не можетъ „предрѣшать“ вопросовъ, которые должны быть разрѣшены Учредительнымъ Собраніемъ, что „Совѣтъ республики“ не можетъ „ограничивать“ правительственной власти, что „Совѣтъ республики“ не можетъ „ограничивать“ свободы печати, собраній и союзовъ, что „Совѣтъ республики“ не можетъ „ограничивать“ свободы торговли и промышленности, что „Совѣтъ республики“ не можетъ „ограничивать“ свободы землепользованія, что „Совѣтъ республики“ не можетъ „ограничивать“ свободы военныхъ распоряженій правительства.

Такимъ образомъ, Керенскій и К° хотятъ, чтобы „Совѣтъ республики“ былъ только „совѣщательнымъ“ учрежденіемъ, которое не имѣло бы никакой власти, которое не могло бы ничего сдѣлать безъ согласія правительства Керенскаго, которое не могло бы ничего сдѣлать безъ согласія буржуазныхъ партій, которое не могло бы ничего сдѣлать безъ согласія помѣщиковъ и капиталистовъ.

Вотъ что значатъ эти „разъясненія“ Совѣта съ.-р. и меньшевиковъ.

Вотъ что значатъ эти „переговоры“ Керенскаго съ Авксентьевымъ, Гоцомъ, Либеромъ и Дановымъ.

Вотъ что значатъ эти „разъясненія“ Совѣта съ.-р. и меньшевиковъ.

Это значитъ, что Керенскій и К° хотятъ, чтобы „Совѣтъ республики“ былъ только ширмой, за которой они могли бы продолжать свою политику, политику помѣщиковъ и капиталистовъ, политику войны до побѣднаго конца, политику разстрѣловъ на фронтѣ и въ тылу, политику разгрома революціи

вә хүсусулә Алманијада *һәрби үсјанларын* башланмасы[96], шүбһәсиз, бөјүк дөнүшүн әламәтләридир, дүнја мигјасында *инғилаб әрәфәсинин* әламәтләридир.

Шүбһә јохдур ки, Алманијада әввәлләр дә гошунлар ичәрисиндә ајры-ајры гијам һаллары олмушдур, лакин бу һаллар о гәдәр хырда, о гәдәр дағыныг, о гәдәр зәиф иди ки, бунлары әзмәк, сусдурмаг мүмкүн олурду—гијам һәрәкәтләринин *күтләви сурәтдә јајылмасының* гаршысыны алмаг үчүн башлыча чәһәт дә бу иди. Нәһајәт, донанмада елә бир һәрәкат јетишди ки, һәтта алман һәрби-каторга гајдасынын ешидилмәмиш дәрәчәдә һазырланмыш вә ағласығмаз бир педантлыгла риајәт олунан чидди гајдалары шәраитиндә дә бунлары артыг нә әзмәк, нә дә сусдурмаг *мүмкүн олмады.*

Буна шүбһә ола билмәз. Биз үмумдүнја пролетар ингилабы гаршысындајыг. Һәм дә бүтүн өлкәләрин бүтүн пролетар бејнәлмиләлчиләриндән тәкчә биз рус болшевикләринин нисбәтән чох бөјүк азадлығы, ачыг партијасы, ишчи-мишчи гәдәр гәзети, өз тәрәфимиздә пајтахт фәһлә вә әскәр депутатлары Советләри, ингилаби заманда өз тәрәфимиздә халг күтләләринин *чохлуғу* олдуғуна көрә, доғрудан да бизә бу сөзләри тәтбиг етмәк олар вә лазымдыр: чох имканы оландан чох шеј дә тәләб едилир.

II

Русијада ингилабын дөнүш дөврүндә олмасына шүбһә јохдур.

Һәлә дүнән хырда буржуа демократијасы ичәрисиндә һөкмран олан есер вә меншевик партијаларының јардым көстәрдији ингилаби, республикачы һөкумәт шәраитиндә, кәндли өлкәсиндә *кәндли үсјаны* артмагдадыр.

Бу ағлабатан олмаса да, бир фактдыр.

Биз болшевикләри исә бу факт тәәччүбләндирмир, биз һәмишә демишик ки, буржуазија илә бәднам «коалисија» һөкумәти демократизмә вә ингилаба *хәјанәт* һөкумәтидир, *империалист* гырғыны һөкумәтидир, ка-

питалистләри вә мүлкәдарлары халгдан *горумаг* һөкүмәтидир.

Есерләрин вә меншевикләрин алдатмасы нәтичәсиндә, Русијада республика шәраитиндә, ингилаб заманы Советләрлә јанашы капиталистләрин вә мүлкәдарларын һөкүмәти галмыш вә галмагдадыр. Ачы вә дәһшәтли һәгигәт белә дир. Империалист мүһарибәсинин узадылмасы вә онун нәтичәләри үзүндән халг ешидилмәмиш мүсибәтләр чәкдији бир заманда Русијада кәндли үсјаны башланмыш вә артмагдадырса, бунун нәји тәәччүблүдүр?

Бунун нәји тәәччүблүдүр ки, болшевикләрин әлејһдарлары, *рәсми* есер партијасынын, һәмишә «коалисијаја» јардым едән, сон күнләрә гәдәр вә ја сон һәфтәләрә гәдәр халгын чохлуғуну өз тәрәфинә чәкмиш олан, коалисија сијасәти нәтичәсиндә кәндлиләрин мәнафејинә хәјанәт едилдијини јәгин едән, «јени» есерләри писләјиб тә'гиб етмәкдә давам едән партијанын башчылары,—рәсми есер партијасынын бу башчылары сентјабрын 29-да өзләринин рәсми органы олан «Дело Народа»нын редаксија тәрәфиндән верилән баш мәгаләсиндә белә јазырлар:

«...Мәһз мәркәзи Русија кәндләриндә һәлә дә һөкм сүрән әсарәт мүнасибәтләрини мәһв етмәк үчүн индијәдәк демәк олар һеч бир иш көрүлмәмишдир... Кәнддә торпаг мүнасибәтләрини гајдаја салмаг һаггында артыг чохдан Мүвәггәти һөкүмәтә тәгдим едилән вә һәтта Һүгуг мүшавирәси кими бир гыл көрпүдән кечмиш олан ганун һансыса дәфтәрханаларда тамамилә батыб галмышдыр... Мәкәр биз һаглы олараг демирикми ки, бизим республикачы һөкүмәт чар идарә үсулунун көһнә адәтләриндән һәлә һеч дә азад олмамышдыр, Столыпин әмәлләри һәлә дә ингилабчы назирләрин һәрәкәтләриндә өзүнү чох күчлү шәкилдә көстәрир».

Рәсми есерләр белә јазырлар! Бир дүшүнүн: коалисија тәрәфдарлары е'тираф етмәјә *мәчбурдурлар* ки, ингилабын једди ајындан сонра кәндли өлкәсиндә кәндлиләрин «әсарәтини», онларын мүлкәдарлар тәрәфиндән әсарәтдә сахланмасыны «мәһв етмәк үчүн демәк олар һеч бир иш көрүлмәмишдир»! Бу есерләр өзләринин һәмкары олан Керенскини вә онун бүтүн назирләр күрүһүну *столыпинчиләр*—дејә адландырмаға *мәчбурдурлар*.

Бизим әлејһдарларымыз ҷәбһәсиндә јалныз коалисијанын ифлас етдијини дејил, јалныз Керенскијә дөзән рәсми есерләрин *халга зидд, кәндлиләрә зидд, әксингилаби* партијаја чеврилдијини дејил, һабелә бүтүн рус ингилабында дөнүш әмәлә кәлдијини тәсдиг едән бундан даһа көзәл бир сүбут тапмаг олармы?

Кәндли өлкәсиндә есер Керенски һөкумәтинә, меншевик Никитинә вә Гвоздевә, һабелә капитал вә мүлкәдар мәнафејинин нүмајәндәси олан башга назирләрә гаршы кәндли үсјаны баш верир! Республикачы һөкумәтин *һәрби тәдбирләри* васитәсилә бу үсјан јатырылыр.

Мәкәр бу чүр фактлар гаршысында јенә дә пролетариатын виҷданлы тәрәфдары олуб инкар етмәк олармы ки, бөһран јетишмишдир, ингилабда ән бөјүк бир дөнүш вардыр, инди кәндли үсјаны үзәриндә һөкумәтин гәләбәси ингилабын гәти сурәтдә дәфн едилмәси, корниловчулуғун гәти тәнтәнәси оларды?

III

Өзлүјүндә ајдындыр ки, кәндли өлкәсиндә, демократик республиканын једди ајындан сонра, мәсәлә кәндли үсјанына кәлиб чата билмишдирсә, онда бу, ингилабын үмуммилли мигјасда ифласыны, онун мисилсиз бир гүввә дәрәҷәсинә чатмыш олан бөһраныны, әксингилабчы гүввәләрин *сон һәддә* чатдығыны гәти сурәтдә сүбут едир.

Бу өзлүјүндә ајдындыр. Кәндли үсјаны кими бир факт гаршысында, бүтүн галан сијаси әламәтләр, һәтта үмуммилли бөһранын белә јетишмәсинә зидд олсада, бунларын гәтијјән һеч бир әһәмијјәти олмазды.

Лакин бүтүн әламәтләр, әксинә, мәһз үмуммилли бөһранын јетишдијини көстәрир.

Русијанын үмумдөвләт һәјатында аграр мәсәләсиндән сонра, хүсусилә әһалинин хырда буржуа күтләләри үчүн, милли мәсәләнин хүсусулә бөјүк әһәмијјәти вардыр. Биз дә көрүрүк ки, чәнаб Серетели вә К⁰-сы тәрәфиндән сахталашдырылан «Демократик» мүшавирәдә «милли» зүмрә радикализм чәһәтдән јалныз

һәмкарлар иттифагларындан кери галыб коалисија *әлејһинә* верилән сәсләрин фаизи чәһәтдән (55-дән 40-ы) фәһлә вә әскәр депутатлары Советләри зүмрәсиндән *јүксәкдә* дурараг, икинчи јер тутур. Керенски һөкүмәти, кәндли үсјанының әзән һөкүмәт иртичачы фин буржуазијасыны мөһкәмләтмәк үчүн Финландијадан ингилабчы гошунлары чыхарыр. Украјнада үмумиҗјәтлә украјналыларын вә хүсусилә Украјна гошунларынын һөкүмәтлә олан тоггушмалары кетдикчә артыр.

Сонра, мүһарибә заманы бүтүн дөвләт һәјатында сон дәрәчә бөјүк әһәмиҗјәти олан ордуну көтүрәк. Биз Финландија гошунларынын вә Балтик донанмасынын һөкүмәтдән тамамилә *гопуб ајрылдығыны* көрдүк. Биз болшевик олмајан забит Дубасовун ифадәсини көрүрүк, о, бүтүн чәбһә адындан вә бүтүн болшевикләрдән даһа ингилаби шәкилдә дејир ки, әскәрләр даһа вурушмајачаглар[97]. Биз һөкүмәтин белә хәбәрләр вердијини көрүрүк ки, әскәрләрин әһвали-руһиҗјәси «әсәбидир», «гајда-ганун» јараначағына (јә'ни бу гошунларын кәндли үсјанының јатырмагда иштирак едәчәјинә) замин олмаг олмаз. Нәһајәт, биз Москвадакы сәсвермәни көрүрүк, орада он једди мин әскәрдән он дөрд мини болшевикләрин леһинә сәс верир.

Москвада рајон думаларына сечкиләрдә олан бу сәсвермә үмуммилли әһвали-руһиҗјәдә үмумиҗјәтлә ән бөјүк бир дөнүшү көстәрән ән чох һејрәт едиләчәк әламәтләрдән биридир. Москванын Питердән даһа чох хырда буржуа руһунда олмасы һамыја мә'лумдур. Москва пролетариатынын кәндлә мүгајисә едилмәјәчәк дәрәчәдә даһа чох әлагәси олмасы, кәндә мејл көстәрмәси, кәндли әһвали-руһиҗјәсинә јахын олмасы дәфәләрлә тәсдиг едилән шәксиз бир фактдыр.

Инди будур, Москвада есерләрин вә меншевикләрин сәсләри ијунда 70 фаиздән 18 фаизә дүшүр. Хырда буржуазија коалисијадан үз дөндәрмишдир, халг ондан үз дөндәрмишдир, буна шүбһә ола билмәз. Кадетләр күчләнәрәк 17 фаиздән 30 фаизә чатмышдыр, лакин «сағ» есерләрин вә «сағ» меншевикләрин ачыгча онлара гошулдуғуна бахмајараг, онлар азлыгда гал-

мышлар, үмидсиз бир азлыгда галмышлар. «Русские Ведомости»[98] исә дејир ки, кадетләр леһинә верилән сәсләр *мүтләг* мә'нада *67* миндән *62* минә енмишдир. Јалныз болшевикләрә верилән сәсләрин сајы 34 миндән 82 минә галхмышдыр. Бүтүн сәсләрин 47 фаизи онлара верилмишдир. Инди Советләрдә дә, ордуда да, *өлкәдә* дә сол есерләрлә бирликдә бизим чохлуг тәшкил етдијимизә зәррә гәдәр дә шүбһә ола билмәз.

Тәкчә симптоматик әһәмијјәти дејил, һабелә чох реал әһәмијјәти олан әламәтләр сырасына исә буну да дахил етмәк лазымдыр ки, олдугча бөјүк үмумигтисади, үмумсијаси вә һәрби әһәмијјәти олан дәмирјолчулар вә почта гуллугчулары ордусу һөкумәтә гаршы кәскин бир ихтилафда галмагдадыр[99], һәтта мүдафиәчи меншевикләр дә «өзләринин» назири Никитиндән наразыдырлар, рәсми есерләр исә Керенски вә К⁰-сыны «столыпинчи» адландырырлар. Ајдын дејилдирми ки, меншевикләрин вә есерләрин һөкумәтә белә «јардымынын» бир әһәмијјәти варса, јалныз мәнфи әһәмијјәтдир?

IV

. . . . . .

V

Бәли, Мәркәзи Ичраијјә Комитәсинин рәһбәрләри буржуазија вә мүлкәдарлары мүдафиә етмәјин дүзкүн тактикасыны јеридирләр. Һәм дә азачыг бир шүбһә јохдур ки, болшевикләр өзләринин конститусијалы хүљјалар тәләсинә, Советләр гурултајына вә Мүәссисләр мәчлиси чағырылмасына «инанмаг», Советләр гурултајыны «көзләмәк» вә с. тәләсинә дүшмәсинә имкан версәләр, шүбһә јохдур ки, белә болшевикләр пролетар ишинә гаршы *мискин хаин* олардылар.

Онлар бу ишә хәјанәт етмиш олардылар, чүнки онлар донанмада үсјан галдыран ингилабчы алман фәһләләринә өз һәрәкәтләри илә хәјанәт етмиш

олардылар. Белә бир шәраитдә Советләр гурултајыны «көзләмәк» вә с. *бејнәлмиләлчилијә хәјанәтдир,* бејнәлхалг сосиалист ингилабы ишинә хәјанәтдир.

Чүнки бејнәлмиләлчилик ибарәләрдә, һәмрә'јлик билдирмәкдә, гәтнамәләрдә дејил, *ишдәдир.*

Болшевикләр *кәндлиләрә* хәјанәт етмиш олардылар, чүнки *һәтта* «Дело Народа»нын да столыпинчиләрлә бәрабәр тутдуғу бир һөкумәт тәрәфиндән кәндли үсјанынын јатырылмасына дөзмәк—бүтүн ингилабы *мәһв етмәк демәкдир,* ону һәмишәлик вә гәти сурәтдә мәһв етмәк демәкдир. Һәрч-мәрчлијин вә күтләләрин лагејдлијинин артмасы һаггында бағырырлар: кәндлиләр *үсјан дәрәчәсинә чатдырылдығы,* «ингилабчы демократија» дејилән демократија исә онун һәрби гүввә илә јатырылмасына дөздүјү бир заманда күтләләр сечкиләрә лагејд олмаја биләрләрми!!

Болшевикләр демократија вә азадлыға хәјанәт етмиш олардылар, чүнки белә бир заманда кәндли үсјанынын јатырылмасына дөзмәк—«Демократик мүшавирә» вә «парламентгабағы» сахталашдырылдығы кими, *тамамилә белә* бир шәкилдә—вә даһа пис, даһа кобуд бир шәкилдә—Мүәссисләр мәчлисинә сечкиләрин дә сахталашдырылмасына јол вермәк *демәкдир.*

Бөһран јетишмишдир. Рус ингилабынын бүтүн кәләчәји мәсәләси гаршыја гојулмушдур. Болшевикләр партијасынын бүтүн шәрәфи суал алтындадыр. Сосиализм уғрунда бејнәлхалг фәһлә ингилабынын бүтүн кәләчәји мәсәләси гаршыја гојулмушдур.

Бөһран јетишмишдир...

29 сентјабр 1917.

Бу јерә гәдәр чап етмәк олар, арды исә *Мәркәзи Комитә, Петербург комитәси, Москва комитәси вә Советләрин* үзвләринә *пајланмаг* үчүндүр.

VI

Бәс нә етмәли? Aussprechen was ist, «олан шеји сөјләмәк», һәгигәти е'тираф етмәк лазымдыр ки, бизим МК-да вә партијанын јухарыларында Советләр гурултајыны *көзләмәк* леһинә, һакимијјәтин дәрһал әлә алынмасы *әлејһинә,* дәрһал үсјан етмәк *әлејһинә,* олан чәрәјан вә ја рә'ј вардыр. Бу чәрәјан вә ја рә'јә *үстүн кәлмәк* лазымдыр[109].

Јохса болшевикләр өзләрини өмүрлүк *рүсвај едәр* вә бир партија олмаг е'тибарилә *һеч дәрәчәсинә енәрләр.*

Чүнки белә бир фүрсәти әлдән вермәк вә Советләр гурултајыны «көзләмәк» *там бир ахмаглыг* вә ја *там бир хәјанәтдир.*

Алман фәһләләринә там хәјанәтдир. Ахы биз онларын ингилабынын *башланмасыны* көзләмәли дејилик!! Онда Либерданлар да она «јардым етмәк» тәрәфдары оларлар. Лакин Керенски, Кишкин вә К⁰-сы һакимијјәт башында олдугча, о башлана *билмәз.*

Кәндлиләрә там хәјанәтдир. Һәр ики *пајтахт* Совети әлимиздә олдуғу һалда, кәндлиләрин үсјаныны боғмаға јол вермәк—кәндлиләрин һәр бир е'тимадыны *итирмәк* вә *һаглы олараг итирмәк* демәкдир, кәндлиләрин нәзәриндә Либерданларла вә башга әчлафларла бәрабәр олмаг демәкдир.

Советләр гурултајыны «көзләмәк» там ахмаглыгдыр, чүнки бу, *һәфтәләри* итирмәк демәкдир, инди исә *һәр шеји* һәфтәләр вә һәтта күнләр һәлл едир. Бу, һакимијјәти әлә алмагдан горхаглыгла *имтина етмәк* демәкдир, чүнки нојабрын 1—2-дә бу мүмкүн олмајачагдыр (һәм сијаси, һәм дә техники чәһәтдән мүмкүн олмајачагдыр: ахмаглыгла «тә'јин едилән»* үсјан күнүнә гәдәр казаклары топлајачаглар).

Советләр гурултајыны «көзләмәк» ахмаглыгдыр, чүнки гурултај **һеч бир шеј верәз,** *һеч бир шеј верә билмәз!*

---

* «Һакимијјәти әлә алмағы» һәлл етмәк үчүн октјабрын 20-дә Советләр гурултајы «чағырмаг»,—бәс бунун ахмаглыгла үсјан «тә'јин етмәкдән» нә фәрги вардыр?? Инди һакимијјәти әлә алмаг олар, октјабрын 20—29-да исә ону әлә алмағыныза јол вермәзләр.

«Мә'нәви» әһәмијјәтми? Тәәччүблүдүр!! Биз Советләрин кәндлиләрә *тәрәфдар* олдуғуну вә кәндли үсјанынын *јатырылмагда* олдуғуну билдијимиз һалда, Либерданларла данышыгларын вә гәтнамәләрин «әһәмијјәтими»!! Биз бунунла *Советләри* мискин бошбоғазлар ролу ојнамаг дәрәчәсинә ендирәрик. Әввәлчә Керенскијә галиб кәлин, сонра гурултај чағырын.

Инди үсјанын гәләбәси болшевикләр үчүн *тә'мин едилмишдир:* 1) биз* (әкәр Совет гурултајыны «көзләмәли» олмасаг) *гәфләтән* үч мәнтәгәдән, Питердән, Москвадан вә Балтик донанмасындан зәрбә вура биләрик; 2) биз өзүмүзә јардым көстәрилмәсини тә'мин едән шүарлара маликик: рәдд олсун мүлкәдарлар әлејһинә галхмыш кәндли үсјаныны боған һөкумәт! 3) биз *өлкәдә* чохлуг тәшкил едирик; 4) меншевикләр вә есерләр арасында там позғунлуг вардыр; 5) бизим Москвада һакимијјәти әлә алмаг үчүн техники имканымыз вардыр (Москва дүшмәни гәфләтән јахаламаг үчүн һәтта ишә башлаја биләр); 6) Питердә бизим *минләрлә* силаһлы фәһлә вә әскәримиз вардыр, онлар *бирдән-бирә* Гыш Сарајыны да, Баш Гәрарҝаһы да, телефон стансијасыны да, бүтүн ири мәтбәәләри дә тута биләрләр; бизи орадан чыхармаг олмаз,—*ордуда* исә елә бир тәшвигат апарылар ки, бу сүлһ һөкумәти илә, кәндли торпағы вә и. а. һөкумәти илә мүбаризә апармаг *олмаз.*

Әкәр биз бирдән-бирә, гәфләтән, үч мәнтәгәдән, Питердән, Москвадан, Балтик донанмасындан зәрбә ендирсәк, јүздә дохсан доггуз һалда демәк олар ки, биз 3—5 ијулда олдуғуна нисбәтән аз гурбан вериб галиб кәләрик, чүнки *гошунлар* сүлһ һөкумәтинин әлејһинә *чыхмаз.* Әкәр һәтта Керенскинин Питердә *артыг* «сәдагәтли» сүвариси вә с. вардырса, ики тәрәфдән зәрбә ендирилдикдә вә орду *бизә* рәғбәт көстәрдикдә, Керенски *тәслим олмаға* мәчбур олар. Һәтта индики кими имканлар олдуғу бир шәраитдә һакимијјәт әлә алынмаса, онда һаки-

* Партија гошуңларын јерләшмәсини вә саирәни *өјрәнмәк* үчүн нә етмишдир бир «сәнәт» олмаг е'тибарилә үсјан көчирмәк үчүн нә етмишдир?—МИК-дә јалныз данышыглар вардыр вә с.!!

мијјәтин Советләрә кечмәси һаггындакы бүтүн данышыглар *јалана* чеврилир.

Инди һакимијјәти әлә алмамаг, «көзләмәк», МИК-дә бошбоғазлыг етмәк, «орган» (Совет органы) «уғрунда мүбаризә илә», «гурултај уғрунда мүбаризә илә» кифајәтләнмәк *ингилабы мәһв етмәк* демәкдир.

Демократик мүшавирә башландығы замандан е'тибарән мәним бу руһда олан тә'кидләрими МК-нын *һәтта чавабсыз* бурахдығыны, болшевикләрин парламентгабағында иштирак етмәк кими рүсвајчы гәрары һаггында, Советин рәјасәт һеј'әтиндә меншевикләрә јер верилмәси вә и. а. вә с. кими биабырчы сәһвләри һаггында мәгаләләримдәки көстәришләри Мәркәзи Органын *поздуғуну* көрдүкдә,—бунлары көрдүкдә мән һәмин мәсәләни һәтта мүзакирә етмәји дә МК-нын арзу етмәмәси кими «инчә» бир ишарә, ағызлары јуммаға инчә бир ишарә вә мәнә чыхыб кетмәк тәклиф едилмәси һесаб етмәлијәм.

Мән *МК-дан чыхмаг һаггында әризә вермәјә* мәчбур олурам, мән белә дә едирәм вә партијанын *ашағыларында* вә партија гурултајында тәшвигат апармаг азадлығыны сахлајырам.

Чүнки мән гәти әминәм ки, биз Советләр гурултајыны «көзләсәк» вә инди фүрсәти әлдән версәк, ингилабы *мәһв едәрик*.

29/IX.

Н. Ленин

P. S. Бир сыра фактлар көстәрди ки, *һәтта* казак гошунлары да сүлһ һөкүмәтинин әлејһинә чыхмаз! Бәс бунлар нә гәдәрдир? бунлар һарададыр? Бүтүн орду исә мәкәр бизә *тәрәфдар* олан һиссәләр дүзәлтмәзми?

I—III вә V фәсилләр 1917-чи ил октјабрын 20(7)-дә «Рабочий Путь» гәзетинин 30-чу №-синдә; VI фәсил илк дәфә 1924-чү илдә чап едилмишдир

I—III фәсилләр гәзетин мәтниндән, V—VI фәсилләр әлјазмасындан чап олунур

ФӘҺЛӘЛӘРӘ, ҚӘНДЛИЛӘРӘ ВӘ ӘСКӘРЛӘРӘ

Јолдашлар! Керенскинин мәнсуб олдуғу «сосиалист ингилабчылар» партијасы өзүнүн «Дело Народа» гәзетиндә (30 сентјабр) сизи *«дөзмәјә»* чағырыр.

Бу гәзет һакимијјәти Керенски һөкумәтинин әлиндә сахламағы мәсләһәт көрәрәк, һакимијјәти фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринә вермәмәји мәсләһәт көрәрәк јазыр: «Дөзмәк лазымдыр». Гој Керенски мүлкәдарлара, капиталистләрә вә голчомаглара архалансын, гој ингилаб етмиш вә корниловчу кенераллара галиб кәлмиш олан Советләр «дөзсүнләр»,—бизә белә дејирләр. Гој тезликлә Мүәссисләр мәчлиси чағырыланадәк «дөзсүнләр».

Јолдашлар! Бир әтрафыныза нәзәр салыб бахын кәндә нә едилир, ордуда нә едилир, онда сиз көрәрсиниз ки, кәндлиләр вә әскәрләр даһа дөзә билмәзләр. Бүтүн Русијада *кәндлиләрин үсјаны* чошғун бир сел кими ашыб дашыр; бу вахта гәдәр јалан данышмаг васитәсилә торпағы онлара вермәмишләр. Кәндлиләр дөзә билмәзләр. Керенски кәндлиләри әзмәк вә мүлкәдарлары мүдафиә етмәк үчүн *гошунлар* көндәрир, Керенски јенә дә мүлкәдарлара тәрәфдар олан корниловчу кенераллар вә забитләрлә әлбир олмушдур.

Нә шәһәрләрдәки фәһләләр, нә дә чәбһәдәки әскәрләр кәндлиләрин торпаг уғрундакы әдаләтли мүбаризәсинин белә һәрби јолла јатырылмасына дөзә билмәзләр.

Битәрәф забит Дубасов чәбһәдә орду ичәрисиндә нәләр баш вердији һаггында бүтүн Русија гаршысын-

да демишдир: «Әскәрләр даһа вурушмаҹаглар». Әскәрләр тагәтдән дүшмүшләр, әскәрләр аҹагҹалындырлар, әскәрләр аҹлыг чәкирләр, әскәрләр капиталистләрин мәнафеҹи уғрунда вурушмаг истәмирләр, онлар *«дөзмәк»* истәмирләр ки, онлара сүлһ һаггында тәкчә кәлиши көзәл сөзләр десинләр, ишдә исә мүһарибә едән *бүтүн* халглара *сүлһ тәклиф етмәҹи,* ишғалсыз, әдаләтли сүлһ тәклиф етмәҹи (Керенскинин ләнкитдиҹи кими) аҹлар узуну ләнкитсинләр.

Јолдашлар! Билин ки, Керенски фәһлә вә әскәр депутатлары *Советләринә гаршы гошун ҹеритмәк* үчүн, *һакимиҹҹәти* Советләрә *вермәмәк үчүн* ҹенә дә корниловчу кенераллар вә забитләрлә данышыглар апарыр! «Дело Народа» ачыгча е'тираф едир ки, Керенски Советләрә *«һеч бир һалда табе олмаҹаҹагдыр».*

Һамыныз казармалара кедин, казак һиссәләринә кедин, зәһмәткешләрин ҹанына кедин вә халга *һәгигәти* изаһ един:

Һакимиҹҹәт Советләрин әлиндә олса, октјабрын 25-дән кеч олмајараг (октјабрын 20-дә Советләр гурултаҹы олса) мүһарибә едән бүтүн халглара *әдаләтли сүлһ тәклиф едиләчәкдир.* Русиҹада *фәһлә вә кәндли һөкүмәти* олаҹагдыр, бу һөкүмәт бирчә күнү дә итирмәҹәрәк, *дәрһал, мүһарибә едән бүтүн халглара әдаләтли сүлһ тәклиф едәчәкдир.* Онда халг кимин әдаләтсиз мүһарибә истәдиҹини биләр. Онда халг Мүәссисләр мәчлисиндә һәлл едәр.

Һакимиҹҹәт Советләрин әлиндә олса, *мүлкәдар* торпаглары *дәрһал бүтүн халгын малы вә мүлкү* е'лан едиләр.

Керенски вә онун голчомаглара, капиталистләрә вә мүлкәдарлара архаланан һөкүмәти бах бунун әлеҹһинә мүбаризә едир!

Сизи бах бунун үстүндә, бах бунларын мәнафеҹи үчүн «дөзмәҹә» чағырырлар!

Сиз торпаг уғрунда үсҹан галдыран кәндлиләри Керенскинин һәрби гүввә илә сакитләшдирмәҹинә «дөзмәҹә» *разысыныызмы?*

Сиз мүһарибәнин даһа да узадылмасына, *сүлһ тәклиф едилмәсинин* ләнкидилмәсинә, кечмиш чарын рус вә инкилис-франсыз капиталистләри илә олан кизли мүгавиләләрини позмағын ләнкидилмәсинә «дөзмәјә» разысынызмы?

Јолдашлар! Јадда сахлајын ки, Керенски Мүәссисләр мәчлиси чағырмағы вә'д едәрәк халгы артыг бир дәфә алдатмышдыр! О, сентјабрын 17-дә Мүәссисләр мәчлисинин чағырылачағыны ијулун 8-дә тәнтәнәли сурәтдә вә'д етмиш вә *халгы алдатмышдыр.* Јолдашлар! Ким Керенски һөкумәтинә инанса, о өз кәндли вә әскәр гардашларына хәјанәт едир!

Јох, халг даһа *бирчә күн дә олса* тә'хирләрә дөзмәјә разы дејилдир! *Бирчә күн дә олса* дөзмәк олмаз ки, кәндлиләри һәрби гүввә илә сакитләшдирсинләр, дәрһал *әдаләтли сүлһ тәклиф етмәк* мүмкүн вә лазым олдуғу һалда, мүһарибәдә минләр вә минләрлә адам һәлак олсун.

Кәндлиләри әзмәк үчүн, кәндлиләрә атәш ачмаг үчүн, мүһарибәни узатмаг үчүн корниловчу мүлкәдар-кенералларла сазишә кирән *Керенски һөкумәти рәдд олсун!*

Бүтүн һакимијјәт фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринә!

1917-чи ил сентјабрын 30-дан (октјабрын 13-дән) сонра јазылмышдыр

Илк дәфә 1924-чү ил апрелин 23-дә «Правда» гәзетинин 93-чү №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

БОЛШЕВИКЛӘР ДӨВЛӘТ ҺАКИМИЈЈӘТИНИ ӘЛДӘ САХЛАЈА БИЛӘРЛӘРМИ?[101]

1917-чи ил сентјабрын ахырында—октјабрын 1(14)-дә јазылмышдыр

1917-чи илин октјабрында «Просвещение» журналынын 1—2 №-синдә чап едилмишдир

Журналын мәтниндән чап олунур

ИКИНЧИ НӘШРӘ МҮГӘДДИМӘ

Китабчанын мәтниндән көрүндүjү кими, бу китабча 1917-чи ил сентjабрын ахырларында jазылмыш вә октjабрын 1-дә гуртармышдыр.

25 октjабр ингилабы бу китабчада ирәли сүрүлән мәсәләни нәзәри саһәдән әмәли саһәjә кечиртди.

Инди бу мәсәләjә сөзләрлә дejил, ишләрлә чаваб вермәк лазымдыр. Болшевик һакимиjjәтинә гаршы нәзәри дәлилләр сон дәрәчә зәифдир. Бу дәлилләр пуча чыхарылмышдыр.

Инди вәзифә, габагчыл синфин—пролетариатын *әмәли ишчи илә* фәһлә вә кәндли һөкумәтинин һәjатилиjини сүбут етмәкдән ибарәтдир. Бүтүн шүурлу фәһләләр, кәндлиләр ичәрисиндә чанлы вә намуслу нә варса һамысы, бүтүн зәһмәткешләр вә истисмар олунанлар ән бөjүк тарихи бир мәсәләни тәчрүбәдә һәлл етмәк үчүн вар гүввәләрини сәрф едәчәкләр.

Иш башына, һамы иш башына, үмумдүнjа сосиалист ингилабы иши галиб кәлмәлидир вә галиб кәләчәкдир.

Петербург, 9 нojабр 1917-чи ил.

Н. Ленин

1918-чи илдә бу китабчада чап едилмишдир: Н. Ленин. «Болшевикләр дөвләт һакимиjjәтини әлдә сахлаjа биләрләрми?», «Әскәр вә кәндли китабханасы» серијасы, Петербург

Китабчанын мәтниндән чап олунур

«Речь»дән тутмуш «Новая Жизнь»ә гәдәр, корниловчу кадетләрдән тутмуш јарымболшевикләрә гәдәр бүтүн чәрәјанлар, болшевикләрдән башга *һамы* нәдә һәмфикирдир?

Онда һәмфикирдир ки, болшевикләр тәкчә өзләри ја һеч вахт бүтүн дөвләт һакимиҗјәтини әлә алмага чәсарәт етмәзләр, ја да әкәр чәсарәт едиб әлә алар-ларса, ону һәтта ән гыса мүддәтдә әлдә сахлаја бил-мәзләр.

Әкәр бириси десә ки, тәкчә болшевикләрин бүтүн дөвләт һакимиҗјәтини әлә алмасы мәсәләси гәтиҗјән реал олмајан сијаси мәсәләдир вә ону јалныз чох ловга бир «фанатик» реал һесаб едә биләр,—онда биз мүхтәлиф «рәнкдән» олан ән мәс'ул вә ән нүфузлу сијаси партијаларын вә чәрәјанларын дүрүст бәјана-тыны көстәрәрәк бу сөзләри тәкзиб едәрик.

Лакин әввәлчә, ортаја атылан мәсәләләрдән биринчиси, јә'ни: болшевикләр тәкчә өзләри бүтүн дөвләт һакимиҗјәтини әлә алмага чәсарәт едәрләрми?—мә-сәләси һаггында ики кәлмә дејәк. Мән бир дәфә Үмум-русија Советләр гурултајында, Серетелинин назир нитгләриндән бири әснасында јеримдән сөсләнәрәк бу суала гәти сүрәтдә мүсбәт чаваб вермишдим[102]. Һәм дә мән болшевикләрин нә мәтбуатда, нә дә шифаһи оларағ белә бир бәјанатына раст кәлмәмишәм ки, биз тәкчә өзүмүз һакимиҗјәти әлә алмамалыјыг. Мән јенә бу нөгтеји-нәзәрдәјәм ки, үмумиҗјәтлә сијаси парти-ја—хүсусилә дә габагчыл синфин партијасы—һаки-

мијјәти әлә алмаг имканы олдуғу бир заманда һакимијјәтдән имтина етсәјди, онун мөвчуд олмаға һаггы олмазды; партија адланмаға лајиг олмазды, һәр мә'нада бош бир сыфыр оларды.

Инди бизи марагландыран мәсәлә һаггында кадетләрин, есерләрин вә јарымболшевикләрин (мән даһа һәвәслә дејәрдим ки, дөрддә бир болшевикләрин) бәјанатыны көстәрәк.

«Речь»ин 16 сентјабр тарихли баш мәгаләси:

«...Александр театры салонунда фикир ајрылығы вә позғунлуг һөкм сүрүрдү, сосиалист мәтбуаты да бу мәнзәрәни әкс етдирир. Јалныз болшевикләрин бахышы мүәјјән гәтилији вә дүзлүјү илә сечилир. Мүшавирәдә бу бахыш—азлығын бахышыдыр. Советләрдә бу бахыш—кетдикчә күввәтләнән бир чәрәјандыр. Лакин бүтүн шифаһи өткәмлијә, ловға ибарәләрә, өзүнә күвәнмә нүмајишинә бахмајараг, бир нечә фанатик мүстәсна олмагла болшевикләр анчаг сөздә гочагдырлар. Онлар өз арзулары илә «бүтүн һакимијјәти» әлә алмаға тәшәббүс етмәздиләр. Раг excellence* позғунлуг салан вә дағыдычы олан онлар әслиндә горхагдырлар вә өзләринин һәм дахили наданлығыны, һәм дә индики мүвәффәгијјәтләринин кечичи олдуғуну үрәкләринин дәринлијиндә чох көзәл дәрк едирләр. Бизим һамымыз кими онлар да јахшы баша дүшүрләр ки, онларын гәти гәләбәләринин бириичи күнү сүр'әтлә јыхылмаларынын да бириичи күнү оларды. Өз тәбиәтләри е'тибарилә мәс'улијјәтсиз, өз метод вә үсуллары е'тибарилә анархист олан онлар јалныз сијаси тәфәккүрүн чәрәјанларындан бири кими, даһа доғрусу, онун аберрасијаларындан бири кими мөвчуд ола биләрләр. Узун илләр мүддәтинә болшевизмдән азад олмаг үчүн, ону јыхмаг үчүн ән јахшы үсул өлкәнин мүгәддәратыны болшевизмин башчыларына тапшырмагдан ибарәт оларды. Әкәр бу кими тәчрүбәләрин јарамаз вә фәлакәтли олдуғу дүшүнчәси олмасајды, чарәсизликдән белә гәһрәманчасына бир васитәјә дә әл атмаг оларды. Тәкрар едирик ки, хошбәхтликдән зәманәмизин бу ачыначаглы гәһрәманлары өзләри һәгигәтдә бүтүн һакимијјәти әлә кечирмәјә әсла чалышмырлар. Јарадычы иш һеч бир һалда онлара мүјәссәр дејилдир. Белә ликлә, онларын бүтүн гәтилији вә дүзлүјү сијаси трибуна даирәсиндә, митинглярдә данышмаг чәрчивәсиндән кәнара чыхмыр. Әмәли чәһәтдән онларын мөвгејн һеч бир нөгтеји-нәзәрдән һесаба алына билмәз. Лакин бир чәһәтдән онларын мөвгејинин бир гәдәр реал нәтичәси дә вардыр: бу да «сосиалист тәфәккүрүнүн» бүтүн башга чаларларыны өзүнә гаршы мәнфи мүнасибәтдә бирләшдирир...».

---

* — башлыча олараг. *Ред.*

Кадетләр белә мүһакимә јеридирләр. Инди, Русијада ән бөјүк партијанын, «һаким олан вә һөкумәти идарә едән» партијанын, «сосиалист-ингилабчыларын» өз рәсми органлары «Дело Народа» гәзетинин 21 сентјабр тарихли нөмрәсиндә јенә имза едилмәмиш, јә'ни редаксија адындан дәрч олунан баш мәгаләсиндә јеритдији нөгтеји-нәзәри көтүрәк:

«...Әкәр буржуазија Мүәссисләр мәчлисинә гәдәр Мүшавирәнин тәсдиг етдији платформа зәмининдә демократија илә бирликдә чалышмаг истәмәсә, онда *Мүшавирәнин өз тәркиби дахилиндә коалисија әмәлә кәлмәлидир.* Бу—коалисија мүдафиәчиләри тәрәфиндән ағыр гурбандыр, *лакин һакимијјәт һаггында «сағ хәтт» идејасы тәблиғатчылары мәһз буна разы олмалыдырлар.* Лакин биз горхуруг ки, бурада сазиш һеч баш тутмасын. Онда үчүнчү вә сонунчу бир чарә галыр: һакимијјәти Мүшавирәнин о јарысытәшкил етмәјә *борчлудур* ки, о һакимијјәтин јекчинслији идејасыны *принсипчә* мүдафиә едирди.

Ајдын дејәк: *болшевикләр кабинет тәшкил етмәјә мәчбур олачаглар.* Онлар ән бөјүк бир сә'јлә ингилаби демократијада коалисија әлејһинә нифрәт ојадараг «сазишчилији» ләғв едәндән сонра һәмин демократијаја чүрбәчүр не'мәтләр вә'д едир вә өлкәнин башына кәлән бүтүн фәлакәтләрин «сазишчиликдән» ирәли кәлдијини изаһ едирдиләр.

Әкәр онлар өз *тәшвигатларынын* мә'насыны баша дүшмүшләрсә, әкәр онлар *күтләләри алдатмамышларса,* саға-сола вердикләри вә'дләри јеринә јетирмәјә *борчлудурлар.*

Мәсәлә ајдын шәкилдә гојулур.

Гој онлар һакимијјәти өз әлләринә алмағын мүмкүн олмадығы һаггында тәләсик јаратдыглары нәзәриччәләрин архасында кизләнмәјә әбәс јерә чәһд етмәсинләр.

Бу нәзәриччәләри демократија гәбул етмәз.

Ејни заманда коалисија тәрәфдарлары онлара там јардым үчүн тә'лимат вермәлидирләр. Гаршымызда дуран үч чарә, үч јол будур,—башгасы јохдур»! (Курсив «Дело Народа»нын өзүнүндүр.)

Есерләр белә мүһакимә јеридирләр. Нәһајәт, инди нә новајажизнчи «дөрддә бир болшевикләрин», 23 сентјабр тарихли «Новая Жизнь»ин редаксија адындан дәрч олунан баш мәгаләсиндән көтүрүлмүш «мөвгејини»—әкәр ики стул арасында отурмаг чәһдләрини мөвге адландырмаг мүмкүндүрсә—көтүрәк:

«...Әкәр Коновалов вә Кишкин илә јенидән коалисија дүзәлдиләрсә, бу, демократијанын бир даһа тәслим олмасындан вә 14 август платформасы әсасында мәс'улијјәтли һакимијјәт һаггында

Мүшавирәнин гәтнамәсинин ләғв едилмәсиндән башга бир шеј олмаҹагдыр...

...Коалисијалы кабинетдә мәс'улијјәтли сосиалист назирләр өзләрини аз чавабдеһ һисс етдикләри кими, меншевикләрин вә есерләрин јекчинс кабинети дә өзүнү аз мәс'ул һисс едә биләр... Белә бир һөкумәт иәинки ингилабын «чанлы гүввәләрини» өз әтрафына топлаја бнлмәз, һәтта ингилабын авангарды олан пролетариатын аз-чох фәал јардымына да бел бағлаја билмәз.

Лакин башга типли јекчинс кабинет, «пролетариат вә ән јохсул кәндлиләр» һөкумәти јарадылмасы бундан јахшы дејил, даһа пис бир чарә оларды, әслиндә һеч чарә дә олмазды, мүвәффәгијјәтсизлик оларды. Доғрудур, белә бир шүар һеч кәс тәрәфиндән ирәли сүрүлмүр—јалныз «Рабочий Путь»ун тәсадүфи, чәсарәтсиз, сонрадан мүнтәзәм сурәтдә «изаһ олунан» гејдләриндә ирәли сүрүлүр. (Бу биабырчы јаланы һәтта 21 сентјабр тарихли «Дело Народа»нын баш мәгаләсини унутмуш олан мәс'ул публисистләр «чәсарәтлә» јазырлар...)

«Рәсмән болшевикләр инди: бүтүн һакимијјәт Советләрә—шүарыны јенидән дирилтмишләр. Һәмин шүар, ијул күнләриндән сонра, Советләр МИК шәхсиндә гәти сурәтдә фәал антиболшевик сијасәтинә кечдикләри заман ләғв едилмишди. Инди исә нәинки «Советин хәтти» дүзәлдилмиш сајыла биләр, һәтта чағырылмасы нәзәрдә тутулан Советләр гурултајынын болшевикләрә чохлуг тә'мин едәчәјини зәнн етмәјә бүтүн әсаслар вардыр. Белә бир шәраитдә болшевикләрин јенидән дирилтдикләри «бүтүн һакимијјәт Советләрә» шүары, мәһз пролетариат вә «ән јохсул кәндлиләр» диктатурасына доғру јөнәлдилмиш «тактика хәттидир». Доғрудур, Советләр дедикдә кәндли депутатлары Советләри дә нәзәрдә тутулур вә беләликлә болшевик шүары Русијанын бүтүн демократијасынын ән бөјүк һиссәсинә архаланан бир һакимијјәти нәзәрдә тутур. Лакин бу һалда «бүтүн һакимијјәт Советләрә» шүары мүстәгил әһәмијјәтини итирир, чүнки Советләри өз тәркибинә көрә, Мүшавирәнин тәшкил етдији «парламентгабағына» аз гала бәрабәр едир...» («Новая Жизнь»ин бу иддиасы ән һәјасыз бир јаландыр, бу она бәрабәрдир ки, дејәсән демократизмин сахталашдырылмасы вә үјдурулмасы демократизмә «аз гала бәрабәрдир»: парламентгабағы халгын азлығынын, хүсусән Кускованын, Беркенкејмин, Чајковскиләрин вә К°-сынын ирадәсини чохлуғун ирадәси дејә гәләмә

верән бир *сахтакарлыгдыр*. Бу биринчиси. Икинчиси, һәтта Авксентјевләр вә Чајковскиләр тәрәфиндән сахталашдырылмыш кәндли Советләри дә Мүшавирәдә коалисија әлејһдарларынын елә јүксәк фаизини вермишди ки, бунлар фәһлә вә әскәр депутатлары Советләри илә бирләшдикдә *коалисија шәксиз дағылмалы* иди. Үчүнчүсү исә «һакимијјәт Советләрә» о демәкдир ки, кәндли Советләринин һакимијјәти башлыча олараг кәндә аид оларды, кәндләрдә исә *ән јохсул* кәндлиләрин үстүнлүјү тә'мин едилмишдир). «...Әкәр бунлар ејни шејләрдирсә, онда болшевик шүарыны дәрһал нөвбәдән көтүрмәк лазымдыр. Јох, әкәр «һакимијјәт Советләрә» шүары пролетариат диктатурасы үчүн өртүкдүрсә, онда белә бир һакимијјәт мәһз мүвәффәгијјәтсизликдир вә ингилабын дағылмасыдыр.

Сүбут етмәјә еһтијач вармы ки, јалныз өлкәнин башга синифләриндән дејил, демократијанын һәгиги чанлы гүввәләриндән дә ајры дүшән пролетариат нә техники чәһәтдән дөвләт апаратыны әлинә алыб сон дәрәчә мүрәккәб шәраитдә һәрәкәтә кәтирә билмәз, нә дә сијаси чәһәтдән дүшмән гүввәләринин, јалныз пролетариат диктатурасыны дејил, буна үстәлик бүтүн ингилабы да сүпүрүб ата биләчәк бүтүн тәзјигинә давам кәтирә билмәз?

Дөврүн тәләбләринә чаваб верән јеканә һакимијјәт инди демократија дахилиндә әсл сәмими коалисијадыр».

* *
*

Узун игтибаслар кәтирдијимиз үчүн охучулардан үзр истәјирик, лакин бунлар сөзсүз зәрури иди. Болшевикләрә дүшмән олан мүхтәлиф партијаларын мөвгејини дүрүст тәсәввүр етмәк лазым иди. Чох мүһүм олан бир чәһәти дүрүст сүбут етмәк лазым иди ки, *бүтүн* бу партијалар тәкчә болшевикләрин бүтүн дөвләт һакимијјәтини әлә алмасыны нәинки тамамилә реал, һәмчинин вачиб вә мүһүм бир мәсәлә һесаб едирди.

Инди, кадетләрдән тутмуш новајажизнчиләрә гәдәр «һамынын», болшевикләр һакимијјәти әлдә сахлаја билмәзләр—дејә әсасландыглары дәлилләрин тәһлилинә кечәк.

Һөрмәтли «Речь» әсла һеч бир дәлил кәтирмир. О, болшевикләрә анчаг ән сечмә вә ән ачыглы сөјүшләр јағдырыр. Кәтирдијимиз ситат белә бир фикрә дүшмәјин дә чох јанлыш олдуғуну көстәрир ки, будур бах «Речь» фитнәкарлыгла болшевикләри һакимијјәти әлә алмаға «тәһрик едир», буна көрә дә: «јолдашлар, чәкинин, чүнки дүшмән нәји мәсләһәт көрүрсә, о мүтләг писдир!». Әкәр биз һәм үмуми, һәм дә конкрет характерли мүлаһизәләри ишкүзарлыгла нәзәрә алмаг әвәзинә, буржуазијанын бизи һакимијјәти әлә алмаға «тәһрик етдији» һаггындакы сөзләрә «инанмаға» разы олсаг, онда биз буржуазија тәрәфиндән алдадылмыш оларыг, чүнки буржуазија, болшевикләрин һакимијјәти әлә алмасындан милјонларла бәла төрәјәчәјини мүтләг һәмишә ачыгла сөјләјәчәк, һәмишә ачыгла чығырыб дејәчәк: «болшевикләрдән бирдән-бирә вә «узун илләр мүддәтинә» хилас олмаг үчүн ән јахшы јол, онлары һакимијјәт башына бурахмаг вә сонра да әзмәкдир». Доғрусу, бу чүр чығыртылар да «фитнәдир», анчаг әкс төрәфдән олан «фитнәдир». Кадетләр вә буржуалар һакимијјәти әлә алмағы бизә һеч дә «мәсләһәт көрмүрләр» вә һеч бир заман «мәсләһәт көрмәмишләр», онлар һакимијјәтин куја һәллолунмаз вәзифәләри илә бизи анчаг *горхутмаға* чәһд едирләр.

Јох. Горхуја дүшмүш буржуаларын чығыртыларындан биз горхуја дүшмәмәлијик. Биз мөһкәм јадда сахламалыјыг ки, һеч бир заман гаршымыза «һәллолунмаз» ичтимаи вәзифәләр гојмамышыг, чох чәтин вәзијјәтдән чыхмаг үчүн јеканә јол олмаг е'тибарилә сосиализмә доғру дәрһал аддымлар атмагдан ибарәт *тамамилә* һәлл олуна билән вәзифәләри исә *анчаг* пролетариатын вә ән јохсул кәндлиләрин диктатурасы *һәлл едә биләр*. Әкәр пролетариат һакимијјәти әлә аларса инди Русијада онун гәләбәси, һәм дә һәмишәкиндән даһа мөһкәм вә һәр јердә олдуғундан даһа мөһкәм гәләбәси тә'мин едилмишдир.

Бу вә ја башга ајрыча бир чәһәтин әлверишли олмасына јол вермәјән *конкрет* шәраити халис ишкүзарлыгла мүзакирә едәчәјик, амма буржуазијанын вәһши чыгыртыларындан бир дәгигә дә олса горхуја дүшмәјәчәјик вә унутмајачағыг ки, болшевикләрин бүтүн һакимијјәти әлә алмасы һәгигәтән күнүн *вачиб* мәсәләси олмагдадыр. Әкәр биз инди буну унутсаг, онда партијамыз үчүн бунун тәһлүкәси, һакимијјәти әлә алмаг «вахтынын јетишмәдијини» зәнн едәчәјимиз һалда ола биләчәк тәһлүкәдән өлчүлмәз дәрәчәдә бөјүкдүр. Инди бу мәсәләдә «вахтын јетишмәдији» сөһбәти ола *билмәз:* милјон еһтималдан јалныз бир-икиси истисна олмагла, һамысы буну көстәрир.

«Речь»ин гәзәбли сөјүшләри мүнасибәтилә бу сөзләри тәкрар етмәк олар вә тәкрар етмәк лазымдыр:

Ешитдијимиз тә'риф вә тәгдир
Ширин пычылтылар арасында јох,
Вәһши бағыртылар ичиндә кәлир!

Буржуазијанын бизә белә вәһши кин бәсләмәси, буржуазијанын һөкмранлыгыны девирмәк јолуну вә васитәләрини халга *дүзкүн* көстәрдијимизә дәлаләт едән ән ајдын сүбутлардан биридир.

* *
*

«Дело Народа» бу дәфә, надир вә бир истисна олараг, бизи өз сөјүшләри илә шәрәфләндирмәјә лүтф етмәмишдир, лакин һеч бир дәлил дә кәтирмәмишдир. О анчаг долајы јолла, ишарәләрлә бизи *горхутмаг* истәјәрәк дејир ки, «болшевикләр кабинет тәшкил етмәјә мәчбур олачаглар». Зәннимчә тамамилә мүмкүндүр ки, есерләр бизи горхудуркән өзләри ән сәми оларағ горхуја дүшмүшләр, горхмуш бир либералын кабусундан сон дәрәчә горхуја дүшмүшләр. Ејни дәрәчәдә тамамилә мүмкүн һесаб едирәм ки, есерләр МИК вә она бәнзәр «әлагә» (јә'ни кадетләрлә әлагә сахлајан, садә диллә десәк, онларла отурубдуран) комиссијалары кими хүсусилә јүксәк вә хүсу-

силә чүрүмүш бә'зи идарәләрдә болшевикләрдән бә'зиләрини горхуда биләрләр, чүнки биринчиси бүтүн бу МИК-ләрдә, «парламентгабағында» вә и. а. ән мурдар вә үрәк буландыран бир һава вардыр вә узун мүддәт бу һава илә нәфәс алмаг *һәр бир* инсан үчүн зәрәрлидир, икинчиси дә, сәмимијјәт сирајәтедичидир вә сәмимијјәтлә горхуја дүшмүш бир филистер һәтта ајрыча бир ингилабчыны да мүвәггәти олараг дөндәриб филистерә чевирә биләр.

Лакин, бәдбәхтликдән кадетләрлә бирликдә назир олан вә ја кадетләр гаршысында назирчи вәзијјәтиндә олан есерин бу сәмими горхуја дүшмәси, «инсанијәтликлә» фикир јеритдикдә, нә гәдәр тәбии олса да, өз чанына горху салмаг, чох асанлыгла пролетариата хәјанәт дәрәчәсинә чата билән сијаси бир сәһв етмәкдир. Чәнаблар, сизин әмәли дәлилләриниздир! Үмид етмәјин ки, сизин горхуја дүшмәниз бизи дә горхуја сала биләр!

* *
*

Әмәли дәлилләри биз бу дәфә анчаг «Новая Жизнь»дә тапырыг. Бу дәфә о, буржуазијанын вәкили ролунда чыхыш едир ки, бу да, һәр чәһәтдән севимли олан һәмин ханыма, болшевикләрин мүдафиәчиси ролундан—ону ачыгча «хәчил едән» бу ролдан даһа артыг јарашыр.

Вәкил *алты* дәлил ирәли сүрмүшдүр:

1) пролетариат «өлкәнин башга синифләриндән тәчрид олунмушдур»;

2) о, «демократијанын һәгиги чанлы гүввәләриндән тәчрид олунмушдур»;

3) о, «техники чәһәтдән дөвләт апаратыны әлә ала билмәз»;

4) о, һәмин апараты «һәрәкәтә кәтирә билмәз»;

5) «шәраит олдугча мүрәккәбдир»;

6) о, «дүшмән гүввәләрин, јалныз пролетариат диктатурасыны дејил, буна үстәлик бүтүн ингилабы да

сүпүрүб ата биләчәк бүтүн тәзјигинә давам кәтирә билмәз».

Биринчи дәлили «Новая Жизнь» күлмәли дәрәчәдә јөндәмсиз шәрһ етмишдир, чүнки биз капитализм вә јарымкапитализм чәмијјәтиндә анчаг үч синиф олдуғуну билирик: буржуазија, хырда буржуазија (онун башлыча нүмајәндәси кәндлиләрдир) вә пролетариат. Бир һалда ки, пролетариатын буржуазија әлејһинә мүбаризәсиндән бәһс олунур, буржуазија әлејһинә ингилабдан бәһс олунур, онда даһа пролетариатын башга синифләрдән тәчрид олунмасындан данышмағын нә мә'насы вар?

Јәгин «Новая Жизнь» демәк истәмишдир ки, пролетариат кәндлиләрдән тәчрид олунмушдур, чүнки бурада һәгигәтдә сөһбәт мүлкәдарлар барәсиндә ола билмәзди. Лакин пролетариатын инди кәндлиләрдән тәчрид олундуғуну дүрүст, ајдын демәк олмаз, чүнки белә бир иддианын ағ јалан олдуғу дәрһал нәзәрә чарпыр.

Тәсәввүр етмәк чәтиндир ки, капиталист өлкәсиндә пролетариат јхырда буржуазијадан—һәм дә фикир верин: *буржуазија әлејһинә* ингилабда—инди Русијада олдуғу кими аз тәчрид едилмиш олсун. Објектив вә шәксиз мә'луматдан бизим әлимиздә, Серетелинин «Булыкин думасынын», јә'ни бәднам «Демократик» мүшавирәнин «зүмрәләри» үзрә, буржуазија илә коалисија *леһинә* вә *әлејһинә* сәс верилмәси һаггында ән јени мә'лумат вардыр. Советләрин зүмрәләрини көтүрәк. Ашағыдакы нәтичә алыныр:

	Коалисија леһинә	Әлејһинә
Фәһлә вә әскәр депутатлары Советләри	83	192
Кәндли депутатлары Советләри	102	70
Бүтүн Советләр	185	262

Беләликлә, бүтөвлүкдә чохлуг пролетар шүарына: буржуазија илә коалисија *әлејһинә* олмаг шүарына тәрәфдардыр. Һәм дә биз јухарыда көрдүк ки, Советләрдә болшевикләрин нүфузунун артдығыны һәтта

кадетлар дә е'тираф етмәјә мәчбур олмушлар. Һалбуки сөһбәт Советлярдә *дүнәнки күнүн* башчылары олуб мәркәзи идарәләрдә гәти чохлуға малик олан есерләрин вә меншевикләрин чағырдыглары Мүшавирә үзәриндәдир! Ајдындыр ки, Советлярдә болшевикләрин *һәгиги* үстүнлүју бурада *азалдылмышдыр.*

Буржуазија илә коалисија мәсәләсиндә дә, мүлкәдар торпагларынын дәрһал кәндли комитәләринә верилмәси мәсәләсиндә дә болшевикләр индидән фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләриндә *чохлуға, халгын чохлуғуна,* хырда буржуазијанын чохлуғуна маликдирләр. «Рабочий Путь» 24 сентјабр тарихли 19-чу №-синдә, јерли кәндли депутатлары Советләринин Питердә сентјабрын 18-дә олмуш мүшавирәси һаггында есерләрин «Знамя Труда»[103] гәзетинин 25-чи №-синдән көтүрдүју мә'луматы дәрч едир. Һәмин мүшавирәдә гејри-мәһдуд коалисијаја дөрд кәндли Советинин (Кострома, Москва, Самара вә Таврида губернијаларынын) ичраијјә комитәләри тәрәфдар чыхмышлар. Кадетләрсиз коалисијаја *үч* губернијанын вә *ики* ордунун (Владимир, Рјазан вә Гара дәниз губернијаларынын) ичраијјә комитәләри тәрәфдар чыхмышлар. *Ијирми үч* губернијанын вә *дөрд* ордунун ичраијјә комитәләри коалисијанын әлејһинә чыхмышлар.

Демәли, кәндлиләрин чохлуғу коалисијанын әлејһинәдир!

Буна да һәлә «пролетариатын тәчрид олунмасы» дејирләр.

Буну да гејд етмәк лазымдыр ки, учгар губернијаларын үчү, Самара, Таврида вә Гара дәниз губернијалары, јә'ни муздлу фәһләләр сахлајан варлы кәндлиләрин, ири мүлкәдарларын нисбәтән хејли чох олдуғу губернијалар, һабелә Русија губернијаларынын чохуна нисбәтән кәндли буржуазијасынын даһа гүвәтли олдуғу дөрд сәнаје губернијасы (Владимир, Рјазан, Кострома вә Москва губернијалары) коалисијаја тәрәфдар чыхмышдыр. Бу мәсәлә һаггында даһа әтрафлы мә'лумат топламаг вә ән чох *«варлы»* кәндлиләр олан губернијаларда мәһз *ән јохсул* кәндлиләр

һаггында мә'лумат олуб-олмадығыны нәзәрдән кечирмәк мараглы оларды.

Сонра, мараглыдыр ки, «милли груплардан» коалисија әлејһдарлары хејли чох олмушдур; јә'ни, 15 сәсә гаршы 40 сәс. Бонапартчы Керенски вә К°-сынын Русијадакы там һүгуглу олмајан милләтләрә гаршы илһагчы, кобуд зоракылыг сијасәти өз бәһрәләрини вермишдир. Мәзлум милләтләрин кениш әһали күтләси, јә'ни онларын ичәрисиндәки хырда буржуазија күтләси буржуазијадан чох Русија пролетариатына е'тибар едир, чүнки бурада тарих мәзлум милләтләрин азад олмаг үғрунда залым милләтләрә гаршы мүбаризәсини күнүн нөвбәти мәсәләләри сырасына гојмушдур. Буржуазија мәзлум милләтләрин азадлығы ишинә алчагчасына хәјанәт етмишдир, пролетариат азадлыг ишинә садигдир.

Милли мәсәлә вә аграр мәсәләси индики заманда Русија әһалисинин хырда буржуа күтләләри үчүн әсас мәсәләләрдир. Бу шәксиздир. Бу мәсәләләрин һәр икисиндә дә пролетариат әсла «тәчрид *олунмамышдыр*». Халғын чохлуғу онун тәрәфиндәдир. Тәкчә о, һәр ики мәсәләдә елә гәти, һәгигәтән «ингилаби-демократик» сијасәт јеридә биләр ки, бу сијасәт пролетар дөвләт һакимијјәтинә нәинки әһалинин чохлуғунун јардымыны дәрһал тә'мин едәр, һәтта күтләләр ичәрисиндә һәгиги ингилаби чошгунлуг ојадар, чүнки илк дәфә олараг күтләләр һөкүмәтдән, чаризм заманы олдуғу кими кәндлиләрә мүлкәдарларын, украјналылара великорусларын амансыз зүлмүнү дејил, ејни сијасәти дәбдәбәли ибарәләр пәрдәси алтында республика шәраитиндә дә давам етдирмәк сә'јини дејил, өчәшмәләр, тәһгирләр, деди-годулар, ләнкитмәләр, бадалаг вә кәләкләр (Керенскинин кәндлиләрә вә мәзлум милләтләрә илтифат етдији бүтүн бунлары) дејил, ишдә сүбут едилән гызғын рәғбәт көрәрдиләр, мүлкәдарлар әлејһинә тә'чили вә ингилаби тәдбирләр, Финландија, Украјна, Белорусија үчүн, мүсәлманлар үчүн *там* азадлығын дәрһал бәрпа олунмасыны вә и. а. көрәрдиләр.

Чәнаб есерләр вә меншевикләр буну чох көзәл би-

лирләр, она көрә дә кооперасијачыларын јарымкадетләрдән ибарәт јухары тәбәгәләрини күтләләр *әлејһинә* өз *иртичачы*-демократик сијасәтләринә јардыма чәлб етмәјә чалышырлар. Буна көрә дә онлар әмәли сијасәтин мүәјјән бәндләри һаггында, мәсәлән, мүлкәдар торпагларыны дәрһал кәндли комитәләринә вермәјин лазым олуб-олмадығы, финләрин вә ја украјналыларын финлан тәләбләрини јеринә јетирмәјин лазым олуб-олмадығы вә и. а. һаггында күтләнин фикрини сорушмаға, референдум кечирмәјә, јахуд һеч олмаса бүтүн јерли Советләр үзрә, бүтүн јерли тәшкилатлар үзрә сәсвермә кечирмәјә һеч вахт чәсарәт етмәзләр.

Сүлһ мәсәләси исә бүтүн индики һәјатын әсас мәсәләсидир. Пролетариат «башга синифләрдән тәчрид олунмушдур»... Пролетариат бурада һәгигәтән *бүтүн* милләтин, *бүтүн* синифләр ичәрисиндә чанлы вә намуслу нә варса һамысынын, хырда буржуазијанын нәһәнк чохлуғунун нүмајәндәси кими чыхыш едир, чүнки јалныз пролетариат һакимијјәтә наил олдуғу заман мүһарибә едән бүтүн халглара *дәрһал* әдаләтли сүлһ тәклиф едәр, јалныз пролетариат мүмкүн гәдәр тез, мүмкүн гәдәр даһа әдаләтли сүлһ әлдә етмәк үчүн әсл *ингилаби* тәдбирләр (кизли мүгавиләләрин е'лан олунмасы вә и. а.) көрәр.

Јох. «Новая Жизнь»дән олан чәнаблар пролетариатын тәчрид олундуғу һаггында чығырыб-бағырмагла анчаг буржуазија тәрәфиндән өзләринин субјектив олараг горхудулдугларыны ифадә едирләр. Русијада ишләрин објектив вәзијјәти шүбһәсиз еләдир ки, пролетариат *мәһз инди* хырда буржуазијанын әксәријјәтиндән «тәчрид» *едилмәмишдир*. Мәһз инди, «коалисијанын» кәдәрли тәчрүбәсиндән сонра пролетариат халгын *чохлуғунун* рәғбәтини газанмышдыр. Болшевикләрин һакимијјәти әлдә сахламасынын *бу* шәрти көз габағындадыр.

* *
*

Икинчи дәлил ондан ибарәтдир ки, куја пролетариат «демократијанын һәгиги чанлы гүввәләриндән

тәчрид олунмушдур». Бунун нә демәк олдуғуну анламаг мүмкүн дејилдир. Франсызларын белә һалларда дедикләри кими, бу јәгин «јунанчадыр».

«Новая Жизнь» мүәллифләри — назирчи адамлардыр. Онлар кадетләр заманы назирлијә тамамилә јарајардылар. Чүнки бу кими назирләрдән мәһз хош көрүнән вә кәлиши көзәл сөзләр, һеч бир мә'насы олмајан вә һәр чүр әчлафлығы пәрдәләмәк үчүн әлверишли олан, буна көрә дә империалистләр вә сосиал-империалистләр тәрәфиндән мүтләг алгышланан сөзләр данышмағы бачармаг тәләб олунур. Кадетләр, Брешковскаја, Плеханов вә К⁰-сы новајажизнчиләри, демократијанын һәгиги чанлы гүввәләриндән пролетариатын тәчрид олундуғу иддиасына көрә алгышлајарлар, чүнки бурада *долајы* шәкилдә дејилмишдир— вә ја бу иддиа ејнән белә баша дүшүләчәкдир ки, онлар дејәјдиләр: кадетләр, Брешковскаја, Плеханов, Керенски вә К⁰-сы «демократијанын чанлы гүввәләридир».

Бу доғру дејилдир. Онлар чансыз гүввәләрдир. Буну коалисија тарихи сүбут етди.

Буржуазијанын вә буржуа-зијалы шәраитинин горхуја салдығы новајажизнчиләр, есерләрин вә меншевикләрин, кадетләрдән һеч бир мүһүм фәрги олмајан «Воля Народа», «Единство» вә с. кими *сағ* ганады «чанлы» һесаб едирләр. Биз исә, голчомагларла дејил, анчаг күтләләрлә бағлы оланы, анчаг коалисија дәрсләринин коалисијадан узаглашдырдығы гүввәләри чанлы һесаб едирик. Хырда буржуа демократијасынын «фәал чанлы гүввәләри» есерләрин вә меншевикләрин сол ганады тәрәфиндән тәмсил едилмишдир. Хүсусән ијул әксингилабындан сонра бу сол ганадын гүввәтләнмәси, пролетариатын тәчрид *олунмадығынын* ән доғру објектив әламәтләриндән биридир.

Буну ән сон заманлар есер мәркәзчиләринин сола доғру тәрәддүдләри, Чернов групунун Кишкин вә К⁰-сы илә јени коалисијаја тәрәфдар ола билмәјәчәји һаггында Черновун 24 сентјабр тарихли бәјанаты илә сүбут олунмуш тәрәддүдләр даһа ајдын көстәрир.

Есерләр партијасынын, шәһәрдә вә хүсусилә кәндә топладығы сәсләрин сајына көрә габагда кедән вә һаким олан партијанын нүмајәндәләринин индијәдәк бөјүк чохлуғуну тәшкил едән есер мәркәзинин сола доғру бу тәрәддүдләри сүбут едир ки, мүәјјән шәраитдә халис болшевик һөкүмәтинә «там јардым көстәрилмәсини тә'мин етмәјин» демократија үчүн зәрури олдуғу һаггында «Дело Народа»нын јухарыда ситат кәтирдијимиз бәјанаты,—бу бәјанат һәр һалда бир тәк ибарә дејилдир.

Есер мәркәзинин Кишкин илә јени коалисијаја тәрәфдар олмагдан имтина етмәси вә ја әјаләтдән олан *мүдафиәчи-меншевикләр* ичәрисиндә коалисија *әлејһдарларынын* (Гафгазда Жорданија вә и. а.) үстүнлүјү кими фактлар индијәдәк меншевикләрин вә есерләрин ардынча кедән *күтләләрин* мүәјјән һиссәсинин халис бөлшевик һөкүмәтинә *тәрәфдар олачағына* објектив сүбутдур.

Русија пролетариаты инди мәһз демократијанын *чанлы* гүввәләриндән тәчрид олунмамышдыр.

* *
*

Үчүнчү дәлил: пролетариат «техники чәһәтдән дөвләт апаратыны әлә ала билмәз». Бу, демәк олар ән ади, ән чох јајылмыш дәлилдир. Һәм буна көрә, һәм дә бу дәлил галиб пролетариатын гаршысында дуран ән *чидди,* ән *чәтин* вәзифәләрдән бирини көстәрдијинә көрә һәмин дәлил ән чох диггәтәлајигдир. Шүбһә јохдур ки, бу вәзифәләр чох чәтиндир, лакин биз өзүмүзү сосиалист адландырдығымыз һалда бу чәтинлији анчаг һәмин вәзифәләри јеринә јетирмәкдән *бојун гачырмаг* үчүн көстәрсәк, онда буржуазија нөкәрләриндән бизим фәргимиз ишдә сыфра енмиш олар. Пролетар ингилабы вәзифәләринин чәтинлији пролетариатын тәрәфдарларыны һәмин вәзифәләрин јеринә јетирилмәси үсулларыны даһа диггәтлә вә конкрет олараг өјрәнмәјә сөвг етмәлидир.

Дөвләт апараты дедикдә, һәр шејдән әввәл даими

орду, полис вә мә'мурлар нәзәрдә тутулур. «Новая Жизнь» мүәллифләри пролетариатын техники чәһәтдән бу апараты әлә ала билмәјәчәјини дедикдә ән ифрат авамлыгларыны, һабелә нә һәјатын фактлары илә, нә дә болшевик әдәбиҹјатында чохдан көстәрилмиш олан мүлаһизәләрлә һесаблашмаг истәмәдикләрини бүрүзә верирләр.

«Новая Жизнь» мүәллифләри һамылыгла өзләрини марксист олмаса да, марксизмә бәләд, елмли сосиалистләр һесаб едирләр. Һалбуки Маркс Парис Коммунасынын тәчрүбәсинә әсасән өјрәдирди ки, пролетариат садәчә олараг һазыр дөвләт машыныны әлә алыб өз мәгсәдләри үчүн ишә сала *билмәз,* пролетариат бу машыны *сындырмалы* вә јениси илә әвәз етмәлидир (бу барәдә мән, биринчи һиссәси гуртармыш олан вә бу јахынларда «Дөвләт вә ингилаб. Дөвләт һаггында марксизм тә'лими вә ингилабда пролетариатын вәзифәләри»* ады илә чапдан чыхачаг китабчада даһа әтрафлы бәһс едирәм). Бу јени дөвләт машыны Парис Коммунасы тәрәфиндән јарадылмышды вә рус фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләри дә *ејни типли* «дөвләт апаратыдыр». Бу чәһәти мән 1917-чи ил апрелин 4-дән башлајараг дәфәләрлә көстәрмишәм, бу барәдә болшевик конфрансларынын гәтнамәләриндә, һабелә болшевик әдәбиҹјатында дејилир. Әлбәттә, «Новая Жизнь» һәм Марксла, һәм дә болшевикләрлә әсла разылашмадыгыны билдирә биләрди, лакин чәтин мәсәләләрә куја чидди јанашмамаг үстүндә болшевикләри тез-тез вә тәкәббүрлә писләјән бир гәзетин мәсәләдән тамамилә јан кечмәси онун өз биликсизлијини бүрүзә вермәси демәкдир.

Пролетариат «дөвләт апаратыны» «әлә алыб» «һәрәкәтә кәтирә» *билмәз.* Лакин о, көһнә дөвләт апаратында зүлмкар, әталәтли, ислаһолунмаз буржуа характерли нә варса, һамысыны *сындырыб* онун јеринә *өз* апаратыны, јени апарат гоја биләр. Бу апарат исә мәһз фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләридир.

«Новая Жизнь»ин бу «дөвләт апаратыны» тамами-

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 33-чү чилд, сәһ. 100—133. *Ред.*

лә унутмасыны чох гәрибә бир һәрәкәт адландырмамаг олмаз. Новаjажизнчиләр өз нәзәри мүлаһизәләриндә белә һәрәкәт етмәклә әслиндә, кадетләрин сијаси тәчрүбәдә етдикләрини сијаси нәзәриjjә саһәсиндә етмиш олурлар. Чүнки доғрудан да пролетариата вә ингилаби демократиjаjа һеч бир jени дөвләт апараты *лазым дејилсә,* онда Советләр raison d'être* итирирләр, jашамаг һаггыны итирирләр, онда Советләри jох етмәjә чалышан корниловчу кадетләр *һаглыдырлар!*

«Новая Жизнь»ин бу гәрибә нәзәри сәһвиндә сијаси корлуғу хүсусән она көрә гәрибәдир ки, һәтта (Питердә Шәһәр думасынын сон сечкиләриндә «Новая Жизнь»ин бир блокда олдуғу) бејнәлмиләлчи меншевикләр дә бу мәсәләдә болшевикләрә мүәjjән дәрәчәдә jахынлыг көстәрдикләрини бүрүзә вермишләр. Мәсәлән, Совет чохлуғунун, j. Мартов тәрәфиндән Демократик мүшавирәдә охунан бәjаннамәсиндә дејилир:

«...Ингилабын биринчи күнләриндә һәгиги халг jарадычылығынын күдрәтли чошгунлуғу нәтичәсиндә jаранмыш олан фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары Советләри ингилаби дөвләтин елә jени бир системидир ки, көһнә идарә үсулу дөвләтинин чүрүмүш системини әвәз етмишдир...».

Бу сөзләр бир аз һәддиндән артыг гәшәнк дејилмишдир, jә'ни бурада сијаси фикрин ајдын олмамасыны ифадәләрин тәмтәраглы олмасы пәрдәләjир. Советләр көһнә «системи» *һәлә* әвәз *етмәмишләр* вә бу көһнә «систем» көһнә идарә үсулу дөвләти *дејил, һәм* чаризмин, *һәм дә* буржуа республикасынын дөвләтидир. Лакин һәр һалда Мартов бурада новаjажизнчиләрдән ики пиллә jухарыда дурур.

Советләр jени дөвләт апаратыдыр вә бу апарат биринчиси, фәһләләрин вә кәндлиләрин силаһлы күввәсини верир, һәм дә бу күввә көһнә даими ордунун күввәси кими халгдан ајрылмамышдыр, халгла чох сых сурәтдә бағлыдыр; һәрби чәһәтдән бу күввә әввәлкиләрдән мүгаjисә едилмәjәчәк дәрәчәдә күчлүдүр; ингилаби чәһәтдән о, һеч бир шејлә әвәз едилә билмәз. Икинчиси, бу апарат күтләләрлә, халгын чох-

* — jашамағын мә'насыны. *Ред.*

луғу илә о гәдәр сых, гырылмаз, асанлыгла јохланыла биләи вә бәрпа олуна биләи бир әлагә тә'мин едир ки, белә бир шеј әввәлки дөвләт апаратында һеч хәјала да кәлмәзди. Үчүнчүсү, бу апаратын тәркиби бүрократик рәсмијјәтчилик олмадан халгын ирадәси илә сечилиб дәјишдирилә билдијиндән, бу апарат әввәлки апаратлардан олдугча чох демократикдир. Дөрдүнчүсү, бу апарат ән мүхтәлиф пешәләрлә мөһкәм әлагә тә'мин едәрәк бунунла да бүрократија олмадан чох мүхтәлиф, ән кениш ислаһатлар кечирилмәсини асанлашдырыр. Бешинчиси, бу апарат *мәзлум* синифләрин, фәһлә вә кәндлиләрин авангардынын, јә'ни ән шүурлу, ән әзмкар, габагчыл һиссәсинин тәшкилат формасыны верир вә беләликлә дә елә бир апарат олур ки, онун васитәсилә мәзлум синифләрин авангарды һәмин синифләрин индијәдәк сијаси һәјатдан, тарихдән тамамилә кәнарда галмыш *чох бөјүк күтләсинин* һамысыны ајаға галдыра биләр, тәрбијәләндириб өјрәдә биләр вә өз архасынча апара биләр. Алтынчысы, бу апарат парламентлијин фајдаларыны билаваситә вә ачыг демократијанын фајдалары илә бирләшдирмәјә, јә'ни халгын сечилмиш нүмајәндәләринин шәхсиндә һәм ганунверичилик вәзифәсини, *һәм дә ганунларын ичрасыны* бирләшдирмәјә имкан верир. Буржуа парламентчилијинә нисбәтән бу, демократијанын инкишафында ирәлијә доғру елә бир аддымдыр ки, онун үмумдүнја тарихи әһәмијјәти вардыр.

1905-чи илдә бизим Советләр јалныз, нечә дејәрләр, рүшејм һалында иди, чүнки чәми бир нечә һәфтә јашамышды. Ајдын ишдир ки, о заманкы шәраитдә Советләрин һәртәрәфли инкишафындан һеч данышыг да ола билмәзди. 1917-чи ил ингилабында да бу барәдә һәлә данышыг ола билмәз, чүнки бир нечә ајлыг мүддәт чох аздыр, башлычасы исә: есер вә меншевик башчылары Советләри *бајағылашдырмышдылар,* онлары наггалхана олмаға, рәһбәрләрин сазишчилик сијасәтинә бир әлавә ролу ојнамаға мәһкум етмишдиләр. Либерләрин, Данларын, Серетелиләрин, Черновларын рәһбәрлији алтында Советләр чүрүјүр вә дири-дири мәһв олурдулар. Советләр јалныз *бүтүн*

дөвләт һакимијјәтини әлә алдыгдан сонра һәгиги сурәтдә инкишаф едә биләр, өз гүввә вә бачарыгларыны тамамилә көстәрә биләр, чүнки әкс һалда онлар үчүн *көрүләси иш галмыр,* әкс һалда онлар ја садәчә рүшејм оларлар (чох узун заман рүшејм олмаг исә мүмкүн дејилдир), ја да ојунчаг. «Ики һакимијјәтлилик» Советләрин ифлич олмасыдыр.

Әкәр ингилабчы синифләрин халг јарадычылығы Советләри јаратмасајды, Русијада пролетар ингилабы үмидсиз бир иш оларды, чүнки пролетариат көһнә апаратла һакимијјәти шүбһәсиз әлиндә сахлаја билмәзди, јени апараты исә бирдән-бирә јаратмаг олмаз. Советләрин Серетели-Чернов сајағы бајағылашдырылмасынын кәдәрли тарихи, «коалисија» тарихи, ејни заманда Советләрин хырда буржуа хүљаларындан хилас олмасы тарихидир, *бүтүн* вә *һәр чүр* буржуа коалисијаларынын бүтүн әчлафлыг вә чиркинликләрини әмәли олараг өјрәнмәјин «гыл көрпүсүндән» Советләрин кечмәси тарихидир. Үмид едирик ки, бу «гыл көрпүдән» кечмәк Советләри сарсытмамыш, мәтинләшдирмишдир.

* *
*

Пролетар ингилабынын башлыча чәтинлији, мәһсулларын истеһсалы вә бөлкүсү үзәриндә үмумхалг мигјасында ән дүрүст вә ән вичданлы учот вә нәзарәт, *фәһлә нәзарәти* гојулмасындан ибарәтдир.

«Новая Жизнь» мүәллифләри бизә е'тираз едиб дејирдиләр ки, куја биз «фәһлә нәзарәти» шүарыны ирәли сүрмәклә синдикализмә гапылырыг, онларын бу е'тиразы, баша дүшүлмәк дејил, Струве сајағы *әзбәрләнмиш* «марксизмин» шакирдчәсинә-ахмаг тәтбиги нүмунәси иди. Синдикализм ја пролетариатын ингилаби диктатурасыны инкар едир, ја да, үмумијјәтлә дә сијаси һакимијјәт кими, ону доггузунчу сыраја гојур. Биз ону биринчи сыраја гојуруг. Әкәр новајажизнчиләр руһунда садәчә олараг: фәһлә нәзарәти *дејил, мәһз* дөвләт нәзарәти дејиләрсә, онда буржуа-ислаһатчы ибарәси алынар, әслиндә халис кадет формуласы алынар, чүнки кадетләр фәһләләрин «дөвләт»

нәзарәтиндә *шитиракына* зидд дејилләр. Корниловчу кадетләр көзәл билирләр ки, белә бир иштирак буржуазијанын фәһләләри алдатмасынын ән јахшы үсулудур, һәр чүр Гвоздевләри, Никитинләри, Прокоповичләри, Серетелиләри вә бүтүн бу гулдур дәстәсини сијаси мә'нада инчә бир шәкилдә *пулла әлә алмағын* ән јахшы үсулудур.

Биз: «фәһлә нәзарәти» дејәркән, бу шүары һәмишә пролетариат диктатурасы илә *јанашы,* һәмишә онун *ардынча* гојараг, бунунла һансы дөвләтдән бәһс олундуғуну изаһ етмиш олуруг. Дөвләт *синфин* һөкмранлығы органыдыр. Һансы синфин? Әкәр буржуазијанындырса; онда бу өзү мәһз кадет-Корнилов-«Керенски» дөвләт үсулудур ки, Русијанын фәһләләри јарым илдән артыгдыр «корниловчулуғун вә керенскичилијин ағры-ачысыны» чәкирләр. Әкәр пролетариатындырса, әкәр сөһбәт пролетар дөвләти, *јә'ни* пролетариат диктатурасындан кедирсә, онда фәһлә нәзарәти, мәһсулларын истеһсал вә бөлкүсүнүн үмумхалг тәрәфиндән апарылан һәртәрәфли, һәр јердә мөвчуд, ән дүрүст вә ән вичданлы *учоту* ола *биләр.*

Башлыча чәтинлик бундадыр, пролетар, јә'ни сосиалист ингилабынын башлыча вәзифәси будур. Советләрсиз бу вәзифә, һеч олмазса, Русија үчүн һәлледилмәз оларды. Советләр пролетариатын елә тәшкилат ишини *јолуна гојур* ки, бу иш үмумдүнја тарихи әһәмијјәти олан бир вәзифәни һәлл едә *биләр.*

Бурада биз дөвләт апараты мәсәләсинин башга бир чәһәтинә кәлиб чатдыг. Даими ордудан, полисдән вә мә'мурлардан ибарәт олан әсасән «зүлмкар» апаратдан башга, мүасир дөвләтдә, банкларла вә синдикатларла даһа сых әлагәси олан бир апарат, әкәр белә демәк оларса, учот-гејд характерли бир чох ишләри көрән апарат вардыр. Бу апараты дағытмаг олмаз вә дағытмаг лазым дејилдир. Ону капиталистләрин табелијиндән чыхармаг лазымдыр, ондан капиталистләри вә онларын тә'сир телләрини *гопармаг, ајырмаг, кәсиб атмаг* лазымдыр, ону пролетар Советләринә *табе етмәк* лазымдыр, ону даһа кениш, даһа һәртәрәфли вә даһа үмумхалг характерли апарат етмәк

лазымдыр. Буну да, ән ири капитализмин артыг әлдә етдији наилијјәтләрә әсасланараг етмәк *олар,* (нечә ки, үмумијјәтлә пролетар ингилабы јалныз һәмин наилијјәтләрә әсасланмагла өз мәгсәдинә чата биләр).

Капитализм банклар, синдикатлар, почтлар, истеһлак чәмијјәтләри, гуллугчу иттифаглары кими учот *апаратлары* јаратмышдыр. *Ири банклар олмадан сосиализм һәјата кечирилмәзди.*

Ири банклар сосиализми һәјата кечирмәк үчүн бизә *лазым олан* вә капитализмдән бизим *һазыр шәкилдә көтүрдүјүмүз* «дөвләт апаратыдыр», һәм дә бурада бизим вәзифәмиз јалныз бу көзәл апараты *капиталистчәсинә ејбәчәр һала салан* шеји *кәсиб атмагдан,* бу апараты *даһа ири,* даһа демократик вә даһа һәртәрәфли етмәкдән ибарәтдир. Кәмијјәт кејфијјәтә кечәчәкдир. Һәр волостда, һәр фабрик јанында шө'бәси олан ваһид ән ири дөвләт банкы—бу артыг онда доггуз һиссәси *сосиалист* олан бир апаратдыр. Бу—үмумдөвләт *һесабдарлыгыдыр,* мәһсулларын истеһсал вә бөлкүсүнүн үмумдөвләт *учотудур,* бу, сосиализм чәмијјәтинин, нечә дејәрләр, бир нөв *скелетидир.*

Бу «дөвләт апараты» (капитализм шәраитиндә һеч дә тамамилә дөвләт апараты олмајан, лакин биздә, сосиализмдә тамамилә дөвләт апараты олачаг бу апараты) биз бир зәрбә илә, бир фәрманла «көтүрүб һәрәкәтә кәтирә биләрик, чүнки бурада һесабдарлыг, нәзарәт, гејдетмә, учот вә һагг-һесаб ишини фе'лән *гуллугчулар* көрүрләр ки, бунларын да чохү пролетар вә ја јарымпролетар вәзијјәтиндәдирләр.

Һәмин гуллугчулары пролетар һөкумәтинин бир фәрманы илә дөвләт гуллугчулары вәзијјәтинә кечирмәк олар вә лазымдыр,—нечә ки, капитализмин Бриан вә башга буржуа назирләри кими кешик итләри, тә'тил едән дәмирјолчулары бир фәрманла дөвләт гуллугчулары вәзијјәтинә кечирирләр. Белә дөвләт гуллугчулары бизә чох-чох артыг лазым олачаг вә онлары чох әлдә етмәк *олар,* чүнки капитализм учот вә нәзарәт вәзифәләрини садәләшдирмиш, бу ишни һәр бир савадлы адама мүјәссәр олан нисбәтән садә *гејдләр* шәклинә салмышдыр.

Банк, синдикат, тичарәт вә и. а. вә с. гуллугчулары күтләсини «дөвләтләшдирмәк»—*Советләр* тәрәфиндән нәзарәт вә көз гојулмасы шәртилә һәм техники чәһәтдән (капитализмин вә малијјә капитализминин габагчадан бизим үчүн көрдүју иш сајәсиндә), һәм дә сијаси чәһәтдән тамамилә мүмкүн бир ишдир.

Сајча чох аз олан, лакин капиталистләрә тәрәф мејл едән јүксәк рүтбәли гуллугчуларла исә, капиталистләрлә олдуғу кими «сәрт» рәфтар етмәк лазым кәләчәкдир. Капиталистләр кими онлар да *мүгавимәт* көстәрәчәкләр. Бу мүгавимәти *гырмаг* лазым кәләчәкдир вә әкәр сон дәрәчә садәдил Пешехонов һәлә 1917-чи илин ијунунда «дөвләт ишләриндә» әсл «көрпә ушаг» кими данышыб: «капиталистләрин мүгавимәти гырылмышдыр» демишдисә, онун бу ушаг ибарәсини, көрпә ловғалығыны, ушагчасына һәрәкәтини *пролетариат чидди сурәтдә һәјата кечирәчәкдир.*

Биз буну едә биләрик, чүнки сөһбәт әһалинин чох чүзи азлығының, һәрфијјән бир овуч адамын мүгавимәтини гырмагдан кедир вә бунларын да һәр биринә гуллугчу иттифаглары, һәмкарлар иттифаглары, истеһлак чәмијјәтләри вә Советләр елә *көз гојулмасы* тәшкил едәрләр ки, һәр бир Тит Титыч, Чедан јахынлығында франсыз мүһасирәјә алындығы кими *мүһасирәјә* алынмыш олар. Бу Тит Титычлары биз адбаад таныјырыг: директорларын, идарә һеј'әтләри үзвләринин, бөјүк сәһмдарларын вә и. а. сијаһысыны көтүрмәк кифајәтдир. Онлар бир нечә јүздүр, ән чоху *бүтүн* Русијада бир нечә миндир, Советләр апараты, гуллугчу иттифаглары вә и. а. васитәсилә пролетар дөвләти онларын һәр биринә онларча вә јүзләрлә нәзарәтчи гоја биләр вә нәтичәдә «мүгавимәти гырмаг» әвәзинә, *фәһлә нәзарәти* (капиталистләр үзәриндә) васитәсилә ола билсин ки, һәтта һәр һансы бир мүгавимәт *геј ри-мүмкүн* едиләр.

Ишин «мәғзи» һәтта капиталистләрин әмлакынын мүсадирә едилмәсиндә дејил, капиталистләр вә онларын ола билән тәрәфдарлары үзәриндә мәһз һәртәрәфли, үмумхалг фәһлә нәзарәтиндән ибарәт олачагдыр. Тәкчә мүсадирә илә һеч бир иш көрмәк олмаз,

чүнки онда дүзкүн бөлкүнүн тәшкили, учот үнсүрү јохдур. Мүсадирәни биз *әдаләтли* верки илә (һәтта «Шингарјов» дәрәчәләри үзрә олса да) асанлыгла әвәз едә биләрик—бу шәртлә ки, һесабат вермәкдән бојун гачырмаг, һәгигәти кизләтмәк, ганундан јан кечмәк имканы арадан галдырылмыш олсун. Бу имканы исә *анчаг фәһлә дөвләтинин фәһлә нәзарәти арадан галдырар.*

Мәчбури синдикатлашдырма, јә'ни дөвләтин нәзарәти алтында иттифагларда мәчбури бирләшдирмә,—капитализм бах, буну һазырламышдыр, Алманијада јункерләр дөвләти буну һәјата кечирмишдир, Русијада Советләр, пролетариат диктатурасы буну тамамилә һәјата кечирә биләр, бу *бизә* һәм универсал, һәм ән јени, һәм дә гејри-бүрократик *«дөвләт апараты»* верәр*.

* *
*

Буржуазија вәкилләринин дөрдүнчү дәлили будур: пролетариат дөвләт апаратыны «һәрәкәтә кәтирә» билмәз. Бу дәлил өзүндән әввәлки дәлилә нисбәтән јени һеч бир шеј көстәрмир. Әлбәттә, биз көһнә апараты нә әлә ала биләрдик, нә дә һәрәкәтә кәтирә биләрдик. Јени апарат, Советләр «һәгиги халг јарадычылығынын күдрәтли чошгунлуғу илә» *артыг* һәрәкәтә кәтирилмишдир. Анчаг бу апаратдан есер вә меншевик башчылары рәһбәрлијинин вурдуғу *буховлары* чыхармаг лазымдыр. Бу апарат *артыг* ишә салынмышдыр, анчаг онун ирәлијә вә там сүр'әтлә ирәлијә кетмәсинә мане олан ејбәчәр хырда буржуа чәһәтләрини гопарыб атмаг лазымдыр.

Јухарыда дејиләнләри тамамламаг үчүн бурада ики чәһәти нәзәрдән кечирмәк лазымдыр: биринчиси, бизим тәрәфимиздән *дејил,* өз һәрби-империалист мәр-

---

* Мәчбури синдикатлашдырманын әһәмијјәти һаггында даһа әтрафлы мә'лумат алмаг үчүн мәним бу китабчама бах: «Јахынлашан фәлакәт вә онунла нечә мүбаризә етмәли». (Бах: бу чилд, сәһ. 200—203. *Ред.*).

һәләсиндә капитализм тәрәфиндән јарадылмыш јени нәзарәт васитәләрини; икинчиси, пролетар типли дөвләти *идарә етмәк* ишиндә демократизмин дәринләшдирилмәсинин әһәмиҹҹәтини.

Тахыл инһисарыны вә чөрәк карточкаларыны биз јаратмамышыг, мүһарибә едән капиталист дөвләти јаратмышдыр. Бу дөвләт капитализм чәрчивәси дахилиндә артыг үмуми әмәк мүкәлләфиҹҹәти јаратмышдыр ки, бу да фәһләләр үчүн һәрби каторга нәбсханасыдыр. Лакин пролетариат бүтүн өз тарихи јарадычылығында олдуғу кими, бурада да өз силаһыны «уҹдурмур», «һечдән јаратмыр», капитализмдән көтүрүр.

Тахыл инһисары, чөрәк карточкасы, үмуми әмәк мүкәлләфиҹҹәти пролетар дөвләтинин әлиндә, там һакимиҹҹәтли Советләрин әлиндә ән гүдрәтли учот вә нәзарәт васитәсидир, елә бир васитәдир ки, капиталистләрә вә *үмумиҹҹәтлә варлылара* аид едилдикдә, *фәһләләр тәрәфиндән* онлара тәтбиг едилдикдә, капиталистләрин мүгавимәтини гырмаг үчүн, онлары пролетар дөвләтинә табе етмәк үчүн дөвләт апаратыны тарихдә һәлә көрүнмәмиш бир гүввә илә «һәрәкәтә кәтирәр». Бу нәзарәт вә *ишләмәҹә мәчбур* етмәк васитәси конвентин гануларындан вә онун килҹотининдән даһа күчлүдүр. Килҹотин *ҹалныз* горхудурду, *фәал* мүгавимәти анчаг гырырды. *Бизә бу аздыр.*

Бизә бу аздыр. Бизә нәинки ҹалныз пролетар дөвләтинин күчүнү капиталистләрин һисс етмәләри вә бу дөвләтә фәал мүгавимәт көстәрмәк һаггында дүшүнмәҹи унутмалары мә'насында капиталистләри «горхутмаг» лазымдыр. Бизә һабелә *пассив,* шүбһәсиз даһа чох тәһлүкәли вә зәрәрли олан мүгавимәти дә гырмаг лазымдыр. Бизә нәинки тәкчә һәр һансы мүгавимәти гырмаг лазымдыр. Бизә јени тәшкилат—дөвләт чәрчивәләри дахилиндә *ишләмәҹә мәчбур етмәк* лазымдыр. Капиталистләри «говуб кәнар етмәк» кифаҹәт дејилдир, онлары (ҹарамаҹанлары, ислаһ олунмаҹан «мүгавимәтчиләри: говуб кәнар едәрәк) *јени дөвләтә хидмәт етмәҹә* вадар етмәк лазымдыр. Бу, һәм капи-

талистләрә, һәм дә буржуа зијалыларынын, гуллугчуларын мүәјјән јухары тәбәгәсинә вә и. а. аиддир.

Бунун үчүн бизим әлимиздә васитә дә вардыр. Бунун үчүн васитә вә силаһы бизә мүһарибә едән капиталист дөвләти өзү вермишдир. Бу васитә—тахыл инһисары, чөрәк карточкасы вә үмуми әмәк мүкәлләфијјәтидир. «Ишләмәјән дишләмәмәлидир»—фәһлә депутатлары Советләри һакимијјәти әлә алдыгда онларын һәјата кечирә биләчәкләри вә һәјата кечирәчәкләри әсас, ән биринчи вә ән башлыча гајда будур.

Һәр бир фәһләнин иш китабчасы вардыр. Бу сәнәд *инди* шүбһәсиз капиталист муздлу көләлији сәнәди олса да, зәһмәткеш бир адамын бу вә ја башга мүфтәхора мәхсус олдуғуну көстәрән бир вәсигә олса да, јенә фәһләни алчалтмыр.

Советләр иш китабчасыны *варлылар үчүн, сонра* да тәдричлә бүтүн әһали үчүн тәтбиг едәчәкдир (кәндли өлкәсиндә иш китабчасы јәгин һәлә узун заман кәндлиләрин бөјүк чохлуғу үчүн лазым олмајачагдыр). Иш китабчасы даһа «гара күтлә» әламәти олмајачагдыр, даһа «ашағы» тәбәгәләр сәнәди, муздлу көләлик вәсигәси олмајачагдыр. О, јени чәмијјәтдә даһа «фәһлә» олмадығыны, лакин ејни заманда *ишчи* олмајан бир адамын да олмадығыны көстәрән бир сәнәдә чевриләчәкдир.

Варлылар, өз фәалијјәт саһәләринин даһа чох јахын олдуғу фәһлә вә ја гуллугчу иттифагындан иш китабчасы алмалыдырлар, өз ишләрини вичданла көрдүкләри һаггында һәмин иттифагдан һәр һәфтә, јахуд мүәјјән башга мүддәтдә вәсигә алмалыдырлар; бунсуз онлар чөрәк карточкасы вә үмумијјәтлә әрзаг мәһсулу ала билмәзләр. Бизә банк ишини вә мүәссисә бирликләрини јахшы тәшкил едәнләр лазымдыр (бу ишдә капиталистләрин тәчрүбәси чохдур, тәчрүбәли адамлар олдугда исә иш даһа асан кедир), бизә әввәлкиндән чох-чох артыг мигдарда мүһәндис, агроном, техник, һәр чүр елмли мүтәхәссис лазымдыр,—пролетар дөвләти буну дејәчәкдир. Биз белә ишчиләрин һамысына күчләри чатан вә алышмыш олдуглары иши верәчәјик, биз әмәк һаггынын там бәрабәрлијини, јә-

гин ки, јалныз тәдричлә тәтбиг едәчәјик, кечид мүддәтиндә белә мүтәхәссисләр үчүн даһа јүксәк әмәк һаггы сахлајачағыг, лакин биз онлары һәртәрәфли фәһлә нәзарәтинә табе едәчәјик, биз «ишләмәјән дишләмәмәлидир» гајдасынын бүтүнлүклә вә данышыгсыз һәјата кечирилмәсинә наил олачағыг. Ишин тәшкилат формасыны исә биз ујдурмуруг, капитализмдән һазыр шәкилдә көтүрүрүк: банклар, синдикатлар, ән јахшы фабрикләр, тәчрүбә стансијалары, академијалар вә с.; биз анчаг ән јахшы нүмунәләри габагчыл өлкәләрин тәчрүбәсиндән көтүрмәли олачағыг.

Әлбәттә, биз зәррә гәдәр утопизмә гапылмадан ән сәрраст әмәли мүлаһизә зәмининдә дурараг дејә биләрик: бүтүн капиталистләр синфи ән инадлы мүгавимәт көстәрәчәкдир, лакин бүтүн әһалинин Советләрдә тәшкил олунмасы бу мүгавимәти гырачагдыр, һәм дә чох инадлы вә табе олмајан капиталистләри ајдындыр ки, бүтүн әмлакыны мүсадирә етмәк вә һәбсә алмагла чәзаландырмаг лазым кәләчәкдир, лакин бунун мүгабилиндә пролетариатын гәләбәси, мәсәлән, бүкүнкү «Известия»да •худуғум кими, белә һадисәләрин сајыны *артырачагдыр:*

«Сентјабрын 26-да фабрик-завод комитәләри Мәркәзи шурасына ики мүһәндис көләрәк, мүһәндисләрдән бир групуиун сосиалист мүһәндисләр иттифагы јаратмаг гәрарына көлдијини билдирмишдир. Индики вахты әслиндә сосиал ингилабын башланғычы һесаб едәрәк иттифаг өзүнү фәһлә күтләләринин сәрәнчамына верир вә фәһләләрин мәнафејини мүдафиә едәрәк фәһлә тәшкилатлары илә там әлбир һәрәкәт етмәји арзу едир. Фабрик-завод комитәләри Мәркәзи шурасынын иүмајәндәләри чаваб вермишләр ки, шура өз тәшкилатында мәмнунијјәтлә мүһәндисләр бөлмәси тәшкил едир вә бу бөлмә истеһсал үзәриндә фәһлә нәзарәти һаггында фабрик-завод комитәләринин 1-чи конфрансынын әсас тезисләрини өз програмына дахил едир. Јахын күнләрдә фабрик-завод комитәләри Мәркәзи шурасы вә сосиалист мүһәндисләрин тәшәббүсчү групу нүмајәндәләринин биркә ичласы олачагдыр». («Известия ЦИК»ын 1917-чи ил 27 сентјабр тарихли нөмрәси).

* *
*

Бизә дејирләр ки, пролетариат дөвләт апаратыны һәрәкәтә кәтирә билмәз.

1905-чи ил ингилабындан сонра Русијаны 130 000 мүлкәдар идарә едирди, 150 милјон адама һәдсиз зоракылыг васитәсилә, онлара гаршы һәдсиз тәһгир васитәсилә,. бөјүк чохлуғу каторга әмәјинә вә јарыач јашамаға мәчбур етмәк васитәсилә идарә едирди.

Белә чыхыр ки, куја Русијаны болшевик партијасынын 240 000 үзвү идарә едә билмәјәчәкдир, јохсулларын хејринә вә варлыларын әлејһинә идарә едә билмәјәчәкдир. Бу 240 000 адама артыг инди ән азы бир милјон јашлы адам сәс вермишдир, чүнки Авропанын тәчрүбәси вә Русијанын тәчрүбәси, мәсәлән, һеч олмазса Питер думасына август сечкиләри партија үзвләри илә онлара верилән сәсләр арасында мәһз бу нисбәтин олдуғуну көстәрмишдир. Будур, биздә артыг һәр ајын 20-дә чохлу пул алмаг хатиринә дејил, идеја чәһәтдән сосиалист дөвләтинә сәдагәтли олан *бир милјон* адамдан ибарәт «дөвләт апараты» вардыр.

Бундан әлавә дөвләт апаратымызы бирдән-бирә, бир зәрбә илә *онгат артырмаг* үчүн бизим әлимиздә «е'чазкар бир васитә», һеч бир заман һеч бир капиталист дөвләтинин әлиндә олмајан вә ола да билмәјән бир васитә вардыр. Бу е'чазкар иш—дөвләти идарә етмәјин күндәлик ишинә зәһмәткешләри чәлб етмәкдән, јохсуллары чәлб етмәкдән ибарәтдир.

Бу е'чазкар васитәни тәтбиг етмәјин нечә асан олдуғуну, онун нечә сәһвсиз ишләјә билдијини изаһ етмәк үчүн мүмкүн гәдәр даһа садә вә әјани мисал кәтирәк.

Дөвләт мүәјјән бир аиләни мәчбури сүрәтдә бир мәнзилдән көчүрүб ораја башга бир аиләни јерләшдирмәлидир. Капиталист дөвләти буну аддымбашы едир, бизим пролетар вә ја сосиалист дөвләтимиз дә буну едәчәкдир.

Капиталист дөвләти, ишләјән аилә үзвүнү итирән вә ев кирајәсини вермәјән фәһлә аиләсини мәнзилдән көчүрүр. Мәһкәмә приставы, полис вә ја милис кәлир, онлардан там бир взвод кәлир. Фәһлә мәһәлләсиндә аиләни көчүрмәк үчүн бир дәстә казак лазымдыр. Нә үчүн? Онун үчүн ки, пристав вә «милис нәфәри» күчлү

һәрби мүһафизәсиз кетмәкдән бојун гачырырлар. Онлар билирләр ки, аиләнин мәнзилдән көчүрүлмәси сәһнәси бүтүн әтрафдакы әһалидә, демәк олар тамамилә чыхылмаз вәзијјәтә салынмыш минләр вә минләрлә адамда елә шиддәтли гәзәб ојадыр ки, капиталистләрә вә капиталист дөвләтинә гаршы елә нифрәт доғурур ки, приставы вә милис взводуну һәр дәгигә дидиб парчалаја биләрләр. Бөјүк һәрби гүввәләр лазымдыр, әскәрләрин шәһәр јохсулларынын һәјатына бәләд олмамасы үчүн, әскәрләрә сосиализм «сирајәт» етмәмәси үчүн бөјүк шәһәрә узаг бир учгардан һөкмән бир нечә полк гошун кәтирмәк лазымдыр.

Пролетар дөвләти чох еһтијачы олан аиләни мәчбури сурәтдә бир варлынын мәнзилинә көчүрмәлидир. Тутаг ки, бизим фәһлә милис дәстәмиз 15 нәфәрдән ибарәтдир: ики матрос, ики әскәр, ики шүурлу фәһлә (бунлардан гој анчаг бири партијамызын үзвү вә ја она рәғбәт бәсләјән олсун), сонра 1 зијалы вә 8 нәфәр јохсул сәһмәткеш, о чүмләдән азы 5 нәфәр гадын, ев хидмәтчиси, гара фәһлә вә и. а. Һәмин дәстә варлынын мәнзилинә кәләрәк ону көздән кечирир вә көрүр ки, ики киши вә ики гадын 5 отагда јашајыр.—«Вәтәндашлар, сиз бир гәдәр сыхлашын, бу гыш үчүн ики отагда јашајын, ики отағы исә зирзәмидән ики аиләнин көчүрүлмәси үчүн һазырлајын. Һәләлик, нә гәдәр ки, мүһәндисләрин (кәрәк ки, сиз мүһәндиссиниз?) көмәји илә биз һамы үчүн јахшы мәнзилләр тикмәмишик, сиз һөкмән сыхлашмалысыныз. Сизин телефонунуздан 10 аилә истифадә едәчәкдир. Бу исә дүканлара кедиб-кәлмәјә вә и. а. сәрф едилән 100 иш саатына гәнаәт етмәк имканы верәчәкдир. Сонра, сизин аиләдә ишләмәјән вә јүнкүл иш көрмәјә гадир олан ики нәфәр јарымишчи вардыр: 55 јашында бир гадын вә 14 јашында бир оғлан. Онлар 10 аилә үчүн мәһсулларын дүзкүн бөлүнмәсинә нәзарәт етмәк вә бундан өтрү зәрури јазы ишләрини көрмәк үчүн күндә 3 саат нөвбә чәкәчәкләр. Бизим дәстәдә олан вәтәндаш тәләбә индичә бу дөвләт әмринин мәтнини ики нүсхәдә јазар, сиз исә лүтфән бизә гәбз верин ки, бу әмри дүрүст јеринә јетирмәји өһдәнизә көтүрүрсүнүз».

Көһнә, буржуа дөвләт апараты вә дөвләт идарәси илә јени, сосиалист дөвләт апараты вә дөвләт идарәси арасындакы нисбәт, әјани мисалларла тәсвир едилдикдә, мәним фикримчә, белә ола биләрди.

Биз утопист дејилик. Биз билирик ки, һәр һансы гара фәһлә вә һәр һансы ашпаз гадын дәрһал дөвләти идарә етмәјә кириша билмәз. Бунда биз кадетләрлә дә, Брешковскаја илә дә, Серетели илә дә разыјыг. Лакин биз бу вәтәндашлардан онунла фәргләнирик ки, дөвләти *идарә етмәјә,* күндәлик, ади идарә иши көрмәјә куја анчаг варлыларын вә ја варлы аиләләрдән чыхмыш мә'мурларын гадир олдуглары фикир кими хүрафатчы фикирдән дәрһал әл чәкмәји тәләб едирик. Биз тәләб едирик ки, дөвләти идарә етмәји *өјрәтмәк* ишини шүурлу фәһләләр вә әскәрләр көрсүнләр вә бу иш дәрһал башлансын, јә'ни бүтүн зәһмәткешләри, бүтүн јохсуллары бу өјрәнмә ишинә чәлб етмәјә дәрһал *башласынлар.*

Биз билирик ки, кадетләр дә халга демократизм өјрәтмәјә разыдырлар. Кадет ханымлар ән јахшы инкилис вә франсыз мә'хәзләриндән истифадә едиб гадынларын һүгуг бәрабәрлији һаггында хидмәтчи гадынлара мүһазирәләр охумаға разыдырлар. Һәмчинин минләрлә адам гаршысында ән јахын консерт-митингдә, сәһнәдә өпүшмә олачагдыр: мүһазирәчи кадет ханым Брешковскајаны, Брешковскаја кечмиш назир Серетелини өпәчәк вә бундан разы галан халг белә ликлә әјани сүрәтдә өјрәнәчәкдир ки, республика бәрабәрлији, азадлыг вә гардашлыг нечә олур...

Бәли, биз бу фикрә шәрикик ки, кадетләр, Брешковскаја вә Серетели демократизмә өз билдикләри кими садигдирләр вә ону халг ичиндә өз билдикләри кими тәблиғ едирләр. Лакин нә едәк ки, бизим демократизм һаггындакы тәсәввүрүмүз бир гәдәр башгадыр?

Бизим **фикримизчә,** мүһарибәнин ешидилмәмиш ағырлыгларыны вә **фәлакәтләрини** јүнкүлләшдирмәк үчүн, һабелә мүһарибәнин халга вурдуғу ән дәһшәтли јараларыны сағалтмаг үчүн *ингилаби* демократизм лазымдыр, јохсуллар хејринә мәнзил бөлкүсү һаггында

мисал үчүн тәсвир етдијимиз тәдбир кими мәһз *инҝилаби* тәдбирләр лазымдыр. Шәһәрдә дә, кәнддә дә әрзаг мәһсуллары, кејим, ајаггабы вә с. һаггында да, кәнддә торпаг вә саирә һаггында да *ејнилә бу чүр* һәрәкәт етмәк лазымдыр. Дөвләти *бу* руһда идарә етмәк ишинә биз *дәрһал дөвләт* апаратыны, он вә бәлкә дә ијирми милјон адамы, һеч бир капиталист дөвләтиндә көрүнмәмиш бир апараты *чәлб* едә биләрик. Бу апараты јалныз биз јарада биләрик, чүнки әһалинин нәһәнҝ чохлуғунун бизә ән мөһкәм вә сәми-ми рәғбәти тә'мин едилмишдир. Бу апараты јалныз биз јарада биләрик, чүнки биздә узун мүддәт капитализм «тә'лими» нәтичәсиндә (капитализмдән тә'лим алмағымыз әбәс дејилдир) интизамлы олмуш шүурлу фәһләләр вардыр ки, онлар фәһлә милиси јарада биләр вә ону *тәдричлә* кенишләндириб (дәрһал кенишләндирмәјә башлајыб) *үмумхалг* милисинә чевирә *биләрләр*. Шүурлу фәһләләр рәһбәрлик етмәлидирләр, лакин идарә етмәк ишинә онлар һәгиги зәһмәткешләр вә мәзлумлар күтләсини чәлб едә биләрләр.

Бу јени апаратын илк аддымларында, әлбәттә, сәһвләр лабүддүр. Лакин кәндлиләр тәһкимчилик һүгугундан азадлыға чыхыб өз ишләрини өзләри апармаға башладыгда мәкәр онларын сәһвләри олмамышды? Мәкәр халга өз-өзүнү идарә етмәји, сәһвләрдән хилас олмағы өјрәтмәк үчүн тәчрүбәдән гејри бир јол ола биләрми? дәрһал һәгиги халг өзүнүидарәсинә кечмәкдән гејри бир јол ола биләрми? Инди ән башлыча чә-һәт—белә јанлыш буржуа зијалы фикриндән әл чәкмәкдир ки, куја дөвләти анчаг бүтүн өз ичтимаи вәзијјәти чәһәтдән тамамилә капиталдан асылы олан хүсуси мә'мурлар идарә едә биләрләр. Ән башлыча чәһәт—белә бир вәзијјәтә сон гојмагдан ибарәтдир ки, буржуалар, мә'мурлар вә «сосиалист» назирләр көһнә гајда илә идарә етмәјә чәһд көстәрирләр, лакин идарә едә билмирләр вә једди ајдан сонра кәндли өлкәсиндә кәндли үсјаны илә үз-үзә кәлирләр!! Ән башлыча чә-һәт—мәзлумларда вә зәһмәткешләрдә өз гүввәләринә инам ојатмагдыр, онлара тәчрүбәдә көстәрмәкдир ки, онлар өзләри чөрәји, һәр чүр јемәкләри, сүду, пал-

тары, мәнзилләри вә и. а. *јохсулларын хејринә дүзкүн,* ән чидди низамла вә мүтәшәккил бөлмәк ишинә кириша биләрләр вә киришмәлидирләр. Бунсуз Русија ифлас вә фәлакәтдән хилас ола *билмәз,* идарә етмәк ишинин һәр јердә вичданла, чәсарәтлә пролетарларын вә јарымпролетарларын ихтијарына верилмәјә башланмасы исә, күтләләрин тарихдә мисли көрүнмәмиш елә ингилаби руһ јүксәклијини ојадар ки, фәлакәтләрә гаршы мүбаризәдә халгын гүввәләрини о гәдәр артырар ки, бизим мәһдуд, көһнә, бүрократик гүввәләрә гејри-мүмкүн көрүнән бир чох шејләр, капиталистләр үчүн дејил, аға үчүн дејил, мә'мур үчүн дејил, дәјәнәк күчүнә дејил, *өзү үчүн ишләмәјә башлајан* милјонларла күтләнин гүввәси илә һәјата кечирилә биләр.

* *
*

«Новая Жизнь»ин 27 сентјабр тарихли 138-чи №-синдә, «Болшевикләр вә һакимијјәт проблеми» мәгаләсиндә ј. Базаровун чох сә'јлә вә чох мүвәффәгијјәтсиз шәкилдә галдырдығы мәркәзчилик мәсәләси дә дөвләт апараты мәсәләсинә аиддир.

Јол. Базаров белә мүһакимә јеридир: «Советләр дөвләт һәјатынын бүтүн саһәләринә үјғунлашдырылмыш апарат дејилдир», чүнки једди ајлыг тәчрүбә куја көстәрмиш вә «Петербург ичраијјә комитәсинин Игтисади шө'бәсиндә олан онларча вә јүзләрлә сәнәд» тәсдиг етмишдир ки, Советләр бир чох јерләрдә «там һакимијјәтә» фе'лән саһиб идиләрсә дә, «дағынты илә мүбаризә саһәсиндә аз-чох гәнаәтбәхш нәтичәләр әлдә едә билмәмишләр». «Истеһсал саһәләринә көрә бөлүнмүш, һәр саһә дахилиндә чидди мәркәзләшдирилмиш вә ваһид үмумдөвләт мәркәзинә табе едилмиш» апарат лазымдыр. Куја «...болшевикләр планы олан адамлары нә гәдәр лаға гојсалар да... мәсәлә көһнә апараты әвәз етмәк үзәриндә дејил, јалныз ислаһ етмәк үзәриндәдир...»

Базаров јолдашын бүтүн бу мүһакимәләри, буржуазијанын мүһакимәләринин бир парчасы кими, буржуа-

зијанын синфи нөгтеји-нәзәринин ин'икасы кими һејрәт едиләчәк дәрәчәдә јерсиздир!

Доғрудан да, Советләрин Русијада һеч олмазса бир јердә вә һеч олмазса бир вахт «там һакимијјәтә» саһиб олдугларыны демәк (капиталистләрин гәрәзли-синфи јаланынын тәкрары дејилсә) тамамилә күлүнчдүр. Там һакимијјәтә саһиб олмаг—бүтүн торпаг үзәриндә, бүтүн банклар үзәриндә, бүтүн фабрикләр үзәриндә һакимијјәт тәләб едир; тарихин тәчрүбәси илә вә сија-сәтин игтисадијјатла әлагәси һаггында елмин нәтичә-ләрилә аз-чох таныш олан бир адам бу «хырда» чәһә-ти «унуда» билмәзди.

Буржуазијанын алдатма үсулу бундан ибарәтдир ки, һакимијјәти Советләрә *вермәјәрәк,* онларын һәр бир чидди тәдбирини *позараг,* һөкумәти өз әлиндә сахла-јараг, торпаг үзәриндә, банклар вә и. а. үзәриндә һа-кимијјәти сахлајараг дағынтынын тәгсирини Совет-ләрин үзәринә јыхыр!! Коалисијанын бүтүн кәдәрли тәчрүбәси дә јенә бундан ибарәтдир.

Советләр һеч бир заман там һакимијјәтә саһиб олмамышлар вә онларын тәдбирләри јарымчыг нәти-чәләрдән вә долашыглыгын артмасындан башга һеч бир шеј верә билмәзди.

Өз әгидәләринә, өз програмларына вә бүтүн өз пар-тијасынын тактикасына көрә мәркәзчи олан болше-викләрә мәркәзчилијин зәрури олдуғуну сүбут етмәјә чалышмаг—һәгигәтән ачыг гапыны сындырмагдыр. Әкәр «Новая Жизнь» мүәллифләри бу бош ишлә мәш-ғул олурларса, бунун сәбәби анчаг одур ки, онлар өз «үмумдөвләт» нөгтеји-нәзәрләринә гаршы бизим ис-тећзаларымызын мә'на вә әһәмијјәтини гәтијјән баша дүшмәмишләр. Новајажизнчиләр исә буну она көрә баша дүшмәмишләр ки, онлар синфи мүбаризә һаг-гында тә'лими ағыллары илә дејил, анчаг *дилләри илә* гәбул едирләр. Онлар синфи мүбаризә һаггында әзбәрләдикләри сөзләри тәкрар едәрәк һәр санијәдә јол-дан азыб нәзәри чәһәтдән күлмәли вә әмәли чәһәтдән иртичачы нөгтеји-нәзәр олан «гејри-синфи нөгтеји-нә-зәрә» әсасланмагла буржуазијаја едилән бу нөкәрчи-лији «үмумдөвләт» планы адландырырлар.

Мөһтәрәм адамлар, дөвләт синфи мәфһумдур. Дөвләт бир синфин башга синиф үзәриндә зоракылыг органы вә ја машынадыр. Нә гәдәр ки, дөвләт пролетариат үзәриндә буржуазијанын зоракылыг машынадыр, пролетар шүары анчаг бундан ибарәт ола биләр: һәмин дөвләт *дағыдылмалыдыр.* Дөвләт пролетар дөвләти олдугда, буржуазија үзәриндә пролетариатын зоракылығы машыны олдугда исә, биз тамамилә вә данышыгсыз олараг мөһкәм һакимијјәт вә мәркәзчилик тәрәфдары олачағыг.

Даһа садә диллә десәк: биз «планлара» күлмүрүк, она күлүрүк ки, Базаров вә К⁰-сы, «фәһлә нәзарәтини» инкар етмәклә, «пролетариат диктатурасыны» инкар етмәклә буржуазијанын диктатурасына тәрәфдар *олдугларыны* баша дүшмүрләр. Орта јол јохдур, орта јол хырда буржуа демократынын бош хүљасыдыр.

Советләрин *мәркәзчилијинә* гаршы, онларын бирләшмәсинә гаршы һеч бир мәркәз, һеч бир болшевик һеч бир заман мүбаһисә етмәмишдир. Истеһсал саһәләринә көрә фабрик-завод комитәләри олмасы вә онларын мәркәзләшдирилмәси әлејһинә бизләрдән һеч кәс е'тираз етмир. Базаров *һәдәфдән јан* кечир.

Биз «мәркәзчилијә» дејил вә «планлара» дејил, *реформизмә* күлүрүк, күлмүшүк вә күләчәјик. Чүнки коалисија тәчрүбәсиндән сонра сизин реформизминиз чох күлүнчдүр. «Апараты әвәз етмәк дејил, ислаһ етмәк» демәк исә реформист олмаг демәкдир, ингилабчы демократ дејил, реформист демократ олмаг демәкдир. Реформизм һаким синфи девирмәк *дејил,* онун күзәштләридир, һакимијјәт *онун әлиндә* галмагла онун күзәштләрә кетмәсидир.

Бу, мәһз јарым иллик коалисијанын тәчрүбәдән кечиртдији шејдир.

Биз мәһз буна күлүрүк. Базаров синфи мүбаризә һаггында тә'лим үзәриндә дүшүнмәјәрәк, буржуазија ја алданыр, буржуазија исә хорла белә охујур: «бәли, бәли, биз мәһз ислаһ етмәјин әлејһинә дејилик, биз фәһләләрин үмумдөвләт нәзарәтиндә иштирак етмәләринин леһинәјик, биз тамамилә разыјыг», садә-

дил Базаров да *објектив олараг* капиталистләрин дәмтутаны ролуну ојнајыр.

Кәскин синфи мүбаризә шәраитиндә «орта» мөвге тутмаға чәһд едән адамлар һәмишә бу көкә дүшмүшләр вә һәмишә бу көкә дүшәчәкләр. «Новая Жизнь» мүәллифләри дә мәһз синфи мүбаризәни баша дүшмәкдә ачиз олдугларына көрә онларын сијасәти бурҗуазија илә пролетариат арасында белә күлүнч, даими тәрәддүддән ибарәтдир.

Мөһтәрәм вәтәндашлар, «планлардан» јапышын, бу сијасәт дејилдир, бу синфи мүбаризә иши дејилдир, бурада сиз халга хејир верә биләрсиниз. Сизин гәзетдә бир јығын игтисадчы вардыр. Истеһсал вә бөлкүнү тәнзим етмәк мәсәләләри үзәриндә ишләмәјә һазыр олан мүһәндисләрлә вә саирә илә бирләшин, бөјүк «апаратынызын» (гәзетин) әлавә вәрәгәсини Русијада мәһсулларын истеһсалы вә бөлкүсү һаггында, банклар вә синдикатлар вә и. а. вә с. һаггында дүрүст мә'луматын ишкүзарлыгла тәһлилинә һәср един—мәһз бу ишдә сиз халга хејир верәрсиниз, сизин ики стул арасында отурмағыныз мәһз бурада о гәдәр дә чох зәрәр вурмаз, мәһз «планлар» саһәсиндә бу иш фәһләләр тәрәфиндән истеһза илә дејил, тәшәккүрлә гаршыланар.

Пролетариат галиб кәлдикдә белә едәчәкдир: фәһлә тәшкилатларынын *нәзарәти алтында* игтисадчылары, мүһәндисләри, агрономлары вә с. «план» тәртиб етмәк, ону јохламаг, мәркәзләшдирмә јолу илә әмәјә гәнаәт едилмәси үчүн васитәләр ахтарыб тапмаг, ән садә, учуз, рahат вә универсал нәзарәт тәдбирләрини вә үсулларыны мүәјјән етмәк ишинә отурдачагдыр. Бунун үчүн биз игтисадчылара, статистикачылара, техникләрә јахшы пул верәчәјик, лакин... лакин онлар бу иши *зәһмәткешләрин хејринә* олараг вичданла вә бүтүнлүклә јеринә јетирмәсәләр, биз онлара јемәк вермәјәчәјик.

Биз мәркәзчилик вә «план» тәрәфдарыјыг, лакин *пролетар* дөвләтинә мәхсус мәркәзчилик вә план тәрәфдарыјыг, истеһсалын вә бөлкүнүн истисмарчылар *әлејһинә,* јохсуллар, зәһмәткешләр вә истисмар олу-

нанлар хејринә пролетарсајағы тәнзим едилмәси тәрәфдарыјыг. «Үмумдөвләт» дедикдә биз јалныз капиталистләрин мүгавимәтини гыран, бүтүн һакимиҗҗәти халгын чохлуғуна, җә'ни пролетарлара вә јарымпролетарлара, фәһләләрә вә ән јохсул кәндлиләрә верән нә варса, онлары нәзәрдә тутмаға разыјыг.

* *
*

Бешинчи дәлил ондан ибарәтдир ки, болшевикләр һакимиҗҗәти әлдә сахлаја билмәзләр, чүнки «шәраит олдугча мүрәккәбдир...».

Ај әлламәләр! Онлар бәлкә дә ингилабын олмасына разыдырлар—анчаг «олдугча мүрәккәб шәраит» олмамасы шәрти илә.

Белә ингилаблар олмур вә белә ингилабын һәсрәтини чәкмәкдә буржуа зиjалысынын иртичачы дејинкәнлиjиндән өзкә бир шеj јохдур. Ингилаб һәтта о гәдәр дә мүрәккәб көрүнмәjән бир шәраитдә башланмышса, ингилаб өзү-өз инкишафында *һәмишә олдугча* мүрәккәб шәраит јарадыр. Чүнки һәгиги, дәрин ингилаб, Марксын дедиjи кими «халг» ингилабы[104]—көһнә ичтимаи гурулушун, он милјонларла адамын көһнә һәjат тәрзинин өлүб кетмәси вә jенисинин доғулмасы просесиндән ибарәт ағлагәлмәз дәрәчәдә мүрәккәб вә әзиjjәтли бир просесдир. Ингилаб—ән кәскин, гызғын, шиддәтли синфи мүбаризә вә вәтәндаш мүһарибәсидир. Тарихдә һеч бир бөjүк ингилаб вәтәндаш мүһарибәси олмадан кечинә билмәмишдир. Вәтәндаш мүһарибәсинин «сон дәрәчә мүрәккәб шәраит» олмадан мүмкүн ола биләчәjини исә анчаг гылафлы адамлар күман едә биләрләр.

Әкәр сон дәрәчә мүрәккәб шәраит олмасajды, ингилаб да олмазды. Гурддан горхан мешәjә кетмәз.

Бешинчи дәлилдә тәһлил олуначаг бир шеj јохдур, чүнки орада нә игтисади, нә сиjаси, нә дә үмумиjjәтлә һәр һансы башга фикир јохдур. Орада ингилабдан кәдәрләнән вә горхуjа дүшән адамларын анчаг аһ-за-

ры вардыр. Бу аһ-зары тәсвир етмәк үчүн чәсарәт едиб ики кичик шәхси хатирәми сөјләјәчәјәм.

Ијул күнләриндән азачыг әввәл варлы бир мүһәндислә сөһбәтим олмушду. Бу мүһәндис вахтилә ингилабчы иди, сосиал-демократ вә һәтта болшевик партијасынын үзвү иди. Инди о сон дәрәчә һүркмүшдү, гајнајыб чошан вә сакитләшмәк билмәјән фәһләләрин әлиндән сон дәрәчә гәзәбләнмишди. О дејирди ки, әкәр бунлар алман фәһләләри кими олсајдылар (бу адам харичи өлкәләрдә олмуш елмли бир адамдыр) кечәрди,—мән әлбәттә, сосиал ингилабын үмумијјәтлә лабүд олдуғуну баша дүшүрәм, лакин биздә, мүһарибә нәтичәсиндә фәһләләрин сәвијјәсинин ашағы дүшдүјү бир шәраитдә... бу ингилаб дејилдир, бу—учурумдур. Әкәр тарих сосиал ингилабы, алман сәрнишин гатарынын стансијаја јанашдығы кими динч, рahат, сакит вә сәлигә илә кәтириб чыхарса иди, онда бу адам сосиал ингилабы гәбул етмәјә һазыр оларды. Сәлигәли кондуктор вагонун гапысыны ачыб учадан дејир: «сосиал-ингилаб стансијасы. Alle aussteigen (һамы дүшсүн)!». Онда нә үчүн Тит Титыч заманындакы мүһәндис вәзијјәтиндән фәһлә тәшкилатлары заманындакы мүһәндис вәзијјәтинә кечмәјәсән.

Бу адам тә'тилләр көрмүшдүр. О билир ки, һәмишә, һәтта ән динч заманларда да ән ади тә'тил нә гәдәр чошғун еһтираслар доғурур. Әлбәттә, о баша дүшүр ки, синфи мүбаризә бөјүк бир өлкәнин *бүтүн* зәһмәткеш адамларыны ајаға галдырдығы бир заманда, әсрләр боју мүлкәдарларын әзаб вердикләри, он илләр боју капиталистләрин чар мә'мурларынын сојуб әздикләри милјонларла адамы мүһарибә вә истисмар, демәк олар чарәсиз вәзијјәтә салдығы бир заманда бу чошғунлуг нечә милјон гат күчлү олмалыдыр. Бунларын һамысыны о «нәзәри чәһәтдән» баша дүшүр, бунларын һамысыны о јалныз *дили илә* е'тираф едир, о, анчаг «олдугча мүрәккәб шәраитдән» горхуја дүшмүшдүр.

Ијул күнләриндән сонра Керенски һөкумәтинин мәнә илтифатла чох гајғылы мүнасибәт көстәрмәси сајәсиндә кизли фәалијјәтә кечмәли олдум. Мәни киз-

лədən, əlbəttə, fəhlə olду. Питерин узаг бир fəhlə гəсəбəсиндə, кичик бир fəhlə мənзилиндə наһара əjлəшмишдик. Ев саһибинин арвады чөрək кətирди. Ев саһиби деди: «Бир көр нə jахшы чөрəкдир. Горхма, инди «онлар» пис чөрək вермəjə чəсарəт етмəзлəр. Питердə jахшы чөрək верилə билəчəjини биз һətта аз гала унутмушдуг».

Ијул күнлəринə верилən бу синфи гијмət мəни hejрətə салды. Мəним фикрим һадисəнин сијаси əһəмијjəти əтрафында долашырды, һадисəлəрин үмуми кедишиндə онун ролуну өлчүб бичирди, тарихин бу доланбач jолунун һансы шəраитдən ирəли кəлдијини вə онун нə кими шəраит jарадачағыны, дəjишилмиш шəраитə уjғунлашмаг үчүн шүарларымызы вə партија апаратымызы нечə дəjишдирмəли олачағымызы арашдырырды. Ehтијач көрмəмиш бир адам олдуғум үчүн чөрək һаггында дүшүнмүрдүм. Чөрək мəнə тəбии бир шеj кими, мүəллифлик иши үчүн jардымчы бир мəһсул кими көрүнүрдү. Һəр шеjин əсасына, чөрək уғрунда синфи мүбаризəjə адамын фикри сон дəрəчə мүрəккəб вə долашыг jолла сијаси тəһлил васитəсилə кəлиб чатыр.

Мəзлум синфин нүмајəндəси исə, jахшы мааш алан вə тамамилə зијалы fəhлəлəрдən олса да, елə гəрибə бир садəлик вə ачыглыгла, елə мөһкəм бир гəтиjjətлə, елə hejрətлəндиричи бахыш ајдынлығы илə балтаны лап көкүндən вурур ки, бу хүсусиjjətлəр биз зијалылара jердən көjə гəдəр узагдыр. Бүтүн дүнjа ики чəбһəjə бөлүнүр: бир тəрəфдə «биз», зəһмəткешлəр вə дикəр тəрəфдə «онлар», истисмарчылар дурур. Баш верən һадисə: əмəjин капиталла узун вурушмаларындан бири мүнасибəтилə зəррə гəдəр пəрт олмамаг лазымдыр. Гаjа учанда тоз гопар.

«Ингилабын бу «олдуғча мүрəккəб шəраити» нə гəдəр əзаблы бир шеj имиш»—буржуа зијалысы белə дүшүнүр вə һисс едир.

«Биз «онлары» сыхышдырмышыг, «онлар» əввəлки кими һəjасызлыг етмəjə чəсарəт етмəзлəр. Бир дə сыхсаг—лап үзəримиздəн атарыг»—fəhлə белə дүшүнүр вə һисс едир.

* *
*

Алтынчы вә ахырынчы дәлил: пролетариат «дүшмән гүввәләрин јалныз пролетариат диктатурасыны дејил, буна үстәлик бүтүн ингилабы да сүпүрүб ата биләчәк бүтүн тәзјигинә давам кәтирә билмәз».

Горхутмајын, чәнаблар, горхуда билмәзсиниз. Биз бу дүшмән гүввәләри вә онларын тәзјигини корниловчулугда көрмүшүк (керенскичилик исә ондан һеч бир шејлә фәргләнмир). Пролетариат вә ән јохсул кәндлиләр корниловчулуғу нечә сүпүрүб атдылар, буржуазијанын тәрәфдарлары, һабелә хырда торпаг саһибләринин хүсусилә варлы вә ингилаба хүсусилә «дүшмән» олан јерли тәбәгәләринин сајча аз олан нүмајәндәләри нечә мискин вә ачыз вәзијјәтә дүшдүләр,—буну һамы көрдү, бу, халгын јадындадыр. «Дело Народа» 30 сентјабр тарихли нөмрәсиндә фәһләләри дилә тутараг (үсјан едән кәндлиләр әлејһинә «һәрби тәдбирләр» мүһафизәси алтында чағырылан!) Мүәссисләр мәчлисинә гәдәр керенскичилијә (јә'ни корниловчулуға) вә сахта серетеличи Булыкин думасына «дөзмәјә» чағырыр; «Дело Народа» мәһз «Новая Жизнь»ин алтынчы дәлилини тәләсә-тәләсә тәкрар едәрәк, сәси батана гәдәр чығырыб дејир: «Керенски һөкүмәти әсла табе олмајачагдыр» (Советләр һакимијјәтинә, фәһлә вә кәндлиләрин һакимијјәтинә табе олмајачагдыр; «Дело Народа» таланчылардан вә антисемитләрдән, монархистләрдән вә кадетләрдән кери галмамаг үчүн бу һакимијјәти «Тротскинин вә Ленинин» һакимијјәти адландырыр: көрүн, есерләр нә кими үсуллар ишләтмәк дәрәчәсинә чатырлар!!).

Лакин нә «Новая Жизнь», нә дә «Дело Народа» шүурлу фәһләләри горхуда билмәз. Сиз дејирсиниз ки, «Керенски һөкүмәти әсла табе олмајачагдыр», јә'ни даһа садә, даһа гәти вә даһа ајдын десәк: корниловчулуғу тәкрар едәчәкдир. «Дело Народа»дан олан чәнаблар һәлә чәсарәт едиб дејирләр ки, куја бу, «вәтәндаш мүһарибәси» олачагдыр, куја бу, «мүдһиш перспективдир»!

Јох, чәнаблар, фәһләләри алдада билмәзсиниз. Бу, вәтәндаш мүһарибәси дејил, бир овуч корниловчунун ән үмидсиз гијамы олачагдыр: јахуд онлар халга «табе олмамаг» истәјирләр, фитнәкарлыг јолу илә халгы Выборгда корниловчулара гаршы едиләнләри кениш мигјасда тәкрар етмәјә нечә олурса олсун сөвг етмәк истәјирләр, *әкәр* есерләр буну *арзу едирләрсә,* әкәр есерләр партијасынын үзвү Керенски буну арзу едирсә, бу һал халгы һиддәт дәрәчәсинә чатдыра биләр. Лакин чәнаблар, сиз бунунла фәһләләри вә әскәрләри горхуда билмәзсиниз.

Нә гәдәр һәдсиз бир һәјасызлыг: сахтакарлыгла јени Булыкин думасы дүзәлтмишләр, сахтакарлыг васитәсилә иртичачы кооперасијачылары, кәнд голчомагларыны өзләринә јардымчы топламышлар, капиталистләри вә мүлкәдарлары (сензли үнсүрләр адлананлары) онлара әлавә етмишләр вә корниловчуларын бу гулдур дәстәси илә бирликдә *халгын ирадәсини, фәһләләрин* вә кәндлиләрин ирадәсини *позмаг* истәјирләр.

Кәндли өлкәсиндә иши о јерә чатдырмышлар ки, кәндли үсјаны кениш бир чај кими ашыб дашараг һәр тәрәфи бүрүјүр! Бирчә дүшүнүн: әһалисинин 80 фаизи кәндлиләрдән ибарәт олан демократик республикада кәндлиләри кәндли үсјанлары дәрәчәсинә чатдырмышлар... Черновун гәзети, «сосиалист-ингилабчылар» партијасынын органы олуб сентјабрын 30-да фәһләләрә вә кәндлиләрә «дөзмәји» һәјасызчасына мәсләһәт көрән һәмин «Дело Народа» гәзети сентјабрын 29-кы баш мәгаләсиндә е'тираф етмәјә мәчбур олмушду ки:

«Мәһз мәркәзи Русија кәндләриндә һәлә дә *һөкм сүрмәкдә олан әсарәт* мүнасибәтләрини мәһв етмәк үчүн индијәдәк, *демәк олар һеч бир* иш көрүлмәмишдир».

Һәмин «Дело Народа» 29 сентјабр тарихли һәмин баш мәгаләсиндә дејир ки, «ингилабчы назирләрин» үсулларында «Столыпин әдасы өзүнү һәлә чох мөһкәм көстәрир», јә'ни, даһа ајдын вә даһа садә десәк, гәзет башга сөзлә Керенскини, Никитини, Кишкини вә К°-сыны *столыпинчиләр* адландырыр.

«Столыпинчиләр» Керенски вә К⁰-сы кәндлиләри үсјан етмәк дәрәчәсинә чатдырмышлар, инди кәндлиләрә гаршы «һәрби тәдбирләр» көрүрләр, халга Мүәссисләр мәчлиси чағырмаг вә'ди илә тәсәлли верирләр (һалбуки Керенски вә Серетели артыг бир дәфә халгы *алдатмышлар;* онлар Мүәссисләр мәчлисинин өз вахтында, сентјабрын 17-дә чағырылачағыны ијулун 8-дә рәсми сурәтдә е'лан етмишдиләр, сонра да *өз сөзләринин үстүндә дурмамыш,* һәтта *меншевик Данын* мәсләһәтләринә бахмајыб Мүәссисләр мәчлисини тә'хирә салмышдылар, һәм дә Мүәссисләр мәчлисини о заманкы меншевик МИК-нин истәдији кими октјабрын ахырына дејил, нојабрын ахырына тә'хирә салмышдылар). «Столыпинчиләр» Керенски вә К⁰-сы Мүәссисләр мәчлисинин јахынларда чағырылачағы вә'ди илә халга тәсәлли верирләр, белә бир ишдә јүз дәфә јалан данышанлара куја халг инана биләр, учгар кәндләрдә *һәрби тәдбирләр* көрән, јә'ни шүурлу кәндлиләрин һагсыз јерә һәбсә алынмасыны вә сечкиләрин *сахталашдырылмасыны* ачыг-ајдын *пәрдәләјән* бир һөкумәтин Мүәссисләр мәчлисини *дүзкүн* чағырачағына куја халг инана биләр.

Кәндлиләри үсјан дәрәчәсинә чатдырыр вә онлара һәјасызчасына дејирләр ки: «дөзмәк» лазымдыр, көзләмәк лазымдыр, үсјан етмиш кәндлиләри «һәрби тәдбирләрлә» сакитләшдирән һөкумәтә е'тибар етмәк лазымдыр!».

Иши, ијунун 19-дан сонракы һүчум заманы јүз минләрлә рус әскәринин мәһв олмасы дәрәчәсинә, мүһарибәнин узадылмасы дәрәчәсинә, өз рәисләрини көтүрүб суја атан алман матросларынын үсјаны дәрәчәсинә чатдырыр, иши бу јерә чатдырыр, ејни заманда сүлһ һаггында даим бошбоғазлыг едир вә мүһарибә едән *бүтүн* дөвләтләрә әдаләтли сүлһ *тәклиф етмирләр,* фәһлә вә кәндлиләрә, мәһв олан әскәрләрә исә һәјасызчасына белә дејирләр: «дөзмәк лазымдыр», «столыпинчи» Керенскинин һөкумәтинә е'тибар един, корниловчу кенераллара даһа бир ај е'тибар един, бәлкә онлар бир ај әрзиндә даһа он минләрлә әскәри гырғына вердиләр... «Дөзмәк лазымдыр».

Бу һәјасызлыг дејилми??

Јох, чәнаб есерләр, Керенскинин партија јолдашлары, сиз әскәрләри алдада билмәзсиниз!

Мүһарибә едән бүтүн дөвләтләрә *Совет* һөкүмәтинин *дәрһал* әдаләтли сүлһ тәклиф едәчәјини, демәли, *чох јәгин ки,* дәрһал барышыг вә тезликлә сүлһ тә'мин едәчәјини биләи фәһләләр вә әскәрләр бир күн дә, *әлавә* бир саат да олса Керенски һөкүмәтинә дөзмәзләр.

Кәндли үсјанының *һәрби тәдбирләрлә* јатырдан Керенски һөкүмәтинин, Советләр ирадәси зиддинә олараг галмасына кәндлиләрдән ибарәт ордумузун әскәрләри бир күн дә, *әлавә* бир саат да олса дөзмәзләр.

Јох, чәнаб есерләр, Керенскинин партија јолдашлары, сиз фәһләләри вә кәндлиләри даһа алдада билмәзсиниз.

* *
*

Дүшмән гүввәләрин тәзјиги мәсәләсиндә,—бағры чатлајачаг дәрәчәдә горхуја дүшмүш «Новая Жизнь»ин инандырмаға чалышдығына көрә, пролетариат диктатурасыны сүпүрүб атачаг тәзјиг мәсәләсиндә мәнтиги вә сијаси чәһәтдән даһа бир бөјүк сәһв вардыр ки, буну јалныз горхудан аз гала дәли олмаг дәрәчәсинә чатан адамлар көрмәјә биләрләр.

Сиз дејирсиниз: «Дүшмән гүввәләрин тәзјиги пролетариат диктатурасыны сүпүрүб атар». Јахшы. Бәс ахы, һөрмәтли вәтәндашлар, сиз һамыныз игтисадчысыныз вә елмли адамларсыныз. Сиз һамыныз билирсиниз ки, демократијаны буржуазијаја гаршы гојмаг мә'насызлыг вә авамлыгдыр, бу да мәһз пуду аршына гаршы гојмаг кими бир шејдир. Чүнки бир демократик буржуазија вар, бир дә хырда буржуазијанын демократик олмајан (Вандеја дүзәлтмәјә гадир олан) тәбәгәләри вардыр.

«Дүшмән гүввәләр»—ибарәдир. Синфи мәфһум исә *буржуазијадыр* (мүлкәдарлар да она тәрәфдардылар).

Мүлкәдарларла бирликдә буржуазија, пролетариат, хырда буржуазија, хырда саһибкарлар, биринчи нөв-

бәдә кәндлиләр,—*һәр бир* капиталист өлкәси кими Русијанын да бөлүндүјү үч әсас «гүввә» бунлардан ибарәтдир. Һәр бир капиталист өлкәсиндә (һәмчинин Русијада) јалныз игтисади тәһлил нәтичәсиндә дејил, һабелә *бүтүн* өлкәләрин бүтүн ән јени тарихинин *сијаси тәчрүбәси,* XVIII әсрдән башлајараг *бүтүн* Авропа ингилабларынын тәчрүбәси, 1905 вә 1917-чи илләрдәки *ики* рус ингилабынын тәчрүбәси нәтичәсиндә чохдан көстәрилмиш олан үч әсас «гүввә» бундан ибарәтдир.

Демәли, сиз пролетарлары һәдәләјирсиниз ки, бурҗуазијанын тәзјиги онларын һакимијјәтини сүпүрүб атачагдыр? Сизин һәдәниз бундан вә јалныз бундан ибарәтдир, орада башга һеч бир мәзмун јохдур.

Јахшы. Әкәр мисал үчүн буржуазија фәһләләрин вә ән јохсул кәндлиләрин һакимијјәтини сүпүрүб ата биләрсә, онда хырда буржуаларын буржуазија илә «коалисијасындан», јә'ни иттифагындан вә ја сазишиндән башга һеч бир чарәси галмыр. Бундан башга һеч бир шеј ағла кәтирмәк дә олмаз!!

Коалисија исә јарым ил сынанмыш, ифласа кәтириб чыхармышдыр вә сиз өзүнүз, «Новая Жизнь»дән олан һөрмәтли, лакин дүшүнмәји бачармајан вәтәндашлар, коалисијадан *имтина етмишсиниз.*

Бәс нәтичәдә нә чыхыр?

«Новая Жизнь»дән олан вәтәндашлар, сиз о гәдәр долашмышсыныз ки, о гәдәр горхуја дүшмүшсүнүз ки, ән садә бир мүһакимә јеритмәкдә, *һәтта бешә гәдәр дејил, үчә гәдәр сајмагда да* һесабы баша вура билмирсиниз.

Ја бүтүн һакимијјәт буржуазијанын олмалыдыр—буну сиз чохдандыр мүдафиә етмирсиниз вә буржуазија өзү дә бу барәдә һеч сәсини чыхармаға да чәсарәт етмир, чүнки билир ки, артыг апрелин 20—21-дә халг бир дәфә чијнини тәрпәтмәклә белә һакимијјәти јыхды вә инди ону үчгат артыг гәтијјәтлә вә амансызлыгла јыхар. Ја һакимијјәт хырда буржуазијанын олмалыдыр, јә'ни онун буржуазија илә коалисијасы (иттифагы, сазиши) олмалыдыр, чүнки хырда буржуазија тәкбашына вә мүстәгил олараг һакимијјәти әлә

алмаг истәмир вә әлә ала *билмәз*—буну бүтүн ингилабларын тәчрүбәси сүбут етмишдир, буну игтисад елми дә сүбут едиб изаһ едир ки, капиталист өлкәсиндә капитала тәрәфдар олмаг олар, әмәјә тәрәфдар олмаг олар, лакин ортада дајаныб давам кәтирмәк олмаз. Русијада бу коалисија јарым ил әрзиндә онларча үсул сынагдан кечирмиш вә мүвәффәг олмамышдыр.

Ја да, нәһајәт, буржуазијанын әлејһинә вә буржуазијанын мүгавимәтини гырмаг үчүн, бүтүн һакимијјәт пролетарларын вә ән јохсул кәндлиләрин олмалыдыр. Бу һәлә сынанмамышдыр вә сиз, «Новая Жизнь»дән олан чәнаблар, буржуазија гаршысында өзүнүз горхуја дүшдүјүнүз һалда халгы да горхударағ бундан *чәкиндирмәјә чалышырсыныз.*

Дөрдүнчү бир шеј ағла кәтирмәк дә олмаз.

Демәли, әкәр Новая Жизнь» пролетариат диктатурасындан горхурса вә пролетар һакимијјәтинин куја буржуазија тәрәфиндән мәғлуб едилә биләчәји үзүндән һәмин диктатурадан имтина едирсә онда бу, капиталистләрлә *сазишчилик* мөвгејинә *хәлвәтчә гајытмаға* бәрабәрдир!!! Күн кими ајдындыр ки, ким мүгавимәтдән горхурса, ким бу мүгавимәти гырмағын мүмкүн олдуғуна инанмырса, ким халга өјүд вериб: «капиталистләрин мүгавимәтиндән горхун, сиз онларла јола кедә билмәјәчәксиниз»—дејирсә, *бунунла да* о јенә капиталистләрлә сазишә кирмәјә чағырыр.

Коалисијанын ифласыны көрән, ону ачыг мүдафиә етмәјә чәсарәт етмәјән вә ејни заманда буржуазија тәрәфиндән мүдафиә олунан, пролетарларын вә ән јохсул кәндлиләрин там һакимијјәтиндән горхан бүтүн хырда буржуа демократлары инди долашдыглары кими, «Новая Жизнь» дә ачыз вә мискин бир һалда долашмышдыр.

* *
*

Капиталистләрин мүгавимәтиндән горхмаг вә ејни заманда өзүнү ингилабчы адландырмаг, сосиалист сајылмаг арзусунда олмаг—бөјүк биабырчылыгдыр! Оп-

портунизм тәрәфиндән корланмыш үмумдүнја сосиализми идеја чәһәтдән кәрәк нә гәдәр тәнәззүл едә иди ки, белә сәсләр ешидилә *билә иди!*

Капиталистләрин мүгавимәтинин күчүнү биз артыг көрмүшүк, бүтүн халг көрмүшдүр, чүнки капиталистләр башга синифләрдән даһа шүурлудурлар вә Советләрин әһәмијјәтини дәрһал баша дүшмүшләр, дәрһал өзләринин *бүтүн гүввәләрини* сон һәддинә гәдәр сәрф етмишләр, әлләриндә нә варса һамысыны ишә салмышлар, һәр бир рәзаләтә әл атмышлар, ешидилмәмиш јалан вә бөһтан үсулларына, һәрби гәсдләр дәрәчәсинә чатмышлар ки, *Советләри позсунлар,* онлары һечә ендирсинләр, онлары (меншевикләрин вә есерләрин көмәји илә) бајағылашдырсынлар, онлары наггалханаја дөндәрсинләр, ајлар узуну бош сөз күләшдирмәклә вә ингилаб ојуну ојнамагла кәндлиләри вә фәһләләри јорсунлар.

Пролетарларын вә ән јохсул кәндлиләрин мүгавимәтинин гүввәсини исә *биз һәлә көрмәмишик,* чүнки бу гүввә јалныз һакимијјәт пролетариатын әлиндә олачағы заман, ehтијач вә капиталист көләлији нәтичәсиндә әзилмиш он милјонларла адам дөвләтдә һакимијјәтин мәзлум синифләрин әлинә кечдијини, мүлкәдарлар вә капиталистләрлә мүбаризә апармаг үчүн һакимијјәтин јохсуллара көмәк етдијини, мүлкәдарларын вә капиталистләрин мүгавимәтини *г ы р д ы ғ ы н ы* тәчрүбәдә көрәчәји вә *һисс едәчәји* заман өзүнү бүтүнлүклә көстәрәчәкдир. *Јалныз* о заман биз көрә биләрик ки, халг ичәрисиндә капиталистләрә гаршы һәлә нә гәдәр һәдсиз мүгавимәт гүввәси вардыр, јалныз о заман, Енкелсин «өртүлү сосиализм»[105] адландырдығы гүввә мејдана чыхачагдыр, јалныз о заман фәһлә синфи һакимијјәтинин ачыг вә ја кизләнмиш олан, өзүнү фәалијјәтдә вә ја пассив инадчылыгда көстәрән һәр *он мин* дүшмәнинә гаршы *бир милјон* јени мүбаризләр,—индијәдәк сијаси чәһәтдән јухуда олан, ehтијач әзаблары вә үмидсизлик ичәрисиндә галан мүбаризләр ајаға галхачагдыр, елә мүбаризләр ајаға галхачагдыр ки, өзләринин дә инсан олдугларына, өзләринин дә јашамаг һаггы олдуғуна,

һазыркы мәркәзләшмиш дөвләтин бүтүн күдрәти илә онлара да хидмәт едә биләчәјинә, пролетар милиси дәстәләринин *онлары* да дөвләтин идарә едилмәси ишиндә билаваситә, ән јахындан вә һәр күн иштирак етмәјә там е'тимадла чағырдығына е'тигадларыны итирмишләр.

Капиталистләр мүлкәдарларла бирликдә чч. Плехановларын, Брешковскајаларын, Серетелиләрин, Черновларын вә К⁰-сынын рәғбәтли иштиракы илә әлләриндән кәлән *һәр шеји* едиб демократик республиканы *корламышлар,* ону сәрвәтә гуллуг көстәрмәкләо гәдәр корламышлар ки, инди халгда дүшкүнлүк, лагејдлик әмәлә кәлмишдир, *о һеч бир шејин фәргинә вармыр,* чүнки ач бир адам республиканы монархијадан сечмәз, сојугдан доңмуш, ајагјалын, тагәтдән дүшмүш, өзкәләрин мәнафеји үчүн һәлак олан бир әскәр республиканы севә билмәз.

Амма ән ашағы гара фәһлә, һәр бир ишсиз, һәр бир ашпаз гадын, вар-јохдан чыхмыш һәр бир кәндли көрдүкдә—гәзетләрдән дејил, өз көзләри илә көрдүкдә—ки, пролетар һакимијјәти сәрвәтә нөкәрчилик етмир, јохсуллара көмәк едир; көрдүкдә ки, бу һакимијјәт ингилаби тәдбирләр һәјата кечирмәкдән кери дурмур, артыг мәһсуллары мүфтәхорларын әлиндән алыб ачлара верир, евсизләри мәчбури олараг варлыларын мәнзилләринә көчүрүр, варлыларын күд үчүн пул вермәјә мәчбур едир, лакин *бүтүн* јохсул аиләләриндә олан ушаглар кифајәт гәдәр күд илә тәчһиз едилмәјинчә варлылара бир дамчы да күд вермир; көрдүкдә ки, торпаг зәһмәткешләрин әлинә кечир, фабрикләр вә банклар фәһләләрин нәзарәти алтына кечир; көрдүкдә ки, өз сәрвәтләрини кизләдән милјонерләрә билатә'хир вә чидди чәза верилир,—јохсуллар буну көрдүкдә вә һисс етдикдә капиталистләрин вә голчомагларын даһа һеч бир гүввәси, әлиндә јүз милјардларла пул олан үмумдүнја малијјә капиталынын һеч бир гүввәси халг ингилабыны мәғлуб едә билмәз, әксинә, *бу ингилаб* бүтүн дүнјаја галиб кәләр, чүнки бүтүн өлкәләрдә сосиалист чеврилиши јетишмәкдәдир.

Бизим ингилаб өзү-өзүндән горхмазса, бүтүн һакимијјәти пролетариатын ихтијарына верәрсә, мәғлубедилмәз олар, чүнки бизим архамызда пролетариатын һәдсиз дәрәчәдә бөјүк, даһа чох инкишаф етмиш, мүһарибә нәтичәсиндә мүвәггәти әзилмиш, лакин мәһв едилмәмиш, һәтта әксинә, мүһарибәнин гат-гат артырмыш олдуғу даһа мүтәшәккил үмумдүнја гүввәләри дурур.

* *
*

Болшевикләр һакимијјәтини, ја'ни ән јохсул кәндлиләрин фәдакар јардым көстәрмәси тә'мин олунмуш пролетариат һакимијјәтини чәнаб капиталистләрин «сүпүрүб атачағындан» горхурлар! Нә гәдәр фәрасәтсизлик, нә гәдәр рүсвајчылыгла халгдан горхмаг, нә гәдәр икиүзлүлүк! Бу горхуну бүрузә верән адамлар «јүксәк» (капиталист өлчүсүнә көрә «јүксәк», һәгигәтдә исә *чүрүмүш)* бир «чәмијјәтә» мәнсуб адамлардыр вә бу «чәмијјәтдәкиләр» «әдаләт» сөзүнү, һеч өзләри дә она инанмадан, адәт үзрә, бош бир ибарә, һеч бир мәзмуну олмајан бир сөз кими ишләдирләр.

Буна мисал:

Ч-б Пешехонов—мәшһур јарымкадетдир. Брешковскајаларла вә Плехановларла һәмфикир олан бундан мө'тәдил трудовик тапмаг чәтиндир. Буржуазијаја бундан артыг гуллуг көстәрән бир назир олмамышдыр. Капиталистләрлә «коалисијанын», сазишин бундан гызғын тәрәфдарыны дүнја көрмәмишдир!

Инди көрүн бу чәнаб «Демократик» мүшавирәдә (оху: Булыкин мүшавирәсиндә) сөјләдији вә мүдафиәчи «Известия»нын хәбәр вердији нитгдә нәләри е'тираф етмәјә *мәчбур* олмушдур:

«Ики програм вардыр. Бири груп иддиаларынын, синфи вә милли иддиаларын програмыдыр. Бу програмы болшевикләр ән ачыг сурәтдә мүдафиә едирләр. Лакин демократијанын башга һиссәләринә дә бу програмдан әл чәкмәк әсла асан дејилдир. Ахы, бу, зәһмәткеш күтләләрнинн нцднасыдыр, кәнарда галан вә мәзлум милләтләрин иддиаларыдыр. Буна көрә дә болшевикләрлә әлагәни кәсмәк, бу синфи төләбләр һәр шејдән әввәл өз мәһијјәтинә көрә әдаләтли төләбләр олдуғу үчүн онлардан имтина етмәк о гәдәр дә асан дејилдир. Лакин ингилабдан әввәл уғрунда

мүбаризә апардығымыз, хатиринә ингилаб етдијимиз вә башга шәраитдә һамымызын тамамилә әлбир олараг мүдафиә едәчәјимиз бу програм индики шәраитдә чох бөјүк бир тәһлүкә тәшкил едир. Бу тәһлүкә инди даһа гүввәтлидир, чүнки бу тәләбләри елә бир вахтда ирәли сүрмәк лазым кәлир ки, дөвләт үчүн бунлары өдәмәк мүмкүн дејилдир. Әввәлчә тамы—дөвләти горујуб сахламаг, ону мәһв олмагдан хилас етмәк лазымдыр, бунун үчүн исә анчаг бир јол вардыр: тәләбләр нә гәдәр әдаләтли вә гүввәтли олса да, онлары өдәмәк лазым дејил, әксинә, мәһдудијјәтләрә дөзмәк, һәр тәрәфдән зәрури олан гурбанлар вермәк лазымдыр». (17 сентјабр тарихли «Известия ЦИК».)

Ч-б Пешехонов анламыр ки, капиталистләр һакимијјәт башында олдуглары мүддәтдә о, тамы *дејил,* рус вә «мүттәфиг» империалист капиталынын шәхси мәнафејини горујуб сахлајыр. Ч-б Пешехонов анламыр ки, јалныз капиталистләрлә, *онларын* кизли мүгавиләләри илә, *онларын* илһаглары илә (өзкә торпагларыны ишғал етмәләри илә), *онларын* банк малијјә фырылдаглары илә әлагәни кәсәндән сонра мүһарибә даһа ишғалчылыг, империалист, сојғунчулуг мүһарибәси олмаз. Ч-б Пешехонов анламыр ки, јалныз бундан *сонра* мүһарибә, рәсми олараг тәклиф едилән әдаләтли сүлһдән дүшмән бојун гачырдыгда, мүдафиә мүһарибәси, әдаләтли мүһарибә олар. Ч-б Пешехонов анламыр ки, капитал зүлмүнү јыхмыш, торпағы кәндлиләрә вермиш, банклары вә фабрикләри фәһлә нәзарәтинә табе етмиш олан өлкәнин мүдафиә габилијјәти капиталист өлкәсинин мүдафиә габилијјәтиндән *гат-гат* артыг оларды.

Ән башлычасы исә, Ч. Пешехонов анламыр ки, болшевизмин һаглы олдуғуну е'тираф етмәјә, онун тәләбләринин *«зәһмәткеш күтләләрининн»* тәләбләри, јә'ни әһалинин чохлуғунун тәләбләри олдуғуну е'тираф етмәјә мәчбур олмагла бүтүн өз мөвгејини, бүтүн хырда буржуа демократијасынын бүтүн мөвгејини *тәслим етмиш олур.*

Бизим күчүмүз мәһз бундадыр. Мәһз буна көрә дә бизим һөкумәтимиз мәғлубедилмәз олачагдыр: чүнки һәтта рәгибләримиз дә е'тираф етмәјә мәчбурдурлар ки, болшевик програмы «зәһмәткеш күтләләрнн» вә «мәзлум милләтләрин» програмыдыр.

Ахы, ч. Пешехонов—кадетләрин, «Единство» вә «Дело Народа» сыраларындан олан чамаатын, Брешковскајаларын вә Плехановларын сијаси достудур, голчомагларын нүмајәндәсидир, елә чәнабларын нүмајәндәсидир ки, әкәр иш болшевикләрин Корнилов вә ја (һеч фәрги јохдур) Керенски гошунлары тәрәфиндән мәғлуб едилмәси дәрәчәсинә кәлиб чатса иди, арвадлары вә бачылары ертәси күн кәлиб әлләриндәки чәтирләрин учу илә һәлә нәфәси кәсилмәмиш болшевикләрин көзүнү дешәрдиләр.

Белә бир чәнаб да, болшевикләрин төләбләринин «әдаләтли» олдуғуну е'тираф етмәјә *мәчбур олмушдур.*

Ондан өтрү «әдаләт» анчаг бош бир ибарәдир. Лакин мүһарибә нәтичәсиндә вар-јохдан чыхмыш, әзаб чәкмиш, тагәтдән дүшмүш јарымпролетарлар күтләси үчүн, шәһәр вә кәндин хырда буржуазијасынын әксәријјәти үчүн бу бош бир ибарә дејил, ән кәскин, ән вачиб, ән бөјүк бир мәсәләдир, ачындан өлүб-өлмәмәк, бир парча чөрәк әлдә етмәк мәсәләсидир. Буна көрә дә ачларын вә вар-јохдан чыхарыланларын мәнафеји илә истисмарчыларын мәнафеји арасында «коалисија», «сазиш» үзәриндә *һеч бир* сијасәт гурмаг *олмаз.* Буна көрә дә *һәмин* күтләләрин, онларын бөјүк чохлуғунун болшевик һөкумәтинә јардымы *тә'мин едилмишдир.*

Зијалылар вә игтисади материализмин *«архасына* бахмаг» кими јүксәк бир әсасла өзләрини марксист е'лан етмәк мејлиндә олан әчлафлар дејирләр ки, әдаләт бош сөздүр.

Идејалар күтләләрә јијәләндикдә күввә олур. Мәһз инди болшевикләр, јә'ни ингилаби-пролетар бејнәлмиләлчилији нүмајәндәләри өз сијасәтләри илә елә бир идејаны тәчәссүм етдирмишләр ки, бу идеја бүтүн дүнјада чох бөјүк зәһмәткеш күтләләрини һәрәкәт етдирир.

Тәкчә әдаләт, истисмардан һиддәтләнмиш күтләләрин тәкчә дујғусу һеч бир заман онлары доғру сосиализм јолуна чыхара билмәзди. Лакин бир һалда ки, капитализм сајәсиндә ири банклардан, синдикатлар-

дан, дәмир јолларындан вә и. а. ибарәт мадди апарат јаранмышдыр; бир һалда ки, габагчыл өлкәләрин чох зәнкин тәчрүбәси илә техники харүгәләр еһтијаты топланмышдыр вә бу еһтијатын тәтбиг олунмасыны капитализм *ләнкидир;* бир һалда ки, шүурлу фәһләләр бу апараты бүтүн зәһмәткешләрин вә истисмар олунанларын көмәји илә планлы сурәтдә әлә алыб ишә салмаг үчүн дөрддә бир милјонлуг партија јарат-мышлар,—бир һалда ки, бүтүн бу шәртләр *мөвчуддур,* онда *әкәр болшевикләр горхуја дүшмәјиб* һакимијјәти әлә ала билсәләр дүнјада һеч елә бир күввә тапылмаз ки, үмумдүнја сосиалист ингилабынын гәләбәсинәдәк болшевикләрин һакимијјәти әлдә сахламасына мане олсун.

СӨЗАРДЫ

Әввәлки сәтирләр јазыландан сонра 1 октјабр тарихли «Новая Жизнь»ин баш мәгаләсиндә күтбејинлијин јени бир инчиси гаршыја чыхды; бу күтбејинлик хүсусән она көрә даһа чох тәһлүкәлидир ки, болшевикләрә рәғбәт өртүјү вә «фитнәләрә ујмамалы» (фитнә һаггында галдырылан вә болшевикләри горхуја салыб һакимијјәти әлә *алмамаға* вадар етмәли олан һај-күј торуна дүшмәмәли) сөзләри кими әлламә филистер мүлаһизәләри пәрдәси алтында кизләнир.

Һәмин инчи будур:

«Бир тәрәфдән 3—5 ијул кими һәрәкатын вә дикәр тәрәфдән, Корнилов күнләринин дәрсләри там ајдынлығы илә көстәрди ки, әһали ичәрисиндә ән нүфузлу органлары олан демократија вәтәндаш мүһарибәсиндә мүдафиә мөвгеји тутдугда мәғлубедилмәздир, һүчум тәшәббүсүнү өз әлинә алдыгда исә, аралыгда олан вә тәрәддүд едән бүтүн үнсүрләри итирәрәк мәғлуб олур».

Әкәр болшевикләр бу мүлаһизәдә ифадә олунан филистер күтбејинлијинә һәр һансы формада, һәр һансы бир күзәштә кетсәјдиләр, онлар өз партијаларыны да, ингилабы да мәһв етмиш олардылар.

Чүнки бу мүлаһизәнин мүәллифи вәтәндаш мүһарибәсиндән (бу мөвзу мәлүм, һәр чәһәтдән чазибәдар олан бир ханымын нечә дә күчү чатан мөвзудур) данышмаға башларкән бу мәсәлә һаггында *тарихин дәрсләрини* чох күлүнч шәкилдә тәһриф етмишдир.

Ингилаби-пролетар тактикасынын нүмајәндәси вә баниси Карл Маркс *бу* дәрсләр һаггында, *бу* мәсәләдә

тарихин дәрсләри һаггында бах, белә фикир јеритмишдир:

«Ејни илә мүһарибә кими, башга нөв сәнәтләр кими, үсјан да сәнәтдир. Үсјан мүәјјән гајдалара табедир вә бу гајдаларын унудулмасы һәмин гајдалара риајәт етмәмәкдә мүгәссир олан партијаны мәһв доғру апарыр. Бу гајдалар партијаларын маһијјәтиндән, белә һалларда гаршыја чыхан шәраитин маһијјәтиндән доған мәнтиги нәтичә олдуғу үчүн елә ајдын вә садәдир ки, 1848-чи илин мүхтәсәр тәчрүбәси алманлары бунларла кифајәт дәрәчәдә таныш етмишди. Биринчиси, әкәр ахыра гәдәр кетмәк гәтијјәти јохдурса, (һәрфән: бу ојунун бүтүн нәтичәләри илә һесаблашмалы) һеч бир заман үсјанла ојнамаг лазым дејилдир. Үсјан сон дәрәчә гејри-мүәјјән кәмијјәтләр тәнлијидир вә бу кәмијјәтләрин гијмәти һәр күн дәјишилә биләр. Тәшкилат, интизам вә ән'әнәви нүфуз үстүнлүјү бүтүнлүклә о дөјүш гүввәләринин тәрәфиндәдир ки, онлара гаршы чыхыш етмәк лазым кәлир» (Маркс ән «чәтин» үсјан һадисәсини: «мөһкәм» көһнә һакимијјәт әлејһинә, ингилабын тә'сири вә һөкумәтин тәрәддүдләринин тә'сири алтында позулмамыш олан орду әлејһинә үсјаны нәзәрдә тутур); «үсјан едәнләр дүшмәнә гаршы бөјүк гүввә топлаја билмәсәләр, әзиләр вә мәһв едиләрләр. Икинчиси, әкәр үсјан башланмышдырса, ән бөјүк бир гәтијјәтлә һәрәкәт етмәк вә һүчума кечмәк лазымдыр. Мүдафиә һәр бир силаһлы үсјанын өлүмүдүр; мүдафиәдә үсјан һәлә дүшмәнлә мүбаризәдә өз гүввәсини сынамаздан әввәл боша чыхыр. Нә гәдәр ки, дүшмәнин гошуну һәлә дағыныг һалдадыр, ону гәфилдән јахаламаг лазымдыр; һәр күн һәтта кичик дә олса јени мүвәффәгијјәтләр әлдә етмәк лазымдыр; үсјан едәнләрин биринчи мүвәффәгијјәтли һәрәкәтинин сәнә вердији мә'нәви үстүнлүјү әлиндә сахламалысан; һәмишә даһа күчлүнүн далынча кедән вә һәмишә даһа е'тибарлы тәрәфә кечән мүтәрәддид үнсүрләри өз тәрәфинә чәкмәлисән; дүшмән өз гошунуну сәнә гаршы топламаға мачал тапмамыш ону кери чәкилмәјә мәчбур етмәлисән; бир сөзлә, бу вахтадәк мә'лум олан ингилаби тактика усталарынын ән

бөјүјү Дантонун дедији кими һәрәкәт ет: чәсарәт, чәсарәт вә јенә дә чәсарәт» («Алманијада ингилаб вә әксингилаб», алманча нәшри, 1907-чи ил, сәһ. 118)[106].

«Новая Жизнь»дән олан «гондарма марксистләр» үрәкләриндә дејә биләрләр ки, биз бунларын һамысыны дәјишдирмишик, биздә үч гат чәсарәт әвәзинә ики мәзијјәт вардыр: «биздә икиси вар: мө'тәдиллик вә сәлигә». «Бизим» үчүн үмумдүнја тарихинин тәчрүбәси, бөјүк Франса ингилабынын тәчрүбәси һечдир. «Бизим» үчүн 1917-чи илин ики һәрәкатынын, Молчалин чешмәји илә әјри шәкилдә көрүнән тәчрүбәси мүһүмдүр.

Һәмин тәчрүбәјә бу севимли чешмәксиз бахаг.

Сиз 3—5 ијулу «вәтәндаш мүһарибәси» илә мүгајисә едирсиниз, чүнки сиз Алексинскијә, Переверзевә вә К⁰-сына инанмышсыныз. «Новая Жизнь»дән олан чәнабларын *белә* адамлара (бөјүк күндәлик гәзетин нәһәнк апараты олмасына бахмајараг, 3—5 ијул һаггында *мә'лумат топламаг* үчүн мүстәгил сурәтдә әсла һеч бир иш көрмәдән) инанмасы һәмин чәнаблар үчүн сәчијјәвидир.

Лакин бир дәгигәлијә дә олса фәрз едәк ки, 3—5 ијул болшевикләр тәрәфиндән башланғыч чәрчивәси дахилиндә сахланылан вәтәндаш мүһарибәсинин башланғычы дејил, һәгиги вәтәндаш мүһарибәси иди. Фәрз едәк.

Онда бу дәрс бәс нәји сүбут едир?

Әввәлән, ону сүбут едир ки, болшевикләр һүчума *кечмәмишдиләр,* чүнки шәксиздир ки, әкәр онлар һүчума кечсәјдиләр, ијулун 3-дән 4-нә кечән кечә вә һәтта ијулун 4-дә чох шеј әлә кечирәрдиләр. Әкәр вәтәндаш мүһарибәси һаггында мүһакимә јеридиләрсә (*фактлардан* көрүндүјү кими, кортәбии партлајышын 20—21 апрел типли нүмајишә чеврилмәси һаггында дејил, «Новая Жизнь» сајағы мүһакимә јеридирләрсә) мүдафиә онларын зәиф чәһәти иди.

Демәли, «дәрс» «Новая Жизнь»дән олан әлламәләрин *әлејһинәдир.*

Икинчиси, әкәр болшевикләр ијулун 3—4-дә үсјаны һәтта гаршыларына мәгсәд гојмамышдыларса, әкәр

болшевикләрин *һеч бир коллекијасы* белә бир мәсәләни һәтта гаршыја гојмамышдыса, бунун сәбәби «Новая Жизнь» илә бизим мүбаһисәмиз *харичиндәдир*. Чүнки бизим мүбаһисәмиз, нә заман гәти чохлуға малик олмамағын ингилаби партијаны үсјан фикриндән чәкиндирдији барәсиндә дејил, «вәтәндаш мүһарибәсинин», јә'ни үсјанын *дәрсләри* барәсиндәдир.

Болшевикләрин һәм пајтахт Советләриндә, һәм дә өлкәдә јалныз 1917-чи илин ијулундан *чох сонра* (Москвада сәсләрин 49%-дән чохуну) газандыглары һамыја мә'лум олдуғуна көрә, демәли, «дәрсләр» һәр чәһәтдән чазибәдар олан новајажизнчи ханымын јенә һеч дә, лап һеч дә көрмәк истәдији кими дејилдир.

Јох, јох, «Новая Жизнь»дән олан вәтәндашлар, јахшысы будур сијасәтә әл атмајын!

Әкәр ингилаби партија ингилабчы синифләрин габагчыл дәстәләриндә вә өлкәдә чохлуға малик дејилдирсә, онда үсјан һаггында данышыг ола билмәз. Бундан әлавә үсјан үчүн кәрәк 1) үмуммилли мигјасда ингилаб јетишсин; 2) көһнә, мәсәләи, «коалисијалы» һөкумәт мә'нәви вә сијаси чәһәтдән тамамилә ифлас етсин; 3) бүтүн аралыг үнсүрләри, јә'ни дүнән тамамилә һөкумәтә тәрәфдар олмушса да, бу күн она һеч дә тамамилә тәрәфдар *олмајан* үнсүрләр чәбһәсиндә бөјүк тәрәддүдләр олсун.

«Новая Жизнь» 3—5 ијул «дәрсләриндән» сөз ачмышкән нә сәбәбә бу чох мүһүм дәрси һәтта көрмәмишдир? О сәбәбә ки, сијаси мәсәләдән сијасәтчиләр дејил, зијалы дәрнәјиндә олуб буржуазија тәрәфиндән горхудулмуш адамлар јапышмышлар.

Сонра. Үчүнчүсү, фактлар көстәрир ки, мәһз 3—5 ијулдан *сонра,* мәһз чәнаб Серетелиләрин *ијул* сијасәтинин онлары *ифша етмәси илә* әлагәдар олараг, мәһз *күтләләрин* болшевикләри *өзләринин* габагчыл мүбаризләри, «соснал-блокчуларын» исә хаин олдугларыны көрмәси илә әлагәдар олараг есерләр вә меншевикләр ичәрисиндә *позғунлуг* баш верир. Бу позғунлуғу *һәлә* корниловчулугдан *әввәл* Питердә

кечирилән вә болшевикләрин гәләбәси «сосиал-блокчуларын» исә дармадағын едилмәси илә нәтичәләнән 20 август сечкиләри тамамилә сүбут етди («Дело Народа» бу јахынларда буну тәкзиб етмәјә чалышараг *бүтүн* партијалара аид јекунлары *кизләтмишди;* лакин бу, өзүнү вә охучулары алдатмагдыр; «День»ин 24 август тарихли №-синдә көстәрилән вә тәкчә шәһәрә аид олан мә'лумата көрә кадетләрә верилән сәсләр 22%-дән 23%-ә јүксәлмиш, онлара верилән сәсләрин мүтләг рәгәмлә гәдәри исә 40% азалмышдыр: болшевикләрә верилән сәсләр 20%-дән 33%-ә галхмыш, онлара верилән сәсләрин мүтләг рәгәмлә гәдәри исә чәми 10% азалмышдыр, «ортада» оланларын һамысына верилән сәсләр 58%-дән 44%-ә дүшмүш, онлара верилән сәсләрин мүтләг рәгәмлә гәдәри исә 60% азалмышдыр!!).

Ијул күнләриндән сонра вә Корнилов күнләриндән әввәл есерләр вә меншевикләр ичәрисиндәки позғунлуғу һәр ики партијада «сол» ганадын артмасы да сүбут етмишдир, бурада «сол» ганад тәгрибән 40 фаизә чатмышдыр ки, бу да ч. Керенскиләрин тә'гиб етдикләри болшевикләр үчүн «интигамдыр».

Пролетар партијасы бир нечә јүз үзвүнү «итирдијинә» бахмајараг, 3—4 ијулдан сон дәрәчә *газанмышдыр,* чүнки мәһз бу ағыр күнләрдә *күтләләр* онун сәдагәтини, есерләрин вә меншевикләрин исә *хәјанәтини* көрмүш вә баша дүшмүшләр. Демәли, «дәрс» әсла вә әсла «Новая Жизнь»ин истәдији кими дејил, башга чүр олмушдур: гајнајыб чошан күтләләрдән «демократија молчалинләринин» тәрәфинә кечмә вә әкәр үсјан едилдисә, онда дүшмән күввәләри дағыныг икән һүчума кеч, дүшмәни гәфләтән јахала.

Белә дејилми, «Новая Жизнь»дән олан «гондарма марксист» чәнаблар?

Јохса марксизм ондан ибарәтмиш ки, *објектив* вәзијјәтин дүрүст һесаба алынмасы тактика үчүн әсас *көтүрүлмәсин,* һәм «вәтәндаш мүһарибәси», һәм дә «Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасы илә бирликдә Советләр гурултајы» мә'насыз вә тәнгидсиз олараг бир јерә гатылсын?

Бу ки лап күлүнчдүр, чәнаблар, бу ки һәм марксизмә, һәм дә үмумијјәтлә һәр бир мәнтиғә башданбаша истеһзадыр!

Әкәр *објектив* вәзијјәтдә, синфи мүбаризәни кәскинләшдириб «вәтәндаш мүһарибәси» дәрәчәсинә чатдырмаг үчүн әсас *јохдурса,* онда нә үчүн сиз «Советләр гурултајы вә Мүәссисләр мәчлиси» («Новая Жизнь»ин көздән кечирдијимиз баш мәгаләсинин сәрләвһәси мәһз белә дир) *мүнасибәтилә* «вәтәндаш мүһарибәсиндән» сөз ачмышсыныз? Онда охучуја ајдын демәк вә она сүбут етмәк лазым иди ки, објектив вәзијјәт шәртләриндә вәтәндаш мүһарибәси үчүн зәмин *јохдур,* буна көрә дә Советләр гурултајы вә Мүәссисләр мәчлиси кими динч, конститусијалы-легал, һүгуг вә парламент чәһәтдән «садә» шејләри тактика үчүн әсас көтүрмәк олар вә лазымдыр. Онда бу фикрә кәлмәк *олар* ки, белә бир гурултај вә белә мәчлис һәгигәтән мәсәләни *һәлл етмәјә* гадирдир.

Јох әкәр дөврүн објектив шәраитиндә вәтәндаш мүһарибәсинин лабүдлүјү вә ја һеч олмазса јалныз еһтималы вардырса, әкәр сиз ондан «бош јерә» дејил, вәтәндаш мүһарибәси шәраити мөвчуд олдуғуну ајдын көрәрәк, дујараг вә һисс едәрәк сөз ачмышсынызса, онда Советләр гурултајыны вә ја Мүәссисләр мәчлисини нечә әсас көтүрмәк олар?? Бу ки ач вә тагәтдән дүшмүш күтләләри әлә салмагдыр! Сизчә ач адам ики ај «көзләмәјә» разы олар? Јахуд, кетдикчә артдығыны өзүнүзүн һәр күн јаздығыныз дағынты Советләр гурултајына вә ја Мүәссисләр мәчлисинә гәдәр «көзләмәјә» разы олар? Ја да бизим тәрәфимиздән сүлһә доғру чидди аддымлар атылмадығы (јә'ни мүһарибә едән бүтүн дөвләтләрә рәсми олараг әдаләтли сүлһ тәклиф едилмәдији) бир шәраитдә алманларын һүчуму Советләр гурултајына вә ја Мүәссисләр мәчлисинә гәдәр «көзләмәјә» разы олар? Јахуд бәлкә сиздә бу нәтичәјә кәлмәк имканы верән әсаслар вардыр ки, февралын 28-дән сентјабрын 30-дәк сон дәрәчә чошғунлугла вә ешидилмәмиш дәрәчәдә бөјүк сүр'әтлә инкишаф едән рус ингилабы тарихи октјабрын 1-дән нојабрын 29-дәк[107] чох сакит, динч легал сурәтдә мүва-

зинәт һалында, партлајышлара, сычрајышлара, мүһарибәдә мәғлубијјәтләрә, игтисади бөһранлара јол вермәјәчәк һалда инкишаф едәчәкдир? Јахуд чәбһәдә олан вә һаггында болшевик *олмајан* забит Дубасовун рәсми олараг чәбһә адындан: бу орду «вурушмајачагдыр» дејә билдирдији һәмин орду «тә'јин едилмиш» вахта гәдәр сакитликлә ачлыг чәкәчәк вә сојугдан доначагдыр? Ја да кәндли үсјаныны сизин «анархија» вә «талан» адландырмағыныз үзүндән, Керенскинин *кәндлиләр үзәринә* «һәрби» гүввәләр көндәрмәси үзүндән кәндли үсјаны даһа вәтәндаш мүһарибәси үнсүрү олмајачагдыр? Јахуд *кәндли* өлкәсиндә, кәндли үсјаны һөкумәт тәрәфиндән *јатырылдығы* бир заманда һәмин һөкумәтин Мүәссисләр мәчлиси чағырмаг үзәриндә сакит, дүзкүн *сәмими* чалышмасы мүмкүндүр, *ағлабатандыр?*

Чәнаблар «Смолны институтунун чашгынлығына»[103] күлмәјин! Сизин өз чашгынлығыныз бундан аз дејилдир. Вәтәндаш мүһарибәсинин зәһмли суалларына сиз чашгын ибарәләрлә вә мискин конститусија хүљјаларыилә чаваб верирсиниз. Мәһз буна көрә дә мән дејирәм ки, әкәр болшевикләр белә әһвали-руһијјәләрә гапылсајдылар, онлар өз партијасыны да, өз ингилабыны да мәһв етмиш олардылар.

Н. Ленин

1 октјабр 1917-чи ил.

МӘРКӘЗИ КОМИТӘЈӘ, МОСКВА КОМИТӘСИНӘ, ПЕТЕРБУРГ КОМИТӘСИНӘ ПИТЕР ВӘ МОСКВА СОВЕТЛӘРИНИН БОЛШЕВИК ҮЗВЛӘРИНӘ МӘКТУБ[109]

Әзиз јолдашлар, һадисәләр бизим вәзифәмизи о гәдәр ајдын шәкилдә көстәрир ки, ләнкимәк тамамилә бир *чинајәт* олур.

Аграр һәрәкаты артыр. Һөкумәт вәһши чәза тәдбирләрини күчләндирир, гошун ичәрисиндә бизә олан рәғбәт артыр (Москвада әскәрләрин 99 фаизинин сәси бизә верилмишдир, Финландија гошунлары вә донанма һөкумәтин әлејһинәдир, үмумијјәтлә чәбһә һаггында Дубасовун вердији мә'лумат вардыр).

Алманијада, хүсусилә матросларын күлләләнмәсиндән сонра ингилаб башландығы ајдындыр. Москвадакы сечкиләр—болшевикләрин 47 фаиз тәшкил етмәси—бөјүк гәләбәдир. Сол есерләрлә бирликдә биз *өлкәдә ачыгча* чохлуг тәшкил едирик.

Дәмир јол вә почт гуллугчулары һөкумәтлә мүнагишәдәдирләр. Либерданлар октјабрын 20-дә кечирилә-чәк гурултај әвәзинә артыг ајын 20-дән сонра олачаг гурултај һаггында данышырлар вә и. а. вә с.

Белә бир шәраитдә «көзләмәк» чинајәтдир.

Болшевикләрин Советләр гурултајыны көзләмәјә һаггы јохдур, онлар *һакимијјәти дәрһал әлә алмалыдырлар*. Бунунла онлар һәм үмумдүнја ингилабыны

хилас едирләр (чүнки белә олмазса, бүтүн өлкәләрин империалистләри сазишә кирә биләрләр, Алманијадакы күлләбарандан сонра онлар бир-бирләринә күзәштә кедәчәк вә *бизә гаршы бирләшәчәкләр),* һәм рус ингилабыны хилас едирләр (әкс тәгдирдә әсл анархија далғасы *биздән* даһа күчлү, ола биләр), һәм дә мүһарибәдә јүз минләрлә адамын һәјатыны хилас едирләр.

Ләнкимәк чинајәтдир. Советләр гурултајыны көзләмәк—бир ушаг кими рәсмијјәтчилик ојуну ојнамагдыр, биабырчы рәсмијјәтчилик ојунудур, ингилаба хәјанәтдир.

Үсјан олмадан һакимијјәти әлә алмаг мүмкүн дејилдирсә, *дәрһал үсјана башламаг* лазымдыр. Чох ола биләр ки, мәһз инди үсјан олмадан һакимијјәти әлә алмаг мүмкүндүр: мәсәлән, Москва Совети дәрһал һакимијјәти әлә алыб өзүнү (Питер Совети илә бирликдә) һөкумәт е'лан едә биләр. Москвада гәләбә тә'мин едилмишдир вә вурушачаг бир кәс јохдур. Питердә бир гәдәр көзләмәк олар. Һөкумәтин көрәчәји бир иш јохдур вә она ничат јохдур, о тәслим олачагдыр.

Чүнки Москва Совети һакимијјәти, банклары, фабрикләри, «Русское Слово»ну әлә алмагла, нәһәнк бир зәмин вә күввә әлдә едир, бүтүн Русија гаршысында тәшвигат апарараг мәсәләни белә гоја биләр: әкәр бонапартчы Керенски тәслим оларса (тәслим олмаса да, биз ону девирәрик), биз *сабаһ сүлһ* тәклиф едәрик. *Дәрһал торпаг* кәндлиләрә верилир, *дәрһал* дәмирјолчулара вә почта гуллугчуларына күзәшт едиләр вә и. а.

Питердән «башламаг» мәчбури дејилдир. Әкәр Москва ган ахытмадан «башласа», она һөкмән: 1) чәбһәдә орду өз рәғбәти илә јардым көстәрәр, 2) кәндлиләр һәр јердә јардым көстәрәрләр, 3) донанма вә фин гошунлары *Питер үзәринә кәлир.*

Әкәр Керенскинин Питер јахынлығында һәтта бириики сүвари гошун корпусу вардырса, о јенә дә тәслим олмаға мәчбурдур. Питер Совети Москва совет һөкүмәти ленинә тәшвигат апарараг көзләјә биләр. Шүар

беләдир: Советләрә һакимијјәт, кәндлиләрә торпаг, халглара сүлһ, ачлара чөрәк.

Гәләбә тә'мин едиләр вә онда доггуз һалда демәк олар ки, гансыз тә'мин едиләр.

Көзләмәк—ингилаб гаршысында чинајәтдир.

Саламларла *Н. Ленин*

1917-чи ил октјабрын 1(14)-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1921-чи илдә Н. Ленинин (В. Улјановун) Әсәрләри күллијјатында XIV чилдин II һиссәсиндә чап едилмишдир

Макинада јазылмыш сурәтиндән чап олунур

ОКТЈАБРЫН 8-дә ПЕТЕРБУРГ ТӘШКИЛАТЫНЫН КОНФРАНСЫНДА МӘ'РУЗӘ ҮЧҮН, ЊАБЕЛӘ ГӘТНАМӘ ҮЧҮН ВӘ ПАРТИЈА ГУРУЛТАЈЫНА СЕЧИЛӘНЛӘРӘ ТАПШЫРЫГ ҮЧҮН ТЕЗИСЛӘР[110]

ПАРЛАМЕНТГАБАҒЫНДА ПАРТИЈАНЫН ИШТИРАКЫ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР

1) «Парламентгабағында» вә ја «Демократик шурада», јахуд «Республика шурасында» бизим партијамызын иштирак етмәси ашкар бир сәһвдир вә ингилаби-пролетар јолундан кери чәкилмәкдир.

2) Објектив вәзијјәт белә дир ки, өлкәдә Керенскинин бонапартчы һөкумәтинә гаршы, шүбһәсиз, ингилаб јүксәлмәкдәдир (кәндли үсјаны, ордуда вә милли груплар арасында һөкумәтә гаршы наразылыг вә мүнагишәнин артмасы, дәмирјолчуларла вә почт гуллугчулары илә мүнагишә, сечкиләрдә сазишчи меншевикләрин вә есерләрин там ифласы вә с.).

Ингилабын белә јүксәлдији бир шәраитдә, халгы алдатмаг үчүн гондарылмыш сахта бир парламентә кетмәк—халгын алдадылмасыны асанлашдырмаг демәкдир, ингилаб һазырланмасы ишини *чәтинләшдирмәк,* һакимијјәт уғрунда вә һөкумәти девирмәк уғрунда мүбаризә кими ән вачиб вәзифәдән халгын диггәтини вә партијанын гүввәләрини јајындырмаг демәкдир.

3) Буна көрә дә партија гурултајы парламентгабағындан партијамызын үзвләрини кери чағырмалы, ону бојкот етмәли, бу серетеличи «Булыкин Думасыны» говмаг үчүн халгы өз гүввәләрини һазырламаға чағырмалыдыр.

«БҮТҮН ҺАҠИМИЈЈӘТ СОВЕТЛӘРӘ» ШҰАРЫ ҺАҚҚЫНДА

1. Ингилабда болшевикләрин бүтүн јарымиллик ишы, меншевикләрин вә есерләрин «сазишчилијинә» вә бу партијаларын Советләри наггалханаја дөндәрмәләринә көрә онлара гаршы болшевикләрин бүтүн тәнгиди болшевикләрдән бу шұара вичданла, марксистчәсинә гәти риајәт етмәји тәләб едир; тәәссүф ки, партијанын јухарыларында тәрәддүдләр, һакимијјәт уғрундакы мүбаризәдән санки «горхмаг», бу мүбаризәни гәтнамәләрлә, протестләр вә гурултајларла әвәз етмәјә чалышмаг мејли көрүнүр.

2. Һәр ики ингилабын, истәр 1905-чи ил, истәрсә 1917-чи ил ингилабынын бүтүн тәчрүбәси, һабелә болшевикләр партијасынын бүтүн гәрарлары, узун илләрдән бәри опун бүтүн сијаси бәјанатлары ондан ибарәтдир ки, фәһлә вә әскәр депутатлары Совети јалныз бир үсјан органы, јалныз ингилаби һакимијјәт органы олмаг е'тибарилә реал бир шејдир. Бу вәзифәдән кәиарда Советләр һөкмән күтләләрин руһ дүшкүнлүјүнә, лагејдлијинә, үмидсизлијинә сәбәб олан бош бир ојунчагдыр, чүнки гәтнамәләрин вә протестләрин сонсуз тәкрар едилмәси тамамилә гануни олараг күтләләрин зәһләсини төкмүшдүр.

3. Хүсусилә инди, сечмә гошунларын көмәји илә Керенскинин јатырмагда олдуғу кәндли үсјаны өлкәдә јајылдығы бир заманда, кәнддә һәтта һәрби тәдбирләрин дә ачыгдан-ачыға Мүәссисләр мәчлиси сечкиләринин гондарылмасы вә сахталашдырылмасы тәһлүкәсини доғурдуғу бир заманда, Алманијада иш донанмада үсјан дәрәчәсинә чатдығы бир заманда, инди болшевикләрин Советләри үсјан органына чевирмәкдән имтина етмәси кәндлиләрә дә, бејнәлхалг сосиалист ингилабы ишинә дә хәјанәт оларды.

4. Советләрин һакимијјәти әлә алмасы вәзифәси мүвәффәгијјәтли үсјан вәзифәсидир. Буна көрә дә күтләләрә онларын вәзифәләрини изаһ етмәк үчүн вә онларын әһвали-руһијјәсини дүзкүн нәзәрә алараг, Керенски һөкумәтини девирмәкдән өтрү вахты дүзкүн

сечмәк үчүн партијанын бүтүн ән јахшы күввәләри фабрикләрә вә казармалара көндәрилмәлидир.

Бу вәзифәни һөкмән Советләр гурултајы илә әлагәләндирмәк, буну һәмин гурултаја табе етмәк—әввәлчәдән үсјанын вахтыны тә'јин етмәклә, һөкумәт тәрәфиндән гошунларын һазырланмасыны асанлашдырмагла, јалныз үсјан етмиш пролетариатын өз күчү илә һәлл едә биләчәји мәсәләни куја Советләр гурултајынын «гәтнамәси» васитәсилә һәлл етмәк мүмкүн олмасы кими бир хүлја илә күтләләри јолдан аздырмагла, *үсјан ојуну ојнамаг* демәкдир.

5. Конститусија хүлјаларына вә Советләр гурултајына бәсләнән үмидләрә гаршы мүбаризә етмәк лазымдыр, һөкмән ону «көзләмәк» кими гондарма бир фикирдән әл чәкмәк, бүтүн күввәләри үсјанын лабүдлүјүнү күтләләрә изаһ етмәјә вә ону һазырламаға чәлб етмәк лазымдыр. Болшевикләрин әлиндә һәр ики пајтахт Совети олдуғу һалда, бу вәзифәдән имтина едәрәк, Керенски һөкумәти тәрәфиндән Мүәссисләр мәчлиси чағырылмасы илә *(јә'ни* Мүәссисләр мәчлисинин сахталашдырылмасы илә) разылашмагла онлар «һакимијјәт Советләрә» шүары һаггындакы өзләринин тәблиғатыны бош бир ибарәјә чевирәр вә ингилабчы пролетариат партијасы олмаг е'тибарилә өзләрини сијаси чәһәтдән рүсвај едәрдиләр.

6. Ипди, Москвадакы сечкиләрдә сәсләрин $49^1/_2$ фаизи болшевикләрә верилдији вә сол есерләр тәрәфиндән онлара јардым едилдији, ишдә артыг чохдан јардым едилдији бир шәраитдә өлкәдә шүбһәсиз, чохлуг болшевикләр тәрәфиндә олдуғу бир заманда бу хүсусилә доғрудур.

«ҺАКИМИЈЈӘТ СОВЕТЛӘРӘ» ҺАГГЫНДАКЫ ГӘТНАМӘЈӘ ГЕЈД

«Һакимијјәт Советләрә» һаггындакы тезисләрдән һәр шеји чап етмәмәк олар, лакин мүзакирә едилмәси үчүн там мәтбуат азадлығы олмајан вә ја дүшмәнләр гаршысына чыхарыла билмәјән ән вачиб вә ән мүһүм мәсәләләрин *партија мүзакирәсиндән вә күтләләрә изаһ едилмәсиндән имтина едиләрсә,* бу, пролетариа-

тын авангарды илә партијанын әлагәсини итирмәсинә бәрабәр олар.

МҮӘССИСЛӘР МӘҹЛИСИНӘ НАМИЗӘДЛӘРИН СИЈАһЫСЫ һАГГЫНДА

Мәркәзи Комитә тәрәфиндән е'лан олунмуш намизәдләр сијаһысы биабырчасына тәртиб едилмишдир вә ән кәскин протест верилмәсини тәләб едир. Чүнки кәндли Мүәссисләр мәҹлисиндә дөрд вә ја бешгат артыг фәһлә олмасы лазымдыр, чүнки тәкчә онлар кәндли депутатлары илә јахын вә сых әлагәјә кирә биләрләр. Һабелә бизим партијамыза лап бу јахынларда гошулмуш вә аз сынанмыш шәхсләрдән (Ларин кими) дедикчә чох намизәдләр олмасына да әсла јол верилә билмәз. МК сијаһыны әввәлчә партијада ајлар узуну ишләмәләри лазым кәлән намизәдләрлә долдурараг мәнсәбпәрәстлик үчүн, Мүәссисләр мәҹлисиндә јер тутмаға чан атанлар үчүн гапылары тајбатај ачыр. Сијаһыја тә'чили сурәтдә јенидән бахмаг вә ону тәсһиһ етмәк лазымдыр.

«МҮӘССИСЛӘР МӘҹЛИСИНӘ НАМИЗӘДЛӘРИН СИЈАһЫСЫ һАГГЫНДА» ТЕЗИСӘ ГЕЈД

Өз-өзлүјүндә ајдындыр ки, межрајончулар[111] ичәрисиндән бизим партијамызын *хәтти илә* пролетар ишиндә олдугча аз сынанмыш, мәсәлән, Тротски кими намизәдә гаршы кимсә мүбаһисә етмәзди, чүнки, биринчиси, Тротски гајыдыб кәлән кими бејнәлмиләлчи мөвгеји тутмушдур; икинчиси, межрајончулар ичәрисиндә бирләшмәк уғрунда мүбаризә апармышдыр; үчүнчүсү, ағыр ијул күнләриндә өз вәзифәси јүксәклијинә галхды вә ингилабчы пролетариат партијасынын сәдагәтли тәрәфдары олду. Ајдындыр ки, буну сијаһыја дахил едилмиш бир чох дүнәнки партија үзвләри барәсиндә демәк олмаз.

Хүсусилә Ларинин ирәли сүрүлмәси (өзү дә Петровскидән, Крыленкодан вә башгаларындан габагда...) биабырчылыгдыр. Ларин һәлә мүһарибә заманы *шовинистләрә көмәк едир,* Исвеч гурултајында *онла-*

рын тәрәфиндән чыхыш едир, Петербург фәһләләринә вә һәрби-сәнаје комитәләрини онларын бојкот етмәсинә гаршы јалан шејләр чап олунмасына көмәк едирди. Мүһарибә заманы Ларин ингилабадәк өзүнү бир дәфә дә бејнәлмиләлчилик уғрунда чарпышан бир *мүбариз* кими көстәрмәмишдир. Ларин Русијаја кәлдикдән сонра узун заман меншевикләрә көмәк едир вә бизим партијамыза һәтта мәтбуатда да, Алексински руһунда ләјагәтсиз һүчумлар едирди. Ларин өзүнүн «сычрајышлары» илә мәшһурдур: онун фәһлә гурултајы һаггында вә есерләрлә бирләшмәк һаггында китабчасыны хатырлајын.

Әлбәттә, Ларин бизим партијамыза өзүнү ислаһ етмәк арзусу илә дахил олсајды, буну хатырлатмаг лазым кәлмәзди. Лакин ону партијаја дахил олдугдан бир-ики һәфтә сонра Мүәссисләр мәчлисинә кечирмәк—бу, *ишдә* бизим партијамызы да Авропа партијаларынын әксәријјәти кими бир мурдар мәнсәбпәрәстләр төвләсинә чевирмәк демәкдир*.

Кәндлиләрлә јахындан, сых, мәһрәманә *јахынлашмаг* Мүәссисләр мәчлиси дахилиндә чидди иш олачагдыр. Буна һәјатча кәндлиләрә јахын олан анчаг фәһләләр јарајыр. Мүәссисләр мәчлисинә натигләри вә әдәбијјатчылары долдурмаг, тапданмыш оппортунизм вә шовинизм јолу илә кетмәк демәкдир. Бу, «III Интернасионала» лајиг дејилдир.

1917-чи ил сентјабрын 29-у илә октјабрын 4-у (октјабрын 12-си илә 17-си) арасында јазылмышдыр

1921-чи илдә Н. Ленинин (В. Улјановун) Әсәрләри күллиҹјатында XIV чилдин II һиссәсиндә натамам шәкилдә чап едилмишдир

Илк дәфә там шәкилдә макинада јазылмыш сурәтиндән чап олунур

---

* М. Н. Покровскинин намизәдлији нечә? 1907-чи илдә о болшевикләрдән ајрылмышды вә илләр узуну кәнарда иди. О гајыдыб тамамилә бизә тәрәф кәлсәјди, јахшы оларды. Лакин буну әввәлчә узун мүддәт ишлә сүбут етмәк лазымдыр.

ПИТЕР ШӘҺӘР КОНФРАНСЫНА МӘКТУБ

ГАПАЛЫ ИЧЛАСДА ОХУНМАГ ҮЧҮН

Јолдашлар! Ичазә верин, конфрансын диггәтини сијаси вәзијјәтин сон дәрәчә чидди олдуғуна чәлб едим. Мән јалныз шәнбә күнү сәһәр чыхан гәзетләрдәки мә'лумата әсаслана биләрәм. Бу мә'лумат исә мәсәләни белә гојмаға мәчбур едир:

Езел алманлар тәрәфиндән тутулан заман үмумијјәтлә инкилис донанмасының, һабелә инкилис суалты гајыгларының тамамилә фәалијјәтсиз галмасы, һөкумәтин Питердән Москваја көчмәк планы илә әлагәдар олараг, буну сүбут етмирми ки, Питери алманлара вермәк вә *бу јоллa* рус ингилабыны боғмаг һаггында рус империалистләри илә инкилис империалистләри арасында, Керенски илә инкилис-франсыз капиталистләри арасында *гәсд* бағланмышдыр?

Мәним фикримчә буну сүбут едир.

Гәсд бәлкә билаваситә олмаса да, бә'зи корнилов чулар (Маклаков, башга кадетләр, «битәрәф» рус милјонерләри вә с.) васитәсилә бағланмышдыр, лакин бүтүн бунлар мәсәләнин маһијјәтини гәтијјән дәјишдирмир.

Нәтичә ајдындыр:

Е'тираф едилмәлидир ки, јахын кәләчәкдә Керенски һөкумәти пролетарлар вә әскәрләр тәрәфиндән девирилмәсә, ингилаб мәһв едилмиш олар. Үсјан мәсәләси нөвбәти мәсәлә олараг гаршыја гојулур.

Керенски һөкумәтини девирмәк уғрунда шиддәтли, сон, гәти мүбаризәнин һөкмән зәрури олдуғу идејасыны фәһлә вә әскәрләрә чатдырмаг үчүн бүтүн гүввәләри сәфәрбәрлијә алмаг лазымдыр.

Москвалы јолдашлара мүрачиәт едәрәк онлары инандырмаг лазымдыр ки, дәрһал сүлһ тәклиф етмәк вә Русијаны гәсддән хилас етмәк үчүн Москвада һакимијјәт әлә алынмалы, Керенски һөкүмәти деврилмиш е'лан олунмалы вә Москвада фәһлә депутатлары Совети Русијада Мүвәггәти һөкүмәт е'лан едилмәлидир. Москвада үсјан мәсәләсини гој москвалы јолдашлар нөвбәти мәсәлә кими гаршыја гојсунлар.

Октјабрын 8-дә Һелсингфорсда Шимал рајону әскәр депутатлары Советләринин вилајәт гурултајынын[112] чағырылмасындан истифадә етмәк лазымдыр ки, (нүмајәндәләр Питердән кечиб кери гајыдаркән) онлары үсјан тәрәфинә чәкмәк үчүн бүтүн гүввәләр сәфәрбәрлијә алынсын.

Партијамызын МК-сына белә бир хаһиш вә тәклифлә мүрачиәт едилмәлидир ки, парламентгабағындан болшевикләрин чыхыб кетмәсини сүр'әтләндирсин вә Керенскинин башга өлкәләрин империалистләри илә гәсдини күтләләр арасында ифша етмәк үчүн, үсјан *вахтыны* дүзкүн сечмәкдән өтрү үсјан һазырланмасы үчүн бүтүн гүввәләри сәрф етсин.

P. S. Һөкүмәтин Питердән чыхыб кетмәси әлејһинә Петроград Совети *әскәр* бөлмәсинин гәтнамәси[113] көстәрди ки, Керенскинин гәсд дүзәлтдијинә әскәрләр арасында да јәгинлик *артмагдадыр*. Бу *доғру* фикри мөһкәмләтмәк вә әскәрләр арасында тәшвигат апармаг үчүн бүтүн гүввәләри топламаг лазымдыр.

* *
*

Мән ашағыдакы гәтнамәни гәбул етмәји тәклиф едирәм:

«Конфранс, һамынын е'тираф етдијинә көрә, сон дәрәчә ағыр олан индики вәзијјәти мүзакирә едәрәк, ашағыдакы фактлары мүәјјән едир:

1. Инкилис донанмасы сон дәрәчә гәрибә шәкилдә там фәалијјәтсиз галдығы һалда вә Мүвәггәти һөкүмәтин Питердән Москваја көчмәк планы илә әлагәдар олараг, алман донанмасынын һүчум әмәлијјаты белә

бир бөјүк шүбһә доғурур ки, Керенски һөкүмәти (вә ја, фәрги јохдур, онун архасында дуран рус империалистләри) Питери алманлара тәслим верәрәк *бу јолла* ингилабы боғмаг һаггында инкилис-франсыз империалистләри илә гәсд һазырламышдыр.

2. Бу шүбһәләр сон дәрәчә мөһкәмләнир вә бела һалларда тамамилә еһтимал едилә биләр, чүнки:

биринчиси, ордуда чохдан бәри белә бир әгидә мөһкәмләнмәкдәдир вә мөһкәмләнмишдир ки, чар кенераллары ордуја хәјанәт етмишләр, Корниловун вә Керенскинин кенераллары да хәјанәт едирләр (хүсусилә Риганын тәслим верилмәси);

икинчиси, инкилис-франсыз буржуа мәтбуаты Советләрә гаршы азғынлыг дәрәчәсинә чатан өз гудуз нифрәтини вә һәр һансы бир ган баһасына да олса Советләри мәһв етмәјә һазыр олдуғуну кизләтмир;

үчүнчүсү, Керенски, кадетләр, Брешковскаја, Плеханов вә бу кими сијасәтчиләр истәр-истәмәз инкилис-франсыз империализминин әлиндә бир аләт олмушлар, рус ингилабынын јарымиллик тарихи буну тамамилә сүбут етмишдир;

дөрдүнчүсү, «Русија һесабына» Инкилтәрәнин Алманија илә сепарат сүлһ бағламасы һаггында тә'кидлә јајылан үстүөртүлү шајиәләр сәбәбсиз јерә мејдана чыха билмәзди;

бешинчиси, үмумијјәтлә Керенскијә рәғбәт бәсләјән «Дело Народа» вә «Известия» кими гәзетләрин дә бәјанатындан көрүндүјү кими, Корнилов гәсдинин бүтүн шәраити сүбут етди ки, корниловчулуг һадисәсиндә Керенскинин тамамилә әли вардыр. Керенски ән тәһлүкәли корниловчу олмуш вә олмагдадыр; Керенски корниловчулуғун Родзјанко, Клембовски, Маклаков вә с. бу кими башчыларыны кизләтмишдир.

Конфранс буну әсас тутураг һесаб едир ки, Питерин мүдафиәси һаггында Керенскинин вә она јардым едән буржуа гәзетләринин бүтүн һај-күјү башдан-баша јалан вә ријакарлыгдыр вә Питердән көчмәк планыны кәскин сурәтдә писләмиш олан Петроград Советинин әскәри бөлмәси тамамилә һаглыдыр;—сонра, Питери

мүдафиә етмәк вә ингилабы хилас етмәк үчүн, һөкүмәтин виҹданлы олдуғуна тагәтдән дүшмүш ордунун јәгинлик һасил етмәси вә дағынтыја гаршы мүбаризәјә (меншевик-есер МИК јанында Игтисади шө'бәнин дә е'тираф етдијинә көрә) әнкәл төрәдән капиталистләр әлејһинә ингилаби тәдбирләр васитәсилә чөрәк, палтар вә ајаггабы әлдә етмәси шүбһәсиз вә гәти зәруридир.

Буна көрә дә конфранс билдирир ки, јалныз Керенски һөкүмәтинин вә онунла бирликдә гондарма Республика шурасынын деврилмәси вә онун ингилаби фәһлә вә кәндли һөкүмәти илә әвәз едилмәси:

а) кәндлиләрин үсјанының јатырмаг әвәзиндә, кәндлиләрә торпаг верә биләр;

б) дәрһал әдаләтли сүлһ тәклиф едә биләр вә белә ликлә дә бүтүн бизим ордумузда һәгигәтә инам доғура биләр;

в) ордуну чөрәклә, палтар вә ајаггабы илә тә'мин етмәк үчүн вә дағынтыја гаршы мүбаризә үчүн капиталистләрә гаршы ән гәти ингилаби тәдбирләр көрә биләр.

Конфранс МК-дан тә'кидлә хаһиш едир ки, халга зидд вә тәһкимчи Керенски һөкүмәтини девирмәк үчүн фәһлә, әскәр вә кәндлиләрин лабүд олан үсјанына рәһбәрлик мәгсәди илә бүтүн тәдбирләри көрсүн.

Конфранс гәрара алыр ки, бу гәтнамәјә гошулмаг уғрунда вә тезликлә үмуми үсјан галдырмаг вә Керенскини девирмәк васитәсилә сүлһә, Петрограды вә ингилабы хилас етмәјә, торпағы кәндлиләрә вә һакимијәти Советләрә вермәјә јол ачмаг лазым кәлмәси уғрунда тәшвигат апармаг үчүн дәрһал Һелсингфорса, Выборга, Кронштадта, Ревелә, Питердән чәнубдакы гошун һиссәләринә вә Москваја нүмајәндә һеј'әтләри көндәрилсин».

1917-чи ил октјабрын 7(20)-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1924-чү илдә чап едилмишдир

Макинада јазылмыш сурәтиндән чап олунур

ПАРТИЈА ПРОГРАМЫНЫН НӘЗӘРДӘН КЕЧИРИЛМӘСИНӘ ДАИР

1917-чи ил октјабрын 6—8-дә (19—21-дә) јазылмышдыр

1917-чи илин октјабрында «Просвещение» журналынын 1—2-чи №-синдә чап едилмишдир
Имза: Н. Ленин

Журналын мәтниндән чап олунур

Партијанын, Русија сосиал-демократ фәһлә (болшевикләр) партијасынын Мәркәзи Комитә тәрәфиндән октјабрын 17-нә чағырылан тә'чинли гурултајынын күндәлијиндә партија програмынын нәзәрдән кечирилмәси мәсәләси гојулмушдур. Һәлә апрелин 24—29-дакы конфранс[114] буну нәзәрдән кечирмәјин лазым кәлдији һаггында гәтнамә гәбул едәрәк, 8 бәнддә бунун истигамәтини көстәрмишдир*. Сонра Питердә** вә Москвада*** нәзәрдән кечирмәјә һәср олунмуш бир китабча чыхды, Москвада чыхан «Спартак» журналынын 10 август тарихли 4-чү №-синдә исә Н. И. Бухарин јолдашын бу мөвзуја һәср олунмуш мәгаләси дәрч едилди.

Москвалы јолдашларын мүлаһизәләрини нәзәрдән кечирәк.

I

«Јахынлашмагда олан сосиалист ингилабы илә әлагәдар олараг империализмә вә империалист мүһарибәләри дөврүнә гијмәт верилмәси» (апрелин 24—29-дакы конфрансын гәтнамәсиндә § 1) лазым кәлдијини һамылыгла гәбул едән болшевикләр үчүн партија

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 444—445. *Ред.*

** «Партија програмынын нәзәрдән кечирилмәсинә даир материаллар». Н. Ленинин редакторлуғу вә мүгәддимәси илә. «Прибой» нәшријаты, 1917.

*** «Партија програмынын нәзәрдән кечирилмәсинә даир материаллар». В. Милјутинин, В. Соколниковун, А. Ломовун, В. Смирновун мәгаләләри мәчмуәси. РСДФП Москва Сәнаје Рајону Вилајәт Бүросунун нәшри, 1917.

програмыны нәзәрдән кечирәркән әсас мәсәлә јени програмы тәртиб етмәк үсулу мәсәләсидир. Көһнә програма империализмин сәчијјәләндирилмәсини әлавә етмәк лазымдырмы (мән Питердә чыхан китабчада бу рә'ји мүдафиә етмишәм), јохса көһнә програмын бүтүн мәтнини дәјишдирмәк лазымдыр. (Апрел конфрансында јаранмыш олан бөлмә бу рә'ји сөјләмишдир вә москвалы јолдашлар буну мүдафиә едирләр.) Партијамыз үчүн мәсәлә һәр шејдән әввәл бу чүр гојулмушдур.

Әлимиздә ики лајиһә вардыр: бири, мәним тәклиф етдијим лајиһә көһнә програмы империализмә характеристика вермәклә тамамлајыр*. В. Соколников јолдаш тәрәфиндән тәклиф едилән вә үч нәфәрдән ибарәт комиссијанын (Апрел конфрансында јаранмыш бөлмә тәрәфиндән сечилән комиссијанын) гејдләринә әсасланан дикәр лајиһәдә програмын бүтүн үмуми һиссәси јенидән ишләнир.

Бөлмәнин көстәрдији јенидән ишләнмә планынын нәзәри чәһәтдән доғру олмадығы фикрини мән дә сөјләмәли олмушам (јухарыда көстәрилән китабчада, сәһ. 11**). Инди јол. Соколниковун лајиһәсиндә бу планын јеринә јетирилмәсинә нәзәр салаг.

Јол. Соколников бизим програмымызын үмуми һиссәсини 10 һиссәјә бөлмүш вә һәр бир һиссәјә вә ја һәр бир абзаса ајрыча нөмрә гојмушдур (Москвада чыхан китабчанын 11—18-чи сәһифәләринә бах). Мүвафиг јери тапмағы охучу үчүн асанлашдырмагдан өтрү биз дә бу нөмрәләрдән истифадә едәчәјик.

Индики програмын биринчи абзасы ики чүмләдән ибарәтдир. Биринчисиндә дејилир ки, мүбадиләнин инкишафы нәтичәсиндә фәһлә һәрәкаты бејнәлхалг һәрәкат олмушдур. Икинчисиндә дејилир ки, Русија сосиал-демократијасы өзүнү үмумдүнја пролетариат ордусу дәстәләриндән бири һесаб едир. (Сонра, икинчи абзасда бүтүн сосиал-демократларын үмуми сон мәгсәдиндән данышылыр.)

Јол. С. икинчи чүмләни дәјишдирмәдән сахлајыр,

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 32-чи чилд, сәһ. 155—157, 167—169. *Ред.*
** Јенә орада, сәһ. 161—163. *Ред.*

биринчисини исә јени чүмлә илә әвәз едәрәк, мүбадиләнин инкишафына «капитал ихрачыны» вә пролетариатын мүбаризәсинин «дүнја сосиалист ингилабына» кечмәсини дә әлавә едир.

Дәрһал мәнтигсизлик алыныр, *мөвзулар* долашдырылыр, програмы гурмағын ики *типи* гарышдырылыр. Ики шејдән биридир: *ја бүтөвлүкдә* империализми сәчијјәләндирмәкдән башламаг лазымдыр,—онда тәкчә «капитал ихрачыны» ајырыб көтүрмәк олмаз вә онда *икинчи* абзасда буржуа чәмијјәтинин «инкишаф кедишинин» тәһлилини Јол. С.-нын етдији кими көһнә шәкилдә сахламаг олмаз. Ја да програм гурмаг типини дәјишдирмәдән сахламаг лазымдыр, јә'ни әввәлчә изаһ етмәк лазымдыр ки, нәјә көрә бизим һәрәкатымыз бејнәлхалг һәрәкат олмушдур, онун үмуми сон мәгсәди нәдән ибарәтдир, буржуа чәмијјәтинин «инкишаф кедиши» нә јолла бу мәгсәдә кәтириб чатдырыр.

Јол. С.-нын програм гурмасынын мәнтигсиз, гејри ардычыл олдуғуну әјани көстәрмәк үчүн көһнә програмын әввәлини бүтөвлүкдә верәк:

«Мүбадиләнин инкишафы мәдәни дүнјанын бүтүн халглары арасында елә бир сых әлагә јаратмышдыр ки, пролетариатын бөјүк азадлыг һәрәкаты бејнәлхалг һәрәкат олмалы иди вә артыг чохдан бејнәлхалг һәрәкат олмушдур».

Јол. С. бурада ики чәһәтдән наразыдыр: 1) програмда мүбадиләнин инкишафындан бәһс едиләркән көһнәлмиш «инкишаф дөврү» тәсвир олунур; 2) «мәдәни» сөзүнүн гаршысында јол. С. нида ишарәси гојур вә гејд едир ки, «метрополија илә мүстәмләкә арасындакы сых әлагә» биздә «нәзәрә алынмамышдыр».

Јол. С. «Протексионизм, көмрүк мүһарибәләри, империалист мүһарибәләри пролетар һәрәкатынын әлагәсини гырармы?»—дејә сорушур вә чаваб верир: «Әкәр бизим програмын мәтнинә инансаг—гырар, чүнки мүбадиләнин јаратдығы әлагәни гырыр».

Доғрусу, чох гәрибә тәнгиддир. Нә протексионизм, нә дә көмрүк мүһарибәси мүбадиләни «гырмыр», јалныз бунун мүвәггәти олараг шәклини дәјишир, јахуд бир

јердә арасыны кәсәрәк башга јердә буну давам етдирир. Һазыркы мүһарибә нәтичәсиндә мүбадилә гырылмамышдыр, о јалныз бә'зи јерләрдә чәтинләшмиш, башга јерләрә көчүрүлмүшдүр, мүбадилә бир дүнја әлагәси кими *галмышдыр*. Буну вексел мәзәннәләри ән әјани сурәтдә сүбут едир. Бу биринчиси. Икинчиси, јол. С.-нын лајиһәсиндә охујуруг: «мәһсулдар гүввәләрин инкишафы вә бунун да әмтәә мүбадиләси вә капитал ихрачы әсасында бүтүн халглары дүнја тәсәррүфатына чәлб етмәси» вә и. а. Империалист мүһарибәси мүбадиләнин арасыны кәсдији кими, капитал ихрачынын да (бир јердә, мүвәггәти олараг) арасыны кәсир; демәли, С. јолдашын «тәнгиди» *онун өзүнү* дә батил едир.

Үчүнчүсү, сөһбәт (көһнә програмда) фәһлә һәрәкатынын нәјә көрә *«чохдан»* бејнәлхалг һәрәкат *«олмасындан»* кедирди. Шүбһәсиз, бу һәрәкат капитализмин јүксәк мәрһәләси олан капитал ихрачындан әввәл бејнәлхалг һәрәкат олмушдур.

Јекун: јол. С. империализмин тә'рифинин *бир парчасыны* (капитал ихрачыны) ачыгча *јерсиз* әлавә етмишдир.

Сонра, «мәдәни дүнја» сөзләри С. јолдашын хошуна кәлмир, чүнки онун фикринчә, бу сөзләр мүстәмләкәләри унудан, динч, аһәнкдар бир шеји көстәрир.

Мәһз әксинә. Програмда «мәдәни дүнјадан» данышыларкән, *гејри*-аһәнкдарлыг, гејри-мәдәни өлкәләр олмасы (бу ки *фактдыр)* көстәрилир, С. јолдашын лајиһәсиндә исә *хејли артыг дәрәчәдә аһәнкдарлыг* әмәлә кәлир, чүнки садәчә «бүтүн халгларын дүнја тәсәррүфатына чәлб олунмасындан» бәһс олунур!! Елә бил бүтүн халглар дүнја тәсәррүфатына *бәрабәр сурәтдә* чәлб едилмишләр! Елә бил мәһз «дүнја тәсәррүтына чәлб олунмаг» *зәмининдә* «мәдәни» халгларла гејри-мәдәни халглар арасында *әсарәт* мүнасибәтләри олмамышдыр!

С. јолдашын дедикләри бәһс едилән һәр ики мөвзуда көһнә програмы ачыгча *писләшдирмишдир*. Бејнәлхалглыг онун дедикләриндә *чох зәиф* гејд едилмишдир. Бејнәлхалглығын *чохдан,* малиҹјә капиталы

дөврүндән хејли әввәл јарандығыны көстәрмәк бизим үчүн чох вачыбдыр. Онун дедикләриндә мүстәмләкәләрә мүнасибәт мәсәләсиндә *даһа чох* «аһәнкдарлыг» әмәлә кәлир. Фәһлә һәрәкатынын һәләлик, тәәссүф ки, *јалныз* мәдәни өлкәләри әһатә етмәси кими шүбһәсиз бир факт һаггында сусмаг исә бизә әсла јарашмаз.

Әкәр јол. С. мүстәмләкәләрин истисмар едилмәсини *даһа* ајдын шәкилдә көстәрмәји тәләб етсәјди, мән мәмнуниҹјәтлә онунла разылашмаға һазыр олардым. Бу доғрудан да империализм анлајышларынын *мүһүм* тәркиб һиссәсидир. Лакин јол. С.-нын тәклиф етдији мәһз биринчи абзасда бу барәдә бирчә ишарә дә јохдур. Онун дедикләриндә империализм анлајышынын мүхтәлиф тәркиб һиссәләри һәм ардычыллыға, һәм дә ајдынлыға зидд олараг, мүхтәлиф јерләрә *сәпәләнмишдир*.

Белә сәпәләнмә вә белә ардычылсызлыг үзүндән јол. С.-нын *бүтүн* лајиһәсинин нә гәдәр нөгсанлы олдуғуну биз индичә көрәчәјик.

II

Гој охучу көһнә програмын мүхтәлиф абзасларында *мөвзуларын* әлагәси вә ардычыллығына үмуми бир нәзәр салсын (абзаслар С. јолдашын нөмрәләри илә верилир):

1) Фәһлә һәрәкаты чохдан бејнәлхалг һәрәкат олмушдур. Биз онун дәстәләриндән биријик.

2) Һәрәкатын сон мәгсәди буржуа чәмиҹјәтинин инкишаф кедиши илә мүәјјән олунур. Башланғыч нөгтә истеһсал васитәләри үзәриндә хүсуси мүлкиҹјәт вә пролетарларын тәсәррүфатсызлығыдыр.

3) Капитализмин артмасы. Хырда истеһсалчыларын сыхышдырылыб арадан чыхарылмасы.

4) Истисмарын артмасы (гадын әмәји, еһтијат ордусу вә с.).

5) Бөһранлар.

6) Техниканын тәрәггиси вә бәрабәрсизлијин артмасы.

7) Пролетарларын мүбаризәсинин артмасы. Капитализми сосиализм илә әвәз етмәјин мадди шәртләри.

8) Пролетариатын сосиал инҝилабы.

9) Онун үчүн шәрт пролетариат диктатурасыдыр.

10) Партијанын вәзифәси сосиал инҝилаб уғрунда пролетариатын мүбаризәсинә рәһбәрлик етмәкдир.

Мән даһа бир мөвзу әлавә едирәм:

11) Капитализм белә бир јүксәк мәрһәләјә (империализм) чатмышдыр вә инди пролетар инҝилабы дөврү башланмышдыр.

Бунунла С. јолдашын лајиһәсиндә *мөвзуларын*—мәтндәки ајры-ајры дәјишикликләрин дејил, мәһз мөвзуларын—сырасыны, һабелә *империализм һаггында онун әлавә етдији мөвзуну* мүгајисә едир:

1) Фәһлә һәрәкаты бејнәлхалг һәрәкатдыр. Биз онун дәстәләриндән биријик. (Капитал ихрачы, дүнја тәсәррүфаты, мүбаризәнин дүнја инҝилабына кечмәси әлавә едилмишдир, јә'ни империализмин тә'рифиндән бир парча әлавә едилмишдир.)

2) Һәрәкатын сон мәгсәди буржуа чәмијјәтинин инкишаф кедиши илә мүәјјән олунур. Башланғыч нөгтә: истеһсал васитәләри үзәриндә хүсуси мүлкијјәт вә пролетарларын тәсәррүфатсызлығыдыр. (Ортада: күдрәтли банклар вә синдикатлар, дүнја иннисарчы иттифаглары әлавә едилмишдир, јә'ни империализмин тә'рифинин башга бир парчасы әлавә едилмишдир.)

3) Капитализмин артмасы. Хырда истеһсалчыларын сыхышдырылыб арадан чыхарылмасы.

4) Истисмарын артмасы (гадын әмәји, еһтијат ордусу, јаделли фәһләләр вә с.).

5) Бөһранлар вә мүһарибәләр. Империализмин тә'рифиндән: «дүнјаны бөлүшдүрмәк тәшәббүсләри» кими даһа бир парча әлавә едилмишдир; иннисарчы иттифаглар вә капитал ихрачы бир даһа тәкрар едилмишдир; малијјә капиталы сөзләринә мө'тәризәдә белә бир изаһат әлавә едилмишдир: «банк капиталынын сәнаје капиталы илә говушмасы мәһсулу».

6) Техниканын тәрәггиси вә бәрабәрсизлијин артмасы. Империализмин тә'рифиндән даһа бир парча әлавә едилмишдир: баһалыг, милитаризм. Иннисарчы иттифаглар бир даһа тәкрар едилмишдир.

7) Пролетарларын мүбаризәсинин артмасы. Капи-

тализми сосиализм илә әвәз етмәјин мадди шәртләри. Ортада: «инһисарчы капитализм» сөзләрини бир даһа тәкрар едән вә бәнкларла синдикатлар тәрәфиндән иҹтимаи тәнзим апараты һазырландығыны вә с. көстәрән бир әлавә верилмишдир.

8) Пролетариатын сосиал ингилабы. (Әлавә едилир ки, бу ингилаб малијјә капиталынын һөкмранлығыны арадан галдыраҹагдыр.)

9) Пролетариат диктатурасы онун үчүн шәртдир.

10) Партијанын вәзифәси сосиал ингилаб уғрунда пролетариатын мүбаризәсинә рәһбәрлик етмәкдир. (Ортада белә бир әлавә вардыр ки, бу ингилаб күнүн нөвбәти вәзифәси олмагдадыр.)

Мәним зәннимҹә, бу мүгајисәдән ајдын олур ки, мәһз С. јолдашын лајиһәсиндә әлавәләр «механики» характердәдир (бә'зи јолдашлар бундан еһтијат едирдиләр). Империализмин тә'рифинин мүхтәлиф парчалары мүхтәлиф бәндләрә әсла ардычыл олмадан, тамамилә алабәзәк шәкилдә сәпәләнмишдир. Империализм һаггында үмуми вә бүтөв бир тәсәввүр алынмыр. Тәкрарлар һәддиндән чохдур. Көһнә әсас сахланмышдыр. Програмын көһнә үмуми планы сахланмышдыр: көстәрилир ки, һәрәкатын «сон мәгсәди» мүасир бурҗуа ҹәмијјәтинин характери вә *онун инкишаф кедиши илә* «мүәјјән олунур». Лакин мәһз «инкишаф кедиши» *алынмамышдыр,* империализмин тә'рифләринин чох заман јерсиз верилән парчалары алынмышдыр.

Икинчи абзасы көтүрәк. јол. С. бу абзасын әввәлини вә ахырыны дәјишдирмәдән сахламышдыр; әввәлиндә дејилир ки, истеһсал васитәләри аз мигдар адама мәхсусдур, ахырында исә дејилир ки, әһалинин әксәријјәти пролетарлар вә јарымпролетарлардыр. *Ортада* ј. С. белә бир хүсуси чүмлә әлавә едир ки, «ахырынчы ијирми беш ил әрзиндә капиталистләсинә тәшкил олунмуш истеһсалын барәсиндә билаваситә вә ја долајы сәрәнҹам гүдрәтли» банкларын, трестләрин вә и. а. «әлинә кечмишдир».

Бу фикир хырда *тәсәррүфатларын ири тәсәррүфатлар тәрәфиндән сыхышдырылыб арадан чыхарылмасы* фикриндән *әввәл* верилмишдир!! Чүнки бу фикир јал-

ныз *үчүнчү* абзасда верилир. Лакин ахы, трестләр мәһз хырда тәсәррүфатларын ири тәсәррүфатлар тәрәфиндән белә сыхышдырылыб арадан чыхарылмасы просесинин ән јүксәк вә лап сонра әмәлә кәлән тәзаһүрүдүр. Әввәлчә трестләрин мејдана чыхмасындан, сонра исә хырда тәсәррүфатларын ири тәсәррүфатлар тәрәфиндән сыхышдырылыб арадан чыхарылмасындан данышмаг ағласығандырмы? Мәкәр бунунла мәнтиги ардычыллыг позулмурму? Бәс онда трестләр һарадан мејдана кәлмишдир? Мәкәр нәзәри јанлышлыг мејдана чыхмырмы? Сәрәнчам нечә вә нәјә көрә онларын әлинә «кечмишдир»? Әввәлчә хырда тәсәррүфатларын ири тәсәррүфатлар тәрәфиндән сыхышдырылыб арадан чыхарылмасыны ајдынлашдырмадан буну баша дүшмәк олмаз.

Үчүнчү абзасы көтүрәк. Бурада мөвзу хырда мүәссисәләрин ири мүәссисәләр тәрәфиндән сыхышдырылыб арадан чыхарылмасыдыр. Бурада да ј. С. әввәлини (ири мүәссисәләрин әһәмијјәтинин артмасы) вә ахырыны (хырда истеһсалчылар сыхышдырылыб арадан чыхарылыр) сахлајыр, ортада исә әлавә едир ки, ири мүәссисәләр «истеһсал вә тәдавүлүн там бир сыра ардычыл мәрһәләләрини бирләшдирән чох бөјүк организмләр һалында бирләшир». Лакин бу әлавә артыг башга бир мөвзуја—јә'ни: истеһсал васитәләринин тәмәркүзләшмәсинә вә капитализм тәрәфиндән әмәјин ичтимаиләшдирилмәсинә, капитализмин сосиализм илә әвәз едилмәси үчүн мадди шәртләр јаранмасына һәср едилмишдир. Көһнә програмда бу мөвзу јалныз једдинчи абзасда тәһлил едилмишдир.

Јол. С. бу үмуми планы сахлајыр. О да капитализмин сосиализм илә әвәз едилмәси үчүн мадди шәртләрдән данышыр, *анчаг 7-чи абзасда* бәһс едир. О да бу 7-чи абзасда истеһсал васитәләринин тәмәркүзләшмәси вә әмәјин ичтимаиләшдирилмәси фикрини сахлајыр!

Белә чыхыр ки, хүсуси олараг тәмәркүзләшмәјә һәср олунмуш үмуми, бүтөв, там параграфдан бир нечә параграф *әввәл* тәмәркүзләшмә һаггында гырыгкәсик бир фикир әлавә едилмишдир. Бу сон дәрәчә

мәнтигсизликдир вә бизим програмымызын кениш күтләләр тәрәфиндән баша дүшүлмәсини јалныз чәтинләшдирә биләр.

III

С. јолдаш програмын бөһранлардан бәһс едән бешинчи абзасыны «үмумән дәјишдирир». О һесаб едир ки, көһнә програм «садәлик хатиринә нәзәри чәһәтдән нөгсанлыдыр» вә «Марксын бөһранлар нәзәријјәсиндән узаглашыр».

Јол. С. күман едир ки, көһнә програмда ишләдилмиш олан «ифрат истеһсал» сөзү бөһранларын «изаһ едилмәси үчүн әсас» көтүрүлүр вә «белә бир бахыш бөһранлары изаһ едиркән фәһлә синфинин кифајәт гәдәр истеһлак етмәмәсини әсас тутан Родбертусун нәзәријјәсинә даһа чох ујғун кәлир».

Јолдаш С. тәрәфиндән белә нәзәри сәһв ахтармаг тәшәббүсләринин нә дәрәчәдә мүвәффәгијјәтсиз олдуғуну, бурада нә гәдәр *сүн'и сүрәтдә* Родбертуса иснад верилдијини көһнә мәтнин јол. С. тәрәфиндән тәклиф едилән мәтнлә мүгајисәсиндән асанлыгла көрмәк олар.

Көһнә мәтндә (4-чү абзасда) «техники тәрәггн», фәһләләрин истисмар дәрәчәсинин артмасы, фәһләләрә олан тәләбатын нисбәтән азалмасы көстәрилдикдән *сонра* дејилир: «Буржуа өлкәләри дахилиндә *белә бир* вәзијјәт вә и. а. даим даһа чох мигдарда истеһсал едилән әмтәәләрин сатылмасыны кетдикчә даһа чох чәтинләшдирир. Бөһранларда... вә дурғунлуг дөврләриндә... өзүнү көстәрән *тәкрар истеһсал*... лабүд нәтичәдир».

Ајдындыр ки, бурада тәкрар истеһсал һеч дә «изаһ етмәк үчүн әсас» көтүрүлмүр, јалныз бөһранларын вә дурғунлуг дөврләринин әмәлә кәлмәси *тәсвир олунур*. јол. С.-нын лајиһәсиндә бу сөзләри охујуруг:

«Мәһсулдар гүввәләрин бу зиддијјәтли формаларда,—бурада истеһсал шәраити истеһлак шәраити илә, капиталын реаллашдырылмасы шәраити капитал јығымы шәраити илә тоггушур.—баш верән вә јалныз мәнфәәт ардынча гачмагдан доған инкишафынын

лабуд нәтичәси олараг кәскин сәнаје бөһранлары вә депрессијалар баш верир, бу да даим даһа чох мигдарда анархија шәклиндә истеһсал едилән әмтәәләрин сатышынын дајанмасы демәкдир».

Јол. С. ејни шеји демишдир, чүнки «даһа чох мигдарда» истеһсал едилән әмтәәләрин «сатышынын дајанмасы» мәһз *тәкрар истеһсалдыр.* Јол. С. һеч бир јанлышлығы олмајан бу сөздән әбәс јерә горхур. Јол. С. әбәс јерә јазыр ки, «тәкрар истеһсал» әвәзиндә «бурада ејни дәрәчә вә даһа артыг һаглы олараг натамам истеһсал јазмаг олар» (Москвада чыхан китабча, сәһ. 15).

Бујурун, «даим даһа чох мигдарда истеһсал едилән» «әмтәәләрин сатышынын дајанмасыны» «натамам истеһсал» адландырын көрәк! Буну һеч чүр едә билмәзсиниз.

Родбертусчулуг һеч дә «тәкрар истеһсал» сөзүнү ишләтмәкдә дејилдир (јалныз бу сөз капитализмин ән дәрин *зиддијјәтләриндән* бирини *дүрүст тәсвир едир),* бөһранлары фәһлә синфинин *јалныз* кифајәт гәдәр истеһлак етмәмәси илә изаһ етмәкдәдир. Лакин көһнә програмда бөһранлар бунунла изаһ *едилмир.* Һәмин програмда «буржуа» өлкәләри «дахилиндә *елә бир* вәзијјәтдән» бәһс олунур ки, бу да бундан габаг, әввәлки абзасда көстәрилмишдир вә «техники тәрәггидән», «фәһләләрин чанлы әмәјинә олан тәләбатын нисбәтән азалмасындан» ибарәтдир. Бунунла јанашы олараг көһнә програмда «үмумдүнја базарында кәскинләшмәкдә олан рәгабәтдән» бәһс олунур.

Бурада јығым шәраити илә реаллашдырма шәраитинин тоггушмасы һаггында мәһз *әсас* чәһәт көстәрилмиш, һәм дә хејли *ајдын* көстәрилмишдир. Јол. С. сәһвән дүшүндүјү кими, бурада нәзәриҗҗә «садәлик хатиринә» «дәјишдирилмәмишдир», ајдын вә садә шәрһ едилмишдир; бу исә үстүнлүкдүр.

Әлбәттә, бөһранлар һаггында чилдләрлә әсәр јазмаг олар, јығым шәраитини даһа конкрет шәкилдә тәһлил етмәк олар, *истеһсал васитәләринин* ролу, истеһсал васитәләри шәклиндә олан изафи дәјәрин вә дәјишән капиталын истеһлак шејләри шәклиндә олан сабит

капитала мүбадилә олунмасы, јени ихтиралар нәтичәсиндә сабит капиталын гијмәтдән дүшмәси вә илахыр вә саирә һаггында данышмаг олар. Ахы јол. С. да бунлары вермәјә чалышмыр!! Програмын онун тәрәфиндән куја дүзәлдилмәси јалныз ашағыдакылардан ибарәтдир:

1) О, 4-чү абзасдан 5-чи абзаса, техники тәрәгги вә саирәнин көстәрилмәсиндән бөһранлара кечмәк планыны сахлајараг, *«белә бир* вәзијјәт» сөзләрини атмагла, һәр ики абзас арасындакы *әлагәни зәифләтмишдир.*

2) О, истеһсал шәраитинин истеһлак шәраити илә вә реаллашдырма шәраитинин јығым шәраити илә тоггушмасы һаггында нәзәри чәһәтдән курултулу ибарәләр әлавә етмишдир, бу ибарәләр јанлыш дејилдир, лакин бунларда јени бир фикир јохдур, чүнки әввәлки абзасда мәһз бу барәдә әсас фикир даһа ајдын дејилмишдир.

3) О, «мәнфәәт ардынча гачмағы» әлавә едир— програм үчүн аз јарарлы олан бу ифадә бурада јәгин ки, мәһз «садәлик *хатиринә»* ишләдилмишдир, чүнки *ејни фикир* һәм «реаллашдырма шәраити» сөзләри илә, һәм дә «әмтәә» истеһсалы вә с. сөзләрлә бир нечә дәфә ифадә едилмишдир.

4) О, «дурғунлуг» сөзүнү «депрессија» сөзү илә әвәз едир; буну әвәз етмәк јерсиздир.

5) О, көһнә мәтнә «анархија шәклиндә» сөзүнү әлавә едир («даим даһа чох мигдарда анархија шәклиндә истеһсал едилән әмтәәләр»). Бу әлавә нәзәри чәһәтдән доғру дејилдир, чүнки әкәр Ерфурт програмынын лајиһәсиндә ишләдилән вә Енкелс тәрәфиндән е'тираз едилән ифадә көтүрүләрсә, мәһз «анархија» вә «план олмамасы» трестләри сәчијјәләндирмир*.

Јол. С.-нын дедикләри белә бир шәкил алмышдыр:

«...Әмтәәләр даим даһа чох мигдарда анархија шәклиндә истеһсал едилир. Капиталист иттифагларынын (трестләрин вә с.)

* Енкелс Ерфурт програмынын лајиһәсиндәки «хүсуси истеһсал» вә «планауғунлуг јохлугу» ифадәләрини тәнгид етмиш вә јазмышдыр- «әкәр биз сөһмдар чәмијјәтләриндән башга сәнаје саһәләрини инһисара алараг бунларын үзәриндә һөкмранлыг едән трестләрә кечсәк, бурада төкчә хүсуси истеһсал дејил, һабелә планауғунлуг јохлугу да гуртарыр[115].

истеһсалы мәһдудлашдырараг, бөһранлары арадан галдырмаг тәшәббүсләри боша чыхыр» вә и. а...

Лакин әмтәәләри мәһз трестләр анархија шәраитиндә *дејил,* учота әсасән истеһсал едир. Трестләр *нәинки* јалныз истеһсалы «мәһдудлашдырыр». Онлар бөһранлары арадан галдырмаға *тәшәббүс* етмирләр, трестләр тәрәфиндән бу чүр «тәшәббүсләр» ола билмәз. Јол. С.-нын дедикләриндә бир сыра јанлышлыг вардыр. Белә демәк лазым иди: трестләр әмтәәләри анархија шәраитиндә дејил, учота әсасән истеһсал етсәләр дә, капитализмин јухарыда көстәрилән вә трестләр олдуғу шәраитдә дә давам едән хассәләри үзүндән бөһранлар јенә дә арадан галхмыр. Трестләр исә ән бөјүк јүксәлиш вә еһтикар дөврләриндә «әндазәдән чыхмамаг» мә'насында истеһсалы мәһдудлашдырырса, онда бунунла онлар олса-олса ән ири мүәссисәләри сахлајырлар, буна бахмајараг бөһранлар баш верир.

Бөһранлар мәсәләси һаггында дејиләнләрин һамысыны јекунлашдырдыгда, белә бир нәтичә алырыг ки, јол. С.-нын лајиһәси көһнә програмы *јахшылашдырмыр.* Әксинә јени лајиһәдә дүрүст олмајан чәһәтләр вардыр. Көһнәсини дүзәлтмәк лазым кәлмәси сүбут едилмәмишдир.

IV

Јол. С. империалист характерли мүһарибәләр мәсәләсиндә ики чәһәтдән нәзәри јанлышлыға јол верир.

Әввәлән, о индики, һазыркы мүһарибәјә гијмәт вермир. О дејир ки, империализм дөврү империалист мүһарибәләри доғурур. Бу доғрудур вә буну програмда демәк, әлбәттә, лазым иди. Лакин бу аздыр. Бундан әлавә, демәк лазымдыр ки, мәһз 1914—1917-чи илләрдәки индики мүһарибә империалист мүһарибәсидир. «Спартак» адлы алман групу 1915-чи илдә алманча нәшр едилән өз «тезисләриндә» белә бир мүддәа ирәли сүрмүшдү ки, империализм дөврүндә милли мүһарибәләр *ола билмәз*[116]. Бу ачыгча јанлыш мүддәадыр, чүнки империализм милләтләрә едилән зүлмү кәскинләшдирир, буна көрә дә милли үсјанлар вә милли

мүһарибәләр нәинки мүмкүндүр вә көзләнилә биләр, һәтта ачыгча лабүддүр (үсјанларла мүһарибәләр арасында фәрг гојмаг чәһдләри боша чыхмаға мәһкум оларды).

Марксизм һәр бир ајрыча мүһарибәјә конкрет мә'лумат әсасында сөзсүз дүрүст гијмәт верилмәсини тәләб едир. Үмуми мүлаһизәләр васитәсилә индики мүһарибә мәсәләсинин үзәриндән кечмәк нәзәри чәһәтдән дә доғру дејилдир, әмәли чәһәтдән дә јол верилмәздир, чүнки оппортунистләр бунун архасында кизләнәрәк өзләри үчүн јол ачыб дејирләр: үмумијјәтлә империализм империалист мүһарибәләри дөврүдүр, лакин *бу* мүһарибә *һеч дә тамамилә* империалист мүһарибәси олмамышдыр (мәсәлән, Каутски белә мүһакимә јеридирди.)

Икинчиси, јол. С. «бөһранлары вә мүһарибәләри» үмумијјәтлә капитализмин вә хүсусилә ән јени капитализмин бир вәһид тәшкил едән ики чығырдашы кими *бирләшдириб* әлагәләндирир. Москвада чыхан китабчанын 20—21-чи сәһифәләриндә, јол. С.-нын лајиһәсиндә бөһранларын вә мүһарибәләрин белә бирләшдирилмәси *үч дәфә* тәкрар едилмишдир. Бурада мәсәлә јалныз програмда тәкрарлар олмасынын арзу едилмәмәсиндә дејилдир. Бурада мәсәлә принсипиал чәһәтдән јанлышлыг олмасындадыр.

Мәһз тәкрар истеһсал формасында вә ја јол. С. тәкрар истеһсал сөзүнү бир кәнара атырса, «әмтәәләрин сатышынын дајанмасы» формасында бөһранлар *јалныз* капитализмә хас олан һадисәдир. Мүһарибәләр исә һәм гулдарлыг, һәм дә тәһкимчилик тәсәррүфат системинә хасдыр. Империалист мүһарибәләри дә һәм гулдарлыг зәмининдә (Романын Карфакенә гаршы мүһарибәси һәр ики тәрәфдән империалист мүһарибәси иди), һәм орта әсрләрдә, һәм дә тичарәт капитализми дөврүндә олмушдур. Мүһарибә едән *һәр ики* тәрәфин гәнимәти бөлүшдүрмәк үстүндә, «кимин даһа чох зүлм вә ја талан етмәси» үстүндә вурушараг, башга өлкәләрә вә ја халглара зүлм етдији һәр бир мүһарибәни империалист мүһарибәси адландырмамаг олмаз.

Әкәр биз јалныз ән јени капитализмин, јалныз империализмин империалист мүһарибәләри доғурмасындан данышырыгса, бу әдаләтлидир, чүнки капитализмин *әввәлки* мәрһәләсиндә, азад рәгабәт мәрһәләси вә ја инһисарчы капитализмдән әввәлки мәрһәләдә Гәрби Авропада әсасән *милли* мүһарибәләр олмушдур. Лакин әввәлки мәрһәләдә империалист мүһарибәләринин гәтијјән олмадығыны сөјләмәк һеч дә доғру олмаз, бу *јенә дә* империалист мүһарибәләри олан «мүстәмләкә мүһарибәләрини» унутмаг демәк олар. Бу биринчиси.

Икинчиси исә, бөһранлары вә мүһарибәләри мәһз *бирләшдирмәк* доғру дејилдир, чүнки бу һадисәләр тамамилә мүхтәлиф характерли һадисәләрдир, мүхтәлиф тарихи мәншәли, синфи мә'насы мүхтәлиф олан һадисәләрдир. Мәсәлән, ј. С. өз лајиһәсиндә дедији кими, белә демәк олмаз: «Бөһранлар да, мүһарибәләр дә өз нөвбәсиндә хырда истеһсалчылары даһа чох вар-јохдан чыхарыр, муздлу әмәјин капиталдан асылылығыны даһа чох артырыр...». Чүнки капиталистләр синфинә гаршы муздлу фәһләләрин мүбаризәси кедишиндә муздлу әмәји капиталдан азад етмәк уғрунда мүһарибәләр *мүмкүндүр,* јалныз иртичачы империалист мүһарибәләри дејил, ингилаби мүһарибәләр дә мүмкүндүр. «Мүһарибә» бу *вә ја* башга синфин «сијасәтинин давамыдыр»; һәр бир синфи чәмијјәтдә, һәм гулдарлыг чәмијјәтиндә, һәм тәһкимчилик чәмијјәтиндә, һәм дә капитализм чәмијјәтиндә залым синифләрин сијасәтини давам етдирән мүһарибәләр олмушдур, һабелә мәзлум синифләрин сијасәтини давам етдирән мүһарибәләр олмушдур. Ејни сәбәбә көрә, јол. С.-нын дедији кими, белә демәк олмаз: «бөһранлар вә мүһарибәләр көстәрир ки, капитализм системи мәһсулдар гүввәләрин инкишаф формасындан бу гүввәләр үчүн бир әнкәлә чеврилир».

Һазыркы империалист мүһарибәси өз иртичачылығы вә өз ағырлығы илә күтләләри ингилабиләшдирир вә ингилабы сүр'әтләндирир, бу доғрудур, буну демәк лазымдыр. Империализм дөврү үчүн *типик* олан үмумијјәтлә империалист мүһарибәләри һаггында да бу доғру олар вә буну демәк мүмкүндүр. Лакин үмумиј-

јәтлә һәр чүр «мүһарибәләр» һаггында буну демәк олмаз, сонра да бөһранлары вә мүһарибәләри һеч чүр әлагәләндирмәк олмаз.

V

Бүтүн болшевикләрин јекдил гәрарына көрә јени програмда һәр шејдән әввәл ајдынлашдырылыб гијмәтләндирилмәси лазым кәлән ән башлыча мәсәләјә инди јекун вурмалыјыг. Бу *империализм* һаггында мәсәләдир. Јол. Соколников буна тәрәфдардыр ки, ону, нечә дејәрләр, парча-парча ајдынлашдырыб гијмәтләндирмәк даһа әлверишлидир, империализмин мүхтәлиф әламәтләри програмын мүхтәлиф параграфлары арасында бөлүшдүрүлмәлидир; мәним фикримчә, империализм һаггында дејилмәси лазым кәлән һәр шеји бир јерә топлајараг, буну програмын ајрыча бир параграфында вә ја ајрыча бир һиссәсиндә етмәк даһа әлверишлидир. Инди партија үзвләринин гаршысында һәр ики лајиһә вардыр вә гурултајда гәрар чыхарылачагдыр. Лакин биз јол. Соколниковла бу барәдә тамамилә шәрикик ки, империализм һаггында демәк лазымдыр, буна көрә дә империализми *нечә* ајдынлашдырыб гијмәтләндирмәк лазым кәлмәси барәсиндә фикир ајрылыглары олуб-олмадығыны нәзәрдән кечирмәк галыр.

Јени програмын ики лајиһәсини бу бахымдан мүгајисә едәк. Мәним лајиһәмдә империализмин беш башлыча фәргләндиричи әламәти көтүрүлмүшдүр: 1) капиталистләрин иннһисарчы иттифаглары; 2) банк капиталынын сәнаје капиталы илә говушмасы; 3) башга өлкәләрә капитал ихрачы; 4) дүнјанын артыг бөлүшдүрүлүб гуртармасы; 5) дүнјанын игтисади чәһәтдән бејнәлмиләл трестләр тәрәфиндән бөлүшдүрүлмәси. («Партија програмынын нәзәрдән кечирилмәсинә даир материаллардан» сонра чыхмыш олан «Империализм капитализмин ән јени мәрһәләсидир» адлы китабчамда 85-чи сәһифәдә империализмин бу беш фәргләндиричи әламәти верилмишдир*.) Биз јол. Со-

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 27-чи чилд, сәһ. 424—426. *Ред.*

колниковун лајиһәсиндә әслиндә һәмин беш әсас әламәти көрүрүк, беләликлә дә партијамызда империализм мәсәләсиндә, көзләнилдији кими, көрүнүр, чох мүкәммәл бир принсипиал һәмрә'јлик әмәлә кәлир, чүнки бу мәсәлә һаггында партијамызын һәм шифаһи, һәм дә мәтбуат васитәсилә апардығы әмәли тәшвигат артыг чохдан, ингилабын лап әввәлиндән һәмин әсас мәсәләдә бүтүн болшевикләр арасында там һәмрә'јлик олдуғуну көстәрмишдир.

Һәр ики лајиһә арасында империализмә тә'риф верилмәси вә онун характеристикасында *ифадә* фәргләринин нәдән ибарәт олдуғуну нәзәрдән кечирмәк галыр. Һәр ики лајиһәдә капитализмин әслиндә нә замандан е'тибарән империализмә кечмәсиндән данышмаг мүмкүн олдуғу конкрет сурәтдә көстәрилир вә тәсәррүфат инкишафына верилән бүтүн гијмәтин дүрүст вә тарихән доғру олмасы үчүн, бунун көстәрилмәсинин зәрури олдуғу әлејһинә чәтин ки, мүбаһисә етмәк олсун. Јол. С. дејир: «сон ијирми беш ил әрзиндә»; мән исә дејирәм: «тәгрибән XX әсрин әввәлләриндән». Империализм һаггында индичә ситат кәтирилән китабчада (мәсәлән, 10—11-чи сәһифәләрдә*) картелләри вә синдикатлары хүсуси олараг өјрәнән бир игтисадчынын вердији белә бир мә'лумат көстәрилмишдир ки, Авропада картелләрин *там* гәләбәсинә доғру дөнүш нөгтәси 1900—1903-чү илләрдәки бөһран олмушдур. Буна көрә дә мәним фикримчә, «сон ијирми беш ил әрзиндә» демәкдәнсә, «тәгрибән XX әсрин әввәлләриндән» демәк даһа дүрүст олар. Бу бир дә она көрә даһа доғру олар ки, истәр индичә көстәрдијим мүтәхәссис, истәрсә дә үмумијјәтлә Авропа игтисадчылары ән чох Алманијаја аид мә'луматлара әсасланырлар, Алманија исә картелләрин әмәлә кәлмәси просесиндә башга өлкәләри *өтүб кечмишдир.*

Сонра. Инһисарлар һаггында мәним лајиһәмдә дејилир: «капиталистләрин инһисарчы иттифаглары һәлледичи әһәмијјәт газанмышдыр». С. јолдашын лајиһәсиндә инһисарчы иттифаглар һаггындакы фикирләр *бир нечә дәфә* тәкрар едилмишдир, лакин бүтүн

* Бах: Әсәрләри, 3-чү нәшри, 27-чи чилд, сәһ. 347—349. *Ред.*

бу фикирләрдән јалныз бири нисбәтән мүәјјәндир, бу да ашағыдакыдыр:

«...Сон ијирми беш ил әрзиндә капиталистчәсинә тәшкил олунмуш истеһсал барәсиндә билаваситә вә ја долаjы сәрәнчам өз араларында бирләшмиш олан, бир овуч малијjә капиталы магнатларынын рәһбәрлик етдиjи дүнја иннһисарчы иттифаглары jаратмыш олан күдрәтли банкларын, трестләрин вә синдикатларын әлинә кечмишдир».

Мәним фикримчә, бурада һәддиндән чох «тәшвигат» вардыр, jә'ни програма дәхли олмаjан чәһәтләр «садәлик хатиринә» програма дахил едилмишдир. Гәзет мәгаләләриндә, нитгләрдә, садә диллә jазылан китабчаларда «тәшвигат» зәруридир, лакин партијанын програмы игтисади чәһәтдән дүрүст олмалы вә артыг бир шеj вермәмәлидир. Иннһисарчы иттифагларын «һәлледичи әһәмијjәт» газанмасы, мәним фикримчә, ән дәгигдир вә бунунла һәр шеj дејилмиш олур. Һалбуки j. С.-нын лајиһәсиндән верилән абзасда нәинки чохлу артыг шеj вардыр, һәмчинин белә бир ифадә нәзәри чәһәтдән шүбһәлидир: «капиталистчәсинә тәшкил олунмуш истеһсал барәсиндә сәрәнчам». Jалныз капиталистчәсинә тәшкил олунмушму? Jох. Бу чох зәифдир. Һәм дә гәтиjjән капиталистчәсинә тәшкил *едилмәмиш* олан истеһсал: хырда сәнәткарлар, кәндлиләр, мүстәмләкәләрдә олан хырда памбыг истеһсалчылары вә саирә вә саирә банклардан вә үмумиjjәтлә малијjә капиталындан асылы олмушлар. Әкәр биз үмумиjjәтлә «үмумдүнја капитализминдән» данышсаг (бурада исә jанлышлыға jол вермәдән jалныз бундан данышмаг олар), онда биз иннһисарчы иттифагларын «һәлледичи әһәмијjәт» газанмасыны демәклә, бу һәлледичи әһәмијjәтә табе олмагдан *һеч бир* истеһсалчыны кәнар етмирик. Иннһисарчы иттифагларын тә'сирини «капиталистчәсинә тәшкил олунмуш истеһсалла» мәһдудлашдырмаг доғру дејилдир.

Сонра, С. jолдашын лајиһәсиндә банкларын ролу һаггында ejни шеj ики дәфә дејилмишдир: бир дәфә индичә мисал кәтирдиjимиз абзасда, икинчи дәфә исә бөһранлар вә мүһарибәләр һаггындакы абзасда; бу-

рада белә бир тә'риф верилир: «малијјә капиталы (банк капиталынын сәнаје капиталы илә говушмасы мәһсулу)». Мәним лајиһәмдә дејилир: «олдугча тәмәркүзләшмиш олан банк капиталы сәнаје капиталы илә говушмушдур». Програмда буну бир дәфә демәк кифајәтдир.

Үчүнчү әламәт: «јад өлкәләрә капитал ихрачы чох бөјүк мигјасда инкишаф етмишдир» (мәним лајиһәмдә белә дејилмишдир). Јол. С.-нын лајиһәсиндә бир дәфә садәчә «капитал ихрачынын» көстәрилдијини көрүрүк, икинчи дәфә дә тамамилә башга бир мүнасибәтлә «ихрач едилиб үстәлик мәнфәәт ахтаран капиталын тәтбиг едилдији... јени өлкәләр» һаггында данышылыр. Бурада үстәлик мәнфәәтин вә јени өлкәләрин көстәрилмәсини дүзкүн һесаб етмәк чәтиндир, чүнки һабелә Алманијадан Италијаја, Франсадан Исвечрәјә вә с. капитал ихрачы инкишаф етмишдир. Империализм дөврүндә көһнә өлкәләрә дә капитал ихрач едилмәјә башланмышдыр, һәм дә бундан мәгсәд тәкчә *үстәлик* мәнфәәт дејилдир. Јени өлкәләр һаггында доғру олан фикир үмумијјәтлә капитал ихрачы һаггында доғру дејилдир.

Дөрдүнчү әламәт—Һилфердингин «тәсәррүфат әразиси уғрунда мүбаризә» адландырдығы шејдир. Бу ад дәгиг *дејилдир,* чүнки тәсәррүфат әразиси уғрунда мүбаризәнин *әввәлки* формаларындан мүасир империализмин башлыча фәргини ифадә етмир. Белә бир әразі уғрунда антик Рома да мүбаризә едирди, XVI—XVIII әсрләрдәки Авропа дөвләтләри дә мүбаризә едиб мүстәмләкәләр тутурду, көһнә Русија да мүбаризә едиб Сибири тутмушду вә и. а. вә с. Мүасир империализмин фәрглəндиричи әламәти ондан ибарәтдир ки, (мәним програм лајиһәмдә дејилдији кими) «бүтүн дүнја әразиси ән зәнкин өлкәләр арасында артыг бөлүшдүрүлмүшдүр», јә'ни дөвләтләр арасында торпаг бөлкүсү гуртармышдыр. Мәһз бу сәбәбдән дә дүнјанын *јенидән бөлүшдүрүлмәси* уғрунда мүбаризә хүсусилә кәскинләшир, тоггушмалар хүсусилә кәскинләшир, бу да мүһарибәләрә кәтириб чыхарыр.

Јол. С.-нын лајиһәсиндә бу барәдә олдугча узун да-

нышылмышдыр вә нәзәри чәһәтдән чәтин ки, доғру олсун. Мән индичә онун ифадәсини мисал кәтирәчәјәм, лакин бу ифадәдә дүнјанын игтисади чәһәтдән бөлүшдүрүлмәси мәсәләси дә бир јерә гатылдығына көрә, әввәлчә империализмин бу ахырынчы, бешинчи әламәтинә дә тохунмаг лазым кәлир. Мәним лаҗиһәмдә бу әламәт белә ифадә едилмишдир:

«...Бејнәлмиләл трестләр арасында дүнјанын игтисади чәһәтдән бөлүшдүрүлмәси башланмышдыр». Сијасы игтисад вә статистиканын вердији мә'луматлар бундан артыг демәјә имкан вермир. Дүнјанын *бу чүр* бөлүшдүрүлмәси чох мүһүм бир просесдир, лакин бу просес һәлә јеничә башланмышдыр. Әрази бөлкүсү гуртардығына көрә, јә'ни рәгиблә мүһарибәләр апармадан ишғал етмәк үчүн «азад» торпаглар *галмадығына* көрә, дүнјанын *белә* бөлүшдүрүлмәси үстүндә, *јенидән бөлүшдүрмә* үстүндә империалист мүһарибәләри мејдана чыхыр.

Инди дә С. јолдашын ифадәсинә бахаг:

«Лакин капиталист мүнасибәтләринин һөкмранлыг саһәси бу мүнасибәтләрин јени-јени өлкәләрә кечмәси јолу илә арасы кәсилмәдән харичдә дә кенишләнир, бу өлкәләр капиталистләрин инһисарчы иттифаглары үчүн әмтәә базары, хаммал тәчһизатчысы олур вә ихрач едилиб үстәлик мәнфәәт ахтаран капиталын тәтбиг едилдији саһә олур. Малијјә капиталынын (банк капиталынын сәнаје капиталы илә говушмасы мәһсулу) ихтијарында олан күлли мигдар топланмыш изафи дәјәр күтләси дүнја базарына чыхарылыр. Милли мигјасда, бә'зән дә бејнәлхалг мигјасда тәшкил олунмуш күдрәтли капиталист иттифагларынын базарда һөкмранлыг уғрунда, даһа зәиф өлкәләрин әразисинә саһиб олмаг вә ја буну нәзарәт алтында сахламаг уғрунда, јә'ни бунлары мансыз сурәтдә әсарәтдә сахламаг үчүн үстүн һүгуг әлдә етмәк уғрунда рәгабәти лабүд сурәтдә ән варлы капиталист дөвләтләр арасында бүтүн дүнјаны бөлүшдүрмәк тәшәббүсләринә, үмуми фәлакәт, ифлас вә вәһшилик доғуран империалист мүһарибәләринә сәбәб олур».

Бурада бир сыра нәзәри јанлышлыглары өрт-басдыр едән һәддиндән чох сөз вардыр. Дүнјаны бөлүшдүрмәк «тәшәббүсләриндән» данышмаг олмаз, чүнки дүнја *артыг* бөлүшдүрүлмүшдүр. 1914—1917-чи илләр мүһарибәси дүнјаны« бөлүшдүрмәк тәшәббүсү» дејил,

артыг бөлүшдүрүлмүш олан дүнјаны *јенидән бөлүшдүрмәк уғрунда* мүбаризәдир. Капитализм үчүн мүһарибә лабүд олмушдур, чүнки мүһарибәдән бир нечә ил әввәл империализм дүнјаны, нечә дејәрләр көһнә гүввә өлчүләринә көрә *бөлүшдүрмүшдүр,* бунлары да мүһарибә «дүзәлдир».

Истәр мүстәмләкәләр уғрунда («јени өлкәләр» уғрунда) мүбаризә, истәрсә «даһа зәиф өлкәләрин әразисинә саһиб олмаг» уғрунда мүбаризә, бунларын һамысы империализмдән *әввәл* дә олмушдур. Мүасир империализм үчүн *башга бир шеј* сәчијјәвидир: бу да ондан ибарәтдир ки, XX әсрин әввәлләриндә бүтүн торпаглар бу вә ја башга дөвләт тәрәфиндән тутулмуш, бөлүшдүрүлмүшдү. Јалныз буна көрә дә «дүнја үзәриндә һөкмранлығын» *јенидән бөлүшдүрүлмәси* капитализм әсасында үмүмдүнја мүһрибәсиндән башга бир васитә илә ола билмәзди. «Капиталистләрин бејнәлхалг мигјасда тәшкил олунмуш иттифаглары» империализмдән *әввәл* дә вар иди: мүхтәлиф өлкәләрин капиталистләринин иштирак етдији һәр чүр сәһмдар чәмијјәти «капиталистләрин бејнәлхалг мигјасда тәшкил олунмуш иттифагыдыр».

Империализм үчүн, әввәлләр, XX әсрдән габаг *мөвчуд олмајан, башга бир шеј* сәчијјәвидир, јә'ни дүнјанын бејнәлмиләл трестләр арасында игтисади чәһәтдән бөлүшдүрүлмәси, өлкәләри бир сатыш саһәси олараг һәмин трестләрин *мүгавилә әсасында* бөлүшдүрмәси. С. јолдашын лајиһәсиндә мәһз бу чәһәт ифадә олунмамышдыр, беләликлә дә империализмин күчү һәгигәтдә олдуғундан *зәиф* көстәрилмишдир.

Нәһајәт, топланмыш чохлу *изафи дәјәрин* дүнја базарына чыхарылмасындан данышмаг нәзәри чәһәтдән доғру дејилдир. Бу, Прудонун реаллашдырма нәзәријјәсинә бәнзәјир, һәмин нәзәријјәјә көрә, капиталистләр һәм сабит капиталы, һәм дә дәјишән капиталы асанлыгла реаллашдыра биләрләр, лакин изафи дәјәри реаллашдыраркән чәтинлијә дүшүрләр. Ишдә капиталистләр тәкчә изафи дәјәри дејил, һабелә дәјишән капиталы вә сабит капиталы да чәтинлик чәкмәдән вә бөһранлар олмадан реаллашдыра билмәзләр. Тәкчә

топланмыш дәјәр дејил, һабелә дәјишән капиталы вә сабит капиталы тәкрар истеһсал едән дәјәр олан чохлу әмтәә дә базара чыхарылыр. Мәсәлән, мүбадилә васитәсилә фәһләләрин истеһлак шејләринә вә ја башга истеһсал васитәләринә (тахта-шалбан, нефт вә с.) дәјишдирилмәли олан чохлу релс вә ја дәмир дүнја базарына чыхарылыр.

VI

Биз Соколников јолдашын лајиһәсинин тәһлилини бунунла гуртарараг, онун тәклиф етдији вә мәним фикримчә, гәбул едилиб һәтта кенишләндирилмәси лазым кәлән чох гијмәтли бир әлавәни хүсусилә гејд етмәлијик. Бу да ондан ибарәтдир ки, о, техникн тәрәггидән вә гадын әмәји илә ушаг әмәјиндән истифадә олунмасынын артмасындан бәһс едән абзасда буну әлавә етмәји тәклиф едир: «һабелә кери галмыш өлкәләрдән кәтирилән өјрәдилмәмиш јаделли фәһләләрин әмәји дә» (тәтбиг едилир). Бу гијмәтли вә зәрури бир әлавәдир. Керидә галмыш өлкәләрдән олуб *даһа пис әмәк һаггы* алан фәһләләрин әмәјинин белә истисмар едилмәси мәһз империализм үчүн хүсусилә сәчијјәвидир. «Учуз» харичи фәһләләрин әмәјини һәдсиз вә һәјасызлыгла истисмар едәрәк, өз фәһләләринин дә бир һиссәсини нисбәтән јүксәк әмәк һаггы илә әлә алан империалист, зәнкин өлкәләрин *түфејлилији* мүәјјән дәрәчәјә гәдәр мәһз буна әсасланыр. «Даһа пис әмәк һаггы алан» сөзләрини, һабелә: «вә чох заман һүгугсуз олан» сөзләрини әлавә етмәк лазым иди, чүнки «мәдәни» өлкәләрин истисмарчылары башга јерләрдән кәтирилән харичи фәһләләрин һүгугсузлуғундан һәмишә истифадә едирләр. Буна тәкчә Алманијада рус фәһләләри, јә'ни Русијадан кәлән фәһләләрә мүнасибәтдә дејил, һабелә Исвечрәдә италијалылара мүнасибәтдә, Франсада испанијалылар вә италијалылара мүнасибәтдә вә и. а. даим тәсадүф олунур.

Мүстәмләкәләри вә зәиф милләтләри сојмаг васитәсилә түфејли кими варланан бир овуч ән зәнкин империалист дөвләтләрин ајрыча көстәрилмәсини бәлкә

дә, програмда даһа кәскин гејд етмәк, даһа ајдын ифадә етмәк әлверишли оларды. Бу, империализмин сон дәрәчә мүһүм бир хүсусијјәтидир, бу хүсусијјәт империалист сојғунчулуғуна мә'руз галан, нәһәнк империалистләр (мәсәлән Русија) тәрәфиндән бөлүшдүрүлмәк вә боғулмаг тәһлүкәси гаршысында олан өлкәләрдә бөјүк ингилаби һәрәкатын мејдана кәлмәсини мүәјјән дәрәчәдә асанлашдырыр вә әксинә, бир чох мүстәмләкәләри вә јад өлкәләри империалистчәсинә талајан, беләликлә дә өз әһалисинин (нисбәтән) чох бөјүк һиссәсини империалист гәнимәтинин бөлүшдүрүлмәсиндә *иштирак етдирән* өлкәләрдә бөјүк ингилаби һәрәкатын әмәлә кәлмәсини мүәјјән дәрәчәдә чәтинләшдирир.

Буна көрә дә мән өз лајиһәмин һеч олмазса сосиал-шовинизмә характеристика верилән јериндә (китабчанын 22-чи сәһифәси*) бир сыра башга өлкәләри ән зәнкин өлкәләрин истисмар етмәсинин әлавә олунмасыны тәклиф едәрдим. Лајиһәнин мүвафиг јери белә алынарды (јени әлавәләри курсивлә верирәм):

«Белә бир тәһриф, бир тәрәфдән, сосиал-шовинизм, сөздә сосиализм, ишдә шовинизм чәрәјанындан, *империалист мүһарибәсиндә* «өз» милли буржуазијасынын сојғунчулуг мәнафејинин мүдафиәсини, *һабелә мүстәмләкәләрин вә зәиф милләтләрин талан едилмәсиндән чох бөјүк кәлир көтүрән зәнкин милләтә мәнсуб вәтәндашларын имтијазлы мөвгејинин мүдафиәсини* «вәтәнин мүдафиәси» шүары илә пәрдәләмәкдән ибарәтдир. Белә бир тәһриф, дикәр тәрәфдән, ејни дәрәчәдә кениш јајылмыш олан «мәркәз» адлы бејнәлхалг чәрәјандан ибарәтдир вә и. а.»

«Империалист мүһарибәсиндә» сөзләрини әлавә етмәк мәтнин даһа дүрүст олмасы үчүн лазымдыр: «вәтәнин мүдафиәси»—мүһарибәјә һагг газандырмаг, онун гануни, әдаләтли олдуғуну е'тираф етмәк шүарындан башга бир шеј дејилдир. Мүһарибәләр чүрбәчүр олур. Ингилаби мүһарибәләр дә ола биләр. Буна көрә дә там дәгигликлә демәк лазымдыр ки, бурада сөһбәт мәһз империалист мүһарибәсиндән кедир. Бу

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 32-чи чилд, сәһ. 168—169. *Ред.*

нәзәрдә тутулур, лакин деди-годулара јол вермәмәк үчүн бунун нәзәрдә тутулмасы дејил, ачыг вә ајдын дејилмәси лазымдыр.

VII

Програмын үмуми вә ја нәзәри һиссәсиндән минимум програма кечирик. Бурада биз минимум програмы *тамамилә чыхармаг* һаггында Н. Бухарин вә В. Смирнов јолдашларын заһирән «чох радикал», лакин чох әсассыз олан бир тәклифини көрүрүк. Онлар дејирләр ки, програмы максимум програмла минимум програма бөлмәк «көһнәлмишдир», бир һалда сөһбәт сосиализмә кечмәкдән кедир, бөлкү нәјә лазымдыр. Һеч бир минимум програм олмасын, билаваситә сосиализмә кечид тәдбирләри програмы олсун.

Адлары чәкилән ики јолдашын тәклифи белә дир, лакин онлар нәдәнсә мүвафиг лајиһә тәклиф етмәк чәсарәтиндә олмамышлар (һалбуки партијанын ән јахын гурултајында партија програмынын нәзәрдән кечирилмәси мәсәләсинин күндәлијә дахил едилмәси бу јолдашлары белә бир лајиһә тәртиб етмәјә ачыгча мәчбур едирди). Ола биләр ки, заһирән «радикал» көрүнән тәклифин мүәллифләри өзләри гәтијјәтсизлик көстәрмишләр... Һәр нечә олса да, онларын рә'јини арашдырмаг лазымдыр.

Мүһарибә дағынты үзүндән бүтүн өлкәләр инһисарчы капитализмдән дөвләт-инһисар капитализминә доғру кетмәјә мәчбурдур. Објектив вәзијјәт белә дир. Лакин ингилаб шәраитиндә, ингилаб заманы дөвләт инһисар капитализми *билаваситә* сосиализмә кечир. Ингилаб шәраитиндә сосиализмә доғру кетмәдән ирәли кетмәк олмаз,—мүһарибә вә ингилабын јаратдығы објектив вәзијјәт белә дир. Бизим Апрел конфрансымыз бу вәзијјәти нәзәрә алараг, «Советләр республикасы» (пролетариат диктатурасынын сијаси формасы) вә банкларын, синдикатларын миллиләшдирилмәси (сосиализмә доғру кечид тәдбирләри ичәрисиндә әсас тәдбир) шүарларыны ирәли сүрмүшдүр. Бу вахта гәдәр бүтүн болшевикләр өз араларында бир-бирләри

илә разы вә һәмрә'јдирләр. Лакин В. Смирнов вә Н. Бухарин јолдашлар минимум програмы *тамамилә* бир кәнара атараг, даһа ирәли кетмәк истәјирләр. Бу исә ағыллы мәсәлдә верилән ағыллы мәсләһәтин әксинә һәрәкәт етмәк демәк оларды; һәмин мәсәлдә дејилир:

«Дөјүшә кедәндә өјүнмә, дөјүшдән гајыданда өјүн».

Биз дөјүшә кедирик, јә'ни биз партијамыз тәрәфиндән сијаси һакимијјәтин әлә алынмасы уғрунда мүбаризә едирик. Бу һакимијјәт пролетариатын вә ән јохсул кәндлиләрин диктатурасы оларды. Биз бу һакимијјәти әлә аларкән нәинки буржуа гурулушу чәрчивәсиндән кәнара чыхмагдан горхмуруг, әксинә, ачыг, ајдын, дүрүст вә һамынын ешидәчәји шәкилдә дејирик ки, биз бу чәрчивәдән кәнара чыхачағыг, биз горхмадан сосиализмә доғру кедәчәјик вә бизим јолумуз бах белә дир: Советләр республикасы васитәсилә, банкларын вә синдикатларын миллиләшдирилмәси, фәһлә нәзарәти, үмуми әмәк мүкәлләфијјәти, торпағын миллиләшдирилмәси, мүлкәдар аваданлығынын мүсадирәси васитәсилә вә саирә вә саирә. Бу мә'нада биз сосиализмә кечид тәдбирләри програмыны вермишик.

Лакин биз дөјүшә кедәркән ловғаланмамалыјыг, биз минимум програмы бир кәнара атмамалыјыг, чүнки бу бош-бошуна белә ловғаланмаг демәк оларды: «буржуазијадан» һеч бир шеј «тәләб етмәк» истәмирик, өзүмүз һәјата кечирәчәјик, буржуа гурулушу чәрчивәси дахилиндә хырда ишләрлә мәшғул олмаг истәмирик.

Бу бош-бошуна ловғаланмаг демәк оларды, чүнки әввәлчә һакимијјәти әлә алмаг лазымдыр, биз исә һәлә ону әлә алмамышыг. Әввәлчә сосиализмә кечид тәдбирләрини ишдә һәјата кечирмәк, бизим ингилабы үмумдүнја сосиалист ингилабынын гәләбәсинә чатдырмаг лазымдыр, бундан сонра, *«дөјүшдән гајыданда»* исә минимум програмы *даһа лазым кәлмәјән бир шеј кими* бир кәнара атмаг олар вә атмаг лазымдыр.

Инди бунун даһа лазым олмадығыны гәти шәкилдә демәк олармы? Әлбәттә олмаз, белә бир садә сәбәбә көрә олмаз ки, биз һәлә һакимијјәти әлә алмамышыг,

сосиализми һәјата кечирмәмишик вә һәтта һәлә үмумдүнја сосиалист ингилабынын башланғычына кәлиб чатмамышыг.

Гәтијјәтлә, чәсарәтлә, тәрәддүд етмәдән бу мәгсәдә доғру *кетмәк* лазымдыр, лакин бу мәгсәд һәлә гәтијјән әлдә едилмәдији бир заманда ону әлдә едилмиш е'лан етмәк күлүнчдүр. Минимум програмы индидән бир кәнара атмаг—«бизим артыг галиб кәлдијимизи» е'лан етмәк, билдирмәк (садәчә, ловғаланмаг) демәк оларды.

Јох, әзиз јолдашлар, биз һәлә галиб кәлмәмишик.

Биз сабаһ, јохса бир гәдәр сонра галиб кәләчәјимизи билмирик. (Шәхсән мән сабаһ,—бу сәтирләри 1917-чи ил октјабрын 6-да јазырам—олачағыны дүшүнмәк истәрдим вә биз һакимијјәти әлә алмагда кечикә биләрик, лакин сабаһын өзү дә һәр һалда бу күн дејил, сабаһдыр.) Бизим гәләбәмиздән сонра Гәрбдә ингилабын нә гәдәр тез баш верәчәјини биз билмирик. Бизим гәләбәмиздән сонра мүвәггәти иртичә вә әксингилабын гәләбәси дөврләри олуб-олмајачағыны билмирик,—бурада мүмкүн олмајан һеч бир шеј јохдур,—вә буна көрә дә биз галиб кәләчәјимиз заман белә бир имкана гаршы «үч чәркә сәнкәр» гурачағыг.

Биз бүтүн бунлары билмирик вә *билә дә билмәрик.* Һеч кәс буну билә *билмәз.* Буна көрә дә, биз һәлә буржуа гурулушу чәрчивәси дахилиндә јашадыгча, биз һәлә бу чәрчивәни дағытмадыгча, сосиализмә кечмәк үчүн әсас иши көрмәдикчә, дүшмәни (буржуазијаны) әзмәдикчә вә әздикдән сонра мәһв етмәдикчә, *зәрури олан* минимум програмы бир кәнара атмаг күлүнчдүр. Бунларын һамысы олачагдыр вә бәлкә дә бир чохларының дүшүндүјүндән хејли тез олачагдыр (шәхсән мәним фикримчә, бу сабаһ *баш ланмалыдыр), лакин бу һәлә јохдур.*

Сијаси саһәдә минимум програмы көтүрүн. Бу програм буржуа республикасы үчүн нәзәрдә тутулур. Биз әлавә едирик ки, буржуа республикасы чәрчивәси илә кифајәтләнмирик, дәрһал даһа јүксәк тип олан *Советләр республикасы* уғрунда мүбаризә едирик. Биз буну етмәлијик. Биз јени республикаја доғру фәдакар бир

чәсарәт вә гәтиҗҗәтлә кетмәлиҗик вә *мән әминәм ки, биз буна доғру мәһз белә кедәчәҗик.* Лакин минимум програмы атмаг һеч чүр мүмкүн дејилдир, чүнки, әввәлән, Советләр республикасы *һәлә* јохдур; икинчиси, «бәрпа чәһдләри» олмасы имкан харичиндә дејилдир; әввәлчә бу чәһдләри көрүб бунлара галиб кәлмәк лазымдыр; үчүнчүсү, көһнәдән јенијә кечәркән (бу күнләрдә «Рабочий Путь»ун доғру олараг көстәрдији ки-ми) мүвәггәти олараг «гурашдырылмыш типләр» ола биләр, мәсәләп, һәм Советләр республикасы, һәм дә Мүәссисләр мәчлиси ола биләр. Әввәлчә бунларын һамысыны *көрүб-кечирәк,* ондан сонра исә минимум програмы атмаға вахт чатар.

Игтисади саһәдә дә белә дир. Биз һамымыз разыјыг ки, сосиализмә доғру кетмәкдән *горхмаг* ән бөјүк бир бајағылыгдыр вә пролетариат ишинә *хәјанәтдир.* Биз һамымыз разыјыг ки, бу јолда банкларын вә синдикатларын миллиләшдирилмәси кими тәдбирләр илк аддымлар ичәрисиндә әсас аддымлар олмалыдыр. Әввәлчә бу вә башга бу кими тәдбирләри һәјата кечирәк, *сонрасына исә бахарыг.* Сонра даһа да *ајдынлашар,* чүнки ән јахшы програмлардан милјон дәфә гијмәтли олан әмәли тәчрүбә бизим көрүш даирәмизи һәдсиз дәрәчәдә кенишләндирәр. Ола биләр, һәтта јәгин ола биләр, һәтта шүбһәсиздир ки, бурада да кечид дөврүнүн «бирләшдирилмиш типләри» олмадан кечинмәк олмаз; мәсәләп, бир-ики муздлу фәһләси олан хырда тәсәррүфатлары биз бирдән-бирә нә милли-ләшдирә биләрик, нә дә һәтта әсл фәһлә нәзарәти алтына ала биләрик. Гој бунларын ролу чүзи олсун, гој банкларын вә трестләрин миллиләшдирилмәси нәтичәсиндә бунларын әл-голу бағлансын, бунларын һамысы белә дир, лакин буржуа мүнасибәтләринин мөвчуд олдуғу ән кичик кушәләр белә галдыгча, нә сәбәбә минимум програм бир кәнара атылсын? Биз дүнјада ән бөјүк ингилаба доғру гәтиҗҗәтлә кедән вә ејни заманда фактлары ағылла нәзәрә алан марксистләр олдуғумуза көрә, минимум програмы бир кәнара атмаға һаггымыз јохдур.

Биз инди буну бир кәнара атмагла сүбут етмиш

олардыг ки, һәлә галиб кәлмәдән башымызы итирмишик. Биз исә нә гәләбәдән әввәл, нә гәләбә заманы, нә дә гәләбәдән сонра башымызы итирмәмәлијик, чүнки башымызы итирмәклә биз һәр бир шеји итирәрик.

Конкрет тәклифләрә кәлдикдә, јол. Н. Бухарин әслиндә һеч бир шеј демәмишдир, чүнки о, банкларын вә синдикатларын миллиләшдирилмәси һаггында артыг чохдан дејиләнләри јалныз тәкрар етмишдир. Јол. В. Смирнов өз мәгаләсиндә мәһсулларын истеһсал вә истеһлакынын тәнзим едилмәсиндән ибарәт тәхмини дәјишикликләрин сон дәрәчә мараглы вә ибрәтли бир сијаһысыны вермишдир. Бу, *артыг* үмуми шәкилдә, мәсәлән, мәним лајиһәмдә верилмишдир, орада бу *«вә илахир»* сөзләриндән сонра верилмишдир. Инди бундан ирәли кетмәк, ајры-ајры тәдбирләри конкретләшдирмәјә башламаг, мәним фикримчә, әлверишли дејилдир. Јени типли әсас тәдбирләрдән *сонра,* банкларын миллиләшдирилмәсиндән *сонра,* фәһлә нәзарәтинә башладыгдан *сонра* чох шеј ајдынлашачагдыр вә тәчрүбә *бир чох јени шејләр* лазым кәлдијини көстәрәчәкдир, чүнки бу тәчрүбә милјонларын тәчрүбәси олачаг, милјонларын шүурлу сурәтдә иштиракы илә јени игтисадијјат гајдалары гурмаг тәчрүбәси олачагдыр. Ајдындыр ки, мәгаләләрдә, китабчаларда, нитгләрдә јени чәһәтләри *көстәрмәк,* планлар ирәли сүрмәк, бунлара гијмәт вермәк, мүхтәлиф советләрин вә ја тәчһизат комитәләринин јерли вә хүсуси тәчрүбәсини һазырламаг вә с.—бунларын һамысы чох фајдалы бир ишдир. Лакин програмда һәддиндән артыг тәфәррүат көстәрмәк вахты дејилдир вә бу бизим әл-голумузу тәфәррүатла бағлајараг, һәтта зәрәр верә биләр. Әлголумузу ачаг ки, биз тамамилә јени јола гәдәм гојачағымыз заман даһа бөјүк бир гүввә илә јенилик јарада биләк.

VIII

Бухарин јолдашын мәгаләсиндә даһа бир мәсәләјә тохунулмушдур вә бунун үзәриндә дајанмаг лазым кәлир.

«...Бизим партија порграмымызын нәзәрдән кечирилмәси мәсәләси бејнәлхалг пролетариат партијасы үчүн вачид програм чазырламаг мәсәләси илә әлагәләндирилмәлидир».

Бу о гәдәр дә ајдын дејилмәмишдир. Әкәр буну белә баша дүшмәк лазымдырса ки, мүәллиф бизә, јени програм гәбул етмәјиб бу иш вачид бејнәлхалг програм, III Интернационалын програмы јарадылана гәдәр тә'хирә салмағы мәсләһәт көрүр, онда ән бөјүк бир гәтиҹҹәтлә белә бир рә'јә гаршы чыхмаг лазым кәләрди. Чүнки белә бир сәбәбә көрә тә'хирә салмаг (мәним фикримчә, буну тә'хирә салмаг үчүн башга сәбәбләр јохдур, мәсәлән, һеч кәс бизим партија материалларымызын нәзәрдән кечирилмәк үчүн кифајәт гәдәр һазыр олмамасына көрә тә'хирә салмағы тәләб етмәмишдир) III Интернационал јарадылмасы ишинин *бизим* тәрәфимиздән ләнкидилмәси демәк оларды. III Интернационал јарадылмасыны, әлбәттә, рәсми мә'нада баша дүшмәк олмаз. Һеч олмазса бир өлкәдә пролетар ингилабы галиб кәлмәјинчә вә ја мүһарибә гуртармајынча, мүхтәлиф өлкәләрин ингилабчы-бејнәлмиләлчи партијаларынын *бөјүк* конфрансыны чағырмаг ишинин сүр'әтлә вә мүвәффәгиҹҹәтлә ирәлиләјәчәјини, јени програмын рәсмән тәсдиг едилмәси ишиндә онларын разылашачағыны үмид етмәк мүмкүн дејилдир. О вахта гәдәр исә, инди башгаларындан јахшы гурулмуш олан вә биринчи аддымы ата биләрәк, буну һеч дә, әлбәттә, ахырынчы аддым һесаб етмәјән, өз програмыны башга «сол» (јә'ни ингилабчы-бејнәлмиләлчи) програмлара нә олурса-олсун гаршы гојмајан, мәһз үмуми програм һазырланмасына доғру *кедән* партијаларын тәшәббүсү васитәсилә иши ирәлиләтмәк лазымдыр. Инди дүнјада Русијадан башга һеч елә бир өлкә јохдур ки, орада бејнәлмиләлчиләрин гурултајлары үчүн нисбәтән азадлыг олсун вә бејнәлхалг чәрәјанлар вә програмлар һаггында бизим партијамыздакы гәдәр јахшы мә'луматы олан чохлу јолдашлар олсун. Мәһз буна көрә дә тәшәббүс көстәрмәји һөкмән биз өз үзәримизә көтүрмәлијик. Буну бир бејнәлмиләлчиләр кими билаваситә вәзифәмиз тәләб едир.

Көрүнүр, Бухарин јолдаш да мәсәләјә мәһз белә бахыр, чүнки о өз мәгаләсинин әввәлиндә дејир ки, «јеничә гуртармыш олан (августда јазылмышдыр) партија гурултајы програмын дәјишдирилмәсини зәрури һесаб етмишдир» вә «бу мәгсәдлә хүсуси гурултај чағырылачагдыр», бу сөзләрдән белә бир нәтичәјә кәлмәк олар ки, Бухарин јолдаш һәмин гурултајда јени програм гәбул едилмәсинин һеч дә әлејһинә дејилдир.

Әкәр бу белә дирсә, онда бәһс едилән мәсәләдә там јекдиллик әмәлә кәлмиш олур. Чәтин елә бир адам тапылсын ки, јени програм гәбул едилдикдән сонра гурултајымызын III Интернасионалын үмуми ваһид програмыны јаратмаг арзусуну ифадә едәрәк, бундан өтрү солларын конфрансыны сүр'әтләндирмәк кими, бир нечә дилдә мәчмуә нәшр етмәк кими, јени програм дүзәлтмәјә јоллар «ахтармаг» (Бухарин јолдашын доғру ифадәси илә десәк) үчүн башга өлкәләрин нә етдикләри һаггында материаллары јекунлашдыран комиссија јарадылмасы кими мүәјјән аддымлар атмасынын әлејһинә олсун (Һолландијада трибунистләр[117], Алманијада соллар. Америкада олан «Сосиалист тәблиғаты чәмијјәтини[118] ј. Бухарин артыг көстәрмишдир, һабелә Америка «Сосиалист Фәһлә партијасыны»[119] вә онун тәрәфиндән «сијаси дөвләти сәнаје демократијасы илә» әвәз етмәк мәсәләсинин ирәли сүрүлдүјүнү көстәрмәк олар).

Сонра, мәним лајиһәмдәки бир нөгсан һаггында јол. Бухарининин көстәришини сөзсүз доғру һесаб етмәлијәм. Јол. Б. һәмин лајиһәдән Русијадакы индики дөврдән, капиталистләрин Мүвәггәти һөкүмәтиндән вә и. а. бәһс едилән јери (китабчанын 23-чү сәһифәсиндә*) ситат кәтирир. Јол. Бухарин һаглы олараг бу јери тәнгид едиб дејир ки, буну тактика һаггындакы гәтнамәјә вә ја платформаја кечирмәк лазымдыр. Буна көрә дә мән ја 23-чү сәһифәнин бүтүн ахырынчы абзасыны тамамилә атмағы, ја да ону ашағыдакы шәкилдә јазмағы тәклиф едирәм:

«Истәр үмумијјәтлә игтисади инкишафы вә халгын

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 32-чи чилд, сәһ. 170—171. *Ред.*

һүгугларыны, истәрсә дә хүсусилә сосиализмә ән әзијјәтсиз бир јолла кечмәк имканыны ән јахшы тә'мин едә биләчәк дөвләт гурулушу јаратмаға чалышан пролетариат партијасы кифајәтләнә билмәз ки», вә и. а.

Нәһајәт, мән бир бәнд мүнасибәтилә бә'зи јолдашларда доған, лакин мәним билдијимә көрә, мәтбуатда галдырылмајан бир мәсәләјә бурада чаваб вермәлијәм. Бу мәсәлә сијаси програмын 9-чу §-ы, милләтләрин өз мүгәддәратыны тә'јин етмәк һүгугу мәсәләсидир. Һәмин бәнд ики һиссәдән ибарәтдир: биринчи һиссәдә өз мүгәддәратыны тә'јин етмәк һүгугу јени шәкилдә ифадә олунур, икинчи һиссәдә исә тәләб дејил, бәјаннамә верилир. Мәнә верилән суал, бурада бәјаннамәнин јеринда олуб-олмамасы һаггында иди. Үмумијјәтлә десәк, програмда бәјаннамәләрә јер верилмәмәлидир, лакин мәним фикримчә, бурада гајдадан истисна зәруридир. Дәфәләрлә деди-годулара сәбәб олан өз мүгәддәратыны тә'јин етмәк сөзләри әвәзиндә мән: «азад сурәтдә ајрылмаг һүгугу» кими тамамилә дүрүст бир анлајыш верирәм. 1917-чи ил ингилабынын јарымиллик тәчрүбәсиндән сонра чәтин е'тираз етмәк олар ки, Русијанын ингилабчы пролетариатынын партијасы, великорус дилиндә ишләјән партија ајрылмаг һүгугуну гәбул етмәјә мәчбурдур. Биз һакимијјәти әлә алдыгда, Финландијанын да, Украјнанын да, Ермәнистанын да вә чаризм (вә великорус буржуазијасы) тәрәфиндән әсарәтдә сахланмыш олан һәр бир халгын да бу һүгугуну сөзсүз дәрһал гәбул едәрик. Лакин биз, өз тәрәфимиздән, һеч дә ајрылманы истәмирик. Биз мүмкүн гәдәр даһа ири бир дөвләт олмасыны, мүмкүн гәдәр даһа сых иттифаг олмасыны, великорусларла гоншулугда јашајан милләтләрин мүмкүн гәдәр чох олмасыны истәјирик; биз буну демократија вә сосиализм хатиринә, пролетариатын мүбаризәсинә мүхтәлиф милләтләрин мүмкүн гәдәр даһа чох зәһмәткешләринин чәлб олунмасы хатиринә истәјирик. Биз парчаланмағы дејил, *ингилаби-пролетар бәһдәти, бирләшмәси* олмасыны истәјирик. Биз *ингилаби* бирләшмә олмасыны истәјирик, буна көрә дә үмумијјәтлә бүтүн вә һәр чүр дөвләтләрин

бирләшмәси шүарыны ирәли сүрмүрүк, чүнки сосиал ингилаб *јалныз* сосиализмә кечмиш вә ја кечмәкдә олан дөвләтләрин, азадлыға чыхмагда олан мүстәмләкәләрин вә и. а. бирләшмәсини күнүн нөвбәти вәзифәси кими гаршыја гојур. Биз *азад* бирләшмә истәјирик, буна көрә дә биз ајрылмаг азадлығыны гәбул етмәлијик (ајрылмаг азадлығы олмадан бирләшмәни азад бирләшмә адландырмаг олмаз). Биз ајрылмаг азадлығыны хүсусилә она көрә гәбул етмәлијик ки, чаризм вә великорус буржуазијасы етдији зүлм илә гоншу милләтләрдә үмумијјәтлә великоруслара гаршы бөјүк бир һиддәт вә инамсызлыг доғурмушдур вә бу инамсызлығы сөзлә дејил, *ишлә* арадан галдырмаг лазымдыр.

Лакин биз бирләшмәк истәјирик вә мүхтәлиф милләтләрин јашадығы дөвләтин партијасынын програмында буну демәк лазымдыр вә буну демәк о гәдәр вачибдир ки, бундан өтрү ади шејләрдән әл чәкмәк зәруридир, бәјаннамәјә јер вермәк зәруридир. Биз рус халгынын (мән һәтта дејәрдим ки, великорус халгынын, чүнки бу даһа доғрудур) республикасынын башга милләтләри өзүнә *чәлб етмәсини* истәјирик, бәс нә илә? Зоракылыгла дејил, јалныз көнүллү сазиш јолу илә. Әкс тәгдирдә бүтүн өлкәләрин *фәһләләринин* бирлији вә гардашлыг иттифагы позулар. Буржуа демократларындан фәргли олараг биз халгларын гардашлығыны дејил, бүтүн халглардан олан *фәһләләрин* гардашлығы шүарыны ирәли сүрүрүк, чүнки бүтүн өлкәләрин буржуазијасына биз инанмырыг, ону дүшмән һесаб едирик.

Мәһз буна көрә дә бурада гајдадан истисна ја јол вермәк вә 9-чу §-а *принсипләрин бәјаннамәсини* дахил етмәк лазымдыр.

IX

Јол. Ј. Ларин «Бизим програмын фәһләләрә аид тәләбләри» мәгаләсинин дәрч едилдији «Рабочий Путь»ун 31-чи №-си чыхдығы заман јухарыдакы сәтирләр артыг јазылмышды. Програм лајиһәләринин бизим Мәр-

кәзи Орган тәрәфиндән мүзакирәсинин башланғычы олмаг е'тибарилә бу мәгаләни алгышламамаг олмаз. Јол. Ларин програмын елә бир бөлмәси үзәриндә хүсуси олараг дајаныр ки, мән бу бөлмә үзәриндә ишләмәли олмамышам вә бунун лајиһәси јалныз «әмәк мүһафизәси јарым бөлмәсинин», 1917-чи ил апрелин 24—29-дакы конфрансда јаранмыш олан јарымбөлмәнин редаксијасында вардыр. Јол. Ларин мәним фикримчә тамамилә јарарлы олан, лакин тәәссүф ки, һеч дә һәмишә онун тәрәфиндән дүрүст ифадә едилмәјән бир сыра *әлавәләр* тәклиф едир.

Мәнә елә кәлир ки, јол. Ларин бир бәнди пис ифадә етмишдир: «фәһләләрин шәхсијјәтләриндән (?) истифадә етмәк ишиндә (?) онларын демократик (?) өзүнүидарәси әсасында (?) ишчи гүввәләринин дүзкүн (?) бөлүшдүрүлмәси». Мәним фикримчә, бу, јарымбөлмәнин белә бир ифадәсиндән даһа писдир: «әмәк биржалары синфи пролетар тәшкилатлары олмалыдыр» вә и. а. (бах: «Материаллар», сәһ. 15). Сонра, әмәк һаггы минимуму мәсәләсиндә јол. Ларин өз тәклифини әтрафлы сурәтдә һазырлајыб дүрүст ифадә етмәли иди, һәмин тәклифи бу бәндә көрә Марксын вә марксизмин бахышлары *тарихи* илә *әлагәләндирмәли* иди.

Сонра, програмын сијаси вә аграр һиссәси мәсәләсиндә ј. Ларин «бунун даһа диггәтлә ифадә олунмасыны» лазым билир. Арзу етмәк лазымдыр ки, бизим партија мәтбуатымыз бу вә ја башга тәләбин *ифадәси* мәсәләсини дә дәрһал мүзакирә етмәјә башлајараг, буну һеч дә гурултаја гәдәр тә'хирә салмасын, чүнки, биринчиси, белә олмазса, гурултај јахшыча һазырланмыш олмаз, икинчиси, програмлар вә гәтнамәләр үзәриндә ишләјән һәр кәс билир ки, чох заман мүәјјән бир бәндин диггәтли сурәтдә *ифадә олунмасы* принсипиал анлашылмазлыглары вә ја фикир ајрылыгларыны *ашкара чыхарыб арадан галдырыр*.

Нәһајәт, програмын малијјә-игтисади һиссәси мәсәләси һаггында ј. Ларин јазыр ки, «бунун әвәзиндә аз гала бош јер бурахылмышдыр, чаризмин» (јалныз чаризминми?) «һətта һәрби борчлары вә дөвләт борчла-

рынын ләғв едилмәси, дөвләт инһисарларындан хәзинә үчүн истифадә едилмәсинә гаршы мүбаризә вә и. а. көстәрилмәмишдир». Сон дәрәчә арзу едилир ки, ј. Ларин өз конкрет тәклифләрини гурултаја гәдәр тә'хирә салмасын, бунлары дәрһал ирәли сүрсүн, чүнки белә олмаса, һазырлыг чидди олмаз. Дөвләт борчларыны (вә әлбәттә, тәкчә чаризмин дејил, буржуазијанын да дөвләт борчларыны) ләғв етмәк мәсәләсиндә хырда абунәчиләр мәсәләсини әтрафлы сүрәтдә дүшүнмәк лазымдыр, «дөвләт инһисарларындан хәзинә үчүн истифадә олунмасына гаршы мүбаризә» мәсәләси һаггында исә зинәт шејләри истеһсалынын инһисары ишинин вәзијјәтини вә нәзәрдә тутулан бәндин програмда бүтүн долаҗы борчларынын ләғв едилмәси һаггындакы тәләблә әлагәсини дүшүнмәк лазымдыр.

Тәкрар едирәм: програмы чидди сүрәтдә һазырламаг үчүн, бунун үзәриндә һәгигәтән бүтүн партијанын ишләмәси үчүн мараглананларын һамысы *дәрһал* ишә башламалы вә истәр мүлаһизәләр, истәрсә әлавә вә ја дәјишикликләр олан һазыр маддәләрин *дүрүст лајиһәләри чап едилмәлидир.*

ҚӘНАР АДАМЫН МӘСЛӘһӘТЛӘРИ

Мән бу сәтирләри октјабрын 8-дә јазырам вә онларын артыг ајын 9-да питерли јолдашлара чатачағына үмидим аздыр. Ола биләр, бу сәтирләр кечиксин, чүнки шимал Советләринин гурултајы октјабрын 10-на тә'јин едилмишдир. Лакин мән һәр һалда өзүмүн «Кәнар адамын мәсләһәтләрини» вермәјә чалышараг, үмид едирәм ки, Питер вә бүтүн «даирәләр фәһлә вә әскәрләринин көзләнилән чыхышы јахын заманда олачагдыр, лакин һәлә олмамышдыр.

Бүтүн һакимијјәтин Советләрә кечмәли олмасы ајдындыр. Һәр бир болшевик үчүн бу да ејни дәрәчәдә шүбһәсиз олмалыдыр ки, ингилаби-пролетар (вә ја болшевик—инди бунлар ејни шејдир) һакимијјәтинә үмумијјәтлә бүтүн дүнјада, хүсусилә мүһарибә едән өлкәләрдә бүтүн зәһмәткешләрин вә истисмар олунанларын, хүсусилә дә рус кәндлиләринин ән бөјүк рәғбәт вә фәдакарлыгла јардым көстәрмәси тә'мин едилмишдир. Һамыја һәддән артыг мә'лум олан вә чохдан сүбут едилмиш бу һәгигәтләр үзәриндә дајанмағына дәјмәз.

Бүтүн јолдашлара чәтин ки, тамамилә ајдын олан мәсәлә үзәриндә дајанмаг лазымдыр, бу да ондан ибарәтдир ки, һакимијјәтин Советләрә кечмәси инди әмәли ишдә силаһлы үсјан демәкдир. Дејәсән бу ајдындыр, лакин һеч дә һамы буну дәриндән дүшүнмәмиш вә дүшүнмүр. Инди силаһлы үсјандан әл чәкмәк болшевизмин башлыча шүарындан (бүтүн һакимијјәт Со-

ветләрә) вә үмумијјәтлә бүтүн ингилаби-пролетар бејнәлмиләлчилијиндән әл чәкмәк демәк оларды.

Лакин силаһлы үсјан сијаси мүбаризәнин *хүсуси бир* нөвүдүр ки, бу да диггәтлә дүшүнүлмәси лазым кәлән хүсуси ганунлара табедир. Карл Маркс бу һәгигәти олдугча ајдын шәкилдә ифадә едәрәк јазмышдыр ки, силаһлы *«үсјан да, мүһарибә кими, бир сәнәтдир»*.

Маркс бу сәнәтин башлыча гајдаларындан ашағыдакылары көстәрмишдир:

1) Һеч бир заман үсјанла *ојнамамалы,* үсјана башладыгда исә, *ахырадәк кетмәк* лазым кәлдијини мөһкәм билмәли.

2) Һәлледичи јердә, һәлледичи вахтда *хејли үстүн гүввә* топламаг лазымдыр, чүнки белә олмазса, даһа јахшы һазырлашмыш вә тәшкил олунмуш дүшмән үсјанчылары мәһв едәр.

3) Үсјан башландыгда, ән бөјүк бир *гәтијјәтлә* һәрәкәт етмәли вә һөкмән, сөзсүз *һүчума* кечмәли. «Мүдафиә силаһлы үсјан үчүн өлүмдүр».

4) Дүшмәнин гошунлары дағыныг икән, фүрсәт сечиб ону гәфләтән јахаламаға чалышмалы.

5) *Һәр күн* һеч олмазса кичик мүвәффәгијјәтләр әлдә етмәли (ајрыча бир шәһәрдән бәһс олунурса: һәр саат демәк лазымдыр), һәр нечә олурса-олсун *«мә'нәви үстүнлүјү»* сахламалы.

Маркс бүтүн ингилабларын силаһлы үсјан барәсиндәки ибрәт дәрсләрини «тарихдә ингилаби тактика усталарынын ән бөјүју Дантонун: чәсарәт, чәсарәт вә јенә дә чәсарәт»[120] сөзләри илә јекунлашдырмышдыр.

Русијаја вә 1917-чи илин октјабрына тәтбиг етдикдә, бу о демәкдир ки, ејни заманда, мүмкүн гәдәр гәфләтән вә сүр'әтлә Питер үзәринә һүчум етмәли, һөкмән кәнардан да, ичәридән дә, фәһлә мәһәлләләриндән дә, Финландијадан да, Ревелдән дә, Кронштадтдан да һүчум етмәли, *бүтүн* донанма һүчум етмәли, 15—20 мин нәфәрлик (бәлкә дә даһа чох олан) бизим «буржуа гвардијасына» (јункерләр), бизим «Вандеја гошунларына» (казакларын бир һиссәси) гаршы *олдугча үстүн* гүввә топламалы вә и. а.

Бизим *үч* башлыча гүввәмизин: донанма, фәһләләр вә гошун һиссәләринин әмәлиҗҗаты елә бирләшдирилмәлидир ки, һөкмән: а) телефон, б) телеграф, в) дәмирҗол стансиjалары, г) көрпүләр биринчи нөвбәдә тутулсун вә *һәр һансы гурбанлар* баһасына олса да әлдә сахлансын.

Ән гәтиҗҗәтли үнсүрләри (бизим «зәрбә дәстәләрини» вә *фәһлә кәнчләри,* һабелә ән jахшы матрослары) бүтүн ән мүһүм мәнтәгәләри тутмаг үчүн һәр jердә, бүтүн мүһүм әмәлиҗҗатларда *иштирак етмәк үчүн* кичик дәстәләрә аjырмалы; һәмин әмәлиҗҗатлар, мәсәлән, бунлардыр:

Питери әһатә едиб башга jерләрлә онун әлагәсини кәсмәли, донанманын, фәһләләрин вә гошунун әлбир һәмләси илә Питери тутмалы,—*мәһарәт вә үчгат чәсарәт* тәләб едән вәзифә бундан ибарәтдир.

Һүчум едиб дүшмәнин «мәркәзләрини» (јункер мәктәбләри, телеграф вә телефон вә саирә) мүһасирәjә алмаг үчүн ән jахшы фәһләләрдән силаһы вә бомбасы олан дәстәләр дүзәлтмәли; онларын шүары исә белә олмалыдыр: *һамымыз өләрик, лакин дүшмәни бурахмарыг.*

Үмид едирик ки, чыхыш етмәк гәрара алынарса, Дантонун вә Марксын бөjүк вәсиҗҗәтләрини рәһбәрләр мүвәффәгиҗҗәтлә jеринә jетирәрләр.

Рус ингилабынын да, үмумдүнjа ингилабынын да мүвәффәгиҗҗәти мүбаризәнин ики-үч күнүндән асылыдыр.

1917-чи ил октjабрын 8(21)-дә jазылмышдыр

Илк дәфә 1920-чи ил нојабрын 7-дә «Правда» гәзетинин 250-чи №-синдә чап едилмишдир
Имза: Кәнар адам

Гәзетин мәтниндән чап олунур

ШИМАЛ ВИЛАЈӘТИ СОВЕТЛӘРИНИН ВИЛАЈӘТ ГУРУЛТАЈЫНДА ИШТИРАК ЕДӘН БОЛШЕВИК ЈОЛДАШЛАРА МӘКТУБ

Јолдашлар! бизим ингилабымыз сон дәрәчә бөһранлы бир дөвр кечирир. Бу бөһран дүнја сосиалист ингилабынын вә буна гаршы үмумдүнја империализми тәрәфиндән мүбаризәнин јүксәлмәси кими бөјүк бир бөһранла ејни вахта дүшмүшдүр. Партијамызын мәс'ул рәһбәрләри үзәринә чох нәһәнк бир вәзифә дүшүр, бу вәзифәнин јеринә јетирилмәмәси исә бејнәлмиләлчи пролетар һәрәкатынын ифласы тәһлүкәсини доғурур. Вахт еләдир ки, ләнкимәк һәгигәтән өлүмә бәрабәрдир.

Бејнәлхалг вәзијјәтә нәзәр салын. Үмумдүнја ингилабынын јүксәлмәси шүбһәсиздир. Чех фәһләләринин һиддәтинин партлајыб мејдана чыхмасы ағласығмаз бир вәһшиликлә јатырылмышдыр, бу да һөкумәтин сон дәрәчә горхуја дүшдүјүнү көстәрир. Италијада да иш Туриндәки күтләви партлајыш дәрәчәсинә чатмышдыр[12i]. Лакин һамысындан әһәмијјәтлиси алман донанмасындакы үсјандыр. Алманија кими бир өлкәдә, һәм дә индики шәраитдә ингилабын олмазын чәтинликләрини тәсәввүр етмәк лазымдыр. Шүбһә етмәк олмаз ки, алман донанмасындакы үсјан дүнја ингилабынын јетишмәси кими бөјүк бир бөһран демәкдир. Әкәр Алманијанын мәғлубијјәтини тәблиғ едән бизим шовинистләр Алманија фәһләләриндән дәрһал үсјан етмәји тәләб едирләрсә, биз рус ингилабчы бејнәлмиләлчиләр 1905—1917-чи илләрин тәчрүбәсиндән билирик ки, ингилабын јетишмәсинин гошун ичәрисиндәки үсјандан даһа әзәмәтли бир әламәтини һеч тәсәввүр дә етмәк олмаз.

Инди алман ингилабчылары гаршысында бизим нә

Кими вәзијјәтдә олдуғумузу бир дүшүнүн. Онлар бизә дејә биләрләр: бизим ачыгча ингилаба чағыран бирчә Либкнехтимиз вардыр. Каторга һәбсханасы онун сәсини батырмышдыр. Биздә ингилабын зәрури олдуғуну ачыгча ајдынлашдыран һеч бир гәзет јохдур, биздә јығынчаг азадлығы јохдур. Биздә һеч бир фәһлә вә ја әскәр депутатлары Совети јохдур. Бизим сәсимиз әсл кениш күтләләрә чох чәтинликлә кедиб чатыр. Буна бахмајараг, биз јүздән бир имканымыз олдуғу һалда, үсјан тәшәббүсү көстәрдик. Сиз рус ингилабчы бејнәлмиләлчиләринин әлиндә исә јарым илдән бәри тәшвигат азадлығы вардыр, сизин ијирмијә гәдәр гәзетиниз вардыр, сизин там бир сыра фәһлә вә әскәр депутатлары Советләриниз вардыр, сиз һәр ики пајтахт Советиндә галиб көлмишсиниз, бүтүн Балтик донанмасы вә Финландијадакы бүтүн рус гошунлары сизин тәрәфиниздәдир вә үсјанынызын гәләбәси үчүн јүздән дохсан доггуз һалда имканыныз олдуғуна бахмајараг, сиз бизим үсјан чағырышымыза чаваб вермирсиниз, өз империалистиниз олан Керенскини девирмирсиниз.

Бәли, белә бир заманда, белә бир әлверишли шәраитдә алман ингилабчыларынын белә бир чағырышына биз *јалныз*... гәтнамәләрлә чаваб вәрсәк, Интернасионала һәгигәтән хәјанәт етмиш оларыг.

Буна ону да әлавә един ки, рус ингилабына гаршы бејнәлхалг империалистләрин сазиш вә гәсдинин сүр'әтлә артдығыны һамымыз чох көзәл билирик. Бу ингилабы нә олурса-олсун боғмалы, ону һәм һәрби тәдбирләр васитәсилә, һәм дә Русија һесабына сүлһ васитәсилә боғмалы—бејнәлхалг империализм бах буна кетдикчә даһа чох јахынлашыр. Бах бу һал дүнја сосиалист ингилабынын бөһранының хүсусилә кәскинләшдирир, үсјан мәсәләсиндә ләнкиməјимизи бах бу һал хүсусилә тәһлүкәли бир шејә—мән һәтта демәјә һазырам: бизим тәрәфимиздән чинајәткар бир шејә—чевирир.

Сонра, Русијанын дахили вәзијјәтини көтүрүн. Үмумијјәтлә империалистләрлә бирликдә Керенскијә күтләләриң шүурсуз е'тимадыны билдирмиш олан хырда

буржуа сазишчи партијаларын ифласы тамамилә јетишмишдир. Һәм дә там ифлас. Демократик мүшавирәдә совет зүмрәсинин коалисија әлејһинә сәс вермәси, јерли кәндли депутатлары Советләринин *әксәријјәтинин* (Авксентјевләр вә Керенскинин башга достларынын әјләшдији өз мәркәзи Советинин әксинә олараг) коалисија әлејһинә сәс вермәси; фәһлә әһалинин кәндлиләрә ән јахын олдуғу вә *49 фаиздән чохунун* (әскәрләр ичәрисиндә исә 17 мин нәфәрдән 14 мин нәфәрин) болшевикләр леһинә сәс вердији Москвадакы сечкиләр,—мәкәр бу, Керенскијә, Керенски вә К⁰-сы илә сазишчилик јеридәнләрә халг күтләләринин е'тимадынын тамамилә ифлас етмәси демәк дејилдирми? Һеч тәсәввүр етмәк олармы ки, халг күтләләри бу сәсвермәдән даһа ајдын бир шәкилдә болшевикләрә десинләр: бизә башчылыг един, биз сизин арханызча кедәрик.

Биз исә беләликлә халг күтләләринин чохлуғуну өз тәрәфимизә чәкдијимиз һалда, һәр ики пајтахт Советини әлә алдыгдан сонра көзләјәчәкмишик. Нәји көзләјәчәкмишик? Ону көзләјәчәкмишик ки, Керенски вә онун корниловчу кенераллары Питери алманлара тәслим етсинләр, беләликлә дә рус ингилабыны тамамилә боғмаг үчүн билаваситә вә ја долајы јолла, ачыг вә ја кизли шәкилдә һәм Бүкенен *илә,* һәм дә Вилһелм *илә* бирликдә гәсд дүзәлтсинләр.

Бу һәлә аздыр ки, халг Москвадакы сәсвермә илә вә Советләрә јени сечкиләрлә бизә е'тимад көстәрдијини билдирмишдир. Сүстлүк вә лагејдлијин артдығыны көстәрән әламәтләр дә вардыр. Бу ајдындыр. Бу, кадетләрин вә онларын әлалтыларынын бағырдыглары кими ингилабын тәнәззүл етмәси демәк дејил, гәтнамәләрә вә сечкиләрә олан инамын тәнәззүлү демәкдир. Күтләләр ингилаблар заманы рәһбәр партијалардан сөз дејил, иш тәләб едирләр, данышыг дејил, мүбаризәдә гәләбә тәләб едирләр. Халг арасында белә бир рә'ј ојана билмәси вахты јахынлашмагдадыр ки, болшевикләр дә башгаларындан јахшы дејилдирләр, чүнки биз онлара өз е'тимадымызы билдирдикдән сонра, онлар *иш көрә* билмәдиләр...

Бүтүн өлкәдә кәндли үсјаны чошмагдадыр. Ачыг ајдын көрүнүр ки, кадетләр вә кадетләрин әлалтылары һәр васитә илә бу үсјанын әһәмијјәтини азалдыр, буну «таланлар» вә «анархијалар» адландырырлар. Һәмин јалан бунунла батил олур ки, үсјан мәркәзләриндә торпағы кәндлиләрә вермәјә башламышлар: һәлә һеч бир заман «таланлар» вә «анархијалар» белә чох көзәл сијаси нәтичәләрә кәтириб чыхармамышдыр! Кәндли үсјанынын чох бөјүк күчүнү сүбут едән будур ки, истәр сазишчиләр, истәр «Дело Народа»дакы есерләр, истәрсә *һәтта* Брешко-Брешковскаја һәрәкатын һәлә гәти сурәтдә јүксәлиб онларын башы үстүндән ашмадығы бир заманда һәрәкаты сөндүрмәк үчүн кәндлиләрә торпаг вермәкдән данышмаға башламышлар.

Биз исә көзләјәчәкмишик ки, корниловчу Керенскинин (мәһз сон заманлар есерләр өзләри онун корниловчулуғуну ифша етмишләр) казак һиссәләри бу кәндли үсјанының *һиссә-һиссә* јатырсын?

Көрүнүр, партијамызын бир чох рәһбәрләри бизим һамымызын гәбул етдијимиз вә даим тәкрар етдијимиз шүарын *хүсуси* әһәмијјәти олдуғуну көрмәмишләр. Бу шүар: бүтүн һакимијјәт Советләрә шүарыдыр. Ингилабын јарым или әрзиндә елә дөврләр, елә вахтлар олмушдур ки, бу шүар үсјан демәк *дејилди*. Бәлкә дә бу дөврләр вә бу вахтлар јолдашларын бир һиссәсинин көзүнү тутмуш вә онлара унутдурмушдур ки, инди, һеч олмазса сентјабрын орталарындан, бизим үчүн дә бу шүар *үсјана чағырыш демәкдир*.

Бу барәдә зәррә гәдәр дә шүбһә ола билмәз. Бу јахынларда «Дело Народа» буну «садә диллә» изаһ едиб демишди: «Һеч бир һалда Керенски табе олмаз!» Әлбәттә!

«Бүтүн һакимијјәт Советләрә» шүары мәһз үсјана чағырышдан башга бир шеј дејилдир. Әкәр ајлар боју күтләләри үсјана, сазишчиликдән әл чәкмәјә чағырдығымыз һалда, күтләләр бизә е'тимад бәсләдикләрини билдирдикдән сонра, биз ингилабын ифласы әрәфәсиндә бу күтләләри үсјана апармасаг, тәгсир тамамилә вә сөзсүз биздә олачагдыр.

Кадетләр вә сазишчиләр 3—5 ијул тимсалы илә, гаракүруһчу тәшвигатынын артмасы вә с. илә горхудурлар. Лакин 3—5 ијулда сәһв олмушдурса да, јалныз бундан ибарәт олмушдур ки, биз һакимијјәти әлә алмамышыг. Мәним фикримчә, о заман бу сәһв олмамышдыр, чүнки о заман биз *һәлә* чохлуг тәшкил етмирдик, инди исә бу фәлакәтли бир сәһв оларды вә сәһвдән даһа пис оларды. Пролетар-кәндли ингилабынын јүксәлмәкдә олдуғу бир шәраитдә ифрат чәһәтләрин кәскинләшмәсиндән ибарәт олан гаракүруһчу тәшвигатын артмасынын сәбәби ајдындыр. Лакин бундан үсјан *әлејһинә* нәтичә чыхармаг күлүнчдүр, чүнки капиталистләр тәрәфиндән әлә алынмыш олан гаракүруһчуларын күчсүзлүјүнү, *мүбаризәдә гаракүруһчуларын күчсүзлүјүнү* һеч сүбут етмәк дә лазым кәлмир. Мүбаризәдә бу лап сыфра бәрабәрдир. Мүбаризәдә Корнилов вә Керенски јалныз вәһши дивизијаја, бир дә казаклара архалана биләрләр. Инди исә казаклар арасында да парчаланма башланмышдыр, бундан да әлавә, онларын өз казак вилајәтләри ичәрисиндән кәндлиләр онлары вәтәндаш мүһарибәси илә һәдәләјирләр.

Мән бу сәтирләри базар күнү октјабрын 8-дә јазырам, сиз бунлары октјабрын 10-дан тез охумајачагсыныз. Мән бурадан кәлиб кечән бир јолдашдан ешитдим ки, Варшава јолу илә кедәнләр белә дејирләр: Керенски казаклары Питерә апарыр! Чох ола биләр, һәм дә биз буну *һәртәрәфли* јохламасаг вә *икинчи чағырышдан олан Корнилов гошунларынын* күчүнү вә нечә јерләшдијини *өјрәнмәсәк,* бу ачыгча бизим тәгсиримиз олар.

Керенски јенидән Корнилов гошунларыны Питерин јахынлығына кәтирмишдир ки, һакимијјәтин Советләрә верилмәсинә мане олсун, бу һакимијјәт тәрәфиндән дәрһал сүлһ тәклиф едилмәсинә мане олсун, бүтүн торпагларын дәрһал кәндлиләрә верилмәсинә мане олсун, Питери алманлара тәслим етсин, өзү исә Москваја гачсын! Үсјан шүары бах будур, биз дә бу шүары мүмкүн гәдәр кениш мигјасда јајмалыјыг вә бу шүар чох бөјүк мүвәффәгијјәт газаначагдыр.

Мәркәзи Иҹраијјә Комитәсинин һәлә нојабра гәдәр тә'хирә сала биләҹәји Үмумрусија Советләр гурултајыны көзләмәк олмаз, иши тә'хирә саларағ Керенскијә јенә Корнилов гошунларыны кәтирмәк имканы вермәк олмаз. Советләр гурултајында Финландија, донанма вә Ревел тәмсил олунмушдур, бунлар бирликдә дәрһал Корнилов полкларына гаршы Питерә тәрәф јеријә биләр, донанма вә топчу һиссәләри, пулемјотлар, ики-үч корпус әскәр јеријә биләр, бунлар, мәсәлән, Выборгда Корнилов кенералларына бүтүн варлыглары илә нифрәт бәсләдикләрини көстәрмишләр, Керенски исә һәмин кенералларла јенә әлбир олмушдур.

Күја Балтик донанмасынын Питерә кетмәклә чәбһәни алманларын үзүнә ачмыш олаҹағы мүлаһизәсинә көрә, икинчи чағырышдан олан Корнилов полкларыны дәрһал әзмәк имканындан әл чәкмәк ән бөјүк бир сәһв оларды. Корниловчу бөһтанчылар үмумијјәтлә һәр чүр јалан сөјләјә биләҹәкләри кими, буну да сөјләјәрләр, лакин јалан вә бөһтандан горхуја дүшмәк ингилабчылара јарашмаз, Керенски Питери алманлара тәслим едә биләр, ҹах бу инди тамамилә ајдындыр; бунун әксинә олан һеч бир инандырма бизим бу барәдәки там инамымызы арадан галдыра билмәз, чүнки бу инамымыз һадисәләрин бүтүн кедишиндән вә Керенскинин бүтүн сијасәтиндән доғур.

Керенски вә корниловчулар Питери алманлара тәслим едәҹәкләр. Мәһз Питери хилас етмәк үчүн Керенскини девирмәк вә *һәр ики пајтахт Советләринин* һакимијјәти әлә алмасы лазымдыр, бу Советләр дәрһал бүтүн халглара сүлһ тәклиф едәр вә бунунла да алман ингилабчылары гаршысында өз вәзифәләрини јеринә јетирәрләр, бунунла да рус ингилабына гаршы чинајәткар гәсдләри, бејнәлхалг империализмин гәсдләрини позмаг үчүн гәти аддым атмыш оларлар.

Питер јахынлығында Корнилов гошунларына гаршы Балтик донанмасынын, Финландија гошунларынын, Ревел вә Кронштадтын јалныз дәрһал һәрәката башламасы рус вә үмумдүнја ингилабыны хилас едә биләр. Һәм дә белә һәрәкат јүздән дохсан доггуз һал-

да *бир нечә күн әрзиндә* казак гошунларынын бир һиссәсинин тәслим олмасы, дикәр һиссәсинин тамамилә дармадағын едилмәси, Керенскинин деврилмәси илә нәтичәләнә биләр, чүнки һәр ики пајтахтын фәһлә вә әскәрләри белә бир һәрәката көмәк едәрләр.

Ләнкимәк өлүмә бәрабәрдир.

«Бүтүн һакимијјәт Советләрә» шүары үсјан шүарыдыр. Ким буну баша дүшмәдән, буну дүшүнмәдән бслә бир шүары ишләдирсә, гој өзүндән күссүн. Үсјана исә бир *сәнәт* кими јанашмағы бачармаг лазымдыр,— мән Демократик мүшавирә заманы бунун үзәриндә тә'кид етмишәм вә инди дә тә'кид едирәм, чүнки марксизм *буну* өјрәдир, Русијада вә бүтүн дүнјада олан бүтүн индики вәзијјәт буну өјрәдир.

Мәсәлә сәсвермәләрдә, «сол есерләри» чәлб етмәкдә, әјаләт Советләрини артырмагда, бунларын гурултајында дејилдир. Мәсәлә Питерин, Москванын, Һелсингфорсун, Кронштадтын, Выборгун вә Ревелин һәлл едә *биләчәји* вә һәлл етмәли олдуғу үсјандадыр. Бу үсјан мүмкүн гәдәр чидди шәкилдә, мүмкүн гәдәр һазырлыглы шәкилдә, мүмкүн гәдәр тезликлә, мүмкүн гәдәр чәсарәтлә *Питер јахынлығында* вә Питердә һәлл едилә биләр вә һәтта кечирилә биләр.

Донанма Кронштадт, Выборг, Ревел Питер үзәринә кедиб Корнилов полкларыны дағыда биләр вә дағытмалыдыр, һәр ики пајтахты ајаға галдырыб дәрһал торпағы кәндлиләрә верән вә дәрһал сүлһ тәклиф едән һакимијјәт уғрунда күтләви тәшвигат апара биләр вә апармалыдыр, Керенски һөкумәтини девириб бу һакимијјәти јарада биләр вә јаратмалыдыр.

Ләнкимәк өлүмә бәрабәрдир.

Н. Ленин

8 октјабр 1917-чи ил.

Илк дәфә 1925-чи ил нојабрын 7-дә «Правда» гәзетинин 255-чи №-синдә чап едилмишдир

Макинада јазылмыш сурәтиндән чап олунур

РСДФ(б)П МӘРКӘЗИ КОМИТӘСИНИН ИҹЛАСЫ 10 (25) ОКТЈАБР 1917-ҹи ИЛ[122]

1

МӘ'РУЗӘ

ПРОТОКОЛ ЈАЗЫСЫ

Јол. Ленин гејд едир ки, сентјабрын әввәлләриндән үсјан һаггында мәсәләјә бир нөв лагејдлик һисс едилир. Һалбуки биз һакимијјәтин Советләр тәрәфиндән әлә алынмасы шүарыны ҹидди сурәтдә ирәли сүрүрүксә, буна јол вермәк олмаз. Буна көрә дә артыг чохдан мәсәләнин техники ҹәһәтинә диггәт јетирмәк лазымдыр. Инди исә, көрүнүр, вахт хејли бурахылмышдыр.

Буна бахмајараг, мәсәлә чох кәскин шәкилдә гаршыда дурур вә гәти ан јахындадыр.

Бејнәлхалг вәзијјәт елә дир ки, тәшәббүс бизим әлимиздә олмалыдыр.

Нарвајадәк тәслим етмәк вә Питери тәслим вермәк нијјәтләри бизи гәти һәрәкәт етмәјә даһа чох мәҹбур едир.

Сијаси вәзијјәт дә бу ҹәһәтә чох күҹлү тә'сир көстәрир. Ијулун 3—5-дә биз гәти һәрәкәт етсәјдик, бизим тәрәфимиздә чохлуг олмадығына көрә, бу һәрәкәт боша чыхарды. О замандан бәри бизим јүксәлишимиз нәһәнк аддымларла ирәлиләјир.

Күтләләрин е'тинасызлыг көстәрмәсини вә лагејдлијини онунла изаһ етмәк олар ки, күтләләр сөз вә гәтнамәләрдән јорулмушлар.

Инди чохлуг бизим тәрәфимиздәдир. Сијаси ҹәһәтдән вәзијјәт һакимијјәтин әлә алынмасы үчүн тамамилә јетишмишдир.

Аграр һәрәкат да бу истигамәтдә ирәлиләјир, чүнки ајдындыр ки, бу һәрәкаты сөндүрмәк үчүн рәшадәтли

гүввәләр лазымдыр. Бүтүн торпағын кәндлиләрә верилмәси шүары кәндлиләрин үмуми шүары олмушдур. Беләликлә сијаси шәраит һазырдыр. Техники ҹәһәт һаггында данышмаг лазым кәлир. Бүтүн мәсәлә бундадыр. Һалбуки мүдафиәчиләрин ардынҹа биз дә мүнтәзәм сурәтдә үсјан һазырлашмасыны сијаси күнаһ кими бир шеј һесаб етмәјә мејл көстәририк.

Бизим тәрәфимиздә олмајаҹағы ашкар олан Мүәссисләр мәҹлисинә гәдәр көзләмәк мә'насыздыр, чүнки бу бизим вәзифәмизи мүрәккәбләшдирмәк демәкдир.

Вилајәт гурултајындан вә Минскин тәклифиндән[123] гәти һәрәкәтләрә башламаг үчүн истифадә етмәк лазымдыр.

Илк дәфә 1922-ҹи илдә «Пролетарская Революция» журналынын 10-ҹу №-синдә чап едилмишдир

Протокол јазысынын әл илә јазылмыш нүсхәсиндән чап олунур

2

ГӘТНАМӘ

МК тәсдиг едир ки, истәр рус ингилабынын бејнәлхалг вәзијјәти (бүтүн Авропада үмумдүнја сосиалист ингилабынын јетишмәкдә олдуғуну көстәрән ән ајдын әламәт олараг Алманијада донанмада үсјан, сонра да, Русијада ингилабы боғмаг мәгсәдилә империалистләрин сүлһ бағламаг тәһлүкәси),—истәр һәрби вәзијјәт (рус буржуазијасынын вә Керенски илә К⁰-сынын Питери шүбһәсиз алманлара тәслим етмәк нијјәтиндә олмасы),—истәрсә дә пролетар партијасынын Советләрдә чохлуг әлдә етмәси,—кәндлиләрин үсјаны вә халгын партијамыза е'тимад көстәрмәјә башламасы (Москвадакы сечкиләр) илә әлагәдар олараг бүтүн бунлар, нәһајәт, ашкар бир сурәтдә икинчи корниловчулуг һазырланмасы (гошунларын Питердән чыхарылмасы, Питерә казакларын кәтирилмәси, Минскин казаклар тәрәфиндән мүһасирәјә алынмасы вә саирә),—бунларын һамысы силаһлы үсјаны күнүн нөвбәти вәзифәси кими ирәли сүрүр.

Беләликлә МК, силаһлы үсјанын лабүд вә тамамилә јетишмиш олдуғуну тәсдиг едәрәк партијанын бүтүн тәшкилатларына тәклиф едир ки, буну рәһбәр тутсунлар вә бүтүн әмәли мәсәләләри (Шимал вилајәти Советләринин гурултајы, гошунларын Питердән чыхарылмасы, москвалыларын вә минсклиләрин чыхышлары вә и. а.) бу бахымдан мүзакирә вә һәлл етсинләр.

Илк дәфә 1922-чи илдә «Пролетарская Революция» журналынын 10-чу №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

1

Ц. К. признает, что как международное положение русской революции (создание во фронт в Германии, как крайнее проявление начинающейся всемирной социалистической революции, ввиду угрозы мира империалистов с целью удушения революции в России), — так и военное положение (несомненное решение русской буржуазии и Керенского с ко сдать Петроград немцам), — так и настроение большинства пролетарской партии в Сов. Р., — все это в связи с предстоящим восстанием и с поворотом настроения

— во всей Европе

2/ дворян к нашей партии (выбо-
ров в Москве), каковым явно
подготовлена борьба контр-
революцией (вывод войск
из Питера, подвоз к Питеру
казаков, окружение Минска
казаками и пр.), — все
это ставит на очередь дня
вооруженное восстание.

Признавая ук. обр.
что вооруж. восстание наиболее
и вполне назрело, ц. к.
предлагает всем организа-
циям партии руководиться
этим и с этой точки зре-
ния обсуждать и разрешать
все практические вопросы
(съезд советов сев. области, во-
енная власть в Питере, во-
просы московские и
минские и т. д.).

РСДФ (б) ПМ МӘРКӘЗИ КОМИТӘСИНИН ИҹЛАСЫ

16 (29) ОКТЈАБР 1917-ҹи ИЛ[1-4]

1

МӘ'РУЗӘ

ПРОТОКОЛ ЈАЗЫСЫ

Ленин МК-нын бундан әввәлки ичласда гәбул едилән гәтнамәсини е'лан едир. Хәбәр верир ки, гәтнамә ики сәсә гаршы гәбул едилмишдир. Әкәр е'тираз едән јолдашлар данышмаг истәсәләр, мүзакирәләрә кечмәк олар, һәләлик исә бу гәтнамәни әсасландырыр.

Әкәр меншевик вә есер партијалары сазишчиликлә әлагәни кәссәјдиләр: онлара компромис тәклиф етмәк оларды. Белә бир тәклиф едилмишди, лакин ајдын иди ки, һәмин партијалар тәрәфиндән бу компромис рәдд едилмишдир*. Диқәр тәрәфдән, бу дөврә јахын артыг ашкар сурәтдә мә'лум олмушду ки, күтләләр бизим архамызча кәлирләр. Бу һәлә корниловчулугдан әввәл иди. Сүбут олараг Питердә вә Москвадакы сечкиләрин статистикасыны көстәрир. Корниловчулуг исә күтләләри даһа гәти сурәтдә бизә тәрәф дөндәрмишдир. Демократик мүшавирәдә гүввәләрин нисбәти. Вәзијјәт ајдындыр: ја Корнилов диктатурасы олмалы, ја да пролетариатын вә кәндлиләрин ән јохсул тәбәгәләринин диктатурасы олмалыдыр. Күтләләрин әһвали-руһијјәсини рәһбәр тутмаг мүмкүн дејилдир, чүнки бу әһвали-руһијјә дәјишкәндир вә ону нәзәрә алмаг олмур; биз ингилабын објектив тәһлилини вә она гијмәт верилмәсини рәһбәр тутмалыјыг. Күтләләр болшевикләрә е'тимад көстәрмишләр вә онлардан сөз дејил, иш тәләб едирләр, истәр мүһарибәјә гаршы мүбаризәдә,

* Бах: бу чилд, сәһ. 152—158. *Ред.*

истәрсә дағынтыја гаршы мүбаризәдә гәти сијасәт тәләб едирләр. Әкәр ингилабын сијаси тәһлили әсас көтүрүлсә, тамамилә ајдын олар ки, инди һәтта анархист чыхышлар да буну тәсдиг едир.

Сонра Авропадакы вәзијјәти тәһлил едиб сүбут едир ки, орада ингилаб биздә олдуғундан даһа чәтиндир; әкәр Алманија кими бир өлкәдә донанмада иш үсјана кәлиб чатмышдырса, бу сүбут едир ки, орада да иш артыг чох ирәлиләмишдир. Бејнәлхалг вәзијјәт бизә бир сыра објектив әсаслар верир ки, биз инди чыхыш етсәк, бүтүн пролетар Авропасы бизим тәрәфимиздә олар; сүбут едир ки, буржуазија Питери тәслим етмәк истәјир. Биз јалныз Петрограды өз әлимизә алмагла ону хилас едә биләрик. Бүтүн бунлардан ајдын сурәтдә белә бир нәтичә чыхыр ки, МК-нын гәтнамәсиндә бәһс олунан силаһлы үсјан нөвбәти вәзифә олараг ғаршыда дурур.

Гәтнамәдән чыхан әмәли нәтичәләрә кәлдикдә, мәркәзләрин нүмајәндәләринин мә'рузәләрини динләдикдән сонра бу нәтичәләри чыхармаг даһа әлверишлидир.

Истәр Русијада, истәрсә Авропада синфи мүбаризәнин сијаси тәһлили ән гәти, ән фәал сијасәтин зәрури олдуғуну көстәрир ки, бу да јалныз силаһлы үсјандан ибарәт ола биләр.

2

ЧЫХЫШ

ПРОТОКОЛ ЈАЗЫСЫ

1

Јол. Ленин Милјутинлә вә Шотманла мүбаһисә едиб сүбут едир ки, мәсәлә силаһлы гүввәләрдә дејилдир, мәсәлә гошуна гаршы мүбаризә үзәриндә дејилдир, мәсәлә гошунун бир һиссәсинин дикәр һиссәси илә мүбаризәсиндәдир. Бурада дејиләнләрдә бәдбинлик көрмүр. Сүбут едир ки, буржуазијанын тәрәфиндә олан гүввәләр бөјүк дејилдир. Фактлар сүбут едир ки, биз дүшмән үзәриндә үстүнлүјә маликик. Нәјә көрә МК башлаја билмәз? Бүтүн мә'луматдан бу нәтичә чыхмыр. МК-нын гәтнамәсини бир кәнара атмаг үчүн дағыны олмадығыны, бејнәлхалг вәзијјәтин чәтинлик төрәтмәдијини сүбут етмәк лазымдыр. Әкәр пешәкар хадимләр бүтүн һакимијјәти тәләб едирләрсә, онлар нә истәдикләрини чох көзәл баша дүшүрләр. Објектив шәраит сүбут едир ки, кәндлиләрә башчылыг етмәк лазымдыр; кәндлиләр пролетариатын ардынча кедәрләр.

Бизим һакимијјәти әлдә сахлаја билмәјәчәјимиздән горхурлар, лакин бизим мәһз инди һакимијјәти әлдә сахламаг үчүн бөјүк имканларымыз вардыр.

Арзу едир ки, мүбаһисәләр гәтнамәнин маһијјәтчә мүзакирә едилмәси истигамәтиндә давам етсин.

2

Әкәр бүтүн гәтнамәләр белә боша чыхсајды, бундан јахшы бир шеј арзу етмәк олмазды. Инди Зиновјев: «Һакимијјәт Советләрә» шүары рәдд олсун дејир вә

һөкумәтә тәзјиг көстәрмәк лазым кәлдијини көстәрир. Әкәр үсјанын јетишмиш олдуғундан данышылырса, гәсдләр һаггында данышмаг лазым кәлмир. Әкәр сијаси чәһәтдән үсјан лабүддүрсә, үсјана бир сәнәт ки-ми јанашмаг лазымдыр. Сијаси чәһәтдән исә үсјан артыг јетишмишдир.

Мәһз бирчә күнлүк чөрәк олдуғуна көрә, биз Мүәссисләр мәчлисини көзләјә билмәрик. Гәтнамәни тәсдиг етмәји, һазырлыға гәти сурәтдә киришмәји вә вахтын сечилмәсини МК илә Советә һәвалә етмәји тәклиф едир.

3

Јол. Ленин Зиновјевә е'тираз едир ки, бу ингилабы феврал ингилабына гаршы гојмаг олмаз. Маһијјәт е'тибарилә гәтнамә тәклиф едир.

ГӘТНАМӘ

Јығынчаг МК-нын гәтнамәсини тамамилә алгышлајыр вә бүтүнлүклә она тәрәфдар олдуғуну билдирир, бүтүн тәшкилатлары вә бүтүн фәһлә вә әскәрләри силаһлы үсјаны һәртәрәфли вә ән бөјүк бир сә'јлә һазырламаға, бундан өтрү Мәркәзи Комитә тәрәфиндән јарадылан мәркәзә јардым көстәрмәјә чағырыр вә тамамилә әмин олдуғуну билдирир ки, МК вә Совет һүчум үчүн әлверишли вахты вә мәгсәдәујғун үсуллары вахтында көстәрәрләр.

Илк дәфә 1927-чи илдә «Пролетарская Революция» журналының 10-чу №-синдә чап едилмишдир

Протокол јазысының әл илә јазылмыш нүсхәсиндән чап олунур; гәтнамә әлјазмасындан чап олунур

ЈОЛДАШЛАРА МӘКТУБ

Јолдашлар! Бизим кечирдијимиз дөвр о гәдәр бөһранлы бир дөврдүр, һадисәләр елә көрүнмәмиш сүр'әтлә кәлиб кечир ки, тале тәрәфиндән тарихин башлыча јолундан бир гәдәр кәнара салынмыш олан публисист, хүсусилә онун јазылары кеч чыхырса, һәмишә кечикә биләр вә ја әһвалатдан хәбәрсиз ола биләр. Мән буну тамамилә баша дүшүрәм, буна бахмајараг, бу мәктубумун һətта гәтијјән чап олуна билмәјәчәјини дә нәзәрә алараг, һәмин мәктубла болшевикләрә мүраҹиәт етмәјә мәчбурам, чүнки там гәтијјәтлә әлејһинә чыхмағы өзүмә борч билдијим тәрәддүдләр ешидилмәмиш дәрәчәдәдир вә партијаја, бејнәлхалг пролетариат һәрәкатына, ингилаба фәлакәтли тә'сир көстәрә биләр. Кечикмәк тәһлүкәсинә кәлдикдә исә, мән бу тәһлүкәнин гаршысыны алмаг үчүн, һансы тарихдән, нә кими мә'луматым олдуғуну көстәрәчәјәм.

Мән јалныз базар ертәси, октјабрын 16-да сәһәр, бундан бир күн әввәл Питердә чох мүһүм болшевик јығынчағында иштирак едән бир јолдашы көрә билдим вә о мәнә мүзакирәләр һаггында әтрафлы мә'лумат верди. Бүтүн мәсләкләрдән олан базар күнү гәзетләринин мүзакирә етдикләри һәмин үсјан мәсәләси мүзакирә олунмушдур. Пајтахтда болшевик фәалијјәтинин бүтүн саһәләриндән ән нүфузлу адамлар јығынчагда иштирак етмишләр. Јығынчағын јалныз олдугча чүзи бир азлығы, јә'ни чәми-чүмләтаны икичә јолдаш мәнфи мөвге тутмушдур. Бу јолдашларын кә-

тирдикләри дәлилләр о гәдәр зәифдир, бу дәлилләр о гәдәр һејрәтләндирici бир чашгынлыгы, горхуну көстәрир, болшевизмин вә ингилаби-пролетар бејнәлмиләлчилијинин бүтүн әсас идеjаларынын о гәдәр боша чыхдығыны көстәрир ки, бу гәдәр биабырчы тәрәддүдләрин сәбәбини көстәрмәк асан дејилдир. Лакин факт көз габағындадыр вә ингилабчы партијанын бу гәдәр чидди бир мәсәләдә тәрәддүдләрә jол вермәjә һаггы олмадығына көрә, өз принсипләрини итирмиш олан бу икичә jолдашын мүәjjән бир гарышыглыг төрәдә биләчәjинә көрә, онларын дәлилләрини тәһлил етмәк, онларын тәрәддүдләрини ашкара чыхармаг вә бунларын нә гәдәр биабырчы олдуғуну көстәрмәк лазымдыр. Гој ашағыдакы сәтирләр бу вәзифәни jеринә jетирмәк jолунда чәһд олсун.

«...Халг ичәрисиндә биз чохлуг тәшкил етмирик, бу шәрт олмадан үсjан үмидсиздир...»

Белә бир шеj сөjләjә биләп адамлар jа һәгигәти тәһриф едәнләрдир, jа да ингилабын реал шәраити илә гәтиjjән һесаблашмадан, болшевикләр партиjасынын бүтүн өлкәдә сәсләрин там jарысыны вә үстәлик бир сәс алмасы барәсиндә нә олурса-олсун, ирәличәдән тә'минат алмаг истәjән педантлардыр. Тарих һеч вахт һеч бир ингилабда белә бир тә'минат вермәмиш вә гәтиjjән верә билмәз. Белә бир тәләб ирәли сүрмәк—динләjичиләри әлә салмаг вә һәгиги вәзиjjәтдән *гачдығыны* пәрдәләмәкдән башга бир шеj дејилдир.

Чүнки һәгиги вәзиjjәт бизә ашкар сурәтдә көстәрир ки, мәһз ијул күнләриндән сонра халгын чохлуғу сүр'әтлә болшевикләрин тәрәфинә кечмәjә башламышдыр. Августун 20-дә, һәлә корниловчулугдан әввәл, шәһәр әтрафы нәзәрә алынмадан шәһәрдә болшевикләрин сәсләринин фаизи 20%-дән 33%-ә чатдығы Питердәки сечкиләр дә, сонра, сентjабрда болшевикләрин сәсләринин фаизи 11%-дән $49^1/_3$%-ә чатдығы Москва рајон думалары сечкиләри дә буну сүбут етди (мәним бу күнләрдә көрдүjүм бир нәфәр москвалы jолдаш мәнә

демишдир ки, дәгиг рәгәм 51%-дир). Буну Советләрин јени сечкиләри сүбут етди. Буну белә бир факт сүбут етди ки, кәндли Советләринин әксәриҹҹәти өзүнүн «авксентјевчи» мәркәзи Советинин әксинә олараг, коалисиҹанын *әлеjһинә* чыхмышды. Коалисиҹанын әлеjһинә олмаг *ишдә* болшевикләрин ардынча кетмәк демәкдир. Сонра, чәбһәдән алынан хәбәрләр кетдикчә даһа тез-тез вә даһа гәти сурәтдә көстәрир ки, есер-меншевик башчыларын, забитләрин, депутатларын вә саирә вә саирәнин пис ниҹҹәтли бөһтан вә һүчумларына бахмајараг, әскәр *күтләси* кетдикчә даһа бөјүк бир гәтиҹҹәтлә болшевикләрин тәрәфинә кечир.

Нәһаҹәт, Русиҹада мүасир һәҹатда ән бөјүк факт *кәндли үсјаныдыр*. Халгын сөздә деҹил, ишдә објектив сурәтдә болшевикләр тәрәфинә кечдиҹини көстәрән будур. Чүнки, буржуа мәтбуаты вә онун «тәрәддүд едән» новаҹажизнчиләрдән вә К⁰-сындан олан мискин әлалтылары, таланлар вә анархиҹалар һаггында һаҹкүҹ салыб нә гәдәр ҹалан десәләр дә, факт меҹандадыр. Тамбов губерниҹасында кәндлиләрин һәрәкаты[125] һәм чисмани, һәм дә сиҹаси мә'нада үсјан иди, әввәлән, торпаглары кәндлиләрә вермәҹә разы олмаг кими чох көзәл сиҹаси нәтичәләри олан бир үсјан иди. Әбәс ҹерә деҹилдир ки, үсјандан горхуҹа дүшмүш олан бүтүн есер төр-төкүнтүләри вә һәтта «Дело Народа» да инди торпаглары кәндлиләрә вермәк лазым кәлдиҹи һаггында *фәрҹад едир!* Бах, бу да болшевизмин *ишдә* сүбут едилән доғрулуғу вә онун мүвәффәгиҹҹәтидир. Бонапартчылары вә онларын парламентгабағындакы нөкәрләрини үсјандан башга бир ҹолла «өјрәтмәк» мүмкүн *олмады*.

Бу фактдыр. Фактлар исә инадлы шеҹдир. Һәм дә үсјан *леһинә* фактлардан ибарәт белә бир «дәлил» башыны итирмиш вә горхуҹа дүшмүш сиҹасәтчинин «бәдбинликдән доған» минләрлә һиҹләләриндән даһа күчлүдүр.

Кәндли үсјаны үмуммилли мигҹасда сиҹаси әһәмиҹҹәтә малик бир һадисә олмасаҹды, парламентгабағындакы есер нөкәрләр торпағы кәндлиләрә вермәк лазым кәлдиҹи һаггында бағырмаздылар.

Кәндли үсјанынын «Рабочий Путь»да артыг гејд едилмиш олан дикәр чох көзәл сијаси вә ингилаби нәтичәси Тамбов губернијасынын дәмир јол стансијаларына тахыл кәтирилмәсидир. Чашыб галан чәнаблар, бу да сизин үчүн даһа бир «дәлил», артыг гапыны кәсдирән ешидилмәмиш бир ачлыг вә бөһрандан өлкәни хилас етмәк үчүн јеканә васитә олан үсјан леһинә бир дәлил. Халга хәјанәт едән есер вә меншевикләр дејинәркән, һәдәләјәркән, гәтнамәләр јазаркән, Мүәссисләр мәчлиси чағырмагла ачлары дојуздурмағы вә'д едиркән, халг мүлкәдарлара, капиталистләрә вә мөһтәкирләрә гаршы *үсјан* јолу илә тахыл мәсәләсини *болшевикчәсинә* һәлл етмәјә башлајачагдыр.

Тахыл мәсәләсинин *белә бир* (јеканә реал) һәллинин көзәл нәтичәләрини *буржуа* мәтбуаты, һәтта «Русская Воля» да е'тираф етмәјә мәчбур олмушдур, бу гәзет белә бир хәбәр чап етмишдир ки, Тамбов губернијасынын дәмирјол стансијалары ағзына гәдәр тахылла долмушдур... *Кәндлиләр үсјан етдикдән сонра!!*

Јох, инди халгын әксәриҗҗәтинин болшевикләрин ардынча кетдијинә вә кедәчәјинә шүбһә етмәк—биабырчы шәкилдә тәрәддүд етмәк демәкдир вә ишдә пролетар ингилабчылығынын *бүтүн* принсипләрини бир кәнара атмаг, болшевизмдән тамамилә үз дөндәрмәк демәкдир.

«...Һакимиҗҗәти әлә алмаг үчүн бизим кифајәт гәдәр күчүмүз јохдур, буржуазијанын исә Мүәссисләр мәчлисини позмаг үчүн кифајәт гәдәр күчү јохдур...»

Бу дәлилин биринчи һиссәси әввәлки дәлилин садәчә тәкрарындан ибарәтдир. Буржуазијадан горхуб өзләрини итирмәләрини фәһләләр барәсиндә бәдбинликлә, буржуазија барәсиндә исә никбинликлә ифадә едирләрсә, бу дәлил күчлү вә инандырычы олмур. Әкәр јункерләр вә казаклар болшевикләрә гаршы сон дамчы ганлары галана гәдәр вурушачагларыны сөјләјирләрсә, буна тамамилә инанмаг лазымдыр; әкәр фәһлә вә әскәрләр дә јүзләрлә јығынчагларда болше-

викләрә тамамилә е'тимад бәсләдикләрини билдирир вә һакимијјәтин Советләрә кечмәси јолунда фәдакарлыгла мүбаризәјә һазыр олдугларыны тәсдиг едирләрсә, онда «буну» хатырламаг «јеринда» олар ки, сәс вермәк бир шејдир, вурушмаг исә башга шеј!

Әлбәттә, әкәр белә дүшүнүләрсә, онда үсјан «рәдд едилмиш олар». Анчаг суал олунур ки, хүсуси истигамәти олан, хүсуси мәгсәд күдән бу «бәдбинлијин» сијаси чәһәтдән буржуазија тәрәфинә кечмәкдән нә фәрги вардыр?

Фактлара бир нәзәр салын, болшевикләр тәрәфиндән мин дәфәләрлә верилиб бизим бәдбинләр тәрәфиндән «унудулан» бәјанатлары бир јада салын. Биз мин дәфәләрлә демишик ки, фәһлә вә әскәр депутатлары Советләри бир гүввәдир, бу, ингилабын авангардыдыр, бунлар һакимијјәти әлә ала *биләрләр.* Биз мин дәфәләрлә меншевикләри вә есерләри төһмәтләндирмишик ки, онлар «демократијанын сәлаһијјәтли органлары» һаггында ибарәбазлыг едир вә ејни заманда да һакимијјәти Советләрин әлә алмасындан *горхурлар.*

Бәс корниловчулуг нәји сүбут етди? Корниловчулуг сүбут етди ки, Советләр доғрудан да бир гүввәдир.

Һәм дә бу, тәчрүбәдә, фактларла сүбут едилдикдән сонра, биз болшевизми бир кәнара атырыг, өзүмүздән үз дөндәриб дејирик: бизим кифајәт гәдәр күчүмүз јохдур (һалбуки һәр ики пајтахт Совети вә әјаләт Советләринин чоху болшевикләрин тәрәфиндәдир)!!! Мәкәр бунлар биабырчы бир тәрәддүд дејилдирми? Әслиндә ахы бизим «бәдбинләр» «бүтүн һакимијјәт Советләрә» шүарыны бир кәнара атыр вә буну е'тираф етмәкдән *горхурлар.*

Мүәссисләр мәчлисини позмаг үчүн буржуазијанын кифајәт гәдәр күчлү олмадығыны нечә сүбут етмәк олар?

Әкәр буржуазијаны девирмәк үчүн Советләрин *күчү чатмырса, демәли,* Мүәссисләр мәчлисини позмаг үчүн буржуазијанын кифајәт гәдәр күчү вардыр, чүнки даһа һеч кәс она мане ола билмәз. Керенски вә К[0]-сы-

нын вә'дләринә инанмаг, нөкәрчилик едән парламент-габағынын гәтнамәләринә инанмаг мәкәр бу, пролетар партијасынын үзвүнә вә ингилабчыја јарашармы?

Әкәр индики һөкумәт деврилмәсә, буржуазијанын нәинки Мүәссисләр мәчлисини позмаг үчүн *күчү вардыр,* буржуазија һәтта Питери алманлара тәслим етмәклә, чәбһәни ачмагла, локаутлары күчләндирмәклә, тахыл кәтирилмәсинә мане олмагла, *долајы јолла* да бу нәтичәни әлдә едә биләр. *Фактларла* сүбут едилмишдир ки, буржуазија бунларын һамысыны һиссә-һиссә артыг едирди. Демәли, фәһлә вә әскәрләр буржуазијаны девирмәсәләр, буну *бүтөвлүкдә* етмәк үчүн дә буржуазијанын күчү чатар.

«...Советләр һөкумәтин кичкаһына јөнәлдилмиш бир тапанча олуб Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасыны вә корниловчулуг чәһдләриндән әл чәкмәји тәләб етмәлидир...»

Ики нәфәр кәдәрли бәдбиндән бири лап белә демишдир!

Белә демәк дәрәчәсинә кәлиб чатмышдыр, чүнки үсјандан әл чәкмәк «бүтүн һакимијјәт Советләрә» шүарындан әл чәкмәк *демәкдир.*

Әлбәттә, шүарлар «мүгәддәс бир шеј дејилдир», буна сөз јохдур. Лакин бәс нәјә көрә *һеч кәс* бу шүары дәјишдирмәк мәсәләсини (ијул күнләриндән сонра бу мәсәләни мәним галдырдығым кими*) галдырмамышдыр? Бундан сонра: «бүтүн һакимијјәт Советләрә» шүарыны һәјата кечирмәк үчүн *лабүд олан* үсјан мәсәләси сентјабрдан бәри партијада мүзакирә едилдији һалда, нәјә көрә буну ачыг демәкдән *горхасан?*

Бизим кәдәрли бәдбинләр бурада һеч бир заман јахаларыны гуртара билмәзләр. Үсјандан әл чәкмәк һакимијјәти Советләрә вермәкдән әл чәкмәк демәкдир, бүтүн үмид вә арзулары Мүәссисләр мәчлиси чағырмағы «вә'д етмиш» мәрһәмәтли буржуазијаја «бағламаг» демәкдир.

Һакимијјәт Советләрин әлиндә *олдугда,* Мүәссисләр

* Бах: бу чилд, сәһ. 12—20. *Ред.*

мәчлисинин *тә'мин едилдијини* вә онун мүвәффәгијјәтинин тә'мин едилдијини баша дүшмәк мәкәр чәтиндир? Болшевикләр буну мин дәфәләрлә демишләр. *Һеч кәс* буну бирчә дәфә дә рәдд етмәјә чалышмамышдыр. Һамы белә бир «гурашдырылмыш типи» гәбул етмишдир, лакин инди «гурашдырылмыш тип» сөзү архасында һакимијјәти Советләрә вермәкдән *әл чәкмәји* јеридирләр, бизим шүарымыздан ачыгча әл чәкмәкдән *горхараг буну кизличә* јеридирләр, бу нәдир? буну сәчијјәләндирмәк үчүн нәзакәтли ифадәләр тапмаг олармы?

Бизим бәдбинә сәрраст чаваб вермишләр: «тапанча күлләсиздирми?». Әкәр белә дирсә, бу, Советләри мин дәфә «тапанча» адландырмыш олан вә мин дәфәләрлә халгы алдатмыш олан Либерданларын тәрәфинә ачыгча кечмәк демәкдир, чүнки *онларын һөкмранлығы заманы* Советләр һечә бәрабәр олурду.

Әкәр тапанчанын «күлләси варса», бу мәһз үсјаны *техники чәһәтдән* һазырламаг демәкдир, чүнки күлләни тапмаг лазымдыр, тапанчаны долдурмаг лазымдыр, һәм дә тәкчә бир күллә азлыг едәр.

Ја Либерданларын тәрәфинә кечмәли вә «бүтүн һакимијјәт Советләрә» шүарындан *ачыгча* имтина етмәли, ја да үсјан. Орта јол јохдур.

«...Родзјанко истәсә дә, буржуазија Питери алманлара тәслим едә билмәз, чүнки, буржуалар дејил, бизим гәһрәман матрослар вурушурлар...»

Бу дәлил дә јенә пролетариатын ингилаби гүввәләринә вә бачарығына гаршы бәдбин оланларын һәр аддымда *буржуазија барәсиндә* лабүддән көстәрдикләри «никбинликдән» ибарәтдир.

Гәһрәман матрослар вурушурлар, *лакин* бу һал Езелин алынмасы әрәфәсиндә *ики* адмиралын *кизләнмәсинә* мане олмады!!

Бу фактдыр. Фактлар исә инадлы шејдир. Фактлар сүбут едир ки, адмираллар һеч дә Корниловдан пис олмајараг хәјанәт едә *билирләр*. Гәрарка һда һеч бир

дәјишиклик едилмәмәси, командан һеј'әтинин корниловчулардан ибарәт олмасы исә шәксиз бир фактдыр. Әкәр корниловчулар (Керенски башда олмагла, чүнки о да корниловчудур) Питери тәслим етмәк *истәсәләр,* онлар буну ики јолла вә һәтта «үч јолла» едә биләрләр.

Биринчиси, онлар корниловчу командан һеј'әтинин хәјанәти јолу илә шимал гуру чәбһәсини ача биләрләр.

Икинчиси, онлар биздән *күчлү* олан бүтүн алман донанмасынын азад һәрәкәт етмәси һаггында «разылаша» биләрләр, истәр алман, истәрсә инкилис империалистләри илә разылаша биләрләр. Бундан әлавә, «кизләнмиш адмираллар» *планлары да* алманлара верә биләрдиләр.

Үчүнчүсү, локаутлар вә тахыл кәтирилмәсиндә саботаж васитәсилә онлар бизим гошунлары *там* үмидсизлијә вә күчсүзлүк дәрәчәсинә чатдыра биләрләр.

Бу үч јолдан һеч бирини инкар етмәк олмаз. Фактлар сүбут етди ки, Русијанын буржуа-казак партијасы артыг һәр үч гапыны дөјмүшдүр, бунлары ачмаға чалышмышдыр.

Демәли? Демәли, ингилабы буржуазијанын боғачағы вахта гәдәр бизим *көзләмәјә* һаггымыз јохдур.

Родзјанко «арзуларынын» бош бир шеј олмадығыны тәчрүбә сүбут етди. Родзјанко иш адамыдыр. Родзјанконун архасында *капитал* дурур. Бу шәксиздир. Нә гәдәр ки, пролетариат һакимијјәти әлә алмамышдыр. Капитал бөјүк бир гүввәдир. Родзјанко *он илләр боју* сәдагәтлә вә чан-башла капитал сијасәтинн јеритмишдир.

Демәли? Демәли, ингилабы хилас етмәк үчүн јеканә васитә олан үсјан мәсәләсиндә тәрәддүд етмәк бүр жуазијаја јарыја гәдәр либерданчы, әсер-меншевик горхаглығы илә инанмаға, јарыја гәдәр дә шүурсуз «кәндли баба» кими инанмаға гапылмаг демәкдир, болшевикләр исә һәр шејдән чох буна гаршы мүбаризә апармышлар.

Ја кәрәксиз әлләри бош синә үстә гојуб Мүәссисләр мәчлисинә «инам» һаггында анд-аман едәрәк, Родз-

јанко вә К⁰-сынын Питери тәслим едәчәкләри вә ингилабы боғачаглары вахта гәдәр көзләмәли,—ја да үсјан олмалыдыр. Орта јол јохдур.

Һәтта Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасы да, өзлүјүндә, бурада һеч бир шеји дәјишдирмир, чүнки һеч бир «мүәссисчиликлә», һәтта лап там һүгуглу мәчлисин һеч бир сәсвермәси илә ачлығын гаршысы алынмаз, Вилһелмин гаршысы алынмаз. Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасы да, онун *мүвәффәгијјәти* дә һакимијјәтин Советләрә кечмәсиндән асылыдыр, һәјат бу көһнә болшевик һәгигәтини кетдикчә даһа ајдын вә кетдикчә даһа *амансыз* бир шәкилдә тәсдиг едир.

«...Биз күндән-күнә күчләнирик, биз Мүәссисләр мәчлисинә күчлү бир мүхалифәт кими дахил ола биләрик, бизим һәр шеји тәһлүкә гаршысына гојмағымыза нә еһтијач вар...»

Бу, Мүәссисләр мәчлисинин чағырылдығыны «охумуш» олан вә ән легал, ән сәмими, конститусијалы јола инаныб бунунла сакитләшән филистерин дәлилидир.

Анчаг тәәссүф ки, Мүәссисләр мәчлисини *көзләмәклә* нә ачлыг мәсәләсини, нә дә Питерин тәслим едилмәси мәсәләсини һәлл етмәк олмаз. Садәләвһ вә ја башыны итирмиш адамлар, јахуд горхуја дүшмүш адамлар бу «хырда чәһәти» унудурлар.

Ачлыг көзләмир. Кәндли үсјаны көзләмәмишдир. Мүһарибә көзләмир. Кизләнмиш адмираллар көзләмәдиләр.

Јохса биз болшевикләр Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасына инам бәсләмәји *билдирсәк,* ачлыг көзләмәјә разы олар? Кизләнмиш адмираллар көзләмәјә разы олармы? Маклаковлар вә Родзјанколар локаутлары, тахыл кәтирилмәсиндәки саботажы, инкилис вә алман империалистләри илә кизли сазишләри арадан галдырмаға разы олармы?

Ахы, «конститусија хүљалары» вә парламент кретинизми гәһрәманларынын дедикләриндән *белә* чыхыр.

Чанлы һәјат јох олур, анчаг Мүәссисләр мәчлиси чағырылмасы һаггында *кағыз парчасы* галыр, јалныз сечкиләр галыр.

Кор адамлар исә һәлә тәәччүб едирләр ки, ач халг вә кенералларла адмираллар тәрәфиндән хәјанәт едилән әскәрләр сечкиләрә гаршы лагеjддирләр! Әчәб әлламәдирләр!

«...Әкәр корниловчулар бир дә башласалар, онда биз көстәрәрик! Өзүмүзүн башламағымыза көлдикдә, нә үчүн риск едәк?..»

Бу нә гәдәр дә мисилсиз дәрәчәдә инандырычы вә мисилсиз дәрәчәдә ингилаби бир ибарәдир. Тарих тәкрар олунмур, әкәр биз она *архамызы* чевирсәк вә биринчи корниловчулуға нәзәр салыб: «бах, корниловчулар башласајдылар» десәк; әкәр белә етсәк, әчәб ингилаби стратекија олар! Бу нечә дә «тәвәккүлә бел бағламаға» бәнзәjир! Бәлкә корниловчулар јенә дә вахтында башламадылар!—доғрудан да бу чох күчлү бир «дәлил» дејилдирми? Бу, пролетар сијасәти үчүн нечә дә чидди бир әсас дејилми?

Бәс әкәр икинчи чағырышдан олан корниловчулар бә'зи шејләр өjрәнмиш олсалар, онда нечә? Әкәр онлар ачлыг гијамларыны, чәбһәнин јарылмасыны, Питерин тәслим едилмәсини *көзләсәләр* вә о вахта гәдәр *башламасалар,* онда нечә? Бәс онда нечә олсун?

Бизә пролетар партијасынын тактикасыны корниловчуларын өз көһнә сәһвләриндән бирини бәлкә дә тәкрар етмәләри әсасында гурмағы тәклиф едирләр!

Болшевикләрин јүз дәфәләрлә сүбут етдикләри вә *сүбут етмиш олдуглары* шеjи, ингилабымызын јарым иллик тарихинин сүбут етмиш олдуғу шеjи унудаг, jә'ни унудаг ки, корниловчуларын диктатурасындан вә ја пролетариат диктатурасындан *башга* бир чыхыш jолу *јохдур,* објектив чәһәтдән белә бир jол јохдур, ола билмәз, буну унудаг, бунларын һамысындан әл чәкәк вә көзләјәк! Бәс нәjи көзләјәк? Мө'чүзә олачағыны көзләјәк, jә'ни көзләјәк ки, апрелин 20-дән августун 29-дәк һадисәләрин чошғун вә фачиәли чәрәjаны (мү-

һарибәнин узадылмасы вә ачлығын артмасы илә әлагәдар олараг) Мүәссисләр мәчлисинин динч, сакит, асан, легал шәкилдә чағырылмасы илә вә онун ән гануни гәрарларынын јеринә јетирилмәси илә әвәз олунаҹагдыр. Әчәб «марксист» тактикасыдыр! Ачлар, көзләјин, Керенски Мүәссисләр мәчлиси чағырмағы вә'д етмишдир!

«...Бејнәлхалг вәзијјәтдә бизи әслиндә дәрһал чыхыш етмәјә мәчбур едән һеч бир шеј јохдур, биз өзүмүзүн күлләләнмәсинә јол версәк, Гәрбдә сосиалист ингилабы ишинә зәрәр вурмуш оларыг...»

Бу дәлил һәгигәтән әчәбдир: Шејдеман «өзү», Реноdел «өзү» бејнәлхалг сосиалист ингилабынын мүвәффәгијјәтинә фәһләләрин рәғбәтиндән даһа мәһарәтлә «истифадә едә» билмәзди!

Бир дүшүнүн: алманларын *бирчә* Либкнехти (о да каторгададыр) олдуғу һалда, онларын гәзетләри, јығынчаг азадлығы, Советләри олмадығы һалда, сон дәрәчә ағыр бир шәраитдә, әһалинин *бүтүн* синифләринин, һәтта ахырынчы варлы кәндлинин дә бејнәлмиләлчилик идеjасына ағласығмаз дүшмәнчилији шәраитиндә, империалист ири, орта вә хырда буржуазијанын чох јахшы тәшкил олундуғу шәраитдә алманлар, jә'ни алман ингилабчы-бејнәлмиләлчиләри, матрос палтары кејмиш фәһләләр јалныз јүздә бир имканлары олдуғу һалда донанмада үсјан галдырмышлар.

Биз исә онларча гәзетә, јығынчаг азадлығына малик олдуғумуз һалда, Советләрдә *чохлуг* бизим әлимиздә олдуғу һалда, бүтүн дүнjада ән јахшы вәзијјәтдә олан биз пролетар бејнәлмиләлчиләри алман ингилабчыларына өз үсјанымызла јардым көстәрмәкдән бојун гачыраҹагмышыг. Биз Шејдеманлар вә Реноделләр кими белә дүшүнәчәкмишик ки, үсјан етмәмәк һәр шеjдән ағыллы һәрәкәт олар, чүнки әкәр биз гырсалар, онда дүнjа белә көзәл, белә ағыллы, белә идеал бејнәлмиләлчиләри итирмиш олар!!

Өз ағыллылығымызы сүбут едәк. *Алман үсјанчыларына* рәғбәт һаггында гәтнамә гәбул едәк вә Русијада

үсјаны рәдд едәк. Бу әсл, ағыллы бир бејнәлмиләлчилик олармыш. Һәм дә *һәр јердә* белә бир мүдрик сијасәт һөкм сүрсә, бејнәлхалг бејнәлмиләлчилик нә гәдәр сүр'әтлә инкишаф едәр!..

Мүһарибә бүтүн өлкәләрин фәһләләрини сон дәрәчә үзмүш, тагәтдән салмышдыр. Италијада да, Алманијада да, Австријада да партлајышларын сајы артыр. *Тәкиә* бизим фәһлә вә әскәр депутатлары Советләримиз вардыр,—биз *дуруб көзләјәк*—сөздә дејил, ишдә, мүлкәдарлара гаршы үсјанла бизи Керенски һөкумәтинә гаршы үсјана чағыран рус кәндлиләринә хәјанәт етдијимиз кими, алман бејнәлмиләлчиләринә дә хәјанәт едәк...

Рус ингилабыны боғмаға һазыр олан бүтүн өлкәләрин капиталистләринин империалист гәсди гој јетишмиш олсун,—бизи *пулла* боғачаглары вахта гәдәр сакитчә көзләјәк! Фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин гәләбәси васитәсилә гәсдчиләр үзәринә һүчум едиб онларын сыраларыны дағытмаг әвәзинә Мүәссисләр мәчлисини көзләјәк, әкәр Керенски вә Родзјанко вичданла Мүәссисләр мәчлиси чағырсалар, орада бүтүн бејнәлхалг гәсдләр *сәсвермә* васитәсилә мәғлуб едиләр. Керенски вә Родзјанконун вичданлы олдуғуна шүбһәләнмәк үчүн бизим һаггымыз вармы?

«...Лакин «һамы» бизим әлејһимизәдир! Биз тәкләнмишик; һәм МИК, һәм меншевик-бејнәлмиләлчиләр, һәм новаҗизнчиләр, һәм дә сол есерләр бизим әлејһимизә мүрачиәт бурахмышлар вә бурахарлар!..»

Нә күчлү дәлилдир. Бу вахтадәк биз тәрәддүд едәнләри тәрәддүд үстүндә амансызлыгла әзмишик. Биз *бу јолла* халгын рәғбәтини газанмышыг. Биз *бу јолла* Советләри әлә алмышыг, Советләр олмадан исә үсјан е'тибарлы, сүр'әтли вә гәти олмазды. Инди исә әлә кечирилән Советләрдән истифадә едиб *өзүмүз дә тәрәддүд едәнләр сырасына кечәк*. Болшевизм үчүн нә көзәл бир шөһрәтдир!

Либерданларын вә Черновларын, һабелә есерләр

вә меншевикләр ичәрисиндә олан «солларын» сијасәтинин бүтүн маһијјәти *тәрәддүдләрдән* ибарәтдир. *Күтләләрин соллашмасы әламәти олараг* сол есерләрин вә бејнәлмиләлчи-меншевикләрин *чох бөјүк* сијаси әһәмијјәти вардыр. Бир тәрәфдән, һәм меншевикләр, һәм дә есерләр арасында 40%-ә гәдәр адамын соллар тәрәфинә кечмәси, дикәр тәрәфдән дә кәндли үсјаны кими ики факт шүбһәсиз бир-бири илә ашкар сурәтдә әлагәдардыр.

Лакин мәһз бу әлагәнин характери, инди дири икән чүрүмүш олан МИК-ин вә ја тәрәддүд едән сол есерләр вә К⁰-сынын бизим әлејһимизә чыхмалары мүнасибәтилә инилдәмәк фикринә дүшән адамларын сон дәрәчә ирадәсиз олдугларыны көстәрир. Чүнки хырда буржуа башчыларынын, Мартовларын, Камковларын, Сухановларын вә К⁰-сынын *бу* тәрәддүдләрини кәндлиләрин *үсјаны* илә мүгајисә етмәк лазымдыр. Бу *реал* бир сијаси мүгајисәдир. Кимлә кетмәли? Күтләләрин *соллашдығыны долајы јолла* ифадә етмиш олан вә *һәр бир* сијаси дөнүш заманы биабырчы шәкилдә инилдәјән, тәрәддүд едән, Либерданлардан, Авксентјевләрдән вә К⁰-сындан үзр истәмәјә гачан бир овуч мүтәрәддид питерли башчыларламы, *јохса соллашмыш олан бу күтләләрлә.*

Мәсәлә белә вә јалныз белә дурур.

Кәндли үсјанына Мартовларын, Камковларын, Сухановларын хәјанәти мүнасибәтилә бизә, ингилабчы бејнәлмиләлчиләрин фәһлә партијасына да она хәјанәт етмәји тәклиф едирләр. Сол есерләрә вә бејнәлмиләлчи меншевикләрә «ишарә едилмәси» сијасәти бах бундан ибарәтдир.

Биз исә демишик: тәрәддүд едәнләрә көмәк етмәк үчүн кәрәк өзүн даһа тәрәддүд етмәјәсән. Бу «мөһтәрәм» сол хырда буржуа демократлар коалисија үстүндә дә тәрәддүд етмишләр! Биз өзүмүз тәрәддүд етмәмәклә, нәһајәт, онлары өз архамызча апардыг. Һәјат да бизим һаглы олдуғумузу тәсдиг етди.

Бу чәнаблар өз тәрәддүдләри илә һәмишә ингилабы мәһв етмишләр. Јалныз биз ингилабы хилас етмишик. Инди ачлыг Питерин гапысыны дөјдүкдә, Родзјанко

илә К⁰-сы исә Питери тәслим етмәјә һазырлашдыглары бир заманда да биз хилас едәчәјик?!

«...Лакин бизим дәмирјолчуларла вә почт гуллугчулары илә һеч мөһкәм әлагәмиз дә јохдур. Онларын рәсми нүмајәндәләри Плансонлардыр. Бәс почта вә дәмир јоллар олмадан галиб кәлмәк ●ларымы?..»

Бәли, бәли, бурада Плансонлар, орада исә Либерданлар вардыр. Бәс *күтләләр* онлара нә кими е'тимад көстәрмишләр? Мәкәр бу башчыларын *күтләләрә* хәјанәт етдикләрини һәмишә биз сүбут етмәмишикми? Мәкәр күтләләр Москвадакы сечкиләрдә дә, Советләрә сечкиләрдә дә бу башчылардан узаглашыб *бизә тәрәф* кәлмәмишләрми? Јохса дәмир јол вә почт гуллугчулары күтләләри ачлыг чәкмирләрми? Керенски вә К⁰-сы һөкумәтинә гаршы онлар тә'тил етмирләрми?

Бир јолдаш «бәдбиндән» сорушмушду: «Бәс февралын 28-и әрәфәсиндә бизим бу иттифагларла әлагәмиз вардымы?». О, ики ингилабы бир-бири илә мүгајисә етмәјин мүмкүн олмадығыны көстәрмишди. Лакин бу чаваб јалныз суал верән адамын мөвгејини *гүввәтләндирир*. Чүнки мәһз болшевикләр *буржуазијаја гаршы пролетар* ингилабыны узун мүддәт һазырламагдан мин дәфәләрлә данышмышлар (һәм дә бу барәдә данышмаларындан мәгсәд буну гәти һәлледичи вахтда унутмаг олмамышдыр). Почт-телеграф вә дәмир јол иттифагларынын сијаси вә игтисади һәјатынын хүсусијјәти мәһз күтләнин пролетар үнсүрләринин хырда буржуа вә буржуа јухары тәбәгәләриндән *ајрылмасындан* ибарәтдир. Мәсәлә һеч дә әввәлчәдән бу вә ја дикәр иттифагла һөкмән «әлагә» јаратмагда дејил, мәсәлә бундадыр ки, јалныз пролетар вә кәндли үсјанынын гәләбәси дәмирјолчулар вә почт телеграф гуллугчулары ордуларында *күтләләри* разы *сала биләр*.

«...Питердә чөрәк ики-үч күнә чатар. Биз үсјанчылара чөрәк верә биләрикми?..»

Бу, минләрлә скептик гејдләриндән биридир (скептикләр *һәмишә* «шүбһә едә биләрләр» вә онлары тәчрүбәдән башга һеч бир шејлә тәкзиб етмәк олмаз), дәсмалы ағрыјан башдан ачыб ағрымајан баша бағлајан гејдләрдән биридир.

Мәһз Родзјанколар вә К⁰-сы, мәһз буржуазија ачлыг һазырлајыр вә ингилабы ачлыгла боғмаг үчүн бундан истифадә едир. Кәнддә мүлкәдарлара гаршы кәндлиләрин үсјанындан вә шәһәрдә, мәркәздә фәһләләрин капиталистләр үзәриндә гәләбәсиндән башга бир јолла ачлыгдан хилас олмаг јолу јохдур вә ола да *билмәз*. Башга бир јолла нә варлылардан тахыл алмаг, нә онларын саботажына бахмајараг тахылы апармаг, нә сатылмыш гуллугчуларын вә варланмагда олан капиталистләрин мүгавимәтини гырмаг, нә дә чидди бир учот јаратмаг *олмаз*. Капиталистләрин саботажына гаршы милјон дәфәләрлә *ишкајәтләнән, инилдәјән, јалварыб јахаран* «демократијанын» әрзаг идарәләриниң вә јоручу әрзаг ишинин тарихи мәһз буну сүбут етмишдир.

Шикајәт вә ваһишләр, көз јашлары әвәзиндә *ингилаби ишә* кечмәк үчүн дүнјада галибиҗәтли пролетар ингилабынын күчүндән башга бир гүввә јохдур! Һәм дә пролетар ингилабы нә гәдәр чох ләнкидилсә, һадисәләр вә ја тәрәддүд едәнләрин вә чашыб галанларын тәрәддүдләри ону нә гәдәр чох тә'хирә салса, бу ингилаб бир о гәдәр чох гурбанлар баһасына олачагдыр, тахыл кәтирилмәси вә бөлүшдүрүлмәсини *гајдаја салмаг* бир о гәдәр чәтин олачагдыр.

Үсјанда ләнкимәк өлүмә бәрабәрдир—дағынтынын артдығына, ачлығын јахынлашдығына кәдәрли бир «мәрдликлә» баханлара вә фәһләләри үсјандан *чәкиндирәнләрә (ја'ни онлара көзләмәји, һәлә буржуазијаја бел бағламағы мәсләһәт көрәнләрә)* белә чаваб вермәк лазымдыр.

«...Чәбһәдәки вәзијјәтдә дә һәлә бир тәһлүкә јохдур. Әкәр һәтта әскәрләр өзләри дә барышыг бағласалар, бу һәлә бир бәла дејилдир...»

Лакин әскәрләр барышыг бағлаја билмәзләр. Бундан өтрү дөвләт һакимијјәти лазымдыр, буну исә үсјансыз әлдә етмәк олмаз. Әскәрләр лап *гојуб гача биләрләр.* Чәбһәдән олан мә'рузәләр буну көстәрир. Көзләмәк олмаз, көзләмәк Родзјанконун Вилһелм илә әлбир олмасына вә *(артыг үмидсизлик дәрәчәсинә јахын олан)* әскәрләр там үмидсизлик дәрәчәсинә чатараг, һәр шеји башлы-башына бурахыб кетсәләр, онларын елликлә гачмасы шәраитиндә *там* дағынтыја көмәк етмәк демәкдир.

«...Биз һакимијјәти әлә алсаг вә нә барышыг, нә дә демократик сүлһ әлдә етмәсәк, әскәрләр ингилаби мүһарибәјә кетмәјә биләрләр. Бәс онда нечә олсун?»

Бу дәлил белә бир ифадәни хатырладыр: бир дәли он ағыллынын һәлл едә биләчәјиндән онгат артыг суал верә биләр.

Биз империалист мүһарибәси заманы *һакимијјәтин* чәтинликләрини һеч бир заман инкар етмәмишик, лакин буна бахмајараг биз һәмишә пролетариат вә ән јохсул кәндлиләрин диктатурасыны *тәблиғ етмишик.* Мәкәр һәрәкәтә кечмәк вахты кәлиб чатдыгда биз үз дөндәрәчәјикми??

Биз һәмишә демишик ки, бир өлкәдә пролетариат диктатурасы һәм бејнәлхалг вәзијјәтдә, һәм өлкәнин игтисадијјатында, һәм ордунун вәзијјәтиндә, һәм дә онун әһвали-руһијјәсиндә чох бөјүк дәјишикликләр јарадыр,—бәс инди биз ингилабын «чәтинликләриндән» горхуја дүшүб бунларын һамысыны «унудачағыгмы»??

«...Һамынын дедијинә көрә, күтләләр арасында күчәјә чан атмаг әһвали-руһијјәси јохдур. Бәдбинлијә һагг газандыран әламәтләр сырасында таланчы вә гаракүруһчу мәтбуатын сон дәрәчә кениш јајылдығыны да көстәрмәк олар...»

Адамлар буржуазијадан горхуја дүшдүкдә, тәбии, онларын нәзәриндә бүтүн шејләр вә һадисәләр горхунч бир рәнк алыр. Әввәлән, онлар һәрәкатын марксист

ме'јарыны зијалы-импрессионист ме'јары илә әвәз едирләр, синфи мүбаризәнин инкишафыны вә бүтүнлүкдә бүтүн өлкәдә, бүтүнлүкдә бејнәлхалг вәзијјәтдә һадисәләрин кедишини сијаси чәһәтдән нәзәрә алмағы әһвали-руһијјә һаггындакы субјектив тәәссүратла *әвәз едирләр;* партијанын мөһкәм хәттинин, онун мөһкәм гәтијјәтинин *дә,* хүсусилә ән кәркин ингилаби заманларда әһвали-руһијјәни көстәрән *бир амил* олдуғуну әлбәттә, «јери кәлмишкән» унудурлар. Бә'зән адамлар чох «јери кәлмишкән» унудурлар ки, мәс'ул рәһбәрләр өз тәрәддүдләри илә вә дүнән тә'зим етдикләри шеји јандырмаға мејл көстәрмәклә, күтләнин мүәјјән тәбәгәләриниң әһвали-руһијјәсиндә дә ән јарашмаз тәрәддүдләр доғурурлар.

Икинчиси,—һәм дә һазыркы заманда башлычасы—ондан ибарәтдир ки, ирадәсиз адамлар күтләләрин әһвали-руһијјәсиндән данышаркән буну әлавә етмәји унудурлар ки,

буну «һамы» кәркинлик вә интизар әһвали-руһијјәси кими гејд едир;

«һамы» шәрикдир ки, Советләрин чағырышы илә вә Советләри мүдафиә етмәк үчүн фәһләләр бир адам кими чыхыш едирләр;

«һамы» шәрикдир ки, лабүд олдуғу ајдын баша дүшүлән «сон вә гәти дөјүш» мәсәләсиндә мәркәзләрин гәтијјәтсизлијиндән фәһләләр арасында күчлү бир наразылыг вардыр;

«һамы» ән кениш күтләләрин әһвали-руһијјәсинин там үмидсизлијә јахын олдуғуну јекдилликлә көстәрир вә мәһз бу зәмин үзәриндә анархизмин артмасы фактыны гејд едир;

«һамы» буну да е'тираф едир ки, шүурлу фәһләләр арасында *јалныз* нүмајишләр үчүн, *јалныз* кичик бир мүбаризә үчүн күчәјә чыхмаг истәнилмәдији ајдын көрүнүр, чүнки кичик бир дөјүшүн дејил, үмуми дөјүшүн јахынлашдығы һисс олунур, ајры-ајры тә'тилләрин, нүмајишләрин, тәзјигләрин үмидсизлији исә тамамилә сынанмыш вә баша дүшүлмүшдүр.

Вә илахир.

Әкәр биз күтләләрин әһвали-руһијјәсинин бу харак-

теристикасына ингилабымызын јарым или әрзиндә синфи вә сијаси мүбаризәнин бүтүн инкишафы вә һадисәләрин бүтүн кедиши бахымындан јанашсаг, бурҗуазија тәрәфиндән горхудулмуш адамларын вәзијјәти нә гәдәр тәһриф етдикләри бизә ајдын олар. Вәзијјәт мәһз апрелин 20—21-и, ијунун 9-у, ијулун 3-ү әрәфәсиндә олдуғу кими дејилдир, чүнки о заман *кортәбии һәјәчан* вар иди вә бир партија олмаг е'тибарилә биз буну ја дујмурдуг (20 апрел), ја да гаршысыны алыб динч нүмајиш шәклинә салырдыг (9 ијун вә 3 ијул). Чүнки биз о заман јахшы билирдик ки, Советләр *һәлә* бизим дејилдир, кәндлиләр *һәлә* болшевикләр јолуна (үсјана) дејил, Либердан-Чернов јолуна инанырлар, демәли, халгын чохлуғу бизим тәрәфимиздә дејилдир, демәли, һәлә үсјан вахты дејилдир.

О заман шүурлу фәһләләрин чохунда сон гәти дөјүш мәсәләси һеч гаршыја *чыхмырды;* үмумијјәтлә партија коллекијаларындан һеч елә бир коллекија јохдур ки, бу мәсәләни ирәли сүрмүш олсун. Аз шүурлу вә чох кениш күтлә арасында исә нә кәркинлик, нә дә үмидсизликдән ирәли кәлән бир гәтијјәт вар иди, јалныз мәһз кортәбии бир *һәјәчан* вар иди вә садәчә «чыхыш» јолу илә, садәчә нүмајиш јолу илә Керенскиләрә вә буржуазијаја «тә'сир көстәрмәјә» садәлөвһлүклә үмид бәсләнирди.

Үсјан үчүн лазым олан бу дејилдир, шүурлу адамларын шүурлу сурәтдә, мөһкәм вә гәтијјәтлә ахырадәк вурушмаг әзми лазымдыр, бу бир тәрәфдән. Дикәр тәрәфдән дә, кениш күтләләрин әһвали-рүһијјәсиндә үмидсизликдән ирәли кәлән бир кәркинлик олмалыдыр вә онлар *һисс етмәлидирләр* ки, инди јарымчыг тәдбирләрлә һеч бир шеји хилас етмәк олмаз, «тә'сир етмәјә» кәлдикдә, һеч чүр тә'сир етмәк олмаз, *әкәр* ачлара гәти дөјүшдә болшевикләр рәһбәрлик едә билмәсәләр, ачлар «һәтта анархистчәсинә һәр шеји дағыдар, һәр шеји мәһв едәрләр».

Ингилабын инкишафы ишдә фәһләләри *дә,* кәндлиләри *дә* мәһз шүурлуларын тәчрүбәдә өјрәндикләри белә бир кәркинликлә ән кениш күтләләр арасында локаутчулара вә капиталистләрә гаршы үмидсизлик

дәрәчәсинә јахын нифрәт әһвали-руһијјәсинин бирләшмәсинә кәтириб чыхартды.

Гаракүруһчу мәтбуатын болшевизм чилдинә кирән әчлафларынын «мүвәффәгијјәти» дә мәһз буна көрә ајдын олур. Буржуазијанын пролетариатла јахынлашмагда олан гәти дөјүшүнү көрдүкдә гаракүруһчуларын севинмәсинә кәлдикдә, бу һәмишә олмушдур, һеч бир истисна олмадан бүтүн ингилабларда бу мүшаһидә едилмишдир, бу тамамилә лабүддүр. Һәм дә әкәр *бу* вәзијјәт үзүндән горхуја дүшсәк, онда тәкчә үсјандан дејил, һабелә үмумијјәтлә пролетар ингилабындан да әл чәкмәк лазым кәләр. Чүнки капитализм чәмијјәтиндә бу ингилаб елә бир шәкилдә кенишләнә *билмәз* ки, гаракүруһчулар севинмәсин вә бундан өз мәгсәдләри үчүн истифадә етмәк үмидиндә *олмасынлар.*

Шүурлу фәһләләр чох көзәл билирләр ки, гаракүруһчуларла буржуазија әлбир ишләјир вә фәһләләрин гәти гәләбәси (хырда буржуалар буна инанмырлар, капиталистләр бундан горхурлар, болшевикләрин һакимијјәти әлдә сахлаја билмәјәчәкләринә әмин олан гаракүруһчулар бә'зән севинәрәк буну арзу едирләр), бу гәләбә гаракүруһчулары ахырадәк *әзәр,* болшевикләр һакимијјәти мөһкәм сурәтдә вә мүһарибәнин јоруб әлдән салдығы бүтүн бәшәриијјәтин чох бөјүк фајдасына олараг әлдә сахлаја *биләрләр.*

Доғрудан да, ағлыны итирмәмиш олан адамлардан ким шүбһә едә биләр ки, *Родзјанколар* вә Суворинләр әлбир һәрәкәт едирләр? онларын арасында роллар бөлүнмүшдүр?

Мәкәр фактлар сүбут етмәмишдирми ки, Керенски Родзјанконун көстәриши илә һәрәкәт едир, «Русија республикасынын Дөвләт мәтбәәси» (сизә зарафат кәлмәсин!) «Дөвләт думасындакы» гаракүруһчуларын гаракүруһчу нитгләрини дөвләт һесабына чап едир? Мәкәр «Дело Народа»дан олуб «өз адамлары» гаршысында нөкәрчилик едән нөкәрләр *дә* бу факты ашкара чыхармадылармы? Мәкәр *бүтүн* сечкиләрин тәчрүбәси сүбут етмәмишдирми ки, чар-мүлкәдар «мәнафејиндән» истигамәт алан сатгын «Новое Время» гәзети кадет сијаһыларына тамамилә көмәк едир?

Мәкәр биз дүнән охумадыгмы ки, тичарәт-сәнаје капиталы (әлбәттә, битәрәф олан капитал, ајдындыр ки, битәрәф бир капитал, ахы Вихлјаевләр вә Ракитниковлар, Гвоздевләр вә Никитинләр кадетләрлә дејил, аллаһ еләмәсин, *битәрәф* тичарәт-сәнаје даирәләри илә коалисија дүзәлдирләр!) кадетләрә 300 000 манат вермишдир?

Вәзијјәтә сентименталь бахымдан дејил, синфи бахымдан бахыларса, бүтүн гаракүрүһчу мәтбуаты «Рјабушински, Милјуков вә К°-сы» ширкәтинин бир *шө'бәсидир*. Капитал, бир тәрәфдән, Милјуковлары, Заславскиләри, Потресовлары вә саирәни дикәр тәрәфдән дә, гаракүрүһчулары пулла әлә алыр.

Халгы ијрәнч гаракүрүһчу хәстәлији зәһәри илә белә ән биабырчы шәкилдә зәһәрләмәјин гаршысыны алмаг үчүн *пролетариатын гәләбәсиндән* башга һеч бир ајры васитә ола билмәз.

Һәм дә тәәччүб етмәк олармы ки, ачлыг вә мүһарибәнин узадылмасы нәтичәсиндә јорулуб тагәтдән дүшән чамаат гаракүрүһчу зәһәриндән «јапышыр»? Тәсәввүр етмәк олармы ки, капитализм чәмијјәти ифлас әрәфәсиндә олсун, амма мәһкум күтләләр чана *дојмасын*? Һәм дә араларында авамлығын аз олмадығы күтләләрин чана дојмасы һәр чүр зәһәрин даһа артыг јајылмасында өзүнү *көстәрмәјә* биләрми?

Јох, күтләләрин әһвали-рүһијјәсиндән дәм вурараг, өз шәхси ирадәсизлијини күтләләрин үзәринә јыхан адамларын мөвгеји үмидсиз бир мөвгедир. Күтләләр шүурлу сурәтдә көзләјәнләрә, шүурсуз сурәтдә үмидсизлијә гапылмаға һазыр оланлара бөлүнүрләр, лакин мәзлум вә ач күтләләр ирадәсиз *дејилдирләр*.

«...Марксист партијасы, дикәр тәрәфдән, үчүн мәсәләсини һәрби гәсд мәсәләсиндән ибарәт һесаб едә билмәз...»

Марксизм сон дәрәчә дәрин вә мүхтәлиф чәһәтли бир тә'лимдир. Буна көрә дә тәәччүблү дејилдир ки, Марксдан *гырыг-кәсик* шәкилдә кәтирилән ситат-

лара,—хүсусилә ситатлар *јерсиз* кәтириләрсә,—марксизмлә әлагәни кәсәнләрин «дәлилләри» арасында һәмишә тәсадүф етмәк олур. *Әкәр* һәрби гәсди мүәјјән синфин партијасы дүзәлтмирсә, *әкәр* ону дүзәлдәнләр үмумијјәтлә сијаси шәраити вә хүсусилә бејнәлхалг шәраити нәзәрә алмамышларса, *әкәр* халгын чохлуғунун објектив фактларла сүбут едилән рәғбәти партија тәрәфиндә дејилдирсә, *әкәр* ингилаб һадисәләринин инкишафы хырда буржуазијанын сазишчи хүљаларыны әмәли сурәтдә рәдд етмәјә кәтириб чыхармамышса, *әкәр* «Советләр» кими «сәлаһијјәтли һесаб едилән вә ја өзүнү башга јолла көстәрмиш олан ингилаби мүбаризә органларынын чоху әлә алынмамышса, *әкәр* ордуда (иш мүһарибә вахты оларса) халгын ирадәсинин әксинә олараг әдаләтсиз мүһарибәни узадан һөкумәтә гаршы тамамилә јетишмиш бир әһвали-руһијјә јохдурса, *әкәр* үсјан шүарлары («бүтүн һакимијјәт Советләрә», «торпаг кәндлиләрә», «кизли мүгавиләләр вә кизли дипломатија дәрһал ләғв едилмәклә әлагәдар олараг, мүһарибә едән бүтүн халглара дәрһал демократик сүлһ тәклиф едилмәси» вә с.) ән кениш даирәдә јајылыб мәшһур олмамышса, *әкәр* габагчыл фәһләләр күтләләрин үмидсиз вәзијјәтинә вә кәндин јардымына, чидди кәндли һәрәкаты илә вә ја мүлкәдарлара вә онлары мүдафиә едән һөкумәтә гаршы үсјанла сүбут едилән јардыма әмин дејилдирләрсә, *әкәр* өлкәнин игтисади вәзијјәти бөһранын әлверишли шәкилдә динч васитәләрлә, парламент васитәләри илә һәлл едиләчәјинә чидди үмидләр бәсләмәк имканы верирсә, онда һәрби гәсд бланкизмдир.

Дејәсән даһа бәсдир?

Мән «Болшевикләр дөвләт һакимијјәтини әлдә сахлаја биләрләрми?» адлы китабчамда (үмид едирәм ки, һәмин китабча бу күнләрдә чапдан чыхачагдыр) Марксдан үсјан мәсәләсинә һәгигәтән аид олан вә бир «сәнәт» олмаг е'тибарилә үсјанын әламәтләрини мүәјјән едән ситат кәтирмишәм*.

---

* Бах: бу чилд, сәһ. 374—375. *Ред.*

Мән мәрчә кәлмәјә һазырам ки, инди Русијада һәрби гәсд әлејһинә бағыран бошбоғазлара ағызларыны ачмаг тәклиф едилсә вә онлар силаһлы үсјан «сәнәти» илә писләнмәјә лајиг олан һәрби гәсд арасындакы фәрги изаһ етмәјә дә'вәт едилсәләр, онлар ја јухарыда дејиләнләри тәкрар едәрләр, ја да өзләрини биабыр едиб фәһләләрдә үмуми бир гәһгәһә доғурарлар. Бујурун, мөһтәрәм гондарма марксистләр! «Һәрби гәсд» *әлејһинә* бизә бир маһны охујун!

СӨЗАРДЫ

Чәршәнбә ахшамы ахшам саат 8-дә мән «Новая Жизнь»дә ч. В. Базаровун мәгаләсинин дәрч едилдији Питер сәһәр гәзетләрини алдыгда, јухарыдакы сәтирләр артыг јазылмышды. Ч-б В. Базаров иддиа едир ки, «шәһәрдә, ики нәфәр көркәмли болшевикин адындан чыхыш әлејһинә чағыран бир вәрәгәнин әлјазмасы јајылмышдыр».

Әкәр бу доғрудурса, чәршәнбә күнү күнортадан әввәл бу мәктубу ала билмәјәчәк јолдашлардан *буну* мүмкүн гәдәр тезликлә *чап етмәји* хаһиш едирәм.

Бу мәктуб чап олунмаг үчүн дејил, јалныз јазышдығым партија үзвләри илә сөһбәт үчүн јазылмышды. Лакин партијаја мәнсуб олмајан вә «Новая Жизнь»дән олуб ијрәнч ирадәсизлик үстүндә партија тәрәфиндән мин дәфәләрлә истеһза едилән гәһрәманлар (сраға күн болшевикләрә, дүнән меншевикләрә сәс верән вә онлары бүтүн дүнјада мәшһур олмуш бирләшдиричи гурултајда *аз гала* бирләшдирмиш олан гәһрәманлар), бу чүр адамлар партијамызын үсјан әлејһинә тәшвигат апаран үзвләриндән *вәрәгә* алырларса, онда сусмаг олмаз. Үсјан *леһинә* дә тәшвигат апармаг лазымдыр. Гој имзасыз јазан мүәллифләр тамамилә ашкара чыхарылсынлар вә биабырчы тәрәддүдләринә көрә һеч олмазса бүтүн шүурлу фәһләләрин онлара истеһза етмәси шәклиндә лајигли бир чәза көрсүнләр. Бу мәктубу Питерә көндәрмәјә јалныз бирчә саат вахтым галмышдыр вә буна көрә дә бејинсиз «новаја жизнчилији» бәднам гәһрәманларынын бир «үсулу-

ну» икичә сөзлә гејд етмәк истәјирәм. Ч-б В. Базаров јол. Рјазановла мүбаһисә етмәјә чалышыр, Рјазанов јолдаш исә мин дәфә һаглы олараг демишдир ки, «үсјаны күтләләр арасында үмидсизлик вә лагејдлик әһвали-руһијјәси јараданларын һамысы һазырлајыр».

Бәднам ишин бәднам гәһрәманы «е'тираз едир»:

«Мәкәр үмидсизлик вә лагејдлик һеч галиб кәлмишдирми?»

«Новая Жизнь»дән олан мәнфур ахмаглар! Онлара тарихдән *елә* үсјан нүмунәләри мә'лумдурму ки, мәзлум синифләрә мәнсуб күтләләр узун мүддәт әзаб чәкмәк вә һәр чүр бөһтанларын сон дәрәчә кәскинләшмәси нәтичәсиндә үмидсизлик дәрәчәсинә чатмадан, шиддәтли дөјүшдә галиб кәлсинләр? Бу күтләләри нөкәрчилик едән мүхтәлиф парламентгабағыларына, бош ингилаб ојуну ојнамаға, һакимијјәт вә үсјан органлары олан Советләри Либерданларын алчалдыб бош наггалханаја чевирмәләринә гаршы лагејдлик (е'тинасызлыг) бүрүмәмиш олсун?

Јохса бәлкә дә «Новая Жизнь»дән олан мәнфур ахмаглар күтләләрдә *е'тинасызлыг* кәшф етмишләр, өзү дә... чөрәк мәсәләсиндәми? мүһарибәнин узадылмасы мәсәләсиндәми? кәндлиләр үчүн торпаг мәсәләсиндәми?

Н. Ленин

1917-чи ил октјабрын 17-дә (30-да) јазылмышдыр

1917-чи ил нојабрын 1, 2 вә 3-дә (октјабрын 19, 20 вә 21-дә) «Рабочий Путь» гәзетинин 40, 41 вә 42-чи №-ләриндә чап едилмишдир

Гәзетин мәтниндән чап олунур

БОЛШЕВИКЛӘР ПАРТИЈАСЫНЫН ҮЗВЛӘРИНӘ МӘКТУБ[126]

Јолдашлар! Мән һәлә октјабрын 18-дә, чәршәнбә күнү чыхан Питер гәзетләрини ала билмәмишәм. Гејри-партија гәзети «Новая Жизнь»дә Каменев вә Зиновјевин чыхышынын там мәтнини мәнә телефонла чатдырдыгда, мән буна инанмаг истәмәдим. Лакин шүбһәјә јер јох иди вә мән фүрсәтдән истифадә едәрәк, партија үзвләринә бу мәктубу чүмә ахшамы ахшамчағы вә ја чүмә күнү сәһәр чатдырмалыјам, чүнки белә бир ешидилмәмиш *штрејкбрехерлик* факты гаршысында сусмаг чинајәт оларды.

Әмәли мәсәлә нә гәдәр чидди олурса, штрејкбрехерлик едән адамлар нә гәдәр мәс'ул—вә «көркәмли» олурларса, бу штрејкбрехерлик бир о гәдәр даһа тәһлүкәлидир, штрејкбрехерләри бир о гәдәр гәтиҹјәтлә чыхарыб говмаг лазымдыр, штрејкбрехерләрин һеч олмазса кечмишдәки «хидмәтләринә» көрә тәрәддүд етмәк бир о гәдәр бағышланмаз оларды.

Бир дүшүнүн! Партија даирәләриндә мә'лумдур ки, сентјабрдан бәри партија үсјан мәсәләсини мүзакирә едир. Адлары чәкиләп шәхсләрдән һеч биринин һеч бир мәктубу вә ја вәрәгәси һаггында һеч кәс һеч нә ешитмәмишдир! Инди, демәк олар, Советләр гурултаҹы әрәфәсиндә ики нәфәр көркәмли болшевик чохлугун *әлејһинә* вә ајдын мәсәләднр ки, *МК-нын әлејһинә* чыхыр. Буну ачыг демирләр, бунун да нәтичәсиндә

ишə вурулан зəрəр даһа бөјүк олур, чүнки ишарəләрлə данышмаг даһа тəһлүкəлидир.

Каменев вə Зиновјевин бəјанатынын мəтниндən тамамилə ајдындыр ки, онлар МК-нын əлејһинə чыхмышлар, чүнки белə олмасајды, онларын бəјанаты мə'насыз оларды, лакин онлар МК-нын мəһз *һансы* гəрарына е'тираз етдикləрини демəмишləр.

Нəјə көрə?

Ајдын мəсəләдир: она көрə ки, МК буну дəрҹ етмəмишдир.

Бəс бурадан нə чыхыр?

Ики нəфəр «көркəмли болшевик» ән мүһүм мүбариз мəсəләдə, гəти 20 октјабр күнү əрəфəсиндə *гејри*-партија мəтбуатында, һəм дə бу мəсəләдə *фəһлə партијасына гаршы буржуазија илə əлбир* олан бир гəзетдə, белə бир гəзетдə партија мəркəзинин дəрҹ *олунмамыш* гəрарына һүҹум едирləр!

Ахы, бу һəрəкət, лап Плехановун 1906—1907-чи илləрдə гејри-партија мəтбуатында олан вə партија тəрəфиндən бу гədəр кəскин шəкилдə писləнилən бүтүн чыхышларындан мингат алчаг вə *милјон дəфə даһа зəрəрлидир!* Ахы, о заман мəсəлə јалныз сечкиләр һаггында иди, инди исə мəсəлə һакимијјəти əлə алмаг үчүн үсјан һаггындадыр!

Һəм дə белə бир мəсəләдə, мəркəз тəрəфиндən гəрар гəбул едилдикдən *сонра, дəрҹ едилмəмиш* бу гəрара Родзјанколар в Керенскиләр гаршысында, гејри-партија гəзетиндə е'тираз етмək—бундан даһа хаин, даһа штрејкбрехерҹəсинə һəрəкət тəсəввүр етмək олармы?

Мən бу кечмиш јолдашлара əввəлләр јахын олдуғума көрə онлары писləмəкдə тəрəддүд етсəјдим, буну өзүм үчүн рүсвајчылыг һесаб едəрдим. Мən ачыг дејирəм ки, онларын һеч бирини даһа јолдаш һесаб етмирəм вə МК гаршысында да, гурултај гаршысында да онларын һəр икисинин партијадан харич едилмəси үчүн вар гүввə илə мүбаризə едəҹəјəм.

Чүнки мəркəзин дəрҹ олунмамыш гəрарларына, бунлар гəбул едилдикдən сонра, гејри-партија мəтбуатында е'тираз едилирсə вə мүбаризə едənləрин сыраларына тəрəддүд вə гарышыглыг салынырса, һəја-

тын кетдикчә даһа тез-тез үсјанла үз-үзә кәтирдији фәһлә партијасы бу чәтин вәзифәни јеринә јетирә билмәз.

Гој чәнаб Зиновјев вә Каменев онларча башыны итирмиш адамлардан вә ја Мүәссисләр мәчлисинә намизәд оланлардан ибарәт өзләринин партијасыны дүзәлтсинләр. Фәһләләр белә бир партијаја кетмәзләр, чүнки бу партијанын биринчи шүары белә олачагдыр:

«МК јығынчағында гәти дөјүш мәсәләсиндә мәғлуб олан МК-чылара партијанын дәрч олунмајан гәрарлары үзәринә һүчум етмәк мәгсәдилә гејри-партија мәтбуатына кетмәк үчүн ичазә верилир».

Гој онлар өзләри үчүн *белә бир* партија гурсунлар; бизим фәһлә болшевикләр партијасы бундан јалныз газанмыш олар.

Бүтүн сәнәдләр дәрч едиләчәји заман Зиновјевин вә Каменевин штрејкбрехерлији хејли артыг дәрәчәдә ајдын шәкилдә мејдана чыхар. Һәләлик исә фәһләләр гаршысында гој белә бир мәсәлә дурсун:

«Фәрз едәк Үмумрусија һәмкарлар иттифагынын идарә һеј'әти, бир ајлыг мүзакирәдән сонра вә 80 фаиздән артыг әксәриҗҗәтлә гәрара алмышдыр ки, тә'тил һазырламаг лазымдыр, лакин бунун нә вахты һаггында, нә дә һеч бир башга шеј һаггында һәләлик мәтбуатда һеч нә чап едилмәмәлидир. Фәрз едәк ки, ики нәфәр үзв ријакарлыгла «хүсуси рә'ј» пәрдәси архасында кизләнәрәк, гәрардан *сонра* гәрара јенидән бахылмасы һаггында нәинки јерли груплара јазмаға башлады, һәтта өз мәктубларынын *гејри*-партија гәзетләриндә дә хәбәр верилмәсинә јол верди. Нәһаҗәт фәрз едәк ки, гәрарын һәлә дәрч едилмәдијинә бахмајараг, онлар өзләри дә гејри-партија гәзетләриндә бу гәрар үзәринә һүчум етмәјә вә капиталистләр гаршысында тә'тили писләмәјә башладылар.

Суал олунур, фәһләләр бу чүр штрејкбрехерләри өз сыраларындан чыхармагда тәрәддүд едәрләрми?».

* *
*

Инди, октјабрын 20-нә бу гәдәр аз вахт галдығы бир заманда үсјан мәсәләсинин нә вәзијјәтдә олмасына кәлдикдә, мән гејри-партија мәтбуатында штрејкбрехерчәсинә чыхыш нәтичәсиндә ишин мәһз нә гәдәр корландығы барәдә узагдан фикир јеридә билмәрәм. Шүбһәсиз, *әмәли чәһәтдән* чох бөјүк бир зәрәр вурулмушдур. Вәзијјәти дүзәлтмәк үчүн, һәр шејдән әввәл, штрејкбрехерләри харич етмәклә болшевик чәбһәсинин бирлијини бәрпа етмәк лазымдыр.

Биз үсјан әлејһинә ирәли сүрүлән идеја дәлилләрини нә гәдәр чох ашкара чыхарсаг, бунларын зәифлији бир о гәдәр ајдын олар. Мән бу күнләрдә «Рабочий Путь»а бу барәдә мәгалә көндәрмишәм вә редаксија буну дәрч етмәји мүмкүн һесаб етмәзсә, партија үзвләри бу мәгалә илә јәгин ки, әлјазмасы шәклиндә таныш оларлар*.

Үздән ираг бу «идеја» дәлилләри ики шејдән ибарәтдир: биринчиси, Мүәссисләр мәчлисини «көзләмәкдир». Көзләјәк, бәлкә јола вердик,—бүтүн дәлил бундан ибарәтдир. Ачлығы, дағынтыны, әскәрләрин сәбринин түкәнмәсини, Питери алманлара вермәк үчүн атылан Родзјанко аддымларыны, локаутлары бәлкә бир тәһәр јола вердик.

Тәвәккүлә бел бағлајырлар, дәлилин бүтүн күчү бундадыр.

Икинчиси, һај-күј гопаран бәдбинликдир. Буржуазија вә Керенскинин бүтүн ишләри чох көзәлдир, бизим бүтүн ишләримиз писдир. Капиталистләрдә һәр шеји чох көзәл һазырланмышдыр, фәһләләрдә һәр шеј писдир. «Бәдбинләр» мәсәләнин һәрби чәһәти һаггында вар гүввә илә бағырыр, «никбинләр»исә сусурлар, чүнки штрејкбрехерләрдән башга јәгин ки, һеч кәсә Родзјанко вә Керенски гаршысында бә'зи шејләрин үстүнү ачмаг хош кәлмәз.

---

* Бах: бу чилд, сәһ. 445—468. *Ред.*

Чәтин замандыр. Вәзифә ағырдыр. Хәјанәт ағырдыр.

Бунунла белә, јенә дә вәзифә јеринә јетириләчәкдир, фәһләләр бирләшәчәк, кәндли үсјаны вә чәбһәдә әскәрләрин һәдсиз сәбирсизлији өз ишини көрәчәкдир! Өз сыраларымызы сых бирләшдирәк,—пролетариат галиб кәлмәлидир!

Н. Ленин

1917-чи ил октјабрын 18(31)-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1927-чи ил нојабрын 1-дә «Правда» гәзетинин 250-чи №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

РСДФ(б)П МӘРКӘЗИ КОМИТӘСИНӘ МӘКТУБ

Әзиз јолдашлар!

Өзүнә һөрмәт едән бир партија өз сыраларында штрејкбрехерлијә вә штрејкбрехерләрә дөзә билмәз. Бу ајдындыр. Зиновјевин вә Каменевин гејри-партија мәтбуатындакы чыхышларына дәриндән фикир вердикчә, даһа чох јәгин олур ки, онларын һәрәкәти тамамилә штрејкбрехерликдир. Петроград Советинин ичласында Каменевин һијләкәрлији ачыгча алчаг һәрәкәтдир; о, көрүрсүнүзмү, Тротски илә тамамилә разыдыр. Лакин баша дүшмәк чәтиндирми ки, Тротски дүшмәнләр гаршысында сөјләдијиндән артыг даныша *билмәзди,* буна һаггы јох иди, белә едә билмәзди. Баша дүшмәк чәтиндирми ки, *өз* гәрарыны (силаһлы үсјанын зәрури олдуғуну, бунун тамамилә јетишдијини, һәртәрәфли һазырлыг вә саирәни) дүшмәндән кизләтмиш олан партијадан бу гәрар бир *вәзифә* олараг *тәләб едир* ки, ачыг чыхышлар заманы тәкчә тәгсири дејил, тәшәббүсү дә дүшмәнин үзәринә јыхсын. Јалныз ушаглар буну баша дүшмәјә биләрдиләр. Каменевин һијләкәрлији садәчә фырылдагчылыгдан ибарәтдир. Зиновјевин һијләкәрлији һаггында да ејни сөзләри демәк лазымдыр. Һәр һалда онун «өзүнә һагг газандыран» мәктубу (кәрәк ки, Мәркәзи Органа мәктубу) мәним **көрдүјүм** јеканә мәктубдур (чүнки МК үзвү олан мән, *буржуа* мәтбуатынын дәм вурдуғу хүсуси рә'ји, «куја хүсуси рә'ји» *индијәдәк* көрмәмишәм). Зиновјевин «дәлилләриндән» бунлары көстәрәк: Ленин өз мәктубларыны «һәр һансы бир гәрар гәбул

едилмәздән *әввәл»* көндәрирди вә сиз протест етмирдиниз. Зиновјев һәрфән белә јазараг, *әввәл* сөзүнүн алтындан өзү дөрд хәтт чәкир. Мәкәр баша дүшмәк чәтиндирми ки, тә'тил мәсәләси мәркәз тәрәфиндән һәлл едилмәздән *әввәл* бунун леһинә дә, әлејһинә дә тәшвигат апармаг олар, тә'тил леһинә гәрар чыхарылдыгдан *сонра* исә (буну дүшмәндән кизләтмәк һаггында әлавә гәрардан сонра), бундан сонра исә тә'тил әлејһинә тәшвигат апармаг штрејкбрехерликдир? Буну һәр бир фәһлә баша дүшәр. Силаһлы үсјан мәсәләси мәркәздә сентјабрдан е'тибарән мүзакирә едилирди. Бах, бу заман Зиновјев вә Каменев јазылы шәкилдә чыхыш едә биләрдиләр вә *етмәли* идиләр ки, *һамы* онларын дәлилләрини көрсүн, *һамы* онларын тамамилә чашыб галдыгларына гијмәт версин. Өз бахышларыны гәрар гәбул едиләндән *әввәл* там бир ај әрзиндә партијадан кизләтмәк вә гәрардан *сонра* өз хүсуси рә'јини көндәрмәк штрејкбрехер олмаг демәкдир.

Зиновјев өзүнү елә көстәрир ки, куја бу фәрги баша дүшмүр, куја баша дүшмүр ки, тә'тил һаггындакы гәрардан сонра, мәркәзин гәрарындан сонра јалныз штрејкбрехерләр ашағы даирәләр гаршысында гәрар әлејһинә тәшвигат апара биләрләр. Буну һәр бир фәһлә баша дүшәр.

Зиновјев исә Каменевлә бирликдә бирчә сәс дә алмадығы һәм базар күнү[127] олан јығынчагда, һәм дә өзүнүн индики мәктубунда мәһз тәшвигат апармыш вә мәркәзин гәрарыны позмушдур. Чүнки Зиновјев һәјасызлыгла иддиа едир ки, «партијанын рә'ји сорушулмамышдыр» вә белә мәсәләләр «он адам тәрәфиндән һәлл олунмур». Бир дүшүнүн. Бүтүн МК-чылар билирләр ки, һәлледичи јығынчагда МК-нын он нәфәрдән чох үзвү иштирак етмишдир, *пленумун әксәријјәти* иштирак етмишдир. Каменев өзү бу јығынчагда демишди: «Бу јығынчаг һәлледичи јығынчагдыр», МК-нын иштирак етмәјән үзвләри һаггында әсаслы сурәтдә мә'лум иди ки, онларын *чоху* Зиновјевлә вә Каменевлә *разы дејилдир*. Инди будур, Каменевин дә *һәлледичи* һесаб етдији јығынчагда МК-нын чыхар-

дығы гәрардан *сонра* МК үзвү һәјасызлыгла јазыр: «Партијанын рә'ји сорушулмамышдыр». «Белә мәсәләләр он адам тәрәфиндән һәлл олунмур»; бу там штрејкбрехерликдир. Партија гурултајына гәдәр МК һәлл едир. МК һәлл етмишдир. Гәрардан *әввәл* јазылы сурәтдә чыхыш етмәјән Каменев вә Зиновјев МК-нын гәрары чыхарылдыгдан *сонра,* бу гәрара *е'тираз етмәјә* башламышлар.

Бу там штрејкбрехерликдир. Гәрар гәбул едилдикдән сонра, мәсәлә дәрһал вә *кизли сурәтдә* тә'тилә һазырлашмаға аид олдуғуна көрә, һеч бир е'тираза *јол верилә билмәз.* Зиновјев инди һәјасызлыг едәрәк «дүшмәнин хәбәрдар едилмәсини» *бизим* үзәримизә јыхыр. Һәјасызлығын бир һәдди олмазмыш? Доғрудан да, «дүшмәни хәбәрдар етмәклә» иши позан, тә'тили позан, мәһз *гејри-партија* мәтбуатында чыхыш едән адамлардан башга ким олмушдур?

Бу мәсәләдә бүтүн буржуазија илә һәмрә'ј олан бир гәзетдә партијанын «һәлледичи» гәрары *әлејһинә* чыхырлар.

Әкәр буна дөзүләрсә, онда партија ола билмәз, партија дағылмышдыр.

Базаровун хәбәр тутуб гејри-партија гәзетиндә чап етдирдији шеји «хүсуси рә'ј» адландырмаг партијаны әлә салмаг демәкдир.

Каменевин вә Зиновјевин гејри-партија мәтбуатындакы чыхышы бир дә она көрә хүсусилә алчаглыгдыр ки, онларын *фитнәкар јаланыны* партија ачыг тәкзиб едә билмәз: Каменев өз адындан вә Зиновјевин адындан јазыб чап етдирир ки, вахт һаггындакы гәрарлар мәнә мә'лум дејилдир. (Белә бир бәјанатдан сонра Зиновјев Каменевин бүтүн һәрәкәти вә чыхышы үчүн тамамилә мәс'улијјәт дашыјыр).

МК буну нечә тәкзиб едә биләр?

Биз капиталистләр гаршысында һәгигәти сөјләјиб дејә билмәрик ки, биз тә'тил етмәји *гәрара алмышыг* вә тә'тил *вахтынын сечилмәсини кизләтмәк* гәрарына кәлмишик.

Биз *ишә даһа чох зәрәр вурмадан,* Зиновјевин вә Каменевин фитнәкар јаланыны тәкзиб едә билмәрик.

Бу һәр ики шәхсин һәдсиз алчаглығы, әсл хәјанәти дә мәһз ондадыр ки, онлар тә'тилчиләрин планыны капиталистләрә билдирмишләр, чүнки биз мәтбуатда сусуругса, мәсәләнин *нә јердә* олдуғуну һәр кәс дүшүнүб тапа биләр.

Каменев вә Зиновјев силаһлы үсјан һаггында вә силаһлы үсјан һазырланмасыны, силаһлы үсјан үчүн вахт сечилмәсини дүшмәндән кизләтмәк һаггында өз партија МК-сынын гәрарыны Родзјанко вә Керенскијә *билдирмишләр.* Бу фактдыр. Һеч бир һијләкәрликлә бу факты тәкзиб етмәк олмаз. МК-нын ики нәфәр үзвү фитнәкар јалан васитәсилә фәһләләрин гәрарыны капиталистләрә *билдирмишләр.* Буна јалныз бир чаваб ола биләр вә олмалыдыр: МК дәрһал гәрар чыхармалыдыр:

«МК Зиновјевин вә Каменевин гејри-партија мәтбуатындакы чыхышыны там штрејкбрехерлик һесаб едәрәк, онларын һәр икисини партијадан харич едир».

Кечмиш јахын јолдашлар һаггында буну јазмаг мәним үчүн асан дејилдир, лакин мән бурада тәрәддүд етмәји чинајәт һесаб едәрдим, чүнки белә олмаса, көркәмли штрејкбрехерләрә чәза вермәјән ингилабчылар партијасы *мәһв олар.*

Силаһлы үсјан мәсәләсинин штрејкбрехерләр тәрәфиндән Родзјанко вә Керенскијә билдирилмәси бу мәсәләни узун мүддәт тә'хирә салмыш олса да, бу мәсәлә *арадан галдырылмамышдыр,* партија тәрәфиндән арадан галдырылмамышдыр. Өз сыраларында «көркәмли» штрејкбрехерләрә *дөзмәклә,* силаһлы үсјана нечә һазырлашмаг вә ону нечә һазырламаг олар? Нә гәдәр көркәмли олурларса, бир о гәдәр *тәһлүкәлидирләр,* онлары «бағышламаг» бир о гәдәр налајиг һәрәкәтдир. Франсызлар дејирләр ки, on n'est trahi que pas les siens. Јалныз *өз* адамын хаин ола биләр.

Штрејкбрехерләр нә гәдәр *«көркәмли»* олурларса, онлары дәрһал харич етмәклә чәзаландырмаг бир о гәдәр вачибдир.

Фәһлә партијасыны јалныз бу јолла сағламлашдырмаг олар, бир овуч ирадәсиз зијалычыгаздан тәмизләнмәк олар, ингилабчыларын сыраларыны бирләш-

дирәрәк, бөјүк вә ән бөјүк чәтинликләрә доғру кетмәк олар, *ингилабчы фәһләләрлә бирликдә* кетмәк олар.

Биз һәгигәти чап едә билмәрик: дејә билмәрик ки, МК-нын һәлледичи јығынчағындан *сонра* Зиновјев вә Каменев базар күнү олан јығынчагда һәјасызлыгла мәсәләјә *јенидән бахылмасыны* тәләб етмишләр, Каменев утанмадан бағырмышдыр: «МК ифласа уғрамышдыр, чүнки бир һәфтә әрзиндә һеч бир иш көрмәмишдир» (мән ону тәкзиб едә *билмәздим,* чүнки *мәһз нә ишә көрүлдүјүнү* сөјләмәк олмазды), Зиновјев исә јығынчаг тәрәфиндән рәдд едилән белә бир гәтнамәни садәлөвһүлүклә тәклиф едирди: «Ајын 20-дә Советләр гурултајына кәлмәли олан болшевикләрлә мүшавирәдән әввәл чыхыш етмәмәли».

Бир дүшүнүн: тә'тил мәсәләси *мәркәз* тәрәфиндән һәлл едилдикдән сонра ашағыларын јығынчағына бу мәсәләни тә'хирә салмаг вә буну (ајын 20-дәки гурултаја гәдәр тә'хирә салмаг, гурултајы исә сонра тә'хирә салмышлар... Зиновјевләр Либерданлара инанырлар) *елә бир* коллекијаја вермәк тәклиф едилир ки, партија низамнамәсиндә белә бир коллекија јохдур, о МК үзәриндә һөкмлү *дејилдир,* о, Питерә бәләд *дејилдир.*

Бундан сонра да Зиновјев һәлә һәјасызлыгла јазыр: «Бу јолла партија бирлијини мөһкәмләтмәзләр».

Ичазә верин буну башга сөзлә адландырыб буна тәфригә илә һәдәләмәк ады верәк.

Мән белә бир һәдәјә чаваб верирәм ки, ахырадәк кедәчәјәм, фәһләләр гаршысында азад данышмаға наил олачағам вә *нә олурса-олсун,* штрејкбрехер олан Зиновјеви штрејкбрехер ады илә дамғалајачағам. Тәфригә һәдәсинә мән һәр ики штрејкбрехери партијадан чыхармаг уғрунда ахырадәк мүһарибә е'лан етмәклә чаваб верирәм.

Һәмкарлар иттифагынын идарә һеј'әти *бир ајлыг* мүбаһисәләрдән сонра гәрара алмышдыр ки, тә'тил лабүддүр вә јетишмишдир, бунун вахтыны саһибкарлардан кизләдәк. Бундан сонра идарә һеј'әтиндән ики нәфәр *ашағылара* кедиб гәрара е'тираз едир вә онларын әли боша чыхыр. Онда һәмин ики нәфәр капита-

листләр гаршысындакы мәтбуата кедир вә фитнәкар јалан васитәсилә идарә һеј'әтинин гәрарыны билдирир, бунунла да онлар тә'тили јарыја гәдәр позурлар вә ја дүшмәни хәбәрдар етмәклә, тә'тилин пис бир вахта гәдәр тә'хирә салынмасына сәбәб олурлар.

Бу там штрејкбрехерликдир. Мәһз буна көрә дә мән дәрһ етмәк мүмкүн олачағы заман *һәр шеји* дәрһ етмәк һүгугуну сахламагла (чүнки онлар тәфригә илә һәдәләјирләр) һәр ики штрејкбрехери харичә етмәји тәләб едирәм.

1917-чи ил октјабрын 19-да (нојабрын 1-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә 1927-чи ил нојабрын 1-дә «Правда» гәзетинин 250-чи №-синдә чап едилмишдир

Макинада јазылмыш сурәтиндән чап олунур

ЕСЕРЛӘР ПАРТИЈАСЫ ТӘРӘФИНДӘН КӘНДЛИЛӘРИН ЈЕНИДӘН АЛДАДЫЛМАСЫ

Есерләр партијасы өзүнүн башлыча гәзети олан «Дело Народа» •ктјабрын 18 вә 19-да тәнтәнәли сурәтдә вә һамынын гаршысында е'лан етмишди кн, торпаг назирнин торпаг һаггында јени ганун лајиһәси «партијанын аграр програмынын һәјата кечирилмәси јолунда» ири бир аддымдыр, «партија МК-сы ганун лајиһәси леһинә гызғын тәшвигат апармағы вә ону күтләләр арасында кениш тәблиғ етмәји бүтүн партија тәшкилатларына гәти сурәтдә тәклиф едир».

Һалбуки есерләр партијасынын үзвү назир С. Л. Масловун бу ганун лајиһәси, әсас һиссәләри «Дело Народа» тәрәфиндән тәкрар чап едилән бу ганун лајиһәси *кәндлиләри алдатмаг* демәкдир. Есерләр партијасы кәндлиләри алдатмышдыр: бу партија өз торпаг лајиһәсиндән әл чәкиб «әдаләтли гијмәт» вә торпаг үзәриндә мүлкәдар мүлкиҗҗәтини сахламагдан ибарәт олан мүлкәдар, кадет планына кечмишдир. Есерләр партијасы биринчи (1905-чи ил) вә икинчи (1917-чи ил) рус ингилабы заманы өз гуруҗтајларында тәнтәнәли сурәтдә вә һамынын гаршысында мүлкәдар торпагларынын *мүсадирә едилмәси,* җә'ни бу торпагларын *•дәнчсиз* кәндлиләрә верилмәси һаггында кәндлиләрин тәләбини мүдафиә едәчәјини билдирмишди. Чәнаб С. Л. Масловун индики лајиһәсиндә исә нәинки торпаг үзәриндә мүлкәдар мүлкиҗҗәти сахланыр, һәтта «ичарә едилән» торпаглар үчүн кәндлиләрин «әдаләтли» гијмәтлә верәчәкләри пул *мүлкәдарлара чатыр.*

Чәнаб С. Л. Масловун бу ганун лајиһәси есерләр партијасынын кәндлиләрә там хәјанәти демәкдир, бу партијанын тамамилә мүлкәдарлара гуллуг көстәрмәјә кечмәси демәкдир. Бу һәгигәтин кәндлиләр тәрәфиндән мүмкүн гәдәр кениш өлчүдә баша дүшүлмәси үчүн бүтүн гүввәләри топламаг, чох сә'ј етмәк лазымдыр.

18 октјабр тарихли «Дело Народа» С. Л. Масловун лајиһәсинин 25—40-чы §-ларыны чап етмишдир. Һәмин лајиһәдә әсас вә башлыча чәһәт будур:

1) Јарадылан «мүвәггәти ичарә фондуна» мүлкәдар торпагларынын *һамысы* дахил *олмур.*

2) Мүлкәдар торпаглары, кнјаз Львовун *мүлкәдар* һөкүмәтинин 1917-чи ил 21 апрел тарихли гануну илә јарадылмыш *торпаг комитәләри* тәрәфиндән бу фонда дахил едилир.

3) Бу мүлкәдар торпаглары үчүн кәндлиләрин вердији ичарә пулу торпаг комитәләри тәрәфиндән «халис кәлирә ујғун олараг» мүәјјән едилир вә тә'дијәләр чыхылмагла «мүвафиг саһибинә», *јә'ни мүлкәдара* чатыр.

Бу, кәндлиләрин есерләр тәрәфиндән үч гат алдадылмасы демәкдир, буна көрә дә һәмин үч маддәдән һәр бири үзәриндә әтрафлы дајанмаг лазымдыр.

«Известия Всероссийского Совета Крестянских Депутатов»ун 19 август тарихли 88-чи №-синдә «1917-чи илдә Петроградда кәндли депутатлары Советләринин 1-чи Үмумрусија гурултајына депутатлар тәрәфиндән јерләрдән кәтирилән 242 тапшырыг әсасында тәртиб едилмиш нүмунәви тапшырыг» чап едилмишдир.

Јерли кәндлиләрдән сечилән шәхсләр тәрәфиндән *242 тапшырығын* белә јекунлашдырылмасы *кәндлиләрин нә истәдикләри* һаггында *фикир* јеритмәк үчүн *ән јахшы* материалдыр. Һәм дә бу јекунлашдырылмыш тапшырыг тамамилә әјани сурәтдә сүбут едир ки, С. Л. Масловун вә есерләр партијасынын лајиһәси кәндлиләри алдадыр.

Кәндлиләр торпаг үзәриндә хүсуси мүлкиҗҗәт һүгугунун ләғв едилмәсини; *бүтүн* хүсуси мүлкиҗҗәт вә и. а. торпагларынын пулсуз олараг үмумхалг малына чев-

рилмәсини; јүксәк мәдәни тәсәррүфатларын олдуғу торпаг саһәләринин (бағлар, плантасијалар вә с.) «нүмунәви саһәләрә» чевирилмәсини, бунларын «тамамилә дөвләт вә ичмаларын истифадәсинә» верилмәсини; *«бүтүн* тәсәррүфат инвентарынын, иш һејванларынын вә аваданлығын» вә и. а. мүсадирә едилмәсини тәләб едирләр.

Кәндлиләрин тәләбләри кәндлиләрин өзләри тәрәфиндән верилмиш олан 242 јерли тапшырыг әсасында белә дүрүст вә ајдын көстәрилмишдир.

Есерләр партијасы исә бунун әвәзиндә буржуазија илә (капиталистләрлә) вә мүлкәдарларла «коалисија» (јә'ни иттифага вә ја сазишә) кирәрәк капиталистләрин вә мүлкәдарларын һөкумәтиндә иштирак едәрәк, инди *мүлкәдар мүлкијјәтини мәһв етмәк дејил,* мүлкәдар торпагларынын *јалныз бир һиссәсини мүвәггәти ичарә фондуна* верән бир лајиһә тәртиб етмишдир!!

Һәмин лајиһәјә көрә, бағлар, плантасијалар, чуғундур әкинләри вә саирә ичарә фондуна дахил едилә *билмәз!* «Саһибин өзүнүн, аиләсинин, гуллугчуларын вә фәһләләринин еһтијачыны өдәмәк үчүн, һабелә мөвчуд мал-гаранын сахланмасыны тә'мин етмәк үчүн» лазым олан торпаглар ичарә фондуна дахил едилә *билмәз!!*

Демәли, шәкәр чуғундуру заводу, картоф заводу, јағ заводлары вә ја дәјирманлары, бағлары вә плантасијалары, јүзләрлә мал-гарасы вә онларча гуллугчу вә фәһләси олан варлы мүлкәдарын әлиндә *бөјүк тәсәррүфат, һәм дә капиталист тәсәррүфаты* галыр. Есерләр партијасы кәндлиләри белә бир һәјасызлыгла, белә бир биабырчылыгла алдатмышдыр!

Мүлкәдар торпағыны вә ја, лајиһәдә дејилдији кими, «хүсуси саһиб» торпағыны ичарә фондуна *кнјаз Лвов* вә К⁰-сынын *мүлкәдар* һөкумәти тәрәфиндән 1917-чи ил апрелин 21-дә верилән ганунла јарадылмыш *торпаг комитәләри* дахил едир, Милјуковун вә Гучковун, империалистләрин вә халг күтләләрини талан едәнләрин бу һөкумәтини исә Петроградын фәһлә вә әскәрләри апрелин 20—21-дә, јә'ни там

јарым ил бундан әввәл олан һәрәкат васитәсилә әзмишләр.

Ајдындыр ки, бу мүлкәдар һөкүмәтинин торпаг комитәләри һаггындакы гануну һеч дә демократик ганун (халг гануну) дејилдир. Әксинә, бу ганун там бир сыра мәсәләләрдә демократизмдән ән биабырчы шәкилдә кери чәкилир. Мәсәлән, бу ганунун XI §-ында «губерниј торпаг комитәләринә наһијә вә гәза комитәләринин гәрарыны баш торпаг комитәсинин гәти һәлл едәчәји вахта гәдәр дајандырмаг һүгугу» верилир. Фырылдагчылыгла јазылмыш олан бу мүлкәдар гануна әсасән исә комитәләр елә дүзәлдилмишдир ки, гәза комитәси наһијә комитәсиндән аз демократикдир, губерниј комитәси гәза комитәсиндән аз демократикдир, баш комитә губерниј комитәсиндән аз демократикдир!

Наһијә торпаг комитәси тамамилә наһијә әһалиси тәрәфиндән сечилир. Гәза комитәсинә, гануна көрә, мәсәлән, барышыг һакими, «мүвәггәти ичраијјә комитәләриндән» (јени өзүнүидарә тәшкил едиләнә гәдәр) 5 нәфәр үзв дахилдир. Губерниј комитәсинә тәкчә даирә мәһкәмәсинин үзвү вә барышыг һакими дејил, һабелә назир тәрәфиндән *тә'јин едилән* назирлик нүмајәндәси дә дахилдир вә с. Баш торпаг комитәсинә исә «Мүвәггәти һөкүмәтин дә'вәти илә» 27 үзв дахилдир. Бураја он бир сијаси партијанын һәрәсиндән бир нүмајәндә дахилдир, һәм дә чохлуг (11-дән 6-сы) *кадетләрә вә онлардан сағда дураилара* верилмишдир. Мәкәр бу, Лвовун, Шингарјовун (гануну онлар имзаламышлар) вә онларын достларынын фырылдағы дејилдирми? Мәкәр бу, мүлкәдарларын хејринә демократизми әлә салмаг дејилдирми?

Мәкәр бу, болшевикләрин дәфәләрлә вердикләри белә бир бәјанаты тамамилә тәсдиг етмирми ки, јалныз *зәһмәткешләр күтләси* тәрәфиндән сечилән вә бу күтлә тәрәфиндән һәр вахт дәјишдирилә билән *кәндли депутатлары Советләри* кәндлиләрин ирадәсини дүзкүн ифадә едиб һәјата кечирә биләр?

Кәндлиләрин шүурсуз инамы сајәсиндә кәндли депутатлары Советләринин Үмумрусија Ичраијјә Ко-

митәсиндә чохлуг әлдә етмиш олан есерләр кәндлиләрә *хәјанәт етдиләр,* кәндли Советләринә *хәјанәт етдиләр, мүлкәдарларын тәрәфинә кечдиләр* вә торпаг комитәләри һаггында мүлкәдар кнјаз Львовун гануну илә барышдылар. Есерләр тәрәфиндән кәндлиләрин икинчи дәфә башлыча алдадылмасы бундан ибарәтдир.

Биз фәһлә партијасы да буна көрә даһа бөјүк бир тә'кидлә болшевикләрин тәләбини тәкрар етмәлијик: кәнддә бүтүн һакимијјәт кәндли депутатлары вә кәнд тәсәррүфат фәһләләринин депутатлары Советләринә!

Кәндли тапшырыглары мүлкәдар торпагларынын мүсадирә едилмәсини, *пулсуз* өзкәнинкиләшдирилмәсини, атчылыг заводларынын, хүсуси әлләрдә олан чинс һејвандарлығын вә гушчулуғун мүсадирә едилмәсини, јүксәк мәдәни саһәләрин дөвләт истифадәсинә верилмәсини, мүлкәдар маликанәләриндәки бүтүн иш һејванларынын вә аваданлығын мүсадирә олунмасыны тәләб едир.

Бунун әвәзиндә есер назир лајиһәси кәндлиләрә јенә дә әввәлки кими мүлкәдарын чибинә кедән *ичарә һаггынын сахланмасыны* тәгдим едир!

Есер лајиһәсинин 33-чү §-ында дејилир: «Ичарә һаггы комитәләрә верилир, бунлар да» (хәзинәјә тә'дијәләр верилдикдән вә с. сонра) «галаныны мүвафиг саһибинә верирләр».

«Сосиалист-ингилабчылар» курултулу вә'дләрлә кәндлиләри бу чүр алдадыб кәндлиләрә *мүлкәдар-кадет* торпаг лајиһәси тәгдим етмишләр!!

Бу, кәндлиләри тамамилә алдатмагдыр.

Бурада кәндлиләрин мүсадирә тәләбләриндән гәтијјән һеч бир шеј галмамышдыр. Бу, мүлкәдар торпаг мүлкијјәтинин мүсадирә едилмәси дејил, иш һејванларынын вә аваданлығын да, «гуллугчулары вә фәһләләри» сахламаг үчүн олан торпағын да, «сатыб тәрәфиндән шәкәр чуғундуру вә башга техники биткиләр әкилмәси үчүн нәзәрдә тутулан» (тәкчә «нәзәрдә тутулмасы» кифајәт имиш!!) торпағын да, ичарә фондуна верилән бүтүн галан торпағын *пулунун да* мүлкәдарлар *әлиндә галмасыны тә'мин едән* «республикачы» һөкумәт тәрәфиндән мүлкәдар торпаг саһиблијинин

мәһкәмләндирилмәси демәкдир. Торпаг комитәләри нәчиб торпаг саһиби олан чәнаблар үчүн *ичарә пулу јығанлара* чеврилир!!

Мүлкәдар мүлкиҗҗәти есерләр тәрәфиндән мәһв едилмир, мәһкәмләндирилир. Онларын мүлкәдарлар тәрәфинә кечмәләри, онларын кәндлиләрә хәјанәт етмәләри инди ән ајдын бир шәкилдә мејдана чыхыр.

Капиталистләрин вә мүлкәдарларын сәдагәтли достлары олан һиҗләкәр кадетләр тәрәфиндән алданмаг лазым дејилдир. Кадетләр өзләрини елә көстәрирләр ки, куја есерләрин лајиһәси сон дәрәчә «ингилаби» лајиһәдир, һәм дә бүтүн буржуа гәзетләриндә лајиһә *әләјһинә* һај-күј галдырылмышдыр, һәр јердә белә бир «дәһшәтли» ганун лајиһәсинә буржуа назирләрнинин (вә, әлбәттә, онларын Керенски кими ачыг гујругларынын) *«мүгавимәти»* һаггында мәгаләләр дәрч едилмишдир. Бунларын һамысы комедијадыр, ојунбазлыгдыр, есерләрин ирадәсизлиҗини көрән вә даһа чох гопармаг үмидиндә олуб сөвдәләшән бир тачирин алверидир. Әслиндә исә С. Л. Масловун лајиһәси мүлкәдарларла сазиш *үчүн,* онлары хилас етмәк *үчүн* јазылмыш олан *«мүлкәдар»* лајиһәсидир.

Әкәр «Дело Народа» көстәрилән нөмрәләриндә *бу* лајиһәни «торпағын сосиалистләшдирилмәси (!!!) кими бөјүк бир (!!) ислаһата башлајан (!) торпаг һаггында көркәмли бир ганун лајиһәси» адландырырса, бу халис фырылдагчылыгдыр. Лајиһәдә зәррә гәдәр дә «сосиалистләшдирмә» јохдур (јалныз јәгин ки, ичарә пулу алмагда мүлкәдара «сосиал» көмәк вардыр), гәтиҗҗән һеч бир «ингилаби-демократик чәһәт» јохдур, үмумиҗҗәтлә Авропа *буржуа ислаһатчылығында* ади һал олан Ирландија типли «ислаһатлардан»[128] башга бир шеј јохдур.

Тәкрар едирик, бу лајиһә мүлкәдарлары хилас етмәк *үчүн,* башланмыш олан кәндли үсјанының, башлыча чәһәти мүлкәдарларын әлиндә сахлајан чүзи күзәштләр јолу илә «сакитләшдирмәк» *үчүн* олан бир лајиһәдир.

Есерләр тәрәфиндән һөкумәтә белә бир биабырчы лајиһәнин тәгдим едилмәси һакимиҗҗәтин Советләрә

кечмәси планлары илә Мүәссисләр мәчлисини «позмагда» болшевикләрә гаршы ирәли сүрүлән иттиһамдакы ешидилмәмиш ријакарлығы ән ашкар сурәтдә ајдынлашдырыр. **Кадетләр,** капиталистләр, мүлкәдарлар, меншевикләр вә есерләр ријакарлыгла бағырыб дејирләр: «**Мүәссисләр мәчлисинә** чәми 40 күн галмышдыр»! Бу һај-күј алтында исә һөкумәтә торпаг һаггында чох бөјүк бир ганун лајиһәси тәгдим едирләр ки, бу да кәндлиләри *алдадан,* онлары мүлкәдарларын *әсарәтиндә сахлајан,* торпаг үзәриндә мүлкәдар мүлкиҗҗәтини *мөһкәмләдән* бир ганун лајиһәсидир.

Кенишләнмәкдә олан кәндли үсјанына гаршы мүлкәдарлара көмәк етмәк лазым кәлдикдә, Мүәссисләр мәчлисинә гәдәр 40 күн әрзиндә дә, она гәдәр 30 күн әрзиндә дә чох бөјүк бир ганун лајиһәси јеритмәк *«олармыш».*

Бүтүн торпаглары кәндлиләрә вермәк *үчүн,* торпаг үзәриндәки мүлкәдар мүлкиҗҗәтини *дәрһал* мәһв етмәк үчүн, *дәрһал* әдаләтли сүлһ тәклиф етмәк үчүн бүтүн һакимиҗҗәти Советләрә вермәкдән бәһс едилдикдә исә, — онда кадетләр, капиталистләр, мүлкәдарлар, меншевикләр вә есерләр болшевикләрә гаршы ағыз-ағыза вериб фәрјад гопарырлар.

Гој кәндлиләр билсинләр ки, есерләр партијасы онлары нечә алдатмышдыр, онлары мүлкәдарлара нечә сатмышдыр.

Гој кәндлиләр билсинләр ки, јалныз *фәһлә* партијасы, јалныз *болшевикләр* капиталистләрә *гаршы,* мүлкәдарлара *гаршы, ән јохсул* кәндлиләрин вә *бүтүн* зәһмәткешләрин мәнафеји јолунда ахырадәк даҒ ким ми дурмушлар.

20 октјабр 1917-чи ил

1917-чи ил нојабрын 6-да (октјабрын 24-дә) «Рабочий Путь» гәзетинин 44-чү №-синдә чап едилмишдир Имза: Н. Ленин

Гәзетин мәтниндән чап олунур

Ј. М. СВЕРДЛОВА МӘКТУБ

Јол. Свердлова.

Анчаг дүнән ахшам билдим ки, Зиновјев Каменевин «Новая Жизнь»дәки чыхышында өзүнүн иштиракыны *јазылы* сурәтдә инкар едир.

Бәс нечә олур ки, Сиз мәнә һеч бир шеј көндәрмирсиниз???

Каменев вә Зиновјев һаггындакы бүтүн мәктублары мән *анчаг* МК үзвләринә көндәрмишәм.—Сиз буну билирсиниз; бундан сонра гәрибә дејилми ки, Сиз буна санки шүбһә едирсиниз.

Көрүнүр, мән пленумда ола билмәјәчәјәм, чүнки мәни «овлајырлар». Зиновјев вә Каменев ишиндә әкәр *сиз* (+Сталин, Соколников вә Дзержински) компромис[129] тәләб едирсинизсә, ишин партија мүһакимәсинә верилмәси һаггында мәнә *гаршы* тәклиф верин (фактлар ајдындыр ки, Зиновјев дә гәсдән *позурду*): бу, тә'хирә салмагдыр.

«Каменевин исте'фасы гәбул едилмишдирми»? МК-данмы? Онун бәјанатынын мәтнини көндәрин.

Казакларын нүмајишинин ләғв едилмәси[130] чох бөјүк *гәләбәдир*. Ура! *Вар гүввә илә һүчум етмәк лазымдыр* вә бир нечә күндә биз тамамилә галиб кәләрик! Ән јахшы саламлар! Сизин.

1917-чи ил октјабрын 22-дә вә ја 23-дә (нојабрын 4-дә вә ја 5-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә 1957-чи илдә «Петрограда октјабр силаһлы үсјаны» китабындан чап едилмишдир. М., ССРИ Елмләр Академијасынын нәшри

Әлјазмасындан чап олунур

МҚ ҮЗВЛӘРИНӘ МӘКТУБ[131]

Јолдашлар!

Мән бу сәтирләри ајын 24-дә ахшам јазырам, вәзијјәт сон дәрәчә бөһранлыдыр. Тамамилә ајдындыр ки, үсјанда ләнкимәк инди, доғрудан да өлүмә бәрабәрдир.

Јолдашлары вар гүввә илә инандырырам ки, инди һәр шеј бир түкдән асылыдыр вә мүшавирәләрлә, гурултајларла (һәтта Советләр гурултајлары илә) дејил, јалныз халглар тәрәфиндән, күтлә тәрәфиндән, силаһлы күтләләрин мүбаризәси илә һәлл едилән мәсәләләр гаршыда дурур.

Корниловчуларын буржуа тәзјиги, Верховскинин кәнар едилмәси көстәрир ки, көзләмәк олмаз. Нә олурса-олсун, бу күн ахшам, бу кечә һөкумәти һәбсә алмаг, јункерләри тәрксилаһ етмәк (мүгавимәт көстәрсәләр, онлара галиб кәлмәк) лазымдыр вә и. а.

Көзләмәк олмаз!! Һәр шеји итирә биләрик!!

Дәрһал һакимијјәтин әлә алынмасы бәһасы: Верховскини говмуш вә икинчи корниловчу гәсди дүзәлтмиш олан корниловчу һөкумәтдән *халғы* (гурултајы дејил, биринчи нөвбәдә халғы, ордуну вә кәндлиләри) мүдафиә етмәкдир.

Һакимијјәти ким әлә алмалыдыр?

Инди бунун әһәмиjjәти jохдур: гоj һакимиjjәти Һәрби-ингилаб комитәси[132] «вә ја башга бир орган» әлә алыб билдирсин ки, һакимиjjәти халгын мәнафеjинин, ордунун мәнафеjинин (дәрһал сүлһ тәклиф едилмәси), кәндлиләрин мәнафеjинин (торпаг дәрһал әлә алынмалы, хүсуси мүлкиjjәт ләғв едилмәлидир), ачларын мәнафеjинин jалныз һәгиги нүмаjәндәләринә верәчәкдир.

Бүтүн рajонлар, бүтүн полклар, бүтүн гуввәләр дәрһал сәфәрбәрлиjә алынмалы вә Һәрби-ингилаб комитәсинә, болшевикләрин МҚ-сына дәрһал нүмаjәндә hеj'әтләри көндәрәрәк гәти тәләб етмәлидирләр ки, ajын 25-дәк һакимиjjәт hеч бир һалда Керенскинин вә компанијасынын әлиндә галмамалыдыр, hеч бир һалда галмамалыдыр; мәсәлә һөкмән бу күн ахшам вә ја кечә һәлл едилмәлидир.

Тарих бу күн галиб кәлә билән (вә һөкмән бу күн галиб кәләчәк олан), сабаһ чох шеj итирмәк, һәр шеjи итирмәк тәһлүкәси гаршысында олан ингилабчылара ләнкимәjи бағышламаз.

Биз бу күн һакимиjjәти әлә алмагла, буну Советләрин әлеjһинә дејил, Советләр үчүн әлә алырыг.

Һакимиjjәти әлә алмаг үсjан ишидир; онун сиjаси мәгсәди һакимиjjәт әлә алындыгдан сонра ajдынлашар.

Октjабрын 25-дә сәсвермә нәтичәсинин дәjишмәсини көзләмәк фәлакәт вә ја рәсмиjjәтчилик оларды, халг бу чүр мәсәләләри сәсвермә васитәсилә дејил, күч васитәсилә һәлл етмәкдә һаглыдыр вә белә етмәлидир; халг ингилабын бөһранлы анларында өз нүмаjәндәләрини, һәтта өзүнүн ән jахшы нүмаjәндәләрини көзләмәк дејил, онлара истигамәт вермәкдә һаглыдыр вә белә етмәлидир.

Буну бүтүн ингилабларын тарихи сүбут етмишдир вә ингилабчылар *ингилабы хилас етмәjин,* сүлһ тәклиф етмәjин, Питери хилас етмәjин, ачлыгдан хилас етмәjин, торпағы кәндлиләрә вермәjин онлардан асылы олдуғуну билдикләри һалда, фүрсәти бурахсалар, бу онларын тәрәфиндән һәдсиз чинаjәт оларды.

Һөкумәт сарсыjыр. Ону нә олурса-олсун *әзмәк* лазымдыр!

Чыхыш етмәкдә ләнкимәк өлүмә бәрабәрдир.

1917-чи ил октjабрын 24-дә (нojабрын 6-да) jазылмышдыр

Илк дәфә 1924-чү илдә чап едилмишдир

Макинада jазылмыш сурәтиндән чап олунур

ҺАЗЫРЛЫГ МАТЕРИАЛЛАРЫ

ВӘРӘГӘЈӘ ӘЛАВӘЛӘРИН ПЛАНЫ[133]

Вәрәгәјә ашағыдакы әлавәләр едилсин:

Әлавәдә бунлары веририк:

I. *Кәндлиләр нә истәјирләр?*
«Известия Крестьянских Депутатов»дан «нүмунәви тапшырығын» там мәтни.

II. *Есерләр партијасы кәндлиләри нечә алдатды?*
Есерләрин, онларын назири Масловун лајиһәсиндән 18 октјабр тарихли «Дело Народа»да (4-чү сәһифә) чап едилән һиссәнин там мәтни.

III. *Кәндлиләр үчүн болшевикләр нә тәләб едирләр.*
Аграр мәсәләси барәсиндә РСДФП-нин, болшевикләрин Апрел конфрансы гәтнамәсинин там мәтни.

IV. *«Мүлкәдарлар кадетләрлә ијнәшмишләр»—«Дело Народа»нын гијмәтли е'тирафы*
(Әлавә едилән мәгаләчик).

1917-чи ил октјабрын 20-дә (нојабрын 2-дә) јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ӘЛАВӘЛӘР

ЈАДДАШ ҮЧҮН ГЕЈДЛӘР[134]

Шлјапа үчүн лент (гара лент)
диш тозу (ағ, *тәбаширр)*
сач гырхмаг үчүн машынка (сыфыр нөмрәли)
үз гырхмаг үчүн фырча
үз гырхмаг үчүн финчан (метал финчан)
үз гырхмаг үчүн тоз (сабун тозу)
дишгурдалајан (ләләкдән)
чөрәк
Һелсингфорсун планы
јапышган: балача трубка
ијнә вә гара сап
ади зәрф
«Социал-Демократ» № 47
гырмызы вә көј карандаш
чиб бычағы
кимјәви карандаш
ләләк
гәләм
сијаси вәзијјәт һаггында мәним тезисләрим (гурултај үчүн)[135]
Исвеч вә Фин дилләри лүғәти
Мүһарибә һаггында Советләр гурултајында нитг
«Правда», «Известија»

«Anti-Dühring»
«3—4. VII-jə гијмət верилмəсинə даир»?
Socialist Labour Party-дəн Рејнштејн
Otto Bauer??
Спиридонованын журналы[136]
1) һəр һəфтə: Haparand-да үнван
2) шифр
3) шəрти открыткалар

1917-чи ил августун 12 (25)-дəн сонра јазылмышдыр

Илк дəфə 1933-чү илдə Ленин мəчмуəсинин XXI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

МҮӘССИСЛӘР МӘҸЛИСИНДӘ СӘСӘ ГОЈУЛМАҒА РАЗЫЛЫГ ҺАГГЫНДА ИКИ ӘРИЗӘ[137]

1

ӘРИЗӘ

Мән, ашағыда имза едән Владимир Илич Улјанов, бунунла Мүәссисләр мәҹлисиндә Шимал ҹәбһәсиндән сәсә гоjулмағыма разылығымы билдирирәм вә РСДФ(болшевикләр)П орду тәшкилаты тәрәфиндән тәклиф едилән сијаһыја дахил едилмәк гајдасына е'тираз етмирәм.

Владимир Илич Улјанов

Үнван: Петроград, Широкаја күчәси, ев 48, мәнзил 24.

2

ӘРИЗӘ

Мән, ашағыда имза едән Владимир Илич Улјанов, бунунла Мүәссисләр мәчлисиндә Балтик донанмасындан сәсә гојулмағыма разылығымы билдирирәм вә РСДФ (болшевикләр) П донанма тәшкилаты тәрәфиндән тәклиф едилән сијаһыја дахил едилмәк гајдасына е'тираз етмирәм.

Владимир Илич Улјанов

Үнван: Петербург, Смолны институту, отаг 18.

1917-чи ил октјабрын 12(25)-дән кеч олмајараг јазылмышдыр

Илк дәфә 1931-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XVIII китабында чап едилмишдир

В. И. Ленин тәрәфиндән имзаланмыш әризә бланкларындан чап олунур

В. И. ЛЕНИНИН
ТАПЫЛМАМЫШ ӘСӘРЛӘРИНИН
СИЈАһЫСЫ

ГЕЈДЛӘР

КӨСТӘРИЧИЛӘР

В. И. ЛЕНИНИН
һӘЈАТ ВӘ ФӘАЛИЈЈӘТИ
ТАРИХЛӘРИ

В. И. ЛЕНИНИН ИНДИЈӘДӘК ТАПЫЛМАМЫШ ӘСӘРЛӘРИНИН СИЈАһЫСЫ

(ијул—октјабр 1917)

РСДФ(б)П VI ГУРУЛТАЈЫ ГӘТНАМӘЛӘРИНИН ЛАЈИһӘЛӘРИ

В. И. Ленин кизлиндә оларкән РСДФ(б)П VI гурултајының ишинә рәһбәрлик етмишдир. О, гурултај гәтнамәләриниң ән мүһүм лајиһәләриниң ишләниб һазырланмасында вә јазылмасында иштирак етмишдир. Ашағыдакы мә'луматлар буну тәсдиг едир. Гурултајда Ј. М. Свердлов Тәшкилат бүросунун мә'рузәсиндә дејирди: «...иштирак етмәјән јолдашларын гәтнамәләриниң алмаг вә тәклиф едилән гәтнамәләрә онларын мүнасибәтини билмәк үчүн һәр шеј едиләчәкдир» (РСДФ (болшевикләр) П алтынчы гурултајы. 1917-чи илин августу. Протоколлар». М., 1958, сәһ. 8). VI гурултајда нүмајәндә олмуш А. В. Шотман өз хатирәләриндә јазырды ки, гурултајда сәдрлик едән Ј. М. Свердлов, В. И. Ленинин әли илә јазылмыш гәтнамәләри сәсә гојурду (бах: А. Шотман. «Јол. Ленин кизлиндә (1917-чи илин ијул—октјабры)». «Правда», № 251, 6—7 нојабр 1921-чи ил, сәһ. 6). VI гурултајын гәтнамәләри лајиһәләриниң һазырланмасында В. И. Ленинин нштиракына даир дәлилләр башга хатирәләрдә дә вардыр. Лакин гәрар лајиһәләриниң В. И. Ленин тәрәфиндән јазылмыш әлјазмалары, һабелә башга шәхсләр тәрәфиндән јазылмыш вә үзәриндә Ленинин дүзәлиш вә гејдләри олан гәтнамә лајиһәләри индијәдәк тапылмамышдыр.

«ИНТЕРНАСИОНАЛДА ПАРТИЈАМЫЗЫН ВӘЗИФӘЛӘРИ (III СИММЕРВАЛД КОНФРАНСЫ МҮНАСИБӘТИЛӘ)» МӘГАЛӘСИНИН СОНУ

«Интернасионалда партијамызын вәзифәләри (III Симмервалд конфрансы мүнасибәтилә)» тамамланмамыш мәгаләсини (бах: бу чилд, сәһ. 305—307) **В. И. Ленин 1917-чи ил сентјабрын 28-дән (октјабрын 11-дән) сонра јазмышдыр. В. И. Ленинин Әсәрләринин 3-чү нәшринин XXX вә 4-чү нәшринин 26-чы чилдиндә һазырки чилддә дә олдуғу кими, мәгаләнин әввәли әлјазманын сахланмыш**

һиссәсиндән нәшр олунур. Һәмин мәгаләнин 1924-чү илдә Н. К. Крупскаја тәрәфиндән верилмиш әљазмасынын биринчи вәрәги Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи партија архивиндә сахланмагдадыр. Мәгаләнин гыса кириши ндән көрүнүр ки, Ленин буну үч бөлмәдә јазмаг нијјәтиндә иди. Конфранс һаггында нә кими мә'лумата малик олдуғуну көстәрәрәк, Ленин јазырды: «Әввәлчә һәмин мә'луматлара әсасланараг, үмумијјәтлә конфранс һаггында данышаг, сонра да она гијмәт верилмәсинә вә партијамызын вәзифәләринә гијмәт верилмәсинә кечәк (бах: бу чилд, сәһ. 305). Мәгаләнин әљазмасынын индијәдәк сахланмыш биринчи вәрәгиндә кириш дән әлавә мәгаләнин биринчи бөлмәсинин башланғычы да јазылмышдыр. Мәгаләнин кириши ндән көрүнүр ки, биринчи бөлмәни баша чатдырмаг, һабелә сонракы икинчи вә үчүнчү бөлмәләр үчүн Ленинин әлиндә бүтүн материаллар олмушдур. Бундан башга, Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи Партија архивиндә РСДФ(б)П нүмајәндәси сифәтилә III Симмервалд конфрансынын ишиндә иштирак едән Н. А. Семашконун конфрансын иши һаггында әтрафлы мә'рузәси галмышдыр. Ленин, мәгалә үзәриндә ишләркән һәмин мә'рузә үзәриндә өз ишарә вә гејдләрини етмишдир.

Әљазманын кәсилдији ахырычы чүмләдә Ленин конфрансын тәркибинин «мүхтәлифлијиндән» вә конфрансын гәбул етдији гәтнамәләрин јајғын, компромис характеридән данышараг јазырды: «Бу барәдә мисал вә сүбутлары биз индичә көрәчәјик...» (бу чилд, сәһ. 307). Демәли Ленин мәгаләни баша чатдырмаг үзрә иши «индичә» давам етдирмәји нәзәрдә тутмушду. Бүтүн бунлар фәрз етмәјә әсас верир ки, Ленин мәгаләни тамамламышды. Лакин мәгаләнин сон һиссәсинин әљазмасы индијәдәк тапылмамышдыр.

«БӨһРАН ЈЕТИШМИШДИР» МӘГАЛӘСИНИН ФӘСЛИ

«Бөһран јетишмишдир» мәгаләсини (бах: бу чилд, сәһ. 308—319). Ленин 1917-чи ил сентјабрын 29-да (октјабрын 12-дә) јазмышды вә мәгалә алты фәсилдән ибарәт иди. Бунлардан беш фәсли Ленин нәшр үчүн мүәјјән етмишди; сонунчу, алтынчы фәсил «*Мәркәзи Комитә, Петербург Комитәси, Москва Комитәси* вә *Советләрин* үзвләринә *пајланмаг* үчүн» иди. Бу мәгаләнин әљазмасы анчаг гисмән сахланмышдыр. Мәгаләнин бешинчи вә алтынчы фәсилләринин 1924-чү илдә Н. К. Крупскаја тәрәфиндән верилмиш әљазмасы Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи партија архивиндә сахланмагдадыр. Мәгаләнин илк дәфә нәшр олундуғу «Рабочий Путь» гәзетинин 20 (7) октјабр тарихли 30-чу №-синдә мәгаләнин беш дејил, дөрд фәсли чап едилмишди. Нәшр заманы фәсилләрдән бири бурахылмышды. Мәгаләнин бешинчи фәсли гәзетдә дөрдүнчү фәсил кими нәшр олунмушду ки, бу да, гәзет мәтнинин бешинчи фәслин әљазмасы илә тутушду-

рулдугда мүәјјән едилмишдир. Беләликлә, Ленинин «Бөһран јетишмишдир» әсәринин «Рабочий Путь»да чап олунмајан фәсилләриндән бири намә'лум галмагдадыр.

МӘКТУБЛАР ВӘ ГЕЈДЛӘР

В. И. Ленинин кизлиндә оларкән јаздығы вә Н. К. Крупскајаја вериләчәк гејдләр һаггында Л. П. Парвиајнен хатирәләриндә јазмышдыр; Ленин бир мүддәт Јалкала кәндиндә (Финландија) онун аиләсиндә јашамышды. О јазыр: «...мән Надежда Константиновна илә көрүшүрдүм вә Владимир Иличин гејдләрини она веридим. Гејдләр чох кичик олурду, бир нечә сөз, рәгәмләр, баша дүшмәдијим ишарәләр» (Ленин—Октјабрын рәһбәридир. Петроград фәһләләринин хатирәләри. 1956, сәһ. 179.). В. И. Ленинин кизлиндән јаздығы мәктублары алынмасыны Н. К. Крупскаја өз хатирәләриндә тәсдиг едир: «Илич илә әлагәләр ј. Јалава васитәсилә дә сахланылырды вә мән сонра, Иличин јаздығы мәктублары алмаг үчүн дәфәләрлә онун јанына кетмишдим... Илич Һелсингфорсда мәскән салдыгда, кимјәви мәктуб көндәриб кәлмәјими истәмиш, үнваныны билдириб, һәтта планы да чәкмишди ки, һеч кәсдән сорушмадан нечә кәлмәк олар» (Н. К. Крупскаја. Ленин һаггында хатирәләр. М., 1957, сәһ. 300).

К. К. Орџоникидзенин «Илич ијул күнләриндә» адлы хатирәләриндә, партијанын рәһбәр хадимләринә В. И. Ленинин мәктублары јада салыныр. В. И. Ленин Выборгдан јаздығы вә Н. К. Крупскаја васитәсилә чатдырылмыш «дар золагчыг» гејди һаггында Е. А. Рајха өзүнүн «1917-чи ил Октјабр үсјаны әрәфәсиндәки сон күнләрдә Владимир Илич Ленин һаггында» хатирәләриндә (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунда сахланылыр) данышмышдыр; бу гејд Ленинин Выборгдан Петрограда кечмәсинин һазырланмасы мәсәләсинә даир иди.

Н. К. Крупскајаја, партијанын рәһбәр хадимләринә вә башгаларына јазылан мәктублар вә гејдләр индијәдәк намә'лум галмышдыр. Көрүнүр, бунларын бир һиссәси конспирасија мәгсәдилә елә о заман мәһв едилмишдир. Лакин белә бир еһтимал да рәдд олуна билмәз ки, бунларын бир һиссәси галмышдыр.

ГЕЈДЛӘР

1 В. И. Ленинин 1917-чи ил ијулун 10-да (23-дә) јаздығы *«Сијаси вәзијјәт* тезисләри ијулун 4(17)-дә фәһлә вә әскәрләрин нүмајишинин күлләјә тутулмасы вә бүтүн һакимијјәтин әксингилаби Мүвәггәти һөкүмәтин әлинә кечмәсиндән сонра дәјишмиш сијаси вәзијјәтлә әлагәдар олараг болшевик партијасынын јени тактика хәттини мүәјјән едирди. Тезисләр 1917-чи ил ијулун 13—14-дә (26—27-дә) РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинин кениш мүшавирәсиндә мүзакирә олунду, мүшавирәдә Петербург комитәсинин, РСДФ(б)П МК јанында Һәрби тәшкилатын, Москва вилајәт бүросунун, Москва комитәсинин вә Москва маһал комитәсинин нүмајәндәләри иштирак едирдиләр.

Ленинин «Сијаси вәзијјәт» тезисләри 1917-чи ил августун 2-дә (ијулун 20-дә) Кронштадт фәһлә вә әскәр депутатлары Совети болшевик фраксијасынын органы олан «Пролетарское Дело» гәзетиндә бир мәгалә кими «Сијаси әһвалиријһијјә» ады илә дәрч олунду, бу гәзет Кронштадтда чыхан вә Мүвәггәти һөкүмәт тәрәфиндән ијул күнләриндә бағлаимыш олан «Голос Правды» адлы болшевик гәзетинин әвәзинә нәшр олунурду. Көрүнүр, әлјазмасы нәшрә һазырланаркән онун «Дөрд тезис» адлы јарымсәрләвһәси, 1, 2, 3, 4-чү бәндләр, «тезис», «зәррә гәдәр» сөзләри, һабелә мәгаләнин сону («Дәрһал һәр јердә...» сөзләриндән башлајараг) атылмыш «силаһлы үсјан» сөзләри «гәти мүбаризә» сөзләри илә әвәз едилмишдир. Һазыркы нәшрдә Ленинин тезисләринин там мәтни әлјазмасы әсасында бәрпа олунмушдур.—*1*.

2 3—5 ијул һадисәләриндән сонра өлкәдә һакимијјәт бүтүнлүклә әксингилаби Мүвәггәти һөкүмәтин әлинә кечди.

Бу һадисәләр өлкәдәки дәрин сијаси бөһранын ифадәси иди. Чәбһәдә рус гошунларынын ијунун 18(31)-дә Керенски тәрәфиндән башланан һүчумунун боша чыхмасы, империалистләрин хејринә јени гурбанлар верилмәси, капиталистләр тәрәфиндән мүәссисәләрин бағланмасы илә әлагәдар олараг ишч-

сизлијин артмасы, артмагда олан бәһалыг вә әрзаг гытлығы кениш фәһлә вә әскәр күтләләри ичәрисиндә Мүвәггәти һөкүмәтин әксингилаби сијасәтинә гаршы гәзәб вә һиддәти күчләндирирди. Ијулун 3-дә (16-да) кортәбии нүмајишләр башланды, бу нүмајишләр Мүвәггәти һөкүмәтә гаршы силаһлы чыхыша чеврилә биләрди.

О заман болшевикләр партијасы силаһлы чыхышын әлејһинә иди, болшевикләр партијасы белә һесаб едирди ки, ингилаби бөһран һәлә јетишмәмишдир, орду вә әјаләт пајтахтда башланачаг үсјанын көмәјинә кәлмәјә һазыр дејилди. Ијулун 3-дә (16-да) МК өзүнүн Петроград комитәси вә РСДФ(б)П МК јанында Һәрби тәшкилатла биркә чағырылан ичласында чыхыш етмәмәји гәрара алды. Болшевикләрин елә бу заман кечирилән икинчи Петроград үмумшәһәр конфрансы да белә бир гәрар гәбул етди. Конфрансын нүмајәндәләри күтләләри чыхышдан чәкиндирмәк үчүн заводлара вә рајонлара кетдиләр. Лакин буна бахмајараг чыхыш башланды вә ону дајандырмаг артыг мүмкүн дејилди.

Күтләләрин әһвали-руһијјәсини нәзәрә аларағ, нүмајишә динч вә мүтәшәккил характер вермәк мәгсәди илә ијулун 3-дә (16-да) ахшамдан хејли кечмиш Мәркәзи Комитә Петроград комитәси вә Һәрби тәшкилатла бирликдә ијулун 4(17)-дә нүмајишдә иштирак етмәји гәрара алды. Бу заман Ленин Петрограда дејилди, о, һәддән чох јорулуб хәстәләндији үчүн бир нечә күнлүјә шәһәрдән чыхыб динчәлмәјә кетмишди. Һадисәләрдән хәбәр тутан Ленин ијулун 4(17)-дә сәһәр Петрограда кәлди вә кенишләнмәкдә олан һадисәләрә рәһбәрлији өз үзәринә көтүрдү.

4(17) ијул нүмајишиндә 500 миндән чох адам иштирак едирди. Нүмајиш болшевикләрин «Бүтүн һакимијјәт Советләрә!» вә башга шүарлары алтында кечирди. Нүмајишчиләр 90 нүмајәндә ајырдылар, бу нүмајәндәләр бүтүн һакимијјәтин Советләрин әлинә кечмәси тәләбини Советләрин МИК-нә вердиләр. Лакин есер-меншевик лидерләри һакимијјәти өз үзәрләринә көтүрмәкдән имтина етдиләр.

Мүвәггәти һөкумәт меншевик-есер МИК-нин ичазәси вә разылығы илә нүмајиши силаһлы гүввә илә јатырмаг гәрарына кәлди. Фәһлә вә әскәрләрин динч нүмајишинә гаршы әксингилабчы јункер вә казак полклары көндәрилди. Онлар нүмајишчиләрә атәш ачдылар. Чәбһәдән мүртәче әһвали-руһијјәли гошун һиссәләри чағырылды.

Ијулун 4-дән 5-нә (17-дән 18-нә) кечән кечә Мәркәзи Комитә вә Петроград комитәси үзвләринин мүшавирәси кечирилди, В. И. Ленин тәрәфиндән рәһбәрлик едилән бу мүшавирә дә нүмајишин мүтәшәккил сурәтдә дајандырылмасы һаггында гәрар гәбул етди. Бу, партија тәрәфиндән атылан дүзкүн аддым иди, партија вахтында кери чәкилиб ингилабын әсас гүввәләрини дармадағын едилмәкдән горуја билди.

Нүмајиш дармадағын едилдикдән сонра буржуа Мүвәггәти һөкүмәти чәза тәдбирләрини давам етдирди. О, хүсуси бир

әдавәтлә болшевик партијасынын үстүнә дүшдү. «Правда», «Солдатская Правда» вә башга болшевик гәзетләри бағланды. Фәһләләрин тәрксилаһ едилмәсн, һәбсләр, ахтарышлар, таланлар башланды. Петроград гариизонуиун нүмајишдә иштирак етмиш нигилабчы һиссәләри ләғв едилди вә чәбһәјә көндәрилди. Меншевикләр вә есерләр әслиндә әксингилабчы чәлчадлығын иштиракчысы вә көмәкчиси олдулар. — *1.*

3 *Кадетләр партијасы* (конститусијачы-демократ партијасы) — Русијада либерал-монархист буржуазијанын башлыча партијасы. Кадетләр партијасы 1905-чи илин октјабрында јарадылмышды; онун тәркибинә буржуазијанын нүмајәндәләри, мүлкәдарлар сырасындан олан земство хадимләри вә буржуа зијалылары дахил идиләр. Кадетләрин көркәмли хадимләри П. Н. Милјуков, С. А. Муромтсев, В. А. Маклаков, А. И. Шингарјов, П. Б. Струве, Ф. И. Родичев вә башгалары иди. Сонралар кадетләр империалист буржуазијанын партијасына чеврилдиләр. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә кадетләр чар һөкүмәтинин ишғалчы харичи сијасәтнни фәал мүдафиә едирдиләр. Феврал буржуа-демократик инғилабы дөврүндә онлар монархијаны горујуб сахламаға чалышырдылар. Буржуа Мүвәггәти һөкүмәтиндә рәһбәр мөвге тутан кадетләр американ-инкилис-франсыз империалистләринин хејринә олан халга зидд, әксингилаби сијасәт јеридирдиләр.

1917-чи ил ијулун 2(15)-дә кадетләр (назирләр—Мануј-лов А. Л., Шаховској Д. И., Шингарјов А. И.) Мүвәггәти һөкүмәтин тәркибиндән чыхдылар. Буна, һәмин күн Мүвәггәти һөкүмәтин Украјна мәсәләсинә даир гәбул етдији гәрарла онларын разылашмадығы бир бәһанә олду. Әслиндә исә бу аддым белә бир үмидлә атылмышды ки, есер вә меншевик лидерләри һакимијјәт башында тәкликдә галмагдан горхачаг вә ингилабы боғмаг сијасәтинии гәтијјәтлә апарылмасы ишиндә вә бүтүн дөвләт һакимијјәтннин буржуа Мүвәггәти һөкүмәтннин әлннә верилмәсиндә кадетләрә күзәштә кедәчәкләр. «Кадетләр һансы нијјәтлә һөкүмәтдән чыхыб кетмишләр?» мәгаләсиндә Ленин кадетләр партијасынын бу маневриннн әксингилаби маһијјәтини ачыб көстәрмишдир (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшрн, 32-чи чилд, сәһ. 455—456).

Бөјүк Октјабр сосиалист инғилабынын гәләбәсиндән сонра кадетләр Совет һакимијјәтинин барышмаз дүшмәнләри кими чыхыш едир, бүтүн силаһлы әксиигилабн чыхышларда вә мүдахиләчиләрин јүрүшләриндә иштирак едирдиләр. Мүдахиләчиләр вә ағгвардијачылар дармадағын едилднкдән сонра мүһачирәтдә олан кадетләр өзләринин антисовет әксингилабн фәалијјәтләрини дајандырмырдылар. — *1.*

4 *Сосиалист-инғилабчылар* (есерләр)—Русијада хырда буржуа партијасы; 1901-чи илин ахырларында — 1902-чи илин әв-

вәлләриндә мүхтәлиф халгчы группары вә дәрнәкләриинин («Сосиалист-иигилабчылар иттнфагы», сосналист-ингилабчылар партијасы вә башгалары) бирләшмәси иәтичәсиндә мејдана кәлмишди. Есерләрин бахышлары халгчылыг вә тәфтишчилик идеjаларынын еклектик гарышығындан ибарәт иди; Ленинин ифадәси илә десәк, есерләр «халгчылыг либасынын jыртыгларыны дәбдә олдуғу кими марксизми оппортунистчәсинә «тәнгид» васитәсилә» jамамаға чалышырдылар (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 11-чи чилд, сәh. 308). Бириичи дүнjа мүһарибәси илләриндә есерләрин әксәриjjәти сосиал-шовинизм мөвгеләриндә дурурду.

1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра есерләр меншевикләрлә бирликдә әксиигилаби буржуа-мүлкәдар Мүвәггәти hөкүмәтинин башлыча дајағы олдулар, партијаныи лидерләри (Авксентјев, Керенски, Чернов) исә бу hөкүмәтин тәркибинә дахил олдулар. Есерләр партијасы мүлкәдар торпаг сahиблијини ләғв етмәк hаггында кәндли тәләбини мүдафиә етмәкдәи бојуи гачырды, торпаг үзәриндә мүлкәдар мүлкиjjәтинии сахлаимасына тәрәфдар чыхды; Мүвәггәти hөкүмәтин есер назирләри мүлкәдар торпагларыны зәбт едән кәндлиләрә гаршы чәза дәстәләри көндәрирдиләр.

1917-чи ил нојабрын ахырларында есерләрин сол ганады мүстәгил сол есерләр партијасы тәшкил етди. Кәидли күтләләри ичәрисиндә өз нүфузуну сахламаға чалышан сол есерләр Совет hакимиjjәтини рәсми сурәтдә таныдылар вә болшевикләрлә сазишә кирдиләр, лакин аз сонра Совет hакимиjjәтинә гаршы мүбаризә jолуна кечдиләр.

Харичи һәрбн мүдахилә вә вәтәндаш мүһарибәси илләриидә есерләр әксингилаби позучулуг иши апарыр, мүдахиләчиләрә вә ағгвардиjачылара фәал көмәк көстәрир, әксингилаби fәсдләрдә иштирак едир, Совет дөвләтинин вә Коммунист партијасынын хадимләринә гаршы террор әмәлиjjатлары тәшкил едирдиләр. Вәтәндаш мүһарибәси гуртардыгдан соира есерләр өлкә дахилиндә вә ағгвардиjачы мүһачирләр чәбһәсиндә дүшмәнчилик фәалиjjәтини давам етдирирдиләр. — *1.*

5 *«Новая Жизнь» редаксијасына көндәрилән* вә гәзетдә дәрч сдилән мәктуба Г. Зиновјев вә Ј. Каменев дә имза етмишләр.

«Новая Жизнь»—күндәлик гәзет; 1917-чи ил апрелин 18-дән (мартын 1-дән) 1918-чи илин ијулунадәк Петроградда нәшр едилирди. Гәзет «Летопись» журналы әтрафында топланмыш бејнәлмиләлчи меншевикләр вә јазычылар групунун тәшәббүсү илә јарадылмышды.

Ленин «новаjажизн»чиләри сәчиjjәләндирәрәк гејд етмишди ки, онларын чохунун «әһвали-руһиjjәси принсипсизлиjи пәрдәләjән вә ифадә едәи зиjалы скептисизмдир» (бу чилд сәh. 119) вә кииаjә илә онлары «гондарма бејнәлмиләлчиләр» вә «үздәниараг марксистләр» адландырмышды.

Керенски һөкүмәти ијулун 2(15)-дә «Новая Жизнь» гәзетини бағламыш вә 1917-чи ил сентјабрын 8(21)-дәк о, «Свободная Жизнь» ады илә чыхмышдыр.

Гәзет Октјабр сосиалист ингилабыны вә Совет һакимијјәти гурулмасыны дүшмәнчәсинә гаршыламышды. 1918-чи ил ијунун 1-дән ики нөшрдә: Петроград вә Москва нәшрләри һалында чыхырды. Һәр ики нәшр 1918-чи илин ијулунда бағланмышдыр. — 7.

6 Күндәлик легал болшевик гәзети *«Правда»* нәзәрдә тутулур. 1917-чи ил ијулун 4-дән 5-нә (17-дән 18-нә) кечән кечә «Правда» редаксијасы јункер вә казаклар тәрәфиндән дағыдылды.

Күндәлик күтләви фәһлә гәзети нәшр етмәјин зәрурилији һаггында гәрар 1912-чи илин јанварында кечирилмиш РСДФП VI (Прага) Үмумрусија конфрансынын кедишиндә гәбул олунмушду.

«Правда» гәзетинин биринчи нөмрәси 1912-чи ил апрелин 22-дә (мајын 5-дә) Петербургда чыхмышдыр.

Ленин «Правда»ја идеја чәһәтдән рәһбәрлик едир, демәк олар һәр күн гәзетә јазылар көндәрир, онун редаксијасына көстәришләр верир, гәзетин мүбариз, ингилаби руһда чыхмасына чалышырды.

Партијанын тәшкилат ишинин хејли һиссәси «Правда» редаксијасында чәмләшдирилмишди. Бурада јерли партија өзәкләринин нүмајәндәләри илә көрүшләр кечирилир, фабрик вә заводларда көрүлән партија иши һаггында мә'луматлар бураја кәлир, партијанын Мәркәзи вә Петербург комитәләринин партија директивләри бурадан верилирди.

«Правда» даим полис тә'гибләринә мә'руз галырды. 1914-чү ил ијулун 8(21)-дә гәзет бағланды.

«Правда»нын нәшри 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра бәрпа едилди. 1917-чи ил мартын 5(18)-дән е'тибарән «Правда» РСДФП Мәркәзи вә Петербург комитәләринин органы кими чыхмаға башлады.

Ленин Петрограда кәлдикдән сонра редаксијанын тәркибинә дахил олду вә «Правда» буржуа-демократик ингилабындан сосиалист ингилабына кечилмәсинә даир Ленин планы уғрунда мүбаризәни кенишләндирди.

Әксингилаби Мүвәггәти һөкүмәтин тә'гиб етдији «Правда» 1917-чи илин ијул-октјабрында өз адыны дәфәләрлә дәјишдирмиш вә «Листок «Правды»», «Пролетарий», «Рабочий», «Рабочий Путь» адлары илә чыхмышдыр. Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабынын гәләбәсиндән сонра, 1917-чи ил октјабрын 27-дән (нојабрын 9-дан) е'тибарән гәзет өзүнүн әввәлки ады илә—«Правда» ады илә чыхмаға башлады.

Болшевик партијасынын вә ингилабын тарихиндә «Правда»нын сон дәрәчә бөјүк әһәмијјәти вардыр. Гәзет партијанын сијасәтини һәјата кечирмәкдә, партијалылыг уғрунда мүбаризәдә коллектив тәблиғатчы, тәшвигатчы вә тәшкилат-

чы иди, тәсвијәчи меншевикләрә, отзовистләрә, тротскичиләрә гаршы гәтијјәтлә мүбаризә апарыр, онларын хаин ролуну ифша едирди. «Правда» бејнәлхалг оппортунизмә вә сентризмә гаршы мүбаризә апарырды. Гәзет фәһләләри ингилаби марксизм руһунда тәрбијә едирди. О, партијанын хејли бөјүмәсинә, онун сыраларынын сых бирләшмәсинә, күтләләрлә әлагәсинин мөһкәмләнмәсинә көмәк етдирди. «Правда»нын тәрбијә едиб јетишдирдији габагчыл фәһләләр нәсли Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабында вә сосиализм гуручулуғунда көркәмли рол ојнады.

«Правда» болшевик мәтбуаты тарихиндә чох мүһүм јер тутур. О, илк легал күтләви фәһлә гәзети олмуш вә Русија фәһлә синфинин вә бејнәлхалг пролетариатын мәтбуатынын инкишафында јени мәрһәлә ачмышдыр. «Правда»нын илк нөмрәсинин чыхдығы күн 1914-чү илдән е'тибарән фәһлә мәтбуатынын бајрамы күнүнә чеврилмишдир.

Ленин «Јарым иллик ишин јекунлары», «Фәһләләр вә «Правда»», «Фәһлә синфи вә фәһлә мәтбуаты», «Брүссел мүшавирәсиндә РСДФП МК-нын мә'рузәси вә МК нүмајәндә кеј'әтинә тә'лимат көстәришләри», «Фәһлә мәтбуаты күнүнүн јекунларына даир», ««Правда»нын онуллуг јубилеји мүнасибәтилә» мәгаләләриндә «Правда»ја гијмәт вермишдир (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 21-чи чилд, сәһ. 474—491; 22-чи чилд, сәһ. 76—78; 25-чи чилд, сәһ. 243—251, 401—413; 453—461; 4-чү нәшри, 33-чү чилд, сәһ. 354—358). — *7*.

7 *«Живое Слово»*—бајағы-гаракүрүһчу типли күндәлик гәзети; 1916-чы илдән Петроградда А. М. Уманскинин редакторлуғу илә әввәлчә «Новая Маленькая газета», сонра 1917-чи ил мартын 8(21)-дән «Живое Слово» ады илә нәшр едилирди. 1917-чи илин августундан «Слово», сонра «Новое Слово» ады илә чыхмышдыр. Гәзет болшевикләрә гаршы гызғын бөһтан кампанијасы апарырды. 1917-чи илин октјабрында Петроград Совети јанында Һәрби-ингилаб комитәси тәрәфиндән бағланмышдыр. — *7*.

8 *«Социал-Демократ»*—гејри-легал гәзет, РСДФП-нин Мәркәзи Органы; 1908-чи илин февралындан 1917-чи илин јанварынадәк нәшр едилмишдир. Гәзетин 1-чи №-си Русијада чыхдыгдан сонра онун нәшри харичә көчүрүлмүшдү; 2—32-чи №-ләри (феврал 1909—декабр 1913) Парисдә, 33—58-чи №-ләри (нојабр 1914—јанвар 1917) Ченеврәдә чыхмышдыр. Чәми 58 нөмрәси нәшр олунмушдур, бунлардан 5 нөмрә әлавә илә бурахылмышдыр; 1911-чи илин декабрындан е'тибарән «Социал-демократ»а Ленин редакторлуг едирди. Гәзетдә Ленинин ирили-хырдалы 80-дән чох мәгаләси дәрч олунмушдур.

Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә «Социал-демократ» бејнәлхалг оппортунизмә, милләтчилија вә шовинизмә гаршы мүбаризәдә, болшевик шүарларынын тәблиғиндә, империа-

лист мүһарибәсинә вә онун фитвачыларына гаршы фәһлә синфини вә зәһмәткеш күтләләри мүбаризәјә галдырмагда көркәмли рол ојнамышдыр. Гәзетин сәһифәләриндә В. И. Ленинин «Авропа Бирләшмиш Штатлары шүары һаггында» мәгаләси дәрч олунмушду; сосиализмин әввәлчә бир нечә вә ја һәтта ајрылыгда көтүрүлмүш бир капиталист өлкәсиндә гәләбәсинин мүмкүнлүјү һаггында чыхардығы нәтичәни о, илк дәфә һәмин мәгаләдә ифадә етмишди. «Социал-Демократ»ын Русијада јајылмасы, гәзетин ән мүһүм мәгаләләринин көтүрүлүб јерли болшевик гәзетләриндә јенидән дәрч олунмасы Русија пролетариатынын сијаси чәһәтдән маарифләнмәсинә, бејнәлмиләл тәрбијәсинә, күтләләрин ингилаба һазырланмасына көмәк едирди.

«Социал-Демократ» бејнәлхалг сосиал-демократијанын бејнәлмиләлчи үнсүрләринин сых бирләшмәси ишиндә бөјүк рол ојнамышдыр. «Социал-Демократ» һәрби вәзијјәтин јаратдығы бүтүн манеәләри арадан галдырараг бир чох өлкәләрә јол тапырды.

Биринчи дүнја мүһарибәси дөврүндә «Социал-Демократ»ын хидмәтләрини јүксәк гијмәтләндирән В. И. Ленин сонралар јазырды ки, «бејнәлхалг сосиалист ингилабы идејаларынын инкишафыны вә бу идејаларын 1917-чи ил октјабрын 25-дәки биринчи гәләбәсинин әһәмијјәтини *баша дүшмәк* истәјән шүурлу фәһләләрдән һеч бири» бу гәзетдә чап олунмуш мәгаләләрлә таныш олмадан «өтүшә билмәз» (Әсәрләри, 4-чү нәшри, 27-чи чилд, сәһ. 217) — *7.*

9 Алман дилиндә *««Правда» Бүллетени»* 1917-чи илин ијунундан нојабрынадәк Стокһолмда «Russische Korrespondenz «Prawda»» («Правда»нын рус Бүллетени») ады илә чыхмышдыр. РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинин харичи нүмајәндәлији тәрәфиндән нәшр едилирди. Бүллетендә Русија ингилабынын мүһүм мәсәләләри һаггында мәгаләләр, өлкәнин вә партијанын һәјатыны ишыгландыран сәнәдләр, ичмаллар, хроника дәрч олунурду. Бүллетен франсыз дилиндә дә чыхырды. — *8.*

10 «Живое Слово» гаракүрүһчу гәзетиндә Ленинә гаршы ијрәнч бир бөһтан дәрч олундугдан сонра Фәһлә вә Әскәр Депутатлары Совети болшевик фраксијасынын тәләби илә Советин меншевик вә есерләрдән ибарәт Мәркәзи Ичраијјә Комитәсинин В. И. Ленинә вә дикәр болшевикләрә гаршы ирәли сүрүлмүш бөһтанчы иттиһамлары јохламаг үчүн 1917-чи ил ијулун 5(18)-дә комиссија јаратды. Лакин «1917-чи ил ијулун 3—5-дә дөвләт һакимијјәтинә гаршы силаһлы чыхышын тәшкили һаггында» ишин истинтагынын Петроград мәһкәмә палатасы прокурорунун әлиндә мәркәзләшдирилмәси барәдә Мүвәггәти һөкумәт тәрәфиндән гәрар чыхарылан кими МИК-ин истинтаг комиссијасы сәлаһијјәти өз үзәриндән көтүрдү вә ијулун 9-да (22-дә) «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдат-

ских Депутатов» гәзетиндә мә'лумат дәрч едәрәк хәбәр верирди ки, о «өз фәалијјәтини дајандырыр вә топладығы материаллары һөкумәт комиссијасынын сәрәнчамына верир». Ијулун 13-дә (26-да) фәһлә вә әскәр депутатлары Совети МИК-нин вә Үмумрусија кәндли депутатлары Советинин Иҹраијјә Комитәсинин бирләшмиш ичласында меншевик вә есерләр бир гәтнамә кечирдиләр. Һәмин гәтнамәдә билдирилирди ки, Ленинин мәһкәмәдән бојун гачырмасыны гәтијјән јолверилмәз һесаб едирләр. Гәтнамәдә көстәрилирди ки, мәһкәмә органлары тәрәфиндән иттиһам едилән бүтүн шәхсләр Советләрин фәалијјәтиндә иштиракдан кәнар олунурлар.— *8*.

11 В. И. Ленин *«Дрејфусун иши»* дејилән иши—1894-чү илдә Франса һәрбчиләринин иртичачы-монархист даирәләри тәрәфиндән Франса баш гәраркаһынын забити, јаландан часуслугда вә дөвләтә хәјанәтдә тәгсирләндирилән јәһуди Дрејфуса гаршы фитнәкарлыгла тәшкил едилән просеси нәзәрдә тутур. Өмүрлүк һәбс чәзасына мәһкум едилән Дрејфусун мүртәче һәрбчиләр тәрәфиндән тәшкил олунмуш ишиндән Франсанын иртичачы даирәләри тәрәфиндән антисемитизм гызышдырмаг, республика режиминә вә демократик азадлыглара гаршы һүчума кечмәк үчүн истифадә едилирди. 1898-чи илдә сосиалистләр вә бурҗуа демократијасынын габагчыл иүмајәндәләри (Е. Золја, Ж. Жорес, А. Франс вә башгалары онларын арасында иди) Дрејфусун ишинә јенидән бахылмасы үчүн кампанија галдырдыглары заман бу просес ачыг сијаси характер алды вә өлкәни, бир тәрәфдә республикачылар вә демократлар, дикәр тәрәфдә исә монархистләр, клерикаллар, антисемитләр вә милләтчиләрин блоку олмагла ики чәбһәјә парчалады. 1899-чу илдә ичтимаи рә'јин тәзјиги алтында Дрејфус бағышланды вә азад едилди; 1906-чы илдә кассасија мәһкәмәсинин гәрары илә о күнаһсыз һесаб едилди вә ордуја гајтарылды.—*9*.

12 *«Пролетарское Дело» редаксијасына* јазылан вә гәзетдә дәрч едилмиш олан мәктубу Г. Зиновјев дә имзаламышды.

Петрограддакы ијул нүмајиши дармадағын едилдикдән сонра В. И. Ленин буржуа Мүвәггәти һөкумәтинин тә'гибләри илә әлагәдар олараг тәһлүкәсиз бир јер тапмаг үчүн ијулун 5, 6 вә 7-дә (18, 19 вә 20-дә) мәнзилдән мәнзилә көчүрдү. Ијулун 7 (20)-дә һөкумәт В. И. Ленинин вә болшевик партијасынын дикәр көркәмли хадимләринин һәбсә алынмасы һагғында гәрар чыхарды. Һәм дә Мүвәггәти һөкумәт иши мәһкәмәјә кәтириб чыхармағы нәзәрдә тутмурду; сонралар мә'лум олдуғу кими, Ленини һәбс етмәк үчүн көндәрилмиш јункерләр һакимијјәтдән, јолда ону өлдүрмәк тапшырығы алмышдылар.

Бөһтанчы иттиһамлардан мәһкәм гәзәбләнмиш В. И. Ленин әввәлчә Мүвәггәти һөкумәтин мәһкәмәсинә кәлмәјә мејл көстәрирди. Ленин фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Мәркәзи Иҹраијјә Комитәсинин Бүросуна јаздығы мәктубунда ијулун

7(20)-нә кечән кечә мәнзилиндә (Широкаја күч., ев 48/9, мәнзил 24) апарылмыш ахтарыша гаршы гәти е'тираз едәрәк өзүнүн һәбс олунмасына даир јазырды ки, әкәр Мәркәзи Ичраијјә Комитәси ону һәбсә алмаг һаггында Мүвәггәти һөкумәтин гәрарыны тәсдиг едәрсә, о буна табе олачагдыр. Меншевик-есер башчылары Мүвәггәти һөкумәтин гәрарыны тәсдиг етдиләр.

Ленинин һәмин вахт кизләндији көһнә болшевик олан фәһлә С. Ј. Аллилујевин мәнзилиндә ијулун 7(20)-дә ахшам МК үзвләринин вә бир сыра партија ишчиләринин мүшавирәси кечирилди. Мүшавирәдә В. И. Ленин, В. П. Нокин, Г. К. Орџоникидзе, И. В. Сталин, Ј. Д. Стасова вә башгалары иштирак едирдиләр. Гәрара алынды ки, Ленин әксингилаби Мүвәггәти һөкумәтин мәһкәмәсинә кетмәмәлидир. Ијулун 8(21)-дә јазылмыш вә о заман дәрч олунмамыш галмыш «Болшевик рәһбәрләринин мәһкәмәјә кәлмәси мәсәләсинә даир» мәгаләсиндә Ленин буржуа Мүвәггәти һөкумәтинин мәһкәмәсинә болшевикләрин көнүллү сурәтдә кәлмәмәләринин сәбәбини ајдынлашдырараг көстәрирди ки, ијул күнләриндән сонра өлкәдә һакимијјәт әслиндә мүртәче һәрбчиләрин әлинә кечмишдир вә һеч бир әдаләтли мәһкәмә јохдур вә ола да билмәз. О јазырды: *«Һакимијјәтә лазым олан* шеј мәһкәмә дејил, мәһз бејнәлмиләлчиләри тә'гиб етмәкдир» (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 32-чи чилд, сәһ. 488).

В. И. Ленинин мәһкәмәјә кетмәси мәсәләси РСДФ(б)П МК-нын 1917-чи ил ијулун 13—14-дә (25—27-дә) кечирилән вә Петербург комитәси, РСДФ(б)П МК јанында Һәрби тәшкилат, Москва вилајәт бүросу, Москва комитәси вә Москва маһал комитәси нүмајәндәләринин иштирак етдикләри кениш мүшавирәсиндә мүзакирә едилди. Мүшавирә гәрара алды ки, Ленин Мүвәггәти һөкумәтин мәһкәмәсинә кетмәмәлидир.

1917-чи илин ијулунда РСДФ (болшевикләр) П-нин Петроград, Москва маһал, Бакы үмумшәһәр, Орта Сибир вилајәт партија конфранслары кечирилди, В. И. Ленинә јағдырылан бөһтанлара гаршы бу конфрансларда гәзәбли протест гәтнамәләри гәбул едилди.

РСДФ(б)П VI гурултајында илк мәсәләләрдән бири кими В. И. Ленинин мәһкәмәјә кетмәси һаггында мәсәлә мүзакирә едилди. Гурултај В. И. Ленинин мәһкәмәјә кетмәси әлејһинә јекдилликлә гәтнамә гәбул етди (гурултајда бу мәсәләнин мүзакирәси барәдә 49-чу гејдә бах).—*10.*

13 *«Новое Время»*—күндәлик гәзет; 1868-чи илдән 1917-чи иләдәк Петербургда чыхмышдыр; мүхтәлиф наширләрә мәхсус олмуш вә өз сијаси мәсләкини дәфәләрлә дәјишмишдир. 1905-чи илдән гаракүрүһчуларын органы иди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра әксингилаби мөвге тутараг болшевикләри гудузчасына көзүмчыхдыја салырды. 1917-чи ил октјабрын 26-да (нојабрын 8-дә) Петроград Совети јанында Һәрби-ингилаб комитәси тәрәфиндән бағланмыш-

дыр. В. И. Ленин «Новое Время»ны сатгын гәзетләрин нүмунәси адландырырды. О јазырды: «Новојевремјачылыг» өз әгидәсиндән дөнмәк, хәјанәт вә јалтаглыг мәфһумлары илә ејни мә'наны верән бир ифадә олду» (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 22-чи чилд, сәһ. 48). — *10.*

14 *Бејлисин иши* — 1913-чү илдә чар һөкүмәти тәрәфиндән јәһуди Бејлисин әлејһинә Кијевдә фитнәкарлыгла тәшкил едилән мәһкәмә просесидир, о, дини мәрасим мәгсәди илә христиан оғлан ушағы Јушшинскини өлдүрмәкдә јаландан иттиһам едилирди (әслиндә ушағын өлдүрүлмәси гаракүрүһчулар тәрәфиндән тәшкил едилмишди). Чар һөкүмәти бу просеси гәсдән дүзәлтмәклә күтләләри өлкәдә артан ингилаби һәрәкатдан јајындырмаг мәгсәди илә антисемитизми гызышдырмаға вә јәһуди таланлары төрәтмәјә чалышырды. Просес күчлү ичтимаи гәзәбә сәбәб олду; бир сыра шәһәрләрдә фәһләләрин протест нүмајишләри кечирилди. Бејлис мәһкәмәдә бәраәт газанды. — *10.*

15 Бах: Ф. Енкелс. «Аиләнин, шәхси мүлкијјәтин вә дөвләтин мәншәји» (К. Маркс вә Ф. Енкелс. Ики чилдлик сечилмиш әсәрләри, II чилд, 1953, сәһ. 321). — *16.*

16 *«Листок «Правды»»*—күндәлик легал болшевик «Правда» гәзетинин адларындан бири. Ијунун 4-дән 5-нә (17-дән 18-нә) кечән кечә редаксија бинасынын јункер вә казаклар тәрәфиндән дағыдылмасы илә әлагәдар олараг («Правда»нын нөвбәти нөмрәсинин әвәзинә) 1917-чи ил ијунун 6(19)-да бир нөмрәси чыхмышдыр. «Листок «Правда»»да РСДФ(б)П Мәркәзи вә Петербург комитәләринин вә РСДФ(б)П Һәрби тәшкилатынын «Сакитлик вә тәмкинлик» сәрләвһәли мүрачиәтнамәси һабелә В. И. Ленинин «Һакимијјәт һарада, әксингилаб һарададыр?», «Гаракүрүһчу гәзетләрин вә Алексинскинин ијрәнч бөһтанлары», «Ифтира вә фактлар», «Мәтләбә јахын», «Јени Дрејфус ишими?» мәгаләләри дәрч едилмишди. (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 32-чи чилд, сәһ. 459—466, 467—468, 469—471, 472—473, 474—475). — *17.*

17 В. И. Ленин ашағыдакы фактлары нәзәрдә тутур. Апрелин 20-дә (мајын 3-дә) гәзетләрдә харичи ишләр назири Милјуковун мүттәфиг дөвләтләрин һөкүмәтләринә нотасы дәрч олунмушду. Нотада Мүвәггәти һөкүмәт бир даһа тәсдиг едирди ки, о, чар һөкүмәтинин бүтүн мүгавиләләринә әмәл едәчәк вә мүһарибәни сон гәләбәјә чатдырачагдыр. Мүвәггәти һөкүмәтин империалист сијасәти кениш зәһмәткеш күтләләринин гәзәбинә сәбәб олду. Болшевикләр партијасынын чағырышы илә апрелин 21-дә (мајын 4-дә) Петроград фәһләләри иши дајандырдылар вә сүлһ төләби илә нүмајишә чыхдылар. Нүмајишдә 100 миндән чох фәһлә вә әскәр иштирак етди. Москвада, Уралда, Украјнада, Кронштадтда вә өлкәнин

дикәр шәһәр вә раjонларында да е'тираз нүмаjишләри вә митинҝләри кечирилирди. Бир чох шәһәр Советләриндән Петроград Советинин үнванына Милjуковун нотасына гаршы протест гәтнамәләри кәлирди.

Апрел нүмаjиши Һөкумәт бөһранынын башланғычы олду. Күтләләрин тәзjиги алтында назирләрдән П. Н. Милjуков вә А. И. Гучков исте'фаjа чыхмаға мәчбур олдулар. Маjын 5(18)-дә илк коалисиjалы Һөкумәт jарадылды ки, оиун да тәркибиндә 10 капиталист назирлә бирликдә сазишчи партиjаларын лидерләри—есерләрдән А. Ф. Керенски, В. И. Чернов, меншевикләрдән И. Г. Серетели, М. И. Скобелев вә башгалары дахил олдулар. Буржуа Һөкумәтини ачыгча буржуазиjа тәрәфинә кечмиш есер вә меншевикләр хилас етди.—*18*.

18 Сөһбәт болшевик партиjасынын иjунун 10-на (23-нә) тә'jин етдиjи нүмаjишин гадаған олунмасы Һаггында Үмумрусиjа Биринчи Советләр гурултаjынын 1917-чи ил иjунун 9-да (22-дә) гәбул етдиjи гәрардан кедир. Нүмаjишин кечирилмәси Һаггында гәрар иjунун 8(21)-дә РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинин вә Петроград комитәсинин биркә кениш мүшавирәсиндә гәбул едилмишди, мүшавирәдә раjонларын, һәрби һиссәләрин, һәмкарлар иттифагларынын, фабрик-завод комитәләринин иүмаjәндәләри иштирак едирди. Нүмаjиш бүтүн дөвләт һакимиjjәтиниин Советләрә верилмәсини тәләб едән Петроград фәһләләри вә әскәрләринин Биринчи Үмумрусиjа Советләр гурултаjы гаршысында ирадәсини үзә чыхармалы иди. Меншевикләр вә есерләр нүмаjишә jол вермәмәjи гәрара алдылар вә гурултаjда нүмаjиши гадаған едән гәтнамә кечирдиләр.

Болшевикләр партиjасынын МК-сы өзүнү Советләр гурултаjынын гәрарына гаршы гоjмаг истәмәjәрәк, иjунун 9-дан (22-дән) 10-на (23-нә) кечән кечә нүмаjиши ләғв етмәк гәрарына кәлди. Фәһләләри вә әскәрләри чыхыш етмәмәjә инандырмаг үчүн Мәркәзи Комитәнин вә Петроград комитәсинин үзвләри, фәал партиjа ишчиләри фабрикләрә, заводлара, казармалара көндәрилди. Партиjа тәрәфиндән апарылан изаһат иши арзу едилән нәтичәни верди: фәһләләр вә әскәрләр разылашдылар ки, индики заманда чыхыш етмәк мәгсәдә уjғун дejилдир.

Советләр гурултаjынын меншевик-есер рәһбәрлиjи иjунун 18-дә (иjулун 1-дә) нүмаjиш тәшкил етмәjи гәрара алдылар, онлар үмид едирдиләр ки, бу нүмаjиши өзләринин рәһбәрлиjи вә Мүвәггәти Һөкумәтә е'тимад әламәти алтында кечирәчәкләр.

В. И. Ленинин билаваситә рәһбәрлиjи алтында Мәркәзи Комитә вә Петроград комитәси нүмаjиши Һазырламаг үчүн бөjүк иш көрдүләр, онлар чалышырдылар ки, нүмаjиш күтләләрин әсл әһвали-руһиjjәсини әкс етдирсин. Нүмаjиш әрәфәсиндә, иjунун 17-дә (30-да) «Правда» гәзетиндә Мәркәзи

Комитәнин, Петербург комитәсинин, РСДР(б)П МК јанында Һәрби тәшкилатын, фабрик-завод комитәләри Мәркәзи Шурасының ингилабын гүввәләрини нүмајиш етдирмәјә чағыран мүраҹиәти дәрч едилди.

Ијунун 18-дә (ијулун 1-дә) Петроградын 500 минә јахын фәһлә вә әскәри нүмајишә чыхды. Нүмајишчиләрин чох бөјүк әксәријјәти болшевик партијасынын ингилаби шүарлары алтында ирәлиләјирди. Јалныз кичик бир груп Мүвәггәти һөкумәтә е'тимад һаггында сазишчи партијаларын шүарларыны апарырды. Нүмајиш күтләләрин артмагда олан ингилаби фәаллығыны вә болшевик партијасынын нүфузунун сон дәрәҹә јүксәлдијини көстәрди. Ленин «Ијунун он сәккизи» мәгаләсиндә јазырды ки, нүмајиш гәти бир ајдынлыгла көстәрди ки, «Русија зәһмәткеш күтләләринин габагчыл дәстәси, пајтахтдакы сәнаје пролетариаты вә орадакы гошунун чох бөјүк әксәријјәти һәмишә партијамыз тәрәфиндән мүдафиә едилән шүарлара тәрәфдардыр» (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 32-чи чилд, сәһ. 404). Бу, болшевик партијасынын бөјүк гәлә әбәси иди. Нүмајиш көстәрди ки, күтләләр нәинки Мүвәггәти һөкумәтә, һәтта буржуазија илә сазиш сијасәтинә, меншевик вә есерләр тәрәфиндән јеридилән бу сијасәтә дә инанмырлар. — *18.*

19 *«Чаваб»* мәгаләси 1917-чи ил ијулун 26-да вә 27-дә «Рабочий и Солдат» гәзетинин 3-чү вә 4-чү №-ләриндә «Јол. Н. Ленинин чавабы» сәрләвһәси илә дәрч олунмушду.

«Рабочий и Солдат»—күндәлик гәзет; РСДФ(б)П МК јанында Һәрби тәшкилатын органы олуб вә Мүвәггәти һөкумәт тәрәфиндән бағланан «Солдатская Правда» гәзетинин әвәзинә чыхырды. 1917-чи илин ијул күнләриндә «Правда» гәзетинин дармадағын едилмәси илә әлагәдар олараг августун 4(17)-дә МК-нын ичласында гәрара алынды ки, ««Рабочий и Солдат» МК-нын органыдыр» («РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинин протоколлары. Август 1917—феврал 1918», 1958, сәһ. 4). Гәзет 1917-чи ил ијулун 23-дән (августун 5-дән) августун 9(22)-дәк чыхмышдыр; августун 10-да (23-дә) гәзет Мүвәггәти һөкумәт тәрәфиндән бағланмышдыр. — *25.*

20 В. И. Ленин ијунун 29-дан ијулун 4-дәк (ијулун 12-дән 17-дәк) Мустамјаки (инди Ленинград вилајәтинин Рошшински рајону) стансијасы јахынлығындакы Нејвола кәндиндә В. Д. Бонч-Брујевичин бағында олмушдур. — *25.*

21 *«Дело Народа»*—күндәлик гәзет, есерләр партијасынын органы; 1917-чи илин мартындан 1918-чи илин ијулунадәк Петроградда нәшр едилмиш, дәфәләрлә адыны дәјишдирмишдир. Гәзет мүдафиәчилик вә сазишчилик мөвгеји тутур, буржуа Мүвәггәти һөкумәтини мүдафиә едирди. Гәзетин нәшри 1918-чи илин октјабрында Самарада бәрпа едилмиш

(дөрд нөмрәси чыхмышды) вә 1919-чу илин мартында Москвада јенидән бурахылмаға башламышды (он нөмрәси чыхмышды). Гәзет әксингилаби фәалијјәтинә көрә бағланды. — *26.*

22 Сөһбәт РСДФ(б)П МК-нын, Петербург комитәсинин вә РСДФ(б)П МК јанында Һәрби тәшкилатын ијулун 4(17)-нә кечән кечә јазылан вә Петроградын фәһләләрини, әскәрләрини динч вә мүтәшәккил нүмајишә чағыран мүрачиәтиндән кедир. Мүрачиәт ајрыча вәрәгә шәклиндә бурахылмыш вә ијулун 4(17)-дә Петроградын фәһлә рајонларында јајылмышды. Ијул нүмајишинин ертәси күнү, ијулун 5(18)-дә вәрәгинин мәтни «Дело Народа» гәзетиндә «Сәнәдләр» сәрләвһәси илә чап едилмишди. — *26.*

23 Нүмајиши дајандырмаг һаггында РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинин, Петербург комитәсинин, РСДФ(б)П Рајонлараасы комитәсинин, РСДФ(б)П МК јанында Һәрби тәшкилатын мүрачиәти нәзәрдә тутулур. Мүрачиәт «Правда» гәзетинин 1917-чи ил 5(18) ијул тарихли 99-чу №-синдә чап едилмишди. Ијулун 4-дән 5-нә (17-дән 18-нә) кечән кечә гәзет редаксијасынын јункер вә казаклар тәрәфиндән дармадағын едилмәси илә әлагәдар олараг гәзетин бу нөмрәси кениш јајылмамышдыр. — *27.*

24 *«Рабочая Газета»*—меншевикләрин күндәлик гәзети, 1917-чи ил мартын 7(20)-дән нојабрын 30-дәк (декабрын 13-дәк) Петроградда чыхмышдыр; августун 30-дан (сентјабрын 12-дән) е'тибарән меншевик МК-сынын органы. Гәзет буржуа Мүвәггәти Һөкумәтини мүдафиә едир, болшевик партијасына вә онун рәһбәри В. И. Ленинә гаршы мүбаризә апарырды. Октјабр сосиалист ингилабыны вә Совет Һакимијјәтинин гурулмасыны дүшмәнчәсинә гаршыламышды. — *28.*

25 *«Биржевка»*—«Биржевые Ведомости»—буржуа гәзети; 1880-чи илдә тә'сис едилмишдир. Петербургда әввәлчә һәфтәдә үч, сонра дөрд дәфә, даһа сонра исә һәр күн нәшр едилирди. 1902-чи илдән күндә ики дәфә чыхырды. Икиүзлүлүјү, сатгынлығы вә принсипсизлијинә көрә гәзетә күтлә арасында белә бир ад («биржевка») верилмишди. Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра гәзет болшевик партијасына вә В. И. Ленинә гаршы таланчылыг тәшвигаты апарырды. 1917-чи ил октјабрын ахырларында Петроград Совети јанында Һәрби-ингилаб комитәси тәрәфиндән бағланмышдыр.—*31.*

26 *«Речь»*—күндәлик гәзет, кадетләр партијасынын мәркәзи органы; 1906-чы ил февралын 23-дән (мартын 8-дән) Петербургда чыхырды. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Мүвәггәти Һөкумәтин дахили вә харичи сијасәтини фәал мүдафиә едир, В. И. Ленинә вә болшевикләр

партијасына гаршы таланчылыг тәшвигаты апарырды. Гәзет 1917-чи ил октјабрын 26-да (нојабрын 8-дә) Петроград Совети јанында һәрби-ингилаб комитәси тәрәфиндән бағланмышдыр. Сонралар (1918-чи илин августунадәк) «Наша Речь», «Свободная Речь», «Век», «Новая Речь», «Наш Век» адлары илә чыхмышдыр. — *31.*

27 *«Колокол»* («Die Glocke») — Алманија сосиал-демократ партијасынын үзвү, сосиал шовинист Парвус (А. Л. Келфанд) тәрәфиндән 1915—1925-чи илләрдә Мүнхендә, сонра исә Берлиндә нәшр едилән икиһәфтәлик журнал. — *35.*

28 *«Украјнанын азадлығы иттифагы»* («Союз визволення України») — бир груп Украјна буржуа милләтчиси тәрәфиндән 1914-чү илдә, биринчи дүнја мүһарибәсинин әввәлләриндә јарадылан буржуа-милләтчи тәшкилаты. Мүһарибәдә чар Русијасынын дармадағын едиләчәјинә үмид бәсләјән «Иттифаг» Украјнанын Русијадан ајрылмасына вә алман протекторатының алтында буржуа-мүлкәдар Украјна монархијасынын јарадылмасына наил олмаг вәзифәсини гаршысына гојмушду.—*35.*

29 Есерләр партијасынын лидери, Мүвәггәти һөкумәтин назири В. М. Чернов дүнја империалист мүһарибәсинин әввәлләриндә харичдә оларкән мәғлубијјәтчилик мәгаләләри јаздығына вә куја алман пулу һесабына чыхан әдәби органда иштирак етдијинә көрә буржуа мәтбуаты тәрәфиндән тәгсирләндирилмишди. Ијулун 20-дә (августун 2-дә) Чернов Мүвәггәти һөкумәтин тәркибиндән чыхды, чыхмасыны бунунла әсасландырды ки, ону ләкәләјән шајиәләр јајылыр. О, јалныз там бәраәт газандыгдан сонра һөкумәтә гајыдачағыны билдирди. Фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин Мәркәзи Ичраијјә Комитәси вә Үмумрусија кәндли депутатлары Советинин Ичраијјә Комитәси Черновун һөкумәтдән чыхмасыны тәсдиг етмишди. Есерләр партијасынын МК-сы Мүвәггәти һөкумәтдән Черновун ишини үч күн мүддәтиндә арашдырмасыны тәләб етди. Ијулун 24-дә (августун 6-да әдлијјә назири Мүвәггәти һөкумәтин ичласында етдији мә'рузәсиндә Чернова гаршы ирәли сүрүлән иттиһамларын тамамилә әсассыз олдуғуну билдирди. Керенски тәрәфиндән јенидән тәшкил едилмиш һөкумәтә Чернов јенә дә торпаг назири кими дахил олду. — *37.*

30 *«Конститусија хүлјалары һаггында»* мәгаләси илк дәфә 1917-чи илдә «Рабочий и Солдат» гәзетиндә дәрч олунмушду. Мәгалә дәрч олунаркән гәзетин буржуа Мүвәггәти һөкумәти тәрәфиндән бағланылмасына јол вермәмәк мәгсәди илә редаксија мәтнин әлјазмасында дәјишикликләр етмишди. Белә ки, мәгаләнин биринчи бөлмәсиндә «әксингилабчы буржуазијанын (биринчи нөвбәдә кадетләрин) һакимијјәти деврилмәдән» сөзләри атылмышды; «әксингилабчы буржуазијаја, ја'ни ка-

детләрә вә һәр шејдән әввәл ордунун јухары командан һеј'-әтинә амансыз диван тутмаг лазымдыр» мәтни «биринчи нөвбәдә әксингилабчы буржуазија илә гәти мүбаризә апармаг лазымдыр» сөзләри илә әвәз едилмишди. Мәгаләнин икинчи бөлмәсиндә «синифләрин мүбаризәси вә күтләләрин һәтта силаһлы мүбаризә дәрәчәсинә чатан мүбаризәси» сөзләри «синифләрин мүбаризәси вә күтләләрин һәтта мүбаризәнин ән гәти формаларына чатан мүбаризәси» сөзләри илә әвәз олунмушду. Мәгалә мәтндәки елә һәмин дәјишикликләрлә 1917-чи илдә «Индики вәзијјәтә даир» ады илә ајрыча китабча шәклиндә нәшр олунмушду. В. И. Ленинин Әсәрләринин икинчи, үчүнчү, дөрдүнчү, һәмчинин һазыркы бешинчи нәшриндә мәгалә әлјазмасы әсасында чап олунмушдур.—*39*.

31 Мүвәггәти һөкумәт Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасы һаггында өзүнүн 1917-чи ил 2(15) март тарихли бәјаннамәсиндә хәбәр вермишди: Ијунун 14(27)-дә Мүвәггәти һөкумәт Мүәссисләр мәчлисинә сечкиләрин сентјабрын 17-нә (30-на) тә'јин олунмасы барәдә гәрар гәбул етмишди. Лакин августдa о, сечкиләри нојабрын 12(25)-нә кечирди.

Мүәссисләр мәчлисинә сечкиләр Октјабр сосиалист ингилабынын гәләбәсиндән сонра, тә'јин олунмуш мүддәтдә—1917-чи ил нојабрын 12(25)-дә кечирилди. Сечкиләр Октјабр ингилабынадәк һазырланмыш сијаһы үзрә, Мүвәггәти һөкумәтин тәсдиг етдији әсаснамәјә ујғун сурәтдә, һәм дә елә бир шәриатдә кечирилди ки, һәлә халгын бөјүк бир һиссәси сосиалист ингилабынын әһәмијјәтини баша дүшмәјә мачал тапмамышды. Сағ есерләр бундан истифадә етдиләр; пајтахтдан вә сәнаје мәркәзләриндән узаг олан губернија вә вилајәтләрдә онлар сәс чохлуғу топламаға мүвәффәг олдулар. Мүәссисләр мәчлиси Совет һөкумәти тәрәфиндән чағырылды вә 1918-чи ил јанварын 5(18)-дә Петроградда ачылды. Мүәссисләр мәчлисинин әксингилабчы чохлуғу ҮРМИК-ин она тәклиф етдији «Зәһмәткешләрин вә истисмар олунан халгларын һүгуг бәјаннамәси»ни рәдд етди вә Совет һакимијјәтини танымагдан бојун гачырды. ҮРМИК-ин 6(19) јанвар тарихли декрети илә буржуа Мүәссисләр мәчлиси бурахылды. — *39*.

32 *I Дөвләт думасы* 1906-чы ил апрелин 27-дә (мајын 10-да) чағрылмышды. Думаја 478 депутат сечилмишди, онларын үчдә бириндән чоху кадетләр партијасына мәнсуб иди.

Трибунасындан тез-тез чар һөкумәтинин сијасәти, әсасән аграр мәсәләси сәһәсиндә онун јеритдији сијасәт тәнгид олунан I Дөвләт думасы 1906-чы ил ијулун 8(21)-дә бурахылды. — *40*.

33 1917-чи ил мајын 4—28-дә (мајын 17-дә—ијунун 10-да) Петроградда кечирилмиш *кәндли депутатларынын I Үмумрусија гурултајы* нәзәрдә тутулур. Гурултајын башлыча тәшкилатчылары есерләр иди, онлар јерләрдә нүмајәндәләрин се-

чилмәсинә бөјүк тә'сир көстәрмишдиләр. Гурултајда губернија кәндли гурултајларындан вә орду кәндли тәшкилатларындан 1115 нүмајәндә иштирак едирди. Гурултајда есерләр бөјүк әксәријјәт тәшкил едирдиләр. Гурултај нүмајәндәләринин әксәријјәти өз сосиал тәркибинә көрә таваналы кәндлиләр тәбәгәсиндән иди, кәнд јохсулларыны һәрби нүмајәндәләр тәмсил едирдиләр.

Гурултајын күндәлијиндә ашағыдакы мәсәләләр дурурду: коалисијалы Мүвәггәти һөкүмәт һаггында, әрзаг мәсәләси, мүһарибә вә сүлһ һаггында, аграр мәсәләси вә с. Гурултај кәндли күтләләри уғрунда есерләрә гаршы болшевикләрин мүбаризә мејданына чеврилди. Болшевик фраксијасынын иши кәндли гурултајына бөјүк диггәт јетирән В. И. Ленинин билаваситә рәһбәрлији алтында кедирди. М. В. Фрунзе (Михајлов) тәрәфиндән тәшкил едилмиш «14 битәрәф» групу дејилән груп болшевикләрә тәрәфдар олду.

В. И. Ленин мајын (7)20-дә гурултај нүмајәндәләринә ачыг мәктубла мүрачиәт етди (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 32-чи чилд, сәһ. 47—52); мајын 22-дә (ијунун 4-дә) Ленин гурултајда чыхыш едиб аграр мәсәләси барәдә нитг сөјләди вә јаздығы гәтнамә лајиһәсини болшевик фраксијасы адындан ирәли сүрдү (бах: јенә орада, сәһ. 186—209, 183—189). В. И. Ленин гурултај нүмајәндәләринә мәктубунда, гурултајдакы нитгиндә вә гәтнамә лајиһәсиндә торпағы үмумхалг мүлкијјәти е'лан етмәји, Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасыны көзләмәдән дәрһал мүлкәдар торпагларынын пулсуз олараг кәндлиләрә пајланмасына башламағы тәклиф едирди. В. И. Ленинин чыхышы гурултајын кәндли нүмајәндәләринә чох бөјүк тә'сир бағышлады.

Бунунла белә есерләрин лидерләри гурултајда өз гәтнамәләрини кечирмәјә мүвәффәг олдулар. Гурултај буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинин сијасәтини вә «сосиалистләрин» онун тәркибинә дахил олмасыны бәјәнди, мүһарибәни «сон гәләбәјәдәк» давам етдирмәјә вә чәбһәдә һүчума кечмәјә тәрәфдар чыхды. Гурултај торпаг мәсәләсинин һәллини Мүәссисләр мәчлисинәдәк тә'хирә салды. Гурултајда кәндли депутатлары Советинин есерлярдән ибарәт Ичраијјә комитәси сечилди ки, бу да сазишчилик сијасәти јеридирди. Гурултајын гәбул етдији гәрарлар кәнд буржуазијасының—голчомагларын мәнафејини ифадә едирди.

Гурултајда В. И. Ленинин, болшевикләрин чыхышларының кәндлиләрин сијаси тәрбијәси ишиндә бөјүк әһәмијјәти олду. Ленинин аграр мәсәләјә даир нитги ајрыча китабча шәклиндә күтләви тиражла нәшр едилди, кənддә вә ордуда кениш јајылараг зәһмәткеш кәндлиләри болшевикләрин тәрәфинә чәлб етмәкдә бөјүк рол ојнады. — *41.*

34 *«Воля Народа»*—күндәлик гәзет, есерләр партијасы сағ ганадының органы. 1917-чи ил апрелин 29-дан Петроградда нәшр едилирди, 1917-чи илин нојабрында бағланмышды. Сонралар

башга адларла да чыхмышдыр. 1918-чи илин февралында тамамилә бағланмышдыр. — *43.*

35 *«Русская Воля»*—чар дахили ишләр назири А. Д. Протопопов тәрәфиндән тә'сис едилән вә ири банкларын вәсаити илә чыхан күндәлик буржуа гәзети; 1916-чы илин декабрындан Петроградда нәшр олунурду. Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра болшевикләрә гаршы бөһтан кампанијасы апарырды. Ленин бу гәзети «ән ијрәнч буржуа гәзетләриндән бири» адландырмышдыр (бу чилд, сәһ. 149). 1917-чи ил октјабрын 25-дә (нојабрын 7-дә) Һәрби-ингилаб комитәси тәрәфиндән бағланмышдыр. — *43.*

36 Ленин Франкфург парламентини—Алманијада 1848-чи ил март ингилабындан сонра чағырылан вә өз ичласларына һәмин илин мајында Франкфурт-Мајнда башламыш олан үмумалман Милли мәчлисини нәзәрдә тутур. Мәчлисин башлыча вәзифәси сијаси дағыныглығы ләғв етмәкдән вә үмумалман конститусијасыны ишләјиб һазырламагдан ибарәт иди. Лакин Мәчлисин либерал чохлуғунун горхаглығы вә тәрәддүдләри, хырда буржуа сол ганадын гәтијјәтсизлији вә ардычылсызлығы үзүндән Мәчлис өлкәдә али һакимијјәти әлә алмагдан горхду вә 1848—1849-чу илләрдәки Алманија ингилабынын әсас мәсәләләриндә һәлледичи мөвге тута билмәди. О, фәһлә вә кәндлиләрин вәзијјәтини јүнкүлләшдирмәк үчүн һеч бир иш көрмәди, Полша вә Чехијадакы милли азадлыг һәрәкатына јардым көстәрмәди вә әсарәт алтына алынмыш халглар барәсиндә Австрија вә Пруссијанын јеритдији зүлм сијасәтини бәјәнди. Мәчлисин депутатлары әксингилабын һүчумуну дәф етмәк вә 1849-чу илин мартында өзләринин ишләјиб һазырладыглары империја конститусијасыны мүдафиә етмәк үчүн халгын күввәләрини сәфәрбәрлијә алмаға чәсарәт етмәдиләр. Онлар «һәр чүр демократик гәрарлар» гәбул едир, һәр чүр азадлыглар «тә'сис едирдиләр», ишдә исә һакимијјәти кралын әлиндә сахлајырдылар» (В. И. Ленин. Әсәрләри, 5-чи нәшри, 11-чи чилд, сәһ. 21—22).

Тезликлә Австрија һөкүмәти, сонра да Пруссија һөкүмәти өз депутатларыны кери чағырды, бунларын ардынча Франкфурт мәчлисини башга алманы дөвләтләринин либерал депутатлары да тәрк етдиләр. Сол, хырда буржуа ганадын Мәчлисин тәркибиндә галан депутатлары онун игамәткаһыны Штутгарта көчүрдүләр. 1849-чу илин ијунунда Мәчлис Вүртемберг һөкүмәтинин гошунлары тәрәфиндән говулду.—*43.*

37 Ленин К. Марксын «Луи Бонапартын он сәккиз брүмери» әсәрини нәзәрдә тутур (бах: К. Маркс вә Ф. Енкелс. Үччилдлик сечилмиш әсәрләри, 1-чи чилд, сәһ. 432—534). — *44.*

38 Бах: К. Маркс. «Луи Бонапартын он сәккиз брүмери» әсәрини нәзәрдә тутур. (К. Маркс вә Ф. Енкелс. Үччилдлик сечилмиш әсәрләри, 1-чи чилд, сәһ. 526). — *46.*

39 Бах: Ф. Енкелс. «Алманијада кәндли мүһарибәси» (К. Маркс вә Ф. Енкелс. Әсәрләри, 2-чи нәшри, 7-чи чилд, сәһ. 343—437). — *47.*

40 *Каносса*—Шимали Италијада гәср. 1077-чи илдә алман императору IV Һенрих Рома папасы VII Григоријә гаршы мүбаризәдә мәғлубијјәтә уғрајыб күнаһыны бојнуна алмаға мәчбур олмуш вә төвбә едән күнаһкар палтарында үч күн гәсрин гапылары гаршысында дурараг папа илә көрүшмәк үчүн јалварыб-јахармышды, о, беләликлә килсәдән узаглашдырылмасыны өз үзәриндән көтүрмәјә вә император һакимијјәтини кери гајтармаға чалышырды. «Каноссаја кетмәк»—пешман олмаг, күнаһыны бојнуна алмаг, дүшмән гаршысында алчалмаг мә'насында олан һәмин ифадә бурадан ирәли кәлмишдир.—*54.*

41 Сөһбәт ингилабы дармадағын етмәк үчүн Мүвәггәти һөкүмәтин әксингилабчы гүввәләри сәфәрбәрлијә алмаг мәгсәди илә һазырландығы Дөвләт мүшавирәсиндән кедир. Белә мүшавирәнин чағырылмасы идејасыны есер вә меншевикләр там мүдафиә етдиләр. Буржуазија Петроградын ингилабчы фәһләләриндән горхараг мүшавирәни Москвада кечирмәји гәрар алды.

Болшевик партијасынын Мәркәзи Комитәси 1917-чи ил августун 5(18)-дә вә 6(19)-да кечирдији ичласларында Дөвләт мүшавирәси мәсәләсини мүзакирә етди. Августун 6(19)-да гәбул едилмиш гәтнамәдә МК партија тәшкилатларына әксингилабчы буржуазијанын ингилаба гаршы бир суи-гәсд органы олмаг е'тибары илә Москвада чағырылан мүшавирәни, һәмчинин бу мүшавирәни өрт-басдыр вә мүдафиә едән меншевик вә есерләрин ролуну ифша етмәји тәклиф едирди. МК мүшавирә әлејһинә фәһләләрин, әскәрләрин вә кәндлиләрин күтләви протестләрини тәшкил етмәјә чағырырды. Гәтнамә «Рабочий и Солдат» гәзетинин 1917-чи ил 8(21) август тарихли 14-чү №-синдә дәрч олунмушду. Болшевик мәтбуаты Дөвләт мүшавирәсинин үзәриндән халг нүмајәндәлији маскасыны гопарыб атды вә онун әксингилаби ролуну ачыб көстәрди.

МК-нын гәрарына мүвафиг олараг РСДФ(б)П Москва комитәси августун 8(21)-дә рајон комитәләринин вә өзәкләрин нүмајәндәләри илә кечирилән биркә кениш ичласында гәрара алды: Москва пролетариаты бир күнлүк тә'тил кечирмәјә чағырылсын вә мүшавирәнин ачылышы күнү Москвада бир сыра күтләви протест митингләри тәшкил едилсин.

Мүшавирә 1917-чи ил августун 12—15-дә (25—28-дә) Москвада кечирилди. Орада мүлкәдарларын вә буржуазијанын нүмајәндәләри, ордунун јухары командан һеј'әти, Дөвләт думасынын кечмиш үзвләри, кадетләр партијасынын рәһбәрләри иштирак едирдиләр; Советләри, һабелә бә'зи һәмкарлар тәшкилатларыны меншевик вә есерләр тәмсил едирдиләр. Мүшавирәдә кенерал Корниловун, кенерал Калединин вә башгала-

рынын чыхышларында ингилабы јатырмаг програмы ифадә олунмушду. Онлар Советләрин вә ордудакы ичтимаи тәшкилатларын ләғв олунмасыны, чәбһәдә өлүм чәзасынын бәрпа едилмәсини, мүһарибәни сон гәләбәјәдәк чатдырылмасыны тәләб едирдиләр.

Мүшавирәнин ачылышы күнү, августун 12(25)-дә, «Пролетарское Дело» гәзетинин 26-чы №-синдә вә августун 13-дә (26-да) «Пролетарий» гәзетинин 1-чи №-синдә мүшавирәнин ачылышы илә әлагәдар болшевик партијасынын Мәркәзи Комитәсинин мүрачиәти дәрч олунду, бу мүрачиәтдә мүшавирәнин әксингилаби характери ифша едилир, зәһмәткеш күтләләр күтләви протест митингләри тәшкил етмәјә чағырылырды; ејни заманда МК әксингилабын фитнәләринә ујмамаға хәбәрдарлыг едирди.

Москва партија комитәсинин гәрары илә августун 12(25)-дә Москвада кечирилән тә'тилдә 400 миндән чох адам иштирак етди. Москва фәһләләринин тә'тили әксингилабын планларыны алт-үст етди. Өлкәнин бир сыра башга шәһәрләриндә дә протест митингләри вә тә'тилләр олду. — *54.*

42 Сөһбәт 1917-чи ил ијулун 24-дә (августун 6-да) јарадылмыш коалисијалы Мүвәггәти һөкумәтдән кедир; бу һөкумәтин тәркиби баш назир, һәрби вә дәниз назири А. Ф. Керенскидән (есер), баш назирин мүавини вә малијјә назири Н. В. Некрасовдан (кадет), дахили ишләр назири Н. Д. Авксентјевдән (есер) вә башгаларындан ибарәт иди. Коалисијалы һөкумәтә кадетләр, есерләр, меншевикләр, «халг сосиалистләри» вә кадетләрә јахын олан битәрәфләр дахил олдулар. Јени тәркибли һөкумәт кадетләрин әлинә кечди. Фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Мәркәзи Иҹраијјә Комитәсинин вә кәндли депутатлары Совети Иҹраијјә комитәсинин ијулун 25-дә (августун 7-дә) кечирилән бирләшмиш ичласында меншевикләр вә есерләр јени јарадылмыш коалисијалы һөкумәти ән фәал сурәтдә мүдафиә етмәјә чағыран гәтнамә гәбул етдиләр.—*56.*

43 Мүвәггәти һөкумәтин 1917-чи ил 8(21) ијул тарихли бәјаннамәси нәзәрдә тутулур. Бәјаннамәдә бир сыра бош вә'дләр верилирди. Мүвәггәти һөкумәт ијул һадисәләриндән сонра бу вә'дләрин көмәји илә, күтләләри сакитләшдирә биләчәјини күман едирди. Мүвәггәти һөкумәт нәзәрдә тутулмуш мүддәтдә, —сентјабрын 17-дә (30-да)—Мүәссисләр мәчлисинә сечкиләр кечирәчәјини, шәһәр вә земство өзүнүидарәсинин тәтбиг олунмасыны тә'мин едәчәјини, силкләри ләғв етмәји, тәсәрруфат дағынтылары илә мүбаризәдә лазыми тәдбирләр көрәчәјини, сәккиз саатлыг иш күнү, әмәк мүһафизәси, сосиал сығорта һаггында ганунлар ишләјиб һазырлајачағыны, Мүәссисләр мәчлисиндә мүзакирә үчүн торпаг ислаһаты лајиһәсини һазырлајачағыны вә'д едирди. Лакин бу вә'дләрин һеч бириндә әмәл олунмады. — *56.*

44 *«Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов»* — күндәлик гәзет; 1917-чи ил февралын 28-дән (мартын 13-дән) чыхмаға башламышды.

I Үмумрусија Советләр гурултајында фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин Мәркәзи Иҹраиҹә Комитәси тәшкил едилдикдән сонра гәзет МИК-ин органы олду вә августун 1(14)-дән (132-чи №-дән) е'тибарән «Известия Центрального Исполнительного Комитета и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов» ады илә, сентјабрын 29-дан (октјабрын 12-дән) (184-чү №-дән) е'тибарән исә «Известия Центрального Исполнительного Комитета Советов Рабочих и Солдатских Депутатов» ады илә чыхырды. Бүтүн бу мүддәт әрзиндә гәзет меншевик вә есерләрин әлиндә иди вә болшевик партијасына гаршы шиддәтли мүбаризә апарырды.

II Үмумрусија Советләр гурултајындан сонра «Известия» редаксијасынын тәркиби дәјишди, гәзет Совет һакимијјәтинин рәсми органы олду; гәзетдә Совет һөкүмәтинин илк ән мүһүм сәнәдләри, В. И. Ленинин мәгалә вә нитгләри дәрч едилди. 1918-чи илин мартында «Известия»нын нәшри Москваја көчүрүлдү. 1922-чи илин декабрында ССРИ-нин тәшкили илә әлагәдар оларағ гәзет ССРИ МИК вә ҮРМИК-ин органы олду. ССРИ Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин 1938-чи ил 24 јанвар тарихли гәрары илә «Известия ЦИК СССР и ВЦИК» јенидән тәшкил едилди вә 1938-чи ил јанварын 26-дан е'тибарән «Известия Советов Депутатов Трудящихся» ады илә нәшр олунур.—*58.*

45 Ијулун 12 (25)-дә Мүвәггәти һөкүмәт чәбһәдә өлүм чәзасыны тәтбиг етди. Дивизијаларда «һәрби-ингилаб мәһкәмәләри» тә'сис олунду; бу мәһкәмәләрин һөкмләри е'лан олундугдан дәрһал сонра гүввәјә минирди вә тә'хирә салынмадан јеринә јетирилмәли иди. — *64.*

46 *Әлагә комиссијасы* Мүвәггәти һөкүмәтин фәалијјәтинә «тә'сир көстәрмәк» вә «нәзарәт етмәк» үчүн Петроград Советинин сазишчи Иҹраиҹә Комитәсинин 8(21) март тарихли гәрары илә тәшкил едилмишдн. Комиссијаја М. И. Скобелев, Ј. М. Стеклов, Н. Н. Суханов, В. Н. Филипповски, Н. С. Чхеидзе (сонралар һабелә В. М. Чернов вә И. Г. Серетели) дахил олдулар. Әлагә комиссијасы Мүвәггәти һөкүмәтә өз әксингилаби сијасәтини пәрдәләмәк үчүн Петроград Советинин нүфузундан истифадә етмәсинә көмәк көстәрирди. Меншевик вә есерләр белә күман едирдиләр ки, бу комиссијанын көмәји илә күтләләри һакимијјәтин Советләрин әлинә кечмәси уғрунда фәал ингилаби мүбаризәдән чәкиндирә биләчәкләр. Әлагә комиссијасы, онун функсијаларынын Иҹраиҹә Комитәси Бүросуна верилмәси илә әлагәдар оларағ, 1917-чи ил апрелин орталарында ләғв едилди. — *70.*

47 *Корнилов үсјаны* — 1917-чи илин августунда буржуазија вә мүлкәдарларын әксингилаби гијамы. Гијама ордунун али баш

командаиы, чар кенералы Корнилов башчылыг едирди. Гәсдчиләр Петрограды тутмағы болшевик партијасыны дармадағын етмәји, Советләри говмағы, өлкәдә һәрби диктатура гурмағы вә монархијанын бәрпасыны һазырламағы өз гаршыларына мәгсәд гојмушдулар. Гәсддә Мүвәггәти һөкүмәтин башчысы А. Ф. Керенски иштирак едирди, лакин гијам башландыгда о, Корниловла бирликдә өзүнүн дә мәһв олачағындан еһтијат едәрәк, ондан узаглашды вә онун Мүвәггәти һөкүмәтә гаршы гијамчы олдуғуну е'лан етди.

Гијам августун 25-дә (сентјабрын 7-дә) башланды. Корнилов 3-чү атлы корпусуну Петроградын үзәринә јеритди. Петроградын өзүндә исә әксингилаби корниловчу тәшкилатлар чыхыша һазырлашырдылар.

Болшевикләр партијасы күтләләрин Корнилова гаршы мүбаризәсинә башчылыг едир вә ејни заманда, Ленинин тәләб етдији кими, Мүвәггәти һөкүмәтин вә онун есер-меншевик әлалтыларынын ифша едилмәси ишини дајандырмырдылар. Болшевикләр партијасы МК-сынын чағырышы илә Петроградын фәһләләри, ингилабчы әскәр вә матрослар гијамчылара гаршы мүбаризәјә галхдылар. Тез бир заманда пајтахт фәһләләриндән Гызыл гвардија дәстәләри јарадылды. Бир чох јерләрдә ингилаб комитәләри тәшкил едилди. Корнилов гошунларынын һәрәкәти дајандырылды. Болшевик тәшвигатынын тә'сири алтында гошун ичәридән позулмаға башланды.

Корниловун чыхышы болшевикләр партијасынын рәһбәрлик етдији фәһлә вә кәндлиләр тәрәфиндән јатырылды. Күтләләрин тәзјиги алтында Мүвәггәти һөкүмәт Корниловун вә онуи јолдашларынын гијам үстүндә һәбс олунмасы вә мәһкәмәјә верилмәси һаггында сәрәнчам вермәјә мәчбур олду. — ***79.***

48 Стокһолмда сосиалистләрии бејнәлхалг коифрансынын чағырылмасы мәсәләси 1917-чи илин апрелиидә мејдана чыхды. Данимарка сосиал-шовииисти Боргбјерг Петрограда кәлди вә Данимарка, Норвеч, Исвеч фәһлә партијаларынын бирләшмиш комитәси адындан Русијанын сосиалист партијаларыиы «сосиалистләрин Стокһолм сүлһ коифрансы» дејиләи конфранса дә'вәт етди. Бу мәсәлә Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин ичласында мүзакирә олунду. Меншевик вә есерләр Боргбјергин тәклифини гәбул етдиләр вә бу коифрансы чағырмаг тәшәббүсүнү өз үзәрләринә көтүрмәк гәрарына кәлдиләр. В. И. Ленинин тәклифи илә болшевикләрин Једдинчи (Апрел) Үмумрусија конфрансы сосиал-шовинистләр тәрәфиидән чағырылан Стокһолм конфрансында иштирак етмәјин гәти әлејһииә олдуғуну билдирди, конфрансын империалист характерини, Боргбјерги исә алмаи империализминин часусу кими ифша етди.

1917-чи ил августун 6 (19)-да Мәркәзи Ичраијјә Комитәсинин ичласында Стокһолм конфрансынын чағырылмасына һазырлыг мәсәләси мүзакирә олунаркән Каменев чыхыш едәрәк конфрансда иштирак етмәјин лазым кәлдијини мүдафиә

етди; о, көстәрди ки, бу мәсәлә барәсиндә болшевикләрин гәрары јенидән нәзәрдән кечирилмәлидир. МИК-ин болшевик фраксијасы Каменевин чыхышы илә разылашмады.

В. И. Ленин «Стокһолм конфрансы мүнасибәти илә Каменевин МИК-дәки чыхышы һаггында» мәктубуну дәрч олунмаг үчүн «Пролетарий» гәзети редаксијасына көндәрди вә ејни заманда августун 17-дә (30-да) Мәркәзи Комитәнин Харичи Бүросуна мәктуб јазды. Ленин Каменевин чыхышына гијмәт верәрәк јазырды. «Каменевин чыхышыны... мән ән бөјүк сарсаглыг, бәлкә дә алчаглыг һесаб едирәм вә артыг бу барәдә МК-ја вә мәтбуат үчүн јазмышам» (Әсәрләри, 4-чү нәшри, 35-чи чилд, сәһ. 304). Болшевикләр партијасы МК-сы августун 16(29)-да ичласда Стокһолм конфрансы мәсәләсини мүзакирә едәрәк конфрансда иштирак етмәмәк гәрарыны тәсдиг етди. Һабелә, В. И. Ленинин «Стокһолм конфрансы һаггында» мәгаләсинә бах (бу чилд сәһ. 112—122).

Стокһолм конфрансы кечирилмәди. — *80.*

49 Ленин РСДФ(б)П VI гурултајы тәрәфиндән гәбул едилмиш «Партијанын бирләшдирилмәси һаггында» гәтнамәни нәзәрдә тутур (бах: «Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 429).

РСДФ(б)П VI гурултајы 1917-чи ил ијулун 26-дан августун 3-дәк (августун 8—16-да) Петроградда олмушдур. Гурултај јарымлегал сурәтдә кечирилирди. Гурултајда һәлледичи сәслә 157 вә мәшвәрәтчи сәслә 110 нүмајәндә иштирак едирди. Онлар 240 мин партија үзвүнү тәмсил едирдиләр. В. И. Ленин јолдашлар васитәси илә Петроградла әлагә сахлајараг кизлиндән гурултајын ишинә рәһбәрлик едирди; бу мәгсәдлә Мәркәзи Комитәнин ајырдығы адамлар Разливә, онун јанына кедирдиләр. Ленинин «Сијаси вәзијјәт» тезисләри, «Шүарлара даир» мәгаләси вә с. гурултајын гәрарларынын әсасыны тәшкил едирди. Разливдә јашајан Ленин гурултајын мүһүм гәтнамә лајиһәләринин һазырланмасында вә јазылмасында иштирак едирди. Гурултај јекдилликлә В. И. Ленини өзүнүн фәхри сәдри сечди.

Гурултајын күндәлијиндә ашағыдакы мәсәләләр дурурду: 1) Тәшкилат бүросунун мә'рузәси; 2) РСДФП МК-нын мә'рузәси; 3) јерләрдән һесабатлар; 4) чари дөвр; а) мүһарибә вә бејнәлхалг вәзијјәт; б) сијаси вә игтисади вәзијјәт; 5) програмын јенидән нәзәрдән кечирилмәси; 6) тәшкилат мәсәләси; 7) Мүәссисләр мәчлисинә сечкиләр; 8) Интернасионал; 9) партијанын бирләшдирилмәси; 10) һәмкарлар һәрәкаты; 11) сечкиләр; 12) мүхтәлиф мәсәләләр. Гурултајда В. И. Ленинин мәһкәмәјә кетмәси мәсәләси мүзакирә олунду.

Гурултај Мәркәзи Комитәнин сијаси һесабатыны вә сијаси вәзијјәт һаггында мә'рузәни динләди. МК-нын тапшырығы илә бу мә'рузәләрлә И. В. Сталин чыхыш етди. Сијаси вәзијјәт һаггында гурултајын гәтнамәсинин әсасыны

В. И. Ленинин рәһбәр көстәришләри тәшкил едирди. Мә'рузәдә ијул һадисәләриндән сонра өлкәдә јаранмыш сијаси вәзијјәтә гијмәт верилир, ингилабын јени мәрһәләсиндә партијанын сијаси хәтти шәрһ олунурду. Гурултај е'тираф етди ки, инглабын дини инкишафы гуртармышдыр, өлкәдә һакимијјәт әслиндә әксингилабчы буржуазијанын әлинә кечмишдир. Ленинин көстәришләринә әмәл едәрәк гурултај «Бүтүн һакимијјәт Советләрә!» шүарыны мүвәггәти олараг ләғв етди, чүнки о заман меншевик вә есерләр тәрәфиндән рәһбәрлик едилән Советләр әксингилаби Мүвәггәти һөкүмәтин әлавәсинә чевриlмишди. Лакин бу шүарын мүвәггәти көтүрүлмәси пролетариат диктатурасының дөвләт формасы кими, үмумијјәтлә, Советләрдән имтина едилмәси демәк дејилди. Гурултај әксингилабчы буржуазија диктатурасынын тамамилә ләғв едилмәси вә пролетариатын јохсул кәндлиләрлә иттифагда силаһлы үсјан јолу илә һакимијјәти әлә алмасы шүарыны ирәли сүрдү.

Гурултај Преображенскинин антиленинчи тәклифини рәдд етди; о, Русијада сосиалист ингилабынын галиб кәлмәсинин мүмкүнлүјүнү инкар едир вә дејирди ки, јалныз Гәрбдә пролетар ингилабынын баш вермәси шәрти илә өлкәни сосиализм јолуна истигамәтләндирмәк олар. Гурултај партијанын сосиалист ингилабы хәтти әлејһинә чыхан Бухарини дә гәти дәф' етди; о, кәндлиләрин буржуазија илә блокда олдуғуну вә фәһлә синфинин ардынча кетмәјәчәкләрини сүбут етмәјә чалышырды.

Гурултај өз гәрарларында сосиалист ингилабынын гәләбәсинин чох мүһүм шәрти кими пролетариатла јохсул кәндлиләрин иттифагы һаггында Ленин мүддәасыны хүсуси гүввә илә гејд етди. «Сијаси вәзијјәт һаггында» гәтнамәдә дејилир: «Јалныз ингилабчы пролетариат, јохсул кәндлиләрин она јардым көстәрмәси шәрти илә јени јүксәлиш вәзифәси олан бу вәзифәни јеринә јетирә биләр» («Сов.ИКП гурултајлары, конфрансları вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары» I һиссә, 1954-чү ил, сәһ. 415—416).

Гурултајда илк мәсәләләрдән бири кими В. И. Ленинин мәһкәмәјә кетмәси мәсәләси мүзакирә олунду. МК-нын сијаси фәалијјәти һаггында мә'рузәси үзрә јекун сөзүндә бу мәсәләдән бәһс едән И. В. Сталин Ленинин шәхси тәһлүкәсизлији үчүн тә'минат верилмәси вә мәһкәмәнин демократик гајдада тәшкил едилмәси шәртилә онун мәһкәмәјә кәлмәсинә тәрәфдар олдуғуну билдирди вә бу рүһда гәтнамә тәклиф етди. О деди: «Һазырқы вахтда һәлә ајдын дејилдир ки, һакимијјәт кимин әлиндәдир. Әкәр онлары (Ленинн вә Зиновјеви. *Ред.*) һәбс етсәләр, онларын кобуд зоракылыға мә'руз галмаjачагларына тә'минат јохдур. Әкәр мәһкәмә демократик үсулла тәшкил олунса вә онлара әзаб верилмәјәчәјинә тә'минат верилсә бу башга мәсәлә. Бу барәдә суала бизә МИК-дә белә чаваб вердиләр: «Биз билмирик, нә ола биләр». Нә гәдәр ки, вәзијјәт һәлә ајдынлашмајыб, нә гәдәр ки, рәсми һакимијјәтлә фактик һакимијјәт арасында өртүлү мүба-

ризә кедир, јолдашларымызын һөкумәт органларынын һүзуруна кетмәсинин һеч бир мә'насы јохдур. Һакимијјәт башында јолдашларымызын зоракылыгдан горунмасына тә'минат верә биләчәк, һеч олмазса мүәјјән шәрәфи олачаг бир һөкумәт дурарса... онлар мәһкәмәјә кедәрләр, («РСДФ (болшевикләр) П алтынчы гурултајы. Август 1917-чи ил. Протоколлар», 1958, сәһ. 27—28). Мәсәләнин белә гојулушу ондан ирәли кәлирди ки, өлкәдәки сијаси һакимијјәтин вәзијјәтинә дүзкүн гијмәт верилмирди вә буржуа мәһкәмәсинин «виҹданлы» олачағы күман едилирди.

Г. К. Орџоникидзе гурултајда В. И. Ленинин мәһкәмәјә кетмәси һаггында мә'рузә илә чыхыш етди. О гејд етди ки, Ленини һеч бир вәчһлә истинтаг органларынын әлинә вермәк олмаз. Гурултајда Ф. Е. Дзержински, Н. А. Скрыпник вә башгалары Ленинин мәһкәмәјә кетмәмәси ленинә чыхыш етдиләр. Дзержински көстәрди ки, биз ајдын вә гәти сурәтдә демәлијик ки, В. И. Ленинә һөбсә алынмамағы мәсләһәт көрмүш јолдашлар јахшы иш көрүбләр. Јолдашлара баша салмаг лазымдыр ки, биз Мүвәггәти һөкумәтә вә буржуазија инанмырыг, әдаләт галиб кәлмәјинчә, ја'ни бу рүсвајчы мәһкәмә јох олмајынча Ленини әлә вермәјәчәјик.

В. Володарски, И. Безработны (Д. З. Мануилски) вә М. Лашевич Ленинин мәһкәмәјә кетмәсинә (онун шәхси тәһлүкәсизлији үчүн тә'минат верилмәси, истинтагын ашкар апарылмасы вә онда Советләрин МИК-индән нүмајәндәләр иштирак етмәси шәрти илә) тәрәфдар олдулар вә өзләринин гәтнамәсинин тәклиф етдиләр.

Коллектив мүзакирә нәтичәсиндә партијанын VI гурултајы јекдилликлә гәбул етдији гәтнамәдә В. И. Ленинин мәһкәмәјә кетмәсинин әлејһинә чыхды, «ингилабчы пролетариат рәһбәрләринин прокурор—часус—полис үсулу илә биабырчасына тә'гиб едилмәсинә гаршы гызғын протестини» билдирди вә В. И. Ленинә тәбрик көндәрди.

МК-нын тәшкилат иши һаггында мә'рузә илә Ј. М. Свердлов чыхыш етди. О өз мә'рузәсиндә көстәрди ки, VII (Апрел) Үмумрусија конфрансындан сонра кечән үч ај әрзиндә партија үзвләринин сајы үч дәфә артмыш (80 миндән 240 минә чатмышдыр), партија тәшкилатларынын сајы чохалмышдыр (78-дән 162-јә чатмышдыр). Гурултајда јерләрдән 19 мә'рузә динләнилди. Мә'рузәчиләр болшевик тәшкилатлары тәрәфиндән јерләрдә бөјүк иш апарылдығыны, кениш зәһмәткеш күтләләри ингисиндә болшевикләрин нүфузунун дурмадан артдығыны гејд етдиләр.

VI гурултај болшевик партијасынын игтисади платформасыны мүзакирә вә тәсдиг етди; бу платформада ашағыдакы ингилаби тәдбирләр нәзәрдә тутулурду: банкларын миллиләшдирилмәси вә мәркәзләшдирилмәси, ири сәнајенин миллиләшдирилмәси, мүлкәдар торпагларынын мүсадирә едилмәси вә өлкәдә бүтүн торпагларын миллиләшдирилмәси, истеһсал вә бөлкү үзәриндә фәһлә нәзарәти гојулмасы, шәһәрлә кәнд арасында мүбадиләнин дүзкүн тәшкил едилмәси вә с.

Гурултај партијанын јени низамнамәсини гәбул етди. Низамиамәнин үзвлүк барәдәки биринчи параграфына партијанын бүтүн гәрарларына партија үзвләринин табе олмасы тәләби әлавә олунду; үзвлүјә јени гәбул едиләнләрә партијанын ики үзвүнүн зәманәт вермәси, һабелә онлары партија тәшкилатының үмуми ыгынчағы тәрәфиндән тәсдиг олунмасы илк дәфә мүәјјән едилди. Низамнамәдә гејд олунурду ки, бүтүн партија тәшкилатлары демократик мәркәзиҗҗәт принсипләри әсасында гурулур. Партија гурултајларының һәр ил, МК пленумларының ики ајда бир дәфәдән аз олмајараг чағырылмасы иәзәрдә тутулурду.

Гурултај партија програмыны нәзәрдән кечирмәјин зәрурилиҗи һаггында РСДФ(б)П VII (Апрел) Үмумрусија конфрансының гәрарыны тәсдиг етди; бу ишин конфранс тәрәфиндән көстәрилән истигамәтдә апарылмасына тәрәфдар чыхды. Гурултај јени програмын ишләниб һазырланмасы үчүн јахын кәләчәкдә партијанын хүсуси гурултајыны чағырмағы лазым билди вә партијанын Мәркәзи Комитәсинә вә бүтүн партија тәшкилатларына тапшырды ки, гурултајадәк партија програмынын нәзәрдән кечирилмәси мәсәләси үзрә кениш дискусија тәшкил етсинләр.

«Кәнчләр иттифаглары һаггында» гәтнамәдә гурултај фәһлә кәнчләрин синфи сосиалист тәшкилатларының јарадылмасына көмәк көстәрмәји күнүн тә'хирәсалынмаз вәзифәләриндән бири һесаб етди вә партија тәшкилатларына бу ишә максимум диггәт јетирмәји тапшырды. Гурултај «Һәмкарлар һәрәкаты һаггында» мәсәлә мүзакирә едәрәк һәмкарлар иттифагларының битәрәфлиҗи нәзәриҗҗәсини тәнгид етди вә көстәрди ки, һәмкарлар иттифаглары ингилабы сон гәләбәјәдәк чатдырмагда јахындан мараглыдырлар вә онлар Русија фәһлә синфи гаршысында дуран вәзифәләри јалныз о һалда јеринә јетирә биләр ки, болшевикләр партијасының сиҗаси рәһбәрлиҗини гәбул едән мүбариз синфи тәшкилатлар олараг галсынлар.

Болшевик партијасының VI гурултаҗы өзүнүн бүтүн гәрарларыны башлыча мәгсәдә: пролетариаты вә ән јохсул кәндлиләри силаһлы үсјана, сосиалист ингилабының гәләбәсинә һазырламаг мәгсәдинә табе етди. Русијанын бүтүн зәһмәткешләринә, бүтүн фәһләләринә, әскәрләринә вә кәндлиләриив гурултај адындан бурахылмыш манифестдә, онлар гүввәләрини топламага вә болшевик партијасының бајрағы алтында буржуазија илә һәлледичи вуруша һазырлашмага чағырылырды. Гурултај МК сечди, В. И. Ленин, Ј. А. Берзин А. С. Бубнов, Ф. Е. Дзержински, А. М. Коллантај, В. П. Милјутин, М. К. Муранов, В. П. Ногин, Ј. М. Свердлов, Ф. А. Серкеҗев (Артјом), И. В. Сталин, М. С. Уритски, С. К. Шаумјан вә башгалары онун тәркибинә дахил олдулар. — *85.*

50 *«Пролетарий»* — Болшевик партијасының Мәркәзи Органы, күндәлик гәзет; Мүвәггәти һөкумәт тәрәфиндән бағланмыш «Правда» гәзетинин әвәзинә 1917-чи ил августун 13-дән

(26-дан) августун 24-дәк (сентјабрын 6-дәк) чыхмышдыр. 10 №-си бурахылмышдыр. — *85.*

51 Бу мәктуб вәрәгәнин мәтни ардынча јазылмышдыр вә мәзмунундан көрүнүр ки, партијанын Мәркәзи Комитәси үчүн нәзәрдә тутулмушду. МЛИ-ин Мәркәзи Партија Архивиндә сахланылмыш макина јазысындан илк дәфә чап олунур. «Ригаһын алынмасы мүнасибәтилә вәрәгә» чап олунмамышды. Ола биләр ки, вәрәгәнин мүәллифи В. И. Ленининдир. — *98.*

52 В. И. Ленин Н. А. Некрасовун «Хошбәхт о шаирдир ки, гәлби ачыг ола» ше'рини ситат кәтирир.—*102.*

53 *«День»* — күндәлик либерал-буржуа гәзети; 1912-чи илдән Петербургда нәшр едилирди. Гәзетдә тәсвијәчи меншевикләр иштирак едирдиләр; 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра гәзет тамамилә тәсвијәчи меншевикләрин әлинә кечди. 1917-чи ил октјабрын 26-да (нојабрын 8-дә) Петроград Совети јанында Һәрби ингилаб комитәси тәрәфиндән бағланмышдыр. — *105.*

54 1917-чи ил августун 18(31)-дә Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин үмуми ичласында меншевикләрин лидери И. Г. Серетели, чәбһәдә өлүм чәзасынын ләғв едилмәси һаггында гәтиамәнин гәти әлејһинә чыхды. Чәбһәдә өлүм чәзасы ијул күнләриндән сонра Мүвәггәти һөкумәт тәрәфиндән тәтбиг едилмишди. Өлүм чәзасына гаршы протест гәтнамәси сәс чохлуғу илә гәбул едилди. — *107.*

55 *1912-чи ил Базел манифести* — 1912-чи ил нојабрын 24—25-дә Базелдә кечирилмиш Фөвгәл'адә бејнәлхалг сосиалист конгресинин мүһарибә һаггында гәбул етдији манифест. Һәмин манифестдә халглара јахынлашмагда олан дүнја империалист мүһарибәси тәһлүкәси һаггында хәбәрдарлыг едилир, бу мүһарибәнин гарәтчилик мәгсәдләри ачылыб көстәрилир вә бүтүн өлкәләрин фәһлә синфи «пролетариатын бејнәлхалг һәмрә'јлијинин күдрәтини капиталист империализминә» гаршы гојараг сүлһ уғрунда гәтијјәтлә мүбаризә апармаға чағырылырды. Базел манифестинә Штутгарт конгресинин (1907) гәтнамәсиндә В. И. Ленин тәрәфиндән ифадә олунмуш белә бир бәнд дахил едилмишди ки, империалист мүһарибәси баш верәчәји һалда, сосиалистләр мүһарибәнин доғурдуғу нәтисади вә сијаси бөһрандан капиталист синфи һөкранлығынын сүгутуну сүр'әтләндирмәк үчүн, сосиалист ингилабы уғрунда мүбаризә үчүн истифадә етмәлидирләр. — *114.*

56 *Алманија мүстәгил сосиал-демократ партијасы* — 1917-чи илин апрелиндә Готада кечирилән тә'сис гурултајында ингилаби јүксәлиш шәраитиндә јарадылмыш сентрист партијадыр. Русијада Феврал буржуа-демократик ингилабы бу ингилаби јүксәлишин күчләнмәсинә бөјүк тә'сир көстәрмишди. Алманија сосиал-демократ партијасынын оппортунист рәһ-

бәрлијә сыравн үзвләрин ичәрисиндә өз е'тимадыны кетдикчә даһа чох итнрирди вә партија сол гүввәләрин ондан ајрылмасы тәһлүкәси гаршысында галмышды. Сентризмин лидерләри парчаланмаја вә фәһлә синфинин ингилаби партијасынын јаранмасына јол вермәмәк үчүн «мүстәгил» дејилән бир партија јаратмаға чаһд көстәрдиләр ки, онун көмәји илә күтләләри өз тә'сирләри алтында сахлаја билсинләр. «Мүстәгиллләр» сентрист ибарәләрлә пәрдәләнәрәк социал шовинистләрлә бирлик тәблиғ едир, синфи мүбаризәдән имтина етмәк мөвгејиндә јувarланырдылар. Бу партијанын әсас һиссәсини рејхстагын каутскичи «Әмәк бирлији» тәшкил едирди.

«Спартак» групу да бир мүддәт «мүстәгилләр» партијасына дахил иди, лакин о, өз тәшкилат вә сијасы мүстәгиллијини сахлајыр, гејри-легал фәалијјәтини вә сентрист лидерләрин тә'сириндән социал-демократ фәһләләри хилас етмәк уғрунда мүбаризәни давам етдирирди. 1918-чи илдә «Спартак иттифагы» Мүстәгил социал-демократ партијасындан чыхды вә бу «Спартак иттифагы»нын әсасында Алманија Коммунист партијасы јарадылды.

1920-чи илин октјабрында Мүстәгил социал-демократ партијасынын Һалледә кечирилән гурултајында тәфригә баш верди. 1920-чи илин декабрында «Мүстәгилләрин» хејли һиссәси Алманија Коммунист партијасы илә бирләшди. Сағ үнсүрләр ајрыча партија јарадыб көһнә ады—Алманија мүстәгил социал-демократ партијасы адыны гәбул етдиләр; партија 1922-чи илә дәк јашады. — *115.*

57 *«Известия Всероссийского Совета Крестьянских Депутатов»*— күндәлик гәзет, Үмумрусија кәндли депутатлары Советинин рәсми органы. 1917-чи ил мајын 9-дан (22-дән) декабр ајынадәк Петроградда нәшр едилмишдир; есерләр партијасы сағ ганадынын бахышларыны ифадә едирди. Гәзет Октјабр сосиалист ингилабыны дүшмәнчәсинә гаршыламышды; экспингилаби мәсләкинә көрә бағланмышдыр. — *123.*

58 Ленин Ф. Енкелсин «Франса вә Алманијада кәндли мәсәләси» әсәрини нәзәрдә тутур (бах: К. Маркс вә Ф. Енкелс. Әсәрләри, 2-чи нәшри, 22-чи чилд, сәһ. 518—521). — *131.*

59 *«Јединство»* — 1917—1918-чи илләрдә ифрат сағ мүдафиәчи меншевикләри, кечмиш тәсвиҹәчиләри вә башгаларыны бирләшдирән, чох кичик сосиал-демократ групу. 1917-чи илин мартында тәшкилат чаһәтдән формалашмышдыр. Петрограддан әлавә Москвада, Бакыда вә бә'зи башга шәһәрләрдә «Јединство» групунун тәшкилатлары варды. Групда К. В. Плеханов вә кечмиш тәсвиҹәчиләр А. Ф. Бурјанов вә Н. И. Иордански рәһбәр рол ојнајырдылар. Русијада сосиалист ингилабынын гәләбәсинин мүмкүн олмасыны рәдд едән «Јединство» групу буржуа Мүвәггәти һөкумәтинә данышыгсыз тәрәфдар чыхыр, империалист мүһарибәсинин «сон гәләбәјәдәк» давам етдирмәји тәләб едир, буржуа мәтбуаты вә

гаракүрүһчү мәтбуатла бирликдә болшевикләри тә'гиб едирди. Ијул һадисәләриндән сонра сәрт һакимиҗҗәт», җә'ни һәрби диктатура јарадылмасы уғрунда тәшвигат апарырды. 1918-чи илин јајында груп тәшкилатча дағылды.

Груп «Единство» гәзетини нәшр едирди, бу гәзет 1917-чи илин мартындан нојабрынадәк чыхмышдыр. 1917-чи илин декабрындан 1918-чи илин јанварынадәк «Наше Единство» ады илә чыхырды. — *133.*

60 *Халг сосиалистләри* (енеслөр) — 1906-чы илдә сосиалист-инкилабчылар (есерләр) партијасынын сағ ганадындан ајрылмыш хырда бурҗуа Әмәк халг сосиалист партијасынын үзвләри. Енеслөр кадетләрлә блок тәрәфдары идиләр. Ленин онлары «сосиал-кадетләр», «мешшан оппортунистләр», кадетләрлә есерләр арасында тәрәддүд едән «есер меншевикләри» адландырыб гејд едирди кн, бу партија «кадетләрдән чох аз фәргләнир, чүнки програмдан республиканы да, бүтүн торпағы тәләб етмәји дә чыхарыб атыр», (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 14-чү чилд, сәһ. 25). Партијаја А. В. Пешехонов, Н. Ф. Анненски, В. А. Мјакотин вә гејриләри башчылыг едирдиләр. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә «халг сосиалистләри» сосиал-шовинист мөвгеләриндә дурурдулар.

1917-чи ил Феврал бурҗуа-демократик инкилабындан сонра «халг сосиалистләри» партијасы трудовикләрлә бирләшди. О, бурҗуа Мүвәггәти һөкүмәтинә фәал көмәк едирди, өз нүмајәндәләрини онун тәркибинә көндәрмишди. Октјабр сосиалист инкилабындан сонра енеслөр Совет һакимиҗҗәтинә гаршы әксинкилаби гәсдләрдә вә силаһлы чыхышларда иштирак едирдиләр. Партија харичи һәрби мүдахилә вә вәтәндаш мүһарибәси дөврүндә ләғв олунду. — *133.*

61 Сөһбәт 1906-чы ил апрелин 10—25-дә (апрелин 23-дә—мајын 8-дә) Стокһолмда кечирилмиш РСДФП Дөрдүнчү (Бирләшдиричи) гурултајындан кедир. Ленин тәрәфиндән гурултајын ишиини тәһлили «РСДФП-нин Бирләшдиричи гурултајы һаггында мә'рузә (Петербург фәһләләринә мәктуб)» китабчасында верилмишдир (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 13-чү чилд, сәһ. 1—69) — *134.*

62 *«Рабочий»* — Болшевик партијасынын Мәркәзи Органы, күндәлик гәзет; Мүвәггәти һөкүмәт тәрәфиндән бағланмыш «Правда» гәзетинин әвәзинә 1917-чи ил августун 25-дән (сентјабрын 7-дән) сентјабрын 2 (15)-дәк чыхмышдыр. 12 нөмрәси тә'чилли бурахылышлары да дахил олмагла) бурахылмышдыр. — *138.*

63 «Рабочий» гәзетинин 1917-чи ил 8 сентјабр (26 август) тарихли 2-чи №-синдә дәрч олунмуш «Бүтүн јолдашлара» мәктубунда В. Володарски, фәһлә вә әскәр депутатлары Совети МИК-нин вә кәндли депутатлары Совети Ичраиҗә комитәсинин августун 24-дә (сентјабрын 6-да) кечирилмиш ичласын-

да чәбһәдә вәзијјәт һаггында мәсәләјә даир чыхышы һаггында бир чох гәзетләрдә, о чүмләдән «Новая Жизнь»дә чап олунмуш мә'луматы тәкзиб етмишдир. Гәзетләр онун нитгини тәһриф олунмуш шәкилдә вермиш, «һазырда мүдафиә иши ән вачиб ишдир» сөзләрини өзләриндән әлавә етмишдиләр. Володарски бу мә'луматын јалан олдуғуну тәкзиб едәрәк јазмышды ки, о өз нитгиндә Рига чәбһәсиндә алман гошунларынын чәбһәни јармасы мәсәләсинә даир болшевик фраксијасынын бәјаннамәсиндә ирәли сүрүлән мүддәалары шәрһ етмишдир; бу бәјаннамәдә Мүвәггәти һөкүмәтин империалист сијасәти писләнилир вә империалист мүһарибәсиндән ингилаб јолу илә чыхмаға чағырылырды. — *138.*

64 Меншевикләрин *«Бирләшдиричи гурултајы»* 1917-чи ил августун 19—26-да (сентјабрын 1—8-дә) Петроградда олмушдур. Гурултајын вәзифәси ајры-ајры меншевик груплары ваһид партија һалында бирләшдирмәк иди. Гурултајда мүдафиәчи меншевикләр (плехановчулар, потресовчулар), бејнәлмиләлчи меншевикләр (Мартовун тәрәфдарлары) гурултајын чағырылмасында фәал иштирак етмиш «Новая Жизнь» гәзетинин нүмајәндәләри иштирак едирдиләр. Гурултај сәс чохлуғу илә гәбул етдији гәтнамәләрдә мүһарибәни «сон гәләбәјәдәк» давам етдирмәјә тәрәфдар чыхды, сосиалистләрин буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинин тәркибинә дахил олмасыны бәјәнди вә бу һөкүмәтә өз е'тимадыны билдирди. Гурултајда Мәркәзи Комитә сечилди, онун тәркибинә П. Б. Акселрод, Ф. И. Дан, Л. Мартов, И. Г. Серетели, Н. С. Чхеидзе вә башгалары сечилдиләр. Лакин гурултајын кедишиндә онун иштиракчылары арасында там фикир ајрылығы олдуғу ашкара чыхды вә меншевикләри бирләшмәси мәсәләси әслиндә јеринә јетирилмәмиш галды.—*140.*

65 Үч ијун дөвләт чеврилишн нәтичәсиндә башланан Столыпин иртичасы дөврү нәзәрдә тутулур.

1907-чи ил ијунун 3-дә (16-да) II Дөвләт думасыны бурахмаг вә сечки ганунунда дәјишикликләр етмәк һаггында чар манифести верилди. Јени гануна көрә Думада мүлкәдар вә тичарәт-сәнаје буржуазијасы нүмајәндәләринин сајы хејли артыр, кәндлиләрлә фәһләләрин онсуз да аз олан нүмајәндәләринин мигдары исә бир нечә дәфә азалырды. Бу, 1905-чи ил 17 октјабр манифестини вә 1906-чы илин Әсас ганунуну кобуд сурәтдә позмаг демәк иди, чүнки һәмин сәнәдләрә көрә һөкүмәт Дөвләт думасы тәрәфиндән дәјәнилмәјән ганунлар верә билмәзди. Јени гануна әсасән сечилмиш вә 1907-чи ил нојабрын 1 (14)-дә топланмыш III Дөвләт думасы тәркибиндә гаракүрүһчу-октјабрист Дума иди.—*146.*

66 1917-чи ил мајын сонунда—ијунун әввәлләриндә Петроградда рајон думаларына кечирилән сечкиләрдә болшевикләрин сијаһысынын леһинә сечичиләрин 20 фаизи сәс вермишди.

Августун 20-дә (сентјабрын 2-дә) Петроград шәһәр думасына кечирилән сечкиләрдә болшевикләр бүтүн верилмиш сәсләрин 33 фаизини топламышдылар. — *148.*

67 Бах: Ф. Енкелс, «Мүһачири әдәбијјаты. II. Коммунанын бланкист мүһачирләринин програмы» (К. Маркс вә Ф. Енкелс. Әсәрләри, 2-чи нәшри, 18-чи чилд, сәһ. 510—517). — *152.*

68 Бах: К. Маркс вә Ф. Енкелс. Сечилмиш мәктублар, 1955, сәһ. 496. — *152.*

69 Корнилов үсјамы јатырылдыгдан сонра Мүвәггәти һөкумәтин јени тәркибинин јарадылмасы мәсәләси гаршыја чыхды; нәзәрдә тутулдуғу кими, һәмин тәркибә меншевик вә есерләрлә јанашы кадетләр дә дахил олмалы идиләр. Халгын е'тимадыны тамамилә итирмәкдән горхан меншевик вә есерләр кадетләрин иштирак едәчәји һөкумәтә дахил олмагдан имтина етдикләринә билдирдиләр. 1917-чи ил сентјабрын 1(14)-дә Мүвәггәти һөкумәт беш нәфәрдән—А. Ф. Керенски, А. И. Верховски, Д. Н. Вердеревски, А. М. Никитин вә М. И. Терешшенкодан ибарәт директорија јарадылмасы һаггында гәрар гәбул етди. Кадетләр һөкумәтин бу тәркибинә рәсмән дахил олмадылар, лакин һөкумәт онларла кизли сазиш нәтичәсиндә јарадылмышды. Фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Мәркәзи Иҹраијјә Комитәсинин вә кәндли депутатлары Совети Иҹраијјә комитәсинин сентјабрын 2 (15)-дә кечирилмиш бирләшмиш пленумунда меншевикләр вә есерләр һөкумәтин јени тәркибинин мүдафиә едилмәси һаггында гәтнамә гәбул етдиләр. Беләликлә, меншевикләр вә есерләр сөзда кадетләрлә әлагәни кәсдикләрини билдирәрәк бу дәфә дә мүлкәдарлара вә капиталистләрә һакимијјәти өз әлиләриндә сахламагда көмәк етдиләр.—*158.*

70 Дәрч олунан сәнәд В. И. Ленин тәрәфиндән партијанын Мәркәзи Комитәсинин 1917-чи ил сентјабрын 3-дә (16-да) кечирилмәси нәзәрдә тутулан пленуму мүнасибәтилә јазылмышды. МК протоколларындан көрүндүју кими, сентјабрын 3-дә (16-да) МК-нын пленуму дејил, нөвбәти ичласы кечирилди; һәмин ичласда бу мәсәлә мүзакирә олунмады.

1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан дәрһал сонра Ленин партија програмыны нәзәрдән кечирмәјин зәрурилији мәсәләсиии гаршыја гојду. 1917-чи ил мартын 26-дан (апрелнн 8-дән) әввәл јаздығы «5-чи «Узагдан мәктуб»ун илк гејдләри»ндә Ленин 1903-чү илдә РСДФП-нин II гурултајы тәрәфиндән гәбул едилмиш партија програмыны дәјишдирмәјин конкрет планыны мүәјјән етмишди. (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 64—65). Партијанын II гурултајындан сонра кечән дөвр әрзиндә ичтимаи һәјатын инкишафы илә әлагәдар оларағ програма дахил едилмәси лазым кәлән јениликләрин һамысы планда әкс ет-

дирилмишди. Ленин Апрел тезисләриндә партија програмы-нын нәзәрдән кечирилмәси мәсәләсини ирәли сүрдү.

РСДФ(б)П VII (Апрел) Үмумрусија конфрансы партија програмынын нәзәрдән кечирилмәси мәсәләсини мүзакирә етди. Конфрансда В. И. Ленин «Програмын нәзәри, сијаси вә бә'зи башга һиссәләриндә дәјишикликләрин лајиһәси»ни ирәли сүрдү. Конфрансын програм бөлмәси тәрәфиндән бу лајиһәјә бахылды. Конфранс Ленинин мә'рузәси үзрә гәтиамә гәбул етди, гәтнамәдә партија програмыны нәзәрдән кечир-мәјин зәрурилији көстәрилир вә ону һансы истигамәтдә дә-јишдирмәк лазым олдуғу мүәјјән едилирди. Конфранс МК-ја тапшырды ки, програмын лајиһәсини тәртиб етсин вә ону партија гурултајынын тәсдигинә версин. Партија МК-сынын тәклифи илә 1917-чи илин ијунунда Ленин тәрәфиндән «Парт-ија програмыны нәзәрдән кечирмәјә даир материаллар» китабчасы бурахылды ки, бураја да «Програмын нәзәри, сијаси вә бә'зи башга һиссәләриндә дәјишикликләрин лаји-һәси»; «РСДФ(б)П VII (Апрел) Үмумрусија конфрансы бөлмәсинин гејдләринә даир мүлаһизәләр»; програмын көһнә вә јени мәтниндән ибарәт «Програмын јенидән ишләнмәси лајиһәсинә даир» мәгаләси верилмишди (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 32-чи чилд, сәһ. 155—160, 161—163, 164—180). Ленин китабчанын мүгәддимәсиндә јазырды ки, материалы нәшр етмәклә «мүмкүн гәдәр даһа чох ҹолдашы партија прог-рамынын һазырланмасында фәал чалышмаға чәлб ет-мәји», башлыча партија вәзифәси һесаб едир (јенә орада, сәһ. 153).

1917-чи ил ијулун 26-да—августун 3-дә (августун 8—16-да) кечирилмиш РСДФ(б)П VI гурултајы партија програмы-ны нәзәрдән кечирмәјин лазым кәлмәси һаггында Апрел конфрансынын гәрарыны тәсдиг етди вә јени програмыны һазырламаг үчүн партијанын хүсуси гурултајынын чағырыл-масы һаггында гәрар гәбул етди. Гурултај Мәркәзи Комитәјә партија програмынын нәзәрдән кечирилмәси мәсәләси үзрә мүмкүн гәдәр даһа кениш дискуссија тәшкил етмәји тап-шырды.

1917-чи ил сентјабрын 20-дә (октјабрын 3-дә) МК-нын ичласында партија програмынын гәбул едилмәси үчүн тә'чили партија гурултајынын чағырылмасы һаггында мәсәлә мүза-кирә олунду. Тә'чили партија гурултајынын 1917-чи ил ок-тјабрын 17-дә (30-да) чағырылмасы һаггында МК-нын Тәш-килат бүросунун мә'луматы 10 октјабр (27 сентјабр) тарихли 21-чи №-дән башлајараг бир нечә күн әрзиндә «Рабочий Путь» гәзетиндә дәрч олунду. Гурултај үчүн ашағыдакы күндәлик нәзәрдә тутулмушду: 1) партија програмынын нә-зәрдән кечирилмәси, 2) тәшкилат мәсәләләри. Партија гу-рултајы чағырмағын нәзәрдә тутулмасы илә әлагәдар оларақ Мәркәзи Комитә партија тәшкилатларына тә'мим мәктубу көндәрәрәк гурултаја һазырлыг көрмәк вә она нүмајәндәләр сечмәк һаггында көстәришләр верди. Октјабрын 5 (18)-дә

МК гурултајын гыса мүддәтә тә'хирә салынмасы һаггында гәрар гәбул етди. Програмын лајиһәсинин гурултајадәк һазырланмасы үчүн В. И. Ленин башда олмагла комиссија јарадылды. 1917-чи илин октјабрында В. И. Ленинин «Партија програмынын нәзәрдән кечирилмәсинә даир» мәгаләси дәрч олунмушду (бах: бу чилд, сәһ. 393—427).

Октјабр силаһлы үсјанынын һазырланмасы вә һәјата кечирилмәси саһәсиндә кенишләнмәкдә олан һадисәләрлә әлагәдар оларағ партија програмынын гәбул едилмәси үчүн нәзәрдә тутулан тә'чили партија гурултајы чағырылмады.

Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабындан сонра партија програмы барәдә мәсәлә РК(б)П-нин 1918-чи илин мартында кечирилән VII гурултајында мүзакирә едилди. Артыг көһнә програма дүзәлишләр вә әлавәләр етмәкдән дејил, јени програм һазырламагдан бәһс едилирди; бу програмда сосиализм чәмијјәти гуручулуғу саһәсиндә партијанын вәзифәләри мүәјјән едилмәли иди. Гурултај јени програмын тәртиб едилмәсини Ленин тәрәфиндән башчылыг едилән комиссијаја тапшырды. Партијанын икинчи програмы 1919-чу илин мартында РК(б)П-нин VIII гурултајы тәрәфиндән гәбул едилди. Програм лајиһәсинин бүтүн әсас һиссәләри В. И. Ленин тәрәфиндән јазылмышды. Програм капитализмдән сосиализмә бүтүн кечид дөврү үчүн Коммунист партијасынын вәзифәләрини мүәјјән едир, сосиализм чәмијјәти гурмаг уғрунда мүбаризәдә партијаны вә фәһлә синфини идеја чә силаһландырырды. Коммунист партијасынын рәһбәрлији алтында совет халгы Ленинин ишләјиб һазырладығы сосиализм гуручулуғу планыны һәјата кечирди. Партијанын икинчи програмы јеринә јетирилмишдир,—Совет Иттифагында сосиализм там вә гәти сурәтдә гәләбә чалмышдыр. Сов.ИКП-нин 1961-чи илдә олмуш XXII гурултајы партијанын јени, үчүнчү програмыны—коммунизм гуручулуғу програмыны гәбул етмишдир. — *160*.

71 *«Спартак»* — РСДФП Москва вилајәт бүросунун, Москва комитәсинин вә (2-чи №-дән) Москва маһал комитәсинин нәшри журналы; 1917-чи ил мајын 20-дән (ијунун 2-дән) октјабрын 29-дәк (нојабрын 11-дәк) Москвада чыхмышдыр. — *160*.

72 *«Симмервалд мәсәләсинә даир»* сәнәд В. И. Ленин тәрәфиндән партијанын Мәркәзи Комитәсинин сентјабрын 3-дә (16-да) кечирилмәси нәзәрдә тутулмуш плену му мүнасибәтилә јазылмышды.

Ленин һәлә 1917-чи илин апрелиндә өзүнүн «Ингилабымызда пролетариатын вәзифәләри» китабчасында сосиалистләрин Симмервалд бирлији мәсәләсинә даир јазырды: «Симмервалдда *јалныз* мә'лумат әлдә етмәк үчүн галмаг лазымдыр» (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 189). Ленин белә һесаб едирди кн, әксәријәти сентрист мөвгеләриндә дуран Симмервалд бирлијиндә галмаг III Интернационалын, Коммунист Интернационалынын јарадылмасы ишини ләнкидир

вә узадырды. РСДФ(б)П VII (Апрел) Үмумрусија конфрансында «Интернасионалда вәзијјәт вә РСДФ(б)П-нин вәзифәләри һаггында» гәрар гәбул едилди; һәмин гәрарда дејилирди ки, болшевикләр партијасы Симмервалд бирлијиндә галараг, орада Симмервалд сол ганадынын тактикасыны мүдафиә едир. Конфранс һаҝелә нәзәрдә тутулан үчүнчү Симмервалд конфрансында иштирак етмәји гәрара алды В. И. Ленин белә бир гәрарла разы дејилди. «Ингилабымызда пролетариатын вәзифәләри» китабчасына 1917-чи ил мајын 28-дә (ијунун 10-да) јаздығы сөзардында Ленин көстәрирди ки, һадисәләрин сонракы кедиши конфрансын бу мәсәләдә бурахдығы сәһви дүзәлдәчәкдир вә партијаиын Мәркәзи Комитәсинин конфрансдан сонра гәбул едилиб мајын 12 (25)-дә «Правда»-да чап олунмуш гәрары «бу сәһвин јарысыны дүзәлтди» (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 198). МК-нын бу гәрарында дејилирди ки, чағырылаи Симмервалд конфраисыиа иүмајәидә көидәрәркән она тапшырылмалыдыр ки, «әкәр конфраис сосиал-шовинистләрлә һәр һаисы бир шәкилдә јахыилашмаға вә ја онларла бирликдә мәсәлә мүзакирә етмәјә тәрәфдар чыхса» дәрһал конфрансы тәрк етсин вә Симмервалд бирлијиндән чыхсын (Әсәрләри, 5-чи иәшри, 32-чи чилд, сәһ. 74). Бу гәрар августуи 16 (29)-да МК-нын ичласында да тәсдиг олунду вә бу ичласда РСДФ(б)П МК-дан Симмервалд конфрансына нүмајәндәләр көстәрилди.

РСДФ(б)П МК-нын саламат галмыш 1917-чи ил протоколларында «Симмервалд мәсәләсинә даир» сәнәдин, сосиалистләрин Симмервалд бирлијиндән дәрһал чыхмаг мәсәләсини Ленинин јенидән галдырдығы бу сәнәдин МК-нын ичласында вә ја пленумунда мүзакирә едилмәсинә даир көстәриш јохдур.

Үчүнчү Симмервалд конфрансы 1917-чи ил сентјабрын 5—12-дә Стокһолмда олду. Бу конфранс һаггында бах: В. И. Ленинин «Интернасионалда партијамызын вәзифәләри (III Симмервалд конфрансы мүнасибәтилә)» мәгаләси (бу чилд, сәһ. 305—307). — *162*.

73 Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Советинә јенидән сечкиләр кечирилмәси илә әлагәдар оларағ 1917-чи ил августун 23-дә (сентјабрын 5-дә) Советин фәһлә бөлмәсинин ичласында Советә мөвчуд сечки системини дәјишдирмәк мәсәләси гојулду, кечмиш системә көрә, фәһләләрдән һәр мин нәфәрә бир нүмајәндә, әскәрләрдән исә һәр һәрби һиссәдән—командадаи, ротадан бир нүмајәндә сечилирди. Нәтичәдә Советдә кәндлиләрә нисбәтән әскәрләр хејли чох нүмајәндәјә малик идиләр. Фәһлә бөлмәси сәс чохлуғу илә Советләрә сечкиләр системинин дәјишдирилмәси вә пропорсионал нүмајәндәлик принсипи әсасында,—јә'ни һәр мин сечичидән бир нүмајәндә сечилмәси принсипи әсасында тәшкил олунмасы һаггында болшевикләрин ирәли сүрдүјү гәтнамәни гәбул етди. Лакин әскәр бөлмәсинин августун 25-дә (сентјабрын 7-дә) кечирилән ичласында бу тәклиф гәбул олунмады. Есерләр өз гәтна-

мәләрини кечирә билдиләр; һәмин гәтнамә көһнә сечкиләр системини сахлајырды. — *164.*

74 *«Һазырқы сијаси вәзијјәт һаггында гәтнамәнин лајиһәси»* партијанын Мәркәзи Комитәсинин сентјабрын 3-дә (16-да) кечирилмәси нәзәрдә тутулмуш плену илә әлагәдар олараг Ленин тәрәфиндән һазырланмышды. Лакин сентјабрын 3-дә (16-да) МК-нын плену дејил, нөвбәти ичласы кечирилди; бу ичласда һазырқы сијаси вәзијјәт мәсәләси мүзакирә олунмады. РСДФ(б)П МК-нын саламат галмыш 1917-чи ил протоколларында Мәркәзи Комитәдә һәмин гәтнамә лајиһәсинин мүзакирә едилмәси һаггында көстәриш јохдур.—*165.*

75 *«Јахынлашан фәлакәт вә онунла нечә мүбаризә етмәли»* әсәри Ленин тәрәфиндән 1917-чи ил сентјабрын 10—14-дә (23—27-дә), кизли фәалијјәт заманы Һелсингфорсда јазылмышды. «Рабочий Путь» гәзетинин 1917-чи ил 14 (1) октјабр тарихли 35-чи №-синдә онун сон икн фәсли: «Дағынтыја гаршы мүбаризә вә мүһарибә» вә «Ингилаби демократија вә ингилабчы пролетариат» фәсилләри дәрч едилмиш, бир нечә күндән сонра исә, октјабрын 19(6)-да гәзетдә хәбәр верилмишди ки, «Н. Ленинин «Јахынлашан фәлакәт вә онунла нечә мүбаризә етмәли» адлы јени китабчасы чыхмышдыр».

Совет һакимијјәти илләриндә «Јахынлашан фәлакәт вә онунла нечә мүбаризә етмәли» китабы ССРИ халгларының бир чох дилләриндә он дәфәләрлә нәшр олунмушдур. Бундан әлавә китаб инкилис, болгар, испан, Чин, алман, полјак, чех, јапон дилләриндә вә диқәр харичи дилләрдә чыхмышдыр. — *173.*

76 *Үмумрусија демократик мүшавирәси* Советләрин меншевик-есер МИК-и тәрәфиндән һакимијјәт мәсәләсини һәлл етмәк үчүн чағырылмышды. Мүшавирә тәшкилатчыларының өз гаршыларына гојдуглары әсл мәгсәд исә, халг күтләләринин диггәтини артмагда олан ингилабдан јајындырмаг иди. Мүшавирә әввәлчә сентјабрын 12 (25)-нә тә'јин олунмушду, сонра тә'хирә салынды вә 1917-чи ил сентјабрын 14—22-дә (сентјабрын 27-дә—октјабрын 5-дә) Петроградда олду. Мүшавирәдә 1500 нәфәрдән чох адам иштирак едирди. Меншевик вә есерләрин лидерләри мүшавирәдә фәһлә вә кәндли күтләләри нүмајәндәләринин сајыны азалтмаг, мүхтәлиф хырда буржуа вә буржуа тәшкилатларындан олан нүмајәндәләрин сајыны исә чохалтмаг, белӛликлә дә өзләри үчүн чохлуғу тә'мин етмәк мәгсәди илә бүтүн тәдбирләри көрдүләр. Белә ки, 300 јер алмыш шәһәр өзүнүидарә органларына чохлу нүмајәндә јери верилмишди, земстволар 200 јер алмышды, меншевик вә есерләрин әлиндә олан кооперативләрә 120 јер верилмишди. Ејни заманда, халгын бөјүк әксәријјәтини тәмсил едән фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринә чәми 230 јер верилмишди.

РСДФ(б)П МК сентјабрын 3 (16)-да кечирилән ичла-

сында мүшавирәдә иштирак етмәк һаггында гәрар гәбул етди вә јерли партија тәшкилатларына тә'мим мәктубу көндәрди, бу мәктубда көстәрилирди ки, «мүшавирә иштиракчыларындан, партијамызын нүмајәндәләриндән мүмкүн олдугча бөјүк вә мөһкәм бир груп јарадылмасы үчүн бүтүн сә'ји сәрф етмәк» лазымдыр («РСДФ(б)П МК катиблијинин јерли партија тәшкилатлары илә јазышмасы (март—октјабр 1917-чи ил)», 1957, сәһ. 35). Болшевикләр меншевик вә есерләри ифша етмәк үчүн мүшавирәдән бир трибуна кими истифадә етмәк мәгсәди илә орада иштирак етдиләр.

Ленин РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинә, Петроград вә Москва комитәләринә јаздығы «Болшевикләр һакимијјәти әлә алмалыдырлар» мәктубунда вә РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинә јаздығы «Марксизм вә үсјан» мәктубунда (бах: бу чилд, сәһ. 271—273, 274—280) Демократик мүшавирә барәсиндә болшевикләрин тактикасыны мүәјјәнләшдирмишди.

Демократик мүшавирә өз тәркибиндән парламентгабағы (Үмумрусија демократик шурасы) дејилән орган ајырды.

Парламентгабағынын елә илк ичласында (сентјабрын 23-дә) јени һөкумәт коалисијасынын јарадылмасы һаггында есер вә меншевикләрин кадетләрлә сазиши бәјәнилди. Јени коалисијалы Мүвәггәти һөкумәтин тәсдиг етдији әсаснамәјә көрә парламентгабағы органа «Русија республикасынын Мүвәггәти шурасы» ады верилди, о, һөкумәт јанында јалныз мәшвәрәтчи бир орган олмалы иди. Онун һеј'әтинә буржуа мүлкәдар тәшкилатлары вә идарәләринин (кадет партијасы вә с.) нүмајәндәләри әлавә едилди. Бу, халг арасында парламент хүјаларыны артырмаг вә сосиалист ингилабынын инкишафыны ләнкитмәк үчүн көстәрилән чәһд иди.

Сентјабрын 21-дә (октјабрын 4-дә) РСДФ(б)П МК мүшавирәни тәрк етмәмәк шәртилә болшевикләри онун рәјасәт һеј'әтиндән кери чағырмаг һаггында гәрар гәбул етди. 8 сәсә гаршы 9 сәслә парламентгабағына дахил олмамаг гәрара алынды. Сәсләр јары бөлүндүјүндән мәсәләнин гәти һәллинин партија мүшавирәсинә верилмәси гәрара алынды ки, бу мүшавирә «Демократик мүшавирәнии дәрһал топлашан фраксијасындан дүзәлдилсин». Сонра МК ичласынын протоколуида јазылмышдыр ки, мүшавирәдә 50 сәсә гаршы 77 сәслә парламентгабағында иштирак етмәк гәрара алынмыш вә бу гәрар МК тәрәфиндән тәсдиг олунмушдур.

Ленин «Сахтакарлыг гәһрәманлары һаггында вә болшевикләрии сәһвләри һаггында», «Публисистии күидәлијиидәи. Партијамызын сәһвләри» вә «Бөһраи јетишмишдир» (бах: бу чилд, сәһ. 281—290, 291—298, 308—319) мәгаләләриндә Демократик мүшавирә барәсиидә болшевикләрин тактикасында јол верилән сәһвләри тәнгид етмишдир; о, болшевикләрии парламентгабағындан чыхмасыны гәти тәләб етмиш вә көстәрмишди ки, бүтүн гүввәләри үсјана һазырлыг үзәриндә чәмләшдирмәк лазымдыр. Партијанын Мәркәзи Комитәси Лениии тәклифини мүзакирә етди вә парламентгабағында иштирак едилмәсини мүдафиә едәи Каменевии, Рыковун вә

башга тәслимчиләрин мүгавиләтини гырараг парламентгабағындан болшевикләрин чыхмасы һаггында гәрар чыхарды. Октјабрын 7 (20)-дә парламентгабағынын ачылышы күнү болшевикләр бојанат е'лан едәрәк орадан чыхдылар. — *181.*

77 *«Свободная Жизнь»* — Мүвәггәти һөкумәт тәрәфиндән бағланмыш «Новая Жизнь» гәзетинин әвәзинә 1917-чи ил сентјабрын 2 (15)-дән 8 (21)-дәк Петроградда чыхмыш күндәлик гәзет (бах: 5-чи гејд). — *209.*

78 Петроград Совети јарадылдығы күндән е'тибарән илк дәфә 1917-чи ил августун 31-дә (сентјабрын 13-дә) өзүнүн үмуми ичласында болшевикләр фракнсјасынын ирәли сүрдүју гәтнамәни 115 сәсә гаршы 279 сәс чохлуғу илә гәбул етди, 50 нәфәр битәрәф галды; һәмин гәтнамәдә буржуазија илә сазишчилик сијасәти гәтијјәтлә рәдд едилирди. Гәтнамә бүтүн һакимијјәтин Советләрин әлинә кечмәснә чағырыр вә өлкәдә иигилаби дәјишикликләрин програмыны нәзәрдә тутурду. Бир нечә күндән сонра болшевик партијасы даһа бир бөјүк гәләбә газанды. Сентјабрын 5 (18)-дә Москва фәһлә вә әскәр депутатлары Совети болшевикләрии ирәли сүрдүју буна бәнзәр бир гәтнамәни дә 355 сәс чохлуғу илә гәбул етди.—*225.*

79 *Фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин I Үмумрусија гурултајы* 1917-чи ил ијунун 3—24-дә (ијунун 16-да ијулун 7-дә) Петроградда кечирилмишдир. Гурултајда 1090 нүмајәндә иштирак едирди. О заман Советләрдә азлыг тәшкил едән болшевикләрин 105 нүмајәндәси вар иди. Нүмајәндәләрин бөјүк әксәријјәти меншевик-есер блокуна вә онлара тәрәфдар олан хырда груплара мәнсуб иди. Гурултајын күндәлијиндә 12 мәсәлә варды: ингилаби демократија вә дөвләт һакимијјәти, мүһарибәјә мүнасибәт, Мүәссисләр мәчлисинә һазырлыг, милли мәсәлә, торпаг мәсәләси вә с.

В. И. Ленин гурултајда ијунун 4 (17)-дә Мүвәггәти һөкумәтә мүнасибәт һаггында вә ијунун 9-да (22-дә) мүһарибә һаггында нитг сөјләди (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 32-чи чилд, сәһ. 291—307, 308—324). Болшевикләр Мүвәггәти һөкумәтин империалист сијасәтини, меншевик вә есерләрин сазишчилик тактикасыны ифша етмәк үчүн гурултајын трибунасындан кениш истифадә едир, һакимијјәтин бүтүнлүклә Советләрин әлинә кечмәсини тәләб едирдиләр. Бүтүн әсас мәсәләләрә даир онлар өз гәтнамәләрини ирәли сүрүр вә мүдафиә едирдиләр. Болшевикләр өз чыхышларында тәкчә нүмајәндәләрә дејил, һәм дә кениш халг күтләләринә—фәһләләрә, кәндлиләрә, әскәрләрә мүраҹиәт едирдиләр.

Гәбул едилмиш гәтнамәләрдә гурултајын есер-меншевик әксәријјәти Мүвәггәти һөкуməти мүдафиә етмәк мөвгеји тутду, онун чәбһәдә һүчум һазырламасыны бәјәнди вә һакимијјәтин Советләрин әлинә кечмәсинин әлејһинә чыхды. Гурултај II Советләр гурултајынадәк мөвчуд олан Мәркәзи Иҹраијјә Комитәсини (МИК) сечди, онун тәркибинә дахил

оланларын бөјүк әксәријјәти есер вә меншевикләрдән ибарәт иди.

В. И. Ленин гурултајын әһәмијјәтини гијмәтләндирәрәк јазырды ки, гурултај есер вә меншевик башчыларынын ингилабдан кери чәкилмәсини «олдугча ајдын» көстәрди (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 32-чи чилд, сәһ. 346) — *228.*

80 *«Русское Слово»* — күндәлик гәзет; 1895-чи илдән Москвада чыхырды (биринчи сынаг нөмрәси 1894-чү илдә бурахылмышды); И. Д. Сытин тәрәфиндән нәшр едилирди. Рәсмән битәрәф сајылан гәзет мө'тәдил либерал мөвгеләриндән рус буржуазијасынын мәнафејини мүдафиә едирди. 1917-чи илдә гәзет буржуа Мүвәггәти һөкүмәтини бүтөвлүклә мүдафиә едир, В. И. Ленини вә болшевикләр партијасыны көзүмчыхдыја салырды.

Бөһтанчы антисовет хәбәрләр дәрч етдијинә көрә гәзет 1917-чи илин нојабрында бағланды. Гәзет 1918-чи илин јанварындан бир мүддәт «Новое Слово» вә «Наше Слово» адлары илә чыхды. 1918-чи илин ијулунда тамам бағланды. — *238.*

81 Ленинин *«Болшевикләр һакимијјәти әлә алмалыдырлар»* вә *«Марксизм вә үсјан»* мәктублары 1917-чи ил сентјабрын 15 (28)-дә МК-нын ичласында мүзакирә едилди. Мәркәзи Комитә јахын вахтларда МК-нын тактика мәсәләләринин мүзакирәсинә һәср олунан јығынчағыны кечирмәк һаггында гәрар гәбул етди. Ленинин мәктубларынын јалныз бир нүсхәсини сахламаг мәсәләси сәсә гојулду. Бу тәклифин ләһинә 6 нәфәр, әлејһинә 4 нәфәр сәс верди, 6 нәфәр битәрәф галды. Партијанын сосиалист ингилабы хәттинин әлејһдары олан Каменев МК ичласында В. И. Ленинин силаһлы үсјанын тәшкил едилмәси һаггында тәклифинә гаршы јөнәлдилмиш гәтнамә лајиһәси ирәли сүрдү. Мәркәзи Комитә Каменевин гәтнамәсини рәдд етди (бах: «РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинин протоколлары. Август 1917—феврал 1918», 1958, сәһ. 55). — *271.*

82 Бах: «Алманијада ингилаб вә әксингилаб» (К. Маркс вә Ф. Енкелс. Үччилдлик сечилмиш әсәрләри, 1-чи чилд, сәһ. 412).

«Алманијада ингилаб вә әксингилаб» әсәри Ф. Енкелс тәрәфиндән јазылмыш вә 1851—1852-чи илләрдә «New-York Daily Tribune» гәзетиндә бир сыра мәгаләләр шәклиндә Марксын имзасы илә дәрч олунмушду; бу әсәри әввәлчә Маркс өзү јазмаға һазырлашмышды, лакин игтисади тәдгигатларла мәшғул олдуғундан мәгаләләр үзәриндә иши Енкелсә вермишди. Енкелс бу әсәри јазаркән даим Марксла мәсләһәтләшир, һабелә мәгаләләри чапа көндәрмәздән әввәл она көстәрирди. Јалныз сонралар Марксла Енкелс арасында јазышманын чап олунмасы илә әлагәдар мә'лум олмушдур ки, әсәр Енкелс тәрәфиндән јазылмышдыр. — *273.*

83 *Александринка* — Петроградда Демократик мүшавирәнин иҹлас кечирдији Александр театры.

Петропавловка — Неванын о тајында, Гыш сарајы илә үзбәүз олан Петропавлов галасы. Чаризм дөврүндә орада сијаси мәһбуслар сахланырды. Петропавлов галасынын чох бөјүк чәббәханасы варды вә Петроградын мүһүм стратежи мәнтәгәси иди. Инди ингилаб тарихи музејидир. — *280.*

84 *«Сахтакарлыг гәһрәманлары һаггында вә болшевикләрин сәһвләри һаггында»* мәгалә илк дәфә «Рабочий Путь» гәзетинин 1917-чи ил 7 октјабр (24 сентјабр) тарихли 19-чу №-синдә «Сахтакарлыг гәһрәманлары һаггында» сәрлөвһәси илә ихтисар едилмиш шәкилдә дәрч олунмушду. Ленин тәрәфиндән Демократик мүшавирә барәсиндә болшевикләрин сәһвләри, һабелә Зиновјев вә Каменевин сәһвләри тәнгид едилән һиссә гәзетдә дәрч олунмамышды. Ашағыдакы мәтн чыхарылмышды: 1) «Ингилабчы әскәр...» сөзләриндән «Бурада мән болшевикләрин сәһвләринә кечирәм» сөзләринәдәк (бу чилд, сәһ. 286); 2) «Болшевикләр «рабитә хидмәти» үчүн...» сөзләриндән «јол вермәмәли идиләр» сөзләринәдәк (сәһ. 287); 3) «чүнки бу мүшавирә ачыгчаја јалныз...» сөзләриндән «Либераллар тәрәфиндән мүхтәлиф нүмајәндә...» сөзләринәдәк (сәһ. 287—289); 4) «Нәјә көрә ејни пролетар нүмајәндә һеј'әтләри...» сөзләриндән мәгаләнин сонунадәк. Чох күман ки, Ленин һәр шејдән әввәл бу факты нәзәрдә тутараг, «Бөһран јетишмишдир» мәгаләсинин Мәркәзи Комитә, Петербург Комитәси, Москва Комитәси вә Советләрин үзвләринә пајланмаг үчүн нәзәрдә тутулан VI фәслиндә гәзәблә јазырды ки, Мәркәзи Орган онун мәгаләләриндән «болшевикләрин... биабырчы сәһвләри һаггында» көстәришләри позур (јенә орада, сәһ. 318—319).

В. И. Ленинин Әсәрләринин биринчи, икинчи вә үчүнчү нәшрләриндә мәгалә «Рабочий Путь» гәзетиндән чап олунмушду. В. И. Ленинин Әсәрләринин дөрдүнчү нәшринин 26-чы чилдиндә мәгалә илк дәфә бүтүнлүклә, әлјазмасы әсасында дәрч олунмушдур. — *281.*

85 *«Либерданлар»*—Москва болшевик «Социал-Демократ» гәзетиндә (1917-чи ил 25 август (7 сентјабр) тарихли 141-чи №-синдә) Д. Беднынын «Либердан» адлы фељетону дәрч олунандан сонра меншевик лидерләринә—Либерә, Дана вә онларын тәрәфдарларына кинајә илә верилмиш ләгәб. — *281.*

86 *«Рабочий Путь»* — Болшевик партијасынын Мәркәзи Органы, күндәлик гәзет; Мүвәггәти Һөкумәт тәрәфиндән бағланмыш «Правда» гәзетинин әвәзинә 1917-чи ил сентјабрын 3-дән (16-дан) октјабрын 26-дәк (нојабрын 8-дәк) чыхмышдыр. Октјабрын 27-дән (нојабрын 9-дан) «Правда» гәзети өз ады илә чыхмаға башлады. — *288.*

87 *«Социал-Демократ»* — күндәлик гәзет, РСДФ(б)П Москва вилајәт бүросунун, Москва комитәсинин, сонралар һәмчинин Москва маһал комитәсинин органы; 1917-чи илин мартындан 1918-чи илин мартынадәк нәшр едилмишдир. Гәзетин редаксијасына мүхтәлиф вахтларда М. С. Олмински, И. И. Скворцов-Степанов, А. А. Солтс, Ј. М. Јарославски вә башгалары дахил идиләр.

«Социал-Демократ»да В. И. Ленинин бир сыра мәгаләләри вә сәнәдләри чап едилмишдир: «Узагдан мәктублар (1-чи мәктуб)», «Һазыркы ингилабда пролетариатын вәзифәләри һаггында», фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин I Үмумрусија гурултајында сөјләнмиш «Мүвәггәти һөкумәтә мүнасибәт һаггында нитг 4 (17) ијун», «Бөһран јетишмишдир» мәгаләси вә с. (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 11—24, 122—127, 32-чи чилд, сәһ. 263—307, бу чилд, сәһ. 308—319). 1918-чи илин мартында Совет һөкумәтинин вә партија МК-сынын Москваја көчмәси илә әлагәдар олараг «Социал-Демократ» гәзети «Правда» гәзети илә бирләшди.— *288.*

88 *Ино истеһкамы*— Финландија илә сәрһәддә олан вә Кронштадт илә бирликдә Петрограда кедән јоллары горујан истеһкам. — *300.*

89 Финландија сејминин депутаты К. Вијк нәзәрдә тутулур; В. И. Ленин Һелсингфорса кедәркән бир күн онун Малм стансијасындакы бағында галмышдыр. — *303.*

90 1917-чи илдә РСДФП Москва сәнаје рајонунун Вилајәт бүросу тәрәфиндән нәшр едилмиш «Партија програмынын нәзәрдән кечирилмәсинә даир материаллар» мәчмуәсиндә В. Милјутинин, В. Соколниковун, А. Ломовун вә В. Смирновун мәгаләләри вар иди. Мәчмуәнин мүгәддимәсиндә көстәрилдији кими, материаллар чағырылмасы нәзәрдә тутулан партија гурултајы илә әлагәдар дәрч олунмушду; һәмин гурултајда програмын нәзәрдән кечирилмәси мәсәләси мүзакирә олунмалы иди. В. И. Ленин «Партија програмынын нәзәрдән кечирилмәсинә даир» (бах: бу чилд, сәһ. 393—427) мәгаләсиндә В. Соколниковун вә В. Смирновун мәчмуәдә дәрч едилмиш мәгаләләрини мүфәссәл тәһлил вә тәнгид етмишдир. — *304.*

91 *III Симмервалд конфрансы* 1917-чи ил сентјабрын 5—12-дә Стокһолмда олмушдур. Мүхтәлиф партијалардан олан, «...өз сијасәтләринин *башлыча* истигамәтиндә һөкмән бир-бириндән узаглашан адамлар»ын топлашдыгы конфрансын «алабәзәк» тәркибинин характеристикасыны Ленин дәрч олунан мәгаләдә вермишди. Конфрансда РСДФ(б)П МК-дан В. В. Воровски вә Н. А. Семашко нүмајәндә иди.

Конфрансын күндәлији ашағыдакы мәсәләләрдәи ибарәт иди: 1) Интернасионал сосиалист комиссијасынын мә'рузәси, 2) Гримм әһвалаты, 3) Стокһолм сүлһ конфрансына мүна-

сибәт вә 4) Мүхтәлиф өлкәләрдә сүлһ уғрунда мүбаризә вә Симмервалд һәрәкаты.

Конфранс алман империализмиғ хејринә сепарат сүлһ үчүн зәмин һазырлајан Исвечрә назири Гофманын елчиси Русијада ифша едилмиш «Р. Гриммин иши»нә бахды. Буна гәдәр Гримм Интернасионал сосиалист комиссијасынын сәдри вәзифәсиндән азад едилмишди; конфранс Гриммин һәрәкәтини јолверилмәз һесаб едәрәк онун ИСК-дән харич едилмәсини бәјәнди. Ленин белә бир гәрары гәнаәтбәхш һесаб етмирди.

II Интернасионал сосиалистләринин Стокһолм сүлһ конфрансына мүнасибәт мәсәләси әтрафында дискуссија заманы нүмајәндәләрин бир гисми конфрансда иштирак етмәјә тәрәфдар олдуғуну билдирди, рус меншевикләри исә императив мандат алыб Симмервалд конфрансында јалныз бу шәртлә галмаға разылыг вердиләр ки, конфранс бүтүнлүклә Стокһолм конфрансында иштирак етсин.

Конфрансда В. Воровски РСДФП(б)П МК вә МКХБ вә Полша сосиал-демократијасы адындан чыхыш едәрәк меншевикләрә вә онларын һәмфикирләринә гаршы кәскин ифша едичи нитг сөјләди. О, Русијада ишин вәзијјәти һаггында гәтнамә гәбул едилмәсини тәләб етди. Лакин конфрансын сентрист чохлуғу Русијада ишләрин вәзијјәтинә даир аз мә'луматы олдуғуну бәһанә кәтирәрәк белә бир гәтнамә гәбул етмәкдән бојун гачырды.

Конфранс бурахдығы манифестдә бүтүн өлкәләрин фәһләләрини вә фәһлә гадынларыны мүһарибә әлејһинә үмумн бејнәлхалг тә'тил тәшкил етмәјә чағырды. Манифестдә империалист мүһарибәсини вәтәндаш мүһарибәсинә чевирмәк һаггында вә мүһарибә едән һәр бир өлкәдә «өз» һөкүмәтинин мәғлубијјәти һаггында ингилабчы сосиал-демократијанын шүарлары әкс етдирилмәди. III Симмервалд конфрансы Симмервалд бирлијинин тамамилә ифлас етмәси һаггында, онунла әлагәни дәрһал кәсмәјин зәрурилији һаггында вә III Интернасионал, Коммунист Интернасионалы јарадылмасы һаггында Ленин тәрәфиндән чыхарылан нәтичәни тамамилә тәсдиг етди. Үчүнчү Симмервалд конфрансы бу бирлијин сонунчу конфрансы олду.

Мәгаләдә Ленин конфрансын, меншевик гәзети «Искра» тәрәфиндән сәһв верилмиш тарихини көстәрир. — *305.*

92 *«Искра»* — бејнәлмиләлчи меншевикләрин гәзети; 1917-чи илсентјабрын 26-дан (октјабрын 9-дан) декабрын 4 (17)-дәк Петроградда чыхмышдыр.

Бејнәлмиләлчи меншевикләр — меншевик партијасынын үзвләри чох аз олан ганады, биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә гејри-ардычыл бејнәлмиләлчилик мөвгеләриндә дурурду. Ән танынмыш нүмајәндәләри Л. Мартов, Ј. Ларин, А. Мартынов вә башгалары иди. 1917-чи илин апрел—ијунунда бејнәлмиләлчи меншевикләр ајлыг «Интернационал» журналыны нәшр едирдиләр.

Бејнәлмиләлчи меншевикләр сентрист мөвгеји тутурдулар: Сосиал-шовинистләри тәнгид едир вә ејни заманда онларла тәшкилат әлагәсини кәсмәкдән горхур, мүһарибә, сүлһ вә ингилаб мәсәләләринә даир болшевик партијасының јеритдији Ленин тактикасыны әсас мүддәаларына гаршы чыхырдылар.

Болшевикләр сосиал-шовинистләрә гаршы әлбир фәалијјәт үчүн бејнәлмиләлчиләрин гүввәләрини бирләшдирмәјә бир нечә дәфә тәшәббүс көстәрдиләр. 1915-чи илин февралында В. И. Ленин «Наше Слово» гәзетинин редаксијасына мәктубунда бејнәлмиләлчиләрин гүввәләрини топламаг вә сосиал-шовинистләрлә әлагәни кәсмәк һаггында бәјаннамәнин лајиһәсини тәклиф етмишди (бах: Әсәрләри, 4-чү нәшри, 21-чи чилд, сәһ. 118—121). Лакин бејнәлмиләлчи меншевикләр сосиал-шовинистләрлә әлагәни гәти сурәтдә кәсмәјә разы олмадылар. Бејнәлмиләлчиләрин бирләшмәси мәсәләси РСДФ(б)П Петроград үмумшәһәр вә VII (Апрел) Үмумрусија конфрансларында, һабелә партијанын VI гурултајында гојулду. Сосиал-шовинистләрлә бирлик һаггында оппортунист шүарын әксинә олараг, VI гурултај «ишдә империалист меншевикләрлә әлагәни кәсмиш олан бүтүн бејнәлмиләлчиләрин бирлији кими синфи, ингилаби шүар» ирәли сүрәрәк, сосиал-демократијанын бүтүн ингилабчы үнсүрләрини «мүдафиәчиләрлә тәшкилат әлагәсини кәсиб РСДФП әтрафында бирләшмәјә» чағырды («Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларының гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 429). Бејнәлмиләлчи меншевикләрин бир сыра јол верилә билмәјәчәк шәртләр ирәли сүрән лидерләри Мартов вә Астровун тәсири үзүндән бирләшмә баш тутмады.

Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабының гәләбәсиндән сонра бејнәлмиләлчи меншевикләрин бир гисми Совет һакимијјәтинин ачыг дүшмәнләри чәбһәсинә кечди вә харичә мүһаҹирәт етди. Диҝәр гисми Совет һакимијјәтини гәбул едиб совет идарәләриндә ишләмәјә башлады. Бу групун ајры-ајры нүмајәндәләри болшевикләр партијасына дахил олдулар.—*305.*

93 «*Politiken*» («Сијасәт»)—1917-чи илдә Исвеч сол сосиал-демократ партијасыны јаратмыш олан Исвеч сол сосиал-демократларының гәзети; 1916-чы ил апрелин 27-дән Стокһолмда нәшр едилирди. 1917-чи илин нојабрындан е'тибарән «Polkets Dagblad Politiken» («Күндәлик Халг Сијаси Гәзети») ады илә чыхырды. Алманијанын, Русијанын, Франсанын вә башга өлкәләрин сол симмервалдчылары гәзетдә әмәкдашлыг едирдиләр. 1921-чи илдә Сол сосиал-демократ партијасы Коминтернә дахил олдугдан вә Коммунист партијасы адландырылдыгдан сонра гәзет бу партијанын органы олду. 1929-чу илин октјабрында Коммунист партијасы парчаландыгдан сонра онун сағ ганадының әлинә кечди. Гәзетин нәшри 1945-чи илин мајында дајандырылмышдыр.

«Ÿyômies» («Фәһлә») — Финландија Сосиал-демократ партијасының гәзети, 1895-чи илин мартындан 1918-чи илә дәк Һелсингфорсда чыхмышдыр. — *305.*

94 *«Бејнәлмиләлчи»* («The Internationalist») — һәфтәлик гәзет, сосиалистләрин сол ганадының органы; 1917-чи илин әввәлләриндә Америкаһын сосиалист тәблиғаты чәмиjjәти тәрәфиндән Бостоида нәшр олунурду. Гәзетин редаксијасына АБШ-ын вә дикәр өлкәләрин бејнәлмиләлчиләри; Ч. Д. Уилјамс, Г. А. Гиббс, М. С. Зартарјан, Фр. Розин, С. Ј. Руткерс, А. С. Едвардс дахил идиләр. — *306.*

95 *«Бөһран јетишмишдир»* мәгаләси Ленин тәрәфиндән Выборгда јазылмышды. Мәгалә алты фәсилдән ибарәт иди, һәм дә сонунчу, алтынчы фәсил чап олунмаг үчүн дејил, *«МК, Петербург Комитәси, Москва Комитәси вә Советләрин* үзвләринә *пајланмаг* үчүн» нәзәрдә тутулмушду. Бу мәгаләнин анчаг сон ики фәслинин—V вә VI фәсилләринин әлјазмасы галмышдыр. Мәгаләнин илк дәфә дәрч олундуғу «Рабочий Путь» гәзетинин 1917-чи ил 20 (7) октјабр тарихли 30-чу №-синдә мәгаләнин беш дејил, дөрд фәсли чап олунмушду. Чап олунаркән фәсилләрдән бири атылмышды. Гәзетин мәтни илә бешинчи фәслин әлјазмасы тутушдуруларкән ајдын олмушдур ки, мәгаләнин бешинчи фәсли дөрдүнчү фәсил кими чап олунуб.

«Бөһран јетишмишдир» мәгаләси вахташыры болшевик мәтбуатында кениш нәшр олунмушду. Мәгалә «Социал-Демократ» (Москва), «Пролетарское Дело» (Кронштадт), «Буревестник» (Минск), «Пролетарская Правда» (Тула), «Вперед» (Уфа), «Бакинский рабочий», «Уральский Рабочий», «Красноярский Рабочий» вә с. гәзетләрдә јенидән чап олунмушду.—*308.*

96 В. И. Ленин Алманија донанмасы матросларының 1917-чи илин августунда баш вермиш ингилаби чыхышларыны нәзәрдә тутур. Чыхышлара 1917-чи ил ијулун ахырларында 4 мин адамы бирләшдирән ингилабчы матрос тәшкилаты рәһбәрлик едирди. Тәшкилата «Бөјүк Фридрих кәмисинин матрослары Макс Рејхпич вә Албин Кебис башчылыг едирдиләр. Тәшкилат демократик сүлһ уғрунда мүбаризә апармағы вә үсјанһазырламағы гәрара алмышды. Августун әввәлләриндә донанмада ачыг чыхышлар башланды. Вилһелмсһафендә олан «Принсрекент Луитполд» линкорнын матрослары әввәлләр тә'тилдә иштирак етдикләринә көрә һәбсә алынмыш өз јолдашларынын азад олунмасы уғрунда мүбаризә үчүн ичазәсиз саһилә чыхдылар; августун 16-да «Вестфалија» кәмисиндә очагчылар ишдән имтина етдиләр. Ејни заманда дәниздә олан «Һүрнберг» крејсеринин һеј'әти дә үсјана галхды. Матрослар арасындакы һәрәкат Вилһелмсһафендәки бир нечә ескадра кәмиләринә дә јајылды. Алманија донанмасында ингилаби чыхышлар амансызчасына јатырылды. Һәрәкатын рәһбәрләри

Реjхпич вә Кебис күлләләндиләр, галан матрослар—һәрәкатын фәал иштиракчылары узун мүддәтә каторга ишләринә мәһкум едилдиләр. — *311.*

97 Петроград Советинин 1917-чи ил сентjабрын 21-дә (октjабрын 4-дә) кечирилмиш ичласында чәбһәдән кәлмиш забит Дубасовун чыхышы нәзәрдә тутулур. Дубасов өз чыхышында билдирмишди: «Сиз бурада нә дејирсиниз дејин, — әскәрләр даһа вурушмаjачаглар».—*314.*

98 *«Русские Ведомости»*—гәзет, 1863-чү илдән Москвада чыхырды, мө'тәдил либерал зиjалыларын бахышларыны ифадә едирди. 1905-чи илдән с'тибарән гәзет, кадетләр партиjасы сағ ганадынын органы иди. Ленин көстәрирди ки, «Русские Ведомости» *«сағ* кадетизми халғчылыг гарышығы илә» өзүнәмәхсус бир шәкилдә бирләшдирирди (Әсәрләри, 5-чи нәшрн, 23-чү чилд, сәһ. 212). 1918-чи илдә дикәр әксингилаби гәзетләрлә бирликдә «Русские Ведомости» дә бағланды. — *315.*

99 Ленин әмәк һаггынын артырылмасыны тәләб едән дәмир jол фәһлә вә гуллугчуларынын үмумрусиjа тә'тилини нәзәрдә тутур. Өлкәнин бүтүн дәмир jол шәбәкәси үзрә тә'тил 1917-чи ил сентjабрын 23-дән 24-нә (октjабрын 6-дан 7-нә) кечән кечә башланды. Мүвәггәти һөкумәт һәjәчан галдырды. Бурjуа мәтбуаты тә'тил едән дәмирjолчулары тә'гиб етмәjә башлады.

Дәмир jол тә'тили һаггында мәсәлә сентjабрын 24-дә (октjабрын 7-дә) РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинин ичласында мүзакирә олунду. РСДФ(б)П МК «Рабочий Путь» гәзетиндә чап едилмиш «Дәмирjолчулара көмәjә» адлы чағырышында Мүвәггәти һөкумәтин әксингилаби сиjасәтини ифша едәрәк бүтүн пролетариаты, дәмирjолчулары там рәғбәт һисси илә аһатә етмәjә, онлары әксингилабын тә'гибләриндән вә фитнәкар һүчумларындан горумаға, дәмир jол тә'тилинин тәкләнмәсинә вә jатырылмасына jол вермәмәк үчүн бүтүн тәдбирләри көрмәjә чағырырды. Мүвәггәти һөкумәт дәмирjолчуларын тәләбләринин бир гисмини jеринә jетирдикдән сонра 1917-чи ил сентjабрын 27-нә (октjабрын 10-на) кечән кечә тә'тил гуртарды.—*315.*

100 Каменев, Зиновjев, Тротски вә онларын тәрәфдарларынын мөвгеjиндән бәһс едилир. Каменев вә Зиновjев Русиjа фәһлә синфинин күjа сосиалист ингилабыны һәjата кечирмәк игтидарында олмадығыны сүбут етмәjә чалышараг силаһлы үсjан һазырламаға даир Ленин планы әлеjһинә чыхырдылар. Онлар бурjуа республикасыны мүдафиә едән меншевикләрин мөвгеjинә jуварланырдылар. Тротски үсjаны II Үмумрусиjа Советләр гурултаjынын чағырылмасынадәк тә'хирә салмаг үзәриндә тә'кид едирди ки, бу да ишдә үсjаны позмаг демәк иди, чүнки гурултаj чағырылан күнәдәк Мүвәггәти һөкумәт чыхы-

шы дармадағын етмәк үчүн гүввәләрини чәмләшдирмәк имкан әлдә едирди.—*317.*

101 «*Болшевикләр дөвләт һакимиjjәтини әлдә сахлаjа биләрләрми?*» мәгаләси Ленин тәрәфиндән 1917-чи ил сентjабрын сонунда — октjабрын 1(14)-дә Выборгда jазылмышды. О илк дәфә 1917-чи илин октjабрында «Просвещение» журналынын 1—2-чи №-синдә дәрч олунмушду.

«*Просвещение*» — болшевикләрин аjлыг легал нәшри журналы; 1911-чи илин декабрындан 1914-чү илин ијунунадәк Петербургда нәшр едилмишдир. Журналын тиражы 5 мин нүсхәjә чатырды.

Журнал В. И. Ленинин тәшәббүсү илә jарадылмышды. Журналда В. В. Воровски, А. И. Улjанова-Jелизарова, Н. К. Крупскаjа, М С. Олмински, И. В. Сталин, М. А. Савелjев иштирак едирдиләр. Ленин «Просвещение» журналынын әдәби шө'бәсинә рәһбәрлиjә А. М. Горкини чәлб етмишди. Ленин Парисдән, сонралар Краковдан вә Пороминдән «Просвещение»jә рәһбәрлик едир, мәгаләләри редактә едир, редаксиjанын коллекиja үзвләри илә мүнтәзәм jазышырды.

Журнал оппортунистләри—тәсвиjәчиләри, отзовистләри, тротскичиләри, һабелә буржуа милләтчиләрини ифша едир, jени инкилаби jүксәлиш шәраитиндә фәһлә синфинин мүбаризәсини ишыгландырыр, IV Дөвләт думасына сечки кампаниjасында болшевик шүарларыны тәблиғ едирди; II Интернасионал партиjаларында тәфтишчилиjин вә сентризмин әлеjһинә чыхырды. Журнал Русиjанын габагчыл фәһләләринин марксист, беjнәлмиләлчи тәрбиjәсиндә бөjүк рол ојнады.

Биринчи дүнjа мүһарибәси әрәфәсиндә, 1914-чү илин иjунунда «Просвещение» журналы чар һөкүмәти тәрәфиндән бағланды. 1917-чи илин пајызында журналын нәшри jенидән давам етдирилди, лакин чәми бир (гоша) нөмрәси чыхды. Бу нөмрәдә В. И. Ленинин «Болшевикләр дөвләт һакимиjjәтини әлдә сахлаjа биләрләрми?» мәгаләсиндән савајы, онуи «Партиja програмыныи нәзәрдән кечирилмәсинә даир» мәгаләси, һабелә В. Милjутинин «РСДФП 6-чы гурултајынын jекунларына даир»; Ф. Мерингин «Маркс мүһачирәтдә»; А. Ломовун «Мүһарибә вә Алманиjада халг тәсәррүфаты» мәгаләләри вә саир дәрч олунмушду.—*323.*

102 В. И. Ленинин хатырлатдығы факт 1917-чи ил иjунун 4(17)-дә, фәһлә вә әскәр депутатлары Совети I Үмумрусиjа гурултајынын ичласында баш вермишдир. Мүвәггәти һөкүмәтин назири, меншевик Серетели өз нитгиндә Русиjада һакимиjjәти бүтүнлүклә өз үзәринә көтүрмәjә разылашачаг сиjаси бир партиjанын куjа олмадығыны иддиа етдикдә В. И. Ленин jердән болшевикләр партиjасынын адындан «Белә бир партиja вардыр!» демиш, гурултајын трибунасындан исә билдирмишди ки, болшевикләр партиjасы һәр дәгигә «һаки-

мијјәти бүтүнлүклә көтүрмәјә һазырдыр» (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 32-чи чилд, сәһ. 297). — *326.*

103 *«Знамя Труда»*—күндәлик гәзет, есерләр партијасы Петроград комитәсинин органы; 1917-чи ил августун 23-дән (сентјабрын 5-дән) чыхмаға башламышды. 59-чу №-дән, 1917-чи ил нојабрын 1(14)-дән е'тибарән есерләр партијасы Петроград комитәсинин вә II Үмумрусија Советләр гурултајы МИК-дә сол есерләр фраксијасынын органы кими нәшр олунурду. 1917-чи ил декабрын 28-дән (1918-чи ил јанварын 10-дан), 105-чи №-дән е'тибарән гәзет сол есерләр партијасынын мәркәзи органы олду. 1918-чи илин ијулунда сол есер гијамы заманы бағланмышдыр. — *335.*

104 Бах: К. Маркс вә Ф. Енкелс. Сечилмиш мәктублар, 1955, сәһ. 277. — *359.*

105 Бах: Ф. Енкелсин Ф.-А. Зорге јә 1888-чи ил 22 феврал тарихли мәктубу (К. Маркс вә Ф. Енкелс. Әсәрләри, XXVIII чилд, 1940, сәһ. 17).—*368.*

106 Бах: К. Маркс вә Ф. Енкелс. Үч-чилдлик сечилмиш әсәрләри, 1-чи чилд, сәһ. 412.—*376.*

107 В. И. Ленин мәтндә көстәрилмиш тарихләри кәтирәркән ашағыдакылары нәзәрдә тутурду: 28 феврал (13 март)—Феврал буржуа-демократик инкилабы күнүнү; 30 сентјабр (13 октјабр)—Мүвәггәти һөкумәт тәрәфиндән Мүәссисләр мәчлисини чағырмағын әввәлчә нәзәрдә тутулмуш тарихини; Мүәссисләр мәчлисинин чағырылмасы 1917-чи ил нојабрын 28-нә (декабрын 11-нә) тә'јин олунмушду. — *379.*

108 В. И. Ленин Н. Сухановун «Новая Жизнь» гәзетиндә дәрч олунмуш «Илдырым јенә чахды» мәгаләсиндән онун сөзләрини кәтирир.

1917-чи илин август ајындан е'тибарән Смолны институтунун бинасында Үмумрусија Мәркәзи Ичраијјә Комитәсинин вә Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин болшевик фраксијалары јерләширди. Октјабрда һәрби-инкилаб комитәси дә орада олурду. — *380.*

109 В. И. Ленинин чап едилән бу мәктубу 1917-чи ил октјабрын 5(18)-дә РСДФ(б)П Петербург комитәсинин М. И. Калининин сәдрлији илә кечирилән ичласында мүзакирә едилмишди. Ичласда В. Володарски вә М. Лашевич Ленинин силаһлы үсјан һаггында көстәриши әлејһинә чыхдылар. Лашевич өз чыхышында дејирди ки, һадисәләри сүр'әтләндирмәк лазым дејил, Советләр гурултајыны көзләмәк лазымдыр. М. И. Калинин, И. А. Рахја, М. Ј. Латсис вә башгалары өз чыхышларында онлары кәскин сурәтдә дәф етдиләр: Ичласда иштирак

едәнләрин әксәријјәти Ленинин мәктубунда сиалаһлы үсјан һаггында шәрһ едилән көстәришләрн мүдафиә етди.

Москвада мәктуб рәһбәр партија ишчиләринин РСДФ(б)П Москва Комитәсиндә кечирилән јығынчағында мүзакирә олунду. Октјабрын 7(20)-дә Москва Комитәси гәтиамә гәбул етди вә һәмин гәтнамәдә һакнмијјәт уғрунда дәрһал мүбаризәјә башламаг вәзифәсини ирәли сүрдү. Октјабрын 10-да (23-дә) болшевикләрин Москва үмумшәһәр конфрансы гәтнамә гәбул едәрәк билдирди ки, јалныз Керенски һөкүмәтинин деврилмәси вә онун фәһлә вә кәндли һөкүмәти илә әвәз олунмасы ашағыдакы иигилаби тәдбирләри: торпағы кәндлиләрә вермәк, халглара әдаләтли сүлһ тәклиф етмәк, дағынтыја гаршы гәти мүбаризә апармаг тәдбирләрини һәјата кечирмәјә имкан верәр. Конфраис Москва комитәсиниә «иигилаби түввәләри дөјүшә һазыр вәзијјәтә салмаг үчүн» тәдбирләр көрмәји тапшырды.

«МК-ја, Москва Комитәсинә, Петербург Комитәсинә, Питер вә Москва Советләринин болшевик үзвләринә мәктуб». В. И. Ленинин Әсәрләри күллијјатынын биринчи нәшриндә «РСДФ(б)П Петербург Комитәсинә вә Москва Комитәсинә мәктуб» сәрләвһәси илә дәрч олунмушду (бах: XIV чилд, II һиссә, сәһ. 266—267). В. И. Ленинии Әсәрләринин бүтүн сонракы нәшрләриндә, бу чилддә олдуғу кими, сәнәдин сәрләвһәси мәнбәјә — МЛИ-ин Мәркәзи Партија Архивиндә сахланмыш макинада јазылмыш сурәтинә мүвафиг олараг верилмишдир.—*381.*

110 *«Октјабрын 8-дә Петербург тәшкилатынын конфрансында мә'рузә үчүн, һабелә гәтнамә үчүн вә партија гурултајына сечиләнләрә тапшырыг үчүн тезисләр»* илк дәфә олараг «Мүәссисләр мәчлисинә намизәдләрин сијаһысы һаггында» адлы сон бөлмә вә онун гејдләри илә бирликдә там шәкилдә дәрч олунур. В. И. Ленинин Әсәрләри күлијјатынын биринчи иәшриндә (XIV чилд, II һиссә), һабелә Әсәрләринин дөрдүнчү нәшриндә (26-чы чилд) бу бөлмә дәрч олунмамышды. Әсәрләринин икинчи вә үчүнчү нәшрләриндә (XXI чилд) о натамам чап олунмушду.

Петроград III үмумшәһәр конфрансы 1917-чи ил октјабрын 7—11-дә (20—24-дә) олмушдур. Мүшавирәдә һәлледичи сәслә 92 вә мәшвәрәтчи сәслә 40 нүмајәндә иштирак едирди. Конфранс В. И. Ленини фәхри сәдр сечди. Ленинин тезисләри конфранс тәрәфиндән гәбул едилмиш гәрарларын әсасыны тәшкил етди. Һазыркы дөвр һаггында гәтнамәдә конфранс Керенски һөкүмәтини ингилаби фәһлә-кәндли һөкүмәти илә әвәз етмәјин зәрурилиҹини билдирирди, чүнки јалныз белә бир һөкумәт торпағы кәндлиләрә верә биләр, өлкәни мүһарибәдән вә дағынтылардан гуртара биләрди. Конфранс «Гызыл гвардија һаггында», ««3(16)—5(18) ијул» ишинә көрә һәбсханада сијаси мәһбусларын ачлыг е'лан етмәси һаггында» гәтнамәләр гәбул етди. Конфрансын гәрарларында гејд олунурду ки,

«биз күтләви пролетар үсјаны әрәфәсиндә јашајырыг» вә бу үсјанын галиб көләчәјинә гәти инам ифадә олунурду. Конфранс Мүәссисләр мәчлисинә сечкиләр мәсәләсини мүзакирә етди. Петроградан илк намизәдләр сырасында В. И. Ленинин намизәдлији нәзәрдә тутулурду. Октјабрын 11(24)-дә кечирилән ичласда Ленинин «Питер шәһәр конфрансына мәктуб»у охунду (бах: бу чилд, сәһ. 389—392). Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабынын һазырланмасы ишиндә конфрансын бөјүк әһәмијјәти олду.—*384.*

111 *«Межрајончулар»* — бирләшмиш сосиал-демократларын рајонлараrасы тәшкилатынын үзвләри, бу тәшкилат 1913-чү илин нојабрында Петербургда РСДФП-нин бирлији уғрунда мүбаризә бајрағы алтында мејдана көлмишди. Бирлик шүары илә пәрдәләнән, Петербургдакы болшевик вә меншевик тәшкилатларыны бирләшдирмәјә чалышан межрајончулар әслиндә өзләринин фраксијачы тәшкилатыны јаратдылар. Онлар тротскичи-меншевикләр, һабелә оппортунистләрә мүнасибәтдә барышдырычылыг әһвали-руһијјәсиндә олан кечмиш болшевикләрин бир гисми дахил олдулар.

Бириичи дүнја, мүһарибәси заманы межрајончулар сентрист мөвгеји тутурдулар, мүһарибәни империалист мүһарибәси сајырдылар, сосиал-шовинизмин әлејһинә идиләр, лакин меншевикләрлә әлагәнин там кәсилмәси илә разылашмырдылар.

В. Володарски, А. Иоффе, А. Луначарски, Д. Мануилски, Л. Тротски, М. Уритски, И. Јуренев вә башгаларынын дахил олдуглары рајонлараrасы тәшкилат 1917-чи илдә болшевик партијасынын хәтти илә разы олдуғуну билдирди. Мүдафиәчи меншевикләрлә әлагәни кәсән рајонлараrасы тәшкилат (тәгрибән 4000 үзв) РСДФ(б)П VI гурултајында болшевикләр партијасына гәбул едилди. Сонракы һадисәләр көстәрди ки, бә'зи межрајончулар (Луначарски, Мануилски, Володарски, Уритски вә башгалары) доғрудан да өз сентрист кечмиши илә әлагәни кәсмишләр вә болшевик партијасынын көркәмли хадимләри олмушдулар. Лакин Тротски болшевик партијасына дахил олмагла һеч дә болшевик олмады вә ленинизмә гаршы, тијанын сијасәтинә гаршы кизли вә ачыг сурәтдә мүбаризә кизли вә ачыг сурәтдә мүбаризә апарырды. О, ленинизмин, Совет дөвләтинин вә бүтүн бејнәлхалг коммунист һәрәкатынын ән тәһлүкәли дүшмәнинә чеврилди.

Межрајончулар өзләринин мәтбуат органыны—«Вперед» журналыны нәшр едирдиләр (1915-чи илдә гејри-легал сурәтдә нәшр едилән бир нөмрәси чыхмышдыр). Журналын нәшри 1917-чи илдә јенидән давам етдирилмишди: ијундан августадәк журнал бирләшмиш с.-д.-ләрин (бејнәлмиләлчиләрин) Петербург рајонлараrасы комитәсинин органы кими легал сурәтдә чыхырды, 8 нөмрәси бурахылмышды. Партијанын VI гурултајындан сонра редаксијанын һеј'әти дәјишилди вә журналын 9-чу №-си РСДФ(б)П МК-нын органы кими чыхды. МК-нын гәрары илә сентјабрда журналын нәшри дајандырылды.— *387.*

112 Шимал вилајәти Советләринин гурултајыны әввәлчә 1917-чи ил октјабрын 8(21)-дә Һелсингфорсда чағырмаг нәзәрдә тутулмушду. Октјабрын 5(18)-дә РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәси гурултајы октјабрын 10-на (23-нә) тә'хирә салмагла, Петроградда кечирмәји гәрара алды. Гурултај октјабрын 11(24)-дә ачылды вә октјабрын 13-дә (26-да) башa чатды. Гурултајда Петроград, Москва, Новгород, Староја Русса, Боровичи, Ревел, Јурјев, Архангелск, Кронштадт, Гатчина, Сарскоје Село, Сестроретск, Выборг, Һелсингфорс Советләри вә башга Советләр тәмсил олунмушду. Нүмајәндәләрин сајы 94 нәфәр иди, онларын 51-и болшевик иди. Советләрин меншевик-есер МИК-и гәрар чыхарараг билдирди ки, Шимал вилајәти Советләринин гурултајы «сәлаһијјәтли вилајәт гурултајы дејил», јалныз «ајры-ајры Советләрин хүсуси мүшавирәсидир», меншевик фраксијасы е'тираз әламәти олараг гурултајдан чыхыб кетди. Гурултајын күндәлији ашағыдакы мәсәләләрдән ибарәт иди: 1) јерләрдән мә'рузәләр; 2) Һазыркы дөвр; 3) торпаг мәсәләси; 4) өлкәнин һәрби-сијаси вәзијјәти; 5) Үмумрусија Советләр гурултајы; 6) Мүәссислөр мәчлиси; 7) тәшкилат мәсәләси.

Ленин гурултаја бөјүк әһәмијјәт верирди. Октјабрын 8(21)-дә о «Шимал вилајәти Советләринин вилајәт гурултајында иштирак едән болшевик јолдашлара мәктуб» јазды (бах: бу чилд, сәһ. 431—437). Ленинин мәктубу октјабрын 11(24)-дә сәһәр гурултајын болшевик фраксијасында мүзакирә едилди. Һазыркы дөвр һаггында гәбул едилән гәтнамәдә гурултај көстәрди ки, мәркәздә вә јерләрдә јалныз бүтүн һакимијјәтин дәрһал Советләрин әлинә кечмәси өлкәни вә ингилабы хилас едә биләр. Гурултај кәндлиләрә мүрачиәт гәбул едәрәк онлары пролетариатын һакимијјәт уғрунда апардығы мүбаризәсини мүдафиә етмәјә чағырды. Гурултај 17 нәфәрдән ибарәт Шимал вилајәт комитәсини сечди ки, онларын да 11-и болшевик вә 6-сы сол есер иди. Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабынын гәләбәси үчүн бүтүн гүввәләрин һазырланмасы, тәшкили вә сәфәрбәрлијә алынмасы ишиндә гурултај гәрарларынын бөјүк әһәмијјәти олду. — *390.*

113 Петроград Советинин әскәр бөлмәси 1917-чи ил сентјабрын 6(19)-да гәтнамә гәбул едәрәк Мүвәггәти һөкүмәтин Петрограддан Москваја көчүрүлмәси планына гаршы гәти сурәтдә е'тираз етди. Гәтнамәдә көстәрилирди ки, әкәр «Мүвәггәти һөкумәт Петрограды мүдафиә етмәјә гадир дејилдирсә, онда ја сүлһ бағламалы, ја да өз јерини башга һөкумәтә вермәлидир». — *390.*

114 РСДФ(б)П VII (Апрел) Үмумрусија конфрансы нәзәрдә тутулур, конфранс 1917-чи ил апрелин 24—29-да (мајын 7—12-дә) Петроградда кечирилмишдир. — *395.*

115 Ф. Енкелс. «1891-чи ил сосиал-демократ програмы лајиһәсинин тәнгидинә даир» (бах: К. Маркс вә Ф. Енкелс. Әсәрләри, 2-чи нәшри, 22-чи чилд, сәһ. 234). — *405.*

116 *«Спартак» («Интернасионал») групу* — Алманија сол сосиал-демократларынын ингилаби тәшкилатыдыр; дүнја империалист мүһарибәсинин әввәлләриндә К. Либкнехт, Р. Лүксембург, Ф. Меринг, К. Сеткин, Ј. Мархлевски, Л. Иогихес (Тышка), В. Пик тәрәфиндән јарадылмышды.

«Спартак» групунун «Бејнәлхалг сосиал-демократијанын вәзифәләри һаггында тезисләри» К. Либкнехтин, Ф. Мерингин вә К. Сеткинин иштиракы илә Р. Лүксембург тәрәфиндән јазылмышды. Тезисләр 1916-чы илин јанварында сол сосиал-демократларын үмумалманија конфрансында гәбул едилди. Бу конфрасда груп бир тәшкилат кими формалашды вә өзүнү «Интернасионал» групу адландырмағы гәрара алды.

«Интернасионал» групу 1915-чи илдә бурахылан сијаси вәрәгәләрдән әлавә 1916-чы илдән «Спартак» имзасы илә гејрилегал сурәтдә «Сијаси мәктублар»да нәшр едиб јајмаға башлады (бу мәктублар 1918-чи илин октјабрынадәк мүнтәзәм чыхырды); бунунла әлагәдар олараг «Интернасионал» групу «Спартак» групу кими дә адланмаға башлады. Спартакчылар күтләләр ичәрисиндә ингилаби тәблиғат апарыр, мүһарибә әлејһинә күтләви чыхышлар тәшкил едир, тә'тилләрә рәһбәрлик көстәрир, дүнја мүһарибәсинин империалист характерини вә сосиал-демократијанын оппортунист лидерләринин хәјанәтини ифша едирдиләр. Лакин спартакчылар бир сыра мүһүм нәзәријјә вә сијасәт мәсәләләриндә чидди сәһвләрә јол верирдиләр: империализм епохасында милли азадлыг мүһарибәләринин мүмкүн олдуғуну инкар едир, империалист мүһарибәсини вәтәндаш мүһарибәсинә чевирмәк шүары мәсәләсиндә ардычыл мөвге тутмур, фәһлә синфинин авангарды олан пролетар партијасынын ролуну лазымынча гијмәтләндирмир, оппортунистләрлә әлагәни гәти сурәтдә кәсмәкдән горхурдулар. Ленин Алманија сол сосиал-демократларына дүзкүн мөвге тутмагда көмәк етмәјә чалышараг онларын бу сәһвләрини дәфәләрлә тәнгид етмишди (бах: «Јуниусун китабчасы һаггында», «Пролетар ингилабынын һәрби програмы» әсәрләри вә с. Әсәрләри, 5-чи нәшри, 30-чу чилд, сәһ. 1—19, 152—165).

1917-чи илин апрелиндә спартакчылар өзләринин тәшкилат мүстәгиллијини сахламагла сентрист Алманија Мүстәгил сосиал-демократ партијасына дахил олдулар. 1918-чи илин нојабрында, Алманијада ингилабын кедишиндә спартакчылар «мүстәгиллләр»лә әлагәни кәсдиләр вә «Спартак иттифагы» һалында тәшкил олундулар, 1918-чи ил декабрын 14-дә өзләринин програмыны е'лан етдиләр. Тә'сис гурултајында (30 декабр 1918—1 јанвар 1919) спартакчылар Алманија Коммунист партијасыны јаратдылар. — *406.*

117 *Трибуначылар*—Һолландија Сосиал-демократ партијасының үзвләри, партијанын органы «Трибуна» гәзети иди. Трибуна-

чыларын лидерләри Д. Вајнкоп, К. Гортер, А. Паннекук, Һ. Роланд-Һолтс иди. Трибуначылар ардычыл бир ингилаби партија дејилди, лакин Һолландијада фәһлә һәрәкатынын сол ганадыны тәмсил едир вә дүнја империалист мүһарибәси (1914—1918) илләриндә әсас е'тибарилә бејнәлмиләлчи мөвгеләриндә дурурдулар.

Трибуначылар 1918-чи илдә Һолландија Коммунист партијасыны јаратдылар. — *423.*

418 Америкада *«Сосиалист тәблиғаты чәмијјәти»* (СТЧ) 1915-чи илдә Бостонда Сосиалист партијасынын дахилиндә, ајрыча үзвлүк билетләри вә партија үзвлүк һаггы олан мүстәгил груп кими јаранмышды. СТЧ Симмервалд сол групунун мөвгејиндә дурурду; онун әтрафында Сосиалист партијасындан олан ингилабчы үнсүрләр груплашмаға башламышды.

Октјабр сосиалист ингилабындан сонра СТЧ Болшевик информасија комитәси јаратмышды, бу комитә Совет республикасы һаггында буржуа вә реформист мәтбуатынын јалан вә бөһтанларыны ифша едирди. Харичи һәрби мүдахилә дөврүндә СТЧ «Совет Русијасындан әлини чәк!» шүары илә чыхыш едирди. — *423.*

419 *Америка Сосиалист фәһлә партијасы* I Интернасионалын Америка бөлмәләринин вә дикәр сосиалист тәшкилатларынын 1876-чы илдә Филаделфијада кечирилән бирләшдиричи гурултајда говушмасы нәтичәсиндә јарадылмышды. Гурултај Марксын вә Енкелсин сиһаһдашы Ф.-А. Зоргенин рәһбәрлији алтында кечмишди. Партијанын бөјүк әксәриҗҗәтини Американын јерли фәһләләри илә әлагәси зәиф олан кәлмәләр тәшкил едирдиләр. Илк илләрдә партијада тәригәтчи-еһкамчы характерли сәһвләр бурахан лассалчылар рәһбәр мөвге тутурдулар. Бу партијанын рәһбәрләринин бир һиссәси парламент фәалиҗҗәтини онун башлыча вәзифәси һесаб едир вә күтләләрин игтисади мүбаризәсинә рәһбәрлијин әһәмиҗҗәтини лазымынча гиҗмәтләндирмирди, дикәрләри исә тред-јунионизмә вә анархизмә јуварланырдылар. Рәһбәрлијин идеја вә тактика сәндәләмәләри партијанын зәифләмәсинә, бир сыра груплларын ондан узаглашмасына кәтириб чыхарды. Маркс вә Енкелс Америка сосиалистләринин тәригәтчилик тактикасыны кәскин тәнгид етмишдиләр.

90-чы илләрдә Сосиалист фәһлә партијасына Д. де-Леон тәрәфиндән башчылыг едилән вә анархист-синдикалист характерли сәһвләрә јол верән сол ганад рәһбәрлик етмәјә башлады. СФП фәһлә синфинин гисми тәләбләри уғрунда мүбаризәдән, реформист һәмкарлар иттифагларында ишләмәкдән имтина едирди вә күтләви фәһлә һәрәкаты илә онсуз да зәиф олан әлагәсини кетдикчә даһа чох итирирди. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә (1914—1918) Сосиалист фәһлә партијасы бејнәлмиләлчилијә тәрәф мејл едирди. Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабынын тә'сири алтында СФП-нин даһа чох

ингилаби олан һиссәси Америка Коммунист партијасынын јарадылмасында фәал иштирак етмишди. Һазырда СФП үзвләринин сајы аз олан вә АБШ фәһлә һәрәкатына тә'сир көстәрә билмәјән бир тәшкилатдыр. — *423.*

120 Бах: Ф. Енкелс. «Алманијада ингилаб вә әксингилаб» (К. Маркс вә Ф. Енкелс. Үч чилдлик сечилмиш әсәрләри, I-чи чилд, сәһ. 412).—*429.*

121 Сөһбәт 1917-чи илин августунда Турин шәһәриндә (Италија) мүһарибә әлејһинә баш вермиш ири чыхышлардан кедир. Кәскин сурәтдә әрзаг чатышмазлығы илә әлагәдар олараг августун 21-дә Туриндә иүмаҹишләр башланды. Ертәси күнү фәһләләр тә'тил етдиләр. Тә'тил үмуми характер алды; шәһәрдә баррикадалар гурулмаға башланды. Һәрәкат мүһарибә әлејһинә сијаси характер алды. Августун 23-дә Турин әтрафындакы јашајыш мәнтәгәләри үсјанчыларын әлинә кечди. Һөкумәт һәрәкаты јатырмаг үчүн һәрби һиссәләр көндәрди вә шәһәрдә һәрби вәзијјәт е'лан етди. Августун 27-дә Туриндә үмуми тә'тил дајандырылды. — *431.*

122 МК-нын 1917-чи ил октјабрын 10-да (23-дә) олмуш иҹласы Выборгдан Петрограда кәләндән сонра партијанын Мәркәзи Комитәсинин В. И. Ленинин иштиракы илә кечән илк иҹласы иди. Ј. М. Свердловун сәдрлији илә кечән МК иҹласында В. И. Ленин һазыркы дөвр һаггында мә'рузә етди. МК Ленин тәрәфиндән тәклиф едилән гәтнамәни гәбул етди; гәтнамәдә дәрһал силаһлы үсјанын һазырланмасы вәзифәси күнүн үмдә вәзифәси кими гаршыја гојулурду. Јалныз Зиновјев вә Каменев үсјанын әлејһинә чыхдылар вә онун әлејһинә сәс вердиләр. Тротски МК-нын иҹласында үсјан һаггында гәтнамәнин әлејһинә сәс вермәди. Лакин о белә һесаб едирди ки, үсјан II Советләр гурултајынадәк тә'хирә салынмалыдыр, бу исә ишдә үсјаны позмаг демәк иди, чүнки чыхышы дармадағын етмәк үчүн гурултај чағырылан күнәдәк Мүвәггәти Һөкумәтә өз гүввәләрини чәмләшдирмәк имканы верирди. МК тәслимчиләри гәтијјәтлә рәдд етди. МК-нын 10(23) октјабр иҹласы бөјүк тарихи әһәмијјәтә маликдир. Үсјан һаггында МК-нын гәтнамәси, ики сәсә гаршы он сәслә гәбул едилмиш бу гәтнамә бүтүн болшевик партијасы үчүн бир директив — дәрһал силаһлы үсјан һазырламаг директиви олду. МК-нын бу иҹласында үсјана сијаси рәһбәрлик үчүн В. И. Ленин башда олмагла Сијаси бүро јарадылды (Бах: «РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинин протоколлары. Август 1917—феврал 1918», 1958, сәһ. 83—86). — *438.*

123 Ленин МК-нын 1917-чи ил октјабрын 10-да (23-дә) кечирилмиш иҹласында күндәлијин «Минск вә Шимал чәбһәси» адлы үчүнчү бәндинә даир Ј. М. Свердловун вердији мә'луматы нәзәрдә тутур. Свердлов Минскдә силаһлы чыхышын техники

чәһәтдән мүмкүн олмасы вә Петрограда ингилабчы корпус көндәрмәклә јардым көстәрилмәси һаггында Минскдән алынмыш тәклиф барәдә мә'лумат вермишди. — *439.*

124 1917-чи ил октјабрын 16(29)-да РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинин кениш ичласы Петроградын Леснов рајон думасының биһасында кечирилмиш, ичласа М. И. Калинин сәдрлик етмишди. Ичласда МК үзвләриндән әлавә, Петербург комитәси Ичраијјә комиссијасынын, РСДФ(б)П МК јанында Һәрби тәшкилатын, Петроград Советинин, һәмкарлар иттифагларынын, фабрик-завод комитәләринин, дәмирјолчуларын вә Петроград маһал комитәсинин нүмајәндәләри иштирак едирдиләр. Ленин силаһлы үсјан һаггында МК-нын 10(23) октјабр тарихли ичласында гәбул едилмиш гәрар һаггында **мә'рузә** етди. Каменев вә Зиновјев јенә үсјанын әлејһинә чыхдылар, онлар ишә елә гәләмә вермәјә чалышырдылар ки, куја болшевикләрин гүввәси чох аздыр вә Мүәссисләр мәчлисини көзләмәк лазымдыр. Ф. Е. Дзержински, М. И. Калинин, А. И. Рахја, Ј. М. Свердлов, Н. А. Скрыпник, И. В. Сталин вә башгалары өз чыхышларында МК-нын гәтнамәсини гәтијјәтлә мүдафиә етдиләр. Онлар Каменев вә Зиновјевин тәслимчилик мөвгејини кәскин тәнгидә тутдулар. Ленинин тәклиф етдији гәтнамә 19 сәслә гәбул олунду; гәтнамәнин әлејһинә 2 нәфәр сәс верди, 4 нәфәр битәрәф галды. МК-нын гапалы ичласында үсјана рәһбәрлик үчүн МК үзвләриндән: А. С. Бубновдан, Ф. Е. Дзержинскидән, Ј. М. Свердловдан, И. В. Сталиндән вә М. С. Уритскидән ибарәт Һәрби-ингилаб мәркәзи јарадылды. МК-нын гәрарында көстәрилирди ки, партијанын Һәрби-ингилаб мәркәзи совет Һәрби-ингилаб комитәсинин тәркибинә дахилдир. (Бах: «РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинин протоколлары. Август 1917—феврал 1918», 1958, сәһ. 93—104). — *441.*

125 1917-чи илин сентјабрында Тамбов губернијасында кәндли һәрәкаты кениш мигјас алды. Кәндлиләр мүлкәдар торпагларыны зәбт едир, маликанәләриии дағыдыб јандырыр, мүлкәдарларын тахылыны әлләриндән алырдылар. Сентјабрда Русијанын 68 губернија вә вилајәтиндә 82 мүлкәдар маликанәси дағыдылмышды ки, онларын 32-си Тамбов губернијасында иди. Губернијада чәми 166 кәндли чыхышы гејдә алынмышды; Козлов гәзасында хүсусилә чох чыхыш олмушду. Һәрәкатдан горхуја дүшмүш мүлкәдарлар јығылмыш чохлу мигдарда тахылы сатмаг үчүн дәмир јол стансијаларына дашыјыб кәтирмишдиләр, бунун нәтичәсиндә дә стансијалар, демәк олар, тахыл ичиндә батыб галмышды. Москва һәрби даирә гошунларынын команданы кәндли үсјаныны јатырмаг үчүн Тамбов губернијасына һәрби һиссәләр көндәрди. Губернијада һәрби вәзијјәт е'лан едилди. Лакин торпаг уғрунда кәндлиләрин ингилаби мүбаризәси кенишләниб артмагда давам едирди.—*447.*

126 «Болшевикләр партијасынын үзвләринә мәктуб» вә «РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинә мәктуб» (бах: бу чилд, сәһ. 474—480) силаһлы үсјан һаггында МК-нын гәрарыны позмаға чалышан Зиновјев вә Каменевә гаршы В. И. Ленинин мүбаризәсини әкс етдирир. 1917-чи ил октјабрын 10-да (23-дә) МК-нын ичласында үсјан һаггында мәсәлә мүзакирә олунаркән мәғлубијјәтә уғрајан Зиновјев вә Каменев ертәси күн — октјабрын 11(24)-дә МК-ја әризә вә РСДФ(б)П Петербург, Москва, Москва вилајәт, Финландија вилајәт комитәләринә вә Советләр МИК-нин вә Шимал вилајәт Советләри гурултајынын болшевик фраксијасына «Һазырлыг вәзијјәтә даир» сәрләвһәли мәктубла мүрачиәт етдиләр. Бу мәктубда онлар силаһлы үсјан һаггында МК тәрәфиндән гәбул едилмиш гәрарын әлејһинә чыхырдылар. Октјабрын 15(28)-дә Петербург комитәсинин кениш ичласында онларын мәктубу охундугда, октјабрын 16(29)-да исә МК-нын кениш ичласында јенидән силаһлы үсјанын әлејһинә чыхыш етдикләри заман һеч чүр мүдафиә олунмадыгларыны көрән Зиновјев вә Каменев ачыгдан-ачыға сатгынлыға кечдиләр. Октјабрын 18(31)-дә јарыменшевик «Новая Жизнь» гәзетиндә «Ј. Каменев «чыхыш» һаггында» сәрләвһәли мәгалә дәрч олунду; һәмин мәгаләдә Каменев өзүнүн вә Зиновјевин адындан силаһлы үсјанын әлејһинә чыхды, бунунла да партијанын вачиб кизли гәрарыны душмәнә ачыб билдирди. Елә һәмин күн Ленин «Болшевикләр партијасынын үзвләринә мәктуб», октјабрын 19-да (нојабрын 1-дә) исә «РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинә мәктуб» јазды. Бу мәктубларда Ленин һәмин һәрәкәти ингилаба хәјанәт кими дамғаламыш, Зиновјев вә Каменеви штрејкбрехер адландырмыш вә онларын партијадан харич едилмәсини тәләб етмишди.

Ленинин РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинә мәктубу октјабрын 20-дә (нојабрын 2-дә) МК-нын ичласында мүзакирә едилди. Бу мәсәләнин мүзакирәсиндә биринчи олараг чыхыш едән Ф. Е. Дзержински белә тәклиф ирәли сүрдү: «Каменевдән сијаси фәалијјәтдән тамамилә чәкинмәси тәләб олунсун». Зиновјев бәрәсиндә исә буну әсас кәтирди ки, о, һакимијјәтдән кизләнир вә онсуз да партија ишиндә иштирак етмир. Ј. М. Свердлов өз чыхышында көстәрди ки, Каменевин һәрәкәтинә һеч бир шејлә бәраәт газандырыла билмәз, лакин МК-нын партијадан харич етмәк һүгугу јохдур. О, Каменевин МК-дан истеfфа вермәсинин гәбул етмәк тәклифини ирәли сүрдү. И. В. Сталин МК-нын ичласында ики дәфә чыхыш етди. Әввәлчә о, бу мәсәләнин мүзакирәсини МК-нын пленумуна кечирмәји тәклиф етди, бу тәклиф гәбул олунмадыгда исә о өзүнүн икинчи чыхышында: «партијадан харич етмәк чыхыш јолу дејилдир»,—деди вә тәклиф етди ки, Зиновјев вә Каменев МК-нын тәркибиндә сахланылмагла онлара бир вәзифә олараг тапшырылсын ки, МК гәрарларына табе олсунлар. Сталинин бу нөгтеји-нәзәри Мәркәзи Комитәнин гәрары гәбул етмәсиндән әввәл, октјабрын 20-ә (нојабрын 2-дә) «Рабочий Путь» гәзети-

нии сәһифәләриндә дәрч едилмиш «Редаксијадан» гејдиндә дә ифадә олунмушду. Бу гејддә Сталин јазырды ки, В. И. Ленинин мәгаләсинин («Јолдашлара мәктуб», бах: бу чилд, сәһ. 445—468). кәскин тону Зиновјев вә Каменев барәсиндә бу фикримизи дәјишдирмир ки, «биз әсасән һәмфикир олараг галырыг» («Рабочий Путь», № 41, 1917-чи ил). «Редаксијадан» адлы гејд Сталин тәрәфиндән, Каменевин «Новая Жизнь» јарымешевик гәзетиндәки чыхышындан вә В. И. Ленин мәктубларында Каменевин вә Зиновјевин һәрәкәтинә гијмәт вердикдән сонра чап олунмушду.

Мәркәзи Комитә Каменевин Мәркәзи Комитәдән чыхмасы һаггында онун истә'фасыны гәбул етди; Зиновјев вә Каменевә бир вәзифә олараг тапшырылды ки, МК-нын гәрарларына вә мүәјјән етдији иш хәттинә гаршы һеч бир бәјанатла чыхыш етмәсинләр. Һәмчинин гәрара алынды ки, МК-нын һеч бир үзвү МК тәрәфиндән гәбул едилән гәрарлар әлејһинә чыхыш етмәсин. (Бах: «РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинин протоколлары. Август 1917—феврал 1918», 1958, сәһ. 106—108).

В. И. Ленин Зиновјев вә Каменев барәсиндә МК-нын гәрары илә разылашмады, о, Ј. М. Свердлова мәктубунда бу һагда јазараг бу гәрары компромис гәрар адландырды (бах: бу чилд, сәһ. 487). — *469.*

127 Бурада вә ашағыда, 478-чи сәһифәдә, Ленин РСДФ(б)П МК-нын 1917-чи ил октјабрын 16(29)-да кечирилмиш кениш ичласыны нәзәрдә тутур; һәмин ичласда Зиновјев вә Каменев силаһлы үсјан һаггында октјабрын 10-да (23-дә) МК-нын ичласында гәбул едилмиш гәрарын әлејһинә чыхмышдылар. (Бах: «РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинин протоколлары. Август 1917—феврал 1918», 1958, сәһ. 93—105). — *475.*

128 Ленин Инкилтәрә һөкумәтинин Ирландија халг күтләләрини ингилаби мүбаризәдән јајындырмаг мәгсәди илә Ирландијада кечирдији торпаг «ислаһатлары»ны нәзәрдә тутур. 1881-чи ил торпаг гануну көрә «әдаләтли» ичарә пулунун мүәјјән олунмасында мәһкәмә органларынын иштирак етмәси нәзәрдә тутулурду. Ичарәчи өз сәһәсини башга шәхсә вермәк һүгугуна малик иди. Гануи мүлкәдарларын (лендлордларын) мәнафејини күдүрдү. Лендлордларын торпаглары сәрфәли бир сурәтдә һөкумәтә сатмасы үчүн шәраит јарадылмышды. Кәнд тәсәррүфаты мәһсулларынын гијмәтләри ашағы дүшдүјү бир шәраитдә ичарә пулунун 15 ил сабит сахланмасы торпаг саһибләринин хејринә иди. Бах: Ленинин һабелә «Инкилис либераллары вә Ирландија» мәгаләсинә (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 24-чү чилд, сәһ. 365—368). — *485.*

129 Сөһбәт «Новая Жизнь» јарымешевик гәзетиндә «Ј. Каменев «чыхыш һаггында»» сәрләвһәли мәгаләнин дәрч олунмасы илә әлагәдар Ленинин РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинә мәк-

тубунун (бах: бу чилд, сәһ. 474—479) Мәркәзи Комитәнин 1917-чи ил октјабрын 20-дә нојабрын 2-дә) кечирилмиш ичласында мүзакирәси заманы Ј. М. Свердловун, И. В. Сталинин, Ф. Е. Дзержинскинин, Г. Ј. Соколниковун чыхышларындан кедир; һәмин мәгаләдә Каменев өзүнүн вә Зиновјевин адындан силаһлы үсјанын әлејһинә чыхыш етмишди. (Бах: «РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинин протоколлары. Август 1917—феврал 1918», 1958, сәһ. 106—108). — *487.*

130 Петроградда казакларын нүмајиши, јахуд казак «хач јүрүшү» 1917-чи ил октјабрын 22-нә (нојабрын 4-нә) тә'јин олунмушду вә кенишләнмәкдә олан ингилаба гаршы мүбаризәдә әксингилаб тәрәфиндән өз гүввәләринә бахыш кими гиҗмәтләндирилирди. Болшевикләр казаклар арасында бөјүк иш апарараг, онлары бу нүмајишдә иштиракдан имтина етмәјә чағырдылар. Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети казаклара чағырышла мүраҹиәт етди. Казак полкларынын нүмајәндәләри Петроград Советинин октјабрын 21-дә (нојабрын 3-дә) полк комитәләринин Смолныда кечирдији мүшавирәсинә дә'вәт олундулар. Мүшавирәдә казаклар билдирдиләр ки, онлар фәһлә вә әскәрләрә гаршы чыхмаҹаглар. Мүвәггәти һөкумәт октјабрын 22-нә (нојабрын 4-нә) кечән кечә казак «хач јүрүшү»нү ләғв етмәјә мәчбур олду. — *487.*

131 РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинин үзвләринә мәктуб В. И. Ленин тәрәфиндән октјабрын 24-дә (нојабрын 6-да) ахшам јазылмышды. Елә һәмин күн кечәдән хејли кечмиш Ленин гејри-легал сурәтдә Смолныја кәлди вә силаһлы үсјана билаваситә рәһбәрлији өз әлинә алды. — *488.*

132 *Петроград Совети јанында Һәрби-ингилаб комитәси* болшевикләр партијасы МК-сынын көстәриши илә 1917-чи ил октјабрын 12(25)-дә јарадылмышды. ҺИК-ин тәркибинә партијанын Мәркәзи Комитәсинин, Петербург Комитәсинин, Петроград Советинин, фабрик-завод комитәләринин, һәмкарлар иттифагларынын вә һәрби тәшкилатларын нүмајәндәләри дахил олмушдулар. ҺИК партија МК-сынын билаваситә рәһбәрлији алтында ишләјәрәк, болшевик Һәрби тәшкилаты илә сых әлагә шәраитиндә Гызыл гвардија дәстәләринин јарадылмасына вә фәһләләрин силаһланмасына рәһбәрлик едирди. ҺИК-ин башлыча вәзифәси, болшевик партијасы МК-сынын директивләринә ујғун олараг, силаһлы үсјан һазырламаг иди. ҺИК Октјабр сосиалист ингилабынын гәләбәси үчүн дөјүш гүввәләринин тәшкили саһәсиндә чохчәһәтли иш апарырды. ҺИК-ин рәһбәр өзәји 1917-чи ил октјабрын 16(29)-да МК-нын ичласында јарадылмыш Һәрби-ингилаб мәркәзи иди; онун тәркибинә А. С. Бубнов, Ф. Е. Дзержински, Ј. М. Свердлов, И. В. Сталин вә М. С. Уритски дахил иди. В. И. Ленин бу мәркәзин фәалијјәтини һәр күн истигамәтләндирирди. Октјабр сосиалист ингилабынын гәләбәсиндән вә II Советләр гурул-

тајында Совет һөкүмәти јарадылдыгдан сонра Һәрби-ингилаб комитәсинин башлыча вәзифәси әксингилабла мүбаризә вә ингилаби гајда-ганунун мүһафизәси олду. Совет апараты јарадылдыгча вә мөһкәмләндирилдикчә Һәрби-ингилаб комитәси өз функсијаларыны јаранмагда олан халг комиссарлыгларына верирди. 1917-чи ил декабрын 5(18)-дә ҺИК ләғв едилди.—*488.*

133 Ленинин көстәрдији әламәләрлә бирликдә вәрәгә чап олунмады. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра «Әскәр вә кәндли китабханасы» нәшрииатында белә бир китабча чыхды: Н. Ленин. «Сосиалист-ингилабчылар халгы нечә алдатмышлар вә јени болшевикләр һөкүмәти халга нә вермишдир». Бу китабчада Ленинин вәрәгәјә әламә кими вермәји нәзәрдә тутдуғу ајры-ајры сәнәдләр чап олунмушду. Китабчаја ашағыдакылар дахил едилмишди: 1) Мүвәггәти һөкүмәтин торпаг назири, есер С. Л. Масловун 1917-чи ил 18 октјабр тарихли «Дело Народа» гәзетиндә дәрч олунмуш торпаг һаггында ганун лајиһәси (25—40-чы маддәләр). 2) В. И. Ленинин «Есерләр партијасы тәрәфиндән кәндлиләрин јенидән алдадылмасы» мәгаләси (бах: бу чилд, сәһ. 480—486). 3) «Көр болшевикләрин һөкүмәти халга нә верди» сәрләвһәси илә «Фәһлә вә әскәр депутатлары Советләри Икинчи гурултајынын торпаг һаггында гануну». Китабчаја мүгәддимәни В. И. Ленин јазмышды (бах: Әсәрләри, 4-чү нәшри, 26-чы чилд, сәһ. 309—310). — *492.*

134 «Јаддаш үчүн гејдләр» сәнәди илк дәфә Ленин мәчмуәсинин XXI китабында «Һелсингфорса кетмәздән әввәл јолдашлара тапшырыгларын сијаһысы» сәрләвһәси илә дәрч олунмушду. Лакин сәнәдин мәзмуну көстәрир ки, бу «...јолдашлара тапшырыгларын сијаһысы» дејил, өзүнә лазым олан материал вә шејләрин Ленин тәрәфиндән едилмиш гејдләридир. Бу сијаһынын јолдашлара тапшырыг кими верилмәси һаггында һеч бир мә'лумат јохдур. Вәрәгәнин о бири үзүндә Ленин тәрәфиндән «РСДФ(б)П МК Харичи Бүросуна мәктубун планы» (бах: Ленин мәчмуәси, XXI китаб, сәһ. 71—72) јазылмышдыр. Бурадача карандашла бир нечә рәгәм јазылмышдыр, јәгин бу, һәр һансы бир чап мәтнинин өлчүләридир. Бүтүн бунлар дәрч олунан сәнәдин Ленин тәрәфиндән «Јаддаш үчүн гејдләр» кими јазылдығыны көстәрир.

Дәрч олунан сәнәдин мәтнинин хејли һиссәси позулмушдур. Ашағыдакы мәтн позулмајыб:

«Шлјапа үчүн лент (гара лент)
ијә вә гара сап
«Социал-Демократ» № 47
Исвеч вә фин дилләри лүғәти
«Правда», «Известия»
«3—4. VII-јә гијмәт верилмәсинә даир»?
1) һәр һәфтә: Haparand-да үнван

2) шифр
3) шәрти открыткалар». — *495.*

135 Бурада В. И. Ленинин 1917-чи ил ијулун 10-да (23-дә) јаздығы «Сијаси вәзијјәт» тезисләрини (бах: бу чилд, сәh. 1—5) нәзәрдә тутмасы, јохса РСДФ(б)П VI гурултајына онун хүсуси тезисләр јаздығы — мүәјјән олунмајыб. — *495.*

136 Сол есер гадын М. А. Спиридонованын редакторлуғу илә чыхан «Наш Путь» гәзети нәзәрдә тутулур. 1917-чи ил августун 12(25)-дә «Дело Народа» гәзети бу журналын 1-чи №-синин чыхмасы һаггында мә'лумат вермишди, көрүнүр, В. И. Ленин елә һәмин журналын көндәрилмәсини хаһиш едир.—*496.*

137 В. И. Ленин РСДФ(б)П МК-дан Мүәссисләр мәчлисинә беш даирәдән намизәдләр сијаһысында верилмишди: Петроград — мәркәз, Петроград губернијасы, Уфа, Балтика донанмасы вә Шимал чәбһәси.

Ленинин Мүәссисләр мәчлисинә Шимал чәбһәсиндән сәсә гојулмасына, мүәјјән едилмиш форма үзрә разылығы һаггында әризәси мә'лум олмајан бир хәтлә долдурулмушдур. В. И. Ленин ону имзаламыш вә орада үнван јазмышдыр. Балтик донанмасындан сәсә гојулмасына разылығы һаггында әризәси дә намә'лум хәтлә долдурулмуш вә В. И. Ленин тәрәфиндән имза едилмишдир.—*497.*

В. И. ЛЕНИНИН СИТАТ КӘТИРДИЈИ ВӘ АДЫНЫ ЧӘКДИЈИ ӘДӘБИ ӘСӘРЛӘРИН ВӘ МӘНБӘЛӘРИН КӨСТӘРИЧИСИ

Андреев, Н. Контрреволюция на улицах Петрограда 4 июля. (По личным наблюдениям).—«Рабочая Газета», Пг., 1917, № 100, 7 июля, стр. 3—4. — *27, 245—246.*

Базаров, В. Большевики и проблема власти. — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 138 (132), 27 сентября (10 октября), стр. 1.— *355—359.*

— *Марксистское отношение к восстанию.* — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 155 (149), 17 (30) октября, стр. 1. — *467—468.*

Барцина. (От нашего корреспондента). Г. Екатеринбург. — «Русская Воля», Пг., 1917, № 197, 20 августа, стр. 6, в отд.: На местах. — *148—151.*

«Биржевые Ведомости». Пг. — *105, 210, 238, 239, 243.*

— Вечерний вып., Пг., 1917, № 16317, 4 (17) июля, стр. 2—3.— *31.*

— Вечерний вып., Пг., 1917, № 16430, 7 (20) сентября, стр. 2. — *243.*

Большевики и Стокгольм. [Передовая]. — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 97, 10 (23) августа, стр. 1. — *115—122.*

Бухарин, Н. И. К пересмотру партийной программы. — «Спартак», М., 1917, № 4, 10 августа, стр. 4—7.—*160, 395, 416—424.*

В городской думе. — «Речь», Пг., 1917, № 156 (3898), 6(19) июля, стр. 3. — *31.*

В защиту правосудия. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 128, 27 июля, стр. 2. — *58.*

В Совете раб. и солдат. депутатов. Заседание Петр. Сов. р. и с. д. 18 авг. — «Известия Центрального Исполнительного Комитета и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 148, 19 августа, стр. 4—5. — *107—110.*

В Совете рабочих и солдатских депутатов. — «Рабочий Путь», Пг., 1917, № 18, 6 октября (23 сентября), стр. 3. — *314, 320—321, 379, 381.*

В Совете рабочих и солдатских депутатов. — «Речь», Пг., 1917, № 194 (3936), 19 августа (1 сентября), стр. 5. — *107—111.*

В тисках власти. — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 135 (129), 23 сентября (6 октября), стр. 1. — *328—329, 333—368.*

В Центральном Исполнительном Комитете. — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 93, 5 (18) августа, стр. 3. — *90—96.*

«Вестник Временного Правительства», Пг., 1917, № 2 (47), 7 (20) марта, стр. 1. — *40.*

— 1917, № 38 (84), 23 апреля (6 мая), стр. 1. — *481, 482—483.*

— 1917, № 49 (95), 6 (19) мая, стр. 1. — *72—73, 180—181, 198.*

— 1917, № 80 (126), 15 (28) июня, стр. 1. — *40, 42—43, 65.*

— 1917, № 100 (146), 9 (22) июля, стр. 1. — *40, 56, 322, 361.*

— 1917, № 103 (149), 13 (26) июля, стр. 1. — *53—54, 64, 146.*

— 1917, № 104 (150), 14 (27) июля, стр. 1. — *65, 74.*

— 1917, № 151 (197), 12 (25) сентября, стр. 3. — *192—193.*

Виноваты большевики. — «Правда», Пг., 1917, № 92, 10 июля (27 июня), стр. 2. — *43.*

«Власть Народа», М., 1917, № 42, 16 июня, стр. 2. — *43.*

Во Временном правительстве. — «Биржевые Ведомости». Вечерний вып., Пг., 1917, № 16430, 7 (20) сентября, стр. 2. — *243.*

Во Всероссийской комиссии по делам о выборах в Учредительное собрание. — «Известия Центрального Исполнительного Комитета и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 140, 10 августа, стр. 6. — *364.*

Вол — ий — бах: Володарский, В.

Володарский, В. Ко всем товарищам! (Письмо в редакцию). — «Рабочий», Пг., 1917, № 2, 8 сентября (26 августа), стр. 2.— *138.*

— *Петроград и Россия.* — «Рабочий», Пг., 1917, № 3, 9 сентября (27 августа), стр. 2—3. — *138.*

«Воля Народа», Пг. — *338.*

— 1917, № 67, 16 июля, стр. 3. — *43.*

Вопрос о Стокгольмской конференции. (Заседание Исп. ком. Сов. раб. и солд. деп.). — «Русская Воля», Пг., 1917, № 186, 8 августа, стр. 6. — *80—82.*

Всероссийское демократическое совещание. — «Известия Центрального Исполнительного Комитета и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 171, 15 сентября, стр. 1—6. — *288.*

Всероссийское демократическое совещание. — «Известия Центрального Исполнительного Комитета и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 173, 17 сентября, стр. 1—6. — *284—285, 287, 288, 289—290, 370—372.*

**Гильфердинг, Р. Финансовый капитал.* Новейшая фаза в развитии капитализма. Авторизов. пер. с нем. и вступит. статья И. Степанова. М., Знаменский, 1912. XXIX, 576, 3 стр. — *412.*

Гоголь, Н. В. Мертвые души. — *333, 374, 377—378.*

— *Ревизор.* — *96.*

Голос крестьянства по вопросу о коалиции. — «Знамя Труда», Пг., 1917, № 25, 22 сентября, стр. 2. Подпись: А. Б. — *335.*

Государственное совещание в Москве. — «Речь», Пг., 1917, № 190 (3932), 15 (28) августа, стр. 2—4. — *84, 145.*

Грибоедов, А. С. Горе от ума. — *376, 378—379.*

Дантон. Речь в законодательном собрании 2 сентября 1792 г. — *бах:* Bulletin de l'assemblée nationale.

Декларация советского большинства [*на Демократическом совещании*]. — «Известия Центрального Исполнительного Комитета и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 175, 19 сентября, стр. 5. — *340—341, 347—348.*

«Дело Народа», Пг., — *16—17, 145, 229—230, 236, 283—284, 287—288, 372, 391, 447, 492.*

— 1917, № 92, 5 июля, стр. 1, 2. — *26, 52, 245.*

* Јанында улдуз гојулмуш китаб, гәзет, мәгалә вә сәнәдләрдә В. И. Ленинин гејдләри вардыр, Бунлар Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институнун Мәркәзи Партија Архивиндә сахланыр.

— 1917, № 93, 6 июля, стр. 1, 3. — *52, 245.*

— 1917, № 96, 9 июля, стр. 4. — *31.*

— 1917, № 113, 29 июля, стр. 1. — *229.*

— 1917, № 114, 30 июля, стр. 2. — *463.*

— 1917, № 135, 24 августа, стр. 1. — *377—378.*

«Дело Народа», Пг., 1917, № 147, 6 сентября, стр. 1. — *227, 234—235.*

— 1917, № 160, 21 сентября, стр. 1. — *328—329, 330, 332—333, 339.*

— 1917, № 164, 26 сентября, стр. 2—3. — *339.*

— 1917, № 167, 29 сентября, стр. 1. — *312, 315, 316, 362—363, 434.*

— 1917, № 168, 30 сентября, стр. 1. — *320—322, 362—363, 434.*

— 1917, № 175, 8 октября, стр. 2. — *434.*

— 1917, № 183, 18 октября, стр. 1, 4. — *480—486, 492.*

— 1917, № 184, 19 октября, стр. 1. — *480.*

Демократический совет. (Конец заседания 23 сентября).—«Дело Народа», Пг., 1917, № 164, 26 сентября, стр. 2—3.—*338—339.*

Демьян Бедный. Либердан. — 281, 282, 283, 284, 286, 289, 293, 295, 317, 381, 451, 456—457, 458, 477—478.

— Страдания следователя по корниловскому (только ли?) делу. — 342.

«День», Пг. — *105, 189, 251, 283.*

— 1917, № (16105) 144, 24 августа, стр. 1. — *378.*

«Единство», Пг. — *189, 251, 282, 289, 338, 372.*

Жертвы. — «Речь», Пг., 1917, № 159 (3901), 9 (22) июля, стр. 3. Под общ. загл.: Ликвидация мятежа. — *31.*

«Живое Слово», Пг. — *7, 17.*

Заговор продолжается. [Передовая]. — «Рабочий». Второй экстренный вып., Пг., 1917, № 5, 10 сентября (28 августа), стр. 1. — *137—138.*

Заседание [Всероссийского съезда Советов рабочих и солдатских депутатов]. 5 июня [1917 г.]. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 85, 7 июня, стр. 11—16. — *235, 346—347.*

Заседание Центр. Исполнит. Комитета С. р. и с. д. — «Известия Центрального Исполнительного Комитета и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 180, 24 сентября, стр. 2—3. — *298, 299.*

Заявление Исполнительного комитета. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 59, 6 мая, стр. 1. Под общ. загл.: На каких условиях наши товарищи вступили в правительство? — *72.*

Заявление офицера Дубасова от имени фронта — бах: В Совете рабочих и солдатских депутатов.

Зензинов, В. М. Странные противоречия. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 114, 30 июля, стр. 2. — *463—464.*

[*Зиновьев, Г. Е.*] *Крестьянство и «коалиция».* — «Рабочий Путь», Пг., 1917, № 19, 7 октября (24 сентября), стр. 1—2. — *335.*

— *Наша победа и наши задачи.* — «Рабочий Путь», Пг., 1917, № 9, 26 (13) сентября, стр. 1—2. — *288.*

— *Чего не делать.* — «Рабочий», Пг., 1917, № 8, 12 сентября (30 августа), стр. 2. — *288.*

«Знамя Труда», Пг., 1917, № 25, 22 сентября, стр. 2. — *335.*

Из протокола заседания Совета рабочих и солдатских депутатов 2-го марта. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 4, 3 марта, стр. 4. — *71, 77—78, 143—144.*

«Известия Всероссийского Совета Крестьянских Депутатов», Пг., 1917, № 15, 26 мая, стр. 7. — *74.*

— 1917, № 88. 19 августа, стр. 3—4. — *123—132, 266, 481—482, 483—484, 485, 492.*

«Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 4, 3 марта, стр. 1, 4.— *70, 71, 77—78, 143—144.*

— 1917, № 59, 6 мая, стр. 1. — *72.*

— 1917, № 84, 6 июня, стр. 9. — *326.*

— 1917, № 85, 7 июня, стр. 11—16. — *235, 346—347.*

— 1917, № 91, 14 июня, стр. 8. — *75—76.*

— 1917, № 96, 20 июня, стр. 1, 2. — *76.*

— 1917, № 110, 6 июля, стр. 6. — *10.*

— 1917, № 113, 9 июля, стр. 5. — *10.*

— 1917, № 115, 12 июля, стр. 2—3. — *21—24.*

— 1917, № 119, 16 июля, стр. 4. — *48—49, 51, 53—54, 146.*

— 1917, № 126, 25 июля, стр. 2. — *58.*

— 1917, № 127, 26 июля, стр. 6. — *56.*

— 1917, № 128, 27 июля, стр. 2. — *58.*

«Известия Центрального Исполнительного Комитета и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов». — *267, 391, 495.*

— 1917, № 140, 10 августа, стр. 3, 4, 6. — *146, 364.*

— 1917, № 142, 12 августа, стр. 6. — *104.*

— 1917, № 148, 19 августа, стр. 4—5. — *107—110.*

«Известия Центрального Исполнительного Комитета и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 154, 26 августа, стр. 4. — *164, 253—254.*

— 1917, № 164, 7 сентября, стр. 1, 7. — *180, 181, 182, 185, 186, 189, 190, 192—193, 204—205, 210—211, 258, 391.*

— 1917, № 171, 15 сентября, стр. 1—6. — *288.*

— 1917, № 173, 17 сентября, стр. 1—6. — *285—286, 287, 288, 289—290, 370—372.*

— 1917, № 175, 19 сентября, стр. 5. — *340—341, 347—348.*

— 1917, № 180, 24 сентября, стр. 2—3. — *298, 299.*

— 1917, № 182, 27 сентября, стр. 7. — *350.*

«Известия Центрального Исполнительного Комитета Советов Рабочих и Солдатских Депутатов», Пг., 1917, № 191, 7 октября, стр. 4. — *399, 391.*

«Искра», Пг., 1917, № 1, 26 сентября, стр. 2. — *305.*

Итоги. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 92, 5 июля, стр. 2.— *26, 52, 245.*

Итоги выборов. — «День», Пг., 1917, № (16105) 144, 24 августа, стр. 1, в отд.: Муниципальные заметки. Подпись: Res.—*378.*

К борьбе за мир. [Манифест III Циммервальдской конференции. 1917 г.]. — «Искра», Пг., 1917, № 1, 26 сентября, стр. 2. Под общ. загл.: Международное совещание циммервальдистов в Стокгольме. — *305.*

К введению сахарной монополии. — «Вестник Временного Правительства», Пг., 1917, № 151 (197), 12 (25) сентября, стр. 3. — *192.*

К вопросу о повышении хлебных цен. — «Рабочая Газета», Пг., 1917, № 152, 5 сентября, стр. 4. — *267.*

К демонстрации 18 июня. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 91, 14 июня, стр. 8. — *76.*

[*Каменев, Л. Б.*] *Заявление Ю. Каменева.*—«Известия Центрального Исполнительного Комитета и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 142, 12 августа, стр. 6. Под общ. загл.: К делу Ю. Каменева. Подпись: Ю. Каменев. — *105.*

— *Ю. Каменев о «выступлении».* — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 156 (150), 18 (31) октября, стр. 3. — *469—473, 474—479, 487.*

Князь Г. Е. Львов о задачах момента. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 115, 12 июля, стр. 2—3. — *21—24.*

Ко всем трудящимся, ко всем рабочим и солдатам Петрограда. [Постановление ЦК РСДРП(б) об отмене демонстрации].— «Правда», Пг., 1917, № 78, 23 (10) июня, стр. 1. — *75—76.*

Кризис власти. В Таврическом дворце. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 126, 25 июля, стр. 2. — *58.*

Крылов, И. А. Ворона и Лисица. — *70.*

Ларин, Ю. Рабочие требования нашей программы. — «Рабочий Путь», Пг., 1917, № 31, 21 (8) октября, стр. 2. — *425—426.*

— *Широкая рабочая партия и рабочий съезд.* [М.], «Новый Мир», [1907]. 96 стр. — *387.*

Ленин, В. И. Большевики должны взять власть. Письмо Центральному Комитету, Петроградскому и Московскому комитетам РСДРП(б). 12—14 (25—27) сентября 1917 г. — *299.*

— *Бумажные резолюции.* — «Рабочий», Пг., 1917, № 2, 8 сентября (26 августа), стр. 1—2. — *198.*

— *Введение социализма или раскрытие казнокрадства?* — «Правда», Пг., 1917, № 77, 22 (9) июня, стр. 1. — *197.*

*— *Государство и революция.* Учение марксизма о государстве и задачи пролетариата в революции. Вып. I. Пг., «Жизнь и Знание», 1918. 115 стр. (Б-ка обществоведения. Кн. 40-я). Перед загл. авт.: В. Ильин (Н. Ленин). — *339—340.*

*— *Грозящая катастрофа и как с ней бороться.* Пг., тип. «Сов. раб. и солд. деп. Вас. Остр.», 1917. 32 стр. (РСДРП. Солдатская и крестьянская б-ка. № 13). Перед загл. авт.: Н. Ленин. — *347.*

*— *Задачи пролетариата в нашей революции.* (Проект платформы пролетарской партии). Пб., «Прибой», сентябрь 1917. 38 стр. (РСДРП). Перед загл. авт.: Н. Ленин. — *306.*

— *Империализм, как высшая стадия капитализма — бах:* Ленин, В. И. Империализм, как новейший этап капитализма.

*— *Империализм, как новейший этап капитализма.* (Популярный очерк). Пг., «Жизнь и Знание», 1917. [3], 130 стр. Перед загл. авт.: Н. Ленин (Вл. Ильин). — *409—411.*

*— *К лозунгам.* Изд. Кронштат. комит. РСДРП. Б. м., 1917. 16 стр. (РСДРП). Перед загл. авт.: Н. Ленин. — *450.*

— *Как бороться с контрреволюцией.* — «Правда», Пг., 1917, № 84, 30 (17) июня, стр. 2—3. — *238—239.*

Ленин, В. И. Как прячут прибыли господа капиталисты. (К вопросу о контроле). — «Правда», Пг., 1917, № 94, 12 июля (29 июня), стр. 2. — *195.*

— *Марксизм и восстание.* Письмо Центральному Комитету РСДРП(б). 13—14 (26—27) сентября 1917 г. — *299.*

— *Надо разоблачать капиталистов.* — «Правда», Пг., 1917. № 67, 9 июня (27 мая), стр. 2. — *195.*

— *О войне.* Речь т. Ленина на съезде Советов. — «Правда», Пг., 1917, № 95, 13 июля (30 июня), стр. 2—3; № 96, 14 (1) июля, стр. 2—3; № 97, 15 (2) июля, стр. 2—3. — *495.*

— *О задачах пролетариата в данной революции.* — «Правда», Пг., 1917, № 26, 7 апреля, стр. 1—2. Подпись: Н. Ленин. — *340.*

— *О пересмотре партийной программы.*—«Солдатская Правда», Пг., 1917, № 13, 16 (3) мая. Приложение к газете «Солдатская Правда», стр. 4. — *395.*

— *О предложении Боргбьерга.* [Резолюция, принятая на Седьмой (Апрельской) Всероссийской конференции РСДРП(б).

1917 г.]. — «Правда», Пг., 1917, № 41, 9 мая (26 апреля), стр. 1. Под общ. загл.: Резолюция Всероссийской конференции РСДРП. — *81.*

— *О созыве международной якобы социалистической конференции с участием социал-шовинистов.* — «Правда», Пг., 1917, № 55, 25 (12) мая, стр. 2. — *80—81.*

— *Об отношении к Временному правительству.* [Резолюция, принятая на Петроградской общегородской конференции РСДРП(б). 1917 г.]. — «Правда», Пг., 1917, № 35, 1 мая (18 апреля), стр. 3. Под общ. загл.: Российская социал-демократическая рабочая партия. — *340—341.*

— *Ответ тов. Н. Ленина.* — «Пролетарское Дело», Кронштадт, 1917, № 16, 14 (1) августа, стр. 2—3; № 18, 16 (3) августа, стр. 2—3. Подпись: Н. Ленин. — *245.*

— *Письмо Бреску.* 30 декабря 1914 г. (12 января 1915 г.).—*134.*

— *Письмо к товарищам.* — «Рабочий Путь», Пг., 1917, № 40, 1 ноября (19 октября), стр. 2—3; № 41, 2 ноября (20 октября), стр. 2—3; № 42, 3 ноября (21 октября), стр. 2. Подпись: Н. Ленин. — *471—472.*

— *Политические партии в России и задачи пролетариата.* Пг., «Жизнь и Знание», 1917, 29 стр. (Дешевая б-ка. Кн. III-я). Перед загл. кн. авт.: Н. Ленин. — *236.*

— *Предисловие ко 2-му изданию* [*книги «Удержат ли большевики государственную власть?»*]. — Бу китабда: [Ленин, В. И.]. Удержат ли большевики государственную власть? [2-е изд.]. Пб., тип. «Сельского Вестника», 1918, стр. 1. (Солдатская и крестьянская б-ка). Перед загл. кн. авт.: Н. Ленин. — *325.*

— *Проект изменений теоретической, политической и некоторых других частей программы, составленный Н. Лениным.* — Бу китабда: Материалы по пересмотру партийной программы. Под ред. и с предисл. Н. Ленина. Пг., «Прибой», 1917, стр. 4—8. (РСДРП). — *396—397, 408—413, 422, 423—426.*

— *Резолюция о Советах рабочих и солдатских депутатов,* [*принятая на Седьмой (Апрельской) Всероссийской конференции РСДРП(б).* 1917 г.]. — «Правда», Пг., 1917, № 46, 15(2) мая, стр. 3. — *340.*

— *Резолюция,* [*принятая на заседании Центрального Комитета РСДРП(б) 10 (23) октября 1917 г.*]. — *441—444, 469—471, 474, 475, 476.*

— [*Реплика во время речи И. Г. Церетели на I Всероссийском съезде Советов рабочих и солдатских депутатов 4 (17) июня*

1917 г.]. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 84, 6 июня, стр. 9. — *326.*

— *Речь о войне 9 (22) июня — бах:* Ленин, В. И. О войне. Речь т. Ленина на съезде Советов.

— *Речь об отношении к Временному правительству 4 (17) июня — бах:* Ленин, В. И. Речь т. Ленина на Всероссийском съезде Советов р. и с. д.

— *Речь т. Ленина на Всероссийском съезде Советов р. и с. д.* — «Правда», Пг., 1917, № 82, 28 (15) июня, стр. 2—3; № 83, 29 (16) июня, стр. 2—3. — *228.*

— *Соображения по поводу замечаний секции Всероссийской Апрельской конференции—бах:* Ленин, В. И. Соображения по поводу предыдущих замечаний.

— *Соображения по поводу предыдущих замечаний.*—Бу китабда: Материалы по пересмотру партийной программы. Под ред. и с предисл. Н. Ленина. Пг., «Прибой», 1917, стр. 11—12 (РСДРП). Подпись: Н. Ленин. — *396—397.*

*— *Старый и новый тексты программы.* — Там же, стр. 18—32. — *415—416.*

— *У последней черты.* — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 48, 20 ноября, стр. 2. — *7, 35.*

*— *Удержат ли большевики государственную власть?* Пб., «Прибой», 1917, 40 стр. (РСДРП). Перед загл. авт.: Н. Ленин. — *325, 465—466.*

— *Удержат ли большевики государственную власть?* [2-е изд.]. Пб., тип. «Сельского Вестника», 1918. 40 стр. (Солдатская и крестьянская б-ка). Перед загл. кн. авт.: Н. Ленин. — *325.*

Ленин, В. И. Уроки революции. Конец июля 1917 г. — *78—79.*

Лермонтов, М. Ю. А. О. Смирновой. — *252.*

«Листок Правды», Пг. — *17, 23, 53,*

М—н, В. — *бах:* Милютин, В. П.

Манифест 3-ей Циммервальдской международной социалистической конференции. [1917 г.]. — «Рабочий Путь», Пг., 1917, № 22, 11 октября (28 сентября), стр. 1—2. — *305.*

Маркс, К. Восемнадцатое брюмера Луи Бонапарта. Декабрь 1851 г. — март 1852 г. — *44, 46.*

— *Гражданская война во Франции.* Воззвание Генерального Совета Международного Товарищества Рабочих. Апрель — май 1871 г. — *340—341.*

— *Письмо Л. Кугельману.* 12 апреля 1871 г. — *359—360.*

Мартов, Л. Что же теперь? — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 76, 16 (29) июля, стр. 1. — *50—51.*

**Материалы по пересмотру партийной программы.* Под ред. и с предисл. Н. Ленина. Пг., «Прибой», 1917, 32 стр. (РСДРП).—*395, 396, 408—413, 415—416, 421—422, 423—426.*

Материалы по пересмотру партийной программы. Сборник статей: В. Милютина и др. М., Обл. бюро Моск. пром. района РСДРП, 1917. 40 стр. (РСДРП). — *304, 395, 396—421.*

[*Милютин, В. П.*] *Полугодовой итог буржуазной политики.* — «Рабочий», Пг., 1917, № 4, 10 сентября (28 августа), стр. 1—2. Подпись: В. М.—н. — *138.*

Мы требуем. [Передовая]. — «Рабочий», Пг., 1917, № 4, 10 сентября (28 августа), стр. 1. — *138.*

На улицах столицы 3-го и 4-го июля. (Заметки очевидца).— «Пролетарское Дело», Кронштадт, 1917, № 7, 3 августа (21 июля), стр. 2. — *27.*

Надсон, С. Я. «Завеса сброшена». — *261.*

«Наш Путь», Спб. — М. — *496.*

Некрасов, Н. А. Блажен незлобивый поэт. — *102—103, 332.*

«Новая Жизнь», Пг. — *7, 118—119, 121, 139, 140, 144, 326, 340—341, 476—477.*

— 1917, № 61, 29 июня (12 июля), стр. 1. — *207.*

— 1917, № 76, 16 (29) июля, стр. 1. — *50—51.*

— 1917, № 93, 5 (18) августа, стр. 3. — *90—96.*

— 1917, № 97, 10(23) августа, стр. 1. — *115—116.*

— 1917, № 103, 17 (30) августа, стр. 3. — *83—86.*

— 1917, № 106, 20 августа (2 сентября), стр. 1. — *139—147.*

— 1917, № 135 (129), 23 сентября (6 октября), стр. 1. — *328—330, 332—365.*

— 1917, № 138 (132), 27 сентября (10 октября), стр. 1, 3. — *300, 355—358.*

— 1917, № 142 (136), 1 (14) октября, стр. 1. — *374—380.*

— 1917, № 155 (149), 17 (30) октября, стр. 1. — *467—468.*

— 1917, № 156 (150), 18 (31) октября, стр. 3. — *469—473, 474—479, 487.*

«Новое Время», Пг. — *10, 17, 53—54, 239, 463.*

О демонстрации. [Воззвание ЦК РСДРП(б) о прекращении демонстрации. 5 (18) июля 1917 г.]. — «Правда», Пг., 1917, № 99, 18 (5) июля, стр. 4. — *27, 52—53.*

О коалиции. [Передовая]. — «Известия Центрального Исполнительного Комитета и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 164, 7 сентября, стр. 1.—*258.*

О политическом положении. [Резолюция, принятая на VI съезде РСДРП(б)].—«Пролетарий», Пг., 1917, № 23, 29 (16) августа, стр. 4. Под общ. загл.: 6-й съезд РСДРП. — *165.*

О твердых ценах. — «Известия Центрального Исполнительного Комитета и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 164, 7 сентября, стр. 7. — *180—181, 182, 185, 186, 189, 190, 193, 204—205, 210—211, 391.*

Обзор печати. — «Рабочий», Пг., 1917, № 1, 7 сентября (25 августа), стр. 2. — *138.*

Обзор печати. — «Рабочий», Пг., 1917, № 2, 8 сентября (26 августа), стр. 2. — *138.*

Обзор печати. — «Рабочий», Пг., 1917, № 3, 9 сентября (27 августа), стр. 2. — *138.*

Оборона Петрограда. [Передовая]. — «Рабочий», Пг., 1917, № 6, 11 сентября (29 августа), стр. 1. — *138.*

Обращение министра-председателя к гражданам России. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 127, 26 июля, стр. 6. — *56.*

Организационный устав Российской соц.-дем. рабочей партии, принятый на Втором съезде партии. — Бу китабда: Второй очередной съезд Росс. соц.-дем. рабочей партии. Полный текст протоколов. Изд. ЦК. Genève, тип. партии, [1904], стр. 7—9. (РСДРП). — *477—478.*

От Временного правительства. — «Вестник Временного Правительства», Пг., 1917, № 2 (47), 7 (20) марта, стр. 1, в отд.: Действия правительства. — *40.*

От Временного правительства. [Декларация]. 5 мая 1917 г. — «Вестник Временного Правительства», Пг., 1917, № 49 (95), 6 (19) мая, стр. 1, в отд.: Действия правительства. — *72—73, 180—181, 198.*

От Временного правительства. [Декларация]. 8 июля 1917 г.— «Вестник Временного Правительства», Пг., 1917, № 100 (146),

9 (22) июля, стр. 1, в отд.: Действия правительства. — *40, 56, 322, 364.*

От Временного правительства. [К закону о воспрещении земельных сделок]. 12 июля 1917 г. — «Вестник Временного Правительства», Пг., 1917, № 104 (150), 14 (27) июля, стр. 1, в отд.: Действия правительства. — *65, 74.*

От Исполнительного комитета Совета рабочих и солдатских депутатов. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 4, 3 марта, стр. 1. Подпись: Исполн. комитет Сов. солд. и раб. депутатов. — *69—70, 143—144.*

От следственной комиссии Вс. Исп. Комитета. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 113, 9 июля, стр. 5. — *10.*

От Центр. Исп. Комитета. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 110, 6 июля, стр. 6. — *10.*

Отклики событий 3—5 июля. — «Речь», Пг., 1917, № 164 (3906), 15 (28) июля, стр. 5. — *31—32.*

Отсрочка созыва Учред. собрания. — «Русская Воля», Пг., 1917, № 167, 16 июля, стр. 5. Под общ. загл.: К созыву Учредительного собрания. — *42—44.*

Отсрочка созыва Учредительного собрания. — «Воля Народа», Пг., 1917, № 67, 16 июля, стр. 3. — *42—43.*

Петроград, 6 (19) июля. Момент обязывает. [Передовая]. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 93, 6 июля, стр. 1. — *245.*

Петроград, 11 июля. — «Речь», Пг., 1917, № 160 (3902), 11(24) июля, стр. 1—2. — *42—43.*

Петроград, 29 июля (11 августа). Обновление ведомств и демократия. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 113, 29 июля, стр. 1. — *229.*

Петроград, 20 августа. Городские выборы. — «Русская Воля», Пг., 1917, № 197, 20 августа, стр. 2. — *133.*

Петроград, 24 августа (6 сент.). Выборы в центральную думу.— «Дело Народа», Пг., 1917, № 135, 24 августа, стр. 1.—*377—378.*

Петроград, 16 сентября. [Передовая]. — «Речь», Пг., 1917, № 218 (3960), 16 (29) сентября, стр. 2. — *327, 330—331.*

Петроград, 21 сентября (3 окт.). Пути соглашения. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 160, 21 сентября, стр. 1. — *327—328, 329, 332, 339.*

Петроград, 29 сентября (12 окт.). Сначала успокоение, потом реформы. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 167, 29 сентября, стр. 1. — *312, 315, 316, 363—364, 433—434.*

Петроград, 30 сентября (13 окт.). Новая революция или Учредительное собрание? — «Дело Народа», Пг., 1917, № 168, 30 сентября, стр. 1. — *320—321, 362—363, 434.*

Повышение твердых цен. От Временного правительства. 29 августа 1917 г. — «Русские Ведомости», М., 1917, № 198, 30 августа (12 сентября), стр. 5. — *209, 211, 212, 266—267, 283.*

Положение в Интернационале и задачи РСДРП. [Резолюция, принятая на Седьмой (Апрельской) Всероссийской конференции РСДРП(б). 1917 г.]. — «Солдатская Правда», Пг., 1917, № 13, 16 (3) мая. Приложение к газете «Солдатская Правда», стр. 3. Под общ. загл.: Резолюции Всероссийской конференции Российской социал-демократической рабочей партии, состоявшейся 24—29 апреля 1917 года. — *115—116, 306—307.*

Полугодовщина революции. [Передовая]. — «Рабочий», П., 1917, № 3, 9 сентября (27 августа), стр. 1. — *137—138.*

Последние известия. — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 138 (132), 27 сентября (10 октября), стр. 3. — *300.*

Постановление Временного правительства. — «Известия Центрального Исполнительного Комитета и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 140, 10 августа, стр. 4. Под общ. загл.: Во Врем. правительстве. — *146.*

Постановление Временного правительства [о воспрещении земельных сделок]. 12 июля 1917 г. — «Вестник Временного Правительства», Пг., 1917, № 104 (150), 14 (27) июля, стр. 1, в отд.: Действия правительства. — *65—66, 74.*

Постановление Временного правительства о восстановлении смертной казни. 12 июля 1917 г.]. — «Вестник Временного Правительства», Пг., 1917, № 103 (149), 13 (26) июля, стр. 1. — *53—54, 146.*

[*Постановление Временного правительства о сроке созыва Учредительного собрания.* 14 июня 1917 г.]. — «Вестник Временного Правительства», Пг., 1917, № 80 (126), 15 (28) июня, стр. 1, в отд.: Действия правительства. — *40, 42—43, 65—66.*

Постановление Временного правительства об учреждении земельных комитетов. 21 апреля 1917 г. — «Вестник Временного

Правительства», Пг., 1917, № 38 (84), 23 апреля (6 мая), стр. 1. — *481, 482—483.*

[*Постановление Временного правительства об отсрочке выборов в Учредительное собрание.* 9 августа 1917 г.]. — «Известия Центрального Исполнительного Комитета и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 140, 10 августа, стр. 3. Под общ. загл.: Отсрочка Учредительного собрания. — *364.*

Постановление по аграрному вопросу. (25 мая 1917 г.). — «Известия Всероссийского Совета Крестьянских Депутатов», Пг., 1917, № 15, 26 мая, стр. 7. — *74.*

Постановление центрального комитета п. с.-р. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 184, 19 октября, стр. 1. — *480.*

«Правда», Пг. — *7, 8, 16—18, 23, 27, 48, 52, 53, 54, 146, 248, 250, 318—319, 426, 474, 495.*

— 1917, № 26, 7 апреля, стр. 1—2. — *340—341.*

— 1917, № 35, 1 мая (18 апреля), стр. 3. — *340—341.*

— 1917, № 41, 9 мая (26 апреля), стр. 1. — *81.*

— 1917, № 46, 15 (2) мая, стр. 3. — *340—341.*

— 1917, № 55, 25 (12) мая, стр. 2. — *80—81.*

— 1917, № 67, 9 июня (27 мая), стр. 2. — *195.*

— 1917, № 77, 22 (9) июня, стр. 1. — *197.*

— 1917, № 78, 23 (10) июня, стр. 1. — *75.*

— 1917, № 82, 28 (15) июня, стр. 2—3; № 83, 29 (16) июня, стр. 2—3. — *228.*

— 1917, № 84, 30 (17) июня, стр. 2—3. — *239—240.*

— 1917, № 92, 10 июля (27 июня), стр. 2. — *42—43.*

— 1917, № 94, 12 июля (29 июня), стр. 2. — *195.*

— 1917, № 95, 13 июля (30 июня), стр. 2—3; № 96, 14(1) июля, стр. 2—3; № 97, 15 (2) июля, стр. 2—3. — *495.*

— 1917, № 99, 18 (5) июля, стр. 4. — *27, 53.*

Правила об урегулировании земельными комитетами земельных и сельскохозяйственных отношений. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 183, 18 октября, стр. 4. — *480—486, 492.*

Предстоящая манифестация. — «Власть Народа», М., 1917, № 42, 16 июня, стр. 2, в отд.: Петроград. — *43.*

Приказ армии и флоту. 16 июня 1917 г. Действующая армия. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 96, 20 июня, стр. 1. — *76—77.*

Приказ армии и флоту. 15-го июля 1917 г. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 119, 16 июля, стр. 4. — *48—49, 51, 53—54, 146.*

Прилежаев, И. Кризис продовольственной политики министерства продовольствия. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 147, 6 сентября, стр. 1. — *234—235.*

Примерный наказ. Составленный на основании 242 наказов, доставленных с мест депутатами на I-й Всероссийский съезд Советов крестьянских депутатов в Петрограде в 1917 году.— «Известия Всероссийского Совета Крестьянских Депутатов», Пг., 1917, № 88, 19 августа, стр. 3—4. — *123—132, 266, 481—482, 483, 484, 492.*

Проблема власти и Учредительное собрание. [Передовая]. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 147, 6 сентября, стр. 1. Под общ. загл.: Петроград, 6 (19) сентября. — *227.*

Программа и организационный устав партии социалистов-революционеров, утвержденные на первом партийном съезде, Изд. центрального комитета п. с.-р. Б. м., тип. партии соц.-рев., 1906. 32 стр. (Партия социалистов-революционеров). — *480.*

Программа конституционно-демократической партии или партии народной свободы. — Бу китабда: Программы политических партий. Пг., Ясный-Попов, 1917, стр. 12—16. — *480.*

**Программа Российской социал-демократической рабочей партии.* — Бу китабда: Программа и устав Российской с.-д. рабочей партии, принятые на 2-м съезде партии 1903 г. с поправками, принятыми на Объединительном съезде в Стокгольме 1906 г. Пг., «Прибой», б. г., стр. 3—13. (РСДРП). — *5—6, 128—129, 395—409, 423—424.*

**Проект изменения экономической программы-минимум.*—Бу китабда: Материалы по пересмотру партийной программы. Под ред. и с предисл. Н. Ленина. Пг., «Прибой», 1917, стр. 13—16. (РСДРП). — *426.*

«Пролетарий», Пг., 1917, № 3, 29 (16) августа, стр. 4. — *165.*

— 1917, № 4, 30 (17) августа, стр. 3. — *85.*

— 1917, № 7, 2 сентября (20 августа), стр. 3. — *115—116.*

«Пролетарское Дело», Кронштадт. — *8.*

— 1917, № 7, 3 августа (21 июля), стр. 2. — *27.*

— 1917, № 16, 14 (1) августа, стр. 2—3; № 18, 16 (3) августа, стр. 2—3. — *245.*

«Рабочая Газета», Пг. — *16—17, 105, 145, 194, 236, 287—288.*

— 1917, № 100, 7 июля, стр. 3—4. — *28, 29, 245.*

«Рабочая Газета», П., 1917, № 112, 21 июля, стр. 1. — *44—45.*

— 1917, № 152, 5 сентября, стр. 4. — *267.*

«Рабочий», Пг., 1917, №№ 1—6. — *138.*

— 1917, № 1, 7 сентября (25 августа), стр. 1, 2. — *138.*

— 1917, № 2, 8 сентября (26 августа), стр. 1—2. — *138, 198.*

— 1917, № 3, 9 сентября (27 августа), стр. 1, 2—3. — *138.*

— 1917, № 4, 10 сентября (28 августа), стр. 1—2. — *138.*

— Второй экстренный вып., Пг., 1917, № 5, 10 сентября (28 августа), стр. 1. — *138.*

— 1917, № 6, 11 сентября (29 августа), стр. 1. — *138.*

— 1917, № 8, 12 сентября (30 августа), стр. 2. — *287—288.*

«Рабочий Путь», Пг. — *287—288, 292—293.*

— 1917, № 9, 26 (13) сентября, стр. 1—2. — *287—288.*

— 1917, № 18, 6 октября (23 сентября), стр. 3. — *314, 320—321, 379—380, 381.*

— 1917, № 19, 7 октября (24 сентября), стр. 1—2. — *335.*

— 1917, № 22, 11 октября (28 сентября), стр. 1—2. — *305.*

— 1917, № 26, 16 (3) октября, стр. 1. — *420.*

— 1917, № 31, 21 (8) октября, стр. 2. — *425—426.*

— 1917, № 34, 25 (12) октября, стр. 1. — *448.*

— 1917, № 40, 1 ноября (19 октября), стр. 2—3; № 41, 2 ноября (20 октября), стр. 2—3; № 42, 3 ноября (21 октября), стр. 2. — *472.*

Резолюции, принятые на 3-м съезде п. с.-р., состоявшемся в Москве 25 мая — 4 июня 1917 г. М., «Земля и Воля», [1917]. 16 стр. — *480.*

Резолюция об объединении, [принятая на VI съезде РСДРП(б)]. — «Пролетарий», Пг., 1917, № 4, 30 (17) августа, стр. 3. Под общ. загл.: 6-й съезд РСДРП. — *85.*

Резолюция Петроградского Совета рабочих и солдатских депутатов об отмене смертной казни—бах: В Совете раб. и солдат. депутатов. Заседание Петр. Сов. р. и с. д. 18 авг.

Резолюция по аграрному вопросу, [принятая на Седьмой (Апрельской) Всероссийской конференции РСДРП(б). 1917 г.].— «Солдатская Правда», Пг., 1917, № 13, 16 (3) мая. Приложение к газете «Солдатская Правда», стр. 2. Под общ. загл.: Резолюции Всероссийской конференции Российской социал-демократической рабочей партии, состоявшейся 24—29 апреля 1917 года. — *492.*

[*Резолюция Ростовского-на-Дону комитета партии народной свободы*]. — «Речь», Пг., 1917, № 210 (3952), 7(20) сентября, стр. 5, в отд.: По России. Под загл.: Партия народной свободы. — *243—244, 254—255.*

Резолюция [солдатской секции Петроградского Совета против ухода правительства из Питера]. — «Известия Центрального Исполнительного Комитета Советов Рабочих и Солдатских Депутатов», Пг., 1917, № 191, 7 октября, стр. 4. Под общ. загл.: В солдатской секции Петроградского Совета р. и с. д. — *390, 391.*

Резолюция Экономического отдела ЦИК по поводу повышения хлебных цен — бах: О твердых ценах.

«Речь», Пг. — *37, 49, 105, 137, 210, 238, 239, 244, 251, 268, 326.*

— 1917, № 156 (3898), 6 (19) июля, стр. 3. — *31.*

— 1917, № 159 (3901), 9 (22) июля, стр. 3. — *31.*

— 1917, № 160 (3902), 11 (24) июля, стр. 1—2. — *43.*

— 1917, № 164 (3906), 15 (28) июля, стр. 5. — *31.*

— 1917, № 190 (3932), 15 (28) августа, стр. 2—4. — *84, 145.*

— 1917, № 194 (3936), 19 августа (1 сентября), стр. 5. — *107—111.*

— 1917, № 210 (3952), 7 (20) сентября, стр. 5. — *243—244, 254—255.*

— 1917, № 218 (3960), 16 (29) сентября, стр. 2. — *327, 331—332.*

Розенблюм, Д. (Фирсов). Передача земли в ведение земельных комитетов. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 183, 18 октября, стр. 1. — *485.*

Роспуск сейма. — «Рабочая Газета», Пг., 1917, № 112, 21 июля, стр. 1. — *43—44.*

«Русская Воля», Пг. — *133, 290.*

— 1917, № 167, 16 июля, стр. 5. — *43—44.*

— 1917, № 186, 8 августа, стр. 6. — *80—81.*

— 1917, № 197, 20 августа, стр. 2, 6. — *133, 149—151.*

«Русские Ведомости», М., 1917, № 198, 30 августа (12 сентября), стр. 5. — *209, 211, 212, 266—267, 284.*

— 1917, № 220. 27 сентября (10 октября), стр. 5. — *314—135.*

«Русское Слово», М. — *238, 239, 268, 382.*

С—ий, С. Городские выборы 24-го сентября и 25-го июня. (Статистическая справка). — «Русские Ведомости», М., 1917, № 220, 27 сентября (10 октября), стр. 5. — *314—315.*

Сандомирский, А. Борьба за организацию промышленности. (Из Донецкого бассейна). — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 61, 29 июня (12 июля), стр. 1. — *208.*

«Свободная Жизнь», Пг., 1917, № 1, 2 (15) сентября, стр. 2. — *209—210.*

Следственная комиссия о событиях 3-го и 4-го июля. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 93, 6 июля, стр. 3. — *52.*

Слухи о заговоре. — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 103, 17 (30) августа, стр. 3. — *83—87.*

Смирнов, В. О пересмотре экономической программы-минимум.— Бу китабда: Материалы по пересмотру партийной программы. Сборник статей: В. Милютина и др. М., Обл. бюро Моск. пром. района РСДРП, 1917, стр. 34—40. (РСДРП). — *416—421.*

[*Смит-Фалькнер, М. Н.*] *Голос демократии.* — «Свободная Жизнь», Пг., 1917, № 1, 2 (15) сентября, стр. 2. Подпись: М. Смит. — *209—210.*

Совет Российской республики. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 175, 8 октября, стр. 2. — *434.*

Соглашение Петроградского Совета рабочих и солдатских депутатов с Временным правительством — бах: Из протокола заседания Совета рабочих и солдатских депутатов 2-го марта.

Сокольников, В. — бах: Сокольников, Г. Я.

[*Сокольников, Г. Я.*] *К пересмотру партийной программы.* (Введение и программа-максимум). — Бу китабда: Материалы по пересмотру партийной программы. Сборник статей: В. Милютина и др. М., Обл. бюро Моск. пром. района РСДРП,

1917, стр. 8—22. (РСДРП). Подпись: В. Сокольников. — *396—416.*

«Солдатская Правда», Пг., 1917, № 13, 16 (3) мая. Приложение к газете «Солдатская Правда», стр. 2, 3, 4. — *115, 306—307, 395, 492.*

Солдатская секция Петроградского Совета р. и с. д. — «Известия Центрального Исполнительного Комитета и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 154, 26 августа, стр. 4. — *164, 253—254.*

«Социал-Демократ», Женева. — *7.*

— 1915, № 47, 13 октября. 2 стр. — *495.*

— 1915, № 48, 20 ноября, стр. 2. — *7, 35.*

«Социал-Демократ», М. — *288.*

Союз желтых. [Передовая]. — «Рабочий», Пг., 1917, № 1, 7 сентября (25 августа), стр. 1. — *138.*

Союз инженеров-социалистов. — «Известия Центрального Исполнительного Комитета и Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 182, 27 сентября, стр. 7, в отд.: На фабриках и заводах. — *350.*

«Спартак». М., 1917, № 4, 10 августа, стр. 4—7. — *160, 395, 416—423.*

Стрельба на Невском. — «Биржевые Ведомости». Вечерний вып., Пг., 1917, № 16317, 4 (17) июля, стр. 2—3. — *31.*

Суханов, Н. Гром снова грянул. — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 142 (136), 1 (14) октября, стр. 1. — *379—380.*

— *К ликвидации борьбы за мир.* — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 106, 20 августа (2 сентября), стр. 1. — *139—147.*

Съезд Советов и Учредительное собрание. — «Новая Жизнь», Пг., 1917, № 142 (136), 1 (14) октября, стр. 1. — *374—380.*

Съезд Советов и Учредительное собрание. — «Рабочий Путь», Пг., 1917, № 26, 16 (3) октября, стр. 1. — *420.*

Телеграмма военного министра Керенского Времен. правит. — «Известия Петроградского Совета Рабочих и Солдатских Депутатов», 1917, № 96, 20 июня, стр. 2. Под общ. загл.: Русская армия перешла в наступление. — *76.*

[*Товарищи рабочие и солдаты Петрограда!* Воззвание о мирной и организованной демонстрации. 4 (17) июля 1917 г.]. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 92, 5 июля, стр. 1. Под общ. загл.: Документы. — *26.*

Товарищи рабочие и солдаты Петрограда! [Воззвание о мирной и организованной демонстрации. 4 (17) июля 1917 г. Листовка. Б. м., 1917 г.]. 1 стр. Подписи: ЦК РСДРП. Петербургский комитет РСДРП, Межрайонный комитет РСДРП, Военная организация при ЦК РСДРП, Комиссия рабочей секции Совета рабочих и солдатских депутатов. — *26, 52—53, 166.*

Убитые и раненые. — «Дело Народа», Пг., 1917, № 96, 9 июля, стр 4. — *31.*

Хлеба! — «Рабочий Путь», Пг., 1917, № 34, 25 (12) октября, стр. 1. — *448.*

Честная коалиция, которую предлагаем мы. [Передовая]. — «Рабочий», Пг., 1917, № 2, 8 сентября (26 августа), стр. 1.— *138.*

Чехов, А. П. Человек в футляре. — 359—360.

III. Тревожные дни. Впечатления 4 июля. — «Рабочая Газета», Пг., 1917, № 100, 7 июля, стр. 3. — *28—29, 245.*

6-ой съезд РСДРПартии. Последний день. — «Пролетарий», Пг., 1917, № 7, 2 сентября (20 августа), стр. 3. — *115.*

Энгельс, Ф. Анти-Дюринг. Переворот в науке, произведенный господином Евгением Дюрингом. Сентябрь 1876 г. — июнь 1878 г. — *496.*

— *Будущая итальянская революция и социалистическая партия.* (Письмо Турати). 26 января 1894 г. — *152.*

— *К критике проекта социал-демократической программы 1891 года.* Между 18 и 29 июня 1891 г. — *405.*

— *Крестьянская война в Германии.* Лето 1850 г. — *47.*

— *Крестьянский вопрос во Франции и Германии.* 15—22 ноября 1894 г. — *131.*

— *Письмо Ф.-А. Зорге.* 22 февраля 1888 г. — *368—369.*

— *Происхождение семьи, частной собственности и государства.* В связи с исследованиями Льюиса Г. Моргана. Конец марта — 26 мая 1884 г. — *16—17.*

— *Революция и контрреволюция в Германии.* Август 1851 г.— сентябрь 1852 г. — *272—273, 274, 278—279, 280, 429, 430, 465—466.*

— *Эмигрантская литература.* Май 1874 г. — апрель 1875 г. — *152.*

Anti-Dühring—бах, Энгельс, Ф. Анти-Дюринг. Переворот в науке, произведенный господином Евгением Дюрингом.

Bulletin de l'assemblée nationale. Première législature. —«Gazette Nationale, ou le Moniteur Universel». Paris, 1792, N. 248, 4 septembre, p. 1051. — *375, 429, 430.*

Clausewitz, K. Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung. Bd.1,T.1. Vom Kriege. Berlin, Dümmler, 1832. XXVIII, 371 S. — *222—223.*

[*Engels, F.*] *Revolution und Konterrevolution in Deutschland.* 2. Aufl. Stuttgart, Dietz, 1907. 141 S. — *374—375.*

«Gazette Nationale, ou le Moniteur Universel», Paris, 1792, N. 248, 4 septembre, p. 1051. — *375, 449, 430.*

«Die Glocke», München — Berlin. — *35.*

«The Internationalist», Boston. — *306.*

Manifest der Internationale zur gegenwärtigen Lage, [*angenommen auf dem Außerordentlichen Internationalen Sozialistenkongreß zu Basel*]. — In: Außerordentlicher Interationaler Sozialistenkongreß zu Basel am 24. und 25. November 1912. Berlin, Buchh. «Vorwärts«, 1912, S. 23—27. — *114.*

«Politiken», Stockholm. — *305.*

Protokoll fran Sverges Socialdemokratiska Arbetarepartis (fortsatta) nionde kongress i Stockholm de 23 nov.— 1 dec. 1914.— In: Protokoll fran Sverges Socialdemokratiska Arbetarepartis (ajournerade och fortsatta) nionde kongress i Stockholm den 3—4 aug, samt den 23 nov. — 1 dec. 1914. Stoskholm, 1915, S. 10—244. — *387—388.*

Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands. Abgehalten zu Erfurt vom 14. bis 20. Oktober 1891. Berlin, «Vorwärts», 1891. 369 S. — *405.*

«Russische Korrespondentz «Prawda». Stockholm.— *8—9.*

«Työmies», Helsinki. — *305,*

Vogelstein, Th. Die finanzielle Organisation der kapitalistischen Industrie und die Monopolbildungen. — In: Grundriß der Sozialökonomik. Abt. VI. Industrie, Bergwesen, Bauwesen. Buch III. B. I. Tübingen, Mohr (Siebeck), 1914, S. 187—245.— *409—410.*

АДЛАР КӨСТӘРИЧИСИ

А

Авксентјев, Н. Д. (1878—1943) — есерләр партијасының лидерләриндән бири, һәмин партија МК-сының үзвү. Дүнја империалист мүһарибәси заманы гаты сосиал-шовинист; мүдафиәчиләрин «За рубежом», «Новости», «Призыв» нәшрләриндә әмәкдашлыг едирди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Үмумрусија кәндли депутатлары Совети Ичраијјә Комитәсинин сәдри; Керенскинин икинчи коалисијалы һөкумәтиндә дахили ишләр назири, сонралар әксингилаби Республика мүвәггәти шурасының (парламентгабағының) сәдри. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра әксингилаби гијамларын тәшкилатчыларындан бири. 1918-чи илдә «Уфа директоријасы» дејилән директоријанын сәдри; сонра харичә мүһачирәт етмиш, Совет һакимијјәтинә гаршы орада фәал мүбаризәсини давам етдирмишдир. — *56, 59, 84, 86, 94, 96, 117, 118, 119—121, 127, 130, 146, 193, 330, 433, 457.*

Адлер (Adler), *Виктор* (1852—1918) — Австрија сосиал-демократијасының тәшкилатчы вә лидерләриндән бири. 1886-чы илдә Адлер «Gleichheit» («Бәрабәрлик») гәзетини тә'сис етмишдир. 1889-чу илдән Австрија сосиал-демократијасынын мәркәзи органы «Arbeiter-Zeitung»-ун («Фәһлә Гәзети»нин) редактору. 80—90-чы илләрдә В. Адлер Ф. Енкелс илә әлагә сахламыш, лакин онун вәфатындан аз сонра реформизм тәрәфинә кечмиш, оппортунизмин башчыларындан бири кими чыхыш етмишдир. Дүнја империалист мүһарибәси заманы сентрист мөвгеји тутмуш, «синфи сүлһ» тәблиғ етмиш вә фәһлә синфинин ингилаби чыхышларына гаршы мүбаризә апармышдыр. 1918-чи илдә Австријада буржуа республикасы гурулдугдан сонра бир мүддәт харичи ишләр назири олмушдур.

Австрија парламентинин депутаты олан Адлер Н. К. Крупскајанын хаһиши илә 1914-чү ил ијулун 26-да (августун 8-дә) Јени Таргда (Галитсија) јалан чуғуллуг әсасында һәбсә алынан В. И. Ленин үчүн зәманәт вермишдир. — *35.*

Адлер (Adler), *Фридрих* (1879—1960) — Австрија сосиал-демократы, марксист ибарәләри пәрдәси алтында ингилаби марксизмдән, пролетариатын синфи мүбаризәсиндән имтина едән «Австрија марксизми» дејилән чәрәјанын нәзәријјәчиләриндән бири. 1910—1911-чи илләрдә Исвечрә сосиал-демократ партијасынын органы «Volksrecht» («Халг һүгугу») гәзетинин редактору, сонра Австрија сосиал-демократ партијасынын катибн. 1916-чы ил октјабрын 21-дә террорчу гәсд етмиш—Австријанын баш назири граф Штүргкү күллә илә вурмушдур. Адлер сентрист $11^1/_2$ Интернасионал (1921—1923) дејилән Интернасионалын тәшкилатчыларындан бири, бундан сонра исә «Сосиалист фәһлә Интернасионалынын» лидерләриндән бирн олмушдур. — *306, 308.*

Акселрод, П. Б. (1850—1928)—меншевизмин лидерләриндән бири. Иртича вә јени ингилаби јүксәлиш илләриндә тәсвијәчиләрин рәһбәрләриндән бири олмушдур; тәсвијәчи меншевикләрин «Голос Социал-Демократа» гәзетинин редаксијасына дахил иди. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә сентрист ибарәләрлә пәрдәләнәрәк, әслиндә сосиал-шовинизм мөвгејиндә дурурду. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Петроград Совети Ичраијјә комитәсинин үзвү олмуш, буржуа Мүвәггәти һөкүмәтини мүдафиә етмишди. Октјабр сосиалист ингилабыны дүшмәнчәсинә гаршыламышды; мүһачирәтдә оларкән Совет Русијасына гаршы силаһлы мүдахиләни тәблиғ едирди. — *306.*

Александр III (Романов) (1845—1894)—рус императору (1881—1894). — *110.*

Алексејев, М. В. (1857—1918)—чар ордусу кенералы, гаты монархист вә әксингилабчы. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра али баш командан, сонра бир мүддәт али баш командан Керенскинин штаб рәиси олмушдур. Вәтәндаш мүһарибәси вә Совет Русијасына гаршы харичи һәрби мүдахилә дөврүндә Шимали Гафгазда тәшкил олунмуш ағгвардијачы «көнүллү ордунун» башында дурурду. — *169, 232, 243, 262.*

Алексински, Г. А. (1879-чу илдә анадан олмушдур)—сијаси фәалијјәтинин әввәлләриндә сосиал-демократ иди. Биринчи рус ингилабы дөврүндә болшевикләрә гошулмушду. Иртича илләриндә отзовист иди, «Вперед» антипартија групунун тәшкилатчыларындан бири. Дүнја империалист мүһарибәси заманы сосиал-шовинист, бир сыра буржуа гәзетләринин әмәкдашы. 1917-чи илдә Плехановун «Јединство» групуна дахил олмушду. Әксингилаби мөвгеләрдә дурурду. 1917-чи илин ијулунда һәрби әкскәшфијјатла бирликдә сахта сәнәдләр дүзәлдәрәк, В. И. Ленинә вә болшевикләрә бөһтан атмышды. 1918-чи илин апрелиндә харичә гачмыш. Мүһачирәтдә ифрат иртича чәбһәсинә гошулмушду. — *8, 10, 11, 25, 30, 35, 37, 49, 54, 376, 388.*

Б

Б.—бах: Бухарин, Н. И.

Багратион, Д. П. (1863-чү илдә анадан олмушдур)—кнјаз, чар ордусунун кенералы. 1917-чи ил Феврал буржуа демократик ингилабындан сонра Гафгаз јерли дивизијасынын рәиси. Корниловчу гнјамын фәал иштиракчысы. — *232, 262.*

Базаров, В. (Руднев, В. А.)* (1884—1939) — 1896-чы илдән сосиал-демократ һәрәкатында иштирак етмишдир. 1905—1907-чи илләрдә бир сыра болшевик нәшрләриндә әмәкдашлыг етмишдир. Иртича дөврүндә болшевизмдән узаглашмыш, «аллаһгуручулуғу» вә емпириокритисизми тәблиғ едирди, марксизми махистчәсиниә тәфтиш едәиләрин башлыча нүмајәндәләриндән бири иди. 1917-чи илдә бејнәлмиләлчи-меншевик, јарыменшевик «Новая Жизнь» гәзетиинин редакторларындаи бири; Октјабр сосиалист ингилабына гаршы чыхырды. 1921-чи илдән Дөвләт план комиссијасында ишләјирди; өмрүнүн сон илләриндә бәдии вә фәлсәфи әдәбијјатын тәрчүмәси илә мәшғул олурду. — *355, 357, 467—468, 476.*

Басок — бах: Меленевски, М. И.

Бауер (Bauer), *Отто* (1882—1938) — Австрија сосиал-демократијасынын вә II Интернационалын лидерләриндән бири, «Австрија марксизми» адланан чәрәјанын идеологларындан бири. Октјабр сосиалист ингилабына дүшмән мүнасибәт бәсләјирди. 1918—1919-чу илләрдә Австрија буржуа республикасынын харичи ишләр назири олмушдур. 1919, 1927 вә 1934-чү илләрдә Австрија фәһлә синфинин ингилаби чыхышларыны јатырмагда фәал иштирак етмишди. Өзүнүн антикоммунист чыхышларында фашизмлә бирләшир, планкерманизм тәблиғатыны мүдафиә сдирди.— *496.*

Бејлис, М. Т. (1873-чү илдә анадан олмушдур) — Кијевдә кәрпич заводунун приказчики, јәһуди, 1911-чи илдә куја дини мәрасим мәгсәди илә христиан оғланы өлдүрмәкдә јаландан иттиһам едилмишди. — *10, 27, 34, 36.*

Беркенһејм, А. М. (1880—1932) — есер, кооперасија хадими. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Москва әрзаг комитәсинин сәдри. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Сентросојузун харичдә нүмајәндәси олуб Совет дөвләти әлејһинә фәалијјәт көстәрмишдир. 1922-чи илдә харичә мүһачирәт етмишдир. 1926-чы илдән 1932-чи иләдәк Полшада

* Мө'тәризәдә курсивлә әсл фамилијалар көстәрилир.

«Јəһуди кооперативләринин мәркәзи иттифагы»нын сәдри олмушдур. — *330.*

Бернатски, М. В. (1876-чы илдә анадан олмушдур)—сијаси игтисад профессору. 1917-чи илин сентјабрындан буржуа Мүвәггәти һөкүмәтиндә малијјә назири. Деникинин вә Вранкелин әксингилаби һөкүмәтләриндә дә бу вәзифәдә олмушдур. Ағ мүһаҹир. — *189—190.*

Бернштејн (Bernstein), *Едуард* (1850—1932)—алман сосиал-демократијасынын вә II Интернасионалын ифрат оппортунист ганадынын лидери, тәфтишчилијин вә реформизмин нәзәријјәчиси. Сосиал-демократ һәрәкатында 70-чи илләрин орталарындан иштирак етмишдир. 1881-чи илдән 1889-чу илә гәдәк Алманија сосиал-демократ партијасынын мәркәзи органы «Der Sozialdemokrat»-ын («Сосиал-Демократ») редактору. 1896—1898-чи илләрдә «Die Neue Zeit» («Јени Зәманә») журналында «Сосиализмин проблемләри» мәгаләләр силсиләсини нәшр етдирмишдир, сонра бу мәгаләләр «Сосиализмин илкин шәртләри вә сосиал-демократијанын вәзифәләри» ады илә дәрч едилмишди. Һәмин әсәриндә ингилаби марксизмин фәлсәфи, игтисади вә сијаси әсасларыны ачыгча тәфтиш едирди. Бернштејн капитализм шәраитиндә фәһләләрин игтисади вәзијјәтини јахшылашдырмаг мәгсәди күдән ислаһатлар уғрунда мүбаризәни фәһлә һәрәкатынын башлыча вәзифәси е'лан етмиш, «һәрәкәт—һәр шеј, сон мәгсәд һечдир» оппортунист формулуну ирәли сүрмүшдү. Дүнја империалист мүһарибәси дөврүндә сентрист мөвгејиндә дурараг бејнәлмиләлчилик һаггында ибарәләрлә сосиал-шовинизми пәрдәләјирди. Сонракы илләрдә империалист буржуазијанын сијасәтини мүдафиә етмәкдә давам етмиш, Октјабр сосиалист ингилабынын вә Совет дөвләтинин әлејһинә чыхмышды. — *274.*

Блан (Blanc), *Луи* (1811—1882) — франсыз хырда буржуа сосиалисти, тарихчи. Капитализм шәраитиндә синфи зиддијјәтләрин барышмазлығыны инкар етмиш, пролетар ингилабынын әлејһдары олмуш, буржуазија илә сазишчилик мөвгеләриндә дурурду. 1848-чи ил ингилабы дөврүндә мүвәггәти һөкүмәтә дахил олмуш вә «фәһлә мәсәләсини өјрәнән комиссијаја» башчылыг едәрәк өзүнүн сазишчилик тактикасы илә фәһләләри ингилабы мүбаризәдән јајындырмагда буржуазијаја көмәк едирди. 1871-чи илдә Милли мәчлисә сечилән Блан Парис Коммунасынын дүшмәнләри сырасында галырды.—*94, 231.*

Бобринскиләр, Ал. А., Ан. А., В. А.—графлар, ири мүлкәдарлар вә шәкәр заводлары саһибләри, мүртәче сијаси хадимләр. — *192.*

Бонапарт, Луи—бах: Наполеон III.

Бонапарт, Наполеон—бах: Наполеон I.

Брамсон, Л. М. (1869-чу илдә анадан олмушдур)—«халг сосиалисти», публисист; пешәсинә көрә вәкил. I Дөвләт думасында Әмәк групунун баниләриндән бири. 1917-чи илдә «халг сосиалистләри» вә трудовикләрин нүмајәндәләри кими Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Ичраијјә комитәсинә дахил иди. Буржуа Мүвәггәти һөкумәтини мүдафиә едирди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра харичә мүһаҹирәт етмишдир.— *96—97.*

Брантинг (Branting), *Карл Јалмар* (1860—1925)—Исвеч сосиал-демократ партијасынын лидери, II Интернационалын рәһбәрләриндән бири. Оппортунист мөвгеләриндә дурурду. 1887—1917-чи илләрдә (фасиләләрлә)—партијанын мәркәзи органы — «Socialdemokraten» («Сосиал-Демократ») гәзетинин редактору; 1896—1925-чи илләрдә риксдагын депутаты. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә сосиал-шовинист. 1917-чи илдә Еденин коалисијалы һөкумәтинә дахил олмуш, Совет Русијасына гаршы һәрби мүдахилә тәрәфдары олмушдур. 1920, 1921—1923 вә 1924—1925-чи илләрдә сосиал-демократ һөкумәтләринә башчылыг етмишдир. — *117, 118, 120—121, 305—306.*

Брешко-Брешковскаја, Ј. К. (1844—1934)—есерләр партијасынын тәшкилатчыларындан вә рәһбәрләриндән бири, бу партијанын ифрат сағ ганадына мәнсуб иди. Сијаси фәалијјәтә 70-чи илләрин әввәлләриндә «халг ичәрисинә кетмәклә» башламыш, дәфәләрлә һәбсә алынмыш вә сүркүн едилмишди (1878-чи илдә—193-ләрин мүһакимәси илә әлагәдар олараг). 1917-чи ил Феврал ингилабындан сонра буржуа Мүвәггәти һөкумәтини мүдафиә едирди. Империалист мүһарибәсини «сон гәләбәјәдәк» давам етдирмәк тәрәфдары иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Совет һакимијјәтинә гаршы мүбаризә апарырды. 1919-чу илдә АБШ-а кетмиш, сонра Франсада јашамышды. Харичдә Совет Русијасына гаршы бөһтанчы кампанија апарыр, јени һәрби мүдахиләнин һазырланмасы ләһинә чыхыш едирди, аг мүһаҹирләрин Парисдә чыхан «Дни» органында иштирак едирди. — *252, 259, 283, 296, 338, 353, 369, 370, 372, 391, 434.*

Бриан (Briand), *Аристид* (1862—1932)—франсыз дөвләт хадими вә дипломат. Бир мүддәт сосиалистләрин сол ганадына гошулмушду. 1902-чи илдә парламентә сечилмиш вә фәһлә синфинә ачыг дүшмән олан иртичачы буржуа сијасәтчиси олмушдур. Сосиалист партијасындан харич едилдикдән сонра «мүстәгил сосиалистләр» групуна гошулмушду, 1911-чи илдә бу груп «республика сосиалист партијасы» адыны гәбул етмишди. 1909-чу илдә Бриан «үч ханинын кабинети»нин (Бриан—Милјеран—Вивиани) баш назири олду. 1910-чу илдә Бриан дәмир јолларыны һәрби вәзијјәтдә е'лан едәрәк, дәмир јолчуларын тә'тилини амансызлыгла јатырды. 1913, 1915—1917, 1921—1922-чи илләрдә баш назир; 1924-чү илдә Милләтләр Ҷәмијјәтиндә Франсанын нүмајәндәси олмушдур. 1925-чи илдә ССРИ-јә гаршы јөнәлдилән Ло-

карно сазишләринин бағланмасында иштирак етмишдир. 1926—1931-чи илләрдә харичи ишләр назири олмушдур. — *345.*

Бронзов П. В. — 1917-чи илдә биринчи чағырыш Советләрин МИК-ин үзвү.—*96—97.*

Бубликов, А. А. (1875-чи илдә анадан олмушдур) — тичарәт сәнаје буржуазијасынын нүмајәндәси, пешәсинә көрә мүһәндис; IV Дөвләт думасынын депутаты, прогрессистләр буржуа партијасынын үзвү. 1917-чи илин августунда Москвада кечирилән Дөвләт мүшавирәсинин иштиракчысы. Мүшавирәдә буржуазија илә меншевикләрин коалисијасынын тәрәфдары кими чыхыш етмишдир. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра харичә мүһачирәт етмишдир. — *182, 200.*

Бухарин, Н. И. (Б.) (1888—1938)—1906-чы илдән болшевик партијасынын үзвү; Москванын мүхтәлиф рајонларында тәбликатчы ишләмишдир. 1911-чи илдә харичә мүһачирәт етмишдир. 1915-чи илдә «Коммунист» журналында әмәкдашлыг едирди, дөвләт, пролетариат диктатурасы, милләтләрин өз мүгәддәратыны тә'јин етмәси һүгугу һаггында вә башга мәсәләләрдә гејри-марксист мөвгеләрдә дурурду. Партијанын VI гурултајында ингилабын инкишафына даир антиленинчи бир схемлә чыхыш етмишди; бу схем фөһлә синфи илә ән јохсул кәндлиләрин иттифагыны инкар едирди.

Октјабр сосиалист ингилабындан сонра—«Правда»нын редактору, МК Сијаси бүросунун үзвү, Коминтернин Ичраијјә Комитәсинин үзвү олмушдур. Дәфәләрлә партијанын ленинчи сијасәтинә гаршы чыхмышдыр: 1918-чи илдә «сол коммунистләр» антипартија групуна башчылыг етмишдир; һәмкарлар иттифаглары һаггында партијада дискуссија заманы (1920—1921) әввәлчә «буфер» мөвгеји тутмуш, сонра исә Тротскинин групуна гошулмушду, 1928-чи илдән партијада сағ мүхалифәтә башчылыг едирди. 1929-чу илдә МК Сијаси Бүросундан чыхарылды. Партија әлејһинә фәалијјәтинә көрә 1937-чи илдә партија сыраларындан харич едилди.—*160, 397—398, 417—418, 421—422, 423.*

Бјукенен (Buchanan), *Чорч Вилјам* (1854—1924)—инкилис дипломаты. Русијада сәфир оларкән (1910—1918) ингилаба гаршы мүбаризәдә иртичачы даирәләрә көмәк көстәрмишдир. 1917-чи илин августунда Корниловун әксингилабчы гијамына көмәк етмишдир. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра аггвардијачылара фәал јардым көстәрмиш, әксингилаби гәдләрин, сонралар исә Антантанын Совет Русијасына гаршы мүдахиләсинин тәшкилиндә иштирак етмишдир. 1919—1921-чи илләрдә Италијада сәфир олмуш, 1921-чи илдә исте'фаја чыхмышды. — *253, 433.*

В

Верховски, А. И. (1886—1941)—чар ордусунун подполковники, һәрби јазычы; 1917-чи илдә Москва һәрби даирәси гошунларына

командanлыг етмишди. Корнилов гијамы јатырылдыгдан сонра кенерал-мајор, буржуа Мүвәггәти һөкумәтинин ахырынчы һеј'әтиндә һәрби назир. 1917-чи ил октјабрын 19-да (нојабрын 1-дә) Верховски ордунун хејли һиссәсинин тәрхис едилмәси вә дикәр тәдбирләр барәдә верднји тәклифләрнинн парламентгабағы тәрәфиндән рәдд едилмәси илә әлагәдар олараг исте'фаја чыхды. Октјабр сосиалист инглабының гәләбәсиндән сонра бир мүддәт инглабын дүшмәнләри чәбһәсиндә олмушду. Сонра Совет һакимијјәти тәрәфинә кечмиш вә 1919-чу илин февралында Гызыл Ордуја дахил олмушдур. 1920-чи илдән Фәнлә Кәндли Гызыл Ордусу Һәрби Академијасының мүәллими, 1927-чи илдән исә профессору, 1930-чу илдә Шимали Гафгаз һәрби дапрәсинин штаб рәиси тә'јин едилмиш, сонралар Фәһлә Кәндли Гызыл Ордусу Баш штабы Академијасында ишләмишдир.—*488.*

Вијк (Wiik), *Карл Харалд* (1883—1946) — Финландија сосиал-демократы. 1909-чу илдән 1940-чы иләдәк гыса фасиләләрлә Финландија Сосиал-демократ партијасы Ичрајјә Комитәсинин үзвү, 1926—1936-чы илләрдә исә партијанын катиби олмушдур. Сејмин бир чох чағырышларының депутаты. 1917-чи илин августунда онун Малм станснјасындакы бағында В. И. Ленин гыса мүддәт галмышдыр. Финландијада 1918-чи илдә фәһлә инглабы заманы инглаби һөкумәтә—Халг мүвәккилләри Шурасына дахил олмушдур. Мүһарибә әлејһинә һәрәкатда иштиракына көрә 1941-чи илдә депутат тохунулмазлығындан мәһрум едилмиш вә һәбсә алынмышды. 1941—1944-чү илләрдә һәбсдә олмушдур. 1944-чү илдә сол сосиал-демократ групуна башчылыг едәрәк Финландија Коммунист Партијасы илә бирликдә Финландија халгының Демократик иттифагының јарадылмасында иштирак етмиш вә иттифагын биринчи сәдри олмушдур. — *302—303.*

Вилһелм II (Гокенсоллерн) (1859—1941)—Алман императору вә Пруссија кралы (1888—1918). — *433, 453, 460.*

Вихлјајев, П. А. (1869—1928) — статистикачы вә агроном, есерләр партијасының үзвү. Твер земство идарәсинин игтисади шө'бәсинин мүдири олмуш, 1907-чи илдән 1917-чи иләдәк исә Москва земство идарәсинин статистика шө'бәсинә рәһбәрлик етмишдир. Буржуа Мүвәггәти һөкумәтиндә торпаг назирнинн мүавини иди. Октјабр сосиалист инглабындан сонра Мәркәзи Статистика Идарәсиндә ишләмиш вә Москва али мәктәбләриндә профессору олмушдур. — *464.*

Воинов, И. А. (1884—1917)—1909-чу илдән РСДФП-нин үзвү, болшевик, «Звезда» вә «Правда»нын әмәкдашы вә фәал мүхбири. Јарославл губернијасының јохсул кәндли аиләсиндә доғулмушдур. Петербурга көчмүш, мүәссисәләрдә, Николај (индики Октјабр) дәмир јолунда ишләмиш, дәмирјол болшевик тәшкилаты илә әлагәдар иди. Дәфәләрлә һәбсә алынмыш вә полисин рәсми нәзарәти алтында сүркүнә көндәрилмишди. 1917-чи ил Феврал буржуа-

демократик ингилабындан сонра Петрограда гајытмыш, «Правда»-нын нәшр олундуғу «Труд» мәтбәәсиндә чалышмыш, гәзет үчүн хәбәрләр јазмышды. Ијулун 6(19)-да «Листок «Правда»»ны јајаркән Шпалернаја күчәсиндә (индики Воинов күчәси), казак вә јункерләр тәрәфиндән өлдүрүлмүшдүр..—*17—18, 23, 32, 53.*

Вол-иј—бах: Володарски, В.

Володарски, В. (Голдштејн, М. И., Вол-иј) (1891—1918) — 1917-чи илдән болшевикләр партијасынын үзвү. Ингилаби фәалијјәтә 1905-чи илдән Бундун тәшкилатларында башламыш, сонра меншевикләрә гошулмушдур. Дәфәләрлә һәбсә алынмышдыр. 1911-чи илдә Архангелск губернијасына сүркүн едилмишди. Сүркүндән гајытдыгдан сонра 1913-чү илдә Шимали Америкаја мүһаџирәт етмишдир. Дүнја империалист мүһарибәси заманы бејнәлмиләлчи. 1917-чи илин мајында Русијаја гајытмыш, бир мүддәт Петроград межрајончулар тәшкилатында олмуш, сонра болшевикләр партијасына гәбул едилмишдир. Володарски Петроградын Петергоф-Нарва рајонунда тәшвигат иши апармыш, Петроград партија комитәсинин вә Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Рәјасәт һеј'әтинин үзвү, биринчи чағырыш МИК-ин үзвү олмушдур. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра мәтбуат, тәблиғат вә тәшвигат ишләри үзрә комиссар, Петроградда «Красная Газета»нын редактору иди. 1918-чи ил ијунун 20-дә есер тәрәфиндән хаинчәсинә өлдүрүлмүшдүр.—*135, 138.*

Г

Гагарин, А. В.—кнјаз, чар ордусунун кенералы. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Гафгаз јерли дивизијасынын бригада командири; Корнилов гијамынын фәал иштиракчысы. — *232, 262.*

Ганетски (Фүрстенберг), Ј. С. (1879—1937)—Полша вә рус ингилаби һәрәкатынын көркәмли хадими. 1896-чы илдән сосиал-демократ партијасынын үзвү. Полша краллығы вә Литва сосиал-демократијасынын бир сыра гурултајларынын, һабелә РСДФП II, IV вә V гурултајларынын иштиракчысы. РСДФП V гурултајында партија МК-сына үзв сечилмишди. Полша краллығы вә Литва Сосиал-демократијасы Баш идарә һеј'әтинин үзвү. Полша краллығы вә Литва сосиал-демократијасынын VI гурултајында (1908) бир сыра партијадахили мәсәләләрдәки фикир ајрылыгларына илә әлагәдар оларағ Баш идарә һеј'әтиндән чыхмыш вә 1912-чи илдә Полша сосиал-демократијасындакы тәфригәдән сонра болшевикләрә даһа јахын мөвгедә дуран «розломовчу» мүхалифәти дејилән мүхалифәтин рәһбәрләриндән бири олмушдур. Дүнја империалист мүһарибәси заманы Симмервалд солларына гошулмушдур. Дәфәләрлә һәбс вә сүркүн едилмишдир. 1917-чи илдә—РСДФ(б)П МК Харичи бүросунун үзвү. Октјабр

сосиалист ингилабындан сонра Халг Малијјә комиссарлығында ишләмиш, сонра дипломатик ишдә чалышмыш, Халг Тичарәт Комиссарлығы вә АХТШ-нин коллекија үзвү олмушдур. 1935-чи илдән ССРИ Ингилаб музејинин директору.—*8, 35, 36—37.*

Гвоздев, К. А. (1883-чү илдә анадан олмушдур)—тәсвијәчи меншевик. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә—сосиал-шовинист, Мәркәзи һәрби-сәнаје комитәси фәһлә групунун сәдри. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Петроград Совети Ичраијјә комитәсинин үзвү, назир мүавини 1917-чи илин сентјабрындан исә буржуа Мүвәггәти һөкүмәтиндә әмәк назири олмушдур.—*313, 344, 464.*

Голденбах Д. Б.—бах: Рјазанов Д. Б.

Голдман, М. И. —бах: Либер, М. И.

Голдштејн, М. М.—бах: Володарски, В.

Гурвич, Ф. И.—бах: Дан, Ф. И.

Гучков, А. И. (1862—1936)—ири капиталист, октјабристләр партијасынын («17 Октјабр иттифагы») тәшкилатчысы вә лидери. Дүнја империалист мүһарибәси заманы Мәркәзи һәрби-сәнаје комитәсинин сәдри вә әлаһиддә мүдафиә үзрә хүсуси мүшавирәнин үзвү. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинин биринчи тәркибиндә һәрби вә дәниз назири. 1917-чи илин августунда Корнилов гијамынын тәшкилиндә иштирак етмишдир. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Совет һакимијјәтинә гаршы мүбаризә апармышдыр; аг мүһачир. — *74, 249—250, 251, 268, 296, 482.*

Д

Дан (Гурвич), Ф. И. (1871—1947)—меншевикләрин лидерләриндән бири. Иртича вә ингилаби јүксәлиш илләриндә харичдә тәсвијәчиләр групуна башчылыг етмишдир. Дүнја империалист мүһарибәси заманы—сосиал-шовинист. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Петроград Совети Ичраијјә комитәсинин вә биринчи чағырыш МИК Рәјасәт Һеј'әтинин үзвү, буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинә тәрәфдар иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Совет һакимијјәтинә гаршы мүбаризә апарырды. 1922-чи илин әввәлләриндә Совет дөвләтинин дүшмәни кими харичә сүркүн едилмишди.—*16, 30, 56—57, 94, 96, 103, 104, 105, 146, 281, 282—284, 286, 289, 293, 295, 317, 342, 364, 381, 451, 457, 458, 468, 478.*

Дантон, (Danton), *Жорж Жак* (1759—1794)—XVIII әсрин сону Франса буржуа ингилабынын көркәмли хадимләриндән

бири; пешәсинә көрә вәкил, 1792-чи ил августун 10-да монархија деврилдикдән сонра жирондачылар һөкүмәтиндә әдлијјә назири, сонра Конвентин Парисдән олан депутаты, Ичтимаи гуртулуш комитәсинин үзвү. Күтләләр ичәрисиндә нүфуз газанмыш исте'дадлы натиг. 1792-чи илин бөһранлы август—сентјабр күнләриндә мүдахиләчиләрин ордулары Парисә дөғру сүр'әтлә ирәлиләдији заман Дантон халгын гүввәләрини ингилаби вәтәнин мүдафиәсинә сәфәрбәр етмәкдә бөјүк гүввә, тәшәббүс вә гәтијјәт көстәрмишдир. Сонралар, ингилаб дәринләшдикчә вә синфи зиддијјәтләр кәскинләшдикчә, ингилаб мүддәтиндә варланан јени буржуазијанын мәнафејини ифадә едән Дантон тәрәддүд вә сәбатсызлыг көстәрмишдир. О, јакобинчиләри ингилабын кедишини ләнкитмәјә чалышан жирондачыларла барышдырмаға чалышырды; ингилаби диктатураны зәифләтмәјә, Франса әлејһинә әксингилаби коалисија илә барышмаға чағырырды. 1794-чү ил апрелин 1-нә кечән кечә Дантон вә онун ән јахын тәрәфдарлары һәбс олунуб, Ингилаби трибуналын мәһкәмәсинә верилди вә апрелин 5-дә е'дам едилдиләр. — *375, 429, 430.*

Дзержински, Ф. Е. (1877—1926) — Коммунист партијасынын вә Совет дөвләтинин көркәмли хадими, 1895-чи илдән партијанын үзвү. Полша вә Литва сосиал-демократијасынын тәшкилатчыларындан бири. Полшада вә Русијада партија иши апарырды. Биринчи рус ингилабы илләриндә Полша пролетариатынын мүбаризәсинин фәал иштиракчысы вә рәһбәрләриндән бири. Дәфәләрлә чар һөкүмәти тәрәфиндән чәза тәдбирләринә мә'руз галмышдыр: 11 илдән артыг һәбсханаларда, каторгада вә сүркүндә олмушдур. Партијанын IV гурултајындан РСДФП МК үзвү, 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Москвада партија иши апармышдыр. Октјабр сосиалист ингилабынын һазырланмасы вә кечирилмәси дөврүндә Петроград Һәрби-ингилаб комитәсинин вә партијанын Мәркәзи Комитәсинин үчјана рәһбәрлик үчүн јаратдығы Һәрби-ингилаби мәркәзин үзвү. Ингилабын гәләбәсиндән сонра әксингилаб вә саботажла мүбаризә апаран Үмумрусија Фөвгәл'адә комиссијасынын (ҮФК) сәдри. 1918-чи илин әввәлиндә «сол коммунистләрә» гошулараг Брест сүлһүнүн бағланмасы һаггында мәсәләдә сәһв мөвге тутурду. ҮФК сәдри вә халг дахили ишләр комиссары вәзифәләриндә галмагла, 1921-чи илдә халг јоллар комиссары тә'јин едилмишди, 1924-чү илдән АХТШ сәдри. 1924-чү илин ијунундан РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвлүјүнә намизәд вә РК(б)П МК Тәшкилат Бүросунун үзвү. — *487.*

Дрејфус (Dreyfus), *Алфред* (1859—1935) —Франса баш штабынын забити, јәһуди. 1894-чү илдә дөвләтә хәјанәтдә тамамилә гондарма иттиһам әсасында өмүрлүк каторга чәзасына мәһкум едилмишди. Фәһлә синфинин, мүтәрәгги әһвали-руһијјәли зијалыларын Дрејфусу мүдафиә едән чыхышлары сајәсиндә о, 1899-чу илдә әфв едилди, 1906-чы илдә исә она бәраәт газандырылды. — *10, 26—27.*

Дубасов—битәрәф забит, чәбһәчи. — *314, 320, 380, 381.*

Е

Енкелс (Engels), *Фридрих* (1820—1895)—елми коммунизмин баниләриндән бири, бейнәлхалг пролетариатын рәһбәри вә мүәллими, К. Марксын досту вә силаһдашы (бах: В. И. Ленинин «Фридрих Енкелс» мәгаләси, Әсәрләри, 5-чи нәшри, 2-чи чилд, сәһ. 1—15).—*16, 48, 131, 152, 272—273, 274, 278—279, 368, 374—375, 405, 429, 430, 465—466.*

Ж

Жорданија, Н. Н. (1870—1953) — сосиал-демократ, Гафгаз меншевикләринин лидери. Иртича вә јени ингилаби јүксәлиш илләриндә Жорданија формал сурәтдә партијалы меншевикләрә гошулмуш, әслиндә исә тәсвијәчиләри мүдафиә едирди. 1914-чү илдә Тротскинин «Борьба» журналында әмәкдашлыг едирди. Дүнја империалист мүһарибәси заманы сосиал-шовинист. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Тифлис фәһлә депутатлары Советинин сәдри, 1918—1921-чи илләрдә Күрчүстанда әксингилаби меншевик һөкүмәтинә башчылыг едирди; 1921-чи илдән аҝ мүһаҹир. — *339.*

З

Замысловски, Г. Г. (1872-чи илдә анадан олмушдур)—гаракүрүһчу, «Рус халгы иттифагы» шурасынын үзвү. Вилно губернијасындан III вә IV Дөвләт думаларынын депутаты. Бејлисин иши илә әлагәдар олараг антисемит чыхышлары илә кениш шөһрәт газанмышды. — *9.*

Зарудны, А. С. (1863—1934)—вәкил. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра «халг сосиалистләри» партијасына гошулмушдур. 1917-чи илин ијул—августунда буржуа Мүвәггәти һөкүмәтиндә әдлијјә назири. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра сијаси фәалијјәтдән чәкилди. — *58, 95, 284 — 285, 286, 287, 289—290.*

Заславски, Д. И. (1880—1965)—көркәмли журналист, әдәбијјатчы. Ингилаби һәрәката 1900-чү илдә гошулмушдур. 1903-чү илдә Бунда дахил олмушду. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә сосиал-шовинист. 1917-чи илдә Бундун МК-сына сечилмишди. 1917—1918-чи илләрдә бољшевикләрә гаршы кәскин чыхыш едирди. 1919-чу илдә өз сијаси бахышларыны јенидән нәзәрдән кечириб, бунларын сәһв олдуғуну е'тираф едәрәк Совет һакимијјәтини мүдафиә етмәк мөвгејинә кечмишди. «Ленинградская Правда», «Красная Газета», «Известия»да әмәкдашлыг едирди,

1928-чи илдән «Правда»нын даими әмәкдашы, 1934-чү илдән Сов.ИКП үзвү. — *103, 104, 105, 464.*

Зиновјев (Радомыслски), Г. Ј. (1883—1936)—1901-чи илдән болшевик партијасынын үзвү. 1908-чи илдән 1917-чи илин апрелинәдәк мүһачирәтдә олмушдур. «Пролетарий» вә партијанын МО-ны «Социал-Демократ» гәзетләринин редаксијаларында дахил иди. РСДФП V гурултајындан партија МК-сынын үзвү. Октјабр сосиалист ингилабынын һазырланмасы вә кечирилмәси дөврүндә тәрәддүд едирди; сонрадан үсјана гаршы чыхырды. МК-нын силаһлы үсјан һаггында гәрары илә разы олмадыглары һаггында Каменевин өз адындан вә Зиновјевин адындан јарымшевик «Новая Жизнь» гәзетиндә бәјанат дәрч етмәси партијанын кизли гәрарынын јајылмасы, ингилаба хәјанәт иди.

Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Петроград Советинин сәдри, МК Сијаси бүросунун үзвү, Коминтернин Ичраијјә комитәсинин сәдри олмушдур. Дәфәләрлә партијанын ленинчи сијасәтинин әлејһинә чыхыш етмишдир: 1917-чи илин нојабрында меншевикләрин вә есерләрин иштиракы илә коалисијалы һөкумәт јарадылмасына тәрәфдар олмушдур; 1925-чи илдә «јени мүхалифәт»ин тәшкилатчыларындан бири; 1926-чы илдә тротскичи-зиновјевчи антипартија блокунун лидерләриндән бири. Фраксијачы фәалијјәтинә көрә 1927-чи илин нојабрында партијадан хариҹ едилмишди. 1928-чи илдә өз сәһвләрини е'тираф етдијини билдирмиш вә партијада бәрпа олунмушдур, лакин партија әлејһинә фәалијјәтини дајандырмамыш вә 1932-чи илдә јенидән ҮИК(б)П-дән хариҹ едилмишдир. 1933-чү илдә јенидән бәрпа олунмушду. Антипартија фәалијјәти үстүндә 1934-чү илдә үчүнчү дәфә партијадан хариҹ олунмушдур. — *27, 35, 288, 443, 444, 469—471, 474—479, 487.*

И

Иванов, К.—бах: Ленин, В. И.

Иванов, Константин Петрович — бах: Ленин, В. И.

Ј

Јермоленко, Д. С. (1874—чү илдә анадан олмушдур)—прапоршик, экс-кәшфијјата хидмәт етмишдир, һәрби часус: — *7.*

Јефремов, И. Н. (1866-чы илдә анадан олмушдур)—ири мүлкәдар, I, III вә IV Дөвләт думаларынын депутаты, «Мирнојеобновление» партијасынын тәшкилатчыларындан бири, сонралар буржуа прогресистләр партијасынын лидери. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Дөвләт думасы Ичраијјә комитәсинин үзвү, буржуа Мүвәггәти һөкумәтинин тәркибинә дахил иди. — *27.*

К

Кавеңјак (Cavaignac), *Луи Ежен* (1802—1857) — франсыз кенералы, мүртәче сијаси хадим. Әлчәзаирнн зәбт олунмасында иштирак етмиш (1831—1848), вәһшичәсинә мүһарибә етмәк үсуллары илә фәргләнмишдир. 1848-чи ил Феврал ингилабындан сонра Әлчәзаирин губернатору; 1848-чи илин мајындан Франсанын Мүәссислөр мәчлисинә сечилдикдән сонра һәрби назир; 1848-чи илин ијунундан һәрби диктатураја башчылыг етмиш, Парис фәһләләрининн ијун үсјаныны мүстәсна бир амансызлыгла јатырмышдыр. 1848-чи илин ијулундан декабрынадәк ичраијјә һакимијјәтинин башчысы олмушдур. Марксын көстәрдији кими, Кавеңјак «гылынч васитәси илә буржуазијанын диктатурасынын» тәчәссүмү иди. (Әсәрләри, 2-чи нәшри, 7-чи чилд, сәһ. 39). — *1, 15, 16, 17—18.*

Каледин, А. М. (1861—1918)—чар ордусунун кенералы, Дон казаклары атаманы. 1917-чи илин августунда Москва дөвләт мүшавирәсиндә ингилабын јатырылмасы һаггында кениш програмла чыхыш етмишдир. Корнилов гијамынын фәал иштиракчысы. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Донда казак әксингилабынын башчыларындан бири, ағгвардијачы «көнүллү орду»нун јарадылмасында иштирак етмиш, казак гијамына башчылыг етмишди. Чәбһәдәки мәғлубијјәтләрлә әлагәдар олараг 1918-чи илин јанварында өзүнү күллә илә вурду. — *84, 87, 145—147, 232—233, 249—250.*

Каменев (Розенфелд), Л. Б. (1883—1936)—1901-чи илдән болшевик партијасынын үзвү иди. «Пролетарий» вә «Правда» гәзетләри редаксијаларына дахил иди. РСДФ(б)П (Апрел) Үмумрусија конфрасында партијанын МК-сына үзв сечилмишди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра партијанын сосиалист ингилабына башламаг һаггында ленинчи курсун әлејһинә чыхмышды. МК-нын силаһлы үсјан һаггында гәрары илә разы олмамасы барәдә 1917-чи илин октјабрында јарымменшевик «Новая Жизнь» гәзетиндә өз адындан вә Зиновјевин адындан бәјанат дәрч етмишди ки, бу да партијанын кизли гәрарларынын јајылмасы, ингилаба хәјанәт иди.

Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Москва Советинин сәдри, Халг Комиссарлары Совети сәдринин муавини, МК Сијаси Бүросунун үзвү олмушдур. Дәфәләрлә партијанын ленинчи сијасәти әлејһинә чыхмышдыр: 1917-чи илин нојабрында меншевикләрин вә есерләрин иштиракы илә коалисијалы һөкумәт јарадылмасынын тәрәфдары олмушду, 1925-чи илдә «јени мүхалифәт»ин тәшкилатчыларындан бири, 1926-чы илдә антипартијачы тротскичи-зиновјевчи блокун лидерләриндән бири. 1927-чи илдә ҮИК(б)П XV гурултајы тәрәфиндән тротскичи мүхалифәтин фәал хадими кими партијадан харич едилмишдир. 1928-чи илдә өз сәһвләрини е'тираф етдијини билдирди вә партијада бәрпа олунду, лакин антипартија фәалијјәтини дајандырмады вә 1932-чи

илдә јенидән ҮИК(б)П-дән харич едилди. 1933-чү илдә јенә дә партијада бәрпа олунмушдур. 1934-чү илдә антипартија фәалијјәти үстүндә үчүнчү дәфә партијадан харич едилмишдир.— *17. 80—82, 105, 288, 469—471, 474—479, 487.*

Камков (Катс), Б. Д. (1885—1938)—есерләр партијасының үзвү. Сол есерләр партијасының тәшкилатчыларындан вә лидерләриндән бири. 1918-чи илдә Брест сүлһ мүгавиләсинин бағланмасы әлејһинә чыхмышды, алман сәфири Мирбахын өлдүрүлмәсинин тәшәббүсчүләриндән вә Москвада сол есерләр гијамының тәшкилатчыларындан бири. Әксингилаби фәалијјәтинә көрә һәбсә алынмыш вә һәрби трибунал тәрәфиндән мүһакимә едилмишди. Сонралар статистика саһәсиндә ишләмишдир. — *148, 456, 457.*

Катков, М. Н. (1818—1887)—мүлкәдар, мүртәче публисист. Сијаси фәалијјәтә мө'тәдил задәкан либарализминин тәрәфдары кими башламышды. 60-чы илләрин әввәлләриндә иртича чәбһәсинә кечди. 1863—1887-чи илләрдә монархијачы иртичанын чарчысы олан «Московские Ведомости»нин редактор нашири иди. Катков өзүнү «мүтләгијјәтин сәдагәтли кешикчи көпәји» адландырырды. Катковун ады ән азғын иртичанын рәмзи олмушду.— *110.*

Катс, Б. Д.—бах: Камков, Б. Д.

Каутски (Kautsky), *Карл* (1854—1938) — алман сосиал-демократијасынын вә II Интернасионалын лидерләриндән бири. әввәлләр марксист, сонралар марксизмә хаин чыхмыш, оппортунизмин ән тәһлүкәли вә ән зәрәрли нөвү олан сентризмин (каутскичилијин) идеологу. Алман сосиал-демократијасынын «Die Neue Zeit» («Јени Зәманә») нәшри журналынын редактору.

Сосиалист һәрәкатында 1874-чү илдән иштирак етмәјә башламышды. О заман онун бахышлары лассалчылығын, неомалтусчулугун вә анархизмин гарышығындан ибарәт иди. 1881-чи илдә К. Маркс вә Ф. Енкелслә таныш олмуш вә онларын тә'сири алтында марксизмә кечмиш, лакин елә һәмин дөврдә оппортунизмә тәрәф тәрәддүд етмиш, бунун үстүндә К. Маркс вә Ф. Енкелс ону кәскин тәнгид етмишдиләр. 80—90-чы илләрдә марксизм нәзәријјәси мәсәләләриндә даир бир сыра әсәрләр јазмышдыр: «Карл Марксын игтисади тә'лими», «Аграр мәсәләси» вә башгалары; һәмин әсәрләр, бунлардакы сәһвләрә бахмајараг марксизмин тәблиғиндә мүсбәт рол ојнамышды. Сонралар, 1910—1911-чи илләрдә оппортунизм мөвгејинә кечди. Дүнја империалист мүһарибәси заманы Каутски сентризм мөвгеләриндә дурараг сосиал-шовинизми бејнәлмиләлчилик ибарәләри илә пәрдәләјирди. Ултраимпериализм нәзәријјәси кими мүртәче нәзәријјәнин мүәллифи. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра пролетар ингилабына вә фәһлә синфинин диктатурасына гаршы, Совет һакимијјәтинә гаршы ачыг чыхыш едирди.

В. И. Ленин өзүнүн «II Интернасионалын ифласы», «Империализм капитализмин ән јүксәк мәрһәләсидир», «Дөвләт вә

ингилаб», «Пролетар ингилабы вә хаин Каутски» вә бир сыра башга әсәрләриндә каутскичилији мәһведичи сурәтдә тәнгид етмишдир. — *115, 407—408.*

Керенски, А. Ф. (1881—1970)—есер. IV Дөвләт думасынын депутаты. Думада бир мүддәт трудовикләр групуна гошулмуш вә онун сәдри олмушдур. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә гаты сосиал-шовинист. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра әдлијјә назири, һәрби назир вә дәниз назири, сонра исә буржуа Мүвәггәти һөкүмәтин назир сәдри вә али баш командану олмушдур. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Совет һакимијјәтинә гаршы фәал мүбаризә апармыш, 1918-чи илдә харичә гачмышдыр. Мүһачирәтдә антисовет тәблиғаты апарырды. — *1, 17, 27, 37, 54, 55, 56, 57, 59, 69, 71, 74—75, 76, 84, 86, 99, 100, 101, 136, 137, 138, 140, 144, 146, 158, 169, 189—190, 193, 195, 200, 209, 210, 211, 212, 218, 225, 232—233, 234, 238, 251, 255, 258, 259, 262, 264, 271, 272, 273, 277, 281, 282, 283, 284, 285—286, 287—290, 291, 295, 296, 299—300, 301—302, 312—313, 314, 315, 317, 318, 320, 321, 322, 336, 338, 360, 363—365, 372, 378, 380, 382, 384, 385, 386, 389, 390, 391, 392, 432—436, 437, 440, 449—450, 452, 454—455, 456—457, 458, 462, 463, 470, 472, 477, 485, 489.*

Кишкин, Н. М. (1864—1930)—кадетләр партијасынын лидерләриндән бири; пешәсинә көрә һәким. Мүвәггәти буржуа һөкүмәтинин сонунчу тәркибиндә дөвләт һимајәси назири. Октјабр сосиалист ингилабы әрәфәсиндә Петроградын «диктатору» тә'јин едилмишди. 1919-чу илдә Москвада олан әксингилаби ағгвардијачы тәшкилатын («Тактики мәркәз») фәал иштиракчыларындан бири. Өмрүнүн сон илләриндә Халг Сәһијјә комиссарлығында ишләмишдир. — *297, 317, 339, 363—364.*

Клембовски, В. Н. (1860—1921)—чар ордусунун кенералы, 1917-чи илин мајындан — Шимал чәбһәсинин баш командану, Корнилов гијамынын фәал иштиракчысы. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Гызыл Ордуда хидмәт етмишдир. — *169, 232, 262, 391.*

Козловски, М. Ј. (1876—1927)—Полша вә рус ингилаби һәрәкатынын хадими. 900-чү илләрдән сосиал-демократ партијасынын үзвү, болшевик. Полша краллығы вә Литва сосиал-демократијасы Баш идарә һеј'ətинин үзвү. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Петроград Совети Ичраијјә комитәсинин вә биринчи чағырыш МИК-ин үзвү, Выборг рајон думасынын сәдри. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Петроград фөвгәл'адә истинтаг комиссијасынын сәдри, сонра Халг әдлијјә комиссарлығы коллекијасынын үзвү, Кичик халг комиссарлары Советинин сәдри. 1919-чу илдә Литва-Белорусија республикасынын халг әдлијјә комиссары. 1923—1927-чи илләрдә Халг јоллар комиссарлығынын баш һүгуг мәсләһәтчиси. — *7—9.*

Коллонтај, А. М. (1872—1952) — сосиал-демократ һәрәкатыида 90-чы илләрдәи иштирак етмишдир; пешәкар инкилабчы. 1906—1915-чи илләрдә меншевикләрә гошулмушду; 1915-чи илдән болшевикләр партијасынын үзвү. РСДФ(б)П VI гурултајында партијанын МК-сына үзв сечилмишди. Дүнја империалист мүһарибәсинин әввәлиндән инкилаби-бејнәлмиләлчи мөвге тутмушду. Коллонтај Скандинавија өлкәләриндә, сонра исә АБШ-да оларкән сосиал-демократијанын сол, бејнәлмиләлчи үнсүрләринин бирләшдирилмәсинә даир В. И. Ленинин тапшырыгыны јеринә јетирирди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик инкилабындан сонра Русијаја гајытмыш вә Петроград Советинин Ичраијјә комитәсинә дахил едилмишди, Балтик донанмасы матрослары вә Петроград гарнизонунун әскәрләри арасында иш апарырды. 1917-чи илин ијул күнләриндә буржуа Мүвәггәти Һөкумәти тәрәфиндән һәбс едилмиш вә һәбсханаја салынмышды. Октјабр сосиалист инкилабындан сонра халг дөвләт һимајәси комиссары, 1920-чи илдә РК(б)П МК-нын гадынлар шө'бәсинә башчылыг едирди. Һәмкарлар иттифагы һаггында дискуссија замаиы (1920—1921) «фәһлә мүхалифәти» антипартија групунун фәал иштиракчысы. 1921—1922-чи илләрдә Коминтернин јанында Бејнәлхалг гадынлар катиблијинин катиби. 1923-чү илдән мәс'ул дипломатик ишдә чалышмышдыр. — *54.*

Корнилов, Л. Г. (1870—1918) — чар ордусунун кенералы, монархист. 1917-чи илин ијул—августунда рус ордусунун али баш командаиы. Августда әксинкилаби гијама башчылыг етмишди. Гијам јатырылдыгдан сонра һәбс едилмиш вә һәбсханаја салынмышды, орадан Дона гачмыш вә ағгвардијачы «көнүллү ордунун» тәшкилатчыларындан бири, сонра исә команданы олмушдур. Јекатеринодар әтрафында дөјүшләрдә өлдүрүлмүшдүр. — *56, 79, 136, 137. 140, 146—147, 156, 166, 168, 169, 190, 218, 232—233, 240, 248, 249, 253, 255—256, 285, 372, 391, 435, 451—452.*

Крыленко, Н. В. (1885—1938) — 1904-чү илдән болшевик партијасынын үзвү, көркәмли совет дөвләт хадими. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик инкилабындан сонра «Солдатская Правда» гәзетиндә ишләјирди, РСДФ(б)П-нин чәбһә вә арха һәрби тәшкилатларынын Үмумрусија конфрансында иштирак етмишди. I Үмумрусија Советләр гурултајынын нүмајәндәси. Октјабр сосиалист инкилабынын фәал иштиракчысы. II Үмумрусија Советләр гурултајында һәрби вә дәниз ишләри комитәсинин үзвү кими Халг Комиссарлары Совети тәркибинә дахил едилди, сонралар али баш командан. 1918-чи илдән совет әдлијјә органларында ишләјирди — ҮРМИК Али инкилаби трибуналын сәдри, халг әдлијјә комиссарынын мүавини, республиканын прокурору иди; 1931-чи илдән РСФСР халг әдлијјә комиссары, 1936-чы илдән исә ССРИ халг әдлијјә комиссары иди. Партијаныи XV вә XVI гурултајларында Мәркәзи Нәзарәт комиссијасынын үзвү сечилмишди. — *387.*

Кускова, Ј. Д. (1869—1958) — буржуа ичтимаи хадими вә публисисти. 90-чы илләрин орталарында, харичдә оларкән, «Әмәк

азадлыгы» групу илә јахынлашмыш, лакин тезликлә бернштејнчилијин тә'сири алтында марксизми тәфтиш етмәк јолуна гәдәм гојмушду. Кускова тәрәфиндән бернштејнчилик руһунда јазылан вә «Credo» адыверилән сәнәд «игтисадчылыгын» оппортунист маһијјәтини даһа ајдын ифадә едирди вә рус ингилабчы марксистләрин кәскин е'тиразына сәбәб олду (бах: В. И. Ленин. Әсәрләри, 5-чи нәшри, 4-чү чилд, сәһ. 175—189). Биринчи рус ингилабы әрәфәсиндә Кускова либерал «Азадлыг иттифагына» дахил олмушду. 1906-чы илдә С. Н. Прокоповичлә бирликдә «Без Заглавия» јарымкадет јарыменшевик журналыны бурахырды, сол кадетләрин «Товарищ» гәзетинин фәал әмәкдашы иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Совет һакимијјәти әлејһинә чыхыш етмишди. 1922-чи илдә харичә сүркүн едилмиш, орада ағ мүһачирәтин фәал хадими олмушдур. — *329.*

Кшесинскаја, М. Ф. — II Николајдан Петроградда һәдијјә олараг сарај алмыш рус балеринасы. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра харичә мүһачирәт етмишдир. — *27, 29.*

К

Кед (Guesde), *Жүл (Базил, Матјө)* (1845—1922) — франсыз сосиалист һәрәкатынын вә II Интернационалын тәшкилатчыларындан вә рәһбәрләриндән бири. 1901-чи илдә Кед вә онун тәрәфдарлары Франса Сосиалист партијасыны јаратдылар, бу партија 1905-чи илдә реформист франсыз сосиалист партијасы илә бирләшәрәк Бирләшмиш франсыз сосиалист партијасы адыны алды. Кед Франсада марксизм идејаларынын јајылмасы вә сосиалист һәрәкатынын инкишафы үчүн чох иш көрмүшдүр. Лакин сағ сосиалистләрин сијасәти әлејһинә чыхан Кед һәм нәзәри мәсәләләрдә, һәм дә тактика мәсәләләриндә тәригәтчилик характерли сәһвләр бурахырды. Дүнја империалист мүһарибәсинин әввәлиндән сосиал-шовинизм мөвгеји тутмуш вә Франса буржуа һөкүмәтинә дахил олмушду. 1920-чи илдә Кед франсыз сосиалист партијасынын Тур конгресинин Коминтернә бирләшмәји гәрара алмыш чохлуғун ардынча кетмәди. — *113.*

Келфанд, А. Л. — *бах:* Парвус.

Кессен, И. В. (1866—1943) — рус буржуа публисисти, кадет партијасынын баниләриндән вә лидерләриндән бири, партија МК-сынын үзвү. Милјуковла бирликдә «Народная Свобода» гәзетини (декабр 1905), сонра исә «Речь» гәзетини—кадет партијасынын органларыны редактә етмишдир. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Совет һакимијјәтинин дүшмәни; харичи һәрби мүдахилә вә вәтәндаш мүһарибәси заманы Јуденичә фәал көмәк едирди, сонралар ағ мүһачир. Өзүнүн публисистик фәалијјәтиндә бољшевикләрә гаршы азғын ифтираларла чыхыш едирди. — *103. 104, 105.*

Киммер, Н. Н. — *бах:* Суханов Н.

Л

Ларин, Ю. (Лурје, М. А.) (1882—1932) — сосиал-демократ, меншевик. Иртича вә јени ингилаби јүксәлиш илләриндә тәсвиҹиләрин лидерләриндән бири. Дүнја империалист мүһарибәси дөврүндә сентристләрә гошулмушду. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра бејнәлмиләлчи-меншевикләр групуна башчылыг етмиш, Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Советинә дахил олмушду. 1917-чи илин августунда болшевик партијасына гәбул олунду. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра меншевикләрин вә есерләрин иштиракы илә коалисијалы һөкумәт јарадылмасы төрәфдары кими чыхыш етмишди. Совет вә төсәррүфат тәшкилатларында ишләмишдир. — *387, 388, 426, 427.*

Львов, Г. Е. (1861—1925) — кнјаз, ири мүлкәдар, кадет. Дүнја империалист мүһарибәси дөврүндә империалист буржуазијасы вә мүлкәдарларын тәшкилаты олан Үмумрусија земство иттифагынын сәдри, сонра исә бирләшмиш земстволәр вә шәһәрләр иттифагының—сәдрләриндән бири. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра—мартдан ијуладәк—буржуа Мүвәггәти һөкумәтиниң сәдри вә дахили ишләр назири. 1917-чи ил ијул күнләриндә Петроградын фәһлә вә әскәрләринә ганлы диван тутулмасының тәшәббүсчүләриндән бири. Октјабр Сосиалист ингилабындан сонра аҝ мүһаҹир; совет Русијасына гаршы харичи һәрби мүдахиләнин тәшкилиндә иштирак етмишдир. — *21—24, 481, 482, 483—484.*

Ленин, В. И. (Улјанов, В. И., Иванов, К., Иванов, Константин Петрович, Ленин, Н.) (1870—1924) — тәрҹүмеҹи һалына даир мә'лумат. — *7—8, 10—11, 25—29, 35—36, 48, 49, 78—79, 87—88, 133—134, 135, 137—138, 157—158, 181—182, 192—193, 197, 198, 228, 236, 238—240, 245—246, 273, 280, 290, 299—300, 302—303, 306, 316, 318—319, 325, 326, 330, 339—341, 347, 350, 359—360, 374, 380, 383, 389, 395—396, 410—411, 412, 413, 415—416, 419, 421, 423—424, 426, 428, 434—436, 437, 445, 446, 465, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 474, 477, 478, 479, 487, 488, 495—496, 497, 498.*

Ленч (Lensch) *Паул* (1873—1926) — алман сосиал-демократы. 1905—1913-чү илләрдә Алманија сосиал-демократ партијасынын сол ганадынын органы «Leipziger Volkszeitung»ин («Лејпсиг Халг Гәзети»нин) редактору. Дүнја империалист мүһарибәсинин әввәлиндән сосиал-шовинизм мөвгејинә кечмишдир. Мүһарибәдән сонра Рур сәнаје магнатларынын «Deutsche Allgemeine Zeitung» («Алман Үмуми Гәзети») адлы органынын баш редактору. 1922-чи илдә Алманија сосиал-демократ партијасынын сыравы үзвләринин төләби илә партија сыраларындан харич едилмишдир. — *217.*

Либер (Голдман), М. И. (1880—1937) — Бундун лидерләриндән бири. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә сосиал-шовинист. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сон-

ра Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Иҗраиҗә Комитәсиннин вә биринчи чағырыш МИК Рәјасәт Һеј'әтинин үзвү; меншевик мөвгеји тутурду, коалисијалы һөкумәт тәрәфдары иди. Октјабр сосиалист инғилабыны дүшмәнчәсинә гаршыламышды. Сонралар тәсәррүфат ишиндә чалышмышдыр.—*96, 146, 281, 282, 282—283, 285, 289, 293, 295, 317—318, 342, 381, 451, 456—457, 458, 468, 478.*

Либкнехт (Liebknecht), *Карл* (1871—1919) — Алманија вә бејнәлхалг фәһлә һәрәкатының көркәмли хадими, алман сосиал-демократијасы сол ганадынын рәһбәрләриндән бири; пешәсинә көрә вәкил. Сосиал-демократија сыраларында оппортунизм вә милитаризм әлејһинә фәал мүбаризә апарырды. 1912-чи илдә рејхстага депутат сечилмишди. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә инғилаби-бејнәлмиләлчилик мөвгејиндә дурурду. К. Либкнехт «Интернасионал» групунун тәшкилатчыларындан вә рәһбәрләриндән бири иди, сонралар бу група «Спартак», даһа сонра «Спартак Иттифагы» ады верилмишди. 1916-чы илдә антимилитарист тәблиғаты үстүндә каторга чәзасына мәһкум едилмишди. Алманијада 1918-чи ил Нојабр инғилабы заманы Р. Луксембургла бирликдә алман фәһлә-әскәрининн инғилабчы авангардына башчылыг едирди. «Die Rote Fahne» («Гырмызы Бајраг») гәзетинин редактору иди. Алманија Коммунист партијасынын банилләриндән вә 1919-чу илин јанварында Берлин фәһлә-әскәри үсјанынын рәһбәрләриндән бири олмушдур. Үсјан јатырылдыгдан сонра әксинғилабчылар тәрәфиндән вәһшичәсинә өлдүрүлдү. Ленин К. Либкнехтин фәалиҗјәтини гиймәтләндирәрәк јазырды ки, «бу ад рәһбәрин пролетариат мәнафејинә сәдагәтинин, сосиалист инғилабына сәдагәтинин символудур... Бу ад империализмә гаршы сөздә дејил, ишдә барышмаз мүбаризәнин символудур...» (Әсәрләри, 4-чү нәшри, 28-чи чилд, сәһ. 456). — *113—114, 119, 308, 431—432, 455.*

Линде, Ф. Ф. (1881—1917) — биринчи чағырыш Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Иҗраиҗә Комитәсинин үзвү; 1917-чи илин апрел күнләриндә әскәр нүмајишләриинин иштиракчысы. Сонралар Чәнуб-Гәрб чәбһәсиндә буржуа Мүвәггәти һөкумәтинин комиссары олуб, әскәрләри дөјүшә кетмәк үчүн дилә тутмаға тәшәббүс көстәрәркән өлдүрүлмүшдүр.—*245—246.*

Ломов, А. (Оппоков, Г. И.) (1888—1938) — 1903-чү илдән болшевик партијасының үзвү, пешәкар инғилабчы, сонралар совет дөвләт хадими. Петербургда, Иваново-Вознесенскдә, Москвада, Саратовда инғилаби иш апармышдыр. Дәфәләрлә чар һөкумәтинин чәзаларына мә'руз галмышдыр. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик инғилабындан сонра РСДФ(б)П Москва вилајәт бүросунун вә Москва комитәсинин үзвү. 1917-чи илин октјабр күнләриндә Москва һәрби-инғилаб комитәсинин үзвү, Москва фәһлә депутатлары Советинин сәдр мүавини. Советләрин II Үмумрусија гурултајында халг әдлиҗјә комиссары кими Халг Комиссарлары Совети тәркибинә дахил олду. 1918-чи илдә—

«сол коммунист». АХТШ-нин Рәјасәт Һеј'әтинин үзвү вә сәдр мүавини, ССРИ Дөвләт План комитәси сәдринин мүавини, Украјна К(б)П МК-сынын вә Сијаси Бүросунун үзвү, ҮИК(б)П МК-сына намизәд вә үзв олмушдур. — *395.*

Луи Наполеон — бах: Наполеон III.

Лурје, М. А. —бах: Ларин, Ј.

М

М—н, В.—бах: Милјутин, В. П.

Макадзјуб, М. С. (Панин) (1876-чы илдә анадан олмушдур) — сосиал-демократ, меншевик. Иртича вә јени ингилаби јүксәлиш илләриндә тәсвијәчи, тәсвијәчи меншевикләрин «Наша Заря» тәзетиндә әмәкдашлыг етмишдир. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Ичраијјә комитәсинин үзвү. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра сијаси фәалијјәтдән узаглашмышдыр. 1921-чи илдән ССРИ-нин харичдә тахта-шалбан ихрачы идарәләриндә ишләјирди; 1931-чи илдән мүһачир. — *306.*

Маклаков, В. А. (1870—1957) — кадет, мүлкәдар, пешәсинә көрә вәкил, бир чох сијаси мәһкәмә просесләриндә чыхыш етмишдир. Москвадан II, III вә IV Дөвләт думаларынын депутаты, кадетләр партијасы МК-сынын үзвү. Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра, 1917-чи илин ијулундан буржуа Мүвәггәти һөкумәтинин Парисдә сәфири, сонра ағ мүһачир. — *251, 268, 389, 391, 453.*

Маклин (Maclean), *Чон* (1879—1923) — инкилис фәһлә һәрәкатынын көркәмли хадими, пешәсинә көрә мүәллим. Дүнја империалист мүһарибәсиндән әввәл Британија сосиалист партијасынын сол ганадына гошулмуш вә Шотландијада онун лидерләриндән бири олмушдур. Мүһарибә заманы бејнәлмиләлчилик мөвгеләриндә дурурду, мүһарибә әлејһинә фәал ингилаби тәблиғат апарырды, фәһләләрин күтләви нүмајишләринин вә тә'тилләринин (о чүмләдән һәрби мүәссисәләрдә) тәшкилатчыларындан вә рәһбәрләриндән бири, бунун үстүндә дәфәләрлә инкилис һөкумәти тәрәфиндән тә'гибләрә мә'руз галмышдыр. 1916-чы илин апрелиндә Британија сосиалист партијасынын рәһбәрлији тәркибинә сечилмишди. Өмрүнүн сон илләриндә фәал ингилаби фәалијјәтдән узаглашмышды. — *113—114, 119.*

Мак-Магон (Mac-Mahon), *Патрис* (1808—1893) — Франсанын дөвләт вә һәрби хадими, монархијачы. 1870—1871-чи илләр Франса-Пруссија мүһарибәси заманы Седан јахынлығында әсас ордулардан биринә команданлыг етмиш, мәғлубијјәтә уғрамыш вә әсир алынмышдыр. Версалчыларын әксингилаби ордусуна башчы-

лыг едәркән 1871-чи ил Парис Коммунасынын гәһрәман мүдафиәчиләринә амансыз диван тутмушду. 1873-чү илдән 1879-чу илədәк Франсанын президенти. Онун иштирақы илә һазырланан монархичиләчә чевриліш мүвәффәгиjjәтсизлиjә уғрадыгдан сонра исте'фаjа чыхды. — *156.*

Марков, Н. Ј. (1876-чы илдә анадан олмушдур) — ири мүлкәдар, чар Русиjасынын мүртәче сиjаси хадими, гаракүрүһчуталанчы «Рус халгынын иттифагы» вә «Михаил Арханкел палаталары» тәшкилатларынын рәһбәрләриндән бири. Курск губернијасындан III вә IV Дөвләт думаларынын депутаты. Думада ифрат сағларын лидерләриндән бири иди. Октjабр сосиалист инғилабындан сонра аг мүһачир. — *9.*

Маркс (Marx), *Карл* (1818—1883) — елми коммунизмин баниси, даһи мүтәфәккир, бejнәлхалг пролетариатын рәһбәри вә мүәллими (бах: В. И. Ленинин «Карл Маркс (гыса биографик очерк вә марксизмин шәрһи)» мәгаләси, Әсәрләри, 5-чи нәшри, 26-чы чилд, сәһ. 45—101).—*44, 46, 132, 141, 273, 274, 278, 340—341, 359, 374—375, 426, 429, 430, 464, 465.*

Мартов, Л. (Седербаум, Ј. О.) (1873—1923) — меншевизмин лидерләриндән бири. Иртича вә jени инғилаби jүксәлиш илләриндә тәсвиjәчи, «Голос Социал-Демократа» гәзетини редактә етмишдир. Дүнjа империалист мүһарибәси дөврүндә сентрист мөвгеjи тутмушдур. 1917-чи ил Феврал буржуа демократик инғилабындан сонра бejнәлмиләлчи меншевикләр групуна башчылыг етмишдир, Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Иҹраиjjә комитәсинә дахил иди. Октjабр сосиалист инғилабындан сонра Совет һакимиjjәтинә гаршы чыхыш едирди. 1920-чи илдә Алманиjаjа мүһачирәт етмиш, Берлиндә әксингилабчы меншевик «Социалистический Вестник»и нәшр етмишдир. — *50—51, 90—93, 96, 109, 148, 158, 162, 261, 341—342, 457, 458.*

Маслов, С. Л. (1873—1938) — сағ есер. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик инғилабындан сонра Үмумрусиjа кәндли депутатлары Совети Иҹраиjjә Комитәсинин үзвү. Сентjабрдан буржуа Мүвәггәти һөкумәтиндә торпаг назири. Октjабр сосиалист инғилабындан сонра тәсәррүфат тәшкилатларында вә елми идарәләрдә ишләмишдир. Аграр мәсәләjә даир бир сыра әсәрләрин мүәллифи. В. И. Ленин 1921-чи илдә Масловун «Кәндли тәсәррүфаты» китабыны кәскин тәнгид етмишдир. — *480—481, 485, 492.*

Меленевски, М. И. (Басок) (1879—1938)—Украjна хырда буржуа милләтчиси, меншевик, Украjна социал-демократ тәшкилаты «Спилка»нын лидерләриндән бири. 1912-чи илдә Вjанада антипартиjа август конфрансында иштирак етмишдир. Дүнjа империалист мүһарибәси илләриндә буржуа-милләтчи «Украjна азадлыг иттифагы»нын фәал хадими. Октjабр сосиалист инғилабындан сонра тәсәррүфат ишиндә чалышмышдыр.—*134.*

Милјуков, П. Н. (1859—1943) — кадетләр партијасынын лидери, рус империалист буржуазијасынын идеологу, тарихчи вә публисист. 1905-чи илин октјабрында кадетләр партијасынын баниләриндән бири, сонра бу партијанын МК-сынын сәдри вә партијанын мәркәзи органы «Речь» гәзетинин редактору. III вә IV Дөвләт думаларынын депутаты. 1917-чи илдә буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинин биринчи тәркибиндә харичи ишләр назири; империалист мүһарибәсини «сон гәләбәјәдәк» давам етдирмәк сијасәти јеридирди. 1917-чи илин августунда Корнилов гијамынын илһамчыларындан бири. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Совет Русијасына гаршы һәрби мүдахиләнин тәшкилиндә иштирак етмишдир; аг мүһачирәтин фәал хадими. — *9, 11, 49, 56, 103, 104, 105, 133—134, 136—137, 190, 218, 249—250, 251, 253, 257, 268, 296, 464, 482.*

Милјутин В. П. (М—н, В.) (1884—1938) — сосиал-демократ һәрәкатында 1903-чү илдән иштирак етмишдир, әввәлләр меншевикләрә гошулмушду, 1910-чу илдән болшевик. Курск, Москва, Орјол, Петербург вә Тулада партија иши апармыш, дәфәләрлә чәза тәдбирләринә мә'руз галмышдыр. РСДФ(б)П-нин Үмумрусија VII (Апрел) конфрансында партијанын МК-сына үзв сечилмишди. Советләрин II Үмумрусија гурултајында халг торпаг комиссары сифәтилә Халг Комиссарлары Советинә дахил олмушду. 1917-чи илин нојабрында меншевикләрин вә есерләрин иштиракы илә коалисијалы һөкүмәт јарадылмасы тәрәфдары нди, партијанын сијасәти илә разылашмадығыны билдирәрәк МК-дан вә һөкүмәтдән чыхды. 1918—1921-чи илләрдә АХТШ сәдринин мүавини, сонра дикәр мәс'ул совет вә тәсәррүфат ишләриндә чалышмышдыр. Партијанын МК-сы үзвлүјүнә намизәд вә МНК үзвү сечилмишди. — *138, 395, 443.*

Мкеладзе, В. Д. (Триа) (1868-чи илдә анадан олмушдур) — меншевик; Вјанада антипартија август конфрансынын (1912) иштиракчысы. Дүнја империалист мүһарибәси дөврүндә «Украјна азадлыг иттифагы» буржуа-демократик тәшкилатына јахын нди; 1918—1920-чи илләрдә Күрчүстанда меншевик әксингилаби һөкүмәтинин үзвү; Күрчүстанда Совет һакимијјәти гурулдугдан сонра аг мүһачир. — *134.*

Н

Наполеон I (Бонапарт) (1769—1821) — 1804—1814 вә 1815-чи илләрдә Франсанын императору. — *76, 222.*

Наполеон III (Бонапарт, Луи) (1808—1873) — 1852-чи илдән 1870-чи илә дәк Франсанын императору, I Наполеонун гардашы оғлу. 1848-чи ил ингилабынын мәғлубијјәтиндән сонра Франса республикасынын президенти сечилмишди; 1851-чи ил декабрын 2-нә кечән кечә дөвләт чевриліши етди. К. Марксын «Луи Бонапартын он сәккиз брүмери» әсәриндә III Наполеонун характерис-

тикасы верилмишдир (бах: К. Маркс вә Ф. Енкелс. Үчилдлик сечилмиш әсәрләри, 1-чи чилд, сәһ. 436—534).—*76, 110.*

Некрасов, Н. А. (1821—1878) — бөјүк рус шаири, ингилабчы демократ. В. И. Ленин Некрасовун јарадычылығыны јүксәк гијмәтләндирир вә тез-тез онун әсәрләриндәки образлардан истифадә едирди. — *102, 332.*

Некрасов, Н. В. (1879-чу илдә анадан олмушдур) — Томск губерниjасындан III вә IV Дөвләт думаларынын депутаты, кадет. 1917-чи илдә јоллар назири, портфелсиз назир вә малиjjә назири сифәтилә буржуа Мүвәггәти һөкумәтинә дахил иди. 1917-чи илин јајында кадетләр партиjасындан чыхмышдыр. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Сентросојузда ишләмишдир. — *56, 190.*

Никитин, А. М. (1876-чы илдә анадан олмушдур) — меншевик, Петросовет көрә һүгугшүнас; ијул күнләриндән сонра почт вә телеграф назири, буржуа Мүвәггәти һөкумәтинин сонунчу тәркибиндә дахили ишләр назири. — *313, 315, 344, 363—364, 464.*

Николај II (Романов) (1868—1918) — сонунчу рус императору, 1894-чү илдән 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабынадәк чарлыг етмишдир. Үрал вилаjәт фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин гәрары илә 1918-чи ил ијулун 17-дә Јекатеринбургда (Свердловск) күлләләнмишдир. — *42, 64, 67, 69, 75, 99, 141, 146, 164, 222, 237, 263—264, 282, 296, 321.*

О

Оппоков Г. И. — *бах:* Ломов А.

П

Палчински, П. И. (1875—1929) — мүһәндис, «Продугол» синдикатынын тәшкилатчысы, банк даирәләри илә сых бағлы иди. 1917-чи ил Феврал ингилабындан сонра буржуа Мүвәггәти һөкумәтиндә тичарәт вә сәнаје назиринин мүавини, сәнајечиләрин саботажынын фитвачысы, демократик тәшкилатлара гаршы мүбаризә апармышдыр. 1917-чи ил октјабрын 25-дә (нојабрын 7-дә) Гыш сарајынын мүдафиәчиләрини рәһбәрлик етмишдир. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра совет сәнаjесиндә зијанкарлыг тәшкилатчыларындан бири. — *73, 207, 208—209, 232, 233.*

Панин — *бах:* Макадзјуб М. С.

Панина С. В. — графиња, кадет партиjасы МК-сынын үзвү. 1917-чи ил мајын 24-дәи (ијунун 6-дан) буржуа Мүвәггәти һөкумәтиндә дөвләт һимајәси назиринин мүавини, 1917-чи илин

августундан исә халг маариф назирнин мүавини. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра харичә мүһачирәт етмишдир. — *65.*

Парвус (Келфанд, А. Л.) (1869—1924) — 90-чы илләрин ахырында—900-чү илләрин әввәлләриндә Русија вә Алманија сосиал-демократ һәрәкатында иштирак етмишдир. РСДФП II гурултајындан сонра меншевик. Парвус антимарксист «перманент ингилаб нәзәријјәси»ни ирәли сүрмүшдү, сонралар Тротски бу нәзәријјәни ленинизмә гаршы мүбаризә силаһына чевирди. Сонралар сосиал-демократијадан узаглашмышдыр; дүнја империалист мүһарибәси заманы шовинист, алман империализминин әкеити, ири мөһтәкирликлә мәшғул олуб, һәрби тәчһизатдан газанч көтүрүрдү. 1915-чи илдән «Die Glocke» («Зәнк») журналыны нәшр едирди. — *7—8, 35, 36.*

Переверзев, П. Н. — вәкил, трудовик, есерләрлә јахын иди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра биринчи коалисијалы буржуа Мүвәггәти һөкүмәтиндә әдлијјә назири. 1917-чи илин ијулунда, Алексинскинин һәрби әкс-кәшфијјатла бирликдә Ленинә вә болшевикләрә гаршы сахтакарлыгла һазырладығы бөһтанчы сәнәдләри дәрч етмишди. — *10, 11, 53, 376.*

Петровски, Г. И. (1878—1958) — ингилаби фәһлә һәрәкатынын гочаман иштиракчыларындан бири, болшевик, көркәмли совет, партија вә дөвләт хадими. 1897-чи илдән РСДФП-нин үзвү. Биринчи рус ингилабы заманы Јекатеринославда (индики Днепропетровскда) фәһлә һәрәкатынын рәһбәрләриндән бири. Јекатеринослав губернијасы фәһләләри тәрәфиндән IV Дөвләт думасына депутат сечилмиш, Думанын болшевик фраксијасына дахил иди. Империалист мүһарибәси әлејһинә апардығы ингилаби фәалијјәти үстүндә 1914-чү илин нојабрында дикәр болшевик депутатларла бирликдә һөбсә алынмыш вә 1915-чи илдә Туруханск дијарына јашамаг үчүн сүркүн еднлмишди. Октјабр сосиалист ингилабынын фәал иштиракчысы. 1917—1919-чу илләрдә РСФСР халг дахили ишләр комиссары, 1919-чу илдән 1938-чи илә кими Үмумукрајна МИК сәдри, ССРИ тәшкил едилдикдән сонра ССРИ МИК сәдрләриндән бири, 1938—1940-чы илләрдә ССРИ Али Совети Рәјасәт Һеј'әти сәдринин мүавини. 1926—1939-чу илләрдә ҮИК(б)П МК Сијаси бүросу үзвлүјүнә намизәд. 1940-чы илдән ССРИ Дөвләт Ингилаб музејинин директор мүавини.—*387.*

Пешехонов, А. В. (1867—1933) — буржуа ичтимаи хадими вә публисисти. 90-чы илләрдә либерал халгчы; «Русское Богатство» журналынын әмәкдашы, 1904-чү илдән исә онун редаксијасынын үзвү; либерал-монархист «Освобождение» журналында вә есерләрин «Революционная Россия» гәзетиндә әмәкдашлыг едирди. 1906-чы илдән хырда буржуа «халг сосиалистләри» (енесләр) партијасынын рәһбәрләриндән бири. 1917-чи илдә буржуа Мүвәггәти һөкүмәтиндә әрзаг назири. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Совет һакимијјәтинә гаршы мүбаризә апармышдыр; 1922-чи илдән аг мүһачир. — *73, 130, 171, 207, 209, 233, 234, 235, 258, 346, 370—372.*

Пирогов, Н. И. (1810—1881) — бөјүк рус чәрраһы, һәрби-сәһра чәрраһијјәсиинин вә чәрраһијјә анатомијасынын баниси, Петербург елмләр академијасынын мүхбир үзвү. Крым мүһарибәси заманы Севастополун мүдафиәсинин иштиракчысы. 1856-чы илдә мүһарибәдән гајытдыгдан сонра Одесса, сонра исә Киҹев тәдрис даирәләринин мүдири тә'јин олунмушду. Мөвчуд тәрбиҹә системини кәскин тәнгид едир, үмуми тәһсили тәблиғ едир, силки вә ја милли әламәтләрә көрә тәһсил һүгугунун мәһдудлашдырылмасына гаршы чыхырды. Еҹни заманда бир сыра мәсәләләрдә мүртәҹе бахышлары мүдафиә едирди, о чүмләдән шакирдләрә бәдән чәзасы верилмәсини мүмкүн сајырды. 1861-чи илдә тәһсилин тәшкилиндә ислаһатлар кечирмәк тәшәббүсүнә көрә исте'фаҹа чыхарылмышды. 1862-чи илдә харичә кетмиш, 1866-чы илә дәк орада галмышдыр. Русијаја гајытдыгдаи сонра кәндә кетмиш, өмрүнүн ахырыиадәк орада јашамышдыр. Она дүнја шөһрәти газандырмыш бир сыра елми әсәрләрин мүәллифидир. — *111.*

Плансон А. А. — «халг сосиалисти»; пешәсинә көрә вәкил. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра меншевикләрин вә есерләрин әлиндә олан Викжелин (Үмумрусија дәмир јолу һәмкарлар иттифагы ичраиҹә комитәси) рәһбәрләриндән бири. — *458.*

Плеханов, К. В. (1856—1918) — рус вә бејнәлхалг фәһлә һәрәкатынын көркәмли хадими, Русијада марксизмин илк тәблиғатчысы. 1883-чү илдә Ченеврәдә илк рус марксист тәшкилаты олан «Әмәк азадлыгы» групуну јаратмышды. Плеханов халгчылыға гаршы мүбаризә апарыр, бејнәлхалг фәһлә һәрәкатында тәфтишчилик әлеjһинә чыхырды. 900-чү илләрин әввәлләриндә «Искра» гәзетинин вә «Заря» журналынын редаксијасына дахил иди.

1883-чү илдән 1903-чү илә дәк Плеханов материалист дүнјабахышынын мүдафиә вә тәблиғ едилмәсиндә бөјүк рол ојнамыш бир сыра әсәрләр јазмышдыр. Лакин һәлә о заман Плехановун чидди сәһвләри дә вар иди ки, бунлар да онун сонракы меншевик бахышларынын рүшеjми олду. РСДФП II гурултајындан сонра Плеханов оппортунизм илә барышдырычылыг мөвгеләринә кечди, сонра исә меншевикләрә гошулду. Биринчи рус ингилабы дөврүндә бүтүн әсас мәсәләләрдә меншевик мөвгеләриндә дурурду. Иртича вә јени ингилаби јүксәлиш илләриндә марксизмин махистчәсинә тәфтиш едилмәси вә тәсвиjәчилик әлеjһинә чыхырды, партијалы меншевикләр групуна башчылыг едирди. Дүнја империалист мүһарибәси заманы сосиал-шовинизм мөвгеләринә кечмишди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Русијаја гајыдыб, мүдафиәчи-меншевикләрин «Јединство» ифрат сағ групуна башчылыг едирди, болшевикләр әлеjһинә, сосиалист ингилабы әлеjһинә чыхыш едәрәк, белә һесаб едирди ки, Русија сосиализмә кечмәк үчүн јетишмәмишдир. Октјабр сосиалист ингилабына мәнфи мүнасибәт бәсләjирди, лакин Совет һакимиjjәтинә гаршы мүбаризәдә иштирак етмирди.

Ленин Плехановун фәлсәфи әсәрләрини вә Русијада марксизмин јајылмасында онун ролуну јүксәк гијмәтләндирирди; еjни заманда о, Плеханову марксизмдән кери чәкилмәси вә сијаси фәалијjәтиндә бөjүк сәhвләри үстүндә кәскин тәнгид едирди. — *35, 113, 115—116, 120, 188, 217, 218, 228, 233, 244, 252, 253, 257, 283, 296, 338, 369, 370, 372, 391, 470.*

Покровски М. Н. (1868—1932) — 1905-чи илдән болшевик партијасынын үзвү, көркәмли совет дөвләт вә ичтимаи хадими вә тарихчиси. 1905—1907-чи илләр ингилабында фәал иштирак етмиш, Москва партија комитәсинин үзвү олмушдур. РСДФП V (Лондон) гурултајында МК үзвлүjүнә намизәд сечилмишди. 1908-чи илдән 1917-чи илә дәк мүhаҹирәтдә jашамышдыр. Иртича илләриндә отзовистләрә вә ултиматистләрә, сонра исә «Вперед» антипартија групуна гошулмуш, 1911-чи илдә hәмин групла әлагәни кәсмишди. 1917-чи илдә Русијаја гајытмыш, Москвада сиjаhлы үсjандә иштирак етмиш, Замоскворечје ингилаб штабынын үзвү олмушдур. 1917-чи илин нојабрындан 1918-чи илин мартынадәк Москва Советинин сәдри. Бир мүддәт «сол коммунистләр» групуна гошулмуш, Брест сүлh мүгавиләсинин имзаланмасына гаршы чыхмышды. 1918-чи илдән РСФСР халг маариф комиссарынын мүавини. 1923—1927-чи илләрдә тротскизмә гаршы мүбаризәдә фәал иштирак етмишдир. Мүхтәлиф илләрдә Коммунист Академијасына, ССРИ ЕА Тарих институтуна, Гырмызы профессорлар институтуна вә с. рәhбәрлик етмишдир. 1929-чу илдән академик. Дәфәләрлә ҮРМИК вә ССРИ МИК тәркибинә сечилмишди. — *388.*

Половтсев, П. А. (1874-чү илдә анадан олмушдур) — кенерал, 1917-чи илин јајында Петроград hәрби даирәси гошунларынын команданы. Иjул күнләриндә Петроградда динч нүмајишин күлләбаран вә «Правда» редаксијасынын дармадағын едилмәсинә рәhбәрлик етмишдир. Октjабр сосиалист ингилабындан сонра аг мүhаҹир. — *53, 54.*

Потресов, А. Н. (1869—1934) — меншевизмин лидерләриндән бири. Иртича вә јени ингилаби јүксәлиш илләриндә тәсвиjәчилиjин идеологу. Дүнjа империалист мүhарибәси заманы сосиал-шовинист. 1917-чи илдә болшевикләрә гаршы кинли кампанnја апаран «День» гәзетини редактә етмишдир. Октjабр сосиалист ингилабындан сонра харичә мүhаҹирәт етмиш, харичдә Керенскинин «Дни» hәфтәлијинин әмәкдашы олмуш, Совет Русијасына гаршы hүчумларла чыхыш етмишдир. — *188, 228, 233, 244, 252, 253, 257, 283, 464.*

Прилежајев, И. А. (1881—1947) — есер, «Дело Народа» адлы есер гәзетиндә әмәкдашлыг етмишдир. 1917-чи илин декабрындан есерләр партијасы МК-сынын үзвү. — *234—235.*

Прокопович С. Н. (1871—1955) — буржуа игтисадчысы вә публисисти. 90-чы илләрин ахырында «игтисадчылығын» көркәмли нүмајәндәси, Русијада бернштејнчилиjин илк тәблиғчиләрин-

дән бири. Сонралар либерал-монархист «Азадлыг иттифагы»ның фәал үзвү. 1906-чы илдә кадетләр партијасы МК-сынын үзвү, Јарыкадет, јарыменшевик «Без Заглавия» журналынын редактор-нашири. 1917-чи илдә буржуа Мүвәггәти һөкүмәтиндә әрзаг назири. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Совет һакимијјәтинә гаршы мүбаризә апармышдыр; антисовет фәалијјәти үстүндә ССРИ-дән сүркүн едилмишдир. — *190, 344.*

Прудон (Proudhon), *Пјер Жозеф* (1809—1865) — франсыз публисисти, игтисадчысы вә сосиологу, хырда буржуазијанын идеологу, анархизмин баниләриндән бири; пешәсинә көрә мүрәттиб. 1840-чы илдә «Мүлкијјәт нәдир?» китабыны нәшр етдирмишдир. Прудон хырда хүсуси мүлкијјәти әбәдиләшдирмәјә чалышыр вә хырда буржуа мөвгеләриндән ири капиталист мүлкијјәтини тәнгид едирди. О хүсуси «халг банкы» тәшкил етмәји тәклиф едирди, бу банк «һаваЈы кредит» васитәсилә фәһләләрә өзләри үчүн истеһсал васитәләри әлдә етмәкдә вә сәнәткар олмагда көмәк етмәли иди. Хүсуси «мүбадилә банклары» јарадылмасы һаггында да Прудонун утопијасы еЈнилә мүртәче характер дашыјырды; «мүбадилә банкларынын» көмәји илә зәһмәткешләр өз әмәји мәһсулларынын куја «әдаләтли» сатышыны тә'мин едәчәк вә еЈни заманда әмәк аләтләри вә васитәләри үзәриндә капиталист мүлкијјәтинә тохунмаЈачагдылар. Прудон дөвләти синфи зиддијјәтләрин мәнбәји һесаб едирди, динч јолла «дөвләтин ләғви» һаггында утопик лајиһәләр ирәли сүрүр, сијаси мүбаризәјә мәнфи мүнасибәт тәблиғ едирди. 1846-чы илдә «Игтисади зиддијјәтләр системи, јахуд Јохсуллуг фәлсәфәси» китабыны чап етдирмишди ки, бунда да өз хырда буржуа фәлсәфи-игтисади бахышларыны шәрһ едирди. Маркс «Фәлсәфә јохсуллуғу» әсәриндә Прудонун китабынын мәһведичи тәнгидини верәрәк, онун елми чәһәтдән тамамилә әсассыз олдуғуну көстәрмишдир. 1848-чи ил ингилабы дөврүндә Мүәссисләр мәчлисинә сечилән Прудон фәһлә синфинин ингилаби чыхышларыны писләЈирди. — *414—415.*

Р

Ракитников, Н. И. (1864-чү илдә анадан олмушдур) — халгчы, сонра есер, журналист. 1901-чи илдән есерләр партијасы МК-сынын үзвү, Русијанын мүхтәлиф шәһәрләриндә вә харичдә иш апарырды, есер мәтбуат органларында әмәкдашлыг едирди. 1916-чы илдә Русијаја гаЈытды. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра торпаг назиринин мүавини иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Самарада Мүәссисләр мәчлиси үзвләринин әксингилаби Комитәсинин фәалијјәтиндә иштирак етмишди. 1919-чу илдә есерләр партијасы МК-сындан чыхмыш, Совет һакимијјәтини гәбул етмишди. Сонралар сијаси фәалијјәтдән узаглашмышды. — *16, 464.*

Рејнштејн, Б. И. (1866—1947) — 1884-чү илдән ингилаби һәрәкатда иштирак етмишдир. АБШ-а мүһаҹирәт етмиш, Америка

сосиалист фәһлә партијасында ишләмиш, онун II Интернасионалда нүмајәндәси олмушдур. 1917-чи илдә Русијаја гајытдыгдан сонра бејнәлмиләлчи меншевикләрә гошулмушду. 1918-чи илин апрелиндә болшевикләр партијасына гәбул едилмишдир. Башлыча оларақ Коминтерндә вә Һәмкарлар иттифагы Интернасионалында ишләјирди. — *496.*

Ренодел (Renaudel), *Пјер* (1871—1935) — Франсыз сосиалист партијасының реформист лидерләриндән бири. 1902—1914-чү илләрдә «Le Peuple» («Халг»), 1914—1920-чи илләрдә «L' Humanité» («Бәшәријјәт») гәзетләринин редактору; 1914—1919 вә 1924-чү илләрдә депутатлар палатасының үзвү. Дүнја империалист мүһарибәси заманы сосиал-шовинист. 1927-чи илдә сосиалист партијасына рәһбәрликдән узаглашмыш, 1933-чү илдә партијадан харич едилмишдир; сонралар чох да бөјүк олмајан неососиалист групуну тәшкил етмишди. — *113, 119, 455—456.*

Рјабушински П. П. (1871—1924)—Москванын ири банкири вә сәнајечиси, әксингилабын башчыларындан бири. Буржуа прогрессистләр партијасының јарадылмасында фәал иштирак етмишдир, ири буржуазијанын мәнафејинин ифадәчиси олан «Утро России» гәзетини нәшр едирди. 1917-чи илин августунда ингилабы «ачлығын чајнағында» боғачағы илә һәдәләјирди, корниловчулуғун фитвачыларындан вә тәшкилатчыларындан бири иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Франсаја мүһачирәт етмиш, орада Совет дөвләтинә гаршы әксингилаби фәалијјәт көстәрмишдир.—*182, 249—250, 251, 253, 268.*

Рјазанов (Голдендах), Д. Б. (1870—1938)—90-чы илләрдән сосиал-демократ һәрәкатында иштирак етмишдир. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә сентрист, меншевик гәзетләриндә әмәкдашлыг едирди. Партијанын VI гурултајында (1917) РСДФ(б)П-јә гәбул олунду. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра һәмкарлар иттифагларында ишләмишдир. 1918-чи илин әввәлиндә Брест сүлһү мәсәләси илә разылашмадығына көрә партијадан мүвәггәти чыхмышды; һәмкарлар иттифагы дискуссијасы заманы (1920—1921) антипартија мөвгеји тутмуш вә һәмкарлар иттифагларында ишдән кәнар едилмишди. 1921-чи илдән К. Маркс вә Ф. Енкелс Институтунун директору олмушдур. 1931-чи илин февралында меншевикләрин әксингилаби фәалијјәтинә јардым көстәрмәси үстүндә ҮИК(б)П-дән харич едилмишди. — *467—468.*

Ровио (Rovio), *Г. С.* (1887—1938)—1905-чи илдән болшевик партијасының үзвү; пешәсинә көрә чилинкәр. 1907 вә 1910-чу илләрдә ингилаби һәрәкатда иштиракы үстүндә һәбсә алынмыш вә әввәл Вологдаја, сонра Тверә сүркүн едилмиш, лакин һәр ики дәфә сүркүндән гачмышды. 1910-чу илин ахырындан Финландијада јашамыш вә ишләмишдир. Финландија Сосиал-демократ партијасының үзвү олуб партијанын тапшырығы илә тәблиғатчы ишләмишдир; 1913-чү илдән 1915-чи илədәк Финландија сосиал-

демократ кәнчләр иттифагы МК-сынын үзвү. 1917-чи илин апрелиндә ингилаби һадисәләрлә әлагәдар олараг фәһлә тәшкилатлары тәрәфиндән Һелсингфорс милисинин рәиси вәзифәсинә ирәли сүрүлмүшдүр. 1917-чи илин август—сентјабрында буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинин тә'тибләриндән кизләнән В. И. Ленин онун мәнзилиндә јашамышдыр. Ровно Финландијада 1918-чи ил фәһлә ингилабынын фәал иштиракчыларындан бири олмушдур. Сонралар ҮИК(б)П МК-сынын Шимал-Гәрб бүросунун Фин бөлмәсинин катиби, Гәрбин милли азлыгларынын Коммунист Универсһтети Ленинград бөлмәсинин проректору, 1929-чу илин ијулундан ҮИК(б)П Карелија вилајәт комитәсинин катиби ишләмишдир. — *303, 304.*

Родбертус-Јакетсов (Rodbertus-Jagefzow) *Иоһанн Карл* (1805—1875)—алман вулгар игтисадчысы, сијаси хадими, Пруссијанын буржуалашмыш јункерләринин идеологу; Пруссија мүртәче «дөвләт сосиализми» идејаларынын тәблиғчиси. Родбертус белә һесаб едирди ки, әмәклә капитал арасындакы зиддијјәтләр Пруссија јункер дөвләти тәрәфиндән һәјата кечирилән бир сыра ислаһатлар васитәсилә һәлл едилә биләр. Изафи дәјәрин мәншәјини вә капитализмин әсас зиддијјәтләринин маһијјәтини баша дүшмәјән Родбертус игтисади бөһранларын сәбәбини халг күтләләринин кифајәт гәдәр истеһлак етмәмәсиндә көрүрдү. О торпаг рентасынын мөвчуд олмасыны кәнд тәсәррүфатында хаммал үчүн хәрчи гојулмамасы илә изаһ едирди. — *403.*

Родзјанко М. В. (1859—1924)—ири мүлкәдар, октјабристләр партијасынын («17 Октјабр Иттифагы») лидерләриндән бири, монархист. 1911-чи илин мартындан III, сонра да IV Дөвләт думаларынын сәдри. 1917-чи ил Феврал буржуа демократик ингилабы дөврүндә әксингилаби мәркәз — Дөвләт думасынын Мүвәггәти комитәсини, сонра исә Дума үзвләринин «хүсуси мүшавирәсини» тәшкил етмишди. Корниловчулуғун башчыларындан бири иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Деникинин јанына гачмышды, Совет һакимијјәтинә гаршы мүбаризә апармаг үчүн бүтүн әксингилаби гүввәләри бирләшдирмәјә чалышырды, сонралар мүһачирәт етди. — *136—137, 283—284, 391, 452, 453, 456, 457—458, 459, 460, 463, 470, 472, 477.*

Ролович (Рохович Г. Ј.) — 1917-чи илдә Үмумдөвләт әрзаг комитәсинин үзвү. — *209—210.*

Руднев В. А.—бах: Базарев, В.

С

С. — бах: Соколников, Г. Ј.

Савинков, Б. В. (1879—1925)—есерләр партијасынын көркәмли хадими, бу партијанын «мүбариз тәшкилаты»нын рәһбәрлә-

риндән бири. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә сосиал-шовинист. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра һәрби назир мүавини, сонра исә Петроградын һәрби кенерал-губернатору. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра бир сыра әксингилаби гијамларын тәшкилатчысы, Совет республикасына гаршы һәрби мүдахиләјә көмәк етмишдир, аҝ мүһаҹир. 1924-чү илдә кизли сурәтдә ССРИ-јә кәлмиш, һәбсә алынмышды. ССРИ Али мәһкәмәсинин һәрби коллекијасы Савинкову күлләләнмәјә мәһкум етмиш; ССРИ МИК-ин гәрары илә јүксәк чәза тәдбири 10 ил һәбс чәзасы илә әвәз олунмушду. 1925-чи илдә һәбсханада өзүнү өлдүрмүшдүр. — *56, 283.*

Свердлов Ј. М. (1885—1919)—Коммунист партијасынын вә Совет дөвләтинин көркәмли хадими. 1901-чи илдән партијанын үзвү. Нижнһ Новгородда, Сормовода, Костромада, Казанда, Москвада, Петербургда вә Русијанын дикәр шәһәрләриндә ингилаби иш апармышдыр. 1905—1907-чи илләр ингилабы заманы Урал болшевик тәшкилатларына рәһбәрлик етмишдир. РСДФП VI (Прага) конфрансындан сонра (1912-чи илин јанвары) РСДФП МК-сы үзвлүјүнә кооптасија едилди вә МК-нын Рус бүросу тәркибинә дахил едилди. «Правда» гәзети редаксијасына дахил иди. Ингилаби фәалијјәтинә көрә дәфәләрлә чар һөкүмәтинин тә'гибләринә мә'руз галмышдыр; һәбс вә сүркүндә чәми 12 ил олмушдур. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Урал партија тәшкилатынын рәһбәрләриндән бири. Үмумрусија VII (Апрел) конфансында РСДФ(б)П МК-сына үзв сечилмиш, МК катиблијинә рәһбәрлик етмишдир. Свердлов Октјабр сосиалист ингилабынын һазырланмасында вә кечирилмәсиндә фәал иштирак етмишдир. Петроград һәрби-ингилаб комитәсинин вә үсјана рәһбәрлик үчүн партијанын Мәркәзи Комитәсинин јарадтығы Һәрби-ингилаби мәркәзин үзвү. 1917-чи ил нојабрын 8(21)-дә ҮРМИК-ин сәдри сечилмишди. В. И. Ленин Ј. М. Свердлову күтләләрин исте'дадлы тәшкилатчысы вә көркәмли пролетар ингилабчысы кими характеризә етмишдир (бах: В. И. Ленин. Әсәрләри, 4-чү нәшри, 29-чу чилд, сәһ. 78—83, 85).—*487.*

Седербаум, Ј. О.—бах: Мартов, Л.

Серетели, И. Г. (1882—1959)—меншевизмин лидерләриндән бири. Иртича вә јени ингилаби јүксәлиш илләриндә тәсвијәчи. Дүнја империалист мүһарибәси заманы сентрист. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Петроград Совети Ичраијјә Комитәсинин вә биринчи чағырыш Советләрин МИК-ин үзвү олмушдур. 1917-чи илин мајында почт вә телеграф назири сифәтилә буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинә дахил олмушдур, ијул надисәләриндән сонра дахили ишләр назири, болшевикләри гызғын тә'гиб етмәјин фитвачыларындан бири. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Серетели Күрчүстан әксингилаби меншевик һөкүмәтинин рәһбәрләриндән бири иди. Күрчүстанда Совет һа-

кимиҗәтиш гәләбәсиндән сонра аҕ мүһачир. — *4, 17, 18, 25, 26, 27, 34, 37, 43—44, 54, 56—57, 72, 73—74, 82, 84, 86, 88, 90, 91, 94, 96, 107—109, 110, 111, 117, 118, 127, 140, 146, 162; 181, 208, 218, 231, 257, 276, 281—282, 283—285, 286, 288, 289, 293, 295, 296, 313—314, 326, 342—343, 344, 353, 364, 369, 377.*

Скобелев, М. И. (1885—1939)—1903-чү илдән сосиал-демократ һәрәкатында иштирак етмишди, меншевик. 1906-чы илдә харичә мүһачирәт етмиш, меншевик нәшрләриндә әмәкдашлыг етмишди. Тротскинин Вјанада чыхан «Правда» гәзети редаксијасына дахил иди. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә сосиал-шовинист. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Петроград Совети сәдринин мүавини, биринчи чағырыш МИК сәдринин мүавини; 1917-чи илин мајындан августунадәк буржуа Мүвәггәти һөкумәтиндә әмәк назири. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра меншевикләрдән узаглашмыш, кооперасија системиндә, сонра Халг Харичи Тичарәт Комиссарлығында ишләмишдир. 1922-чи илдән РК(б)П-нин үзвү иди, мәс'ул тәсәррүфат ишиндә олмушдур, 1936—1937-чи илләрдә Үмумиттифаг Радио комитәсиндә ишләмишдир.—*73, 74, 82, 84, 86, 99, 117—118, 119—122, 127, 140, 146, 193, 208, 289.*

Смилга, М. Т. (1892—1938)—1907-чи илдән болшевик партијасынын үзвү иди. Москвада вә Петербургда партија иши апармышдыр. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра РСДФ(б)П Кронштадт комитәси тәркибинә дахил иди, Финландијанын орду, донанма вә фәһләләриниң Вилајәт ичраијјә комитәсинин сәдри олмушдур. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра РСДФП ХКС-нин Финландијада мүвәккили, Республика һәрби ингилаби шурасынын үзвү, АХТШ сәдринин мүавини. 1920—1921-чи илләрдә һәмкарлар иттифагы дискуссијасында Тротски платформасынын тәрәфдары. 1927-чи илдә ҮИК(б)П XV гурултајы ону тротскичи мүхалифәтин фәал хадими кими партијадан харич етмишдир. 1930-чу илдә јенидән партијада бәрпа олунду. Сонралар антипартија фәалијјәти үстүндә јенидән партијадан харич едилмишдир. — *299—304.*

Смирнов, В. М. (1887—1937)—1907-чи илдән болшевик партијасынын үзвү. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Москвада ишләмиш, болшевик органлары—«Социал-демократ» гәзетинин вә «Спартак» журналынын редаксија коллекијасынын үзвү олмушдур. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра АХТШ Рәјасәт һеј'әтинин үзвү. 1918-чи илдә «сол коммунист». 1919-чу илдә партијанын VIII гурултајында «һәрби мүхалифәтин» лидерләриндән бири. 1920—1921-чи илләрдә «демократик мәркәзијјәт» антипартија групунун фәал хадими. 1923-чү илдә тротскичи мүхалифәтә гошулмушдур. Фраксијачы фәалијјәтинә көрә 1926-чы илдә партијадан харич едилмишди. Тезликлә бәрпа едилмиш, лакин 1927-чи илдә ҮИК(б)П XV гурул-

тајы тәрәфиндән антипартија фәалијјәтинә көрә јенидән харич едилмишдир. — *395, 416—417, 421.*

Смит-Фалкнер, М. Н. (Смит, М.) (1878—1968)—игтисадчы вә статистик. 1897-чи илдән ингилаби һәрәкатда иштирак етмишдир. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан соира бир мүддәт «Новая Жизнь» јарыменшевик гәзетиндә әмәкдашлыг етмиш, межрајончулар групуна дахил иди. 1918-чи илин ијулунда болшевик партијасына гәбул едилмишди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра бир сыра елми идарәләрдә ишләмиш, ири елми әсәрләри вардыр. 1939-чу илдән ССРИ Елмләр Академијасының мүхбир үзвү.—*209—210.*

Соколников, В. — бах: Соколников, Г. Ј.

Соколников, Г. Ј. (Бриллјант, Г. Ј., С., Соколников, В.) (1888—1939) — 1905-чи илдән болшевик партијасынын үзвү. Москвада вә харичдә партија иши апармышдыр. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә тротскичи «Наше Слово» гәзетиндә әмәкдашлыг етмишдир. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра РСДФ(б)П Москва комитәсинин вә Москва вилајәт бүросунун үзвү, «Правда» редаксијасынын үзвү. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра партија вә совет ишиндә чалышмышдыр. 1922-чи илдән халг малијјә комиссары, 1926-чы илдән Дөвләт План комиссијасы сәдринин муавини, сонралар халг харичи ишләр комиссарынын муавини. 1925-чи илдә «јени мүхалифәтә» гошулмушду, сонра бирләшмиш тротскичи-зиновјевчи блока дахил иди. 1936-чы илдә антипартија фәалијјәти үстүндә партијадан харич едилмишдир..—*395, 396—416, 487.*

Спиридонова, М. А. (1884—1941)—есерләр партијасынын лидерләриндән бири. 1906-чы илдә Тамбов губернијасында гаракүрүһчу таланларынын башчысы Луженовскијә гәсд етмәк үстүндә мүһакимә олунмуш вә каторгаја көндәрилмишди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра есерләрин сол ганадынын тәшкилатчыларындан бири, 1917-чи илин нојабрында сол есерләр партијасы јарадылдыгдан сонра исә онун МК-сына дахил олмушду. Брест сүлһү бағланмасына гаршы чыхмыш, 1918-чи илин ијулунда әксингилабчы сол есер гијамында фәал иштирак етмиш, гијам јатырылдыгдан сонра Совет һакимијјәтинә гаршы дүшмәнчилик фәалијјәтини давам етдирмишдир. Сонралар сијаси фәалијјәтдән узаглашмышдыр. —*148, 158, 261, 496.*

Сталин (Чугашвили), И. В. (1879—1953)—Русија вә бејнәлхалг ингилаби фәһлә һәрәкатының, Коммунист партијасынын вә Совет дөвләтинин көркәмли хадимләриндән бири. 1898-чи илдә РСДФП-јә дахил олмушдур; партијанын II гурултајындан сонра болшевик. Тифлисдә, Батумда, Бакыда, Петербургда партија иши апармышдыр. 1912-чи илин јанварында РСДФП VI (Прага) конфрансында сечилән МК-ның тәркибинә дахил едилмишдир; бол-

шевик «Правда» гәзетинин редактә олунмасында иштирак етмишдир. Октјабр сосиалист ингилабынын һазырланыб кечирилдији дөврдә партија Мәркәзи Комитәсинин үсјан һазырламаг үчүн јаратдығы Һәрби-ингилаб мәркәзинә дахил иди. II Үмумрусија Советләр гурултајында Халг Комиссарлары Советинә сечилмиш, орада халг милли ишләр комиссарлығына башчылыг етмишдир. Харичи һәрби мүдахилә вә вәтәндаш мүһарибәси дөврүндә Республика Һәрби Ингилаб Шурасынын үзвү иди вә бир сыра чәбһәләрдә олмушду. 1922-чи илдә РК(б)П МК-нын баш катиби сечилмишди.

Сталин ССРИ-нин сәнајеләшдирилмәсинә вә кәнд тәсәррүфатынын коллективләшдирилмәсинә даир Ленин планынын һәјата кечирилмәсиндә, сосиализм гурмаг үғрунда, Совет өлкәсинин истиглалијјәти уғрунда, сүлһү мөһкәмләндирмәк уғрунда мүбаризәдә бөјүк рол ојнамышдыр. Нәзәриччәчи вә көркәмли тәшкилатчы олан Сталин партијанын тротскичиләрә, сағ оппортунистләрә буржуа милләтчиләринә гаршы, капиталист әһатәсинин фитнәләринә гаршы мүбаризәсинә башчылыг етмишдир. Сталин 1941-чи илдән ССРИ Халг Комиссарлары Советинин, сонра исә ССРИ Назирләр Советинин сәдри олмушдур. Бөјүк Вәтән мүһарибәси илләриндә (1941—1945) Дөвләт Мүдафиә Комитәсинин сәдри, халг мүдафиә комиссары вә ССРИ Силаһлы Гүввәләринин Али Баш Команданы олмушдур.

Сталинин фәаличчәтиндә мүсбәт чәһәтләрлә јанашы мәнфи чәһәтләр дә вар иди. Ән мүһүм партија вә дөвләт вәзифәләриндә оларкән Сталин коллектив рәһбәрлијә даир Ленин принсипләринин вә партија һәјаты нормаларынын кобудчасына позулмасына, сосналист ганунчулуғунун позулмасына, Совет Иттифагынын көркәмли дөвләт, сијаси вә һәрби хадимләринә, һабелә дикәр намуслу совет адамларына гаршы әсассыз күтләви чәза тәдбирләри көрүлмәсинә јол вермишдир.

Партија Сталинин шәхсијјәтинә пәрәстиш кими марксизм-ленинизмә зидд олан бир һалы гәтиччәтлә писләди вә онун нәтичәләрини арадан галдырды, бүтүн партија, дөвләт вә идеолокија иши сағләриндә рәһбәрлик вә партија һәјаты нормаларына даир Ленин принсипләринин бәрпа вә инкишаф етдирилмәси үчүн МК-нын көрдүјү иши бәјәнди, кәләчәкдә бу кими сәһвләрә вә әјинтиләрә јол верилмәмәси үчүн тәдбирләр көрдү. — *487.*

Стаунинг (Stauning), *Торвалд Август Маринус* (1873—1942) — Данимарка сосиал-демократијасы вә II Интернасионалын сағ лидерләриндән бири, Данимарка дөвләт хадими. 1906-чы илдән Данимарка парламентинин үзвү. 1910-чу илдән Данимарка сосиал-демократ партијасы вә онун парламентдәки фраксијасынын сәдри. Дүнја империалист мүһарибәси заманы сосиал-шовинист мөвгеләрдә дурурду. 1916—1920-чи илләрдә Данимарка буржуа һөкумәтиндә портфелсиз назир. Сонралар сосиал-демократ һөкумәтинә вә буржуа радикаллары илә сағ сосиал-демократларын коалисијалы һөкумәтинә башчылыг етмишдир.—*117, 118, 119—121, 306, 307.*

Суворин, А. С. (1834—1912)—мүртәчә журналист вә нашир. 1876-чы илдән 1912-чи иләдәк мүртәчә задәкан вә мә'мур-бүрократ даирәләринин органы, сатғын буржуа гәзети «Новое Время»нын саһиб-нашири. Журналистлик фәалијјәтинә әјаләт мәтбуатында башламыш, Москваја, сонра Петербурга көчмүш, «Отечественные Записки» вә «Современник»дә әмәкдашлыг етмишдир; 1876-чы илдән кәскин сурәтдә иртичаја доғру дөнүш етди.

1917-чи илдә «Новое Время»ны А. С. Суворинин оғуллары—М. А. вә Б. А. Суворинләр вә башгалары нәшр вә редактә етмишләр. — *463.*

Суменсон, Ј. М.—ади бир шәхс олан бу гадын Петроградда јашајыб, нә рус вә нә дә бејнәлхалг фәһлә һәрәкатына гарышмырды. Суменсонун Стокһолмда јашајан Ганетски илә тичарәт ишләринә даир јазышмасыны прокурорлуг шәрти вә шифрләнмиш јазышма кими шәрһ едәрәк, бундан В. И. Ленин әлејһинә иттиһам материалы кими истифадә етмәјә чалышырды. — *8, 36,*

Суханов Н. (Гиммер Н. Н.) (1882—1940)—хырда буржуа мәсләкли игтисадчы вә публисист, меншевик. Әввәлчә халгчы иди, сонра меншевикләрә гошуларағ, халгчылығы марксизмлә әлагәләндирмәјә чалышырды. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә өзүнү бејнәлмиләлчи е'лан етмишди. 1917-чи илдә Петроград Совети Иҹраијјә Комитәсинин үзвү сечилмишди; «Новая Жизнь» јарыменшевик гәзетиндә әмәкдашлыг етмиш, буржуа Мүвәггәти һөкүмәтини фәал мүдафиә едирди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра совет игтисади органларында вә идарәләриндә ишләмишдир. Кизли меншевик тәшкилатынын рәһбәри кими 1931-чи илдә мәһкум олунмушду. В. И. Ленин өз әсәрләриндә Сухановун меншевик бахышларыны кәскин тәнгид етмишдир. — 139 — *141, 142—143, 144—145, 147, 379—380, 457, 458.*

Т

Терешшенко М. И. (1888-чи илдә анадан олмушдур)—Русијанын ири шәкәр заводчусу, милјонер. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра буржуа Мүвәггәти һөкүмәтиндә малијјә назири, сонра исә харичи ишләр назири олмушду, мүһарибәни «сон гәләбәјәдәк» давам етдирилмәси кими империалист сијасәтини фәал сурәтдә јеритмишдир. Октјабр Сосиалист ингилабындан сонра ағ мүһачир; әксингилабын вә Совет дөвләтинә гаршы һәрби мүдахиләнин тәшкилатчыларындан бири. — *56, 182, 190, 192—193, 200, 284.*

Триа — бах: Мкеладзе В. Д.

Тротски (Бронштејн), Л. Д. (1879—1940)—1897-чи илдән РСДФП-нин үзвү, меншевик. Иртича вә јени ингилаби јүксәлиш

илләриндә «гејри-фраксијачылыг» пәрдәси алтында әслиндә тәсвиҹчи мөвгеләриндә дурурду. 1912-чи илдә Август антипартија блокунун тәшкилатчысы иди. Дүнја империалист мүһарибәси дөврүндә сентрист мөвге тутурду. 1917-чи ил Феврал бурҗуа демократик ингилабындан сонра мүһаҹирәтдән гајыдыб межрајончулар групуна дахил олмуш вә РСДФ(б)П VI гурултајында бу групла бирликдә болшевикләр партијасына гәбул едилмишди. Лакин, Тротски болшевизм мөвгеҹинә кечмәмиш вә ленинизм, партијанын сијасәти әлеjһинә ачыг вә кизли мүбаризә апармышдыр.

Октјабр сосиалист ингилабындан сонра харичи ишләр үзрә халг комиссары, һәрби вә дәниз ишләри үзрә халг комиссары, Республика Һәрби Ингилаби Шуранын сәдри, МК Сијаси Бүросунун вә Коминтернин Ичраиҹҹә Комитәсинин үзвү олмушдур. 1918-чи илдә Брест сүлһүнүн әлеjһинә чыхмыш, 1920—1921-чи илләрдә һәмкарлар иттифагы дискуссијасында мүхалифәтә башчылыг етмишдир, 1923-чү илдән партијанын баш хәттинә гаршы, сосиализм гуручулуғуна даир Ленин програмына гаршы шиддәтли фраксијачылыг мүбаризәси апармышды, ССРИ-дә сосиализмин галиб кәлмәсинин мүмкүн олмадығыны иддиа едирди. Коммунист партијасы тротскизми партијада хырда буржуа тәмајүлү кими ифша етди, ону идеја вә тәшкилат чәһәтдән дармадағын етди. 1927-чи илдә Тротски партијадан харич едилмиш 1929-чу илдә антисовет фәалиҹјәти үстүндә ССРИ-дән харичә сүркүн олунмуш вә 1932-чи илдә Совет вәтәндашлығы һүгугундан мәһрум едилмишдир. Ленинизмин азғын дүшмәни олан Тротски харичдә нкән Совет дөвләтинә вә Коммунист партијасына гаршы, бејнәлхалг коммунист һәрәкатына гаршы мүбаризәни давам етдирирди.—*27, 297, 387, 474.*

Трулстра (Troelstra), *Питер Јеллес* (1860—1930)—Һолландија фәһлә һәрәкатынын хадими; сағ сосиалист. Һолландија Сосиал-демократ фәһлә партијасынын баниләриндән (1894) вә лидерләриндән бири иди. XX әсрин әввәлләриндә ифрат оппортунизм мөвгеjинә кечмишдир. 1907-чи илдән «De Tribune» («Трибуна») гәзети этрафында груплашан вә 1909-чу илдә Һолландија Сосиал-демократ партијасыны әмәлә кәтирән Һолландија Сосиал-демократ фәһлә партијасынын сол ганадына гаршы мүбаризә апарырды. Дүнја империалист мүһарибәси заманы алманпәрәст мәсләкли сосиал-шовинист. В. И. Ленин Трулстранын оппортунист сијасәтини кәскин тәнгид етмиш, онун өзүнү «буржуазија хидмәт едән вә фәһләләри алдадан сатгын, оппорутунист башчы» нүмунәси адландырмышдыр. (Әсәрләри, 4-чү нәшри, 30-чу чилд, сәһ. 20). — *117, 119—120.*

Ф

Фурстенберг, Ј. С.—бах: Ганетски, Ј. С.

h

Һајндман (Hyndman), *Һенри Мајерс* (1842—1921)—инкилис сосиалисти, реформист. 1881-чи илдә Демократик Федерасијаны јаратмышды, бу да 1884-чү илдә Сосиал-демократ федерасијасына чеврилмишди. 1900—1910-чу илләрдә Бејнәлхалг сосиалист бүросуну үзвү. Британија сосиалист партијасынын лидерләриндән бири олмуш, партијанын Солфордда кечирилән конфрансы империалист мүһарибәси барәсиндә Һајндманын сосиал-шовинист мөвгејини писләдикдән сонра о, 1916-чы илдә һәмин партијадан чыхмышдыр, Октјабр сосиалист ингилабына дүшмәнчәсинә јанашараг Совет Русијасына гаршы мүдахиләјә тәрәфдар чыхырды.— *113.*

Һилфердинг (Hilferding), *Рудолф* (1877—1941)—Алманија сосиал-демократијасынын вә II Интернасионалын оппортунист лидерләриндән бири; «Австрија марксизми» дејилән чәрәјанын нәзәријјәчиси. 1907-чи илдән 1915-чи илә дәк Алманија сосиал-демократ партијасынын мәркәзи органы «Vorwärts» («Ирәли») гәзетинин редактору. 1910-чу илдә «Малијјә капиталы» әсәрини нәшр етдирмишдир ки, бу да инһисарчы капитализмин тәдгигиндә мүәјјән мүсбәт рол ојнамышдыр; бунунла белә китабда чидди нәзәри сәһвләр вә оппортунист мүддәалар да вардыр. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә сентрист, сосиал-империалистләрлә бирликдә мүдафиә едирди. Мүһарибәдән сонра «мүтәшәккил капитализм» нәзәријјәсинин мүәллифи кими, дөвләт инһисарчы капитализмин мәддаһы кими чыхыш етмишдир. 1917-чи илдән «Алманија Мүстәгил сосиал-демократ партијасыиын» лидери, Совет һакимијјәтинин вә пролетариат диктатурасынын ачыг дүшмәни. Дәфәләрлә Вејмар республикасы буржуа һөкумәтинин тәркибинә дахил олмушдур. Фашизм һакимијјәт башына кәлдикдән сонра Франсаја мүһаҹирәт етмишди. — *412.*

Һинденбург (Hindenburg), *Паул* (1847—1934)—Алманијанын һәрби вә дөвләт хадими, кенерал-фелдмаршал, алман империализминин иртичачы вә шовинист үнсүрләринин нүмајәндәси. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә Шәрг чәбһәсиндә алман ордусунун команданы, сонра — баш штабын рәиси. Совет Русијасына гаршы һәрби мүдахиләнин тәшкилатчыларындан бири. Алманијада 1918-чи ил Нојабр ингилабынын јатырылмасында иштирак етмишдир. 1925—1934-чү илләрдә Вејмар республикасынын президенти. 1933-чү илдә һөкумәт тәшкил етмәји Һитлерә тапшырмыш, беләликлә там һакимијјәти рәсмән фашистләрин ихтијарына вермишди. — *7.*

Һуттунен (Huttunen) *Еверт Јохан Валдемар* (1884—1924) — Финландија сосиал-демократы, 1917-чи илдән сејмин депутаты. «Туө» («Әмәк») адлы Фин фәһлә гәзетинин баш редактору олмушдур. 1917-чи илин сентјабрында В. И. Ленин буржуа Мүвәг-

гәти һөкүмәтинин тә'гибләриндән кизләнәрәк онун Выборгдакы мәнзилиндә галмышдыр. — *303.*

Ч

Чајковски, Н. В. (1850—1926)—халгчы, сонралар есер, «халг сосиалисти». Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә сосиал-шовинист. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра «Бирләшмиш әмәкчи халг-сосиалист партијасы» МК-сынын үзвү, Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин вә Үмумрусија кәндли депутатлары Советинин иҹраијјә комитәләринин тәркибинә дахил иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра антисовет гијамларынын тәшкилатчысы, Совет Русијасына гаршы силаһлы мүдахиләјә көмәк етмиш, Русијанын Шималында Америка вә инкилис-франсыз мүдахиләчиләриниин әлалтысы. 1918-чи илдә әксиингилабчы «Русијаиын дирчәлиши Иттифагы»нын тәшкилатчыларындан бири. 1918-чи илин августундан Архангелскдә есерләрин әксингилаби «Шимал вилајәтинин мүвәггәти һөкүмәтиндә» башчы. 1919-чу илдә Парисә мүһаҹирәт етмишдир; Деникини вә Врангели фәал мүдафиә едирди. — *329.*

Чернов, В. М. (1876—1952) — есерләр партијасыныи лидерләриндән вә нәзәриҹәчиләриндән бири. 1902—1905-чи илләрдә есерләрин мәркәзи органы «Революционная Россия» гәзетинин редактору. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә сол ибарәләрлә пәрдәләнәрәк, әслиндә сосиал-шовинизм мөвгеләриндә дурурду, 1917-чи илин маj—августуида буржуа Мүвәггәти һөкүмәтиндә торпаг иазири, мүлкәдар торпагларыны зәбт едәи кәндлиләрә гаршы амансыз чәза тәдбирләри сиjасәти jеридирди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра антисовет гијамларын тәшкилатчыларындан бири. 1920-чи илдә мүһаҹирәт етмиш; харичдә антисовет фәалиjjәтини давам етдирмишдир. — *1, 2, 17, 18, 37, 41, 54, 56, 57, 65, 72, 74, 82, 90, 91, 94, 96, 99, 103, 104, 117, 118, 127, 130, 146, 170, 181, 201, 208—209, 218, 231, 232, 233, 258, 276, 281, 282—284, 289, 293, 294, 295—296, 338, 342, 363, 369, 456—457.*

Ҹ

Ҹугашвили, И. В. — бах: Сталин И. В.

Ш

Шејдеман (Scheidemann), *Филипп* (1865—1939) — алман сосиал-демократијасынын ифрат сағ оппортунист гаиадынын лидерләриндән бири. 1903-чү илдән рејхстагын сосиал-демократ фраксијасына дахил иди. 1911-чи илдән Алманија Сосиал-демократ партијасы идарә һеj'этинин үзвү. Дүнја империалист мүһа-

рибәси илләриндә гаты сосиал-шовинист. Алманијада 1918-чи ил Нојабр ингилабы заманы Халг мүвәккилләри шурасы дејиләнин тәркибинә дахил иди, спартакчылара гаршы таланчылыг тәшвигатынын фитвачысы иди. 1919-чу илин феврал—ијунунда Вејмар республикасынын коалисијалы һөкүмәтинә башчылыг етмиш, 1918—1921-чи илләрдә алман фәһлә һәрәкатына ганлы диван тутулмасынын тәшкилатчыларындан бири олмушдур. Сонралар фәал сијаси фәалијјәтдән узаглашмышдыр. — *113, 117, 118, 119—120, 121, 216—217, 455—456.*

Шингарјов, А. И. (1869—1918) — кадет; пешәсинә көрә һәким. 1907-чи илдән кадетләр партијасы МК-сынын үзвү. Воронеж губернијасындан II вә III Дөвләт думаларынын вә Петербургдан IV Думанын депутаты; кадетләрин Думадакы фраксијасынын лидерләриндән бири. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра буржуа Мүвәггәти һөкүмәтиинин биринчи һеј'әтиндә торпаг назири вә икинчи һеј'әтиндә малијјә назири олмушду. — *190, 483.*

Шотман, А. В. (1880—1937) — пешәкар ингилабчы, болшевик. Ингилаби фәалијјәтә 1899-чу илдә башламышдыр. 1905—1907-чи илләр ингилабында Петербургда вә Одессада фәал иштирак етмишди. 1911—1912-чи илләрдә Финландија Сосиал-демократ партијасы Һелсингфорс комитәсинин тәркибинә дахил иди; РСДФП МК-ныи Пороининдә партија ишчиләри илә мүшавирәсиндә (1913) РСДФП МК-нын вә МК Рус Бүросунун тәркибинә дахил едилмишди. 1913-чү илин нојабрында Јекатеринославда һәбсә алынмыш вә Нарым дијарына сүркүн едилмишди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократ ингилабында Томскда иштирак етмишди, 1917-чи илин ијунундан партијанын Петроград даирә комитәсиинин үзвү; јенә һәмин илин августунда партија МК-сынын тапшырығы илә В. И. Ленинин Разливдән Финландијаја кетмәсини тәшкил етмишди. Октјабр сосиалист ингилабында фәал иштирак етмишдир. Октјабр сосалист ингилабындан сонра мәс'ул тәсәррүфат, совет вә партија ишиндә чалышмышдыр: 1923—1924-чү илләрдә Карелија МССР МИК сәдри, 1926—1937-чи илләрдә АХТШ-дә ишләмиш вә ҮРМИК Рәјасәт Һеј'әтинин мүвәккили олмушдур. Партијанын XIII, XIV, XV вә XVI гурултајларында МНК үзвү сечилмишди. — *443.*

Штејнберг С. — рус мүһачири, 1917-чи илдә, Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Русијаја гајыдан сијаси мүһачирләрә көмәк көстәрмәк мәгсәдилә Стокһолмда јарадылан мүһачирләр комитәсинин үзвү. — *35—36.*

Штүргк (Stürgkh), *Карл* (1859—1916) — Австријаныи мүртәче дөвләт хадими, граф, Австрија ири торпаг саһибләриниин иүмајәидәси. 1890-чы илдән Австрија парламентиниин үзвү. 1909—1911-чи илләрдә Австрија—Macарыстанын мааријә назири. 1911—1916-чы илләрдә Австрија—Macарыстан һөкүмәтинин башчысы. Штүргкүн һөкүмәти дүнја империалист мүһарибәсинин һазырлан-

масында вә башланмасында фәал иштирак етмишдир. Һөкумәт мүһарибәдән әввәл Австрија, мүһарибәнин башланғычында исә Macarыстан парламентләрини бурахмыш вә өлкәдә һәрби-мүтләгијјәт диктатурасыны јарадараг мүһарибә әлејһинә кетдикчә артан һәрәкаты вә ингилаби һәрәкаты амансызчасына јатырырды. Штүргк 1916-чы илин октјабрында Австрија сосиал-демократы Фридрих Адлер тәрәфиндән өлдүрүлмүшдүр. — *306.*

Bauer, Otto — бах: Бауер, Отто.

В. И. ЛЕНИНИН
ҺӘЈАТ ВӘ ФӘАЛИЈЈӘТИ ТАРИХЛӘРИ
(Ијул—октјабр 1917)

Ијул, 5 (18) — октјабр, 24 (нојабр, 6). Әксингилаби Мүвәггәти Һөкумәт тәрәфиндән тә'гиб олунан Ленин кизли фәалијјәтә кечир. О, Мәркәзи комитә илә сых әлагә сахлајараг партијанын фәалијјәтинә истигамәт верир, бөјүк нәзәри иш апарыр, силаһлы үсјанын һазырланмасына рәһбәрлик едир.

Ијул, 9-дан 10-на (22-дән 23-ә) кечән кечә Ленин Петроградда ијулун 7(20)-дән кизләндији фәһлә С. Ј. Аллилујевин евини тәрк едир вә гејри-легал сурәтдә Разлив стансијасы јахынлығындакы гәсәбәјә, фәһлә Н. А. Јемељановун јанына көчүр.

Ијул, 10 (23) август, 8(21) Ленин Разлив стансијасы јахынлығындакы гәсәбәдә Н. А. Јемељановун евиндә, анбарын чардағында кизләнир, сонра исә тезликлә Разлив көлүнүн о тајындакы комаја көчүр вә орада бичинчи ады алтында јашајыр; Мәркәзи комитәнин ајырдығы јолдашлар васитәсилә Петроградла әлагә сахлајыр; болшевик мәтбуат органларына мәгалә вә мәктублар јазыр. «Дөвләт вә ингилаб» китабы үзәриндә ишләјир.

Ијул, 10 (23) Ленин «Сијаси вәзијјәт» тезисләрини јазыр. Тезисләр «Пролетарское Дело» гәзетинин 20 ијул (2 август) тарихли 6-чы №-синдә «Сијаси әһвали-руһијјә» башлығы алтында мәгалә кими дәрч олунур.

Ијул, 11 (24) Ленинин «Новая Жизнь» редаксијасына мәктубу һәмин гәзетин 71-чи №-синдә дәрч олунур.

Ијул, 13—14 (26—27). Петербург комитәси, РСДФ(б)П МК јанында Һәрби тәшкилат, Москва вилајәт бүросу Москва комитәси вә Москва даирә комитәси нүмајәндәләрининн иштиракы илә РСДФ(б)П МК-нын кениш мүшавирәсиндә Ленинин «Сијаси вәзијјәт» тезисләри мүзакирә едилир. Мүшавирә гәрар гәбул едир, бунда да әксингилаби Мүвәггәти Һөкүмәтин мәһкәмәсинә В. И. Ленинин кетмәјинин әлејһинә олдуғу фикрини билдирир.

Ијул, (15(28). Ленинин «Пролетарское Дело» редаксијасына јаздығы мәктуб вә «Кадетләр назирликдән чыхаркән нәјә үмид едә биләрдиләр?» мәгаләси «Пролетарское дело» гәзетинин 2-чи №-синдә дәрч олунур.

Ијулун орталары. Ленин «Шүарлара даир» мәгаләсини јазыр. Мәгалә 1917-чи илдә РСДФ(б)П Кронштадт комитәсинин нәшриндә ајрыча китабча шәклиндә дәрч олунмушдур.

Ијул, 19 (август, 1). Ленинин «Кијаз Г. Ј. Лвова миннәтдарлыг» мәгаләси «Пролетарское Дело» гәзетинин 5-чи №-синдә дәрч олунур.

Ленинин «Үч бөһран» мәгаләси «Работница» журналының 7-чи №-синдә нәшр олунмушдур.

Ијул, 22 (август, 4). Петроград мәһкәмә палатасы прокурорунун В. И. Ленини мәһкәмәјә чәлб етмәк һаггындакы мә'луматы гәзетләрдә дәрч олунмушдур.

Ијулун 22-и илә 26-ы (августун 4-ү илә 8-и) арасында Ленин «Чаваб» мәгаләсини јазыр. Мәгалә ијулун 26-ы вә 27-дә (августун 8-и вә 9-да) «Рабочий и Солдат» гәзетинин 3 вә 4-чү №-ләриндә дәрч олунмушдур.

Ијул, 26 (август, 8). Ленин «Конститусија хүлјалары һаггында» мәгаләсини јазыр. Мәгалә августун 4-ү вә 5-дә (17-и вә 18-дә) «Рабочий и Солдат» гәзетинин 11 вә 12-чи №-ләриндә дәрч олунмушдур.

Ијул, 26 — август, 3 (август, 8—16). Ленин кизли фәалијјәтдән РСДФ(б)П VI гурултајынын ишинә рәһбәрлик едир. Гурултајын ән мүһүм гәтнамәләри лајиһәләринин ишләниб һазырланмасы вә јазылмасында иштирак едир. Гурултај Ленини фәхри сәдр сечир вә она тәбрик көндәрир. Гурултајда Ленинин әксингилаби Мүвәггәти Һөкүмәтин мәһкәмәсинә кетмәсинә гаршы јекдилликлә гәрар гәбул олунур.

Ијул, 29 (август, 11). Ленин РСДФ(б)П VI гурултајы тәрәфиндән МК үзвү сечилир.

Ленинин «Бонапартизмин башланмасы» мәгаләси «Рабочий и Солдат» гәзетинин 6-чы №-синдә дәрч олунур.

Русија—Финландија дөвләт сәрһәдини кечмәк (кетмәк) үчүн Ленинә Сестроретск заводунун фәһләси Константин Петрович Ивановун адына вәсигә (бурахылыш вәрәгәси) һазырланыр.

Ијулун ахыры. Ленин «Ингилабын дәрсләри» мәгаләсини јазыр. Мәгалә августун 30 вә 31-дә (октјабрын 12-и вә 13-дә) «Рабочий» гәзетинин 8 вә 9-чу №-ләриндә чап олунур.

Ијул—август. Ленин гыса мәктуб јазараг (кимин адына јазылмасы мүәјјән олунмамышдыр), тә'чили иш үчүн: К. Маркс вә Ф. Енкелс. «Коммунист партијасынын манифести» вә К. Маркс. «Фәлсәфә јохсуллуғу» әсәрләрини алман вә рус дилләриндә тапмағы хаһиш едир.

Август, 3 (16). РСДФ(б)П VI гурултајы Ленини Мүәссисләр мәчлисинә намизәд ирәли сүрүр.

Август, 8-дән 9-а (21-дән 22-нә) кечән кечә. Ленин команы тәрк едир вә А. В. Шотманын, Ејно Рахјанын вә Н. А. Јемелјановун мүшаијәти илә Дибуны стансијасынадәк тәхминән 10 км јолу пијада кедир, сонра Рахја вә Шотманла бирликдә Уделнаја стансијасына гәдәр кедир, орада фин «Ајваз» заводунун фәһләси Е. Калскенин мәнзилиндә кечәләјир вә сонракы күнү кечирир.

Август, 9 (22), ахшам. Фәһлә палтары кејиб, парик тахмыш Ленин Сестроретск фәһләси Константин Петрович Ивановун адына олан вәсигә (бурахылыш вәрәгәси) илә кизли сурәтдә Финландијаја кедир. О, Уделнаја стансијасындан Териоки стансијасынадәк мәсафәдә рус-фин дөвләт сәрһәдини паровоз сүрүчүсү Г. Е. Јалаванын идарә етдији паровозун будкасында очагчы сифәтилә кечир.

Август, 10 (23) — Октјабр, 7 (20). Ленин Финландијада кизли һалда галыр.

Август, 10 (23) — сентјабр, 17(30). Ленин Һелсингфорса кедәркән јолүстү Јалкала кәндиндә (Ленинград вилајәти, Рошинск рајонунун индики Иличево кәнди, Териокинин 12

километрлијиндә) фин фәһләси П. Г. Парвиајненин евиндә галараг, орадан мәнзил саһибинин гызы Л. П. Парвиајнеи васитәсилә Петроградла әлагә сахламышдыр.

Протестант кешиши гијафәсиндә Ленин ики фин фәһләсинин мүшајиәти илә Јалкала кәндиидән Лахти шәһәринә (Һелсингфорсун 130 километрлијиндә) кәлир.

Ленин Һелсингфорса кәлмәздән әввәл Малм стансијасында, фин сејминин депутаты К. Вијкин бағында бир күн галыр вә онун көмәји илә РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинин о заман Исвечдә јерләшмиш Харичи бүросу илә кизли јазылы әлагә бәрпа етмәјә башлајыр.

Һелсингфорсда Ленин фин сосиал-демократы Г. С. Ровионун, сонра исә фин фәһләләри Усениус вә Блумквистин мәнзилләриндә јашајыр. О «Дөвләт вә ингилаб» китабы үзәриндә иши давам етдирир, болшевик мәтбуат органларына бир сыра мәгаләләр, һабелә партијанын Мәркәзи Комитәсинә, Петербург вә Москва комитәләринә мәктублар јазыр. Н. К. Крупскаја үчүн этрафлы вә гыса мәктублар көндәрир, бунларын ичәрисиндә, болшевик мәтбуат органларына бир сыра мәгаләләр, һабелә партијанын Мәркәзи Комитәсинә, Петербург вә Москва комитәләринә мәктублар јазыр. Н. К. Крупскаја үчүн этрафлы вә гыса мәктублар көндәрир, бунларын ичәрисиндә, болшевик мәтбуат органларына бир сыра мәгаләләр, һабелә партијанын Мәркәзи Комитәсинә, Петербург вә Москва комитәләринә мәктублар јазыр. Н. К. Крупскаја үчүн этрафлы вә гыса мәктублар көндәрир, бунларын ичәрисиндә, болшевик мәтбуат органларына бир сыра мәгаләләр, һабелә партијанын Мәркәзи Комитәсинә, Петербург вә Москва комитәләринә мәктублар јазыр. Н. К. Крупскаја үчүн этрафлы вә гыса мәктублар көндәрир, бунларын ичәрисиндә, болшевик мәтбуат органларына бир сыра мәгаләләр, һабелә партијанын Мәркәзи Комитәсинә, Петербург вә Москва комитәләринә мәктублар јазыр. Н. К. Крупскаја үчүн этрафлы вә гыса мәктублар көндәрир, бунларын ичәрисиндә, дәвәт едән вә көзә көрүнмәјән кимјәви маддәләрлә јазмыш мәктуб да вар иди; Финландијада ингилаби һәрәкатын бә'зи рәһбәрләри илә кизли сурәтдә көрүшүр.

Август, 12(25)-дән сонра. Ленин она лазыми шејләрин, һабелә китаб вә материалларын сијаһысыны тутур. Бунларын сырасында «сијаси вәзијјәт һаггында мәним тезисләрим (гурултаја)»дә көстәрилир.

Август, 16(29). Ленинин «Стокһолм конфрансы барәдә Каменевин МИК-дә чыхышы һаггында» мәктубу «Пролетарий» гәзетинин 3 №-синдә чап олунур.

Август, 17-дән (30-дан) кеч олмајараг. Ленин РСДФ(б)П МК Харичи бүросуна мәктубун планыны тәртиб едир.

Август, 17, 18, 20 вә 25 (август, 30, 31, сентјабр, 2 вә 7). Ленин РСДФ(б)П МК Харичи бүросуна мәктуб јазараг, бунда буржуазија тәрәфиндән бејнәлмиләлчиләр әлејһинә галдырылан ијрәнч бөһтан кампанијасы илә мүбаризә һаггында көстәришләр верир. Ленин гејд едир ки, Стокһолм конфрансында иштирак етмәк сосиализм

ишинә хәјанәт етмәк оларды, о, III Интернасионал Коммунист Интернасионалыны јаратмаг үчүн тә'хирә салмадан солларын конфрансыны чағырмағы тә'кидлә гејд едир.

Август, 18—19 (август, 31 — сентјабр, 1). Ленин «Гәзд һаггында шајиәләр» мәгаләсинн јазыр.

Август, 19 (сентјабр, 1). Ленинин «Ағачлар архасында мешәни көрмүрләр» мәгаләси Н. Карпов имзасы илә «Пролетарий» гәзетинин 6-чы №-синдә чап олунур.

Августун 22-дән (сентјабрын 4-дән) сонра. Ленин «Риганын алынмасы мүнасибәтилә вәрәгә»нин нәшри илә әлагәдар оларағ мәктуб јазыр.

Август, 24 (сентјабр, 6). Ленинин «Сијаси шантаж» әсәри «Пролетарий» гәзетинин 10-чу №-синдә чап олунур.

Августун 24-дән (сентјабрын 6-дан) сонра. Ленин Петроград Мәркәзи шәһәр думасына сечкиләр һаггында 1917-чи ил 24 август тарихли «День» гәзетиндә чап олунан мә'луматлары јазыб көтүрүр.

Август, 26 (сентјабр, 8). Ленинин «Кағыз үзәриндә галан гәтнамәләр» вә «Стокһолм конфрансы һаггында» мәгаләләри «Рабочий» гәзетинин 2-чи №-синдә чап олунур.

Август, 29 (сентјабр, 11). Ленинин «Публисистин күндәлијиндәи. Қәидлиләр вә фәһләләр» мәгаләси «Рабочий» гәзетинин 6-чы №-синдә чап олуиур.

Август, 30 (сентјабр, 12). Ленинин «Бөһтанчылар һаггында» мәгаләси «Рабочий» гәзетинин 8-чи №-синдә чап олуиур.

Ленин Корнилов гијамы илә әлагәдар оларағ партијаныи тактикасы һаггында «РСДФП Мәркәзи Комитәсинә» мәктубуиу јазыр.

Август—сентјабр. Ленин «Дөвләт вә ингилаб. Дөвләт һаггында марксизм тә'лими вә ингилабда пролетариатын вәзифәләри» китабыны јазыр.

Сентјабр, 1 (14). Ленинин «Публисистин күндәлијиндән» мәгаләси «Рабочий» гәзетинин 10-чу №-синдә чап олунур.

Сентјабр, 1—3 (14—16). Ленин «Компромисләр һаггында» мәгаләсини јазыр. Мәгалә сентјабрын 6 (19)-да «Рабочий Путь» гәзетинин 3-чү №-синдә чап олунмушдур.

Сентјабрын 3-дән (16-дан) кеч олмајараг. Ленин «Партијанын програмы мәсәләсинә даир», «Симмервалд мәсәләсинә даир» вә «Күтләви тәшкилатларда демократизмин позулмасы һаллары һаггында» мәктубларыны јазыр.

Ленин «Мүасир сијаси дөвр һаггында гәтнамә лајиһәси» јазыр.

Сентјабр, 6 (19) РСДФ(б)П МК-нын ичласында Ленин Демократик мүшавирәдә нүмајәндәлијә намизәд ирәли сүрүлүр.

Ленин «Ингилабын дәрсләри» китабчасына сөзарды јазыр. Китабча «Прибой» нәшриҗјаты тәрәфиндән 1917-чи илдә чап олунмушдур.

Сентјабр, 10—14 (23—27). Ленин «Јахынлашан фәлакәт вә онунла нечә мүбаризә етмәли» китабчасыны јазыр. Китабча 1917-чи илдә «Прибой» нәшриҗјаты тәрәфиндән чап олунмушдур.

Сентјабр, 11 (24). Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Ленини Демократик мүшавирәјә нүмајәндә сечир.

РСДФ(б)П Москва вилајәт бүросу гаршыдакы сечкиләрдә Мүәссисләр мәчлисинин тәркибинә кечмәк үчүн Ленинин намизәдлијини ирәли сүрүр.

Сентјабр, 12—14 (25—27). Ленин РСДФ(б)П Мәркәзи, Петроград вә Москва комитәләринә «Болшевикләр һакимиҗјәти әлә алмалыдырлар» мәктубуну јазыр.

Сентјабр, 13—14 (26—27). Ленин РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинә «Марксизм вә үсјан» мәктубуну јазыр.

Сентјабр, 13 (26). Ленин Н. К. Крупскаја васитәсилә «Жизнь и Знание» нәшриҗјатынын нүмајәндәси В. Д. Бонч-Брујевичлә өзүнүн бир сыра әсәрләрини нәшр етмәк үчүн мүгавилә бағлајыр.

Сентјабр, 14 (27). Ленинин «Ингилабын әсас мәсәләләриндән бири» мәгаләси «Рабочий Путь» гәзетинин 10-чу №-синдә чап олунур.

Сентјабр, 15 (28).

Ленинин «Болшевикләр Һакимијјәти әлә алмалыдырлар» вә «Марксизм вә үсјан» мәктублары РСДФ(б)П МК-нын ичласында мүзакирә олунур.

Ленинин «Мүәссисләр мәчлисинин мүвәффәгијјәтини нечә тә'мин етмәли (Мәтбуат азадлығы һаггында)» мәгаләси «Рабочий Путь» гәзетинин 11-чи №-синдә чап олунур.

Сентјабрын биринчи јарысы.

Ленин «Рус ингилабы вә вәтәндаш мүһарибәси. Вәтәндаш мүһарибәси илә горхудурлар» мәгаләсини јазыр. Мәгалә сентјабрын 16 (29)-да «Рабочий Путь» гәзетинин 12-чи №-синдә чап олунмушдур.

Ленин «Ингилабын вәзифәләри» мәгаләсини јазыр. Мәгалә сентјабрын 26-сы вә 27-дә (октјабрын 9-у вә 10-у) «Рабочий Путь» гәзетинин 20 вә 21-чи №-ләриндә чап олунмушдур.

Сентјабр, 17-дән (30-дан) кечи олмајараг.

Ленин Финландија Сосиал-демократ партијасы Мәркәзи комитәсинин үзвү К. Маннерлә онун мәнзилиндә көрүшүр.

Ленин Һелсингфорсдан кетмәси әрәфәсиндә Финландија Сосиал-демократ партијасы МК-нын үзвү О. В. Куусиненлә көрүшүр.

Сентјабр, 17 (30).

Ленин партијанын МК-сы илә даһа сых әлагә сахламаг үчүн Һелсингфорсдан Выборга көчүр. Биринчи күнүнү Ленин «Тоё» («Әмәк») фәһлә гәзетинин баш редактору Е. Һуттененин евиндә кечирир; һәмин күнүн ахшамы Выборгун фәһлә гәсәбәсинә—Таликкалаја фин журналисти Ј. К. Латуккинин мәнзилинә көчүр, Петербурга кедәнәдәк орада галыр.

Сентјабр, 22-дән (октјабрын 5-дән) кечи олмајараг.

Ленин «Сахтакарлыг гәһрәманлары һаггында вә болшевикләрин сәһвләри һаггында» мәгаләсини јазыр. Мәгалә «Сахтакарлыг гәһрәманлары һаггында» башлығы алтында ихтисарла сентјабрын 24-дә (октјабрын 7-дә) «Рабочий Путь» гәзетинин 19-чу №-синдә чап олунмушдур.

Сентјабр, 22—24 (октјабр, 5—7).

Ленин «Публисистин күндәлијиндән. Партијамызын сәһвләри» мәгаләсини јазыр.

Сентјабр, 27 (октјабр, 10).

Ленин Финландијанын орду, дәниз вә фәһлә Вилајәт комитәсинин сәдри И. Т. Смилгаја мәктуб јазыр.

Ленин Һелсингфорса Г. С. Ровиоја мәктуб јазараг хаһиш едир ки, әлавә олунан мәктубу И. Т. Смилгаја чатдырсын, һабелә гәзетләри вә она көндәрилән јазылары көндәрсин; исвечли достлара јаздығы мәктубларын көндәрилиб-көндәрилмәдијини сорушур.

Сентјабр, 27-дән (октјабрын 10-дан) сонра. Ленин Г. С. Ровиоја мәктуб јазыб, әввәлки мәктубу вә М. Т. Смилга үчүн әлавә олунан мәктубу алыб-алмадығыны, һабелә Исвечрәјә мәктуб вә гәзетләрин көндәрилиб-көндәрилмәдијини сорушур; «Прибой» вә «Социалист-Революционер» гәзетләри дәстини көндәрмәји хаһиш едир.

Сентјабрын 28-дән (октјабрын 11-дән) кеч олмајараг. Ленин Н. А. Семашконун III Симмервалд бејнәлхалг сосиалист конфрансы һаггында етдији мә'рузәдә гејд едир вә сөзалты хәтләр чәкир.

Сентјабр, 28 (октјабр, 11). Ленин «1905—1906-чы илләр биринчи рус ингилабында сосиал-демократијанын аграр програмы» китабынын сонуну вә бу китаба сөзардыны јазыр. (1908-чи илдә бу китаб чар һөкумәти тәрәфиндән мүсадирә едилмишди. Саламат галмыш нүсхәнин сонунда бир нечә сәһифә итмишдир.) Биринчи китаб сөзарды илә бирликдә илк дәфә 1917-чи илдә дәрч олунмушдур.

Сентјабрын 28-дән (октјабрын 11-дән) сонра. Ленин «Интернасионалда партијамызын вәзифәләри (III Симмервалд конфрансы мүнасибәтилә)» мәгаләсини јазыр.

Сентјабр, 29 (октјабр, 12). Ленин «Бөһран јетишмишдир» мәгаләсини јазыр. Мәгаләнин I—III вә V фәсилләри октјабрын 7 (20)-дә «Рабочий Путь» гәзетинин 30-чу №-синдә дәрч олунмушдур.

РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәси ашағыдакы сечки даирәләриндән Ленинин Мүәссисләр мәчлисинә намизәдлијинин ирәли сүрүлмәсини мәсләһәт көрүр: Петроград—пајтахт, Петроград губернијасы, Уфа, Балтик донанмасы вә орду.

Сентјабрын 29-у вә октјабрын 4-ү (октјабрын 12-и вә 17-и) арасында. Ленин «Октјабрын 8-дә Петербург тәшкилатынын конфрансында мә'рузә үчүн, һабелә гәтнамә үчүн вә партија гурултајына сечиләнләрә тапшырыг үчүн тезисләр»и јазыр.

Сентјабрын ахыры—октјабрын 1 (14)-ү. Ленин «Болшевикләр дөвләт һакимијјәтини әлдә сахлаја биләрләрми?» мәгаләсини вә она сөзардыны јазыр. Мәгалә 1917-чи илин октјабрында «Просвещение» журналынын 1—2-чи №-синдә вә јенә һәмин ил ајрыча китабча шәклиндә дәрч олунмушдур.

Сентјабрын 30-дан (октјабрын 13-дән) сонра. Ленин «Фәһләләрә, кәндлиләрә вә әскәрләрә» мүраҹиәти јазыр.

Октјабр, 1 (14). Ленин «Мәркәзи Комитәјә, Москва Комитәсинә, Петербург комитәсинә, Питер вә Москва Советләринин болшевик үзвләринә мәктуб»у јазыр.

Октјабр, 3 (16). Москва үмумшәһәр партија конфрансында Ленинин Мүәссисләр мәҹлисинә намизәдлији ирәли сүрүлүр.

РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәси гәрар гәбул едир: «даими вә сых әлагә сахламаг мүмкүн олмасы үчүн Иличин Питерә көлмәсини тәклиф етмәк».

Октјабр, 5 (18). Мәркәзи Комитә партија програмынын лајиһәсини һазырламаг үчүн Ленин башда олмагла комиссија јарадыр.

Октјабр, 6—8 (19—21). Ленин «Партија програмынын нәзәрдән кечирилмәсинә даир» мәгаләсини јазыр. Мәгалә 1917-чи илин октјабрында «Просвещение» журналынын 1—2-чи №-синдә дәрч олунмушдур.

Октјабр, 7(20). Ленин гејри-легал сурәтдә Выборгдан Петрограда гајыдыр вә М. В. Фофановаһын мәнзилиндә (Выборг тәрәфи, Сердоболск күчәси, ев $^{1}/_{92}$) галыр.

Ленин «Питер шәһәр конфрансына мәктуб. Гапалы иҹласда охумаг үчүн» јазыр.

Ленин болшевикләрин Петроград Үчүнчү үмумшәһәр конфрансына фәхри сәдр сечилир.

Октјабр, 8 (21). Ленин «Кәнар адамын мәсләһәтләри» мәгаләсини јазыр.

Ленин «Шимал вилајәти Советләринин вилајәт гурултајында иштирак едән болшевик јолдашлара мәктуб»у јазыр.

Октјабр, 9 (22). Петроград Үчүнчү үмумшәһәр партија конфрансы Ленини Петроградда Мүәссисләр мәчлиси тәркибинә намизәд ирәли сүрүр.

Октјабр, 10 (23). Ленин партија МК-нын ичласында чари дөвр һаггында мә'рузә илә чыхыш едир; силаһлы үсјан һаггында гәтнамә тәклиф едир ки, бу да Мәркәзи Комитә тәрәфиндән гәбул олунур. Елә һәмин ичласда, үсјана сијаси рәһбәрлик етмәк үчүн башда Ленин олмагла МК сијаси бүросу јарадылыр.

РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинин ичласындан сонра Ленин болшевик фәһлә Ејно Рахјанын мәнзилиндә (Петроград тәрәфи, Певчески дөнкәси, ев 3, мәнзил 344) кечәләјир.

Октјабрын 10-у илә 16-сы (23-ү илә 29-у) арасында. Ленин М. И. Калинининин мәнзилиндә (Выборг тәрәфи, Выборг шосеси, ев 106, мәнзил 1) МК үзвләри илә көрүшүр, онларла силаһлы үсјан һазырламаг һаггында мәсәләни мүзакирә едир.

Октјабрын 12 (25)-дән кеч олмајараг. Ленин Шимал чәбһәсиндәки вә Балтик донанмасындан Мүәссисләр мәчлисинә сечкиләрдә сәсә гојулмаға разылығы һагда әризәни имзалајыр.

Октјабрын 12-и илә 15-и (25-и илә 28-и) арасында. Ленин конспиратив мәнзилдә РСДФ(б)П Москва комитәсинин нүмајәндәси О. А. Пјатнитски илә бир нечә дәфә көрүшүр; Москванын силаһлы үсјана һазырлығы һаггында мәсәлә барәдә онунла сөһбәт едир; Москва шәһәриндән Мүәссисләр мәчлисинин тәркибинә намизәд ирәли сүрүлмәсинә јазылы разылығыны билдирир.

Октјабр, 14 (27) Ленин Финландија дәмир јол машинисти Г. Е. Јалаванын мәнзилиндә (Выборг тәрәфи, Ломан дөнкәси, ев 4-б, мәнзил 29) болшевикләр партијасынын рәһбәр ишчиләри илә көрүшүр, онларла силаһлы үсјана һазырлыг мәсәләләрини мүзакирә едир.

Октјабр, 16 (29) Ленин РСДФ(б)П МК-нын кениш ичласында силаһлы үсјан һаггында октјабрын 10 (23)-дә МК ичласында гәбул едилән гәтнамә барәдә мә'рузә илә чыхыш едир; партијанын дәрһал силаһлы үсјан һазырламаг үчүн көтүрдүјү јолу

мүдафиә едәрәк мүзакирәләрдә үч дәфә чыхыш едир.

Октјабр, 17(30). Ленин «Јолдашлара мәктуб»у јазыр, мәктубда Зиновјевин вә Каменевин силаһлы үсјан әлејһинә дәлилләрини тәнгид едир. Мәктуб октјабрын 19, 20 вә 21-дә (нојабрын 1, 2 вә 3-дә) «Рабочий Путь» гәзетинин 40, 41 вә 42-чи нөмрәләриндә дәрч олунмушдур.

Октјабр, 17-дән 18-ә (30-дан 31-нә) кечән кечә. Ленин фәһлә Д. А. Павловун мәнзилиндә (Сердоболск күчәси, ев 35, мәнзил 4) МК јанында Һәрби тәшкилатын рәһбәрләри Н. И. Подвојски, В. А. Антонов-Овсејенко вә В. И. Невски илә көрүшүр; Петроградда силаһлы үсјана һазырлығын кедиши һаггында онларын мә'луматыны динләјир вә бу мәсәлә барәдә онлара мүһүм мәсләһәт вә көстәришләр верир.

Октјабр, 18(31). Ленин «Болшевикләр партијасынын үзвләринә мәктуб»у јазыр, мәктубда силаһлы үсјан һаггында МК-нын гәрарыны ајмаг үстүндә Зиновјеви вә Каменеви ингилабын штрејкбрехерләри кими партијадан харич етмәји тәләб едир.

Октјабр, 19 (нојабр, 1). Ленин «РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинә мәктуб»у јазыр, мәктубда силаһлы үсјан һаггында МК-нын гәрарыны ајмаг үстүндә Зиновјеви вә Каменеви ингилабын штрејкбрехерләри кими партијадан харич етмәји тәләб едир.

Октјабр, 20 (нојабр, 2). Партија МК-сынын ичласында Ленинин РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинә мәктубу мүзакирә едилир.

Ленин «Есерләр партијасы тәрәфиндән кәндлиләрин јенидән алдадылмасы» мәгаләсини јазыр. Мәгалә октјабрын 24-дә (нојабрын 6-да) «Рабочий Путь» гәзетинин 44-чү нөмрәсиндә дәрч олунмушдур.

Ленин есерләр партијасы тәрәфиндән кәндлиләрин алдадылмасы вә болшевикләрин кәндлиләр үчүн тәләбләри һаггында вәрәгәјә әлавәләрин планыны тәртиб едир.

Октјабр, 22 вә ја 23 (нојабр, 4 вә ја 5). Ленин Зиновјев вә Каменев һаггында партија МК-нын гәрары барәдә Ј. М. Свердлова мәктуб јазыр.

Октјабр, 24 (нојабр, 6). Ленин РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинә гыса мәктублар көндәрир.

Октјабр, 24. (нојабр, 6). Ленин «МК үзвләринә мәктуб»унда јазыр ки, «Чыхыш етмәкдә ләнкимәк өлүмә бәрабәрдир», Мүвәггәти һөкумәти һәбс етмәји вә һакимијәти өз әлләринә алмағы тәклиф едир.

Ахшамдан хејли кечмиш Ленин гејри-легал сурәтдә Смолныја кәлир вә силаһлы үсјана билаваситә рәһбәрлији өз әлинә алыр.

МҮНДӘРИҹАТ

Мүгәддимә IX

1917-чи ил.

СИЈАСИ ВӘЗИЈЈӘТ *(Дөрд тезис)* ..... 1—6
*«НОВАЯ ЖИЗНЬ» РЕДАКСИЈАСЫНА МӘКТУБ ..... 7—9
*«ПРОЛЕТАРСКОЕ ДЕЛО» РЕДАКСИЈАСЫНА МӘКТУБ ..... 10—11
ШҮАРЛАРА ДАИР ..... 12—20
КНЈАЗ Г. Ј. ЛВОВА ТӘШӘККҮР ..... 21—24
ЧАВАБ ..... 25—38
I 25
II 34
III 37
КОНСТИТУСИЈА ХҮЛЈАЛАРЫ НАГГЫНДА ..... 39—55
I 40
II 44
III 48
БОНАПАРТИЗМИН БАШЛАНМАСЫ ..... 56—60
ИНГИЛАБЫН ДӘРСЛӘРИ ..... 61—79
I 63
II 66
III 66

* Јанында улдуз ишарәси гојулан сәрләвһәләр Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институту тәрәфиндән верилмишдир.

IV 69
V 69
VI 71
VII 75
VIII 77
IX 78
Сөзарды 79

СТОКҺОЛМ КОНФРАНСЫ МҮНАСИБӘТИЛӘ КАМЕНЕВИН МИК-дәки ЧЫХЫШЫ ҺАГГЫНДА ..... 80—82
ГӘСД ҺАГГЫНДА ШАЈИӘЛӘР ..... 83—89
АГАҹЛАРЫН АРХАСЫНДА МЕШӘНИ КӨРМҮРЛӘР ..... 90—97
* «РИГАНЫН АЛЫНМАСЫ МҮНАСИБӘТИ ИЛӘ ВӘРӘГӘ»НИН НӘШРИ ИЛӘ ӘЛАГӘДАР ОЛАРАГ МӘКТУБ ..... 98—101
СИЈАСИ ШАНТАЖ ..... 102—106
КАҒЫЗ ҮЗӘРИНДӘ ГАЛАН ГӘТНАМӘЛӘР ..... 107—111
СТОКҺОЛМ КОНФРАНСЫ ҺАГГЫНДА ..... 112—122
ПУБЛИСИСТИН КҮНДӘЛИЈИНДӘН. *Кәндлиләр вә фәһлә-ләр.* ..... 123—132
БӨҺТАНЧЫЛАР ҺАГГЫНДА ..... 133—134
РСДФП МӘРКӘЗИ КОМИТӘСИНӘ ..... 135—138
ПУБЛИСИСТИН КҮНДӘЛИЈИНДӘН ..... 139—151
1. Бөланын көкү 139
2. Бијар вә сосиализм 148
КОМПРОМИСЛӘР ҺАГГЫНДА ..... 152—159
ПАРТИЈАНЫН ПРОГРАМЫ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР ..... 160—161
СИММЕРВАЛД МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР ..... 162—163
КҮТЛӘВИ ТӘШКИЛАТЛАРДА ДЕМОКРАТИЗМИН ПОЗУЛМАСЫ ҺАЛЛАРЫ ҺАГГЫНДА 164
МҮАСИР СИЈАСИ ДӨВР ҺАГГЫНДА ГӘТНАМӘ ЛАЈИһӘСИ 165—172
ЈАХЫНЛАШАН ФӘЛАКӘТ ВӘ ОНУНЛА НЕҹӘ МҮБАРИЗӘ ЕТМӘЛИ ..... 173—226
Ачлыг јахынлашыр 177
Һөкумәтин там фәалијјәтсизлији 179

Нәзарәт тәдбирләринин һамыја мә'лум вә асан олмасы ... 182
Банкларын миллиләшдирилмәси ... 184
Синдикатларын миллиләшдирилмәси ... 191
Тичарәт сирринин ләғв едилмәси ... 195
Иттифагларда мәҹбури бирләшдирмә ... 200
Истеһлакын тәнзим едилмәси 203
Демократик тәшкилатларын ишинин һөкумәт тәрәфиндән позулмасы ... 207
Малијјә ифласы вә она гаршы тәдбирләр ... 212
Сосиализмә доғру кетмәкдән горхуркән ирәлијә кетмәк олармы? ... 216
Дағынтыја гаршы мүбаризә вә мүһарибә ... 220
Ингилаби демократија вә ингилабчы пролетариат ... 223

ИНГИЛАБЫН ӘСАС МӘСӘЛӘЛӘРИНДӘН БИРИ ... 227—235

МҮӘССИСЛӘР МӘҹЛИСИНИН МҮВӘФФӘГИЈЈӘТИНИ НЕҹӘ ТӘ'МИН ЕТМӘЛИ *(Мәтбуат азадлығы һаггында)* ... 236—242

РУС ИНГИЛАБЫ ВӘ ВӘТӘНДАШ МҮһАРИБӘСИ. *Вәтәндаш мүһарибәси илә горхудурлар.* ... 243—259

ИНГИЛАБЫН ВӘЗИФӘЛӘРИ ... 260—270

Капиталистләрлә сазишин фәлакәтли олмасы ... 262
Һакимијјәт Советләрә ... 263
Халглара сүлһ ... 263
Зәһмәткешләрә торпаг ... 265
Ачлыгла вә дағынты илә мүбаризә ... 266
Мүлкәдарларын вә капиталистләрин әксиһгилабына гаршы мүбаризә ... 267
Ингилабын динҹ инкишафы ... 268

БОЛШЕВИКЛӘР ҺАКИМИЈЈӘТИ ӘЛӘ АЛМАЛЫДЫРЛАР. *РСДФП Мәркәзи Комитәсинә, Петроград вә Москва комитәләринә мәктуб.* ... 271—273

МАРКСИЗМ ВӘ ҮСЈАН. *РСДФ(б)П Мәркәзи Комитәсинә мәктуб.* ... 274—280

САХТАКАРЛЫГ ГӘҺРӘМАНЛАРЫ ҺАГГЫНДА ВӘ БОЛШЕВИКЛӘРИН СӘҺВЛӘРИ ҺАГГЫНДА. ... 281—290

ПУБЛИСИСТИН КҮНДӘЛИЈИНДӘН. *Партијамызын сәһвләри.* ... 291—298

* ФИНЛАНДИЈА ВИЛАЈӘТ ОРДУ, ДОНАНМА ВӘ ФӘҺЛӘ ҚОМИТӘСИНИН СӘДРИ И. Т. СМИЛГАЈА МӘКТУБ ..... 299—304

1 299
2 300
3 301
4 301
5 302
6 302
7 303
8 303
9 304
10 304

ИНТЕРНАСИОНАЛДА ПАРТИЈАМЫЗЫН ВӘЗИФӘЛӘРИ *(III Симмервалд конфрансы мүнасибәтилә)* ..... 305—307

БӨҺРАН ЈЕТИШМИШДИР ..... 308—319

I 308
II 310
III 313
IV 315
V 315
VI 317

ФӘҺЛӘЛӘРӘ, ҚӘНДЛИЛӘРӘ ВӘ ӘСКӘРЛӘРӘ ..... 320—322

БОЛШЕВИКЛӘР ДӨВЛӘТ ҺАКИМИЈЈӘТИНИ ӘЛДӘ САХЛАЈА БИЛӘРЛӘРМИ? ..... 323—380

Икинчи нәшрә мүгәддимә 324
Сөзарды 374

МӘРКӘЗИ ҚОМИТӘЈӘ, МОСКВА ҚОМИТӘСИНӘ, ПЕТЕРБУРГ ҚОМИТӘСИНӘ, ПИТЕР ВӘ МОСКВА СОВЕТЛӘРИНИН БОЛШЕВИК ҮЗВЛӘРИНӘ МӘКТУБ ..... 381—383

ОКТЈАБРЫН 8-дә ПЕТЕРБУРГ ТӘШКИЛАТЫНЫН ҚОНФРАНСЫНДА МӘ'РУЗӘ ҮЧҮН, ҺАБЕЛӘ ГӘТНАМӘ ҮЧҮН ВӘ ПАРТИЈА ГУРУЛТАЈЫНА СЕЧИЛӘНЛӘРӘ ТАПШЫРЫГ ҮЧҮН ТЕЗИСЛӘР ..... 384—388

Парламентгабағында партијанын иштиракы мәсәләсинә даир 384
«Бүтүн һакимијјәт советләрә» шүары һаггында 385
«Һакимијјәт Советләрә» һаггындакы гәтнамәјә гејд 386

Мүәссисләр мәчлисинә намизәдләрин сијаһысы һаггында 387
«Мүәссисләр мәчлисинә намизәдләрин сијаһысы һаггында» тезисә гејд 387
ПИТЕР ШӘҺӘР ҚОНФРАНСЫНА МӘКТУБ. *Гапалы иҹласда охунмаг үчүн.* ..... 389—392
ПАРТИЈА ПРОГРАМЫНЫН НӘЗӘРДӘН КЕЧИРИЛМӘСИНӘ ДАИР ..... 393—427
I 395
II 399
III 403
IV 406
V 409
VI 415
VII 417
VIII 421
IX 425
ҚӘНАР АДАМЫН МӘСЛӘһӘТЛӘРИ ..... 428—430
ШИМАЛ ВИЛАЈӘТИ СОВЕТЛӘРИНИН ВИЛАЈӘТ ГУРУЛТАЈЫНДА ИШТИРАК ЕДӘН БОЛШЕВИК ЈОЛДАШЛАРА МӘКТУБ. ..... 431—437
**РСДФ(б)П МӘРКӘЗИ КОМИТӘСИНИН ИҹЛАСЫ 10 (23) ОКТЈАБР 1917-чи ИЛ.* ..... 438—440
1. МӘ'РУЗӘ. *Протокол јазысы.* 438
2. ГӘТНАМӘ. 440
**РСДФ(б)П МӘРКӘЗИ КОМИТӘСИНИН ИҹЛАСЫ 16(29) ОКТЈАБР 1917-чи ИЛ* ..... 441—444
1. МӘ'РУЗӘ. *Протокол јазысы.* 441
2. ЧЫХЫШЛАР. *Протокол јазысы.* 443
1 443
2 443
3 444
Гәтнамә 444
ЈОЛДАШЛАРА МӘКТУБ. ..... 445—468
Сөзарды 467
БОЛШЕВИКЛӘР ПАРТИЈАСЫНЫН ҮЗВЛӘРИНӘ МӘКТУБ 469—473

*РСДФ(б)П МӘРКӘЗИ ҚОМИТӘСИНӘ МӘКТУБ ..... 474—479

ЕСЕРЛӘР ПАРТИЈАСЫ ТӘРӘФИНДӘН ҚӘНДЛИЛӘРИН ЈЕНИДӘН АЛДАДЫЛМАСЫ. ..... 480—486

*Ј. М. СВЕРДЛОВА МӘКТУБ. 487

*МҚ ҮЗВЛӘРИНӘ МӘКТУБ. ..... 477—490

ҺАЗЫРЛЫГ МАТЕРИАЛЛАРЫ

*ВӘРӘГӘЈӘ ӘЛАВӘЛӘРИН ПЛАНЫ 493

ӘЛАВӘ

*ЈАДДАШ ҮЧҮН ГЕЈДЛӘР ..... 497—498

*МҮӘССИСЛӘР МӘҹЛИСИНДӘ СӘСӘ ГОЈУЛМАҒА РАЗЫЛЫГ ҺАГГЫНДА ИКИ ӘРИЗӘ ..... 499—500

1. Әризә 499
2. Әризә 500

В. И. Ленинин индиҗәдәк тапылмамыш әсәрләринин сиjаһысы *(ијул — октјабр 1917)* ..... 503—505

Гејдләр ..... 506—562

В. И. Ленинин ситат кәтирдији вә адыны чәкдији әдәби әсәрләрин вә мәнбәләрин көстәричиси ..... 563—584

Адлар көстәричиси ..... 585—623

В. И. Ленинин һәјат вә фәалиҗјәти тарихләри ..... 624—635

ШӘКИЛЛӘР

В. И. Ленинин «Сијаси вәзиҗјәт» әлјазмасынын биринчи сәһифәси. 10(23) ијул 1917-чи ил. 3

В. И. Ленинин РСДФП Мәркәзи Комитәсинә мәктубунун биринчи сәһифәси—30 август (12 сентјабр) 1917-чи ил. ..... 134—135

В. И. Ленинин «Јахынлашан фәлакәт вә онунла нечә мүбаризә етмәли» әсәринин әлјазмасынын биринчи сәһифәси.—10—14 (23—27) сентјабр 1917-чи ил. 175

В. И. Ленинин «Бөһран јетишмишдир» мәгаләсинин чап олундуғу «Рабочий Путь» гәзетинин 1917-чи ил 20(7) октјабр тарихли нөмрәсинин биринчи сәһифәси 309

В. И. Ленинин 1917-чи ил октјабрын 10-да (23-дә) РСДФ(б)П МК-нын ичласында гәбул едилән гәтнамәсинин әлјазмасы ..... 440—441

Чилдин русчасыны
А. А. Панфилова
чапа hазырламышдыр

Чапа hазырлајанын көмәкчиси
А. П. Жукова

Әдәбијјат көстәричисини
В. П. Кукушкина
hазырламышдыр

Адлар көстәричисини
Ј. Б. Струкова
hазырламышдыр

В. И. Ленинин hәјат вә
фәалијјәти тарихләрини
С. П. Кирјухин
hазырламышдыр

Редактор *В. Ј. Зевин*

Техники редактору *С. Әһмәдов.*
Корректорлары *В. Мусајева, Е. Гулам гызы*

Јығылмаға верилмиш 29. 03. 82. Чапа имзаланмыш 20. 09. 82. Қағыз форматы 84×108¹/₃₂. Қағыз № 1. Әдәби гарнитур. Јүксәк чап үсулу илә. Шәрти чап вәрәғи 35, 91. Шәрти рәнкли сурәти 39,06. Учот нәшр вәрәғи 32,1. Тиражы 15 000. Сифариш 166. Гијмәти 65 гәп.

Азәрбајчан ССР Дөвләт Нәшријјат, Полиграфија вә Китаб Тичарәти Ишләри Комитәси.

Халглар Достлуғу орденли Азәрбајчан Дөвләт Нәшријјаты, Бакы—370005, Һүсү Һачыјев күчәси, № 4.

«Гызыл Шәрг» мәтбәәси, Бакы, Һәзи Асланов күчәси, № 80.

Государственный комитет Азербайджанской ССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли.

Азербайджанское ордена Дружбы народов государственное издательство «Азернешр». Баку—370005, ул. Гуси Гаджиева, 4.

Типография «Красный Восток». Баку, ул. Ази Асланова, 80.